

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

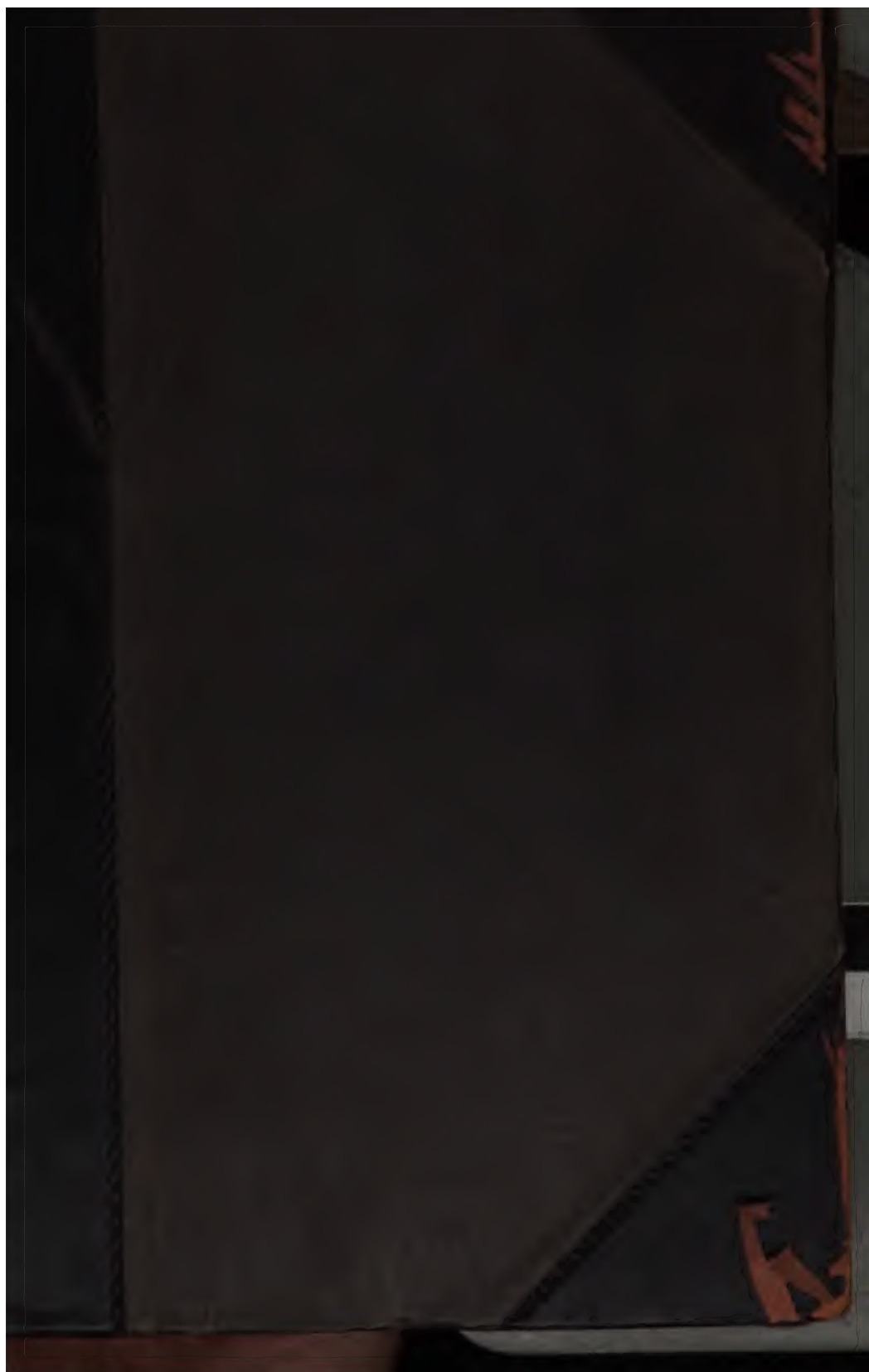
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

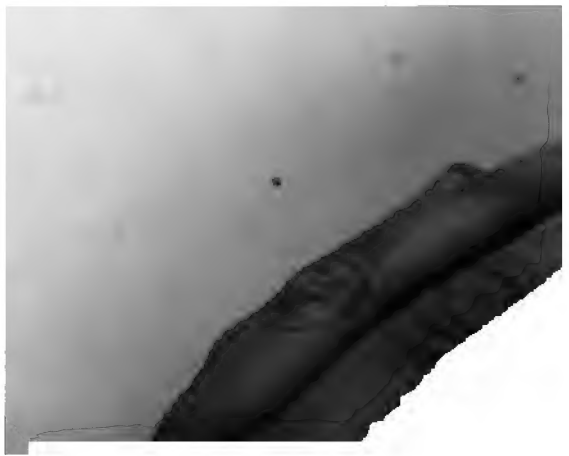
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

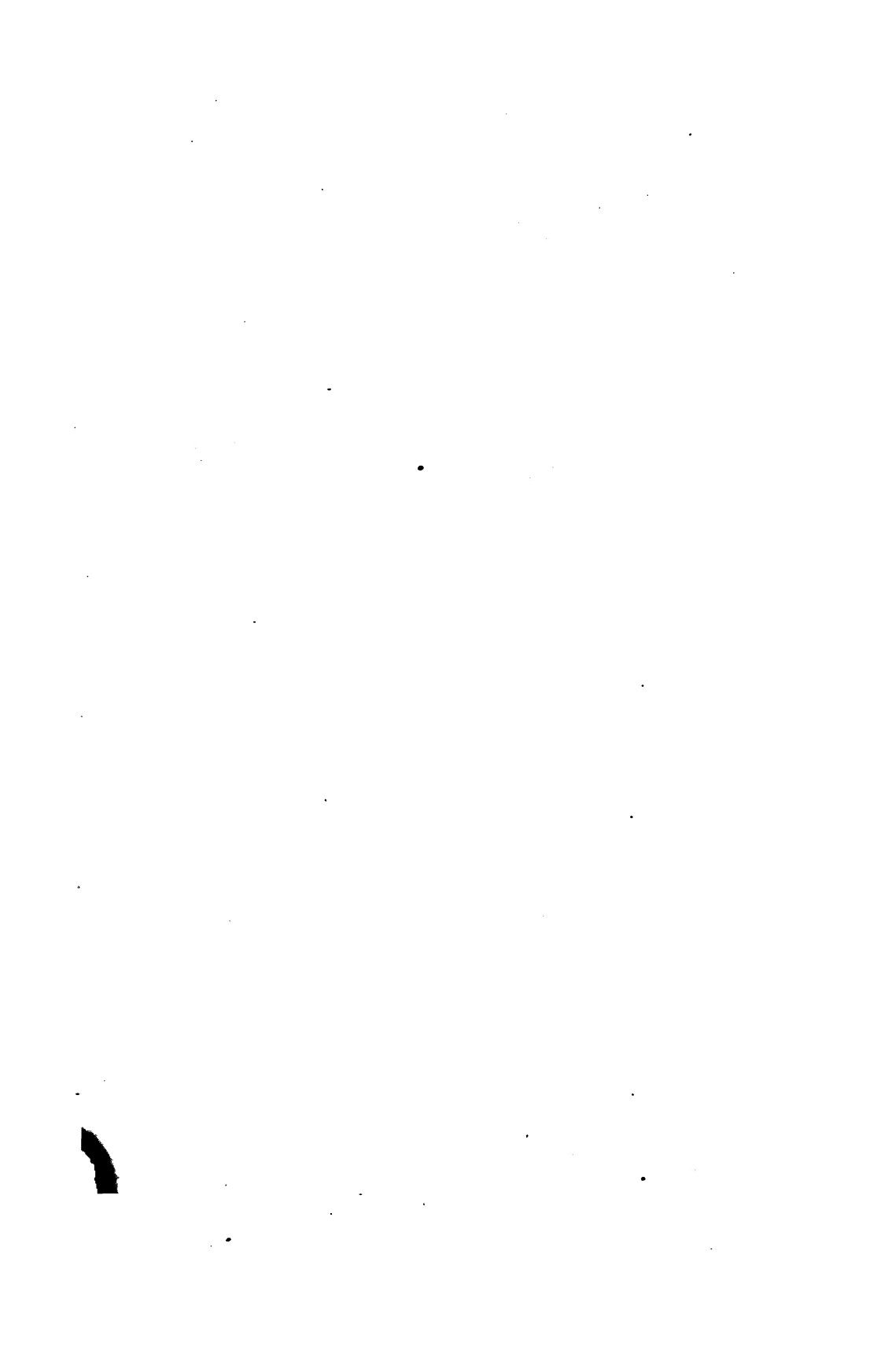
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

MANUALE COMPENDIUM MORALIS THEOLOGIE.

MANUALE COMPENDIUM MORALIS THEOLOGLÆ

JUXTA PRINCIPIA

S. ALPHONSI LIGORII

ALIORUMQUE PROBATISSIMORUM AUCTORUM

AC PRÆCIPUE AD NORMAM GALLICI OPERIS

THOMÆ M. J. GOUSSET

S. ROM. ECCL. CARDINALIS, ARCHIEPISCOPI RHEMORUM

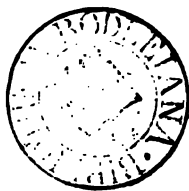
S. S. LEGATI-NATI, GALLIÆ BELGICÆ PRIMATIS ETC.

ADDITA MENTIONE

ETIAM CIVILIUM LEGUM NEC NON PECULIARIUM CONSUETUDINUM ET DISCIPLINARUM
MEDIOL. DIOECESIS ET CASUM IN MED. DIOEC. RESERVATORUM.

EDITIO ALTERA NOVIS CURIS EMENDATISSIMA

TOMUS I.

MEDIOLANI, 1859.

TYPIS ALBERTARI FRANCISCI

Vico S. Viti *al Pasquirolo*, n. 7.

141. i. 75.

141. 25. 3

LECTORI OPTIMO

Prima legis moralis principia, Creatoris sapientiâ in ipsa hominis creatione humano cordi insculpta, quum per subsequentem hominis corruptelam quasi oblitterata viderentur, positiva Revelatione, maximâ Dei miserentis clementiâ, instaurata novimus, et per plura etiam lineamenta evoluta. primo quidem in Lege Mosaica, potissimum vero deinceps in Christi Evangelio, qui veteris *Legis finis* extitit, sive complementum, *ad justitiam omni credenti* (1). Hinc uber complexus moralium documentorum, quæ nobis certo constant divinis ipsis effatis; sive hæc desumantur e Scripturis divinitus inspiratis, juxta eam interpretationem quæ Ecclesiæ probetur, sive e communi sententiâ Patrum et ecclesiasticorum doctorum, quatenus testes æque sunt illius Traditionis, quæ pariter a Christo est atque a Spiritu Sancto Christi Apostolos afflante.

Attamen præter illa quæ ita nobis comperta facta sunt ex divina revelatione, nonnulla adhuc humanæ rationi permissa fuerunt hinc inde disputanda, ac præcipue de applicatione instituenda generalium legum casibus singularibus.

(1) Rom. X, 4.

Hinc autem potissimum factum est, ut plures extiterint in ipsa Ecclesia catholica moralium quoque theologorum scholæ, et accuratiori opinionum discrimine aliæ præ aliis palmam arripere visæ fuerint; ac plurimi moralium disciplinarum tractatus diem conspexerint, quorum pretium non modo ex methodo et dictione, sed e propositis præcipue sentiis diversimode dimetiendum fuit.

Superiori autem sæculo Alphonsus Liguori, auctor Congregationis regularium clericorum Ss. Redemptoris, ac episcopus S. Agathæ Gothorum in neapolitana ditione (vir tum strenuis exantlatis laboribus ad animarum salutem, tum assiduus ad Deum precibus omnique virtutum genere vere admirabilis, et paucis ab hinc annis inter Superos solemniter relatus), merito suis in rem moralem quoque editis voluminibus optimam famam adeptus est, utpote qui, nullam legibus injuriam irrogans, humanæ voluntati libertatem suam, quoties par esset, rite vindicaverit, atque inter nimii rigoris et nimiae laxitatis scopulos secure medius incesserit. Unde factum est ut ejus *Moralis Theologia*, aliaque id genus minoris molis Opera ab eo concinnata, brevi longe lateque diffunderentur, ejusque sententias quamplures in tradenda morum disciplina et animabus regendi fuerint amplexati. Quod multo adhuc confidentius ac latius fieri cæpit, ex quo eximiæ supra modum ejus virtutes ac miri pro Dei gloria fratrumque salute sustentati labores occasio extiterunt, cur juridice de Viri doctrina e scriptis ejus Operibus inquireretur. Inde enim factum ut solempni quodam oraculo ejus morales sententiæ probarentur, cum præ ejus beatificatione, decreto edito *de Operum revisione*, anno 1803, declaratum fuerit *nihil censura dignum* iisdem contineri. Hac autem declaratione firmatum est iudicium

quod de Morali Ligorii Theologia aliisque scriptis minoris molis exprimere non dubitaverat doctissimus pontifex Benedictus XIV litteris ad eundem datis, pontificatus sui anno XV, quibus significans, se alterum ejus Theologiæ volumen accepisse, testatus est plura se in eadem opportuna atque utilia reperiisse, eamque esse frequentius pervoluturum. Neque negari potest, præfatam declarationem de tam amplo moralium pertractationum scriptore admodum contulisse, quo ejus Opera ab iis quibus *onus sanctuarii* commissum est, ut judiciorum ferendorum norma assumerentur. Sententias enim, inter quas nihil censura dignum a deputatis per Romanum Pontificem inquisitoribus inventum fuerat, omnes citra peccandi formidinem practice sequi posse, sponte fluebat.

Immo et aperte id declaratum fuit per Sacram Pœnitentiarum, responso dato, anno 1831, ad emin. Cardinalem Rohan-Chabot, Vesontientium archipræsulem, quo declaratum est: 1.º *Tuta conscientia* theologiæ magistrum sequi et profiteri posse omnes opiniones quas Beatus (tunc) Alphonsus Liguorius professus fuerit suis theologicis operibus; 2.º *Non esse inquietandum* confessarium qui practice sequatur opiniones ejusdem Doctoris, quin ad examen revocet *intrinseca* rationum momenta quæ proferri possunt in earum confirmationem, et judicet opiniones illas securas esse eo quod decreto superius commemorato declaretur, nihil in Ligorii scriptis censura dignum contineri.

Hinc reverendiss. Bouvier, Cœnomanorum episcopus, commemoratis iisdem declarationibus, addere non est veritus: - Constat igitur licitum esse probabilismum B. Alphonsi de Liguorio rationibus impugnare, sicut omnem propositionem disputationibus hominum relictam, sed a nemine dam-

nari posse ut *erroneum* vel *periculosum*. Unde confessarius exigere non potest, 1.º a sacerdote sacramentum pœnitentiæ juxta principia Ligorii exercente, ut suam agendi rationem mutet; 2.º nec a quolibet pœnitente ut, in concursu duarum opinionum æque probabilium, tutiorem semper amplectatur, modo persuasum habeat, se in tali concursu opinionem minus tutam sequi posse; 3.º a *fortiori* pœnitentem opinioni veræ controversæ bona fide adhærentem, de opposita non cogitantem, exhortari quidem (confessarium) posse ad partem tutiorem, si prævideat (confessarius) sua consilia ei profutura esse: at injuste absolutionem ei denegaret, quia non habet jus gravia imponendi onera sine certo fundamento. Unusquisque tutiorem partem in eo casu pro se eligens, optime agit; verum nullus hanc praxim tamquam de obligatione aliis præscribere potest. In hoc multi confessarii errarunt, tutius a suis pœnitentibus semper exigere volentes, dum minus tuta sæpe sibi permittebant. Hac regula (prosequitur prudens Episcopus) recte intellecta et ab omnibus admissa, uniformitas tam optabilis inter confessarios multo facilius obtinebitur et perseverabit. Si enim unusquisque propriam opinionem pœnitenti imponere possit aut debeat, tot ferme erunt decisiones sibi oppositæ quot confessarii, et inde magna fidelium perturbatio vel scandalum: si vero omnes conveniant, pœnitentem in materiis controversis ad partem tutiorem cogi non posse per absolutionis denegationem, cum facile judicari possit an sententia communiter habeatur ut controversa, cuncti fere in omnibus erunt sibi concordēs quoad absolutionis concessionem vel denegationem » (1).

(1) Institution. Theol. *Tractatu de Conscientia*, cap. IV, art. 4.

Et hæc quidem de æmolumentis quæ pro frugifero animarum regimine duci poterant e datis confirmatisque a a deputatis Pontificiæ Sedis declarationibus circa moralia Ligorii principia, etiam ante solemniorē ejus canonizationem. Sed cum recentius adhuc, ut ad hanc ipsam gressus fieret, omnium anteactorum examen resumptum esset, et appositis Congregationibus omnia maturius adhuc discussa quæ de B. Ligorii vita et doctrina declarata jam fuerant, suprema demum accessit confirmatio moralibus illis opinionibus quas ipse conscriptis operibus suas fecit, ex eo quod iterum constiterit, nihilo prorsus ex hac parte Romanum Pontificem impediri, quin maximos Cælitum honores in militanti Ecclesia ipsi decerneret (die 26 maji 1859).

Quare in ipsa *Canonizationis Bulla* sanctæ recordationis Pontifex Gregorius XVI Alphonsi laboribus vitæque integritati non modo, sed doctrinæ quoque et scriptis amplissimum hocce præbuit testimonium: « Sanctitas et doctrina ita, ex Apostoli gentium sententia, ornare episcopum quemque debent, cujus fidei animarum salus commissa est, ut is et probatissima vitæ ratione ad excurrendum sine offensione salutis iter conceditis sibi ovibus præluceat, eosdemque hortari in *doctrina sana*, et quotquot contradicunt arguere possit. Hac duplici laude ex omni ætatum memoria præstantissimos floruisse antistites exploratum est, qui boni Pastoris imaginem exprimentes, forma facti gregis ex animo, illius saluti provide sapienterque prospexerunt: atque adeo tamquam lucerna super candelabrum posita, non minus integerrimæ vitæ exemplis quam singularis doctrinæ præstantia Ecclesiam Dei collustrarunt.

« Ad eximium hoc egregii antistitis exemplum instaurandum datus divinitus Ecclesiæ superiori sæculo visus est

Alphonsus Maria Ligorius, qui cum ab ineunte ætate ad christianas virtutes excolendas animum adjunxisset, *et sacris præsertim doctrinis mirifice polleret*, ad episcopatus munus longe impeditissimum vocatus est, ut in agro Domini, in quo jampridem sacerdotio auctus cultor navus existerat, uberius multo ac fructuosius insudaret....

« Illud vero omnino mirandum, quod, licet in apostolici functione muneris perpetuis occupationibus distineretur, atque adeo omni cruciatuum asperitate sua membra torqueret ac debilitaret, tanta nihilominus mentis alacritate in rerum sacrarum studiis versari ac tantum insumere temporis potuerit, ut *doctis æque ac laboriosis Operibus in lucem editis rem christianam mirifice juverit*. Enimvero ut se suasque vitæ rationes omnes divino cultui devoveret, maxime arduum ac novi pene generis votum emisit, ut ne tantillum quidem temporis otiose, verum perpetua in actione traduceret. Plurimos sane conscripsit libros, sive ad *morum doctrinam* tuendam, sive ad plenam sacri ordinis institutionem, sive ad confirmandam catholicæ religionis veritatem, sive ad asserenda hujus S. Sedis apostolicæ jura, sive ad pietatis sensum in christianorum animis excitandum. In iis porro inusitatam vim, copiam varietatemque doctrinæ, singularia ecclesiasticæ sollicitudinis documenta, exquisitum religionis studium demirari licet. *Illud vero in primis notatu dignum est*, quod licet copiosissime scripserit, *ejus tamen opera inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse*, post diligens institutum examen perspectum fuerit ».

Quare, sicut ipse divus Ligorius post majus editum Morale opus confessoriorum praxi consuluerat compendiosioribus tractatibus, quibus opportunis animadversionibus et exemplis rectum animas gubernandi modum principiis suis

consonum actu veluti commonstravit, pariter nec defuere posterius qui utilem iis operam conferrent tum ipsam Moralem Ligorii Theologiam ad summa veluti capita revocando, tum ejus sententias explanando ac per legitima consecraria producendo. Inter illos vero qui, divi Alphonsi vestigiis potissimum insistentes, morales tractationes communi sacerdotum usui et brevitate opportunas et practicis exemplis simul utiles recentius typis vulgaverint, non mediocrem laudem assecutus est Eminentissimus S. R. E. Cardinalis Thomas M. J. Gousset, antea pluribus annis in Vesatianæ diœceseos seminario moralem theologiam professus, deinde vero ad Rhemensem archiepiscopatum suis meritis evectus ac Romana demum purpura condecoratus. Insignis scientia ac pietate Vir, cum adhuc professoris munere fungeretur, ligoriani systematis Defensionem publici juris fecerat, quæ non parum contulit ad nonnullas theologicas in Galliis scholas a principiis immodici rigoris adhuc invalescentibus revocandas. Commendabile hoc volumen italice translatum editum prostat una cum omnibus D. Ligorii Operibus a Luca Corbetta modoetiensi typographo nitide recensis. Postea vero cum tota rhemensis diœcesis sanâ doctrinâ pascenda tradita eidem esset, nihil satius agere potuit quam ut communi sacerdotum usui fructus permetteret suarum in morali provincia investigationum, quibus ei Ligorii principia et lucidius explanare, et in practica magni etiam momenti consecraria evolvere, interdum vero laudabiliter etiam modificare concessum est. Mirum sane quanto plausu ejus *Moralis Theologia*, quam propter peculiares gallici cleri circumstantias gallico sermone vulgavit, excepta fuerit. Tanto autem studio undique conquisita est, ut paucorum annorum spatio novies praelo fue-

rit subjecta, novis ab Eminentissimo Auctore curis et accessionibus frequenter aucta.

Sed et recentissima Apostolicæ Sedis testimonia præsto nobis sunt quæ magis magisque divi Ligorii auctoritatem extollunt in moralibus disciplinis. Sanctissimus enim nec unquam satis mirandus Pontifex Pius IX, prout religiosis ephemeridibus relatum est, tum gallico presbytero Neyraguet, qui Moralem Ligorii Theologiam in compendium redegit, tum P. Hugues e Congregatione Ss. Redemptoris, qui Ligorii opera in germanicum sermonem convertit, litteras gratulatorias mittere non dubitavit, quod tanti viri doctrinæ fusius diffundendæ operam dederint. Ultimo vero celeberrimus Pontifex dum veniam indulgeret rev. Petro Scavinio, in novariensi diœcesi generali jam vicario, ut tertiam editionem Moralis ejus Theologiæ sibi inscriberet, eidem vehementer gratulatus est, *quod in hisce theologicis institutionibus conficiendis nihil antiquius habuerit, quam salutares sanctissimi ac doctissimi viri Alphonsi Mariæ de Ligorio doctrinas magis magisque propagare, iisque ecclesiasticæ præsertim juventutis animos imbucere.* Sed et Eminentissima Congregatio Episcoporum et Regularium ipsi cardinali Gousset rescribens de optima clericorum institutione, testata est hos quam opportunissime erudiri posse operibus dogmaticis et moralibus ab eo concinnatis.

Cum vero apud nos quoque insignibus theologicâ doctrinâ viris Cardinalis Gousset optimus interpret non modo litteræ sed spiritus præsertim divi Ligorii merito visus fuerit, cogitatio subiit de aliqua compendiosa morali pertractatione nonnullorum cooperatione concinnanda, quæ, resectis quotquot nostris conditionibus minime conveniant, præsertim circa jura civilia, et eorum loco memoratis quæ de nostris

vitæ rationibus ac civilibus institutis scitu necessaria sint, illud omne complecteretur, quod operis Rhemensis Archipræsulis veluti medullam constituit. En igitur quænam extiterit origo et causa novi hujus de morali disciplina voluminis, quod a paucis annis millibus accessit quæ in hoc genere conscripta jam erant. Neque frustraneum omnino opus tunc conficiendum jure sperandum erat: siquidem si in scientiis quoque theologicis aliquis progressus semper admitti potest, libellus ille eum profectum saltem parere posse videbatur, ut facilem occasionem nostris omnibus Theologiæ cultoribus tribueret agnoscendi quæ aut nova aut magis accurata a recentissimo magni nominis theologo e Ligorii aliorumque probatissimorum auctorum principiis deducta fuerunt. Etsi vero opus illud diversis ex causis, imperfectius extiterit ac par fuisset, successus commonstravit quantum communibus votis expeteretur, cum citissime editio universa fuerit absumpta. Hinc alteri manum admovimus, quam felicioribus curis ad exitum perduxisse confidimus; siquidem et nonnulla quæ in priori minus recte dicta fuerunt, studiose emendavimus, et alia minus clare proposita lucidius exhibuimus, et typographicæ quoque correctioni solertem operam contulimus.

Civiles autem leges objecta illa respicientes quæ ad provinciam quoque pertinent morales theologiæ, suis locis indigitandas duximus, ut commoditati saltem legentium inserviremus, et quia nonnullæ earum peculiaria quoque jura creant, ideoque respondentem moralem pariunt obligationem et officia ex conscientia servanda. Alia insuper, quæ pendent e localibus nostris disciplinis et consuetudinibus, commemorare non prætermisimus, sicque etiam indicem casuum in nostra mediolanensi diœcesi reservatorum brevibus

quidem sed sufficienter explicare curavimus. Nostras insuper sententias interdum proponere veriti haud sumus, semper tamen ne ungue quidem ab illa doctrina recedere cupientes, quam tenet S. mater Ecclesia, ac illa præ primis infallibilis Petri Cathedra, *cum qua qui non colligit, spargit*; cui totum hoc opus, qualecumque sit, plenissimo mentis et cordis obsequio submittimus; cujus honori et gloriæ nos omniaque nostra integre devovemus. Sic Deus arcetissimo unitatis ac charitatis vinculo omnes in vinea Domini laborantes ei consociatos retineat, sine quo nullus laborum fructus, nullum gaudium pacis, nulla remuneratio salutis.

P. B.

INTRODUCTIO

1. *Moralis theologia* proprie idem sonat ac tractatum *ethices christianæ*, nempe systematicam complexionem illarum legum quæ, ad actus nostros, pro singulis nostris relationibus moderandos, ducuntur ex illis agendi principiis quæ non modo humana ratio per se proponit, sed christiana quoque revelatio commonstravit. Ergo tractationes moralis theologiæ innituntur præcipue ipsi naturali juri, quod positiva quoque revelatione a Deo instauratum est: nec non peculiari illi juri divino positivo quod ex eadem revelatione primam originem ducit, quatenus, Dei voluntate per eam primum nobis patefacta, obligationes quædam nobis inductæ sunt a naturalis legis præceptis prorsus distinctæ.

2. Verum moralis theologia in legæ naturali tantum ac divina proponenda minime consistit, sed complectitur etiam jura humana ecclesiastica, et ex quadam saltem parte etiam civilia. Pro bono enim fidelium, ut tutius et facilius satisfaciant præceptionibus sive ipso naturali ordine, sive positivis Dei jussionibus sibi impositis, Ecclesiæ suæ potestatem contulit Christus, ea decernendi quæ ad id necessaria vel opportuna illi viderentur; unde tertius nascitur in Ecclesiæ filiis officiorum ordo, respondens præceptionibus illis quæ ab ecclesiastica Auctoritate ad bonum spirituale indictæ fuerunt. Denique ex eo quod Deus ad societatem hominem creaverit intrinsecâ naturæ necessitate, tranquilla autem et

bene composita civilis societas consistere nequeat absque Potestate illam regente, ita ut inde compertum sit hanc quoque *potestatem non esse nisi a Deo* (1); ideo homo ex divina voluntate circa objecta ordinis temporalis devincitur quoque obligationibus a civili auctoritate impositis, et idcirco, ultimo loco, istas quoque theologiæ moralis pertractationes merito complectuntur, hominem considerantes qua ens in civili societate constitutum. Sunt enim quænam jura quæ civilibus tantum legibus determinantur et reguntur, quæque respondentia in civibus officia inducunt, ut in materie præcipue de contractibus. Unde, sicut quadruplex est fons officiorum quæ hominem obstringunt, lex nempe naturalis, lex positiva divina, lex ecclesiastica et lex civilis, ita quadruplex est pariter objectum moralis theologiæ, in quantum homines in aliqua peculiari civili quoque societate constitutos consideret, ordinata videlicet expositio illarum omnium obligationum quibus e multiplici hoc capite reguntur actus humani.

3. Attamen ut rite hæc officia in singulis personis determinari queant, ut iudicium etiam ferri possit, utrum in singulis casibus legem aliquis violaverit, an non, non tantum objective, sed subjective quoque oportet institui quæstionem: morales nempe obligationes hominem attingunt non qua ens physicum, sed qua ens morale, ita ut perceptæ ab ejus ratione, informant ejus voluntatem; et ideo primum determinari oportet in quonam statu constitui hominem oporteat ut alicui morali obligationi subjiciatur, sive relate ad usum ipsius rationis et ad liberam voluntatis determinationem, sive relate ad cognitionem earum obligationum quibus teneatur. Item pro diversa legum natura dantur circumstantiæ in quibus magis minusve urgeat earum obligatio: ergo oportet ut de variis quoque legum conditionibus ac respectivo valore sermo habeatur, antequam officia evolvantur quæ inde procedunt. Legum præterea observantia in subjecto ex animi dispositionibus diversum assumit valorem: ergo ad moralitatem actuum virtutum

(1) Rom. XIII, 1.

rite dimetiendam, sermo necessario habendus erit de causis, quæ ad actus legi convenientes efficiendos aut aliquali ratione quoad morale pretium afficiendos quodammodo in hominem influant. Denique non æqualis malitiæ culpanda est quævis a lege deflexio: ergo, sive ad culpas humana etiam sanctione impositis pœnis rite plectendas, sive ad æquam malorum earum effectuum reparationem inducendam, sive ad eas debita pœnitentia expiandas, novisse quoque oportet quæ de diversa peccatorum natura et gravitate animadverti possunt. Sunt igitur plura generice tradenda sive de subjecto actuum moralium, sive de fontibus moralium obligationum, sive de harum satisfactione aut violatione, antequam singula christiani hominis officia pro variis ejus conditionibus proponantur; quæ totius theologiæ basim veluti efficiunt, in quantum nempe nonnisi exinde judicium pendere potest de conformitate aut difformitate humanarum actionum cum singulis legibus, dum in persona agente spectantur, ac de diverso gradu moralis imputationis.

1. Quare universa scientia moralis, quæ divinæ quoque revelationi; ex dictis, superstruatur, in duplicem veluti amplio-rem partem dispescitur; primam nempe, quæ est de conditionibus moralitatis in genere, alteram vero, quæ complectitur evolutionem omnium officiorum, quæ homini incumbunt pro variis ejus circumstantiis ac relationibus. Quod autem priorem attingit partem, exordium est ab ipso moralium actionum *subjecto*, ut determinentur requisita quæ hominem efficiant, in se spectatum, moralis imputationis capacem vel non, aut actuum ejus moralitatem augeant vel minuant; atque istis absolvitur illa tractatio quæ *de Actibus humanis* communiter inscribitur. Deinde vero de practica notitia suarum obligationum in individuis ac pro singulis casibus agendum erit, ut determinari possit, quando-tem ex hac parte legum violatio sit vel minime alicui imputanda: in quo consistit illa altera tractatio quæ *de Conscientia* passim appellatur, et dici etiam posset *de norma agendi subjectiva*. Tertio autem loco tractatus de *Legibus*, sive *de norma agendi*

objectiva juxta naturalem ordinem sequi debet, ut inde innotescat quænam sit legis indoles, quænam legum species distinguantur, quænam autem obligationis natura a singulis inductæ. Sed actus quibus legibus satisfit, diversis adjunctis modificari possunt; ergo iterum inquirendum quid necesse sit ad actus nostros ex omni parte legibus conformes efficiendos, agendum scilicet *de Virtutibus*. Item quotuplici respectu actus nostri a lege deflectere possint, et quomodo tam gradu quam numero distinguantur actus a regula difformes, alia tractatione expendendum erit, quæ nempe sit *de Peccatis*.

5. Altera vero pars, quæ est de singulis hominis officiis, æque bifariam dispesci potest. Nam primum homo pluribus officiis devincitur tam erga Deum, quam erga semetipsum et proximum in relatione ad ordinem naturalem et prouti naturales istæ obligationes positiva aliqua sanctione sive divina, sive ecclesiastica, sive etiam civili fuerint determinatæ. Secundo autem alia munera illi incumbunt e supernaturali ordine, ad quem per ipsam divinam revelationem vocatus est, nempe per participationem Sacramentorum, quæ a Christo Jesu instituta sunt ad gratiam sanctificantem nobis vel conferendam vel augendam. Rite igitur in officiis determinandis agitur primo de illis quæ ex naturali ordine homini incumbunt, juxta Decalogi præcepta; deinde vero de illis quæ procedunt e Sacramentorum novæ Legis susceptione atque administratione. Quare nos quoque juxta systema modo exhibitum tractationes nostras disponimus, logicum illum ordinem sequentes qui ab omnibus fere tractatoribus idem servari deprehenditur, licet non ab omnibus nexus iste intimus in lucem ponatur.

PARS PRIOR.

DE NATURA ET CONDITIONIBUS MORALIUM ACTUUM.

Ad normam eorum quæ præmonita sunt, quinque hic præliminares tractatus complectimur, quorum tres priores respiciunt subjectum agens, regulam actuum interiorem et normam extrinsecam, reliqui vero duo humanas actiones in conformitate cum legibus, vel in difformitate ab iisdem. Sed præterea quia actus quidam christianorum hominum, nonnullis maximi momenti præceptionibus oppositi, severis pœnis ab Ecclesia plectuntur, quarum cognitio necessaria est sive ad rectam sacramenti Pœnitentiæ administrationem, sive ad implenda nonnulla alia munera quæ ab Ecclesia constituta sunt tamquam ex illis impositis pœnis procedentia, ideo post tractationem de Peccatis adjungemus aliam de ecclesiasticis Censuris ac de Irregularitatibus, in quantum cum ipsis censuris connectuntur; unde universam hanc partem sex distinctis capitibus absolvemus.

CAPUT PRIMUM

DE SUBJECTO MORALIUM ACTUUM

SIVE

DE ACTIBUS HUMANIS.

1. Loquentes de subjecto, a quo procedere debent actus qui moralibus præceptionibus regantur, inquirere primum debemus quænam sit causa efficiens unde in homine derivare ipsi debeant; deinde utrum dentur aliæ extrinsecæ causæ quæ influant in causam interiorem, et quomodo ejus vim imminuant vel augeant; denique quænam sint conditiones e quibus actiones nostræ propriam assumant moralitatem, bonitatem scilicet vel malitiam, et, quod consequens est, meritum suum ad præmium vel ad pœnam.

ARTICULUS PRIMUS.

De Actibus humanis in se, de voluntario ac de libero.

2. Actus humani ii vocantur communi theologorum ore qui fiunt ab homine *in quantum homo* est, qui nempe libere imperantur voluntati ab ejus ratione, ita ut homo eorum dominus dici possit, quia *voluntas* operatur una cum *cognitione* et *libertate*. Reliqui autem non actus humani, sed actus hominis appellantur. Ita et s. Thomas : *Illæ solæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo est dominus. Est autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem ; unde et liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis et rationis. Illæ ergo actiones proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt* (1). Ideo actus humani non appellantur, ex. gr., motus hominis dormientis, vel in statu delirii aut amentię, quia deest illis rationis advertentia. Item nec amor suimetipsius, desiderium vitæ, horror mortis, uno verbo sensus naturæ nostræ inhærentes, qui instinctivi vocantur ; quia licet spontanei, liberi tamen non sunt, nam in facultate nostra non est eos minime experiri.

3. Actus humani in plures species distinguuntur. Ac primo quidem ex eo quod, cum ratio voluntatem movet ad aliquid discernendum vel appetendum, non semper voluntas prodit ad exteriores actiones, sed pluries immanet actibus latentibus in ipsius hominis corde, ideo rite ii distinguuntur in actus *internos* et in *exteriores*. Prioris nempe generis sunt simplices cogitationes, quando homo deliberate consistit in aliquo præsenti objecto retinendo suæ menti ; desideria, quæ cum advertentia a voluntate concipiuntur ; affectus, qui non sint tantum passionēs naturales, sed quibus mens ipsa obsequatur ; judicia quoque nostra, videlicet cum ratio acquiescit opinionibus quæ menti nostræ obversantur, quousque omnia hujusmodi nullis sensibilibus signis ad extra producimus. Actus autem externi dicuntur quælibet sensibiles manifestationes actuum internorum, sive sermonibus fiant, sive quibuscumque corporis motibus. In jure canonico maximi momenti est ista distinctio, quia quousque aliquis actus, utcumque culpabilis, in interiori homine consistat, nullâ plectitur ecclesiasticâ poenâ, juxta illud canonistarum adagium : *De internis non judicat Ecclesia*, quod nempe intelligi debet de judicio tantum

(1) *Sum. theol. P. I, sec. quæst. 2, art. 1.*

in foro exteriori. Item nec jura civilia statuere quid possunt de actibus solummodo interioribus.

4. Altera, et capitalis distinctio, est inter actus *bonos* et *malos*. Boni nempe appellantur si conformes, mali si contrarii sint legi divinæ, quæ est norma immutabilis actionum nostrarum. Sed actus boni considerari iterum possunt sub duplici respectu; nempe vel in sua relatione ad moralitatem generice sumptam, vel in sua relatione ad finem hominum supernaturalem, scilicet ad beatificam Dei visionem, ad quam homo supernaturaliter ordinatur. Si sub priori respectu actus nostri considerentur, *morales* simpliciter dicuntur; atque si careant relatione ad finem supernaturalem, pariunt virtutes mere *naturales*, quæ nempe ad salutem insufficientes sunt, ac steriles pro beatitudine æterna. Si vero actus nostri, morali legi conformes, sunt quoque in relatione ad finem nostrum supernaturalem, tum novum characterem superinduunt, quo meritorii fiunt ad hujusmodi finem, et ideo *supernaturales* appellantur.

5. Ex actu autem humanorum notione constat, voluntatem individualement esse eorum principium, ex eo quod homo agat ex cognitione ac libera electione. Igitur nullus datur actus humanus nisi voluntarius; sed actus iste voluntarius procedere insuper debet e libera voluntatis nostræ determinatione. *Immediata causa humani actus est ratio et voluntas, secundum quam homo est liber arbitrio*, ait s. Thomas (1). Videndum igitur in quonam proprie consistat *voluntarium* et *liberum*, et num adsint causæ aliquatenus in hoc influentes.

6. Nomine *voluntarii* intelligitur id omne quod procedit a voluntate hominis, qui in agendo cognoscit et illud quod perficit, et finem in quem agendo intendit (2). Ens intelligens non agit qua tale, nisi in quantum noverit naturam actuum suorum; nec sane voluntas affectus eliceret odii aut amoris, timoris aut spei, nisi ab intellectu moveretur. *Nihil volitum quod non præcognitum*. Hinc qui rationis usu non potiuntur nullum efformant actum proprie voluntarium.

7. Quare involuntarium haberi debet illud quod de actibus nostris ignoramus, si ignorantia culpabilis non sit. Ita illa boni species, quæ ut existens in actu aliquo non sit cognita, non cadit in objectum voluntatis, et ideo nec voluntaria est, nec meritoria; itemque species mali actui alicui inhærens non est imputabilis, nisi cum potuerit ac debuerit cognosci ab agente.

(1) P. I. sec. quæst. 75. art. 2.

(2) S. Thom. *ibid.* quæst. 6, art. 1.

Ad hoc, ait s. Alphonsus Liguorius, ut aliqua actio dicatur tota voluntaria necesse est ut cognoscatur secundum omnes sui partes et circumstantias; quarum aliqua si ignoretur, actio non dicitur voluntaria quoad illam circumstantiam ignoratam. Qui accedit ad mulierem quam nescit esse nuptam, non committit peccatum adulterii, sed simplicis fornicationis, cum involuntarie se habeat quoad circumstantiam matrimonii, quam ignorat (1). Sani omnes theologi in hoc conveniunt. Hinc qui in adulterio, ex ignorata personæ complicitate conditione, putat se admittere peccatum simplicis fornicationis, non tenetur respondere de damno quod inde forte obveniat sive marito mulieris adulteræ, sive mariti hæredibus, et sola adultera obligatur ad ejus reparationem. Etenim culpa, solum in quantum est contra justitiam, obligat ad damni reparationem. Contra justitiam autem non fuit in viro ignorante se ad nuptam accessisse.

8. Oppositum tamen dicendum de illo, qui ante culpam animadvertens possibilitatem gravioris malitiæ in ea latentis, deliberato tamen consilio postea ad eam patranda accedat, quin scrutetur an revera existant circumstantiæ illæ, quæ peccatum gravius efficiant quam prima fronte appareat. In hoc enim casu animus intendit etiam in illud peccatum, quod possibile conspiciatur. Hinc quoad propositum jam exemplum, si quis prævideret, mulierem forte conjugatam esse, nec de opposito certum se faceret, adulterium committeret animo, etsi mulier soluta esset; si autem nupta revera esset, atque e sobolis procreatione damnum tertio inferret, teneretur adulter in solido cum adultera ad ejus reparationem.

9. Theologi distinguunt voluntarium in *perfectum* et *imperfectum*, *directum* et *indirectum*, *expressum* et *tacitum*, *liberum* denique et *necessarium*.

10. Perfectum dicitur voluntarium, quando agitur absque ulla repugnantia, et cum plena cognitione actus qui admittitur. Si aut quædam repugnantia adsit, aut minus plena sit cognitio naturæ actionis quæ perficitur, voluntarium appellatur imperfectum. Facilliter vero concipitur, hac ratione voluntarium gradus admittere, ut sit plus minusve perfectum aut imperfectum, prouti plus minusve sive propensionis aut repugnantiae, sive cognitionis et advertentiæ habeatur in aliquo actu. Hinc interdum fieri poterit ut voluntarium, licet maxime imperfectum, sufficiat ad culpam lethalem; ex. gr. si quis assentiatur gravi peccato.

(1) *Theol. Mor. De acto hum.*, n. 8.

minis in luctus, quæ tamen ita eum non exterrefaciant, ut rationis usus turbetur. Interdum e contra voluntarium imperfectum vix sufficiet ad culpam venialem; ut accidit in pueris, quorum ratio primum evolvi incipiat, atque in adultis semiamentibus aut semidormientibus. Cum enim qui in tali statu versantur, non nisi imperfectissimâ polleant rationis advertentiâ, ideo, juxta communem sententiam, si quid agant natura sua etiam mortale, e cognitionis aut advertentiæ defectu non fit nisi veniale.

11. Voluntarium est directum, cum voluntas directe intendit in actum per se; tale est, ad exemplum, homicidii peccatum in eo qui, intendens animo in mortem inimici, vel per se vel per alium sciens et prudens eum percusserit ad necem. Indirectum est, quando est voluntarium in causa, quando nempe prævideatur aliquem effectum necessario connecti cum actu qui perficitur, aut cum ejus omissione. Hujusmodi enim effectus, cum fuerit prævisus, fit simul voluntarius in eo qui ponit ejus causam, licet ipse directe in illum non feratur. Hinc tamquam indirecte voluntariæ imputandæ sunt blasphemiæ aut contumeliæ prolatae in statu ebrietatis, ab eo qui consulto se inebriaverit, ac bene memorans, se in hujusmodi statu ad ejusmodi de more prorueret.

12. Verum ut aliquis effectus voluntarius habeatur in causa, et ideo nobis imputari possit, tres conditiones ut æque necessariae requiruntur. Prima nempe est, ut prævisum revera fuerit, saltem in confuso, quod talis effectus consecuturus esset actum volitum. Ita etiam s. Alphonsus: *Ut voluntarium indirectum imputetur ad culpam, requiritur ut prævideatur effectus* (1), id est, *ut agens, ponendo causam, advertat, saltem in confuso, hujusmodi effectum fore ex illa causa sequuturum* (2). Id vero tuemur cum cl. quoque Gousset adversus alios qui asserunt, imputandum esse malum effectum alicujus actus directe voluntarii, etiam cum nullatenus fuerit prævisus, aut ne levis quidem suspicio de eo nata fuerit (3). Principium enim voluntarii est rationis advertentia; ergo neque indirecte voluntarium illud dici potest, circa quod, advertentiæ aut cognitionis defectu, nulla prorsus habita fuit prævisio. Quod et Ligorius iterum monet: *Ut imputentur alicui effectus cujusdam causæ, debet necessario præcedere, saltem in principio, advertentia actualis et expressa malitiæ objecti* (4).

(1) *Homo apostol.* De act. hum., n. 6.

(2) *Theol. Mor.* De act. hum., n. 10.

(3) Bailly, Collet, Redactores Collationum Andegavensium (*Conférences d'Angers*) etc.

(4) *Theol. mor.* De pecc., n. 4.

13. Secunda conditio est, ut licuerit abstinere ab actu qui effectus illius causa est vel occasio, quia nemo ad impossibilia obligatur. *Quis enim peccat*, ait s. Augustinus, *in eo quod nullo modo careri potest* (1)?

14. Tertia conditio est, quod urgeat præceptum vitandi illum actum aut illam omissionem, e quibus prævideatur consecuturus aliquis effectus moralitati contrarius. Hinc non sunt censendæ voluntariæ in causa cogitationes aut tentationes contra castitatem, quibus obnoxii efficiamur in exercendis sanctissimis sacerdotii ministeriis, dummodo voluntate repellantur statim ac advertantur. Hinc officio suo sacerdos renuntiare non tenetur, ut vitet hujusmodi malas cogitationes, quibus occasio præbeatur vel in pœnitentiæ tribunali, vel in ægrotantium visitatione, etc. dummodo præstet quidquid est in semetipso ad malas omnes earum sequelas præveniendas. Idem ac de sacerdote, dicendum de medico, de iudice, de jurisconsulto, qui de rebus contra sextum ex officio agere debeant. *Sic non imputatur chirurgus pollutio quam prævidet sibi secuturam ex necessario tactu mulieris in partibus verendis, dummodo eam non intenderit. Nec imputatur studenti, ob propriam et aliorum utilitatem, materiis sexti præcepti, si ipse hujusmodi effectum non intenderit, dummodo complacentiam repellat in actu ex quo sequitur pollutio. Ratio, quia tunc non tenetur causam illam tollere, vel non ponere; et qui utitur jure suo, non dicitur causa effectus non intenti et per accidens sequuti; imo in tali casu videtur magis pati quam agere. A fortiori non imputatur effectus sequens ex causa alias honesta et licita, ut pollutio, quæ oritur ex equitatione, vel cibo et potu moderato; tunc enim effectus, non intentus, est per accidens* (2).

15. Voluntarium vocatur expressum quando consensus formaliter manifestatur verbis, gestis vel aliis signis exterioribus, quæ e communi consuetudine accipiuntur pro voluntatis manifestatione. Tacitum vero dicitur cum ipsum silentium haberi potest tamquam indicium consensus, juxta illud Juris communis: *Qui tacet, consentire videtur*, nempe quoties qui tacet, loqui tenetur. Quare silentium indicium est consensus in iis hominibus, qui, cum officio teneantur loqui aut se opponere rebus quæ aguntur, nullam verbis aut factis oppositionem produnt. Juxta hanc regulam, qui præficitur tuendis juribus status aut civitatis, custodiæ sylvarum, vinearum aut gregis alieni, si ab aliis damna inferri permiserit sive silentio sive omissione actuum ad tutelam exercendam efficacium, tenetur

De lib. arb. lib. III, c. XVIII.

S. Liguori, Theol. moral. De act. hum., n. 14.

ipse post delinquentem damna reparare quæ partibus a se tutelatis inde obvenerint. Sunt enim ei imputabilia, quia jure censetur adesse in eo voluntarium tacitum. *Non semper ille qui non manifestat latronem tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit; sed solum quando incumbit alicui ex officio, sicut principibus terræ, quibus ex hoc multum imminet periculi* (1). Silentium habetur æquivalens expresse consensui, si, cum pater filiam suam alleri in matrimonium spondet, ipsamet præsens audiat. Silentium enim ejus accipitur pro effectu pudoris, atque jure habetur tamquam adhæSIONIS indicium. Si tamen ipsa vere non consensisset, ac solâ erga patrem reverentiâ silentium servasset, sponsio, quæ in foro externo valida de more haberetur, nulla esset in interno.

16. Verum cum dentur circumstantiæ juxta quas consensus e silentio jure præsumitur, dantur et aliæ juxta quas e silentio nihil inferri potest nec pro nec contra: quando nempe qui tacet, loqui minime tenetur. Ita non semper tamquam approbatio accipiendum est silentium quod servetur ab illo qui detractiones audiat aut blasphemias, cum sæpe servetur prudentia suadente, ad majorem exasperationem aut alia mala declinanda. Habetur autem et alia juris sententia: *Is qui tacet non fatetur, sed nec utique negare videtur*. Igitur e peculiaribus rei et personarum adjunctis in singulis casibus dimetiendum erit quandonam silentium pro tacito consensu accipi possit.

17. Voluntarium, juxta communem loquendi usum, confunditur cum libero; ideoque dicimus voluntariam esse aliquam actionem, ut significemus eam e libero arbitrio procedere. Distinctio tamen proprie inter utrumque intercedit, ita ut omnis actus liber sit quidem voluntarius, sed non e converso. Voluntarius enim dicitur actus ille qui elicitur accedente cognitione, et movente inclinatione quæ nos magis minusve urgeat ad agendum; si vero hujusmodi inclinatio ab ipsa natura sit, ideoque irresistibilis, actus inde consequens voluntarius adhuc manet, quia non est *coactus* aliqua extrinseca vi; sed liber dici non potest, quia voluntas per se indifferens non est ad illum, et intrinseca necessitate movetur. Liberi e converso dicuntur illi actus qui ponuntur, nedum cum cognitione et inclinatione, sed etiam cum electione; illi nempe in quos fertur quidem nostra voluntas, sed cum facultate contrarium quoque eligendi. Amor boni in genere est affectus quidem voluntarius, sed necessarius. Actus vero quo voluntas nostra se con-

(1) S. Thomas, Sum. Theol. P. II, sec. quæst. 62, art. 7.

vertit ad unum vel alterum peculiare bonum, sive reale sive apparens, est voluntarius simul et liber, ideoque actus humanus; cum electio revera habeatur inter diversa objecta quæ apprehendi possunt ut bona, et illa alterum sit elementum necessarium ad efficiendum actum humanum, ideoque imputabilem. Gratia tamen actionem non excludimus a liberis hujusmodi actibus, cum sciamus ejus naturæ illam esse, ut libertatem hominis nullatenus auferat.

18. Verissime igitur statuitur differentia inter *voluntarium liberum et voluntarium necessarium*. Ipsamet præterea Ecclesia solemni damnatione insectata est errorem Baji et Jansenii, quo voluntarium liberum cum necessario confundebatur, vera sublata libertatis notione, ex eo quod, abutentes quibusdam d. Augustini sententiis, nihil libertati contrarium admitterent, quam exteriorem coactionem ac violentiam. Ita s. Pius V (anno 1567), Gregorius VIII (a. 1579) et Urbanus VIII (a. 1644) constitutionibus suis damnarunt sequentes propositiones a Bajo in medium prolatas: *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit. — Sola violentia repugnat libertati hominis naturali*. Et Innocentius X in Constitutione edita 13 maji, an. 1653, damnavit, uti hæreticam, hanc aliam propositionem excerptam ex scriptis Jansenii yprensis: *Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*.

ARTICULUS SECUNDUS.

De causis officientibus voluntario ac libero.

19. Quatuor enumerantur causæ, quæ diversimode officere possunt voluntario ac liberæ determinationi in actibus nostris, ut interdum non modo imminuere imputabilitatem, sed vel auferre iisdem possint naturam actuum humanorum. Sunt nempe *ignorantia, concupiscentia, metus et violentia*. De quibus nunc singillatim.

20. Ignorantiâ in disciplina morali designatur defectus scientiæ circa proprias obligationes. Idem hujus scientiæ gradus non requiritur in omnibus socialibus hominum conditionibus. Laicus ac simplex civis eadem scire non tenetur quæ sacerdos ac magistratus, quorum *labia custodient scientiam*; sed plura sunt quæ æque ab omnibus cognosci debent. *Omnes, inquit s. Thomas, communiter scire tenentur ea quæ sunt fidei, et universalia juris præcepta; singuli autem, quæ ad eorum statum vel officium spectant* (1).

(1) P. I. sec. quæst. 76, art. 2.

21. Distinguuntur vero plures ignorantiae species, nempe quoad objectum ignorantia *juris* et *facti*, relate vero ad subjectum ignorantia *invincibilis* et *vincibilis*, ignorantia *crassa* et *affectata*.

22. Ignorantia juris dicitur quando versatur circa legem aut ejus latitudinem, sive agatur de lege naturali, sive de lege positiva divina aut humana. Facti autem ignorantia est quæ cadit in aliquod factum, vel in aliquas ejus circumstantias. Exempli causa, est ignorantia juris cum nescitur, matrimonium illicitum esse inter cognatos usque ad quartum gradum; ignorantia est facti, si non cognoscatur, Titium consanguinitate conjungi Cajæ intra hujusmodi gradus, ita ut matrimonium irritum sit inter illos.

23. Invincibilis est ignorantia quæ, moraliter loquendo, et ratione habita circumstantiarum, quæ non eadem in omnibus sunt, ejusmodi dijudicanda sit in aliquo subjecto ut depelli ab eo non poterit. Tunc autem jure concluditur, ignorantiam aut errorem invincibilem esse in aliquo subjecto, cum in ejus mente nullum prorsus exsurgat dubium, aut ne confusa quidem suspicio de malitia actus illius, quem sibi licitum existimaverit. Ita et s. Alphonsus Liguori: *Invincibilis est ignorantia, quæ moraliter vinci æquit, cum nulla cogitatio, nec dubium erroris venit in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur, vel cum actionis causam ponit* (1).

24. Hujusmodi ignorantia, sive juris sit sive facti, actus nostros involuntarios efficit, non quidem in quantum sunt actus materiales, sed respectu suæ moralitatis; et ideo eos expoliat imputabilitate coram Deo, quoad illam nempe partem qua involuntarii nobis sunt. Nullum enim datur meritum aut demeritum nisi per actus liberos; sed actus liber non est, nisi sit voluntarius; non est voluntarius nisi fiat cum cognitione; cognitio autem consistere non potest cum invincibili errore. *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras*, ait Augustinus, *sed quod negligis quærere quod ignoras* (2). Si vero nulla est negligentiae culpa, neque adest culpa in ignorantia. Ita et s. Thomas: *Si sit talis ignorantia quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato* (3). Id autem dici posse etiam de ignorantia circa jus naturæ, patet quoque e propositione sequenti damnata a pontifice Alexandro VIII: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc, in statu naturæ lapsæ, operantem ex ipsâ non excusat a peccato formali*.

(1) *Theol. Mor.*, De conscientia, n. 3.

(2) *De lib. arb.* lib. III, c. 19.

(3) P. I. sec. quæst. 76, art. 3.

25. Vincibilis dicitur ignorantia, quæ moraliter superabilis supponitur adhibitis mediis quibus viri prudentes uti solent, perspecta agentis conditione ac gravitate obligationum, quas agens in sua conditione cognoscere tenetur. Vincibilis cognoscitur ignorantia in eo, qui, licet teneatur aliquo dubio vel suspitione de malitia propriæ actionis ac de obligatione ignorantiam suam depellendi, examen hujusmodi negligit. Ita et s. Alphonsus iisdem fere verbis (1).

26. Hujusmodi igitur ignorantia procedit a negligentia quæ, si sit gravis, ignorantia inde consequens dicitur crassa vel rudis; si vero præter ipsam ignorantiam adsit deliberatum consilium removendi a se media se erudiendi, ignorantia dicitur affectata. Causa hujus postremæ ignorantie est timor cognoscendi obligationes quæ nostris passionibus adversentur, ut ita facilius contemnantur. *Scientiam viarum tuarum nolumus* (2). *Noluit intelligere, ut bene ageret* (3).

27. Vincibilis ignorantia *non excusat totaliter a peccato*, ut ait s. Thomas (4), quia non impedit quominus actio quæ cum ea fit, voluntaria sit. Supponitur tamen excusare ex parte; *diminuit voluntarium, et per consequens peccatum*, ut iterum loquitur angelicus Doctor (5).

Nou idem tamen dicendum de ignorantia affectata, quæ potius voluntarium adauget, et hinc etiam peccati malitiam. *Contingit quandoque quod talis ignorantia directe et per se est voluntaria; sicut cum aliquis sua sponte nescit aliquid, ut liberius peccet: et talis ignorantia videtur augere voluntarium et peccatum; ex intentione enim voluntatis ad peccandum provenit* (6).

28. Pro concupiscentia in genere intelligitur vehemens desiderium, motus interior, cupiditas qua ferimur in objectum sensibile et naturæ nostræ gratum. Distinguitur autem in scholis concupiscentia *antecedens* a concupiscentia *consequenti*. Prior illa est quæ prævenit consensum voluntatis, altera vero quæ excitatur ab ipsa voluntate, vel cui voluntas ipsa se submittit.

29. Concupiscentia, naturâ suâ, peccatum non est; anormales enim motus qui a concupiscentiâ excitantur, quin voluntas partem aliquam in iis habeat, liberi non sunt, ideoque nobis imputari non possunt. Quapropter Ecclesia damnavit sequentem Baji

(1) De conscientia, num. 3.

(2) Joh. XXI, 14.

(3) Psal. XXXIII.

(4) P. I. sec. quæst. 76, art. 3.

(5) *Ibid.*, art. 4.

(6) *Loc. cit.*

propositionem: *Concupiscentia, sive lex membrorum, et prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera legis inobedientia.* De qua consulantur Constitutiones summorum pontificum s. Pii V, Gregorii XIII et Urbani VIII adversus bajanos errores. Sed ex allata intrinseca ratione constat, id dici posse de sola concupiscentia antecedenti, quia concupiscentia subsequens omnino voluntaria est.

30. Concupiscentia antecedens prorsus excusat a peccato actus quos gignit tamquam proprios effectus, quando e sua violentia lenitatem deliberandi, usum nempe rationis nobis intercipiat; dummodo tamen passio, qua actus hujusmodi producantur, voluntaria non sit in causa. Si vero spiritum aliquatenus perturbet, sed usum rationis minime auferat, totaliter a peccato non excusat. Ita et s. Thomas: *Si talis sit passio quæ totaliter involuntarium reddat actum sequentem, totaliter a peccato excusat; alioquin non totaliter.* Circa quod duo considerata videntur. Primo quidem, quod aliquid potest esse voluntarium, vel secundum se, sicut quando voluntas directe in ipsum fertur, vel secundum suam causam, quando voluntas fertur in causam et non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur quod per ebrietatem committit. Secundo considerandum est quod aliquid dicitur voluntarium directe vel indirecte; directe quidem id in quod voluntas fertur; indirecte autem illud quod voluntas potuit prohibere, sed non prohibet: secundum hoc igitur distinguendum est, quia passio quandoque quidem est tanta quod totaliter aufert usum rationis, sicut patet in his qui propter amorem vel iram insaniunt; et tunc, si talis passio a principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum, quia est voluntarius in sua causa, sicut etiam de ebrietate dictum est. Si vero causa non fuerit voluntaria, sed naturalis, puta cum aliquis ex ægritudine, vel aliqua hujusmodi causa incidit in talem passionem quæ totaliter aufert usum rationis, actus omnino redditur involuntarius, et per consequens totaliter a peccato excusatur. Quandoque vero passio non est tanta quod totaliter intercipiat usum rationis, et tunc ratio potest passionem excludere divertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum, quia membra non applicantur operi, nisi per consensum rationis; unde talis passio non totaliter excusat a peccato (1).

31. Dum vero hujusmodi concupiscentia peccatum minuire di-

(1) Sum. P. I. sec. quæst. 76, art. 7.

citur, non ita accipiendum quod semper e mortali faciat veniale. *Si igitur accipitur passio secundum quod præcedit actum peccati, sic necesse est quod diminuat peccatum... in quantum minuit voluntarium*, ait s. Thomas (1). Cum autem statim post illos subitaneos motus inconsideratos qui vocantur *primo-primi*, subingrediatur rationis animadversio, quæ in communibus vitæ adjunctis dominari potest ipsos concupiscentiæ motus, ideo consuetudo in hujusmodi casibus non admittitur talis voluntarii imminutio ut culpa per se lethalis in venialem immutetur.

Quod dictum est de affectu antecedenti, qui nos ad malum impellit, valet etiam de propensione quæ nos ad bonum adducit. Actus nempe ex hac profluens ita meritorii non sunt, reliquis omnibus paribus, ac si ab electione prorsus libera processissent. *Si bona passio præcedat iudicium rationis, ut scilicet homo magis ea passione quam ex iudicio rationis moveatur ad bene agendum, talis passio diminuit bonitatem et laudem actus* (2).

32. Concupiscentia consequens nullatenus minuit voluntarium, sed est potius testimonium illius vis sive intensitatis quæ inest voluntati, ideoque peccatum nullo pacto imminuit, sed potius ejus malitiam adauget. *Passio consequens non diminuit peccatum sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati; et sic verum est, quod quanto aliquis majori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat* (3).

Item bona animi inclinatio consequens adauget e converso bonam actus moralitatem, quia testatur affectum ad bonum ipsa voluntate intensiorem factum. *Bona passio consequens iudicium rationis augmentat meritum* (4).

33. Metus in genere idem est ac animi commotio ac perturbatio e prævisione mali, quod nobis realiter aut apparenter imminet. Distinguitur vero inter illum qui procedat e *causa interiori*, et illum qui ingeratur ab *exteriori agente*.

34. Metus qui derivetur e principio interiori, non impedit quominus actus qui ab eo procedunt, sint prorsus voluntarii. Causæ etiam extrinsecæ sed prorsus naturales, quæ excitent interiorem metum, non tollunt voluntarium neque libertatem. Hinc homo, qui gravi morbo correptus, Deo spondet se pauperibus eleemosynam largiturum esse si convaluerit; etiamsi id promit-

(1) Sum. P. I. sec. quæst. 76, art. 6.

(2) Ibid., art. 6.

(3) S. Thom. P. I. sec. quæst. 76, art. 6 ad 2.

(4) S. Thom. P. I, *ibid.*

lat e metu proximæ mortis, agit voluntarie atque ex libera determinatione, ideoque tenetur assumptæ obligationi satisfacere, cum valetudinem recuperaverit. Item voluntarius et liber est actus mercatoris, qui in vitæ discrimine constitutus ob procellæ vim, in mare projicit merces suas, quibus navis oneratur, ut inde effugium inveniat (1).

35. A causa exteriori incussus dicitur metus, quando ex aliena voluntate timeatur malum nobis obsecuturum, et relate ad effectus inde obvenientes circa actuum moralitatem distinguitur in *gravem et levem*. Gravis habetur si objectum ejus sit malum naturâ suâ aptum ad animum valde afficiendum fortium quoque virorum; cujusmodi est mors probabilis et proxima, quam inimicus minuitur, jactura libertatis, bonæ famæ, honoris aut alicujus partis insignis bonorum fortunæ, imminens ex aliena iniquitate. Levis autem censetur metus quando malum, quod peritimescitur, a viris prudentibus consideratione dignum non putatur, vel quando, licet per se grave, valde improbabile existimetur, sive quod minæ serio factæ non videantur, sive quod *difficillimum* sit eas ad effectum perducere.

Attamen cum judicium ferendum est, utrum in aliquo subjecto metus gravis an levis fuerit censendus, attendere oportet peculiaribus illius circumstantiis, ætati nempe, sexui, conditioni ac gradui individuali sensibilitatis eorum qui metu afficiuntur. Hinc timor qui, sive ex objecto sive e gradu probabilitatis circa mali consecutionem, non habetur sufficiens ad graviter afficiendum virum fortem, talis revera esse potest in sene aut in puero, in infirmo, in muliere, præsertim si nobilioris conditionis, quæ nempe valde delicate fuerit educata, aut in ea quæ naturaliter aliis timidior sit.

36. Timor gravis de quo agitur ordinario est violentiæ effectus. Nomine violentiæ designatur major vis extrinseca quæ a causa libera procedens, nos impellit ad faciendum id cui voluntas nostra repugnat. Violentia seu coactio identificatur cum ipsa vi materiali quæ adhibetur ad obtinendum effectum, et communiter eam comitantur e parte auctoris minæ aut vexationes. Coactio potest esse major aut minor; hinc etiam resistentia e parte voluntatis personæ coactæ esse potest magis minusve firma.

37. Violentia proprie non afficit actus voluntatis internos. *In-ctus nemo potest velle, quia non potest velle, nolens velle*, ut ait

(1) S. Thom. P. I, *ibid.*

s. Anselmus (1); unde et s. Thomas : *Contra rationem ipsius actus voluntatis est quod sit coactus vel violentus* (2).

Sed actus exteriores subduntur violentiæ, quia qui plus viribus pollet cogere potest debiliorem ad aliquid invite ponendum, vel impedire ab ea actione quam perficere velit. *Per violentiam exteriora membra impediri possunt ne imperium voluntatis exequantur* (3).

38. Cum violentiæ pro possibili obsistatur, actus qui ex ea fiunt, nullam habent voluntarii rationem. Non enim imputabiles nobis sunt actus externi, qui materiali vi nobis arripiuntur, dummodo voluntas nullam sibi partem in illis assumat. Hinc, ut ait s. Ligorius e doctrina d. Augustini: *Fœmina, quæ omni modo resistat violentiæ quæ illi infertur contra virginitatem, non peccat, etiam si stuprum patiatur invita* (4).

Sed peccat qui totis viribus non obsistit, qui minis gravium malorum vel etiam mortis inducitur ad ponendum actum malum; et ejus peccatum in materia gravi potest etiam esse mortale. *Si aliquis, ait s. Thomas, propter timorem, quo refugit periculum mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic dispositus est ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid quod est præceptum in lege divina, talis timor est peccatum mortale* (5).

Ipsa tamen angelico Doctore consentiente, cæteris paribus peccatum istud minus grave est, quam si admittatur citra coactionem. *Diminuitur secundum aliquid ejus peccatum, quia minus voluntarium est quod ex timore agitur* (6). Id communiter admittunt theologi. Ita s. Alphonsus: *Violentia secundum quid et insufficientis* (ad actum mere physice producendum) *non tollit, sed dumtaxat minuit voluntarium* (7).

Cæterum de effectibus metus ac violentiæ sermo alibi recidet, ubi de injuriis, de votis ac de contractibus, præsertim vero de matrimonio.

(1) *De lib. arb.*, cap. VI.

(2) Scilicet *violentatus*. P. I, sec. quæst. 76, art. 4.

(3) S. Thom. Summ. P. I, sec. quæst. 6, art. 4.

(4) *Theol. mor.* De act. hum., n. 17.

(5) P. II, sec. quæst. 125, art. 3.

(6) *Ibid.*, art. 4.

(7) *Theol. mor.* De Act. hum., n. 18.

ARTICULUS TERTIUS.

De conditionibus moralitatem determinantibus actuum humanorum, ac præcipue de fine.

39. Actus nostri boni sunt vel mali, prouti conformes sunt vel oppositi rectæ rationi, hinc ordini morali, ideoque legibus exurgentibus e relationibus creaturæ ad Deum, hominis ad sui similes, subditi cujusque ad eos qui sunt legitimi custodes auctoritatis. Bonitas ergo alicujus actionis proprie consistit in hujus conformitate ad legem, quæ est ipsius regula, nec non ad rectæ rationis dictamen, quæ legem proponit. Ita et s. Ligorius: *Bonitas moralis actus humani consistit in quadam conformitate et convenientia actus liberi cum recta ratione et lege, ita ut ille actus dicatur bonus, qui est conformis legi et rationi* (1).

40. Si actus considerentur solummodo *in se*, in abstracto scilicet, in *specie sua*, in *idea*, spectato tantum eorum objecto et abstrahendo a fine et circumstantiis concomitantibus, vere asseritur, dari actus bonos, malos atque etiam indifferentes, qui nempe sint nec boni nec mali. *Bona est continentia, malum luxuria, inter utrumque indifferens ambulare*, inquit s. Hieronymus (2).

Verum si actiones spectentur *in individuo* agente, idest in concreto, attento non modo earum objecto, sed etiam fine et circumstantiis adnexis, nulla earum indifferens esse potest quoad moralitatem; debent enim esse aut bonæ aut malæ. *Necesse est omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum*. Ita s. Thomas (3). Revera quando actus etiam naturâ suâ indifferens, practice ponitur, vel refertur ad Creatorem, et est moraliter bonus; vel ad creaturam, et exinde fit malus, quia homo obligatur omnes actiones suas ad Deum referre: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite* (4).

41. Sed quilibet actus juxta triplicem respectum considerari debet, nempe in suo *objecto*, in *fine* sibi proposito ab agente, et in *circumstantiis*. Objectum est ipsa res quæ perficitur; finis est scopus qui intenditur non ipso materiali actu sed ex intentione agentis; circumstantiæ sunt accidentia quæ concomitantur actus

(1) *Theol. mor.* De Act. hum. n. 34.

(2) *Epist.* LXXXIX.

(3) P. I, sec. quæst. 18, art. 9.

(4) I. Cor. X, 31.

substantiam, sunt nempe ejus *accessoria*, et referuntur ad tempus, locum, qualitatem agentis ipsumque agendi modum. Immo finis quoque agentis revocari potest ad hujusmodi adjuncta.

Hinc moralitas actuum humanorum determinatur e natura horum trium simul concurrentium. Pendet nempe primo e natura objecti, quatenus scilicet hoc, in ordine morali consideratum, ipsi legi morali conforme sit aut oppositum. Objecta, quæ a lege jubentur, actum efficiunt bonum e parte sui; objecta, quæ a lege vetantur, malum constituunt ipsum actum; quæ denique neque imperantur aut consuluntur, neque prohibentur, relinquunt actum indifferentem e parte objecti. Quare objectum ita sibi præcipuam partem vindicat in actu moralitate, ut qui ex objecto mali sint, numquam boni fieri possint.

42. Secundo, etiam finis ad quem intenditur in agendo influit in actus moralitatem, quia actus humanus ex voluntate quoque agentis desumit qualitatem suam. Hinc priori loco propter finem bonum vel malum actio ex objecto indifferens fit in praxi bona vel mala. Bona e. g. fit deambulatio, si fiat ex fine honeste se recreandi, ut melius postea propria munera impleri possint; mala, si fiat ex vanitate, aut ex alio motivo evangelicæ sanctitati adhuc magis contrario.

Rursus finis augere potest bonitatem vel malitiam actus qui in objecto bonus vel malus sit. Qui jejunit ut corpus castiget, bonum opus facit; qui simul ut possit pauperibus eleemosynam erogare, adauget ex fine jejunii pretium. Qui furatur ut familiæ vel sibi victum comparet, male agit; sed qui alienum surripit ut habeat quo inebrietur vel luxuriam expleat, e finis perversitate, cæteris paribus, majus peccatum committit.

Denique ex fine malo malus fit etiam actus ex objecto bonus, tunc nempe quando agentis intentio sit vere mala atque causa determinans actum, sive principium unde actio procedit. *Malitia finis*, ait s. Thomas, *destruit omnem bonitatem* (1). Ita jejunium per se est actus virtutis; sed si fiat ex avaritia, malum fit: virtus est per se exterior devoti animi professio; sed si fiat ex hypocrisi, mala evadit.

43. Verum, ut jam inuimus, numquam actus malus, sive per se sive ex adjunctis, bonus aut excusabilis effici potest propter intentionem bonam. Natura enim rerum ex intentione nostra immutari non potest. Quare etiam Apostolus ait: *Non faciamus mala, ut veniant bona* (2). Quod si forte aliquis actus

(1) P. I. sec. quæst. 18, art. 4 et 6.

(2) Rom. III, 8.

malus quidem sit per se, attamen circa ejus malitiam subjectum agens laboret invincibili ignorantia; tunc adest in subjecto meritum bonæ intentionis etiam cum actione mala, quia in hoc casu malitia actus tollitur ignorantia. Exemplum habemus in eo, qui forte adoraret tamquam Christi corpus hostiam, quæ revera in missa consecrata non esset, puta ex eo quod efflueret missam celebrare qui sacerdos non erat.

44. Tertio, etiam circumstantiæ possunt augere vel imminuere bonitatem aut malitiam actuum nostrorum, sive eos e bonis malis efficere, non autem e converso. Ita pauper, qui vel modicissimam eleemosynam dederit, actionem valde commendabiliorem posuit quam dives, qui multo plus erogaverit. Ipsius nempe inopia est circumstantia quæ meritum adauget suæ eleemosynæ, quæ illi ipsi majorem parit molestiam. Item furtum in materia per se levi, quod in damnum pauperis fuerit perpetratum, gravius peccatum constituere potest quam furtum in materia valde notabiliore, quæ diviti fuerit surrepta. Rursus bonum est corripere qui peccaverit; sed si correptio de peccato occulto coram aliis fiat ita ut bona peccantis fama lædatur, ipsa correptio peccatum esse potest.

Ex circumstantiis fieri potest quoque, ut actio aliqua novum characterem assumat, quem e natura sua proprie non habeat: quod minime quidem valet de actibus bonis, nisi simul adsit intentio, saltem virtualis, quæ in istas etiam circumstantias feratur; sed valet ut plurimum de actibus malis, ita ut peccata assumant non raro e quibusdam adjunctis malitiam specie diversam ab illa, quæ inest operi in se tantummodo spectato. Ita qui furtum admittit e re Deo dicata aut in ecclesia, malitiæ furti per se jungit irreverentiam directam in Deum; et ideo præter peccatum furti patrat ab illo peccatum sacrilegii; fit nempe actus justitiæ simul et religioni oppositus.

45. Septem in scholis enumerantur circumstantiarum categoriæ sive classes, quæ afficere possunt bonitatem aut malitiam actuum nostrorum, et exprimuntur his verbis: *Quis, quid, ubi quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.*

Quis significat statum, conditionem, ætatem personæ agentis, tum peculiare obligationes quibus subesse potest. Revera quædam nonnisi certis personis et certæ ætati permittuntur, præscribuntur aut prohibentur. Hinc fieri potest ut actio aliqua ex hujusmodi adjunctis personæ agentis assumat peculiarem moralitatis speciem, aut ejus bonitas vel malitia augeatur in eadem specie.

Quid exprimit qualitates objecto superadditas, illud determinantes atque a cæteris distinguentes. Ita in furto res ablata esse potest sacra aut profana, magni aut parvi pretii, etc.

Ubi respicit locum, quo aliquid admittitur: atque hæc circumstantia naturam peccati quandoque immutat, novam illi adiungens malitiam, aut actus boni valorem adauget. Sanctitas, ex. gr., loci divino cultui addicti, sacrilegii malitiam addit furto, homicidio, fornicationi atque adulterio, quæ tali in loco committantur. Item, qui in platea hominibus frequenti actum divini cultus pro opportunitate reliquarum circumstantiarum exerceat, præter meritum illi intrinsecum, acquirit etiam meritum de proximi ædificatione.

Quibus auxiliis refertur ad media in agendo adhibita. Num ad agendum adhibita fuerint media illicita, vel superstitiosa; num etiam complices assumpti, etc. Num e converso actus virtutis difficiliore facti fuerint difficultate mediorum, etc.

Cur, intellige finem quem sibi agens proponit, quique in naturam actus humani, sive boni sive mali, maxime influit.

Quomodo, intellige modum agendi. Aliquid enim peragi potest cum ignorantia, aut plena cum cognitione, pacifice aut violenter, etc.

Quando designat tempus quo actio fuit absoluta. Hinc si quis confiteretur, se die dominico in caupona otiatum fuisse, rogandus esset, an tempore sacrorum id fecerit.

46. Constat ex dictis, in uno eodemque actu existere posse diversas species aut bonitatis aut malitiæ, ex eo quod, uti jam animadvertimus, idem actus possit pro eodem tempore aut conformis esse aut contrarius pluribus virtutibus. Ita, juxta exempla superius allata, qui jejunit tum ut peccatorum suorum pœnas exsolvat, tum ut simul etiam pauperibus subvenire possit, actum ponit dupliciter meritorium: meritorium scilicet et qua actum pœnitentiæ, et qua actum charitatis. Item furtum rei sacræ et furtum est, et sacrilegium: siquidem violat tum justitiam præcipientem sua cuique bona esse relinquenda, tum religionem, quæ nos jubet sacra vereri.

47. Sub morali respectu, actus exterior, in se spectatus, non continet plus minusve bonitatis aut malitiæ quam interior. Quando enim voluntas ponendi actionem sive bonam sive malam est sincera et tam efficax, quantum moraliter esse possit ut illam realiter ponat, tunc bonitas aut malitia actus interioris adæquat bonitatem aut malitiam actus externi. Hic porro nihil adjungere illi posset, cum actus exterior non sit nisi expressio actus vo-

luntatis. Boni malique centrum atque principium est cor, videlicet voluntas: *Ex corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemie* (1). Actui igitur externo non inest nisi illa bonitas aut malitia, quæ jam est in voluntate. *Actus exterior nihil adjungit ad præmium essentielle; tantum enim meretur qui habet perfectam voluntatem aliquod bonum faciendi, quantum si faceret illud* (2).

Interea tamen, quodcumque sit apud Deum meritum alienjus actus interioris, conveniunt theologi, quod extrinseca actuum voluntatis executio peculiari remuneratione afficietur, quam Doctor angelicus vocat retributionem *accidentalem*. *Actus exterior adjungit aliquid ad præmium accidentale* (3).

48. Sed hæc intelligenda sunt de actu exteriori *in se considerato*: si enim spectetur sive in modo quo producitur ad extra, sive in suis effectibus relate ad proximos, certo altiorem gradum assumit bonitatis aut malitiæ. Gradus autem hic respondet tum tempori quod insumitur in actus executione, tum conatibus plus minusve gravibus quos executio requirat, tum denique ejus sequelis in bonum vel malum, in ædificationem vel scandalum fidelium. Hinc recte qui extrinsece peccatum consummat culpabilior dicitur, quam qui illud desiderio solummodo perficit. *Actus exterior nihil addit ad bonitatem, nisi contingat ipsam voluntatem secundum se fieri meliorem in bonis, vel pejorem in malis: quod quidem videtur posse contingere tripliciter. Uno modo secundum numerum: puta cum aliquis vult aliquid facere bono fine vel malo, et tum quidem non facit, postmodum autem vult et facit; duplicatur actus voluntatis, et sic fit duplex bonum, vel duplex malum. Alio modo, quantum ad extensionem: puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, et propter aliquod impedimentum desistit, alias autem continuat motum voluntatis quousque opus perficiat; manifestum est quod hujusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo, et secundum hoc est melior vel pejor. Tertio, secundum intensionem; sunt enim quidam actus exteriores qui, in quantum sunt delectabiles vel morosi, nati sunt intendere voluntatem, vel remittere. Constat autem, quod quanto intensius tendit in bonum vel malum, tanto est melior vel pejor* (4).

49. Dum igitur de causis, quæ moralitatem determinant actuum

(1) Math. XV, 19.

(2) S. Thom., in sec. dist. 40, quæst. 1, art. 5.

(3) *Ibid.*

(4) S. Thom., Sum., part. I, sec. quæst. 20, art. 4.

humanorum, omitti non potest quæstio quæ versatur circa requisitam in agente intentionem, ut actio aliqua, per se bona, bona quoque sit e proposito fine. Porro nullus actus humanus perfici potest absque fine. Homo enim nihil agit, quin intendat ad aliquem scopum, cujus electio pendet ab ipsiusmet voluntate. *Manifestum est quod omnes actiones, quæ procedunt ab aliqua potentia, causantur ab ea secundum rationem sui objecti. Objectum autem voluntatis est finis et bonum; unde oportet quod omnes actiones humanæ propter finem sint* (1). Non solum autem nequit homo quidpiam agere, quin finem aliquem sibi proposuerit; sed omnes etiam ejus affectiones, omnia desideria, omnes denique motus necessario referuntur etiam ad finem aliquem ultimum. *Necesse est quod omnia, quæ homo appetit, appetat propter ultimum finem* (2).

50. Porro notio finis, in quem agendo intendimus, identificatur cum notione alicujus boni, quod agendo consequi volumus. Omnis enim finis nos ad agendum non movet, nisi sub specie boni, sive reale sit sive tantum apparens.

Distinguitur autem in primis finis actui *intrinsicus* a fine eidem *extrinseco*. Prior ille est ad quem actus ex se ipso refertur, independenter a voluntate agentis, cujusmodi est in eleemosyna levamen accipientis. Finis autem extrinsecus est qui pendet a nostræ voluntatis electione. Ita in eleemosyna, præter levamen pauperis, quod actui ipsi inhæret, proponere sibi quis posset alium etiam finem, sive bonum sive malum, uti satisfactionem justitiæ Dei, vel laudum humanarum captationem.

51. Finis extrinsecus, de quo nunc præcipue agitur, distinguitur in *proximum, remotum et ultimum*. Finis proximus ita appellatur, qui proxime spectatur in actibus. Finis remotus est ille ad quem tendimus per finem proximum. Finis ultimus ille est in quo voluntas nostra moratur, nec ulterius procedit. Nobis clericum, ex. gr., fingamus qui operam studio navet, ut impar ad sacerdotium non eligatur, ut possit posthac insudare ad salutem animarum, atque ita securius pertingere ad æternam salutem. Sacerdotium est finis proximus studiorum; salus animarum, finis remotus; beatitudo æterna ultimus est eorum finis.

52. Quibus præmissis, dicimus, teneri nos, omnes actiones nostras in Deum referre tamquam ultimum finem. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei*

(1) S. Thom., *Sum.*, part. I, sec. quæst., art. 1.

(2) *Ibid.*, art. 6.

fucite (1). Quod accipi debet tamquam praeceptum, seu lex proprie dicta, non autem solummodo uti quoddam consilium. *Quidam dicunt quod hoc est consilium; sed hoc non est verum*: declarat d. Thomas (2); quæ interpretatio verborum d. Pauli conformis est etiam doctrinæ patrum Ecclesiæ (3).

53. Præceptum autem Apostoli est *affirmativum* simul et *negativum*. Qua negativum, prohibet quidquid opponitur divinæ legi; Deo enim nequit offerri quod ipse damnaverit. Qua affirmativum, nobis præcipit, ut omnes actiones nostras, nullâ exceptâ, ad Deum referamus. At actiones Deo offerri diversimode possunt. Porro, distinguitur oblatio *actualis*, *virtualis*, *implicita* et *habitualis* seu *interpretativa*. Oblatio est actualis quando actiones Deo offeruntur per actum voluntatis expressum; virtualis quando, oblata jam Deo actione aliqua particulari, aut omnibus in genere actionibus, agitur ex hac ipsa priori intentione, dummodo revocata nondum fuerit per actum subsequentem, aut revocata censeri nequeat per nimium temporis lapsum. Oblatio fit implicite Deo, quando voluntas fertur in ipsam actionem solummodo ex hoc, quod bona est, quin circumstantiam aliquam vel finem inducat, qui ejus naturam corrumpere possit. Oblatio habitualis denique seu interpretativa consistit in dispositione, in qua quis versetur referendi actus suos ad Deum, quin ad hoc ponatur ex parte voluntatis aliqua intentio neque actualis, neque virtualis, neque implicita.

54. Jamvero, actio aliqua potest esse moraliter bona, licet non referatur ad Deum modo explicito. Non enim intentione actuali opus est, ut impleatur præceptum de quo agitur; nam obligatio referendi in particulari et modo expresso omnes actiones nostras ad Creatorem, talem sibi postulare spiritus applicationem, qualem homo, licet gratia adjutus, præstare non posset. Sufficit ergo, si ad Deum virtualiter referantur. *Non oportet*, inquit d. Thomas, *ut semper aliquis cogitet de ultimo fine, quandocumque aliquid appetit vel operatur; sed virtus primæ intentionis, quæ est respectu ultimi finis, manet in quolibet appetitu cujuscumque rei, etiamsi de ultimo fine actu non cogitetur, sicut non oportet, quod qui vadit per viam, in quolibet passu cogitet de fine* (4).

Quo in sensu loquitur et s. Alphonsus: *Non requiritur actua-*

(1) I. Cor. X, 31.

(2) In *Epist. ad Coloss.*

(3) Cælestinus I, *Epist. I*. — S. Maximus, homil. II, *De gratia*. — S. Ambr., in *Luc.*, lib. II, num. 84.

(4) *Sum.*, part. I, sec. quæst. I, art. 6.

lis relatio omnium sive verborum sive operum in bonum honestum, quod esset importabile pondus et res sexcentis implexa scrupulis; sed sufficit relatio virtualis: unde quamvis aliquis accedens ad mensam non cogitet de conservatione vitæ, sed solum de cibi delectatione, ut ait Gonet, non propterea peccat, quia talem delectationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitæ, sicque non inordinate illam appetit (1).

55. Opinamur autem, quod intentio etiam tantum implicita sufficiat ad moralitatem actus ex se boni. Nam actio quæ ponitur solummodo ex hoc quod honesta est ac ordini conformis, jam ex se refertur ad Deum, utpote totius bonitatis et justitiæ fontem, quando actio hæc ab aliqua extranea circumstantia non labefactetur. Hinc honorare patrem atque matrem ex motivo pietatis filialis, ex motivo misericordiæ festinare in auxilium hominis periclitantis, hospitalitatem exercere, satisfacere obligationibus ex justitia contractis totidem sunt actiones, quæ, quin formaliter referantur ad Deum, ex semetipsis implicite ad Deum referuntur (2).

Non eadem valent de intentione habituali tantum, aut interpretativa. *Non sufficit omnino habitualis ordinatio actus in Deum*, ait d. Thomas (3). Quod si aliquando contrarium affirmare videretur, hoc facit confundendo interdum intentionem habitualement cum virtuali aut implicita, uti animadvertit Sylvius (4). Addi etiam debet, intentionem habitualement non esse proprie intentionem, sed solummodo dispositionem ad intentionem illam efformandam. Ergo haberi non potest ut sufficiens intentio, cum neque sit proprie intentio.

56. Sed occurrunt de actibus humanis, respectu *motivi* quo referantur in Deum, aliæ quoque quæstiones. Atque in primis, debent ne omnes actus nostri ad Deum referri ex amore gratuito scilicet ex charitate perfecta, qua illum plenissime diligamus ut fontem omnium perfectionum? Negative respondemus, dicendo dari posse procul dubio actiones moraliter bonas ex omni parte, quin tamen positæ fuerint ex motivo perfectæ charitatis. Etenim juxta concilium tridentinum, contritio imperfecta, quæ dicitur attritio, eo quod communiter concipiatur ex consideratione turpitudinis peccati, vel timore infernalium pœnarum, quando excludit peccati affectum et spei veniæ consociatur, est æque donum Dei,

(1) *Theol. Mor.*, De act. hum., num. 44.

(2) *Conférences d'Angers*, De actibus humanis, conf. V, quæst. 2.

(3) In 2, dist. 40, quæst. 1, art. 5.

(4) Part. I, 2 quæst. I, art. 6.

motusque Spiritus Sancti pœnitentem disponens ad justificationem (1). Hujusmodi autem attritio certe bona est, et quidem bonitate supernaturali; nihilominus aliud prorsus motivum habet quam charitatis. Talis præterea est doctrina Apostolicæ Sedis in universa Ecclesia recepta (2).

57. Dantur etiam actiones moraliter bonæ independenter ab omni motivo superveniente ex fide. Gentilis, ex. gr., qui numquam cognoverit Jesum Christum auctorem atque consummatorem fidei nostræ, et tamen eleemosynam elargiatur, sensu illo ductus, quo subvenire indigentibus movemur, hoc præstat, quia subvenire egentibus rem putat laude dignam. Hinc talis actio bona est ex omni parte, etsi non implicet bonitatem nisi naturalem, ideoque Ecclesia damnavit errorem Baji affirmantis omnia infidelium opera esse peccata, et virtutes omnes philosophorum tot vitia fuisse (3).

58. Sed extat ne præceptum agendi in omnibus ex motivo supernaturali? Quæstio nondum soluta est. At sententia affirmans nobis satis fundata, quoad christianos, videtur. Apostolo enim docente, tenemur omnia facere in gloriam Dei: *Omnia in gloriam Dei facite* (4). Jam christianus nobis videtur non posse ad gloriam Dei agere, nisi agat in nomine Jesu Christi et in unione cum ipso, juxta aliud præceptum ab eodem apostolo promulgatum: *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi* (5). D. Ambrosius hæc duo præcepta separari nollet: *In duabus epistolis, alibi in nomine Domini Jesu Christi, alibi in gloriam Dei facere te præcepit, ut scias eandem esse Patris et Filii gloriam eandemque virtutem* (6).

59. Neque hujusmodi obligatio nimis rigida pro christianis dicenda est: non enim ipsis difficilius est agere modo analogo ad suum ultimum finem, qui est supernaturalis, quam actiones suas ad Deum referre ex ratione mere naturali. *Minus fere possibile videtur quod christianus aliquod bonum opus agat, in quo nullum modo partem habeant rationes ex fide proficiscentes* (7).

60. Quidquid vero sit, quoad praxim, qui pastorali ministerio incumbunt ne deficient ab hortando fideles, ut actiones suas omnes, suosque labores atque dolores Deo offerant aliquoties in

(1) Sess. XIV, cap. IV.

(2) *Constit. s. Pii V, Gregorii XIII et Urbani VIII adversus Baji errores.*

(3) *Constit. s. Pii V, Gregorii XIII et Urbani VII.*

(4) I. Cor. X. 31.

(5) Coloss. III, 17.

(6) *In Luc.*, lib. II, num. 84.

(7) Bergier, *Dict. de theol.*, ad verbum *Act. hum.*

die, aut saltem sub diei initio; quod quidem modo generico fieri potest. Atque ita præstat, inquit d. Alphonsus, Apostoli præceptum implere, Deoque acceptum facere quidquid, vel etiam ex se indifferens, in die acturi simus. *Oportet sæpius in die, saltem mane, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur præceptum Apostoli, saltem intentione virtuali, omnia faciendi in gloriam Dei. Hoc modo omnis actus etiam indifferens in specie, fit bonus et virtuosus in individuo* (1).

61. Paroecianis sibi commissis ostendant præterea, quanta facilitas detur omnia faciendi in nomine *Jesu Christi*; eisque commemovent sufficere ad hoc, ut generice offerant Deo proprias actiones, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, pro eodem tempore quo in spiritu fidei signo sanctæ crucis se signant, juxta praxim in Ecclesia obtinentem. *Finis rectus atque supremus Deus est: Pater scilicet et Filius et Spiritus Sanctus* (2).

62. Actio aliqua demum esse potest bona ex bonitate etiam supernaturali, licet ponatur in statu peccati mortalis: cujusmodi sunt, ex. gr., opera illa quibus peccator, gratia adjutus, se disponit ad justificationem. Verum actio, quantumlibet bona, nequit esse meritoria in sensu proprio, scilicet *de condigno*, nisi ejus auctor in statu gratiæ versetur. *Radix merendi est charitas*, inquit Doctor Angelicus (3).

Traditis ita quæ de moralitatis subjecto primum determinanda erant, gressum facimus ad ea, quæ de actuum nostrorum Regulis item generice sunt præmonenda.

CAPUT SECUNDUM

DE REGULA MORUM INTRINSECA

SIVE

DE CONSCIENTIA.

1. Actuum nostrorum suprema norma est lex divina, cui subduntur omnes actiones nostræ exteriores, sermones, desideria, cogitationes. Sed lex divina, legesque humanæ, quæ a divina obligandi vim mutuantes, *mores* nostros informant, sunt nobis exteriores; atque generice tantum præscribunt, quidnam pro diversis vitæ conditionibus et adjunctis faciendum sit aut omitten-

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, de act. hum., num. 44.

(2) Magister sententiarum, lib. 11, dist. 38.

(3) P. 11, sec. quæst. 182, art. 2.

dum. Pro casibus autem individuís est ipsa ratio nostra, quæ iudicium fert de eo quod legi exteriori conforme sit aut oppositum; et hinc præter legem, quæ est regula *externa* et *remota* humanorum actuum, existit altera, quæ *interna* et *proxima* nuncupatur: hæc vero est ipsa ratio, quæ in quantum hoc officium adimplet, conscientia appellatur. Ideo ipsæ leges nobis esse non possunt regulæ actuum nostrorum, nisi per conscientiam, seu per eam, unde earum cognitio ad nos provenit. Hinc et actus humanus non secundum suum materiale objectum bonus aut malus iudicatur, sed secundum ideam, quæ nobis inest suæ sive bonitatis, sive malitiæ. *Actus humanus*, ait d. Thomas, *iudicatur virtuosus, seu vitiosus, secundum bonum apprehensum in quod per se voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus* (1).

2. Sed ratio hominis, cum exercet officium interioris regulæ actuum suorum, in diversis conditionibus existere potest, ita ut ex hac status diversitate pendere debeat iudicium, quod efformandum sit de ipsorum moralitate. Oportet igitur ut de diversis conscientiæ statibus sermo accurate habeatur, atque ideo post ipsam conscientiæ definitionem, agemus primum de diversis conscientiæ speciebus, deinde vero de iudicio, quod de actibus humanis ferendum est pro peculiari conscientiæ conditione in subjecto agente.

ARTICULUS PRIMUS.

De Conscientiæ notione diversisque ejus speciebus.

3. Conscientia definitur: iudicium practicum de bonitate aut malitia, ideoque de licitudine aut illicitudine actus illius, quem in peculiari aliquo casu ponere aut vitare debemus. Est igitur actus rationis, quo cognitæ alicujus legis applicatio fit peculiari alicui actui, quem faciendum aut omittendum decernimus, prout illum bonum aut malum iudicamus. *Conscientia nihil aliud est quam applicatio scientiæ ad aliquem specialem actum* (2).

Merito autem pro diverso statu, in quo versari potest conscientia singulorum hominum circa aliquem actum, distinguunt theologi plures conscientiæ species, quæ ad sequentes rediguntur; nempe respectu legis, ad *rectam*, *erroneam* et *perplexam*; respectu notitiæ legis in subjecto ad *certam* et *dubiam*, *probabilem*

(1) S. Thomas.. *de veritate*, quæst. 17, art. 5.

(2) Quodlibet. III, art. 7.

et *improbabilem*. Est igitur explicandum quid pro singulis hisce denominationibus intelligatur.

4. Conscientia *recta* seu vera ea est, cujus iudicium veritati seu legi conforme est. Recta, exempli gratia, erit cum blasphemiam, mendacium, perjurium, fraudem vitare jubeat. *Erronea* vero sive falsa est conscientia, cum malam nobis actionem uti bonam repræsentet, vel uti malam eam quæ aut bona aut licita est. Ita erronea appellabitur, si, ex. gr., nos vitæ proximo servandæ causa mentiri jubeat, aut minus facere malum ut majus vitemus.

5. Idem autem est de erronea conscientia ac de ignorantia, quæ est erroris principium; est nempe *vincibilis* aut *invincibilis*. Error vincibilis est, hinc vincibilis erronea conscientia, quando qui agit, quum dubio aut suspitione teneatur circa bonitatem vel malitiam actus et circa obligationem examinandi utrum hic actus sit revera bonus, an malus, necessaria negligit media certitudinis in hac re sibi comparandæ. Error invincibilis est, quando circa naturam actus de quo agitur, nullum menti occurrit dubium, nulla suspicio, neque in ipso actu perficiendo, neque in ejus causa ponenda.

6. Interdum conscientia erronea fit *perplexa*, idque accidit quando aliquis se duobus oppositis officiis adstringi putat; uti, ex. gr., tum ante judicem falsum testimonium non proferendi, tum eodem tempore rei vitam salvandi. In hoc casu, quocumque tandem homo se vertat, semper se contra Deum acturum existimat.

7. Conscientia *scrupulosa* dicitur quæ, vano terrore comprehensa, quod permissum est, prohibitum tenet. *Laxa* e contra est, si, debita deficiente causa, permissum existimat quod est prohibitum, veniale quod mortale.

8. Conscientia *certa* est cum ita præstantibus innitur argumentis, ut nullum ei supersit rationabile dubium circa malitiam aut bonitatem actus de quo agatur. Certitudo de qua hic agitur non est metaphysica seu absoluta, sed est moralis, scilicet omne dubium excludens, quod iudicium nostrum anceps tenere valeat. Hæc certitudo quosdam habet gradus: est enim plus minusve firma, pro majori aut minori vi quam rationum momenta, quibus innitur, in mente nostra exercent.

Ut autem certa sit conscientia, sufficit certitudo moralis: nam si absoluta certitudo ad agendum requireretur, nihil pene umquam agendum esset. *Certitudo, quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis conjecturæ. Non consurgit*

certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis magis ad unam quam ad aliam se habentibus (1).

9. Conscientia *dubia* ea est, quæ inter bonitatem et malitiam actus ita hæret suspensa, ut prudenter sibi suadere non possit, actionem bonam esse vel malam. Diversæ dubii species distinguuntur, nempe *dubium negativum et positivum; speculativum et practicum*.

Dubium negativum appellatur, quum neque ex una parte, neque ex altera, ulla adest ratio illud resolvendi. Hoc *dubium non differt a statu ignorantiae*; dubitatur enim in hoc casu tantummodo ex defectu instructionis. *Dubium positivum* est, cum pares vel fere pares ex utraque parte rationes suffragantur; quod evenire solet cum duæ propositiones contradictoriæ probabiles pariter se offerunt. *Speculativum* est quod in veritatem simpliciter theoreticam fertur: ut si, ex. gr., dubitetur utrum tale bellum adversus aliam nationem justum sit; utrum pingere dominica die sit opus servile; utrum fœnus legale, quod ex mutuo exigatur, usurarium sit. *Dubium practicum* est, cum de bonitate vel licitudine actus alicujus hic et nunc ponendi dubitatur; ex. gr., si miles dubitaret, utrum sibi liceat bello participare, cujus justitia dubia apparet. Ita in actu distinguitur verum a licito: *dubium speculativum* specialiter respicit verum; *dubium autem practicum* circa licitum versatur.

10. Conscientia *probabilis* ea est, quæ, probabili opinioni innixa nobis actionem uti licitam repræsentat; conscientia *improbabilis* appellatur quæ in opinione non probabili fundatur.

Distinguitur vero opinio parum probabilis, opinio probabilis, probabilior, probabillima, denique opinio moraliter certa. Opinio parum probabilis ea dicitur, quæ insufficientibus nimis rationibus innititur, ut sibi prudentis hominis assensum conciliet. Probabilis opinio ea est, cui satis præstantes rationes gravesque auctoritates suffragantur ad prudentis viri judicium pro se determinandum. Ratio tamen, qua opinio probabilis redditur, certitudinem moralem parere nondum potest; et qui hanc in agendo opinionem sequitur, adhuc errandi formidini subest. Probabilior opinio ea est quæ, licet omnem formidinem non excludens, gravioribus nititur argumentis quam contraria opinio, quæ ex hoc jam minus probabilis evadit. Opinio probabillima, valde probabilis et certe aliis probabilior, ea est quæ tam gravium solidarumque rationum fundamento fulcitur, ut contraria opinio tenuissima probabilitate gau-

(1) S. Antonius, apud Gerson. part. V, III, X, § 10.

deat. Opinio moraliter certa ea demum est, quæ omne prudens dubium. omnem prorsus rationabilem formidinem excludit, ita ut contraria opinio undequaque improbabilis reputetur.

11. Opinio non est vere probabilis, nisi cum rationum momenta atque auctoritates, quæ pro ipsa afferri possunt, ex communi sententia satis validæ gravesque judicantur ut hominem prudentem determinent. Sancta Sedes sequentem propositionem damnavit, qua quidam propugnabat, opinionem doctoris recentioris probabilem esse habendam donec non constet, eam ab Apostolica Sede uti improbabilem rejectam fuisse: *Si liber sit alicujus junioris et moderni debet opinio censi probabilis, dummodo non constet rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem* (1). Opinio non sit probabilis ex eo quod temere ab uno aut pluribus theologis propugnata fuerit, contra illud quod generaliter in Ecclesia est acceptum: *Qui assentit*, ait d. Thomas, *opinionem alicujus magistri, contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari* (2). Quibus omnibus definitis circa varias condiciones, e quibus pendere potest individuale judicium de moralitate actus alicujus, jam devenimus ad illa principia constituenda, quæ et normam agendi nobis præbeant pro casibus diversis, et modum judicandi de morali prætio, quod actus e conscientia assumunt.

ARTICULUS SECUNDUS.

De practicis consecrariis e diversis Conscientiæ individualis speciebus.

12. Ex ipsa conscientiæ notione compertum sit, contra dictamen conscientiæ agere numquam fas esse. *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, ait d. Paulus (3); atque e contextu salis patet, verbum *fides* pro conscientiæ testimonio adhibitum ab eo fuisse. Ergo quilibet actus, qui lato a nobis interiori judicio adversatur, malus est: *peccatum est*. Ita etiam concilium lateranense quartum: *Quidquid fit contra conscientiam ædificat ad gehennam* (4). Revera quidnam refert, si conscientia in errore versetur, neque ita revera sese res habeat, uti cogitatur? Certe non minus ad ino-

(1) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

(2) Quodlibet III. quæst. 10.

(3) Rom. XIV, 23.

(4) Cap. XIII.

bedientiam erga Deum animum paratum habet ille, qui ea perficit quæ divinis præceptis contraria existimat, etsi revera non sint, ac ille qui divina reapse transgreditur præcepta. *Omnis voluntas discordans a ratione vel conscientia, sive recta sive errante, semper est mala* (1).

13. Sed quodnam peccatum admittitur quum res, independenter a conscientia, non est intrinsece mala? Non aliud sane ac illud quod patrare pulat qui agit contra conscientiae testimonium. Nampe si mortale existimet se patrare peccatum, mortaliter peccat; venialiter vero, si veniale tantum esse credat. Cum vero sibi persuasum habet, se malum quidem agere, quin tamen cogitet utrum gravis, an levis sit culpa, jam hæc nonnisi venialis haberi debet: in casu enim de quo sermo est, nihil probat affectum erga mortale peccatum, in iis hominibus saltem in quibus adsit habitualis dispositio omnia vitandi, quæ lethali injuria Deum afficere possent (2).

14. Ex eo autem quod numquam conscientiae voci resistere liceat, non profluit, quod quisque semper proprias inspirationes sequi debeat aut possit. Conscientiam enim nostram uti morum regulam tum solummodo habere debemus, cum prudenter eam judicare possumus *rectam*, sive, quod idem valet, prudenter *efformatam* esse: *Ad licite operandum requiritur moralis certitudo de honestate actionis*: ait d. Ligorius (3).

15. Hæc quidem in genere: nunc autem pro diverso conscientiae statu. Si *recta* est conscientia, est actuum humanorum regula naturalis, et hinc eam in omnibus sequi unusquisque tenetur, sive ea quæ jubet faciendo, sive ea quæ prohibet vitando, sive ea quæ tamquam media perfectionis proponit non despiciendo. Non tamen proprie obligamur conscientiae voci parere, cum non agitur nisi de consilio aliquo evangelico, etsi in hoc etiam illam despiciere non debeamus: *Qui consilium præterit, non peccat* (4).

16. Licet etiam sequi conscientiam quæ in errore invincibili versetur, immo obligamur et perficere quidquid ab ea tamquam divina lege præscriptum nobis imperatur, et omittere quidquid per eam huic legi contrarium ostenditur. Hinc enim numquam licet contra conscientiae dictamen agere; inde vero error, de

(1) S. Thom., *Sum.*, part. I, 2 quæst. 19, art. 5.

(2) *Conférences d'Angers, De act. hum.*, conf. VI, quæst. 1 art. — Sylvius, *Collet.* etc.

(3) *Système morale, De conscientia*, num. 15.

(4) S. Thom., *De veritate*, quæst. 17, art. 4.

quo agitur, invincibilis moraliter est; necesse itaque omnino est, testimonium conscientiae invincibiliter erroneae sequi, quoties de re agitur, quam aliquis moraliter aut praescriptam aut damnatam putat: *Conscientia recta per se ligat, erronea autem per accidens* (1).

Neque solum a peccato immunes sumus sequendo conscientiam invincibiliter erroneam, sed etiam satis probabile est, quod qui actionem ponit non ex alia causa, quam quod a Deo imperatam censeat, actum meritorium agat, non quidem ratione materialis objecti, sed ex voluntatis dispositione, ex qua sive malitia sive meritum actionis praecipue pendet. Ita et S. Liguori (2).

17. At non idem dicendum de conscientia vincibiliter erronea. Error vincibilis, quia voluntarius, non excusat a peccato; ideoque non licet sequi vocem ejusmodi conscientiae, sed oportet depellere errorem, qui origo fallacium est judiciorum. Obligatio tamen non urget, maximos possibiles conatus ad hoc impendendi; sed sufficit communis et ordinaria diligentia, habita tamen semper ratione momenti actus ipsius (3).

Immo vero ipsa ignorantia, seu error vincibilis peccatum est, modo gravius modo levius, tum pro ejus materia, tum pro majori aut minori negligentia in congrua propriis officiis scientia sibi comparanda: *Propter negligentiam ignorantia eorum, quae aliquis scire tenetur, est peccatum* (4). Haec autem negligentia vel major vel minor esse potest, magisque vel minus culpabilis; immo ignorantia, quae inde procedit, potest interdum a peccato gravi, etiam in gravi materia, excusare.

18. Qui versatur in conscientia perplexa, sapientes et illuminatos viros, quantum fieri potest, consulere tenetur. Sed si ei nulla ad hoc pateat via, minus quod sibi videtur seligat malum, praecepta legis naturalis praeceptis legis positivae, mandata legis divinae mandatis legis humanae anteponens. Si vero nesciat quo se vertat ut minori malo se accomodet, non peccat, quocumque postremo cedat; quia in casu libertate non gaudet, et Deus impossibilia non exigit. *Quis peccat in eo quod nullo modo caveri potest* (5)?

19. Confessarius diversis obligationibus obstringitur erga poenitentem, quem conspicit in errore versari; differunt tamen hae

(1) S. Thom., *De veritate*, quaest. 17, art. 4. — Collet, Bailly, *De conscientia*, etc.

(2) Theol. mor. *De conscientia*, n. 6.

(3) S. Liguori, *Theol. Mor.*, *De conscientia*, num. 6.

(4) S. Thom., *Sum.*, part. 1. 2. quaest. 76. art. 2.

(5) S. Aug., *De lib. arb.*, lib. 11, cap. XVIII.

pro circumstantiarum varietate. Primo nempe munus illi incumbit pœnitentem admonendi et docendi, si error sit circa materiam gravem, et confessarius hunc vincibilem et mortaliter culpabilem iudicet; in hoc enim casu confessarii silentium omnino noxium evaderet pœnitenti (1). Debet secundo pœnitentis conscientiae lumen præbere, cum ab ipso confessarius interrogetur, seu de consilio requiratur: sed in hoc prudenter se gerere debet, ut quibusdam in casibus id tantum dicat, quod præcise et latè necessarium sit ad quæstionem solvendam. *Quod si pœnitens dubitet ac roget, tenetur dicere veritatem, quia tacere esset errorem approbare; prudenter tamen non plus dicendo quam rogatur: verbi gratia, si roget Titius an post votum simplex castitatis matrimonium contractum valeat, possitque ac teneatur reddere debitum, respondeat quod sic; tacendo obligationem non petendi debiti* (2). Tertio, tenetur pœnitentem instruere, sive ignorantia invincibilis sit sive non, quando habet pro objecto veritates, quarum cognitio vel ab omnibus vel a pluribus doctoribus tamquam de necessitate medii necessaria ad salutem habetur. Quarto pariter, quando pœnitentis invincibilis error bono publico detrimento sit; et etiam si confessarius nullam spem concipere possit, fore ut suæ admonitiones bene excipiantur. *Hinc, omnino monendus est parochus, qui erronee, etsi ex ignorantia invincibili, circa mores populum instrueret. Ita monendus qui bona fide putaret se esse sacerdotem, cum non esset, ob sacramenta quæ invalide conferret. Item ignorans nullitatem matrimonii, si de illa publica sit fama* (3). Quinto, tenetur item confessarius, pœnitentem in invincibili ignorantia versantem admonere, quando spes ardeat quod suæ admonitiones profuturæ sint, quin tamen majora ex hoc damna emergant: tunc enim semper agit pro pœnitentis utilitate. *Si ignorantia sit invincibilis, verbi gratia, si bona fide teneat rem alienam, aut sit in matrimonio irritato, tenetur quidem monere et instruere, quando speratur fructus, nec timentur incommoda graviora* (4).

20. Sed, exceptis prædictis casibus, necesse ne erit pœnitentem, qui in invincibili errore moretur, e bona sua fide educere, cum nulla spes ardeat futurum esse ut datis pareat admonitionibus, et hinc prævideatur prudenterque iudicetur, has

(1) S. Liguori, *Theol. Mor. De Pœnit.*, num. 605.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, nom. 615.

(4) *Ibid.*, nom. 609.

admonitiones illi magis noxias quam utiles extitoras? Minime sane, uti plurimorum theologorum et peculiariter sancti Alphonsi de Ligorio sententia est. *Sententia communis et vera docet, quod, si pœnitens laborat ignorantia inculpabili, sive sit juris humani sive divini, et non speratur fructus, immo prudenter judicatur, monitio fore magis obfutura quam profutura, tunc confessarius et potest et tenetur eam omittere, relinquendo pœnitentem in sua bona fide* (1). Pœnitentem, de quo agitur, admonere neque prudentia neque charitas suadent. Ex duobus malis minus seligatur oportet; jam vero minus certe malum est, materiale peccatum pœnitenti permittere, quam illum periculo exponere formale peccatum admittendi, seque reum in conspectu Dei constituendi. Neque reponas, hunc indignum esse absolutione, quia, admonitus, ad legem implendam paratus non esset: aliud enim est quod pœnitens in futura aliqua circumstantia et occasione carere possit necessaria ad perseverandum dispositione, aliud quod revera eâdem careat hic et nunc. *Minime dici debet quod pœnitens est indispositus, eo quod, si moneretur, non pareret confessario; sed quod esset indispositus, si moneretur. Sed confessarius non debet attendere ad indispositionem interpretativam (seu futuram) quam pœnitens haberet, sed ad actualement, quam nunc habet. Alii plurimi absolvi non possent qui hic et nunc de aliquo peccato, puta de neganda fide, non cogitant, sed, persecutione adveniente, facile illam negarent* (2). In dubio autem utrum admonitio confessarii sit profutura, necne, melius est non admonere. *In dubio regulariter mihi videtur dicendum, quod mala formalia potius vitanda sunt quam materialia*. Iterum sunt s. Alphonsi de Ligorio sententia et verba (3).

21. Jam de conscientia *scrupulosa*. Non potest quidem agere contra conscientiam qui scrupulis perstringitur, sed potest, immo debet contra scrupulos agere, se ad confessarii monita in omni actu remittens. Hæc vera et necessaria est medicina qua ab hoc spirituali morbo liberemur, uti docent dd. Bernardus, Antonius, Franciscus Salesius, Philippus Neri et Alphonsus de Ligorio (4).

Conscientiam *laxam* quod attinet, sufficiat innuisse, quemvis, qui eam uti regulam agendi sequatur, non obstante admonitione contraria, tum semper peccare, cum, tali conscientie adhærens,

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, De Pœnit., num. 610.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, num. 16.

(4) *De conscientia*, num. 12. De regimine scrupulosi agemus in *Tractatu de Pœnitentia*.

divinam transgreditur legem. Peccatum vero est mortale in materia tum gravi, tum etiam levi, cum quis periculo se exponit lethaliter peccandi.

Nec ignorantia excusationem parere potest; tum quia jam ipsa per se peccatum est, tum quia peccata, quæ patrantur ex ignorantia, jam in causa sunt voluntaria.

22. De conscientia autem *certa* et *dubia* hæc sunt notanda. Propterea vidimus moralem certitudinem prorsus sufficere ad agendum, ita si conscientia moraliter certa sit, peccatum vitatur eam sequendo, dummodo nempe certitudo conscientiæ nostræ culpabilis non sit eo quod ex ignorantia vincibili procedat. Sed, ut ait Liguorius, *ad licite operandum, sola non sufficit probabilitas sed requiritur certitudo moralis de honestate actionis* (1); quod Apostoli effatio optime consonat: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est.*

23. In dubio igitur quid faciendum? In dubio *tuta* et *tutior* opinio cum *probabili* et *probabiliori* confundenda non est. Tutior enim opinio ea esse potest, quæ minus probabilis sit; sicuti *probabilior* opinio esse potest minus *tuta*: *Opinio vero tuta est quæ recedit ab omni peccandi periculo: tutior quæ magis a tali periculo recedit* (2). Hæc nos ab omni peccato etiam materiali tuetur, quo usque minus *tuta* opinio non progreditur; at tamen si hæc revera *tuta* est, a periculo offendendi Deum sufficienter tuetur.

24. Igitur qui dubitat utrum actio bona sit an mala, a lege nempe permissa an prohibita, debet prius quam se determinet, dubii solutionem quærere tum precibus, tum studio, tum adhibito doctorum consilio. Si vero tempus non detur quæstionem discutiendi, vel si, ea perpensa, dubium adhuc ita supersit, ut sibi de licitudine actus conscientiam efformare nequeat, ab actu abstinendum erit. Cum enim dubium non sit simpliciter speculativum, sed practicum, actus ille ea morali caret certitudine, qua licitus fiat, et ideo agere in hoc casu idem esset ac se peccandi periculo evidenter exponere; quod prohibitum est. Qui (docet d. Thomas) facit vel omittit actionem, *dubitans* an in illa facienda vel omittenda peccatum mortale committat, se periculo exponit lethaliter peccandi, ideoque culpa mortali polluitur: *Qui aliquid committit vel omittit in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit* (3). *Quicumque autem se committit discrimini*

(1) S. Liguori, *De conscientia*.

(2) *Ibid.*, num. 40.

(3) S. Thom., in 4. sent. dist. 21. quæst. 2.

peccati mortalis, mortaliter peccat (1). Idem sonat s. Alphonsi de Liguorio doctrina: *Numquam est licitum cum conscientia practice dubia operari, et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. III. 27 (2).*

25. Item peccat, ex communi sententia, qui in dubio agit, quin antea per aliquod principium reflexum sibi de licitudine actus conscientiam efformaverit: peccatum autem plus minusve grave evadit, juxta dubii objectum. Ita, si quis dubitet se in actu, quem ponit, furtum admittere, peccati furti culpabilis sit; si dubitet utrum peccatum mortale sit, mortaliter peccat. Sufficiens tamen probabile est, enim, qui sciens peccatum admittit, quin tamen cogitet utrum illud mortale an veniale sit, venialiter tantum peccare: dummodo in actu *materiali* nulla vera ratio adsit, qua peccatum efficiatur mortale, et ille, qui actum ponit, nullimode cogitet neque de periculo mortaliter peccandi, neque de propria obligatione actus suis naturam examinandi.

26. De modo, quo se gerere debeat qui in dubio speculativo versatur, idest in dubio utrum actus aliquis legi adversetur necne, utrum *objective* bonus vel malus sit, non consentiunt theologi. Multi ex his (3) abstinendum esse contendunt, et intiori parti inhaerendum, veluti illi, ajunt, quæ nos extra peccandi periculum ponit. Alii item multi, et fortasse plures (4), judicant, quemlibet, in dubio de quo agitur, sibi prudenter conscientiam efformare posse per quadam principia reflexa, atque ita in praxi se gerere, tamquam si lex, de cujus existentia dubitat, revera non existeret. Hanc utique secundam sententiam amplecti quisque potest: ommissa enim qualibet intrinseca ratione, sufficit nobis hoc scire, hanc seculum fuisse atque propugnasse Alphonsum de Liguorio, sanctum sapientemque doctorem, *cujus opiniones in sua Theologia morali expositas amplecti et propterea licet* (5); *cujus scripta nihil continent quod censura dignum sit* (6), et percurri possunt a fidelibus inoffenso prorsus pede (7).

(1) S. Thom., Quodlibet IX, art. 15.

(2) *Theol. Mor.*, De conscientia, num. 22.

(3) Habert, Collet, Billuart, Bailly, etc.

(4) Plus quam quadringentos theologos qui huic sententiæ favent, numeravit perill. Goussset. Vide etiam Dissertationes d. Alphonsi de *non probabili* opinione, *Justificationem* ejus moralis theologiæ, per eundem Goussset, atque editas ab ipso rev. archiepiscopo Vesuntione in eos qui sanctum Doctorem incusant.

in decreto sacræ Pœnitentiariæ 5 julii 1855 ad cardinalem de Rohan, decretum Pii VII, an. 1805.

in canonizationis ex an. 1840.

27. En igitur satis probata Ligorii doctrina. In dubio speculativo licebit homini agere quum, alicui reflexo ac certo principio innixus, actum in praxi permissum judicet. Ex. gr., qui dubitat speculative de iustitia alicujus belli, non poterit ejusdem belli fieri suomet consilio particeps; si id tamen eum princeps jubeat, obsequi poterit huic principio innixus, quemlibet superiori suo parere debere cum certitudo non adsit de mandati iniquitate. En quomodo, principio utens reflexo, poterit quisque, in dubio, de licitudine actuum securum se facere (1).

Generica autem principia, quorum ope potest homo in dubio suam sibi conscientiam prudenter efformare, sunt: 1.º legem dubiam, ex eo quod dubia sit, minime obligare; 2.º in dubio possidenti favendum esse; 3.º factum non præsumi; illud ut factum præsumi quod fieri debuerat; præsumptionem esse pro validitate actus.

28. Primum ex hisce principiis, a quo et cætera fluunt, hoc est, quod in re morali, quando agitur de *licitudine* sive *illicitudine* actus, lex, cujus existentia dubia est, non obligat, cum lex obligatoria non sit, nisi ex eo quod moraliter certa sit: *Lex dubia non potest certam inducere obligationem* (2). Juxta d. Thomæ sententiam nemo præcepto aliquo ligatur, nisi per scientiam, per certam scilicet claramque cognitionem quam de illo habet: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti* (3). Verum est, haud certo dici posse, dubiam legem non existere; potest tamen saltem prudenter judicari, legem, licet existat, non ita sufficienter promulgatam fuisse ut sit obligatoria; item, legem, cujus existentia incerta est, non aliter ordinem moralem afficere quam dubia revelatio afficiat religionem: cumque leges, quæ voluntatis sacrificium exposcunt, arctiores non sint iis, quæ intellectus sacrificium per perfectam submissionem imponunt, non esse magis pertimescendum de inobedientia in Deum, leges dubias circa morale prætermittendo, quam leges dubias dogmata spectantes parvifaciendo (4).

29. Quando lex dubia est, et probabilis opinio de ejus non existentia, hujusmodi lex non est satis promulgata; hinc dubia tantummodo et simplex opinio de ejus existentia adesse potest: quomodo ergo hæc opinio obligatoria dici poterit? Lex non est

(1) Theol. Moral., *De conscientia*, num. 25.

(2) *Ib.*, num. 26.

(3) *De veritate*, quæst. 17, art. 15.

(4) Talis Gersonii et d. Antonini sententia, qui a Ligorio citantur in *Morali systemate*.

nobis vere lex, nisi in quantum ipsa sufficienter sit promulgata: *Leges instituuntur dum promulgantur*; canon est juris. Quomodo vero lex uti sufficienter promulgata haberi potest, circa cujus existentiam doctores non consentiunt? Quousque de lege quaestio fiat, simplex est opinio: quod si opinio, jam non est lex. Nonne bonis omnibus hoc nimis esset crudele, ait Segneri, opinione probabili, veluti a lege, obligari? Ex hoc jam fieret, quod innumerae prorsus probabiles opiniones, quae in libris casuistarum passim deprehenduntur, totidem leges habendae essent (1).

30. Circa sententiam, cui contrarium systema veluti fundamento innititur, videlicet: *In dubio pars tutior est eligenda*, dici potest, aut nonnisi dubiis practicis applicabilem esse, aut, praetermissis quibusdam exceptionibus, quae neminem latent, simplex illam consilium exprimero (2): *Respondetur, hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia* (3). Quod si, in casu, quo lex dubia quoad existentiam realiter existat, ita agitur ac si lex non esset; transgressio hujus legis nequit esse nisi tantum materialis, et de hac transgressione idem dici debet, ac de illa quae sive ex ignorantia invincibili, sive sequendo probabiliorem opinionem admittatur, eam nempe non esse imputabilem.

31. Alterum principium reflexum est: *In dubio melior est conditio possidentis*. In dubio scilicet favendum ei cujus est possessio: ita, sive dubium respiciat legis existentiam, sive ejus promulgationem, sive applicationem huic vel illi casui peculiari, qui dubio laborat, agere potest tamquam si lex non esset: ipse enim utitur possessione libertatis, cujus exercitium a lege tantummodo moraliter certa ligari potest. *Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti* (4). Quod etiam de legibus naturalibus intelligi debet, quia libertas hominis, seu homo uti liber, in cogitatione Creatoris est, prioritate rationis, legibus anterior, quae ejus naturae superpositae fuerunt. Sicuti subjectum existat oportet ut aut compescatur aut dirigatur a legislatore, ita humana libertas a lege restringi nequit, quin ipsa supponatur legem hanc antecedere *prioritate rationis*. Sane non libertas legem praesupponit, sed lex humanam libertatem; lex pro homine existit, non homo pro lege. *Prius est esse quam ligari per legem*.

(1) S. Liguori, *Guida dei confessori dell'illustre*, cap. 1, num. 21.

(2) Vide infra, num. 92.

(3) S. Liguori, *Systema morale*.

(4) S. Thom., *De veritate*, quaest. 17, art. 13.

32. Esto quod lex divina æterna sit, utpote quæ ab æterno in mente divina fuit. Sed etiam homo æternus est in mente Dei. Legislator quisque primum subditos considerat, subditis deinde legem tradit convenientem. Ita Deus, prioritate rationis, primum angelos et homines, postea vero leges, quas illis imposuit, consideravit; quæ ex ipsa eorum natura dependent et pro diversitate naturæ diversæ sunt. *Ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum existunt, in quantum sunt ab eo cognita et præordinata. Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum* (1).

Legimus et in Scripturis, Deum ab initio hominem liberum creasse, eique deinde leges adjecisse: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui; adjecit mandata et præcepta sua* (2). Deus igitur primo hominem liberum creavit; deinde præceptis devinxit, quæ tamen illum obligare non possunt antequam modo certo, non dubio, manifesta ei fiant. Homo igitur suam possidet libertatem, donec cognitionem moraliter certam illius legis acquirat qua libertatis exercitium coercetur.

33. Igitur e principio: *In dubio melior est conditio possidentis*, sequitur, legem non obligare, cujus existentia certa non est; quia lex dubia homini libertatem, qua fruitur, auferre nequit. Idem autem dicendum etiam in casu, quo dubitetur an actus aliquis legi subiciatur. Quamquam certa sit lex, si applicatio peculiari actui dubia sit, in illo casu habenda non est obligatoria. Homo enim libertate gaudet donec lex satis promulgata, aut promulgatio satis certa non est. Si adolescens dubitat se vigesimum primum annum explevisse, nondum jejunare tenetur; quum enim certo non sciat se præcepti obligationem contraxisse, libertate, in cujus possessione est, frui potest. At si senex dubitat utrum etatem attigerit qua a jejuniis dispensetur, jejunare adhuc tenetur, quia possessio est ex parte legis jejunii (3). Eadem ratione qui die Jovis dubitat utrum dimidium noctis transgressum jam sit, quin tamen dubium solvere queat, carnes edere potest. Si e contra dubium hoc ei sabbato insurgat, non potest; quia tunc abstinentiæ lex est in possessione. Si vero et existentia et promulgatio certæ sint, uti obligatoria habenda est lex, tum etiam cum dubitetur an forte revocata vel abolita sit; quia tunc possessio legi favet. Ex eodem principio patet etiam quod, si quis ex bona fide posses-

(1) S. Thom., *Sub. part. I, sec. quæst. 91, art. 1.*

(2) Eccli. XV, 14.

(3) Ita s. Alphonsus, *Theol. mor., De conscientia, num. 27.*

sor est, et dubitat se debitum contraxisse, eidem satisfacere non tenetur; dum e contra satisfaciatur oportet, quando pro certo sciat se illud contraxisse, dubitat autem utrum satisfecerit.

34. Idem quod de lege, valet et de voto: qui dubitat an emisit votum, hoc non obligatur; et, in dubio utrum hæc vel illa circumstantia voto contineatur, pro parte tantummodo certa, non pro dubia devincitur; quia hic possessio non favet præcepto sed libertati. Contrarium dicatur, si ipse pro certo sciat se votum protulisse: dubium enim, quod existit circa voti executionem, ejus obligationem neque destruere, neque imminuere potest. Ita, qui certitudinem non habet utrum votum solverit, ad illud implendum tenetur.

35. Tertium principium est: *Factum non præsumitur, nisi probetur*. Ita in dubio nemo se pœnæ obnoxium putare debet, nisi pro certo sciat se culpam admisisse cui pœna adjecta est. Sed res uti facta præsumitur, quæ ex jure fieri debuerat: *Præsumitur factum, quod de jure faciendum erat*. Hinc, si quis dubitet utrum actio perfecta fuerit, uti oportebat, præsumere debet illam rite perfectam fuisse. Cum dubitatur, ex. gr., utrum lex juxta acceptata fuerit, an non, præsumi debet eam revera acceptatam fuisse. Denique: *Standum est pro valore actus donec non constet de ejus nullitate*. Ideo, in dubio utrum matrimonium, contractus, votum, confessio et alia hujusmodi, valide fuerint perfecta, uti valida præsumi debent, donec eorum nullitas manifesta fiat (1). Ope horum principiorum, etiam in dubio juris poterit quisque conscientiam certam sibi efformare de practica actuum licitudine aut illicitudine.

36. Nunc demum supersunt solvendæ quæstiones non levis momenti etiam de conscientia probabili. Juxta enumeratos probabilitatis gradus et doctrinam traditam de ea morali certitudine, quæ ad licite agendum requiritur, non licet sequi opinionem tenuiter probabilem pro libertate, contra aliam pro lege quæ sit notabiliter probabilior. Innocentius autem XI damnavit hanc propositionem: *Generatim, dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui (modo a probabilitatis finibus non exeat), confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus* (2). Quando opinio, quæ stat pro lege, notabiliter probabilior est eâ quæ stat pro libertate, hæc tenuiter et dubie probabilis est, et eam sequi non possumus sine periculo divinæ legis transgrediendæ.

37. In diversis etiam fit casibus ut ne opinionem quidem vere

(1) Ita rursus Liguori, *De conscient.*, num. 26.

(2) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

probabilem sequi liceat, tutiori relicta. Primo nempe, in rebus fidei et in iis quæ necessariae sunt necessitate medii, ex religionis officio. Sancta Sedes damnavit contrariam opinionem ita expressam : *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili* (1). Haud licebit etiam in casu relato probabiliorem potius opinionem sequi quam tutiorem : *Neque probabiliorem*, addit s. Alphonsus de Ligorio (2). Secundo, in praxi, opinioni probabili et minus tutæ adhærere non licet cum agatur de validitate sacramenti, ideoque etiam sequens sententia ab Apostolica Sede damnata est ; *Non est illicitum in sacramentis conferendis uti opinione probabili de valore sacramenti, relicta tutiore* (3). Immo neque probabiliorem neque probabilissimam sequi licet opinionem quæ sit minus tuta, saltem cum agitur de Baptismo et sacris Ordinibus. Simplex enim opinio, quacumque probabilitate commendetur, sacramenti validitatem prorsus certam reddere non potest.

38. Notandum tamen, in duobus particularibus casibus opinione probabili uti licere, etiam respectu ad validitatem sacramentorum. Primus casus adest in necessitate extrema atque absoluta ; quæ licet opinionem probabilem et etiam tenuiter et tenuissime probabilem amplecti, quia non homines propter sacramenta, sed sacramenta propter homines condita sunt. Hoc tamen in casu sacramentum sub conditione conferri debet.

Alter casus adest cum præsumitur, Ecclesiam supplere id quod sacramenti validitati desit : quod evenit (uti docent Suarez, Lessius. De Lugo aliique plures) in sacramentis Matrimonii et Pœnitentiæ. Ita, quando contrahitur matrimonium, cuius validitas probabilis est, præsumitur Ecclesiam impedimentum, si existat, sustollere, et certitudinem complere circa contractus validitatem. Hoc tamen intellige de impedimentis tantum ab Ecclesia statutis. Relate ad Pœnitentiam, si adsit opinio probabilis quod confessorius possit eam administrare, Ecclesia supplet jurisdictioni, eam confessorio conferens, qui illa fortasse caret. Hæc autem omnia pro casu gravis necessitatis intelligantur oportet, aut saltem majoris utilitatis ; quæ limitationes jure a Suarez aliisque doctoribus et nominatim a s. Alphonso constituuntur (4).

39. Tertio, iudex, notarius publicus, medicus proprium munus exercens, probabili opinioni acquiescere non debet ; et ex mu-

(1) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

(2) Theol. mor., De conscientia, num. 15.

(3) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

(4) Istruzione e pratica pei confessori, Della coscienza, num. 26.

nere assumpto tenetur inter diversa media illud eligere quod sibi tutius appareat, idest magis opportunum ad ea tuenda bona, quorum cura concredita illi fuit. Hinc Apostolica Sedes hanc propositionem damnavit, qua quidem defendere ausus fuerat, iudicem juxta minus probabilem opinionem sententiam ferre posse: *Probabiliter existimo iudicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem* (1).

40. Quarto, tutior pars est eligenda etiam cum agitur de re quæ in damnum proximi cedere posset; uti esset casus venatoris qui, ictu suo prædam appetendo, se hominis lædendi periculo exponeret; quo in casu non ei sane liceret ictum laxare etiam quando plus e priori parte quam ex altera probabilitatis adesset. Si enim propria falleretur opinione, licet hæc probabilior aut etiam probabilissima esset, hominis vulneratio vel etiam nex consequeretur, quæ omni studio semper est præcavenda. Denique, in dubio facti, plus minusve stricte ad tutiorem partem eligendam compellimur, cum aliter fieri neque absque scandalo, vel scandali periculo possit.

41. Sed, hisce exceptis, dicimus probabilissimam opinionem sequi licere, quamvis contraria sit tutior. Hoc eruitur ex condemnatione hujus propositionis a pontifice Alexandro VIII prolata: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam* (2). Etenim quando opinio minus tuta sit probabilissima, contraria opinio nonnisi tenuiter probabilis esse potest; quæ ideo non debet nostræ libertatis exercitium cohibere (3).

42. Item, quando duæ contradictoriæ opiniones pariter vel fere pariter probabiles sunt, possumus, juxta s. Alphonsum, minus tutam sequi opinionem. In dubio enim ad tutiorem partem amplectendam non tenemur, tum quia lex dubia, uti simplici opinioni innixa, non ita sufficienter promulgata est ut obligationem inducat; tum quia homo permanet in possessione libertatis, cujus exercitium nonnisi a lege clara et certa impediri potest: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, ait d. Thomas (4). Igitur, cum duæ contrariæ opiniones pari, vel fere pari probabilitate gaudeant, certe adest dubium, dubium nempe positivum circa sive existentiam, sive promulgationem, sive applicationem legis. Sit quidem, aut videatur probabilior alterutra opinio: si ea ipsa tenuiter tantum probabilior est, non impedit quominus dubium reale sit; nam in morali di-

(1) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

(2) Decret., an. 1690.

(3) Ita Billuart, Bouvier, Collet, Antoine, Bailly, etc.

(4) Citato loco *De Veritate*, quæst. 17, art. 13.

sciplina parum nihil est : *Parum pro nihilo reputatur* . Licet ergo in casu opinionem minus tutam sed probabilem sequi potius quam opinionem tutiorem, quæ pariter aut fere pariter probabilis est , dato tamen quod, aliquo mediante principio reflexo, conscientiam certam circa licitudinem actuum suorum sibi quis prudenter efformet (1).

43. Neque gravi periculo in praxi vacaret, si inter duas opiniones æque probabiles, fidelibus imponeretur tutior pars, tamquam obligatoria. Et ideo agebat expertissimus s. Alphonsus: *Firmam hanc opinionem tenebo, conscientias non esse impellendas ad tutiorem opinionem amplectendam, cum opposita æque probabilis sit; timens ne eos plurimorum formalium peccatorum periculo tradam. Deo bene juvante, omni vi conabor perfectissimam ingredi viam; sed obligare omnes homines ad rejiciendam, in praxi, quamlibet opinionem minus tutam, neque moraliter certam, et absolutionem denegare non facientibus, hoc puto exigere non posse, antequam de hoc ab Ecclesia sententia proferatur* (2).

Pluribus rite ostendit hujus doctrinæ veritatem P. Pallavicini in notissimo opere : *Sacerdos sanctificatus*. Et opportune animadvertit quoque doctissimus Gersonius : *Ne doctores sint faciles asserere, actiones aliquas aut omissiones esse peccata mortalia... fit quandoque ut per tales assertiones publicas, nimis duras, generales et strictas, præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines e luto peccatorum, sed in illud profundius quo desperatius immergantur* (3).

44. Unde etiam si agatur de quæstione aliqua inter theologos controversa, et duæ adsint opiniones plus minusve probabiles, sed vere probabiles et qua tales admissæ, non potest confessarius, quodcumque ipse amplexus fuerit systema circa usum probabilitatis, pœnitenti, qui minus tutam opinionem sequatur, absolutionem denegare. Sanctus Alphonsus de Ligorio uti immodicam et injustam illius confessarii severitatem reprobatur qui, in casu de quo agitur, eam usque ad absolutionem denegandam produceret: *Cum austeritas hæc causa esse potest ut plures animæ damnentur* (4). Quæcumque enim sit sententia nostra circa controversiam scholæ, pœnitentem conturbare non debemus qui, ex duabus opinionibus quæ probabiles reputantur, minus tutam amplectitur, sive ex propria opinione, sive ex monito doctoris

(1) Ita et Ligorio. Vide superius, ubi de hujusmodi principiis.

(2) *Dissert. de usu moderato probabilismi.*

(3) *De vita spirituali*, lect. IV, corollar. 2.

(4) *Theol. mor., De conscientia*. Vide et Collet, tract. cod. cap. V, concl. 2.

alicujus, sive directoris, qui sapiens sit, aut sapiens ab eo judicetur. Eum quasi indignum absolute reijcere, res esset evidenter contra spiritum Ecclesiæ; damnaretur enim quodammodo quod ipsa non damnat. Sed decet ne simplicem presbyterum morum condere præcepta?

45. In delectu autem opinionum, circa quas theologi non consentiunt, simplices fideles se referre possunt ad decisionem doctoris aut confessarii quem ipsi fiducia dignum putant, quemque uti scientiæ depositarium tenent. Quæcumque enim futura sit ejus sententia, nullum nec eorum saluti, nec moribus periculum imminet; quia supponimus agi tantummodo de quæstionibus quæ neque e Sacrarum Scripturarum effatis, neque ex ecclesiastica traditione, neque ex Ecclesiæ praxi, neque e prolato jam aliquo decreto sive conciliorum sive Apostolicæ Sedis definiri possunt.

46. Verum ipsi confessarii intrinseca rationum momenta, quibus innitantur diversæ theologicæ opiniones, examinare tenentur, nisi prudenter præsumant, ea mature jam a gravibus auctoribus, quos consuluerint, perpensa fuisse: *Indoctus sequi potest opinionem datam a doctis; doctus tamen tenetur examinare rationes, nisi prudenter præsumat ab illis examinatas* (1). Ac revera rationes examinare non tenemur quæ afferuntur ad comprobandam opinionem alicujus præclari doctoris, ejus scripta uti orthodoxa probata sunt. *Possumus sequi opinionem doctoris, quæ non adversetur Scripturæ vel Ecclesiæ auctoritati. Et revera, si ego minus doctus sequerer sententiam divi Thomæ contra rationem quæ mihi probabilior videretur, quis neget me prudentius agere dum, mea opinione suspensa, tantæ auctoritati deferrem* (2)? Ita s. Alphonsus de Liguorio, ejusdem d. Thomæ testimonio fretus: *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur* (3). Hæc est et s. Antonini sententia: *Quilibet potest sequi quamcumque opinionem, dummodo alicujus doctoris magni opinionem sequatur* (4).

47. Cæterum, ut devitemus illas animi angustias, quæ in sacramentalis pœnitentiæ administratione occurrere solent, sive ex opinionum diversitate in scholis, sive e pœnitentis dispositionibus, pro quo omnia caritatis auxilia jam exhausta fuerint, hæc nobis amplexanda videtur opinio: posse confessarium, absque

(1) S. Liguori, *De usu moderato probabilismi*.

(2) *Ibid.*

(3) *Sum.*, part. II, 2, quæst. 4, art. 8.

(4) Vide Liguorio, *De usu moderato probabilismi*.

periculo, se pro indulgentia determinare, dum suam sibi conscientiam efformet considerando, melius esse de nimia indulgentia rationem Deo reddere quam de nimio rigore. *Melius est Domino rationem reddere de nimia misericordia quam de nimia severitate.* Huic sententiæ tum s. Jo. Chrysostomus (1), tum s. Thomas (2), tum s. Antoninus (3), tum s. Raymundus de Pegnafort (4), tum s. Odilo cluniacensis (5), tum s. Gregorius nazianzenus adhærent; quorum postremus ait: *Quod si res dubia est, vincat humanitas ac facilitas* (6). Cum de quæstione aliqua opiniones diversæ occurrunt, cæteris paribus, s. Bernardinus suadet, mitiorem et indulgentiorem esse præferendam: *Quando diversæ sunt opiniones, cæteris paribus, humanior præferenda est* (7).

Numquam demum obliviscatur sacerdos, se Jesu Christi ministrum esse, ejus donorum dispensatorem, sibi que propterea non licere pro libito ligare et solvere contra præceptiones divinas. *Non potest ligare et solvere ad arbitrium,* ait d. Thomas, *sed tantum sicut a Deo præscriptum est* (8).

C A P U T T E R T I U M

DE REGULA MORUM EXTRINSECA

SIVE

DE LEGIBUS.

1. Ideo conscientia interius nos monet aliquid in praxi faciendum esse aut omittendum, quia animadvertit existentiam universalis alicujus regulæ a subjecto agente independentis, quæ in ipso subjecto obligationem inducat, pro illo speciali casu, sive agendi sive abstinendi ab actu. Nosse igitur debemus quænam sit hujusmodi agendi regula quæ determinet conscientiæ dictamen, et unde procedat; quænam ratio eam rite cognoscendi; quænam natura inductæ per eam obligationis, sive in se sive in subjecto; quænam tandem causæ ejusdem vim infirmantes vel penitus sustollentes. Unde quatuor articulis complectimur hanc

(1) *In Matthæum.*

(2) *Opusc. 65, § 4.*

(3) *Sum., part. II, tit. 4, cap. V.*

(4) *Sum., lib. III, tit. 34.*

(5) *Vide Acta sanctorum, tom. I, pag. 72.*

(6) *Orat. 39.*

(7) *Tom. I, fer. 2 post dom. quinquages., serm. 3, art. 2.*

(8) *Sum., part. I:1, quæst. 18, art. 3, et 4.*

tractationem, quæ *de legibus* appellatur; agimus siquidem primo de legis notione et diversis legum speciebus, altero de earum obligatione et de subjectis quæ ea devinciuntur, tertio de legum interpretatione, quarto denique de causis ab earum observantia excusantibus.

ARTICULUS PRIMUS.

De legis notione et variis legum speciebus.

2. Lex appellatur illa actuum humanorum regula, quæ proprie extra hominem est, et ideo extrinseca dicitur et remota. Actio aliqua est per se, sive objective, bona aut mala, prouti convenit cum legis mandato vel ab eo dissonat. *Lex*, ait s: Thomas, *quædam regula est et mensura actuum secundum quam aliquis inducitur ad agendum vel ab agendo retrahitur* (1). Juxta d. Ligorium lex est *Recta agendorum aut omittendorum ratio* (2); sed communius definitur: Præceptum generale, justum, permanens, in bonum communis promulgatum ab eo qui jus gubernandi tenet. Quæ definitio verbis consonat d. Thomæ: *Lex nihil aliud est quam quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo, qui curam habet communis, promulgata* (3).

3. Primo lex dicitur *præceptum*. Potest enim fieri ut sit aliquod præceptum quod legis characterem minime induat; non tamen existit lex absque præcepto. Nam, sive jubeat sive vetet, ad legis proprie dictæ essentiam pertinet ut subditos obliget erga legislatorem, scilicet ut suapte natura regula obligatoria sit, differens in hoc essentialiter a consilio, quod vim obligandi non habet.

4. Secundo lex dicitur *præceptum generale*: *Jura non in singulas personas, sed generatim constituuntur* (4). Necesse tamen non est ut lex ad omnia societatis alicujus, puta Ecclesiæ, membra extendatur, cum sufficiat si generatim respiciat membra illius communis in cujus gratiam fertur. Leges enim stricto nomine illæ quoque sunt appellandæ quæ certo hominum cætui peculiares sunt, veluti quæ clericos, monachos, magistratus, milites afficiunt. Lex igitur distinguitur a simplici præcepto ex eo quod præcepta respiciunt singulas personas ac pro singulis casibus a jubente feruntur; leges vero ab individuis atque a ca-

(1) *Sum.*, part. I, sec. 2, quæst. 90, art. 1.

(2) *Theol. mor.*, de legibus, n. 9.

(3) *Sum.*, part. I, quæst. 90, art. 4.

(4) *Lib. VIII*, § *De legibus*.

sibus peculiaribus omnino abstrahunt. Ratione tamen obligationis, quam inducit, simplex præceptum non differt a lege.

3. Tertio, lex esse debet præceptum *justum*: cum lex injusta lex non sit appellanda sed potius potestatis abusus atque tyrannides. *Quod fit injuste, nec jure fieri potest* (1). Quare leges humanæ, quæ cum lege naturali non consonant, leges proprie non sunt, juxta illud d. Thomæ: *Si lex humanitus posita in aliquo a lege naturali discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio* (2). In dubio tamen de justitia legis et de legitimitate rei quæ præcipitur, lex erit observanda, quia præsumptio favet jubenti.

Non tamen injustitiæ notæ illæ leges erunt insinulandæ, quæ nonnullas consuetudines christianæ morali parum conformes, vel etiam adversas permittere videntur. Aliud enim est tolerare, aliud approbare: ex quo illud in jure: *Non omne quod licet honestum est*, et illud d. Thomæ: *Lex humana non omnia potest prohibere quæ prohibet lex naturæ* (3).

6. Quarto, ad legem requiritur ut præceptum sit permanens. Tandem scilicet lex perdurare debet, quamdiu rerum conditio, quæ legi occasionem præbuit, non immutatur. Legislator moritur, non moritur lex.

7. Quinto, legem appellavimus præceptum in bonum *communitatis* editum, in bonum nempe alicujus societatis, sive moralis corporis. *Finis legis est bonum commune* (4). *Omnis lex ad bonum commune ordinatur* (5).

8. Sexto, lex ferri debet ab eo qui, in eminentiori gradu constitutus, jure gubernandi ac jubendi auctoritate polleat; quæ potestas, tum in ordine temporali, tum in spiritali, a Deo est: *Non est potestas, nisi a Deo* (6). Deus enim illis, qui ad ecclesiasticum vel civile regimen deputantur, suam potestatem magis minusve directe, majori vel minori extensione impertitur, juxta locum quem tenent in Ecclesia aut in republica. *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt* (7).

9. Denique lex debet esse *promulgata*. Sive enim promulgatio ad legis essentiam pertineat, quemadmodum auctores plurimi contendunt, sive nonnisi tamquam necessaria conditio habenda

(1) Aug., *De civ.*, lib XIX, cap. XXI.

(2) *Sum.*, part. I sec., quæst. 95, art. 2.

(3) *Ib.*, quæst. 96, art. 2.

(4) S. Thom. *Sum.* eod. l. I, art. I.

(5) *Ib.*, quæst. 90, art. 2.

(6) Rom. XIII. 1.

(7) Prov. VIII, 15.

sit, in confesso est apud omnes, eam absolute requiri ad obligationem obsequendi inducendam. Lex nondum promulgata naturam propositi consilii non excedit. *Leges instituuntur cum promulgantur* (1). Nemo tenetur ad ea exequenda quæ ignorat: *Si non venissem et locutus fuisset eis, peccatum non haberent* (2). Quapropter Doctor Angelicus agebat: *Promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quod lex habeat virtutem suam* (3).

10. Distinguuntur autem leges in *divinas* atque *humanas*. Priores vel *naturales* dicuntur vel *positivæ*, prout a Deo creatore necessario aut libere derivantur. Rursus inter leges divinas positivæ, alia appellatur mosaica, utpote a Moyse promulgata, alia christiana vel evangelica, utpote a Christo Jesu indicta. Leges vero humanæ *ecclesiasticæ* sunt aut *civiles*: illæ spirituales, istæ temporalem ordinem respiciunt. Singularum constitutiva breviter explicabimus.

11. Lex naturalis, quatenus consideratur tamquam ratio divina, quæ ordinem conservari jubet, perturbari vetat, dicitur lex æterna. Ita d. Augustinus: *Lex æterna est ratio divina vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans* (4). Si vero in homine consideretur, cui Deus per inditam naturalium officiorum cognitionem, eorum scilicet quæ e nostra cum Deo vel cum hominibus relatione promanant, ipso- rum adimpletionem præscribit, dicitur lex *naturalis*. Jure igitur de ea scripsit d. Thomas: *Quod pertinet ad legem naturalem, nihil aliud est quam impressio divini luminis in nobis; unde patet quod lex naturalis nihil aliud est quam participatio legis æternæ in rationabili creatura* (5).

12. Lex naturalis aut jubet, aut vetat, aut permittit. Quæ jubet, facere debemus; vitare, quæ prohibet; ea vero quæ permittit, liberum omnino est vel peragere vel prætermittere, habita tamen ratione legum positivarum, quæ aliquando, in bonum religionis vel societatis, certis regulis nonnulla subjiciunt, in quibus lex naturalis permissive se habet.

13. Lex naturalis jam ab initio promulgata fuit atque omnium cordibus insculpta. Unde agebat Apostolus: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis*

(1) *Decret.*, dist. III, cap. III.

(2) Jo. XV. 22.

(3) *Sum.*, part. I, sec. 2, quæst. 90, art. 4.

(4) Lib. XXII *Contra Faustum*, cap. XXVII.

(5) *Sum.*, part. I, sec. 2, quæst. 91, art. 2.

scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum (1). Angelicus autem Doctor: *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam* (2).

Nihilominus Deus numquam hominem suæ tantum rationis luminis permisit; sed etiam ante mosaicæ legis promulgationem primis parentibus ac patriarchis positivam revelationem adjecit.

14. Non omnibus eadem inest legis naturalis cognitio; sed aliis minus, aliis magis ampla atque perfecta, pro diversa diversorum mentis aptitudine atque eruditione. *Veritatem omnes aequaliter cognoscunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis. In aliis vero quidam plus, et quidam minus participant de cognitione veritatis, et secundum hoc etiam plus vel minus cognoscunt legem æternam* (3). Præterea lex naturalis omnium animis insculpta est; sed ejusdem characteres legere oportet, quod non semper adeo facile est, cum sæpe passiones, præjudicia atque consuetudines mentis judicium pervertant, atque oculum veluti decipiant (4).

15. Sunt igitur quædam partes legis naturalis quæ ignorari possunt. At enim, potest ne dari circa easdem ignorantia invincibilis? Ad hanc quæstionem solvendam, oportet in lege naturali distinguere ejus *principia, consecraria proxima*, quæ a principiis immediate profluunt, et *consecraria remota*, quorum nexum cum principiis, e quibus derivantur, deprehendere non ita facile est. Quibus positis, apparet, neminem, qui ætatem discretionis attigerit, nec infirma ratione utatur, prima legis naturalis principia atque, generatim loquendo, proxima etiam consecraria posse latere. Veritates enim, quæ primæ dicuntur et fundamentales, tanta pollent evidentiæ luce, cui nulla mens se subducere valeat.

16. At si de consecrariis remotis sermo sit, hæc absque dubio possunt ignorari ignorantia invincibili, quæ ab omni peccato excuset. Oppositum tueri idem esset ac prætereundum omnes omnino homines easdem in morali facultate cognitiones, eosdem in jure naturali scientiæ gradus acquirere posse; prætereundum nempe quod omnino impossibile est. *Unanimis theologorum sententia est, in conclusionibus mediatis et obscuris seu remotis a principiis utique dari et admitti debere ignorantiam invincibilem* (5).

(1) Rom. II, 14, 15.

(2) Sum., part. I. sec., quæst. 90, art. 4.

(3) *Ib.*, quæst. 95, art. 2.

(4) Bergier, *Dict. theol.* art. *Lex naturalis*.

(5) S. Liguori, *Theol. Mor. De legibus*, num. 171.

17. Lex naturalis, quippe quæ in naturali hominis constitutione fundatur, nec immutari potest, non secus ac ipsa humana natura, nec in ullo unquam casu abrogari: *Præcepta Decalogi sunt omnino indispensabilia* (1), ideo scilicet quod non sint nisi positiva promulgatio ipsius legis naturæ, præter sabbati sanctificationem, quæ revera abrogata fuit.

18. Lex mosaica ita appellatur quia a Moyse promulgata fuit. In ea distinguitur pars moralis, pars cæremonialis, quæ ad divinum cultum pertinentia moderabatur, et pars civilis atque judiciaria, quæ hebraicæ nationis regimen respiciebat. Pars moralis nil aliud erat quam ipsa lex naturalis, cujus præcipuæ generales regulæ expressæ in decalogo habentur, ut supra diximus.

Mosaica lex, qua talis, nonnisi ad tempus perdurare debebat, utpote quæ, adveniente Messia, tamquam umbra Soli justitiæ locum datura esset, ideoque ab evangelicâ lege abrogata fuit. Quod si lex naturalis, quæ ejus veluti basim constituebat, vim obligandi semper retinet, id non ex Moysis promulgatione repetendum, sed ex eo quod æterna ea sit, atque ad ipsum quoque Evangelium pertineat.

19. Lex christiana sive *evangelica* ea est quæ Christum, redemptorem mundi, auctorem habet. In hac porro, non secus ac in mosaica, habentur et dogmata fidei, et moralia præcepta et ea quæ divinum cultum respiciunt. Immo non modo moralia præcepta, quæ obligatoria sunt, sed etiam consilia, quæ nullam obligationem important lex evangelica continet. *Præceptum importat necessitatem, consilium autem in optione ponitur ejus cui datur* (2). Ex ipsis autem consiliis alia omnes homines respiciunt alia illos solummodo qui ad perfectius vitæ genus a Deo vocantur: cujusmodi sunt consilia de paupertate ac cœlibatu.

20. Evangelium omnia tempora atque homines universos complectitur, unam gentem unamque quasi familiam tot ex populis congregaturum. Porro nullas civiles vel politicas leges Christus indixit, ideoque ubicumque terrarum et sub qualibet forma regiminis constituti simus, christiani simul et cives esse possumus.

21. Nihilominus lex christiana nonnisi post ipsius promulgationem, ab apostolis eorumque successoribus factam, obligatoria evasit: lex enim nondum promulgata nullum potest inducere effectum. Nemo credere tenetur quod non cognoscit, nec cognoscere valet, nisi ex facta sibi promulgatione: *Quomodo credent ei quem non*

(1) S. Thom., *Sum.*, par. I, sec. quæst. 100, art. 8.

(2) *Ibid.*, art. 4.

audierunt? Quomodo audient sine prædicante (1)? Exinde fit ut populi, ad quos nulla unquam de Jesu Christo ejusque doctrina notitia pervenit, in eadem sane rerum conditione versentur in qua ante Messiae adventum gentiles erant, quibus non alia morum regula præsto fuit quam legis naturalis principia, et si quæ asservatæ fuerant primitivæ revelationis magis minusve obscuræ traditiones.

22. Quamvis vero lex evangelica quædam amplectatur præcepta, quæ ad jus positivum pertinent, et ex Dei voluntate unice dependent, attamen nullam patitur proprie dictam dispensationem. Ecclesia enim, divini Spiritus numine favente, præcepta divini Magistri interpretandi atque, utrum obligent, an non, judicandi auctoritate quidem pollet; nequit tamen iisdem ullatenus derogare, quia Dei mandata custodire, non immutare debet. *Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis* (2).

23. Præter legem divinam existunt etiam leges ecclesiasticæ, quo nomine illæ veniunt quæ ab Ecclesiæ præsulibus, a summis nempe Pontificibus atque ab Episcopis, eduntur. Distinguuntur vero in *generales*, quæ sunt universæ Ecclesiæ communes, et in *particulares*, quæ unam vel plures provincias aut dioceses respiciunt. Distinguuntur etiam in leges scriptas, et in non scriptas, quæ scilicet sola consuetudine inductæ sunt.

24. De fide est, Ecclesiam leges proprie dictas condere posse, quas nemini fas sit violare, quin peccato coram Deo sese obstringat. De hoc plura extant ac satis explicita concilii tridentini decreta (3), Ea, qua gaudet Ecclesia, legislatoria potestas, ab ipso Jesu Christo tradita illi fuit (4); hinc a primis Ecclesiæ temporibus pontifices atque episcopi, apostolorum exempla secuti (5), hac semper potestate usi sunt, ut leges ferrent circa ecclesiasticam disciplinam, poenas etiam magis minusve graves statuentes quibus ordinationes, leges et decreta in fidelium bonum condita tuerentur atque firmarent. Varia quidem fuit, pro temporum locorumque diversitate, disciplina; sed auctoritas illa, ex qua promanat, nullam unquam vel minimam immutationem passa est (6).

25. Summus Pontifex, qua caput Ecclesiæ universæ, leges

(1) Rom. X, 44.

(2) Matth. XXVIII, 20.

(3) Sess. VII, can. 15: sess. XII, can. 11; sess. XIX, can. 8; sess. XXIV, can. 3, 4, 9.

(4) Ib. XVIII, 17, 18, etc.

(5) Act. XV, 29 et 41; XVI, 4; XX, 28, etc.

(6) Vide Coll. conc., etc.

condere potest quæ omnes obligent christianos. Nam Petro munus creditum fuit pascendi *agnos et oves* (1), fideles nempe omnes et episcopos; uni Petro ejusque successoribus a Christo traditæ sunt *claves* (2), quæ monarchicam ac supremam significant potestatem. Patres vero Pontificem appellant totius Ecclesiæ caput, principem, pastorem pastorum; quæ appellationes ei tantum convenire possunt qui pollet jure omnibus imperandi (3). Quapropter, juxta Concilium Florentinum, Romanus Pontifex in toto orbe primatum suum tenet, et, qua Petri successor, a Jesu Christo plenam accepit potestatem pascendi, regendi et gubernandi universalem Ecclesiam.

26. Episcopi quoque jus habent leges ferendi in propria quisque diœcesi; nam a Spiritu Sancto positi sunt ad ecclesiam Dei gubernandam, sicut ait. Apostolus: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei* (4). Verum, sive eorum jurisdictio immediate a Christo procedat, sive a summo Pontifice ad eos, deveniat, catholici omnes fatentur, eos nonnisi dependenter ab Apostolica Sede potestatem suam posse exercere, quin tamen suis cathedralibus capitulis aliquatenus subsint, et habito solummodo capituli consilio aut consensu ubi positivo jure requiratur. *Episcopi, qui successores sunt apostolorum, bene ferre possunt leges pro suis diœcesibus sine consensu capituli, exceptis rebus quæ cedere possunt in præjudicium capituli vel cleri* (5).

27. Concilia quoque, videlicet episcopi in unum coacti ad ecclesiastica negotia pertractanda, leges condere possunt. Quæ concilia si œcumenica sint, leges inde manantes vel omnes fideles vel omnes clericos respicere possunt; generale enim concilium Ecclesiam universam repræsentat. Si vero sint particularia, decreta illis lata eas tantum ecclesias vel diœceses obligant, quæ ab iisdem conciliis repræsentantur. Immo, tunc solum decreta hæc obligatoria evadunt, cum iisdem loci episcopus subscripserit: episcopi enim, sive congregati, sive non (non loquimus de metropolitibus), nulla in alias diœceses jurisdictione pollent. Quapropter eorum acta episcopos minime obstringunt, nisi tamen Summus Pontifex propria confirmatione atque auctoritate eadem obligatoria reddiderit pro omnibus ecclesiis provinciæ vel regni alicujus.

(1) Jo. XXI. 17.

(2) Matth. XVI. 19.

(3) Vide *Constit. Pii papæ VI. an. 1786*, contra libellum cui titulus: *Quid papa?*

(4) Act. XX. 28.

(5) S. Liguori, *Theol. moral., De legibus.* 104.

28. Denique capitulum ecclesiæ cathedralis potest; sede vacante, per proprium vicarium generalem, eas regulas instituere quas necessarias duxerit: jus vero non habet statuta diocesis abolendi, sed solum ab iis dispensandi, vel, urgente necessitate, eorum executionem suspendendi. *Episcopali sede vacante, non debet aliquid innovari* (1).

29. Leges ecclesiasticæ, non secus ac cæteræ, non obligant nisi post factam promulgationem. De modo autem quo promulgatio fieri debeat, non conveniunt canonistæ. Alii enim arbitrantur satis esse quod pontificia aliqua constitutio Romæ publicetur, ut omnes, quibus indicitur, obliget statim ac ad certam ipsorum notitiam pervenerit: quæ sententia, teste s. Alphonso de Ligorio, *valde communis* est. Alii vero defendunt, eam legis vim non habere, nisi in provinciis in quibus fuerit legaliter promulgata. Quomodocumque sit, cum nulla peculiaris forma ad promulgationis essentiam pertineat, cumque in legislatoris arbitrio positum sit, modum determinare quo lex aliqua promulgetur, necessario est admittendum, pontificiam constitutionem obligare eos omnes qui illam noverint, quacumque tandem ratione noverint, quando Pontifex eam publicando declaret se ita velle, nullo more, nulla obstante contraria consuetudine. Quia tamen contingere potest, legem aliquam, utcumque utilem atque sapientem, non ubique æque convenire, et peculiaris ac gravia in aliquibus provinciis incommoda afferre; episcopi tunc poterunt illius executionem in propria diocesi suspendere, donec, suis ita agendi rationibus Apostolicæ Sedis judicio subjectis, ejus consilium suscipiant humili animo atque ad obediendum parato.

30. Quod vero attinet ea statuta atque decreta quæ ab episcopali auctoritate procedunt, ut hæc obligatoria efficiantur sufficit promulgatio ab episcopo facta, cum eadem ad suos fideles vel ad clerum dirigit, quocumque tandem modo hoc fiat; adeo ut ii omnes, qui de talibus decretis cognitionem acquisierint, iisdem se conformare teneantur. Iterum enim valet quod diximus, modum, quo lex aliqua publicanda sit a legislatoris arbitrio dependere, qui, juxta varias locorum ac temporum circumstantias, illum pro suo judicio determinare debet.

31. Cum autem legislatoria Ecclesiæ potestas sit omnino spiritualis, leges ecclesiasticæ nonnisi ad ea se extendunt quæ ad divinum cultum et animarum salutem spectant. Divinum nempe officium, celebratio missæ, administratio sacramentorum, dierum

(1) Innoc. III, *Decretal.*, lib. III, tit. 9, cap. 1.

festorum sanctificatio, prædicatio Evangelii, sacrorum ministro-
rum institutio, jejunia atque abstinentiæ, ordines religiosi, cleri-
calis vitæ regulæ, pœnæ canonicæ, irregularitates, ecclesiastico-
rum bonorum administratio, uno verbo ea omnia quæ ad disci-
plinam ecclesiasticam referuntur, Pontificis vel episcoporum
auctoritati subjiciuntur. Sed circa ea quæ pertinent ad ordinem
temporalem Ecclesia minime intervenit, nisi cum agitur de pactis
vel contractibus in relatione ad mores consideratis.

32. Illud quoque, quod jam præcepitur lege divina, potest fieri
objectum legis canonicæ, quatenus etiam Ecclesia illud injungere
potest, tempus determinando ad alicujus præcepti adimpletionem,
vel præfigendo terminum quem transgredi non liceat. Id revera
obtinet quoad annuam confessionem et paschalem communionem.
Ecclesia præterea jus habet vetandi sub aliqua pœna spirituali
aliquid jam a lege divina naturali aut positiva prohibitum, sci-
licet ad firmitus tuendam legis illius adimpletionem.

Res quoque per se indifferentes Ecclesia jubere aut vetare po-
test juxta circumstantias et temporum locorumve diversitates, e
quibus nonnulla morum disciplinæ vel utilia vel periculosa eva-
dere possunt.

33. Juxta sententiam probabiliorem, Ecclesia jus legislativum
directum non habet in actus unice internos; nam occulta cor-
dis Dei judicio sunt relinquenda: *De his potest homo legem
facere de quibus potest judicare; judicium autem hominis esse
non potest de interioribus motibus, qui latent, sed solum de
exterioribus actibus, qui apparent.... Et ideo lex humana non
potuit cohibere et ordinare sufficienter interiores actus* (1). Indi-
recte tamen potest imperare actum internum, quatenus scilicet
necessarius sit ut actus exterior convenientem bonitatis chara-
cterem induat. Sic, exempli ergo, cum annuam confessionem
Ecclesia præcipit, præcipit eodem tempore animi pœnitentiam
sine qua invalida fieret confessio. Ex quo inferitur, confessione
nulla aut sacrilega huic præcepto non satisfieri.

Non sunt autem confundendi actus externi, qui maneant oc-
culti, cum actibus internis; illi enim pariter ac ii qui publice
produntur, sub ecclesiasticæ legis dominio cadunt.

34. Leges civiles a temporali potestate dimanant; feruntur au-
tem ab iis qui eam exercent, ut ordo, politia, publica tran-
quillitas in republica servetur, et civium omnium jura determi-
nentur. Etiam leges civiles conscientiam obstringunt. Judæis a

(1) S. Thom. Sum., part. I, sec. quæst. 91, art. 4.

cui timorem, timorem; cui honorem, honorem (2). Quæ Apostoli
a quisque videt nullam legem civilem excludere, expresse
a legem tributorum innuere.

14. Huic fundamento innixi Ecclesiæ patres atque pastores,
tantissime fideles ad tributa solvenda impulere, eos docentes,
civili numquam non esse obsequendum, excepto casu quo
aliquid jubeat moribus aut religioni contrarium, vel sit ma-
ste injusta. In dubio, præsumptio favet legislatori, et lex est
mplenda.

15. Quæcumque autem sint legislatoris principia circa religio-
i, cum lex suo in objecto justa est, subditos obligare valet.
enim ab hominibus conscientiæ ligantur, sed a Deo, a quo
is potestas, et qui jubet legibus parendum: *Leges humanæ,*
d. Thomas (3), *si justæ sint, habent vim obligandi in foro*
scientiæ a lege æterna, a qua derivantur, secundum istud: Per
reges regnant, et legum conditores justa decernunt (4).

16. Similiter, quæcumque sit regiminis forma, leges quæ juxta
les constitutiones conduntur ac publicantur, dummodo non
ersentur justitiæ aut religioni, obligandi vim habent, indepen-
der ab earum acceptatione ex parte subditorum. Quid enim
et de societate, si cives, proprio legibus assensu non acce-
des, earum executionem suspendere valerent?

17. Sed præter omnes hujusmodi leges quæ explicita legiti-
rum potestatum jussione niti supponuntur, leges humanæ, sive
lesiasticæ sive civiles, etiam una consuetudine induci possunt.

et consuetudo et instituta majorum sit d. Augustinus, nec leges sunt

tudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur ubi deficit lex (1).

38. Verum, ut consuetudo legis obligationem inducere valeat, quædam conditiones requiruntur, quibus non accedentibus, inefficax manet. Ac primum, consuetudo justa esse debet in suo objecto et publicæ favens utilitati: quod enim divinæ legi, vel decentiæ, vel ordini publico adversatur, patet legis objectum esse non posse.

Secundo, requiritur ut sit generalis, adoptetur nimirum a majori parte communitatis vel societatis ad quam refertur. Nam consuetudo quæ a particularibus tantum personis tenetur, utcumque sit utilis, vim legis minime habet.

Tertio, oportet ut sit publica; nisi enim cognoscatur, obligatoria esse nequit. Præterea necesse est, ut actus relativi ad legislatoris notitiam pervenire queant, cum consensus saltem tacitus illius qui gubernat necessario exposuletur, ut ipsa vim legis acquirat.

Quarto, consuetudo in legem transire nequit, nisi per liberos subditorum actus qui eam inducunt, ita ut actus qui ex vi, errore, vel ignorantia fiunt, ad obligatoriam consuetudinem statuendam minime conferant. Ejusmodi consuetudo, utcumque antiqua, si in vecta fuerit aut ex erroneo supposito de existentia legis non existentis, aut ex nimis ampla interpretatione, quæ legem ad plura, quam fas esset, extenderit, sacrum legis characterem minime inducere potest. *Ad consuetudinem requiritur*, ait s. Alphonsus, *ut actus sint liberi, non autem per vim, aut metum aut ignorantiam positi, puta, si populus censeat existere legem quæ reuera non est* (2). Hinc, e. c., licet ex erronea Tridentini Concilii interpretatione seductio passim in Gallia habita fuerit tamquam impedimentum dirimens matrimonium, eo quod gallici theologi eam cum raptu confunderent; minime tamen, rite animadvertit card. Gousset, error hujusmodi, licet universalis, statuit obligatoriam consuetudinem; et ideo neque ex consuetudine supponendum est existere nunc in Galliis *seductionis* impedimentum.

39. Quinto, requiritur ut consuetudo diuturno temporis spatio constanter obtinuerit. Dum enim agitur de jure in consuetudine fundato, oportet ut hæc consuetudo ex magis minusve diuturna eorumdem actuum repetitione certo constet, quo legislator judicare possit, an in generalem subditorum cedat utilitatem.

(1) *Decret.*, part. I, dist. 1, cap. III.

(2) *Theol. Mor.*, *De legibus*, num. 107.

At enim, quantum temporis requiritur ut consuetudo vim legis acquirat? Quæstio est inter auctores. Alii enim idem ac pro præscriptione tempus expostulant. Alii arbitrantur, eas leges quæ præscriptionem respiciunt, minime posse ad hanc, de qua agitur, quæstionem applicari, nec determinari certa ratione posse tempus necessarium ad obligationem ex consuetudine inducendam; sed majus vel minus temporis spatium requiri, prouti majora vel minora rationum momenta præsto sint ex quibus legislatoris approbatio arguatur. Re quidem vera, quo magis consuetudo publica est, quo magis generalis et frequens, quo majoris momenti est ejus objectum, eo minus temporis requiritur ut legalis fiat. Hæc sententia, quam amplectimur, regulam exhibet certam qua discernamus inter diversas ecclesiasticas consuetudines (quarum nonnullæ ab immemorabili sunt) quænam præcipiantur, quænam liberæ fidelium pietati relinquuntur. Videlicet judicandum de iis erit juxta doctrinam vel decreta pastorum Ecclesiæ regimen obtinentium, quorum auctoritas accedere debet ad obligationem ex consuetudine inducendam.

40. Demum requiritur ut consuetudo legislatoris sanctione roboretur. In rebus ecclesiasticis pertinet ad rom. Pontificem et episcopos judicare, utrum aliquam consuetudinem in legem vertere magis expedit, quam eam fidelium pietati absque ulla obligatione permittere. Plures revera sunt in Ecclesia consuetudines, piæ quidem et antiquæ, quæ tamen fideles nullo vinculo obstringunt. Ejusmodi, ex. gr., est usus cineres accipiendi primo quadragesimæ die juxta ritum universalem (1), aquam benedictam primo ecclesiæ ingressu sumendi, dato campanis signo ter in die angelicam salutationem recitandi, aliaque similia.

41. Quod si diceretur, hosce pios usus minime obligare ex eo quod fideles iisdem morem gerentes se se obligandi intentionem minime habeant, idem esset ac ecclesiasticis legibus assignare originem omnino aliam ab ea quam ex ordine habere debent. Nam nonnisi summi Pontificis atque episcoporum est, lege obligatoria fideles obstringere.

Hic sermo fuit solummodo de consuetudine legem inducente, quam consuetudinem appellamus *ultra legem*. De consuetudine vero legem explicante, vel temperante, vel abrogante, sermo inferius recurrit.

(1) Primo vero litaniarum minorum die juxta mediolanensem, videlicet ambrosianum.

ARTICULUS SECUNDUS.

*De Natura obligationis quæ legibus inducitur
et de subjectis quæ iis obligantur.*

42. Leges quæcumque, sive ecclesiasticæ sint sive civiles, sive scriptæ sive non, conscientiam semper obstringunt sub pœna peccati gravis aut levis. Lex, quæ conscientiam minime obliget, appellari nequit nomine legis. Grave autem peccatum tunc aderit, cum lex fuerit violata in materia gravi; et quoties materia gravis erit, transgressio, quæ sit sufficienter libera, semper erit mortalis, nisi legislator declaraverit, se etiam in materia gravi nolle obligare, nisi sub levi (1); quod tamen raro contingit. Hæc enim regula generatim obtinet, ut obligationis pondus ex objectorum natura definiatur; unde et melioris notæ theologi conveniunt in docendo, non posse legislatorem rem undequaque levem sub gravi præcipere.

43. Jam vero tunc legem sub gravi obligare rite concluditur, 1.º Cum materia per se gravis sit; 2.º Cum materia, etsi per se minime gravis, ab iis tamen, qui de eadem judicare valent, gravis censetur tum ratione personarum quas lex respiciat, tum ratione finis a legislatore intenti. Ita res parvi momenti in simplici fideli, sufficiens materia esse potest peccati lethalis, si de clerico vel de persona Deo dicata agatur. 3.º Cum legislator præcipit in virtute sanctæ obedientiæ, sub comminatione divinæ maledictionis, aut sub pœna peccati mortalis; 4.º Cum res vetatur sub pœna excommunicationis majoris, suspensionis, interdicti ipso facto incurrendi; nonnisi enim ex gravi culpa tam graves pœnæ statuuntur. Quod si hujusmodi pœnæ ad modum solummodo minarum indicantur, certum non est legem obligare sub gravi. *Nisi dicatur quod censura incurratur sine alia monitione, vel nisi de se materia sit gravis*; ait s. Alphonsus de Liguorio (2). 5.º Cum e more jam recepto communiter doctores conveniant, ut in alicujus legis violatione mortalem culpam admittant. In dubio autem, utrum lex obliget sub pœna peccati mortalis an venialis, non est censenda obligare sub gravi (3).

44. Sed peccatum mortale fit etiam quotiescumque violationem legis in materia etsi levi concomitetur formalis contemptus legis

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, De legibus, num. 143.

(2) *Ibid.*, num. 140, 144, 146.

(3) S. Liguori, *Istruzione e Pratica pe' confessori*, Delle leggi, num. 27.

vel legislatoris, qua talis spectati. *In quacumque materia contemptus formalis legis aut legislatoris, quod est contemnere legem seu superiorem, qua superior est, semper est peccatum mortale* (1).

Verum remoto etiam formali contemptu sive legis sive legislatoris, in materia gravi sufficit ad peccatum mortale contemptus ille implicitus qui in quacumque voluntaria transgressione necessario reperitur. Immo raro admodum contingit, peccatum fieri grave ratione tantum contemptus; distinguendum est enim semper inter formalem contemptum legislatoris, quatenus est legislator, et eum contemptum quo legislator impetatur sive propter ejus ignorantiam sive propter alios personales defectus, in quo proprie formalis contemptus legislatoris, qua talis, minime adesset.

45. Quæ vero leges et præceptivæ simul sunt et pœnales, æque obligant in conscientia, neque violantur sine peccato. Non enim lex, quia aliquid præcipiendo aut vetando simul pœnas in violatores decernit, proprium characterem amittere dicenda est, et vim moralem exuere. Quin immo, cum pœnæ a lege indictæ sunt unice spirituales, obligant etiam ante sententiam latam: ita excommunicationes ac suspensiones, quæ non sint ferendæ sententiæ, per ipsam actus perpetrationem incurruntur *ipso facto*. Idem de irregularitatibus dicendum. Cum vero lex est privativa juris in posterum acquirendi, tunc quoque pœna incurritur ante sententiam judicis, excepto tamen casu quo reus hanc pœnam non sine infamia subire cogereetur, sicuti esset pœna qua quis privaretur voce activa et passiva in electionibus. Sed clausulæ privativæ juris jam acquisiti effectum carent donec sententia feratur, quæ vel pœnam statuatur vel saltem culpam declaret: *Si pœna consistit in privatione alicujus juris acquisiti, puta in beneficio, electione, etc., tunc semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ vel saltem criminis, etiamsi pœna imponatur ipso facto incurrenda, nulla expectata declaratione* (2).

46. Non conveniunt theologi in definienda quæstione, utrum leges civiles quosdam actus irritantes, puta contractus, quorum homo capax naturaliter est, eandem vim habeant in foro conscientiæ ac in externo, nec ne. Gravia hinc et inde afferuntur rationum momenta. Quæstio opportunius discutietur ubi de contractibus.

47. Quæstio etiam fit de existentia legum mere pœnaliū. Leges hujusmodi vix admittuntur a nonnullis theologis; nam,

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, De legibus, num. 142.

(2) *Ibid.*, num. 148.

ait Solo, poena tam cognatam habet communionem ad culpam, ut neque rem habeat, neque justum nomen, nisi sit pro culpa posita. Istæ tamen dari possunt eo sensu, quo lex sit solummodo in præcepto poenam statutam luendi si actus ponatur cui multatio adnexa fuit, prout alii theologi considerant præscriptiones de vectigalibus, quæ extraneis mercibus imponuntur, et tunc non obligant conscientiam ad abstinendum ab actu. *Lex pure poenalis est quæ nullum dat præceptum, verbi gratia, qui hoc fecerit, solvat poenam; et hæc non obligat in conscientia, etiamsi poena sit gravissima* (1). Vocantur autem *disjunctivæ* leges istæ, quibus nihil proprie præcipitur aut vetatur, sed optio conceditur, ut qui aliquid facere velit, statutam pecuniæ summam vel aliud onus exsolvat.

48. Leges quæ fundantur in præsumptione *juris*, quæ nempe latæ fuerunt causâ alicujus periculi quibusdam actionibus inhærentis, tum quoque obligant cum damna aut incommoda, quibus provideri voluit, minime existunt; ratio enim legis semper existit, quæ consistit in damni periculo vitando. Aliter est de lege fundata in præsumptione *facti*: si enim contingit quod a lege contigisse præsumitur, obligat lex; si vero non, lex minime obligat. Sic, exempli gratia, si falso judicio supponatur, equum Titii damnum intulisse hujus vicino, cujus falsæ suppositionis gratia Titius a iudice ad reparationem illati detrimenti damnetur, nulla is sententiam exequendi obligatione tenebitur, nisi, ratione scandali vitandi, si adigatur; et jus adhuc illi manet, per compensationem, data occasione, proprio damno consulendi. Idem dicendum de hærede qui, ex eo quod rerum index (*inventario*) non fuerit confectus, damnetur ad defuncti debita solvenda, quod hæc hæreditatis valorem exsuperent (2).

49. Jam de modo satisfaciendi obligationi legibus impositæ. Primum igitur ut præceptio aliqua impleatur, non requiritur status gratiæ neque motivum charitatis. Itaque, etiamsi fidelis qui in statu peccati versetur, votum adimplendo, poenitentiae a confessario impositæ satisfaciendo, missam die festo audiendo, præscripta jejunia observando, nullum meritum acquirat; tamen censendus est præcepta hujusmodi adimplere. Potest immo, ut sentit d. quoque Alphonsus, satisfieri præcepto jejunii etiam ab eo qui ex avaritia aut ex vanagloria jejundet, quamvis peccet ex tali intentione agendo.

50. Insuper, ut legi alicui satisfiat, necessarium quidem est

(1) S. Lignori, *De legibus*, num. 145.

(2) *Ib.*, num. 100.

habere intentionem faciendi id quod præcipitur, sed non requiritur intentio ipsam legem adimplendi. Sic, qui Missæ sacrificio interfuerit, nulla habita intentione Missam audiendi, non satisfacit præcepto; sed qui Missam audierit die festo, diem festum esse ignorans, præceptum adimplevit; quemadmodum et ille qui dominico die Missam audierit sine intentione satisfaciendi præcepto, immo etiam cum intentione aliam Missam ad hunc finem audiendi, hanc revera audire non teneretur, cum opus ab Ecclesia injunctum jam perfecerit.

Res tamen aliter se haberet, si quis, ad votum, juramentum vel pœnitentiam aliquam obligatus, opus ipsum perficeret sine intentione hujusmodi obligationibus satisfaciendi, idest, memor quidem voti, juramenti aut pœnitentiæ, sed opus tamen ad alium finem dirigendo. Verum nisi talis voluntas adsit positive contraria, suæ obligationi censetur facere satis; cum generatim id quisque sibi proponat, ut primum propriis obligationibus, deinde supererogationis operibus satisfaciat.

51. Plura etiam præcepta possunt aliquando uno actu simul impleri. Diaconus, exempli causa, vel subdiaconus, qui missam die festo audiat divinum recitans officium, duobus satisfacit præceptis. Ita etiam uno eodemque actu adimpleri possunt duæ diversæ obligationes quæ rem eandem respiciant, eundemque habeant motivum, excepto tamen casu quo de justitia agatur: quapropter cum aliquis dies festus incidit in dominicam diem, unius Missæ audiendæ incumbit obligatio, et unum proinde erit peccatum, si Missa non audiatur. Non idem dicendum, si præceptum diversa habeat motiva: ita qui jejunare tenetur ex pœnitentia a confessario imposita, non satisfacit jejuniis alicujus vigiliæ si unius tantum diei jejunium impositum fuerit, aut si taxative numerus dierum, quo ex pœnitentia jejunare debet, determinatus fuerit; secus autem dicendum si pœnitentia imposita ad singulos dies illius hebdomadæ aut mensis extendatur in quo incidit vigilia, ex eo quod bis eodem die jejunare ipse non posset.

Hæc valent etiam de voto. Cæterum, quod attinet ad vota et ad pœnitentias sacramentales, ratio habenda est intentionis sive illius qui se obligat, sive confessarii, quæ intentio etiam ex consuetudine dimetiri potest.

52. Jam de subjecto, quod legibus obligatur. Distinguere autem oportet quoad hoc inter leges divinas et humanas. Lex divina, tam naturalis quam evangelica, omnes omnino afficit homines, qui ad rationis usum pervenerint; nec aliquando quis absque peccato ejus præcepta transgredi potest, nisi ex eo quod eadem ignoret, et quidem invincibiliter.

53. Legibus vero humanis eatenus quis obligatur, quatenus non modo usu rationis pollet, sed etiam subjicitur auctoritati legislatoris qui eas tulerit. Accurate autem distinguere oportet inter eos qui proprie lege non obligantur, eo quod lex in eosdem lata non fuerit, uti e. c. Ecclesia legibus suis minime subdit pueros nondum evoluta ratione utentes, fatuos illosque qui nondum ejus filii facti sunt; et eos qui solummodo dispensantur a lege, propter aliquam peculiarem ac transitoriam circumstantiam, cujusmodi sunt qui ebrietate, somno aut ignorantia laborant. Non enim istos adducere licet ad actiones a lege velitas; licet vero illos. Sic licebit, exempli ergo, diebus abstinentiæ carnes præbere infantibus rationis usu nondum præditis, Judæis, infidelibus, nec non iis qui perpetua amentia laborant (1). Attamen peccatum admitteret qui quemlibet eorum, etiam amentes et fatuos, excitaret ad actus intrinsece malos, puta ad blasphemiam, vel ad actum morum puritati contrarium; quia causa formalis ipse esset legis violandæ licet materialiter, et ideo ipsa legis violatio formaliter in eum recideret.

54. Pueri qui nondum ad ætatem discretionis pervenerint, quæ communi consensione in septennio constituitur, legum ecclesiasticarum obligatione non obstringuntur. Si tamen ante ejusmodi ætatem aliquis puer reus peccati lethalis efficiatur, illud potestati clavium subjicere tenetur, juxta Concilii Lateranensis decretum. In dubio vero utrum puerulus eo usu rationis polleat, qui ad mortalem Dei offensam sufficiat, pollere censebitur si septimum jam attigerit ætatis annum, carere si nondum attigerit, *ex communiter contingentibus* (2).

Idem ac de pueris, valet de perpetuo amentibus. Qui autem dementia ad intervalla laborant, non peccant leges violando quando rationis compotes non sunt; quum vero ad rationis usum redeunt, lex jus suum recipit, atque non minus ac cæteris obligatoria illis est.

Hebræi, infideles, uno verbo, illi omnes qui baptisma non receperint, non ligantur Ecclesiæ præceptis: *Quid mihi est*, ait Apostolus, *de iis qui foris sunt judicare?* Hæretici e contra, quum, ab Ecclesia deficiendo, non cessaverint esse Ecclesiæ subditi, ejus legibus obligantur, nisi ipsa pro sua sapientia, sicuti pluribus in casibus fecisse constat, declaret se nolle eos suis obstringere decretis.

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, *De legibus*, num. 155.

(2) *Idem*, *Istruzione e pratica pei confessori*, *Delle leggi*, num. 42.

55. Legislator directe non tenetur ad observantiam legis quæ a suo pendeat arbitrio; indirecte tamen tenetur ex morali quadam convenientia, quæ illum prohibet ne ab ea regula recedat, quam magis minusve publicæ utilitati necessariam duxerit (1).

56. Quoad advenas vero et viatores, præ oculis habenda est distinctio inter leges generales, quæ jus commune constituunt, et leges locales quæ peculiariter regnum aliquod, vel provinciam, vel diœcesim, vel urbem, vel parœciam afficiunt.

Quare primum, alienigenæ ac viatores tenentur ubicumque sint ad legum generalium observantiam: *Lex universalis obligat omnes sine ordine ad locum* (2). Exemptio tamen admitti debet pro iis qui hujusmodi legibus in sua patria jam satis fecerint. Qui, exempli causa, jejunio totius quadragesimæ jam servato, eo loci pervenerit ubi quadragesima adhuc perduret, ex eo quod reformatio calendarii gregoriani ibi non obtineat, non videtur censendus jejunio adstrictus quod ab incolis loci illius observatur. Rursum, qui, postquam in propria diœcesi pervigilio alicujus solemnitatis jejunaverit, transit in aliam diœcesim, ubi solemnitas ad sequentem dominicam diem, vigilia vero ad sabbatum translata fuerit, non putamus iterum ad jejunium obligari, remoto scandalo: cum enim in hisce casibus totius quadragesimæ vel vigiliæ jejunium servatum jam sit, lex fuit reapse adimpleta.

57. Secundo, viatores uti possunt privilegio quo lex communis abrogata sit eo loci ubi sunt, quamvis nonnisi transeundo ibi sint. Qui, ex. gr., Mediolani etiam obiter commoretur quatuor prioribus quadragesimæ diebus, non tenebitur jejunare; ac pariter poterit peregrinus Parisiis, Senonibus, Rhemis, et in aliis nonnullis Galliæ diœcesibus, carnibus vesci omnibus sabbatis a Nativitate D. N. J. C. ad Purificationis festum decurrentibus, quando etiam hoc privilegium in propria diœcesi minime obtineat; itemque quolibet anni sabbato, peculiari exceptione non gravato, carnibus uti qui tali die pertranseat per illas Germaniæ regiones ubi carnes sabbato edendi legitima viget consuetudo.

58. Tertio, advenæ qui aliquam provinciam, vel diœcesim, vel parœciam adeunt, ut ibi ad indefinitum tempus commorentur, a prima die adventus sui tenentur se conformare particularibus legibus loci ipsius: ex quo enim domicilium alicubi figunt, extranei non amplius existimandi sunt. Id dicendum de illo etiam qui habet

(1) S. Thom., *Sum. part. I sec. quæst. 96, art. 5.* — S. Liguori, *Theol. Mor. De legibus*, num. 154.

(2) S. Liguori, *Theol. Mor., De legibus*, num. 160.

Manuale Compend. Moralis Theologiæ, etc.

quasi-domicilium, vel domicilium de facto, in parœcia in qua per maiorem anni partem versatur.

Exceptio tamen fit tam pro græcis quam pro latinis circa ea quæ spectant ad diversos utriusque ecclesiæ ritus : græci scilicet presbyteri atque latini, ex decreto Concilii Florentini, ubique tenentur propriæ ecclesiæ ritus semper servare.

59. Juxta probabilem plurium theologorum sententiam, advenæ ac peregrini *generice loquendo* legibus non obstringuntur illius regionis ubi ad breve tempus commorantur; eo quod reapse ex una parte lex non obliget nisi subditos, ex altera vero non sint habendi ut subditi qui nec domicilium, nec quasi-domicilium alicubi acquisierint. Diximus *generice loquendo*; consentiunt enim omnes in aliquibus casibus admittendis, in quibus advena et peregrinus a legibus territorii, ubi degunt, non eximuntur, videlicet : 1.º quando e legis transgressione scandalum oritur; 2.º quando eadem lex in territorio advenæ vigeat; 3.º quando de contractuum solemnitate agatur, vel de ea lege, cui si advena se subduceret, publicæ tranquillitati vel bono communi periculum crearet (1).

60. Qui extra proprium territorium versantur, ubi obtinet lex aliqua peculiaris, tempore quo absunt ad eam exequendam non obligantur, nisi eadem ibi quoque obtineat quo advenerint; legum enim localium vis ad locum circumscribitur in cujus gratiam leges latæ fuerunt.

Sed qui a propria parœcia abscedat eo ipso die quo lex aliqua localis viget, tenetur ne ante discessum eam implere, si eodem die eo venturus sit ubi lex illa non tenet? Putamus cum Liguori et Goussel, eum ad satisfaciendum solummodo obligari donec in territorio parœciæ versetur, ac proinde si de obligatione Missæ audiendæ agatur, ad eam audiendam teneri, si ante discessum celebretur; non tamen teneri ad tempus discessus differendum (2).

Item, qui e parœcia discedat ubi abstinencia a carnibus indicta est, tunc primum carnibus uti poterit cum pervenerit in locum abstinentiæ lege minime obstrictum. Sed, juxta plures theologos, aliter esset de jejuniis: in casu enim, de quo agitur, censent non adesse obligationem jejunandi ante discessum, ex eo ipso quod aliam parœciam adeunt, ubi jejunii lex non obtineret, pluribus ibi jam possemus comestitionibus uti. Hoc autem discrimen ex eo repetunt quod lex abstinentiæ divisibilis est, lex jejunii non ita (3).

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, De legibus, num. 155.

(2) *Ib.*, num. 157.

(3) *Ib.*, num. 157.

ARTICULUS TERTIUS.

De Legum Interpretatione.

61. Interpretatio legis alicujus est explanatio sensus juxta quem ejus verba sunt accipienda. Lex naturalis propter ignorantiae tenebras, quæ originale peccatum subsecutæ sunt, indiguit interpretatione quæ ab ipso Deo data est per revelationem supernaturaliter factam; sed hæc ipsa positiva revelatio, ac præterea leges humanæ, tam ecclesiasticæ quàm civiles, indigent æque interdum aliqua interpretatione. Utcumque enim textus legis sit clarus, utcumque evidentia ejus principia, non semper facile est *intimum* ejusdem sensum arripere, atque adæquatam horum extensionem determinare. Ecclesiam vero instituens, Christus apostolos eorumque successores potestate donavit, doctrinam suam interpretandi, ac de fidei morumque controversiis judicandi, atque ita infallibilem totius divinæ revelationis interpretem constituit, sicuti et ipsæ humanæ leges proprio, semperque viventi interprete non carent.

62. Distinguitur explicatio legis ab interpretatione proprie dicta. Explicatio est quædam interpretationis species quæ æquitati innititur, et *epicheja* in scholis appellatur, quippe quæ rectum rationis lumen et naturalem æquitatem pro regula habeat. Ita, cum adsit præsumptio probabilis, quod legislator eo casu, quo legis observantia vel damnosa vel nimium onerosa subditis evaderet, obligare noluerit a Missæ, ex. gr., auditione dominica die dispensabimur, si absque valetudinis detrimento id fieri nequeat, eodemque die licebit servilia opera peragere, operam dare incendio vel alluvioni cohibendæ, aut alia hujusmodi exercere, ad majus minusve gravem honorum jacturam impediendam.

63. Interpretatio proprie dicta alia est *authentica*, alia *doctrinalis*, alia *usualis*. Priori ea intelligitur quæ a legislatore, aut ejusdem successore, aut superiore dimanat. Doctrinalis ea est quæ fundatur in declaratione legis a doctoribus exhibita. Interpretatio denique usualis ea, quæ a consuetudine petitur atque sancitur.

Interpretatio authentica pertinet ad legislatorem: cujus namque jus est, legis ferendæ, jus est etiam eam declarandi, temperandi, extendendi aut restringendi. *Ejus est legem interpretari cujus est condere.* Hujusmodi interpretatio obligat non minus ac ipsa lex; indiget tamen promulgatione, nisi de simplici declaratione agatur, qua legislator verborum sensum jam satis clare expressum fusius determinet. Quo in casu promulgatio non est neces-

saria, cum neque tamquam lex nova, nec tamquam legis definitio haberi possit (1).

64. Interpretatio doctrinalis non est obligatoria, sed eam sequi licet, si tam magnis vel intrinsecis rationum momentis vel auctoritatibus innitatur, ut prudentis cujusque viri assensum determinare valeat. Fieri autem debet juxta regulas communiter receptas atque in jure sancitas.

65. Primo nempe, ut legis sensus arripiatur, oportet ante omnia eam ex integro perlegere, et singulas ejusdem partes inter se conferre : *Incivile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula ejus proposita judicare vel respondere* (2).

Secundo, verba legis in sensu proprio accipienda sunt, in sensu scilicet naturali, vel in eo qui usu magis roboretur. Quod si in lege aliquid essentiale fuit a legislatore prætermisum, potest, immo debet suppleri, legisque dispositio ad ea extendi quæ, juxta prudentum virorum judicium, in legis textu minime expressa, mente tamen legislatoris simul comprehendebantur : *Quod legibus omissum est, non omittetur religione judicantium* (3).

Tertio, quando lex intentionem legislatoris expresse aperiat, etsi aliquid inde oriri incommodum videatur, generalis legis utilitas est præsumenda, cujus ratio peculiaribus difficultatibus prævalere debet, nisi tamen agatur de re religioni, legibus Ecclesiæ, aut justitiæ manifeste contraria. *Rationes eorum quæ constituuntur inquiri non oportet ; alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subvertuntur* (4).

66. Quarto, si lex alicui difficultati obnoxia nexum cum aliis legibus prodit, eam interpretationem præferre omnibus oportebit, quæ ex illarum comparatione oriatur. Cum lex nova refertur ad legem antiquiorem, in iis omnibus in quibus hæc per illam non abrogatur, altera per alteram, juxta communem finem, interpretanda est.

Quinto, quælibet lex ad ea extendi debet, quæ objecto, quod ipsa sibi proponit, essentialia sunt. Sic, ex.gr., lex quæ alicui matrimonium inire permittit, ei permittit simul se se pactis nuptialibus obligare.

Sexto, leges quæ poenas et inhabilitates statuunt, uti censuras, irregularitates, matrimonii impedimenta, incapacitates in juribus civilibus, mitiori, qua fieri potest, ratione interpretandæ sunt, dum e contra leges favorabiles late debent intelligi, juxta illud : *Odia*

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, De legibus, num. 406.

(2) Lib. XXIV, § De legibus.

(3) Lib. XIII, § De test.

(4) Lib. XXI, § De legibus.

convenit restringi et favores ampliari (1). Cui conformiter principio, impedimentum matrimonii, quod ex *rapto* inducitur, ad *seductionem* extendi non debet, uti jam evidenter verba legis *raptor*, *rapere*, *rapta*, non sunt synonyma verborum *seductor*, *seducere*, *seducta*.

67. Septimo, in legibus quæ facultatem ad aliquid tribuunt, consecutaria deducere licet a majori ad minus. Qui, ex. gr., jus habet sua bona donandi, a potiori ea vendere potest; qui hæredes instituendi jure gaudet, poterit a *fortiori* simplicem scribere legatum. *Non debet, cui plus licet, quod minimum est non licere* (2). Item si e converso lex prohibet, licet pariter consecutaria a minori ad majus inferre. Sic, qui aliquo munere vel honore indignus declaratur, ex eo ipso indignus habetur munere vel honore magis conspicuo: *Qui indignus est inferiore ordine, indignus est superiore* (3). Sed hæc legis extensio a majori ad minus vel a minori ad majus non nisi quoad ad ea fieri potest, quæ ejusdem generis sunt ac res per legem præscriptæ, vel quæ sponte in legis applicatione sub eam cadere videntur. Non enim a majori ad minus aut vice versa concludi potest cum agitur de rebus vel generis diversi, vel a legis sensu et applicatione alienis, quia in hisce casibus non existeret argumentum neque *a pari* neque *a fortiori*.

Dantur et aliæ regulæ ad doctrinalem legis interpretationem, quarum præcipuas jam explicavimus proponentes agendi regulas pro statu conscientiae dubiæ. Sed ea quam inter omnes præ oculis habere præsertim oportet, hæc est: nihil magis esse periculi plenum quam peculiari alicui regulæ tenaciter insistere, nisi ejus spiritus et ratio eam applicandi plene innotescat. *Omnis definitio (regula) in jure periculosa*. Inde necessitas ut parochus vel confessarius diversas regulas aut diversa juris principia perspecta habeat, quæ ad unam eandemque quæstionem magis minusve proxime referuntur.

68. Quod *usualementem* interpretationem attinet, quippe quæ consuetudini et communi usui innitatur, nihil amplius requiritur, nisi ut certitudinem acquiramus de hujusmodi consuetudine vel praxi, firmata sive civilium aut ecclesiasticorum tribunalium jurisprudentia, sive actibus aut instructionibus episcoporum. Tunc enim consuetudo securus fit interpres: *Optima est legum interpretatio consuetudo* (4).

(1) Reg. XV juris in Sexto.

(2) Lib. S. XXI, § De reg. juris.

(3) Lib. IV, § De senat.

(4) Lib. XXXVII, § De legibus.

ARTICULUS QUARTUS.

De causis a legum observantia eximentibus.

69. Plures causæ eximunt a legum, quæ latæ semel fuerint, executione, quarum aliæ e parte agentium duci possunt, aliæ ipsis legibus inhærent. Priores subjectum excusare dicuntur a legis, ceteroquin vigentis, observatione; aliæ infirmant ipsam legum obligationem independenter ab agentium circumstantiis. Prioris generis enumerantur *ignorantia*, *metus*, *impotentia*, *dispensatio* et *privilegium*. Alterius generis sunt quæ inducunt legum cessationem, videlicet *abrogatio*, *derogatio*, *cessatio finis* ac *consuetudo* legi contraria.

70. Ignorantia, si invincibilis sit, excusat non modo ab executionis legibus humanis, sed etiam a præceptis legis naturalis in remotis ejusdem consecrariis. Si e contra moraliter vincibilis sit, excusare non valet neque ab istis neque ab illis, licet imminuere possit transgressionis peccatum.

71. Etiam timor aliquando excusat a legum observantia; sed distinguenda sunt sub hoc respectu præcepta positiva a naturalibus. Quoad præcepta positiva, etiam juris divini, timor gravis damni nos ab obligatione solvit eadem servandi. Ita non teneris omnia peccata tua distincte confiteri, si exinde vitæ periculum tibi immineat. Absit tamen oportet scandalum vel religionis contemptus; si quis enim legem aliquam in odium Ecclesiæ violare cogeretur, illi obsequi teneretur etiam cum quocumque bonorum immo vel capitis discrimine.

Præcepta autem naturalia vel *affirmativa* sunt, nec semper ad ea tenemur, uti exempli ergo, cum adsit periculum vitæ, a deposito reddendo aut voto adimplendo dispensamur: vel sunt *negativa*, uti quæ fornicationem, mendacium, blasphemiam prohibent, et tunc metus numquam esse potest causa excusans, sed solum poterit peccati malitiam imminuere. Quod si aliquando metus etiam ab hoc excusare videatur, id oritur potius ex eo quod præceptum amplius non vigeat. Cessat, ex. gr., præceptum non furandi pro eo qui extrema necessitate laboret, atque præceptum non occidendi cum jus subiit injusti aggressoris vim repellendi.

72. Alia causa excusans a lege est *impotentia*, quia impossibilia nulla lex præcipere potest. Cum tamen præceptum aliquod non potest ex integro observari, illius ea saltem pars adimplenda erit quæ

vires nostras non excedit. Id nempe communiter de iis præceptis prædicatur, quorum materia ita divisibilis sit ut etiam una tantum parte finem præcepti assequi liceat. Sic qui a toto officio recitando impeditur, tenebitur ad partem quam poterit, sicuti patet e contraria propositione ab Innocentio XI damnata: *Qui non potest recitare matutinum et laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem* (1). Illa etiam, qui tempore quadragesimæ ab abstinentia a carnibus dispensatur, non ideo a jejunio dispensatus censetur. Aliter e contra dicendum, si ea præcepti pars, quæ observari potest, finem præcepti minime includat: ac proinde, qui votum fecerit Romam adeundi, ad iter capessendum non tenetur, si ad terminum usque attingere nequeat.

73. *Dispensatio* est actus quo legislator quempiam a legis observantia ob peculiare quoddam circumstantias in aliquo casu eximit, legis vi integra adhuc manente.

Dispensatio proprie dicta cum interpretatione non est confundenda, neque concedi potest nisi a legislatore, vel ab eo, qui ejus personam gerit. *In lege humana*, ait. d. Thomas, *non potest dispensare, nisi ille a quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit* (2).

Quoad facultatem dispensandi, distinguitur potestas ordinaria a delegata. Potestas ordinaria ea est quæ alicui officio aut dignitati inhæret; cujusmodi est potestas Summi Pontificis quoad leges omnes ecclesiasticas, potestas episcoporum quoad statuta atque præscripta ad propriæ diocesis regimen lata. Potestas autem delegata ea est quæ inferiori tribuitur per peculiare mandatum.

74. Romanus Pontifex potest, jure ordinario, a lege quacunque canonica vel ecclesiastica dispensare, ab iis etiam quæ ab apostolis latæ fuerunt; quas tamen accurate distinguere oportet a legibus divinis a Christo conditis ac per apostolos promulgatis, quemadmodum, ex. gr., sunt statuta de numero, materia et forma sacramentorum.

Potest etiam dispensare a votis et juramentis, dummodo legitima adsint motiva; quia obligationes a voto et juramento derivantes, quamvis jure divino sancitæ, a voluntate hominis oriuntur. Hanc dispensationem concedens summus Pontifex non violat jus divinum, sed radicem tollit obligationis, ea prope ratione qua creditor debitorem ab obligatione debitæ pecuniæ solvendæ dispensat, debitum eidem remittens.

(1) Decr. 2. martii 1679.

(2) Sum. part. I, sec. quæst. 97, art. 4.

Denique, etsi caput Ecclesiæ nequeat, proprie loquendo, dispensare quoad ea quæ a voluntate divina unice pendent, potest tamen decernere, legem Dei quibusdam in casibus et extraordinariis circumstantiis non obligare. Sed tunc Pontifex legem declarat, non autem stricte dispensat a lege.

75. Episcopi, vi proprii officii ac dignitatis, jure pollent dispensandi; 1.º a decretis atque statutis in sua diocesi promulgatis, nec non a decretis provincialium conciliorum;

2.º Ab irregularitatibus, impediementis matrimonii, votis Sanctæ Sedi reservatis atque hujusmodi, quando difficulter ad Pontificem recursus haberi possit, simulque res urgeat, publica utilitate hoc jus pro episcopis reclamante: *Quia hoc expedit ad commune bonum* (1).

3.º Pro omnibus casibus in quibus cum fundamento dubitetur utrum necessaria sit dispensatio, nec ne;

4.º Pro peculiaribus casibus frequenter recurrentibus, relate ad vota non reservata, ad jejunium, abstinentiam, dierum festorum observantiam, officium divinum, cæterasque id generis obligationes;

5.º Ab iis legibus canonicis quæ clausulam continent: *donec dispensetur*; supponitur enim per hanc clausulam episcopis quoad eas a Pontifice facultatem dispensandi fuisse concessam.

76. Sed quæstio fit, possint ne episcopi a legibus universalibus dispensare, quarum dispensatio expresse supremo Pontifici non reservatur? Discrepant canonistæ, pluribus affirmantibus, aliis vero, majori sane numero negantibus, inter quos sunt Benedictus XIV (2) et d. Alphonsus de Liguorio (3), et docentibus tunc solum posse episcopos dispensare a lege generali, quando iisdem jus faveat aut consuetudo. Innituntur autem principio e rerum natura derivato, inferiorei nempe non posse dispensare a lege ab eminentiori auctoritate indicta: *A lege non potest dispensare nisi ille a quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipse commiserit* (4). Hinc in praxi ab hujusmodi sententia recedendum non erit.

Facultas dispensandi, qua gaudet episcopus, cedit vicariis capitularibus, sede vacante, et vicariis generalibus, sede plena, non modo quando ad id in suo mandato speciali instruantur facultate, verum etiam quando hanc sibi episcopus expresse non reservaverit.

(1) S. Liguori, *Theol. Mor., De legibus*, num. 190.

(2) *Synodo diac.*, lib. VIII, cap. XXX.

(3) *Legibus*, num. 191.

(4) *Thom., Sum.*, part. I, sec., quæst. 97, art. 4.

77. Parochi quoque, et qui gerunt eorum vices, ex jure consuetudine sancito possunt, etiamsi facilis ad episcopum aditus sit, suos subditos dispensare tum a jejuniis et abstinentiis, tum dierum festorum observantia (1). Nihilominus, hujusmodi dispensationes interpretationes legis plerumque sunt potiusquam recti nominis dispensationes. Revera a jejuniis et abstinentiis non dispensant nisi eos qui virium imbecillitate a legis observantia jam excusantur, vel saltem excusari videntur, nec opera virilia dominicis festisque diebus exerceri permittunt, nisi cum impedimentum contrarietas, vel alia causa ad fructus terræ cito diligendos urgeat. Hujusmodi dispensationes eum præcipue sortuntur effectum ut dubia sustollant, quibus fideles angari possint in judicando de necessitate, quæ excuset vel a festorum diebus observantia, vel a jejuniis et abstinentiis, parochi permissione intercedente, qua veluti declaratur, Ecclesiam etiam in casu huiusmodi necessitatis sive abstinentiis a jejuniis vel ab esu carniū ut consuetudini consulatur, sive aliquod opus servile perficiendi, nolle his præceptis obligare.

78. Quicumque pollet ordinaria dispensandi potestate, eam tamen delegare potest: *Potest quis per alium quod facere potest et seipsum*. Delegatus tamen non potest subdelegare, nisi cum expressam ad id acceperit facultatem, vel a Summo Pontifice erit delegatus, vel delegatus sit *ad universalitatem causarum*. In rebus hisce casibus licet delegatam potestatem ad alium transmittere, quemadmodum parochus vel qui parochi personam gerit, testatur, si velit, ab alio sacerdote surrogari pro matrimoniis parochiæ celebrandis.

Qui gaudet generali dispensandi facultate potest se ipsum quoque, in iis, in quibus cæteros, dispensare (2).

79. Quando potestas delegata transmissa fuit ad modum commissionis pro peculiari aliquo casu, expirat morte delegantis, res integra adhuc sit, si nempe delegatus sua facultate usus non fuit: *Mandatum, re integra, finitur morte concedentis* (3). Sed aliter omnino est de facultate dispensandi data ad modum potestatis, quia hæc per mortem concedentis minime cessat: *Concessam, cum specialem gratiam continet, decet esse mansuram,*

(1) Quoad diocesis mediolanensem, parochi foranei fere communiter dispensant a jejuniis et usu ciborum stricte quadragesimalium quin facultatem a Curia archiepiscopali quinquaginta annis expetant; sed parochi urbani solent singulis annis de quadragesimæ initium pro hac facultate Archiepiscopum aut generalem curiam rogare.

(2) S. Thom., Sum., part. I, sec. quæst. 185, art. 5.

(3) Cap. III, De offic. jud. deleg.

non expirat, etiam re integra, per obitum concedentis (1). Dignitas enim a qua gratia aliqua conceditur, non moritur. Indulta proinde quæ tribuunt episcopo facultatem absolvendi a casibus Sedi apostolicæ reservatis, dispensandi ab irregularitatibus, a votis, a matrimonii impedimentis, per mortem Pontificis non expirant. Idem dicendum de quavis alia ejusdem generis concessione a Pontifice vel episcopo emanata.

80. Numquam est dispensandum sine causa: quælibet dispensatio sine justa causa concessa illicita est, tum ex parte concedentis, tum ex parte illius qui ea utitur, nisi agat bona fide. Hæc tamen illicita dispensatio, si scienter a legis auctore, ejusve successore concedatur, valida est. Sed idem non obtinet quoad vota et juramenta, a quibus ne Pontifex quidem valide dispensare potest, nisi adsit legitima causa: voti enim ac juramenti obligationes non pendunt, sicuti leges canonicæ, a voluntate supremi Ecclesiæ pastoris. Item absque causa, nullo umquam casu inferior potest valide dispensare a lege per superiorem lata: *Qui nomine alterius sine causa dispensat, dissipat*, ait s. Alphonsus de Ligorio (2).

81. Pariter, ea dispensatio nulla habenda est quæ a superiore, vel etiam a legislatore, sine legitima causa ex errore et bona fide conceditur: non enim præsumi potest, legislatorem sine justa causa dispensare voluisse. Valida e contra, juxta communioem et probabiliorem sententiam, dispensatio erit quando justa adsint motiva ad eam obtinendam, etsi contra conscientiam et ex erroneo judicio reputando sufficientem causam non adesse concedatur: quod non modo valet de legislatore, sed etiam de inferiore dispensandi facultate instructo. *Valor dispensationis pendet non a cognitione causæ, sed ab existentia illius: sicut valet electio capæ ad beneficium, licet capæ ignoretur ab electore* (3). Sed non idem esset, generice loquendo, si inferior sine causa dispensaret, bona quamvis fide.

82. In dubio utrum dispensatio sit necessaria, vel, quod eodem recidit, quando positive vel negative dubitatur an agi possit, nec ne, quin ad superiorem, v. gr., Pontificem, recurratur, tunc recursus stricte necessarius non est, ac viget jus propria libertate utendi, quæ possessionem tenet. *Consultius tamen est*, ait s. Alphonsus de Ligorio, *tunc adire prælatum* (idest proprium episcopum) *qui declaret vel dispenset, cum in tali dubio bene possit*

(1) Cap. XXXVI. *De prob. in Scro.*

(2) *Theol. Mor., De legibus, num. 424.*

(3) *Ib., num. 121.*

am prælatum inferior dispensare sine concessione legislato-
 (1). Item in dubio utrum adsint nec ne, sufficientia ad dispensationem motiva, delegatus, ex plurium doctorum sententia, test dispensare; quia concessio *favorabilis* late semper est interpretanda.

83. Dispensatio nulla semper est si *obreptitia* sit aut *subreptitia*. Dispensatio obreptitia ea est quæ per falsam rerum exhibitionem obtenta fuit, sive quod factum ipsum modo veritati contrario narratum fuerit, sive quod falsa adducta rationum motiva. Sed ut dispensatio invalidetur qua obreptitia, requiritur ipsa exposita mendacia fuerint causa finalis seu determinans dispensationis; si enim extiterint *causa* tantum *impellens*, inde dispensatio non irritatur. *Subreptitia* vero tunc est cum in supplici libello recitetur quod ex stylo Romanæ Curiae exprimi debebat sub peccatilitatis. In dubio autem quod dispensatio fuerit obreptitia aut subreptitia, plures inter doctores eam validam esse habendam affirmant, quia leges, in dubio, actus validitati favent: *In dubio, standum est pro valore actus*. Eadem est s. Alphonsi sententia (2). *Alia* tam quoque dispensatio esset cum, ex pluribus adductis causis, quarum aliæ falsæ, aliæ veræ essent, quæ veræ essent differrent ad legitimam obtinendam dispensationem (3).

84. Generica causæ quæ dispensationem impetrare possunt, sunt: difficultas legis in peculiari casu observandæ; pietas personarum dispensari petentium; opera ab iis in Ecclesiæ vel reipublicæ bonum præstita aut præstanda; eleemosynæ vel subsidia in commodum institutionum religioni vel languenti humanitati utilium, titulo compensationis pro infracta lege, exiguntur. Alterum, æqua causarum existimatio illorum sapientiæ est relinquenda qui jus dispensandi habent: sæpius enim, nostris præteritis temporibus, superiores duritiei cordium indulgendum et lege dispensandum judicant, graviorum malorum periculo pernoti.

Potest etiam dispensatio in alicujus gratiam, eo inscio vel invito, obtineri; suum tamen non sortitur effectum, donec ab eo non fuerit acceptata in ejus favorem obtenta fuit (4).

Dispensatio ex metu concessa, si legitima adsint motiva, valida est, nisi certo constet, superiorem dispensare minime voluisse, quod non præsumitur. Ratio est, quia metus voluntarium non

(1) *Theol. Mor., De legibus*, num. 192.

(2) *Ib.*, num. 185.

(3) *Ibidem*.

(4) *Ib.*, num. 186.

tollit. Aliter esset de dispensatione extorta per vim (1). Eter autem constat, nullo umquam casu licere dispensatio quæ per metum injustum fuerit extorta.

85. Licitum est tacita uti dispensatione, dummodo prudens sit præsumptio de superioris assensu. Ita, quando superior aliquam violari videt, et silentium servat, etsi facile et commodum abusus reprimere valeat, præsumitur concedere dispensationem. Verum id admitti posse intelligitur *de præterito* non autem *de futuro*. Hoc tamen non obstante, plures de arbitrantur nihil obesse quominus, quando urgente necessitate superior adiri nequeat, ad actum progredi liceat, dispensatio *de futuro* præsumpta (2): sed hoc in casu dici etiam facilius set legem ipsam non obligare.

86. Tribus autem modis ipsa cessat dispensatio, nempe: revocatione ex partis superioris, renuntiatione ex dispensati. Ac primo cessat dispensatio cessante causa quando causa hæc totaliter cesset; si enim non cessaret, parte, dispensatio adhuc vigeret. In dubio utrum causa cessaverit, valida est dispensatio: tenet enim possessio. Sed de causa tantum impellente agatur, etiam si cesset, non dispensationem irritare (3).

Sed totalis etiam cessatio causæ finalis cessationem dispensationis minime importat, quando vel effectum sortita jam vel fuerit concessa mediante gravi commutatione, vel eo fuerit absolute, absque ulla expressa aut præsumpta condicione. Legis autem obligatione per dispensationem semel sublata, probabile est obligationem ipsam amplius non reviviscere jussu superioris rursum excitetur. Qui, ex. gr., dispensatus a voto castitatis ad matrimonium ineundum obtinuerit, prima uxore vita functa, aliud matrimonium inire, nisi in res id expresse prohibeatur. At dispensatio a jejuniis et abstinentiis obtenta causa infirmitatis, cessat eodem tempore quo infirmitas talis enim dispensatio non datur, nisi tacita sub conditione *donec causa perduret* (4).

87. Dispensatio cessat, secundo, per revocationem superius a quo concessa fuit. Is autem eam revocare tenetur, si causa finalis omnino jam cessasse cognoverit: peccaret e contra, vis venialiter tantum, si ex nulla justa causa eam revocare rumtamen id revocationis validitatem non infirmaret (5).

(1) Theol. Mor., De legibus, num. 184.

Ib., num. 187.

S. Liguori, Theol. Mor., De leg., num. 196.

Ibidem.

Ibidem.

Quando dispensatio conceditur aut modo absoluto, aut cum formula *donec revocetur*, aut cum clausula *ad arbitrium sanctae Sedis, episcopi* etc. non expirat morte vel dimissione concedentis. Cessat e contra in utroque casu, si concessa fuerit cum hac clausula: *donec nobis placuerit; ad arbitrium nostrum* (1).

Cessat denique dispensatio per renunciationem illius qui eam obtinuerit, dummodo tamen admissa fuerit a concedente hæc eadem renuntiatio. Alioquin dispensatus eam semper frui poterit, etsi numquam fuerit usus (2).

88. Quod vero de dispensatione disseruimus, tamquam de causa a legis observantia eximente, ad privilegium quoque extenditur, quod definitur gratia singularis atque perpetua, quempiam, in particulari aliquo puncto, extra jus commune constituens. Privilegium plus minusve late interpretatur pro circumstantiis et natura rerum circa quas fertur. Hinc distinguitur præcipue in simpliciter *favorabile*, quando exemptio a lege in gratiam alicujus non cedit in damnum ullius, et in *onerosum*, quando onus imponitur aliis ex privilegio alicui concessio. In priori casu ejus applicatio etiam latissima fieri potest, strictissima vero fieri debet in altero.

89. Lex vim obligandi pro omnibus amittit quando finis adæquatus sive totalis legis desinit esse, quando nempe, respectu eorum ad quos refertur, lex proprio motivo sit destituta: *Cessante causa, cessat effectus*. Sed in dubio standum pro lege, quia possessio jam tenet.

Verum si finis legis cessat solummodo pro casu aliquo peculiari, lex obligatoria manet: nisi forte, in casu de quo agitur, vel damnosa evadat vel moraliter impossibilis. Quamquam enim nonnulli inter doctores arbitrentur legem, quæ inutilis sit pro hac vel illa persona particulari, non obligare, contrariam tamen sententiam præferendam judicamus, ratione periculi quod omnibus imminet se se illudendi. Ita sentit etiam s. Alphonsus de Liguori. Si vero aliquando casus accideret, prosequitur idem doctor, *quo aliquis omnino certus ac securus esset abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissime poterit evenire* (3). Sententia secunda, quæ memoratur, est eorum qui asserunt legem non obligare illas personas, respectu quarum tantummodo cessaverit ejus causa finalis.

Quod attinet lectionem librorum prohibitorum, certum est eam esse omnibus illicitam, quamvis hæc vel illa persona in particu-

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, de leg., num. 197.

(2) *Ibidem*.

(3) *Ibidem*, num. 499.

lari pro certo habeat nullum exinde periculum sibi esse derivaturum; non enim ideo cessavit adæquatns prohibitionis finis (1).

90. Lex cessat præterea ex parte per derogationem, et totaliter per abrogationem. *Derogatur legi cum pars ejus detrahatur; abrogatur cum prorsus tollitur* (2). Pertinet vero ad legislatorem sive legibus ab ipso statutis derogare, sive eas prorsus abolere. *Per quascumque causas res nascitur, per eas et dissolvi potest* (3). At numquam potest inferior legem a sublimiori potestate latam abrogare. *Lex superioris per inferiorem tolli non potest* (4).

91. Pluribus modis lex abrogari potest, nempe vel lege posteriori, quæ ejusdem præscriptiones irritet atque expresse revocet, vel cum legislator aliam legem promulgat, cujus præscriptiones priori contrariæ sint.

Non requiritur ut legislator speciali clausula innuat se velle priorem legem abrogare. Attamen nec censetur ille voluisse per legem generalem leges peculiares aut locales consuetudines abrogare, nisi id expresse ab eo declaretur illa clausula: *nulla obstante contraria consuetudine. Non censetur abrogata consuetudo speciali lege, quia præsumitur ignarus talis consuetudinis* (5).

Denique potest aliquando lex abrogari vel modificari consuetudine, tunc etiam cum legi inest clausula: *nulla obstante consuetudine*. Hæc enim clausula nonnisi antiquas respicit consuetudines, non vero eas quæ possunt in posterum induci. Quod si lex futuras quoque consuetudines comprehenderet, id intelligi oporteret de iis consuetudinibus quæ legi divinæ, sive naturali sive positivæ, adversarentur (6).

92. Verum leges non abrogat consuetudo, nisi quatenus certo temporis spatio generaliter sit recepta, quatenus non sit juri divino contraria, quatenus denique, respectu habito ad temporum et locorum circumstantias nec non ad animorum dispositiones, prudenti judicio statui possit, eam utiliore esse magisque publico bono conformem quam legem ipsam. Ita autem rem se habere tunc judicari potest, cum neque legislatori, neque legis executioni præpositis legis illius executio cordi esse videatur.

In dubio autem utrum lex sit, nec ne, abrogata a consuetudine, ita se quisque gerere debet perinde ac si lex adhuc vigeret; lex enim in casu possidet: *Melior est autem conditio possidentis*.

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, De legibus, n. 199.

(2) L. c. II. § De verb. signif.

(3) Reg. juris, in Sexto.

(4) Clement. de elect.

(5) Cap. 1. De consuet. in Sexto.

(6) S. Liguori, *Guida pe'confessori, Delle leggi*, num. 27.

CAPUT QUARTUM

DE ACTIBUS LEGIBUS CONFORMIBUS

SIVE

DE VIRTUTIBUS.

ARTICULUS PRIMUS.

De Virtute in se, et variis ejusdem speciebus.

1. Nunc de indole eorum actuum edisserere debemus, quibus satisfat legibus nobis impositis, quique ex habitu animi unde procedunt, *virtutes* appellantur. Porro *virtus*, si litteralem vocis significationem spectes, idem ac *vim* significat, id nempe quod *vis* est. Ac revera bonum a nobis perfici nequit, quin *vis* pravis nostris cupiditatibus inferatur; et hinc merito quævis laudabilis actio, cum nonnisi per aliquem conatum perficiatur, *actus virtutis* appellatur. D. Thomas virtutem definit bonam quandam qualitatem, habitum quemdam, seu animi dispositionem, quæ nos in agendo ad normam rectæ rationis dirigit: *Virtus est bona qualitas, seu habitus mentis, qua recte vivitur* (1); vel, ut alibi ait: *Quidam habitus perficiens hominem ad bene operandum* (2). Augustinus vero ait, recte pariter, virtutem esse *amorem ordinis*.

2. Tres recensentur virtutis species: scilicet virtutes *intellectuales*, virtutes *morales* et virtutes *theologales*. Virtutes *intellectuales* ita appellantur quia habent pro objecto mentis perfectionem: excellentiores in hac specie recensentur intelligentia, sagacitas et scientia (3). Virtutes *morales* sunt quæ hominis voluntatem perficiunt per boni exercitium rectumque rationis usum. Si ex fine tantum naturali ad agendum nos movent, non sunt nisi virtutes mere *morales*, *naturales*, *humanæ* proindeque absque merito in ordine ad æternam salutem; si autem innituntur motivo a fide proposito, *supernaturales* fiunt et vere *christianæ*. Virtutes *theologales* strictiorem relationem ad supernaturalem beatitudinem implicant; appellantur vero *theologales* tum quia immediate referuntur ad Deum, tum quia nobis obveniunt

(1) *Sum.*, part. I, sec. quæst. 55, art. 4.

(2) *Ib.*, quæst. 58, art. 5.

(3) *Ib.*, quæst. 57, art. 2.

ab ipso Deo, a quo nobis quidem, sed sine nobis, participantur; tum denique quia solummodo per divinam revelationem in nobis existere possunt. *Virtutes dicuntur theologicae, tum quia habent Deum pro objecto, in quantum per eas recte ordinamur in Deum; tum quia a solo Deo nobis infunduntur; tum quia sola revelatione in sacra Scriptura hujusmodi virtutes traduntur* (1).

3. Virtutes theologales tres recensentur: *fides*, nempe *spes* et *charitas*. *Nunc autem manent fides, spes et charitas: tria hæc* (2). Per fidem credimus in Deum, quia ipse veritas est; per spem fiduciam reponimus in Deo, fideli promissionum suarum consummatore; per charitatem Deum diligimus utpote infinite perfectum. Ergo, ut patet, hæ tres virtutes pro immediato objecto habent Deum ipsum; dum e contra morales virtutes neque directe in eum tendunt, nec proxime æternam beatitudinem respiciunt.

1) Licet virtutes morales in eo qui facit *omnia in gloriam Dei, et in nomine Jesu*, sanctæ et supernaturales per gratiam fiant, expedit tamen primitivum earum nomen non immutare, ne cum virtutibus theologalibus confundantur, de quibus sermonem instituemus, cum in tractatu de Decalogo agemus de primo præcepto.

Non omnes virtutes morales eundem obtinent locum, sed quatuor ex iis, scilicet *prudentia, justitia, fortitudo et temperantia*, appellantur *cardinales* ac *principales* ex eo quod sint quoddammodo cæterarum virtutum principia et fontes. Ac profecto ita optime s. Augustinus, *Ep. 155*, cujusque cardinalis virtutis officia designat: *In hac vita virtus non est nisi diligere quod diligendum: id eligere, prudentia est; nullis inde avelli molestiis, fortitudo est; nullis illecebris, temperantia est; nulla superbia, justitia est*. Harum vero singularum naturam ac derivationes modo explicare oportet.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Prudentia.

4. Prudentia definitur scientia practica de eo quod faciendum sit aut omittendum. *Prudentia est appetendarum et vitandarum rerum scientia*; ait Augustinus (3).

(1) S. Thom., *Sum.*, part. I, sec. quæst. 62, art. 1.

(2) I. Cor. XIII, 13.

(3) *De lib. arb.*, lib. I, cap. XIII.

prudentia altera sit ex virtutibus ab omnibus hominibus studio acquirendis, tum maxime necessaria iis est quibus in directio et regimen sive spirituale sive temporale incumbit, siquidem virtutes hujus ope indigent, ut prodeun- actus intra sapientæ leges eosque limites contineantur, ut prætergressio magis minusve perniciosa esset, pro diversa actuum natura. Una prudentia nos docet opportunitatem, locorum et mediorum ad finem aptius conducendum ; ipsa in nobis omne, ne verbis quidem exceptis, monetur, sive quod nostram, sive quod aliorum personam respicit; ipsa nos docet vitare improvidos actus ac intemperantes motus, ex quibus molestæ sequelæ formidandæ essent.

5. Prudentia vero suam exercet actionem in omnes animæ facultates. In mentem quidem agit, eam illustrando considerationem quæ fini aut objecto proposito prosunt vel obsunt ; tum animi indolem patefacit, detegit quid animo disponant, quæ inclinent, eorum consilia pervadit, et quo majori subtilitate ornatur, eo plura ac rite conjiciendo assequitur. In memoriam agit, huic præsentibus revocando tum leges, juxta quas agendum sit, tum factas jam ad proximæ applicationes, tum media quæ jam tempore exitum vel certum dederunt, vel infirmarunt. In ordine vero habitis, præteritos lapsus et passa virtutis nostræ naufragia nobis oculos ponit, ne ulterius labamur, et ut occasionum scopulos temus. Denique agit quoque in voluntatem, ut regula in electione consiliorum et mediorum ad eorundem executionem.

6. Peculiares virtutes ad prudentiam revocandæ, hæ sunt : 1.º *prævidentia*, quæ in causis detegit vel conjicit quæ inde ventura sint, et antecedenter discernit media, impedimenta et difficultates quæ occurrere possunt in proposito executione. 2.º *Circumspectio*, quæ omnia secum ipsa mature expendit, nihilque fortuito casu expectans, nullam pariter negligit cautelam quæ licet rei exitum comparare possit. 3.º *Discretio*, quæ ex propitiis diversisque circumstantiis perspectis sapientius consilium deducit, eligitque simpliciora et aptiora media, ac etiam, si ita ferat occasio, extempore se determinat: ipsa quippe hoc suum habet in uno oculi ictu, absque hæsitatione, consilium capiat sapientiæ conformius. 4.º *Diffidentia de semetipso*, quæ libenter alios consulit, hoc perspectum habens, neminem sibi sufficere : *Ne in-itaris prudentiæ tuæ* : dicitur in Proverbis (4).

7. Sæpissime nobis ad alienam experientiam est recurrendum,

(1) Cap. V. 5.

præcipue cum agatur de regimine Ecclesiæ, aut reipublicæ, aut diocesis, aut parocciæ; itemque si de administratione alicujus provinciæ, civitatis aut communitalis: *Sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebis* (1). Verum non una scientia aut habilitas in iis quos consultum adimus, sed imo potiori ratione probitas, æquitas, virtus et discretio requirendæ sunt; uno verbo, consiliarium eligere oportet prudentia vere christiana instructum, qui omnia ad majorem Dei gloriam referat, qui universale semper privato bono præferat, et severitatis actus, quos adhibendos esse censeat, per benignitatem et charitatem, quoadusque licet, mitiget.

8. Vitia denique prudentiæ opposita sunt: 1.º *imprudentia*, uti per ipsam appellationem innuitur, quæ etiam in se spectata et independenter a culpis, quarum causa sit, tale interdum constituit peccatum, quod necessaria confessionis materia evadat: id de illis prædicatur qui temere occasionibus moraliter peccandi occurrunt, qui instructiones et monita despiciunt de objectis ad salutem essentialiter spectantibus. 2.º *Præcipitatio*, qua quis absque ullo examine, ac nemine consulto, illud omne quod primum menti obversatur, amplectitur. Vitium hoc causa est valde plurimum errorum, qui pro diversitate occasionum magis minusve graves sunt. 3.º *Inconsideratio*, stricta affinitate cum præcipitatione conjuncta. 4.º *Versutia, calliditas, fraudolentia*, quæ aliquando prudentiæ quidem speciem assumunt, sed ab ea improbantur ac rejiciuntur; ipsa quippe in regno morali id unum possibile admittit ad quod per media legitima pertingi potest. Verum quidem est non ita se gerere filiorum sæculi prudentiam, quæ nullis certe scrupulis angitur in consiliis ineundis ac mediis eligendis; attamen hæc falsa prudentia, quam Apostolus prudentiam carnis appellat, a Deo damnatur: *Nam prudentia carnis mors est* (2).

ARTICULUS TERTIUS.

De justitia.

9. *Justitia*, prouti communiter accipitur et Scripturæ verbis declaratur, versatur in iis debitis explendis quæ nos devinciunt tum Creatori tum proximis nostris. Quare sub hoc respectu comprehendit 1.º virtutem religionis, qua debitum Deo cultum persolvimus; 2.º pietatem filialem, qua jubemur potiori observantia et amore parentes prosequi, quibus, post Deum, debemus quid-

(1) Eccli. XXXII, 24.

(2) Rom. VIII, 6. — Vide s. Thom., Sum., part. I, sec. quæst. 47-49. etc.

quid sumus; 3.º obedientiam, qua auctoritatem colimus nostrorum superiorum cujuscumque ordinis, omnium nempe quos divina providentia nobis præfecit in ordine tum spirituali tum temporali; 4.º obligationem abstinendi ab injuriis in aliorum sive personam, sive nomen, sive materialia bona.

Sed justitia stricte sumpta, de qua hic agimus, est virtus moralis præscribens suum cuique esse tribuendum. Eam Augustinus sic definit: *Justitia ea virtus est quæ sua cuique distribuit* (1); eique sanctus etiam Ambrosius consentit qui ait: *Justitia suum quique tribuit, alienum non vindicat* (2). Sed quæ referuntur tum ad modum virtutem hanc servandi in omnibus officiis et relationibus nostris erga proximum, tum ad obligationem rationemque ejus violationem redintegrandi, commodius remittimus ad tractatum de septimo Decalogi præcepto.

ARTICULUS QUARTUS.

De fortitudine.

10. *Fortitudo* ea est animi firmitas, cujus ope vincimus difficultates in bonorum operum exercitio occurrentes, et sin minus laeto, æquo saltem animo miseriam et militiam hujus vitæ perferimus. *Fortitudo est considerata periculorum susceptio, et laborum perpessio*; ait s. Thomas (3). Hæc virtus singulis hominibus necessaria est. Siquidem nemo coronabitur, nisi prius rite pugnaverit adversus salutis hostes: *Non coronatur, nisi legitime certaverit* (4); atque ii tantum qui sibi resistunt, Dei regno potiuntur. *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* (5). Fortitudine opus est religionis ministris, ut contra errores, vitia et corruptelam assurgant; magistralibus, ut publicas ac privatas perturbationes compriment: *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates* (6); militibus denique, ut cum hoste congrediantur, et patriæ defensionem bellicæ laboribus sustinendis sufficiant. Sed vera fortitudo, quæ christiani est, Deo ejusque potentiæ ac gratiæ innititur: *Confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus* (7).

(1) *De civ. Dei*, lib. XIX. cap. XXI.

(2) *De offc.*, lib. I, cap. XXIV.

(3) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 123, art. 5.

(4) II Tim. II, 5.

(5) Matth. XI, 12.

(6) Eccli. VII, 6.

(7) Eph. VI, 11.

11. Virtutes fortitudini affines quatuor recensentur, idest *patientia, perseverantia, magnanimitas et magnificentia*. *Patientia* ea virtus est quæ nos in ærumnis sustentat atque corroborat ut absque murmurationibus probationes hujus vitæ perferamus, neque a debita submissione Providentiæ decretis deficiamus. Quotidianum huic virtuti patet exercitium; nulla enim dies caret malitia sua in hac valle lacrymarum et afflictionum, in hac vita repleta miseriis, doloribus et contradictionibus. Verum efficacissimos stimulos in religione adinvenit, tam nempe in doctrinis quam in exemplis Filii Dei hominis facti, qui pauper natus est, pauper vixit, et pauperior demum probris et infamia opertus in cruce occubuit. Stimulum æque efficacissimum addit ei religio etiam in cogitatione illius cumulatissimæ mercedis, quæ labores patienter pro Christo toleratos subsecutura est in futura vita. *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem* (1).

Perseverantia est virtus informans ad bonum constanter peragendum usque in finem, inter obstacula et difficultates passim in via salutis occurrentes. Ut ex hoc patet, maximæ æque est necessitatis, ac digna proinde quam a Deo instantanter expetamus: *Qui perseveravit usque in finem, hic salvus erit* (2).

Magnanimitas est fortitudo ipsa in aliquali perfectionis gradu considerata, cumque illa animi celsitudine sociata, quæ gustum quemdam ad magna concipienda infundit, tribuitque etiam ut gloriosa perficiantur.

Magnificentia est virtus qua, servatis sapientis consilii legibus, ducimur ad sumptus liberaliter impendendos, præsertim cum agitur de rebus ad religionis incrementum conferentibus.

12. Vitia fortitudini contraria, qua virtus est, sunt: 1.º *temeritas* et animi *abjectio*. Temeritas excessu, animi abjectio peccat defectu; prior absque necessitate discrimini se objicit, altera absque titulo formidinem injicit, et munerum suorum executionem impedit. 2.º *Impatientia* et *indifferentia*, seu insensibilitas, diversa item ratione patientiæ oppositæ, prior nempe ob defectum, uti ex ipsius nomine eruitur, altera ob excessum: interdum enim bonum nomen nostrum a calumniis expurgare tenemur. *Curam habe de bono nomine* (3). Sanctus vero Hieronymus, ep. 61 ad Pammach., Nolo, ait, *in suspitione hæreseos quemquam esse patientem*. 3.º *Pervicacia*, quæ perseverantiam tran-

(1) Rom. V. 3.

(2) Matth. X, 22.

(3) Eccli. XLII, 15.

scendit, et *mollities* animi, ab eadem deficiens. 4.º *Præsumptio*, ambitio, vanagloria, quæ ob immoderationem magnanimitatis rationem non servant; *pusillanimitas*, quæ eidem pariter opponitur, sed ob deficientiam. 5.º Profusio seu *prodigalitas*, id est magnificentiæ intemperantia; et *avaritia* aut turpis accumulandi quæstus, qui ab utilibus vel etiam necessariis sumptibus nos retrahit (1).

ARTICULUS QUINTUS.

De temperantia.

13. *Temperantia* ita appellatur, eo quod nos moderetur in usu delectationum hujus vitæ, atque definitur: virtus dirigens ac iustis limitibus circumscribens usum eorum quæ sensus et potissimum gustum et tactum alliciunt. Circa delectationes ciborum et potum, et circa delectationes venereorum est proprie temperantia. Ita d. Thomas (2). Hæc tamen virtus non omnes omnino delectationes proscribit, sed earum usum ad rectæ rationis normam et ad Dei gloriam moderatur. Hac vera temperantiæ notione precepta, nemo non conveniet de ejus necessitate.

Præcipuæ virtutes, quæ vel temperantiæ partes sunt, vel arcta cognatione eidem junguntur, hæc recensetur: *abstinentia* et *sobrietas*, *castitas*, *continentia*, *pudor*, *modestia*, *humilitas*, *mansuetudo* et *clementia*. Nunc igitur de singulis quæ magis ad praxim pertinent.

§ 1. *De abstinentia, ac de ecclesiastico præcepto abstinentiæ a carnibus et jejunii.*

14. Abstinentia in genere appellatur illa temperantiæ ratio, quæ nos a ciborum abusu et excessibus retrahit.

Ex objecto suo distinguitur a sobrietate, quæ pro circumstantiis usum vini, liquorum et potionum inebriantium moderatur. Voracitas et ebrietas in hoc temperantiam violant, quod prior abstinentiæ, altera sobrietati adversatur. Est autem abstinentia tantæ necessitatis ad carnis cupiditates refrænandas et christianæ mortificationis spiritum inducendum, ut Ecclesia ejus exercitium duplici quoque peculiari præcepto Christifidelibus imponendum censuerit, tum scilicet præcepto abstinendi a carnibus

(1) S. Thom., Sum. part. II, sec. quæst. 123, etc.

(2) Ib. quæst. 161, num. 4.

certis hebdomadæ diebus, tum præcepto abstinendi etiam a ciborum sumptione determinatis quibusdam anni temporibus. Licet vero in hac prima Moralis Theologiæ parte nobis minime proposuerimus de singulis hominis vel christiani officiis edisserere; tamen cum nullibi opportunior occasio suppetat duplicem hanc obligationem proponendi, subnectimus hic quæ ad utramque pertinent, de utraque pro affinitate sua simul agentes.

15. Igitur, quod in primis notandum, ecclesiasticum jejunium distinguitur ab eucharistico, de quo alibi: semper vero ex semet ipso abstinentiam a carnibus importat; dum e contra abstinentia a carnibus non semper jejunii obligationem adnexam habet. Revera dominicis quadragesimæ diebus, omnibus que feriis sextis ac sabbatis, nulla jejunii, stricta e contra abstinentiæ obligatio viget in præcepto carnes non comedendi. Sed qui eximitur abstinentia a carnibus, sive in quadragesima, sive quatuor temporibus aut vigiliis, non eadem dispensatione a jejunio solutus censendus est. Cavendum igitur ne in praxi jejunii obligationem cum obligatione abstinentiæ confundamus: prior enim latius extenditur quam altera.

16. Reapse jejunium ecclesiasticum tribus constituitur conditionibus; abstinentia scilicet a carnibus animalium, unica tantum in die comestione, et hora qua hæc comestio facienda sit. Primo igitur jejunii lex prohibet usum carnum animalium quæ nascuntur et vivunt super terram, vel, ut d. Thomæ verbis utar, *Animalium in terra quiescentium et respirantium* (1). Hæc interdictio non solum ad carnem proprie dictam, sed etiam ad sanguinem, ad medullas, ad adipem, ad lardum sive communitum sive fustum extenditur: tempore autem quadragesimali comprehendit etiam quæ ex animalibus proveniunt, idest ova et lacticia, hinc butyrum ac caseum, cujuscumque sit qualitis. *In jejunio quadragesimali interdiciuntur universaliter etiam ova et lacticia... quæ ex animantibus procedunt* (2). Hinc pontifex Alexander VIII propositionem damnavit affirmantem, consuetudinem abstinendi ab ovis et lacticiis in quadragesima haud evidenter obligare: *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticia in quadragesima obliget* (3). Sunt præterea Italiæ partes, in quibus majorum quoquæ solennitatum vigiliæ afficiuntur ex consuetudine eadem obligatione abstinendi etiam ab ovis ac lacticiis, uti in quadragesima. E converso Mediolanensis diocæ-

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 147, art. 8.

(2) Sum., part. II, sec. quæst. 171, art. 8.
Decret. 1666.

non solum vacat obligatione abstinendi in vigiliis aliisque
is extra quadragesimam ab ovis et lacticiniis, sed diuturna
studine fruitur qua, diversæ casei species permittuntur omni
i tempore ad refectiunculam, de qua postea; minime tamen
enia includitor lac neque butyrum in prandio quadragesi-
nec umquam in cænula.

Quomodo vero est intelligendum jejunium, quod indicitur
eto a Summo Pontifice pro universalis jubilæo lucrando ?
mum pro jubilæo per se naturam sequitur jejunii in ge-
ideoque si in quadragesimam incideret, dicendum videre-
spendi pro eo die vel diebus, quibus explendum esset,
cium *indultum de usu carniū ac lacticiniū*, ubi fue-
cessum. In illis autem diocesisibus ubi in omnibus jejuniis
quadragesimam adhibentur ova et lacticinia, certum est sa-
i jejunio præscripto ad acquirendam indulgentiam jubilæi,
o ovīs ac lacticiniis, si jejunium extra quadragesimam im-
ur. Id ergo valet de mediolanensi diocesi. Quoad illas demum
ses, in quibus obligatoria vigeat consuetudo abstinendi
ab ovīs et lacticiniis in majoribus vigiliis, non videtur ap-
da eadem strictior abstinentiæ ratio etiam jejunio jubilæi,
pse Romanus Pontifex id aperte mandaverit, aut locales
arii ita agendum declaraverint.

. Licet autem in quadragesima cæterisque abstinentiæ die-
bus comedere pisces, cancos, ranas, limaces ac testitudines.

aquaticæ et amphibia inclusa communiter retinentur in
pto abstinendi a carnibus. Et revera prohibitiva responsio
l folicas paucis ab hinc annis Cartusianis data est a Romana
tentiaria. Attamen consuetudine satis firmata fulicæ in Me-
nensi diœcesi absque peccandi formidine comeduntur die-
abstinentiæ. Cæterum, uti animadvertit D. Thomas: *Circa ab-*
stiam (et etiam circa jejunium) *diversæ consuetudines existunt*
diversos (idest diversis diœcesibus et locis), *quas quisque*
vare debet, secundum morem eorum inter quos conversa-
4).

. Altera jejunii conditio importat ut una tantum comestio atque ad hanc conditionem servandam obligatur etiam qui ratione abstinentiæ eximatur (2). Hanc autem comestionem de rationabili causa per diversa tempora dispertiri non licet si quis e convivio discedat, quia aliquo negotio ejus pran-

Sum., part. II, sec. quæst. 147, art. 8. — Item s. Hieron., *Ep. ad Lucinum*. Bened. XIV, const. *In suprema*.

dium interrumpatur, postea ad illud sibi redire licebit. Id rursus moraliter est intelligendum, ita ut qui vix absolverit comestionem, supervenientibus amicis prandendi causa, aut nova dape, præter expectationem, mensæ superposita, denuo ad manducandum accedere possit. Jejunium vero tum frangeretur, cum absque motivo intervallum notabile interponeretur.

Sed e quonam intervallo jejunii violatio exurgeret? Hac de re determinatæ leges non extant; hinc regulæ ad iudicium ferendum desumendæ erunt pro singulis casibus e circumstantiis et natura causæ interruptionem inducentis; quæ, quo majoris est momenti, eo plus temporis sibi postulare potest, et interruptioni plus extensionis permittit. Sic parochus qui ab incepto prandio avocatur, ut baptismum conferat puero morienti, aut sacramenta ministret infirmo in extremo versanti, licebit, post interruptionem utcumque diuturnam, prandium resumere. Idem dicatur de mercatore qui comestionem interrumpit ad venditionem faciendam, qua plus minusve retardetur.

Ita nec tempus, quo comestio perdurare possit, certo determinare licet; communiter vero ad duas horas circiter limitatur, modo plus modo minus, prouti circumstantiæ ferunt: non est tamen protrahenda consilio eludendæ aut levandæ jejunii obligationis.

20. Comestioni diebus jejunii permissæ licet, ex consuetudine universaliter obtinente, tenuem refectionem addere, sed ciborum et qualitate et quantitate talem ut secunda comestio nequeat haberi. Relate ad dapum qualitatem, plurimis in regionibus piscium usus conceditur; in aliis caseus comedi solet, quod fit et in Mediolanensi diocesi (tamen, juxta communem praxim, saltem hodiernam, præter quam illis diebus qui excepti fuerint ab indulto, cum indultum fuerit concessum, et ideo vigeat jejunium stricte quadragesimale), licet Clemens XIII hanc consuetudinem in genere damnaverit (1). In Gallia strictior quam alibi viget obligatio circa qualitatem ciborum ad refectionem; ex quo etiam repetitur quod jejunii lex tot ibi habeat transgressores. In Germania videtur jejunii obligatio respectu unicæ comestionis ad nihilum fere redacta, et quasi confundi cum simplici abstinencia a carnibus, sicuti etiam unica voce (*Fasten*) et abstinencia et jejunium designatur.

Quin vero ulterius singula perpendamus, concludimus, ad cœnulam licitum esse comedere panem, fructus, dulcia, acetaria, legumina in aqua decocta et oleo atque aceto condita, pluribus

(1) Encycl. 1639.

locis pisciculos aut etiam pisces, nec non caseum in diocesisibus talem consuetudinem diuturnam possidentibus. Parochorum vero est fideles jejunii lege obstrictos adhortari ut intra hos limites se contineant, quin tamen in poenitentiae tribunali iis, qui paululum ultra transgressi sint, nimium exagitent.

21. In dimetienda quantitate alimentorum pro refectiuncula, theologi non conveniunt; quidam enim quartam ordinariae comestionis partem, alii vero tres aut quatuor cibi uncias permittunt. S. Alphonsus de Liguori (1), una cum plurimis auctoribus, octo unciarum refectionem permittens, subdit tamen haut sibi videri, aliquid præcisum et quod pro omnibus valere possit hac de statuere licere, sed potius attendendum esse ad robur ac physicum corporis habitum, haudquaquam in omnibus parem. Quidam enim etiam si dimidio plusquam alii comederint, adhuc tamen leniorem refectionem fecisse, et præ aliis jejunii meritum habere dicendi erunt. *Quantitas cibi non potest omnibus eadem taxari propter diversas corporum complexionones, ex quibus contingit quod unus majori, alter minori cibo indigeat* (2). In hoc calculo etiam prolixitatis jejunii habenda est ratio, atque ita levior adhibenda videtur refectio in vigiliis et quatuor anni temporibus quam in quadragesima; tum enim, ob brevius intervallum, tolerabilius fit jejunii onus.

Quare relate ad cœnulam, ii qui jejunii lege obligantur, eam sumant cibi quantitatem quæ sufficiat præveniendis salutis incommodis, quæ impedimento essent ad munera sua bene absolvenda; semper proportionate ad robur vel complexionis imbecillitatem, ad labores quibus tenentur, ad negotia quibus incumbere debent. Sic parochus, ex. gr., qui amplæ parœciæ officia sustinenda habeat, quin lege jejunii eximatur, poterit, cæteris paribus, præ alio minus curis onerato, majori cibi quantitate se reficere.

22. Relate ad ciborum qualitatem fit etiam quæstio de illis, qui aut ætate eximuntur a jejunii obligatione, aut infirma valetudine, vel pro labore corporis sustinendo ab ea dispensantur, utrum in minoribus quoque refectionibus uti possint sive cibus e carnibus, diebus quibus licet in prandio per indultum, sive ovis et lacticiniis aliis diebus quibus item hæc per indultum permittuntur in prandio. In mediolanensi diocesi communis est mos, ut quicumque licita de causa non jejunent, etiam extra comestionem principalem utantur cibus qui per indultum in illa

(1) Theol. Mor., De præcept. Eccl., num. 1025.

(2) S. Thom. Sum., part. II, sec. quæst. 147, art. 6.

permittuntur. Sed adsunt etiam explicitæ Romanæ Sedis declarationes quæ id permissum edicunt, quarum postrema edita fuit die 16 januarii 1824, de mandato felicitis recordationis Pii Papæ VII. Igitur licet in Pontificiis indultis usus carnum, ovorum ac lacticiniorum permissus dicatur tantum *in unica comestione*, hæc clausula restrictiva de iis solis qui jejunii lege obstringuntur intelligenda est.

23. Tertio demum jejunii præceptum extenditur etiam ad horam qua comestio est facienda. Primis Ecclesiæ temporibus Christianifideles non nisi post solis occasum jejunii diebus cibum sumebant; sæculo quinto cœptum anticipari comestionis horam; sæculo vero s. Thomæ præfigebatur prandio hora nona, idest tertia post meridiem. Nunc temporis, conformiter consuetudini, vim legis habenti, communiter habetur comestio hora meridiana. Est tamen et plenissima facultas etiam post meridiem prandendi vel differendæ comestionis usque ad vesperum, et quidem sine causa, dummodo refectiuuncula antea non fiat; solum illicitum est prævenire meridiem, quod tamen moraliter intelligendum est. *Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam extimationem; sufficit enim quod sit circa horam determinatam* (1). Quare post undecimam et dimidiam horam prandere pro libito poteris. *Omnibus licitum est anticipare infra horam, etiam sine causa* (2).

24. Ergo qui notabili tempore, puta integra hora, prandium anticiparet, certe ab Ecclesiæ spiritu recederet. At notabilis anticipatio, absque motivo, constituit ne gravem culpam, idest mortale peccatum? Alii affirmative respondent; alii e contra tuentur, anticipationem, etiam notabilem, haud sufficere ad mortale peccatum. *Hora enim non est de essentia jejunii, sed est circumstantia tantum accidentalis*, dixerat etiam s. Alphonsus de Liguori, qui hanc opinionem ut *communioem* et *probabilioem* (3) adoptaverat: sed eam postmodum retractavit, concedens et ipse, priorem opinionem esse præferendam. Cæterum, anticipatio notabilis excusanda est, si rationabili ex causa fuerit inducta, qualis esset necessitas itineris suscipiendi, urgens negotium, hospitatio amici qui ante statutam horam cibo indigeat, et cætera hujusmodi (4).

25. Cum adsint hujusmodi rationum momenta, licet etiam in-

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. art. 7.

(2) S. Liguori, *Theol. Mor.*, *De præcept. Eccl.*, num. 1016.

(3) *Ibid.*

(4) *Ibid.*

vertere ordinem comestionis et refectiunculæ, hanc absolvendo ad meridiem vel inter decimam et undecimam horam, prandium vero remittendo ad quintam horam vel sextam post meridiem. Iis qui ad diei occasum prandere consuescunt vel levior causa ordini invertendo sufficiet, ex eo quod horæ mutatio solet jam ex se ipsa incommodum asferre, plus minus grave, somnum perturbandi. Postremo addimus, hanc inversionem semper licitam iis esse intelligendam, quibus labores et negotia non permittunt meridianam comestionem. Id confirmatum fuit a sacra Pœnitentia-ria, quæ die 10 jan. 1834, ad quæsitum : *Utrum in diebus jejunii possit inverti tempus comestionis, sumendo serotinam refectiunculam infra horam X et XI matutinam, prandium vero differendo ad IV vel V horam vespertinam*, respondendum censuit : *Si inversionis supradictæ rationabilis aliqua extet causa, pœnitentes qui hoc more utuntur non esse inquietandos.*

26. Sub gravi obligant leges ecclesiasticæ circa jejunium, et pontificia damnatione proscripta fuit hæc contraria propositio : *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu et inobedientia hoc faciat ; puta quia non vult se subicere præcepto* (1). Abstinentia a carnibus obligat omnes qui rationis usu fruuntur, ergo pueros a septennio ; jejunium vero eos tantum qui vigesimum primum ætatis annum compleverint. Violat abstinentiam qui comedit carnes absque necessitate, et toties peccat quoties interdictis ulitur, dummodo inter diversas comestiones moralis adsit interruptio. Sed in hoc datur etiam materiæ parvitas, ut, ex. gr., qui semel tantum abstinentiæ die ordinariam portionem vel leguminum vel herbarum lardo aut adipe conditam ederet, judicio prudentum solummodo venialis peccati reus censendus esset ; quod dicendum videtur etiam de eo qui panem jussulo animalium intinctum comederet. Sed si bis aut tertio in die id sibi permitteret, aut plures dapes comederet adipe conditas, facile mortali peccato obstringeretur, nisi id consuetudine inolitum sit ; uti alicubi est, cibos diebus quoque abstinentiæ suillo adipe condiendi (2) ; plures namque materiæ per se leves, complexive sumptæ, gravem materiam constituere possunt.

27. Id quod de abstinentia, valet etiam de jejunio. Qui ergo pluries eadem die paullulum cibi sumat, etiam per portiunculas diversis temporibus distributas, facile præbet sufficientem mortali peccato materiam. Pontifex Alexander VII contrariam doctri-

(1) Decret. Alex. III, 24 sept. 1665.

(2) Pro diversis diocesisibus, ut etiam pro urbe Roma, conceditur quotannis hæc facultas simul cum quadragesimali indulto.

nam in sequenti propositione damnavit: *In die jejunii, qui scilicet modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium* (1).

Sed qui inadvertenter die jejunii duas comestiones fecerit, tenetur ne ulterius abstinere a cibo, semper tamen in supposito quod ab alimentis abstinere possit sine gravi incomodo? Alii quidem hac obligatione exemptum, alii eidem subjectum eum affirmant: s. Alphonsus de Liguori, primam non improbens, hanc postremam opinionem amplectitur (2), quæ etiam intrinsecis argumentis verior apparet, tum quia jejunium est substantialiter abstinentia a cibo præter necessitatem, tum quia ejus spiritus est carnis mortificatio, tum denique quia jejunii præceptum obligat singulis diei partibus, et ideo qui illud fregit in aliquibus, tenetur rursus in reliquis servare.

28. Dum vero Ecclesia unam tantum comestionem diebus jejunii permisit, minime vetuit, etiam extra tempus comestioni assignatum, usum potuum medicinalium, digestivorum et refrigerantium: nostri tamen est iisdem non abuti, semper præcavendo ne violemus, nisi litteram, spiritum saltem legis, spiritum poenitentiae et mortificationis. *Non autem intendit Ecclesia, ait Doctor angelicus, interdicare abstinentiam (sumptionem) potus, qui magis sumitur ad alterationem corporis et digestionem ciborum absumptorum quam ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat. Et ideo licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderate potu utatur, potest peccare et meritum jejunii perdere; sicut etiam si immoderate cibum in una comestione assumat* (3). Huic consonat Benedicti XIV doctrina: *Theologi saluum et integrum jejunium, licet qualibet per diem hora vinum et aqua bibatur, unanimes declaraverunt* (4). Parochi autem fideles hortari debent ut locorum consuetudini conformiter se gerant, nec tamen severiores in eos erunt qui, evidenter a spiritu legis non recedentes, in aliquo puncto ab ea paullulum deflectere videantur.

29. Quoad praxim autem sequentia juverit retinere. Vinum, cervisia (birra), aqua saccharo dulcificata et succo mali citrini (limone) correctæ, caffè, the aliaque similia decocta, in quacumque quantitate sumantur, etiam repetitis vicibus, jejunium frangere nullatenus censentur.

Electuaria (conserve), quæ conficiuntur ex saccharo aliisque

(1) Decret. 18 martii 1666.

(2) Theol. Mor., De præcept. Eccl., num. 1018.

(3) Sum., part. 11, sec. quæst. 147, art. 6.

(4) Instit. XV, num. 7.

vegetabilibus substantiis grati saporis, si ita diluta in aqua sumantur ut omnino potus rationem habeant, æque admittuntur tamquam licita diebus jejunii. Quod si aquæ quidem commixta, sed gelu concreta sint (*sorbetti*), moderatus eorum usus non improbatur, dummodo ea quantitate minime sumantur, qua, e substantia solida quæ iis continetur, notabilis aliqua nutritio conficiatur.

Vetitæ autem semper habendæ sunt omnes potiones quæ lactea materia præparentur, quæ expresse etiam prohibitæ sunt a pontifice Clemente XIV, constitutione *Appetente sacro*. Favorabilis tamen exceptio fit pro *zero* lactis proprie dicto, eo quod nihil retineat de vera lactis substantia, et communiter habeatur ut potio medicinalis.

Potio illa, licet densior, quæ *cioccolatta* appellatur, licita ex consuetudine habetur in Italia, dummodo semel tantum in die sumatur, minime densior, quam consuetudo ferat, et non ultra eam quantitatem, quæ pariter bonorum consuetudini respondeat, idest non ultra parvum ciathum ordinarium.

30. Mortaliter peccant qui filios aut famulos aut operarios compellunt edere carnes contra Ecclesiæ præceptum. Excusandi tamen sunt sive uxor, sive filius, sive coquus, si carnes ministrant, cum id absolute requiratur a viro, parente, vel domino: illos namque Ecclesia renuere non obligat ob lites et damna quæ iis inde evenire possent. Item filiis, uxori ac famulis, cum sibi a patrefamilias diebus abstinentiæ denegentur alimenta præcepto ecclesiastico conformia, licebit carnibus vesci quæ illis præbeantur; nam durius videtur eos ad solius panis comestionem obligare. Profecto Sacra Poenitentiaria ad quæsitum: *Utrum in quadragesima, cum paterfamilias, cui carniū usus permissus sit, nequeat aut nolit duplex parare prandium, liceat filiis et famulis carnes edere*; respondit: *Posse personis quæ sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrisfamilias indultis; adjecta conditione de non permiscendi licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione iis diebus quibus jejungere tenentur*. De famulis tamen soapte natura subintelligitur conditio, quod absque gravi damno dominum illum deserere nequeant. Præterea tum filii, tum famuli, aliive ad operam conducti debent, in quantum prudentia id sinat, querimonias suas exponere de hac violatione ecclesiasticarum legum.

31. Caupones et diversores haud prohibentur abstinentiæ diebus iter agentibus, si petant, carnes ministrare, quando rationaliter timeant se per resistentiam aut provocaturos execrationes,

blasphemias, iram minasve, aut suum diversiorum in discrimen adducturos ex hospitum recessione (1), quod certe contingeret in civitatibus ac locis hospitibus refertis, quorum domini advenientibus ad horum libitum ministrant; dum eodem tempore nihil pro religione proficerent. Obsistere magis debent caupones pagorum, quia ab his periculis communiter immunes sunt. Mortaliter vero omnes peccarent, si carnes apponerent requirentibus abstinentiæ cibos.

Quid vero dicendum de locatoribus, qui pro eodem tempore carnes et abstinentiæ alimenta viatoribus apponunt, puta, in mensa communi quæ vulgo *tavola rotonda* appellatur, haud prius consultata ipsorum voluntate circa cibos? Opinatur em. Gousset, eos posse absolvi, si sufficientem quantitatem ciborum abstinentiæ eandem observantibus ministrent; excusabiles enim sunt, cum sciant, experientia magistra, aliquem viatorum numerum etiam interdictis diebus carnibus vesci solitum esse.

32. Quatuor vero recensentur causæ a jejunio vel abstinentia eximentes: *dispensatio* scilicet, *impotentia*, *labor* et *pietas*.

Dispensatio concedi potest aut per pontificem aut per episcopum, atque in genere per eos omnes quibus vel parœciæ vel communitalis incumbit cura. Pontifex omnes christianos dispensare potest: episcopus tantum propriæ diœcesis fideles, nec aliter ac pro individualibus casibus, nisi peculiaris locorum consuetudo, a Romano Pontifice non improbata, aliter ferat; ut obtinet in Galliis relate ad sic appellatum *indultum quadragesimale*, quo usus carniū permittitur solitis hebdomadæ diebus, præscripta eleemosyna ad seminaria, aliave religionis instituta juvanda. Parochi vero facultate tantum pollent parœcianos suos dispensandi individuatim pro singulorum circumstantiis, sed neque negligere debent petere ab episcopo veniam dispensandi, ubi consuetudo ita ferat.

33. Tunc autem conceditur dispensatio a jejunio vel abstinentia, cum satis non apparet utrum eam postulantibus sufficientia rationum momenta suppetant ad carnes comedendas vel jejunium solvendum. Si titulus qui adsit ad petendam exemptionem a lege per se evidens atque indubius est, ipsi nosmetipsos dispensare possumus, præcipue si id ferat consuetudo, vel faciliter ad superiorem recursus nequeat haberi. Ita s. Thomas: *Si causa sit evidens, per se ipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non pos-*

(1) Billoart, *De temper.*, disert. II, art. 9.

set facile recursus ad superiorem haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi. Et hoc est observandum in jejuniis ab Ecclesia institutis (1). Generatim vero fideles tum ex sufficienti causa se immunes a lege jejunii et abstinentiæ dijudicant, cum, etiam inconsulto parochio, medici consilio suadentur a jejunio abstinere aut carnes edere propter physicam aliquam indispositionem. Quocirca, dummodo ipsi medicum, quem noverint conscientiam valde relaxatum, non adierint, non videntur inquietandi: bona enim fide se gerunt, et quadam saltem consuetudine nituntur. Neque confessarius respondere tenetur de abusu qui oriri potest ex nimia medicorum indulgentia relate ad jejunium et abstinentiam.

34. Conformiter constitutionibus Benedicti XIV, ii qui jejuniis diebus a lege abstinentiæ dispensati fuerunt, non possunt absque peccato in eadem comestione carnibus et piscibus promiscue uti, immo neque ipsis dominicis quadragesimæ diebus licet ejusmodi promiscuitatem adhibere. Viget adhuc passim hoc disciplinæ caput in diocesis Italiae, sed extra Italiam non ubique, uti non obtinet ex. gr. in pluribus Galliae diocesis. Hanc autem legem applicandam esse, non modo diebus quadragesimæ, quibus carniū usus ex indulto fuerit concessus, sed etiam aliis vigiliis de præcepto, ac diebus adventus, quibus jejunium indictum sit, relate ad eos quibus infirmitatis causa carniū usus permissus fuerit, patet ex decretis sacrae Pœnitentiariæ, latis die 8 et 16 januarii 1834. Sed usus promiscuus carniū et pisciū illis abstinentiæ diebus permittitur in quibus non urget jejunii obligatio; ut constat ex responso Gregorii XVI, die 15 feb. 1834. Item cum promiscua pisciū et carniū prohibetur comestio, non licet illis qui carnibus vescantur, neque ad condimentum iis pisciculis uti qui de more ad hoc adhibentur, nec permittuntur testacea vel alia quæcumque quæ vulgo pisciū rationem habent, neque ostracæ, neque limaces; prout declaratum est aliis sacrae Pœnitentiariæ responsis.

35. Excusat secundo a jejunio *impotentia* physica aut moralis. Physica impotentia eximit a præcepto: 1.º infirmos, quibus jejunium aut abstinentia nimis incommoda foret; tum recentes a morbo, vel eos quibus e valetudinis imbecillitate copiosior comestio fieret morbi causa probabilis, et quibus proinde expedit, cibos per intervalla paullatim sumere. Quod si difficulter digerant alimenta quæ *abstinentiæ* appellantur, ab ea quoque ex

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 147, art. 4.

medici licentia eximuntur. 2.º Mulieres prægnantes et nutrices : quibus immo ne vetitus quidem est carniū usus diebus abstinentiæ, si ipsæ complexionē graciliores, aut parvuli nutriendi infirmi sint; vel etiam si, licet firmæ et robustæ, quasdam prægnantibus ordinarias appetentias experiantur quibus non absque periculo obsistere possent. 3.º Pauperes, quibus non suppetit cibus ad comestionem faciendam pro integra die sufficientem : *qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat*. Ita d. Thomas (1). Pariter, ait s. Alphonsus de Liguori (2) cum Sanchez aliisque pluribus doctoribus, qui non habent nisi panem et olera ac legumina, non censentur ad unam comestionem teneri, ex eo quod talia alimenta parum nutriant, et, nisi pluries in die sumantur, minime sufficiant ad corpus sustentandum. Non ideo tamen hi dicendi a lege quoque abstinentiæ soluti. Verum, ait emin. Gousset, excusari possent, saltem a gravi culpa, pauperes qui nonnisi parum lardi ac rudiorē panem pro cibo habentes, ex eo portiunculam cum hoc simul comederent, præsertim si debeant labori operam dare. Ecclesia enim miseretur pauperum.

36. Impossibilitas moralis eos a jejuniō pariter eximit qui illud sine gravi incommodo servare non possent. Ejusmodi sunt: 1.º ii quibus jejuniū totaliter adimit nocturni somni beneficium; 2.º Uxores quibus mariti jejuniū absolute interdicanť, *dummodo id ex odio in religionem non faciant*; 3.º Viri qui *jejunando non possent uxoribus debitum reddere; quia præceptum justitiæ debet prævalere præcepto humano jejunii* (3). 4. Juvenes qui vigesimum primum ætatis annum nondum expleverint, cujuscumque sint complexionis. Eos tamen præstat ad jejunii praxim informare per privationes physicæ eorum evolutioni cæteroquin innocuas; immo, ut de iisdem ait angelicus Doctor: *Conveniens tamen est ut etiam se ad jejunandum exerceant plus vel minus, secundum modum ætatis suæ* (4). 5.º Senes. Plures theologi, quos inter s. Alphonsus de Liguori indistincte a jejuniō dispensant qui sexaginta annorum ætatem attigerint; ratio tamen habenda videtur etiam conditionis locorum: cum plurimis vero opinamur, nullam difficultatem adesse relate ad septuagenarios, utcumque firmi adhuc videantur; nam *senectus ipsa est morbus*. Sed dum isti a jejuniō exempti dijudicandi sunt, haud tamen solvendi sunt ab obligatione pœnitentiæ et bonorum operum per quæ ad mortem se prædisponant.

(1) Sum., part. II sec., quæst. 147, art. 4.

(2) Theol. Mor., De præcept. Eccl., num. 1033.

(3) Liguori, *Ibid.*, num. 1034.

(4) Sum., part. II, sec. quæst. 147, art. 4.

37. Tertio ~~loco~~ labor quoque est causa eximens a jejunio. Sed intelligi id tantum potest de labore gravi et opprimenti, qui cum jejunio simul componi nequeat. Pontifex Alexander VII has duas propositiones damnavit, quæ laborem quemlibet uti dispensantem a jejunio admittebant: *Omnes officiales qui in re publica corporaliter laborant sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio.* — *Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utrumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant* (1). At nemo inficiatur, labores magnum corporis motum importantes esse causam sufficientem ut quis a jejunio dispensetur. Ideoque ab eodem exempti censentur agricolæ, vilicolæ, hortorum cultores, sectores, lapidicæ, structores, fabri lignarii, lignorum operarii, ferrarii, claustrarii, cæterique ferri opifices, textores, tinctorum, lotores, figuli, vascularii, fabri murarii, bajuli, pistores, cursores, aurigæ, uno verbo ii omnes qui, si jejument, artis suæ officia implere nequeunt quin in se nimiam extenuationem experiantur.

38. Quod autem pertinet ad calceolarios, sartores, aurifices, horologiorum artifices, sculptores, tonsores, ut statuamus utrum a jejunii obligatione immunes habendi sint, ad diversas eorum circumstantias attendere debemus.

Idem dicatur de magistratibus, de iudicibus, de advocatis, de medicis, deque magistris: isti namque tum solummodo a jejunio eximuntur cum adest titulus tuendæ valetudinis in casu extraordinarii laboris, vel nimis infirmæ corporeæ constitutionis.

Notandum præterea ducimus, operarium divitem, qui diebus jejunii laboret eodem modo quo cæteris diebus solet, si labor cum jejunio conciliari nequeat, ex hoc tamen ab eodem dispensari, quin teneatur ad sua opera interrompenda consilio servandi ecclesiastici præcepti; quæ opinio probabilissima videtur. Aliter dicendum esset de laborante cum intentione eludendæ legis; hic enim saltem in eo peccaret, quod impossibile sibi redderet jejunium.

Piscatio vero et venatio causa legitima dispensationis iis tantum evadunt qui ad hos labores ex officio aut necessitate obligantur etiam jejunii diebus. Qui vero venationi operam dant ex gustu vel recreationis causa, ob defatigationem inde perperam illicite se eximerent a jejunio. Siquidem et voluntaria in causa est impotentia ad jejunium, et causa se delectandi sufficiens non est ut aliquis voluntario se subtrahat obligationi jejunii præcepto satisfaciendi.

(1) Decret. 18 martii 1656.

39. Milites, sane distinguendi a militia civili aut urbana (*guardia civica e nazionale*), a jejunio et abstinentia dispensantur. Attamen hæc duplex exemptio intelligitur ne valere etiam tempore pacis pro ducibus, sicut pro simplici milite valet? Generatim duces id videntur pro certo habere, consuetudine freti. Ubi igitur revera vigeat diuturna hujusmodi consuetudo, possumus quidem contrariam consuetudinem desiderare, sed vigentem tamquam peccaminosam damnandam non censet cardin. Goussel, ac potius quadam tolerantia a confessariis utendum esse.

40. Eadem exemptione a jejunio uti etiam possunt qui in die longum iter perficiunt quod differri absque incommodo non possit, vel quia jam cæptum fuerit ante jejunii tempus, vel quia ejusdem suscipiendi causa fuerit solemnitas sacra quæ in diem sequentem post jejunium cadat. Si vero incommodo non esset itineris dilatio ad aliam diem, utique consistendum esset, ut docet d. Thomas, quo jejunii lex impleri posset (1).

Sed de itineris prolixitate, quæ huic exceptioni locum faciat, nihil determinatum præstitui potest; si enim aliquis robustus viginti aut viginti quinque millia passuum una die perfecerit, minus forte defatigatus erit quam infirmior ex itinere sex tantum vel novem milliarium. Quod de comparativo personarum robore dicimus, etiam de via plus vel minus aspera, de tempore plus minusve propitio intelligatur. Non ergo e numero milliarium, sed e circumstantiis dimetiri oportet laxitudinis gradum qui eximendis a jejunio viatoribus sufficiat.

Ita quidem a jejunio soluti retinentur etiam qui equitando itinerantur, dummodo equitatio sit gravis et vere molesta; vel etiam apto equo utentes, si plurium dierum aut concitatum iter conficere debeant. In hoc numero ii quoque censentur qui in vectura male suspensa nec undique bene disposita iter faciunt, ex quo lassiores descendunt quam si plura millia passuum pedibus confecerint.

41. Quarto denique etiam *pietas* a jejunio eximere potest. Id contingit quando implendum pietatis munus majoris momenti sit quam jejunium, quocum conciliari nequeat. Hinc habentur immunes a lege jejunii: 1.º Ii quibus pluries in die sit concionandum, vel etiam semel, sed successive per satis longum missionis vel quadragesimæ cursum. Attamen, uti observat s. Alphonsus de Liguori (2), expedit ut illi, quibus munus incumbit verbis et exemplis concionandi, id omne faciant quod ex se est

(1) Sum. part. II sec., quæst. 147, art. 4.

(2) Theol. Mor., De præcept. Eccl., num. 4018.

ad jejunii legem implendam. 2.º Il qui tota die vel magna diei parte confessiones audiunt. 3.º Qui spiritualiter vel corporaliter infirmis assistunt, ac penes eos maximam diei vel noctis partem transigunt; dummodo semper id in legis fraudem non fiat. Hæc autem exemptio istis conceditur, minime quidem eo quod generatim abundantiori cibo, sed eo quod frequentioribus ejusdem sumptionibus indigeant, ad virium deficientiam præveniendam, quæ eorum valetudinem in discrimen adduceret.

42. Relate ad praticos casus, qui circa jejunium contingere possunt, id quoque notandum arbitramur, poenitentem qui, nullam causam habens cur eximatur a quadragesimali jejunio, tamen putat ex bona fide se præcepto huic satisfacere, illud bis vel tri-duo in hebdomada servando, posse per confessarium absolvi et in sua etiam bona fide relinqui, ne consilio illum impellendi ut aliter jejundet, a jejunio omnino exerceatur. *Non est urgendus ad jejunandum, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse forte deinde omnia culpabiliter omittat* (1).

§ 2. De castitate aliisque virtutibus affnibus.

43. *Castitas* est virtus moralis quæ moderatur et intra debitos limites continet naturalem proclivitatem ad carnis oblectationes. Alia castitas virginum, alia castitas viduarum, alia vero castitas conjugatorum. Prima in perpetua continentia consistit, ac præcipue effulget in christianis virginibus, quæ, connubio abdicantes, illi in perpetuum custodiendæ se devoverunt. Viduarum personarum castitas in continentia per omnes reliquos vitæ dies servanda præfinitur, et est priori minus perfecta. Castitas conjugum id sibi proprium habet ut maritalem fidem et connubii usum juxta Evangelii præscriptum servet, quemdam horrorem infundens ad illud omne quod est contra matrimonii finem. Conjugum castitas utcumque sancta, non item perfecta est ut castitas virginum, aut eorum qui in viduitate permanent ex religionis motivo.

44. Castitas necessaria est ad salutem, eamque omnes pro sua conditione colere tenentur; nihil enim commaculatum in nova Jerusalem locum habere poterit. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum* (2). Ut autem hæc virtus servetur, constans requiritur suimetipsius custodia, requiritur vita orationis et a mundo

(1) Liguori. *Theol. Mor.*, De præcept. Eccl., num. 1048.

(2) Apoc. XXI, 27.

remota, sacramentorum frequentia, mortificationis praxis, et sollicita a peccandi occasionibus fuga.

Fornicatio, incestus, adulterium, uno verbo, peccata omnia quæ ad luxuriæ genus pertinent, castitati adversantur.

45. Sunt et nonnullæ aliæ virtutes castitati affines, nempe continentia, pudicitia atque modestia; ac primum *Continentia* sere identificatur cum castitate. D. Thomas eam refert ad firmitatem qua nos vinci non palimur a concupiscentiæ motibus: *Continentia habet aliquid de ratione virtutis, in quantum ratio firmata est contra passiones, ne eis deducatur* (1).

46. *Pudicitia*, sive verecundia, est illa sancta dedignatio, qua fugimus atque horrore prosequimur aclus omnes qui castitatem offendere possunt. Nil melius morum honestati conducit quam habitus salutaris hujus pudoris; est enim admodum validum frænum contra morum licentiam. In magno versatur discrimine, nisi forte naufragium passa jam sit, eorum adolescentum virtus quæ verecundiæ sensibus non amplius contineatur.

47. *Modestia* est virtus ordinans sive interiores sive exteriores hominum motus. *Modestia*, ait s. Thomas (2), *se habet non solum circa exteriores actiones, sed etiam circa interiores*. Hæc animum moderatur per mansuetudinem et humilitatem, corpus vero informat ad decorem et honestatem in omnibus actibus suis. In modestiam peccatur per sermones, gestus, aclusque a decentia difformes. Sic habendi immodesti quidam personæ modi nec non vestiendi usus, unde scandalum aliena virtus capere potest.

48. Quare licebit ne mulieri se ornare ut placeat, et propriæ speciei nitorem quemdam superaddat? Ut respondeamus cum d. Thomas, distinguimus nuptas mulieres ab innuptis; et dicimus de illis, haudquaquam eas peccare si, remoto scandali periculo, convenienter se exornent ut suo placeant viro; hic enim honestus est scopus, et quandoque necessarius fit, ut nempe mariti indifferentia præveniat, neve species aliena illum seducat. Si *mulier conjugata ad hoc se ornet ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato* (3).

Innuptæ vero mulieres quæ neque de nuptiis cogitant, absque dubio peccant, si speciosæ hominibus videri studeant ut sui desiderium injiciant, ex eo quod iisdem occasionem præbent peccandi. Mortaliter autem peccant, si seipsas ornent consilio ipsorum concupiscentiæ provocandæ; si vero ex levitate tantum id

(1) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 155.

(2) *Ibid.* 160, art. 1.

(3) *Sum. Th.*, part. II, sec. quæst. 169, art. 2.

Vanitate, non semper mortali, sed interdum tantum culpe obstringent. Si hac intentione se ornent ut alios ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem quante, vel etiam ex quadam vanitate, propter jactantiam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque ve-

illas demum, quæ, nondum matrimonio junctæ, illud æli propositum foveant, asserimus, licite eas per sui ostendere ut aliis placeant, dummodo nunquam aliquid de christianam modestiam adversant sibi permittant. ornatus venia datur puellis, ait s. Franciscus de Salesio; neque licite possunt pluribus placere, quamquam id eis id faciant ut aliquem legitimo matrimonio sibi de- m comparent (2).

quinam ornatus essentialiter modestiam violant? Num, vocant graviter mulieres ad sui ornatum ubera deno- lespondeat s. Alphonsus de Liguori. Non nego 1.º quod ne quæ hunc morem alicubi introducerent, sane gravi- rent. Non nego 2.º quod denudatio pectoris posset esse derata ut per se non posset excusari a scandalo gravi, valde ad lasciviam provocans, uti bene ait Sporer. Dico si denudatio non esset taliter immoderata, et alicubi consuetudo ut mulieres sic incederent, esset quidem expro- sed non omnino damnanda de peccato mortali: Id tenent isime Navarrus, Cajetanus, Lessius, Laymann, Bonacina, censes et alii plurimi (3). Attamen, ut ipse sanctus sentit, liquantulum ubera detegens, non peccat graviter, per se etiam si forte inde in generali alii scandalizentur (4). rochi vero et confessarii illud omne facere debent quod sinit ut impediant ne indecentes usus apud christifi- ncantur, et ut invectos sustollant. Qua de re s. An- sic ait: Si de usu patriæ est ut mulieres deferant rsus collum scissas usque ad ostentationem mammilla- de turpis et impudicus est talis usus, et ideo non ser- . Si mulier ornet se secundum decentiam sui status et atriæ, et non sit ibi multus excessus, et ex hoc aspi- piantur ad concupiscentiam ejus, erit ibi occasio potius nam data, unde non mulieri, sed ei soli qui ruit, impu-

Th., part. II, sec. quæst. 169, art. 2.
ibid., part. III, cap. XXV.
recept. charit., num. 55.
isto præc., num. 323.

tabitur ad mortale.... Igitur videtur dicendum quod, ubi in huiusmodi ornatibus confessor invenit clare et indubitanter mortale, talem non absolvat, nisi proponat abstinere a tali crimine. Si vero non potest clare percipere utrum sit mortale, non videtur tunc præcipienda sententia, scilicet, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quia faciendo postea contra illud etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale; quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam.... Fateor tamen quod et prædicatores in prædicando, et confessores in audiendis confessionibus, debent talia detestari, et persuadere ad dimittendum, cum sint nimia et excessiva, non tamen ita indistincte asserere esse mortalia (1).

51. Usus denique fuci adeo communis est levisque momenti in effectibus, ut semper toleretur, nisi ad finem lascivum, vel in operis Dei contumeliam vertatur. Aliquando, ait d. Thomas, etiam permittitur, ad occultandam scilicet turpitudinem ex morbo vel aliquo quocumque casu contractam. *Non semper fucatio est cum peccato mortali, sed solum quando fit per lasciviam vel in Dei contemptum. Sciendum tamen quod aliud est fingere pulchritudinem non habitam; et aliud occultare turpitudinem ex aliquo casu proveniente, puta ex ægritudine, vel aliquo huiusmodi; hoc enim est licitum (2).*

Cæterum, improbantur turpes ornatus et usus, caveant tum parochi, tum prædicatores, tum confessarii ne invektivis ac reprehensionibus prosequantur usus qui, modestiam non lædentes, nullum præter novitatem inconveniens præferunt. Hic utique est scopulus quem juvenes vel parum edocti sacerdotes non satis semper vitare curant. Nihil enim malum eo solummodo quod novum; sed malum si immodestum, mala ambitio quæ nostræ conditionis limites excedere nos facit ut nova sectemur.

§ 5. *De temperantia animi, idest de humilitate, mansuetudine et clementia.*

52. *Humilitas* est virtus quæ, ex nostrorum defectuum consideratione nos, in quadam demissione detinet, retrahitque ab insurgendo contra Providentiæ ordinem, nosque ad omne bonum, quod per nos fieri potest, Deo tribuendum adducit. *Humilitas reprimat appetitum, ne tendat in magna præter rationem rectam. — Temperat et refranat animum, ne immoderate tendat in excelsa (3).*

Sum., part. II, tit. 5, cap. V.

Sum., part. II, sec. quæst. 169, art. 2.

S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 161, art. 1.

Humilitas, saltem usque ad quemdam gradum, omnibus necessaria est: necessaria episcopis ut simplicibus fidelibus; magistratibus, principibus ac regibus, sicut cæteris hominibus. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo inventes gratiam; quoniam magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur. Altiora te ne quæsieris* (1). Virtutem hanc una cum mansuetudine specialiter nobis Christus commendat. *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (2).

Humilitas custos est cæterarum virtutum, ex eo quod vigilantiam, atque de nobismetipsis diffidentiam suadet, nec sinit nos temere peccandi periculis occurrere; tum etiam quia Deus peculiare gratias humilibus promisit: *Humilibus dat gratiam* (3). Superbia, vanagloria, ambitio, præsumptio et cætera vitia a superbia dimanantia, humilitati contraria sunt.

53. *Mansuetudinis* virtus proprie versatur in moderandis iracundiæ motibus, in animi pace et quiete servanda, in corde omnibus livoris sensibus exuendo, ac demum in nobismetipsis informandis ad benigne cum proximo agendum, illa nempe charitate quæ *omnia suffert, omnia sustinet* (4).

In omnibus hæc nobis mansuetudo adhibenda, verum in fraterna correctione præcipue, ad quam aut ex officio aut saltem ex charitate teneamur, sicut nos monet Apostolus: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis* (5). Superior, in reprehendendi necessitate, amoris suimetipsius in corrigendis rationem certe habere debet, sibi que eam moderationem præfigere erga alios, quam ipse in eadem circumstantia positus erga se experiri vellet. Profecto si animo iracundo et sævienti ad corrigendum accedit, reum quidem irritat, minime vero ad bonum convertit. Absque dubio licet aliquando reprehensiones et animadversiones vividiores ac severæ, prouti vel casus vel personarum natura id exigit; attamen indignatio, utcumque recta, numquam eo furore prodere se debet ut cum ira confundi possit.

54. Mansuetudo, si omnibus, episcopis potissimum, cæterisque religionis ministris necessaria dicenda est. En Concilii tridentini verba ad episcopos de eadem: *Ut se pastores, non percus-*

(1) Eccli. III, 20 et seq.

(2) Matth. IX, 29.

(3) Jac. I, 6.

(4) I. Cor. XIII, 7.

(5) Galat. VI, I.

sores, esse meminerint, atque ita præesse sibi subditis oportet ut non eis dominantur, sed illos tamquam filios et fratres agant, elaborentque ut hortando et monendo ab illicitis deterreant, ubi deliquerint, debitis eos pœnis coercere cogantur. (1) tamen, si quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, Apostoli (1) est ab eis servanda præceptio ut illos arguant, increpent in omni bonitate et patientia; cum sæpe erga corrigendos agat benevolentia quam austeritas; plus exortatio quam minatio; plus charitas quam potestas. Sin autem delicti gravitatem virga opus fuerit, tunc cum mansuetudine, cum misericordia iudicium, cum lenitate severitas adhibenda est, ut sine asperitate disciplina populis salutaris ac necessaria conservetur (2).

35. Ira, quæ est e septem vitiis capitalibus, mansuetudini ponitur, quemadmodum durities ac nimius rigor clementiæ. postrema virtus tamquam ramus mansuetudini inseritur, ac superiores flectit ad pœnas reis debitas temperandas, vel e peccatum ad meliorem frugem conversis, aut in aliqua extrinseca circumstantia versantibus condonandum. Attamen quidam clementiæ limites transgredi non licet, ne infirmitas pervideatur, et auctoritas in discrimen adducatur. Cæterum si cavere liceret, salius esset, ut ajunt, ob clementiæ excessum quam ob defectum delinquere. *Melius est, juxta doctores, Dominationem reddere de nimia misericordia quam de nimia severitate.*

C A P U T Q U I N T U M

DE ACTIBUS LEGIBUS OPPOSITIS

S I V E

DE PECCATIS.

1. De peccatis plura edisserenda occurrunt; atque in generaliter inquirere primum oportet in quonam consistat eorum natura quænam scilicet principia et quatenus influant ad peccatum constituendum; deinde quibusnam modis, quibus nempe facultatibus nostrarum instrumentis, peccatum admitti possit; tertio autem

(1) 1. Tim. IV, 2.

(2) Sess. XIII *De reform.*, cap. 1.

loco e quotuplici fonte diversi actus peccaminosi inter se distinguantur possint; quarto denique num dentur inter peccata ipsa diversi malitiæ gradus, et in quonam consistat principalis illa distinctio quæ fit inter peccatum mortale ac veniale. Deinde vero etiam peccatorum species enumerandæ erunt, e quibus dimanant pleraque scelera et crimina quæ admittuntur. Ideo merito peccata capitalia appellari in scholis. Unde tractatio ista duplicem sortitur præcipuam divisionem videlicet *in genere et in specie*, cui minus subnectuntur.

SUBSECTIO PRIOR.

De Peccatis in Genere.

ARTICULUS PRIMUS.

De Peccati natura et constitutivis.

2. Peccatum, uti definitur a D. Ambrosio, est *prævaricatio legis divinæ*, scilicet *cælestium inobedientia præceptorum* (1); fusioribus autem verbis juxta s. Augustinum est *dictum, factum vel concupitum contra legem æternam Dei* (2). Hinc peropportune ait apost. Joannes : *Peccatum est iniquitas* (3), idest deflexio a lege, quæ est æqua actuum nostrorum regula.

Nullum profecto est peccatum quod alicui Dei præcepto non adversetur, quia cum dicitur *contra legem divinam*, subintelligitur *directe vel indirecte*, ita ut etiam offensiones in leges humanas, sive ecclesiasticas sive civiles, vera peccata sint, eo quod, ut ait Apostolus, nequit homo potestatibus resistere quæ præsentuntur spirituali tum temporali societatis regimini, quin Dei ordinationi resistat. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit* (4).

3. Multiplex fit de peccatis distinctio. Distinguitur enim primo inter peccatum *originale*, quod a parentibus nascendo ducimus, et *actuale*, quod ipsi proprio voluntatis actu committimus. Actuale vero peccatum iterum multipliciter subdistinguitur: videlicet ratione improbabilitatis in *materiale* et *formale*; ratione gravitatis in *veniale* et *mortale*; ratione modi in peccata *cogitationis*, *desi-*

(1) *De Parad.*, cap. VIII.(2) *Contra Faustum*, lib. XXII.(3) Jo. I.^a III, 4.

(4) Rom. XIII, 2.

derii sermonis, operis ac omissionis; ratione causæ in peccata infirmitatis, et peccata malitiæ; ratione naturalis derivationis in capitalia et non capitalia. Practicis institutionibus unice insistentes, quæ originale peccatum respiciunt, et dogmaticas de actuali quæstiones dogmaticis relinquimus.

4. Peccatum, si in se consideretur, scilicet in ipso actu qui legi adversetur, toties adest quoties aliquid fiat quod legi opponatur, atque id est illud quod appellatur peccatum materiale; sed si spectetur, ut oportet, etiam in subiecto agente, eatenus tantum est imputabile, nempe est Dei offensa et vera ejus legi inobedientia, quatenus habeat conditiones omnes ad actum humanum requisitas. Quapropter id omne quod aufert voluntarium aut arbitrii libertatem, excusat omnino a peccato, et omne quod illud imminuit, æquali ratione imminuit et peccati malitiam. Hinc quod admittimus ex errore moraliter invincibili, non potest nobis imputari, scilicet peccatum est tantum *materiale*. Idem dicas de motibus indeliberatis, quos scholastici *motus primoprimos* appellant. Motus vero qui fiunt cum aliqua tantum cognitione, et dicuntur secundo-primi, ut sunt, ex. gr., motus hominis semidormientis, vel imputabiles non sunt, vel culpam venialem tantum efficiunt. E contra actus deliberati, quorum nempe malitiam, saltem confuse, intellectus perspiciat, et quibus voluntas libere consentiat, procul dubio peccata sunt, et quidem mortalia, si materia sit gravis. En igitur in quonam consistat peccatum quod *formale* appellatur, quodque communiter loquendo intelligitur sub peccati denominatione.

5. Rursus non sufficit ad peccandum ut quis in abstracto sciat actum aliquem esse prohibitum et moraliter malum; sed præterea adesse debet in agente advertentia, nempe, ut ipsum verbum indicat, attentio qua ipse animadvertat qualitatem moralem actionis quam in præsentia ponit. Si quis, ex. gr., die Veneris carnes manducet, diem Veneris esse non cogitans, illum quidem minime excusat ignorantia legis, quippe qui legem non ignorat abstinentiam die Veneris præcipientem, sed inadvertentia, defectus nempe attentionis circa peculiarem hanc circumstantiam actus, quem hic et nunc ponit. Eadem de causa non peccat qui ex inadvertentia horam audiendæ missæ die festo præterire permiserit, ita ut amplius missam audire non possit. Aliud igitur proprie est ignorantia, aliud inadvertentia; sed in praxi utriusque effectus iidem sunt.

6. Distinguitur autem advertentia in *actualem et virtualem*. Actualis advertentia gignit voluntarium directum; virtualis, volun-

brium indirectum. Quidam autem theologi excogitarunt etiam aliud advertentiæ genus, quam dixerunt *interpretativam*, qua tamen non intelligitur nisi facultas perspicendi actus malitiam, quæ reapse perspiceretur si de ea animus cogitaret; atque asseruerunt, istam quoque sufficere ad actum humanum, nempe ad voluntarium indirectum, hinc ad peccati imputabilitatem, quatenus licet aliquis sui actus malitiam non advertat, ipsam tamen *advertere possit et debeat*. Verum hæc advertentiæ species, ut e tradita ejus notione patet, non est advertentia proprie dicta, cum nullam supponat attentionem, nec ullam, ne confusam quidem, cogitationem de actus malitia vel in actu ipso, vel in causa unde actus procedit.

7. Ad peccatum, etiam mortale, necessaria non est actualis advertentia de malitia actus, cum ipsa lex violatur. Fieri enim potest, sicut reapse evenit, ut actio sit formaliter mala atque ad culpam imputabilis, quin ejus auctor eam, ut talem, in præsentī recognoscat. Id contingit quando lex violatur ex ignorantia moraliter vincibili et culpabili; ex alicujus cupiditatis æstu vel habitu voluntario in causa; ex animi levitate, qua quis actum ponat, nihili faciens dubia et suspiciones quæ sibi in animo exoriuntur de ejus malitia, vel saltem de periculo cui se exponit dum aliquid agit, quin antea perpenderit utrum necne legi contrarium sit. Hinc advertentia virtualis, quæ sufficit ad voluntarium indirectum, ex hoc ipso sufficit quoque ad peccatum, etiam mortale.

8. Attamen dicimus nullum peccatum esse imputabile, nisi quatenus adsit advertentia in peccante saltem virtualis, eo quod ad formale peccatum advertentia interpretativa non sufficit. Hæc quidem sententia nobis cum s. Alphonso probabilior videtur quam contraria, ac posse in praxi secure adhiberi. Revera, actus quilibet, ut nobis imputetur, debet esse directe vel indirecte voluntarius. Jamvero, ut peccatum sit indirecte voluntarium, requiritur ut actus, qui peccati objectum constituit, fuerit *saltem in confuso* prævisus, ut ait s. Alphonsus (1); vel, quod eodem recidit, ut qui causam ponit, ideam aliquam, saltem confusam, habeat tum nexus intercedentis inter causam et effectum, tum malitiæ effectus ipsius qui probabiliter consecuturus est. Ut enim cuipiam imputetur effectus alicujus causæ, oportet ut actualis quædam cognitio malitiæ objecti præcesserit, saltem in principio, ita ut ex voluntario directo effectus indirecte voluntarius fiat. Rursus, in sententia contraria obligatio supponitur in agente,

(1) Theol. Mor., De act. hum., num. 10.

atque ideo possibilitas cognoscendi malitiam actus, ejusque effectum. Sed quomodo cognosci potest, si animo minime occurrat? Et quomodo occurret, si absit quæcumque actualis advertentia; si agens ne cogitet quidem de obligatione examinandi illud quod agit; nullumque experiatur dubium, nullam suspicionem neque de obligatione neque de periculo quod huic vel illi causæ ponendæ subesse possit? *Deficiente omni advertentia expressa, non est potentia (moralis et relativa) advertendi, et ideo nec obligatio; cum nulla obligatio liget, nisi prius quodammodo agnoscatur* (1). Ergo ad peccandum semper requiritur ut actualiter animadvertatur vel actus malitia, vel peccandi periculum, vel obligatio hujus periculi dignoscendi, nisi hæc tunc jam mente perspecta fuerint quando actus causa posita est.

9. Tertio loco, liber voluntatis *consensus* æque requiritur ad peccatum. Nullum est peccatum cujus principium in voluntate non sit. *Voluntas est principium peccatorum*, inquit d. Thomas (2). Sufficit tamen ut consensus sit indirectus, scilicet ut actus sit voluntarius in causa; quod contingit quando qui agit prævidet, saltem in confuso, malos effectus actum suum consecuturos.

10. Potest autem voluntas, dum peccaminosum objectum sibi ab intellectu proponitur, prodire in actum 1.º peccato positive consentiendo; 2.º positive ei obsistendo; 3.º nec consentiendo nec obsistendo, sed negative se habendo. Si positive consentiat, voluntas peccat; peccatum vitat si obsistat positive et absolute. Sed si negative se habeat, nec consentiendo scilicet positive, nec resistendo motibus sensualis appetitus erga objectum quod sit materia mortalis culpæ, alii volunt eam peccare mortaliter, alii minime peccare, alii tantum venialiter, nisi aliunde versetur in proximo periculo consentiendi. Secunda opinio passim a sanioribus rejicitur; ultima pluribus et s. etiam Ligorio probatur.

Sed e posita huic postremæ sententiæ exceptione facile inferitur, nos semper teneri sub gravi delectationibus carnalibus positive resistere; quia hujusmodi motus, ubi vehementes sint, facillime voluntatis consensum arripere possunt, nisi ipsa positive obsistat (3). Attamen in quibusdā casibus sufficiet tentationi et motibus quoque carnalibus positive tantum non consentire. Ita, ex. gr. præstat eos contemnere quam positive oppugnare, ubi experientia noverimus motus illos ex ipsa resistentia vividius et intensius excitari.

(1) Liguori, *Theol. Mor., De peccat.*, num 4.

(2) Sum. part. I, sec. quæst. 74, art. 4.

(3) Liguori, *Theol. Mor., De Peccatis*, n. 7. — Collet, *De Peccatis*, etc.

ARTICULUS SECUNDUS.

De variis peccandi modis.

11. Juxta prolatam jam ex Augustino peccati definitionem, peccare potest homo tum *cogitatione* aut *desiderio*, tum *verbo*, tum *opere*; sed addi præterea consuevit etiam *omissione*, licet proprie non dentur peccata simplicis omissionis, quia ommissio actus debiti ultimo resolvitur in admissionem actus indebiti scilicet illiciti: etenim qui facere omittit quod facere tenetur, hoc ipso facit quod facere non debet. Hinc et s. Thomas: *Pro eodem accipiendum est dictum et non dictum, factum et non factum* (1).

12. De singulis modis aliqua animadvertenda occurrunt. Atque ut a peccatis *cogitationis* incipiamus, notandum est, distinguere in iisdem *delectationem morosam*, *desiderium* ac *complacentiam*. Delectatio respicit tempus præsens, et tunc adest quando aliquis ita realem peccati consummationem sibi animo repræsentat, ut de ea delectetur perinde ac si peccatum ipsum revera in præsentī admitteret. Cogitatio non fit moraliter mala, nisi ex voluptate simul et animi consensu. Hinc sola non sufficit voluptas, nisi adsit tum advertentia tum voluntatis consensio; sed oblectatio hæc potest esse peccatum per se, quin ullum desiderium eam comitetur. Vocatur autem *morosa*, non quia longo temporis spatio indigeat ut peccatum fiat, cum ad hoc vel unum temporis punctum sufficiat; sed quia per eam voluntas in mala cogitatione ex deliberato proposito moratur cum voluptate et consensu. Quod si voluntas pertingat usque ad desiderium, alterum inde existit peccatum.

Adest vero peccatum *desiderii* quando quis cupit perficere actum qui malæ alicujus cogitationis objectum est; fertur nempe in futurum. Desiderium esse potest vel *efficax* vel *inefficax*: *efficax*, quando homo arripit media executioni apta; *inefficax*, quando executionem in præsentī sibi non proponens, eidem consentit pro occasione et tempore quo illa possibilis fiat; ut si quis dicat: si thesauro ecclesiæ potiri possem, utique potirer.

Complacentia est de præterito, eaque reus fit qui, memoriâ sibi occurrente aliquo malo a se jam patrato, gaudet ex illo.

13. Sed delectatio quam quis e mala percipit cogitatione non semper peccatum est. Distinguenda scilicet delectatio exurgens

(1) Sum., part. 1, sec. quæst. 71, art. 6.

e malo ipso actu, et delectatio exurgens e mali actus cogitatione. Illa peccatum est, et quidem grave, si materia sit gravis: hæc e contra nequit esse peccatum, nisi adsit proximum consentiendi periculum. Medicus, ex. gr., confessarius, causidicus, qui e suæ conditionis officio debent de rebus etiam turpissimis edoceri, legere id omne possunt quod ad hanc sibi scientiam comparandam inserviat, et voluptas quam in hisce studiis experiuntur mala non est; dummodo eorum voluntas peccato resistat quod animo suo inde proponitur.

Immo fieri etiam potest ut dum aliquis circa rem malam delectetur, minime tamen peccato inquinetur; quando nempe delectatio non est de ipsa re, sed solummodo de ejusdem concomitantibus per se indifferentibus, ut de industri modo quo res patrata est, vel de forti animo a delinquenti patefacto. Ita peccatum non est oblectationem captare e valde ingeniosa industria qua furtum aliquod patratum audiatur, aut subridere lepidò sèli quo jocus forte etiam minus honestus fuerit pronuntiatus. Hæc enim extrinseca sunt malitiæ actuum culpabilium, ita ut etiam per se tantum spectari possint. Attamen quædo agatur præcipue de re turpi, valde consultum est ne animus vel in hac ipsa de circumstantiis per se indifferentibus oblectatione immoretur, ratione periculi ne forte ad oblectationem de ipsa re turpi abripiatur.

14. Nunc de malitiæ specie, quam induunt hujusmodi peccata, sive cogitationis, sive desiderii aut complacentiæ. Rogatur igitur, num hæc omnia peccata varias ipsas assumant malitiæ species, quæ in eorum objectis continentur. Affirmative absque dubio respondendum quoad peccata de siderii et complacentiæ: *Nulli dubium, ait s. Ligorius, committi adulterium, quotiescumque habeatur gaudium seu complacentia de copula habita, vel desiderium de copula habenda cum conjugata: quia tunc voluntas totum amplectitur objectum pravum cum omnibus suis circumstantiis, nec ab illis præscindere potest; ideoque castitatem et justitiam lædit. Item, si quis delectetur de copula sodomitica: item si persona quæ delectatur sit voto castitatis obstricta, etiam contra votum peccat (1).*

Verum, quoad simplicem delectationem plures quidem doctores idipsum affirmant, sed alii plures negant. Juxta horum opinionem, *si quis delectatur de copula cum nupta, sed qua muliere pulchra, non contrahit malitiam adulterii; circumstantia enim adulterii tunc non intrat in delectationem: idcirco tantum*

utilitas, non justitia læditur. Hanc porro sententiam d. Alphonsus *probabiliorem* vocat; subdit tamen quod, licet ratione solius delectationis nulla sit obligatio declarandæ in confessione adulteri circumstantiæ, hæc tamen in praxi manifestari debet, ratione proximi periculi in desiderium erumpendi, quod secum traherit ipsa delectatio (1).

15. Licebit ne igitur sponsis et viduis delectari de copula præterita vel præterita? Alii tuentur hanc delectationem ipsis esse illicitam, modo delectentur appetitu rationali non vero carnali; sed in praxi vix fieri potest, quum delectatio carnalis, ut plurimum, rationali adnectatur. Alii autem verius dicunt, secluso etiam periculo sensitivæ delectationis, quamcumque delectationem voluntatis in sponsis et viduis de copula futura vel præterita illicitam esse. Idcirco hortandi sunt sponsi et vidui ut turpes habere cogitationes sedulo a se avertant (2). Licebit ne autem conjugibus ipsis delectari de copula, si alter conjux sit absens? Nemini alii, saltem quando delectatio cum spiritu commotione abeat: dicunt enim, talem commotionem licitam non esse conjugibus, nisi ad copulam proxime ordinetur. Alii vero dicunt, licitum aut saltem graviter illicitum non esse conjugibus delectari etiam carnaliter de copula habita vel futura, modo tamen absit pollutionis periculum. Ratio est, quia, ut ajunt, status matrimonii hæc omnia licita reddit; alias status matrimonialis nimis scrupulis obnoxius esset. Quidquid sit, conjuges morantur confessarius quantum prudentia permittit, ne, alterutro abente, in copulæ futuræ vel præteritæ cogitatione immorentur, propter periculum pollutionis, quod ex ea cogitatione naturaliter oritur.

16. Desiderium autem esse potest tum absolutum, tum conditionatum. Si primum, toties peccatum admittitur quoties adest; secundum, distinguere oportet. Rem a lege positiva tantum prohibitam licet quidem desiderare sub conditione quod non est vetita, ejusque possessio esset a lege permissa; atque hinc non peccaret qui diceret: carnes die Veneris libenter comedem, si Ecclesia non prohiberet; non confiterer, si confessio non esset præcepta. Idem esset de re prohibita lege etiam naturali, si conditio quæ apponitur objecti malitiam prorsus sustolleret: ideo qui ex. gr., diceret: si mihi Deus permetteret, equum istum auferrem, non peccaret, saltem mortaliter. Attamen ordi-

(1) *Theol. Mor., De peccat., num. 15.*

(2) *Ibid.*

dinarie hujusmodi desideria non excusantur a veniali, cum communiter sint periculosa, aut saltem otiosa (1).

Sed longe aliter res se haberet, si conditio desiderio appositæ objecti malitiam non sustolleret. Dicere, ex. gr.: *peccarem, si gehenna non esset; vindictam de inimico sumerem, si possem impune; venenum tali homini propinarem, si non esset sacerdos*: peccatum est, et procul dubio mortale. Similiter qui diceret: *si non esset vetitum, blasphemarem, mentirer*: is certe peccaret; quia blasphemia et mendacium, quum sint absolute et intrinsece mala, nulla suppositione sua malitia exui possunt.

17. Neque licet malum proximo ullatenus desiderare, propter temporalia commoda quæ inde fortasse obvenire possent. Unde Innocentius XI(2) sequentes propositiones damnavit: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare; non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum. — Licitum est absolute desiderio cupere mortem patris, non ut malum, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas*. Revera, juxta charitatis ordinem proximi vitam præferre debemus quibusque temporalibus bonis, quæ ex ejus morte nobis obvenire possint. Sed malum temporale alicui exoptare licitum est, vel ob majus ipsius bonum, vel in favorem innocentis, vel ad generalem sive Ecclesiæ, sive reipublicæ utilitatem. *Potest aliquis, ait s. Thomas (3), optare malum temporale alicui, et gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius quem plus tenetur diligere, vel communitatis, aut Ecclesiæ. Similiter de malo etiam ejus qui in malum temporale incidit, secundum quod per malum pænæ impeditur frequenter malum culpæ ejus*.

18. Demum de complacentia actus præteriti id quoque animadvertendum est, licitum esse gaudere de aliquo effectu bono vel de extrinseca circumstantia alicujus actionis malæ quando nullatenus ipsum malum gaudii objectum sit. *In quocumque casu licet, per se loquendo, cuique delectari, non de casu, sed de effectu secuto, nempe, ex. gr., de exoneratione causata a pollutione etiam voluntaria, vel de consecutione hæreditatis ob homicidium; modo causam detestetur (4)*. Item non peccat mulier quæ forte gaudeat

(1) S. Liguori, *De peccat.*, num. 13.

(2) Decreto an. 1679.

(3) In III sentent., dist. 30. quæst. 1, art. 1.

(4) Liguori, *De peccat.*, num. 20.

hereditate inhonesto titulo sibi comparata. Attamen
hujusmodi delectationes et gaudia non semper pec-
cato carere (§). Nullatenus autem licet omnia actione
mala gaudere propter utilitatem inde consecutam, sive
sit in actione peccatum, sive non intercesserit. Inno-
centius sequentem damnavit propositionem: *Licetum est filio
periculo a se in ebrietate patrato, propter urgentes
hereditate inde consecutas* (2).

Peccatis quæ verbis patrantur, paucissima hic monenda
Peccatur verbo, sermones habendo contra fidem, re-
ligionem, justitiam, etc. offendendo scilicet quascum-
que et officia proferendo ex. gr. blasphemiam, detra-
hendam, mendacium. Item peccata hujusmodi mortalia
materia sit gravis, et plena adsit in loquente advertentia.
re demum, sive externo actu, tunc peccatur quando
elatum est, et omissione cum non fiat quod sit præ-
dictum peccatum omissionis non aderit, nisi ommissio sit
id est nisi præcesserit positivus voluntatis actus a quo
erit determinata. Voluntaria tamen potest etiam
re directe, sive indirecte, videlicet vel in se, vel in
voluntaria sit in causa, imputabilis est statim ac causa
nulla fuerit. Ita, ex. gr., qui se inebriat, providens
cum impedituram esse a missæ auditione, tenetur
peccatum confiteri cui in causa consentit, licet etiam
gerit quod et potuerit deinceps missam audire, et reapse

iones vero, quæ omissionem solummodo comitantur,
am ulla ratione concurrant, extraneæ omnino habendæ
omissioni, ideoque et per se malæ non sint, nullate-
hensibiles fiunt, ex eo quod omissionem solummodo co-
nec omissionis peccatum gravius vel levius lidentur. It.
ita, si ipsæ actiones causa sint et principium ommissio-
ex. gr., die festo missam omittit ut venationi vel ludo
enetur confiteri non solum de missæ omissione, sed et
one vel ludo, quia ipse ludus aut venatus, cum fuerint
vis omissionis, graviter inordinatæ passionibus esse ap-
ideo lethalia peccata (3).

quis ex errore vel ignorantia a peccato non totaliter
sive e prævalentis tentationis impulsu, legem trans-

ri, *De peccat.*, num. 20.

lo an 1679.

uori, *Theol. Mor.*, *De peccat.*, num. 9 et 10.

e *Compend. Moral. Theologia*, etc.

Diversæ autem circumstantiæ, quæ peccati naturam aut malitiam immutare possunt, eadem sunt quæ dictæ sunt influere posse in diversam actuum moralitatem, quæque propositæ jam sunt in tractatione *De actibus humanis*.

§ 2. *De numerica peccatorum distinctione
in eadem specie.*

28. Numerica peccatorum distinctio intra eandem speciem e duplici fonte desumitur, 1.º nempe e moralibus interruptionibus in actibus voluntatis; 2.º ex objectorum multiplicitate.

Primo igitur e moralibus interruptionibus in actibus voluntatis. Sed intelligi id debet de interruptione morali plus minusve in longum producta, atque sensibili; physica enim interruptio, quæ nonnisi brevissimo temporis intervallo perduret, multiplicare non censetur voluntatis actus. Hinc si interruptiones brevissimæ sint, et vix sensibiles, non oportet de iisdem multum scrutari. Nam licet in iis interruptionibus morales etiam interruptiones locum habere possint, quis tamen eas perspiciat atque discernat? Hac autem in re est distinguendum etiam inter actus *interiores* et *exteriores*. Rursus e primi generis actibus alii sunt mere interiores, qui prorsus in animo absolvuntur, alii externos sibi associant, et verbo aut actione perficiuntur.

29. Peccata mere interna, quæ idcirco *peccata cordis* vocantur, interruptione multiplicantur: nempe tot enumerantur peccata, quot sunt actus; tot autem sunt actus voluntatis, quot morales interruptiones. Interrumpitur vero actus non modo per actum positive contrarium, sed etiam per somnum et distractiones; saltem si hæc ad certum tempus, ad nonnullas saltem horas fuerint productæ. Sequitur hinc, juxta satis communem theologorum sententiam, ut poenitens teneatur, quantum possit, exprimere numerum actuum eorum quibus consensit, indigitando numerum vicium quibus consensum renovavit: si vero id præcise fieri nequeat, tempus prodendum est intra quod actus fuerunt multiplicati, et præterea si interruptiones (iis etiam omissis quæ naturaliter ex somno proveniunt) rariores fuerint vel frequentiores. Id tamen minime exigendum esset, si actus omnes ex uno eodemque procederent concupiscentiæ motu; quia tunc ex omnibus hisce actibus, brevi licet intervallo inter se disjunctis, unum peccatum constitueretur (1).

(1) Liguori, *Practica peccatorum confessio*, De peccatis, num. 50.

30. *Interiores* voluntatis actus, quos comitantur et firmant actus exteriores ex illis procedentes et cogitata ad effectum perducentes, interrumpi possunt tum voluntatis retractatione tum voluntaria cessatione; quod postremum locum habet ubi quis malum agendi consilium libere dimittit. Iste autem si dimissum aut retractatum malum consilium iterum renovet, novo se obstringit peccato.

Sed quando omnes actus interiores ex uno proposito procedunt atque ad ejusdem criminis consummationem tendunt, non nisi unum peccatum efficiunt, donec intentio ex qua pendent, fuerit revocata. Ita qui e furoris atque vindictæ æstu inimicum occidere sibi proponens continuo arma arripit, illum inquit, expectat, aggreditur, percutit, vulnerat, occidit, unum tantum numerice peccatum committere censetur; licet fortasse toto illo tempore aliæ de objectis diversis cogitationes ejus menti subierint.

Immo probabiliter, juxta multos, fur qui tempore etiam non brevi, puta anno, manet in proposito tum primum, cum furabatur, efformato rem ablatam numquam restituendi, uno tantum peccato obstringitur. Ratio est, quod voluntaria detentio numquam retractata, non est nisi primæ voluntatis virtualis perductio (1).

31. Demum actus *exteriores* tum moraliter interrumpuntur cum ad alicujus principalis facti executionem non tendunt, nempe cum actui alicui per se perfecto non connectuntur. Ex. gr., si quis pluries successive per diversos ictus inimicum percutit absque intentione illum occidendi, tot peccata perficit quot ictus ferit, quia unusquisque ictus suam habet distinctam et completam malitiam. Idem est de tactibus impudicis repetitis absque intentione copulam perficiendi.

Duplici tamen modo actus exteriores adnecti possunt uni actui completo, atque unicum cum ipso constituere peccatum: 1.º nempe si ex eodem cupiditatis motu procedant; veluti si quis in primo passionis æstu actum repetat, ex. gr., pluries eodem tempore inimicum percutiat, aut plures in semetipsum vel in alium illicitas libertates sibi permittat: 2.º si actus exteriores ad ejusdem criminis consummationem referantur; ut si quis ad inimicum occidendum arma sumat, illum inquirat, pluribus ictibus vulneret, et tandem occidat. Ita etiam si quis ad copulam consummandam præmittat tactus, oscula et sermones, sufficit si de ea tantum confiteatur. Item non censentur explicite confitendi tactus

(1) Liguori, *Theol. Mor., De peccat., num. 40.*

qui statim copulam sequantur, dummodo tactus (et idem est de complacentia quæ habeatur de copula) statim post copulam habeantur, et non dirigantur ad novam copulam consummandam: quia verisimiliter tactus illi efficiuntur ut primæ copulæ complementum (2).

32. Sed diversa media externa, quæ ordinantur ad peccati consummationem, veluti obscœna verba, iter ad lupanar, præparatio armorum ad vindictam et reliqui hujusmodi actus, haberi debent qua tot distincta peccata, quando scelus, ad quod ordinantur veluti ad actum principalem, non fuerit consummatum, et ideo in hoc casu distincte et numerice in confessione sunt explicandi. Item si quis habens oscula, tactus, etc., noluisse ab initio copulam, sed postea ob libidinem auctam, copulam habuerit, non sufficit, si hanc tantum confiteatur: in casu enim omnes actus tanquam distincta peccata, explicari debent; quia cum in illis sistitur, quisvis actus habet in se completam malitiam suam (1).

33. Secundo, numerica peccatorum distinctio supputari debet etiam ex objectorum multiplicitate. Ita, juxta sententiam communiorum, plura peccata committunt 1.º qui uno icto plures occidit: 2.º qui uno sermone plures scandalizat, aut inhonorat: 3.º qui uno furto injuriam pluribus irrogat; quod tamen non esset dicendum de eo qui bona alicujus monasterii, capituli, vel communitalis dilapidaret; bona enim communitalis cujuslibet ad individua non pertinent: 4.º qui conjugatus copulam habet cum conjugata: duplicem enim iste committit injustitiam; alteram quia ipse violat jus uxoris suæ, alteram, quia cooperatur ut alia violet jura mariti sui: 5.º qui uno voluntatis actu pluribus successive diebus jejunium vel officium strictæ obligationis absque necessitate omittere sibi proponit. Idem est de eo qui pluribus simul personis malum adprecatur. Item si quis unico voluntatis actu cupiat ad plures fœminas aut pluries ad eandem accedere; eo vero magis, si eadem nocte pluries eandem fœminam cognoscat: quælibet enim fornicatio suum habet terminum completum.

Attamen juxta satis probabilem multorum theologorum sententiam, nonnisi unum peccatum committitur, dum plures fidei articuli uno actu negantur, vel unico individuo coram pluribus personis detrahitur. Sacerdos etiam qui in statu peccati mortalis pluribus fidelibus sacram Eucharistiam eodem tempore administrat, cum in casu nonnisi una sit administratio atque unum con-

(1) Liguori, *Theol. Mor.*, De peccat., num. 41.

(2) *Ibid.*, num. 45.

vivium, unico etiam sacrilegio se obstringit. At e contra confessorius qui in statu mortalis peccati plurium pœnitentium confessiones excipit, tot sacrilegia committit, quot absolutiones imperitur; quia unaquæque absolutio actus distinctus et completus censeri debet (1).

ARTICULUS QUARTUS.

De diversa peccatorum gravitate, ac præcipue de distinctione inter peccatum mortale et veniale.

34. Post Stoicos philosophos et hæreticum Jovinianum, plures e protestantibus, Calvino duce, commenti sunt, omnia peccata esse inter se æqualia, nec ullum alios pravitate superare. Ajebat autem Calvinus omnia peccata esse natura sua *mortalia, venialia* autem ea tantummodo appellanda esse, quorum *de facto* venia obtineretur a Deo. Attamen diversissimos dari reitatis gradus inter diversa peccata, constat evidentibus argumentis. Ac primo quidem ex ipsa diversa objectorum natura quæ singulorum peccatorum materiam constituunt. Licet enim omnibus communis sit peccati essentia, in eo quod sint nempe deflexio a lege; attamen deflexio hæc culpam graviolem aut leviolem constituere debet pro graviore aut leviori momento obligationis illius quæ violatur. Quisque profecto intimo sensu evincitur, levem detractionem non esse idem peccatum ac homicidium, distractionem in orando non constituere culpam blasphemix cœquandam, ipsum desiderium adulterii ex. gr. quod ad actum non fuerit perductum, non ita grave scelus habendum esse quam si operis complementum per tentatum saltem fuisset. Item quisque sentit etiam e diversa malæ voluntatis intensitate dimetiendam esse peccatorum malitiam, unde et traditum jam discrimen exurgit inter peccata malitiæ et peccata infirmitatis. Ita qui inopinato in malam occasionem incidens ad peccatum abripiatur, excusabilior eo censetur qui e deliberato proposito ad peccandum accesserit. Id constat manifestum etiam e Sacris Scripturis. Joannes enim apostolus distinguit inter *peccatum ad mortem*, et *peccatum non ad mortem* (2); Christus ipse ait Pilato de Juda qui se prodiderat: *Qui me tradidit tibi, majus peccatum habet* (3); sicque legimus etiam in

(1) Liguori, *Theol. Mor.*, De peccat., num. 46.

(2) *Epist.* I, V.

(3) *Joan.* XIX.

Jeremia de Israelitis : *Pejus operati sunt, quam patres eorum* (1). Evincitur præterea ex amplissima Patrum traditione, inter quos Hieronymum sufficiat innuisse, qui ex professo refutavit contrariam Joviniani hæresim, et Augustinum, qui hac super re gratulatoriam epistolam ad eundem Hieronymum transmisit (2). Id demum supponitur a Concilio Tridentino, ubi obligatio declaratur confitendi omnia et singula mortalia peccata, quæ memoriæ occurrunt, non item vero venialia (3). Quod asseri non potuisset nisi inter eadem intercederet verum discrimen ratione gravitatis. Frustra autem opponitur illud e Jacobi II : *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*. Juxta sensum enim Ecclesiæ loquitur ibi apostolus de gratiæ tantum amissione, ut damnationem incurrere dicat et eum qui in totam legem offendit, et eum qui in uno tantum peccat; nullatenus autem asserere intelligendus est, in unoquoque peccato cætera omnia includi. Hinc a summis Pontificibus Pio V et Gregorio XIII damnata fuit etiam Baji propositio : *Nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam*.

35. Varius autem pravitatis gradus in peccatis exurgit tum e diversa virtutum excellentia, quibus opponuntur, tum e diverso gradu quo adversantur eidem virtuti, tum etiam e diversa voluntatis intensitate qua perficiuntur. Ita, monente S. Thoma (4), perjurium, licet opponatur religioni, excellentissimæ virtutum, minus grave habetur sodomia et bestialitate, licet adversentur castitati, quæ ex genere suo religioni inferior est. Item virgo quæ, ex gravi metu ita ejus animum perturbante ut fere rationis usum eidem eripiat, votum violet castitatis, minori forte culpa se obstringet illa, quæ etsi voto non alligata, blandienti ad turpia assentiatur. Quare juxta prædicta, etiam varia adjuncta agentium aliæque factorum circumstantiæ influunt ad diversum reitatis gradum peccatis tribuendum. Hinc rite ait idem angelicus Doctor : *Ceteris paribus, gravius peccat fidelis quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter sacramenta quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit* (5).

36. E diversa peccatorum gravitate fit etiam distinctio, maximi quidem momenti, inter peccata mortalia et venialia.

(1) Jerem. VII.

(2) Epist. XXIX.

(3) Sess. XIV, csp. 5, de Confess. et can. 7.

(4) Summ. P. II, sec. quæst. 144, art. 2.

(5) Summ. P. II, sec. quæst. 125, art. 3.

Peccatum *mortale* ita vocatur quia gratia sanctificante, quæ vita animæ est, nos expoliât, et dignos facit morte spiritali sive æterna damnatione. Peccatum autem *veniale* illud dicitur quod gratiam sanctificantem non tollit, sed tantum imminuit.

Ad peccatum mortale constituendum tria requiruntur: 1.º nempe *materia gravis* vel in seipsa, vel ratione circumstantiarum, vel ratione finis, quem sibi legislator proposuit lege quæ violatur: 2.º *plena et perfecta advertentia* de objecti malitia, sive actualis sive virtualis, sive distincta sive confusa: 3.º *plenus et perfectus voluntatis consensus* sive directus sive indirectus. Deficiente vel una tantum ex hisce tribus conditionibus, peccatum non erit nisi veniale.

37. Attamen sive spectetur actus in suo materiali objecto, sive modus quo actus ipse positus fuerit, difficile sæpe erit judicare utrum adsit, nec ne mortale peccatum. Perdifficile dicit d. Augustinus, atque periculosum, saltem quibusdam in casibus, mortale peccatum a veniali distinguere. *Difficillimum est invenire, periculosum definire* (1). *Quæ sint levia, et quæ gravia peccata, non humano, sed divino pensanda sunt iudicio* (2). Hinc quisque concionator, catechizator, confessarius caute admodum circa hoc se gerere debet, neque actum quemlibet, quantum ad materiam sive objectum peccati, inter mortalia recensere, nisi quando Scriptura, vel Traditio, vel aliqua Ecclesiæ definitio, vel unanimis doctorum consensus omne de re dubium sustollat. *Omnis quæstio, in qua de mortali peccato quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur*, ait d. Thomas (3). Et d. Antoninus (4): *Nisi habeatur auctoritas expressa s. Scripturæ, aut canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio; non nisi periculosissime peccatum mortale determinatur. Nam si determinetur quod ibi sit mortale, et non sit, mortaliter peccabit contra faciens; quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam*. S. Alphonsus autem subdit: *Hinc animadvertatur in quale discrimen se immittant qui rigidam doctrinam sectantes, facile damnant homines de peccato mortali in iis, in quibus gravis malitia evidenti ratione non apparet, eos sic exponendo periculo damnationis æternæ. Et idem dicendum de iis qui de facili notam laxitatis inurunt sententiis quæ aperte improbables non videntur* (5).

(1) De civ. Dei lib. XXI, cap. XXVII.

(2) Enchyr., cap. LXXXVII.

(3) Quodlibet. IX, art. 15.

(4) Summ., part. II, tit. 4, cap. XI, § 18.

(5) Liguori., Theol. Mor., De peccat., num. 51.

38. Ideo a sacris ministris, sive in Pœnitentiæ tribunali, sive alibi consulantur, non semper exigendum est ut præcise determinent gradum reitatis alicujus peccati de quo confessionem excipiant vel rogentur. At e contra, ipsi semper et præcise definire debent utrum actio bona, an mala sit; licita, an prohibita; periculosa, an non: quia talis cognitio necessaria prorsus est ut constet quid sit faciendum, quidve vitandum; atque id sufficit ad regendos fidelium mores: iis enim satis esse debet, et sæpissime etiam satis est nosse, aliquid esse vel prohibitum vel præceptum, ut moveantur ad illud faciendum vel omittendum, licet præcise definiri nequeat utrum sit peccatum mortale, an tantum veniale.

39. Peccatum vero *ex genere suo* mortale tribus de causis veniale fieri potest: 1.º nempe si materia sit levis; 2.º si advertentia sit tantum imperfecta; 3.º si deficiat plenitudo consensus. Hinc quoad materiam, peccatum erit mortale aut veniale, prout illa gravis aut levis fuerit; quare levis detractatio non erit nisi peccatum veniale; gravis autem, scilicet tendens ad perdendum bonum proximi nomen, mortale erit.

Sed animadvertere debemus, plures simul leves materias conficere posse materiam etiam gravem, et sufficientem ad mortale; quando scilicet vel per se, vel moraliter copulentur ita ut constituent complexive materiam aliquam gravem; veluti leves omissiones in divini officii recitatione, aut leves jejunii violationes eadem die pluries repetitæ, aut levia furta eidem personæ vel diversis sæpius iterata ut simul efficiant materiam ad grave furtum sufficientem.

Animadvertere quoque debemus, plura esse peccata quæ levitatem materiæ non admittunt, veluti, inter cætera, idololatria, apostasia, hæresis, simonia, perjurium, duellum, homicidium, fornicatio, adulterium.

Sed inter mortalia peccata, etiam ea, quæ non admittunt materiæ parvitatem, fieri possunt venialia ratione imperfectæ advertentiæ. Hinc excusatur a mortali qui sit semidormiens, aut distractus, et qui ex inopinato et graviter ita turbatur ut vel fere nesciat, vel nonnisi imperfecte sciat quid faciat. Idem est quando consensus non fuerit nisi imperfectus. Talis vero generice loquendo semper præsumi debet in personis timoratæ conscientiæ, nisi certæ ipsæ sint se peccato plene consensisse.

40. Peccatum e contra natura sua veniale quinque modis fieri potest mortale: 1.º ex fine quem peccans sibi proponit; ita qui ex. gr., profert verbum paulo liberius cum intentione proximum

alliciendi ad grave aliquod peccatum, mortaliter peccat: 2.º ex actuali dispositione in qua peccans versetur, mortale potius peccatum committendi, quam ab actu illo venialiter illicito abstinendi: 3.º ex formali contemptu legis aut legislatoris, qua talis: 4.º ratione scandali, puta filiorum, domesticorum, aliorumque: 5.º ratione proximi periculi labendi in mortale. Quo postremo in casu explicanda est in confessione species peccati, cujus periculo quis se objecit, sive illud revera admiserit, sive non.

Proximum autem tunc adest periculum cum istud vel fere semper, vel saltem sæpe peccatum consequitur. Quando vero peccatum raro consequitur, periculum non censetur, nisi remotum. Quod autem dictum est de periculo proximo, intelligi debet etiam de casu quo periculum non sit nisi probabile. Mortale igitur committeret peccatum qui actum per se leviter malum poneret, sed cum periculo etiam solummodo probabili mortaliter peccandi; quia etiamsi incertus sit mortalis lapsus, tamen ejusdem periculum semper existit (4).

SUBSECTIO ALTERA.

De peccatis capitalibus in specie.

41. Tractationem, quæ de peccatis est, concludere præstat enumeratione eorum peccatorum quæ *capitalia* dicuntur, non quidem quia reliquis graviora sint, aut semper lethalia, sed quia unumquodque eorum veluti radix est aliorum plurium peccatorum.

Septem autem ejusmodi peccata recensentur, nempe: *superbia, avaritia, invidia, luxuria, gula, ira et accidia*. Quænam autem vitia ex eorum singulis proveniant, brevibus simul patefiet.

ARTICULUS PRIMUS.

De superbia et vitiis ab ea manantibus.

42. *Superbia* est amor inordinatus suimetipsius et omnium earum rerum quæ nos coram hominibus extollere possunt, sive, ut ait s. Thomas, *est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ* (2).

(1) Liguori, *Theol. Mor., De peccat.* num. I, 3.

(2) *Sum., part. II, sec. quæst. 162, art. 8.* — S. August., *De civ. Dei*, lib. XIV, cap. XIII.

Superbia est veluti initium omnium peccatorum : *Initium omnis peccati superbia* (1) et proinde : *Odibilis est coram Deo et coram hominibus superbia* (2). Superbiæ peccatum esse potest mortale ; attamen mortale semper non est, cum ejus malitia diversa esse possit pro diversitate graduum quos ipsa superbia habere potest. Distinguitur autem in perfectam et in imperfectam. Prior mortalis semper est, et adest cum ex illa denegatur Deo obedientia etiam in re minima, vel cum quis e semetipso putet se bona habere quæ possidet, aut sibi a Deo debita fuisse, vel cum finis ultimus in propria excellentia ponatur, aut hæc in rebus graviter malis conquiratur. Imperfecta superbia excludit Dei aliorumque contemptum, semperque venialis habetur.

Sed licet omnium peccatorum initium superbia dicatur, quædam tamen sunt culpæ quæ directius ex ea proveniunt, et quæ idcirco *superbiæ filiæ* appellantur : harum præcipuæ sunt *vanagloria, jactantia, fastus, arrogantia, ambitio, hypocrisis, præsumptio ac pertinacia*.

43. *Vanagloria* est complacentia de virtutibus quas quis habet, vel putat se habere præ cæteris ; ex qua oritur inordinata alienæ æstimationis, laudis et obsequii cupiditas, nec non studium ostentandi plus minusve directe illud omne quod nobis hominum laudem et admirationem comparare potest.

Jactantia est peccatum illorum qui vane semetipsos laudant, propriam prædicantes virtutem, auctoritatem, negotia bene gesta ac bona opera (3). Haud tamen semper peccatum est propria bona opera aliis manifestare ; licet enim de istis loqui, non quidem ad inanem captandam gloriam, sed vel ad injustam accusationem refutandam, vel ad proximi instructionem atque ædificationem (4).

Fastu ille peccat qui aliis supereminere studet, atque e propria conditione excedere ædium, servorum atque suppellectilis magnificentia : quod quidem e superbia evidenter procedit.

Arrogantia proditur per modos imperiosos quibus cum proximo agimus, per elata verba quibus illum alloquimur, per supercilium quo illum despiciamus, per contemptum quo nos illum habere quomodocumque ostendimus.

Ambitio est inordinata cupiditas dignitatum, sive civilium, sive ecclesiasticarum, ob honorem qui eas comitatur.

(1) Eccli. X, 15.

(2) Eccli. X, 7.

(3) S. Thom., Sum., part. II, sec. quest. 112, art. 1.

(4) Epist. ad Galatas, V, 26.

Hypocrisis est vitium quo quis hominum laudes sibi acquirere studeat, exterius virtutem simulando quam reapse non habet. Vitium hoc tam funestum est quam odibile.

Præsumptio est nimia in semetipso et in propriis viribus fiducia, qua quis sibi persuadet, melius se præ cæteris quædam munera obire posse, quæ proprias tamen vires atque idoneitatem excedunt. Hoc peccatum eo communius est quo homines minus facile se hujusce peccati reos dignoscunt, semetipsos decipientes circa virium suarum præstantiam. Sed Dominus de se præsumentes humiliat.

Pertinacia consistit in adhæsione propriis opinionibus, posthabitis rectis animadversionibus eorum qui illas impugnant. Nimis profecto molestum naturali superbiam proprium errorem confiteri.

44. Tradita superbiam ac præcipuorum ejus effectuum notio sufficit ad demonstrandum tum quam late hoc vitium pateat, tum quam difficile sit, immunem se ab eo servare. Remedium contra superbia exhibetur nobis primo quidem in hoc ut instanti oratione christianam humilitatem a Deo exoptulemus, quæ tantum valet ad bonum quantum superbia ad malum. Deinde in consideratione assidua tum propriæ vilitatis et miseriæ, tum suppliciorum et vindictæ quæ superbos manent. Dominus *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (1). *Qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (2). Tum denique mente pervolvendo exempla sanctorum et maxime Jesu Christi, qui *cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniit formam servi accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (3).

ARTICULUS SECUNDUS.

De Avaritia, Invidia, Ira, Luxuria, Gula et Acedia.

45. *Avaritia*, secundum inter peccata capitalia, est immoderatus divitiarum amor: *Avaritia est immoderatus amor habendi* (4). Avaritia nos a Deo avertit, quia *non potest homo duobus dominis servire* (5); avaritia nos indurat contra proximi miseriam, atque ad fraudem, ad injustitiam, ad perjurium, ad proditiones impellit: *Avaro nihil scelestius* (6).

(1) Jac. IV, 6.

(2) Matth. XXIII.

(3) Philipp. III.

(4) S. Thom. Sum., part. II. sec. quæst. 18, art. 1.

(5) Matth. VI, 21.

(6) Eccli. X, 9.

46. *Invidia* est tristitia de proximi bono, quasi per illud gloria vel meritum nostrum imminuatur. Hoc vitium igitur charitati adversatur (1).

Ad quintum et sextum decalogi præceptum remittimus quæ de *ira* et *luxuria* nobis essent dicenda.

47. *Gula* est *inordinatus edendi vel bibendi appetitus* (2), seu usus immoderatus alimentorum ad vitam necessariorum. Peccatum igitur gulæ non est in voluptate sive gustu, qui ex cibis aut potu percipitur sed in excessu, nempe in defectu moderationis in iis sumendis. *Licet uti delectatione ad cibum percipiendum pro corporis salute* (3). Bibere tamen atque manducare usque ad satietatem ob solam voluptatem non licet, quia voluptas constitui non potest ut actionumstrarum finis, et ideo Innocentius XI damnavit sequentem propositionem: *Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui* (4).

Admittitur vero gulæ peccatum : 1.º comedendo tempore inconvenienti, maxime diebus jejunii; 2.º adhibendo cibos nimis sumptuosos ac voluptuosos, habita conditionis uniuscujusque ratione; 3.º manducando vel bibendo cum excessu; 4.º nimis avide, more brutorum, super epulas se effundendo; 5.º nimis studiose alimentorum præparationi et confectioni attendendo, ut qui palato potius, quam naturæ necessitati satisfacere curet.

48. Mortale est gulæ peccatum : 1.º si quis ita se mensæ voluptatibus tradit ut aliquatenus in cibo et potu finem suum ultimum ponat; 2.º si quis manducat vel bibit usque ad notabile valetudinis detrimentum; 3.º si quis leges jejunii et abstinentiæ infringit; 4.º quando ex nimio cibo aut potu imparem aliquis se reddit implendo muneri ad quod sub gravi tenetur; 5.º quando excessus in bibendo pertingit usque ad ebrietatem et privationem usus rationis; 6.º quando quis vomitum provocat ut manducare vel bibere pergat (5).

Sed mortale ne est bibere vel manducare usque ad vomitum? Non liquet: immo probabile est, in casu de quo agitur, peccatum esse tantum veniale; nisi scandalum intersit, aut valetudo notabiliter lædatur. Ita etiam s. Ligorius (6). Grave profecto scan-

(1) S. Thom., Sum., part. II, quæst. 56, art. 1.

(2) *Ib.*, quæst. 148, art. 1.

(3) Liguori, *De peccat.*, num. 73.

(4) Decret. an. 1679.

(5) Liguori, *De peccat.*, num. 75.

(6) *Ibid.*

dalum, et hinc peccatum existeret, si id in ecclesiastico viro, puta presbytero aut animarum pastore, contingeret; nisi forte præcedenti physicae indispositioni adscribi posset.

49. Qui voluntarie se inebriat, bone antea cognita vini virtute, absque dubio peccat; Apostolus enim ebrietatem enumerat inter peccata quæ a regno cælorum excludunt: *Neque ebriosi regnum Dei possidebunt* (1). Sed ut ebrietas sit peccatum mortale, oportet, juxta sententiam utique probabilem plurium theologorum, ut sit *perfecta*, scilicet penitus tollat rationis usum: *Unde non peccat mortaliter qui ex potu vini non amittit usum rationis.* (2). Omnem vero, usum rationis amisisse non censetur homo, donec inter bonum et malum discernere adhuc potest.

Nunquam vero licet se inebriare, etiamsi de servanda vita ageretur. Hæc quidem est s. Alphonsi Liguori sententia, quam ipse ut opposita longe probabilior defendit (3).

Neque item licet alium quemvis inebriare, utcumque formaliter peccandi incapacem. Si enim ebrietas, in casu, non esset imputabilis infanti, aut mente capto, ejus certe auctori imputabilis esset.

50. Attamen licet ne usum sensuum sopire, *sulphureo ethere* ex. gr. aut *cloroformio*, ut chirurgicæ operationes absque patientis dolore perfici possint? De hoc nullum dubium; siquidem rationis sopor non est perversio, nec dignitas humana injuriam propterea patitur. Supponitur tamen quod nullum notabile detrimentum exinde habeat valetudo. Sane plurima in usu sunt pharmaca sopientia, quæ prorsus absque scrupulis passim adhibentur.

51. Convivæ ad bibendum instigandi non sunt, quando adsit ratio timendi ne instigatio ad ebrietatem compellat. Damnabilis item imprudentia eorum qui homini ab ebrietate non longe distanti vel non sine ebrietatis periculo vinum adhuc sument, vinum superaddere conantur.

Excusandus tamen est qui vinum abutentibus præbeat, cum sine gravi incommodo recusare non possit; tum etiam si vini denegatio blasphemiae et iræ occasionem præberet. Vinum enim tradere est actus per se indifferens; abusum autem eorum qui vinum efflagitant, est iis omnino personalis.

59. At licet ne aliquem inebriare ut a gravi quodam crimine, ab homicidio, ex. gr., vel sacrilegio patrandò impediatur? Ne-

(1) I Cor. XVI, 10.

(2) Liguori, *De peccat.*, num. 75. - S. Thom., *Sum.*, part. II sec. quæst. 150, art. 2. — P. Antoine, *De peccat.*, cap. VII, art. 3.

(3) Liguori, *De peccat.*, num. 75.

gative respondet emin. Gousset, licet opposita opinio videatur s. Alphonso satis probabilis (1); eo quod qui ita ageret, in re natura sua prava directe cooperaretur, quod numquam licet. Non erunt tamen inquietandi, si quidam id egerint; cum in hac re facile supponi possint bona fide egisse. Neque eadem ratione idem card. Gousset anderet ægrotum impedire ab adhibendo medici consilio, qui uti remedium valetudini necessarium, sive sapienter sive imperite, vini aut alius inebriantis liquoris tantum ægroto præscriberet, quantum ad ebrietatem procurandam sufficeret, ea mente ut salutarem crisim inde produceret.

53. Si ebrietas imprævisa obruat, uti accidere potest alicui propter adversam valetudinem, vel ex eo quod minime noverit vini aliussve liquoris vim, tunc ebrietas non est imputabilis, quia involuntaria.

Quando aliquis se voluntarie inebriat, non tantum de ebrietate culpabilis fit, sed etiam de quovis malo, puta blasphemia, vulnere, etc., in ebrietatis statu patrato, quod, antequam inebriaretur, saltem confuse prævidit, se esse vel probabiliter in ebrietate patraturum.

54. *Acedia* denique, quam nonnulli antiqui auctores cum tristitia confundunt, est quidam animi languor, sive tædium de virtute, quod nos ab officiis vel cuivis christiano homini communibus, vel peculiaris cujuscumque conditionis propriis, adimplendis avertit. *Acedia* fit lethale peccatum quotiescumque gravis obligationis executionem impedit. Ut autem rite notat Antoine, est languor *semper valde periculosus, disponitque ad mortale* (2).

(1) Liguori, *Theol. Mor.*, *De peccat.*, num. 77.

(2) Antoine, *De peccat.*, cap. VII, art. 7.

APPENDIX

DE ECCLESIASTICIS CENSURIS.

Potestas ecclesiastica, quatenus a Jesu Christo instituta est perpetuum spiritualis societatis regimen et præsidium, cum illa ab eo fuerit non modo auctoritate prædicandi et sacramenta ministrandi, sed etiam plenissima auctoritate regendi, reoribus quibusdam criminibus admittendis fideles sibi subleterrere, vel postquam talia patraverint ad resipiscentiam re consuevit constitutis quibusdam spiritualibus pœnis, ecclesiasticæ censuræ appellantur. Cum eas nosse omnibus totalia munia exercentibus necesse sit propter practica contra quæ inde procedunt, duximus nullibi opportunius quam inuagari posse tractationem de iisdem, eo quod idearum tractatu de peccatis sponte nos ducat ad peculiare huiusmodi pœnas recensendas, quas Auctoritas Christi vicaria sive rit sive decernere potest adversus nefandiora illa crimina, religiosæ societatis bono magis officiunt. Hanc vero potestatem, Apostolorum exemplo, ab ipso apostolico ævo exercuerunt successores, ut historia ecclesiastica amplissime domibus exemplis, et Scripturarum verbis atque amplissimis iasticæ traditionis testimoniis, nec non intrinsecis quoque mentis eam Ecclesiæ evidenter vindicant Ecclesiastici Juris itores. Nos autem, pro more nostro, practico rei momento immorabimur; et primo quidem genericas de censuris nos præmittentes, deinde ad singulas earum species deven-

ARTICULUS PRIMUS.

De generica ecclesiasticarum censurarum notione, distinctionibus ac conditionibus ad eas incurrendas.

Nomine censuræ intelligitur pœna ecclesiastica spiritualis iudicialis per quam christifidelis peccator et contumax iis de quibus Ecclesia disponit, vel partialiter vel totaliter punitur. Dicitur pœna quia est punitio, et necessario culpam

Manuale Compend. Moralis Theologiæ, etc.

supponit. Dicitur *ecclesiastica*; quia ferri nequit nisi ab iis qui auctoritatis Ecclesiæ depositarii sint. *Spiritualis*, quia differt a pœnis temporalibus, quæ a civili potestate decernuntur, et ab illis etiam temporalibus pœnis quas ipsa Ecclesia infligere potest. *Medicinalis*, quia ad peccatoris resipiscentiam et spiritualem salutem intendit. Ecclesia enim, dum filios suos censuris plectit, non tam eorum punitionem quam emendationem sibi proponit; exemplum s. Pauli sequens, qui incestuosum Corinthi Satanæ tradidit, ut et ipsum a perditione, et fideles a contagione tueretur (1). Quapropter ex. gr. non excommunicantur ii de quorum resipiscentia spes non affulgeat; nisi forte excommunicatio necessaria existimetur ad scandalum præveniendum, et ad salutarem terrorem fidelium animis ingerendum (2). Censura est pœna quæ spiritualibus quibusdam bonis privatur *christifidelis*; nequit ergo non baptizatum ferire: *Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare* (3)? Nequit item ferri nisi in *peccatores contumaces*, ideo quod est pœna medicinalis, quæ frustranea supponit leniora emendationis media. Denique censura privat, *vel ex parte vel ex toto*, bonis de quibus Ecclesia disponit, quæ sunt sacramenta, indulgentiæ, jurisdictio spiritualis, sacræ functiones, interventus ad missam, preces vel publica suffragia. Ecclesia ergo non potest aliquem iis privare donis quæ dicuntur *dona gratiæ*, quæque immediate a Deo descendunt. — Effectus censuræ, et præsertim excommunicationis, terribiles certe ei apparent qui fidem servaverit, et valde efficaces ad horrorem ejus cordi injiciendum de crimine propter quod tanta pœna mulctetur.

3. Ex dictis satis patet censuram essentialiter differre: 1.º *ab irregularitate*, quæ per se non est pœna, sed tantum impedimentum canonicum et ineptitudo quædam oriens ex eo quod non deceat gravi *defectu vel delicto* affectum altaris mysteria pertractare; 2.º *a cessatione ab officiis*, quæ nec ipsa est pœna, nec homines, sed loca attingit; 3.º *a depositione et degradatione*, quæ sunt pœnæ perpetuæ et non medicinales (4).

4. Tres censurarum species enumerantur: *Excommunicatio*, *suspensio et interdictum*. Distinguuntur etiam censuræ *a jure* latæ, quæ jam in jure scripto statuuntur; et censuræ latæ *ab homine*, quæ sententia peculiari feruntur. Priores jam sancitæ extant in legibus Ecclesiæ generalibus, aut in peculiaribus cu-

(1) I. Cor. V.

(2) S. Liguori, *Theol. Mor.*, lib. VII, num. 1.

(3) I. Cor. V, 12.

(4) S. Liguori, lib. VII, num. 4.

diœcesis, uti sinodalibus statutis, constitutionibus et ordinibus universalibus et permanentibus, ad mores emendandos ad bonum generale diœcesis ab episcopis promulgatis. Vero sunt quæ a superiore vel iudice ecclesiastico feruntur versus quasdam personas vel proprio nomine vel saltem qualitatibus designatas. Hujusmodi censuræ duplici ratione fiunt; vel ad modum *sententiæ*, vel ad modum peculiaris præsentis prohibitionis ex parte ecclesiastici præsulis.

Censuræ a *jure* eadem stabilitate fulciuntur qua leges ipsæ, et etiam post legislatoris mortem vel dimissionem perdurant: contra particularis jussio, constitutio aut decretum quod est censuram *ab homine*, simul pertransit cum eo qui illam pronuntiat, quod tamen non significat, censuram, in quam aliquis jam inciderit, superioris morte sustolli: qui enim semel censuratus fuerit liberari nequit nisi per absolutionem.

Distinguntur præterea censuræ *latæ* et *ferendæ sententiæ*. *Ipsa facto* legis violatorem plectunt, quin iudicis sententia fiat; istæ non sunt nisi *comminatoriæ*, neque incurruntur nisi sententiam ab ecclesiastico superiore prolatam. Ex verbis exprimitur censuræ decretum, dignoscitur utrum sit *latæ* an *ferendæ sententiæ*. Erit *latæ sententiæ*: 1.º si dicatur *ipso facto*, *ipso jure*, *statim*, *continuo*, *ex tunc*, *in presenti*; 2.º Si censura sit expressa iis formis quæ præteritum vel præsens tempus significant, uti: *Excommunicavimus*, *excommunicamus*, *decernimus esse excommunicatum*, *suspensum*, *interdicimus*; *declaramus excommunicatum*; *excommunicationis sententiam duximus innodandum*; *excommunicamus*; *suspendimus*; *interdicimus*; *excommunicatur*, etc. Hisce enim et hujusmodi verbis satis patet, mentem esse legislatoris ut censura *ipso facto* irretiat delinquens. 3.º Si hisce etiam exprimat: *Qui fecerit, noverit se excommunicatum*, *suspensum*, *interdictum*; *si se excommunicari*; *incurrat excommunicationem*; *noveat excommunicationem incurrere*, etc.

Censura habetur e converso *ferendæ sententiæ*: 1.º Si lex fiat verbis de futuro; uti essent: *excommunicabitur*, *suspensus*, *interdicetur*; *sententiam excommunicationis noverit irrisurum* (nisi forte adjecta sit alia ex supraexpositis formis: *ipso facto*, *ipso jure*, etc.); 2.º Si legislator hasce formulae adhibuerit: *Sub pœna excommunicationis*, vel *sub pœna excommunicationis incurrendæ*, etc.; 3.º si tantum jubeatur quem excommunicari, suspendi, interdicti: *Excommunicetur*; *voce excommunicari*; *ut excommunicetur*, etc. (aliter res se ha-

beret, juxta plures doctores, si adhiberetur formula: *excommunicatus sit*); 4.º denique quando prohibetur aliquid *sub anathematis comminatione vel interminatione* (1). In dubio utrum censura sit *latæ* an *ferendæ sententiæ*, habetur pro *ferendæ* ex juris canone: *In dubiis benignior est interpretatio facienda* (2). Hæc est autem sententia communius recepta.

7. Summus pontifex, cum universali polleat jurisdictione, per totum catholicum orbem censuras ferre potest; episcopi vero, unusquisque in sua tantum diœcesi; et sede vacante hoc jus deferitur capitulo cathedrali, quod per vicarium capitularem illud exercet. Vicarii vero generales non habent jus censuras infligendi nisi e speciali episcopi mandato. Denique superiores cujusvis ordinis religiosi jure instruuntur ferendi censuras contra eos qui propriæ subjiçuntur jurisdictioni. Metropolitæ non potest ferre censuras pro diœcesibus sibi suffraganeis, nisi in casu appellationis aut visitationis.

8. Præpositi ecclesiastici qui potestate censuras ferendi polleant, nonnisi moderate ea utantur: non enim semper expedit quod licet. Quum enim censuræ sint pœnæ medicinales, non sunt adhibendæ nisi ut remedia ad peccatorum curationem et Ecclesiæ bonum. Si ergo prudenter judicetur, censuras non modo peccatoribus non profuturas, sed eos esse in crimine constricturas, vel ad excessus, ad perturbationes, ad schismata, ad scandala impulsuras, abstinendum est a severitatis usu, et minus malum tolerandum erit ut majus vitetur. Maturius ergo in omnibus agat prælatus, præsertim cum tristis aderit necessitas graves ferendi pœnas in eos, sive simplices fideles sint sive presbyteri, qui contra Ecclesiæ leges perduelles fiant. In quocumque vero casu, cum censuræ generice loquendo sint pœnæ graves adversus peccatores contumaces vel perduelles, adhibendæ non sunt nisi in eos qui grave patrauerint peccatum. Item si censura ferenda sit *ab homine*, prius reliqua media exhaurienda sunt, ut admonitiones, exhortationes, omnia denique quæ ad peccatores corrigendos charitas suggerere solet. Ex hoc necessitas canonicarum admonitionum: sententia nempe, qua ferenda sit censura in jure non inscripta, tribus debet admonitionibus prænunciari, inter quas intervallum plus minusve longum pro circumstantiis, defluere debet. Attamen proprie non requiritur ut tres admonitiones separatim fiant: una enim tantum pro tribus sufficere potest, dummodo

(1) Vide s. Liguori, *Theol. Mor.*, lib. VII, num. 7.

(2) Reg. 49, in *Sexto*.

tria statuuntur dierum intervalla, declarando, ex. gr., quod duo dies proxime sequentes pro prima admonitione concedantur, alii duo subsequentes pro secunda, alii duo postremi pro tertia: quibus elapsis, si reus non obediat, contumax censetur, et censura mulctari potest.

9. Qua tamen in re animadvertere præterea oportet: 1.º Tales casus obvenire posse, in quibus nequeat sine periculo sex vel plurium dierum dilatio concedi, et tunc superior potest tres sine intervallo admonitiones præbere. 2.º Si facta non sit admonitio, et censura non sit determinata in legibus vel generalibus vel peculiaribus, censuram, etsi illatam, nullam esse; poena nempe inflicta non esset proprie dicta *censura*, eo quod censura cadere nequit nisi in contumaces; et contumax nemo fieri potest nisi poenam dignoscat vel jam latam, vel quam superior ei minitur. Tres autem canonicæ admonitiones inflictæ, vel distincte vel per modum unius, ea forma quam supra notavimus, non sunt proprie necessariæ ad censuræ validitatem. Deficientibus enim præscriptis formalitatibus, sententia *injusta* est sive *irregularis*, et a *jure* difformis; sed non ideo nulla est et invalida. Qui ergo priusquam fuerit excommunicatus, unam tantum receperit admonitionem vere tamen pondere excommunicationis premeretur, si reus esset (1). 3.º Superiorem vel judicem ecclesiasticum, qui contemptis statutis regulis, censuram, non præmissis admonitionibus, decernat, gravis culpæ reum fieri. 4.º Admonitiones inutiles fieri tum quando sit declarandum, aliquem censuram *ipso facto* incurrisse, tum probabiliter etiam quando sit proferenda sententia in eum qui rem patriverit vetitam sub poena censuræ *ferendæ sententiæ* (2).

10. Ut in foro interiori, nempe conscientiæ, censura quælibet incurratur, 1.º requiritur peccatum lethale, externum et in sua specie consummatum, nisi agatur de excommunicatione minori, aut de suspensione vel interdicto circa leve objectum aut pro brevissimo tempore. Oportet igitur ut peccatum *mortale* sit; agitur enim de poena gravi. Hinc, quod excusat a peccato lethali, uti materia levis, et advertentiæ aut perfecti consensus defectus, excusat etiam a censura. Secundo ut sit *externum*: *de internis non judicat Ecclesia*; quapropter voluntas, utcumque culpabilis, sceleris patrando non potest plecti neque excommunicatione, neque suspensione, neque interdicto. *In sua specie consummatum*; cum enim *odiosa sint restringenda*, tum si lex sub censuræ poena

(1) S. Liguori., *Theol. Mor.*, lib. VII, num. 88.

(2) Liguori., *ibid.* num. 58.

simpliciter et absolute actum prohibeat, habenda non erit inflicta censura, si actus sit tantum inceptus: si vero lex censuram ferat non modo in præcipuum criminis auctorem, sed etiam in eos omnes qui in crimine partem susceperint; tunc poena eos omnes ferit qui crimini vel physice vel moraliter participent, sive consilio, sive mandato, sive mediorum suppeditione, dummodo tamen *effectus secutus sit*. Patet hinc necessitas bene ponderandi legis codicem, ut prudenter decernatur utrum, necne, in tali casu peculiari censura suum sortiatur effectum.

2.º Requiritur in ipso delinquente *contumacia*: cum enim censura sit poena medicinalis, nequit iis applicari qui eam non dignoscant. Ideo neque sufficit nosse, actum esse contrarium legi vel divinæ naturali aut positivæ, vel ecclesiasticæ generali aut particulari; sed ad censuram incurrendam necesse est ut qui actum ponit censura mulctatum, cognitionem *saltem in confuso* de censura ipsa retineat.

11. Ergo ignorantia moraliter invincibilis, ne dicam de lege, sed etiam tantum de censura, excusat ab hac poena, uti refert communis canonistarum sententia (1). Idem dicatur de ignorantia quæ non sit nisi leviter culpabilis (2), sive *juris* sive *facti*. Quapropter, qui ignoret excommunicatione datonari clerici percussorem, etsi optime sciat ejusmodi percussionem esse actum criminis, censura non afficitur. Item qui clericum percutiat, putans se percutere laicum, non subiacet excommunicationi: cum enim nesciat se tali actu Ecclesiæ leges infringere, nequit *contumax* appellari. Loquimur tamen de ignorantia quæ excuset a gravi culpa. Ignorantia enim *affectata* non liberat a censura. Idem dicendum de ignorantia *crassa*, nisi lex censuram ferens cognitionem formalem et explicitam in suarum ordinationum violatore requirat: quo in casu ignorantia *crassa*, nisi sit *affectata*, a rigore legis tuelur. Quod vero talis sit mens legislatoris, desumitur ex hoc, quod in lege ferenda, loco verborum, *qui fecerit, qui violaverit*, usus fuerit hisce diversis vel similibus: *qui præsumpserit*, *qui ausus fuerit*, *qui contempserit*, *qui temerarii violatores extiterint*, vel *qui scienter, consulto, temere fecerit*, etc.

12. Nunc sponte occurrit quæstio de modo quo se gerere debeat qui rationaliter dubitet an in aliquam inciderit censuram? Duplex est de hoc doctorum sententia: sunt qui judicant ita esse in praxi agendum ac si certa censura obstringeret, eo quod

(1) Liguori., *Theol. Mor.*, lib. VII, num 43, Sanchez, Collet, Bailly.

(2) Collet, *Theologia Tolosa et Pictavorum*.

tutius sit hoc consilium. Sunt e contra qui putant posse quemquam ita se gerere ac si censura non alligaretur, quaecumque dubium sit, juris nempe vel facti; iique iuntuntur axiomati: *In dubiis benignior est interpretatio facienda* (1), quia pœna infligi non debet nisi ei qui certe legem transgressus fuerit. Ita sentit s. Alphonsus (2); cujus sententiam etiam quoad praxim sequi licere opinatur emin. Gousset.

13. Nunc demum de solutione a censurarum vinculis. Ut quis aliqua censura irretitus ab eadem solvatur, non sufficit si peccati eam pœniteat, sed est etiam obtinenda absolutio. At si suspensio, vel interdictum ad statutum tempus fuerit prolatum, veluti ad duos menses, tali tempore elapso, censura cadit ex se, quin absolutione opus sit. Potest etiam fieri ut quis pluribus devinctus censuris, atque in ejusmodi conditione versetur, ut non de omnibus, sed de quibusdam tantum absolutionem obtinere valeat. Idcirco ad hoc etiam confessarii attendere debent.

14. Circa absolutionem a censuris, distinguendæ eæ sunt quæ sint *a jure*, ab iis quæ *ab homine*. Istæ auferri nequeunt nisi ab illo qui eas tulit, vel ab ejus superiore, vel successore, vel delegato. E censuris autem *a jure* nonnullæ summo pontifici reservantur, aliæ episcopo, aliæque non reservantur. Ab hisce postremis quilibet sacerdos ad confessiones recipiendas approbatus absolvere potest; ab omnibus autem, si pœnitens in mortis agone versetur: *Nulla est reservatio in articulo mortis; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt* (3) Addimus præterea, episcopum eosque sacerdotes quibus ipse ad hoc potestatem contulerit, posse a censuris etiam summo pontifici reservatis absolvere: 1.º quando censuræ sint occultæ; 2.º quando pœnitentes versentur in physica vel morali impossibilitate Romam adeundi; 3.º quando reservatio sit dubia. Tandem quilibet sacerdos a censuris absolvere potest ex speciali potestate concessa a superiore, cui eædem sunt reservatæ.

Coeterum, quod in Tractatu de Pœnitentia de potestate absolvendi a casibus reservatis statuitur, generice loquendo etiam potestati applicatur absolvendi a censuris *a jure*, quæ sive pontifici, sive episcopis reservantur.

Ordinarii possunt absolutionem a censuris sive scripto,

(1) Reg. 49 in Sexto.

(2) Theol. Mor., Lib. VII, num. 6.

(3) Conc. Trid., sess. XIV, cap. VII.

sive ore, in Pœnitentiæ tribunali, vel extra hoc tribunal concedere; simplices vero presbyteri non nisi in Pœnitentiæ tribunali.

Formula ordinaria sacramentalis absolutionis sufficit etiam pro absolutione a censuris. Formula pro absolutione solemni in foro exteriori habetur in ritualibus.

ARTICULUS SECUNDUS.

De censuris in specie.

15. Propter suorum effectuum diversitatem nunc quædam de singulis censurarum speciebus disserere oportet. Prima inter eas recensetur communiter excommunicatio, quæ definitur censura qua christianus a fidelium communione segregatur et, sive ex parte sive ex toto, spiritualibus privatur bonis, de quibus Ecclesia disponit. Si omnibus privat bonis, dicitur *excommunicatio major*; si quibusdam tantum, *excommunicatio minor*. Advertendum autem, quod tam in jure quam apud canonistas, si verbum *excommunicatio* absque ulla additione adhibeatur, *majorem semper excommunicationem* significat. Distinguuntur excommunicati *denunciati* et *non denunciati*. *Denunciati* dicuntur qui nominatim, uti tales, per superioris sententiam declarati fuerint; *non denunciati* ii sunt qui prolata sententia tales nominatim non fuerint declarati, iique dicuntur etiam *tolerati*. Interest valde, hanc tenere distinctionem.

16. Præcipui excommunicationis effectus sex numerantur.

1.º Excommunicatio peccatorem privat publicis Ecclesiæ precibus sive suffragiis, aliisque bonis sanctorum communioni annexis. Permittuntur fideles ac etiam presbyteri orare pro eorum salute; at hujusmodi orationes non habent pro excommunicato nisi effectum privatæ orationis. Utrum possit offerri Missæ sacrificium juxta mentem excommunicati non denunciati, dissentiunt theologi, aliis affirmantibus, negantibus aliis (1). Cum em. Gousset adhæremus assentientibus, saltem si peccator videatur dispositus ad se cum Ecclesia reconciliandum, et ejus excommunicatio inter fideles notoria non sit.

2.º Privat eum jure sacramenta suscipiendi. Excommunicatus etsi toleratus, sacramenta suscipere nequit antequam excommunicatione solvatur: susciperet tamen valide. Immo etiam sacramentalis absolutio valida esset, juxta probabiliorem sententiam,

(1) Vide s. Liguori, lib. VII, num. 164.

si poenitens excommunicatus ignorantia bonæ fidei circa statum suum laboraret, et si cæteras dispositiones ad sacramentum Poenitentiae requisitas attulerit. Revera, censura per se non facit peccatorem absolutionis incapacem, neque irritum sacramentum.

3.º Privat jure sacramenta ministrandi. Sacerdos excommunicatus, etsi toleratus, gravi crimine reus fit, si ministeria sua exerceat, nisi ex necessitate ea administret. Inhibitio enim ne sacramenta ministret tunc suspenditur quando ea administrare obligetur, vel cum nequeat absque scandalo aut infamiæ periculo abstinere (1). Idem dicatur de suspenso et de interdicto. Quocunque autem in casu, acta excommunicati, etiam si agatur de jurisdictione, valida sunt, nisi ipse sit nominatim denunciatus; et valida, extra hunc casum, est etiam absolutio sacramentalis ab eo concessa. Sed si denunciatus sit, absolutio ab eo prolata nulla erit, excepto probabiliter casu extremæ necessitatis, cum nullius alterius presbyteri copia adsit.

4.º Excommunicatum ineptum reddit ad quodvis beneficium vel munus ecclesiasticum suscipiendum. Nominatio aut electio clerici actualiter excommunicati nulla esset ex jure, etsi excommunicatus esset toleratus. Excommunicatio vero non privat clericum beneficio antea accepto: si tamen ipse absolutionem impetrare negligat, poterit per sententiam judicis eo expoliari.

5.º Privat ecclesiastica sepultura. Excommunicatus denunciatus non potest in loco sacro neque cum Ecclesiæ ritibus sepeliri.

6.º Denique peccatorem ab exteriori fidelium communione secerat. Vetitum est cum excommunicato denunciato communicare sive in divinis sive etiam in rebus mere civilibus, quæ nolo versiculo continentur: *Os, orare, vale, communio, mensa negatur*. Qui, non obstante hac prohibitione, scienter et absque necessitate, cum excommunicato non tolerato communicaverit excommunicationi minori subicitur, cujus effectus est privatio juris sacramenta recipiendi, quin tamen ad ecclesiam aditus et interventus ad divina officia et civile cum fidelibus commercium ipsi prohibeatur.

17. Adnotandum vero est, post Martini V bullam, *ad vitanda scandala*, interdictionem communicandi cum excommunicatis non vigere, nisi ipsi sint uti tales per superioris ecclesiastici sententiam nominatim denunciati, vel ob clerici percussorem excommunicationem incurrerint. Immo etiam quoad hunc postremum casum requiritur in Gallia ut excommunicatus sit denunciatus.

(1) S. Liguori, lib. VII, num. 169. — La Luzerne, etc.

18. Operæ pretium existimamus, præcipuas hic recensere excommunicationes a jure statutas, quæ tamen in Italia quidem universaliter uti vigentes habentur, at non ita omnes in diversis sive Galliæ sive etiam aliarum gentium diocæsisibus, cum ex inolita consuetudine leges, quibus indictæ sunt, habeantur iis locis uti deficientes necessaria formali promulgatione.

19. Multæ numero sunt excommunicationes Summo Pontifici reservatæ, quarum ut præcipuæ hæ notantur :

1.º Contra eos qui improbo animo in ædes sacras vel profanas ignem injiciant, si rei denunciati fuerint nominatim uti excommunicati.

2.º Contra eos qui, cum effractione res sacras furati sint, si tamen et ipsi fuerint denunciati. Infractio sine furto, vel furtum sine infractio, excommunicationem non inducunt.

3.º Contra eos qui vel ad ordinationem, vel ad beneficium accipiendum, vel ut ad religiosam professionem admittantur, realis simoniæ rei efficiantur.

4.º Contra eum, qui reus fit simoniæ confidentialis, qui ex gr., ad accipiendum beneficium, sponsonem dederit beneficii possessori, vel alteri cuique personæ pensionis alicujus sine superioris permissione.

5.º Contra eos qui conficiant vel adulterent litteras pontificias, et item contra eos qui, licet detecta falsitate, iis abutantur.

6.º Contra eos qui hæresim publice profiteantur, sive sectam ab Ecclesia avulsam sequantur, sive etsi nulli faventes sectæ, serio tamen et publice errorem propugnent, quem uti fidei contrarium et hæreticum, ab Ecclesia damnatum sciunt. Item excommunicantur schismatici. Generice episcopi gallici ad hæreticos reconciliandos, qui errores dimittunt, Sanctam Sedem non interpellant. In Italia donantur speciali facultate a Pontifice, una cum aliis facultatibus peculiaribus, quæ appositis pagellis episcopis traduntur.

7. Contra eos qui scienter imprimunt, vendunt, retinent, legunt, vel defendunt hæreticorum libros, qui hæresim contineant, vel, quin hæresim contineant, de *religione tamen tractant*, nempe de Sacra Scriptura, de theologia dogmatica, vel morali, vel canonica, vel ascetica. Episcopi gallici, in quorum diocæsisibus hæc viget excommunicatio, concedere ipsi solent tum permissionem hæreticorum libros legendi, tum facultatem absolvendi ab excommunicatione eos qui sine permissione libros ejusmodi legerint.

8.º Contra eum qui malo animo, vel modo injurioso, *suadente diabolo*, ut dicunt, occidat, mutilet vel *graviter* percutiat cleri-

cum, religiosum vel mortale, quos uti tales cognoverit. In dubio utrum vulnus satis grave sit ut Pontifici reservetur, reservatio devolvitur ordinario.

9.º Contra eos qui duello certant, nec non in eos qui provocant ad duellum et qui acceptant, etsi non ducatur ad actum; tum in eos qui duellum jubent vel suadent, si tamen effectus sit secutus; tum etiam in eos qui scienter arma et cœtera media ad duellum præbeant; in eos item qui testes sint ex officio; in eos denique qui, sine invitatione, ad certaminis locum uti spectatores se conferunt. In Gallia absolutio ab hac excommunicatione ab episcopo postulari solet.

10.º In eos qui cœnobii vel monasterii claustrum violaverint.

11.º In eos qui bona ecclesiarum, vel nosocomiorum, vel monasteriorum, vel montium pietatis, vel naufragorum invadant.

12.º Contra eos qui ecclesiasticos iudices impediunt ne propria utantur jurisdictione.

13.º Contra invasores possessionum romanæ ecclesiæ.

14.º Contra violatores alicujus interdicti a Romano Pontifice impositi.

15.º Contra secretas societates quibus nomen *Franco-Muratori* et *Carbonari* (Constitutiones Clementis XII, Benedicti XIV, Pii VII et Leonis XII, has ferentes excommunicationes, in Gallia non fuerunt promulgatæ).

16.º Contra religiosos qui sine privilegio, vel permissione Pontificis aut Episcopi aut Parochi, sacramenta Eucharistiæ aut Extremæ unctionis clericis vel laicis ministrare, aut Matrimonii sacramentum celebrare ausi fuerint.

17.º Contra confessarium qui, præter casum extremæ necessitatis, nimirum in mortis articulo et deficiente tunc quoque alio sacerdote qui confessarii munus obire possit, confessionem sacramentalem personæ complicitis in peccato turpi atque inhonesto contra sextum Decalogi præceptum commisso, excipere, ipsamque personam absolvere audeat. Ita Benedictus XIV, in constitutione *Sacramentum Pœnitentiæ*.

20. In eadem vero constitutione de confessariis pœnitentes ad turpia sollicitantibus sequentia leguntur: *Committimus et mandamus omnibus hæreticæ pravitatis inquisitoribus et locorum ordinariis omnium regnorum, provinciarum, civitatum, dominiorum et locorum universi orbis christiani, in suis respective diœcesibus, ut diligenter, omnique humano respectu postposito, inquirant, et procedant contra omnes et singulos sacerdotes, tam seculares, quam regulares, quomodolibet exemptos, ac Sedi Apostolicæ im-*

mediate subjectos, quorumcumque ordinum, institutorum, societatum et congregationum, et cujuscumque dignitatis et præminentiae, aut quocis privilegio et indulto munitos, qui aliquem pœnitentem, quæcumque persona illa sit, vel in actu sacramentalis confessionis, vel ante, vel immediate post confessionem, vel occasione aut prætextu confessionis, vel etiam extra occasionem confessionis in confessionali, sive in alio loco ad confessiones audiendas destinato aut electo, cum simulatione audiendi ibidem confessionem, ad inhonesta et turpia sollicitare, sive verbis, sive signis, sive actibus, sive tactu, sive per scripturam, aut tum aut post legendam, tentaverint, aut cum eis illicitos et inhonestos sermones vel tractatus temerario ausu habuerint.

Præterea prosequitur idem pontifex: Meminerint præterea omnes et singuli sacerdotes ad confessiones audiendas constituti, teneri se ac obligari, suos pœnitentes, quos noverint fuisse ab aliis, ut supra, sollicitatos, sedulo monere, juxta occurrentium casuum circumstantias, de obligatione denuntiandi inquisitoribus, sive locorum ordinariis prædictis, personam quæ sollicitationem commiserit, etiamsi sacerdos sit qui jurisdictione ad absolutionem valide impertiendam careat, aut sollicitatio inter confessarium et pœnitentem mutua fuerit, sive sollicitationi pœnitens consenserit, sive consensum minime præstiterit, vel longum tempus post ipsam sollicitationem jam effluxerit, aut sollicitatio a confessario, non pro seipsa, sed pro alia persona peracta fuerit. Caveant insuper diligenter confessarii, ne pœnitentibus quos noverint jam ab alio sollicitatos sacramentalem absolutionem impertiant, nisi prius, denuntiationem prædictam ad effectum perducentes, delinquentem indicaverint competenti judici, vel saltem se, cum primum poterunt, delaturos spondeant ac promittant. Sane, etiam in locis ubi præfata constitutio recepta non est, qui ad turpia sollicitatus fuerit a paracho vel alio sacerdote, scelestum hunc et impium ordinario denuntiare stricte tenetur, saltem lege divina atque naturali.

Verum ne gravissimæ hujusmodi accusationis ex malitia abusus fiat, eadem Benedicti XIV constitutione, calumniatores qui innoxios sacerdotes apud ecclesiasticos judices sollicitationis falso insimulant, privantur, excepto mortis articulo, beneficio absolutionis, quæ summo pontifici reservatur.

21. *Episcopo reservatur excommunicatio: 1.º quæ incurritur ab eo qui faciat quod ipse sub pœna excommunicationis sibi reservatæ vetaverit; vel omittat id quod sub eadem pœna jussit. Hujusmodi sunt generice loquendo excommunicationes latae in statutis diœcesis, in episcopalibus ordinationibus, vel sub formula monitorii.*

2.º Si quis clericum, monachum vel monialem percusserit leviter quidem, sed ad modum injuriæ, quæ satis gravis sit, ut lethale peccatum constituat.

3.º E procuracione abortus fœtus animati et effectu secuto. Cui crimini adjecta quidem erat pontificia reservatio; sed venia facta a Gregorio XIV. quilibet episcopus subditos ab ea absolvere potest, et hanc facultatem etiam alii sacerdoti speciali delegatione tribuere.

4.º Si quis in ipso criminis actu cooperator eorum fiat qui excommunicatione episcopali plectuntur.

5.º Si quis, postquam in articulo mortis, per eum qui absolviendi potestate carebat, a censura fuerit absolutus, recuperata valetudine, superiorem non adivit cui censura reservabatur. Hæc excommunicatio non ubique viget; pluribus saltem in diœcesibus ea obtinet agendi ratio ac si non vigeret; et ideo, cum ex hoc, ne contumaces fiant, fideles impediuntur, tum de facto censura non incurritur (1).

22. Denique existunt etiam plures excommunicationes minime reservatæ. In hujusmodi incurrunt:

1.º Director monialium qui in electionibus dissidia foveat.

2.º Qui sepulturam det in loco sacro, perdurante interdicto denunciato, vel qui in loco sacro sepeliat interdictos, aut excommunicatos non toleratos.

3.º Qui absque facultate concilium tridentinum cum notis vel commentariis imprimat.

4.º Qui, absque superiorum licentia libros imprimant, saltem qui circa religionem versantur.

5.º Qui matrimonium cum persona consanguinea aut affini, in gradu ab Ecclesia prohibito, sine dispensatione, scienter contrahat.

6.º Qui sancto Inquisitionis Officio vel Ordinario non denun-

(1) In mediolanensi diœcesi reservatur Ordinario absolutio a quinque sequentibus excommunicationibus a Tridentino latis in eos: 1.º qui, matrimonii causa, repuerint mulierem; aut qui consilium, auxilium, aut favorem ad id præbuerint. 2.º Qui quovis modo tam in virum quam in mulierem coactionem exercent ne libere matrimonium contrahat (intellige de coactione ad matrimonium invito ineundum cum certa persona). 3.º Qui mulierem monasterium ingredi, vel habitum cujusvis religionis suscipere, vel professionem emittere coegerint: qui item consilium, auxilium, vel favorem ad hujusmodi coactionem dederint. 4.º Quicumque etiam illius mulieris repugnantiam scientes, quoquo modo eidem actui præsentiam (intellige non prout otiosam, sed aliqualem rationem et vim complicitatis præferentem), vel consensum, vel auctoritatem interposuerint. 5.º Qui præterea mulieris voluntatem velum accipiendi vel votum (solemne) emittendi, quoquo modo sine justa causa impedierint. Ita ex authentica *Declaratione casuum reservatorum*.

cient hæreticos, præstigiatores, in Beatam Virginem, vel sanctos hæreticalem blasphemiam injicientes.

7.º Qui in religione aut in ordinibus sacris constitutus matrimonium contrahere ausus fuerit.

Addantur præterea illæ excommunicationes quæ nn. 1, 3 et 5 ut episcopo in diocesi mediolanensi reservatæ in nota præcedenti recensitæ sunt.

23. Suspendio est alia censura qua clerici a quibusdã ecclesiasticis officiis exercendis prohibentur, unde censura hæc laicos afficere nequit. Distinguitur vero suspensio in *totalem et partialem*, in suspensionem *ab officio* et suspensionem *a beneficio*. Suspendio *ab officio* potest etiam esse vel *ab ordine*, vel *a jurisdictione*. Suspendio est *totalis*, si clericum tum officii exercitio, tum beneficii fruitione privet. Si quædam actio sub pœna suspensionis sine restrictione prohibeatur, talis habetur suspensio simul *ab officio et beneficio*, nempe *totalis*. Suspendio est *partialis*, si privat tantum *officio*, vel *beneficio*, vel *exercitio ordinis*, vel *exercitio jurisdictionis*. Suspendio *ab ordine* non includit suspensionem *a jurisdictione*, et viceversa. Sed suspensio *ab officio* includit suspensionem tum *ab ordine*, tum *a jurisdictione*.

24. Clericus suspensus qui solemniter officia sua, aut quemvis ordinem sacrum exerceat, lethaliter peccat et fit irregularis, nisi necessitate ad id impellatur; attamen si toleretur, valide exercet, etiam in actis quæ jurisdictionem requirunt. Aliter vero, quoad jurisdictionis acta, si fuerit nominatim denunciatus: excepto enim casu extremæ necessitatis, veluti si non adesset alius sacerdos ad morientem absolvendum, ejus acta invalida essent.

Si suspensio decernatur ad tempus determinatum, eo elapso, cessat ex se: si vero lata fuerit sine temporis determinatione non tollitur nisi per subsequentem absolutionem.

Præter suspensiones quæ ab episcopis ferri possunt, nonnullæ exstant in jure canonico jam determinatæ. En aliquot numero earum, quæ nempe in praxi facilius usuvenire possunt.

24. Suspensionem summopontifici reservatam *ipso facto* incurrit:

1.º Qui ordinationem suscipiat, postquam episcopo promiserit se nihil pro sua subsistentia postulaturum. Episcopus autem ipse qui hoc simoniacum promissum exceperit, per tres annos suspenditur sacrorum ordinum a collatione.

2.º Qui ordines sacros simoniace, quocumque modo, suscepit.

3.º Qui ordinationem receperit ab episcopo, quem sciebat episcopatu renunciasse.

4.º Qui ordinationem excipit ab hæretico, vel schismatico, vel excommunicato denunciato.

5.º Maritus qui, excepto casu adulterii e parte uxoris, sine ejus consensu sacros ordines suscepit.

6.º Qui, cum sit majori excommunicatione irretitus, sacros ordines adeat priusquam a censura absolutionem receperit.

7.º Qui ordines sacros suscepit, cum ætatem canonicè requisitam nondum attigerit.

8.º Religiosi apostatæ, qui apostasiæ tempore sacros ordines susceperint.

26. Incurrit suspensionem episcopo reservatam :

1.º Qui violat statutum vel ordinationem, quæ suspensionem ferat ordinario reservatam.

2.º Qui ecclesiæ administrationem gerentes ipsi debita ad eam non pertinentia imponunt, mutuando, ex, gr., pecunias sub ejus nomine, cum mutatio in ipsius bonum, vel propter ejus necessitatem nullimode fiat.

3.º Qui ad ordinationes progreditur *per saltum*.

4.º Qui ordinationem ab episcopo extraneo suscipiat, quin ab episcopo suo dimissoriales litteras obtinuerit.

5.º Qui, sede vacante, nec anno absoluto, sacros ordines suscipiat ex dimissoria vicarii capitularis, qui summi pontificis indultum ad hoc non retulerit.

6.º Clericus qui ad subdiaconatum accesserit sine titulo clericali, nisi forte ab habente potestatem dispensationem retulerit.

7.º Ille qui ei, qui titulum clericalem sibi confert, faciat promissionem de fructibus non exigendis.

8.º Qui duos sacros ordines (*majores*) eadem die recipiant.

9.º Qui ordinationem furtive recipiat, nempe quin prius fuerit ab episcopo, vel a suis delegatis examinatus et approbatus.

10.º Qui ordines sacros suscipiat *extra tempora*, sine summi pontificis dispensatione.

11.º Parochus qui benedictione nuptiali sponsos conjungat quorum neuter domicilium teneat in sua parocchia, neque a parcho alterutrius consensum ad hoc retulerit.

27. Interdictum ultima recensetur ex ecclesiasticis censuris. Hoc confundi nequit cum simplici episcopi prohibitione, neque cum revocatione sacerdotis qui removeri possit, atque est censura qua prohibetur divinorum officiorum celebratio, sacramentorum administratio et ecclesiastica sepultura. — Distinguendum interdictum *locale*, quo directe afficitur locus, ecclesia nempe, cæmeterium, oratorium, etc.; interdictum *personale*, quod di-

recte cadit in unam, aut plures personas peculiariter; et interdictum *mixtum*, quod ferit tum loca, tum personas loca incontinentes. Interdictum personale sequitur ubique personas.

28. Tam interdictum locale quam personale subdistinguuntur iterum in *generale* et *particulare*: generale complectitur totam aliquam regionem, si locale sit, vel universam communitatem, si sit personale; particulare vero non plectit nisi aliquem peculiarem locum, ex. gr. aliquam sacram ædem, aut personas quasdam alicujus conditionis peculiaris. Si autem interdicatur populus, interdictus non intelligitur clerus, nec religiosi ordines, neque peregrini. Item interdictum quo Clerus afficiatur, non protenditur ad populum neque ad eos qui regularibus Ordinibus nomen dederint; immo vero ii quoque clerici eximuntur qui cum clero interdictio ex officiorum relatione in unum corpus minime coalescunt, licet eodem loco degant.

29. Quando interdictum est *generale locale*, nulla existit ab eo exceptio neque peculiarium locorum, ut essent ecclesiæ regularium, neque personarum, et tenetur illud servare etiam episcopus qui ipsum tulit, excepto solummodo romano Pontifice. Si vero interdictum est *generale personale*, excepti habentur 1.º episcopi, qui eximuntur etiam a suspensione generali, 2.º innocentes, si alibi domicilium figant, 3.º exteri, 4.º infantes et amentes doli incapaces, qui tamen æque privantur ecclesiastica sepultura.

30. Clerici canonice interdicti, qui sui ordinis officia exercuerint, irregulares fiunt. Item presbyter qui in loco interdicto sacra peragat mysteria, interdictus evadit. Indicta est etiam excommunicatio in eos qui interdictum denunciatum vel ipsi transgrediuntur vel alios ad transgrediendum impellunt. Peccat qui sine formalitate clericum interdicat, ex. gr., viva voce et sine *indicatione* causæ: insuper episcopus qui personæ interdictæ sententiam scripto minime tradiderit, aut causa etiam non indicata, interdictur ad mensem ab ingressu in ecclesiam. Excipiuntur prælati regulares (1).

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, lib. VII, n. 318.

PARS ALTERA.

DE OFFICIIS HOMINIS CHRISTIANI

II

NATURALIBUS EJUSDEM RELATIONIBUS

SIVE

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

1. Perspectis iis omnibus, quorum cognitio necessaria erat, ut id discernere possemus actus qui homini imputabiles sunt, et gradum dimetiri eorum imputabilitatis, nunc exponenda sunt officia quæ homini tam e legis naturalis dictamine quam e positiva divina Revelatione incumbunt. Equum est autem ut primo agatur de iis quæ ex ordine naturali procedunt, et iis nempe relationibus in quibus homo naturaliter versatur ut erga Deum, quam erga proximum et erga semetipsum. Quia ergo hujusmodi officia compendiata veluti exhibentur decem illis præceptionibus, quas duabus lapideis tabulis inscriptas Deus tradidit per Moysem populo Israelitico, ideo plures rerum moralium tractatores hujusmodi præcepta, quæ simul græca voce Decalogus appellantur, sibi tamquam normam præfigunt, qua ducantur in talium officiorum evolutione. Lex enim duarum tabularum proprie non obligat christianos per se, tamquam si omnes illæ constitutiones, quæ per Moysem datæ sunt a Deo populo Israelitico, inde valorem assumerent etiam pro gente christiana; sed obligat christianos quia ejus præscripta cum ipso jure naturæ identificantur. Hoc autem naturæ jus plenius adhuc nactum est evolutionem per evangelicam revelationem, et ideo ait Christus: *Non veni legem solvere, sed adimplere*; id est non ad tollendam obligandi vim præceptionibus quæ in Lege mosaica naturali juri conformes existunt, sed potius ad legem hanc perficiendam adjuvatis aliis quoque præceptis quæ nondum scripto fuerant promulgata.

2. Decalogi præcepta his verbis, Exodi XX, continentur: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi*

sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles. Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me; et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me et custodiunt præcepta mea.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumerit nomen Domini Dei sui frustra.

Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo tu, et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum, et advena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram et mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo: idcirco benedixit Dominus diei sabbati, et sanctificavit eum.

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram quam Dominus Deus tuus dedit tibi.

Non occides.

Non mæchaberis.

Non furtum facies.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Non concupisces domum proximi tui.

Nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Nos igitur quoque plurimo theologorum numero morem gerentes, quænam homini, præsertim vero christiano, officia incumbant ex ejusdem relationibus ordinis naturalis, juxta horum præceptorum seriem evolvemus; ita ut e trium priorum præceptorum enucleatione sermo fiat de iis officiis quibus perstringimur erga Deum, ex aliorum vero de iis quibus devincimur tam erga proximum quam erga nosmetipsos.

CAPUT PRIMUM.

DE OFFICIIS E PRIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Exhibitis jam Exodi verbis quæ primum Decalogi præceptum conficiunt, non modo abstinere a vano idolorum cultu, sed solum verum Deum, rerum omnium creatorem, adorare et colere præcipimur; nempe in Deum credere, in Deo sperare no-

stram ponere, Deum diligere, ac demum debitum Deo cultum persolvere. Igitur tam fides, spes, et charitas, quæ virtutes theologales appellantur; quam religio, quæ priorem obtinet locum inter morales virtutes, ad primum decalogi præceptum speciali ratione pertinent, ideoque de his singulis pro opportunitate hic disserendum erit.

ARTICULUS PRIMUS.

De fide.

2. De fide agentes primo loco ejus notionem, naturam et obligationem statuere debemus, deinde vero agere de peccatis huic virtuti adversantibus.

§ 1. *De fidei natura et obligationibus circa eandem.*

3. Fides est virtus supernaturalis per quam firmiter credimus quidquid Deus Ecclesiæ suæ revelavit, eo quod Deus est veritas ipsa. Objectum igitur fidei omnes veritates a Deo revelatas complectitur, quas quidem tales esse dignoscimus ex Ecclesiæ doctrina, quæ, ut ait Apostolus, *columna est et firmamentum veritatis* (1). Verum Ecclesiæ magisterium licet infallibile, non motivum fidei, sed medium tantummodo haberi debet per quod fidei veritates, quæ verbo Dei innituntur, nobis innotescere possunt. Motivum fidei est ipsamet Dei veracitas, atque idcirco credere debemus quia Deus, qui ipsa est Veritas, nobis locutus est.

4. Fides omnino ad salutem necessaria est; *sine fide* enim, ait apostolus Paulus, *impossibile est placere Deo* (2). Fides habitualis, quæ per Baptismum nobis infunditur, sufficit quidem ad salutem in infantibus, iisque qui rationis usum nunquam adepti sint. Sed ii, qui actualis fidei capaces sunt, actu credere tenentur quidquid Ecclesia docet; haud tamen requiritur ut fides *explicita* sit sive particularis circa omnia. Si enim eas excipias fundamentales veritates, quas nemo absque damnationis periculo ignorare potest, fides *implicita* sive *generalis* in simplicibus fidelibus sufficit.

5. Necessarium est necessitate *medii* ut quisque explicitè credat Deum existere, ac supremum esse rerum omnium dominum,

(1) II Tim. XIII, 13.

(2) Hebr. XI, 6.

justamque remuneratorem eorum qui illum inquirunt: *Credere oportet accedentem ad Deum*, inquit s. Paulus, *quia est, et inquirentibus se remunerator sit* (1). Nemini ergo ex adultis aditus ad salutem patere potest, quin explicite credat tum existentiam Dei ejusque providentiam, tum existentiam alterius vitæ, in qua quisque, prout se gesserit, justam accipiet mercedis retributionem.

Necessarium est quoque ad salutem explicite credere mysteria cum ss. Trinitatis, tum etiam incarnationis et passionis Domini nostri Jesu Christi. Haud tamen satis constat utrum necessaria sit necessitate *medii*, an non. Emin. card. Gousset eo animum suum inclinari profitetur, ut probabiliorem habeat opinionem quæ fidem hanc necessariam retinet necessitate tantum morali, sive, ut ajunt, præcepti, atque alii theologi sive veteres sive recentiores cum eo conveniunt; attamen s. Alphonso de Ligorio contraria opinio probabilior visa est. Verum quidquid sit hac de re, hoc ipso quod in dubio versamur, ita practice quisque se gerere debet, ac si explicita horum mysteriorum fides necessaria esset necessitate *medii*. Quæcumque enim, licet gravissima, probabilitas minime solvere nos potest ab iis præstandis quæ, licet juxta minus probabilem sententiam, ad salutem omnino necessaria habeantur.

Ideo ex hoc Christifideles omnes et scire et credere explicite tenentur: 1.º unicam numerice esse divinam essentiam, atque in ea tres realiter distinguere personas, Patrem et Filium et Spiritum Sanctum; 2.º Dei Filium, secundam videlicet ss. Trinitatis personam, et hominem factum et in cruce mortuum esse propter salutem nostram; 3.º animam, eamque immortalem, a Deo creatore inditam nobis fuisse; 4.º denique vere existere tum paradisum ad æternam justorum retributionem, tum etiam infernum ad æternam eorum punitionem qui in aliqua lethali culpa ex hac vita decedunt.

6. Quisque insuper scire tenetur necessitate præcepti et quoad substantiam saltem: 1.º integrum apostolorum symbolum; 2.º orationem dominicam; 3.º præcepta decalogi et præcepta Ecclesiæ, quæ omnibus fidelibus communia sunt; 4.º quæ pertinent ad sacramenta tum Baptismi, cujus administrandi necessitas cuique occurrere potest, tum Pœnitentiæ et Eucharistiæ, ad quæ quisque saltem semel singulis annis accedere debet. Quoad cætera sacramenta, explicite de iis fides illis tantummodo necessaria est qui ea suscepturi sint. Quamvis autem in istarum rerum cognitione diversi veluti gradus dari possint, ita ut non æque in omnibus plena sit atque per-

(1) *Hebr.* XI, 6.

fecta, uemini tamen hæc fidei capita omnino ignorare unquam licitum esse potest, ac sola vera et naturalis mentis hebetudo huiusmodi ignorantiam a gravi culpa excusare valet.

7. Præterea juxta generalem ac perpetuam Ecclesiæ consuetudinem nec non juxta veterum Patrum constitutiones quisque tenetur scire nedum quoad substantiam, ut jam supra innuimus, sed etiam memoriter quoad verba, symbolum apostolorum, orationem dominicam et angelicam salutationem, tum etiam se crucis signo signare hisce verbis: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Hæc tamen obligatio haud tam gravis habenda est ut nemo transgredi eam possit quin lethali culpa se obstringat (1). Noverint autem genitores, institutores iique omnes quibus adolescentum cura quoquo modo demandata est, sibi maxime in id incumbendum esse, ut omnes quorum curam gerunt res hæc omnes apprime discant tam ad literam quam ad sensum. In primis vero parochi hic desuper invigilare non prætermittant, ac operam dent, ut omnes quotquot sunt parœciani sui recitare sciant vernaculo etiam sermone symbolum apostolorum, orationem dominicam et salutationem angelicam, ac postremo suis in catechesibus eos ne pigeat prima religionis elementa ac præcipuas fidei veritates frequentius repetere ac edocere. Quod si christianam plebem hoc modo evangelizare neglexerint, sibi tremenda Dei judicia vereantur. Quot quot enim a grege crimina ob ignorantiam perpetrantur, animam pastoris turpissime inquinant atque artissime obstringunt.

8. Ut animus omnibus adjiciatur ad sanctum officium exercendum institutendæ juventutis in religionis doctrinis, summus pont. Paulus V constitutione edita die 6 octobris 1607 concessit: 1.º iis qui erudiendæ juventuti incumbunt centum dierum indulgentiam pro singulis in quaque hebdomada vicibus quibus discipulos suos christianæ religionis elementa docuerint, nec non septem annorum indulgentiam, quoties, dominico vel festo aliquo die recurrente, eos ad ecclesiam vel locum alium quemcumque perduxerint, ubi catechesis habeatur: 2.º parentibus, dominis ac dominabus indulgentiam centum dierum, toties luendam quoties domi filios famulosve ad se accitos in rebus ad fidem pertinentibus erudiant: 3.º centum item dierum indulgentiam singulis fidelibus qui per dimidiam horæ partem fidei mysteria ignorantibus exponant. Clemens vero XII, litteris diei 25 junii 1735, septem annorum et totidem quadragenarum in-

(1) S. Liguori, *Theol. Mor.*, lib. II, num. 5.

dulgentiam concessit, quam quisque lucrari potest, quotiescumque confessus ac sacra communione refectus catechesim habuerit, nec non indulgentiam plenariam diebus festis Natalis Domini, Paschatis et ss. apostolorum Petri et Pauli, iis omnibus, qui huic pio operi de more incumbant, dummodo, suis per sacramentalem poenitentiam noxis expiatis ac sacra Eucharistia refecti, juxta intentionem summi pontificis ad Deum supplicaverint.

9. Peculiari præcepto omnes tenentur actus fidei interdum elicere; non enim sufficit fidem habitualement possidere, aut semel tantum vel bis universo vitæ tempore profiteri, se revelatis veritatibus assentire. Porro contraria sententia anathemate ab Ecclesia perculsa fuit, in harum propositionum damnatione: *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundum se.* — *Satis est actum fidei semel in vita elicere* (1).

Actum fidei quisque elicere peculiariter tenetur: 1.º statim ac, perfectum rationis usum assecutus, in fidei veritatibus sufficienter fuerit eruditus: 2.º cum contra fidem fuerit tentatus; hujusmodi enim tentationes tunc superamus, cum eas quodammodo a nobis repellimus per fidei actum, sive explicitæ, fortiter adhaerendo illi veritati circa quam tentatio ingruit, sive etiam implicitæ, intellectus nostri obsequium declarando omnibus generalim veritatibus ab Ecclesia propositis, et simul animum distrahendo ab errore qui menti obversatur: 3.º quando fides qualibet de causa sit exterius profitenda; 4.º cum mortis periculum impendeat; tunc enim maxime urget necessitas Deo se conjungendi, quod quidem fit per fidem: 5.º etiam præter enumeratos superius casus, præceptum fidei ejusmodi est ut obliget frequenter in vita. Nemo sane a gravi culpa excusari posse videtur qui per notabile aliquod temporis spatium, puta per integrum mensem, nullum sive explicitæ sive implicitæ fidei actum elicuerit; quod quidem tunc fieret cum per totum hoc tempus nullum omnino exerceretur religionis actus; atque idem dicendum videtur de duabus aliis virtutibus theologalibus, spe nempe et charitate.

Postremo actus fidei, saltem implicitæ, indirecte ac veluti per concomitantiam toties quisque elicere tenetur quoties actum alium quemcumque exercere debeat, qui a fide disjunctus omnino esse nequeat, ut actus spei, charitatis, poenitentiae, religionis, atque alia id generis.

10. Attamen, ne quotquot timoratae sunt conscientiae vanis anxietatibus atque scrupulis divexentur, opportunum est ani-

madvertere, actus omnes theologialium virtutum exerceri sæpissime posse, quin formula ulla ex iis recitetur, quæ sub titulo *Actus Fidei, Spei et Charitatis* fidelibus communiter proponuntur. Qui enim signo crucis se signet, qui missam audiat, qui ss. Eucharistiam invisat ac veneretur, eodem tempore quo hæc agit, totidem profecto actus fidei implicite elicit. Ipsa symboli apostolici recitatio est per se professio fidei plus minusve explicita veritatum omnium religionis, quas quisque sive necessitate medii, sive necessitate præcepti explicite credere tenetur. Qui ad Deum quocumque modo se convertit, sive per orationem, sive per sacramentorum susceptionem, actum spei exercet: non enim Deum invocaret, nisi in eo speraret. Postremo qui orationem dominicam recitando, sic orat: *Sanctificetur nomen tuum, fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*, jam hoc ipso Deum se diligere proficetur, actumque charitatis exercet. Ad actum enim fidei, spei et charitatis eliciendum minime requiritur ut etiam motivum actus ipsius enunciatur (1).

11. Prout igitur p. Pallavicini confessarios opportunissime admonet, si penitentem repererimus qui symbolum apostolicum, orationem dominicam atque actum sciat contritionis, etiamsi eas formulas actuum theologialium virtutum ignoret quæ communiter recitari soleant, eum ut absolutione indignum ne dimittamus. Formulæ enim istæ atque per se obligatoriæ non sunt; atque iterum animadvertit memoratus P. Pallavicini, ante annum vigesimum supra millesimum septingentesimum nullibi de ejusmodi formulis mentionem factam reperiri. Attamen certe valde commendandus istarum usus quæ tum rectissime exprimunt tam motiva quam objecta fidei, spei et charitatis, tum maximam fidelibus afferunt utilitatem ad ipsas virtutes fovendas. Quisque igitur confessarius pœnitentes suos enixe adhortari debet ut formulas istas et probe discant et frequenter recitent (2).

12. Quare parochi aliique qui catecheses habere solent, fidelibus suadeant, ut pias hasce formulas memoriæ tradant, ac singulis diebus vel saltem festo quolibet die devote recitent. Quod ut libentius et fructuosius a fidelibus fiat, meminisse juverit, summum pontificem Benedictum XIV suo rescripto 11 decembris 1754 concessisse: 1.º indulgentiam plenariam, perpetuam ac defunctis

(1) Vide s. Alphonsum de Liguorio, *Theol. moral.*, lib. II, num. 7. — De Lugo, *De fide*, dist. 13, num. 47. — Bergier, *Dictionarium theologicum*, ad verbum *Actus*, etc.

(2) Vide præcitatum opus *Il sacerdote santificato per l'amministrazione del sacramento della Penitenza*, num. 28.

cuique esse publicum quemcumque adire magistratum, etsi calvinistam, lutheranum, anglicanum, judæum, islamitam; dummodo hoc fiat pro iis tantum, quæ ad actum civilem spectant (1).

§ 2. De Peccatis fidei contrariis.

16. Peccata fidei essentialiter contraria tria potissimum numerantur, *infidelitas* nempe, *hæresis* et *apostasia*. *Infidelitas* proprie dicta complectitur paganismum, judaismum ac mohammedismum, et trifariam dividitur. Alia est enim *negativa*, ut in iis qui nihil unquam de christiana revelatione audiverunt; alia *privativa*, ut in iis qui revelatas a Christo Domino veritates culpabiliter ignorant; alia demum *positiva* sive contradictoria, ut in iis qui fidem sibi sufficienter propositam contemnunt, eique contradicunt. -- Infidelitas negativa, quippe quæ effectus est ignorantiae involuntariæ et invincibilis, minime culpabilis est habenda: *Si non venissem et locutus fuisset eis, peccatum non haberent* (2). Huc quoque recidit damnata a summis pontificibus s. Pio V, Gregorio XIII et Urbano VIII Baji propositio: *Infidelitas pure negativa, in his in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*. Secus vero dicendum de infidelitate privativa, quæ voluntaria est in causa, et de infidelitate positiva, quæ voluntaria est directe: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur* (3).

17. *Hæresis* definitur: error pertinax et directe oppositus alicui ex fidei veritatibus quas Ecclesia, ut a Deo revelatas, nobis credendas proponit. Peculiare igitur hæresis constitutivum est error contra fidem cum animi pertinacia. Nulla quippe hæresis dari potest quin simul et aliquis error sit; nec ullus existere potest error quin aliquod ab intellectu iudicium fiat. Ex quo inferes, eum quidem hæreticum non esse qui iudicium suum dubius suspendit; sed qui expresse iudicat, hoc vel illud dogma ab Ecclesia propositum, ut a Deo revelatum, non esse certum: *Dubius in fide infidelis est* (4). *Est hæreticus qui affirmative de aliquo articulo fidei dubitat, hoc est iudicat esse dubium. Dixi affirmative; quia negative tantum dubius, hoc est suspendens iudicium, per se et simpliciter non est hæreticus, quia non habet iudicium ergo nec erroneum: modo tamen non ideo suspendat quod*

(1) Vide s. Alphensum de Ligorio, *Theol. Moral.*, lib. II, num. 16.

(2) Jo. XV. 22.

(3) Marc. XVI, 16.

(4) Cap. I. *De hæret.*

valiter judicet non liquere de certitudine objecti (1). Verum it, nec ne, hæresis in dubio aliquo circa fidem, semper tamen viter peccaret qui in eo voluntarie ac deliberate moraretur. quando igitur dubium aliquod circa revelatas veritates menti stræ obversari animadvertamus, cito illud a nobis remove de-mus, ac intima animi fiducia ad eum confugere qui est *auctor consummator fidei* nostræ.

18. Requiritur insuper ut error directe opponatur alicui e fi-
i veritatibus; secus enim error, licet gravissimus, hæresis mi-
me esset. Hinc est quod in Ecclesiæ censuris distinguantur
positiones hæreticæ, propositiones quæ, etsi non hæreticæ,
resim. tamen sapiunt aut eidem favent; et propositiones erro-
ræ, contrariæ nempe quibusdam theologicis illationibus quæ
at communiter in Ecclesia receptæ, non tamen ut articuli fidei
aberi possunt. Quæcumque enim hæresis est error; at non
omnis error hæresim constituit.

Ad hæresim postremo requiritur ut error cum quadam animi
ertinacia retineatur. Hinc non potest hæreticus censi qui, ve-
itates aliquas fidei etiamsi culpabiliter ignorans, errorem ali-
quem defendit, paratus tamen acquiescere Ecclesiæ judicio. Iste
quippe, hac in hypothesi, graviter quidem peccaret, sed minime
æreticus habendus esset, nisi cum obsisteret Ecclesiæ defini-
tionibus, quas aut ipse provocaverit, aut jam antea circa illum
psum errorem ab Ecclesia prolatis dignoverit. Non enim necesse
est ut Ecclesia, si quando lis aliqua insurgat de re jam definita,
oracula sua iterum depromat.

19. Præcipuæ pœnæ in jure contra hæreticos latæ sunt ex-
communicatio, irregularitas atque privatio cum beneficiorum et
jurisdictionis spiritualis, tum etiam ecclesiasticæ sepulturæ. Sed
ut pœnam aliquam ecclesiasticam aliquis incurrat, ea hæresis
requiritur quæ et interior simul fuerit et exterior.

In jure decretum insuper est, sub pœna excommunicationis
ipso facto incurrendæ, ne quis libros ab hæreticis exaratos le-
gere presumat, sive hæreticas doctrinas defendant, sive etiam
nullum forte errorem contineant, dummodo tamen de rebus ad
religionem pertinentibus tractent. Etiam ubi hujusmodi excom-
municatio, ut in pluribus Galliæ diocæsisibus, minime vigeat, pa-
rochi omni sollicitudine providere debent ne fideles sibi commissi
legant hæreticorum ac novatorum libros, qui Ecclesiam sive

(1) S. Alphonsus de Ligorio, *Theol. moral*, lib. II, num. 19; lib. VII, num. 312.

in suis fundamentalibus principiis, sive in aliquo dogmate, impio conatu aggrediuntur. Ex hujusmodi enim lectione gravissimum perversionis periculum imminet fidelibus, immo vero et nonnullis interdum ex ipsis Ecclesiæ ministris.

20. *Apostasia* est deflexio a nomine christiano, ac universæ christianæ fidei repadium. Hoc igitur discrimen apostatam inter et hæreticum intercedit, quod ille omnia quotquot sunt fidei capita denegat ac rejicit; iste vero nonnisi unum aut alterum impugnatur, christianum nomen adhuc relinens.

Apostasiam eadem ac hæresim canonicæ pœnæ persequuntur. Hinc, cum etiam qui atheismum vel deismum profitentur inter apostatas recensendi videantur, dicendum est, eos quoque excommunicationem, aliasque pœnas canonicas incurrere, quæ in jure adversus hæreticos decernuntur. Verumtamen hanc illationem ad eos extendere non licet, qui, cum in rebus ad religionem pertinentibus indifferentes sint, nulli omnino sectæ nomen dederint, ac neque veritatem neque errorem sequantur.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Spe.

§ 1. *De Spei supernaturalis natura et necessitate.*

21. Etiam in tractatione de theologica Spei virtute gressum facere oportet ex ejus definitione ad ejus naturam stabiliendam, ut deinde necessitas inferatur et obligationes determinentur ex hac necessitate derivantes. Sermo erit demum de peccatis spei oppositis.

22. Spes est virtus supernaturalis qua, innixi promissionibus Dei, qui est infinite bonus, omnipotens ac fidelis, certa cum fiducia expectamus tum æternam beatitudinem, tum media ad eam consequendam necessaria.

Beatitudo æterna et gratia, sive auxilia supernaturalia quibus eam promereri possimus, objectum sunt virtutis spei. Motivum autem hujus virtutis, fiduciæ nempe, ducitur ex bonitate, potentia, fidelitate Dei, qui, quicquid promisit, non servare non potest.

Idem, ac Apostolus dixit de fide, de spe quoque dicendum est, nempe *Sine spe impossibile est placere Deo*; ita ut et ipsa necessaria sit ad salutem necessitate *medii*. Sint licet crimina nostra et numero infinita et enormitate gravissima, a Deo misericorditer venia expectanda semper est: si speramus, via nobis ad salu-

tem patet; secus, nihil nobis reliquum est nisi æterna damnatio. Ut enim ait s. Isidorus hispalensis: *Desperare est in infernum descendere* (1).

23. Sed non secus ac de fide, urget nos etiam de spe peculiare præceptum, quo tenemur actus spei interdum elicere. Hanc enim propositionem Ecclesia damnavit: *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis, ex vi præceptorum divinatorum ad eas virtutes pertinentium* (2). Præceptum autem huiusmodi actus eliciendi obligat: 1.º cum aliquis perfectum rationis usum adeptus, ultimum hominis finem sufficienter agnoverit: 2.º cum in desperandi tentationem incidimus; nonnisi enim per contrarios actus, Dominum exorantes ut spem nostram magis magisque adaugeat, huiusmodi tentationibus obistere possumus: 3.º cum in mortis periculo versamur; hoc enim præsertim tempore nos Deo per spem conjungere debemus, in mentem nobis revocando infinita Jesu Christi merita, qui propter nostram salutem se ipsum morti tradere non dubitavit: 4.º frequenter per vitæ decursum. Qui vero notabile aliquod temporis spatium, integrum ex. gr., mensem, quin ullum, omnino neque implicitum neque explicitum spei actum eliciat, transigeret, contra hoc præceptum peccare videretur tum emin. cardinali Gousset, tum aliis quoque insignibus theologis.

24. Aliæ præterea dantur vitæ circumstantiæ in quibus præceptum hoc nos indirecte obligat, videlicet: 1.º quando contra virtutem quamcumque graviter tentati, ad Deum confugere debemus, ut gratiam ab eo tentationis superandæ oblineamus: 2.º cum orationis præceptum implere debemus: 3.º cum sacramenta suscipimus, præsertim vero cum ad sacramentalem Pœnitentiam accedimus. Minime tamen, ut præceptum hoc adimpleatur, actus spei expliciti necessario eliciendi sunt. Qui orationem dominicam vel precem aliam quamcumque recitat; qui Missæ sacrificio devote interest; qui sacramentum aliquod debitis cum dispositionibus suscipit, totidem actus spei indirecte ponit. Nec enim hujus virtutis motivum quoque, prout in virtutum theologiae formulis invenitur, exprimere tenemur (3).

(1) *Lid. de summo bono*, cap. XIII.

(2) *Decret. Alex. VII*, an. 1665.

(3) Vide supra, num. 11. de Primo Decalogi præcepto.

§ 2. *De peccatis Spei virtuti oppositis.*

25. Peccata contra hanc virtutem bifariam distinguuntur : alia enim sunt per *defectum*, cum nempe aliquis in desperationem incidit ; alia vero per *excessum*, quando scilicet de salute nostra temere præsumimus. Desperatio et præsumptio sunt per se ipsa peccata mortalia, independenter a quacumque circumstantia, quæ eorum etiam speciem immutare possit. *Ista duo occidunt animas*, ait s. Augustinus, *aut desperatio, aut perversa spes* (1).

Interdum autem fieri potest, ut perversæ contra fidem cogitationes duo hæc peccata concomitentur ; quod quidem contingeret cum aliquis crederet sive mandata Dei se exequi non posse, sive non esse in Ecclesia facultatem peccata remittendi, sive salvos nos fieri posse per solam fidem absque operibus bonis, sive denique nostram nos posse operari salutem, vel sine gratia, per solas naturæ vires, vel sine nostra cooperatione, per sola Jesu Christi merita. Hisce profecto in casibus desperatio et præsumptio essent simul et spei et fidei contrariæ, ac proinde hæc quoque circumstantia, utpote speciem immutans, esset in sacramentali confessione aperienda, nec satis confessionis integritati consuleret qui se vel præsumsisse vel desperasse tantummodo proderet.

26. Sed pluribus aliis modis contra virtutem spei per desperationem peccare possumus, nempe : 1.º cum, peccatorum nostrorum multitudinem atque enormitatem perpendentes, spem veniæ obtinendæ amittimus ; 2.º cum pravas animi inclinationes minime ducimus superare nos posse, nimis pertimescentes sive mali habitus vim, sive factum jam antea infirmitatis nostræ experimentum ; ex quo quidem duo exoriuntur funestissimi effectus, acedia nempe spiritualis et perseverantia in peccatis : 3.º cum ex altera parte cœlestis gloriæ magnitudinem, ex altera vero naturæ nostræ humilitatem ac pene nullitatem considerantes, ad hanc ipsam gloriam tendere minime quodammodo audemus, ac proinde, omnibus ad salutem necessariis turpiter neglectis, quæcumque terrena sunt unice colimus, nostrisque votis persequimur : 4.º si quis, rebus sibi adversantibus, nulla in Dei providentia spe collocata, mortem ipse sibi desideret aut etiam consciscat : non enim bona tantummodo spiritualia a Deo expectanda sunt, sed liberatio etiam a malis vite hujus, aut saltem gratia ea patienter tolerandi, atque fructum aliquem spirituales inde

(1) Serm. LXXXIII.

percipiendi : 5.º postremo, cum aliqua de re Deum ideo exorare desisimus, quod quæ ab eo in ordine ad salutem petebamus, illico non concesserit ; obliti nempe, Deum instantibus præsertim precibus suas concedere gratias, ac solere etiam sæpe sæpius bona exorata ad aliud tempus differre, quod hoc nobis ipse opportunius fore cognoscat.

27. Præsumptione vero contra spem delinquimus cum peccare perseveramus eo quod confidamus, Deum plurima nobis peccata æque ac pauca condonaturum esse ; cum scilicet, spei facilis veniæ innixi, animum sumimus ad peccandum. Minime tamen præsumptionis crimine reus esset qui, etsi spe veniæ quodammodo illectus, non ex hoc, tamquam ex causa efficiente, sed ex passione præsertim in peccatis perseveraret. Item qui peccata peccatis superaddit, sperans fore ut aliquando suorum pœniteat peccatorum, non proprie peccat contra spem, sed potius contra charitatem quam quisque erga semetipsum habere debet, dum æternæ damnationis periculo se evidenter exponit (1).

ARTICULUS TERTIUS.

De charitate.

28. Charitas est virtus supernaturalis qua Deum super omnia et propter ipsum, proximum autem sicut nosmetipsos et propter Deum diligimus. Charitatis objecta sunt primo quidem Deus, dein nos ipsi et proximus ; motivum vero est ipsemet Deus et infinitæ ejus perfectiones. *Ex una, eademque charitate, inquit s. Augustinus, Deum proximumque diligimus ; sed Deum propter Deum, nos autem et proximum propter Deum* (2). *Qua charitate proximum, ipsa charitate diligimus et Deum* (3). S. Thomas eadem et ipse docet ac s. Augustinus : *Ratio diligendi proximum Deus est : unde manifestum est quod idem specie actus est quo diligitur Deus et quo diligitur proximus* (4). De charitate in Deum et proximum pro objecti diversitate distincte loqui debemus, sicut et de peccatis quæ adversus utramque sunt.

(1) S. Thom. Sum., part. II, sec. quæst. 21, art. 2. — S. Alph., *Theol. moral.*, lib. II, num. 21.

(2) *De Trinit.*, lib. VIII, cap. VIII.

(3) Serm. CCLXV.

(4) Sum., part. II sec. quæst. 25, art. 1.

§ 1. De charitate in Deum.

29. Duplex distinguitur amor erga Deum, *perfectus nempe et imperfectus*. Perfectus pertinet ad charitatem proprie dictam, et facit ut diligamus Deum unice propter seipsum: imperfectus vero cum virtute spei quodammodo confunditur, quia per eum diligimus Deum potius propter nos, tamquam nobis bonum, quam propter semelipsum. Optime hac in re d. Thomas: *Amor quidam est perfectus, quidam imperfectus. Perfectus quidem amor est quo aliquis secundum se amatur, utpote cum aliquis secundum se vult alicui bonum; sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est quo quis amat aliquid, non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat, sicut homo amat rem quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad charitatem, quæ inhæret Deo secundum se ipsum, sed spes pertinet ad secundum amorem, quia ille qui sperat, aliquid sibi obtinere intendit* (1).

30. Amor charitatis, amor nempe perfectus, varios et ipse gradus habere potest: *Charitas, ait s. Augustinus, meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici* (2). Amor enim quivis, utcumque perfectus in objecto suo, ad sublimiores veluti gradus jugiter conscendere potest. Etsi scilicet quotquot charitatem habent, Deum ex toto corde ac super omnia vere diligant, eorum tamen amor plus minusve vehemens atque intensus esse potest: *Non omnis, sunt ipsamet Doctoris Angelici verba, non omnis charitas est in summo, quantum ad intensionem actus* (3).

31. Perfectus tunc dignoscitur esse amor cum, Deum propter se ipsum diligentes, totis animi viribus ad ejus voluntatem adimplendam habitualiter tendimus, ita ut nullam cogitationem, nullum affectum, nullum desiderium charitati contrarium in nobis admittamus. *Ex parte diligentis tunc est charitas perfecta, ait iterum Angelicus doctor, cum aliquis habitualiter totum cor suum ponit in Deo, ita scilicet quod nihil cogitet vel velit, quod divinæ dilectioni sit contrarium; et hæc perfectio est communis omnibus charitatem habentibus* (4).

32. Desiderium ipsum Deum possidendi, si propter Dei gloriam potius quam propter nos ipsos ad ejus possessionem ten-

(1) *Ibid.*, quæst. 17, art. 8.

(2) *Tract. V in Jo.*

(3) *Sum.*, part. II sec. quæst. 24, art. 4.

(4) *Sum.*, part. II sec. quæst. 24, art. 8.

damus, inter actus charitatis perfectæ est æque accensendum. Sic ad perfectam charitatem pertinet Apostoli actus quo dissolvi cupiebat et esse cum Christo. *Charitatem voco*, ita s. Augustinus, *motum animi ad fruendum Deo propter ipsum* (1). Item perfectæ charitatis actum et ille ponit qui Deum diligit propter summam ejus bonitatem, quæ inter præcipua Dei attributa recensetur; etsi hæc Dei bonitas nos ad ejus amorem inducat, in quantum nobis utilis est, vel in quantum nos adjuvat ad Dei voluntatem adimplendam et ad finem nostrum ultimum assequendum, qui est diligendi Deum propter se ipsum. *Possessio Dei est charitas consummata* (2), ait s. Alphonsus de Ligorio. Cæterum, ut rursus docet ipsemet s. Alphonsus, actus perfectus amoris Dei ille est habendus qui sic concipitur: *Deus meus, te super omnia diligo, quia es infinita bonus, ipsamet bonitas infinita* (3). E contra qui Deum *unice* diligunt eo quod hoc sit medium cœlestis gloriæ acquirendæ, vel æternæ damnationis effugiendæ, nullum perfectæ charitatis actum emittunt; Deum enim amant non propter Deum, sed propter se ipsos. Neque item perfectæ charitatis est actus ille, quo Deum diligimus propter beneficia quibus nos ipse cumulavit: hujusmodi enim amor est actus potius grati animi quam charitatis. Si tamen collata a Deo beneficia uti divinæ bonitatis effectus spectentur, si ea scilicet diligamus propter Deum, non autem propter nos; tunc revera actus ponitur perfectæ charitatis: hoc enim in casu non ipsa beneficia, sed potius divina bonitas honorum omnium fons, omnium donorum origo diligitur (4).

33. E virtutibus theologalibus charitas præcipua est: *Nunc autem manent fides, spes, charitas: tria hæc; major autem horum est charitas* (5), inquit Apostolus. Virtus hæc ad salutem omnino est necessaria. Præceptum enim amoris Dei, quod in primo decalogi præcepto implicite includitur, sub ministerio Moysis (6) explicite renovatum est, et a Christo Domino postea confirmatum, qui istud nobis exhibuit ut primum et maximum omnium mandatorum. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum* (7).

(1) *De doctrina christiana*, lib. III, cap. XX.

(2) *Theol. moral.*, lib. II, num. 24.

(3) *Ibid.*

(4) *Theol. moral.*, lib. II, num. 24.

(5) I Cor. XIII, 13.

(6) Deut. V, 5.

(7) Matth. XXII, 37, 38.

Deum diligere ex toto corde, tota anima, tota mente, idem est ac eum amare propter semetipsum et super omnia; rursus idem est ac se paratum tenere ad bona omnia amittenda ipsamque vitam immolandam potius quam mortale aliquod peccatum perpetrare, quod charitati essentialiter opponitur. Amor Dei debet ceteris omnibus dominari: at talis esse potest, quin adeo sit fortis, ardens, intensus ut nullo omnino gradu crescere amplius queat; ideoque amor Dei, etiamsi perfectus sit, intensitate augeri potest.

34. Charitas necessaria est necessitate *medii*; nemo enim sine charitate ad salutem pervenire potest. Ipsimet infantes, qui ante adeptum rationis usum moriuntur, non salvantur nisi per charitatem habitualement, quam in baptismo adepti sunt. Adulti vero ad charitatis actus eliciendos peculiari etiam præcepto obligantur. Propositio contrariam defendens sententiam damnata ab Ecclesia fuit, ut præcedenter *conspicuum* est (1).

Præceptum charitatis nos *minime* obligat ad actus amoris Dei singulis diebus eliciendos; verum qui per notabile aliquod temporis spatium nullum omnino hujus virtutis actum poneret, graviter peccaret, licet ejus vita (quod tamen fieri vix potest) esset ceteroquin irreprehensibilis. Hinc est quod summus pontifex Innocentius XI sequentes damnavit propositiones. *An peccet mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus. — Probabile est, ne in singulis quidem rigore quinquennii per se obligare præceptum charitatis erga Deum. — Tunc solum obligat quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam qua justificari possumus* (2).

35. Igitur, ut omnes fere conveniunt theologi, tunc tenemur ad actus dilectionis Dei eliciendos, 1.º cum, rationis usum assecuti, sufficienter illum agnoscimus qui primum est nostrum principium, nosterque ultimus finis, Deum nempe supremum rerum omnium dominum. 2.º Quando aliquam tentationem patiamur, quæ aversionem a Deo aliquatenus nobis inspiret; 3.º Cum mortis nos urgeat periculum, præsertim si conscientiam lethali culpa inquinatam geramus, neque aliud succurrat medium animæ cum Deo reconciliandæ; 4.º Cum, urgente sacramenti alicujus administrandi necessitate, meminerimus nos gravi culpa esse inquinatos, nec aliquem confessarium adire possimus; tunc enim perfecta contritio est excitanda, quæ illum ipsum charitatis actum necessario includat, quo Deum diligamus propter se ipsum et super omnia.

(1) Vide supra, num. 25 hujus capitis de *Priori Decalogi præcepto*.

(2) Decret. an. 1679.

Postremo identidem in vitæ decursu. S. Alphonsi de Ligorio, cui accedit etiam em. Goussel, auctoritatem secuti (1), tenemus charitatis præcepto minime satisfacere qui per integrum mensem nullum dilectionis Dei actum eliciat. Idem nempe de charitate, ac de fide et spe retinendum putamus.

Minime vero, ut ipse sanctus doctor Alphonsus de Ligorio animadvertit, necesse est ut actus charitatis cum expressa istius præcepti adimplendi intentione eliciantur; possumus enim eos ponere etiam ad finem alium quemcumque, ad aliquam, ex. gr., removendam tentationem, vel ad contritionis actum eliciendum. Immo, quod supra jam adnotavimus, sufficit etiam ut actus charitatis impliciti sint. Hinc qui, v. gr., orationem dominicam recitando, hæc cum intimo devotionis sensu verba proferret: *Sanctificetur nomen tuum; fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra*, jam charitatis actum elicuisse dicendus esset.

36. Mortalia quævis peccata charitati essentialiter opponuntur; eam enim nostris in cordibus extinguunt, quippe quæ efficiunt ut Creatori res creatas præferamus, atque hinc Deo nos inimicos constituunt. Cætera tamen inter peccata nonnulla recensentur, quæ magis directe ac peculiari quadam ratione charitati opponuntur, odium nempe Dei et quotquot inde peccata consequuntur. Nonnulli (quis unquam credat?) Deum odio habent, ac eum vellent aut non existere, aut saltem indifferentem existere ad nostras cujuscumque generis actiones. Isti nempe odio in Deum feruntur hoc ipso quod justus est, et patrata scelera insectatur, ulciscitur ac punit. *Ab aliquibus odio Deus haberi potest*, ait s. Thomas, *in quantum scilicet apprehenditur peccatorum prohibitor et pænarum inflictor* (2). Peccatum istud omnium maximum est, ac plura de eo edisserere nimis piget. *Odium Dei est pessimum peccatum hominis; inter alia peccata gravius, gravissimum peccatum* (3), ait et d. Thomas.

§ 2. De amore erga proximum.

37. Charitas non modo Deum, verum etiam et nosmetipsos amplectitur et proximum. Debemus nempe diligere Deum propter seipsum, nosmetipsos propter Deum, ac proximum ut nos metipsos, sed pariter propter Deum. Duo porro sunt ejusdem charitatis præcepta, alterum nempe quo Deum ex toto corde

(1) *Theol. Moral.*, lib. II, num. 8.

(2) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 54, art. 1.

(3) *Ibid.*, art. 2.

diligere jubemur, alterum vero quo proximum amare tenemur ut diligimus nosmetipsos: *Diliges proximum tuum sicut teipsum* (1). *Duo sunt præcepta*, ait s. Augustinus, *et una est charitas.... quia non alia charitas diligit proximum quam illa quæ diligit Deum* (2).

Peculiaris igitur existit obligatio diligendi proximum, scilicet mutuo nos omnes propter Deum, ut Deus ipse dilexit nos: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos* (3). Cui quidem præcepto ut satis fiat, certo non sufficiunt amoris actus mere exteriores: *Effectus exterior*, ait s. Thomas, *non pertinet ad charitatem, nisi in quantum ex affectu procedit, in quo primo est charitatis actus* (4). Damnatæ proinde ab Innocentio XI. fuere sequentes propositiones: *Non tenemur proximum diligere actu interno et formali. — Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos* (5).

Specificus veluti christianæ charitatis character est, ut eadem cæteris præstemus quæ nobis ab aliis fieri rationabiliter optaremus, respectu habito ad cujuscumque personæ conditionem, atque hoc ipso ut numquam aliis id faciamus quod nobis fieri nollemus: *Et prout cultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter* (6).

38. Ordinem tamen quemdam in charitatis officiis adimplendis sequi oportet. Videlicet post Deum, qui ante omnia et præ omnibus est diligendus, debemus nosmetipsos, et quidem præ cæteris diligere: *Homo ex charitate magis debet diligere seipsum, quam proximum*, ait s. Thomas (7), qui perfecte convenit cum Augustino dicente: *Magis mihi me debeo quam hominibus cæteris, quamvis Deo magis quam mihi* (8).

Sed valde distinguere hic interest ordinem bonorum et ordinem personarum. Ad bona quod attinet, vita spiritualis vitæ temporali, hæc vero famæ, fama divitiis præfertur. Huic igitur principio obsequentes, debemus vitam proximi spiritualem nostræ temporali vitæ anteponeere; vitam proximi temporalem nostræ famæ, ejus famam nostris anteferre divitiis. Hoc tamen non nisi de extrema necessitate prædicatur: tunc quippe solummodo

(1) Matth. XXII, 39.

(2) Serm. CCLXV.

(3) Jo. XV, 12.

(4) In sent. III, dist. 29, quæst. 1, art. 2.

(5) Decret. an. 1679.

(6) Luc. VI, 31.

(7) Sum., part. II, sec. quæst. 26, art. 4.

(8) Retract., lib. I. cap. VIII.

hæc nobis incumbit obligatio jactorum patiendi bonorum inferioris ordinis, ut erga fratres charitatis officia adimpleamus. Sic, ex. gr., grassante peste vel sæviante persecutione, parochus primo, eoque deficiente ejus coadjutor vel alius presbyter qualiscumque, tenetur vitæ quoque discrimen obire, ut ægrotis assistat, iisdemque sacramenta ministret.

39. Quod vero spectat ad ordinem personarum, quando obligatio adsit spirituale vel temporale auxilium proximo afferendi, nec tamen liceat omnibus ea indigentibus opem præbere, tunc charitas rite ordinata jubet, ut, cæteris paribus, pater præferatur matri, mater uxori, uxor filiis, filii fratri aut sorori, frater vel soror consanguineis atque affinibus, hi familiaribus, familiares cæteris personis, amici, benefactores, superiores iis qui hisce titulis minime gaudent, viciniore cæteris concivibus, concives alienigenis, inter alienigenas vero boni malis, infidelibus Christianifideles.

40. Diximus *cæteris paribus*; ratio enim habenda est naturæ et gravitatis necessitatum ipsarum quæ in diversis diversæ sint. *Intelligendum est*, ait d. Thomas, *quod magis conjunctis magis est, cæteris paribus, benefaciendum. Si autem duorum unus est magis conjunctus, et alter magis indigens, non potest determinari universalis regula cui sit magis subveniendum; quia sunt diversi gradus et indigentiae et propinquitatis: sed hoc requirit prudentis judicium* (1).

Notandum etiam est quod, si sermo sit de persona matrimonio juncta, ipsa opem ferre non debet parentibus præ marito vel uxore, nisi cum de casu agatur extremæ necessitatis. Si enim necessitas sit communis, immo etiam gravis, sed non extrema, tunc maritum vel uxorem parentibus ipsis præferre oportebit. Scriptum est enim: *Relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (2). Filii quoque, in hoc casu, parentibus præferri possent: *Non debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis* (3).

41. Charitas insuper christiana neminem excludit, atque omnes omnino homines, inimicos etiam, amplecti debet. *Diligite inimicos vestros*, clamat Christus, *benefacite his qui oderunt vos; benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos* (4). Extat igitur verum præceptum inimicos quoque di-

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 31, art. 3.

(2) Gen. II, 24.

(3) II Cor. XII, 14. — Vide Ligorio, Collet, Antoine, etc.

(4) Luc. VI, 27 et 28.

ligendi. Verum ut huic satisfiat non requiritur ut inimici eadem speciali ratione diligantur, quo diligimus amicum, benefactorem, cæterosque quibus alicujus specialis relationis vinculo obligamur. Sed sufficit, si proximum diligentes sicut nos ipsos, inimicos ab hac generali dilectione non excludamus, auxilium quoque iisdem in necessitatibus ferre parati: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum* (1). Eos autem peculiari dilectione complecti est actus perfectionis, est nempe consilium, non vera obligatio (2).

42. Hinc peccat contra charitatem qui, genericam orationem ad Deum faciens, recitans, ex. gr., orationem dominicam, velelemosynam cuique advenienti distribuens, inimicum excludat. Si vero inimicum non salutes, charitatem non violas: si tamen salutationem illi dicere vel in tali circumstantia recuses in qua hoc cederet in proximi scandalum, et tamquam simultatis et inimitiæ actus haberi posset, vere contra charitatem peccas; atque hoc peccatum erit magis minusve grave pro circumstantiis, quarum ratio habenda est, ut hujusmodi violationes recte judicentur.

43. Aliquando præterea inimicum ipsi prævenire tenemur, cum nempe noster superior est, vel cum, eum sic præveniando, spes adsit ad mitiores sensus eum revocandi. Interdum e contra ne reddere illi quidem salutationem tenemur. Pater, ex. gr., prælatus, vel magistratus possunt salutationi filii vel inferioris non respondere, quando illata offensa gravis sit et recens, neque ex odio ita agant, sed ut dolorem et indignationem ostendant.

Animarum pastor nihilominus ne obliviscatur oportet, medium ad animos sibi conciliandos et Christo lucrificiendos præcipuum in hoc sibi exhiberi, ut inimicos suos in omnibus præveniat, bonum pro malo reddat, benedicat maledicentibus sibi, ac coram Deo et hominibus eos pro viribus excusare contendat.

Peccat contra charitatem etiam qui cum inimico simul convenire recuset; nisi tamen prudenter prævideat fore ut in ejus præsentia se ab ira continere nequeat. Sic, ex. gr., ille excusaretur qui non ex odio, sed hac de causa ejus conspectum effugeret, qui sibi patrem vel filium interemerit, filiam stupraverit, aliave gravissima damna intulerit.

44. Neque licet offensas et injurias ulcisci; vindicta enim ad unum Deum spectat, et Dei est judicare inter nos et inimicos nostros, quia et ipsi sunt de populo suo: *Mihi vindicta, et ego retribuam. Et iterum: judicabit Dominus populum suum* (3).

(1) Prov. XXV, 21.

(2) S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 26. art. 8.

(3) Hebr. X, 30.

Pertinet immo ad charitatis officia, ut reconciliemur, si fieri vix possit, cum inimicis; et proinde peccat qui de reconciliatione et pace ne audire quidem velit. Offensoris est autem præveniendò veniam petere: si vero utraque pars se offensam mutuo existimet, spectat ad eam quæ prior vel graviolem injuriam irrogavit pacis exordia sumere: quod si utrique parti culpa eadem est, utraque alteram prævenire tenetur et opportunam ad animos reconciliandos occasionem arripere. Ad quod sæpe nil melius conducit quam mediatio amicorum, qui partium existimatione et fiducia gaudeant.

Attamen ab omnibus indiscriminatim personis exigendum non est ut ab iis, quos offenderint, veniam petant. Si superior erga inferiorem deliquerit, vetat prudentia quominus ad eos actus descendat quibus ipsius auctoritas infirmari aliquatenus posset. Parens cum filio aliter se gerere debet ac filius cum patre; herus cum famulo, superior cum inferiori, aliter ac servus cum domino, cum superiori inferior. Sed qui, dignitatis causa, a venia de illata offensa petenda dispensatur, supplere debet peculiaribus benevolentiae signis offensum proseguendo, aut condignam satisfactionem pro afflictione reddendo; superiori enim nunquam licet, ne in inferiores quidem, auctoritate sua abuti.

45. Parcere quoque debemus offensoribus nostris etiam ante quam propriam culpam fateantur et doleant; cum sub una hac conditione nobis peccatorum nostrorum veniam sperare liceat: *Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (2)

Sed aliud est parcere, aliud est juri suo renunciare. Potest enim aliquis ex intimo corde acceptas injurias dimittere, et eodem tempore pro tribunalibus earum reparationem repetere: dummodo id non ex vindicta, ex invidia aut similitate agat, sed ea tantum de causa ut justis atque legitimis mediis fortunæ bona, honorem, famam, auctoritatem suam tueatur.

Verum si ille qui nos lacessiverit, nobis omnem eam satisfactionem privatim offerat quam jure repetere possumus, prohibet charitas quominus juridice in eum agamus, nisi ipse sit reipublicæ vel civitati exitiosus. Immo hoc etiam in casu, dum qui profitetur se veniam inimico concedere, causam apud iudices urget, non absque probabilitate verendum est, ne potius ex odio agat quam ex publicæ utilitatis studio. Id igitur quoque confessario accurate investigandum est.

(1) Matth. VI, 45.

(2) *Ibid.*

§ 3. *De præcepto eleemosynæ.*

46. *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate* (1). Charitas in sterili tantum cordis affectu consistere nequit: at potius se prodit per misericordiæ opera, quorum alia ad temporalem ordinem, alia ad spirituales referuntur. Temporalia hæc sunt: visitare infirmos et carcere inclusos; pascere esurientes; potare sitientes; redimere captivos; vestire nudos; advenas hospitio recipere; mortuos sepelire. Opera vero misericordiæ spiritualis sunt: consilium præbere dubitantibus; corrigere peccantes; docere ignorantes; consolari afflictos; parcere inimicis; defectus alienos sustinere; orare pro vivis et defunctis ac pro nos persequentibus. Sed præcipui charitatis actus, post injuriarum remissionem, de qua locuti sumus, sunt eleemosyna et fraternalis correctio, de quibus ideo distincte quoque hic agere oportet.

47. Eleemosyna proprie dicta est temporale subsidium quod indigentibus præbetur: de præcepto est pro iis qui in ea conditione versentur ut illam exercere possint; hæc autem obligatio a charitate dimanat, quæ proximum, sicut nosmetipsos, diligere ac pro eo id facere jubet, quod pro nobis fieri optaremus. Unde in Evangelio Christus ad ignem æternum reprobos damnandos esse declarat etiam ex eo quod eleemosynam non fecerint.

In indigentibus vero triplex distinguitur necessitas: 1.º *necessitas communis*, qua pauperes illi laborant qui rebus ad vitam necessariis carent, nec eas sibi labore comparare valent; cujusmodi generice loquendo necessitas illorum est qui ostiatim mendicare coguntur: 2.º *necessitas gravis* vel *urgens*, quæ hominem in discrimen adducit ægrotandi, vel a propria conditione decidendi: 3.º *necessitas extrema*, qua qui premitur, in evidenti vitæ periculo versatur, nisi subsidium ei prompte præbeatur.

48. Distinguitur etiam jure inter objecta quæ sunt necessaria vitæ, et quæ sunt necessaria conditioni. Necessaria vitæ dicuntur quæ ad victum, vestitum et habitationem requiruntur. Necessaria conditioni, ea sine quibus convenienter in propria dignitate et conditione, vanitate et luxu seclusis, nosmetipsos servare nequimus. Ex hac distinctione alia etiam distinctio sponte dimanat inter superfluum vitæ et superfluum conditioni.

Sed præcise determinari non potest quæ cuique sint vel non, juxta conditionem suam, necessaria; superfluum enim non sistit

(1) 1 Jo. III, 18.

in puncto indivisibili, sed refertur ad cuiusque statum, qui cum alius in aliis sit, magis minusve sumptuum importat. Hac igitur in re ad prudentum iudicium attendi debet. *Hujusmodi necessarii terminus non est in indivisibili constitutus; sed, multis additis, non potest dijudicari esse ultra tale necessarium; et multis subtractis, adhuc remanet unde possit convenienter aliquis vitam transigere secundum proprium statum.* Ita d. Thomas (1).

49. Hisce præmissis sequentia de præcepto eleemosynæ notanda sunt. Cum aliquis in extrema necessitate versatur, tenemur, nisi alii subveniant, sub pœna gravis peccati eidem auxiliari ex bonis non modo nostræ dignitati superfluis, sed superfluis etiam vitæ, quamvis nostræ conditioni necessariis. Necessarium illi recusare idem esset ac nos erga eum injustitiæ reos, immo reos mortis ejus constituere: *Res alienæ possidentur, cum superflue possidentur*, ait d. Augustinus (2). *Pasce fame morientem; si non pavisti, occidisti.* Ita s. Ambrosius (3). Nec minus fortiter Lactantius *Qui succurrere perituro potest, si non succurrerit, occidit* (4). Immo etiam ex bonis alienis debemus auxilium præbere, cum ex nostris nequimus. *In casu extremæ necessitatis*, ait d. Thomas, *omnia sunt communia. Unde licet ei, qui talem necessitatem patitur, accipere de alieno ad suam sustentationem, si non inveniat qui sibi dare velit; et eadem ratione licet habere aliquid de alieno, et potest de hoc eleemosynam dare, quin immo et accipere si aliter subvenire non possit necessitatem patienti. Si tamen fieri potest sine periculo, requisita domini voluntate, debet pauperi providere extremam necessitatem patienti* (5).

Accurate tamen notandum volumus, allatas Augustini, Ambrosii, Lactantii et Doctoris Angelici sententias, aliasque hujusmodi quorundam Ecclesiæ doctorum, nonnisi de casu de quo loquimur intelligi posse, de casu scilicet extremæ necessitatis. Sacri igitur præcones sedulo curent, ut earum applicationem ad eos solummodo extendant qui pauperem vel aliam quamcumque personam fame deficere vel mori ex subsidii defectu permittunt, ad periturum, fame morientem. Extra hunc casum, in errorem prolaberemur atque in periculosam exaggerationem, eoque magis periculosam, quatenus in pauperum animis reverentia erga inviolabilitatem proprietatum infirmari facile posset. Quod sane ætate

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 32, art. 6.

(2) Serm. CXLVII.

(3) De offic., lib. I, 30.

(4) Instit. div., lib. II, cap. XI.

(5) Sum., part. II, sec. quæst. 32, art. 7.

hac nostra valde facilius contingere potest, qua *communismi* a *socialismi* pestis post christianæ doctrinæ repudium tam lat grassatur, et in Galliis quidem totius societatis eversionem comminata est, in Germania vero, Italia et alibi exitiosissimis non caret sectatoribus ac patronis.

50. Qui bonis affluunt proprio statui superfluis, tenentur, et præcepto charitatis, auxilium præbere pauperibus gravi necessitate laborantibus; idque ut præstare valeant, cuilibet vanæ et futili expensæ, quæ a convenientia conditionis non præcipiatur renunciare debent. Notandum autem est pontificem Innocentium X damnassee sequentem propositionem, qua eleemosynæ obligatio illicita fiebat: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita, vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui* (1).

Præceptum eleemosynæ obligat præsertim in publicis calamitatibus; cum, ex. gr., annonæ charitas urget, vel regio inundationibus, hello, aliisve calamitatibus vastatur. Eiusmodi autem tempestate fieri potest ut in miserorum subsidium non solum bona statui superflua impendere obligemur, sed ex parte etiam bona ad integram ejusdem conservationem necessaria.

51. In necessitate communi, nulla existit eleemosynæ obligatio pro iis qui nil omnino possident præter id quod necessario requiritur, ut dignitatis et conditionis exigentiis convenienter provideant. *De hujusmodi bonis (sine quibus non potest convenienter vita transigi secundum conditionem) eleemosynam dare est bonum, et non cadit sub præcepto sed sub consilio. Inordinatum esset autem, si aliquis tantum sibi de bonis propriis subtrahere ut aliis largiretur, quod de residuo non posset vitam transigere convenienter secundum proprium statum et negotia occurrentia, nullus enim inconvenienter vivere debet* (2).

Verum dives semper debet ex bonis proprio statui superfluentibus eleemosynam erogare pauperibus, qui, rebus ad vitam necessariis carentes, easdem nequeunt per laborem sibi comparare. Hæc obligatio gravis est, nec sine gravi peccato negligi potest. Etiam d. Alphonsus sententiam hanc tamquam *communio-*rem profert (3).

Attamen, quamdiu necessitas non est, nisi communis, non adest obligatio totum superfluum in pauperes erogandi; sed po-

(1) Decret. an. 1679.

(2) S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 32, art. 6.

(3) Theol. moral., lib. II, num. 32.

test pars ejusdem aliqua asservari vel ad opera religioni et patriæ utilia perficienda, vel in augmentum patrimonii et ad meliorem reddendam sui filiorumve conditionem; quod sane spiritui Evangelii non opponitur.

52. Etsi, generice loquendo, præcise determinari nequeat latitudo obligationum quibus erga pauperes divites devinciuntur, absolute tamen indigni judicandi illi sunt qui, plus habentes quam quod ad propriæ dignitatis decus requiratur, nihil unquam pauperibus elargiuntur, mendicos omnes inhumaniter repellunt, nec ulla eleemosyna illis auxiliantur qui nonnisi ex charitatis subsidiis vivere queunt. Si tamen aliquid, licet valde parum, impertiantur, videtur iis non esse deneganda absolutio, ex eo quod difficile nimis sit hac de re generalem certamque regulam statuere (1). Cardinalis Gousset opinatur hoc in casu sufficere, si ad majorem liberalitatem inducantur, illi titulo sacramentalis poenitentiae, dummodo prudentia id sinat, obligationem imponendo peculiaris eleemosynæ qualibet die, vel hebdomada, vel mense erogandæ.

53. Non est facienda eleemosyna ex bonis injuste acquisitis, sed domino ea reddere oportet; nisi quibusdam ex circumstantiis restitutio, cui debetur, fieri non possit, de quo posterius.

Pariter, qui ære alieno gravatus sit, debet ab iis eleemosynis abstinere quæ eum ad debita ex integro solvenda ineptum efficerent; primum enim officiis justitiæ satisfaciendum est, postea charitatis.

Generice loquendo, uxor, vivente marito, in pauperum solamen iis solummodo bonis uti potest, quorum ex conventionibus matrimonialibus liberam administrationem gerit. Diximus tamen *generice loquendo*: quando enim forte maritus avaritia laboret, nihilque unquam pauperibus donet, tunc uxor excusabilis fit, si communibus bonis aliquid subtrahat ex quo leves eleemosynas faciat, de quibus maritus rationabiliter conqueri nequeat. Magna tamen prudentia agat, ne domesticæ dissensiones et perturbationes oriantur. Etiam filiis licet, in parentum absentia, leves aliquas eleemosynas erogare, quando eorum consensum rationabiliter præsumere possunt (2).

(1) *Theol. Moral.*, lib. II, num. 52.

(2) *S. Thom., Sum.*, part. II, sec. quæst. 32, art. 8.

§ 4. *De officio fraternæ correctionis.*

54. Correctio fraterna est etiam actus charitatis, et alterum ex operibus misericordiæ in ordine spirituali; consistit vero in proximi defectibus ac peccatis ex motivo charitatis corrigendis. Correctio fraterna de præcepto est, sicuti ex Evangelio constat: immo præceptum hoc ex obligatione diligendi Deum super omnia et proximum uti nosmetipsos naturaliter fluit.

Præceptum fraternæ correctionis est lex generalis omnibus hominibus communis, quæque nos erga omnes obligat, superioribus minime exceptis: *Correctio fraterna, ait d. Thomas, quæ est actus charitatis, pertinet ad unumquemque respectu cujuslibet personæ, ad quam charitatem debet habere, si in ea aliquid corrigibile inveniatur* (1). *Correctio fraterna, quæ specialiter tendit ad emendationem fratris delinquentis per simplicem admonitionem, pertinet ad quemlibet charitatem habentem, sive sit subditus, sive sit prælatus* (2). Obligat tamen specialiter superiores, eosque præsertim qui animarum cura funguntur. Hi enim, scilicet pastores, ex charitate et justitia tenentur fideles de periculo erroris commonefacere, et delinquentes corrigere; immo ab hac obligatione ne ex vitæ quidem periculo dispensantur, quando fideles in extrema vel gravi ipsius correctionis necessitate versentur; quemadmodum Angelici Doctoris vestigiis (3) inhærens s. Alphonsus de Ligorio docet: *Quod ad episcopos et parochos pertinet, non est dubitandum quin ipsi, tum ex officio, tum ex stipendio, quod exigunt, teneantur ad subveniendum subditis, ac propterea, ad eos corrigendos, adhuc cum periculo vitæ, in eorum necessitate, non solum extrema, sed etiam gravi* (4).

55. Verum, præceptum hoc, quamvis semper obligatorium, non obligat pro semper: ut enim ad fraternam correctionem faciendam teneamur, diversæ circumstantiæ, sive conditiones concurrere debent. Prima nempe est, ut peccatum proximi sit mortale, vel peccati mortalis periculum, saltem probabile, adsit. Veniale enim peccatum non est fraternæ correctionis materia necessaria, nisi quando ad mortale peccatum proxime disponit, vel

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 53, art. 4.

(2) *Ib.*, art. 3.

(3) quæst. 185, art. 5.

(4) *Theol. Mor.*, lib. II, num. 40.

disciplinæ relaxationem in religiosam aliquam communitatem, monasterium vel seminarium inferre minatur (1).

Altera conditio est, ut culpa sit certa. *Priusquam interrogas, ne vituperes quemquam; et cum interrogaveris, corripe juste* (2). Attamen in dubio, cum magnum aliquod crimen, vel publicum aliquod delictum pertimesceretur, esset utique facienda correctio, verum majori prudentia qua fieri posset. Superiores quoque debent aliquando inferiorem commonefacere, etiamsi de illius culpa certo non constet. Sed aliud est cum charitate commonefacere, aliud tamquam reum redarguere.

Tertio requiritur quod nulla alia vel magis vel pariter idonea persona correctionem faciendam sibi suscipiat; vel etiam, *Si alius eque idoneus non adsit, qui correpturus putetur*, ut ait s. Alphonsus de Liguorio (3).

Quarto, quod spei locus sit, correctionem suum effectum habituram fore. Non enim ad correctionem faciendam tenemur, si jure arguamus, eandem inutilem aut perniciosam futuram esse: *Noli arguere derisorem, ne oderit te; argue sapientem, et diliget te* (4). In dubio vero an correctio magis utilis quam noxia futura sit, ab ea facienda dispensamur, nisi forte reus in mortis periculo versetur, vel ex hac omissione periculum perversionis aliis immineat (5).

Quinto, ut correctio sine gravi incommodo fieri possit. Dispensatur proinde ab ea persona privata, si eam facere nequeat, quin famam, bona aut vitam in discrimen adducat. Res aliter se haberet in animarum pastore erga fideles, ac generice in superiore erga inferiores, qui in gravi necessitate circa æternam salutem versarentur.

56. Requiritur præterea sexto, ut tempus opportunum atque occasio propitia adsit: unde plures doctores asseruerunt, posse aliquando novum permitti relapsum ut majori cum utilitate correctio fiat (6).

Septimo denique ut probabile sit, peccatorem neque jam semetipsum emendasse, nec se sponte emendaturum fore; *quia elemosyna egenti tantum danda est*, rite ait s. Liguori (7). Veruntamen quando e prudenti metu supponatur, eum in peccato

(1) *Theol. Mor.*, lib. II, num. 54. etc.

(2) *Eccli.* XI. 7.

(3) *Theol. Moral.*, lib. II, num. 59.

(4) *Prov.* IX, 8.

(5) S. Liguori, *Theol. Moral.*, lib. II, num. 59.

(6) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 33, art. 2.

(7) *Theol. moral.*, lib. II, num. 59.

suo permansurum esse, tunc corripiendus, est etiamsi nullus timori locus sit fore ut rursus relabatur. Hæc est sententia s. Alphonsi de Ligorio, quæ etiam cardinali Gousset probabilior videtur quam contraria. *Ratio*, subjungit s. Alphonsus, *quia frater in peccato constitutus jam gravem patitur necessitatem, a qua teneris illum si potes, eripere; ideoque Christus Dominus præcepit: Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum* (1).

57. Quare cum aliqua e pluribus hisce conditionibus deficiat, excusabiles sumus, si fraternam correctionem omittamus; non potest tamen in materia gravi sine mortali peccato hæc omitti, quando omnes adsint. Nihilominus potest hujusmodi peccatum ex circumstantiis fieri veniale. En d. Thomæ verba hæc super re: *Prætermittitur fraterna correctio cum peccato mortali, quando scilicet aliquis probabiliter præsumit de alieno delinquente, quod posset eum a peccato retrahere; et tamen propter timorem vel cupiditatem prætermittit. Hujusmodi omissio est peccatum veniale quando timor vel cupiditas tardiore facit hominem ad corrigendum delicta fratris; non tamen ita quod si ei constaret quod fratrem posset a peccato retrahere, propter timorem vel cupiditatem omitteret, quibus in animo suo præponit charitatem fraternam* (2).

Quod vero ad praxim attinet, cum ex una parte difficile sit præcise determinare an in hoc vel illo peculiari casu fraternæ correctionis præceptum obliget sub gravi; ex altera simplices fideles facillime se ab eadem dispensatos præsumant, alii quidem ex timiditate, alii ex prætextu magis minusve excusabili, ideo confessarii maxima debent procedere circumspectione antequam absolutionem iis denegent qui in hujusmodi materia delinquant.

58. Est etiam in correctione fraterna ordo, quem sequi oportet, ab ipsomet Christo in Evangeliiis designatus: *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum; si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ* (3).

Quibus ex verbis inferre est, correctionem, cum peccatum proximi secretum est, privatim fieri debere; si vero se non emendet, eum esse corripiendum sive in præsentia sive per mediationem unius vel alterius personæ prudentis et idoneæ ad aliquam in

(1) *Theol. Moral.*, lib. II, num. 59.

(2) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 33, art. 2.

(3) *Matth.* XVIII, 15-17.

eum auctoritatem exercendam : quod si nondum corrigatur , et in peccato suo perseveret, tunc rem esse ad superiorem deferendam : *Dic Ecclesiā.*

52. Sunt tamen quidam casus in quibus non tenemur correctionem secreto facere, sed possumus statim ad superioris interventum recursum habere, videlicet : 1.º cum agitur de crimine quod grave damnum sive privatis hominibus sive reipublicæ sit allaturum; cujusmodi esset casus prodicionis, vel conjurationis, vel hæresis quæ occulte disseminaretur: quo in casu directe etiam esset auctoritatis subsidium exposcendum, si ad malum cohibendum nulla alia ratio pateret (1). 2.º Cum peccatum fuerit publice pervulgatum (2). 3.º Cum spei locus sit ut superior, cujus temperantia atque prudentia cognoscitur, correctionem utiliori modo facturus sit. Quo in casu fratris culpa, nulla huic privatim data antea admonitione, superiori non tamquam superiori, sed tamquam patri aperienda esset: quod potest utiliter contingere, præsertim cum agitur de vivendi ratione clerici alicujus episcopo exponenda, qui triplicem induit characterem, *superioris, patris* atque *amici*: immo hoc nomen *amici* erga suos sacerdotes assumit episcopus in ipsa solemnī presbyteratus collatione: *Jam vos dicam amicos* (3).

§ 5. De peccatis fraternæ charitati oppositis.

60. Peccata fraternæ charitati opposita hæc præsertim recensentur: odium, invidia, de qua loquentes de peccatis capitalibus sermonem jam habuimus, discordia ac scandalum.

Odium proximi, quod christianæ charitati directe opponitur, peccatum est genere suo mortale. Qui enim odio prosequitur fratrem suum. a beato Joanne tamquam mortuus habetur et quasi homicidii reus: *Qui non diligit (fratres), manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum homicida est* (4).

Sed distinguere oportet odium personæ ab eo odio vel aversione, qua aliquando in alicujus agendi rationem afficimur: aliud namque est peccatorem, aliud odisse peccatum. In primo casu mors impii exoptatur, quod charitati adversatur; in altero econ-

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II sec. quæst. 35, art. 7.

(2) *Ibid.*

(3) *Pontificale romanum.*

(4) I Eph. III, 14 et 15.

tra ejus conversio : *Nolo mortem impii , sed ut convertatur impius a via sua et vivat* (1).

61. Simultas, sive animi contrarietas, non semper naturam induit mortalis peccati : sed peccatum erit solummodo veniale, si pro objecto non habeat, nisi materiam levem ; vel si iis motibus, quibus ferimur in aliquem, sufficiens advertentia desit; vel si de quibusdam imprecationibus agatur, quæ eo minus a corde proficiscuntur quo ore facilius proferuntur. Nam e dispositione cordis judicandum est de peccatorum gravitate quæ verbis committuntur: *Contingit, verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, vel propter parvitatem mali quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex surreptione aliqua, talia verba profert; quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur* (2).

Charitas prohibet ne malum proximo optemus, vel lætemur de damno eidem contingente, aut de ejusdem prosperitate atque felicitate tristitiam capiamus.

62. Nomine *discordiæ*, generice sumpto, omnis dissensio venit quæ animos disjungat, et vincula charitatis, quæ corda mutuo unit, disrumpat. Sed si stricto sensu accipiatur, exprimit dissidium voluntatum circa rem aliquam ab alio volitam, ab alio vero rejectam. Datur autem nomen *contentionis* contrarietati opinionumquam pertinacia, similtates, ac contumeliosa verba comitentur. Si demum deveniatur ad actus, tunc discordia in rixas et lites erumpit, atque seditiones, bella et factiones parit. Quapropter legimus in Scripturis: *Detestatur anima ejus* (Domini)... *eum qui seminat inter fratres discordias* (3). Apostolus vero, idololatriam, veneficia, homicidia, *inimicitias, contentiones, rixas, dissensiones, sectas* uno eodemque anathemate percellens, ait : *Prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur* (4).

63. Discordia nihilominus non semper peccatum mortale censi debet; ratio enim habenda est tum naturæ rerum quæ ejus objectum constituunt, tum effectuum magis minusve tristium qui sequi inde possunt, tum etiam dispositionum animorum ex utraque parte. Neque item confundi debet cum illo dissensu, qui plures inter personas non raro obtinet circa juris alicujus latitudi-

(1) Ezech. XXIII, 11.

(2) Sum., part. II, 2, quæst. 76, art. 3.

(3) Prov. VI, 16 et 19.

(4) Galat. V, 20 et 21.

nem atque exercitium. Cum enim utrinque agitur bona fide, partes, si amicaliter nequeunt inter se convenire, quod charitas semper snadet, possunt ad tribunalium judicia confugere, dummodo nullis mediis æquitati aut moribus contrariis utantur.

64. Scandalum charitati proximo debitæ essentialiter adversatur: etenim, quin, juxta charitatis præcepta, fratribus auxilium præbeamus in iis præsertim, quæ æternam salutem respiciunt, aut per scandalum e converso peccati occasionem iisdem præbemus, quod, prout est mortale aut veniale, gratiæ in iis vitam destruit aut infirmat.

Scandalum, juxta eam verbi acceptionem in qua ab Ecclesia usurpatur, significat quidquid proximo esse potest *occasio ruinæ* vel lapsus *spiritualis*, et definitur: sermo, actio vel omissio aut in se aut apparenter mala, aliis occasionem præbens in peccatum labendi. Quæ definitio perfecte congruit definitioni a d. Thoma his verbis expressæ: *Convenienter dicitur quod dictum vel factum minus rectum, præbens occasionem ruinæ, sit scandalum* (1).

Diximus *actio, sermo* vel *omissio*: qui enim omittit quod est faciendum, eo ipso facit quod non est faciendum, juxta præcitata: *pro eodem est accipiendum dictum et non dictum, factum et non factum* (2).

Aut in se aut apparenter mala, sive aliquid minus rectum; possumus enim proximum scandalizare tum rem malam faciendo, tum etiam faciendo rem quæ, licet honesta per se, speciem tamen mali præseferat. *Ab omni specie mali abstinete vos*, ait Apostolus (3); quibus verbis cohærenter d. Thomas prosequitur: *Et ideo convenienter dicitur minus rectum, ut comprehendantur tam illa quæ sunt secundum se peccata, quam illa quæ habent speciem mali* (4).

65. *Occasionem præbens*: ut scilicet innuatur, scandalum esse non ipsam peccati causam in quod scandalizatus labitur, sed occasionem, vel etiam causam solummodo imperfectam: *Causa solum imperfecta, aliquantulum inducens ad ruinam* (5). Propterea, ut scandalum adsit, necesse non est quod proximus in peccatum labatur: sufficit enim si ei labendi præbeatur occasio, inducatur nempe in peccandi periculum. Attamen reatus scandali tunc solum vere incurritur, cum, respectu habito ad conditionem illius qui malum committit, et ad illorum disposi-

(1) Sum., part. II seq. quæst. 35, art. 1.

(2) Ibid., part. I sec. quæst. 71, art. 6.

(3) I Thess. V, 22.

(4) Sum., part. II sec. quæst. 43, art. 6.

(5) Ibid.

tiones coram quibus malum patratur, timeri possit ne isti ad peccatum se pertrahi sinant. Sic ex. gr., blasphemia quæ coram presbytero vel religioso proferretur, non esset habenda etiam ut peccatum scandalum. *Non semper est scandalum*, ait d. Alphonsus de Ligorio, *si peccas coram aliis, sed tantum quando, attentis circumstantiis tam personæ agentis, tum coram quibus fit actus, potest probabiliter timeri ne per hunc actum trahantur ad peccatum qui alias peccaturi non essent* (1). Quod si peccatum publice admittatur, tunc de eo, tamquam de peccato scandalum, confiteri oporteret, propter periculum, cui occurritur, scandalizandi aliquos, saltem illorum qui ad ejusdem notitiam veniunt.

66. Distinguitur vero inter scandalum *acticum* et *passivum*. Scandalum *acticum* illud est cujus definitionem protulimus, ac subdistinguitur in *directum* et in *indirectum*. Est *directum* cum illud aliquis ea intentione præbet ut ad peccatum aliquem inducat; cujusmodi est, ex. gr., scandalum illius qui alium ad crimen adulterii, fornicationis, perjurii, detractionis, calumniæ sollicitat: si vero ad peccatum sollicitet præsertim ratione ipsius peccati, vel ut animam proximi in damnationem adducat, scandalum sit *diabolicum*. Scandalum autem non est nisi *indirectum*, quando, nulla habita intentione aliquem ad peccatum trahendi, verbum profertur vel actio ponitur, quæ peccandi occasio fiat. Scandalum indirectum multo communius est quam *directum*, multoque præsertim communius quam *diabolicum*, quod non nisi perraro contingere supponi potest.

67. Scandalum *passivum* est proximi lapsus, peccatum nempe in quod aliquis prolabitur vi scandalum *activi*. Dividitur autem in *datum* et *acceptum*.

Primum, quod dicitur etiam scandalum *pusillorum*, oritur ex ignorantia vel infirmitate illius qui scandalizatur. *Acceptum* vero est scandalum illius qui ex propria malitia occasionem peccandi a verbo vel actione aliqua sumit, etsi verbum istud et actio nullimode scandalum rationem offerant. Hoc erat scandalum *pharisæorum* propter sermones et facta Domini nostri Jesu Christi; unde hujusmodi scandalum vulgo *pharisaicum* appellari consuevit.

68. Scandalum *acticum* etiam indirectum est peccatum in genere suo mortale: *Væ homini illi per quem scandalum venit* (2). Nihilominus scandalum non semper mortale peccatum dicendum

(1) *Theol. moral.*, lib. II, num. 45.

(2) *Matth.* XVIII, 7.

est; non est enim nisi veniale, cum peccatum, cui occasionem præbuit, sit et ipsum tantummodo veniale, vel etiam cum actus, a quo oritur, aliqua ex iis conditionibus destituatur quæ ad mortale peccatum requiruntur.

Peccatum scandali propriam constituit speciem; si autem est *directum*, omnes conveniunt, illud adversari tum charitati, tum virtuti contra quam proximum ad peccandum inducit. Sed idem dicendum videtur etiam de scandalo *indirecto*, juxta sententiam nobis saltem probabiliorē. Adversatur nempe et hoc charitati, quatenus charitas vetat nonmodo ne directe fratres ad peccatum adducamus, sed etiam ne occasionem quidem peccati iisdem præbeamus; adversatur pro eodem tempore illi virtuti contra quam ad agendum impellit, quatenus virtus quælibet prohibet quominus ceteros ad actum ab eadem vetitum, indirecte etiam, impellamus. Itaque satis non esset, si qui scandali reus factus est se dati scandali accuset; sed debet insuper scandali objectum manifestare, atque hinc declarare cujusnam peccati extiterit causa vel occasio (1). Numerum etiam personarum, quibus scandalo fuit, aperiat oportet; nam peccatum scandali multiplicatur pro numero eorum quorum spiritualis ruinæ occasio fuit. Recolantur hac de re quæ dicta jam sunt de numerica peccatorum distinctione.

His non obstantibus, cum scandalum *indirectum* in proximi actiones exemplo tantummodo influat, ideo cum beato Alphonso existimamus, illud non inducere ex se ipso obligationem eas iniustitias reparandi quarum extiterit occasio; non enim censi potest causa earum efficiens, causa nempe proprie dicta (2).

69. Verum quæ dicta sunt de scandalo *activo* non sunt æque intelligenda de scandalo *passivo*; quod minime constituit speciale peccatum. Qui autem vi scandali activi in malum prolabitur, non tenetur in confessione declarare se malis exemplis ad id adductum fuisse: quamvis enim quibusdam in casibus hæc circumstantia peccati malitiam magis minusve imminuat, non est materia necessaria confessionis sacramentalis.

Juxta satis probabilem plurium doctorum sententiam (3), necesse non est, cum agitur de peccatis una cum complice commissis, inquiri in confessione quænam ex duabus partibus aliam ad peccatum sollicitarit: nam, inquiunt, tum sollicitator, tum qui pravo consilio libere cessit, se se gravi crimine reum contra

(1) S. Liguori, lib. II, num. 44.

(2) Theol. moral., lib. II, num. 45.

(3) Vide Lugo et Liguori, De Pœnit.

charitatem pariter constituit; ita ut sollicitatio nihil amplius sit quam circumstantia aggravans, cujus in confessione aperiendæ, juxta d. Thomam et s. Alphonsum de Ligorio, non adest obligatio.

70. Peccati scandali et quidem *directi* reus efficitur qui vel jubeat vel suadeat actionem iutrinsece malam illi etiam, qui habitualiter aut in tali occasione ad eam patranda paratus jam sit. Nemo proinde poterit, quin peccet contra charitatem simul ac contra religionem, aut temperantiam aut castitatem, sollicitare falsum testem ad perjurium, ebriosum ad ebrietatem, meretricem ad copulam, etsi animo jam esset ad fornicandum prorsus parata.

Non ita vero, si res per se bona vel indifferens sit. De ea enim potest sine scandalo et peccato ille etiam rogari, qui eam concedendo peccaturus probabiliter præsumitur, dummodo tamen ejusdem petendæ justa adsit causa et gravis ratio. Ex hoc principio Christifidelis, qui commode nequeat alium presbyterum extra parœciam adire, non peccabit sacramenta a pastore suo exposcens, quamvis prudenter timeat ne ipse, sine sacrilegio, eadem sit administraturus. Item, qui, in indigentia pecuniæ constitutus, neminem invenit qui illi commodare velit nisi cum usura, potest utique a fœneratore summam, qua indiget, ad mutuum rogare, quamvis prævideat eum iniquum fœnus exaturum esse: *Inducere hominem ad peccandum nullo modo licet*, ait d. Thomas; *uti tamen peccato alterius ad bonum, licitum est* (1).

71. Gravis scandali rei habendisunt: 1.º qui consuetudinem habent blasphemandi; 2.º qui libros edunt religioni, catholicæ fidei aut bonis moribus contrarios; 3.º qui hujusmodi libros quibuscunque vendunt vel legendos præbent; 4.º qui conficiunt, spargunt vel canunt immorales cantiunculas; 5.º qui scribunt, agunt vel approbant comœdias id generis, in quibus nulla ratio habetur neque religionis, neque matrimonii sanctitatis, neque virtutis; 6.º artifices, pictores, sculptores, quorum opera decentiæ ac modestiæ leges violant; 7.º *modistæ* et comarum concinnatores, qui publice quosdam typos et imagines exponunt, in quas oculos figere non licet, quibus nempe repræsentantur mulieres uberibus immodeste nudatæ; 8.º mulieres ipsæ et puellæ, quæ immoderatas scapularum et uberum nuditates exhibeant. Hujusmodi scandala confessarius tolerare nequit.

(1) *Sum.*, part. II sec. quæst. 44, art. 8.

72. Non solum autem cavendum est ne scandalum ipsi demus, sed jubet charitas ut in cæteris etiam pro viribus impediamus atque tollamus. Ut scandalum pusillorum impediatur, lenemur aliquando vel aliquam temporalium bonorum jacturam pati, vel rectitudinem nostræ agendi rationis illis comprobare, quo facto, nulla illis ratio superest cur querantur vel scandalizentur; si vero scandalizentur, tunc illorum scandalum fit *pharisaicum*. Ideo hoc in casu neque tenemur bona nostra tradere malis hominibus, qui et occasiones inde arriperent honestos homines quolibet injustitiæ genere vexandi (1).

At enim adest ne obligatio bonis spiritualibus renuntiandi, ut scandalum impediatur? Ut scandalum *passivum* impediatur, non tenemur renuntiare bonis ad salutem necessariis. Sed bonis, quæ ad salutem necessaria non sunt, possumus, immo debemus nosmetipsos privare *usquedum, reddita ratione, hujusmodi scandalum cesset* (2). Qua data explicatione, si scandalum perderet, malitiæ tribuendum est et tamquam scandalum pharisaicum habendum; nec ulla amplius obligatio superest privata damna sustinendi, ut cohibeatur: *Et sic propter ipsum non sunt hujusmodi spiritualia opera dimittenda* (3).

73. Ut scandalum proximi impediatur, numquam facere licet quod intrinsece malum est: non licet, ex. gr., venialiter mentiri, ut alienum peccatum mortale præcaveatur: *Non faciamus mala, ut eveniant bona* (4). Pariter non licet præceptum aliquod negligere ad præpendiendum scandalum pharisaicum; attamen quibusdam in casibus peculiaribus, *non ad longum tempus, sed tantum pro una et altera vice* (5) debet præceptum positivum prætermitti, ut præveniatur scandalum quod ex ignorantia vel ex infirmitate oriri possit. A fortiori autem debemus ab aliquo actu devotionis supererogatorio, vel ab actu natura sua indifferenti abstinere, donec modo, quem opportunum ducimus, provideamus ne scandalum, de quo loquimur, amplius perduret. Quod si adhuc postea perseveret, scandalum erit pharisaicum, quod nempe contemnere licet (6).

74. Non conveniunt theologi in solvenda quæstione, utrum possit suaderi levius malum ut a majori proximus divertatur.

(1) S. Thom., part. II sec. quæst. 44, art. 8.

(2) *Ibid.*, art. 7.

(3) *Ibid.*

(4) Rom. III, 8.

(5) S. Liguori, Collet, Antoine, etc.

(6) S. Thom., s. Liguori, Collet, Billuart, Antoine, etc.

Alii quidem volunt id non licere; ac probant ex eo quia, si non licet facere malum ut eveniant bona, eadem de causa non debet malum aliquod suaderi ut gravius malum impediatur. Alii volunt e contra, posse utique, ut executio impediatur mali majoris, minus malum suaderi. Sententiam hanc s. Alphonsus de Ligorio amplectitur utpote probabiliorem: *Secunda sententia probabilior tenet licitum esse minus malum suadere, si alter jam determinatus fuerit ad majus malum exequendum. Ratio, quia tunc suadens non querit malum, sed bonum, scilicet electionem minoris mali* (1). Ac revera hujusmodi consilium non est consilium proprie dictum, consilium positivum atque directum, quod possit in opinionem inducere, probari a nobis aut optari vel minimum etiam malum aut rem iniquam: circumstantiis enim perspectis, apparet nil aliud esse quam medium quo malum gravius vel simul etiam minus malum impediamus, eodem tempore quo istud suadere videmur.

75. Licitum est occasionem furandi filio, servo, operario non subtrahere, ut, in ipso delinquendi actu deprehensis utilis correctio fieri possit. Aliud enim est furtum permittere, cum ita agendi gravis suppetat causa, aliud illud approbare (2): doctores immo nonnulli, quorum sententia s. Alphonso de Liguorio *satis probabilis* videtur (3), concedunt posse etiam occasionem furandi iisdem suppeditari, ut præveniri queant delicta ad quæ in posterum ruere possent: quibus tamen opponunt alii hoc esse eos inducere in tentationem. Decernere minime audet card. Gousset: nos autem s. Ligorio consentimus, cum occasio furandi non sit causa furti, nec aliquid positive alliciens ad malum; et interesse possit probare, num vere animo fidelis sit famulus — num filius sat in hoc castigatus sit, vel correptione indigeat, etc. — Occasio econtra peccandi contra castitatem esset aliquid positive ad malum impellens, ideoque dicimus numquam licitum fieri posse hujusmodi occasionibus aliquem directe exponere.

76. Scandalum præberi potest etiam cooperatione ad alterius peccatum; non semper tamen hujusmodi cooperatio prorsus vetita est: numquam enim licet peccato proximi formaliter cooperari, sed licet aliquando cooperari materialiter. Porro *cooperatio formalis est quæ concurrit ad voluntatem alterius, et nequit esse sine peccato* (4): hujus cooperationis reum se facit qui **crime**

(1) *Theol. moral.*, lib. II, num. 57.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, num. 58.

(4) *Ibid.*, num. 65.

jubet aut suadet, qui iniquum consilium approbat, qui se peccati complicem constituit, ex. gr., se fornicationi aut adulterio præbendo; item qui scelestum protegit, ut iste tutius delinquat, et, generaliter loquendo, quicumque ad malam actionem perficiendam directe ac proxime concurrat, vel ad eam concurrat, quin ulla ratio cooperationem excuset, quia voluntate propria semper amplectitur ipsum malum quod vult ejus auctor principalis, et ideo rite ait s. Thomas formalem cooperationem eam esse *quæ concurrat ad voluntatem alterius*.

77. *Cooperatio materialis, ita d. Alphonsus, est illa quæ (ex causa magis minusve gravi pro circumstantiis) concurrat tantum ad malam actionem alterius præter intentionem cooperantis (1).*

Cooperatio materialis licita est, tribus accedentibus conditionibus, nempe, 1.º ut actus cooperationis sit natura sua bonus vel indifferens; 2.º ut nostri muneris non sit aliena peccata impedire; 3.º ut causa adsit justa et satis gravis cooperationis præstandæ, habita ratione tum naturæ actionis malæ, tum modi magis minusve proximi, magis minusve efficacis quo ad actionis ejusdem executionem concurratur. Quo enim proximior, quo efficacior est nostra cooperatio, eo gravior esse debet causa quæ nos excuset (2). Sic, ex. gr., facilius, cæteris paribus, excusari potest caupo qui carnes die esuriali præbeat petenti, quam qui vinum præbeat ebriosis eodem abusuris. Validior enim causa pro secundo casu quam pro priori requiritur, eo quod in altero casu cooperatio ad malum proximior sit.

78. Qui cooperatione formali, vel alio quocumque modo, se in materia gravi scandali reum constituit, tenetur sub pœna peccati mortalis, quatenus possibile est, scandalum reparare. Sic qui eo infelicitatis devenerunt, ut viva voce vel scriptis errores fidei catholicæ aut christianæ morum doctrinæ contrarios professi fuerint et propugnarint, tenentur eosdem retractare eo modo, quo melius tales errores deleri possint a mentibus eorum quos scandalizaverint.

Scandalum autem a pravitate vitæ procedens reparari debet ab ejus auctoribus agendi ratione Christi præceptis perfecte attemperata, omnem occasionem arripiendo publicis ac certis indiciis suæ resipiscentiæ testimonium offerendi. Qui vero, ut data scandala reparet, nihil egit vel agere sibi proponit, prorsus indignus est absolutione.

(1) *Theol. moral.*, lib. II, num. 63.

(2) *Theol. moral.*, lib. II, num. 59 etc.

ARTICULUS QUARTUS.

De virtute religionis.

79. *Religionis* nomine designatur virtus moralis, qua ad debitum Deo cultum exhibendum movemur (1). *Moralem* dicimus, et non *theologalem*; religio enim minime, ut fides spes et charitas, Deum veluti immediatum suum objectum, sed divinum dumtaxat cultum persequitur. Jure autem *religio*, ut ait d. Thomas, *præeminet inter alias virtutes morales* (2); quia ad Deum rerum omnium finem hominem magis magisque evehit. Religio qua animi habitus in plures actus prodit natura sua satis inter se distinctos, eorumque iteratione alitur ac roboratur; unde de diversis hujusmodi actuum speciebus singillatim agendum est. Sunt autem et peccata quæ et religioni adversantur, sicut nulla existit virtus cui aliquod vitium non opponatur, unde posteriori ordine et vitia religioni contraria enumeranda erunt.

§ 1. *De actibus religionis.*

80. Religionis actus hi potissimum recensentur: adoratio, sacrificium, devotio, preces, jusjurandum, votum nec non sanctificatio diei dominici aliorumque dierum festorum, qui nempe ad Dei cultum specialiter dicati sunt. At de tribus postremis edisserere remittimus ad secundi et tertii decalogi præcepti explanationem.

Adoratio, stricte sumpta, est actus religionis quo Deum colimus ut rerum omnium creatorem ac Dominum. Cultus hic, quæ *latriæ* appellatur, uni convenit Deo, docente Christo: *Dominum tuum adorabis et illi soli servies* (3); atque est necessarius *necessitate medii*. Urget enim nos sub æternæ damnationis poena obligatio Deum adorandi tamquam omnium conditorem et dominum, profitendo infinitam ejus majestatem, absolutamque independentiam, nostram simul nullitatem atque dependentiam omnimodam ab eo sive in spiritualibus sive in temporalibus. *Secundum* adorandus est Deus in spiritu et veritate, liberis scilicet *cordis* in eum affectibus, qui verbis, canticis, lacrymis ac provolutioni —

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 81, art. 1.

(2) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 81

(3) Matth. IV, 10.

bus in exteriorem cultum prodire possunt. *Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare* (1).

81. Cultus *Latriæ*, Deo soli præstandus, a *Dulia* et *Hyperdulia* recte distinguitur. *Dulie* enim cultus ille proprie appellatur, quem Ecclesia angelis ac sanctis tribuere solet, quatenus a Deo auctis donis ac bonis; hinc etiam cultus iste ad Deum refertur, tamquam honorum omnium auctorem et largitorem. *Hyperdulia* vero specialis est cultus, quo honoratur sanctissima Virgo Maria, utpote Dei mater, ideoque omnes angelicos choros, hominesque sanctos dignitate excedens.

Cultus quem B. Virgini Mariæ, angelis et sanctis tribuimus, cum legitimus est tum etiam jucunditate redundans. Tenerrima enim nobismetipsis mater Deipara est; qui Deo sunt *administratores spiritus* fideles nobismetipsis custodes sunt; qui *amici Dei* vocantur, nobis quoque amicissimi sunt. Eos ergo, et in primis B. Virginem confidenter exoramus, non ea quidem mente ut ipsi postulata largiantur, sed ut, iis intercedentibus, nostris Deus annuat votis. Porro sanctos honore prosequi, eorumque patrocinium postulare idem est ac Deum adorare, qui eos glorificavit; eadem plane ratione qua sanctis ipsis censemus tribui honores, quos in eorum sive imagines, sive corpora ac reliquias conferimus: *Honoramus reliquias martyrum*, ait d. Hieronymus, *ut eum, cujus sunt martyres adoremus. Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum* (2).

82. Ex decretis Concilii tridentini episcopi iique omnes, quibus practica religionis exercitia populo evolvere demandatum est, in eo potissimum eniti debent ut quidquid sanctorum intercessionem et invocationem, quidquid licitum reliquiarum ac imaginum cultum respiciat, juxta sapientissimam romanæ ecclesiæ praxim et unanimem patrum consensionem et conciliorum decreta, christifideles probe edoceant. Cavere etiam debent ne sive sanctorum, sive imaginum ac reliquiarum cultum aliqua superstitione polluat; ne turpem quæstum talia tractantes faciant, ne denique tanto ministerio indecora patrentur.

Eadem sancta synodus severe insuper vetat ne in ecclesiis, etiam ab ordinarii jurisdictione exemptis, novæ et insolitæ exponantur imagines, nisi episcopus eas adprobaverit (3). Episcopus vero quammaxime cavere debet, ne ulla umquam simulacra in ecclesiis exponi permittat aut toleret quæ personas repræ-

(1) Jo. IV, 24.

(2) *Contra Vigilantium.*

(3) Sess. XXV, *De reliq. sanct.*

sentent sanctitatis quidem fama post mortem commendatas, nondum tamen publico cultu per Sanctam Sedem adprobato fruenter.

Amovendæ item ab ecclesiis imagines et statuæ, si quæ sint ita deformes ut fidelium pietatem non secus ac hominum excultorum offendant; dummodo tamen intolumi concordia et sine scandalo effici id possit. *Ita tamen*, ait rhemense concilium (1), *ut omnia ad ædificationem, et citra scandalum fiant*. Nefas æque reliquias fidelibus honorandas proponere, quarum authenticitas ab episcopo recognita nondum fuerit (2).

83. *Sacrificium*, genericè spectatum, est oblatio quam, ad nostram tum dependentiam, tum submissionem significandam, Deo exhibemus. Sacrificium duplex est, *internum* et *externum*. Internum dicitur quo se aliquis spiritu Deo offert: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (3). Sacrificium hoc jure naturali omnes exhibere tenentur: *Omnes enim* ait d. Thomas (4), *tenentur Deo devotam mentem offerre*. Imo vero, *primum et principale est sacrificium interius, ad quod omnes tenentur* (5). Hujusmodi sacrificii veluti elementa habentur fides, charitas, devotio, preces, nec non cæteri omnes religionis actus.

83. Oblatio vero qua res nostras exteriores Deo devovemus, sacrificii *exterioris* nomine designatur. Talis est exempli causa corporis nostri oblatio, quam aliqua ratione Deo facimus sive martyrio, sive abstinencia, sive continentia. Tale est etiam bonorum aut fortunarum sacrificium, cum eas supremo omnium rerum Domino offerimus directe aut indirecte: directe quidem si ipsi Deo devoveamus; indirecte vero, si pauperibus propter Deum largiamur (6).

Etiam externum sacrificium naturali jure præcipitur. *Ex naturali ratione procedit quod homo quibusdam sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum debitæ subjectionis et honoris. Hoc autem pertinet ad rationem sacrificii: et ideo oblatio sacrificii pertinet ad jus naturale* (7). Verum, ut idem d. Thomas edocere pergit, licet sacrificium externum, genericè consideratum, juris naturalis sit, materiæ tamen ac formæ sacrificii ejusdem determinatio ad jus positivum pertinet. *Oblatio sacrificii*.

(1) An. 1583.

(2) Plura de hisce omnibus in provincialibus conciliis mediolanensibus, nec non diocesanis constituta sunt, quæ a respective subditis sunt servanda.

(3) Ps. L, 19.

(4) Sum., part. II, sec. quæst. 85, art. 4.

(5) Ibid.

(6) Ibid., art. 3.

(7) Ibid. art. 1.

cii in communi est de lege naturali, sed determinatio sacrificiorum est ex institutione humana vel divina (1).

84. Strictiori significatione sumptum, *sacrificium* est oblatio corporei alicujus objecti, quæ Deo fit in ejus honorem atque ad ejus in omnia potestatem omnimodam profitendam. Etsi vero omne sacrificium sit oblatio, non item omnis oblatio est verum ac proprium sacrificium. Porro sacrificij notio importat rei oblatæ immolationem et consumptionem, vel saltem quamdam benedictionem, cujus vi adeo immutetur rei oblatæ natura ut in nullum profanum usum amplius usurpari possit. *Sacrificia proprie dicuntur quando circa res Deo oblatas aliquid fit, sicut quod animalia occidebantur et comburebantur; quod panis frangitur et comeditur et benedicitur. Et hoc ipsum nomen sonat; nam sacrificium dicitur ex hoc, quod homo facit aliquid sacrum (2).* Sacrificium est eminentissimus religionis actus, quo excellentius exprimitur patriæ cultus, est proprii nominis adoratio: quare nonnisi Deo offerri polest. *Qui immolat diis, occidetur, præterquam Domino soli (3).*

Tradita modo sacrificij notio convenit tum sacrificiis legis veteris, tum etiam novæ legis sacrificio in cruce absoluto, quodque in Eucharistia frequentissime iteratur. At de eucharistico sacrificio verba alibi faciemus.

85. *Devotionem* d. Thomas actum appellat, quo voluntas se prompte tradit ad ea quæ Dei famulatum respiciunt. *Devotos* hinc jure appellamus homines quoquo modo Deo dicatos, qui nempe Dei omnino sunt. *Devotio dicitur a devovendo: unde devoti dicuntur qui se ipsos quodammodo Deo devovent, ut ei se totaliter subdant. Unde devotio nihil aliud esse videtur quam voluntas quedam prompte tradendi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum (4).* Hujusmodi devotio christifidelibus summo-pere necessaria est; præcipue vero a religionis ministris, cæterisque personis Deo specialim dicatis magis in dies excolenda pro status sui sanctitate. Devotio meditatione fovetur ac roboratur: *Necesse est, ait iterum s. Thomas, quod meditatio sit devotionis causa, in quantum scilicet homo per meditationem concipit quod se tradat divino obsequio (5).*

86. Postremus inter religionis actus recensetur *oratio*, quæ

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 85, art. 1.

(2) Ibid., art. 3.

(3) Exod. XXII, 20.

(4) S. Thom., Sum. part. II sec. quæst. 82, art. 1.

(5) Ibid., art. 3.

definitur mentis et cordis elevatio ad Deum, quæ ea quæ nobis necessaria sunt, præsertim in ordine ad salutem, imploramus. Duplicis vero naturæ oratio distinguitur, interior nempe et exterior: interior, quæ etiam *mentalis*, intimis cordis affectibus consistit, quin extrinsecus prodeat; exterior vero, quæ et *vocalis* dicitur, per verborum ministerium plus minusve sensibilis apparet. Animadvertere tamen oportet vocalem orationem eatent esse Deo gratam quatenus cum mentali societur; orationem vero mentalem, si vix tenui exardescat affectu, extrinsecus prærumpere, ac per vocalem eloqui cordis affectus. *Lætatum est cor meum, et exultavit lingua mea* (1). *Cogimur*, ait Cathechismus concilii tridentini, *interdum vehementi animi cupiditate et pietatis verbis efferre sententiam* (2).

87. Quæ de religionis virtute predicantur, ad orationem quæque spectant, quæ inter præcipuos recensetur religionis actus. Hinc oratio et ipsa ad salutem necessario requiritur. *Petere*, ait d. Thomas, *cadit sub præcepto religionis, quod quidem præceptum ponitur Matth. VII, ubi dicitur: Petite et accipietis* (3). Nec solum orare necesse est; sed et frequenter orare, orationis vinculo constanter Deo conjunctos nos permanere. *Oportet semper orare et numquam deficere* (4): *Sine intermissione orate* (5). Verum orandi præceptum urget quidem semper minime tamen quovis temporis puncto. Tunc autem obligatorius est: 1.º statim ac, moraliter loquendo, rationis usu potitus sinus; 2.º quando gravis tentatio nos adoriatur; 3.º quando anima lethali peccato misere inquinetur; 4.º cum sacramenta suscipienda; 5.º in mortis discrimine; 6.º identidem totius vite decursu. Qui enim ultra mensem ab orando abstineat, in orationis præceptum graviter peccare videtur.

88. Viget inter fideles mos quotidie vespere et mane aliquantisper orandi, qui ut antiquissimus, ita et in universa Ecclesia vigetissimus est. Qui igitur absque ratione hanc praxim prætermitteret, ita ut quamlibet orationem sive ad Deum sive ad Beata Virginem et sanctos tota die prorsus omittat, is cuius venialis culpæ expers non ita facile credendus esset. Quod hæc matutinæ ac vespertinæ orationis negligentia ad plures diu protrahatur, quin aliquo modo interdum per preces salte

(1) Ps. XV.

(2) *De Oratione*, § 3.

(3) *Sum.*, part. II, 2, quæst. 85, art. 3.

(4) Luc. XVIII, 1.

(5) I Thess. V, 17.

breviores reparetur, summopere timendum erit ne pietatis sensus hebescat, proximumque lethalis ruinæ periculum exoritur.

Est igitur inter parochorum munia fideles sæpe adhortari, ut in has quotidianas preces diligenter incumbant: nemo enim excoGITARI potest adeo difficilibus vitæ circumstantiis et conditionibus implicatus, qui, genericè loquendo, singulis diebus vespere et mane saltem symbolum apostolorum, orationem dominicam, angelicam salutationem, nec non contritionis actum devote recitare nequeat. Postulat vero pietas ut genuflexi oremus; sed facile ii excusari possent qui id commode agere nequeant, atque hinc milites præsertim, qui, ne cæteris stultiloquii occasionem præbeant, clam in lectulo Deo orationes fundant.

Preces, quæ fiunt immediate ante et post prandium, non sunt de præcepto: eas tamen pluribus in locis non absque fidelium scandalo ecclesiastici præsertim viri omitterent. Nec item magis obligatoria est recitatio *Angelus Domini*.

Conditiones præcipuæ quæ orationem comitari debent sunt: fides vivida, firma spes, cor contritum et humiliatum, ardens desiderium assequendi implorata, denique perseverantia. Omnis præterea orans, quodcumque sit suæ orationis objectum, semper majorem Dei gloriam, animæque salutem maxime præ oculis habere debet.

89. Inter preces a fidelibus recitari solitas, nonnullas Ecclesia, ut hoc quoque medio orationis studium vividius foveret, indulgentiis ditavit, quas proinde parochi populum suæ curæ commissum edoceant juvabit. Præcipuas igitur pro majori practica earum opportunitate recensebimus cum emin. cardinali Gousset.

1.º Conceditur indulgentia 300 dierum, defunctis etiam applicabilis, iis omnibus qui *Lauretanæ Beatæ V. Mariæ Litanias* una cum versiculo *Ora pro nobis*, etc. et oratione *Gratiam tuam*, etc. contrito corde recitaverint: iis vero qui quotidie eas recitaverint conceditur indulgentia plenaria in præcipuis ejusdem B. V. Mariæ solemnitatibus, Conceptione nempe, Nativitate, Annunciatione, Purificatione et Assumptione, dummodo tamen iis diebus confessionis et communionis sacramenta suscipiant, ecclesiam vel publicum oratorium visitent, ibique orent juxta summi pontificis intentionem (1).

90. 2.º Centum item dierum indulgentia iis qui, prima noctis hora ad finem vergente, ad sonum campanæ, psalmum *De*

(1) Decret. Pii VII, 30 sept., an. 1817.

profundis cum versiculo *Requiem æternam*, vel, si psalmus ille ignoratur, unum *Pater, Ave* et *Requiem* pro animabus in purgatorio degentibus, genuflexi recitent: quas vero preces qui omnibus et singulis anni diebus recitaverint, quacumque velint die qua, confessionis et eucharistiæ sacramentis susceptis, ecclesiam visitent, ibique juxta consuetas Pontificis intentiones orent, plenariam indulgentiam obtinebunt. Ubi vero non viget mos campanæ pro mortuis pulsandæ, item possunt eadem indulgentiæ obtineri, si supramemorata opera sub noctis initio adimpleantur (1).

3.º Centum etiam dierum indulgentia fidelibus conceditur, qui corde contrito, ad sonum campanæ mane vel meridie vel vespere, recitent orationem *Angelus Domini*, etc.: indulgentia vero plenaria, quacumque placeat die consequenda ab iis qui hanc orationem, saltem per integrum mensem, semel in die devote recitaverint, dummodo tamen confessionis et communionis sacramenta suscipiant, et concordiam inter principes christianos, hæresum extirpationem, sanctæque matris Ecclesiæ exaltationem a summo Deo deprecantur. *Angelus* vero flexis genibus est recitandus, præter quam vespere sabbati et dominica die; quibus temporibus stando recitari debet. Toto autem paschali tempore usque ad Trinitatis vespas loco *Angelus Domini* recitatur antiphona *Regina cæli* cum suo versiculo et oratione. Indulgentiam tamen ii pariter acquirunt qui, hanc nescientes, *Angelus* recitare pergunt (2).

Ubi vero *Angelus* campanæ sono haud annuntiatur, indulgentiam nihilominus assequuntur qui prædictas orationes eo tempore absolvant quo a cæteris fidelibus recitari solent (3).

94. Est et altera indulgentia 100 dierum, iis concessa qui orationem *Angele Dei* quocumque sermone recitent. Qui vero eam quotidie mane et vespere per integrum annum recitaverint, poterunt die secunda octobris plenariam indulgentiam sibi lucrari, si sacramenta susceperint et oraverint, ut supra (4). Immo sub iisdem conditionibus obtineri potest et semel in mense (5). Hujusmodi indulgentiæ possunt etiam animabus in purgatorio degentibus applicari. Denique qui in vitæ decursu hanc orationem sæpe recitaverint, plenariam indulgentiam in articulo mortis consequi poterant.

(1) Declar. Clem. XII, 12 dic., an. 1752. Vide Bouvier, *Traité des indulgences*, part. II, cap. X.

(2) Vide breve Bened. XIII, an. 1724, et declarationem Bened. XIV, 20 april. 1742.

(3) Rescriptum Pii VI, 18 martii, an. 1781.

(4) Pius VI, 2 oct. 1795.

(5) Pius VII, 15 maji 1821.

Addimus vero ex bulla Benedicti XIV, 16 dic. 1746, indulgentiam plenariam, sub consuetis ad talem indulgentiam conditionibus, singulis sex mensibus semel concedi iis qui mentali orationi quotidie per duos, vel per unum saltem horæ quadrantem vacaverint.

§ 2. De vitiis religioni oppositis,
idest de superstitione et irreligiositate.

92. Omnia peccata religioni contraria superstitione et irreligiositate comprehenduntur, priori per excessum, altera per defectum. Ut enim quælibet virtus moralis, sic etiam religio in medio consistit, extrema effugiens. *Omnis virtus moralis in medio consistit* (1).

Superstitio est vitium quo vel creaturæ cultus uni Creatori exhibendus, vel Deo debitus quidem cultus, sed indebita ratione tribuitur. *Superstitio exhibet cultum vel cui non debet, vel eo modo quo non debet* (2).

93. Si rebus creatis exhibeatur honor uni Deo præstandus, superstitio sit idololatrica, quæ directe opponitur priori præcepto: *Non habebis deos alienos coram me*.

Si vero cultus Deo oblatus quidpiam falsi contineat, superstitionis cultus *perniciosus* evadit (3). Quare peccatur, sive Deum ex græco mosaico more colendo, sive falsa miracula, falsasque revelationes divulgando, sive mendaces reliquias fidelium venerationi proponendo. Hanc vero superstitionis speciem eo magis perniciosam habebimus quo magis hominibus impiis, religionique inimicis blasphemandi occasionem præbeat. Attamen ista formalis et criminosa habenda non est, nisi quatenus ii, qui falsis miraculis, revelationibus reliquiisque non probatis fidem et cultum comparare conantur, ex fraude et mendacio agant: sæpe enim ignorantia et simplicitas eos excusat (4).

94. Quoties vero religionem exercentes utimur inanibus ac vanis quibusdam cæremoniis, Ecclesiæ suffragio et legitima consuetudine destitutis, superstitione vocatur *cultus superfluous* (5): puta, si quis missam audire nolit, nisi in tali altari, tot numero cereis lucentibus, a tali sacerdote et tali data hora celebretur; vel si

(1) S. Thom., Sum., part. II sec. quæst. 92, art. 1.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, quæst. 93, art. 1.

(4) S. Liguori, lib. III, num. 3.

(5) *Ibid.*

ad imploratas a Deo gratias obtinendas, datum missarum nunc per se vel per alium celebrari necessarium ducat. Abusus hic ex mente Tridentini superstitiosus esset, ac proinde diligenter præcavendus (1). At nulla superstitione notatur sanctissimæ et antiqua in Ecclesia praxis, ex devotione committendi tredecim, triginta missas peragendas, vel novendialia instituent ad gratiam aliquam obtinendam, propter significationes quæ in muneri adnectuntur; dummodo orationis et missarum efficaciam proprie ex numero dierum vel missarum minime ducatur.

95. Peccat etiam ratione cultus superflui, qui in missæ celebratione vel sacramentorum administratione institutis ab Ecclesiæ cæremoniis novos ritus privata auctoritate superaddat; quo casu peccatum facile evadere potest mortale, licet nullus intersit formalis contemptus. Quoties autem in missa, contra rubricæ præscriptum, *Gloria in excelsis*, vel *Credo*, vel *Alleluja* recitentur, aut *oratio* addatur, cultu superfluo peccatur quidem, sed venialiter tantum, si formalis absit contemptus. Ad simpliciter vero fideles quod attinet, non modo a mortali, sed sæpe et quovis veniali peccato illorum superstitiones, ad cultum superfluum pertinentes, ignorantia vel simplicitas eximit (2).

96. Quemadmodum idololatria et fallax cultus uterque, si perniciosus sive superfluous, ita et divinatio, ars magica ac variorum observantiæ ad superstitionem pertinent.

Divinatione peccatur, cum ad ea delegendam, quæ occulta, secreta et humanæ perquisitioni impervia sunt, diaboli auxilium tacite vel expresse invocatur.

Ne tamen futurorum cognitionem, quam ipsi a Deo, vel per prophetarum ministerium assequimur, cum ea cognitione confundamus de qua hic agitur, quam nimirum, contra Dei jussum, per dæmonis interventum nobis comparare studemus. Perperam etiam divinationi accenseremus eas omnes prænotiones quas politici, medici, astronomi, ex notis causis conjectantes, de quibusdam futuris eventibus ac de nonnullis effectibus magis minusve exacte sibi efformare possunt. Idem dicas de conjecturis, quas physionomistæ ex vultus forma circa alicujus characterem et domum nantes inclinationes instituunt.

Duplex est ratio dæmonem invocandi, tacita scilicet et expressa. Expressa quidem quotiescumque nominatim, eum nempe quoque modo appellando, invocetur: tacita, cum ad dignoscendum m

(1) Sess. XXII.

(2) S. Liguori, lib. III, num. 4.

dia adhibeantur, quæ ad cognitionem naturali modo comparandam inepta rite judicentur (1).

97. Nimis longum esset media omnia percensere, quibus uti consuevit superstitio ad arcana et futura assequenda: satis ideo sit præcipuas divinationis species innuere, quæ sunt necromantia, pythonia, geomantia, hydromantia, aeromantia, pyromantia, aruspicium, augurium, chiromantia, astrologia judiciaria, quæ ab astrologia naturali, seu ab astronomia proprie dicta, probe distinguenda est, sortilegium denique et somnia.

Necromantia est invocatio mortuorum ut de rebus futuris consuli possint, veluti cum Saul ad Samuelis umbram interrogandam perrexit.

Pythonia est consultatio vivorum qui divinandi artem exercent, ac *divinatores* inde appellantur.

Geomantia est inductio futurorum vel occultorum ex massæ alicujus terrestris, lapidis, ligni, aliusve corporis inspectione;

Hydromantia est quæ fit ex inspectione sive coloris sive motus aquarum;

Aeromantia quæ ex aeris directione sive vi;

Pyromantia quæ ex ignis phænomenis;

Aruspicium quod ex animalium visceribus et jecore;

Augurium quod ex avium cantu et volatu. Habendæ tamen non sunt ut superstitiosæ quædam prædictiones de tempestatum varietate, quæ ex cantu et motu avium aliorumve animalium deduci solent propter physicas omnino cognationes inter causas et effectus.

Rursus *Chiromantia* per manuum inspectionem interna et recondita hominis perquiril.

Astrologia judiciaria futura hominum fata ex astrorum cursu et phasibus prænuntiat.

Sortilegium, quod dicitur etiam *sors divinatoria*, est ille actus quo sors adhibetur ad futura et recondita pervadenda. Quisque vero conspicit hanc sortem divinatoriam esse omnino distinguendam ab ea, quæ interdum adhibetur ad lites finiendas, ac partitiones moderandas, quæque non modo licita, sed interdum commendanda etiam est tamquam ratio, qua controversiæ et simultates tolluntur.

Somnia denique et ipsa tamquam divinationis media superstitiose usurpantur: somniis enim nulla fides habenda, nisi forte

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 25, art. 2.

Manuale Compend. Moralit Theologiæ, etc.

satis certe constet, a Deo esse immissa, ut legimus in scriptis utriusque Testamenti; quod tamen perraro contingit.

98. Omnes hæ divinationis species religionis virtuti adversatur, ac proinde Scriptura, pontifices, concilia, episcopi, doctores expresse eas vetant. Divinatio immo, quoties cum expressa demonis invocatione perficitur, idololatriæ speciem induit; infandum crimen, nullimode excusandum. At si invocatio fiat tacite et tantum implicate, venialis etiam fieri potest ratione simplicitatis et ignorantiae (1).

99. *Magia*, genericè sumpta, est ars patrandi extraordinaria et portentosa. Distinguitur *magia naturalis*, et *magia superstitiosa*. Naturalis non opponitur religioni, dummodo non institatur proximi simplicitatem decipiendam, ut circulatorum mos est. Superstitiosa autem, seu *magia proprie dicta*, ea est quæ, ex tacito vel expresso cum dæmone pacto quædam, peragit quæ naturæ limitumque vires transcendunt. Expressum adest pactum, cum dæmon per se vel per alium ei addictum explicite invocatur, atque ejus inspirationibus obedientia promittitur: implicitum autem pactum initur quando, nulla facta dæmonis invocatione, nullaque elicita promissione, ad desideratos tamen effectus obtinendos media adhibentur omni prorsus sive naturali sive supernaturali virtute destituta, et tamen spes in iis collocatur (2).

100. *Magia ordinariè ad malum tendit*, et ideo nomen *maleficium* sumit: quoties vero proximi rebus vel personis detrimento (vel *veneficium* dicitur; *amatorium* autem vel *philtrum* appellatur si ejus usus adhibeatur ad carnalem amorem aut odium excitandum, ope dæmonis humores et phantasiam commoventis, non tamen ut hominis voluntas ad malum cogatur. Unde si quis huiusmodi maleficio infectus impudicis cogitationibus consensu vere peccat, etiam mortaliter.

Maleficium, quodcumque fuerit ejus objectum et quocumque modo exerceatur, semper habitum fuit ut crimen non minus justitiæ quam religioni contrarium. *Maleficos non patieris vere* (3).

101. Ad maleficii cessationem obtinendam opus est, se poenitentiam convertere, ad orationem, jejunia, exorcismos nec non ac cætera spiritualia remedia ab Ecclesia approbata; uti si missæ sacrificium, sacramenta, sanctorum Jesu et Mariæ nominis invocatio, signum sanctæ crucis atque intercessio beatorum.

(1) S. Lignori, lib. III, num. 7. — Suarez, Billuart, Sanchez, Lessius,

(2) S. Thomæ Sum., part. II, sec. quæst. 96.

(3) Exod. XXII, 18.

Ad naturalia etiam remedia confugiendum erit, quibus sedentur humores et imaginatio illius, qui est vel putat se esse sub infernæ potestatis influxu: immo vero a medicina fere semper opportunum est incipere, ac præsertim cum non satis de maleficio certo constet. Experientia enim nos docet, plures hac in re sæpe falli, diabolico interventui malum tribuendo quod non est nisi effectus perturbatæ imaginationis, vel naturalis infortunii, vel nequitiae improbi et scelesti alicujus hominis.

Cæterum, numquam licet se convertere ad eum qui creditur maleficii auctor, ut liberatio per aliud maleficiū obtineatur; hoc enim esset velle malum sanare per aliud malum, per actum nempe virtuti religionis essentialiter contrarium.

102. *Vana observantia* est quædam superstitionis species, qua inepta media adhibentur ad obtinendum effectum, quem neque ex sua naturali virtute producere possunt, neque virtute supranaturali a Deo vel ab Ecclesia hunc in finem concessa; ex. gr., si quis quibusdam verbis, figuris, imaginibus, vel hieroglyphis uteretur ad valetudinem recuperandam aut servandam, ad vitanda fulmina, furorem aut morsum belluarum, pestem, etc.; vel si quasdam herbas secum ferret ad fortunam sibi in ludo conciliandam aut aliena secreta detegenda.

Ne tamen vanam superstitionem dicas praxim ex devotione inductam ferendi reliquias vel imagines aut cusa numismata (*medaglie*) B. Virginis, aliorumve sanctorum; dummodo fiduciæ, quam hujusmodi res in animis fidelium rite excitant, nihil addatur quod superstitionem sapiat.

103. *Vana observantia*, non secus ac divinatio, est lethalis culpa, quotiescumque expressæ dæmonis invocationi societur. Quæ si non adhibeatur, ignorantia et simplicitas sæpe peccatum hoc veniale tantum efficiunt: immo a quolibet etiam peccato ignorantia eum excusat qui, instructionis defectu, hanc vel illam observantiam non censeat superstitionem, quæ tamen revera vana et illicita sit.

In dubio utrum quidam effectus, uti recuperata valetudo habendus sit naturalis an diabolicus, naturalis est præsumendus. Licet hinc adhibere remedium quod extraordinarium quidem videatur, at non sit manifeste supersticiosum; præsertim si, ad scrupula removenda, is qui eo utitur sibi caveat, declarando se nullimodæ dæmonis interventioni consentire (1).

Nullus autem esset finis, si omnes vanas observantias recen-

(1) S. Liguori, lib. III, num. 20. — Sanchez, Laymann, Sporer, etc.

sere vellemus quæ variis in regionibus vigent. Parochus probe quidem illuminare debet parœcianos suos circa supersticiosos usus quos in sua parœcia oblinere dignoverit; sed prudentibus se debet limitibus continere, ne in suos fideles desiderium excitet eas observantias pertentandi, quas feliciter ignorent. Contagiosa enim est superstitio. Curandum est etiam ne qua circa divini cultus officia superstitio irrepât, neque in cultu sanctorum, imaginum et reliquiarum, aut in supplicationibus, quæ ad alicujus mali vel publicæ calamitatis aversionem postulandam instituantur.

104. Cum pœnitens se de superstitionis peccato incusat, confessarius inquirere debet num expressum, vel tacitum tantum pactum cum dæmone habuerit; et si egerit ex malitia, impietate aut ignorantia. In primo casu confessarius absolute exigit a pœnitente ut cuicumque pacto cum salutis inimico renunciât, et figuras, cæteraque superstitionis signa deleat. Si vero pœnitens intentionem habuerit nocendi, et revera nocuerit, absolvi non potest, nisi paratus sit omnibus, quibus potest, mediis damna illata reparare. Si autem pœnitens Jesu Christo renunciavit, aut in Deum vel sanctos blasphemavit, aut contumeliosa verba in Ecclesiam conjecit, sacramentis participare non debet, nisi postquam suos errores adjuraverit, blasphemias retractaverit, cum dispositione nihil, quod in se sit, omittendi ad scandalum reparandum, cujus reum se constituerit. Denique si quis ignorantia vel simplicitate superstitioni indulget, eum confessarius edoceat, eum ad supersticiosas consuetudines dimittendas hortetur. Ne tamen imprudenter quamvis observantiam de lethali peccato redarguat, neque de quibusdam observantiis deponendis promissionem exigat ab iis, de quibus spes non suppetat quod promissionem servaturi sint. Frustra enim aliquis conaretur, ex. gr., superstitionis sum quarundam scœminarum præjudicium destruere, quæ post partum nullo pacto inciperent die Veneris missam audire, vel quibusdam diebus a ducendo stamine et a lixiviiis peragendis abhorrent metuentes ne quid mali sibi inde contingat. Idem dicas de vulgari præjudicio quo in nostris regionibus die Veneris nonnulli iter aggredi nolunt, vel nuptias inire, etc. De his enim omnibus valet quod ait Apostolus: *Quis infirmatur, et ego non infirmor* (1) ?

105. Maximi nostris temporibus momenti quæstio moralis exorta est etiam circa quamdam occultam physicam vim, cujus tamen existentia magnis dubiis adhuc involvitur, immo satis pro-

(1) II, Cor. II, 29.

babiliter neganda videtur (1), quæ vocatur magnetismus animalis. Hujus sane miri effectus qui perhibentur, nunc temporis profanorum æque ac sacrorum doctorum ingenia exercent. Rogatur igitur merito, quomodo confessarius se gerere debeat cum iis qui vel magnetizandi artem exercent, vel semetipsos magnetizari permittunt. Diversæ consultationes hac super re Sancte Sedi propositæ fuerunt ante annum 1856, casus peculiare plerumque respicientes, quibus data fuerunt responsa ipsis propositis casibus peculiariora. En talium quæstionum ac responsionum specimen in consultatione sacræ Pœnitentiariæ submissa a d. Fontana lausannensis episcopi cancellario, die 19 mai 1844, atque in responsione sacræ ejusdem Pœnitentiariæ :

EMINENTISSIME D. D.

Cum hactenus responsa circa magnetismum animaleminime sufficere videantur, sitque magnopere optandum ut tutius magisque uniformiter solvi queant casus non raro incidentes; infra signatus Eminentiae Vestrae humiliter sequentia exponit.

Persona magnetizata, quæ plerumque sexus est fœminei, in eum statum soporis ingreditur, dictum sonnambulismum magneticum, tam alte ut nec maximus fragor ad ejus aures, nec ferri ignisve ulla vehementia illam suscitare valeant. A solo magnetizatore, cui consensum suum dedit (consensus enim est necessarius), ad illud extasis genus adducitur, sive variis palpationibus gesticulationibusve, quando ille adest, sive simplici mandato eodemque interno, cum vel pluribus leucis distat.

Tunc circa voce seu mentaliter de suo absentiumque, penitus ignotorum sibi, morbo interrogata, hæc persona, evidenter indocta, illico medicos scientia longe superat; res anatomicas accuratissime enunciat; morborum interiorum in humano corpore, qui cognitu definitaque peritis difficillimi sunt, causam, sedem, naturam indigitat; eorundem progressus, variationes, complicationes evoluit, idque propriis vocabulis, sæpe etiam doctorum morborum diuturnitatem exacte prænuntiat, remediaque simplicissima et efficacissima præcipit.

Si adest persona de qua magnetizata mulier consulitur, relationem inter utramque per contactum instituit magnetizator. Cum vero abest, cincinnus ex ejus cæsarie eam supplet, ac sufficit. Hoc enim cincinno tantum ad palmam magnetizatae admoto, con-

(1) Consulatur recentissimum ac celeberrimum opus P. Caroli *Del magnetismo animale*.

festim declarare quid sit (quin aspiciat oculis), cujus sint capilli, ubinam versetur nunc persona ad quam pertinent, quid rerum agat; circaque ejus morbum omnia supra dicta documenta ministrare, haud aliter atque si, medicorum more, corpus ipsa intropiceret.

Postremo magnetizata non oculis cernit. Ipsis velatis, quidquid erit, illud leget legendi nescia, seu librum seu manuscriptum, vel apertum vel clausum, suo capiti vel ventri impositum. Etiam ex hac regione ejus verba egredi videntur. Hoc autem statu educta vel ad jussum etiam internum magnetizantis, vel quasi sponte sua ipso temporis puncto a se prænuntiato, nihil omnino de rebus in paroxysmo peractis sibi conscire videtur, quantumvis ille duraverit: quænam ab ipsa petita fuerint, quæ vero responderit, quæ pertulerit; hæc omnia nullam in ejus intellectu ideam, nec minimum in memoria vestigium reliquerunt.

Itaque, orator infra scriptus, tam validas cernens rationes dubitandi an simpliciter naturales sint tales effectus, quorum occasionalis causa tam parum cum eis proportionata demonstratur, enixe vehementissimeque Vestram Eminentiam rogat ut ipsa, præ sua sapientia, ad majorem Omnipotentis gloriam, nec non ad majus animarum bonum, quæ a Domino redemptæ tanti constiterunt, discernere velit an, posita præfatorum veritate, confessarius parochus tuto possit pœnitentibus aut parochianis suis permittere:

1.º Ut magnetismum animale illis characteribus aliisque similibus prædictum exerceant, tanquam artem medicinæ auxiliatricem atque suppletoriam.

2.º Ut sese illum in statum somnambulismi magnetici demittendos consentiant.

3.º Ut vel de se, vel de aliis personas consulant illo modo magnetizatas.

4.º Ut unum de tribus prædictis suscipiant, habita prius cautela formaliter ex animo renuntiandi cuilibet diabolico pacto explicito vel implicito, omni etiam satanicæ interventioni; quoniam, hac non obstante cautione, a nonnullis ex magnetismo hujusmodi vel iidem vel aliquot effectus obtenti jam fuerunt.

*Eminentissime D. D., Eminentię Vestrę, de mandato reverendissimi episcopi lausanensis et genevensis, humillimus obsequen-
tissimusque servus,*

JAC. XAVERIUS FONTANA, can. cancell. episc.

Friburgi Helvetiæ, ex ædibus episcopalibus, die 19 mai 1844.

106. Huic consultationi sequens sacra Pœnitentiaria responsum dedit :

Sacra Pœnitentiaria, mature perpensis expositis, respondendum cœset, prout respondet: Usus magnetismi, prout in casu exponitur, non licere.

Datum Romæ, in sacra Pœnitentiaria, die 1 iulii 1841.

C. Card. CASTRACANE, M. P.
P. H. POMELLA S. P. *secretarius.*

107. Anno 1842 hæc de re Supremum Pontificem consuluit ipse emin. Gousset, quærens num, *sepositis rei abusibus, et re-jecto omni cum dæmone fœdere*, liceret magnetismum animale[m] exercere, eoque uti tamquam remedio, quod plures naturale et valetudini utile judicarent. Emin. card. pœnitentiarius maximus respondit, non tam cito Sanctam Sedem hujusce quæstionis solutionem daturam esse, siquidem nondum serio eam ad examen vocaverit; nec ullum aliud postea ad eum pervenit responsum. E quo rerum statu intulit idem enim card. archiepiscopus Rhemensis, magnetismi usum esse tolerandum, quoadusque suum iudicium Roma protulisset, eo quod magnetismi effectus, si qui vere tales darentur, propius inspecti *evidenter* non constarent tribuendi dæmonis interventioni. Ea igitur videtur fuisse mens emin. Gousset, cum ista dictaret, ut vel minime admitteret singularia illa ac mira phænomena quæ vulgo recensebantur ut magnetismi animalis effectus, vel si quid horum revera existeret occultis quidem et adhuc imperviis, sed naturalibus viribus esse tribuendum.

108. Hinc concludebat emin. Gousset, magnetismi usum esset tolerandum, supponendo tam magnetizantem quam magnetizatum 1.º esse bonæ fidei, eos nempe habere magnetismum tamquam naturale et utile remedium; 2.º nihil omnino audere quod possit modestiam et virtutem christianam vulnerare; 3.º cuilibet dæmonis interventioni renunciare; atque ubi hæc tria non adessent, magnetismo utentes absolvendos nullatenus esse. Ad hæc addit ipse, a confessario numquam esse proponendos neque approbandos magnetismi usus, præcipue inter personas diversi sexus, ob nimiam et vere periculosam sympathiam quæ inter magnetizantem et magnetizatum sæpissime excitatur.

109. Hæc fere congruebant cum quadam generali regula quam emin. congregatio sacrae ac generalis romanæ inquisitionis constituebat anno 1847. Verum cum magnetismi abusus in dies suc-

crescerent, magnaue hinc extaret animarum pernicies et fidei iactura, sacra eadem Congregatio anno 1856 sequentem epistolam encyclicam dedit ad omnes christiani orbis anstistites, ut abusus istos compesceret et pressius constitueret quandonam et quomodo experimenta de animali magnetismo permitti possent.

Supremæ Sacræ Romanæ Universalis Inquisitionis Encyclica ad omnes episcopos adversus magnetismi abusus.

Feria VI die 30 iulii 1856.

In Congregatione generali S. R. et universalis Inquisitionis habita in conventu S. M. supra Minervam Eminentissimi ac Reverendissimi Cardinales in tota Republica Christiana adversus hæreticam pravitatem Generales Inquisitores, mature perpensis iis, quæ circa magnetismi experimenta a viris fide dignis undequaque relata sunt, decreverunt edi præsentis literas encyclicas ad omnes Episcopos ad magnetismi abusus compescendos. Et enim compertum est, novum quoddam superstitionis genus *invehi* ex phænomenis magneticis, quibus haud scientiis physicis enucleandis, ut par esset, sed decipiendis ac seducendis hominibus student neoteri plures, rati posse occulta, remota ac futura de tegi magnetismi arte, vel præstigio, præsertim ope muliercularum quæ unice a magnetizatoris nutu pendent.

Nonnullæ jam hac de re a S. Sede datæ sunt responsiones ad peculiares casus quibus reprobantur tamquam illicita illa experimenta, quæ ad finem non naturalem, non honestum, non debitis mediis adhibitis assequendum ordinantur; unde in similibus casibus decretum est Feria IV 24 aprilis 1844, *usum magnetismi prout exponitur, non licere*. Similiter quosdam libros ejusmodi errores pervicaciter disseminantes prohibendos censuit S. Congregatio. Verum quia præter particulares casus, de usu magnetismi generatim agendum est, hinc per modum regulæ sic statutum fuit Feria IV 28 iulii 1847. — *Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita dæmonis invocatione, usus magnetismi, nempe adhibendi media physica aliunda licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum aut quomodolibet prarum. Applicatio autem principiorum, et mediorum pure physicorum ad res et effectus vere supernaturales, ut physice explicentur, non est nisi deceptio omnino illicita, et hæreticalis.*

Quamquam generali hoc decreto satis explicetur licitudo, aut illicitudo in usu, aut in abusu magnetismi, tamen adeo crevit

na malitia, ut neglecto licito studio scientiæ, potius conscientias magna cum animarum iactura, ipsiusque civilis in detrimento, ariolandi, divinandive principium quoddam se gloriantur. Hinc *sonnambulismi et clare intuitionis*, aut, prestigiis mulierculæ illæ gesticulationibus non secundis abreptæ, se invisibilia quæque conspicerere effutiant ipsa religione sermones instituere, animas mortuorum evosponso accipere, ignota ac longinqua delegere, aliaque ut superstitione exercere ausa temerario præsumunt, in quæstum sibi, ac dominis suis divinando certo consensu. In hisce omnibus quacumque demum utantur arte, vel ille cum ordinentur media physica ad effectus non naturaliter deceptio omnino illicita et hæreticalis, et scandalum honestatem morum.

Ad tantum nefas, et religioni et civili societati infestissimè cohibendum, excitari quam maxime debet paenitentia, vigilantia ac zelus episcoporum omnium. Quæ quantum divina adjutrice gratia poterunt locorum ordinis paternæ charitatis monitis, qua severis objurgationibus, omnium juris remediis adhibitis, prout attentis locorum, per temporumque adjunctis, expedire in Domino judicaverint, impendant operam ad hujusmodi magnetismi abusum redire et avellendos, ut dominicus grex defendatur ab iniuria, depositum fidei sacrum lectumque custodiatur, les sibi crediti a morum corruptione præserventur.

Romæ in cancelleria S. Officii apud Vaticanum die 4
1856.

V. Card. MACCHI.

Nunc de *irreligiositate*, sive de religionis defectu. Peccata enim ex defectu opposita sunt: tentatio Dei, perjurium, blasphemia, sacrilegium et simonia. De blasphemia atque perjurio non remittimus ubi de 2.º decalogi præcepto. Hic igitur de tentatione, de sacrilegio et simonia tantum verba faciemus. *Tentare* est aliquid dicere aut facere ad experiendam scientiam, sapientiam, bonitatem, justitiam, vel divinam perfectionem. Duo tentandi Deum modi distinguuntur, alter *is*, *implicitus* alter. Est *formalis* tentatio, si quis de alii perfectione dubitans, eo impietatis pertingit ut de ipsa mentum instituat. Mortale est hoc peccatum, nec ullam se levitatem admittit. *Implicita* vero est *tentatio* cum licet adit expressa Deum tentandi intentio, non tamen

aliquis agit ac ille qui revera eum tentet; quod accidit quotiescumque res aliqua a Deo expectetur, quin necessaria ad eam consequendam media adhibeantur. Ex. gr., Deum tentat ægrotus qui valetudinem recuperare sperat, quin medicæ artis remediis utatur; Deum tentat qui absque necessitate in grave se projicit amittendæ vitæ periculum, confidens, Dei potentiam eum servaturam incolumem; tentaret etiam Deum qui vellet de alicujus innocentia vel culpa judicare adhibitis crucis, aquæ et ignis experimentis, quorum usum Ecclesia interdixit.

111. Tentatio Dei, quamvis implicita, est mortale peccatum, nisi excuset ignorantia aut reflexionis defectus, vel etiam, juxta sententiam quæ probabilior videtur, parvitas materiæ; ut si ex. er., leviter ægrotans a divina providentia valetudinem expectaret quin ad medicum confugerit (1).

Non esset tamen habenda ut tentatio Dei, si qua Deo fieret miraculi postulatio pro infidelium et hæreticorum conversione aut pro religionis bono, dummodo fiat humili animo et divinæ voluntati submisso. Hoc plane modo apostoli postulanti a Deo ut in nomine Jesu Christi miracula fiant, ad ejus virtutem infidelibus manifestandam: *Et nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, in eo quod manum tuam extendas ad sanitates et signa et prodigia fieri per nomen sancti Filii tui Jesu* (2).

112. *Sacrilegium*, generice spectatum, est rei sacræ violatio. Est autem *personale, reale* aut *locale*, prouti ejus objectum est *persona, res* aut *locus* divino cultui dicatus. Personale igitur fit sacrilegium cum perculitur clericus, religiosus aut religiosa, vel peccatum impuritatis patratum cum persona castitatis voto obstricta. Quoad alia peccata quæ persona Deo consecrata admittit, non sunt per se proprie sacrilegia, si nullam ex alia parte rerum vel locorum sacrorum profanationem contineant: *Illud solum peccatum sacræ personæ sacrilegium est*, ait s. Thomas, *quod agitur directe contra ejus sanctitatem, puta si virgo Deo dicata fornicetur* (3).

Juxta canones, personale sacrilegium est etiam ante tribunalia secularia clericum traducere. Sed quum nunc temporis leges omnium fere nationum fori ecclesiastici immunitatem ratam non habeant, iis locis vim suam hujusmodi canones amiserunt ex ipsa

(1) S. Liguori, *Theol. Moral.*, lib. III, num. 30. — Suarez, Sanchez, etc.

(2) Act. IV, 29, 30.

(3) Sum., part. II, sec. quæst. 99, art. 3.

impossibilitate judices ecclesiasticos adeundi. Ceterum in quibusdam recentioribus concordatis, ut etiam in illo anni 1855 cum Austriæ Imperatore, factæ fuerunt a Summis Pontificibus nonnullæ concessionibus civilibus imperantibus circa facultates traducendi ecclesiasticos viros etiam ad tribunalia civilia.

113. Reale vero admittitur sacrilegium: 1.º cum invalide culpabiliter administratur sacramentum: 2.º cum illud indigne suscipitur: 3.º cum imagines vel reliquiae sanctorum venerationi fidelium expositæ profanantur: 4.º cum surripiuntur aut in profanos usus convertuntur sacra vasa, calices, patenæ, ciboria et generatim omnia quæ peculiari benedictione divino cultui consecrata sunt, ut sunt indumenta et lintea ad sacrorum mysteriorum celebrationem necessaria; idem de sacris oleis dicas, quæ adhibere ad alios usus non licet, præter eos ad quos ab Ecclesia consecrata fuerunt: 5.º cum aliquis sacris verbis abutitur, vel ad res indignas ea applicando, vel adhibendo ad erroris confirmationem (1): 6.º cum Ecclesiæ cæremoniæ jocosè repræsentantur: 7.º cum legata pia jam approbata et assignata supprimuntur, vel bona ecclesiastica usurpantur, sive mobilia, sive immobilia, ea saltem quæ ad conservationem cultus et ministeriorum religionis constituta sunt (2); 8.º cum furto auferuntur reliquiae, quomodocumque parvæ; quod grave erit, si præsumi possit, ejus possessorem gravem contristationem passurum esse (3).

Aliqua ratione sacrilegio sive eucharisticas species opportune non renovans, eas corrumpi sinit; itemque qui non bene nec decenter servat sacrorum oleorum vascula, fontes baptismales, vasa sacra, lintea et indumenta, quæ pro Missæ celebratione inserviunt (4).

114. At violatio voti est ne sacrilegium? Sacrilega est violatio voti castitatis in persona Deo dicata, juxta verba s. Thomæ rix prolata; sacrilega est etiam violatio voti simplicis castitatis, juxta Ligorii sententiam (5). Sed idem ne de cæteris etiam votis dicendum? Quæstio agitur inter theologos: alii enim putant cujuslibet voti violationem esse sacrilegium; alii in hoc nonnisi simplicem erga Deum infidelitatem vident, ac proinde sacrilegium nullum esse contendunt.

(1) Vide decret. s. Conc. Trident., sess. IV, *De usu sacrorum librorum*.

(2) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 99, art. 3.

(3) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 45.

(4) Liguori, Billuart, Antoine.

(5) Lib. III, num. 47.

Item, juxta communioŕem ŕententiam, circumŕtantia diei dŕ minicæ vel alterius cujuŕlibet feŕti non ŕufficit ut peccato, quo tali die patratuŕ, neclatuŕ ŕacrilegii malitia; dummodo tamen hoc peccatum magnam non includat erga religionis myŕteria irreverentiam, ut eŕŕet ŕi, ex. gr., feria VI in Paraŕceve comœdia ŕolatuŕ populo præberetuŕ (1).

115. Admittituŕ ŕacrilegium *locale* profanatione loci ŕacri, ejuŕ nempe loci qui divino cultui vel ŕepeliendis fidelibuŕ dicatuŕ ŕi profanatuŕ autem 1.º homicidio aut effuŕione humani ŕeminiŕi vel ŕanguiniŕi in aliqua copia, aut quolibet alio actu qui eccleŕiam polluat, 2.º quando eccleŕia incendiŕuŕ, vel ejuŕ januæ evertuŕtuŕ, vel in alioŕ uŕuŕ abuŕque epiŕcopi licentia convertituŕ cum actus profani ibi exercentuŕ, eam ad luduŕ, ad lites, ad menŕam, ad negotia adhibendo; cum illic aliquiŕ, ut in publica platea diŕverŕatuŕ, nulla habita ratione ŕanctitatuŕ loci, nullumque venerationiŕ ŕignuŕ exhibendo. Sed minime graviŕ culpæ rei judicand ŕunt qui ad cæremoniaŕ inŕpiciendaŕ ŕatiŕ compoŕiti in eccleŕia deambulantiŕ, ŕi ex alia parte nihil agant, quod fidelium pietateŕ perturbare poŕŕit; neque ii, qui, etiam abuŕque neceŕŕitate, ali quod ibi ŕumere alimentuŕ ŕibi poŕmittunt, dummodo nulluŕ inde ŕandaluŕ exoriatuŕ.

116. Proprie nec licet populaŕeŕ in eccleŕia conventuŕ habere ŕive ad aliquam electionem faciendam, ŕive ad deliberanduŕ de publiciŕ negotiis. Si ibi conveniendi neceŕŕitaŕ adŕit eo quod impoŕŕibile ŕit ŕimul omneŕ alibi convenire, petenda erit ab epiŕcopo licentia, qui, hujuŕmodi conventuŕ haberi dum ŕinit, paŕochuŕ admoŕebit ut ŕŕ. Sacramentuŕ e tabernaculo in ŕacraŕiuŕ depoŕtet.

Juxta ŕententiam communiuŕ receptam (2), *localiŕ ŕacrilegii* ŕe reuŕ conŕtituit qui in eccleŕia rem etiam non ŕacram fuŕatuŕ, ut ŕacrilegium *reale* admittit qui rem ŕacram in loco profano fuŕatuŕ. Iŕte eŕ ŕenŕuŕ magiŕ naturalis hujus Joanniŕ VIII decreti *Sacrilegium committituŕ auŕerendo ŕacrum de ŕacro, vel non ŕacrum de ŕacro, ŕive ŕacrum de non ŕacro* (3).

117. Sacrilegium, ŕive *perŕonale* ŕit, ŕive *reale*, ŕive *locale*, eŕ peccatuŕ genere ŕuo mortale, pluŕ minusve grave pro actuiŕ natura et pro circumŕtantiis quæ ei conŕociantur. Poŕteŕ tamen fieri etiam veniale ratione levitatiŕ materiaŕ. Qui, ex. er., in eccleŕia

(1) Lib. III, num. 46.

(2) *Ibid.* num. 39.

(3) Decret., part. II, cauŕa 17, quæŕt. 4, can. 21.

furaretur objectum exigui valoris, puta unius argentei (*una lira*), sive ecclesiæ ipsi, sive privatæ alicui personæ, posset etiam venialiter tantum peccare.

Qui alicujus sacrilegii reum se constituit ejus speciem et materiam in confessione declarare debet. Non enim sufficit revelare hoc vel illud sacrilegium esse *personale*, aut *reale*, aut *locale*. Aliud enim est, ex. c. sacerdotem verberare, aliud cum eo fornicari: aliud etiam, si de laico sermo sit, sacra vasa absque necessitate et licentia tangere, aliud, iisdem uti in mensa. In hac demum re, ut et in aliis omnibus, confessarii prudentiæ remittitur, poenitentem de iis omnibus sciscitari quæ necessaria ipse docat, ad certam, quantum fieri potest, moralem confessionis integritatem faciendam.

§ 3. De Simonia.

118. *Simonia*, quæ sic appellatur a Simone mago, qui ab apostolis potestatem emere voluit conferendi Spiritum Sanctum, delinitur: *Studiosa voluntas emendi vel vendendi, pretio temporali, aliquid spirituale, vel spirituali adnexum* (1).

Pro *venditione* vel *emitione*, ut monet s. Thomas, intelligitur quilibet contractus non gratuitus (2). Nomine vero *rei spiritualis* veniunt ea omnia quæ ad ordinem spirituales spectant, ut sunt dona Spiritus Sancti, gratia divina, missæ sacrum, preces, benedictiones, consecrationes, reliquiæ sanctorum, jurisdictio spiritualis, veluti potestas audiendi confessiones et sacramenta administrandi; catechismus, institutiones pastorales, sermones, orationes quæ pro fidelium ædificatione habentur. Sed rebus spiritualibus non accensentur lectiones sacræ Scripturæ, theologiæ, juris canonici, ac religiosæ instructiones magistrorum magistrarumque vel simplicis alicujus fidelis.

Pro eo quod *spirituali adnectitur*, res temporales intelliguntur quæ adeo spiritualibus adhærent ut ab istis separari nequeant; tale est, ex. gr., jus percipiendi fructus beneficii aut tituli ecclesiastici.

119. Res pretio æstimabiles, quarum spe aliquis se simoniæ reum constituere potest, distinguuntur in *munus a manu*, *munus a lingua* et *munus ab obsequio*. *Munus a manu* dicitur vel pecunia vel alia res æquivalens, ut, ex. gr., remissio debiti, pensionis aut pretii locationis. *Munus a lingua* complectitur pre-

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 100, art. 1.

(2) *Ibid.*

ces, commendationes, auctoritatem et magni alicujus viri gratiam *Munus ab obsequio* quodlibet temporalis servitutis officium significat, quod alicui exhibetur ad rem spiritualem impetrandam.

120. Simoniae crimen omnibus legibus opponitur: juri primum naturali, quod id vendere aut emere vetat de quo absolute commercium fieri non potest; juri divino positivo, quod jubet ut gratis donetur quod gratis a Deo acceptum est: *Grati accepistis, gratis date* (1); ac juri quoque ecclesiastico, quod innumeris fere illud plectit Ecclesiae canonibus. Hæc vero simonia, qualem cum d. Thoma et omnibus theologis definivimus, nullam admittit materiae parvitatem. Nullum enim fieri potest rei spirituali, quæcumque ea sit, commercium, quin gravis irreverentiae peccatum erga res sanctas, erga religionem, erga Deum patretur.

121. Attamen distinguitur simonia *juris divini* a simonia *juris ecclesiastici*. Prima, de qua hucusque locuti sumus, in hoc consistit ut res spiritualis, vel temporalis quæ spirituali adhæret, donetur pro re quæ pretio pecuniae aestimatur. Simonia *juris ecclesiastici* est actus quem Ecclesia vetat non ut natura sua simoniacum, sed quia aliquid includit quod proxime ad simoniam accedit, vel parum convenit cum veneratione debita rebus sacris. Hæc simoniae species permutationes et resignationes beneficiorum complectitur, si fiant absque legitimæ auctoritatis approbatione; venditionem quorundam officiorum ecclesiasticorum, ex. g., officii custodis sacrarii, venditionem sacri chrismatis, etsi ratio habeatur tantum materiae, quæ certe est pretio aestimabilis; omnes demum generatim conventiones quæ simoniacæ non habentur nisi quia ab Ecclesia vetantur. Quælibet simonia *juris divini* est etiam juri ecclesiastico contraria, sed non quælibet simonia *juris ecclesiastici* est etiam contraria juri divino. Adesse itaque potest simonia *juris ecclesiastici*, quin pariter adsit simonia *juris divini*.

122. Ratione autem modi distinguitur etiam simonia *mentalis* et *conventionalis*, simonia *realis* et *confidentialis*. Simonia *mentalis* tunc adest cum aliquis rem donat temporalem cum intentione determinandi accipientem ut sibi pro ea tribuat rem spiritualem, vel viceversa, quin tamen ullum pactum aut conventio intercesserit. *Conventionalis* simonia consistit in conventionem donandi aliquid temporalis pro spirituali, quin tamen sequatur effectus, ipsa nempe permutatio. Simonia *realis* ea est quæ effi-

(1) Matth. X, 8.

citur ex integra vel partiali simoniacæ conventionis executione ex parte utriusque contrahentis. Simonia tandem *confidentialis* est pactum quo clericus beneficium accipit hac conditione ut ei aliquando renanciet, vel annuos fructus aut eorum partem sive conferenti beneficium sive alteri personæ concedat.

123. Simoniace peccat qui donat vel accipit pecuniam pro susceptione aut collatione sacrorum ordinum, beneficii, officii, dignitatis ecclesiasticæ, rei spiritualis vel spirituali adnexæ; quamvis non ut rei spiritualis pretium donetur vel accipiat pecunia, sed ipsa sit tantum principale motivum rei spiritualis accipiendæ, vel dandæ. Contrariam doctrinam Innocentius XI damnavit, hanc damnando propositionem: *Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dantur tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale; vel etiam quando temporale est solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra* (1).

Attamen simonia non est pecuniam vel aliam ejusdem valoris rem petere et accipere pro sacramentorum administratione, pro sacra concione, vel alicujus ecclesiasticæ functionis exercitio, cum petitur vel accipitur non ut pretium rei sanctæ aut laboris sacro ministerio intrinseci, sed tantum ut pretium extrinseci laboris; ex. gr., si in longinquo loco, aut hora determinata vel incommoda missa sit celebranda: vel etiam, in quolibet casu, si accipiat ut stipendium ex jure naturali sacerdoti debitum, qui ministerium suum pro aliis exercet, quamvis aliunde huic sacerdoti non desint necessaria ad decenter vivendum: *Dignus est operarius mercede sua* (2). Sacerdos tamen et parochus se debent hac in re diocesis regulis conformare; neque eas poterunt præterire quin simul peccent contra justitiam et contra religionem.

124. Utrum autem simoniacum foret sacrum aliquod officium peragere, missam, ex. gr., celebrare, præcipue ratione retributionis ab Ecclesia approbatæ; alii affirmative, alii negative respondent. Juxta negativam sententiam retributio hoc in casu considerari non debet veluti pretium rei sacræ, sed tantum ut retributio, ad quam jus habet sacerdos. Hæc est d. Liguori opinio (3). Sed juxta ipsius Ligorii sententiam, non esset a veniali peccato excusandus qui sacrum ministerium præcipue ob temporalem aliquam utilitatem exerceret (4).

(1) Decret. an. 1679.

(2) Luc. X, 7.

(3) Theol. moral., lib. III, num. 33.

(4) Idem.

Certe tamen simoniacum esset, res temporales vendere quæ adeo spiritualibus rebus adhærent ut ab ipsis sejungi nequeant, prouti, ex. gr., jus fruendi redditibus beneficii, tituli vel officii ecclesiastici. Licet tamen vendere vel commutare res temporales quæ physice rebus sacris præexisterent quibus adnectuntur, ut sunt vasa sacra, lapides altarium; dummodo in venditionis vel commutationis contractu intrinseci et materialis tantum horum objectorum valoris ratio habeatur. Non possent vero absque simonia vendi majori pretio quam pro materiali re æstimentur, respectu adnexæ benedictionis vel consecrationis.

125. Simoniæ peccatum patratur etiam cum ad obtinendos ordines, beneficium, titulum, dignitatem, munus ecclesiasticum, pecunia offertur, vel aliquod temporalis servitutis officium, vel gratia et mediatio interponitur personæ cujus auctoritatem episcopus magni facere reputatur.

Simoniacus ipse fieret episcopus si, commendationibus indulgens, incapaci et indigno subjecto ordines aut beneficium imperiretur. Atque, ut ait d. Thomas, generatim loquendo, indignus præsumendus est qui pro se ipso beneficium cum onere curæ animarum vel per se vel per alium petit: *Si aliquis pro se roget et obtineat curam animarum, ex ipsa præsumptione redditur indignus; et sic preces sunt pro indigno. Licite tamen potest aliquis, si sit indigens, pro se beneficium ecclesiasticum petere sine cura animarum* (1).

126. Peccat episcopus, attamen non simoniace, ordines vel beneficium gratis alicui conferendo, ratione tantum consanguinitatis vel amicitie: *Si aliquis, ita s. Thomas, aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem vel quamcumque carnalem affectionem, est quidem illicita et carnalis collatio; non est tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur* (2).

Expresse vero a concilio tridentino vetitum est, ne quid accipiat sub quocumque prætextu, neque pro examine ordinandorum, neque pro quocumque alio examine, neque pro collatione tonsuræ aut ordinum sacrorum, neque pro litteris dimissorialibus aut testimonialibus, neque demum pro litteris ordinationis (3). Generaliter tamen acceptum est ut episcopi cancellarius, cui litterarum exarandarum onus commissum est, possit, absque exactionis nota, modicam retributionem ab ipsis ordinatis exigere, vigenti consuetudini se conformando.

(1) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 100, art. 5.

(2) *Ibid.*

(3) Sess. XXI, cap. I. *De reform*; sess. XXIV, cap. XVIII. *De reform.*

Nec secus velant sacri canones ne aliquid accipiatur aut pro sacrorum oleorum consecratione, quod esset evidenter simonia-cum, aut etiam pro materia, quamvis hæc sit pretio aestimabilis. Usus tamen permittit ut a peculiaribus ecclesiis exigua aliqua summa accipiatur vel ad diocesanum aliquod opus, vel ad compensandas impensas quas sustinere debet episcopus ut materiam sibi comparet consecrandam.

127. Esset simonia juris divini, si temporale aliquid acciperetur ut pretium religiosæ professionis : at nulla adest simonia in exigendo ab iis qui religionem ingredi volunt id quod est pro eorum sustentatione necessarium, si monasterium sufficientibus bonis non instruat ad commodam sui sustentationem, vel agatur de subjectis quæ ætatis aut infirmitatis ratione onerosa fiant communitati. Licet etiam monialium monasteriis, quamvis divilibus, dotem ab iis exigere quæ professionem postulant, quia ob bonæ gestionis difficultatem pro pauperibus semper habentur. Idem ne etiam dicendum in hoc casu de monasteriis virorum? Quæstio agitur inter canonistas. Sanctus Ligorius negativam sententiam defendit (1). Plerumque de facto solutio fit tantummodo pro alimentis tempore novitatus.

128. Nullatenus dubium est, licere rem spiritualem cum alia re spiritali commutare, dare missas pro missis, preces pro precibus, reliquiam pro reliquia ; dummodo huic commutationi nulla simoniaca conditio adnectatur. Sed non idem dicendum de commutationibus ecclesiasticorum beneficiorum; nequit enim beneficium cum alio beneficio commutari absque superioris auctoritatis interventu. Hinc episcopus nequit cum alio episcopo diocesim commutare absque Summi Pontificis consensu, quod nec fieri potest absque consensu Principis, ubi præsentatio ad episcopales ecclesias principi concessa fuit. Canonicus non potest absque expressa episcopi licentia beneficium cum parochia commutare, nec parochus cum alio parochia. Commutatio hæc est quædam veluti translatio, nova indigens canonica institutione, quæ pura et simplex esse debet a beneficio ad beneficium; et si est aliqua pensio in gratiam alterius ex permulationibus reservanda, ad Summum Pontificem res est deferenda, qui solus habet potestatem, eam licitam et regularem efficiendi.

129. Nulla, neque in permutatione neque in resignatione, potest constitui pensio super beneficium ex peculiari conventionem inter partes, absque superioris ecclesiastici consensu : et regula-

(1) *Theol. mor.*, Lib. III, num. 92.

Manuale Compend. Moralit. Theologiæ. etc.

riter nonnisi Summus Pontifex facultatem pro hujusmodi pensionibus concedere potest.

Diximus *regulariter* (generalim loquendo); siquidem episcopus, juxta tridentinum concilium, potest pensionem super beneficia diœcesis constituere pro magno vel etiam pro minori seminario, si talis pensio ad istorum institutorum indigentis subveniendum necessaria judicetur. Potest etiam, saltem ut delegatus Apostolicæ Sedis, super redditus parœciæ pensionem constituere pro vicario ad ipsius parœciæ administrationem delegato, cum titularis eam per se administrare non potest, sive ob ignorantiam, sive ob ætatem aut infirmitates, sive demum quacumque alia de causa coactus fuerit a parœcia discedere. Ubi vero, sicut in Italia, pastorum emolumenta, paucis locis exceptis, non suppedientur a publico ærario, unius episcopi est pensionem dimetiri quæ hujusmodi vicariis tribuenda sit.

130. Duplex pœna contra simoniacos constituta est, censura nempe et nullitas actuum simoniace patratorum. Ad hujusmodi pœnas tamen incurrendas necesse est, juxta communioem et probabiliorem sententiam, ut simonia realis sit et saltem ex parte sit a contrahentibus consummata. Sed simoniacæ conventionis executio ex utraque parte vix incepta sufficit ut simonia realis sit.

Hinc pœnæ canonicæ contra simoniacos neque *mentali* neque *conventionali* simonia incurruntur, etiam cum altera ex partibus conventionem impleverit: *Odia convenit restringi* (1). Excipitur simonia *confidentialis*, cujus ab alterutra parte impletio pœnis canonicis subjacet (2).

Pœnæ de quibus agitur non referuntur nisi ad simoniam quæ committitur occasione ordinationum et beneficiorum. Quomodo-cumque circa cæteras materias criminosa simonia esse possit, nulli tamen pœnæ canonicæ subjacet. Omnes autem communiter tenent obsolevisse excommunicationem contra eos latam qui aliquid temporale donant vel accipiunt ratione ingressus in religionem (3).

131. Ad ordinationem quod spectat, qui simoniace ordinem quemcumque conferunt vel suscipiunt, et, juxta plures canonicas, etiam tonsuram, ipso facto excommunicationem majorem incurrunt Summo Pontifici reservatam. Idem dicas de iis omnibus qui huic simoniæ cooperationem aliquam præbeant.

(1) S. Liguori, lib. III, num. 106. — Suarez, Lessius, Laymann, Sanchez, etc.

(2) S. Liguori, lib. III, num. 106.

(3) *Ibid.*, num. 108.

Præter hanc excommunicationem, episcopus qui simoniace ordines conferat, ipso facto incurrit etiam suspensionem, qua prohibetur ordines saltem ad tres annos conferre; qui vero ex simonia ordinem suscepit, ab ordinis ipsius exercitio suspensus manet, donec per Summum Pontificem a suspensione absolvatur. Insuper spe etiam destituitur superioris ordinis assequendi (1).

Pœnæ simoniam circa beneficia plectentes hæ sunt: 1.º excommunicatio major Pontifici reservata, quæ ipso facto incurritur tum a partibus, quæ se simoniæ reas constituunt, tum ab iis qui partium ipsarum complices fuerint: 2.º nullitas electionis et institutionis in beneficio quod per simoniam acceptum fuit; propterea simoniacus neque beneficium, neque perceptos jam fructus retinere potest; 3.º impotentia ad idem beneficium ecclesiasticum rite obtinendum, quoad eum qui antea ipsum simoniace arripuerat: 4.º præter varias has pœnas, simonia confidentialis importat etiam privationem omnium beneficiorum sive pensionum ecclesiasticarum quibus simoniacus fruebatur ante patratum simoniæ crimen; quæ tamen privatio ipso jure non fit, sed post judicis sententiam (2).

132. Monemus vero, pro *beneficiis* intelligi diversos titulos et officia ecclesiastica quæ inamovibilia sunt, non vero functiones vicarii, vel ejus qui jurisdictionem spiritualem non habet nisi pro tempore: *Nomine beneficiorum et officiorum ad quæ omnis electio simoniaca est ipso jure nulla non veniunt vicariæ amovibiles ad nutum, nec officia legati aut cujuscunque habentis jurisdictionem spiritualem ad tempus; quia hæc non sunt proprie officia ecclesiastica* (3). Hinc licet in hisce casibus adsit certe materia simoniæ, pœnæ tamen a jure latæ contra simoniacos non incurruntur.

Qui ex ignorantia juris moraliter invincibili actum simoniacum in re beneficiaria admittit, censura non plectitur. Verum ignorantia hæc, quæcumque ea sit, non impedit quominus, etiam ante judicis sententiam, inhabilitatem aliquis contrahat ad illud beneficium quod simoniace est consecutus. Quod si agatur de beneficio cum onere animarum, ex. gr., de parœcia, solus Pontifex Maximus hanc inhabilitatem tollere potest (4).

133. Occurrit hic naturaliter etiam quæstio, num episcopatus, canonicatus et parœciæ ibi habenda sint ut beneficia proprie

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 409. — Suarez, Lessius, Laymann, Sanchez, etc.

(2) Liguori, *Theol. mor.*, *Ibid.*, Antoine, etc.

(3) Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 112.

(4) *Ibid.* num. 118.

dicta, ubi guberniorum temporalium usurpatione eorum bona ad fiscum translata sunt, et ipsorum loco annua pensio solvitur a publico ærario ; in Gallia nempe in Hispania, in nonnullis Italiæ civitatibus aliisque regionibus. Rev. Emery ea pro talibus non habuit. *Ecclesia gallicana*, ait ille, *omnibus suis bonis fuit expoliata; nulla itaque in ea sunt ecclesiastica bona quæ Deo consecrata dici possint, nulla itaque existunt beneficia. Paræciæ, canonicatus et ipsi episcopatus, sunt quidem etiam nunc officia, sed non sunt amplius beneficia. Si recte loqui volumus, non possumus eos hoc nomine appellare, siquidem beneficium definitur: Jus perpetuum percipiendi aliquam partem reddituum bonorum quæ Deo sunt consecrata, clericis ab auctoritate Ecclesiæ concessum, ratione alicujus spiritualis officii. Paræciæ, canonicatus et episcopatus hoc jure non fruuntur, sed parochi, canonici et episcopi suam sustentationem a pensione repetunt quam ipsis publica potestas de publico ærario, non secus ac civilibus magistratibus, persolvit (1).*

134. Addi etiam posset quod diversis in regionibus civilis potestas, dum catholico clero dotem aliquam concedit quam absque violatione legum justitiæ et religionis negare non posset, non eam tamen considerat tamquam portionem reddituum bonorum ecclesiasticorum, quorum alienationem Sancta Sedes ratam habuit. Varia itaque est hæc pensio, et indefinitas adhuc potest varietates subire, juxta legumlatorum in comitiis mentem, qui nonnisi pro uno tantum anno sum concedunt votum, eam sibi augendi vel imminuendi jus reservantes anno insequentem, si id opportunum judicaverint, eodem plane modo quo possunt imminuere vel augere pensionem quam pro ministris protestantibus et pro rabbinis determinant; quod minime sane conciliari videtur cum jure *perpetuo et permanenti*, quod omnium consensu proprie dicto beneficio ecclesiastico inhæret.

135. Verum contraria prævaluit opinio, præsertim post sacræ Pœnitentiariæ definitiones diei 9 januarii 1819, 9 augusti 1821 et 9 januarii 1823. Juxta has definitiones, stipendium quod clerici gallicani a civili potestate accipiunt ut ecclesiasticus redditus considerari debet. Quæ sententia huic innititur rationi, quod pontifex Pius VII ideo in Concordato anni 1801 ratam habuit bonorum Ecclesiæ venditionem quod civilis potestas suscepit onus convenientis pensionis clericis assignandæ; adeo ut hæc pensio debeat tamquam pars bonorum considerari quæ gallicana ecclesia ante *Revolutionem* possidebat (2).

(1) In præfatione novorum opusculorum abb. Fleury editorum ab Emery.

(2) *Theol. moral.* Bouvierii, *De jure*, cap. II, art. 1. etc.

Animadvertitur quidem adhuc in contrarium, pensionem quæ variis cleri membris conceditur, non esse ita determinatam et certam, juxta Concordati spiritum, ut non amplius res ab arbitrio comitiorum dependeat; ac Sacræ Pœnitentiariæ definitiones inniti oneri, a Statu suscepto, gallicanæ ecclesiæ dotandæ, vel determinandæ convenientis pensionis quæ diei vicissitudinibus non subjiciatur: ideoque quamdiu hæc dotatio non perficiatur, difficile videri quomodo honorum ecclesiasticorum notio conciliari possit cum indole illius stipendii vel pensionis quam episcopi, canonici et parochi a civili potestate recipiunt.

Verumtamen potest iterum contra hujusmodi animadversiones reponi, illud quaecumque stipendium quod tribuitur, juridice tribui titulo compensationis pro bonis surreptis; semper igitur videri considerandas hujusmodi pensiones tamquam titulos quosdam ecclesiasticos. Quod si non satis stabiliter determinatæ sunt, aut si a comitiis minuerentur vel negarentur, injuria hæc rei naturam immutare non posset: jure igitur constitui posse videtur, quod juxta declarationes s. Pœnitentiariæ tam in Galliis quam alibi, ac in nostris etiam regionibus, pensiones quæ a publico ærario pro illis ecclesiasticis beneficiis solvuntur, quibus Ecclesia expoliata est, naturam induant ipsorum beneficiorum, ita ut teneantur qui iis fruuntur superfluum decenti victui in eleemosynas ac pia opera elargiri.

CAPUT SECUNDUM.

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Secundum Decalogi præceptum constat his verbis: *Non assumes nomen Dei tu in vanum. Nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.*

Contra hoc præceptum delinquitur simul ac contra religionis virtutem, per blasphemiam, perjurium ac voti violationem, de quibus igitur singulis distincte agendum erit.

ARTICULUS PRIMUS.

De blasphemia.

2. Blasphemia definitur: *Contumeliosa contra Deum locutio.* Ad blasphemiam non requiritur ut verba sint directe contra Deum; sufficit si sint in sanctos, in res sacras, aut in alias creaturas

quæ veluti Dei opera considerentur. Blasphemiæ in sanctos prolatae in Deum totius sanctitatis auctorem recidunt: *Sicut Deus laudatur in sanctis suis*, ait s. Thomas, *in quantum laudantur opera quæ Deus in sanctis efficit, ita et blasphemia quæ fit in sanctos ex consequenti in Deum redundat* (1). Et alibi: *Maledicere rebus irrationalibus, in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiae; maledicere autem iis secundum se consideratis est otiosum et per consequens illicitum* (2).

3. Blasphemia stricte appellata grave est peccatum, nec materiæ parvitatem admittit: *Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur* (3). Attamen peccatum blasphemiae veniale fieri potest ex defectu plenæ advertentiæ. *Cum aliquis, ex. gr., subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit quorum significationem non considerat, tunc est peccatum veniale, et non habet proprie rationem blasphemiae*. Ita d. Thomas (4).

Sed ad blasphemiae culpam non requiritur formalis intentio Deum conviciis prosequendi, minuendique honorem ei debitum; sed sufficit verba blasphemia proferre, quando tamen scilur et animadvertitur eadem Deo contumeliosa esse.

4. Blasphemia aliquando cum hæresi aut imprecatione conjungitur: cum hæresi, quando aliquis in verbis Deo injuriis ac fidei contrariis exterius proferendis, etiam interius ita esse profitetur. Verum raro contingit ut catholicus tali animo contumelias in Deum injiciat, sed potius ex inordinato bonorum terrestrium amore blasphemia plerumque originem ducit. His enim cum homo careat, in Deum infrendens, ei maledicit, minime cogitans utrum revera Deus talis sit, qualem eum dicit, necne. Hinc accidere potest ut si ille, qui blasphemans negaverit Deum esse justum, postea interrogetur, respondeat se immo credere ac profiteri Deum maxime justum esse.

Blasphemia est imprecativa cum aliquis Deo maledicit, eumque non existere cupit: magnum quidem crimen, præseferens odium in Deum, quod d. Thomas appellat *pessimum peccatum hominis, inter alia peccata gravius, gravissimum peccatum*. Hujusmodi blasphemia, etsi levior cum jaciatur in sanctos, lethalis tamen semper fit, quando sit sufficienter deliberata.

5. Blasphemiam profert: 1.º qui Deo ea negat quæ ipsi competunt, negando, ex. gr., eum esse justum, omnipotentem, cle-

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 15, art. 1.

(2) Ibid., quæst. 6, art. 2.

(3) Lev. XXIV, 16.

(4) Sum., part. II, sec. quæst. 15, art. 2.

mentem, vel etiam nostrum, ac eorum, quæ in terris fiunt, gerere curam. 2.º Qui Deo ea attribuit quæ illi non conveniunt, afirmando, ex. gr., eum esse tyrannum, sævum ac injustum. 3.º Qui creatoris ea attribuit quæ tantummodo ad Deum pertinent, prædicando, ex. gr., de dæmone, omnipotentem esse, parem Deo scientia, et cuncta futura prospicere; aut de quodam principe, esse Deum, ac veluti alterum Messiam, aut in quem Deus nullam habeat potestatem; aut de homine, quem amet, esse, æque ac Deum, amore dignum. 4.º Qui maledicit Deo, sanctis, Ecclesiæ et iis creaturis in quibus peculiari ratione splendeat Dei potentia, majestas, sapientia ac bonitas; veluti sunt homines, anima nostra, cælum, terra et mare. 5.º Qui dicit: hoc faciam, etiam Deo invito; hoc, velit, nolit Deus, peragam; Deum denego; aut ejusmodi profert quæ absque horrore ac fremitu audiri nequeant. 6.º Qui Mariam Virginem cæteris mulieribus æquiparat hoc animo ut intelligatur eam minime esse Dei matrem, aut, sive ante sive post conceptionem, virginitatem non servavisse; et alia similia.

6. Proprie igitur non est blasphemia, sermonibus familiaribus ac profanis nomina Dei, B. Virginis, sanctorumque commiscere, etiamsi nullo religionis sensu proferantur. Nihilominus a veniali culpa non excusatur consuetudo ea passim usurpandi, quasi verba essent mere profana, nisi forte ex ignorantia aut simplicitate possint excusari fideles, qui hisce facillime abutuntur: *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus sanctorum non admiscearis; quoniam non eris immunis ab eis* (1).

Neque blasphemia, neque grave peccatum est, erumpere sive pacato animo, sive ex motu indignationis aut impatientiæ in verbum aliquod consecrationem exprimens, aut si qua vox sancta et venerabilis jungatur cum quibusdam vulgaribus locutionibus plus minusve proximo contumeliosis. Hæc enim non in ipsum Deum jactantur, sed contra homines, aut contra animantia, aut contra res ipsas quæ irascendi occasionem præbuerint. Ira vero, quantumvis magna aut gravis sit, non tamen verborum significationem immutat.

7. Neque item blasphemix vocari proprie possunt imprecationes quæ fiunt dicendo *Per Cristo, per Dio santo* etc. Hujusmodi enim locutiones, quæ plerumque e subita commotione proferuntur, ex animo loquentis injuriam non irrogant Deo, sed solum ex ira jactantur contra homines, belluas, aut entia inanimata, contra quæ qui ea profert ira concitatur, ideoque per se nullam

(1) Eccli. XXIII, 10.

important injuriam, nullam honoris Deo debiti imminutionem. Si vero res accurate perpendatur, manifestum apparebit ea non esse nisi *juramenta materialia et comminatoria*: juramenta quidem; quippe dicteria hujusmodi: *per nomen Dei, per Christum, per sanctos* etc. proprie significant, Deum aut sanctos in testimonium vocari de malo, quod in aliquam personam aut rem minuitur; juramenta vero *materialia*, non autem *formalia*, quia qui has formulas adhibent, generice loquendo, proprie non sibi jurare proponunt, neque Deum testem vocare; *comminatoria* denique, quia revera plerumque cum minis plus minusve explicitis consociantur. Illud etiam confirmat sententiam nostram, quod fideles nomen Dei ex mala consuetudine usurpantes eo modo, de quo hic agitur, jugiter se incusent quod, juxta vulgarem opinionem, per nomen Dei, aut per Christum etc. juraverint. Insuper quando dubitatur num adsit blasphemia, necne, confessarius in praxi ita se gerere debet ac si nulla ad fuisset blasphemia: *In dubio*, ait Alphonsus de Liguori, *an aliqua sit, necne, blasphemia, minime ut blasphemia sumenda est* (1).

8. Attamen, quomodocumque res consideretur, a veniali culpa nunquam eos excusare possumus qui nomen Dei in vanum assumunt. Immo ratione scandali etiam lethaliter peccare possunt. Hinc, ad maturum judicium ferendum, confessarius attendere debet tum ad mores eorum qui hisce nominibus abutuntur, tum ad significationem quæ communiter in eorum regione iisdem adnectitur. Itaque parochi dum fideles monent de obligatione honorandi et sanctificandi in omnibus sanctum Dei nomen, iisque incutiunt maximum blasphemiae horrorem, caveant ne inter blasphematores eos etiam complectantur qui, minime revera blasphemantes, ex pravo habitu usurpant tantum Dei nomen, et passim proferunt verba: *Cristo, Madonna, sacramento* et alia hujusmodi.

Qui vero alia verba indecora sed religionem non attingentia in ceteros jactant, peccare quidem possunt ob contumeliam aut scandalum, sed a blasphemia omnino absunt. Hanc consuetudinem e fidelibus suæ curæ commissis extirpare pro viribus conentur animarum pastores; frustra tamen laborabunt, nisi ipsismet fidelibus faciliorem quam fieri potest reddiderint rationem ad sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ confugiendi, immo et frequenter accedendi.

9. Quando igitur pœnitens confitetur se blasphemasse, a confessario rogandus erit de blasphemiae natura et de animo quo

(1) *Theol. moral.*, lib. III, num. 130. — Vide etiam Bonacina, Laymann, etc.

eam protulerit; ut ita dignoscat num blasphemia conjungatur cum hæresi, aut cum imprecatione in Deum, et num inde scandalum subsecutum sit. Quædam insuper blasphemix plures malitiæ species complectuntur, quia pluribus simul opponuntur virtutibus; unde hæ probe distinguendæ sunt a blasphemia simplici, quæ nonnisi religionis virtuti opponitur.

ARTICULUS ALTER.

De juramento.

10. Juramentum est actus religionis qui apud veteres auctores tam ecclesiasticos quam profanos appellatur etiam *sacramentum*. Necesse hic erit tum hujus etiam actus rectam prius notionem determinare ejusque species proponere, tum de ejus licitudine diversas quæstiones solvere, tum denique verba facere de natura obligationis quæ inde exurgit.

§ 1. *De juramenti notione.*

11. Juramentum definitur invocatio expressa aut tacita nominis Dei in testem veritatis: *Assumere Deum in testem dicitur jurare, quia quasi pro jure introductum est ut; quod sub invocatione divini testimonii dicitur, pro vero habeatur* (1).

Juramentum distinguitur in *assertorium*, *promissorium*, *comminatorium* et *imprecatorium*. Assertorium dicitur juramentum quando aliquis vocat Deum in testem rei præsentis aut præteritæ; promissorium futurum respicit, et tunc fit quum vocatur Deus in testem promissionis ac sinceræ voluntatis eam adimplendi: comminatorium, quod est promissorii species, adest cum aliquis minas juramento conjungit: imprecatorium tandem emittitur ab eo qui, vocans Deum in testem affirmationis aut promissionis, eodem tempore eum tamquam judicem ac vindicem provocat; quod accidit cum aliquis sibi melipsi aut proximo malum imprecatur, si falsum proferat. Hinc ad juramentum imprecatorium refertur hæc formula: *Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia*. Qui hac formula utitur bona sibi precatur, si veritatem loquatur; e contra implicite sibi maledictiones imprecatur, si falsum deponat. Discrimen quod religiosum inter ac civile juramentum intercedere quidam volunt, admitti non potest. Etenim etiam juramentum, quo regi et nationis legibus fides promittitur,

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 39, art. 1.

est actus religionis, est sacramentum (*in sensu superius allato*) et, non secus ac cætera juramenta, conscientiam obstringit.

12. Ad juramentum non requiritur explicita invocatio Dei in testem, sed sufficit implicita: implicita autem nuncupatur cum aliquis jurat per creaturas in quibus peculiari modo elucent Dei perfectiones; veluti, ex. gr., quando juratur per angelos, per sanctos, per Evangelium, per sacramenta, per crucem, per Ecclesiam, animam, per cælum aut terram (1).

13. Juramentum sive verbis, sive signis, sive scriptis fieri potest. Hinc, ex. gr., qui manum aut digitos cum jurandi intentione protendit, vel super Evangelium ponit, jurat æque ac si diceret: *Deum in testem assumo; Deus mihi testis; per Deum; juro per sanctos, per Evangelium*, aut si alia verba proferret quæ juramentum importarent.

Attamen ad juramentum non sufficit ejusmodi voces emitte quæ per se juramentum præferant, vel adhibere signa communiter accepta pro emissio juramento; sed requiritur etiam intentio jurandi, vocandique Deum in testem rei prolata, assertæ nempe aut promissæ.

14. Generice loquendo non judicantur ut juramenta sequentes formulæ: *In veritate! in conscientia! verbum probi viri! fides boni viri! quod assero, veritas est*. Ideo hujusmodi adhibere locutiones ad mendacium confirmandum, peccatum quidem est, non tamen perjurium (2).

Nec item jurat qui dicit: *Per fidem meam!* nisi de fide divina intelligat, *Deus videt! Deus cognoscit mentem meam! Loquor coram Deo! Hoc verum est, uti Evangelium! hoc tam verum quam Dei existentia, Dei unitas, Dei omniscentia, et præsentia Christi in Eucharistia!* In hisce proprie neque juramentum, neque blasphemia locum habent. Non adest juramentum, quia testimonium Dei non assumitur; non adest blasphemia, generice loquendo, quia qui ita fatur, ut plurimum, vult tantum significare rem, quam asserit, esse in ordine suo tam certam quam pro modo suo fidei veritates. Verum blasphemator fieret qui, hisce diversis loquendi formulis utens, vellet religionis veritates æquiparare humanæ veritati, et eandem certitudinem tribuere suo dicto quam divinæ revelationi (3). Blasphemia posset etiam adesse cum aliquis, de re quam novit esse falsam, sanctissimas hujusmodi comparationes adhiberet.

(1) S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 39, art. 6.

(2) S. Liguori, Theol. moral., lib. III, num. 134.

(3) Ibid., num 137.

Verum, sit necne blasphemia in hujusmodi locutionibus, parochi tamen et confessarii fideles monere debent de earum inconvenientia, et curare ut habitus eas proferendi auferatur.

15. Omnes plateales formulæ, quæ vulgo adhiberi solent, quæque has prope sonant, *per Deum, per mortem Dei, caput Dei, per sanguinem Dei, per nomen sacrum Dei*, juramenta appellari nequeunt; aut juramenta solum materialia non autem formalia nuncupari possunt. Qui enim eas profert, jurare, videlicet Deum in testem vocare, sibi minime proponit. Idem nempe est de iis, ac, ut vix superius tradidimus, de vocibus: *per Deum, per nomen Dei, etc.*

Nec semper juramentum est dicere: *juro; juro rem ita esse*; hoc enim sæpe non est nisi simplex affirmatio, quam qui profert, adhibet ad manifestandum rem assertam esse ita veram quasi ac si juramento confirmaretur. At si præcessisset invitatio ad juramentum emittendum, qui responderet, *juro*, vere juramentum emittere censendus esset.

Igitur cum homines rustici et maxime adolescentuli profiteantur se jurasse in proferendis quibusdam vulgaribus verbis, opportunum erit eos monere, has voces non importare quidem verum juramentum, indecorum tamen esse iisdem uti, et maxime non licere eas rebus sacris applicare et contra quemcumque proferre (1).

§ 2. De juramenti licitudine.

16. Licitum est jurare; jusjurandum est enim actus religionis quo maxime Deum colimus, confitentes eum omnia scire, atque etiam cordis humani occultissima inspicere, testem esse infallibilem, ipsamque supremam veritatem. Insuper ait idem Dominus: *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen illius jurabis* (2). *Et laudabuntur omnes qui jurant in eo* (3). Sed ut in singulis casibus licitum sit juramentum tria requiruntur, *judicium* nempe *justitia* ac *veritas*: *Jurabis, vivit Dominus! in veritate, in judicio et in justitia* (4). Ex defectu secundæ conditionis juramentum, quod sine prudentia et sine gravi causa emittitur, efficitur *incautum*, ait s. Thomas; ex defectu tertiæ fit *iniquum* sive *illicitum*; ex defectu tandem prioris conditionis nempe

(1) S. Liguori., *Theol. moral.*, lib. III, num. 156.

(2) Deut. VI, 1.

(3) Ps. LXXII, 12.

(4) Jer. IV, 2.

veritatis, convertitur in perjurium, *juramentum mendax* (1). Hinc non peccat solummodo qui juramentum emittit ad mendacium comprobandum, sed etiam qui jurat ex causa aut mala, aut levi, aut superflua: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*.

17. Peccat venialiter qui jurat sine prudentia, *sine judicio* sine necessitate, sine causa, aut pro rebus vanis, levibus, frustraneis et nullius momenti. Item peccat ex defectu judicii qui unoquoque temporis puncto jurat, minime cogitans nec considerans utrum fidem exonerare poterit, vel utrum res asserta uti vera reapse veritati conformis sit. Sed hisce in casibus peccatum mortale fieri potest ratione negligentiae vere culpabilis in requirenda veritate: *Mortaliter hic aut venialiter peccari potest, juxta quantitatem negligentiae quam jurans admittit in investigatione veritatis, vel tollenda consuetudine* (2).

Hinc mortalis est status illorum qui non tollunt consuetudinem jurandi sine attentione sitne verum hoc an falsum quod jurare solent (3).

18. Quoad justitiam juramenti, mortaliter peccat qui jurat se facturum rem mortaliter malam, ex. gr., se aliquem interfectorum. Est autem hoc grave peccatum in se, quaecumque sit intentio jurantis et talia minitantis; et opponitur hoc peccatum eodem tempore tum virtuti religionis, tum virtuti quæ damnat actum ex juramento ponendum.

Verum si res ad quam ex juramento nosmetipsos obstringimus venialiter tantum mala sit, juramentum eritne peccatum mortale? Quæstio est inter theologos. Emin.^{mo} Gousset probabilior videtur sententia affirmativa, eamque cum d. Alphonso de Liguorio amplectitur; quia, ut iste ait, *non levis, sed gravis irreverentia videtur invocare Deum in testem ac fidejussorem peccati, quantumvis levis* (4); neque quid huic sententiæ merito opponi possit, sane conspiciamus.

19. Quod autem diximus de juramento *promissorio* vel *comminatorio*, quidam tumentur dicendum etiam de juramento *assertorio*, quo quis testatur aliquod peccatum se patrasse; quia ajunt relate ad injuriam quæ Deo fit, nullum intercedere discrimen inter eum qui jurat se male acturum esse, et eum qui jurat se jam male egisse. D. tamen Alphonsus probabiliorē habet sententiam quæ hoc juramentum assertorium nonnisi peccatum veniale re-

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 89, art. 3.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 143.

(3) *Ibid.*

(4) *Ibid.* num. 146.

putat, etiam quum peccatum de cuius veritate juratur esset mortale. Revera juramentum asseritorium non adhibetur in hoc casu tamquam confirmatio illius oblectationis de peccato quæ ex memoria patratae culpæ oriri potest, sed simpliciter ad testandum, non secus ac aliud factum quodcumque, illud revera peccatum fuisse patratum; *quod*, ait s. Alphonsus, *non est nisi quedam animi levitas venialis* (1). Excipitur tamen casus quo de peccato detractionis aut calumniæ ageretur; nam juramentum, quo hujusmodi peccatum confirmatur, adauget natura sua peccatum ipsum atque hinc majus etiam proximi famæ detrimentum affert. Sane etiam in his Ligorii sententia ut intrinsecis argumentis bene suffulta amplectenda apparet.

20. Juramentum, ut licite emittatur, debet denique esse *veritati conforme*. Qui juramento affirmat uti verum quod falsum interius credit, aut uti ex corde promissum quod non adimplere sibi proponit, peccat mortaliter perjurium faciens, quod materiæ levitatem non admittit. Magnum enim convicium est in Deum, eum in testem mendacii vocare, quasi veritatem non cognoscat aut ad falsum testandum adduci possit. *Neque hic excusat levitas materiæ*, rite ait s. Alphonsus; *quia, sive hæc sit gravis, sive levis, seria sive jocosa, æqualiter tamen Deo testificari falsum repugnat* (2). Igitur semper est lethale peccatum jurare ad mendacium confirmandum, utcumque sit leve. Quapropter pontifex Innocentius XI damnavit propositionem: *Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia propter quam relit aut possit damnare hominem* (3).

21. Attamen etiam perjurium, licet peccatum sit natura sua mortale, veniale fieri potest sive ex defectu advertentiæ, sive ex defectu deliberationis, sive e pejerantium ruditate, qui ob doctrinæ defectum gravitatem perjurii satis apprehendere nequeant. Equidem plurimi, et maxime in parœciis ruralibus, pœnitentes reperiuntur qui ex mala consuetudine mentiantur jurantes, quique tamen in suis confessionibus a cæteris juramentis perjurium non secernunt. Studeat igitur confessarius, quousque prudentia sinit, hujusmodi pravam habitum auferre; caveat tamen a fidelibus monendis de ejusmodi perjurii gravitate, quum timeat ne monitio culpabiliores eos efficiat: *Si monitio prævideatur non de facili profutura*, ut ait Ligorio (4).

(1) *Theol. moral.*, lib. III, num. 146.

(2) *Ibid.*

(3) *Decret. an.* 1679.

(4) *Theol. moral.*, num 150.

22. Pejerat ille quoque qui juramento affirmat uti verum quod falsum interius credit, aut uti certum quod dubium putat, etiam quum res asserta materialiter vera sit. Verum ad licitum juramentum non requiritur certitudo absoluta, nempe omnino infallibilis; sed sufficit certitudo moralis, aut magna illa probabilitas, quæ, cum nulla probabilitate ex adverso infirmetur, ad moralem certitudinem pertingit (1). Nihilominus, quando agitur de juramento proferendo in judicio, exponenda sunt motiva depositionis, ut judices ipsi verum ejus momentum apprehendere possint. Liquet autem ex dictis, quod qui falsum juramento affirmat, putans ex bona fide se veritatem dicere, perjurium non committit.

23. Quæstio oritur hic loci, an possimus juramentum petere ab eo quem contra veritatem pejuratorum esse prævidemus, aut rationabiliter dubitamus? Certum est primum id licere quando justa causa id requirat. Judex hinc potest, imo debet, si quis ex contententibus id exposcat, præscripta juris servare, atque juramentum a partibus exigere. Insuper juramentum petere potest ab eo quem juraturum esse per falsos deos, aut per Coranum, credit; nequit tamen eum ad sic jurandum directe obligare. Ratio utriusque propositionis est, quam tradit s. Thomas, quia *licet malo uti propter bonum, sicut et Deus utitur; non tamen licet aliquem ad malum inducere* (2). Sed tuemur etiam, posse privatum quempiam in dubio utrum necne adversarius pejurator sit, juramentum ab eo petere; quia dubium hoc jus acquisitum non dirimit, et in dubio de bona aut mala proximi voluntate, in favorem judicandum est; perjurium enim non præsumitur. Sed, si quis moraliter certus fuerit, adversarium suum esse pejuratorum, poteritne juramentum exigere? Poterit et iste, quando sic agens, in spem veniat justum judicium obtinendi, juraque sua tuendi (3). His exceptis, qui juramentum petit, culpabilis fit, quia ad perjurium moraliter cooperatur.

§ 3. *De obligatione e juramento promissorio
ac de causis ab ea eximentibus.*

24. Certe implere tenemur promissa juramento firmata quæ sint moraliter possibilia, justa et honesta. Si quis, ait Dominus, *se constrinxerit juramento, non faciet irritum verbum suum, sed*

(1) Ligorius, *ibid.*, num. 148.

(2) *Sum.*, part. II. sc.c. quæst. 98, art. 4.

(3) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. II, num. 77. — Collet, *De religione*, part. II, num. 144.

omne, quod promisit, implebit (1). — *Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua* (2). Religio, ait divus Thomas, exigit ut eo modo sponsionem solvamus quo eam dedimus: *Quicumque jurat aliquid se facturum, obligatur ad faciendum ad hoc quod veritas adimpleatur. Si juramentum adhibeatur, propter reverentiam divini testimonii quod invocatur, obligatur homo ut faciat esse verum id quod juravit, secundum suam possibilitatem, nisi in deteriorem exitum vergit* (3). Ideoque pejerat qui rem juramento promittit, animo non adimplendi promissionem, atque hinc, ut vidimus, mortaliter peccat. Item lethaliter peccat qui jurat se aliquid facturum, quod moraliter impossibile putat. Idem dicendum de eo qui dubitat an poterit, necne, fidem servare. *Juramentum, inquit s. Thomas, adhiberi non debet, nisi in re de qua aliquis firmiter certus est* (4). Saltem vero, juxta sententiam s. Alphonsi de Liguori, requiritur probabilitas circa possibilitatem adimplendi promissum (5).

25. Igitur absque dubio lethaliter peccat qui, quum possit, promissionem de re gravi non adimplet quam juramento firmavit. Verum disputatur inter theologos sit ne perjurium non exequi promissionem, et servandi fidem propositum revocare, quod promissor tamen sincere habebat. Alii volunt esse perjurium, luentes, quod, cum aliquis juramentum promissorium emittit, adducit Deum non modo uti testem sed uti fidejussorem. Alii e contra defendunt culpam mortalem eum non admittere qui promissionem juratam de re parva non adimplet; juxta horum enim sententiam, qui jurat se aliquid facturum, adducit Deum in testem solius intentionis quam habet in actu juramenti promissorii. Utraque sententia probabilis habetur emio. Gossuet aliisque pluribus theologis. Itaque, in dicecesibus in quibus perjurium reservatur, in reservationem non incidit violatio juramenti promissorii in casu de quo agitur, quia dubium est utrum, hæc violatio sit perjurium. Nobis tamen probabilior videtur sententia eorum qui affirmant perjurium constituere hujusmodi violationem, quia juramentum promissorium in eum finem plerumque non assumitur testandi solummodo præsentem voluntatem aliquid perficiendi, sed firmandi polissimum futuram ipsius rei executionem.

(1) Num. XXX, 3.

(2) Matth. V. 33

(3) Sum., part. II, sec. quæst. 89, art. 7.

(4) Ibid.

(5) Theol. Moral., lib. III, num. 172.

Secus fere semper hujusmodi juramentum inutile haberetur. Igitur ex hoc arbitramur gravem fieri ex juramento etiam promissionem de re per se levi, et grave perjurii peccatum committi si hujusmodi quoque promissio substantialiter violetur; nisi tanta rei levitas sit ut promissio veluti serio jurata admitti non possit.

26. Levem defectum in adimplenda promissione etiam juramento firmata esse peccatum tantummodo veniale, communis est sententia. Hinc, ex. gr., si Petrus parum detrahit de summa quam juramento spopondit se Paulo daturum, nonnisi venialiter peccat. Item qui jurat se vinum non bibiturum, et parum dehin ebibit, peccatum mortale non committit.

Qui vero exterius jurat aliquid se facturum, aut sine animo jurandi, aut sine animo sese obligandi, peccat absque dubio, et teneri potest sub gravi ad promissum adimplendum, sive rationi scandali quod ex violatione promissionis oriretur, sive rationi injuriæ ac damni quod decepto inferret (1).

27. Sed non omnia juramenta promissoria veram inducunt obligationem. Qui ex. gr., subito circumventus jurat, aut ex errore, quo remoto, juramentum non emisisset, nullam inde subi obligationem. Ad hoc tamen requiritur error qui vere sit causæ determinans promissionem: quod accidit cum causa est substantialis, idest cum error cadit in rei promissæ substantiam. Sacerdos, ex. gr., qui pollicetur se ecclesiæ alicui calicem donaturum quem ex argento conflatum putat, si postea reperit calicem aureum esse, amplius non tenetur juramentum implere. Alite dicendum, si error nonnisi in accidentales caderet rei circumstantias; tunc nempe promissio et juramentum vere obligant. Sed obligatne juramentum extortum per vim, aut per metum amittendi vitam, divitias, libertatem, honorem? Supponimus hunc metum non omnem antevertere rationis usum in eo a quo juramentum extorquetur. Supponimus item agi de promissione quæ sine peccato persolvi possit. Jamvero quidam tuentur promissionem hujusmodi nullam importare obligationem; quia ajunt, hæc promissio aut nulla est ex jure, aut irritari potest ab eo qui eam ex metu emisit. Probabilis videtur hæc sententia. Attamen communior docet, juramentum, generice loquendo per metum extortum obligare in foro interno; posse autem dispensationem ab episcopo expostulari, et in casu quo jam solutum fuerit promissum, posse etiam eum qui ex injuria solverit

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 173.

jura sua in judicio repetere, vel occultam compensationem adhibere (4). Huc sententiæ favent et d. Thomas (2) et s. Alphonsus de Liguori, qui suam hanc opinionem *longe probabiliorem* dicit (3).

28. Non obligat juramentum quo promissum fuerit aliquid immorale, injustum aut illicitum; qui enim talia jurando promittit, peccat in juramento emittendo, et rursus peccaret in eo exequendo: *Non est obligatorium juramentum contra bonos mores præstitum* (4). Idem dicendum de promissione vana, otiosa, inutili, quæ neque ex circumstantiis cohonestari possit. Res autem promissa quæ illicita aut vana est in actu juramenti, potest quidem postea fieri licita ac rationalis; promissio tamen irrita manet, nec ullam inducere valet obligationem: *Non firmatur tractu temporis quod ab initio non subsistit* (5).

29. Denique valent de juramento promissorio quæ de simplici promissione; eadem nempe ratione, eisdemque regulis interpretandum est: *Juramentum promissorium eandem habet conditionem, eodemque modo explicandum est quo promissio vel propositum cui est adnexum* (6). Quapropter omnes conditiones, sive implicitæ sive explicitæ, quæ minuunt obligationem promissionis, eadem ratione minuunt etiam juramenti obligationem. Hinc tum in juramento, tum in proposito necesse est potius intentionem jurantis considerare quam verba obligationem exprimentia. Aliquando enim utimur bona fide vocibus genericæ significationis, licet nonnisi ad rem specialem nos obligare velimus: tum ergo in foro interno non tenemur ea præstare quæ præter nostram intentionem erant. *Humanae aures, ait Gregorius Magnus, talia verba nostra judicant, qualia foris sonant; divina vero judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur* (7).

30. Non secus ac cessare potest obligatio semel inducta per simplicem promissionem, item sustolli potest etiam obligatio quæ orta fuerit a promissorio juramento. Nempe ad tollendam obligationem istius etiam promissionis sufficit notabilis mutatio, quæ editum juramentum subsequatur. Hinc, ex. gr., si res promissa ex licita illicita fiat, cessat promissionis obligatio. Idem dicendum,

(1) *Theol. moral.*, lib. III, num. 474.

(2) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 99, art. 7.

(3) *Ibid.*

(4) *Regul. juris* in sexto.

(5) *Ibid.*

(6) S. Liguori, lib. III, num. 480.

(7) *Theol. moral.*, lib. XXVI, cap. VII. — S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 86, art. 7.

si res quæ in actu juramenti utilis sit, postea inutilis evadat: quod sæpe ex. gr., accidit patri, qui ex motu iræ jurat se liberos suos puniturum esse. Desinit etiam obligare juramentum promissorium quod ex aliquo eventu fiat aut impossibile aut ad exequendum perdifficile; attamen, in qua parte possimus, illud adhuc adimplere tenemur: *Cum aliquis jurat*, inquit s. Thomas, *pecuniam soluturum quæ ei postmodum vi aut furto subtrahitur, tunc videtur excusatus esse a faciendo quod juravit, licet teneatur facere quod in se est* (1).

31. Item cessat obligatio, si detrimentum patiantur divitiæ illius qui onerosam obligationem sibi imposuerit; quod accidit, ex. gr., cum qui promisit, post emissum juramentum tale patitur damnum, quo præviso, numquam tali obligatione sese obstrinxisset. Quod Doctor Angelicus applicat generice promissioni Deo factæ, idem applicari potest etiam pollicitationi juramento firmatæ: *Illud quod votum fieri impediret, si præsens esset, etiam voto facto obligationem aufert* (2). Tandem rursum cessat obligatio, si status illius, in cujus favorem promittimus, ita immutetur ut etiam præcipuus promissionis finis evanescat. Hinc si juramento promittimus pauperi annuam eleemosynam ex solo intuitu egestatis, ubi egestas cessaverit, promissum præstare amplius non tenemur. Aliter judicandum, si cessaret tantum causa impellens, et adhuc subsisteret causa finalis, sive præcipuus finis; mutatio nempe hæc non amplius sufficeret ad obligationem auferendam.

In dubio an mutatio superveniens sufficiat ad obligationem tollendam, promissum impleri debet, quia in casu possidet lex; aut, si fieri possit, dispensatio juramenti ab episcopo petenda est (3).

32. Superior irritare potest juramentum promissorium ab inferiori emissum circa rem qua inferior pro suo arbitrio uti nequit. *Ad unumquemque pertinet irritare juramentum quod a sibi subditis factum est circa ea quæ ejus potestati subduntur, sicut pater potest irritare juramentum puellæ et vir uxoris* (4).

Etiam Ecclesia obligationem per juramentum promissorium inductam irritare aut commutare potest. Hæc potestas innitur verbis Jesu Christi ad apostolos: *Quæcumque solveritis super terram erunt soluta et in cælo* (5). Sed unus romanus pontifex

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 86, art. 7.

(2) Lu 4, dist. 38, art. 5, quæst. 1.

S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 487.

S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 89, art. 9.

Matth. XVIII, 18.

dispensare potest a juramento cui sit idem objectum ac votis ipsi reservatis. Item Summo Pontifici reservatur juramentum statuta servandi a Sede Romana promulgata.

Quoad cætera juramenta, datis legitimis causis possunt etiam episcopi ab obligatione subditos relaxare. Causæ vero legitimæ dispensandi, generice loquendo, eædem sunt quæ voti dispensationem cohonestant.

33. Verum quando agitur de promissione juramento firmata in favorem tertii, si acceptata ab eo fuerit cui facta est, tunc neque episcopus, neque Pontifex dispensare possunt. Si talis promissio, ait s. Alphonsus, sit accepta a tertio cui facta fuit, tunc sine ejus consensu nec etiam a Pontifice relaxari potest. Hæc est sententia etiam d. Thomæ, qui casum excipit tantum boni communis: *Quando sub juramento promittitur aliquid quod est manifeste licitum et utile, in tali juramento non videtur habere locum dispensatio, vel commutatio; nisi aliquid melius occurrat ad communem utilitatem faciendum, quod maxime videtur pertinere ad potestatem Papæ, qui habet curam universalis Ecclesiæ* (1).

34. Pontifex summus atque episcopi dispensare possunt a juramentis de quibus dubitatur utrum sint valida an licita, utilia an nociva, uno verbo, utrum necne obligatoria sint: *Quandoque aliquid sub juramento promittitur de quo dubium est utrum licitum, vel sit illicitum, proficuum vel nocivum, aut simpliciter, aut in aliquo casu; et in hoc potest quilibet episcopus dispensare* (2).

Possumus etiam dispensationem ab episcopo obtinere juramenti per metum extorti de non denunciando improbo, de solvenda usura, vel summa quam furi, vitæ servandæ causa, promisimus.

Qui dispensare possunt a juramento, a fortiori possunt ejus objectum commutare, aliam obligationem plus minusve onerosam substituendo, juramenti natura ac subjecti circumstantiis probe perpensis.

35. Tandem cessat juramenti obligatio, si ille, in cujus favorem jurans promisit, aut tacite aut expresse eandem remittat. Quisque enim cedere jure suo potest.

Verum si promissio, etiamsi facta tertio, ad honorem Dei principaliter referatur, uti esset promissio ingrediendi religionem,

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 89, art. 9. —

(2) *Ibid.*

aut re aliqua Ecclesiam donandi, tunc obligat etiam si ille cui facta fuit, ejus solutionem non expetat (4).

ARTICULUS TERTIUS.

De voto.

36. Præter juramentum, etiam votum actus est religionis. *Colent eum in hostiis et in muneribus, et vota vovebunt Domino et solvent;* ait propheta Isaias (2). Oportet igitur ut etiam de voto speciatim agamus, et iterum primo quidem ejus notionem exhibentes, deinde conditiones definientes quæ requiruntur in ipsa voti emissionem ut valida habeatur, tertio autem loco discutientes naturam illius obligationis quæ e voto procedit, quarto causas recensentes quibus hujusmodi obligatio sive absolute sive ad tempus sustolli potest, denique præcipua saltem tradentes de illis peculiaribus votis quæ solemnia dicuntur, deque sanctiori illo religiosæ professionis statu qui ex iisdem exsurgit.

§ 1. *De voti notione.*

37. Votum definitur: *Promissio deliberata Deo facta de meliori bono.* Votum igitur est *promissio*, actus nempe quo ad aliquid faciendum vere nosmetipsos obligamus, ita ut peccato reipsa se obstringat qui quæcumque voverit minime deinceps servare velit. Hoc scilicet discrimen interest promissionem inter ac simplex propositum vel simplicem deliberationem, quod illa promittentis conscientiam vere ligat, hæc nullam per se parit obligationem. Hinc si quis, ex. gr., sacra cujusquam ordinis instituta profiteri secum ipse deliberaverit, minime hujus deliberationis vi ad id perficiendum tenetur, dum e contra teneretur si istud Deo per votum promisisset. Simples fideles hujusmodi proposita sæpe sæpius cum votis confundunt. Confessarii igitur rem attente perpendant, ac videant utrum nonnisi simplex deliberatio sit, quam pœnitentes ut votum et appellant et tenent. In dubio, votum præsumitur, si et facta promissio fuerit, et vovens inter promittendum crediderit non posse se absque peccati noxa transgredi propositum suum (3).

(1) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 89, art. 9. —

(2) *Is.* XIX, 21.

(3) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 498 et 201.

38. Votum insuper est promissio *deliberata*, facta scilicet scienter ac libere, cum perfecto rationis usu ac plena deliberatione, cumque eo ipso voluntatis consensu, qui requiritur ut aliquis gravi culpa se inquinasse dicatur: *Non obligat votum factum cum semiplena animadversione vel deliberatione* (1).

Est promissio *facta Deo*; uni enim Deo votum proprie dictum offerri potest: *Vovete et reddite Domino Deo vestro* (2). Promissio hinc Deiparæ vel sancto cuiquam facta nequidquam ut votum haberi potest, nisi ad Deum referatur. Promissio vero et Deo simul et B. Virgini facta, votum censetur; nomen quippe B. Virginis, quod cum Dei nomine usurpamus, hoc unum indicat, votum nempe in ejus honorem a nobis offerri.

Est promissio *de meliori bono*. Ex quo inferes nedum necessarium esse ut materia voti sit possibilis ac moraliter bona, sed requiri insuper ut quod promittimus sit in se magis Deo gratum quam ejus oppositum. Quidquid proinde consiliis evangelicis adversatur, materia voti, generaliter loquendo, esse non potest.

39. Variæ distinguuntur votorum species, ratione nempe obligationis vota *absoluta* et *conditionata*, ratione objecti vota *personalia*, *realia* et *mixta*, ratione modi vota demum *simplicia* et *solemnia*.

Votum *absolutum* dicimus vel *conditionatum*, prout vel a nulla, vel ab aliqua conditione pendet. Aliquot aureos me in pauperes erogaturum, nulla adjecta conditione, Deo promitto: en votum absolutum. Idem me facturum voveo, si convalvero, si lis quædam mihi fuerit adjudicata: en votum conditionatum. Votum hujusmodi non obligat nisi cum apposita conditio impleta fuerit, atque per se minus perfectum est quam votum absolutum.

Votum *personale* illud est quod voventis personam ac proprias ejus actiones respicit, cujusmodi esset votum amplectendi statum ecclesiasticum aut religiosum, vel certis diebus jejunandi, vel precem aliquam recitandi, vel locum aliquem religionis venerabilem adeundi, vel denique a ludo aliquo abstinendi. — Votum *reale* res afficit nobis extrinsecas, ut bona temporalia. Hinc qui Deo promittit se quamdam pecuniæ summam vel pauperibus, vel ecclesiæ, vel piæ cuiquam institutioni esse largiturum, votum profert reale. Facile vero quisque intelligit, posse unum idemque votum esse et reale simul et personale, atque in hoc casu votum *mixtum* appellatur.

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 196.

(2) Ps. LXXV.

40. *Votum solenne* emittitur explicitè et cum præscriptis quibusdam ritibus quando vir aut mulier ordinem aliquem religiosum ab Ecclesia approbatum profitetur; dicitur etiam implicitè proferri in sacrorum ordinum receptione. Strictius quidem loquendo in sacrorum Ordinum receptione non fit Deo talis promissio peculiaris, quæ proprie votum appellari possit; sed fit solummodo irrevocabilis acceptatio earum præceptionum quæ ab Ecclesia suscipientibus sacros Ordines imponuntur. Unde et Ecclesia posset, absolute loquendo, pro arbitrio legem aliquam impositam revocare, et tunc soluti essent a promissione facta circa eam Ecclesiæ ministri. Hæc tamen solummodo hypothetica dicta sunt; quia practice idem est ac si sacra ordinatio spectetur ut voti sollemnis emissio, atque hinc quoad effectus in individuo jure sacrorum ordinum susceptio habetur ut implicitum solenne votum castitatis. Denique *simplex* appellamus votum, quod elicitur sine ritibus ab Ecclesia pro voto solenni præscriptis. Hujusmodi sunt quotquot vota sive privatim sive publice in quibusdam religiosis congregationibus fiunt, quæ aut prorsus ab Ecclesia approbatæ non sunt, aut, si approbatæ, saltem religiosi ordines non censentur.

§ 2. *De conditionibus quæ ad voti validitatem requiruntur.*

41. Cum votum sit promissio, eas omnes habere debet conditiones quæ ad promissionis vere obligatoriæ validitatem necessario requiruntur. Prima autem conditio, quam supra jam innuimus, ea est, ut promissio Deo facta omnino deliberata sit. Hinc si infans, eum nondum rationis usum adeptus qui ad graviter peccandum sufficiat, quidquam Deo voveret, hujusmodi votum pro nullo habendum esset. In dubiis utrum aliquis hunc rationis usum sit assecutus, nec non, votum, *ex communiter contingentibus*, tamquam non factum censetur, si ab eo fuerit nuncupatum qui nondum ad septimum ætatis annum pervenerit. Si vero infans septennis jam sit, standum erit pro validitate voti. Viget enim regula illa generalis: *Standum est pro valore actus donec constet de ejus nullitate* (1). Excipiendum tamen est votum solenne, quod nonnisi post decimumsextum annum completum valide pronunciari potest (2). Immo ex recentissimis Constitutionibus SS. Domini Nostri Pii PP. IX, in congregationibus virorum, ad triennium post novitiatum vota tantum simplicia emitti debent, retento quod novitiatum absolvere non liceat antequam expleatur decimussextus ætatis annus.

(1) *Idem Tract. de conscientia*, num. 88.

(2) *Dec. trid., sess. XXV, cap. De regularibus.*

42. Nulla habentur vota quæ ex errore vel ignorantia emittuntur. Quod quidem fit: 1.º cum vovens ex ignorantia credit simplex propositum facere, ex quo tenet nullam sibi obligationem induci. Hujusmodi enim vovens vim ac naturam voti, ut supponitur, omnino ignorat, nec proinde quidquam præstare tenetur; 2.º Cum error ex quo votum emittitur est vel circa ipsam voti substantiam, vel circa substantiales ejus conditiones, ut si quis voveret se aliquod ingredi monasterium velle, putans ex errore id perfici posse quin temporalia bona relinquantur. Nemo non videt hujusmodi votum esse nullum. 3.º Cum error licet non versetur circa voti substantiam, vel circa substantiales ejus conditiones, talis tamen est ut, si is minime intercessisset, nulla promissio fuisset facta: *Illud quod votum fieri impediret, si præsens esset, etiam voto facto obligationem aufert*; ita s. Thomas (1).

43. Vota ex metu facta tunc valida sunt cum metus ipse non aliunde sit repetendus quam ex causa mere naturali. Si quis proinde vel morbo correptus, vel tempestate aliqua exagitatus votum aliquod ad mortem effugiendam desponderit, illud sane complere omnino debet. Metus enim hisce in casibus non voti causa, sed occasio tantummodo fuisset.

Juxta opinionem, quam cum Ligorio et Gousset ut probabiliorē amplectimur, validum est votum ex metu levi emissum, quæcumque tandem sit metus ipsius sive causa sive principium. Metus enim levis, quamvis injustus, si levis vere sit relate ad personam cui incutitur, minime impedit quominus votum liberum sit ac proinde obligatorium (2).

44. Verum validum ne est votum quod a metu et gravi simul et injusto fuerit extortum? Si quæstio est de voto solemnī, constat apud omnes illud nullum esse, saltem in jure canonico; sed si agitur de voto simplici, non una eademque est omnium theologorum sententia, cum alii ejus validitatem, alii vero nullitatem propugnent. D. Alphonsus hanc postremam tenet sententiam (3). Ad praxim tamen quod spectat, ut quisque tutius sibi consulat, juberit voti dispensationem ab episcopo postulare.

Validum semper habendum est votum quod fuerit emissum ex metu juste nobis incusso, cujus nempe causam ipsi posuerimus. Latro ex. gr., inter expilandam domum ab hero deprehenditur, qui minatur eum ad judices se rapturum, nisi votum

(1) In 4, dist. 38, art. 3, quæst. 1.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 197.

(3) *Instructio practica ad confessarios, De voto*, num. 23.

ingrediendi religionem ad sua expianda crimina illico emittat. Si laïco vovet id se facturum, votum certe obligatorium est.

45. Altera conditio ad voti validitatem requisita est, ut ipsius materia possibilis sit, ac bona, immo melior quam ejus oppositum. Primo quidem voti materia moraliter possibilis sit oportet; secus enim stulta foret promissio, nec proinde Dei grata : *Displacet Deo infidelis et stulta promissio* (1), Ex quo sane intelliges nullum esse censendum votum nunquam, ne venialiter quidem, toto vitæ tempore peccandi. Non enim possumus omne omnino vitare peccatum absque peculiari Dei privilegio, quod Deus ulli unquam nec promisit, nec concedere plerumque solet. Validum tamen habetur votum evitandi omnia mortalia et venialia vere deliberata: *Valet votum de vitandis venialibus* (plene) *deliberatis* (2).

Necesse insuper est ut materia voti res sit moraliter bona. Quomodo enim res mala aut illicita objectum voti, actus nempe religionis, esse poterit ? Immo, s. Alphonsi de Liguorio auctoritatem secuti, tenemus, votum rei malæ, etiam venialiter, esse ex se grave peccatum, aut ad minus veniale, si ex ignorantia fuerit factum : *Probabilius mihi est, vovere malum, etiam veniale, de se esse culpam gravem, cum de blasphemia sit velle ut malum cedat in honorem Dei; sed communiter ob ignorantiam hoc non est, nisi veniale* (3).

Quæritur etiam sit ne validum votum ex mala intentione factum ? S. Alphonsus de Liguorio quæstionem distinguendo solvit. Si intentio mala esset *ex parte vorentis*, veluti si quis publice votum jejunandi emitteret, ut ex voto ipso vanam gloriam captaret, hujusmodi votum validum sane esset ; at nullum esset, si intentio mala est *ex parte rei votæ*, ut si quis Deo se jejunaturum voveret ut de ipso jejunio laudaretur (4).

Res denique vana, inutilis, aut omnino indifferens, voti objectum esse nequit : *Vota*, ait s. Thomas, *quæ sunt de rebus vanis et inutilibus, sunt magis deridenda quam servanda* (5).

46. Postrema conditio quæ ad voti validitatem requiritur est, ut voti materia sit de bono meliori quam ejus oppositum; secus enim Deo gratum esse non posset. Quidquid ergo boni majoris impletivum est materia voti esse nequit. Hinc invalidum est vo-

(1) Eccl. V, 3.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 205.

(3) *Ib.*, num. 206.

(4) *Ibid.*

(5) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 38, art. 2.

tum numquam amplectendi statum ecclesiasticum, aut religionem aliquam ingrediendi. Idem dicendum, generice loquendo, de voto ducendi uxorem; continentia enim perfectior est quam connubium. Validum tamen esset hujusmodi votum: 1.º cum perpensis hinc inde personæ voventis conditionibus, matrimonium ei vel necessarium, vel magis utile esset ad salutem. Ait enim Apostolus: *Melius est nubere quam uri* (1). 2.º Cum matrimonium medium esset aut ad scandalum reparandum vel præveniendum, aut etiam ad personæ, qua aliquis abusus fuerit, bonam famam servandam. In genere igitur, quotiescumque aliquis, aut ex crimine, aut ex facta quomodocumque fidei sponsione, ad aliquam ducendam personam in foro conscientie obligatur, matrimonium materia voti esse potest (2).

47. Valida quoque est promissio Deo facta nihil vovendi, quin prius confessarius consulatur. Promissio enim hujusmodi eo tandem spectat ut improvida quæque vota et conscientie anxietates ac scrupuli præveniantur. Hinc parochi et quotquot confessarium munere funguntur, fideles ac pœnitentes suos sedulo admonent, ne votum ullum absque eorum licentia spondere velint. Si quis tamen post tale emissum votum, votum aliud, jejunandi, ex. gr., faceret, illicite quidem, non tamen invalide se obligaret (3).

Promissio Deo facta nullam unquam petendi sive dispensationem, sive commutationem voti, valida quidem ex se est; at amplius non obligat, cum dispensatio vel commutatio utilior sit ad spirituale ipsius voventis bonum (4). Episcopus, si ita sibi videatur, ab hujusmodi promissione dispensare potest: *Hoc tamen votum semper a superiore relaxari potest, cui salva semper est sua potestas* (5). Notandum præterea posse voti commutationem postulari ab eo qui nullam voti cujuscumque dispensationem se unquam esse petiturum Deo vovens promiserit (6), quia nempe commutatio differt a dispensatione.

48. Hæc circa voti materiam apud omnes ferme theologos edisseruntur. Sed videtur etiam animadvertendum, nedum opera quæ *supererogationis* vocantur, sed ea quoque quæ aliunde præscripta jam sunt, voti materiam fieri posse. Hinc qui votum emitteret

(1) 1. Cor. VII, 9.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 209.

(3) *Ib.*, num. 210.

(4) *Ib.*, num. 208.

(5) *Ibid.*

aut jejunandi quadragesimali tempore, aut a carnibus abstinendi diebus vetitis, aut proximam aliquam peccandi occasionem effugiendi, aut sacrum audiendi singulis diebus festis, ad hæc omnia præstanda duplici ex capite teneretur, vi nempe tum præcepti tum voti; ideoque dum præceptum violaret, duo sane peccata committeret, alterum quidem contra virtutem religionis, qua jubemur implere quæcumque Deo voverimus, alterum vero contra eam peculiarem virtutem quæ præcipit actum qui voti materia factus est. Hinc qui, ex. gr., votum violaret jejunandi in quadragesima, peccaret uno eodemque tempore tum contra religionis, tum etiam contra temperantiæ virtutem. Nemo ergo non videt, voti circumstantiam in sacramentali confessione esse aperiendam.

§ 3. *De voti obligatione.*

49. Satisfacere omnino tenemur votis illis in quibus omnes convenient conditiones, quæ requiruntur ad promissionis propriæ validitatem: *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus; et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis observabis et facies, sicut promisisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore tuo locutus es* (1). Qui igitur votum violat, reus sit infidelitatis in Deum, et hujusmodi violatio peccatum erit vel grave vel leve prout gravis fuerit vel levis ipsius voti materia. Juxta opinionem enim communius receptam (2), infidelitas ex voti violatione materiæ parvitatem admittit, secus ac in juramento, in quo levissimum quodque mendacium mortale semper constituit peccatum.

50. Igitur vis obligationis, quæ voto contrahitur, dimetienda est e majori vel minori gravitate rei illius, quæ voti objectum constituit. Qui ex. gr., votum fecerit aut semel orationem dominicam recitandi, aut modicam aliquam eleemosynam pauperibus largiendi, si votum suum neglexerit, nonnisi venialiter peccasse dicendus est. Cum enim levis materia sit, levis quoque sit oportet obligatio quæ inde exoritur. Immo nec potest quisquam, cum parva fuerit materia voti, sub gravi se obligare (3). Est enim votum lex quædam peculiaris ac, pene dixerim, species quædam

(1) Deut. XXIII, 21-23.

(2) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 211.

(3) *Ibid.*

pactionis quam cum Deo inimus: igitur istud quoque uti leges omnes ac conventiones intelligi et commensurari debet.

51. Immo juxta opinionem quam ut probabilior s. Alphonsus de Ligorio amplexus est (1), ne ex voto quidem cujus materia gravis fuerit, gravis exoritur obligatio, si qui votum fecerit, nonnisi sub levi obstringere se voluerit. Æquum enim est ut voluntariæ promissionis obligatio ex ipsa promittentis intentione dimetienda censeatur.

52. Sed quæri rursum potest, quid dicendum de voto singulis quibusdam diebus, ad specialem ipsorum cultum, recitandi, ex. gr., quamdam precationem, quæ pro unoquoque die gravem non offerat materiam, quæ tamen gravis fiat, si complexive pro cunctis diebus sumatur? Hujusmodi votum obligat ne sub grave? Distinguendum esse videtur. Si votum sit personale, ita ut inter objectum voti unius diei et objectum voti aliorum dierum talis non intercedat connexio quæ ex singulorum dierum materia unum efficiat objectum, tum qui votum violat, peccat quidem toties, quoties violat, nunquam tamen lethaliter, etsi quotidie et per integrum etiam annum violet. Cum enim non adsit connexio inter materiam voti unius diei, et materiam voti aliorum dierum, cumque materia voti cujusque diei sit per se levis, violatio, etsi sæpius repetita, non est nisi de re levi, hinc levis et ipsa. Si e contra votum *reale sit*, ex. gr., de summa quadam pro eleemosyna pauperibus ita elargienda, ut quaque anni die vel hebdomada pars ejusdem distribuatur, qui tali voto tot diebus deesset ut materia gravis conflaretur, lethaliter peccaret; tunc enim inter materiam unius diei et materiam aliorum dierum talis adesset realis connexio, ut ex cunctorum dierum materia unicum efficeretur voti objectum. Hinc Ligorius (2): *Se taluno facesse voto di fare per ciascun giorno d'un anno un'opera leggiera, in tal caso, quando il voto è fatto per modum unius, ad sollicitandam obligationem, come si giudica ordinariamente nei voti reali, allora, omettendo l'opera per un tempo o materia notevole, peccherebbe gravemente. Ma se il voto è fatto in honorem diei, ad finiendam obligationem, come si stima nei voti personali, p. es., di dire una Salve Regina il giorno; allora le omissioni sono solamente veniali.*

53. Qui votum absolutum emisit, nulla neque tacita neque expressa adjecta conditione, implere illud tenetur, moraliter loquendo, cum primum commode poterit, habita tamen ratione natu-

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 213.

(2) *Instruzione e Pratica per i confessori. Del voto*, num. 29. — *Theol. moral.*, lib. III, num. 212.

ræac circumstantiarum ipsius voli. Titius, ex. gr., votum absolutum fecit, quamdam pecuniæ summam in pauperes erogandi, ac posset quidem statim votum istud eommode implere; sed prævidet, magis utilem eleemosynam suam futuram esse, si eam ad aliquot menses differat. In hoc casu dilationem certe nemo improbabit. Item, si quis voto Deo promiserit velle se singulis mensibus peccata sua confiteri, poterit vel ultra mensem sacramentalem confessionem differre, cum aliqua proxime instet solemnitas, qua sacris se mysteriis reficere cupiat.

54. Qui nulla rationabili causa excusatus per notabile aliquod temporis spatium votum implere differt, gravi peccato se obstringit. At quomodo notabile hoc temporis spatium erit determinandum? Si quæstio sit de voto perpetuo, de voto, ex. gr., ingrediendi religionem, aut sacros ordines suscipiendi, aut xenodochio cuiquam inserviendi, s. Alphonsus de Liguorio (1) ac plures alii doctores censent eum graviter peccare, qui per sex menses votum hujusmodi implere differret, ac si dilatio ad hoc temporis spatium minime pertingat, peccatum leve censendum esse. Quo sane diutius quisquam votum aliquod perpetuum implere differt, eo majus temporis spatium Dei servitio eripit, cui se vovendo jam totum tradidit.

Si vero de voto agatur quod *perpetuum* non sit, cujusmodi esset votum jejunandi tempore determinato aut peregrinationem aliquam suscipiendi, theologi plures, inter quos s. Alphonsus, existimant non posse istud absque gravis peccati noxa ultra duos vel tres annos differri. Non desunt tamen qui benigniorem sententiam tenent. Verum, quidquid sit hac de re, conveniunt omnes, eum graviter peccare qui, votum in materia gravi differendo, aut periculo ipsum violandi aut impossibilitati exequendi se objicit.

55. Cum tempus aliquod pro voti executione determinatum fuerit, ut de exoriente inde obligatione recte judicetur, videndum est utrum qui voverit tempus *primarie* præ oculis habuerit, ut fieri solet quoad vota jejunandi pervigilio sancti alicujus, quem speciali religione prosequimur, an vero tempus tantummodo præfinierit ad sollicitandam voti executionem. In primo casu, quidquid contingat, nullo alio tempore præter quam antea præfinito votum implere tenemur. Idem enim dicendum est de hoc voto ac de præcepto audiendi missam diebus festis, quam si quis audire non potuerit, ad nihil ulterius tenetur. Secus vero dicendum in altero casu: tunc enim, etsi præfinita die votum exequi non potueris, adhuc tibi instat implenda obligatio.

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 221.

56. Quæ de voto absoluto supra tradidimus valent etiam pro voto conditionato, cujus conditio impleta fuerit: *Si intentione et voluntate voventis est obligare se ad statim solvendum*, inquit s. Thomas, *tenetur statim solvere; si autem ad certum tempus, vel sub certa conditione, non statim tenetur solvere, sed nec debet tardare ultra quam intendit se obligare* (1). Titia, ex. gr., votum Deo fecit, se in Carmelitarum ordine sacrandi, dummodo pater consenserit: si pater absolute consensum præbet, Titia quum primum, moraliter loquendo, poterit, votum suum adimplere tenetur. Ecclesiam velustate fatiscentem quis restaurare vovet, si filius convaluerit, convalescente filio, illico urgere incipit obligatio voto satisfaciendi.

57. Juxta sententiam s. Alphonsi de Liguorio (2) et plurium doctorum, ut aliquo voto conditionato aliquis obstrictus dicendus sit, requiritur ut apposita conditio impleta fuerit, nedum genericè suo in æquivalenti, sed specificè *in propria forma*. En iterum res exemplo elucidata. Votum facis religionem ingrediendi si soror tali viro nupta fuerit, ut nulla tua unquam opera ad commode vivendum indigeat. Jamvero soror moritur, aut in sacro aliquo monasterio Christum sibi sponsum perpetuo eligit. Tenerisne ad votum præstandum? Minime, licet de facto auxilio tuo illa amplius non indigeat.

Votum vero, cujus conditio impossibilis, turpis, immoralis sit, nullum omnino habendum est.

58. Votum *personale* ipsam obligat voventis personam, nec ab alio impleri potest. Hinc qui se per votum ad jejunandum obligavit, voto non satisfaceret, si alius pro eo jejunaret. Hinc etiam si vovens moriatur voto nondum impleto, obligatio cessat, nec ad hæredes transit. *Vota personalia non implentur, nisi per voventem* (3).

Secus tamen obtinet de voto *reali*. Hoc enim votum ab alia etiam persona pro ipso vovente impleri potest. Hinc est quod hæredes adimplere teneantur vota realia defuncti, si ipse, antequam decesserit, eis non satisfecerit: est enim hoc veluti sacrum aliquod debitum ipsi hæreditati inhærens, quod proinde solvi debet, quotiescumque ex relictis a defuncto bonis id fieri possit. *Certe hæres tenetur solvere vota realia defuncti, sicut alia debita* (4).

59. Juxta s. Alphonsum (5), qui voti immemor opus Deo

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 88, art. 3.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 219.

(3) *Ibid.*, num. 217.

(4) *Ibid.*, num. 214.

(5) *Ibid.*, num. 224.

per votum promissum ponit, ad nihil amplius tenetur. Quisque enim jure censetur ea agi generica voluntate, ut prius inductis sibi obligationibus satisfacere velit quam operibus supererogationis vacare.

Si quis demum dubitat utrum voto satisfecerit, quod certe meminit se fecisse, implere illud tenetur, ut supra jam adnotavimus in Tractatu de Conscientia (1).

§ 4. *De causis quibus cessat voti obligatio.*

60. Voti obligatio sustollitur per *materiæ immutationem*, per *irritationem*, per *dispensationem* ac denique per *commutationem*.

Ad *materiæ immutationem* quod spectat, ipsa voti obligationem tollit, cum ex supervenientibus circumstantiis aut rei promissæ aut personæ quæ promisit, voti executio aut illicita, aut impossibilis, aut valde difficilis fiat. Est enim hæc tenenda regula generalis, quod nova quæque nec antea prævisa circumstantia toties voti obligationem sustollat, quoties prævisa votum ipsum probabiliter impeditura fuisset. *Illud quod votum fieri impediret*, inquit s. Thomas, *si præsens esset, etiam voto facto obligationem aufert* (2). Advertendum tamen, minime posse hanc regulam applicari sive votis solemnibus, ut ipse observat s. Alphonsus, sive etiam probabiliter voto simplici castitatis (3). In dubio utrum materiæ mutatio talis sit, quæ sufficiat ad tollendam obligationem, debemus aut votum implere, quia possidet obligatio, aut voti dispensationem ab episcopo postulare.

Cessat etiam voti obligatio nedum cum materia illicita fiat, verum etiam cum de meliori bono esse cessaverit.

61. Si impedimentum, quod voti materiam impossibilem reddit, perpetuum est, obligatio ex voto exoriens omnino extinguitur; sed si e contra impedimentum fuerit tantummodo temporaneum, ipsa quoque obligatio nonnisi ad tempus suspenditur. Hinc qui, ex. gr., per integrum mensem se jejunaturum voverit, si postea per aliquot dies minus bene se habeat, poterit quidem per illud tempus promissam abstinentiam prætermittere; sed, pristina recuperata valetudine, obligatio jejunii reviviscit. Item, cum voti materia divisibilis est, neglecta ea parte quæ ex nova superveniente circumstantia impossibilis facta fuerit, ad alteram

(1) Vide *Tract. de conscientia*, num. 35.

(2) In 4, dist. 38, quæst. 1, art. 3. — Vide etiam s. Alphonsum, *Theol. moral.*, lib. III, num. 226.

(3) S. Liguori. *Theol. moral.* lib. IV, num. 50.

tenemur quæ possibilis permanet. Centum libellas me pauperibus elargiturum promisi; sed ex inopinato casu repente fit ut nonnisi dimidiam illius summæ partem distribuere possim: hac dimidia parte pauperes defraudare mihi minime licet. E contra, si vo i materia indivisibilis sit, cum ex integro eam præstare non possumus, ad nihil tenemur. Hinc qui votum fecit templum ædificandi, si totum non possit, neque ad partem obligatur.

62. Immo votum, licet materia sua divisibile, nullum omnino est cum ex duabus partibus, quibus constat, pars præcipua impossibilis fiat: accessorium enim sequitur principale, sed non vice versa. Qui proinde vovit, ex. gr., Romam se peregrinaturum, ac aliquam ibi facturum oblationem in ecclesia S. Petri, si postea peregrinationem hanc suscipere non potest, neque oblationem mittere tenetur (1).

Cessat rursus voti obligatio cum cessat omnino præcipuus ejus finis, sive causa determinans. Titius votum fecit decem libellas singulis mensibus Petro elargiendi idcirco quod iste dura egestate premebatur. Si postea Petrus dives fiat, aut saltem sibi ipse consulere possit, tunc profecto Titius nullam amplius tenetur eleemosynam eidem elargiri.

63. Altera causa ex qua voti obligatio cessat est abrogatio, quam et *irritationem* dicimus. Superior jus habet abrogandi seu irritandi eorum vota qui ab eo quoquo modo debeant, spectata ratione sive personæ, sive voluntatis, sive etiam rei, quæ voti materia fuerit. *Votum*, inquit s. Thomas, *est promissio quædam Deo facta. Nullus autem potest per promissionem se firmiter obligare ad id quod est in potestate alterius, sed solum ad id quod est omnino in sua potestate. Quicumque autem est subjectus alicui, quantum ad id in quo est subjectus, non est sue potestatis facere quod vult; sed dependet ex voluntate alterius. Et ideo non potest se per votum firmiter obligare in his in quibus alteri subjicitur, sine consensu sui superioris* (2).

Votum illius qui alterius subditur potestati, nullum quidem non est ipso jure, sed tantum a superiore irritari potest. Neque item inferior peccat vovendo; vovet enim sub hac tacita conditione, si superior consenserit, aut etiam si ipse non obstitit.

64. Irritatio duplex distinguitur: altera enim est irritatio *directa* sive proprie dicta, altera vero irritatio *indirecta* sive im-

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 225.

(2) Sum., part. II, sec. quæst. 88, art. 8.

proprie dicta. Irritatio directa, quæ ita appellatur quod in votum ipsum directe cadit, votum omnino extinguit, ita ut reviviscere numquam possit, nisi per novum actum ipsius voventis. Irritatio vero indirecta est potius voti suspensio quam abrogatio; suspendit enim, non tollit voti obligationem.

Inferioris votum potest vel absque ulla rationabili causa a superiore valide irritari. *Certum est, pro valore irritationis nullam causam requiri* (1). Verum peccatne superior votum aliquod sine causa irritando? Alii affirmant, alii negant, obicem tantummodo improbantur qui spirituali ipsius voventis profectui hac irritatione ponitur. Quidquid tamen sit hac de re, constat ferme apud omnes, huiusmodi irritationem non esse nisi peccatum veniale; quamcumque vero causam, dummodo rationabilem, posse etiam a quolibet peccato irritantem excusare. *Sufficit quævis causa rationabilis ad excusandum a veniali* (2).

Qui aut permittit ut inferior votum faciat, aut factum jam absque suo consensu ratum habet, jure suo non cadit, ac potest proinde hanc permissionem iterum retractare. Si tamen absque aliqua legitima causa id faceret, peccaret certe, saltem venialiter. Cæteris paribus, jure gravior causa requiri videtur ad datam semel concessionem retractandam, quam ad consensum voto, inscio superiore, facto denegandum.

65. Ex dictis igitur pater, vel qui ejus vicibus fungitur, potest omnia cum realia tum personalia filiorum vota irritare, qui ad pubertatis ætatem nondum pervenerint, idest vel ad completum annum duodecimum, si de filia agatur, vel ad annum decimumquartum, si de filio. Ita canones decernunt. Si vero pater aut mortuus fuerit aut interdictus, huiusmodi jus spectat ad solam matrem, dummodo sit et filiorum tutrix: si autem nec mater supersit, ad tutorem spectat, quicumque tandem ipse fuerit.

Filii qui ad pubertatis ætatem pervenerint, etsi adhuc sub tutela maneant, possunt, independenter etiam a voluntate parentum, votum quodcumque personale proferre. *Post annos pubertatis*, inquit s. Thomas, *possunt jam se voto religionis obligare, vel simplici, vel solemnī, absque voluntate parentum* (3). Hinc nequeunt parentes sive directe sive indirecte ea irritare vota a filiis jam emissa, in minori quidem sed puberi ætate,

(1) *Sum.*, part. II sec. quæst. 88, art. 8.

(2) *Ibid.*

(3) *Loco citato*, art. 9.

quæ domestico regimini minime adversentur; cujusmodi esset votum castitatis, aut religionem ingrediendi, aut certis pietatis officiis festo quolibet die vacandi, aut sacris se mysteriis singulis mensibus reficiendi. Possunt tamen saltem indirecte, idest suspendendo, ea personalia vota irritare quæ cum familiæ conditione non satis congruant, quæque paternæ jurisdictionis exercitium impediunt, ut votum in dissitas regiones pietatis causa peregrinandi, aut per notabile aliquod temporis spatium a cibis abstinendi, aut vacandi per magnam cujusque noctis partem orationi vel meditationi. *Ex quo homo venit ad annos pubertatis, si sit liberæ conditionis, est suæ potestatis quantum ad ea quæ pertinent ad suam personam, puta quod obliget se religioni per votum, vel quod matrimonium contrahat: non est autem suæ potestatis quantum ad dispositionem domesticam; unde circa hoc non potest aliquid vovere, quod sit ratum sine consensu patris* (1).

66. Dictum est saltem indirecte; Sanchez enim ac plures alii doctores censent, directe quoque hujusmodi vota posse a parentibus irritari, ita ut si irritata reipsa fuerint amplius non obligent, nisi quatenus deinceps fortasse renouentur ab ipso vovente. At hæc opinio, etsi non omni careat probabilitate, minus tamen probabilis est quam prior sententia. Quicumque vero ætate minores sunt ac nondum emancipati, cum nullam, neque bonorum quæ illis in proprio jam spectant, administrationem gerant, nec possunt circa ea quidquam vovere, nisi patris vel tutoris consensum antea obtinuerint. Quod si aliquod hujusmodi votum factum fuerit, pater illud potest indirecte irritare. Minor hinc cum aut fuerit emancipatus, aut ad majorem ætatem pervenerit, illud implere tenetur; ejus enim executio paterna jurisdictione nonnisi suspensa fuerat. Immo vel ante hanc ætatem votum implere teneatur, si parentes bona, quibus illud solvat, ejus arbitrio permitterent.

67. Herus potest non quidem directe, sed indirecte tantum ea famulorum vota irritare, quæ debitis sibi obsequiis præjudicent.

In ordinibus monasticis superior potest omnia, quotquot a professis religiosis emittuntur, vota directe irritare, uno excepto voto transeundi ad ordinem severiorem. *Nullum votum religiosi est firmum*, inquit s. Thomas, *nisi sit de consensu prælati* (2). Vota tamen eorum qui novitii in religione nuncupantur non possunt

(1) Loco citato, art. 8.

(2) *Ibid.*

nisi suspendi a superiore, pro tempore scilicet quo in novitiatu consistant, ac reviviscunt si novitius a religione secedat.

68. Vir et uxor sua invicem vota irritare possunt, cum mutuis sibi juribus obsunt, cujusmodi esset votum castitatis, aut vestiendi habitum religiosum, aut magnæ abstinentiæ, quæ debitum reddendi facultatem auferre posset, aut longæ peregrinationis, aut alia quæcumque sint hujus generis. Verum quærendum est hic utrum hæc irritatio directa, an indirecta tantum censenda sit; voti enim obligatio in primo casu omnino extingueretur, in altero vero nonnisi ad tempus suspensa maneret. Theologi hæc in re minime conveniunt: nobis tamen una cum emin.^o Gousset ea probabilior videtur sententia quæ indirectam tantum irrationem admittit. Ut enim viri jura non violentur, sufficit ut voti executio suspendatur, quoadusque nempe vovens uxor in illo statu conjugali permaneat, ac viceversa.

Potest ne vir ea quoque uxoris vota, indirecte saltem, irritare quæ nemini præjudicio sint in officiis quibus mulier, et ut sponsa, et ut materfamilias, adstringitur? Hæc quoque quæstio controversatur inter theologos: alii enim, inter quos s. Alphonsus (1), affirmative respondent, ab illo principio procedentes quod maritus sit uxori superior; alii vero, quorum opinio nobis rursus cum ipso Gousset probabilior videtur, potestatem viri perstringunt, rati nempe minime eum posse uxoris vota irritare quæ nec suis, nec familiæ juribus adversantur. Non enim ita ei cum uxore agendum ut fieri posset cum infante, cum mancipio, cum religioso, qui, obedientiam vovendo, suam prorsus abnegavit voluntatem; nam maritus non est in omnibus uxori superior, sed in iis tantum quæ domesticum regimen respiciunt.

Si conjuges mutuo consensu castitatem voverint, ad castitatem tenentur; non enim potest hujusmodi votum invicem irritari (2). Possunt tamen voti dispensationem iterum postulare.

69. Tertia causa, quæ voti obligationem sustollit, est *dispensatio* concessa sive a Summo Pontifice, sive ab episcopo, sive tandem ab eo cui vel summus Pontifex, vel episcopus hanc dispensandi facultatem demandaverit. Hæc potestas est a Christo Jesu; apostolis enim ac præsertim Petro tradidit Christus ligandi atque solvendi auctoritatem.

Summus Pontifex, utpote universalis Ecclesiæ caput, potest christifideles omnes a quibuslibet votis dispensare; ejus enim po-

(1) *Theol. moral.*, lib. III. num. 254.

(2) Sylvius etc.

testas nullis limitibus circumscribitur, cum dispensare possit, ut nunc quidem temporis ferme apud omnes constat, etiam a votis solemnibus (1). Episcopi habent et ipsi facultatem dispensandi, in suis tamen respective diocesisibus, atque ab iis tantummodo votis quorum dispensatio Summo Pontifici minime fuerit reservata.

Possuntne episcopi vota dispensare peregrinorum qui suis in diocesisibus versentur? Quæstio hæc hand satis liquet inter theologos. Nos cum Ligorio aliisque illam, ut probabiliorem, amplectimur sententiam, quæ defendit episcopis id minime licere, nisi cum peregrinus per majorem anni partem eadem in diocesi aut commoratus jam fuerit, aut commorari sibi ipse constituerit (2).

70. Summo Pontifici reservantur vota omnia quæ solemnia nuncupamus, nec non quinque subsequencia, nempe volum perpetuæ castitatis, votum religionem ingrediendi, ac tria vota peregrinandi vel in Terram Sanctam, vel ad limina sanctorum apostolorum Petri et Pauli, vel ad sanctum Jacobum de Compostella.

Sed Episcopi, et alii prælati qui ordinariam exercent jurisdictionem, possunt pluribus in casibus sive per se, sive per suos delegatos, ab istis etiam quinque votis dispensare. Hoc vero fit: 1.º cum in urgenti aliqua necessitate non sit facilis accessus ad Summum Pontificem, sive ob nimiam locorum longinquitatem, sive ob pecuniæ defectum, sive denique ob probabile periculum in mora aut violationis voti, aut scandali, aut infamiæ personæ dispensationem postulantis. 2.º Cum vota hujusmodi fuerint emissa sine intentione se *sub gravi* obligandi 3.º Cum fuerint emissa aut ex quadam animi levitate, aut cum præcipitatione, aut ex metu injusto, etsi non gravi, ut animadvertit s. Alphonsus de Ligorio (3). 4.º Cum votum fuerit, ut ajunt, disjunctivum ut si quis votum fecerit aut ingrediendi religionem, aut sin minus certam quandam pecuniæ summam pauperibus elargiendi. In hoc enim casu, ut plures censent doctores, licet episcopo dispensare, etiamsi vovens eam sibi partem postea elegerit quæ sit reservata (4). 5.º Cum votum in specie reservata perfectum non fuerit; ut esset respectu castitatis votum non fornicandi, non adulterandi, non petendi debitum aut etiam votum servandæ virginitatis, si persona vovens non in omnem omnino actum huic virtuti contrarium sed in virginitatis conservationem tantummodo intenderit. Item votum castitatis ad tempus aliquod servandæ,

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 236.

(2) *Ibid.*, num. 236.

(3) *Theol. moral.*, lib. III, num. 258.

(4) *Ibid.*

et votum sive servandi perpetuam castitatem, sive ingrediendi statum religiosum minime censenda sunt reservata. Episcopus potest etiam dispensare a voto sacrum subdiaconatus ordinem suscipiendi, etsi ordo iste adnexam habeat obligationem perpetuæ castitatis servandæ; castitas enim non est directam ac præcipuum voti hujusmodi objectum.

71. 6.º Quando vota non sunt absoluta, episcopus jus habet dispensandi ab iis, quodcumque sit eorum objectum, saltem donec eorum conditio nondum impleta fuerit. Attamen animadvertendum est, plura vota conditionata videri, cum revera talia non sint, ut ea omnia quæ fiunt sub conditione præterita vel presenti, vel quæ necessario in futuro adimpleri debet; ea item quibus conditio superaddita est quidem contingens, sed prorsus generica et per se subintelligenda, veluti hæc: *Religionem ingrediar, si me in aliqua communitate recipere voluerint*; ea denique, quibus apponitur conditio, non ad suspendendam voti obligationem, sed ad designandum tempus quo votum ipsum impleatur. Hinc illud *Religionem ingrediar, si pater meus decedat*, est votum simplex et absolutum, veluti cætera omnia in quibus particula *si* stat pro altera *quando* (1).

Quæritur vero num petenda sit dispensatio a Pontifice, semel ac conditio fuerit adimpleta? Abeunt in diversa canonistæ, alii affirmantes, alii negantes. Quidquid sit, licet in praxi a Pontifice adeundo se dispensare. Ita sentit d. Alphonsus, qui sententiam suam valde probabiliorē existimat, includat nec ne conditio clausulam pœnalem (2).

72. 7.º Denique dispensatio competit ordinario cum dubitetur an votum eas omnes condiciones comprehendat, ob quas dispensatio Pontifici reservaretur. Illud etiam notandum quod reservatio afficit tantum voti substantiam, non vero voti circumstantias. Hinc, quoad peregrinationes quæ pedibus et mendicando faciendæ voveantur, poterit episcopus concedere ut commodiori ratione fiant; itemque concedere poterit eis qui aliquam determinatam religionem ingrediendi voto se obstrinxerint ut vel differant voti executionem, vel minus arctam religionem ingrediantur (3).

Vota autem quæ cedunt in bonum tertii, ex. gr., alicujus pauperis, hospitii vel ecclesiæ, dispensari nequeunt, cum jam

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 260.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, num. 257.

facta sit acceptatio a paupere, vel a loco pio, in cujus bonum votum fuerit emissum (1).

73: Nulla datur dispensatio voti, deficiente causa, et si absque causa concedatur, non solum illegitima est, sed prorsus invalida et nulla; quæque a Deo rata haberi non potest.

Causæ autem legitimæ et sufficientes ad voti dispensationem hæc sunt: 1.º Bonum Ecclesiæ, vel status, vel familiæ, vel ipsius vorentis; quod fit cum, ex. gr., matrimonium illius qui se continentis voto obstrinxerat necessarium fiat ut genus Ecclesiæ vel Statui perutile conservetur, vel ut domesticæ similitudines componantur, vel ut duæ familiæ reconciliantur, vel ut filio aut filiæ possibilitas comparetur patrem aut matrem alendi.

Bonum vorentis ipsius justa erit causa dispensationis cum, nulla intercedente dispensatione, periculum adsit scandali, infamiæ aut voti transgressionis, vel etiam cum vovens scrupulis divexetur.

2.º Magna difficultas in voti executione. Cum scilicet judicari possit voti obligationem potius in perniciem quam in profectum vorentis futuram esse, sive ob illius jam male expertam fragilitatem, sive ob periculum cui exponeretur, præsertim si nemo sit qui illum invigilet et contra seductores tueatur.

3.º Imperfectio actus, vel defectus perfectæ deliberationis, quamvis forte talis fuerit quæ ad promissionis validitatem sufficeret. Ex. gr., si quis votum emittat ante pubertatem, vel movente ira aut metu injusto, etiamsi levi, vel ex metu etiam intrinseco, mortis scilicet, pestis, incendii, naufragii, vel alterius gravis calamitatis.

4.º Error circa causas ad votum impellentes, vel ipsa causarum cessatio, vel etiam quævis superveniens immutatio materiæ voti, cum dubium oriatur an immutatio ipsa per se sufficiat ad voti obligationem tollendam (2).

Quam vero causa, quæ ad voti dispensationem obtinendam proponitur, sufficiens non censetur, licet supplere per partialem commutationem: *Cum causa non sufficit ad integram dispensationem, partim dispensari, partim commutari potest* (3).

74. Sed inquiritur denique quanti facienda sit dispensatio quæ concedatur a superiore, cum ipse putet causam dispensationis non sufficere, dum revera sufficiat; num scilicet mala fides concedentis impediat dispensationis validitatem? Hæc dispensatio, juxta d. Alphonsi sententiam, probabiliter valida est, etiam cum

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 234.

(2) *Ibid.*, num. 232.

(3) *Ibid.*

per delegatum concedatur (1). Contra vero si superior bona fide dispensat intuitu causæ non sufficientis, nulla est dispensatio. In dubio an causa sufficiat, vel non, dispensatio valida censenda est: possessio enim stat pro dispensationis valore (2).

75. *Commutatio*, secus ac dispensatio, non tollit voti obligationem, sed tantum mutat voti materiam in aliam quæ sit vel majoris vel æqualis vel minoris momenti. Juxta communioem sententiam, quisque per se potest sui voti materiam in aliam, quæ melior evidenter sit, commutare. Hinc qui rosarium quotidie dicendum voverit, poterit rosario quotidianam Beatæ Virginis officii recitationem substituere. Excipienda tamen vota Pontifici reservata, quæ, juxta plurium doctrinam, privata auctoritate commutari nequeunt (3).

Commutationem voti in opus certe æquale fieri pariter licere, nullo habito ad superiorem recursu, opinio est satis probabilis; sed contraria est non minus probabilis, immo juxta S. Alphonsum etiam probabilior. Hanc igitur et nos cum card. Gousset contrariæ opinioni præferimus, saltem in praxi, ob periculum se illudendi, quod facile iis occurrit quibus in causa propria, ut in proposito casu, judicandum sit. Cæterum, omnes conveniunt, ordinarii auctoritatem invocandam esse quoties dubitetur an opus quod cum opere voti commutare aliquis velit, sit pretio eidem æquale. Ideo potiori ratione idem faciendum cum agatur de opere minoris momenti materiæ voti substituendo. Etiam sine causa votum commutare licet in opus quod certe pretio majus sit. Si vero commutatio fiat in opus pretii minoris vel æqualis, necesse est ut adsint causæ; quæ graviores esse debent cum agatur de opere minoris momenti, quam cum de æqualis. Causæ vero quæ sufficiunt ad dispensationem, sufficiunt, et etiam leviores, ad commutationem. In dubio autem an causa sufficiat, nec ne, attendendum erit ad superioris judicium: *Si esset causa apparens per quam saltem in dubium verteretur, posset stare judicio prælati dispensantis vel commutantis* (4).

76. Qui potestatem habet dispensandi a voto, potest a fortiori votum commutare: *Non debet, cui plus licet, quod minimum est non licere*; ut de dispensatione in genere dictum est in tractato *De legibus*. Sed non vice versa, qui commutare potest, ideo habet dispensandi potestatem; eaque est ratio, quia non licet illi vota

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 254.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, num. 255. — Collet, *De dispensatione*, lib. III, cap. II.

(4) D. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 88, art. 12.

commutare nisi in opus moraliter æquale vel quasi æquale, ita ut nulla adsit notabilis differentia (1). Ipse tamen votum personale in reale, et reale in personale commutare potest (2). Excipe vero vota quæ sunt in bonum tertii, si ab illo jam fuerint acceptata, in cuius favorem emissa fuerunt.

Qui facultatem habet commutandi vel dispensandi, potest sua uti facultate tum pro se cum pro aliis (3).

Facta denique voti commutatione, licet semper ad primam voti materiam regredi, tum etiam, ait s. Alphonsus, cum fuerit commutatio in præstantiorem materiam peracta, nisi tamen per novum votum subrogati operis executio uti obligatoria fuerit suscepta (4).

§ 5. De votis solemnibus ac statu religioso.

77. Status religiosus est professio Ordinis alicujus stabilis et permanentis ab Ecclesia approbati, in quo fideles se obligant ad communem vitam agendam perfectionemque sectandam per tria paupertatis, castitatis et obedientiæ vota. Ecclesiæ vero approbatio, quæ a Summo Pontifice emanare debet, tantæ est necessitatis ad ordinem religiosum constituendum, ut religiosa congregatio, quæ a Sancta Sede approbata et confirmata non fuerit, non sit ordo religiosus proprie dictus.

Character veri religiosi in eo non est, ut tum perfectus sit cum religionem ingreditur, sed ut ad perfectionem tendat, ea omnia diligenter exequendo quæ cuique fideli præcipiuntur, et illa præterea, quæ cum per se non sint nisi ex consilio proposita, ab ordinis tamen regula viro religioso præcipiuntur veluti media, quibus perfectionem comparare sibi possit. Hinc quidquid in simplici fideli peccatum est, id, cæteris paribus, peccatum est gravius in religioso; sed non omne quod in religioso peccatum est, peccatum est et in simplici fideli. Quod dicimus de religioso, æqua proportionem applicatur cuique fideli, qui nullo quidem religiosæ vitæ instituto suscepto, tamen peculiari vivendi ratione Deo se dicaverit, sive ad christianam doctrinam edocendam, sive ad curandos ægros, sive ad pauperes juvandos. Quisquis vero nomen dedit congregationi alicui per Pontificem vel per Episcopum approbatæ constitutionibus ac regulis congregationis se conformare tenetur.

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 217.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, num. 249.

(4) *Ibid.*, num. 248.

sit hæc vel non sit religiosus ordo. Confessarii autem ad hoc perspicere debent, sibi que in mentem revocare, quod si personæ specialiter Deo dicatæ specialibus obligationibus devinciuntur, tenentur et ipsi regulas speciales in iisdem dirigendis adhibere.

78. Essentiale constitutivum religiosæ professionis sunt vota paupertatis, castitatis et obedientiæ. Ut professio valida sit, obligetque professum, requiritur: 1.º ut ipse, sive vir sive mulier sit, decimum sextum ætatis annum expleverit, id expresse statuente conc. tridentino (1): 2.º ut annum integrum et numquam interruptum vel longius etiam tempus juxta respectivas constitutiones in suscepto ordinis habitu, cui se devovere intendit, exegerit, atque per illud tempus communitalis exercitia prosequutus sit (2); quod probationis tempus *novitiatum* appellant: 3.º ut nullum in eo obstet impedimentum quod ordinis instituto essentialiter adversetur: 4.º ut sit *sui juris*, scilicet libere disponere possit de semetipso; 5.º ut ejus professio libera sit; error enim substantialis, vel metus gravis et injustus, professionis nullitatem induceret (3); 6.º demum, juxta jam memoratam Ss. Patris Pii IX Constitutionem, ut post elapsum tempus novitiatus vir religiosus in votis tantummodo simplicibus triennium exegerit.

79. Quisquis statum religiosum deserere velit, ex eo quod religionem ingressus sit vel ex metu, vel nondum expleta canonica ætate, aut aliud quodvis nullitatis argumentum prætendat, debet causam suam agere coram superiore et ordinario loci in quo communitas sita est, idque saltem ante quintum annum expletam a die professionis. Quo tempore elapso, posterior ejus reclamatio non amplius admitteretur; censeretur enim, ipsum professionem suam ratam tacite habuisse (4). Attamen hæc regula nonnullas patitur exceptiones (5). Sexus vero debilitas suasit ut peculiariter consuleretur ad religiosæ professionis libertatem in mulierum communitalibus tutandam. Hinc Tridentino statuente, præfecta congregationis neminem ad professionem admittere potest, nisi postquam episcopus vel ejus delegatus exploraverit utrum illa quæ tam sancto instituto se mancipare velit omnes illius obligationes probe dignoscat, an forte a parentibus coacta, vel ab aliqua religiosa seducta fuerit. Præfecta quæ integro mense ante professionem suscipiendam episcopum de hac non commonefaciat, ab officio suspendi debet (6).

(1) Sess. XXV, decret. *De regul.*, cap. XV.

(2) *Ibid.*

(3) Sess. XXV, decret. XIX *De regul.*, cap. XV.

(4) *Ibid.*, cap. 3.

(5) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. IV, num. 8.

(6) *Conc. trid.*, ut supra.

80. Qui de vocatione sua ad statum religiosum moraliter certus sit, nequit in sæculo remanere quin salutis discrimen subeat, divinæque voluntati resistat: vere hinc obligatur se ad religionem recipere. At peccat ne mortaliter, si religionem non ingreditur? S. Alphonsus sententiam proferre non audet (1); nec ipsi ideo proferemus, subdit card. Gousset, ne ultra quam par est progrediamur, et fallaces forte conscientias efformemus.

Parentes autem consensum præbere tenentur vocationi filii illius, quem Deus ad religionem appellet. Possunt quidem ipsi, immo debent filii vocationem experiri; at cum satis compertum fuerit vocationem a Deo esse, nullum illis est jus amplius obstandi. Communi autem iudicio mortale peccatum ipsi committerent, si nulla justa de causa filium aut filiam vexationibus, minis vel fraude a religiosa professione impedirent. Sed idem ne esset, si preces tantum et pollicitationes adhiberent? Plures, inter quos Liguori, censent, eos adhuc graviter peccare (2). Aliter vero Suarez (3), cujus sententia satis probabilis videtur, ut eam in praxi sequi liceat, sive quia, qui parentum precibus vel promissis vinci se patitur non satis in sua vocatione firmus apparet; sive quia, vel inter promissa et preces, adhuc illi remanet voluntatis libertas. Cæterum, difficile esset, nostris præsertim temporibus, sive parentibus, sive in genere iis qui, quæ mundi sunt, sapiunt, suum facere, non licere sub gravi peccato media de quibus sermo est erga filios adhibere.

81. Filiifamilias qui ex certa probatione et ex prudentis doctorique directoris consilio se ad religionem vocatos putant, debent, generice loquendo, saltem ad obsequium testandum, a parentibus suis permissionem exposcere propriæ vocationi obsequendi. Si vero parentes absque rationabili causa recusent, licebit filiis, etiam venia deficiente, præsertim si maiorem ætatem attigerint, consilium suum implere, seque in domum religiosam recipere. Tum Doctores Ecclesiæ tum concilia rem prorsus indubiam faciunt (4).

Verum, cum filius se a domo paterna subducere nequeat quin parentes suos in inopiam vel gravem necessitatem impellat, tenetur consilii sui executionem differre, quoadusque certa vitæ subsidia parentibus suppeditaverit; neque eos deserere potest, nisi forte manens in sæculo grave salutis suæ periculum passurus esset.

(1) *Theol. moral.*, lib. IV, num. 78.

(2) *Ibid.*, num. 77.

(3) *De relig.*, lib. V, cap. IX.

(4) Vide S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. IV, num. 68.

Parentibus in necessitate existentibus ita quod eis commode aliter quam per obsequium filiorum subveniri non possit, non licet filiis, prætermisso parentum obsequio, religionem intrare; quia post annos pubertatis quilibet ingenuus (idest non servilis conditionis) libertatem habet quantum ad ea quæ pertinent ad dispositionem sui status, præsertim in his quæ sunt divini obsequii (1). Si timet sibi periculum peccati mortalis, cum magis teneatur salutem animæ suæ providere quam corporali necessitati parentum, non tenetur in sæculo remanere (2).

82. Parentibus quibus filii viventes sint, non licet religionem ingredi, nisi prius convenienti filiorum educationi certa media suppeditaverint. *Non licet alicui filios habenti religionem ingredi, omnino prætermissa cura filiorum, id est non proviso qualiter educari possint (3).*

83. Episcopo non licet sedem suam deserere, ut ad religionem transeat, absque obtenta a Summo pontifice facultate: *Episcopi præsulatum non possunt deserere quacumque occasione absque auctoritate Romani Pontificis (4).* Idem vero non est de canonico vel paroco: generaliter enim omnes presbyteri, ii etiam qui animarum curam gerunt libere officium suum dimittere possunt, ut vitam religiosam amplectantur, dummodo consilium suum tempore opportuno Ordinario declaraverint. Pontifices, concilia, patres et doctores Ecclesiæ constanter testati sunt pro clericorum libertate quoad ingressum in statum religiosum (5). Benedictus XIV, postquam citavit s. Gregorium Magnum, concilium toletanum an. 623, et canonem *Dux sunt leges*, s. Thomam et s. Antonium, ita se exprimit: *Quod pertinet ad episcopi permissum, nemo dubitat quin presbyter, Ecclesiæ regimen aut ministerium dimissurus, ante omnia debeat episcopo consilium suum, ejusque capiendi rationes, quantum earum natura fert, aperire. In quo non tam officio et honestati quam naturalis legis præcepto satisfaciet... Hæc autem permissio vel ab episcopo conceditur, vel negatur. Si concedatur, jam controversiæ locus non erit. Si vero denegetur, hujusmodi dissensus, ex auctoritatibus superius citatis, presbyterum non adstringet, quominus religionem ingredi valeat. Neque id mirum videri debet: si enim presbyter episcopo reverentiam et obedientiam in sua ordinatione promisit, multo solem-*

(1) S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 189.

(2) *Ib.* — Quodlibet X, art. 9.

(3) S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 189.

(4) S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst., art. 7. — S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 76.

(5) *Ibid.*

nus regulares eam promiserunt proprio superiori in religiosa votorum professione; et tamen quoties regularis in ordine laxiori professus, ad strictiorem transire cupit, tenetur quidem a superiore laxioris licentiam petere, verumtamen, ea sibi denegata, nihilominus ad strictiorem libere transire potest, ut expresse statuitur in capite *Licet de regularibus*.

84. Diximus generatim: nam quemadmodum præfectus ordinis minus severi potest certis in casibus aliquem e suis religiosis, qui ad severiorem ordinem transierit, revocare; ita, *Certis in casibus justisque exigentibus causis, jus episcopo competit ut suum clericum sæcularem ordini regulari adscriptum repetere possit. Hoc tradit clarissimus canonum doctor Innocentius IV, cujus hæc sunt verba: Clericus potest transire ad religionem, non petita licentia, etiamsi contradicatur; crederemus tamen quod posset eum repetere, si ex transilu suo prima ecclesia gravem sustineret jacturam (1).*

Hæc tamen exceptio generalem regulam non infirmat ab Innocentio IV restitutam, quæ docet, clericum qui velit religionem ingredi non teneri permissionem petere ab episcopo; *potest non petita licentia*. Immo, ut ait Benedictus XIV, non ita facile profertur episcopo occasio superius allatæ exceptionis applicandæ: *Hujus tamen juris, quo episcopus clericum sæcularem sibi subjectum qui regulari instituto sine ipsius assensu nomen dedit repetere et ad servitium ecclesiæ revocare potest, hujus inquam juris persecutio in casibus particularibus non admodum facilis esse videtur... Si agatur de parochis, aliisve animarum curam gerentibus, nemo quidem negabit, ipsorum munus magni in Ecclesia momenti esse; sed quum simul negari nequeat, prælationis munus seu statum (ut inquit Suarez, *De religione*, tom. III, lib. I, cap. XXI) minus securum esse, religionis vero esse statum majoris securitatis in ordine ad spiritualem salutem, unusquisque parochus religiosæ vitæ cupidus hac una exceptione in judicio se tuebitur adversus episcopum, qui ipsum ad animarum curam revocare contendat. S. Gregorius M. (epist. LXV), quum olim scriberet adversus legem ab imp. Mauritio edita, qua interdictum erat militibus monasticam vitam amplecti, hanc inter alias rationem afferebat: Multi sunt qui possunt religiosam vitam etiam cum sæculari habitu ducere, et plerique sunt qui, nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenus possunt. Nunc ergo quilibet beneficiatus, canonicus, archidiaconus, parochus, qui officium aut ministerium*

(1) Cap. *Licet de regular.*

suum cum religiosa vita commutaverit, se non inter multos, sed inter plerosque a s. Gregorio indicatos connumerandum esse affirmabit (1).

85. Quare, omnibus perpensis, dicendum est, hoc episcopo reliquum esse consilium certe facilius, atque Ecclesiæ spiritui conformius, ut clericis suæ diocesis plenam libertatem concedat vitam religiosam ineundi.

Neque timendum quominus aliquid mali ex hac libertate oriat; clericus enim qui suam parœciam linquat, ut sæculo renunciet, admiratores, potius quam imitatores inveniet. *Rara enim est virtus, nec a pluribus appetitur*, ait Hieronymus hanc disserens quæstionem (2). Cui sententiæ s. Thomas subjungit, *stultum esse timorem ne pastores a parœciis deficiant: Patet ergo quod hic timor stultus est, puta si aliquis timeret haurire aquam ne flumen deficeret* (3).

86. Quæ hæcenus diximus valent solummodo de clericis qui ordinem aliquem religiosum ingredi velint. At enim cum plurimum intersit ut sæculares congregationes rite approbatæ, quibus vel externæ missiones, vel seminariorum gestio, vel adolescentum educatio demandatur, serventur ac foveantur, episcopus periculo se objiceret divinæ providentiæ obsistendi, si impedimenta opponeret illius presbyteri vocationi qui in aliquam hujusmodi congregationem ingredi vellet, cum tamen ipse dignus et capax de cætero judicetur. Episcopatus enim obligatur in solidum ad omnia, quæ ad Ecclesiæ bonum conferre possunt.

87. Vota paupertatis, castitatis et obedientiæ præcipuas religiosæ personæ obligationes constituunt. Votum *paupertatis* est actus per quem homo religiosus absolute renunciat tum proprietati cujusvis boni temporalis pretio æstimabilis, tum facultati disponendi tamquam dominus de iis etiam quorum usus ipsi relinquitur: *Religiosus ex voto paupertatis obligatur, ut nihil habeat proprium* (4). Hinc votum paupertatis religiosi proprie dicti differt a voto paupertatis, quod emittitur in congregationibus sæcularibus quæ improprie religiosæ vocantur, quodque consistere potest cum facultate disponendi de bonis propriis, novaque acquirendi, et aufert tantum facultatem licite disponendi de propriis bonis absque permissione præfecti congregationis.

Vi voti paupertatis religiosi incapaces fiunt bonum aliquod

(1) Const. *Ex quo dilectus*, 14 jan. 1747.

(2) *Contra Vigil.*, cap. VI.

(3) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 7.

(4) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 14.

personaliter acquirendi, quovis titulo hoc fieri aliunde posset: at, dummodo ab ordinis constitutionibus formaliter non prohibeatur, ipsa monasteria sive virorum sive mulierum possunt bona immobilia possidere (1).

88. Religiosus peccat igitur in votum paupertatis: 1.º si rem adhibeat ad usum ab eo diversum ad quem sibi a superiore tradita fuerit; 2.º si rem, quantumvis minimi aestimatam, absque licentia consumat ant donet, 3.º si pecuniam accipiat ut de ea vel ad privatam suam utilitatem, vel pro arbitrio disponat, etiamsi in pios usus erogaverit; 4.º si alteri res commodet quas ad proprium usum acceperit; 5.º denique quoties ipse actum *proprietatis* exerceat, de re aliqua veluti sua disponendo contra spiritum regulæ vel usus communitatis. Quare præfectus et confessarius domus religiosæ curent in primis ut intime pervadant spiritum constitutionum et consuetudinum, quibus communitas regitur in iis quæ paupertatis et castitatis vota respiciunt; ne, ex defectu conscientiæ circa vitam religiosam et constitutiones illius communitatis cui dirigendæ præficiuntur, multis erroribus implicentur.

89. Quoad votum *castitatis*, religiosus peccat simul contra virtutem hanc et contra virtutem religionis, cum dilabitur in ali-quod peccatum vel desiderii, vel sermonis, vel operis contra castitatem. *Religiosus voto castitatis obligatur ut abstineat se ab omni voluntaria delectatione venerea, interna et externa: proindeque si quis contra castitatem peccat, duo peccata admittit. luxuriæ et sacrilegii* (2). Ad maiorem castitatis tutelam Ecclesia usum clausuræ induxit pro monasteriis tum mulierum, tum etiam virorum; multo tamen strictiorem pro monialibus quam pro religiosis viris. Vir religiosus tenetur numquam e domo egredi absque justa causa; insuper permissionem obtinere, cum egredi velit; numquam vero egredi solus. Immo egrediendi licentia non potest concedi generice, sed debet qualibet vice renovari. Transgressio regulæ in hoc gravis est, nisi egressio semel vel bis tantum in die fiat: egressio vero nocturna fieri nequit absque lethali peccato. Grave esset etiam crimen mulierem aliquam in claustris interiora introducere.

90. Monialium clausura longe strictior est, quamvis non in eodem gradu pro omnibus monasteriis. Hinc quævis religiosa femina debet se conformare regulæ monasterii sui. Excepto vero necessitatis casu, nemini licet septa monasterii mulierum introi-

(1) *Conc. trid.*, sess. XXV, *De regular.*, cap. III.

(2) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV. num. 37.

re; neque ipsa præfecta potest aliquem, sive virum sive mulierem, contra constitutiones introducere. Religiosæ præterea nunquam egredi possunt e monasterio, nisi ob legitimam causam et data ab episcopo licentia. En verba Tridentini: *Nemini sanctorum monialium liceat post professionem exire a monasterio, etiam ad breve tempus, quocumque prætextu, nisi ex aliqua legitima causa ab episcopo approbanda; indultis quibuscumque et privilegiis non obstantibus. Ingredi autem intra septa monasterii nemini liceat, cujuscumque generis aut conditionis, sexus vel ætatis fuerit, sine episcopi vel superioris licentia in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœna, ipso facto incurrenda. Dare autem episcopus vel superior licentiam debet in casibus necessariis: neque alius ullo modo possit, etiam vigore cujusque facultatis vel indulti hactenus concessi, vel in posterum concedendi (1).*

Episcopi vero ipsi tenentur monialium monasteria, quæ strictioris clausuræ sunt, tunc solum intrare cum aliqua adsit necessitas (2): præterea cum ea invisere opportunum putaverint, aliquot clericos sibi comites assumere debent.

91. Quoad votum *obedientiæ* monemus: 1.º tunc solum veram obediendi obligationem adesse, cum superior iis utatur verbis quæ præceptum significant: 2.º non quamvis inobedientiam esse peccatum lethale: 3.º subditos superiori semper obedire debere, quum id quod ipse præcipiat non sit certe peccatum; in dubiis enim præsumptio favet superiori (3): 4.º superiorem omnia præcipere posse quæ ad regulam pertinent, non vero quæ contraria, vel præter regulam, nisi hoc faciat ad religiosi obedientiam exercendam. Neque etiam potest pœnitentias vel onera extraordinaria imponere nisi titulo pœnitentiae; neque religiosum adigere ad episcopatum, parœciam, vel quodvis beneficium suscipiendum; neque ad missiones inter infideles peragendas cum mortis vel servitutis periculo; nec deniquæ ad ~~pestis~~ laborantes extra monasterium curandos, nisi forte alius presbyter inveniri nequeat qui religionis auxilia illis administret.

Moniales autem ex voto obedire debent: 1.º Summo Pontifici: 2.º episcopo nisi sint *exemptæ*; si vero *exemptæ* sint, prælato ordinis religiosi ad quem pertinent. In iis autem quæ ad clausuram pertinent, etiam *exemptæ* subduntur obedientiæ ordinarii: 3.º reverendæ matri quæ communitati præfecta est.

(1) Sess. XXV, *De regular.*, cap. V. — Idem habetur in actis plurium provincialium conciliorum, inter quæ rhemense anni 1583, et mediolanense anni 1569.

(2) Gregorius XIII in bulla *Dubiis*, anni 1581.

(3) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 38.

92. Religiosi qui a sua communitate dimissi fuerint, vel quorum communitas omnino cessaverit, tenentur 1.º ad aliam ejusdem ordinis communitatem se recipere, si admittantur; minime tamen ad hoc patriam deserere tenentur: 2.º si non admittantur, possunt quidem moneri ut ad alium ordinem, etiam minus austerrum, pertranseant, quo facilius spiritum suæ vocationis servare possint; emin.^o tamen Gousset et aliis non videntur ad id cogi posse: 3.º si in sæculo maneant, pure et simpliciter votum castitatis servare debent, cum a loco non pendeat ut hoc servetur; quoad alia vero vota, non obligantur nisi ad id quod cum diversa vivendi ratione componi possit. Hæc enim vota adhuc vigent, cum dispensata non fuerint, sed non obligant eadem ratione, cum vivendi ratio fuerit in vovente immutata. Cæterum, ad difficultates vitandas, prudentia suadet ut summus pontifex consulatur, cujus est solemnia vota commutare ac etiam ab eis dispensare.

93. Iterum vero monemus, cum ordinibus religiosis, de quibus hactenus, confundendas non esse sæculares congregationes, quæ improprie religiosæ dicuntur. Fit etiam quæstio num in Gallia et alibi, ubi per leges civiles nullo facto discrimine religiosis personis facultas tribuitur disponendi de temporalibus, adhuc vigent ordines proprie dicti; num igitur professio fratrum ss. Benedicti, Francisci, Dominici, cistercensium, trappistarum, carmelitarum, sororum Visitationis, et cæterorum qui aliquam regulam sequuntur a Sancta Sede alias approbatam, in hujusmodi regionibus vere sit professio religiosa; et hinc num eorum vota solemnia sint. Summo tantum Pontifici competit judicium hac de re proferre, et jus modificandi conditiones quæ ad religiosam professionem et ad votorum solemnitatem requiruntur. Si igitur Sancta Sedes (quidquid decretum sit a civili legislatione, quæ nullum religiosum ordinem legaliter admittat, et religiosis facultatem faciat temporalia bona acquirendi et alienandi) si, inquam, Sancta Sedes statueret, votum paupertatis in iis communitatibus esse solemne, solemne habendum esset non secus ac votum obedientiæ et castitatis; et e converso, hæc ipsa vota simplicia erunt, si ejusmodi sit mens Apostolicæ Sedis.

Quoad religiosas vero Galliarum, e pluribus sacræ Pœnitentiæ decretis constat, Summum Pontificem non habere, nisi ut simplicia, vota ab eis emissa. Quare earum vota, excepto voto castitatis, in præsentī rerum constitutione non amplius Pontifici reservantur. Decretum enim concilii tridentini et pontificum constitutiones de clausura vim suam amiserunt, nec amplius possunt religiosis communitatibus applicari, ut expresse fert decretum sa-

eræ Pœnitentiariæ datum anno 1821 ad nantensem quendam canonicum. Sed de viris religiosis proficitur cl. Gousset sibi adhuc latere quænam sit hac de re mens Apostolicæ Sedis, cum peculiare tantum responsum sacræ Pœnitentiariæ ei innotescat, datum 24 aprilis 1831, quod supponit vota trappistarum solemnitas non esse.

CAPUT TERTIUM.

DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Tertium decalogi præceptum his verbis constat: *Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est; non facies omne opus in eo tu et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilia tua, jumentum tuum et advena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram et mare et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo: idcirco benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum* (1).

Hebræi sabbatum (diem quietis) colebant ad recordandum quomodo Deus, absoluta sex diebus omnium creatione, die septimo requievit. Sed Ecclesia ultimo diei hebdomadæ primum substituit in memoriam resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, quem diem christiani omnes sanctificare tenentur, et ideo *dominica*, idest *dies Domini*, vocatur. Hinc quamvis obligatio consecrandi aliquod tempus cultui *externo et publico* sit de jure naturali et divino, obligatio sanctificandi dominicam potius quam aliam diem est de jure ecclesiastico. Ipsa enim Ecclesia sabbati observantiam transtulit ad dominicam diem, uti docet catechismus concilii tridentini: *Placuit ecclesiæ Dei ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicam transferretur diem* (2). Quod docet et s. Thomas: *Observantia diei dominicæ in nova lege succedit observantiæ sabbati, non ex vi præcepti legis, sed ex constitutione Ecclesiæ et consuetudine populi christiani* (3).

2. S. Alphonsus Liguori, qui sententiam hanc longe probabiliorem tenet quam contrariam, eamque communem dicit, hæc etiam consecratoria inde deducit: *Et ideo observantia dominicæ ab Ecclesia mutari, et dispensari potest; quamvis dispensari non potest quod nullus sit dies festivus cultui divino specialiter*

(1) Exod. XX, 8-11.

(2) Catech. concil. trid., De tertio præcepto.

(3) Sum., part. II, sec. quæst. 122, art. 6.

deputatus.... Licet sit de jure divino et naturali ut designetur aliquod tempus determinatum ad Deum colendum, determinatio tamen hujus cultus et dierum quibus conferendus erat fuit a Christo dispositioni Ecclesiæ relicta; ita ut posset Papa decernere, ut observantia dominicæ duraret tantum per aliquas horas, et quod licerent aliqua opera servilia (1).

Ecclesia indicare potest etiam festa ad præcipua religionis mysteria celebranda, aut in honorem B. M. Virginis, vel martyrum, aliorumve sanctorum. Præceptum autem observantiæ festorum obligat sub gravi, ut patet ex damnatione propositionis: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus* (2). Quæ ideo dicturi sumus de sanctificatione diei dominicæ generatim valent de omnibus festis ab Ecclesia qua proprie talibus constitutis.

Observantia dierum festorum, quatenus est pars externi cultus Deo debiti, est juris naturalis; quatenus autem sive quoad numerum dierum sive ad modum ipsos colendi sequimur Ecclesiæ præcepta, est juris ecclesiastici. Verumtamen propter intimum rerum nexum, hoc ipso capite complexivam de dierum festorum sanctificatione tractationem proponimus, etsi de officiis tantum ordinis naturalis erga Deum agendum hic esset.

ARTICULUS I.

De diei dominicæ et festorum sanctificatione juxta Ecclesiæ præcepta.

3. Missæ sacrificio devote interesse, nec non versperis, aliisque sacris officiis quæ in ecclesia celebrantur, poenitiæ et eucharistiæ sacramenta suscipere, attente ac reverenter divinum verbum audire, alicui spirituali lectioni vacare, ægros invisere, pauperes moestosque solari, sunt actus præcipui qui a veris fidelibus dominicis festisque diebus perfici solent.

Verum ex omnibus his unus interventus ad missam obligat sub gravi; atque hæc obligatio omnes complectitur fideles qui rationis usum assecuti sint, nulloque distineantur impedimento. Juxta multorum theologorum sententiam, adest etiam obligatio, al tantum sub veniali, vesperis adstandi, quæ tamen praxis multo magis in Gallia servatur quam in Italia, et in hac ipsa multo magis ruri quam in civitatibus (3). Denique urget obli-

(1) *Theol. moral.*, lib. III, num. 263.

(2) *Decret. Innoc. XI*, an. 1679.

(3) Mediolani in ecclesiis paræcialibus consuetudo ne canuntur quidem vesperæ
Manuale Compend. Moralis Theologiæ., etc.

gatio (non omnes quidem fideles devinciens, sed eos solum qui nondum de officiis christianis sufficienter edocti sint) concionem vel catechismum audiendi, qui die dominica habetur, nisi quovis alio modo instructionem ad salutem necessariam comparare sibi possint (1). Reliqua pietatis exercitia, ad quæ fideles sibi commissos parochus hortari debet, non sunt nisi consilii et devotionis. Quare, si jus tantum et stricta obligatio spectetur, qui missam audiat, quamvis brevissimam, atque ab operibus servilibus absteineat, tertio præcepto satisfacit, saltem hoc sensu, quod mortaliter non peccat (2). Ergo de his duobus peculiariter agendum est.

§ 1. De obligatione audiendi missam.

4. Ut missæ audiendæ obligationi satisfiat, sufficit sacro semel interesse, etiam cum aliud festum præcepti in dominicam incidat; non excepto ipso die Natalis Domini, quo juxta consuetudinem tres missæ celebrantur a quolibet sacerdote. Semper tamen missa audienda est, quantum fieri possit, integra, moraliter loquendo. Qui partem notabilem sine causa omitteret, graviter peccaret; venialiter vero, si pars omissa haud notabilis esset. De Lugo et plures cum eo theologi censent, advenientes vix ante offertorium graviter non peccare; quia, ajunt illi, missa, s. Isidoro referente, antiquitus ab offertorio incipiebat. E Gousseti sententia, quæ communis etiam est apud nos, probabilius graviter peccant qui superveniunt quando missa usque ad evangelium inclusive jam processerit. S. Alphonsus opinatur graviter illum etiam peccare qui tantum post epistolam adveniat. Habet tamen veluti probabilem sententiam, quæ peccatum tunc tantum mortale censet cum missæ auditio ab evangelio non inceperit (3).

Gravis certe esset culpa, si iis omnibus interesse omitteretur quæ tum evangelium præcedunt, tum sacerdotis communionem sequuntur; vel consecrationi et communioni, vel etiam solum consecrationi aut communioni sub utraque specie, vel iis deni-

ræ dominicis diebus, exceptis numero perpauca ecclesiis capitularibus aut morem retinentibus capitulorum olim in iis existentium.

(1) Vide s. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 308. — Bened. XIV, *De Synodo*, etc., lib. VII, cap. LXIV. — Billuart, *De relig.*, dissert. VI, art. 8.

(2) S. Antonin., *Sum.*, part. II, tit. 9, cap. VII, § 4. — Billuart, *De relig.*, dissert. 6, art. 8.

(3) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. IV, num. 340. — Billuart, *De relig.*, dissert. VI, art. 5.

que quæ sunt inter absolutam consecrationem et orationem dominicam exclusive (1).

Sed communis sententia est, venialiter tantum peccari cum aliquis offertorio vel præfationi non intersit, vel iis tantum quæ consummationem sequuntur (2).

5. Præcepto non satisfacit qui eodem tempore duo dimidia missæ a duobus presbyteris peracta audit. Contraria opinio ab Innocentio XI damnata fuit per hujus propositionis censuram : *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro qui duas ejus partes, immo quatuor, simul a diversis celebrantibus audit* (3).

Sed satis probabile est quod præcepto satisfaciat qui adsit partibus duarum missarum, quæ a diverso sacerdote celebrantur, dummodo non multum temporis inter duas missas intercedat, et adsit consecrationi et consummationi ab eodem sacerdote peractis. Ex. gr., Paulus venit ad missam parochi sui vix ante consecrationem, et reliquum audit usque ad finem; audit postea missam illius coadjutoris usque ad consecrationem exclusive. Videtur præcepti substantiam adimplere. Si tamen nulla adsit legitima ratio qua ita agat, a veniali culpa excusari non potest (4).

6. Ut missa rite audiatur, qui audit esse debet in ecclesia vel ubi sacra mysteria peraguntur. Potest vero audiri in choro, post altare, vel per fenestram quæ prospiciat in ecclesiam, quamvis non adspiciatur sacerdos, modo possit, qui adest, illum sequi per cæteros fideles qui altari viciniore sunt. Auditur etiam ab eo qui post parietem vel columnam assistat, et etiam extra ecclesiam, si cum fidelium serie, quæ in interiorem ecclesiam penetrat, moraliter saltem uniatur; quod in magnis solemnitatibus præcipue occurrere potest. Denique plures admittunt, missam audiri posse a fenestra domus quæ publica tantum interposita via ab ecclesia separetur, modo celebrans prospiciatur, et domus haud notabiliter distet ab ecclesia ipsa. S. Alphonsus dicit, hanc opinionem non esse improbabilem (5).

7. At non sufficit corpore tantum missæ interesse, verum oportet adesse et animo, sive intentione audiendi, et attente audire. Hinc præceptum non implet qui missæ interesset tantum ut ecclesiam perspiceret, vel expectaret amicum; neque ille qui

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 310.

(2) *Ibid.*

(3) Decret. an. 1679.

(4) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. IV, num. 511.

(5) *Ibid.*

per vim in ecclesia detineretur. Dicimus *per vim*; quia si quis solum ob metum patris vel matris vel superioris missam audiret, attamen attente, obligationi suæ satisfaceret, quamvis forte peccaret mala voluntate non audiendi, si posset. Non requiritur tamen intentio implendi præceptum, ut obligationi audiendi missam satisfiat, sed sufficit si revera audiat, ut in tractatu de Legibus monitum fuit.

8. Præter intentionem audiendæ missæ, qui audit virtualiter saltem attentionem præstare debet iis quæ in sacrificio peraguntur. Ea de re qui temulentus vel edormiens assistit, vel per notabilem missæ partem voluntarie ita se distrahit ut ad sacrum non advertat, præceptum non implet. Verum debetne attentio esse interior? Disputatur inter theologos. Alii, quos inter Sylvius, Lessius, de Lugo, Sporer, censent attentionem externam cum virtuali intentione Deum colendi sufficere ad missæ auditionem. At opinio communior et probabilior affirmat requiri attentionem internam, qua cogitatio feratur in Deum, ex. gr., per meditationem ejus bonitatis, misericordiæ, amoris erga homines, vel mysteriorum incarnationis et passionis D. N. J. C. quæ super altare renovantur, vel per preces quæ Deo, B. Virgini, sanctisque persolvantur. Hæc sententia in praxi tenenda est. Attamen cum e s. Alphonsi judicio negari non possit primam illam sententiam satis probabilem esse, hoc ipso non leve dubium oritur utrum Ecclesia proprie obliget fideles ad preces in missa faciendas, atque ad eam internam attentionem audiendam. *Sed dubia videtur Ecclesiæ lex quæ ad attentionem internam ac ad orationem audientes obliget, cum plures graves doctores, ut Lessius, Suarez, Medina, etc., doceant ad missam audiendam non esse opus orare, sed tantum intendere Deum colere. Hinc Croix (lib. VI, num. 1740) ponit contrariam inter sententias rigidas, periculosas in praxi, ratione scrupulorum quibus illa semper est obnoxia: intelligitur tamen, nisi distractio sit talis ut audiens nullo modo attendat ad missam (1).* Quare confessarii hortentur quidem pœnitentes fideles ut per actus fidei, spei, charitatis, et per preces se in missa sacerdoti uniant; eos tamen nullimode inquietare debent ob animi distractiones, quæ non impediunt quominus spiritu pietatis, idest animo Deum honorandi, preces et actiones celebrantis externe sequantur.

9. Admittitur communiter quod qui, dum missæ assistit, conscientiam discutit ad confessionem peragendam, aut legit ali-

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 313.

quod spirituale opus, evangelium, ex. gr., vel *Imitationem Christi*, vel ex debito suo suum horas canonicas recitat, adimplet præceptum, juxta ea quæ item in tractatu de Legibus dicta sunt. Illud vero impleant etiam qui missæ ministrant, qui res ad sacrificium necessarias, panem, vinum, incensum porrigunt; qui oblationes colligunt, modo tamen ii omnes non egrediantur ab ecclesia, vel si egredi debent, non multum absint. Cantores, organædi et musici, quamvis de opere suo potius quam de mysteriis divinis cogitent, satisfaciunt et ipsi præcepto, si, ut possunt, simul ad missam attendunt: *Si dum canunt, vel pulsant instrumenta, simul ad missam attendunt; dum id etiam refertur ad Dei cultum* (1). At non est probabile quod possit missa audiri eodem tempore quo peccata in confessione exponuntur.

Denique præceptum impletur, vel saltem venialiter tantum ab eo violatur qui inter missæ auditionem ejusmodi sopore gravatur, vel dormitat, ut advertere possit ad illa quæ ad altare fiunt (2).

Qui vero per notabilem missæ partem confabulatur, præcepto non satisfacit. Confabulatio enim idem est ac externa dissipatio, quæ procul dubio impedit præcepti satisfactionem.

10. Quæritur etiam adsit ne obligatio missam parochialem audiendi, missam nempe solemniolem, in qua et concio habetur, nec non matrimonia et publicæ notificationes denuntiantur? Ecclesia invitat quidem fideles ut missæ parochiali assistant, sed minime jubet; consilium non præceptum profert; hortatur, non comminatur. Nulla est lex generalis quæ obliget ad missam parochialem audiendam, cum immo contrarius usus prævaluerit. Nullus, ait Billoart, *tenetur ex præcepto missam diebus dominicis et festis audire in ecclesia parochiali: constat ex praxi generali fidelium et usu ubique recepto; ita ut si existeret aliquod jus contrarium, per hanc consuetudinem generalem censeretur abrogatum* (3). Hinc etiam in statutis massiliensis diocesis editis anno 1832: *Dato quod aliqua olim circa hoc extiterit obligatio, hanc penitus abrogasse videtur Ecclesiæ consuetudo, quæ vim hodie juris communis obtinuit. Hinc Benedictus XIV.... « In-tegrum hodie omnibus est in qualibet ecclesia, modo non sit « cappella seu oratorium privatum, sacris mysteriis interesse: « quia contraria consuetudine derogatum est præcepto audiendi*

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 317.

(2) *Ibid.*

(3) *Tract. de relig.*, dissert. V, art. 6.

« *missam parochialem* (1) ». Revera etiam ubi plures lati fuerunt particularium conciliorum canones et plures synodales constitutiones, uti in Galliis, quæ missam parochialem audiendam præcipiunt, saltem quavis tertia dominica, idque sub gravi, plurimi fideles et in urbibus et in pagis, ubi festis diebus plures missæ celebrantur, putant Ecclesiæ præcepto satis se fecisse cum quamlibet audierint missam etiam a parochiali diversam.

11. Accedit quod temporibus et rebus immutatis, nostris diebus, attenta fidei et pietatis imminutione, non parva sequerentur inconvenientia, si quis renovare et imponere vellet severitatem veterum præceptorum de missæ auditione. Hoc esset periculum creare infirmorum saluti, quorum nempe, e temporum tristitia, potior est numerus. *Non potest*, ait Benedictus XVI, *a nimia severitate excusari synodalis constitutio adigens sæculares ad missam, Deique verbum audiendum in ecclesia parochiali omnibus dominicis, aliisque festis diebus*. Eodem vero pontifice referente, cum hujusmodi constitutio sacræ concilii tridentini congregationi submissa esset, ab ipsa congregatione *conclusum fuit, ejusmodi constitutionem ita mitigandam ut per eam monerentur quidem, non autem cogerentur fideles missæ et concioni in parochiali ecclesia adesse* (2). Hinc quamplures etiam Galliæ episcopi, aliquot ab hinc annis, se minus severos hac in re præbuere; cumque animarum directoribus mandant ut fideles ad missæ parochialis frequentiam inducant, simul subjungunt quod simplici exhortatione contenti sint, abstineantque a quovis verbo vel actu quo fideles ad retinendum inducantur, veram vel saltem gravem obligationem existere de missa parochiali audienda. Unde quidam parochi, licet perpauci, etiam in Italia improbandi, qui ita ægre ferunt si parœciani sui extraneam ecclesiam adeant, ut iis tam e suggestu quam in confessione suadere nitantur, peccatum esse, immo etiam mortale, si habitualiter ac nulla legitima de causa missæ sacrum et concionem extra propriam parœciam audiant. Videant isti ne potius ex invidia quam e zelo pastoralis agent.

12. Dispensantur a missa audienda omnes qui ex physica vel morali impotentia ei interesse nequeunt.

Quare excusantur carcere inclusi, ii saltem qui ita detinentur ut non possint adesse in sacello quum sacrum ibi celebratur;

(1) Benedictus XIV, *De synodo*, etc., lib. VII, cap. LXIV, edit. rom. 1748. — Vide et s. Alph., *Theol. moral.*, lib. III, num. 520. — Bouvier, *De decal.*, III, art. 3, sect. 3.

qui sunt in navigatione quum nullus sacerdos adest in navi ; qui iter agunt per loca in quibus nulla missa celebretur ; qui ægritudinis causa domi retinentur. Idem est de habitualiter infirmis, de convalescentibus , qui nequeant domo exire sine periculo vel relapsus vel moræ ad plene convalescendum. Si dubium adest, infirmus aut convalescens sequatur medici iudicium , vel parochi, aut alterius viri prudentis, vel etiam proprio iudicio acquiescat, si credit se prudenter iudicare. Quum, consilio petito, adhuc dubium perdurat, potest parochus dispensare eadem ratione qua potest in dubiis dispensare ab obligatione abstinendi a servilibus (1).

13. Excusantur pariter qui infirmis assistere debent , remedia vel cibos opportuno tempore iis præstare, vel etiam simpliciter præsentia recreare, quum infirmi, ut sit quibusdam in ægritudinibus, sine notabili molestia soli remanere nequeant. Tunc enim charitas potior habenda est, quam positivus religionis actus. Similiter excusantur qui munere suo custodire tenentur urbem et vigiliis sibi commissas, vel domum, vel parvulos, quos ad ecclesiam adducere non præstet , vel greges quibus immineant pericula, si deserantur. Cum autem plures sint custodes domus, parvulorum aut gregis, nulla, generaliter loquendo, occurrere potest difficultas in parœciis ubi plures missæ celebrantur; alii nempe primam audire poterunt, alii successivas. Si econtra una tantum celebretur missa, tenentur alterna vice eidem interesse, ut, si possibile sit, singulis quindecim diebus sacro assistant.

Excusantur et ii qui ut missam audiant distantiae causa nequeunt nisi magna cum difficultate ecclesiam adire. In quo habenda est ratio ætatis, personarum, conditionis loci, tempestatum atque viarum. In genere viæ difficiliiores sunt hyeme quam æstate, et distantia quæ facile excusat senem , mulierem uterum gerentem , gracilem personam , potest certe non sufficere ad excusandos juvenes, viros, vel qui bene se habent.

14. Excusantur qui sunt in luctu per totum tempus quo juxta loci consuetudinem domo non exeunt, qui tamen mos in italicis regionibus, saltem superioribus, minime obtinet. Ita etiam excusantur sponsæ quæ juxta loci consuetudinem credunt sibi parcendum, ne intersint missæ in qua proclamationes fiunt de suo matrimonio. Tenentur vero aliam missam audire, si in parœcia celebretur; itemque si extra parœciam, sed in eadem civitate aut oppido celebratur, ita ut huic absque nimis gravi incommodo adesse possint.

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 325.

Mulier etiam aut puella, quæ rationabiliter timet ne sit *exlesia* turpis cupiditatis objectum, excusatur, si ad missam ne *progreant*. Hoc vero semel tantum vel iterum. Item excusantur *ata de causa* puellæ inhoneste prægnantes. Excusantur etiam *missi audienda* doctores publicarum rhedarum quæ moram non *missi* *audier*. milites qui missarum tempore jubentur exercitia *vel* *per* *agere*: viator, qui, si moraretur, periculo se exponeret ami- *um* *vel* *hæum* quem in publica rheda jam conduxerit, vel si *um* *a quo* sine gravi incommodo sejungi nequeat (1). Verum *motus* *festis* iter suscipere sine legitima causa non licet.

(2). Dispensantur denique famuli, filii familias, uxores, *et* *agere* *missæ* a suis dominis, parentibus, maritis absolute a *adherem* adigantur, nec possint sine gravibus molestiis se a *excedendo* subtrahere; si, ex. gr., timendum sit ne maritus, *per* *vel* *dominus* se ad iram, blasphemias et imprecationes *et* *trahet*, atque etiam quoad famulum, si adsit periculum ne di- *mutatur*, nullaque affulgeat spes alium dominum facile et *bre* *venienti*, qui officia religionis illi implere permittat. Si vero *qu* *dum* *missæ* celebrantur, sibi subjectos ad laborem cogunt, *gr* *viter* *peccant*; nisi agatur vel de incendio extinguendo, *vel* *d* *mundatione* avertenda, vel de proximo a discrimine aliquo *lib* *rando*, vel, uno verbo, de gravi calamitate aut damno sive *pe* *se*, sive pro aliis præveniundo. *Cujus vestrum asinus, aut be* *puteum* *cadat, et non continuo extrahet illum die sabbati?* (3)

§ 2. De abstinentia ab operibus servilibus.

10. In ordine ad sanctificationem festorum tres operum spe- *cies* distinguuntur, *servilia*, *liberalia* et *communia*. Opera *servili* *vel* *corporalia* ea sunt quæ corpore potius quam spiritu aguntur a corpore, veluti a causa efficiente, procedunt, ad illius *utili* *tatem* referuntur. Quare, exempli causa, arva colere, messes *funum*, uvas colligere, ut opera servilia habentur. *Liberali* *on* sunt quæ ab actione spiritus magis quam a corporis *pecc* *dent*, et quæ directe ad intelligentiæ cultum referuntur; *a* *legere*, scribere, docere, delineare, studere, et cætera ad *lib* *erales* artes pertinentia. Opera *communia* ea sunt quæ spirit *et* *corpore* pariter fiunt, quæque indifferenter a quolibet *pei*

Liguori, Theol. moral., lib. III, num. 327.

XIV, 3. — Vide s. Alphons. Liguori, lib. III.

sonarum genere exercentur, quin ullam peculiarem professionem constituent, ut iter agere, ludere, venari, piscari, etc.

Juxta opinionem quæ, ut ait S. Alphonsus, probabilior est et longe communior quam contraria, peccatum non est inter opera servilia proprie dicta recensendum; et ideo qui peccatum mortale, ex. gr., fornicationem, adulterium, gravem aliquam injuriam die festo patraverit, hanc circumstantiam in confessione declarare non tenetur (1); nisi quis eo impietatis devenerit ut diebus festis deliberato consilio peccet majori injuria Deum afficiendi.

17. Expresse vetitum est opera servilia dominicis diebus et festis peragere. Quovis enim tempore summi pontifices, episcopi, patres et doctores vim illius præceptionis extulerunt qua christifideles prohibentur diebus festis colere agros, vineas vel hortos, sepes plantare, cædere arbores, eradicare sylvas, petras a latomiiis extrahere, excidere, atque extruere. Vetantur etiam opera artis sartoriæ, sutoriæ, textoriæ, muratoriæ, lignariæ, fabrilis, coriariæ, scenopægiæ, horologiariæ, et generice omnium artium quæ mechanice exercentur, idest physicum laborem præcipue requirunt.

18. Sed opera quæ liberalia dicuntur, ac illa etiam quæ vocantur communia, ab Ecclesia non prohibentur. Licet proinde absque festi violatione legere, studere, scribere, canere et musica ludere tam ad propriam quam ad aliorum instructionem et profectum. Bonarum artium et scientiarum professoribus licet disciplinis suis incumbere aliosque instruere; item architectis, pictoribus, sculptoribus, phrygionibus operum suorum schemata aut figuras quascumque tabulis delineare. Licet etiam rationes, scripturas, musicas notas transcribere, atque, juxta plures theologos typographicas tabulas componere, non autem proprie typis imprimere (2).

19. Licet quoque itinerari; fiat enim pedibus, equo, vel curru, commune opus habetur. At non liceret itineris causa se periculo exponere missæ non audiendæ; quod si fiat, peccatum plus minusve grave censendum erit, prout plus vel minus proximum et probabile hoc periculum fuerit. Non licet pariter festis diebus currus ducere mercibus vel annona onustos, modo aliqua non instet necessitas, vel excuset consuetudo (3).

Peccatum quod a malione committitur, qui vehicula, equos, mu-

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 273. — Bouvier, *De decalogo*, cap. III, art. 2, § 2.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 279.

(3) *Ibid.*, num. 276.

mercibus aut annona onustos ducit est plus vel minus
tempus plus vel minus notabile vehendo insum-
tum.

Molitoribus, qui molis vento actis utuntur, molere licet
ne venti opportunitatem amittant, quam certi non
sunt se prætera die habituros. Juxta card. Gousset idem dicen-
tem de molitoribus qui utuntur aqua, quum timeant ne aqua vel
calore vel gelu deficiat. Cæterum in his attendenda est loci
circumstantia, qua excusari possunt etiam ii qui festis diebus mo-
lent sine necessitate. Licet vero molere etiam quibuscumque
diebus cum farinæ deficiant.

Pierique theologi inter servilia recensent pingendi artem,
quia materiale opus requirit. Attamen opinio contraria satis est
probabilis. Ars enim pingendi, saltem cum a colorum præpara-
tione vel hujusmodi actibus separetur, opus liberale videtur, po-
tius quam servile. Ars e contra sculpendi haberi debet servilis
magis quam liberalis (1).

Juxta sententiam probabiliorē et communiorē, venatio et au-
cupium, quovis modo fiant, opus servile non sunt; si res per se
dabunt aliquod gignere posset, consuetudo omnem difficultatem
auferret. Talis est et piscatio, quum parvo labore fit, veluti si
calamo habeatur. Semper tamen curandum ne venationis aut pisca-
tionis occasione missa omittatur, vel eam omittendi periculum
extet.

21. Præter opera servilia, prohibentur diebus festis ab Ec-
clesia opera judicialia. Veniunt hoc nomine actus omnes forenses
qui per *rumorem et contentionem* aguntur, ut intentare proces-
sus, citare partes, testes audire, causam dicere, sententiam pro-
nuntiare, juramenta proferre. Sola necessitas aut consuetudo actus
judiciales excusare potest. Quare ubi talis consuetudo adsit non
sunt inquietandi iudices qui dominico die partes audiunt, dum-
modo missarum tempore non fiat, vel alii qui eisdem festis die-
bus tribunalis sui operationes persequuntur.

Rursus iudices, advocati, patroni possunt privatim suis causis,
usque omnibus operam dare quæ nullo judiciali strepitu exer-
centur. Quoad notarios, licet ipsis ægrotantium testamenta et con-
tractus matrimoniales conficere, atque etiam juxta præsentem con-
suetudinem, ea omnia ad quæ perficienda vocantur. Non tamen
dispensantur a missa audienda; excepto casu quo conficiendum
esset testamentum ægroti, cujus valetudo nullam dilationem con-

22. Ecclesiæ leges prohibent festis diebus etiam publicas nundinas sive mercatus, præsertim qui magno apparatu habentur. Sed prohibitio hæc diversis subest locorum consuetudinibus; ad quas parochi et confessarii attendere debent, ne prohibeant quod permittitur, aut permittant quod prohibetur. Fere ubique permittitur vendi diebus festis non ea tantum quorum in die necesse sit, ut panem, vinum, carnes, olera, aliaque esculenta; sed ea quoque quibus rustici ad unam vel plures hebdomadas, vel etiam ad longius tempus indigere possunt, veluti cibaria, vestitus, et alia ejusmodi, quæ usu consumuntur. Attamen non permittitur merces vendendas exponere; hinc occludendæ sunt apothecæ, vel saltem janua tantum reserata esse debet. Exceptio fit si merces vendibiles exponuntur publicis quibusdam nundinis et mercatibus, qui per consuetudinem conceduntur et ab episcopis tolerantur (1).

Usus permittit etiam ut redigantur actus venditionis, permutationis et locationis, quodcumque sit contractus objectum, quando sine judiciariæ potestatis interventu fieri possunt.

23. Denique prohibentur caupones et diversoriorum conductores præbere potiones et cibaria personis loci, dum officia divina, et maxime divinum sacrificium celebrantur; atque id facere nequeunt quin gravem culpam admittant, etiam cum ipsi missæ interesse non teneantur. Peccant item cum adolescentulos recipiunt, etiam extra tempus divinorum officiorum, quia hac ratione fovent rixas, blasphemias, juramenta, ebrietatem, aliasque morum inhonestates.

24. Lex abstinentiæ a servilibus, cæterisque ab Ecclesia vetitis, si quædam festa excipiantur quorum observatio meridiana hora exspirat, quæ tamen festa neque in Galliis neque in magna saltem Italiæ parte amplius existunt, viget ab una ad alteram mediam noctem. Hinc excusari non possunt operarii, ex. gr., sartores et sutores, qui sine causa sufficienti protrahunt die sabato opera sua in unam vel plures horas post dimidiam noctem.

Hæc obligatio gravis est; potest tamen dari materiæ parvitas ratione brevitatis temporis quod servilibus operibus tribuitur. Sunt autem qui putant unius horæ laborem sufficere ad peccatum mortale; sed quæcumque sit laboris natura, hæc opinio communiter ut nimis severa repudiatur. Alii laborem trium horarum exigunt, ut peccatum lethale censi debeat; sed alii numero plures tenent duarum horarum laborem materiam esse

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, num. 286.

ad grave peccatum sufficientem, tum etiam cum labor pluries dimissus ac resumptus fuerit. Cum nobis haud facile videatur inter duplicem sententiam quænam sit probabilior decernere, putamus cum emin.^o Goussel rationem habendam esse et naturæ laboris et animorum dispositionis. Quibusdam enim in locis fideles, cæteris paribus, minus scandalizarentur hoc vel illo trium horarum labore quam alio qui per duas tantum horas perdureret. Attamen ut aliquam regulam generalem animarum pastores simplicibus fidelibus proponere possint, dicimus sine ullo exaggerationis timore edocere illos posse, eum qui contra legem Ecclesiæ et sine necessitate dominicis vel festis diebus per tres horas servilibus operetur, sive consecutive sive non, mortaliter peccare; se vero periculo exponere mortaliter peccandi tunc etiam cum per duas tantum horas laboret.

25. Peccant absque dubio parentes et domini qui sine necessitate filiis, famulis, vel suis operariis jubent ut dominica die laborent; attamen non peccant nisi venialiter, si opus quod illis pro eodem tempore faciendum mandant minus quam duas horas perduret. Nam ad peccatum mortale requiritur saltem labor duarum horarum. Idem ne esset, si labor successive fieret, ex. gr., si dominus decem operariis præcipiat ut singuli successive per integram vel dimidiam horam operentur? Alii dicunt quod tunc dominus peccaret mortaliter, alii e contra quod solum venialiter. S. Alphonsus habet hanc opinionem uti probabiliorē et longe communiorē quam alteram (1). Difficulter vero, e sententia cardin. Goussel, excusaretur a gravi peccato qui ita filios, domesticos, operarios ad laborem adigeret cum animo præcepti eludendi; hoc enim esset Ecclesiæ leges ludibrio quodammodo habere.

26. Causæ ob quas cessat obligatio tertii decalogi præcepti quoad abstinentiam ab operibus vetitis sunt dispensatio, consuetudo, necessitas, pietas et charitas.

Dispensatio semper aliquam causam supponit sive motivum plus minusve grave pro operis perficiendi natura. *Dispensatio* concedi potest a Summo Pontifice pro tota Ecclesia; ab episcopo in sua diocesi; a prælato regulari pro suis religiosis et domesticis; a paroco pro suis parocianis, præsertim cum pro temporis angustiis recursus ad episcopum haberi non possit. Confessarius nullum habet jus dispensandi, sed tantum decernere potest num in hoc vel illo casu lex obliget. Quom agatur de die

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 306.

dominica, aut de festo generali, non peculiari alicui diocesi vel parocciæ, episcopi, prælati et parochi dispensare possunt in peculiaribus tantum casibus et ad tempus. Potestas autem episcopi latior est quam potestas parochi, qui sæpe legem potius interpretatur quam dispenset. Potest tamen et ipse formaliter dispensare quibusdam in casibus per consuetudinem determinatis, etiam cum facile esset episcopum adire ad petendam dispensationem (1).

27. Dispensatio, de qua nunc sermo, conceditur quum dubitetur utrum necne illis qui eam petunt sufficientes præsto sint causæ ob quas in die festo laborare possint. Si causa quæ ad dispensationem profertur evidens est ac prorsus incontestabilis, licet cuique a præcepto se eximere, præsertim si talis est loci consuetudo, vel haud facile recursus haberi possit ad superiorem. Si *causa sit evidens*, inquit d. Thomas, *per se ipsum licite potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non posset facile recursus ad superiorem haberi. Si vero causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi* (2).

Hinc, uti docet Billuart, quum evidens adsit laborandi necessitas, nulla opus est dispensatione, dummodo, attento communitalis spiritu, scandalum non gignatur, si absque permissione servilia exercentur; necessitas enim est per se ipsam causa sufficiens ad dispensationem: *Ipsa necessitas excusat*. In dubio tamen de necessitatis realitate dispensatio petenda est: *Ubi vero de necessitate dubitatur, adhibenda est dispensatio* (3). Si ergo, ex gr., quo tempore fruges, uva, fœnam, linum, canabis colliguntur, dubitatur an necessitas urgeat, nempe an vere periculum instet ne terræ fructus per pluvias corrumpantur et pereant, parochus potest, atque immo debet dispensare, cum timendum sit ne, si dispensatio fidelibus denegetur, sine dispensatione operentur. Hoc est tutissimum consilium et Ecclesiæ spiritui conforme, quæ filiorum infirmitati æque compatitur.

28. Alia causa est *Consuetudo*. Circa opera servilia quæ fieri possint dominica die, loci consuetudinem licet sequi, cum ab episcopis toleretur. En Gersonis sententia et verba: *Observatio sabbati quoad circumstantias temporis, modi et loci, pro maxima parte relicta est determinationi prælatorum, quæ cognoscitur tum ex eorum institutis, tum ex consuetudinibus per eos legitime to-*

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 286.

(2) *Sum.*, part. II, sec., quæst. 147, art. 4.

(3) *De relig.*, dissert. VI, art. 4.

struere, stationes disponere, et his similia. Cæterum, seposita consuetudine, hæc opera tunc tantum fieri possunt die festo cum possibile non fuerit ea in festi pervigilio perficere. Secus venialiter peccaretur, ut plures theologi docent. Pietas vero copiam non facit lavandi linlea altaris, nec florum artificialium fasciculos pro ecclesiæ ornatu componendi. Hæc enim opera, quæ servilia sunt, evidenter ad alios dies differri queunt.

33. Denique *charitas* permittit ut servilia opera exerceantur pro pauperibus qui necessitate premuntur, ut remedia ægrotis conficiantur, atque omnia generaliter fiant pro aliis quæ pro se ipso in eodem casu facere liceret.

34. Attamen qui aliqua de causa dispensantur a tertio præcepto quoad opera servilia et prohibita, non ideo dispensantur ab audienda missa. Gravi laboraret errore qui, ex. gr., censeret ab ista obligatione dispensatos eos qui, in aliqua necessitate constituti, ut tempore messis, vindemiæ, vel fœni sectionis, diebus festis operantur. Tunc vero, si necessitas publica sit et generalis, parochi, quorum in parœcia una tantum missa celebretur, tenentur eam summo mane celebrare ad populi commoditatem. Possunt etiam, si episcopus non contradicat, missam tantum et submissa voce celebrare monendo fideles, quod, cadentē die operibusque absolutis, vespertinæ preces in ecclesia habeantur. Parochus vero qui zelo agatur secundum scientiam, facile fideles sibi creditos, ut monitum jam fuit, a servilibus dispensabit, quando prudenter timere possit ne ipsi, laborando sine permissione, mortaliter peccent.

CAPUT QUARTUM.

DE QUARTO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Quartum est Dei mandatum ut parentes honorificemus : *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi* (1); juxta indolem autem linguæ sanctæ sub *patris* denominatione intelligi debent ii non solum qui nos genuerunt, sed ii omnes quoque, quos providentia divina in ordine sive spiritali sive temporali nobis præposuit; siquidem ipsorum potestas est aliqua promanatio potestatis auctoritatisque paternæ. Quare quartum præceptum con-

(1) Exod. 12. XX.

plectitur tum officia filiorum erga parentes, tum inferiorum erga superiores: attamen ex quadam naturali reciprocitate, implicite amplectitur quoque officia parentum erga filios, necnon superiorum erga sibi inferiores.

ARTICULUS I.

De officiis filiorum erga parentes, atque inferiorum erga superiores.

2. Filius parentibus præstare tenetur amorem, reverentiam et obedientiam. Parentum autem nomine intelligimus patrem et matrem, avum et aviam, aliosque ascendentes.

Peccat filius contra filialem pietatem, si in parentes aversionem aut odium corde enutrit, si eos maledictis afficiat, si mala iis imprecetur, vel gaudeat de malo jam ipsis obvento; si ipsorum mortem exoptet, ut eorum cura eximatur, vel liberior vivat, vel hæres fiat; si absque legitima causa mœrore eos afficiat; denique, si malis artibus eos impediat ne testamentum conficiant. Tenemur e contra parentes diligere sive defectibus careant sive e converso nobis molesti ex iisdem sint, sive bonos sive malos, sive perfectos sive etiam vitiis deditos; nec aliud adversari in ipsis licebit, præterquam vitia ipsa, seu malam agendi rationem.

Odium in parentes facile *mortalem* culpam attingit; sæpe enim odium quod grave non esset respectu alterius cujuscumque, grave fieri potest respectu eorum quibus, post Deum, totum debemus quod sumus.

3. Pietas filialis sterilis haud est; proindeque nobis injungit ut parentibus quacumque necessitate laborantibus subveniamus juxta ipsorum et nostrum circumstantias, gradum et conditionem. In primis curare tenemur ne vita decedant religionis subsidiis nondum muniti. Quoad hoc profecto sæpissime filii, sive ex indifferentia sive ex negligentia, mortaliter culpabiles fiunt. Nec minus tenemur pro parentibus sive vivis exorare, sive defunctis suffragia exhibere.

Omnium autem animis alte insidet obligatio parentes egentes juvandi, senes vel infirmos sublevandi. Quin immo etiam leges civiles, cum jure naturali convenientes, filios adigunt ut cibum suppeditent patri ac matri, aliisque ascendentibus suis, si quando in necessitate versentur; quæ quidem obligatio inter filios solidarie

viget. Hinc quisque filiorum tenebitur eos alere totaliter, servato tamen jure repetendi a cæteris fratribus et sororibus partem quam unusquisque adæquate suppeditare debet. Gener et nurus quoque tenentur socrum alere; at minus stricta jure naturæ fit hujusmodi obligatio, cum socrus ad alteras nuptias transierit, sive cum alter conjugum, qui affinitatem inducebat, filiique ex ipsiusmet unione cum altero sponso geniti decesserint. Alimenta vero tribuenda sunt pro egestate reclamantium et fortunis illorum qui ea præstare tenentur. Atque alimentorum nomine intelliguntur cum nutritio, tum alia omnia ad vivendum necessaria, præsertim vestitus et habitatio.

Quamvis autem obligatio subveniendi fratribus atque sororibus tam rigide non urgeat quam obligatio subveniendi patri ac matri, ex ratione tamen consanguinitatis strictius instat quam obligatio succurrendi cæteris omnibus, qui domestici non sint. Juxta plures enim theologos (4), fratres non solum ex charitate, sed etiam ex pietate fraterna alere tenentur proprios fratres sororesque egentes, nec non istas dote instruere, quando fieri possit. At obligatio eas dotandi videtur emin.^o Gousset minus graviter instare: pietas siquidem fraterna hoc quidem postulat, sed non absolute.

4. Peccatur contra reverentiam parentibus debitam, si quando ipsi contemnantur, si obliquis oculis adspiciantur, si ad ipsos dure loquamur vel audacter respondeamus, si eorum animadversiones risu excipiamus, si ipsorum actus irrisorie imitemur, si contumeliosas phrases aut rudia verba de ipsis loquendo usurpemus; denique quando in ipsos irascimur aut minas jacimus. Quod si hujusmodi culpæ coram ipsis admittantur, graviores atque interdum ingentes quoque efficiuntur. In patrem aut matrem manus levare, etsi de facto percussio non fiat, peccatum est mortale; eos autem percutere, etsi leviter, gravior erit culpa. Nihilominus excusatur filius qui, ad mortalem ictum a se avertendum, cum nec aliter se defendere possit, culpabilem parentem percutiat, justæ defensionis limites non transgrediens.

5. Generice loquendo, graviter ex irreverentia peccant qui parentibus sive criminales sive civiles processus intentant, aut quoquo modo ipsos ante tribunalia persequuntur. Verum, si alia ad patrem, alia autem bona ad filium distincte pertineant, tunc filius, in cujus rem pater injuriam aliquam patraverit, postquam omne aliud conciliationis medium frustra expertus fuerit, potest et judicis interventionem expetere, quin in parentem peccet. Ast

(4) Vide s. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 504.

non licet contra patrem aut matrem deferre ad magistratus, de quocumque crimine agatur, præter crimen lesæ majestatis, sed tunc etiam tantum cum aliter perduellionis scelus impediri nequeat. Crimine autem jam posito, dicendum videtur filiis nulli-mode licere parentes accusare.

6. Ita etiam peccat filius in parentes, si morales ipsorum infirmitates facile in sermonem adducat, vel non scientibus patefaciat, vel quomodocumque amplifcet; brevibus, si bonam lædat ipsorum famam. Peccatum hoc porro duplex existit, scilicet contra justitiæ et contra pietatem filialem. Reprehendendus denique filius qui, divitias adeptus, vel ad altiore dignitatem evelatus, parentes, vel pauperes vel educationis expertes, publice recognoscere, aut invisere, aut ad se recipere recuset. Is tamen tunc excusandus esset, si aliunde reverentiam omnem et dilectionem parentibus debitam interius servando, difficulter ad ipsos publice recognoscendos ex eo solum induceretur quod gravia incommoda, gravisque jactura sui honoris sibi inde obvenirent. Quod sane fieret quando parens vel ex aliquo insigni crimine, vel ex publica damnatione, vel ex ignominiosa vivendi ratione infamis vere esset.

Attamen, ut de natura peccati contra reverentiam parentibus debitam æquum judicium feratur, simul attendendum est moribus, consuetudinibusque regionis, parentum conditioni atque deum filiorum educationi. Rudis enim educatio minuere potest injuriam parentibus illatam, proindeque ipsius peccati malitiam.

7. Præter amorem ac reverentiam, filii præstare tenentur parentibus obedientiam, ac præcipue, uti ait d. Thomas, in iis quæ respiciunt tum bonos mores et suimet educationem, tum familiæ curam et utilitatem: *In his quæ pertinent ad disciplinam vitæ et curam domesticam.* Ad obedientiam christianam requiritur autem ut prompta sit, persuasione nempe inducta, Deum ipsum esse qui jubet in parentum persona. Peccatum inobedientiæ esse potest mortale aut veniale, juxta plus minusve resistentiæ atque obstinationis quod in se continet, ac juxta rei præceptæ naturam, pro eo quod nempe præceptum sit in se plus minusve grave. Verum, ut peccatum censeatur mortale, requiritur; 1.º ut parentes serio imperent, cum intentione saltem implicita obligandi sub pœna peccati mortalis; 2.º ut res ab ipsis mandata in gravi materia versetur; 3.º ut inobedientia sit totaliter voluntaria, filiusque cognoscat aut cognoscere possit rei sibi præceptæ gravitatem.

Peccatur ex inobedientia quando, contra parentum vetitum,

frequens consuetudo ducitur cum male viventibus, ac pergitur ad domos dubiæ honestatis, ad tabernas, choreas, saltationes, spectacula, publicos ludos atque nocturnas excursions. Contra hanc eandem virtutem peccatur, si, despectis parentum præceptionibus, omittitur auditio Missæ die festo et susceptio sacramenti pœnitentiæ, aut interventus ad parœciales instructiones. Ita etiam contra obedientiam peccat qui se subducit parentum mandatis pro familiæ bono impositis, vel qui, patre aut matre invitis, paternam domum relinquit. Hanc porro absque legitima causa deserere mortale peccatum esset: verum excusatur filius qui inde effugerit eo quod a parentibus male ageretur, quin spes affligeret eos ad mitiores sensus reducendi.

8. Eadem ratione parentum auctoritatem violant qui, iisdem insciis, peculiari se vinculo obstringunt cum aliqua persona quam in matrimonium sibi jungere velint, vel qui hanc ipsam, iis renuentibus, in spe detinent matrimonii secum ineundi; dato tamen quod parentes rationabiliter ac legitime obsistant.

Inobedientia erga parentes speciale peccatum constituit, quod in confessione declarandum est. Hinc, ex. gr., qui contra patris aut matris præceptum omittit sacro interesse die dominico, tenetur profiteri non solum hanc omissionem, sed etiam inobedientiam qua parentibus obstitit. Verum, si quis renuerit mandatum implere divinæ legi, iustitiæ aut bonis moribus contrarium, non inobediens parentibus, sed Deo obediens dicendus erit: *Obediri oportet Deo magis quam hominibus* (1). Nihilominus excusatur filius qui ex patris aut matris injunctione contra aliquam Ecclesiæ legem operetur, quando iis obsistere nequeat absque gravamento incommodo.

Parentes auctoritate propria abuterentur, si filios suos compellere vellent ad statum sive matrimonii, sive ecclesiasticum, sive reliquum amplectendum. Cum vero filius, ad congruam ætatem peritus, de vitæ statu cogitare debeat, seque ad matrimonium vel cœlibatum determinare, attento maximo istius electionis momento in ordine ad suam ipsius salutem, amplecti tenetur statum ad quem a Deo vocatur, quidquid parentes opinentur. *Non tenentur*, ait d. Thomas, *nec servi dominis, nec filii parentibus dire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda aliquo alio hujusmodi* (2). Nihilominus filii, generice loquendo circa vitæ status electionem parentes consulere debent (3)

(1) Act. V, 29.

(2) Sum., part. II, sec. quæst. 104, art. 3.

(3) Idem s. Liguori, Theol. moral., lib. III, num. 333.

9. Officia pupillorum erga tutores eadem fere sunt atque officia filiorum ergo parentes, excepto tamen quod pertinet ad subsidium ferendum. Illi nimirum præstare ipsis tenentur amorem, reverentiam et obedientiam in omnibus quæ tutelam respiciant. Idem valet de pueris erga præceptores, aliosque quibus de eorum educatione mandatum fuerit; quod saltem intelligi debet quoad reverentiam et obedientiam. Famuli sive familiares tenentur præstare dominis suis reverentiam, obedientiam, famulatum atque fidelitatem. Quæ quidem munera circum circiter eadem sunt ac filiorum officia erga parentes. Familiares gravi se culpa obstringunt revelando aliquod familiæ secretum, quod famam, honorem aut bona materialia dominorum suorum in discrimen adducere possit. Obtrectatio et calumnia a famulo contra dominum suum intentata, cæteris paribus, gravior est quam si contra alium quemcumque prolata fuerit: quod æque valet de furto, de infidelitate, de injustitia; de quibus omnibus sermo occurret in tractationibus de septimo præcepto.

10. Servi tenentur obedire dominis suis in omnibus quæ justitiam atque rationem non aversentur, specialiter vero in iis quæ respiciant famulatum de quo ipsi convenerint: *In his quæ pertinent ad servitia opera exequenda*, inquit s. Thomas (1). Ut autem iudicium feratur de ambitu obligationum alicujus famuli, attendendum est ad conventionem quæ facta fuerit; quæ expressa conventio ubi minime suppelat, mos atque usus regionis consulendus erit. Obedientia iterum prompta sit oportet, exacta, integra; ut autem christiana atque meritoria efficiatur, præstanda est domino cuicumque, tamquam si Deo ipsi, ac Jesu Christo præstaretur. *Servi*, ait Apostolus, *obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo; non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo; cum bona voluntate servientes, sicut Domino et non hominibus; scientes quoniam unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber* (2).

At famulo implere numquam licet heri mandatum jubentis quæ divinæ legi, justitiæ bonisve moribus opponantur: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (3). Hoc enim in casu obedientia criminosa fieret, et quidem graviter in materia gravi. Neque minus culpandus ipse erit, si, remunerationis intuitu, aut

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 104, art. 5.

(2) Ephes. VI, 5-8.

(3) Act. V, 29.

ne ejiciatur pertimescens, se ad morum licentiam trahi patiatur, vel operam suam iis malis artibus associet, quibus vitia domini sui alantur.

Quoad Ecclesiæ leges, circa ea quæ, ex. gr., respiciunt abstinentiam a cibis quibusdam diebus, aut ab opere servili diebus dominicis et festis, uti jam innuebatur præcedentibus tractatibus, licebit famulo illud ponere quod sibi injungitur contra has ipsas leges, quando se domini voluntati subducere nequeat absque gravibus incommodis, veluti si obsistendo occasionem præbeat excessibus iræ, blasphemias, maledictis, vel etiam periculum subeat ne domo ejiciatur, commoditate aliunde non arridente alium dominum inveniendi, qui ei propria munera explere permittat. Ecclesia porro non intelligit eos obligare, qui in hujusmodi necessitate versentur.

11. Christianis omnibus instat obligatio honorem tribuendi religionis ministris ac pastoribus. qui juxta fidem patres vere nobis sunt in ordine spirituali. At revereri specialiter tenemur Summum Pontificem, utpote qui pater nostrum communis, pastor pastorum atque Jesu Christi vicarius existit; episcopum item sicut totius diocesis pastorem; parochum, quasi pastorem parociæ suæ; confessorium denique, qui pater est iis omnibus quos dirigit in semita salutis.

Peccatur contra reverentiam pastori debitam si quando, per irrisiones, maledicta, calumniasve, ad talem infamiam deducatur, ut facultas ei adimatur ad illud, quod posset, bonum perficiendum; quod quidem peccatum esset tum contra justitiam, tum contra religionem; verumtamen veniale tantum esse posset difamationis peccatum ex materiæ levitate. Item peccatur frænu injuriis laxando contra aliquem ecclesiasticum superiorem. Quod si injuria gravis sit, peccatum erit mortale; si levis, veniale et. At injuria quæ, si homini simplicis conditionis irrogetur, non nisi levis, gravis interdum fieri potest, si presbyterum aut pastorem afficiat, attento eorum caractere atque auctoritate.

12. Religio nos jubet pastoribus Ecclesiæ obedire in iis rebus quæ nobis ex jure imponant. quæque ordinem spiritalem respiciant atque animarum salutem. Qui ipsis non obtemperat, Christo Jesu obedire recusat: *Qui vos audit me audit; et qui vos spernit me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me* (1).

Adde: a Domino illis etiam presbyteris obedire jubemur

(1) Luc. X, 16.

status sui spiritu carent, dummodo nihil imperent Evangelio atque Ecclesiæ doctrinæ contrarium; id enim dicit de scribis et pharisæis sermonem habendo: *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt* (1).

13. Denique, honorare lenemur reges, principes, magistratus et, generice loquendo, eos omnes qui auctoritate in nos pollent. Nulla enim est potestas quæ non sit a Deo, ait Apostolus. Hinc qui potestati resistit, Deo resistit, ac se damnatione dignum constituit. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt* (2). Oportet ergo se subijcere potestati, non solum ex timore punitionis, sed etiam ratione conscientia: *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Honor quem principibus tribuimus, Deo tribuitur, ait catechismus concilii tridentini: *Si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur* (3). Maledictum insuper, calumnia, obrectatio numquam et adversus neminem licent; at specialiter interdiciuntur adversus principes et magistratus: *Diis non detrahes, et principi populi tui non maledices* (4).

ARTICULUS II.

De officiis parentum erga filios, ac superiorum erga inferiores.

14. Tenentur parentes ex parte sua filios suos propter Deum et secundum Deum diligere, omniaque ipsis necessaria procurare, tum quoad temporalia, tum quoad spiritualia. Jamque ex sinu matris graves sollicitudines filii sibi exposcunt. Mater porro debet quam sollicite propriæ valetudini studere ut et fructus sui conservationi consulat, et ei quantum in se est, bonam ac robustam naturam constituat. Maxime culpabilis hinc esset si, dum uterum gerit, se in periculum filii perdendi adduceret currendo, saltando, nimio labore se fatigando, gravia plus æquo pondera fe-

(1) Matth. XXIII, 2, 3.

(2) Rom. XIII, 1, 2.

(3) De quarto præcepto, § 4.

(4) Exod. XXII, 20.

rendo, longa admodum aut difficilia itinera suscipiendo, iracundiæ furoribus concedendo, vel nimio potui et cibo indulgendo. Ita pater qui, in matrem simul filiumque quam ipsa gerit crudelis, eam moestitia atque dolore opprimat, vel male quomodocumque habeat, uti si eam pœnis afficiat aut etiam percutiat, profecto culpandus erit, et ingentis criminis culpandus: siquidem in discrimen filii vitam adducit, tum quoad tempus, tum quoad æternitatem. Quidquid autem ex parte parentum notabiliter nocere potest tum vitæ, tum valetudini, tum physicæ filiorum constitutioni, mortale est peccatum. Verum sive per aliquam potionem sive quomodocumque procurare ut pereant culpa homicidii est; hinc quodcumque voluntarium abortum ingens est crimen.

15. Filiis jam in lucem emissis, parentes invigilare tenentur, ne quid eis adversum contingat, unde vel pereant, vel attracti aut deformes fiant. Negligentia gravis et voluntaria in hoc est mortale peccatum: at si levis, peccatum est veniale. Parentes graviter peccant, generice loquendo, si quando, ex culpa, solos derelinquant pueros suos, cum periculo ne in ignem aut quomodocumque perniciose cadant; item si ex ira aut antipathia eos male agant, vel male percutiant, ita ut infirmitatem aliquam per totum vitæ tempus illis ingenerent.

Prudentia prohibet parentibus ne secum vel cum grandioribus decumbere permittant filios adhuc teneros. Quod si id fiat antequam filius annum expleverit, casus est nonnullis in diœcesibus reservatus; filii autem suffocatio, ex gravi negligentia causata, habetur tamquam aliqualis homicidii species, a qua, juxta plurium diœcesium statuta, absolutio non conceditur, nisi ex speciali episcopi permissione (1).

16. Parentes simul tenentur, uterque pro viribus suis, filiorum etiam educationi prospicere. Quæ quidem obligatio ipsis ex natura in communi inest, atque in solido solvenda est, etiamsi nulla amplius honorum communio inter conjuges maneat. Crudeles prorsus habendi parentes illi qui filiis denegent alimenta, nutritionem scilicet, vestitum atque habitationem, ea omnia nimirum quæ ad vivendum necessaria prorsus sunt. Siquidem id natura

(1) Reservatio in mediolanensi diœcesi vigeat quoad hoc crimen, sed recentius sublata fuit: non vero sublata excommunicatio jamdudum lata contra detinentes in lecto infantes anno ætatis non impleto, sine præscripta cautione cunarum, aut alterius firmi præsidii, quod parochus nri sufficiens approbaverit. Parochus vero nequit a certa et lita aliqua cautione dispensationem tuam concedere, nisi specialis dispensandi facultas sibi in hac re fuerit facta. — Vide *Declarat. casuum reserv. in diœc. mediol.*, in appendice ad *Pœnitentia* sacramentum.

imperatorie a parentibus requirit, pro filiis tum legitimis tum naturalibus, tum etiam pro iis qui ex incestu vel adulterio geniti sunt. Ex jure romano mater tenetur puerum enutrire ad tertium usque annum; quo elapso, ejusdem educandi cura cedit ipsi patri (1).

17. Parentes crudeles fiunt deserendo vel publico loco exponendo filios suos: quodammodo enim se homicidii reos constituunt, et contra leges omnes graviter peccant. Gravi quoque culpa peccat qui filium legitimum ad hospitii limina exponit ut a curis filio debitis vacet, si ei providere vix possit; hoc enim est atque ipsum illegitimitatis macula fœlare. At, filium illegitimum exponendo, parentes probabiliter non peccant; hoc tamen in casu tenentur aliquo signo sive indicio filium distinguere, ut eum serius et recognoscant et vivendi mediis instruant, et ejus saluti probe prospiciant. Verum, tenenturne ipsi hospitium compensare de filio recepto? Quæstio est in controversiis. Nonnulli enim theologorum opinantur, teneri parentes divites restituere hospitio quicquid pro filii educatione impendi ab eodem debuerit. Alii vero, quorum sententia s. Alphonso Ligorio probabilior videtur, eos ab omni obligatione erga hospitium, sive opulentum, sive non, prorsus absolvunt. Ajunt enim, hospitia in quibus recipiuntur pueri expositi instituta fuisse non solum pro pauperibus, sed etiam pro divitibus, qui in scelus forte proruerent, nisi spes adesset honorem servandi, illegitimi filii educationem a se ad hospitium, quo recipiatur, totaliter transferendo (2). Quas inter opiniones arbitrat cl. Gousset, confessarium exhortari debere parentes commode viventes ut aliquid hospitio largiantur, a quo ipsorum filii custodiuntur ac nutriuntur; eosque pœnitentiæ titulo, quando nulla aliunde incommoda obstant, convenienti eleemosyna etiam mulctare ad ejusdem hospitii utilitatem.

19. Mater ipsa natum suum lactare atque enutrire tenetur, neque tantam potest obligationem a se ad nutricem alienam transferre, quin venialiter peccet; nisi tamen excusetur vel corporis fragilitate, vel absoluta mariti voluntate, vel etiam medici monito.

Parentibus inest etiam obligatio curam gerendi de futura filiorum prosperitate: *Non debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis*, inquit Apostolus (3). Hinc tenentur modum solli-

(1) Consulator Codex civ. Sard. relativis articulis, quibus e converso parentis in solidum obligantur. Jus civile austriacum obligat quidem parentes in solidum, præcipue tamen patrem, deinde matrem, postea ascendentes paternos, deinde maternos ad filios alendos et educandos. Eadem fere habentur tam in codice civili gallico, quam in aliis codicibus italicis, qui ex magna parte ab illo derivantur.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III. num. 656.

(3) II Cor. XII, 14.

cite curare quo filiis comparent statum, institutionem, professionem atque artem quæ et patris conditioni et filiorum inclinationi conveniat. Mortaliter vero peccant, si desidia vel futilibus sumptibus, aut si voluptatibus ludisque indulgendo, se inhabiles constituent ad huic satisfaciendum officio quod tamen inter præcipua patrumfamilias recensetur: *Si quis autem suorum, et maxime domesticorum, curam non habet fidem negavit et es infideli deterior* (1).

19. Peccant parentes contra paternum amorem, si in cord suo aversionem erga filios, gravius adhuc si et odium nutrian; si iis aut maledicant aut imprecantur; si eos vel male agant vel absque legitima causa paterna domo expellant, vel, præter merita, hæreditate destituant, eo quod, ex. gr., invita paterni voluntate, statum ecclesiasticum aut religiosum aut conjugalem amplexi fuerint. Hic porro adesset peccatum mortale; quod quidem valet de odio gravi atque deliberato, de maledictione et gravi et serio prolata, denique de mala ratione filios agendi, quando tamen in levi non consistat, atque injusta sit.

Tenantur parentes æquali, qua fieri potest, dilectione filios omnes prosequi. Quod si quibusdam in casibus nequeant quin et erga aliquem eorum specialiter attrahi sentiunt, nunquam tamen licet eis prædilectionem, quam sentiant, forinsecus prodere. Haec siquidem prædilectio inter filios invidiæ occasio fieret atque idcirco fons et odii et dissensionis et aliorum peccatorum, vel alicujus etiam delicti. Novimus profecto tristes illius prædilectionis effectus, qua patriarcha Jacob in Josephum ferebatur. At peccatum hujusmodi plus minusve grave in parentibus erit, pro eo quod magis minusve gravia mala inde secutura prævideri possint.

20. Verum, non minus ac corporis vitam, animæ vitam comparare tum servare filiis suis parentes debent; atque eo negligentia in hoc valde culpabilis foret. De his enim Apostolus dicendus est quam maxime intellexisse, ubi ait, eos qui contra suorum non habent a fide descivisse censendos esse. Ergo primis parentes sedulo curare debent ut filii statim post baptismum baptizentur. Quod si ex parentum negligentia filius dum baptizatus decesserit, parentes culpabiles fiunt de ipsius jactura.

21. Item indeclinabile parentum officium est christianorum institutio. Educatio enim physica, civilis ac simpliciteralis haud sufficit; religiosa quoque et christiana sit oportet

(1) I Tim. V, 8.

graviter peccant parentes qui filios doceri negligunt vel præcipuas religionis veritates, symbolum apostolorum, orationem dominicam, Dei et Ecclesiæ mandata, ac doctrinam eorum sacramentorum quorum cognitio cuique fidelium necessaria est.

Ideo parentes a teneris filios instituant ad pietatis virtutisque exercitium, curent ut recitent preces matutinas, vespertinasque, eisque consuetudinem inspirent templum adeundi, ad cathechismos parœciæ conveniendi, abstinentiam ab Ecclesia præceptam servandi, necnon datis temporibus confitendi; eos ab improborum societate avertant, probeque communiant a legendis libris sive moribus sive fidei facile noxiis; maxime pro sexus diversitate eos nocturno tempore separent. Qui vero aliis filiorum suorum educationem concedunt, tenentur eligere quos sua fiducia prorsus dignos habeant, et peccant mortaliter si filios committant hominibus fide, religione, morumque disciplina destitutis, qui suis vel opinionibus vel pravis exemplis, vel etiam sua tantum indifferentia juvenes pervertere queant.

22. Officium quoque gravissimum parentibus instat advigilandi quamam se filii gerant vitæ ratione, ut eos inde malum operantes moneant, arguant, corripiant atque etiam puniant, si nulla alia media supersint ad reverentiam erga paternam auctoritatem inducendam. Verum, eodem tempore quo parentes liberos et corrigere et interdum etiam severius castigare debent, haud obliviscantur quod omnis punitio justa, omnisque correptio rationabilis esse debeat. Filium enim vel absque causa corrigere, vel absque necessitate punire, idem esset ac eum ad iram provocare, nec non, per correctionem damnificam potius quam utilem, eum animo dejicere; quod expresse a beato Paulo prohibetur: *Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina et correctione Domini (1). Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant (2).*

Parentes in paternam dilectionem peccant, si filios scandalizent per propriam indifferentiam relate ad religionem, per impietatem, blasphemias, maledicta, calumnias, maledictiones in quemlibet latis; vel per quosvis actus charitati, justitiæ et evangelicæ moralitatis sanctitati oppositos. Culpabiliores adhuc fierent, si forte eos juberent quæ religionis, Ecclesiæ, æquitatisque legibus prohibentur. In gravi autem materia duplex peccatum mortale adesset; alterum nimirum contra amorem paternum, alterum contra eam virtutem quæ actum damnet quem filius injungere velit.

(1) Ephes. VI. 4.

(2) Coloss. III, 21.

Filiorum denique, si quando infirmantur, sollicitudinem omnes impendere iis debent parentes, ac, si ad mortis usque periculum ægrotaverint et ad rationis ætatem jam pervenerint, religionis subsidia ipsis comparent; gravi enim culpa peccaret parens qui filium nondum sacramentis munitos mori pateretur.

23. Tutorum erga pupillos obligationes, tum quoad temporalia, tum quoad spiritualia, eadem fere habentur atque parentum erga filios. Tutor enim, cujus est de persona utilitateque minor sui sollicitudine curare, indubie tenetur educationem ei comparare quæ ipsius deceat conditionem; nec non ejus bona, ad instar boni patrisfamilias, administrare, curando etiam ea augere quod fieri potest, justitiæ legibus servatis. Hinc respondere ipse debet de eorundem bonorum detrimento, quod ex sua negligentia vel mala administratione exurgeret (1).

24. Tutor denique vigilare tenetur circa mores minoris sui eumque admonere et corripere; atque etiam, si quando graviter querimoniarum motiva adfuerint, illa adhibere correctionis medicinam quæ lex suppeditat (2).

25. Præceptores, institutores atque institutrices, pensionatarios, gerentes, professores atque, uno verbo, quotquot instructionem educationique juvenum operam impendunt, cum parentum fiduciam auctoritatemque paternam in se receperint, tum etiam constanti labore niti debent ut in via pietatis, virtutis ac scientiarum alumnos sibi concreditos provehant. At gravi culpa se obstrungunt, si eos malo suo ingenio permittant, quin eorum rationi attendant atque eos religionis officiis satisfacere adigant; si eos præmunire negligant a quocumque innocentiarum valetudine periculo; si libros vel moribus vel fidei infensos ab ipsis manibus non amoveant; demum si mala ipsis exempla proponant.

26. Domini tenentur erga famulos probe in primis se conventiones cum iis implere; eos instruere sive per se vel per alios idoneos pro necessitate circa præcipuas religionis rituales; eisdem satis temporis concedere quo officia christi hominis adimpleant; eos admonere de malo quod operentur nec non etiam corripere atque interdum quoque pro virili per tamen cum benevolentia et charitate; ipsis denique exempla suppeditare. Est profecto culpabilis ille herus

(1) In Codicibus civilibus occurrunt positivæ leges tutorum et eorum obligationes pressius determinantes.

(2) Ita sane decernit tam Codex civ. Sard. quam Codex civilis aliarum gentium. Judices vero supplere debent ubi tutores non sufficiunt.

malum nedum non ædificet, sed immo scandalizet excessibus suis, aut etiam dictis fidei, pietati, bonis moribus, charitati, justitiæ, auctoritative spirituali vel temporali, ecclesiasticæ vel civili contrariis. At culpabilior etiam fieret si eidem proponeret, suaderet aut præciperet vel injusta, vel legibus ecclesiasticis vetita. Famulis forte ægrotantibus tenetur dominus, saltem ex charitate, subsidia suppeditare quæ necessaria atque convenientia habentur; si vero morbus ad periculum vitæ usque invaluerit, ut parochus advocetur curare debet.

27. Superiores ecclesiastici, episcopi, parochi, quotque pastorale ministerium gerunt, gravibus obligationibus detinentur erga populos suæ curæ commissos. Præcipuæ vero sunt: residere, sacramenta ministrare, missæ sacrum offerre, Evangelium et docere et prædicare, abusibus sustollendis sollicite intendere, ægrotos invisere, morientibus assistere, fideles denique ædificare pietate, studio solitudinis, mundi fuga, morum innocentia et integritate, animo a quæstu et commodis alieno, ac demum spiritu charitatis, qui nos cum pauperibus identificent, atque compatiens efficiat infirmitatibus sive corporis, sive spiritus fratrum nostrorum in Christo Jesu. Verum de hujusmodi obligationibus sermonem iterum habebimus ubi de Sacramentis, atque in specie de sacramento Ordinis agendum erit.

28. Principes, legumlatores, magistratus sua et ipsi habent officia erga populos adimplenda. Quo vero in sublimiori constituantur, eo gravioribus obligationibus obstringuntur. Principes siquidem, utpote divinæ providentiæ ministri, pro aliis non pro se tales existunt: nec enim potestas, quam a Deo tenent, proprietas vere est aut dominium privatum; sed depositum sacrum, quo pro libito frui ipsis non licet. Hinc obligatio eis exurgens ut pro universali bono, pro publici ordinis conservatione, pro patriæ defensione se totos devoteant, uniuscuiusque protegant jura, omnibusque justitiam reddant, et reddendam curent, nulla personarum acceptione admissa; hinc obligatio concedendi subditis libertatem, facultatem nempe per quam bonum agere possint, reprimendi abusum licentiam, præstandi atque jubendi ut cæteri reverentiam religionis legibus præstent, cujus deficiente sanctione, leges ipsæ morales et humanæ omni auctoritate carent; hinc obligatio ad publica ministeria, dignitates, officia neminem extollendi, nisi et aptum et dignum et integritate virtuteque pollentem; item obligatio merita præmio afficiendi puniendique infidelitates et crimina, ac denique rite fovendi institutiones cujusque generis quæ publicæ utilitati conducunt.

Qualiscumque vero obtineat reipublicæ forma, peccant legumlatores, si leges ferant religionis et Ecclesiæ juribus adversantes; nec non si evulgationem tolerant sive librorum impiorum, quibus revelationis fundamenta quomodocumque suffodiantur, sive immoraliū obscænorūve libellorū in quibus neque virtuti, nec matrimonii parcitur sanctitati.

29. Peccant magistratus, et quidem mortaliter in materia gravi, si dignitatis suæ officiis desint, si reipublicæ leges adimpleri, atque æquis politiæ mandatis satisfieri non curent; si necessariam animi firmitatem non adhibeant vel ad præcavendos vel ad corrigendos abusos, injustitias, exactionesque ex parte sibi subditorum; si denique partium studio aut quæstus cupiditate injuste se gerant erga aliquem eorum, quibus præsent. At de septimo præcepto agentibus occasio recurrit animadvertendi quinam magistratum, administratorum, publicorumque ministrorum defectus restitutionis obligationem secum ferant.

CAPUT QUINTUM.

DE QUINTO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Quintum decalogi præceptum: *Non occides* (1), primo quidem et directe homicidium voluntarium prohibet, sed secundarie et implicite etiam quidquid ad homicidium ducere possit. Hinc non modo hoc capite agendum erit de ipso voluntario homicidio, ubi et de duello; sed et de abortu procurato, de bello, atque ultimo loco etiam de suicidio.

ARTICULUS I.

De homicidio voluntario.

2. Prohibitio de vita proximo non auferenda omnes item afficit homines, divites ut pauperes, altiores ut humiliores, parentes ut filios, dominos ut famulos et servos: omnibus nempe velint est hominem, excepto legitimæ defensionis casu, ex privato arbitrio interficere. Neque enim hujusmodi prohibitio minus late patet si spectetur relate ad eos qui esse possunt homicidii objectum. Nullus nempe est homo, quantumvis vilis et humilis, cujus vitam hujusmodi lex non tueatur (2). Diximus *ex privato arbitrio*: cum enim capitis poena societati necessaria sit, tamquam

(1) Exod. XX, 13.

(2) Catech. conc. trid.

innocentum tutamen, et tamquam medium justæ et legitimæ in societate defensionis, potest utique legislator eam decernere in eos qui magno aliquo crimine se reos constituerint; et iudices eam infligere tenentur, quotiescumque id leges ferant, obsequentes tamen rationibus procedendi formulisque præscriptis.

3. Homicidium atrox est crimen, quod simul damnant leges divinæ naturales et positivæ, legesque humanæ ecclesiasticæ et civiles. Ejus vero non is tantum reus fit qui ferro, igne, veneno, aliove quovis modo vitam homini arripiat; sed etiam qui homicidio sive directe sive indirecte operam præbeat; ac turpiter erraret qui crederet eum solummodo homicidii reum esse, qui manu propria mortem alicui inferat (1).

Habendi hinc sunt homicidii rei, utpote directi cooperatores, 1.º qui homicidium jusserint, aut consilium dederint; 2.º qui propositum de inimico occidendo approbaverint; 3.º qui homini ad necem parato incitamenta adjecerint, ex. gr., timidatis notam infligendo, nisi vindictam sumat; 4.º qui scelesto crimen molienti refugium concedant; 5.º qui sicario arma præbeant vel parent, eum comitentur, auxilio adjuvent, evasionis media procurent, etc. etc.

Homicidio vero indirecte cooperatur qui id omittat quod sive *charitas*, sive *justitia* agendum jubet ad vitam proximi tuendam. Hinc qui, ex. gr., cum dignoverit consilium a scelestis instructum de vita alicui arripienda, eum cautum non fecerit, vel qui, cum servare posset vitam innocentis falso accusati, id non præstiterit; peccavit valde graviter contra *charitatem*, immo etiam contra *justitiam*, si ex officio invigilare tenebatur ad securitatem illius cujus mortem impedire neglexerit. Cooperatio ergo indirecta tum locum habet, quum qui tenetur mortis periculum avertere ab eo cui imminet, eum defendere contra aggressorem, aut publicæ securitatis ministros commonefacere, hæc omnia negligat.

4. Cooperatio homicidii reitatem non imponit, nisi sit perfecte voluntaria et efficax, ita ut haberi possit tamquam moralis necis causa; aliter enim obligationem non inducit injuriæ et damni reparandi. Attamen, etsi deficiat voluntarium directum, nihilominus habendi sunt ut homicidii rei 1.º medici, chirurgi et obstetrices qui, sive ex crassa muneris ignorantia, sive ex negligentia vel imprudentia graviter culpabili, mortem non impediunt infirmorum quorum curam susceperint; 2.º pharmaco-

(1) Can. *Perniciosæ, De Pœnit.*

polæ qui ex imperitia, vel notabili diligentia defectu, in medicinarum præparatione a medici præscripto aberrant; 3.º qui ex officio vel conditione infirmorum curam gerentes, eis vita periclitantibus diligenter et assidue non assistunt, sed illos deserunt et negligunt, vel cibos inopportune aut inopportunos præbent, vel; popularibus præjudiciis obsequentes, exitialia remedia clam offerunt, cum, saltem confuse, prævideant quod, ita privato consilio agentes, periculum subeant mortis infirmo afferendæ.

5. Peccat medicus, si, in remediis eligendis, incerta certis, minus probabiliter efficacia probabilius efficacibus præponat. Nequit item medicus, neque ad experimentum instituendum, infirmo, etsi de ejus salute desperetur, remedia applicare de quibus dubitet utrum prosint, an noceant (1). At satis probabile est, immo ex card. Gousseti sententia probabilius, medicum uti posse remedio dubio quod possit quidem mortem accelerare, at possit etiam valetudinem procurare, dummodo alioquin nulla omnino arrideat spes mortis avertendæ: infirmo enim melius est, aliquod vitæ momentum in discrimen adducendo, spem sibi comparare valetudinis obtinendæ quam, vitam pauxillo protrahendo, proximæ mortis certitudini occurrere.

Homicidii reus et ille fit qui, cum opus illicitum, vel etiam licitum, sed periculosum, agendum suscipiat, necessarias non adhibet cautiones ad funestos eventus impediendos, ex qua negligentia vita aliquis privatur. Ita homicida habendus qui mulierem prægnantem percutiens, fœtum, etsi præter intentionem, interimit: quia rem peragit non modo illicitam sed simul maxime periculosam (2). Item si quis, arborem dejiciens, non precavel ne quis inde transiens ex arboris ruina conteratur (3).

6. At qui fortuito et præter voluntatem alicui mortem inferat nullimode homicidii damnandus est: cum nihil sit imputandum quod voluntarium non sit. Qui, ex. gr. dum in sylva arbores cædit, securi manu elapsa, hominem feriat et occidat, hujusce mortis reus dicendus non esset: *Qui percusserit proximum suum nesciens.... non est reus mortis* (4); hoc enim homicidium esse prorsus casuale et involuntarium. Neque esset imputandum, et patratum fuisset in aliqua re illicita agenda, sed non periculosa. neque, ullam ad homicidium relationem habente: ut si ex. gr., is de quo supra diximus, arbores excidisset ad lignum furto surripienda.

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. I, num. 46.

(2) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 64, art. 8.

3) *Ibid.*

4) Deut. XIX, 4, etc.

S. Alphonsus (1) sequentes regulas exhibet quibus satis certe discerni potest an homicidium ex actu illicito partum vere sit imputabile. 1.º *Si opus de se est frequenter periculosum, ita ut ex eo communiter mors accadat, tunc homicidium ei qui illud ponit, semper imputatur, licet quamcumque diligentiam adhibeat ad damnum præcavendum. Unde rei homicidii sunt qui calce percutiunt mulierem prægnantem, vel terrefaciunt, ex quo abortus evenit; parentes suffocantes in lecto; hominem mactantes jacendo funda lapides causa ludendi....* 2.º *Si opus illicitum sit quidem periculosum, sed raro, ita ut raro ex eo mors eveniat, tunc sufficit ad excusandum, si diligentia apponatur ad eam vitandam, saltem in foro conscientie. Hinc excusatur ab homicidio clericus qui casu necaret hominem dans operam venationi ferarum alias ei prohibita, si diligentiam debitam adhibuerit.* 3.º *Si opus non sit de se periculosum, quamvis sit illicitum, numquam homicidium imputatur illud exercenti, si casu ex eo mors eveniat; puta, si clericus tempore interdicti pulsaret campanam, et casu tintinnabulum cadens viatorem opprimeret.*

7. Quantum præceptum dum homicidium prohibet, omne id etiam vetat quod ad homicidium ducere potest, quodque proximi vitæ quomodocumque noceat, uti odium, iras, rixas, contentiones, vindictas, et quasvis generice vexationes. Hinc contumeliam in aliquem injicere, eum percutere aut ferire ex vindicta, est contra charitatem et justitiam, et quinto Decalogi præcepto prorsus vetitum.

Ira, quæ inter peccata capitalia adnumeratur, est animi motus in eum a quo injuriam nobis illatam fuisse putamus, unde trahimur ad violenter repellendum quidquid nobis displicet, et ad vindictam de inimico expetendam. Hinc d. Augustinus iram appellat *libidinem vindictæ* (2). Non tamen confundenda ira cum illo animi motu, seu indignatione, quam quis ex sceleris alicujus abnormitate experitur; de qua indignatione ordinis, justitiæ et religionis zelo excitata, loquitur Psalmista dicens: *Irascimini et nolite peccare* (3).

8. *Ira ex genere suo est peccatum mortale, quia opponitur charitati et justitiæ* (4). Christus ipsemet dicit: *Omnis qui irascitur fratri suo reus erit iudicio* (5). Ira tamen non est nisi ve-

(1) *Theol. moral.*, lib. III, num. 398.

(2) *Serm. LVIII.*

(3) *Ps. IV.*

(4) *S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 58.*

(5) *Matth. V. 22.*

nialis, si neque justitiam, neque charitatem, sed benignitatem tantum lædat; et quum malum proximo imprecatum ita leve sit ut, etsi ipsi inferretur, mortale tamen peccatum non adesset; quum denique motus animi sit levis vel transitorius, vel non perfecte voluntarius (1).

Ira mortalis est, si motus ita sit violentus ut Dei vel proximi dilectionem sustollat, uti fit quando per blasphemias in Deum, vel per atroces in proximum contumelias et vexationes erumpit (2).

9. Licet ad propriam vitam servandam injustum occidere aggressorem, dummodo qui ad necem petitur non prætergrediatur limites justæ defensionis, *cum moderamine inculpatæ tutelæ*, ut nempe non aliud malum aggressori inferatur quam quod necessario requiritur ad proprium avertendum: vim vi repellere, omnes leges omniaque jura sinunt (3). Sed ut licite injustus aggressor occidi possit, hæc requiruntur: 1.º ut qui ad necem petitur nullum aliud habeat medium ad defensionem; si enim posset periculum avertere vel aggressorem comprehendendo aut feriendo, inique ageret eum occidendo; 2.º ut aggressor vere aggrediatur, vel aggredi paratus sit, ut si arma adversus nos manu sumat. Homicidii enim reus fieret qui hominem ante vel post aggressionem occideret. Si enim aliquis vindictam in nos moliatur, sed non adhuc intentet, vel post tentatam discedat, aut ex vulnere suscepto jam ad nocendum ineptus sit, ipse non occideretur ex justæ defensionis necessitate, quæ vel nondum exorta esset, vel jam evanisset; hinc deesset moderamen inculpatæ tutelæ, et qui ita ageret amplius non esset sui defensor, sed alterius aggressor.

10. Quæritur vero possit ne occidi fur, quum nequeant propria bona servari, nisi eum occidendo? Certum est non licere, si res quam fur arripere velit vel modici pretii sit, vel, cujuscumque sit pretii, possit aliter recuperari ac furis morte. Innocentius XI hanc damnavit propositionem: *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei* (4). In hisce conveniunt theologi omnes; dividuntur autem in judicando utrum liceat, an non, furem occidere ad rem magni pretii servandam quæ amitti nequeat quin gravis necessitas, ingensque damnum, perspectis circumstantiis, obveniat. Antoine, Collet, Billuart, alii-

(1) S. Thom.. *Sum.* part. II, sec. quæst. 58, art. 3.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, quæst. 64, art. 7. — *Catech. conc., De septimo præcepto.*

(4) *Decret. an.* 1679.

que plures negant furem occidi posse ad temporalia bona tantanda; sanctus vero Antoninus, Sylvius, de Lugo, Suarez et s. Alphonsus ab illis dissentientes, docent furem occidi posse, cum aliter defendi nequeant propriæ opes, vel aliquod etiam bonum magni valoris (1). Hæc opinio etiam cardinali Gousset probabilior videtur quam altera; prætermis- sis enim cæteris rationibus, lastronibus adderetur audacia ad magna crimina, si honestis hominibus obligatio imponeretur perferendæ rapinæ, quoties iniquis placeat vitam vel crumenam impetere. Plurimum ergo interest ut scelestis certum compertumque sit, jus existere ipsis obistendi, ita ut, etiam cum neque Dei, neque hominum justitiam pertimescant, nequeant tuto animo expollationem honesti viri pertentare.

11. Quoties agatur de furto notabili, videtur ex aflatis rationum momentis probanda sententia, quod, cum aliquis neque privatim neque legaliter rem amissam sibi recipere possit, jus habeat recuperationis tentandæ, etiam cum periculo eo deveniendi ut injustum possessorem periculosam resistantiam opponentem occidere cogatur: tunc enim injustus possessor fit ipse aggressor (2). At eum occidere non licet qui nos injuste impediat ab oblinenda re, quam speramus, uti, ex. gr., hæreditatem, legatum, beneficium, officium, etc. (3).

Juxta d. Antonini, d. Alphonsi, aliorumque plurium sententiam, licet etiam pudicitia; invasorem occidere, cum nequeat aliter amoveri. Ita agens mulier, ait s. Antoninus, utitur jure suo; averiens periculum consensus, qui oriri posset in ea; etiamsi vim pateretur (4). Alii tamen theologi, æque multi ac graves, aliter sentiunt; quia externam violentiam patiundo animus castitate ornatus consensum sat probabiliter negaturus esset, nec judicant quod, salva animi virtute, necessitas tulandi honorem corporis congruam afferat causam hominis occidendi et æternaliter perdendi. Probabiliorem tamen habemus doctrinam superius propositam, immo talem quam liceat etiam in praxi amplecti, tum propter periculum consensus, quod revera semper adesset, tum etiam ex argumento superius allato, ne scilicet scelesti homines audaciores fiant ex nulla sibi extimescenda resistantia bonorum.

12. Quotiescumque licet injustum aggressorem occidere propter id quod ad nos spectat, licet etiam eum occidere ad pro-

(1) S. Liguori, *Theol. mor.* lib. III, num. 583.

(2) *Ibid.*

(3) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

(4) *Sum.*, part. II, tit. 7, cap. VIII.

ximi defensionem: *Quandocumque quis habet jus alium occidendi, id potest etiam alius pro eo præstare; cum id suadeat charitas* (1). At urgetne etiam obligatio id agendi? Non ita sentiendum, nisi sint defendendi *pater*, aut *mater*, aut *uxor*, aut *filius*, aut *frater*, aut *princeps*, aut quivis vir reipublicæ *vere utilis* (2).

Esset autem semper crimen occisio calumniatoris, vel falsi testis, vel iniqui iudicis, qui injustam nobis minaretur sententiam, vel cujusvis qui infamiam nobis inferre tentaret (3).

13. Etiam duellum, respectu moralitatis et religionis, est crimen quod excusari nequit, neque prætextu veritatis delegendæ, neque ratione litis absolvendæ, neque causa honorem tutandi aut vilitalis notam avertendi. Hinc Ecclesia excommunicatione percellit tum duellantes, tum duello quomodocumque participantem; uti videre est ubi de Censuris.

Duellum definitur: pugna inter duos vel plures (privata auctoritate) inita, designatis antea loco, die, hora et modo. Hinc ut duellum habenda non est pugna quæ ex rixa oriatur, sine precedenti conventionem.

Nulla inveniri potest excusationis species, quam passio non excogitaverit ad duellum justificandum; at nulla item proferri potest, quæ Pontificum et episcoporum animadversiones et censuras effugerit (4).

Attamen, si duo exercitus ex adverso consistentet, ad horrendam pugnae cædem vitandam, de singulari certamine convenient, id licite fieret, eo quod ad publicum bonum fieret. Licet item duellum ab eo acceptare, qui, cum ad necem paratus sit, ex audacia tamen arma ad defensionem tibi profert; tunc enim duellum fit justa defensio, cum jam impossibile sit mortem aliunde evitare (5).

ARTICULUS SECUNDUS.

De abortu.

14. Si vitæ hominis numquam attentare licet, ergo nec licet mulieri extinguere fructum quem in utero gerit. Abortus ergo

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 389. — S. Thom. *Sum.*, part. II, 2, quæst. 60, art. 6.

(2) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 590.

(3) *Decret. Alex.* VII, an. 1665, et *Innoc.* XI, an. 1679.

(4) *Decret. Alex.* VII, an. 1665. *Bened.* XIV, const. 15 nov. 1752.

(5) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 400.

voluntarius est peccatum lethale, neque materiæ levitatem admittit, neque ulla ratione excusari potest, hinc ne metu quidem sive infamiæ sive mortis (1). Scientia moralis non distinguit inter foetum animatum et inanimatum, præsertim cum probabilius videatur foetus tum statim animari quando concipitur. Aliter tamen est in jure canonico: Ecclesia enim irregularitatem et excommunicationem in eos decernit, qui foetus *animati* abortum procurant, quas econtra non infligit in supposito quod foetus *inanimatus* sit. Juxta regulas canonicas, animatus supponitur foetus masculini sexus post quadraginta dies a conceptione; foetus sexus foeminei post dies octoginta (2). Qui vero etiam abortus procurationi operam præbent, ut medici, chirurgi, pharmacopolæ, obstetrices, et quisquis mulieri gravidæ proferit vel indicat medicamenta vel media ad foetum perdendum, lethaliter peccant. Item gravissime peccat infantis pater, vel quivis alius qui mulierem ad tantum crimen inducat.

15. Ex eadem causa mulieri periculose ægrotanti non licet medicinam sumere ad foetum expellendum: *excipe tamen si foetus esset corruptus; quia tunc non est jam foetus, sed massa putrida, quæ amplius non est capax animationis*. Et insuper, *certum est apud omnes, licitum esse remedium præbere prægnanti directe ad eam curandum, etiam cum periculo abortus, si morbus est mortalis*, et remedium ad valetudinem necessarium judicatur (3).

16. Mulier gravida potest etiam remedium adhibere, quod pro foetus vita periculum inducat, si illud ad valetudinem recuperandam necessarium judicetur, quando moraliter certum sit quod mors matris secum ferret et mortem infantis. *Si remedium tendat directe ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venæ, balneum, etc., hæc certe licita sunt, quando aliter certo moraliter judicatur mater cum prole moritura* (4) Supponitur tamen remedium directe in infantis mortem non tendere, cujusmodi esset *dilaceratio uteri*; nam si secus esset illud adhibere non liceret.

At in dubio utrum infans possit, necne, matri superesse, et baptismum suscipere, licetne matri remedium adhibere, quod ejus vitam salvare nequeat, quin viam infantis gravissimo exponat periculo? Dissident inter se theologi. S. Alphonsus putat non

(1) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

(2) De his sermo iterum re-urret ubi de casibus in mediol. dioc. reservatis.

(3) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 594.

(4) *Ibid.*

esse gravidæ mulieri tradendum remedium quod fœtum in discrimen adducat, nisi nulla amplius arrideat spes servandæ infantis vitæ, eique baptismum conferendi post matris obitum. Si vero periculum idem sit, ~~tunc~~ matri tum filio, cum hic versetur in periculo amittendi non vitam tantum temporalem, sed etiam æternam, charitatis ordo præcipit ut vitæ matris temporali spiritualis infantis vita præponatur. Cæterum, subjicit idem s. Doctor, juxta Salmanticensium sententiam, medici non sunt in hoc impediendi scrupulis, cum præsertim difficillime et perraro infans matri superesse et baptismum suscipere possit (1).

17. Non modo autem vetitum est abortum procurare; sed etiam conceptionem impedire, vel mulierem sterilem efficere; est enim semper agere contra naturæ humanæ constitutiva, cujus ipsi homines domini non sunt; insuper et contra matrimonii finem; si hujusmodi personæ matrimonium inierint. Hinc vetitum item masculum evirare, vel ad actum generationis impotentem quomodocumque efficere: *Hinc, ait Liguorius (2), peccant parentes qui filios, etiam consentientes, castrant, ut sint utiles cantui.* Hæc omnia tunc tantum licita fiunt cum consequuntur tamquam effectus indirecti ex remediis quæ adhiberi debuerint ad vitæ conservationem, aut ex membrorum abscissione quæ eadem de causa fieri debuerit.

ARTICULUS III.

De bello.

18. Bellum permittitur, si rationabile sit et juxta jus gentium ducatur. Ut autem bellum sit rationabile, requiritur ut indicatur a reipublicæ principe, et justa gravique de causa. Justum habetur bellum quando necessarium sit nationi vel ad suimetipsius defensionem ab invadentibus, vel ad sustollenda obstacula quæ suorum jurium usum impediunt: *Justa bella definiri solent quæ ulciscuntur injurias;* ait Augustinus (3). Si vero bellum manifeste sit injustum, qui in eo operam præstaret, injustitiæ cooperatore fieret. In dubio utrum sit justum, necne, præsumptio favet auctoritati imperantis, cujus mandatis obtemperandum est. Qui vero obedire non tenetur, cum ad arma in tali bello sumenda non vocetur, abstinere debet, quum nequeat manum præbere ad

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 394.

(2) *Theol. mor.*, lib. III, num. 374.

(3) In Josue, quæst. 40.

proximum privandum ea re quam possidet, donec certus fiat de illius possessionis injustitia.

19. Ex jure belli licet in pugna occidere hostem; at crudelitas, sævitia et vindictæ sensus, qui interdum pugnam concomitantur, vera sunt peccata, quorum malitia non imminuitur, nisi causa æstus qui militem exagitat. Extra pugnam satis est, si hostem captivum faciamus; cum nulla jam adsit necessitas occidendi eos qui arma demittunt, et belli leges nullimode permittant necari homines inermes et se dedentes. Certe, dum pugna fervet, periculo non careret tempus in eo absumere ut captivi potius hostes fiant quam occidantur: at si integrum agmen, vel cohors, vel manipulus, cum undique circumventum se cernit. sæpe dedat, armaque demittat, pugna intermitteri debet; jura enim humanitatis violarentur, si tranquillo animo crudeliter necarentur ii qui se captivos tradant, et ad quamlibet offensionem inermes se faciant.

20. Leges autem æquitatis occidere velant insontes; quo nomine relate ad bellum appellantur pacifici cives, pueri, senes, religiosi viri ac mulieres, religionis ministri, viatores, villici qui arma non gerunt; qui omnes jus habent ne ab hoste injuria afficiantur, sub conditione tamen ne ad pugnam ullimode operam conferant.

Cum secerni non possint cives pacifici ab iis qui arma tenent, aut nequeat illis securitas præstari quin damnum sibi inferatur, uti in obsidionibus evenire solet, dum in uno ambitu et pacifici et bellatores consociantur, nulla erit ratio ut oppugnatores, quibus justitia favet, recedant.

Necessitas belli interdum potest etiam ducem compellere, ut severe agat in urbem, vel provinciam, quæ absque ratione pervicacem resistantiam opponat, quæ vinci non posset, si venia concederetur. Tunc tamen minus potentia quam absoluta necessitas est consulenda; jus enim destruendi non adest, nisi identificetur cum jure propriæ conservationis et defensionis. Urbem, provinciam vastare extra casum necessitatis, idem esset ac omnes charitatis et justitiæ leges conculcare.

21. Possunt stratagemmata in bello adhiberi, iter aliquod, ex. gr., publico jussu militibus designando, cum oppositum revera animo excogitetur. Hujusmodi simulationes, fallaciaque indicia habenda non sunt ut mendacia: non enim mendacii nomine ferienda industria qua dux consilii sui cognitionem hostibus tegit, occasionem ei præbens qua decipiatur: *Talis occullatio*, ait d. Thomas, *pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est uti*

in bellis justis (1). At vetitum est puteos fontesque veneno inticere, vel aliud quodcumque peragere quod prudentia nequeat ullimode prævideri nec præcaveri.

Licet captivo fugam, si possit, petere: data tamen inimico fides religiose servanda est; id enim exigit jus naturæ et gentium. Adimplendæ sunt ergo pactiones, conventiones, tractatus: aliter enim bellorum finis numquam haberi posset.

22. Status militaris a religionis officiis non absolvit, quæ omnibus ætatibus et conditionibus æque imponuntur. Milites item ac duces, immo duces ut simplices milites, tenentur interdum elicere actus fidei, spei et charitatis, preces effundere, sacramenta suscipere, missam diebus festis audire, nisi legitime impediuntur: duces vero quammaxime rei fiunt, cum absque necessitate, diebus festis, et dum sacra officia peraguntur, bellicas exercitationes militibus imponunt, unde ab audienda missa prohibentur. Neque minus damnandi, si, quin duella cæterasque pravitates, uti debent, impedian, approbent immo et promoveant sive exemplo sive sermone. Hinc sæpe ipsis imputanda sunt crimina, rapinæ, damna ab eorum militibus illata.

De injuriis quæ a militibus peragi solent aut possunt iterum nobis sermo erit ubi de septimo Decalogi præcepto.

Peculiares militum et imperantium obligationes recensentur in legibus et statutis quæ ad ipsos respective spectant. Sed religio quoque ejusmodi sancit statuta, quoad ea omnia quæ evangelicæ moralis sanctitatem non violant: *Subjecti estote*, ait d. Petrus, *omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tamquam ab eo missis* (2).

ARTICULUS IV.

De suicidio.

23. Non licet sibimetipsi mortem inferre; nemo enim est vitæ dominus, ut eam ad beneplacitum abjicere possit. Hinc, ait Catechismus concilii Trid., *Legis verbis non ita præscriptum*: ne alium occidas, *sed simpliciter*: ne occidas. *Quod si nonnulli martyres videntur sibi mortem procurasse se projicientes inter flammæ ad quas fuerant condemnati, vel feras instigantes quibus erant prolati, ipsi seipsos occiderunt vel ex divina inspira-*

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 10, art. 2.

(2) Epist. I, cap. II, 13.

tione, vel inculcata ignorantia, putantes scilicet ex bona fide se posse id facere ad Dei gloriam et tyrannorum confusionem.

Non tamen suicidii rei habendi qui vitæ discrimini se obijciant ex necessitate vel munere; ut milles, qui patriæ bono devotus se occidi potius sinit quam a suo loco recedat; ut filius, qui, ex filiali pietate, extremo panis frusto se privat ad patrem alendum; ut naufragus, qui ex charitate extremam salutis tabulam alteri cedit. Aliud enim est sibi mortem inferre, aliud a vitæ defensione abstinere, vel alterius vitam propriæ anteponere, quod, docente d. Thoma, interdum licet (1), immo et laudatur.

24. Licet etiam, irrupente incendio, se per fenestram demittere ad mortem certam et instantem effugiendam. Item puella, ad evitandam tentatam suæ pudicitiae violationem, non potest quidem sibi mortem inferre, sed, justa plurium sententiam, potest se periculo amittendæ vitæ obijcere: quæ sententia improbabilis non videtur s. Alphonso, si puella ita agat ex virtutis amore, vel consentiendi timore (2).

Non item suicidio damnandus qui poenitentiae rigoribus vitam suam breviorē faciat; dummodo tamen jejunia, vigiliæ et macerationes æquam mensuram non excedant. Si quid vero in hoc moderationem prætergrediatur, id facile excusatione dignum efficiunt bonæ fides, timor divini judicii et desiderium divinæ justitiæ satisfaciendi. Mulier tamen peccaret, et interdum etiam lethaliter, si, contra mariti jussum, tales sibi permetteret corporis afflictationes quæ ejus valetudinem viliare possent.

25. Qui vita periclitatur, non tenetur tali se subijcere chirurgicæ operationi a qua insuperabiliter abhorreat; ut esset cruris amputatio vel calculi eductio. Et quidem nimis periculosum esset de re tam molesta gravem imponere obligationem: *Et sic ne virgo ægrotans tenetur subire manus medici vel chirurgi in verendis, quando id ei gravissimum est, et magis quam mortem ipsam horret* (3). Secus vero de muliere quæ non possit parere nisi ope chirurgi, quia tum periclitatur etiam fœtus vita tam corporalis quam spiritualis.

Cum vero Deus sit non vitæ tantum, sed et membrorum omnium dominus, item non licet neque membrum sibi abscindere, nec pati ut nobis abscindatur; nisi ex medicorum judicio mutilatio necessaria sit ad periculosi morbi sanationem, totius-

(1) In 3, dist. 29, quæst. 1, art. 3. — S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 366.

(2) Lib. III, num. 367.

(3) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 372.

que corporis conservationem. Sancti Ecclesiæ patres ut suicidas eos omnes habent qui ad carnis tentationes avertendas virilitatem sibi adimunt (1). Item graviter peccant et illi qui ad militiæ onus effugiendum sibi manus aut digitos abscindunt, vel aliam gravem corporis læsionem voluntarie subeunt ut ad eam inhabiles se constituent.

C A P U T S E X T U M.

DE SEXTO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Sextum præceptum est: *Non mœcaberis*, ad quod refertur et nonum: *Non desideraberis uxorem proximi tui*; prohibet autem utrumque quodvis peccatum castitati oppositum. Opponitur vero castitati luxuria, quæ est inordinatus sive appetitus sive usus venereorum. Sextum igitur præceptum, quod nono quodammodo completur ac declaratur, prohibet non modo fornicationem et adulterium, sed etiam cogitationes, desideria, intuitus, verba, tactus et generatim actus omnes qui ad impuritatem ducere possint. Hinc distinctio inter actus *luxuriæ consummatæ*, ut illicita viri copula cum muliere, et actus *luxuriæ non consummatæ*, uti cogitationes inhonestæ, impura desideria, inverecondi aspectus, verba obscæna, oseula lasciva, tactus impudici.

Vitium impuritatis est omnium communissimum. *Frequentior*, ait d. Alphonsus, *et abundantior est confessionum materia, propter quam major animarum numerus ad infernum delabitur* (2).

Quodcumque luxuriæ vel carnalis delectationis peccatum lethale est, neque materiæ parvitatem admittit, saltem quando directe ejusmodi dilectatio castitati opponitur. Erit autem primo agendum de peccatis luxuriæ non consummatæ, deinde de peccatis luxuriæ consummatæ.

ARTICULUS I.

De peccatis luxuriæ non consummatæ.

2. Peccatur contra sextum præceptum consentiendo malis cogitationibus, inhonestis nempe, seu sanctæ castitatis virtuti ad-

(1) S. Thom., *Sum.*, part. II, sec. quæst. 65. — S. Chrys. homil. LXXIII.

(2) *Theol. moral.*, Lib. III, num. 413.

versis. At vero mala cogitatio imputabilis non est, nisi sit voluntaria. Jammodo ad decernendum utrum sit voluntaria, necne, tria sunt distinguenda: *instigatio*, *delectatio* et *consensus*. *Instigatio* non est nisi idea mali, seu rei illicitæ, quæ menti occurrat, eaque per se peccatum non est. *Delectatio* est carnalis voluptas quæ a mala cogitatione excitatur, quam si statim ac aliquis advertat non posse in ea sine peccato immorari, non rejiciat, immo e contra cum satis plena advertentia et deliberato proposito de ea condelectetur, lethale aderit peccatum. *Omnia delectatio carnalis sive luxuriosa, cum advertentia et deliberatione capta, est mortale peccatum* (1). Si voluntas non consentiat, nisi imperfecte et dubitanter, peccatum erit veniale; si nullimode consentiat, nullum aderit peccatum.

Voluntatis igitur *consensus* non est confundendus neque cum cogitatione, neque cum delectatione quæ cogitationem de re venerea ordinarie concomitatur. Hujusmodi delectatio adesse potest, quin voluntas ullimode intersit; et quousque voluntas non accedat, neque ei adhæreat, peccatum adesse non potest, nec est nisi tentatio, quæ immo sit occasio meriti ei qui ipsam rejiciat (2).

3. Agimus hic de carnali delectatione, libidinosa nempe et venerea, quæ circa partes sentitur, quæ naturales vocantur, et ex commotione virium generationi inservientium exoritur. Hujusmodi delectatio non admittit per se materiæ levitatem, uti dignoscitur ex damnata propositione: *Est probabilis opinio quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis* (3). Estne idem dicendum de delectatione organica, naturali, quæ sine ulla virium genitalium commotione oritur ex sola proportionem objecti sensibilis ad sensum, visibilis nempe ad visum, tangibilis ad tactum? Theologi non idem in hac quæstione sentiunt. Sunt qui in delectatione naturali materiæ levitatem admittunt. *Non peccat nisi venialiter*, ait Billuart (4), *qui aspicit pulchram mulierem, aut tangit ejus manum vel faciem, præcise propter delectationem mere organicam et sensualem, consistentem in quadam conformitate rei visæ vel tactæ cum organo visus vel tactus, ita ut non sit aliud quam delectatio de re pulchra quæ videtur, aut de re blanda,*

(1) *Ibid.* num. 413.

(2) Vide *De peccatis*, ubi *De delectationis morosa*.

(3) Decret. Alex. VII, an. 1663.

(4) *De luxuria*, art. 2.

molli, tenera, quæ tangitur, absque alia cujuscumque rei turpis delectatione. Sunt autem alii theologi qui tuentur, attamen non omnes prorsus identice inter se, materiæ levitatem in delectatione sensitiva non esse admittendam. Non datur, ait Vigorius (1), parvitas materiæ in delectatione sensibili sive naturali, nempe de contactu manu fæminæ, prout de contactu rei lenis, puta rosæ, panni serici et similium: quia, ob corruptam naturam, est moraliter impossibile habere naturalem illam delectationem quin delectatio naturalis et venerea sentiatur, maxime a personis ad copulam aptis, et maxime si actus isti habeantur cum aliquo affectu et mora. Attamen aliud est agere propter delectationem capiendam, aliud cum delectatione quæ consurgit ex qualitatibus corporibus adnexis, in qua bene dari potest parvitas materiæ, si delectatio sit mere sensibilis sive naturalis, modo non sis in ea, sed in tactu delectationem detesteris: alias non ageres cum delectatione, sed propter delectationem, quod non potest esse sejunctum a periculo incidendi in delectationem veneream.

Prior sententia cardinali Gousset probabilior videtur: at, cum sive juxta unam sive juxta alteram sententiam peccetur quærendo naturalem delectationem, peccatum vero sit plus minusve grave, pro majori aut minori periculo incidendi in carnalem delectationem, spectatis actus circumstantiis et natura, semper oportet in delectatione naturali ex deliberato proposito non immorari. *A delectatione sensuali ad veneream, maxime in sensu tactus aut visus, facilis est progressus (2).*

4. Non licet oculos sine necessitate in iis rebus retinere quæ aspici nequeunt sine modestiæ offensione et puritatis periculo. Immodestus intuitus est lethalis aut venialis, secundum quod plus minusve periculi creet, vel plus minusve excitet cupiditatis. Ut hinc rite judicium feratur, ratio habenda est tum naturæ rei inspectæ, tum causarum quibus determinetur inspectio, tum animi sensuum qui ipsam concomitentur, tum effectuum qui ordinario consequantur. Intuitus enim per se et in suo objecto innocens fieri potest mortalis ex intentione vel fine sibi ab agente proposito: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde suo (3).* Idem dicatur de tactibus, qui periculosiores adhuc sunt quam intuitus, et hinc facilius lethales.

(1) Lib. III, num. 416.

(2) Billoart, *De temperantia*, dissert. V, art. 2.

(3) Matth. V, 28. — Vide in *Tract. de peccatis*, quod diximus *De delectatione morosa*.

5. Inter personas non conjugatas aspectus, oscula, amplexus, tactus, quantumvis levia, etiam in partibus honestis, si fiant cum affectu delectationis venereæ, sunt mortalia peccata. Hinc mortaliter peccant qui, cum præfatos actus leves exercent sub prætextu urbanitatis aut amicitia, carnali delectationi inde exurgenti deliberate consentiunt.

Aspectus, oscula, amplexus, tactus in partibus honestis, si fiant tantum officii, aut consuetudinis patriæ, aut urbanitatis, amicitia, reconciliationis causa, etiamsi suboriatur venerea delectatio, modo statim reprimatur, peccata non sunt (1). In his tamen servanda est decencia status; quod enim licitum est laicis, plerumque dedecet in clericis, ac maxime in religiosis.

Cavendum est autem ne aspectus, oscula, tactus, etiam ea quæ licita sunt, fiant cum nimia mora aut nimio ardore, propter periculum commotionis carnalis, quam in quantum fieri potest vitare semper debemus.

Non excusatur a mortali osculum oris ad os, sit fiat modo valde moroso, aut sæpius eodem temporis momento repetatur; neque osculum quod fit per immissionem linguæ unius in os alterius (2).

6. Aspectus, oscula, amplexus, tactus in partibus honestis ob solam delectationem organicam, sensibilem seu naturalem, non sunt mortalia, sed magis minusve periculosa, pro circumstantiis (3). Hinc nemo peccati mortalis nutrices damnat aut ancillas quæ, delectationis sensibilis aut naturalis causa, rejecta turpi intentione, molles infantum carnes tangunt aut osculantur.

Diximus autem *periculosa*; nam, ut nemo non sentit, facilis est a delectatione naturali ad veneream transitus, propter utriusque delectationis affinitatem.

Aspectus, oscula, tactus, amplexus in partibus honestis, habita ex levitate, joco, curiositate, peccatum veniale non excedunt, si aliunde absit libidinosus affectus. Hinc venialiter tantum peccat vir qui, hujusmodi causa, foeminam in facie osculatur, aut faciem ejus manu tangit, ejus manum comprimit, digitos aut brachia contorquet, et similia. Ita et de foemina respectu viri (4).

7. Aspectus, oscula, tactus alieni corporis diversis sexus in partibus pudendis aut vicinis, si immediate fiant, etiamsi ex levitate, joco, curiositate, præter casum necessitatis, ordinarie sunt peccata mortalia.

(1) S. Thomas, s. Antoninus, s. Alphonsus de Liguori, Sylvius, Billuart, etc. etc.

(2) S. Liguori. *Theol. mor.*, lib. III, num. 417. — Billuart, etc.

(3) S. Antoninus, Sanchez, Sylvius, Billuart, etc.

(4) Billuart, etc.

Diximus 1.º, *alieni corporis*. Nam adspicere aut tangere propria verenda ex levitate aut curiositate, per se mortale non est, quia propria minus movent quam aliena. Cavendum tamen ne adspectus aut tactus sit morosus, aut frequentius absque causa iteretur; secus enim jam adesset proximum libidinis periculum et hinc mortale peccatum (1). Adspicere autem et tangere seipsum propter necessitatem aut utilitatem, a culpa vacat.

Diximus 2.º, *diversi sexus*. Adspectus non morosus ex sola curiositate aut levitate pudendorum inter personas ejusdem sexus, ut contingit inter viros simul natantes, aut foeminas simul se lavantes, non est mortalis. Secus vero, si aspectus sit nimis morosus, vel adspiciens valde propensus ad sodomiam (2). At non excusatur a mortali tactus pudendorum alterius personae etiam ejusdem sexus, nisi fiat ex quadam petulantia non sufficienter deliberata.

8. Diximus 3.º, *in partibus pudendis*, generationi nempe insertivientibus. Itaque mortaliter peccat qui, etiam ex levitate, joco vel curiositate partes genitales tangit personae diversi sexus, etiam si tactus morosus non sit; item qui illas adspicit, nisi prospiciantur e loco tam remoto tamque brevi tempore, ut absit periculum libidinis commotionisve carnalis (3).

Adspicere ex sola curiositate pudenda personae diversi sexus depicta aut sculpta non excedit probabilius peccatum veniale; quia artificialia minus movent quam naturalia: sed in praxi vix a mortali excusatur vir qui morose pudenda adspicit depictae mulieris.

Adspicere, ex sola curiositate aut levitate, partes minus honestas sed non turpes mulieris, ut collum, humeros, brachia, crura, pectus, non est de se mortale, secluso lapsus periculo (4).

Hinc mortaliter non peccat qui ex curiositate adspicit nuda ubera mulieris, nisi morose aut studiose adspiciat; peccat autem mortaliter qui absque causa illa tangit.

Diximus 4.º, *immediate*, sive etiam mediate per solum indusium. A mortali enim vir excusatur qui ex levitate vel joco tangit mulierem supra vestes; modo tamen tactus non fiat ex libidinis affectu.

Etiam 5.º, *præter casum necessitatis*. Unde medici ac chirurgi, aspicientes aut tangentes pudenda etiam personae diversi sexus,

(1) Liguori, *Theol. moral*, lib. III, n. 419. — Sanchez, Sylvius, Billuart, etc.

(2) S. Liguori, loco cit.

(3) S. Liguori, Billuart, etc.

(4) S. Alphonsus, Billuart, Navarrus, Sauches, Sylvius, etc.

non peccant, etsi per accidens involuntariam pollutionem patiantur. Idem intelligatur de personis quæ ægrotos curant.

Demum 6.º, *ordinarie*. Nam excusantur a mortali qui aspiciunt infantes nudos etiam alterius sexus: sic non peccant mortaliter ancillæ, quæ, non alia quam curiositatis aut levitatis causa, partes infantum genitales inspiciunt vel etiam manu tangunt. Minime vero peccant, si id propter aliquam necessitatem faciunt quolibet secluso libidinoso affectu (1).

9. Mulier quæ impudice se tangi permittit, mortaliter peccat. Tenetur ergo resistere tangere volenti. Verum si vi opprimatur, valde probabiliter non tenetur clamare cum periculo damni notabilis, infamiæ scilicet vel nimis verecundiæ, nisi adsit proximum consentiendi periculum; non tenetur enim cum tanto incommodo vim vi repellere, si aliter jam resistat quantum potest (2).

Mulier permittens se tangi modo pudico, non peccat, nisi ei constet tactus malitiose seu pravo affectu fieri; libidinosæ enim tangenti resistere tenetur.

10. Tactus impudici eandem malitiæ speciem habent quam actus ipse venereus ad quem ordinantur: ideoque explicandum est in confessione utrum habiti fuerint cum persona ejusdem, an diversi sexus; cum soluta an cum conjugata, an cum cognata, Deo dicata, etc.

At quæritur num idem dicendum sit de simplici adspectu? Alii plures affirmant, alii probabilius negant. *Quomodo enim fœmina, aspiciendo turpiter sacerdotem nudum, committit sacrilegium, quod consistit in violatione personæ sacræ, cum ibi nulla violatio intercedat? et quomodo quis adspiciens turpiter consanguineam, committat incestum?* (3) Si quis igitur absque pravo desiderio personam turpiter adspiciat, non tenetur dicere in confessione qualis fuerit persona ista: secus vero, si adspectus fiat cum desiderio, quia desiderium totam induit malitiam illius exterioris peccati quod est ejus materia.

11. Hucusque de impudicitia inter solutos: nunc de eadem inter conjugatos pauciora, alibi multo plura dicturi.

Oscula, tactus, amplexus, adspectus inter conjuges, citra periculum pollutionis et intra terminos naturalis honestatis, licita sunt, si fiant in ordine ad usum matrimonii: sunt autem peccata

(1) S. Alphonsus, Billuart, Navarrus, Sanches, Sylvius, etc.

(2) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 451.

(3) S. Liguori, lib. III, num. 241.

dumtaxat venialia, si in eis sistatur, nec ad copulam ordinentur (1). Quidam etiam non improbabiliiter excusant ab omni culpa, si sint ad fovendum mutuum amorem, qui matrimonio valde est necessarius.

Tunc autem solum censentur conjuges graviter transgredi limites naturalis honestatis quando admittunt vel attentant aliquid sodomiticum, aut cum sibi creant periculum pollutionis. Extra duos hosce casus, quantumvis actus sint turpes, excedere peccatum veniale non videntur (2).

Juxta sententiam valde probabiliorem, quæcumque omnino prohibita sunt solutis, eadem ratione vetantur sponsis. Secluso tamen affectu libidinis, sponso licet sponsam osculari, aut honeste tangere ad mutuum fovendum amorem in ordine ad matrimonium futurum (3).

12. Sermones inhonesti, qui adhibeantur ut quisvis ad iniquitatem inducatur, lethales certe sunt. Lethales item dicendi qui coram adolescentibus habeantur ea intentione ut perversitatem edoceantur et ad malum trahantur. Idem dicendum de verbis obscænis, de sermonibus nimis liberis, qui habeantur vel ex libidine vel cum periculo gravis scandali aut delectationis carnalis tum ejus qui loquitur, tum eorum qui audiunt. Et generice scandalum non deest, si quando hujusmodi sermones coram adolescentibus proferantur. Tandem verba non modo inhonesta, sed quæ vere ad pudorem moveant, etsi ex levitate prolata, ut lethalia, saltem in praxi, habenda sunt. Sic, v. gr., non excusatur a mortali qui, absque causa, nominat pudenda alterius sexus.

13. Exceptis hisce casibus, sermones liberi, verba minus honesta, quæ levitatis tantum causa et ad modum joci proferuntur, ordinarie venialia dicenda sunt. *Loqui turpia ob vanum solatium, sive jocum, de se non est mortale, nisi audientes sint ita spiritu debiles ut scandalum patientur, aut nisi verba sint nimis lasciva. Hinc dicteria turpia quæ proferuntur a messoribus, vindemiatoribus, mulionibus et aliis operariis, non sunt mortalia* (4).

Li qui, modo quo exterius se gerunt, malos approbare sermones, et licentiosæ conversationi animo accedere videantur, eadem culpa rei fiunt ac qui loquantur. Quod vero de sermonibus

(1) S. Liguori, lib. VI, num. 933. — Billuart, *De temperantia*, disset. VI, art. 17, etc.

(2) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI.

(3) *Ibid.*

(4) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 426. — S. Antoninus, Sanchez, etc.

inhonestis, id de carminibus dicatur, tum relate ad auctores aut cantores, tum relate ad auditores.

Parochi et confessarii tenentur modestiæ studium fidelibus maxima sedulitate commendare, et quarumcumque rerum fugam quæ pudori officere possint; sæpe nec non ad eorum mentem revocent Apostoli monitum: *Fornicatio autem et omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos* (1).

14. Mulieres culpabiles fiunt, quando ita se vestibus componunt ut modestiæ injuriam ferant; culpabiliores vero, si inverecundum morem inducant. Ita sane graviter peccant mulieres quæ ubera immoderate denudata ostendunt, aut alicubi moræ ipsum introducunt ubera, etsi non ita immoderate, denudandi.

Peccant item lethalter liberalium artium cultores, quorum tabulæ, statuæ, incisiones pudoris leges non servant, quibus nempe exhibentur personæ grandiores nudis partibus pudendis. Idem dicas de iis qui talia committunt, vel publice exponunt, ut in musæis, in hortis, etc. Diximus *personæ grandiores*: tolerantur enim et tolerari possunt, etiam in ecclesiis, angeli et genii qui sub forma parvulorum repræsentantur. Attamen partes vere pudendæ teguntur aliqua industria etiam in illis minoribus figuris quibus angeli in ecclesiis pinguntur; nec mos contrarius tolerandus omnino esset.

Culpabiles item dicendi qui scribunt, imprimunt, vendunt aut commodant libros impudicos, obscænos, cupiditatum æstum excitantes aut foventes, ut quamplurimæ ex fabulosis narrationibus (*romanzi, novelle*) et amatoriis libellis. Hujusmodi libri quammaxime perniciosi sunt, juvenibus præsertim: hinc severe et constanter avertendi sunt juvenes præcipue ab istiusmodi librorum lectione; nequeunt enim legi sine innocentiae, virtutis et morum periculo. Eos autem legere cum delectatione carnali lethale est; legere ex curiositate, vel ad modum solatii, veniale, nisi forte proximum carnalis delectationis periculum adsit (2).

15. Lethalter peccant et ii qui vel conficiunt, vel repræsentant opera theatralia vere obscæna, ut quasdam comœdias et tragœdias in quibus neque virtuti, neque matrimonii sanctitati reverentia servatur (3).

Repræsentationi *valde turpi* non licet sub gravi quomodocumque contribuere sive subscriptione sive favore. Peccant item mortaliter et simplices spectatores qui repræsentationi notabiliter

(1) Ephes. V, 3.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 526. — Sanchez, etc.

(3) S. Liguori, lib. III, num. 427.

turpi intersint pro obscæna delectatione, quam ipsa excitatura sit. Aliter vero de iis qui pro curiositate tantum et solatio intersint, qui nonnisi venialiter peccant, dummodo tamen sibi firmiter proponant nullimode consentiendi cuicumque carnali commotioni, vel non habeant unde prudenter timeant ne in grave peccatum prolapsuri sint (1).

At difficilior sane a lethali culpa juvenem excusare qui, absque necessitate, obscæno spectaculo interesse audeat, nisi forte conscientia sit valde firma et verecunda, et propriam habeat sibi faventem experientiam. Verum etiam hoc in casu necesse est, ne exemplum ejus occasio fiat, qua alii juvenes indecentibus spectaculis se interesse posse confidunt (2).

16. Si repræsentationes non sint notabiliter obscænæ, neque in re, neque in modis, non est nisi veniale peccatum eorum qui sine rationabili causa eisdem intersint. Excusantur immo a quocumque peccato, si justa de causa assistant. Sic, ex. gr., potest sine peccato spectaculis interesse mulier conjugata, ne marito imperanti displiceat, filius item aut filia, ut patri obediant (3). Sed tum ii qui coguntur spectacula adire, tum qui putant posse se sponte sua ad ea convenire, a periculo quammaxime sibi cavere tenentur.

17. Theatrum per se malum non est; hinc nequit absolute condemnari, fit tamen plus minusve periculosum, juxta circumstantias, et argumenta quæ pertractentur. Nequeunt ergo approbari ii qui spectacula de more frequentant; sed iis prohibenda sunt quibus lethalis culpæ occasio proxima fiant.

Cum vero spectacula non sint per se mala, etiam artes histrionica et mimica, licet ordinarie animæ periculosæ sint, non tamen habendæ ut absolute malæ. *Ludus*, ait Angelicus Doctor (4), *est necessarius ad conversationem vitæ humanæ. Ad omnia autem, quæ sunt utilia conversationi humanæ, deputari possunt aliqua officia licita. Et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum: nec sunt in statu peccati* (histriones), *dummodo moderate ludo utantur, idest non utendo aliquibus illicitis* (turpibus) *verbis vel factis in ludum, et non adhibendo ludum negotiis et temporibus indebitis... Unde illi qui moderate eis subveniunt, non peccant, sed juste faciunt, mercedem ministerii*

(1) S. Liguori, lib. III, num. 427.

(2) *Ibid.*

(3) S. Liguori, lib. III, num. 427.

(4) Sum., part. II, sec. quæst. 168, art. 3.

eorum eis tribuendo. Eodem plane sensu loquuntur dd. Antoninus (1), Ligorius (2) et Salesius (3).

18. Ex hisce patet, mimos et comædos ab allatis doctoribus habitos non esse uti excommunicatos. Non enim extat lex generalis quæ sub pœna excommunicationis talem artem prohibeat. Concilii arelatensis (an. 314) canon: *De theatricis, et ipsos placuit, quamdiu agunt, a communione separari*, habendus est ut regula quædam particularis. Cæterum, non satis constat utrum decretum hoc latum in eos qui paganorum spectaculis interessent, applicari possit et histrionibus nostræ ætatis: ut item non satis constat an hic de excommunicatione agatur *ipso facto* incurrenda. Certum sane est comædos in Gallia uti excommunicatos olim habitos fuisse. At Pontas sese decepit quando dixit: *Omnibus compertum est parochos quocumque die festo ad missæ evangelium publice denuntiare comicos uti excommunicatos* (4). Formula enim dominicalis sermonis in plurimis Galliarum diocesium ritualibus nullam de hac excommunicatione mentionem refert, quorum triginta fere inspexit emin. Gousset. Quomodo-cumque vero se res habeat, cum nihil decernatur in jure canonico, et de peculiari gallicanæ disciplinæ statuto agatur, quod nunc ab episcopis nullimode propugnari videtur, uti ex eorum saltem silentio est arguendum, judicandum est etiam ibi in desuetudinem abiisse talem excommunicationem, etiamsi extitisset.

19. Quando igitur aliquis scenicus actor in mortis periculo versetur, parochus suum illi ministerium proferre tenetur. Si ægrotus minus dispositus videatur ad artem suam deserendam, prudentiæ erit, juxta Gousseti consilium, non aliud ab eo exigere, nisi simplicem declarationem, quod sese episcopi judicio submissurus sit, si valetudinem recuperaverit. Data hujusmodi declaratione, religionis subsidia ei ministrari debent. At si petitam declarationem neget, Ecclesiæ benedictionibus et sacramentis indignus habeatur.

Si vero, valetudine recuperata, actor episcopi judicium petat, episcopus pro sua sapientia animadvertet utrum, perspectis circumstantiis ac dispositionibus ipsius subjecti, absolute promissionem ab eo exigere debeat, theatrum, statim ac possibile fiat, deserendi, an prudentius sit tolerare ut in suæ professionis exercitio plus minusve temporis permaneat, media ei suggerendo

(1) Sum., part. II, tit. 8, cap. IV.

(2) Theol. mor., lib. III, num. 420.

(3) Philothea, part. I, cap. XXIII.

(4) Dict. casuum consc. ad verbum Comædia.

quibus se valide præmuniat contra pericula ab eadem inseparabilia. Cæteris paribus indulgere magis licebit cum sœmina, quæ sit sub maritalis potestatis imperio, quam cum viro, qui dominus omnino sit actuum suorum.

20. Idem fere dicendum de choreis ac de theatralibus ludis: *Choreæ*, ait post s. Antoninum s. Alphonsus Ligorius, *per se licitæ sunt, modo fiant a secularibus cum personis honestis et honesto modo, scilicet non gesticulationibus inhonestis* (1). Quando vero sancti Patres eas interdum valde reprehendunt, loquuntur de choreis turpibus, aut earum abusu (2). Etiam s. Franciscus Salesius convenit cum præcatis; de quo sufficiat perspicere quid dicat in sua *Philothea*.

Raro tament choreæ, etiam decentes, aliquo periculo carent, quod majus aut minus esse solet pro circumstantiis ac dispositionibus eorum qui eas frequentant. Ideo imprudentis esset eas consulere aut approbare; attamen aliud est eas approbare, aliud econtra eas tantummodo tolerare. Ideo animarum pastor faciat quod prudens zelus ipsi concedat, ut impediat ne hujusmodi voluptuaria oblectamenta, saltationes scilicet quæ fiunt inter promiscuos sexus (*feste da ballo*) in parœcia sua introducantur; cavere tamen debet ne nimis progrediatur, quia sibi imminere posset periculum postea ex necessitate a proposito recedendi; quod ejus auctoritati magnum detrimentum inferret. Si igitur non obstantibus propria vigilantia atque adhortationibus usus chorearum in ejus parœcia introduceretur ac stabiliretur, ipse eum tolerare deberet, dummodo servarentur civiles præscriptiones quæ ad eas moderandas forte fuerint constitutæ.

21. Pro tribunali tamen pœnitentiæ deneganda erit absolutio: 1.º iis qui persistent in voluntate frequentandi choreas, quæ jure habeantur *notabiliter indecentes*, sive ratione immodestiarum vestium, quæ in iidem adhibeantur, quibus nempe mulieres ubera immoderate denudata ostendant; sive ratione obscenorum verborum, quæ passim proferantur, sive denique ratione ipsarum chorearum, quæ ducantur modo modestiæ legibus contrario. Excusanda tamen esset mulier, quæ, dum nihil sibi permetteret decentiæ oppositum, ad hujusmodi choreas conveniret unice ut mariti sui voluntati obsequeretur, cui absque incommodis displicere non posset.

2.º iis qui choreas personatas (*balli in maschera*) frequen-

(1) S. Antonin., *Sum.*, part. II, 6, c. 6.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, III. num. 429.

tant, propter turpia dicta et facta quæ ab iisdem fer inseparabilia sunt.

3.º Iis qui dimittere nolunt consuetudinem saltandi tempore divinorum officiorum, aut tempore quo e christiana pietate etiam civilibus legibus saltationes interduntur, præsertim si aliorum scandalum intercedere possit.

4.º Iis, quibus choreæ, etiam si per se honeste flant, proxima tamen occasio sint lethalis peccatis, nisi sincere dispositi sint ad ulterius ab iisdem abstinendum. Animadvertendum tamen, non sufficere ad choreas *occasionem proximam* efficiendas mortalis peccati quod sint *ocasio* turpium cogitationum aliarumve tentationum, etiam quotiescumque eæ frequententur; ejusmodi enim tentationes ubique occurrunt, atque etiam in solitudine non secus ac inter mundi strepitum.

ARTICULUS II.

De peccatis luxuriæ consummatæ.

22. Septem species distinguuntur peccatorum *luxuriæ consummatæ*, nempe *fornicatio simplex*, *stuprum*, *raptus*, *incestus*, *sacrilegium*, *adulterium* et *peccatum contra naturam*. Hoc autem postremum triplex iterum vitium comprehendit, nempe *pollutionem voluntariam*, *sodomiam* ac *bestialitatem*.

23. Fornicatio simplex est concubitus soluti cum soluta ex mutuo consensu. Soluti vero dicuntur qui liberi sunt non solum a vinculo matrimonii, sed etiam a mutua cognatione vel affinitate in gradibus prohibitis, a voto continentiae, ab ordine sacro nec non violentia. Ad fornicationem reducitur concubinatus inter solutos, quippe qui aliud non est quam continuata fornicatio.

Fornicatio vetita est jure naturali; proindeque non solum est mala quia prohibita, sed prohibita quia mala. Barbari tamen, sylvestres, agrestes et rudes quibus deest instructio, possunt ignorare, etiam invincibiliter, fornicationis malitiam, quia, ut ait S. Thomas, *hujusmodi inordinatio, cum non manifeste contineat injuriam proximi, non est omnibus manifesta, sed solum sapientibus per quos debet ad aliorum notitiam derivari* (1).

Communiter absolvendus non est concubinarius, etiamsi dei magni doloris signa, nisi concubinam dimiserit, aut nisi postquam (concubina extra domum degente), per aliquod tempus

(1) S. Thomas, quæst. 15 *De Malo*, art. 2 ad tertium. — Billuart, *de Temperantia*, dissert. 6, art. 11, appendix 1. — Soto, Sylvius, etc.

notabile ad eam non accesserit (1). De hoc autem fusius, ubi de *pœnitentia*.

24. Stuprum est defloratio virginis, ipsa invita (2), vel etiam juxta plures, illa consentiente (3). Virginis autem nomine non intelligitur, ea quæ virtutem virginitatis ita servavit ut nullo peccato luxuriæ fuerit maculata, sed illa quæ virginitatis characterem integrum retinet, quamvis delectationibus venereis aut mollitiæ polluta fuerit. Itaque virginitas hic sumitur non pro virtute, sed pro statu integritatis.

Quæritur num virgo teneatur potius permittere se occidi quam violari, quando nempe aggressor ei mortem minatur, si copulæ non acquiescat?

Duplex adest sententia. Prima, quam tenent Navarrus, Sotus, Toletus et alii, docet feminam non teneri mortem pati potius quam violari; sed posse tunc permissive se habere, dum accidit copula; modo voluntate positive resistat, et consensus periculum absit; quia, ut ajunt, illa permissio non est tunc cooperatio moralis, sed tantum materialis; et ideo ob periculum mortis satis excusatur. Secunda sententia, quam tenent de Lugo, Salmanticenses et alii, docet hoc omnino illicitum esse, quia, cum fœmina se agitando impedire possit congressum; si non impediat propter metum mortis, immobilitas ejus haberi potest ut cooperatio voluntaria et vere moralis. Hæc secunda sententia suadenda est in praxi, saltem ob periculum consensus, quod in illa permissione vel quiete faciliter adesse potest (4).

25. De raptu hic non agitur quatenus matrimonium invalidum reddit, sed quatenus altera est e luxuriæ speciebus: sub hoc autem respectu consideratus definiri potest: vis illata cuiusque personæ, aut iis quorum potestati rapta subest, explendæ libidinis causa.

Dicitur 1.º, *vis illata*; seu violentia physica et proprie dicta, vel etiam metus qui gravis censeatur respective ad personam quæ rapitur. Si qua persona consentiat rapere volenti et sponte discedat, etiam insciis parentibus, non est proprie raptus, sed fuga, non addens fornicationi malitiam specie distinctam (5).

Dicitur 2.º, *cuiusque personæ*; nam quæcumque persona, sive masculus, sive fœmina, sive virgo, sive corrupta, sive soluta,

(1) S. Alphonsus de Liguori, lib. III, num. 436.

(2) *Ibid.*, num. 443.

(3) Navarrus, Azor, Billuart, etc.

(4) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. III, num. 368.

(5) *Ibid.*, num. 444.

sive conjugata, esse potest materia raptus; qui eo gravior est quo persona rapta graviore induit qualitates: ita ut si sit conjugata raptus sit peccatum istud luxuriæ et simul adulterium; si Deo dicata, sit raptus et sacrilegium; et sic de cæteris.

Dicitur 3.º, *aut iis quorum potestati rapta subest*, nempe parentibus, tutoribus aut custodibus ab iis constitutis, sub quorum cura existit persona quæ rapitur; quia tunc habetur violentia. Qualitercumque autem adsit violentia, perdurat ratio raptus, prout est luxuriæ species: sive ergo rapta raptori consentiat reluctantibus parentibus, sive consentiant parentes, reluctantem rapta, raptus semper adest. Abductio autem puellæ sponte consentientis, reluctantibus etiam parentibus, non est raptus qui sufficiat ad impedimentum matrimonii dirimens constituendum, dummodo tamen ante matrimonium rapta in locum tutum fuerit restituta, ut consensum suum in matrimonium demonstrare libere possit.

Dicitur 4.º, *explendæ libidinis causa*; quia si raptus fiat ex alia causa, nempe ut persona rapta venundetur, aut adhibeatur ut servus vel ancilla, raptus ille non est luxuriæ species. Quamvis autem raptus de quo loquimur suum non habeat complementum nisi per expletionem libidinis, verus tamen raptus erit ex sola intentione, copula etiam nondum secuta. De pœnis ab Ecclesia in raptos latas postea dicemus.

26. Incestus est congressus inter cognatos aut affines in gradibus ab Ecclesia prohibitis. Gradus autem prohibiti sunt in consanguinitate et affinitate ex matrimonio sive rato sive consummato, usque ad quartum gradum inclusive; in affinitate orta ex copula illicita usque ad secundum inclusive.

Licet incestus cum consanguinea sit gravior quam incestus cum affine in eodem gradu, uterque tamen probabiliter est ejusdem speciei. *Persona affinis*, inquit s. Thomas, *conjungitur alicui propter personam consanguinitate conjunctam; et ideo quia una est propter alterum, ejusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas et affinitas* (1). Idem dicendum videtur de incestibus in variis gradibus consanguinitatis et affinitatis. Omnes enim incestus quoad gradus sunt probabiliter ejusdem speciei, excepto tamen primo gradu consanguinitatis in linea recta (2).

Hæc de cognitione *carnali*: incestus enim inter cognatos spirituales, ratione scilicet cognitionis quæ oritur ex baptismo et

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 154, art. 10. — Vide Billuart, *de Temperantia*, dissert. VI, art. 6. — Cajetanus, Soto, Sylvius, etc.

(2) S. Alphonsus de Liguori, lib. III, num. 449.

confirmatione, differt ab incestu, qui committitur inter consanguineos et affines. *Si enim*, ait Doctor angelicus, *aliquis abutatur persona conjuncta sibi secundum spiritualem cognationem, committit sacrilegium ad modum incestus* (1). An autem explicandus in confessione gradus cognationis spiritualis, affirmant plures; sed probabilius alii negant. Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, diversæ est speciei ab aliis incestibus super enunciatis.

27. Sacrilegium adest in materia luxuriæ, cum violantur sacra per actum venereum. Potest autem sacrilegium committi circa personam, locum, et rem. 1.º *Circa personam*; ut si quis peccet votum habens castitatis, sive solemne, sive simplex, aut peccet scienter cum eo qui habet hujusmodi votum. Hinc sacerdos (saltem ratione suæ consecrationis ex mente Ecclesiæ) aut religiosus peccans cum alia persona sacra duplex committit sacrilegium.

2.º *Circa locum*. Sacrilegium committitur per copulam carnalem aut quamcumque voluntariam humani seminis effusionem in loco sacro. Nomine autem loci sacri comprehenditur quivis locus ab Episcopo benedictus et officio divino deputatus, a tecto interiori usque ad pavimentum; nec non etiam cœmeteria. Sed non reputatur locus sacer tectam exterius nec parietes exteriores, nisi inserviant pro muro cœmeterii; neque caveæ sub pavimento existentes, nisi sint locus sepulturæ aut ibidem divina officia celebrentur; neque sacristia, atrium, et turris seu campanile; neque tandem oratoria privata, nisi sint erecta auctoritate Episcopi, ut fieri solent in hospitalibus, acseminariis, ac collegiis; quia tunc veræ sunt ecclesiæ. Ut oratorium sit sacrum, non sufficit ut Episcopus det licentiam sacra in eo faciendi; quia, hoc non obstante, potest ad nutum domini ad usus profanos converti.

Copula maritalis, etiam occulta, quæ habeatur in ecclesia, sacrilegium est (2).

Alii negant tactus etiam graviter turpes, in ecclesia habitos, esse sacrilegia. Alii vero damnant ut sacrilegia quoslibet actus externos graviter turpes, necnon adspectus impudicos, et verba graviter obscœna, si in ecclesia habeantur. Cogitationes autem et desideria non sunt sacrilegia, nisi versentur circa luxuriæ peccatum in loco sacro externe patrandum.

28. 3.º *Circa rem*. Sacrilegium committit qui rebus sacris utitur ad turpia. Idem dicendum de sacerdote qui turpiter peccat

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 154, art. 40.

(2) S. Liguori, Suarez, Billuart, Sanchez, Lessius, etc.

inductus ad missam aut gestando eucharistiam, aut statim post sacram communionem, verbi gratia, infra mediam horam. Sacrilagus autem non est qui turpiter peccat gestando reliquias; neque si illas daret amasiæ titulo donationis. Secus vero, si daret in pretium peccati, nam tunc simonia esset simul et sacrilegium.

Esse sacrilegium peccatum carnale commissum diebus festis, affirmant aliqui; sed multo plures et probabilius negant; finis enim præcepti non cadit sub præceptum (1).

29. Adulterium est *tori alieni violatio*. Tres autem distinguuntur gradus in adulterio: primus est in adulterio conjugati cum soluta; secundus in eo conjugatæ cum soluto; tertius in copula conjugati cum conjugata: quorum singulorum diversa est gravitas. Secundus gravior est primo; tum quia ex commixtione unius mulieris cum pluribus viris plerumque impeditur generatio; tum quia, si non impediatur, incertum fit cujus sit nata proles, utrum nempe mariti, an adulteri; tum denique quia fit singularis injuria marito, cui supponitur aliena proles, necnon filiis legitimis, dum extraneus immittitur in partem hæreditatis eorum: his saltem periculis se subjicit mulier adultera; quæ omnia non consequuntur ex adulterio conjugati cum soluta. Tertius autem gradus est omnium gravissimus, quia ultra prædicta duplicem continet infidelitatem duplicemque injustitiam, ideo in confessione exprimendam.

Etiamsi conjux adulterium committat de consensu alterius conjugis, verum est adulterium; quia tunc fit injuria, nisi conjugis sponte consentienti, saltem statui et juri conjugali cui cedere non possunt conjuges, quodque ideo cum maneat integrum, non obstante eorum cessione, violatur per adulterium (2). Ad quid autem teneantur adulter et adultera quoad bona materialia, dicemus ubi de *restitutione*.

30. Nunc de vitiis contra naturam, ac primo de sodomia. Disputatur inter doctores in quonam hæc consistat: alii vero eam consistere volunt in concubitu ad indebitum vas; alii communius et probabilius in concubitu ad indebitum sexum: *Concubitus ad indebitum sexum, puta masculi ad masculum, vel feminae ad feminam, dicitur vitium sodomiticum*: ita S. Thomas (3). Hinc inferitur non esse sodomiam perfectam seu proprie dictam nisi in coitu feminae cum femina, aut masculi cum masculo. Verum

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 463.

(2) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

(3) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 184, art. 14.

adest sodomia, in quacumque parte corporis congressus fiat; quia ordinarie tunc adest affectus ad indebitum sexum; et ideo non est opus explicare in confessione an pollutio fuerit intra vel extra vas. Item probabiliter necesse non est ut sodomita declaret an fuerit agens aut patiens, nam ista circumstantia peccati sodomitici non mutat speciem. Explicandum autem si habita sit sodomia cum persona consanguinea vel conjugata, aut cum habente votum castitatis.

Coitus viri in vase indebito mulieris est sodomia imperfecta, specie distincta a perfecta. Verum si confessarius intelligat mulierem cognitam fuisse extra vas naturale aut præposterum, quærere non debet in quo loco vel quo modo (1).

31. Bestialitas, quæ gravissimum est peccatum, crimenque nefandum, est congressus hominis cum bestia. Non est autem opus explicare in confessione cujus speciei fuerit bestia, neque utrum illa fuerit mas aut fœmina. Ita communiter (2).

32. Pollutio seu mollities est *voluntaria seminis humani effusio extra congressum cum alio*. Dicitur *voluntaria*; quia hic agitur de pollutione quatenus est peccatum. Quæcumque enim pollutio sive in somnis sive in vigilia, quæ voluntaria non sit, nec directe, nec indirecte, ad peccatum non imputatur.

Mollities seu pollutio est intrinsece mala, naturali nempe jure vetita: unde, nullo in casu licitum est directe pollutionem intendere vel procurare, ne causa quidem sanitatis, ac vitandæ certæ alias mortis (3).

33. Pollutio est per se gravius peccatum quam fornicatio, cum illa sit contra naturam. Pollutioni autem additur malitia sacrilegii, si fiat a quocumque votum castitatis habente; adulterii, si a conjugato; fornicationis, si quis polluendo delectatur tanquam de coitu cum fœmina; sodomix, si coire cogitet cum persona ejusdem sexus.

Distillatio, quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam et semen, si voluntarie contingat cum notabili commotione virium generationi inservientium, procul dubio est peccatum mortale, quia notabilis commotio carnalis est pollutio inchoata. Idem dicendum, si distillatio sit in magna quantitate, quia talis notabilis distillatio, non potest esse sine notabili carnis rebellionem; unde sicut graviter peccat qui notabilem commotionem procurat; ita etiam qui magnam procurat distillationem. Hinc tenemur sub

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 466.

(2) *Ibid.*, num. 474.

(3) Decret. Innoc. XI, an. 1679.

gravi non solum hujusmodi distillationem directe evitare, sed etiam indirecte, vilando nempe omnes causas proxime in eam influentes (1).

Si vero distillatio sit in modica quantitate, et sine delectatione, et commotione, tunc sine peccato illam permittere possumus; quia de tali fluxu magis curandum non est quam de emissionem cujuscumque alterius excrementi, a quo natura se exonerare solet. Imo plures, inter quos Holzmann, Sporer et Eibel, dicunt id posse permitti etiam cum levi carnis commotione. Verum directe et data opera procurare quamcumque distillationem, etiam levem, nullo modo excusari potest a peccato mortali, quia revera quæcumque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem et aliquantuli seminis effusionem (2).

34. Si judicio medicorum semen sit certo corruptum et valetudini noxium, licitum est illud medicamentis expellere, etsi præter intentionem sequatur aliqua incorrupti seminis effusio. Ita Sanchez, Sporer et alii. Numquam tamen licet tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensus (3).

Pollutio quæ fit in somno non imputatur ad peccatum, nisi in causa sit voluntaria. Quando pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tum, si homo aliquam experiatur delectationem non plene deliberatam, peccat quidem, sed venialiter tantum. Quando vero emissio incipit in somno et continuatur in plena vigilia, qui eam patitur non tenetur, secluso tamen periculo consensus in delectationem, cohibere fluxum actualem; nisi possit illum interrompere absque gravi valetudinis detrimento. Ita plerique. Idem dicendum de quacumque pollutione involuntaria, sive in somno sive in vigilia eveniat, cum in utroque casu eadem sit ratio (4).

35. Quando actio ex qua prævidetur secutura pollutio, est secundum se licita, et simul necessaria vel utilis, conveniens animæ aut corpori, non est illicitum eam ponere, nec ipsa pollutio prævisa culpabilis est, modo absit consensus aut proximum periculum consensus in eandem (5).

Hinc prævisa etiam pollutione licet, 1.º parochis et aliis confessariis confessiones mulierum audire, studere rebus venereis

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 477.

(2) *Ibid.* — Sanchez, etc.

(3) S. Liguori, lib. III, num. 478.

(4) Billuart, etc.

(5) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 43. — S. Thomas, S. Antoninus, Sanchez, Sylvius, Billuart, etc.

discendi causa vel docendi; medicis et chirurgis adspicere et tangere pudenda mulieris ægrotantis; 2.º cum foeminis honeste et utiliter conversari, illas amplexari aut osculari juxta morem patriæ, servire in balneis et similia; 3.º ei qui valde molestum pruritus patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur; 4.º equitare causa utilitatis, et etiam recreationis; 5.º cibum aut potum calidum sed salutarem moderate sumere, et honestas choreas ducere; 6.º demum, quodam situ cubare in lecto ad commodius quiescendum (1).

36. Diximus, *quando actio est necessaria vel utilis, conveniens, etc.*: quia, si in præfatis casibus nulla adsit ratio utilitatis, actio quamvis per se licita, fieri non posset absque peccato veniali vel mortali, prout magis minusve influeret in prævisam pollutionem. Sic incedere equo cum pariter commode posses curru, certo situ cubare cum possis altero æque commodo, talibus cibis uti cum possis aliis æque sanis, esset peccatum veniale ratione prævisæ inde pollutionis.

Diximus *modo absit consensus aut proximum periculum consensus in ipsam pollutionem*. De proximo autem periculo consentiendi constabit si quis ex simili occasione sæpius mortaliter lapsus fuerit; secus vero, si aliquoties tantum.

37. Quando actio, ex qua pollutio secutura prævidetur, est venialiter mala in genere luxuriæ vel in alio, si leviter tantum et remote influat in pollutionem, ipsa pollutio inde secuta est tantum veniale peccatum; nec proinde adest obligatio abstinendi ab illa actione, nisi sub veniali. Ita communius et probabilius (2).

Hinc infertur non esse nisi peccatum veniale pollutionem quæ oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione leviter turpi. Pariter tactus, amplexus, oscula, quæ venialia sint in materia luxuriæ, sive ex imperfectione actus, sive quia fiunt ex levitate, joco, curiositate, aliove motivo non libidinoso, etsi ex his secutura pollutio prævideatur, venialiter tantum influunt in pollutionem, ipsamque non nisi venialiter malam efficiunt, modo tamen, ut semper supponitur, absit proximum periculum consensus in illam. Idem plures admittunt de pollutione involuntarie orta ex lectione etiam notabiliter turpi, si fiat ob solam delectationem, absque pravo animo et proximo

(1) S. Liguori, Billuart, etc.

(2) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 484. — Billuart, Cajetan, Sylvius, Lessius, Sanchez, Sporer, etc. etc.

periculo se delectandi de ipsis rebus obscœnis; verum id in praxi vix unquam concedi potest (1).

38. Quando actio, ex qua prævidetur, saltem in confuso, secutura pollutio, est ex se in genere luxuriæ mortaliter mala, ipsa pollutio fit peccatum mortale: ideoque tenemur sub gravi abstinere ab illa actione, non solum ratione sui, sed etiam ratione futuræ pollutionis. Hinc diuturnæ et morosæ cogitationes, et delectationes impudicæ, aspectus, tactus, amplexus, oscula, turpilogia, quæ sunt peccata mortalia in genere luxuriæ, sive ex objecto secundum se obscœno, sive ex affectu libidinoso, si ex illis pollutio secutura prævideatur, licet non intendatur, peccata sunt mortalia, non solum in se, sed etiam ut causa pollutionis; ideoque pollutiones inde secutæ mortales sunt. Pariter non excusatur a gravi pollutionis malitia, qui polluitur ex diuturno colloquio cum puella a se inordinate dilecta, saltem ob periculum consensus (2).

39. Verum mortalis non est pollutio quæ præter intentionem accadat ex causis etiam mortaliter illicitis in alio genere quam luxuriæ, puta ex ebrietate aut usu cibi vel potus nimis immoderato; nisi tamen prævideatur pollutio inde secutura. Licitum est etiam gaudere de bono pollutionis effectui, puta de valetudine, aut tentationis cessatione. Ita S. Thomas, qui hæc habet: *Si pollutio placeat ut naturæ exoneratio vel alleviatio, peccatum non creditur* (3).

Expositis generalibus regulis ad sextum Decalogi præceptum spectantibus, cum pio, sagaci et erudito Doctore Billuart concludere juvat: *Parce caste lector, si hucusque tuos oculos offenderimus: ad id nos coegit maxime necessaria tum confessoriorum cum pœnitentium instructio in hac materia omnium frequentissima. Quædam hinc et inde excusamus a mortali, non ut impotenti passioni fræna laxentur; absit: sed solius amore veri, et quia lepram a lepra distingui necesse est. Verum memento et alta mente repone, viam hanc undequaque esse lubricam, quam quis semel ingressus, quot gressus tot lapsus facit; ignem esse proditorium cujus minima scintilla sæpe, eheu! sæpius, magnum incendium causat. Fuge ergo, dilecte mihi, fuge occasiones, non dico proximas, sed remotas et remotissimas: nihil in hac materia leve reputes, si gravia certo cavere cupias; fugere in hoc conflictu vincere est; fuge crapulam, fuge otium,*

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 484. — Billuart.

(2) Liguori, *loc. cit.*, num. 482.

(3) In 4, Dist. IX, quæst. 4, art. 4. — Vide *Tract. de pecc.*

fuge somnum prolixiorē; fuge cogitationes, aspectus, colloquia, consortia quæ spirant libidinem; mortifica membra tua, et fac Deo hostiam viventem; ipsum instanter et frequenter ora cum Propheta, ut creat in te cor mundum, et spiritum rectum innovet in visceribus tuis; sacramenta pœnitentiæ et eucharistiæ religiose frequenta; Virginis singularis patrocinium devote invoca, ut te culpis solutum, mitem faciat et castum. Amen (1).

CAPUT SEPTIMUM.

DE SEPTIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Septimum præceptum: *non furtum facies*, vetat, ne quæ aliorum sunt, nostra faciamus, aut injuste detineamus. Huic decimum quoque præceptum adnectitur, quo avertimur ab omni etiam injusto desiderio, omnique contra jus alienum cupiditate: *Non concupisces domum proximi tui, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt (2).*

At septimum præceptum, cum furtum prohibeat, prohibet hoc ipso, ne proximo damnum quoquô modo inferamus, ac præcipit ut si quæ injuste retineamus, ea restituere, si injuriis proximum affecerimus, has reparare solliciti simus. Verum notio furti supponit notionem justi et injusti, notionem juris, diversarumque juris specierum: itaque de justitia et jure, de diversis modis juris acquirendi, ac de restitutione tam in genere quam in specie tractationes hic subsequi debent.

ARTICULUS I.

De Justitia et Jure ac diversis Juris speciebus.

§ 1. *De Justitia.*

2. Justitia proprie dicta, quam hinc intelligimus, est virtus moralis, quæ suum cuique tribuimus. Ita porro eam definit Augustinus: *Justitia ea virtus est, quæ suum cuique distribuit (3)*; Ambrosius autem iisdem fere verbis: *Justitia suum cuique distribuit, alienum non vindicans (4).* Justitia tripliciter distingui-

(1) Billuart, *Tract. de Temperantiam*, dissert. VI, art. 17.

(2) Exod. XX, 17.

(3) *De civ. Dei*, lib. XIX, cap. 21.

(4) *De officiis*, lib. I, cap. 24.

qualitatis leges, *æquales* sunt inter se; et licet diversa sit co-
conditio ac dignitas accidentalis, tamen qua homines, sunt,
in juribus gaudent: hinc qui centum debeat denarios, sive
eps sit, sive subditus, centum denarios reddere tenetur,
in hanc summam persolvit, nonnisi strictum justitiæ debi-
tū implet.

Justitia legalis ea est, quæ in legum observantia consistit, ac
proinde officia civium erga communitatem seu statum.

Justitia distributiva ea demum est, quæ regit ipsius status of-
ficia erga cives, quatenus iis vel partem facit communium socie-
tatis commodorum, vel onera societati necessaria unicuique im-
juxta suas facultates. Hinc quoad tributa, si quis pro certa
possessione determinatam aliquam summam exsolvere cogi-
tur, qui nonnisi dimidiam partem possessionis illius ob-
tinet, dimidiam tantum pecuniæ summam persolvere distributiva
in obligari potest. Item publica munera, honores, retributiones
hui debent, quantum fieri possit, ratione meritorum; in quo
justitia prosecui non potest nisi æqualitatem moralem propor-
tionem. Eundem vero ordinem observat, etiam cum aliqua pœna
publici infligenda sit: quo in casu assumit, juxta nonnulla schola-
rum, denominationem *justitiæ vindicativæ*: ejus est autem pu-
blice remunerare absque personarum acceptione; scriptum
enim: *Non accipietis cujusquam personam* (1).

Quoties justitia commutativa violatur, exsurgit in violatore
obligatio vel restituendi, quod proximo abstulerit, vel injuriam
reddendi, quam patraverit. Hæc tamen obligatio induci nequit,
ex unius commutativæ justitiæ violatione. Si proinde, quod
contingit, a justitia legali atque a justitia distributiva onus
restitutionis imponitur, hoc numquam fit, nisi quod una cum
justitia fuerit etiam justitia commutativa, a qua sejungi ne-
quit ratione pacti illius impliciti, quo obstringuntur quotquot
societatem aliquam se constituunt. Ex. gr., qui peccat in ju-
ra legalem, contributiones statui necessarias renuens persol-
vis ex hoc ipso peccat in commutativam justitiam; violat
pactum illud, quo quicumque esse velit in partem societa-

tis, necesse est se obstringat ad illa etiam onera perferenda, quæ commodis atque utilitatibus respondent, quas ex societate ipsa percipit atque lucratur. Pariter qui a publica potestate ad hoc constituti sunt, ut publica onera et contributiones distribuant, justitiam tum distributivam tum commutativam simul violarent, si quem ultra suas facultates onerare vellent.

§. 2. De Jure ac diversis Juris speciebus.

4. Justitia in eo proprie consistit, ut jus alienum servetur. *Juris* autem nomine intelligitur potestas seu facultas legitima aliquid agendi vel possidendi vel assequendi vel pro libito adhibendi. Jus distinguitur in *reale* et *personale*; reale seu *jus in re* illud est, quo rem nobis acquisitam revindicare et reclamare possumus, ubicumque illam deprehendamus: *personale* vero seu *jus ad rem* est illud, quo repetere possumus rem nobis nondum acquisitam. Per jus reale domini sumus rei alicujus; per jus personale contendimus tantum ad ejus dominium acquirendum.

5. Jus diversos gradus habere potest, unde diversæ ejus species existunt; aliud enim est jus *proprietatis*, aliud *ususfructus*, aliud *usus*, aliud jus *servitutis* fundiariæ exigendæ.

Jus *proprietatis* seu *dominii* illud est, quo fruimur ac disponimus de re nostra pleno atque absoluto arbitrio, iis tantum casibus exceptis, quos vetant jus alienum, et leges aut statuta.

Dominium jus facit naturam rei immutandi, quæ est *dominii* objectum, nec non ejus formam aut superficiem, ac decompnendi substantiam ipsam, quantum lex ipsa consentit: *dominium est jus utendi et abutendi re sua, quatenus juris ratio patitur* (2). Animadvertendum tamen, quod vox *abutendi* hoc loco facultatem non exprimit utendi in malum; nam usus in malum seu abusus rei numquam permitti potest: illum damnat lex moralis, et civilis etiam pluribus in casibus reprimat. Hæc igitur vox significat solummodo jus de re aliqua disponendi eamque etiam consumendi, in oppositione ad vocem *uti*, quæ exprimit jus utendi tantum aliqua re, dummodo non consumatur, *salva nempe rei substantia*.

6. Jus *dominii* sacrum est, ac nemo cogi potest ad abdicandum suæ proprietati, nisi ad hoc impellatur ratione publici

(1) L. 21 Cod. mandat.

boni, et tunc quidem mediante justa et præcedenti compensatione (1).

Illud quod appellatur *altum dominium*, jus eminens principis, jus altum, haud est proprietatis jus, neque dominium proprio dictum; sed jus tantummodo administrandi, ordinandi ac præscribendi quod bono generali conducit, imponendi tributa bonis privatorum ad publica onera sustentanda, infligendique mulctas plus minusve graves pro delictorum gravitate. *Ad reges potestas omnium pertinet*, ait Seneca, *ad singulos proprietas: sub optimo rege omnia rex imperio possidet, singuli dominio* (2).

7. Statuto hoc principio, quod extra controversiam est, fatendum est, Conventionem Nationalem gallicam, ex. gr., proprietatis jura perfregisse, cum redditus feudales abolerent nulla statuta indemnitate. « Cum *Congregatio Constituens* (*assemblea constituyente*), inquit Toullier, judicans abolitionem horum reddituum expedire bono Statui atque artis agricolæ incremento, permiserit unicuique, ut soluto pretio, ab eis se redimerent, hac in re suæ potestatis limites non excessit. Horum enim reddituum proprietarii conqueri juste non poterant; siquidem æqua ac præcedenti indemnitate compensabantur. Verum e contra *Conventio* hos ipsos redditus absque ulla indemnitate sustollens, actum injustitiæ perpetravit, fregitque sacrum proprietatis jus, quod est totius societatis fundamentum. Neque ulla ei facultas adesse poterat dissolvendæ naturalis obligationis, qua tenebantur rependere vel compensare illos redditus, qui constituebant pretium hæreditatum quæ a debitoribus possidebantur ». Eadem dicantur etiam de recentioribus conventibus nonnullarum gentium, qui prædiales servitutes sustollendas decreverunt, prouti plenam, vel non, compensationem statuerint rependendam. Hic tamen attendendum est 1.º quod obligatio supradictos redditus persolvendi personalis est, atque ad eos spectat, qui cum possiderent bona hujusmodi redditibus obligata, facta per legem eorum abolitione, inde lucrati sunt. Sive ergo bona hujusmodi adhuc possideant, sive ea alienaverint, ipsi aut ipsorum hæredes tenentur ex conscientia rem totam componere cum creditoribus, iisque justam indemnitatem concedere. Quoad prædia, quæ postea vendita fuerunt soluta ab omni horum reddituum vinculo erga primos dominos, hæc hujusmodi canonis subesse desierunt; et qui ea acquisiverint, sive adhuc ea possideant, sive possidere cessaverint, ad ni-

(1) De hac statuit Cod. Sard. art. 441, et Aust. § 365.

(2) De beneficiis, lib. VII, cap. 3.

hilum prorsus tenentur circa horum reddituum persolutionem. 2.º Quod obligatio eosdem solvendi extingui potest vi præscriptionis triginta annorum, quæ tamen præscriptio locum non habet in foro conscientiæ, nisi quando innitatur bonæ fidei, quæ toto præscriptionis tempore perduraverit. Hujusmodi igitur regulæ valeant pro quibuscumque similibus casibus qui diversis in regionibus contigerint, ubi partialiter vel totaliter talia onera relaxata fuerint.

8. Distinguitur proprietas *perfecta* ab *imperfecta*. Perfecta est si proprietarius de rebus suis frui potest ac disponere ratione prorsus absoluta, quin aliquid obstet sui juris exercitio. Est vero imperfecta quando proprietarius a jure suo libere exerceundo impeditur vel ob aliquem personalem defectum, vel ratione juris alterius. Defectus personales exercitium juris proprietatis impediētes sunt *minor ætas, dementia, interdictio, conditio personæ* quæ potestati alterius subsit. Proprietas item est imperfecta quando respicit bona, quibus sint *superimposita alterius jura*, vel substitutionis, vel redemptionis, vel ususfructus, vel usus, vel servitutis.

9. *Ususfructus* est jus, quo de re, cujus tamen proprietas ad alterum pertineat, nobis frui licet eo modo, quo ipse proprietarius frueretur, hac tantum sub conditione, ut rei substantiam servemus. Hoc jus constituitur a lege vel ab hominum voluntate in bona quælibet sive mobilia sive immobilia, vel pure ac simpliciter, vel sub quibusdam conditionibus. Ususfructuarius jus habet perfruendi de quavis fructuum specie vel naturali vel industriali vel civili, quam illi affert res, cujus usumfructus habet (1).

Usus est facultas utendi re aliena, salva tamen rei ipsius substantia. Minus proinde extenditur, quam ususfructus. Differentia nempe inter usumfructus et usum hæc est, ut usus concedatur ad *necessitatem*, ususfructus vero ad commodum sine ulla restrictione; et usus detur rerum quæ non fructificant, ususfructus econtra supponat res fructus producentes sive naturales, sive industriales, sive mixtos.

Jus autem utendi regitur vel a titulo, qui illud fundavit, vel, deficiente titulo, a lege ipsa. Usuarius et qui jus habet inhabitationis, non aliter atque ususfructuarius, frui de re aliena debent sicuti bonus paterfamilias de propriis solet (2).

(1) Uberius explicantur quæ ad usumfructus pertinent in Cod. Civ. Sard. ab artic. 488 ad 536, et in Cod. civ. Austr. a § 509 ad § 521, qui pro singulis circumstantiis, inspicere possunt.

(2) Consulatur Cod. Sard. §§ 543 ad 552. Item Cod. Austr. § 504 et seqq.

Denique *servitutes* sunt vel *personales* vel *reales* : personales dicuntur quæ personas per se aggravant, reales quæ objecta alia plerumque immobilia, atque hæ vel cadunt in prædia et dicuntur rurales, vel in domos et vocantur urbanæ; de quibus omnibus potius lex civilis, quam moralis statuit (1).

ARTICULUS II.

De bonis proprietatis objectum constituentibus.

10. Voces *bona* et *res* synonymæ non sunt inter se: prior enim minus late patet, et eas tantum res comprehendit, quæ possidentur, quæque nostri patrimonii partem efficiunt, ut domus, ager, equus, etc. Tunc ergo *res* denominationem *bonorum* accipiunt, cum earum possessio acquiritur. Hinc inter res computantur, non inter *bona*, aer, mare, loca deserta, animalia fera. Uno verbo, *res* sunt quæ possideri possunt, *bona* quæ revera possidentur. Bonorum plurimæ distinguuntur species. Primo enim alia sunt *corporea*, alia *incorporea*. Corporea ea sunt, quæ per sensus percipi possunt, perspicui proinde ac pertractari, uti domus, ager, aurum, argentum, margaritæ, etc. Incorporea vero appellantur, quæ sensibus non subsunt, cujusmodi essent ea, quæ consistunt in jure aliquo, ex. gr. jus successionis, jus usus, usufructus, proprietatis quoque, si tamen hæc diversa jura considerentur in semetipsis abstracta à rebus, quæ eorum objectum constituunt.

11. Distinguuntur etiam *mobilia* ab *immobilibus*. Generice uti mobilia habentur illa omnia objecta, quæ ab uno in alium locum transferri possunt, sive per semetipsa, uti animantia quælibet, sive per aliud, uti inanimantia. Diximus *generice*; in jure enim adscribuntur immobilibus nonnulla, quæ in mobilium classem referenda essent. Hinc immobilia habentur, quæ talia sunt ex eorum vel *natura* vel *destinatione*. Immobilia *natura sua* sunt illa omnia, quæ transferri ab uno in alium locum non possunt, cujusmodi sunt prædia, fabricæ, molæ aqua aut vento actæ, columnis aut palis stabilitæ, quæque totius ædificii partem constituant. Immobiles pariter sunt fodinæ, nec non ædificia, machinæ, putei, viæ subterraneæ, et aliæ constructiones quæ fabricatæ fuerint ut habitacula ad earum exercitium inservientia.

(1) Plura inveniuntur in Codice civ. tam Sard. quam Austr. quæ nimis minuta sunt ut hic recensentur.

Messes quoque immobiles sunt quoadusque radicibus inhærent, idemque dicas de arborum fructibus nondum collectis; verum vix ac messis reciditur, aut fructus leguntur, statim bona mobilia fiunt, etsi nondum a solo abducta fuerint. Immobilia vero ratione *destinationis* ea dicuntur, quæ licet mobilia sint natura sua, in jure tamen inter mobilia recensentur; cujusmodi sunt ex. gr. objecta quæ fundi propriarius in ipso fundo collocavit, utpote ad ipsius fundi culturam necessaria. Circa distinctionem hanc mobilium et immobilium ad legis civilis dispositiones iterum recurrere oportet (1).

12. Bona demum, si considerentur relate ad eos, qui illa possident, dicuntur *patrimonialia*, *communalia*, *nationalia*, *ecclesiastica*. Prima illa ad privatos pertinent, communalia ad communitates, nationalia ad Statum, ecclesiastica ad Ecclesiam.

Administratio atque alienatio bonorum nationalium, communalium et ecclesiasticorum regalis peculiaribus subjiciuntur.

ARTICULUS III.

De personis juris proprietatis capacibus.

13. Distingui possunt varia personarum genera, quarum capacitas circa proprietatis jura diversis positivis dispositionibus determinatur, aut de quibus circa hæc fieri possunt quæstiones etiam naturali tantum jure spectato. Tales sunt filiifamilias, conjuges, ac clerici: de his igitur inquirere oportet singillatim quousque hæc jura pertingant.

§ 1. *De filiisfamilias.*

14. Filiifamilias jure proprietatis capaces sunt etiam ante rationis usum; sed tamen jus suum exercere prohibentur, ejusque exercitium demandatur parentibus, vel eorum repræsentantibus, juxta ordinationes a civili lege statutas. Quod de filiisfamilias, dic etiam de quovis in minori ætate constituto, de amentibus, de imbecillibus, de prodigis. Attamen in foro exteriori non habentur ut imbecilles et prodigi, nisi ii, quos judex, post peractas inquisitiones, tales declaraverit.

(1) De iisdem agit Cod. Sard. art. 408 et seqq., et Cod. Austr. § 291 et seqq.

Pater, quoadusque in matrimonio vivit, et matrimonio dissoluta, qui superstes fuerit, sive pater, sive etiam mater, administrationem habet bonorum filiorum suorum, donec isti constituentur sub patria potestate. Codex civilis gallicus, uti jam italicus napoleonicus, et sard. artic. 224 et seq. tribuit patri, aut genitori superstiti eorum fruitionem (1). Confundenda vero non est fruitio cum administratione: qui enim fruitione vel usufructus boni alicujus gaudet, hujus boni proprietatem conservare unice tenetur: dum e contra qui nonnisi administrationem habet, de proprietate simul et de fructibus respondere debet.

15. Hinc iterum parentibus non permittitur frui bonis, quæ eorum filii naturales (scilicet non legitimi) possident, ac si hæc bona administrare illis contigerit, rationem reddere debent de iis etiam quoad fructus.

At neque juxta leges sive italicas sive gallicas jus fruitionis, quo gaudent tum pater, tum mater, extendi potest ad bona illa, quæ filii acquisierint sibi *opere et industria separata*, vel ad illa, quæ eisdem donata aut legata fuerint sub expressa conditione ne eorum parentes iis fruuntur, vel denique ad illa, quæ filii perceperint ex successione hæreditaria, qua parentes indigni declarati fuerint.

Bona acquisita *opere* vel *industria separata* complectuntur: 1.º bona a Romanis *castrensia* appellata, idest filio obvenientia ob militaria stipendia; 2.º bona *quasi-castrensia*, quibus intelligitur quidquid lucrari filiusfamilias potest exercendo publico aliquo munere aut officio, sive civili sive ecclesiastico; 3.º quidquid denique acquirit filiusfamilias opere aut negotiatione aliqua, separatim tamen a familia.

16. Lucra aut acquisitiones a filio factæ adlaborando patris nomine, aut patris bona adhibendo, conferenda sunt in bona *profectitia*, ad quæ jus nullum habet: *Sancitum est a nobis, ut si quid ex re patris filio obveniat, hoc secundum antiquam observationem totum parenti acquiratur* (2). Quæ juris communis dispositio non filiis ætate minoribus tantum applicanda est; sed bona acquisita etiam a filio ætate majori, qui cum patre convivat, nec ullum gerat officium aut beneficium sive civile sive ecclesiasticum, ad patrem pertinere judicanda exinde sunt: nequeunt autem filii sua facere, nisi bona quæ acquisierint *opere vel industria aliqua separata*.

(1) Cod. civ. Austr. § 149 tribuit tantum administrationem.

(2) *Instit.*, lib. II, tit. 9.

17. Ex hoc principio, cæterum paternæ potestati adeo conformi, contra sententiam plurium theologorum censendum est, filium, qui familiæ negotia utiliter gesserit adlaborando cum patre aut sub patris nomine, nullo tamen separato commercio, non posse sibi vindicare neque ex toto neque ex parte lucra a semetipso familiæ procurata (1). Vix reclamare ille posset, quod sibi promissum fuerit a patre titulo remunerationis. Attamen etsi hæc ipsa promissio deesset, inquietandus non esset filius, qui cum plurimum laboris præ cæteris fratribus et sororibus contulerit ad augenda familiæ bona, quidquam parvi valoris sibi adpropriaverit, ratione habita laborum suorum; hoc enim in casu præsumi consensus patris rationabiliter potest.

§ 2. De conjugibus.

18. Jura conjugum respectiva a conventionibus pendent, quas inire ipsi voluerint inter se. Qui matrimonium contrahunt, liberi omnino sunt statuendi, quoad bona, conventiones, quas sibi melius convenire duxerint, dummodo hæc conventiones nihil contineant, quod bonis moribus aut legibus contrarium sit. Hinc ex. gr. conjugibus licitum non esset derogare juribus viri utpote capitis, aut iis, quæ oriuntur ex maritali potestate in personam uxoris et filiorum, aut juribus a lege concessis alteri conjugum superstiti.

19. Juxta nonnullos civiles codices licet matrimonium inire vel pacto communionis bonorum, vel pacto communionem bonorum excludente, vel pacto dotis, atque hæc tres differentes species pacti conjugalis hoc commune habent inter se, 1.º quod in quovis pacto dos aliqua constitui potest, 2.º quod mulier numquam potest bona sua immobilia alienare, neque in judicium stare causa istorum bonorum suorum sive mobilium, sive immobilium, absque speciali consensu viri, aut, renuente illo, absque judicis venia. Sed leges civiles aliorum locorum liberam omnino faciunt uxorem disponendi de propriis. Hæc tamen præcipua differentia intercedit inter pactum dotale et alia duo pacta: 1.º quod in pacto illo nihil aliud dotale habetur, nisi quod mulier in dotem sibi constituit per contractum nuptialem, aut quod ei donatur vi ejusdem contractus; dum e contra in aliis duobus pactis, cuncta bona mulieris dotalia sunt, nisi aliter formaliter constitutum

(1) Vide s. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 344.

sil. 2.º quod in pacto dotali bona immobilia, utpote quæ partem dotis constituunt, generice inalienabilia sunt; dum e contra in aliis pactis alienari quovis tempore a muliere possunt, debita permissione consecuta.

20. Communio bonorum conjugalis definitur: *societas inter conjuges*; distinguitur vero in *legalem* et *conventionalem*. Communio *legalis* (ita appellata, quia specialiter regitur a lege, qua conditiones ipsius communionis statuuntur), illa est, quæ existit absque ullo contractu, sive per simplicem declarationem, quod matrimonium initur pacto communionis. *Conventionalis* vero ea est, quæ fundatur in ipsorum conjugum conventionibus.

Bona ad communionem pertinentia appellantur *communia*, ex eo quod, licet vir obtineat plenam ac liberam eorum administrationem, ipsa tamen, quoad proprietatem, revera *communia* sunt inter conjuges. Bona hæc distinguuntur a bonis mariti et bonis uxoris, quæ bona *propria*, non communia appellantur.

21. Unius viri est administrare bona communia, eaque proinde vendere, alienare, hypotheca Vincire, absque mulieris concursu. At vir disponere nequit inter-vivos titulo gratuito de bonis immobilibus communionis, neque de universitate vel etiam parte aliqua mobilium, nisi sit ad domum instruendam communibus filiis. Potest tamen disponere de bonis mobilibus titulo gratuito et peculiari ad beneficium cujusvis personæ, dummodo ipse sibi non reservet usumfructuum. Quoad donationes testamentarias a viro factas, hæc excedere nequeunt dimidium bonorum communium. Si vir incurrat aliquam mulctam ob crimen, quod mortem civilem non importet, solutio fieri potest de bonis communibus; mulier tamen aut ejusdem hæredes jus habent repetendi compensationem, ac reclamandi indemnitatem, si matrimonium dissolvatur. Id ipsum dicendum de reparationibus civilibus: cum mulier non censeatur participare obligationibus, quas vir contrahere potest ob crimen, tum ipsa respondere non tenetur de civilibus reparationibus, non secus ac de mulctis, quas ille subierit.

22. Itaque quamvis maritus sit administrator omnino liber atque absolutus bonorum communium, non ideo eorumdem est *dominus absolutus*, neque ipsorum proprietatem tenet. Facultatem quidem habet, disponendi de iis in quocumque oneroso contractu; jure hinc ea locaret, venderet, hypotheca obstringeret absque uxoris consensu; nam bonum communionis, societatis domesticæ ac familiæ hujus juris exercitium expostulat. Verum quis tueri audeat, posse virum absque aperta injustitia ven-

dere bona alteri etiam conjugi communia, ut pretio illorum abutatur ad ebrietatem, ad cupiditates iniquas explendas, ad alendam foeminam adulteram? *Maritus qui bona communitalis dissipet, aut distrahat in parentum suorum commoditatem aut filiorum primæ uxoris, inscia nec consentiente uxore sua, hic certe peccat; licet enim communitalis dominus sit, tenetur tamen in conscientia eam regere ac gubernare tamquam bonus paterfamilias. Debet maritus, utpote socius, pro viribus suis ad bonum communitalis concurrere, debet uxori suæ jus illud servare, quod retinet, debet etiam illud servare iis, ad quos, communitalitate dirempta, devolvetur. Maritus abutens bonis communitalis, damnum infert uxori suæ et ejusdem legitimis hæredibus, proindeque ea injustitia sese obstringit, quam reparare tenetur. Ita sese exprimit redactor Andegavensium Collationum (les Conférences d'Angers).*

23. Ad virum spectare quoque potest administrare bona uxoris propria seu personalia, nisi ipsa explicate renuat; hinc potest ex se solo exercere præcitatos omnes actus circa mobilia et immobilia, quæ ad uxorem pertinent: at immobilia propria seu personalia uxoris absque ejusdem consensu alienare numquam potest (1).

§ 3. De clericis.

24. Clericorum bona sunt aut *patrimonialia*, aut *quasi patrimonialia*, aut *ecclesiastica*, aut *parsimonialia*.

Jam vero, primo certum est, clericum esse dominum bonorum *patrimonialium*, id est, bonorum, quæ tenet a parentibus, aut a quovis alio, titulo successionis, hæreditatis, legati aut donationis, aut quæ sibi aquisiverit ope industriæ suæ aut laboris ministerio ecclesiastico extranei. De his proinde disponere pro libito potest, quin jus cuivis sit conquerendi, aut ullo modo reclamandi.

Secundo, juxta Benedicti XIV sententiam (2), quæ certe probabilior est, ac communius recepta, clericus dominus est ac proprietarius etiam bonorum *quasi-patrimonialium*, id est retributionum aut remunerationum acceptarum occasione alicujus ecclesiasticæ functionis, quam impleverit absque obligatione ex

(1) Vide etiam Cod. Anstr. § 1258, et 1259.

(2) De Beatific. Serv. Dei, lib. III, cap. 34, num. 23.

aliquo beneficio proveniente: cujusmodi essent, ex. gr., retributiones, quas perciperet fungendo lectionibus theologiæ vel Scripturæ Sacræ, prædicatione, Missas celebrando. Quibus retributionibus si abutatur presbyter, erit illi procul dubio ad culpam, non tamen ad injustitiam imputandum (1). Verum si in dictis honorariis percipiendis taxam excederet ab Episcopo, vel a legitima loci consuetudine approbatam, restituere teneretur quidquid excedit taxationem a regulis vel a consuetudine præfinitam, quando nullo alio titulo hanc exactionem justificare valeret.

25. Tertio idem est probabiliter de bonis *parsimonialibus*, id est de bonis, quæ clericus adunet ex fructibus beneficii sui, parsimoniale vite rationem ducens plusquam communiter fiat. De fructibus parsimoniæ disponere quisque pro suo libito potest. Ita sentiunt plerique doctores, quos inter S. Alphonsus de Liguori (2). Ita profecto sentit et S. Thomas, qui bona usui clericorum destinata similia reputat bonis, quæ ipsorum propria nempe sua sunt. *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis* (3).

Quarto, non conveniunt Doctores inter se circa quæstionem, *num fructus seu redditus beneficii, quos ecclesiasticos appellant, pertineant in proprio ad clericum beneficium obtinentem.* Alii, quos inter s. Alphonsus de Liguori (4), censent, clericum ex his redditibus nullum habere jus, præter quam ad portionem ipsius honestæ conservationi necessariam; quod vero superest, ex justitia erogandum ab illo esse in eleemosynas, et alios pios usus. Porro hac intensione, prosequuntur illi, ducebantur fundatores, qui dum Ecclesiam dotabant, et sustentationi ministrorum religioni, et pauperum necessitatibus provisum volebant. Alii e contra (quorum sententia, ipso S. Alphonso referente, *vere probabilis est et valde communior inter recentiores*), defendunt clericum, etsi peccet abutens superfluo reddituum beneficii sui, non tamen contra justitiam peccare, nec ad restitutionem ullo modo teneri. In hanc sententiam ita se exprimit D. Thomas: *In bonis quæ sunt principaliter attributa usibus ministrorum (sicut præbendæ clericorum et alia hujusmodi), non committitur peccatum, nisi per abusum, sicut et de bonis patrimonialibus*

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, n. 491. — Billuart, Berger, etc.

(2) *Ibid.*, num. 492.

(3) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 188, art. 7.

(4) *U't* supr.

dictum est ; unde non tenetur quis ad restitutionem, sed solum ad pœnitentiam peragendam (1).

Quamcumque in hac quæstione opinionem sequi placeat (nimis enim distineremur, si eam discutere vellemus), cum Doctoris Angelici opinio, fatentibus ipsis contrariæ fautoribus, vere probabilis sit, censet etiam Gousset non esse inquietandos in tribunali pœnitentiæ hæredes illos, quibus clericus superfluum legaverit reddituum ecclesiasticorum. Si isti commoda substantia instruantur, exhortandi quidem erunt, ut velint ex illis bona opera facere, aut reddere Ecclesiæ quod ab Ecclesia provenit ; non tamen se audere dicit illos ad hoc obligare sub pœna denegandæ absolutionis. Hæres enim, rigide loquendo, non tenetur illas eleemosynas facere, quas facere debuisset ejus antecessor, nisi ad hoc obstrictus ille fuisset obligatione certa atque in justitia fundata.

26. At vero conveniunt Doctores in illo damando, qui beneficio suo abutatur ; illamque omnes obligant, sin minus ex justitia, saltem ex charitate, ex religione, ex reverentia in ipsum sacerdotium ut quæ e bonis ecclesiasticis superabundant, ea conferat in subsidium pauperum, aut ecclesiæ utilitatem : *De his autem, quæ sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio, quæ est de propriis bonis, ut scilicet propter immoderatum affectum et usum, peccet quidem, si immoderate sibi retineat et alii non subveniat, sicut requirit debitum charitatis :* ita D. Thomas (2). *Certum est, inquit s. Alphonsus, quod beneficiarii tenentur sub mortali redditus suæ sustentationi superfluos in usus pios aut in pauperes elargiri. — Parum refert, inquit cardinalis Bellarminus in epistola ad nepotem suum, utrum prælatus damnetur ad inferos, quia peccavit contra justitiam, an vero quia peccavit contra charitatem, non bene distribuendo facultates suas ecclesiasticas.*

27. Ut judicium ferri possit, an adsit peccatum mortale in abusu reddituum beneficii, attendenda sunt tum conditio illius, qui beneficium retinet, tum quantitas bonorum, quibus abutitur, et exigentiæ plus minusve urgentes ecclesiæ vel pauperum ; cum tamen nihil præcise statui possit de hac re, quoad praxim, ait s. Thomas, referre nosmetipsos debemus ad judicium hominum prudentum omnique cupiditate expertium.

Omnino non perinititur clerico, paroco, episcopo divites facere cognatos suos de Ecclesiæ bonis : expresse hoc velat Con-

(1) Quod lib. VI, art. 12. — Item s. Antoninus, Sylvius, Billuart, Cabassut, etc.

(2) Sum., part. II, sec. quæst. 165, art. 7.

cilium Tridentinum : *Omnino eis interdicat, ne ex redditibus Ecclesiae consanguineos familiaresve suos augere studeant* (1). Verum eos non dilaret, qui ipsorum necessitatibus subveniret. *Si pauperes sint*, ait ipsum Concilium, *iis ut pauperibus distribuant*.

De hoc objecto sequentia denique subjicienda putamus : 1.º quod, qui aliquod tenet beneficium, jus habet ad redditus beneficii ipsius, etiam si aliunde possideat, de quo convenienter vivere possit. *Iustum est*, inquit s. Alphonsus, *ut qui altari servit, de altari vivat, juxta illud Apostoli* : *Quis militat suis stipendiis unquam? Fortene divites, qui reipublicae deservientes stipendia habent, injuste accipiunt* (2)? 2.º quod, qui officium aut alia onera beneficio adnexa non implet, sive ille resideat sive non, nullum jus habet ad fructus percipiendos, nisi a legitima potestate fuerit dispensatus: nequit enim fructus illos suos efficere, nisi et residendo et munera sua implendo.

ARTICULUS IV.

De modis proprietatem acquirendi.

28. Absoluta jam tractatione de jure proprietatis, de bonis, quæ ejusdem objectum constituunt, et de personis juris ipsius capacibus, recensendi nunc sunt diversi juris acquirendi modi. Hi vero sunt *occupatio, accessio, præscriptio, successiones, contractus*, qui amplectuntur et donationes sive inter vivos sive testamentarias.

§ 1. *De occupatione.*

29. Primus proprietatis acquirendæ modus est *occupatio*, quæ communiter definitur: *apprehensio rei corporalis, quæ nullius sit, cum animo eam retinendi ut propriam* (3).

Ab initio bona telluris communia erant; habebantur enim uti res nullius. Verum cum statim primævi parentes nostri, eorumque filii sibi *adpropriaverint* quod illis usui erat, jus *proprietatis* originem duxit. Hæc proprietatis acquirendæ ratio

(1) Sess. XXV, de Reform. cap. 1.

(2) Theol. mor., lib. III, num. 491.

(3) Conf. Cod. Sard. art. 474; Cod. civ. Austr., a § 382 ad 387.

dicatur *occupatio*. Quamvis nunc temporis res communes, nemini uti propriæ addictæ, regantur a legibus peculiaribus, nemo tamen dubitat, quin occupatio sit etiam nunc apud nos modus proprietatis acquirendæ. Vi juris occupationis nobis adpropriamus feras, quas occidimus, pisces, quos capimus, aquam quam e publico fonte aut flumine haurimus; lapides, conchyliæ in ora maritima collecta. Attamen apud nos occupatio non viget, nisi circa res mobiles; immobilia eam omnia nondum occupata aut derelicta, in iuribus civilibus recensentur inter bona vacantia ac domino destituta, quæ proinde Statui addicuntur.

30. Quoad animalia, quorum dominium acquiri potest, distinguere oportet inter animalia domestica, fera, et mansuefacta. Domestica, cujusmodi sunt equus, mulus, asinus, bos, aries, gallinæ, etc. pertinent ad illum, qui ea possidet, quique eorum proprietatem non amittit, etsi hæc fuga sese subduxerint.

Animalia natura fera sunt ea, quæ plena utuntur libertate, nec libera esse desinunt, nisi ea alligaveris, captiva feceris, in cavea aut vivario detinueris: quæ libertatem recipiunt, si quando catenas perfregerint, vel cancellos everterint, quin ullimode conjici possit reversura ea esse ad dominum suum. Hujusmodi animalia in proprietatem ejus cadunt, qui illis potiatur, pertinent nempe ad primum occupantem; requiritur tamen, quod occupatio fiat modo reali. Verum quadrupes, piscis, avis laqueo aut retibus capta, pertinent ad illum, qui laqueum aut retia paravit, utcumque non immediata occupatione eum detineat. Idem dicas de fera, cui mortale vulnus illatum fuerit, quæ pertinet ad vulneratorem. Verum plures sunt in agris degentes præsertim, qui hac in re facile falluntur; sibi enim adpropriant absque hæsitatione feras vel pisces, quæ alter immediate nondum adeptus est. Censem autem cum card. Gousset confessarios non debere fideles ob hanc causam inquietare, eosque in bona fide prudentius relinquendos esse.

Jus proprietatis in bestias feras perdurat quamdiu ipsa perdurat occupatio. Capta nempe fera tamdiu mea est, quamdiu manet in mea potestate, in mea cavea, aut meo vivario; ac non amplius ad me pertinet, ubi primum fuga sese subduxerit: cum enim illa libertatem rursus adepta sit, fit rursus præda primi occupantis.

Quoad piscationem et venationem, quisque debet legibus et præscriptionibus loci se conformare. Juxta leges nostras civiles ad licitam venationem requiritur gubernii licentia: omnimode vero prohibetur venatio ac piscatio escis venenosis. Qui transgre-

ditur, peccat; pisces interim, quos cæperit, aut feras, quas occiderit, retinere potest, tamquam sua. Fieri tamen potest, ut teneatur aliquando, etiam ante judicis sententiam, illos compensare, quibus jus piscandi aut venandi erat reservatum.

Animalia mansuefacta vel sedentaria ea sunt, quæ quamvis natura fera, educatione quadam seu habitu contracto assuefuerint sedi vel receptaculo eisdem præparato, cujusmodi sunt columbi, cuniculi, apes. Jus naturale præcipit ut columbi custodia detineantur tempore seminationis et messis; quo tempore jure considerari possunt utpote bestię feræ, quas proinde quisque in suo fundo occidere potest. Tunc enim generice loquendo, impossibile est proprietario fundi ab alienis columbis vastati, invenire columborum proprietarium, atque hinc etiam impossibile eidem est obtinere compensationem injuriæ sive damni a columbis illati, nisi jure gaudeat occidendi eos ac suos faciendi, quoties in proprio fundoprehenderit (1).

Juxta jus Romanum, ut quis examinis apum proprietatem adipiscatur, deberet ejusdem possessionem capere, illud in alveario includendo: *si quis apes incluserit, is earum dominus erit* (2); quod videtur conformius occupationi animalium, quæ naturalem libertatem receperint. Sed modo standum est præscriptionibus Civilium legum nunc diversis locis vigentium.

31. Locus hic patet ad loquendum de inventione thesauri aut rerum amissarum, quarum non prodeat dominus. *Thesaurus* est res quælibet occulta aut sepulta, cujus proprietatem nemo sibi vindicare potest, quæque casu prorsus fortuito delegitur.

Diximus: 1.º *res quælibet*: pecuniæ, numismata, vasa, urnæ, statuæ et cætera hujusmodi constituere possunt materiam thesauri. 2.º *occulta aut sepulta*: res, quæ nec occulta nec sepulta sit, nequit dici thesaurus; erit vero res nullius domini, res amissa, cujus non prodit dominus. Attamen numisma, idest vetus aliquis auri vel argenti nummus, inventum ad superficiem terræ, illuc adductum opere alicujus, qui illud non animadverterit, esset adhuc considerandus uti thesaurus. 3.º *de qua nemo proprietatem sibi vindicare potest*: quod respondet notioni, quam de thesauro attulit jus romanum: *vetus depositio, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat*. Si cognosci posset is, qui deposuit res aut nummos detectos, jam non haberetur thesaurus,

(1) Leges civiles plura de his animantibus continent pecuniaria statuta ex ipso naturali jure promanantia.

(2) Instit. de divisione rerum.

sed res amissa, quam domino suo reddere oporteret. 4.º *quæque casu prorsus fortuito detegitur*: qui thesaurum invenisset in fundo alieno ob inquisitiones in eo factas absque consensu proprietarii, damnaretur reddere huic, si esset ipse denunciator, totum thesaurum. Quæ tamen legis dispositio, cum ordinata sit ad puniendum delictum commissum in investigatione fundi alieni absque proprietarii consensu, tum huic legi nemo sese conformare tenetur ante iudicis sententiam (1).

32. Thesauri proprietas ei contingit, qui illum invenit in proprio fundo. Si inveniat in fundo alieno, thesauri pars una inventori, alia vero proprietario fundi debetur (2). Ergo si thesaurus inveniat in fundo alicujus ecclesiæ, vel communitatis vel Status, ecclesia vel communitas vel Status jus habent ad dimidiam thesauri partem. Attamen, excepto quod thesaurus sit magni pretii, haud pulat Gousset inquietandum esse inventorem, qui illum sibi ex integro adpropriet, præsertim si agatur de quibusdam numismatibus, aut statuis, quarum valor extrinsecus longe excedit valorem intrinsecum ac materiale.

33. At *res inventæ*, quarum non prodit dominus, suntne inventori concedendæ? 1.º Conveniunt omnes theologi, quod qui invenit rem amissam, quam amisisse dominus dolere debet, eam publice annunciare tenetur eo loco, ubi invenit, ut reclamari facile possit: nequit hinc inventor illam sibi propriam facere, quin consuetas publicationes præmiserit. 2.º Qui rem aliquam invenit, quantumcumque tenuis illa sit, restituere illam tenetur ei, qui illam reclamat et suam esse probet. 3.º Si vero dominus non prodeat, non est obstandum rectoribus dominiorum, qui vi legis alicujus rem nullius domini reclamant ad Status utilitatem. Publicæ enim potestati jus est sibi vindicandi res amissas, quarum dominus dignosci nequeat. 4.º Denique si præscriptis publicationibus peractis, res inventa neque a proprietario, neque a Statu reclamata fuerit, tutius esset, juxta opinionem apud doctores communiorem, eam in beneficium pauperum aut in alios pios usus erogare. Idem est de rebus parvi nimis pretii, ut dignæ sint, quæ publice annuncientur. Si vero inventor sit ipse pauper, licet non ita ut alii, poterit tamen ex communi sententia, sibi proprias illas facere, ac de illis pro voluntate disponere (3).

(1) De inventione thesauri disponit *Codex Austr.* §§ a 395 ad 398; *Cod. Sard.* art. 683.

(2) *Cod. Sard.* art. 685; *Cod. Austr.* § 399, cujus dispositio de tertia parte statui tribuenda abolita fuit Cæsareo decreto anni 1846; ac §§ 400, 401, nec non §§ 394, 511, 631, 1098, 1147.

(3) Confer. *Cod. Sard.* artic. 686, 687, 688, et *Cod. Austr.* a § 386 ad 392.

34. At enim, si inventor pauper nequeat censeri, injuste ne egerit retinens pro se res amissas, quarum dominum reperire non potuerit? Theologorum plerique putant, illum culpabilem fieri de injustitia ex eo quod, ajunt, proprias res illas facere nequit contra intentionem domini, qui in casu præsimitur velle res suas amissas, nec amplius recuperandas, in bonis operibus erogari. E contra, plures doctores æstimatione digni (1), opinione probabili (2) inventorem absolvunt ab obligatione erogandi in bonis operibus res ab ipso inventas. Qui quidem innituntur et jurisconsultorum doctrinæ, et condonationi mutuæ generali et *la-cilæ* a fidelibus ipsis invocatæ, qui communiter sibi attribuunt res hujusmodi ratione cujusdam compensationis earum rerum, quas ipsi amiserint aut amittendi quotidiano periculo subsunt.

Quidquid sit de hac quæstione, ne incerta cum certis confundantur, prudens erit in instructionibus ad populum non urgere obligationem elargiendi pauperibus res inventas, quarum dominus manifestatus non sit. Poterunt quidem parochi ad id fideles hortari tamquam ad actum charitatis, præcavendo tamen, ne persuasio in eos inducatur, ipsos teneri ad id, tamquam ad actum justitiæ. Rem autem sibi retinere eo magis licitum videtur ubi lex civilis jus hujusmodi faciat.

Ubi restituenda sit domino res inventa, nihil exigendum est pro inventione: at solum licebit accipere, si quid sponte ipse donet; iis locis iterum exceptis, ubi lex civilis alicujus compensationis titulum creet (3). Impensæ vero, si quæ factæ fuerint, vel ut dominus reperiretur, vel ut res restituenda conservaretur, hæ omnes utique compensandæ erunt.

Illud autem animadvertitur tam pro foro interiori, quam pro exteriori, quod, si possessor actualis rei amissæ eam emerit in nundinis vel ad publicam quamlibet venditionem, aut a mercatore similia vendente, tunc primitivus dominus rem nequit reclamare, nisi solvendo possessori pretium, quod ille solverit in ea emenda (4).

(1) Soto, Navarrus, Ledesma, Sa, Monsheim, Haunold, Babenstuber, Mezger, etc.

(2) Salamancaenses, Lugo, Lessius, La Croix, alique hanc opinionem dicunt *probabilem*, Laymann immo *valde probabilem*.

(3) Ut statuitur Codice Sard. art. 690, et Cod. Austr. §§ 390 ac 391.

(4) Ita et Cod. Austr. § 367. Notandum præterea, quod *bona vacantia*, seu relicta a domino, qui decedat absque hæredibus et absque testamento, ex § 760 Cod. Austr. ad fiscum devolvuntur.

§ 2. De accessione.

35. *Accessio* est modus acquirendi, quo res accessoria transit sub dominium proprietarii rei principalis (1).

Fructus naturales vel industriales terræ, fructusque civiles pertinent, jure accessionis, ad proprietarium rei ipsius, aut ad eos, quibus ipse cesserit jus percipiendi fructus illos, cum onere tamen compensandi laborum et seminationis impensas a tertia persona solutas (2).

Sub nomine *fructuum* intelliguntur diversæ reddituum species, qui ex re aliqua colligi possunt, cujuscumque tandem naturæ sint. Fructus *naturales* sunt, quos tellus sponte producit, ut arbores, fœnum, fructus quorundam arborum, augmentatio animalium, etc. *Industriales* sunt ii, qui obtinentur culturæ subsidio, uti messis, vindemia. *Civiles* fructus sunt locationes domuum, sortium exigibilia fœnora, etc. Etiam pretium locationis ad tempus adscribitur inter fructus civiles.

36. Proprietas soli extenditur in altum atque in profundum: proprietarius hinc potest sive in altum sive in profundum construere, et opera, quæ voluerit, facere, servatis tamen exceptionibus et restrictionibus, quas leges et localia præscripta statuerint. Soli proprietarius, qui construxerit, plantaverit aut opus aliud perfecerit, adhibita materia aliena, tenetur materiæ pretium persolvere, et fieri potest, ut teneatur etiam ad compensationes damni, si mala fide egerit. Nullo tamen in casu materiæ proprietarius jus haberet eam sustollendi.

Quum aliquis tertius constructiones, plantationes aut opera perficit, sua adhibita materia, in alieno fundo, si mala fide egerit et inscio fundi domino, fundi proprietarius jus habet ea aut retinendi aut destruendi. Sit vult ea sustolli, eversionis impensæ cedunt ei, qui constructiones aut plantationes illas fecerit, quin indemnitatem exigere possit; immo fundi dominum compensare teneretur, si quando damnum aliquod pertulisset.

Quod si dominus fundi malit conservare plantationes et constructiones, tunc reddet ædificatori impensas necessarias et utiles, quin ipsi compensare teneatur illud augmentum valoris quod fundo ipsi forte accesserit. Attamen si plantationes, constructiones, et opera facta fuerint bona prorsus fide. proprietarius fundi

(1) Vide Cod. Sard. art. 449; Austr. § 404.

(2) Vide Cod. civ. Sard. art. 450 et seqq. Cod. Austr. §§ 405-422.

subversionem horum operum jubere non poterit, sed persolvere tenebitur impensas omnes materiae et fabricationis, aut summam æqualem augmentationi valoris in suum ipsius fundum inductæ (1).

37. Jus accessionis, quando pro objecto habet duo mobilia ad duos diversos dominos spectantia, principiis æquitatis naturalis omnino subjacet. Codices tamen civiles iterum nobis exhibent nonnullas regulas peculiares, quibus resolvi possunt casus analogi nec aliis prævisi. Hæ regulæ referuntur 1.º ad conjunctionem duorum rerum ad diversos dominos pertinentium; 2.º ad efformationem novæ speciei factæ ex aliena materia; 3.º ad commixtionem plurium materialium ad diversos dominos spectantium.

Quando duæ res ad diversos dominos spectantes ita conjunguntur, ut unum quoddam constituent, totum hoc pertinet ad dominum rei principalis, idque etiamsi res seungi ac subsistere separatim possent; sed tamen dominus rei principalis solvere debet valorem rei, quæ ad suam accessit. Principale reputatur illud, cui aliquid aliud adjungitur vel usus vel ornamenti vel complementi causa. Quod si non ita facile distingui possit accessorium a principali, principale reputandum erit quod est majoris pretii, aut in majori quantitate, si pretium hinc inde æquiparetur.

Attamen si res, quæ accessit, longe excedat rei principalis valorem, eaque assumpta fuerit incio prorsus domino, exigere hic potest, ut res sua separetur, sibi que restitatur, etiamsi immixtio aliqua sequi debeat rei principalis, cui adhærebat.

38. Ad efformationem quod attinet novæ speciei factam ex aliena materia (aliter *specificatio*), hoc valet generale principium, quod (possit nec ne materia seungi), qui illam ex toto possidebat, jus habeat reclamandi rem ex illa conflata, soluto industriæ pretio. Si ergo opifex tabulam conficeret ex meo ligno, aut vas vel argenteum vel aureum ex meo metallo, jus mihi esset reclamandi sive tabulam sive vas, industriæ pretio soluto. Attamen si tanti meriti esset opus, ut vinceret prorsus valorem materiae adhibitæ, tum industria reputaretur tamquam *principale*, et jus esset operario rem a se elaboratam retinendi, soluto pretio materiae adhibitæ. Hinc statuarius fit dominus statuæ, quam ex aliena materia exsculpsit; semper tamen illi solvendum est pretium marmoris, aut rei adhibitæ cujuscunque.

39. Si quis aliquid novæ speciei efformaverit, adhibita mate-

(1) Iterum hæc statuit Cod. Sard. art. 458 et seqq. et Codex Austr. §§ 418, 463-1043 seq. Hæc tamen in omnibus prorsus identice non sunt.

ria partim sua, partim aliena, ita tamen ut neutra materiæ pars destructa sit, nec separari tamen possit absque aliquo detrimento, res fit duobus proprietariis communis, proportionem tamen differentem, quia alter in partem materiæ tantum, alter vero in partem materiæ nec non in pretium industriæ jus habet. Ita, ex. gr., si res sub nova specie efformata valet triginta denarios, ita tamen ut decem denarios valeat materia alterius, decem vero materia propria operarii, decem denique valeat pretium industriæ, operarius jus habet in re pro rata duplicis tertiæ partis, viginti nempe denariorum.

40. Cum res efformatur ex commixtione plurium materialium ad diversos dominos spectantium, quarum nulla considerari potest tamquam principalis, tunc si materiæ sejungi possunt, ille, quo inscio res commixtæ fuerunt, jus habet divisionem petendi. Si vero absque detrimento sejungi nequeant, diversi domini proprietatem illius rei in communi acquirunt, pro rata portione quantitatis, qualitatis et valoris quæ rei unicuique propria erat. Quod si materia quæ unius domini sit, longe excederet materiam alterius sive quantitate sive pretio, ille reclamare poterit rem ex commixtione efformatam, soluto alteri pretio materiæ suæ. Quum denique res communis sit inter proprietarios materiæ adhibitæ, ad communem utilitatem auctione vendi debet.

Quoties proprietarius materiæ adhibitæ (ipso nesciente) ad efformandum aliquid diversæ speciei, reclamare potest rei proprietatem, optionem quoque habet petendi restitutionem vel materiæ in suamet natura, quantitate, pondere et mensura, vel ejus valoris (1).

§ 3. De præscriptione.

41. *Præscriptio* alterum est inter media, quo quis aut aliquid jus acquirit, aut ab aliqua obligatione dissolvitur certo tempore lapsu et sub conditionibus a lege determinatis.

Præscriptio ita definita duplicem complectitur præscriptionis speciem, eam nempe, qua jus aliquod acquiritur, quam Romani *usucapionem* appellavere, et eam, qua liberamur ab aliqua obligatione, quæ a Romanis proprie *præscriptio* dicta est. Illa prior est acquisitio proprietatis facta vi possessionis ad totum tempus legale continuatæ: *Usucapio est aquisitio vel adjectio domini*

(1) Hæc quæ e naturali jure procedunt, firmanur etiam statutis civilis Cod. Austr. §§ 414 et 415, ac Cod. Sard. art. 475 et seq.

per continuationem possessionis temporis lege definiti (1). Altera est liberatio a vinculo amissio juris præexistentis (2).

Juribus præscriptione acquisitis tuta conscientia uti possumus: qua super re theologi et canonistæ omnes generatim conveniunt. Illud enim præceptum: *Non furtum facies*, prohibet simpliciter quominus alienum accipiamus aut auferamus, nec non etiam quominus alienum injuste acceptum ac possessum scienter retineamus: *Non accipies nec retinebis, te sciente, alienum*. Ultra tamen non progreditur lex divina, et silet omnino de effectibus possessionis bonæ fidei, sicut de origine, caractere, extensione ac perduratione proprietatis. Neque magis nos edocet de præscriptione, aut de occupatione, de jure accessionis, de inventione, de bonorum successionem. Diversas has quæstiones et alias hujusmodi definire, juris civilis præsertim est, juxta locorum, temporum et circumstantiarum diversitatem, pro qua ipsa civilis legislatio aut varia esse potest aut interdum immutari.

Conditiones, quæ requiruntur ad legitimam præscriptionem sunt: *possessio rei commerciabilis, bona fides, titulus proprietatem transferens, et certum tempus* a lege definitum.

42. Ac 1.º *possessio* habetur tamquam præscriptionis fundamentum: *sine possessione præscriptio non procedit* (3). Hæc autem definitur, *detentio vel fructio rei aut juris, quod retinemus aut exercemus per nosmetipsos aut per alium, qui illud tenet aut nostro nomine exercet*. Ad præscribendum exigitur possessio continuata ac numquam interrupta, pacifica, publica, non æquivoca et tamquam de re propria (4).

Proinde possessio quæ induceretur per vim, aut clam, aut destituta titulo vel reali vel præsumpto, proprietatem transferente, ad præscriptionem valere non posset. Actus item simpliciter facultativi aut tolerantiae nequeunt fundamentum præbere ad possessionem et præscriptionem. Exempli causa, si triginta annorum spatio abstinui ab ædificando meo in fundo, ex hoc exortum non est vicino meo jus impediendi, quominus post hujus temporis lapsum ædificare possim: ædificare enim, vel non, est inter actus simpliciter *facultativos*. Pariter si spatio triginta aut quadraginta annorum permiserim, meum vicinum pascere pecus suum in aliquo meo fundo inculto, actus hic non est, nisi simplicis *tolerantiæ*, quo ille ad præscribendum abuti nequit.

(1) Lib. III, § *de usucapione*.

(2) Utamque distinguit etiam Codex. Austr. §§ 1451 et 1452. Vide Cod. Sard. art. 2354.

(3) *Regula juris in sexto*.

(4) Vide Cod. Sard. art. 2363; Austr. §§ 1460, 1461.

43. 2.º *Rei commerciabilis*: præscribi nequeunt, nisi res in commercio positæ, quæque a singulis privatis possideri possunt. Ita ecclesiæ, cæmeteria, plateæ aut publicæ viæ præscribi non possunt: *non usucapiuntur res sacræ, sanctæ, publicæ* (1). Attamen Status, publica instituta et communitates, quoad bona, quæ proprietatis privatæ fieri possunt, subsunt præscriptioni, non secus ac privati homines (2).

44. 3.º *Bona fides*: possessio, quocumque longo tempore perduraverit, præscriptionem parere non potest, nisi in bona fide fundata sit. Jus canonicum plene conformiter juri naturali derogat in hac re legi civili, sive quod bonam fidem requirit in quacumque præscriptione, sive quod bonam fidem requirit ad totum tempus præscriptioni impositum: *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit* (3). *Definimus, ut nulla valeat absque bona fide possessio.... Unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte habeat conscientiam rei alienæ* (4). Ex quo illud consequitur, quod si possessor animadvertat, antequam tempus præscriptioni necessarium præterierit, rem a se possessam esse alterius, impotens sit ad præscribendum in foro conscientiæ, licet præscriptio admitti possit in foro externo (5).

Bona fides, quæ ad præscriptionem requiritur, consistit in persuasionem nobis insita, rem a nobis possessam nostram esse. Ita qui rem emerit, quam bona fide venditoris fuisse putet, ejusdem proprietatem acquirere valet per præscriptionem, licet venditor fuerit rei illius injustus possessor. Error vero facti constituit bonam fidem et præscriptioni fundamentum ponit. *Facti ignorantiam prodesse constat*. Non ita porro de ignorantia juris, quæ nec sociari cum bona fide, nec præscriptioni favere censetur, nisi forte agatur de præscriptione trigenaria: *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse* (6), quod intelligendum cum aliis putat etiam emin. Gousset nonnisi de præscriptione viginti, decem aut minoris numeri annorum (7).

45. Qui possessionem incipit cum dubio, an res sua sit, donec dubium hoc perdurat, præscriptionem inchoare non potest. At idem ne est, si dubium superveniat bona jam fide incæpta

(1) L. IX. de usucapione.

(2) Cod. Sard. art. 2361, 2362; Cod. Austr. a § 1455 ad 1458, et § 1481.

(3) Reg. Juris in Sexto.

(4) Cap. Quoniam, de præscriptione.

(5) Vide Cod. Austr. § 1462 et seqq., usque ad § 1477.

(6) Lib. IV, ff. De Juris et facti ignorantia.

(7) Ita sentiunt Lessius, Collet, Billuart, De Pickler, Covarruvias, etc.

possessione? In hoc casu possessor inquirere debet, quantum potest, veritatem. Si post diligens examen, dubium adhuc perdurat, in possessione permanere potest, illi juris canonici innixus: *In dubio melior est conditio possidentis*; atque possessio hæc sufficiens erit ad præscribendum. *Qui ab initio dubitat*, inquit S. Alphonsus, *an res sua sit, nequit inchoare præscriptionem. Si vero ad possessionem bonæ fidei dubium supervenit, præscriptio non interruptitur, modo interim diligentia adhibeatur ad veritatem inquirendam* (1).

46. *Titulus proprietatem transferens*: ad præscribendum, oportet ut possessio procedat a justo titulo, scilicet titulo, qui transferre valeat proprietatem: cujusmodi esset, ex. gr., contractus venditionis, permutatio, donatio, legatum, hæreditas.

In materia mobili possessio pro titulo valet: potest itaque præscribi per simplicem bonæ fidei possessionem. Nec item necessarius est titulus ad immobilium præscriptionem, quæ per possessionem trigenariam absolvitur. Si vero agatur de præscriptione post decem aut viginti annos, ubi ea viget, uti in Galliis, requiritur titulus validus et proprietatem transferens. Titulus nullus ex defectu formæ valere nequit ad præscriptionem decem aut viginti annorum; valeret tamen ad præscriptionem trigenariam.

47. 5.º *Tempus ad præscribendum requisitum*. Præscriptionis tempus supputatur per dies, minime vero per horas, et tunc adimpletur cum ultima statuti termini dies completa fuerit (2).

Actio igitur quælibet sive realis sive personalis præscribitur spatio triginta annorum, quin illæ, qui præscriptionem profert, alium titulum exhibere teneatur. Hinc si quis bona prorsus fide possederit ut suum aliquod immobile triginta annorum spatio, exceptis casibus quibus spatium 40 annorum requiritur, et ipsa die præscriptionem subsequente certior fieret bonum illud immobile alterius esse, bonum illud retinere sibi potest. Idem dicas de quacumque alia præscriptione. Res mobiles præscribuntur post annos tres; requiritur tamen ad hanc quoque præscri-

(1) *Theol. mor.*, lib. III, num. 504. Nec secus statuendum est ex Codicis Austr. § 1460: licet enim hic ad usucapionem requiratur possessio realis, legitimam, bonæ fidei et continuatam per totum tempus a lege statutum; etiam si post ceptam possessionem fides dubia fiat, possessio bonæ fidei non interruptitur, cum, debitis institutis investigationibus, alius legitimus dominus inveniri non potest; et ideo in hoc etiam casu possessio bonæ fidei dici potest continua.

(2) Plura statuuntur circa tempus ad præscriptionem sufficiens, et circa conditiones alias requisitas relate ad tempus Cod. Austr. a § 1466 ad § 1496: Cod. Sar. art. 2597 aliisque pluribus seqq.

plionem, sicuti ad præscriptionem rerum immobilium, quod possessio in bona fide fundata sit.

48. Præscriptio, qua ab aliquo debito liberemur (1), quæque adimpletur post sex menses, vel annum, vel duos annos, vel tres, vel quinque, non obtinet, generice loquendo, nisi in foro externo: debitor enim qui suæ obligationi realiter non satisfecerit, præscriptionem ex conscientia objicere nequit (2).

Diximus: *generice loquendo*; dantur enim casus exceptionales: 1.º nempe, cum actio civilis dirigatur contra debitoris hæredem, et credi rationabiliter possit, debitum persolutum fuisse a defuncto (et solutum revera præsumitur, nisi probetur contrarium): 2.º ubi accadat, quod, ex facto creditoris, nullum utile proveniat debitori ex omissa debiti solutione. Ex. gr., mulier, quæ ære alieno detinebatur, matrimonium inivit pacto legalis communionis. Unus ex creditoribus, qui eam excutere potuisset perdurante matrimonio, creditum suum præscribi sinit. Postea communio legalis dissolvitur, eique mulier abrenunciat. Jam modo hæc potest ex conscientia creditori præscriptionem opponere, atque objicere, quod si ipse actionem suam exercuisset perdurante legali communione, sui crediti solutionem recepturus fuisset, ac nullum sibi utile proveniret ex eo, quod debitum solutum non fuerit, quia communioni abrenunciare coacta fuit; damnum immo pateretur ex eo, quod tamdiu repetere moratus ille sit, cum debitum afficeret bona communia, non propria tantummodo bona.

49. Ad complendum tempus præscriptioni necessarium, possessor computare potest etiam tempus, quo ejus antecessor possedit, quocumque modo huic ipse successerit, sive titulo universali aut peculiari, sive titulo gratuito aut oneroso (3).

Hæredi, ex. gr., illius, qui possederit viginti annorum spatio, sufficiet, si in hac possessione per alios decem annos perduret, ut compleat præscriptionem trigenariam. Idem profecto esset, si quis rem possideret titulo emptionis, legati aut donationis, etc. Qui enim rem suam cessit titulo gratuito vel oneroso, jura quoque sua omnia transmisit circa eandem, ac proinde etiam jus illam præscribendi.

At vero possessio antecessoris invocari nequit, nisi quatenus hæc legitima fuerit: possessio infecta vitio aliquo, vi nempe, dolo, aut mala fide in acquisitione, valere nequit nec ei qui possedit, nec

(1) Vide Codicem Austr. §§ 1480, 1489, 1491, etc.

(2) Hæc causa videtur cur et Legislator Austr. § 1501 statuit: *Se la prescrizione non è opposta dalle parti, non si può avervi riguardo d'ufficio*.

(3) Ita et Cod. Austr. § 1493, et Cod. Sard. art. 2370.

ei, qui illi succedit, si vitia hujus possessionis sibi innotuerint; possessio hæc tamen non impedit præscriptionem tertio bona fide acquirenti; solummodo præscriptio incipere putanda erit cum tertius iste in possessionem venerit vi tituli proprietatem transferentis, et vitia ignoret quibus inficiebatur possessio antecessoris sui. Hoc in casu ei tertius acquisite rem tenet titulo peculiari sive oneroso sive lucrativo; præscribere potest tribus, decem aut viginti annis. Sed enim quod de tertio isto acquirente, dicesne etiam de hæredé hominis malæ fidei? Idem profecto est de illo, qui hæres aut successor fiat titulo peculiari: hic enim possessionem obtinet sibi propriam, quæ respici nequit ulpotè continuatio possessionis defuncti; defunctum enim non repræsentat: quare præscribere poterit non secus ac quisvis alius acquirens titulo peculiari. Aliter vero est de successore titulo universalis: Si antecessor mala fide possidebat, possessionem illam per vim, clam, aut per fraudem adeptus, si, ex. gr., furto possessionem acquisiverat, tunc possessor universalis, licet bonæ fidei, eam præscribere non posset: *succedit enim in vitia defuncti*. Quod tamen intelligi debet de præscriptione per brevè tempus, scilicet trium, decem, aut viginti annorum, numquam vero de præscriptione trigeneraria. Ita hæres personæ malæ fidei præscribere potest lapsu triginta annorum, atque ex Gousseti sententia præscriptio hæc obtineret etiam in foro conscientiæ, dummodo hæres per totum triginta annorum spatium in bona fide perduraverit.

50. Quæstio autem obviam hîc nobis fit: Petrus bona fide rem alienam possidet, eamque uli suam toto præscriptionis tempore possedit. Paulus ejus filius ac hæres præsumptivus, cum bene agnosceret rem illam non pertinere ad patrem suum, noluit tamen eam commonefacere timens, ne interrumperetur præscriptio, qua perfrui aliquando sperabat. Petrus moritur: Paulus autem, ut hæres universalis, una cum successione acquirit etiam rem a patre præscriptam. Licetne Paulo rem illam retinere absque injustitia? Procul dubio eum retinere illam posse putat Gousset: non quidem vi præscriptionis, non enim ipse præscripsit, sed vi tituli hæreditatis, qui titulus tribuit ei jus reale ad omnia bona patris legitime acquisita. Peccavit utique in charitatem Paulus, admonere nolens aut patrem, aut eum, qui præscriptionem obibat; non tamen adversus justitiam peccavit. Pater vero, cum factus sit dominus ac proprietarius rei præscriptæ, potuit illam ad filium transmittere non secus ac potuisset illam transferre in extraneum titulo sive gratuito, sive oneroso. Frustra objiceretur mala filii fides, quia hæc patris bona fide agentis possessionem vitare non potuit, ac proinde neque præscriptionem impedire.

51. Alia quæstio instituitur : filius ætate minor præscribere ne potest possessione bonæ fidei? Potest, nam præscriptio procedit pro iis omnibus, qui bona fide civiliter possident, ex titulo proprietatem transferente, reali aut præsumpto. Verum licebitne illi ætatem majorem assecuto retinere res a se bona fide præscriptas, in casu quod tutor malæ fidei extiterit? Ex Gousseli sententia licebit eas retinere, quia pro se titulum habet legitimæ præscriptionis; quoad vero malam tutoris fidem, hæc nocere nequit juribus, quæ lex minoribus concedit. Si tutor tempore suæ administrationis injuriam alicui fecerit, ipse tantum respondere tenetur.

52. Præscriptio interrumpi vel suspendi potest. Cum interrumpitur, anni possessionis ante interruptionem elapsi pro nihilo reputantur; iterum proinde incipere debet præscriptio: interruptio autem fieri potest vel naturaliter vel civiliter. Naturalis est interruptio, cum possessor sive a veteri domino sive a tertio aliquo privatur rei fruitione. Vocatio in iudicium, præceptio, sequestrum adhibita in eum, quem a præscribendo impedire libet, constituunt interruptionem civilem. Præscriptio interrumpitur etiam ubi debitor vel possessor agnoscat jus illius, contra quem se præscripturum putabat (1).

Cum autem præscriptio suspenditur, anni possessionis elapsi ante suspensionem computantur, ita ut, vix ac suspensio sustollatur, hi anni antecedentes cum subsequentibus conjuncti ad tempus ad complendum præscriptionem statutum optime concurrant.

Præscriptio actionem exerit contra cujuscumque generis homines, nisi eos exceperit lex. Generice non valet contra minores et interdictos nisi tutore aut curatore constituto (2).

Præscriptionem in genere suspendere non reputantur publicæ calamitates (3).

Cum demum ad leges civiles spectet regere ac determinare condiciones ad præscribendum requisitas, cumque ab eis suam præcipuam vim desumat modus hic acquirendi vel se exonerandi; tamquam legem demum generalem statimus, quoties præscribi potest in foro externo, pariter et in interno præscribere licere, dummodo bona fides toto præscriptionis tempore non defuerit.

(1) Cod. Sard. art. 2377 ac seq., Cod. Austr. § 1497.

(2) Vide super allatum § 1494 Codex Austr. ad num. 761. Cod. Sard. art. 2385 ac seq.

(3) At juxta Codicem Austriacum cum ex iisdem suspenditur justitiæ administratio, suspenditur iterum et præscriptio et usucapio. Ita § 1496.

§ 4. *De successionibus.*

53. Sub nomine *successionis* venit jus recipiendi bona, quæ quis moriens post se relinquit; is vero, cui hoc devolvitur jus, *hæres* vocatur. Duplex distinguitur successio, *legitima*, et *testamentaria*: illa a lege, hæc tum ab hominis voluntate, tum a lege simul decernitur.

De *successionibus* testamentariis ibi agemus, ubi *de donationibus*. Hic igitur de legitimis sermo est.

Successionibus fit aditus ex morte sive naturali sive civili: non enim potest neque defuncti locus vacare, neque ejus bonorum sors incerta manere. Hæres, etsi per unum tantum temporis punctum superstes fuerit, *successionem* recepisse censetur, et una cum propriis opibus ad hæredes suos transmisisse.

Successiones sunt *regulares* vel *irregulares*: illæ dicuntur, quæ legitimis devolvuntur hæredibus; istæ, quæ, deficientibus hæredibus legitimis, ad filios naturales, vel ad superstitem conjugem, vel ad publicum ærarium transferuntur.

Hæredes vero totius axis ab intestato sunt qui descendunt ab ipso defuncto in proximiori linea, vel descendentes ab ipsis; deinde ascendentes, denique collaterales. (1).

54. Ad succedendum necessario vivere oportet eo temporis puncto, quo successio aperiatur; non ergo hæreditatis capax habetur infans, vel nondum conceptus, vel ita natus, ut vivere non possit. Infans enim vivens nasci potest, sed ad vitam impotens, et talis habendus est, si ante sextum mensem a conceptione nascatur. Item non est *successionis* capax, qui civiliter mortuus sit.

Potest aliquis *successione* indignus esse, non tamen incapax. Et revera *successione* indignus habetur, et uti talis *successione* civilibus legibus privatur, 1.º qui damnatus fuerit de allata vel intentata defuncto nece: 2.º qui in defunctum capitalem tulerit accusationem, quæ calumniosa judicata fuerit: 3.º hæres majorennis, qui de defuncti occisione edoctus, tribunali non denunciaverit. Defectus tamen denunciationis opponi non potest neque ascendentibus neque descendentibus occisoris, neque ejus affinibus in eodem gradu, neque ejus viro, vel uxori, neque fratribus neque sororibus, neque patrui neque avunculo, neque amitæ neque materteræ, neque nepotibus. Illi etiam juxta quasdam leges, uti austriacam,

(1) Cod. Sard. art. 915 etc.; Cod. Austr. §§ 728 et seqq. usque ad 760.

privantur mutuo successionis jure ex dispositione ultimæ voluntatis qui adulterii aut incestus juridice revincuntur (1).

55. Statuta Codicum civilum pro filiis naturalibus, vel ex adulterio aut incestu susceptis, cum suam habeant in bonis moribus rationem, æque obstringunt in foro conscientiæ, ac in foro externo. Licentia foveretur, si nato ex turpi et criminoso commercio eadem, ac filio legitimo jura concederentur. Quævis ergo dolosa dispositio pro filio illegitimo in foro interiori nulla vi polleret. Etsi enim pater sit suorum bonorum dominus, nequit tamen de iis disponere modo legibus prorsus contrario; hinc si forte ita disponat, ommissa etiam disputatione de violatione justitiæ, adhuc tamen dicendum, hujusmodi dispositionem, cum, ut immoralis, nullitatis damnetur, tum nullam donatario parere posse juris rationem; et uti non factam habendam esse. Quapropter, bona ita disposita adhuc ad patrem pertinere non cessant; et, nisi aliter de iis ante mortem ipse disponat, hæc quoque bona erunt cæteris bonis adjungenda legitimo hæredi tradendis.

56. Interea, cum homines præsertim terrenis rebus involuti de hujusmodi quæstionibus nimis faciliter se illudant, putat ipse Gousset non esse in poenitentiae tribunali inquietandum filium illegitimum, qui existimet, posse se sine injustitia id retinere, quod a patre vel matre receperit; quum præterea non adsit spei ratio ipsum donationi illegaliter et dolose acquisitæ renunciaturum esse.

Adnotandum vero, non esse habendam *ut dolosam* dispositionem, qua pater aut mater, simulato contractu, tertium intromittant, ut sustentationi subveniant filii naturalis, ad cujus educationem naturaliter tenentur, etsi legaliter ut suum non agnoverint. Id intelligi debet etiam de filiis ex adulterio vel incestu susceptis.

57. Successio regularis acceptari potest sub conditione solvendi debita et onera, non ultra bonorum hæreditariorum pretium: at tum, pro foro exteriori, oportet successionem ipsam sub *inventarii* beneficio suscipere (2).

Diximus *pro foro exteriori*; qui enim sine beneficio inventarii successionem suscipiat, cujus pretium ad defuncti debita ex integro solvenda non sufficiat, ante judicis sententiam nullatenus ex conscientia tenetur propria ad hoc impendere bona, atque æquitalis jurihus satisfaciet, si tantum debitorum solvat quantum ex suscepta hæreditate possit.

(1) Cod. Sard. art. 705 et seqq.; Cod. Austr. §§ 540 et seqq.

(2) Ita porro Cod. Austriacus § 800 et seqq.; Cod. Sard. art. 1069.

Nemo successionem sibi traditam acceptare tenetur; at nemo item potest, absque injustitia, quidquam de recusatæ successio-
nis opibus aut divertere aut detrahere; nemo enim jus habet ad hæreditatis lucrum, nisi etiam onera hæreditati imposita susci-
piat. Hæres tamen, qui hæreditati renunciaverit, potest et reti-
nere dona dicta *inter vivos*, et legata sibi concessa usque ad *par-
tis disponibilis* totalitatem exigere.

38. Cum hæreditas dividenda sit inter hæredes, quisque ho-
rum, etsi beneficio donatus, debet suis cohæredibus sive massæ
hæreditariæ restituere quidquid a defuncto directe vel indirecte
donatione *inter vivos* receperit. Nequit hinc tradita a defuncto
retinere, neque legata repetere, nisi et dona et legata fuerint
ipsi supra hæreditatis partem, vel cum dispensatione a refusione
expresse constituta, atque etiam in hisce casibus hæres hujus-
modi dona et legata in partitione sibi servare nequit, nisi usque
ad summam hæreditatis disponibilem; si quid vero excedat re-
fundendum est (1). Donationes manu traditæ, nisi magni momenti
sint, computationi non subjiciuntur, nec item impensæ pro ali-
mentis et educatione, pro nuptiis et domus instructione, nisi
aliter statutum fuerit.

At vero tenetur ne hæres in hæreditatis massam refundere quod
a patre receperit, ut alium loco sui ad militaria stipendia suppose-
ret? Tenetur sane, si cum jam esset ætate major, tractationi de
suppositione interfuerit, vel eam sive tacite sive expresse com-
probaverit: at idem ne dicendum de *minori*? Difficilis sane quæ-
stio; nisi pater mentem suam ipse patefecerit. Deficiente vero
quacumque patris declaratione, circumstantiarum ratio habenda
est. Debita sollicitudo pro filii sorte non satis validum est
argumentum, ut notabilis pars ejus fortunæ in antecessum dis-
trahatur. Si ex. gr. pecunia cuidam substituto donata fuerit, ut
se sortitionis fortunæ submitteret, et sors favorabilis extiterit
minori, cui substitutus parabatur, computatio hujus infructuosæ
impensæ nullimode a cohæredibus exigi posset. Idem dicendum
si pater pro personali commodo substitutum filio paraverit, qui
in arte vel commercio utiliter sibi coadjuvaret. Exceptis hisce
et similibus casibus, *minoris* conditio non absolvit a computa-
tione facienda. Quomodocumque autem res se habeat, quando hu-
jusmodi quæstio tribunalium judicio demandetur, confessarius in
~~positione~~ administratione cohæredes non turbabit, qui pecu-
niæ ad parandum fratri in militari officio substitutum erogatæ com-
putationem postulent.

(1) Cod. Sard. artic. 1067; Cod. Austr. § 787 et seqq.

59. Cohæredes ad debita et onera successionis solvenda simul concurrunt; quisque tamen juxta hæreditatis partem sibi concessam. Legatarius, cui adscriptum non sit specialis rei vel pecuniæ legatum, sed sit pecuniæ summa pro rata hæreditatis tradenda, pro rata item summæ percipiendæ debet una cum hæredibus ad debita solvenda concurrere, quia hic potius cohæres quam simplex legatarius haberi debet: legatarius vero de re peculiari, ad id non tenetur; excepta tamen actione hypothecaria in legatum immobile (1).

Hinc si tres sint cohæredes, unusquisque ad tertiam debitorum partem persolvendam *personaliter* tenetur, salva tamen actione hypothecaria, quæ in universam hæreditatem exerceri potest. Quam actionem nemo dolose divertere potest, quin se injustitiæ reum constituat: non tamen ex conscientia eam provocare, neque debitum in integrum solvendo creditoris actionem prævenire tenetur. Idenim creditor neque exigit, neque exigere rationabiliter potest. Hinc cohæres non tenetur creditoris actionem prævenire, nisi quoad partem et æquam portionem, ad quam personaliter obligatur.

Quod dicimus de debitorum solutione inter cohæredes partienda, intelligi debet de quacumque debitorum specie, cujuscumque sint originis, ex conventionem vel ex delicto, actu authentico firmata, vel non.

60. Legatarius specialis, qui debitum solverit quo legatum immobile afficiebatur, jura creditoris sibi acquirit adversus hæredes et legatarios ex titulo universali. Cohæres vero vel legatarius ex titulo universali, cui ex actione hypothecaria ultra partem de comuni debito sibi spectantem solvendum fuit, jus non habet in alios cohæredes et legatarios ex titulo universali, nisi quoad partem, quam quisque personaliterolvere tenetur; etiamsi curaverit, ut creditorum jura sibi adscriberentur (2).

Si quis ex hæredibus vel legatariis ex titulo universali ad solutionem impotens sit, pars debiti hypothecarii ipsi incumbens cæteris imponitur pro rata, nempe juxta proportionem partium cuique hæredi spectantium (3).

§ 5. De Contractibus in Genere.

61. Contractus, qui sunt inter præcipuas nostrarum obligationum causas, sunt etiam inter media præcipua ad jura sive proprie-

(1) Cod. Civ. Sard. art. 1095 etc.; Cod. Austr. §§ 530, 785, 820 et seqq.

(2) Codex Civ. Sard. art. 1097 et 1104; Cod. Austr. § 821.

(3) Cod. Civ. Sard. art. 1098; Cod. Austr. § 820.

tatis sive quævis alia acquirenda. Contractus definitur: *Duorum vel plurium conventio, qua se se obligant ad aliquid concedendum vel faciendum vel omittendum.* Conventio autem est *duorum vel plurium mutus consensus, quo legem sibi statuunt, ea agendi, de quibus inter se pacti sunt;* duorum nempe vel plurium in idem placitum consensus.

Nonnullæ distinguuntur contractuum species. 1.º Alii dicuntur *unilaterales*, alii *synallagmatici*, seu *bilaterales*. Dicitur *unilateralis* contractus, quo unus vel plures obligantur adversus alterum vel alteros, quin ex horum parte ulla oriatur obligatio. Donatio, ex. gr., quæ nullo afficiatur onere, dicitur contractus *unilateralis*; venditio e contra, locatio, societas, etc., quum in utramque partem contrahentem obligationem inducant, *bilaterales* dicuntur. 2.º Alii *commutativi* appellantur, alii *aleatorii*. *Commutativi* si utraque pars contrahens obligatur ad tradendum vel agendum id quod censetur idem valere ac id, quod sibi vel traditur vel agitur. Venditio, permutatio, ex. gr., sunt contractus commutativi. At si æquitas contractus ponatur pro utraque parte in acquisitionis vel amissionis possibilitate ab incertis eventibus dependente, contractus est *aleatorius*. Tales habentur ludus, sponsio (*scommessa*), etc.

3.º *Gratuiti et onerosi*: primi qui etiam dicuntur *ex beneficentia*, ii sunt, quibus altera pars contrahens utilitatem mere gratuitam alteri parit. *Onerosi* vero, qui utramque partem ad aliquid vel concedendum vel agendum obstringunt. Contractus vero, in quibus pars illa, quæ alteri beneficium confert, aliquid tamen exigit, at valore inferius, quam quod donat, dicuntur *mixti*: talis est donatio, cui aliquid oneris donatario adnectatur.

4.º *Consensuales et reales*: illi fiunt et perficiuntur ex solo contrahentium consensu, quin traditio rei, de qua contrahitur, intercedat. Huiusmodi sunt contractus venditionis, donationis inter vivos, etc. Contractus vero reales præter contrahentium consensum, etiam rei traditionem important; uti mutuum, commodatum, depositum, pignoratium, etc.

5.º Distinguuntur etiam contractus *principales* et *accessorii*: illi sunt, qui per se, independenter a quavis alia conventionē, subsistunt; ex. gr., venditio: hi e contra instituuntur ad tutandam præstationem alius conventionis, a qua ipsi dependent, et sine qua existere non possent. Hinc pignorationes, hypothecæ, cautiones sunt contractus accessorii.

6.º Alii *solemnes* sunt, quos lex quibusdam peculiaribus formulis devincit; uti contractus matrimoniales, testamenta, etc. Alii *non*

solemnnes, quibus nulla peculiaris forma statuitur a lege, uti venditio, locatio, mandatum, etc.

7.º Alii denique *expliciti*, alii *impliciti*; *expliciti* seu *formales* sunt ii, in quibus contrahentes expressis verbis, vel signis æque indubiis propriam tradunt sponsonem. *Impliciti* vero seu *virtuales*, qui et *quasi contractus* dicuntur, sunt actus omnino voluntarii, ex quibus aliqua unius ad alterum, vel mutua inter duos aut plures obligatio instituitur.

62. Quatuor notantur essentielles conditiones ad contractus vel conventionis validitatem: *consensus* partis, quæ sibi sumit obligationem: ejus *capacitas* ad contrahendum: *certum objectum*, quod sit obligationis materia: denique *causa licita* obligationis. Nunc de prima conditione agemus; de cæteris subsequenter.

A. De Consensu ad contractuum validitatem necessario.

63. Nulla est conventio, hinc nullus contractus, nisi adsit in contrahentibus *consensus*. Hujusmodi consensus debet esse interior, realis et non simulatus, externus seu manifeste prolatus, mutuos, et ex utraque parte libere oblatus (1).

Juxta probabiliorē sententiam, pars illa, quæ non consentit, nisi exterius, sine interiori intentione se se obligandi, minime contrahit. Attamen, et in foro externo et in foro conscientiæ, defectus hujusmodi consensus habendus est tamquam non existens, et hinc nullius valoris ad infirmandam fidem ab eo datam, qui ut serio et vere contrahentem se se proderat: aliter sanctissimæ promissiones nimis faciliter fallaces fierent.

Quatuor ex causis consensus vitiari potest, quæ nempe sunt error, violentia, fraus et læsio.

1.º *Error*. Distinguendus autem est error circa *contactus objectum*, error circa *personam*, cum qua contrahitur, error circa *causas*, error denique *facti et juris*.

Error circa contractus *objectum* irritam non facit conventionem, nisi sit substantialis, seu nisi cadat in rei substantiam, vel in contractus naturam (2).

Hinc si quis rem quamdam mihi vendat, dum ego rem diversam me empturum puto, venditionis contractus non adimpletur. Item si quis putet mihi vendere rem, quam ego titulo

(1) Cod. Sard. art. 1193 et 1205. Ita et Civ. Cod. Austr. § 869.

(2) Ita Cod. Civ. Sard. art. 1197, et Austr. § 871.

tantum commodati, vel donationis mihi traditam puto, non habetur neque venditio, nec commodatum, neque donatio.

Error irritam facit conventionem non modo quando in ipsam rem cadat, sed etiam si cadat in eam rei qualitatem, in quam contrahentes præcipue intenderint, quæ hinc ipsam rei substantiam constituit. Si ex. gr. mihi argenteum candelabrum comparare volenti, candelabrum stamneum argento coniectum præbeas, etsi me decipiendi mens tibi non fuerit, cum et tu in eodem versareris errore, conventio tamen nulla est. Non etiam stamneum sed argenteum candelabrum emere ego volebam.

Aliter vero, si error cadat in rei qualitatem prorsus accessoriam. Si quis ex. gr. a bibliopola librum emat, quem eximio donatum merito putet, etsi postea ne mediocre quidem dignoscatur, talis error ejus consensum non infirmat. Res enim, quam acquisivit, et ad quam præcipue spectabat, est vere volumen, quod traditum ei fuit. Peti autem potest indemnitas pro ea parte in qua contractus condiciones fuerint violatæ (1).

64. Error circa *personam* irritum facit consensum, hinc et conventionem, quolibetque natura personæ, cum qua contrahendi voluntas adsit, præcipua sit conventionis ratio (2).

In matrimonio essentia personæ semper habetur ut præcipua ratio contractus. Hinc error ex quo aliquis personam assumat prorsus ab ea diversam, cum qua velit matrimonium inire, matrimonium radicitus irritat. Item in contractibus *beneficentiæ*, mutui gratuiti, donationis, etc., ratio personæ est ordinario præcipua contractus causa. Hinc si ego volens donare vel commodare aliquid Petro, id Paulo dono vel commodo, putans eum esse Petrum, hujusmodi donatio vel commodatio absolute nulla est, quia de tali donatione vel commodato Paulo faciendo numquam intentio mihi fuit.

Econtra, in contractibus onerosis, consideratio personæ fere numquam pro præcipua conventionis causa habetur. Quum enim ego aliquid vendere vel emere velim, parum mei interest, si hic potius, quam ille mecum talem ineat contractum; propterea contractum non infringit error de contrahentis persona, cum ratio præcipua conventionis in re vel ejus pretio ponatur.

65. Error etiam circa causas *determinantes* obligationem solvit. Veritas causæ seu tituli determinantis, qui nempe *dat causam contractui*, habetur uti conditio contractui inhærens, quâ sublatâ, numquam consensus præstitus fuisset, neque suscepta obligatio.

(1) Cod. Austr. § 872.

(2) Ita Cod. Civ. Sard. art. 1197, et Austr. « § 873.

At non semper ex una tantum causa determinatio movetur; sed rationi præpollenti sæpe sæpius sociantur accessoriæ, quæ ad voluntatem determinandam concurrunt. Falsitas igitur vel defectus talium accessoriarum rationum, quæ præcipua non fuerint conventionis causa, obligationem non infirmat. Nisi enim expresse inter contrahentes statutum fuerit, præsumendum non est contrahentes suam voluntatem veritati talium rationum, uti conditioni sine qua non, subjecisse.

66. Denique quicumque sit error voluntatem determinans, sit quidem ignorantia *juris* vel *facti*, si hujusmodi ignorantia est causa determinans, nempe causa principalis consensus, contractus nullus est, ob consensus defectum: qui enim determinationem aliquam sumit ex titulo non existenti, id agit quod revera agere non vult. Ex. gr. si ego ex errore existimavi, Petrum, qui sibi quoque patriui mei hæreditatem vindicabat, eodem, quo ego, jure pollere, et eapropter bona hæreditatis æquâ portione cum eodem divisi, non mihi certo mens fuit cedendi Petro bona ad me pertinentia, sed ei tantum tribuendi, quod jure ei debitum existimabam. At modo si forte lex a concessa portione Petrum interdicat, bene mihi, non obstante partitione, fas erit, talem portionem mihi iterum vindicare, quæ, remoto Petro, ex jure mihi cedebat.

Interea, si non satis probari possit, errorem juris esse præcipuam contractus causam; si, ex. gr., contractus instrui potuerit ad obligationem naturalem solvendam, tum nullitatis non esset damnandus. Pater meus, ut rem iterum exemplo declarem, quartam suorum honorum partem tibi tradendam statuit ex testamento, quod, deficientibus formulis a lege præscriptis, nullum evadit. At ego, ex ignorantia juris, putans testamentum validum esse, legatum festinanter adimpleo, ac postea errorem detego. Est ne mihi jus soluti legati restitutionem petendi? Minime sane: patris enim adimplens testamentum, naturali me voluisse obligationi satisfacere censeor.

67. 2.º *Violentia*: non omnis violentia consensum infirmat, sed ea tantum, quæ injusta sit et satis gravis, ut vim inferat personæ rationabili, spectatis ipsius sexu, conditione, ætate (1). Acta tamen juridica, et coactiones a legis ministris legaliter adhibitæ, non infirmant conventiones ad talia acta evitanda emissas; hinc contractus, scripta promissio, transactio, etc., quibus debitor in carcere detentus consensum præbuerit, habenda sunt ut acta valida, neque, ut violenter extorta, irritari possunt (2).

(1) Vide quod diximus de *Metu* in *Tract. de Actibus Humanis*.

(2) Id statuit etiam Codex Civ. Sard. art. 1298, 1299, et Austr. §§ 870 et 874

Ea habetur ut gravis violentia, quæ contrahentem metu afficere possit, ne ipse, ejus parentes, aliive ascendentes aut descendentes, damno satis notabili, præsentì vel futuro, in personis vel fortunis exponantur.

Metus (quem reverentialem appellant), ne patri vel matri, vel superiori molestia afferatur, ad conventionem rescindendam non sufficit. Idem dicatur de metu levi.

Ad conventionem infirmendam per se non requiritur, ut vis illata fuerit ab eo, ad cujus utilitatem obligatio contracta fuit; sed sufficit si ad obligationem arripiendam, uti ad suum directum objectum, a quocumque fuerit illata (4).

At metus, etsi vi injusta vel præpollenti illatus, nequit, ex defectu consensus, irritas facere promissiones prolatas ad personam vitæ fortunisve periclitantem auxilio adjuvandam. Si, ex. gr., præmium promiserim ei qui me de latronis manibus, vel meum navigium a naufragio, vel patrem meum e præcipitio eriperet, hujusmodi promissio esset justa et libera de petito auxilio compensatione. Si tamen promissio nimis ingens esset, ita ut quadam mentis perturbatione ex metu genitâ, emissa videretur, talis promissio vel a judice, vel a prudentibus hominibus de facto satis edoctis, ad æquam mensuram redigi poterit.

Obligationes vero contractæ ex metu gravi et injusto, irritæ ne sunt pleno jure? Ex sententiâ inter canonistas communius admissâ, negatur: exceptis tamen matrimonio, sponsalibus, religiosa professione, absolutione a censuris, ecclesiastici beneficii renunciatione, et aliis nonnullis hujusmodi actibus (2).

Attamen quælibet conventio ex vi contracta (3), etiam quoad forum internum rescindi potest non solum a judice, sed ab eo ipso, cui vis illata fuerit, et ex suamet auctoritate: si vero ei qui contractus abrogationem petit altera pars contrahens assentiri recuset, poterit ille, datâ occasione, ratione damni accepti, compensationem sibi assumere (4).

68. 3.º *Dolus*. Sub doli nomine venit omnimoda artium species, quæ adhibeantur ad aliquem inducendum vel retinendum in tali errore, ex quo fuerit vel ad conventionem sibi perniciosam impulsus, vel ab utili abductus. Duplex autem distinguitur dolus: dolus qui sit causa efficiens contractus, et dolus acciden-

(1) Ne tamen nimis controversiis hac super re ansa præberetur, aliter statuit Cod. civ. Austr. § 875.

(2) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, n. 716.

(3) Irrita facta est a Civ. Cod. Austr. § 870.

(4) Liguori, *Theol. mor.*, lib. XII, n. 717.

talis, quo quis jam ad contractum per se determinatus, circa ipsius contractus accessoria decipitur. Jammodo dolus *dans causam contractui*, contractum irritum facit. (1).

Verum quum de dolo accidentali affirmari nequeat, quod si patefactus fuisset contractum substantialiter impediisset, hujusmodi dolus non tribuit nisi jus damna ab ea parte repetendi, quæ deceptionem adhibuit.

4.º *Læsis*. Occurrit in contractibus commutativis læsis, quoties una pars contrahentium æquum non recipiat valorem, ut valorem, quem tradit. Quæ tamen læsis conventiones non infirmat, nisi in quibusdam contractibus aut relate ad aliquas personas, quod sapienter a civilibus legibus statutum est pro commercii securitate et libertate, quarum interest, ne nimis leviter conventiones in dubium revocari possint (2). De hisce fusius disserendum ubi de pretio venditionis.

69. Fit etiam quæstio utrum conscientia obstringat ad contractum adimplendum, qui careat formulis a lege civili sub pœna nullitatis præscriptis? Ante omnia supponimus hujusmodi contractum nil præseferre quod moribus, publico ordini vel legibus obversetur; tum etiam supponimus contrahentes tales non esse, quos lex ad contrahendum ineptos faciat. — Jammodo doctores in tali quæstione diversimode sentiunt. Sunt qui judicant hujusmodi contractum esse omnino nullum, et hinc conscientiam nullimode obligare. Sunt alii e contra, æque multi, qui obligationem naturalem a civili distinguentes, hanc tantum irritam judicant, non illam; *actum scilicet*, non conventionem. « *Forma contractuum*, ait sagax jurisconsultus Toullier (3), respicit media ad eorum existentiam probandam, non essentiam conventionis in se spectatæ. Validitas conventionis est independens a validitate *actus*, a sua authenticitate, et etiam ab existentia cuiuslibet actus ». Eruditus Gousset profert aliorum etiam jurisperitissimorum auctoritatem in idem convenientem, atque concludit, secundam sententiam sibi probabiliorē videri; cum tamen non sit nisi opinio probabilis, existimare se, non esse in foro interiori eum inquietandum, qui ex. gr. de contractus donationis nullitate declarationem a iudice expeteret, eo quod de-

(1) Vide Cod. Sard. artic. 1203, et Cod. Austr. §§ 866, 869 et 874.

(2) Vide Cod. Sard. art. 1203, et Civ. Cod. Aust. § 934.

(3) *Jus civile Gallicum*.

fuerint formalitates a lege sub poena nullitatis præsriptæ (1), neque item esse inquietandum, qui ex huiusmodi contractus executione ipsius jam objectum possideat.

B. *De contrahentium Capacitate.*

70. *Li soli*, qui gaudent rationis usu, contractum inire possunt. Quævis hinc conventio ab eo inita, qui facultatum intellectualium usu careat, est absolute nulla, et quocumque effectu destituta. At vero omnes, qui ad contrahendum capaces naturaliter sunt, non semper civiliter eâdem gaudent facultate. Civiliter autem inhabiles ad contrahendum declarantur *interdicti*, *prodigi*, *minores*, *mulieres nuptæ*, in casibus a lege statutis, *civiliter mortui*, et generatim, ii omnes, quibus lex quosdam contractus interdicit (2).

71. I.^o *Interdicti*. Interdicti, cum ex iudicio eis ablata fuerit suarum facultatum administratio, jam incapaces facti sunt ad contractum ineundum. Interdicitur vero qui in habituali imbecillitatis, dementiæ vel furoris statu versetur, etsi interdum lucidis intervallis fruatur.

Interdictus assimilatur minori, tum quoad personam, tum quoad bona: attamen inhabilitas interdicti latius patet, quam minoris; minor enim nequit actuum suorum irrationem postulare, nisi damnum ei fuerit illatum; dum acta interdicti irrita sunt per se atque ex jure, atque ut irrita declarentur sufficit interdictionis decretum exhibere. Minor matrimonium inire potest, testamentum conficere; quod interdictus non potest (3).

Acta hominis dementiæ capti, etsi interdictionem antecedentia, irrita sunt in foro interiori: immo etiam in foro externo irritari possunt, si cum perfecta fuerint, jam dementia contrahentis notorie patebat. At si interdictus rationis usum ante interdictionis cessationem recuperet, poterit contractus et obligationes sibi assumere, quibus in foro conscientiæ utique obstringeretur.

Qui cum interdicto negotia egerint, acta infirmare nequeunt, quibus consenserunt: contractum enim cum tali ineuntes, ipsum uti rationabiliter agendi capacem recognovisse censentur. Item dicæ relate ad prodigum, ad minorem, et ad mulierem nuptam.

72. II.º *Prodigi*. Hæc possunt prodigis interdici, nempe judi-

(1) Liguori, lib. III, n. 711.

(2) Ita statuit Cod. Sard. art. 341, 1602, et Cod. Austr. §§ 21 et 865.

(3) Cod. Sard. art. 384, 392 1397; Austr. §§ 48 et 366.

cio contendere, transactionem conficere, mutuari, sortem mobilem (*capitale mobile*) recipere, bona propria alienare aut hypothecis onerare quin iudicis consensus intersit (1).

Antequam vero prodigus iudicis tutelæ supponatur, valide contrahit non modo in foro externo, sed etiam in foro conscientiæ. Non enim idem est de prodigo ac de interdicto, qui ante interdictionem dementiâ laborabat. In casu nostro, cum prodigus non sit neque civiliter, neque naturaliter ineptus ad contrahendum, qui cum eo contractum ineat, sine iustitiæ violatione contractus executionem repetere potest. Si vero is prævideat, prodigum pretio rei venditiæ abusurum esse, peccat emendo, sed, ut opinamur cum multis ipsoque card. Gousset, non *contra iustitiam*.

73. III.º *Minores*, qui nempe nondum attigerint ætatem a civilibus legibus constitutam, qua in omnibus eximantur a patria potestate, quæque diversa est pro diversis regionibus, sed communius aut anno 21.º aut anno 24.º expleto præfigitur (2).

Cum minor ætas non sit causa nullitatis radicalis absoluta, sed titulus tantum dissolutionis petendæ, minori non permittitur retractatio sponsionis, ex qua lucrum receperit. Si ergo, ex. gr. ipse pecuniam mutuatus fuerit, quam utiliter ad domum suam instaurandam impenderit, absolvi nequit ab obligatione restituendi pecuniam ei, a quo eam mutuatus est. *Æquitas* item impedit ne pecuniam, quam pro necessitate mutuatus fuerit, fæneratori neget.

Adjicimus pro foro interno, minorem, etsi sui juris nondum factum, si tamen obligationem, cui se obstringit, satis dignoscat, teneri pecuniam reddere, quam ab aliquo bona fide concedente mutuatus fuerit; etsi talis pecunia lucrosa ei non evaserit. Res patebit ex sequenti supposito: Paulus decimum octavum ætatis annum agens, Petro in nundinis occurrit, atque effingit sibi oblatam occasionem solvendi quoddam debitum patris sui, qui tum ibi non adest; petit hinc quingentos nummos a Petro, qui cum nequeat ulla ratione fraudem in petente suspicari, pecuniam libenter ei tradit. At Paulus, non ad patris debitum solvendum, sed inutilibus sumptibus pecuniam consumit. Quid hinc? nonne immoralitas foveretur, si talis homo a quavis restitutione absolveretur? Nonne æquum potius ipsum obstringi ad pecuniam bona fide traditam, cum sibi fas erit, restituendam? « *Minores*, ait Pothier, utique possunt, etiam in foro conscientiæ, irrita-

(1) Cod. Sard. art. 1215. Confer Cod. Austr. § 568 et § 718.

(2) Cod. Sard. art. 367; Cod. Austr. § 21.

• tionis beneficio uti quo ad contractus, in quibus fuerint de-
 • trimento affecti; non enim naturalis æquitas sinit, ex eorum
 • imperitia lucrari; at irritationis beneficium, quod in foro ex-
 • terno ipsis offertur, in foro conscientiæ exposcere nequeunt,
 • ad pecuniæ acceptæ et profusæ restitutionem denegandam, si,
 • quando pecuniam mutuati sunt, satis evoluto rationis usu pol-
 • lebant, at si, qui pecuniam mutuo tradidit, bona fide egit,
 • quin prævideret pecuniam traditam insanis sumptibus mino-
 • rem esse profusurum » (1).

74. IV.º *Uxores*. Quod de minoribus, id dicas de mulieribus nuptis, nec plena auctoritate donatis, quoad omnia illa acta, quæ earum capacitem excedunt. Ita uxoris facultates civili lege strictis limitibus circumscribuntur quoad ea quæ familiæ gestionem respiciunt (2).

75. V.^o *Civiliter mortui*. Civili morte damnatus omnibus privatur juribus, quæ ad vitæ naturalis conservationem necessaria non sint. Nequit hinc de suis bonis immobilibus ullimode disponere, neque donationem, nisi alimenta respiciat, suscipere. Matrimonium vero, si forte contrahat, quocumque civili effectui privatur (3).

C. De objecto sive materia contractuum.

76. Qualiscumque contractus fertur, ut in suum objectum, in rem, quam vel utraque pars contrahens, vel una tantum, se daturam, facturam vel omisuram spondet.

Ut autem res aliqua fieri possit objectum seu materia contractus, requiritur:

I.^o Ut existat, aut saltem aliquando existere possit: hinc res futura, simplex etiam spes, sumi potest pro contractus objecto. Habentur tamen ut publicæ honestatis offensivæ pactiones circa hæreditatem hominis adhuc viventis, etsi ipsiusmet consensu approbatæ.

II.º Ut res commercio tradi possit. Hinc quod ad privatam proprietatem nec pertinet, neque pertinere potest, objectum contractus esse nequit.

III.º Ut res sit, saltem in sua specie, determinata: Si promissio illa sit vaga et generica, ut verum ejus objectum dignosci

(1) De obligationibus, n. 32.

(2) Cod. Austr. §§ 91 et 1238.

(3) Cod. Sard. art. 44; Cod. Austr. §§ 61 et 868.

nequeat, obligationem non parit. Hujusmodi sunt eæ nimis latæ declarationes, quibus sæpe homines operam et gratiam et opes alteri pollicentur et offerunt, ut de iis tamquam de rebus propriis pro libito utatur: quæ pollicitationes nullam sane proferunt veræ obligationis sibi assumendæ intentionem, eo quod earum objectum nullimode determinetur.

Si vero res in sua specie determinetur, obligatio habetur ut valida. Hinc ex. gr. si cui equum dono promitto, vere equum medii pretii ei tradere teneor. Igitur si obligatio versetur circa rem, quæ non nisi per speciem fuerit adnotata, debitor non tenetur, ad obligationem solvendam, ex meliori specie tradere, sed neque licebit ei de pejori specie seligere. Si res tantum quoad genus fuerit indicata, conventio nulla esset: ita si animal promitto, sine ullius speciei determinatione, nihil promitto; cum meo subsit arbitrio promissionis effectum inanem facere.

IV.º Ut res vel factum, quod est contractus materia, sit physice et moraliter possibile.

Res dicitur physice impossibilis, quando ejus executioni naturæ leges obversantur; impossibilis vero moraliter, quando perfici nequeat, quin lex vel moralitas injuriâ afficiatur.

V.º Ut res spectet ad partes contrahentes. Generice loquendo, nemo promissionem proprio arbitrio emitte potest, nisi pro semetipso.

Attamen sæpe usuvenit, ut reapse pro nobis pactum ineamus, etsi conventio etiam de altero mentionem faciat. Ita non contrahit pro alio qui spondet quamdam rem vel pecuniam se esse allaturum apud tertium in conventionem designatum. Ex. gr.: Ego tibi hæreditatem vendo, pacto pretio centum aureorum; si in contractu statuatur pretium cuidam Petro esse a te solvendum, non utique pro Petro, sed pro me contractum inimus. Non item pro altero contrahitur, quando contrahitur de re per tertium quidem agenda, sed in cujus executione personalis habeatur utilitas. Ex. gr. si Petro spoponderim de sua domo infra statutum tempus restauranda, et postea hoc opus alteri pro me faciendum tradam, optime conventio tenet. Item pro nobis, et non pro aliis contrahimus et promittimus, si pro nostris hæredibus promittamus; ipsi enim ut nostrorummetipsorum continuatio habentur (1).

(1) Vide Cod. civ. Sard. art. 1220 et seq.; Cod. Austr. § 878 et seq.

D. De Contractuum causis.

77. *Causa* obligationis, vel contractus appellatur ratio, sive motivum ad conventionem determinans. In contractibus commutativis causa obligationis, quam mihi assumo, est voluntas juris acquirendi, pro quo et ego aliquid alteri trado, vel perficiendum promitto. In contractibus beneficentiæ causa obligationis est delectatio, quam quis sibi promittit in benefaciendo ei, cui se obligandum offert. Jamvero, obligatio causâ carens, vel causæ erroneæ innixa, est obligatio nulla et inefficax. Ex. gr., ego me erronee obligatum puto ad centum aureos tibi solvendos ex patris mei testamento, quod per aliud testamentum posterius fuerit revocatum, de quo tamen posteriori notitia mihi deerat: jamvero si falso huic supposito innixus ad tale legatum solvendum paternum prædium tibi ex contractu tradiderim, hujusmodi contractus non valeret, quia causa sponsionis meæ, solutio nempe suppositi legati, esset omnino erronea. Eadem ratione quæcumque promissio ex errore principali, et ad contractum determinante, inefficax est.

78. Ut obligatio causa carens, ita et obligatio e causa illicita proveniens invalida habetur. Causa vero illicita est, si bonos mores lædat, vel a legibus sive divinis sive ecclesiasticis sive civilibus prohibeatur. Habetur hinc ut irrita promissio criminis vel peccati patranda: « Quæ contra jus fiunt, debent utique pro infectis haberi » (1). « Pactum turpe, vel rei turpis aut impossibilis de jure vel de facto, nullam obligationem induxit » (2).

Obstringit ne ergo promissio emissa de pecunia solvenda pro re vel actione immorali et illicita? Antequam res vel actio adimpleatur, talis promissio nullimode tenet. « Certum est, quod ante patrationem peccati, nullus est contractus, et nullam parit obligationem; quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum » (3). At idem ne dicendum postquam crimen fuerit patratum? Hinc inde disputant theologi. Alii putant, eum, qui talem protulerit promissionem, nullam contraxisse obligationem neque coram Deo, neque coram hominibus, neque ante, neque post patratum crimen. Alii e contra putant, vigere, post patratum crimen, obligationem promissionis solvendæ. S. Alphonsus hanc sententiam probabiliorem dicit (4). Attamen cardinali Gousset

(1) Regula juris in Sexto.

(2) Gregorius IX, de Pactis ad caput *Pactiones*.

(3) Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, n. 712.

(4) *Ibid.*

prior verior apparet: compensatio enim criminis bonis moribus repugnare videtur; et licentia foveretur, morumque dissolutio confirmaretur, si criminosus tutus fieret de pretio crimini suo promisso, et de jure mercedem sibi vindicandi ex admissio scelere acquisito.

79. Potest ne vero rursus pretium reposci pro actu immorali jam persolutum? Si actus adhuc patratus non fuerit, qui pecuniam ad eum patrandum receperit, tenetur eam, statim ac potuerit, restituere. « Pecunia tua tecum sit in perditionem.... » poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua » (1). Si vero actus patratus fuerit, tunc distinguendum: vel uterque contrahens in malo actu agens fuit, vel unus tantum: si uterque; quod solutum fuit reposci nequit: actio mala completa est; et culpa patrata a corruptore, qui pretium solvit ad actionem malam obtinendam, nequit ei rationem tribuere, ut solutum pretium reposcat. Si enim unus criminis stipendium non meretur, alter, qui corruptor vel socius fuit, soluti pretii restitutionem non meretur: uterque culpabilis est, et lex possidenti favet. « Ubi dantis et accipientis turpitudine versatur, non posse repeti dicimus » (2). Si vero is tantum culpabilis fuerit, qui exegerit, veluti si tibi pecuniam dedero, ne injuriam faceres, pars innocens poterit procul dubio repetere quod invite solvit. « Quod si turpis causa accipientis fuerit, etiam si res secuta sit, repeti potest » (3). Attamen si uterque contrahens in causa turpi versetur, animadvertit Gousset, minime quidem decere, ut unus solutum jam stipendium recipiat; sed etiam non minus dedecere ut alter criminis mercedem retineat: melius hinc esse, ut hujusmodi pretium ad pauperum solamen impendatur. Confessarius, si convenire existimet, id poterit poenitenti, ut salutarem criminis expiationem imponere, dum tamen ut strictum justitiæ debitum injungere non potest.

E. De Effectu, Executione et Interpretatione Contractuum.

80. Contractus, seu conventiones, inter præcipuas nostrarum obligationum causas enumerantur. Conventiones, in quibus omnes concurrant conditiones ad contractuum validitatem præscriptæ, pro eis, qui ita conveniunt, leges fiunt, et hinc bona fide sunt adimplendæ. Neque tantum de rebus expressis obligationem pa-

(1) Act. c. VIII.

(2) L. 8. ff. de Condict.: ob turp. caus.

(3) Ibid., l. 1.

riunt, sed etiam ad ea omnia consequentia, quæ ex æquitate, ex consuetudine, vel ex legibus ipsi obligationi pro hujus natura adnectuntur.

Obligatio de re concedenda secum affert et rei tradendæ obligationem: si vero respiciat aliquid materiale, certum et designatum, affert etiam obligationem, illud usque ad traditionem conservandi. Quo in casu, sive conventio ad mutuam partium utilitatem, sive etiam ad utilitatem unius tantum partis cedat, debitor tales ad servandam rem sollicitudines impendere debet, quas solet bonus paterfamilias: salvo tamen majori vel minori obligationis momento juxta quorundam peculiarium contractuum naturam (1).

Adnotandum, quod, si de re mobili agatur, cujus traditio pluribus successive promissa fuerit, illi adjudicatur, cui primo realiter tradita fuerit, etsi posterius facta ei fuerit promissio; dummodo tamen ejus possessioni bona fides faveat (2).

Quoad obligationem rei ponendæ vel non ponendæ, de qua contractum fuit, si debitor conventionem non adimpleverit, obligatio ita non soluta importat aliam obligationem resarciendi creditorem pro damno, et pro lucro (3).

Damnum vero significat id, quod ex obligatione non soluta creditor amisit, et dicitur in scholis *damnum emergens*; lucrum significat utilitates, quibus ex non soluta obligatione creditor privatus fuit, et dicitur *lucrum cessans*. Tum damnum emergens, tum lucrum cessans resarcienda non sunt, nisi quando debitor tempus ad suam adimplendam obligationem statutum præterierit, et hinc *morosum* se reddiderit. *Morosus* autem debitor declaratur sive ex denunciatione vel alio quovis simili actu, sive ex ipso conventionis effectu, si in conventionem contractum fuerit, ut ad debitorem *morosum* declarandum nullum intercedat actum, sed solus statuti temporis lapsus sufficiat.

Si debitoris fraudi *mora* in obligatione solvenda non sit imputanda, tum debitor non tenetur, nisi ad damna et lucra in actu contractus prævisa, vel quæ prævideri potuerint. Si ex. gr., tibi vendiderim trabes carie corrasas, quas integras existimabam, et hinc domus tua male fulcita conciderit, certe non ego teneor compensationem tibi reddere de domus ruina, sed tantum de trabium valore. Aliter autem res se haberet si ipse es-

(1) Vide Cod. civ. Sard. art. 1225 et seqq.; Cod. civ. Austr. § 425 et seqq. §§ 912, 1334, 1048.

(2) Cod. civ. Sard. art. 1232; Austr. § 430; quoad immobilia § 440.

(3) Cod. Sard. art. 1233; Austr. § 919.

sem faber lignarius : tunc enim, cum de hujusmodi rebus cognitionem habere debuerim, illo in casu imperitia mea culpabilis esset et dolo valde proxima. At etiam in hoc casu mihi esset utique reddenda ratio de fabricæ tuæ ruina, non tamen de suppellectili sive aliis rebus ex ejus ruina læsis: non enim prævidere potui, te esse contra morem in ædibus labentibus suppellectilem relicturum.

81. Etiam si conventio executionem non habuerit propter debitoris dolum, compensatio de damno emergente et de lucro cessante non imponitur debitori, nisi relate ad id, quod directe vel indirecte ex conventionis inexecutione procedit (1).

Si ergo negotiator equum morbo contagioso affectum ignorans mihi venderit, et hinc alii mei equi eodem morbo fuerint correpti, non teneretur ipse nisi ad equi pretium restituendum. Si vero equum mihi venderit, cujus morbum satis dignoscebat, teneretur ad compensationem tum pro vendito equo tum pro cæteris; cum et horum jactura immediate et directe ex ejus dolo consequatur. At si ex equorum deficientia ego fuerim ab agrorum cultura impeditus, et inde, deficiente messe, ad obligationes meas solvendas impotens factus, carcere damnatus fuerim, venditor equi minime obligandus erit ad hæc omnia reparanda. Poteram enim, solutâ pecuniâ, agros alteri colendos tradere: hinc damna mihi consequuta non vendentis dolo, sed negligentia vel impotentia meæ adscribenda sunt.

Si vero debitor, ex majori vi vel casu impræviso, contra suam obligationem egerit, ad nihil tenetur (2).

Ea vero dicitur *major vis*, quam debitor superare nequiverit, cui hinc se necessario supponere coactus fuerit; ut si cum aliquid me acturum promiserim, morbo postea correptus, promissionem statuto tempore solvere non potuerim.

82. Quoad conventionum *interpretationem*, est potius examinanda mutua contrahentium intentio, quam litteralis verborum significatio: ita tamen tunc solum agendum, cum intentio non satis clare expressa fuerit.

Si clausula duplicem significationem admittat, sumenda est juxta illam, ex qua effectus aliquis proveniat, potius quam juxta alteram, ex qua nullus obveniret effectus, et verba æquivoca accipienda sunt in eo sensu, qui contractus materiæ magis conveniat. Quod est ambiguum, ex civitatis moribus interpretandum

(1) Cod. Sard. art. 1242.

(2) Cod. Sard. art. 1279; Austr. §§ 1447, 1306.

est. Clausulæ quæ de more usurpantur, si in contractu omissæ fuerint, mente tamen suffici debent. Variæ autem contractus partes mutuo interpretandæ sunt, unicuique eum sensum tribuendo, quem fert complexivus acti contextus. In dubiis, conventionis interpretatio favens ei erit, qui obligationem sibi sumpsit (1).

§ 6. De diversis obligationum conventionalium speciebus.

83. Obligationes aliæ sunt *naturales*, aliæ *civiles*; aliæ *simplices*, aliæ *modificatæ*. Hæ postremæ esse possunt *conditionales*, *ad tempus*, *alternæ*; *facultativæ*, *in solidum*, sive *divisibiles* sive *indivisibiles*, denique cum *clausula pænali*.

I. *Obligationes naturales et civiles*. Obligatio oriens ex conventionione vel est simpliciter naturalis, vel simpliciter civilis, vel mixta. Prior ea est, quæ obstringit in foro conscientiæ, sed ad cuius executionem civilis lex nullam vel inefficacem actionem concedit. Obligatio simpliciter civilis ea est, ad cuius solutionem debitor civiliter cogi potest, etsi in foro conscientiæ non obligetur: uti, ex. gr., obligatio exurgens ex injusta condemnatione vel e iuramento definitivo veritati contrario. Obligatio mixta ea dicitur, quam parit conventio omnibus conditionibus instructa tum a foro interiori, tum ab externo postulatis.

Habentur certe obligationes simpliciter naturales, uti illæ quæ oriuntur ex simplici pactione, vel ex iis conventionibus, quibus lex actionem denegat, eo quod iis formulis careant, quas lex ipsa præscribit ad conventionum existentiam probandam, et solutionem tutandam. Quæ tamen obligationes veræ sunt obligationes. Nam: « quid tam congruum fidei humanæ, quam ea, quæ inter eos placuerunt, servare? » (2) Conventio libere inita jam inhonesta et velita non fit, ex eo, quod actione civili non munia- tur: nam si lex eam non munit, ne damnat quidem. Lex ei non assistit, sed neque resistit.

De obligationibus simplicibus jam satis dictum, ubi de conventionibus in genere.

De obligationibus modificatis agentes, in singulas earum species sequentia animadvertimus.

84. Obligatio est *conditionalis*, si ex eventu futuro et incerto dependeat, sive suspendatur usque ad complementum talis eventus, sive nulla fiat quando talis eventus contingerit aut non (3).

(1) Cod. Sard. art. 1247; Austr. §§ 914, 915.

(2) L. I, ff. de Pactis.

(3) Cod. Sard. art. 1259, 1260; Austr. §§ 897, 696.

Conditio est vel *casualis*, vel *arbitraria*, vel *suspendens*, vel *resolvens*. *Casualis* ea est, quæ a casu pendet, nec contrahentium arbitrio ullimode committitur. Tales essent, ex. gr., hæ conditiones: si gratiam obtinuero, quam expelo a rege; si patris mei navigium feliciter portum attigerit, etc.

Conditio arbitraria ea est, quæ conventionis solvendæ obligationem tali eventui adnectit, cujus complementum vel non complementum positum est in arbitrio unius vel alterius ex contrahentibus; uti: si centum aureis Titum donabis: si Mediolanum veneris, etc. Si vero conditio simul pendeat a voluntate tum partis contrahentis, tum alterius contractui extranei, vocatur *mixta*; uti si conditionem apponeres, quod tuam sororem, vel nepotem matrimonio ducam.

Quævis obligatio inita sub conditione arbitrio illius demandata, qui obligationem sibi sumit, nulla est. Ita si dicam: donabo te centum aureis si ita mihi placebit; conditio apposita obligationem sustollit, et vim omnem adimit promissioni: obligatio enim, quæ est *ligamen juris*, si ab una debitoris voluntate pendeat, jam suam essentiam amisit. At vero obligatio tenet, si conditio pendeat vel ab arbitrio tertii, vel etiam ab arbitrio illius, qui obligationem recipit: ut si tibi quamdam argenti summam promittam dummodo tamen te satisfactum fatearis, vel parenti tuo benevisum id fuerit.

85. **Conditio de re impossibili, vel bonis moribus contraria**, vel lege prohibita nulla est et nullam facit conventionem, cui apponitur. Excipiuntur tamen conditiones resolventes, et illæ quæ adjectæ fuerint donationibus inter vivos, vel testamentariis, quæ si impossibiles, vel legibus contrariæ, ut non appositæ habentur (1).

Si denique conditio sit de re impossibili non adimplenda, obligationi sub tali conditione initæ nullimode offieit; quod per se patet.

Quando obligatio contracta fuerit sub conditione, ut quidam eventus intra statutum tempus contingat, si statuto tempore elapso eventus non acciderit, conditio censetur effectum suum non obtinuisse; si vero temporis spatium non fuerit determinatum, conditio tunc tantum excidisse censetur, cum satis certe appareat, eventum conditione intentum non amplius perfici posse. Ego ex. gr. promisi tibi pecuniam, si pater meus a Palæstina reversus fuerit: at pater ibi moritur; nequit hinc amplius redire: jam ergo conditio promissioni apposita habenda est ut impossibilis, et promissio abrogata.

(1) Cod. Sard. art. 1263, 821; Austr. § 698.

Si obligationi adjecta fuerit conditio de exclusione cujusdam eventus ad tempus determinatum, conditio non inodo adimpletur, si, transacto statuto tempore, eventus non contigerit; verum etiam antequam statutum tempus decurrerit, si certum fiat, talem eventum amplius adimpleri non posse. Si autem tempus determinatum non fuerit, conditio effectum suum non consequitur, nisi quando certum fiat, designatum eventum jam locum habere nullimode posse (1).

Si vero debitor, qui sub conditione obligatur, conditionis effectuationem impenderit, conditio ut adimpleta habetur, quia *nemini sua fraus patrocinari debet*.

86. *Conditio suspendens* illa est, quæ obligationem devincit eventui vel futuro et incerto, vel actuali, sed contrahentibus ignoto. In primo casu obligatio non existit, nisi postsecutum eventum; in secundo statim ea ipsa die viget, qua inita fuit.

Si obligatio suscepta fuerit sub conditione suspendenti, res, quæ conventionis objectum fuit, manet sub responsabilitate debitoris, qui sibi obligationem sumpsit illius tunc tradendæ, quando conditio adimpleta fuerit: si vero res sine debitoris culpa perierit, obligatio excidit. Quod si, adhuc sine debitoris culpa, res ipsa detrimentum patitur, creditor jus habet eligendi inter conventionis dissolutionem et exactionem rei utcumque læsæ, servato pretio jam statuto. Si, e converso, res detrimento affecta fuerit ex culpa debitoris, creditor jus habet vel obligationis dissolvendæ, vel repetendæ rei, uti se habet, exacta insuper adæquata pro detrimento compensatione.

Conditio resolvens ea est, per quam obligatio abrogatur, et omnia in pristinum restituuntur ac si obligatio non intercesserit. Hæc obligationis executionem non suspendit, sed creditorem obstringit ad restituendum receptum, si forte eventus conditione prævisus adimpleatur. Conditio resolvens semper subintelligitur in contractibus synallagmaticis, quotiescumque alter ex contrahentibus obligationi susceptæ non satisfaciat.

87. Obligatio ad tempus præfinitum in hoc differt ab obligatione conditionali, quod ista promissum suspendit, illa executionem tantum retardat: promitto, me tibi aliquid intra mensem traditurum; en obligatio ad tempus præfinitum. Quod ita promittitur, exigere nequit ante statuti temporis lapsum; at si antea traditum fuerit, repeti nequit.

88. *Obligatione alterna* aliquis alicui plura promittit, ita ut existis

(1) Cod. Sard. art. 1267; Austr. § 706.

unum seligere possit, quo soluto, omnem adimpleverit obligationem. Promitto tibi, ex. gr., equum vel bovem, vel quinquaginta aureos: hæc dicitur obligatio alterna; ad meam enim obligationem solvendam mihi fas est, inter tria promissa, unum, vel alterum exhibere.

Est ergo in debitoris arbitrio electio inter diversa promissa; nisi forte electio expresse creditori demandata fuerit: iste autem a debitore cogi nequit ad recipiendam partem unius, et partem alterius rei promissæ.

Obligatio alterna fit simplex, si una ex duabus rebus promissis etiam ex debitoris culpa perierit, ita ut amplius tradi nequeat; neque rei pretium pro re ipsa offerre licet. Si utraque perierit, altera vero ex culpa debitoris, is solvere tenetur pretium illius, quæ postrema periit, etsi ex sua culpa ipsa non perierit, vel damna refundere quæ ex electionis impossibilitate exurgunt. At si utraque absque debitoris culpa perierit, contractus dissolvitur (1).

89. *Obligatio ad libitum* illa habetur, quæ determinatum respicit objectum, relicta tamen debitori facultate, ut alterum loco illius tradere possit. Paulus, ex. gr., rus Petro legavit; nisi tamen hæres maluerit mille aurea loco ruris Petro numerare. Hoc in casu Petrus postulare nequit nisi domum; at hæres se redimere potest ab ea tradenda, mille aurea solvendo. Si vero domus, per accidens, detrimento vel etiam extrema ruina afficiatur, hæres ab omni obligatione absolvitur. In hoc sane obligatio ad *libitum* differt ab obligatione *alterna*.

90. *Obligatio in solidum* appellatur aliqua obligatio quando integrum debitum vel quivis ex creditoribus exposcere possit, vel quivis ex debitoribus persolvere teneatur. Hinc potest esse obligatio in solidum vel inter creditores, vel inter debitores. Quoad creditores in solidum, unusquisque jus habet integram crediti solutionem petendi: debitor autem, soluto debito alteri ex creditoribus, jam nulla amplius obligatione erga alios obstringitur. Hac tamen obligatione erga cæteros creditores adhuc certe obstringeretur debitor, qui ab uno ex creditoribus debiti remissionem pro sua portione retulisset (2).

Quod vero attinet solidarietatem inter debitores, a quocumque sane istorum potest creditor obligationis solutionem expetere. At obligatio, quæ coram creditoribus debitores afficit in solidum, di-

(1) Cod. Sard. art. 1290 et seqq.; Austr. §§ 906, 907.

(2) Cod. Sard. art. 1287 et seqq.; Austr. § 890 et seqq.

viditur tamen pleno jure in omnes debitores, quorum unusquisque inter eos nonnisi pro sua portione obligatur. Hinc condebitor obligationis in solidum, qui eam integre persolverit, in cæteros actionem habere potest, ita tamen ut nequeat nisi solutionem individualis portionis ab unoquoque singillatim repetere. Si unus ex condebitoribus impotens sit ad solvendum, ejus portio æque dividenda est inter eos, qui solvere possunt.

Hic non agimus, nisi de obligatione in solidum, quæ ex conventionione oriatur: alibi de ea, quæ ex delicto contrahitur.

91. Obligatio *divisibilis* vel *indivisibilis* est, prouti ejus objectum divisionis sive materialis sive intellectualis capax sit, necne. Divisio materialis ea est, quæ in partes vere et realiter distinctas fieri potest, ut in obligatione tradendi duos frumenti modios. Divisio intellectualis ea est quæ effici non potest nisi mentis cogitatione, et fieri potest de rebus, quæ etsi realiter dividi nequeant, a pluribus tamen possunt, indivisis partibus, possideri. Equus, ex. gr., potest hujusmodi divisioni subesse, ita ut plures pro diversis portionibus jus in eum habere possint, ut unus ex. gr. dominus sit pro dimidia parte, alius pro quarta, alius item pro quarta, vel diversimode.

Objecta obligationis indivisibilia talia esse possunt tum ex natura, uti jus ad transitum, etc.; tum ex ratione qua in contractu perspecta fuerunt, uti obligatio de domo ædificanda etc.

Obligatio divisionis capax debet inter creditorem et debitorem ita *adimpleri*, ac si indivisibilis esset. Divisibilitas non attingit nisi eorum hæredes, qui vel debitum repetere nequeunt, vel non obligantur ad debitum solvendum, nisi ex parte sibi vel assumpta vel imposita, uti creditorem vel debitorem repræsentantibus.

92. Ex hac lege generali excipitur hæres debitoris: 1.º si debitum fuerit hypothecarium: 2.º si debitum aliquid determinatum afficiat: 3.º si debitum sit alternum de rebus ad electionem creditoris tradendis, quarum una indivisibilis sit: 4.º si uni ex hæredibus onus ex suo titulo hæreditario imponitur obligationis adimplendæ: 5.º si sive ex natura conventionis, sive ex suo objecto, sive ex fine in conventionione proposito appareat, eam contrahentibus fuisse mentem, ut debito per partes satisfieri non posset (1).

Unusquisque vero eorum, qui simul contractum inierunt de debito indivisibili, tenetur ad totum, etsi obligatio in solidum contracta non fuerit. Quæ obligatio ad hæredes etiam transit,

(1) Cod. Sard. art. 1307 et seqq.; Austr. §§ 889, et seqq.

non secus ac ad creditoris hæredes jus transit solutionis debiti indivisibilis totaliter exigendæ.

93. *Obligatio cum clausula pœnali.* Clausula pœnalis est, qua quis, ad fidem oblatam pro alicujus conventionis executione confirmandam, aliquid præstandum sibi sumit, si forte promissum non adimpleverit. Nullitas obligationis præcipuæ etiam clausulæ pœnalis nullitatem inducit; at nullitas clausulæ pœnalis non item parit nullitatem præcipuæ obligationis. Clausula pœnalis habetur etiam uti compensatio damni, quod creditori inferitur e principali obligationis prætermissione (1).

§ 7. De conventionalium obligationum extinctione.

94. *Obligationes extinguunt solutio, innovatio, voluntaria remissio, compensatio, permixtio, rei extinctio, nullitas vel irritatio, complementum conditionis resolventis, denique præscriptio.* De *conditione resolventi* et de *præscriptione* jam superius locuti sumus: modo de cæteris.

1.º *Solutio*: est nempe obligationis adimplementum. Cum autem solutio debitum supponat, iterum repeti potest id, quod sine antecedenti debito solutum fuerit. Quæ tamen repetitio non admittitur, neque in foro externo, si naturales obligationes respiciat quibus voluntarie satisfactum fuerit (2).

Obligatio adimpleri potest a quovis, cujus quomodocumque interest, ex societate, ex. gr. vel ex cautione: item solvi potest a tertio, ad quem obligatio directe non spectat, dummodo nomine et pro liberatione debitoris agat. Obligatio tamen de actione ponenda nequit, renuente creditore, adimpleri ab altero, quando creditoris interest, ut eam debitor per se adimpleat (3).

Ad valide solvendum requiritur, ut solutor teneat tum proprietatem rei quam tradit, tum jus eam tradendi. Attamen de solutione pecuniæ vel cujusvis rei, quæ usu consumitur, neque in foro conscientiæ, neque in foro civili compensatio repeti potest adversus creditorem, qui eam bona fide consumpserit, etiamsi solutio facta fuerit ab eo, qui in tali re neque proprietate, neque jure alienandi pollebat (4).

Solutio fieri debet creditori, vel cui solutionis accipiendæ jus

(1) Cod. Sard. art. 1516 et seqq.; Austr. §§ 909, seqq.

(2) Cod. Austr. §§ 1451, 1452, 1454.

(3) Etiam Cod. Austr. §§ 1422, 1425 eadem tradit.

(4) Ita decernit etiam Cod. Austr. § 1437.

traditum fuerit sive ab ipso creditore, sive a lege, sive denique a iudice. Si vero solutio fiat alicui hanc potestatem non habenti, valida non erit, nisi in quantum creditor eam ratam habeat, vel ei-dem proficiat. Creditor cohiberi nequit, ut rem a debita diversam recipiat, etsi valor rei oblatae sit æqualis vel etiam major; neque ut per partes tantum recipiat solutionem debiti etsi divisibilis.

95. Debitor rei certæ et determinatæ obligationem suam adimplet rem tradendo in eo statu, quo se habet ipso tempore traditionis; dummodo res deterior facta non fuerit ex actu vel culpa ejus aut eorum, de quibus ipse respondere teneatur. Excipe etiam si res deterior facta fuerit post elapsum tempus intra quod debitor eam tradere tenebatur: quo in casu ad detrimenti compensationem ipse obligatur. Si debitum fuerit de re nonnisi in specie sua determinata, non tenetur debitor ex meliori concedere, sed neque ex pejori offerre potest.

Solutio ibi facienda est, ubi in conventionem statutum fuerit. Si locus non fuerit designatus, et res solvenda certa sit et determinata, solutio ibi facienda est, ubi res erat eo tempore, quo obligatio inita fuit. Exceptis duobus hisce casibus, solutio fieri debet ad domicilium debitoris, eique solutionis impensæ, si quæ adsint, adscribuntur (1).

96. At remittitur ne debitori obligatio solvendi debita per suorum bonorum cessionem?

Cessio bonorum actus ille appellatur, quo debitor ad universa sua debita solvenda impotens, omnia bona sua creditoribus tradit.

Cessio alia est *voluntaria*, alia *judicialis*: illa est, quam creditor voluntarie admittit: hæc est beneficium, quod lex concedit debitori infelici et bonæ fidei, cui ad suimetipsius libertatem servandam, permittitur ut cuncta sua bona creditoribus judicialiter tradat, non obstante quacumque contraria conventionem. *Cessio judicialis* proprietatem creditoribus non confert, sed jus tantum bona debitoris pro se vendendi, et antequam vendantur, eorum census percipiendi. Quod ad debitorem vero, cessio eum solvit quidem a personali comprehensione et incarceratione, quando constet de absentia cujusque fraudis, doli ac culpabilis negligentiae, ut leges civiles diversorum popolorum disponunt, non tamen a debito eximit, nisi usque ad valorem bonorum, quæ cessit. Hinc si bona tradita non sufficiant, et alia posthac debitori adipiscatur, hæc quoque tradere debet, quousque totius debiti solutionem perficiat (2). De cessione voluntaria idem dicas, quoad

(1) Cod. Sard. artic. 1238; Cod. Austr. § 1420 coll. cum § 905.

(2) Cod. Sard. art. 1355; Cod. Austr. commerc. § 467 et seq.

Manuale Compend. Moralis Theologiæ, etc.

forum conscientiae. Quaecumque inter creditorem et debitorem in contractu statuta fuerint, nullimode ab integra solutione debitorem liberant, nisi ex eo quod debitor in impossibilitate versetur media etiam in posterum inveniendi ad debita sua solvenda, vel ex eo, quod creditores libere et formaliter eum a quacumque obligatione solutum declaraverint. Excepto huiusmodi casu, si postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ait s. Alphonsus (1). Debitor tamen, qui sua bona cedit, potest in foro conscientiae id sibi retinere, quod sibi vere necessarium dignoscat, ut in sua conditione vivat; sumptus tamen ad eam, quam potest, maximam redigens parsimoniam.

97. Minime inquietandi videntur emin. cardinali Goussset, qui grassante revolutione gallica aut alia pecuniaria crisi, debita assignatis, seu aliis chartis monetariis solverint, sive assignata fuerint pro solutione recepta, sive empta fuerint: tum enim pro pecunia communiter adhibebantur, qua quisque ad debitorum solutionem uti poterat. Lex ergo, etsi forte improvida, jus tamen verum cuique tribuebat; et hinc injusta non erat relate ad illos, apud quos effectum suum obtinebat. Eadem igitur norma assumi potest a confessariis etiam pro aliis regionibus, ubi similia contigerint.

2.º *Innovatio*, quæ est novi debiti veteri substitutio, quod ita deletur. Innovatio fieri nequit, nisi inter personas contrahendi capaces. Fit autem triplici modo. 1.º Veteri debito novum surrogando; 2.º novum debitorem veteri sufficiendo, qui ita a creditore absolvitur; 3.º novum creditorem veteri substituendo, erga quem debitor a quacumque solvitur obligatione.

3.º *Remissio voluntaria*. Communiter receptum est, quod quisque in id, quod ad publicum ordinem non pertinet, proprio juri renunciare libere possit. Si ergo creditor debitum remittat, obligatio sustollitur et debitor absolvitur.

Remissio sive tacita sive expressa alteri ex debitoribus solidariis concessa, cæteros quoque solvit. Si tamen remissio sive exoneratio sit conventionalis, et creditor jura sua in cæteros debitores expresse reservaverit, repetere sane potest, quod sibi debetur, subducta illius portione, cui remissionem concessit.

Remissio rei ad pignus traditæ debiti remissionem non includit: remissio unius cautionis neque cæteras solvit cautiones, neque præcipuum debitorem: remissio e contra principali debitori concessa cautiones exsolvit (2).

(1) *Theol. Mor.*, lib. III, n. 699.

(2) *Cod. Sard.* art. 1375 et seq.; *Austr.* § 1444.

Ad remissionem vero perficiendam, debitumque delendum requiritur: 1.º Ut creditor de suis bonis libere disponere possit. Remissio ab eo concessa, cui contractus interdiciuntur, nulla esset, et debitorem nullimode exoneraret. 2.º Remissio voluntaria esse debet, ex plena nempe libertate. Nulla hinc esset remissio metu, vi, dolo, extorta, et debitor ea abuti nequit, ut a debito vel ab injuriæ reparatione absolutum se teneat. 3.º Debet a debitore acceptari; cum enim remissio donationis naturam induat, ideo non perficitur, nisi per acceptationem illius, cui offertur.

98. 4.º *Compensatio*. Est solutio mutua et ficta, quæ inter duos sibi vicissim debitores perficitur. Compensatio æquitati innititur: non enim æquitatis sive justitiæ leges violat, qui pro pecunia sibi debita pecuniam quam ipse debet, sive totaliter, sive partialiter, pro sui crediti summa, retineat. Si ex. ergo, tibi a me solvendi sint quinquaginta aurei pro equo, quem mihi vendideris, et priusquam solutionem perficiam, inter chirographa fratris mei, cujus hæreditatem ego suscepi, tuum erga illum quinquaginta aureorum debitum inveniam; jam frustraneum debitum solverem, ut eandem postea pecuniam, qua fratris credito satisfiat, iterum recipiam; sed mutua obligatio per mutuam compensationem ita deletur, ut uterque debito et credito suo solutus existat.

Ad compensationem permittendam leges civiles plures præscribunt condiciones: 1.º Ut objectum utriusque debiti sit ejusdem speciei. 2.º Ut utrumque debitum sit nitidum, clarum nempe, et certum. Debitum vero tunc nitidum est, si certe constet, quod sit, et quomodo sit. Jus præsumptum incertumque debitum nequeunt esse compensationis objectum. 3.º Ut debita exigi æque possint. *Quod in diem debetur, non compensabitur antequam dies veniat* (1). 4.º Ut debitum vel creditum compensandum in eadem sit persona, qua cum compensatione uti quis velit. Hinc compensationem pecuniæ, cujus creditori debitor ego sum, nequeo ego jure mihi sumere ex pecunia, quam filiis meis, vel meis pupillis, aut clientibus creditor solvere tenetur. Nequeo item creditori meo compensationem imponere ex creditis, quæ apud ejus filios vel parentes teneo (2).

Quæcumque sint utriusque debiti causæ, compensationi locus datur, præter quam sequentibus casibus: 1.º Cum nempe agatur de restitutione rei, quæ domino injuste ablata fuerit. 2.º Si de-

(1) Lib. 7, § de compensal.

(2) Cod. Sard. art. 1380 et seq.; Cod. Austr. § 1438 et seq.

positi vel commodati restitutio facienda sit. 3.º Si debitum sit de alimentis, quæ ex juris civilis declaratione subtrahi nequeant.

99. Præter hanc compensationem, quæ etiam legaliter fieri potest, alia datur compensatio, quam *occultam* dicunt; quæ tunc adhibetur, cum deficiente externo crediti titulo, legis patrocini-um invocari nequit. Perficitur vero quando aliquis occulto quidquam sumit pro æqua crediti ratione, quod erga aliu sive ex furto perperso sive ex suscepta injuria tenet. Occultam compensationem suggerere valde periculosum est; neque tamen ut injusta ea est damnanda, si quædam conditiones concurrant. Non enim injuriam debitori facit qui sibi sumit quantum pro æqua ratione suo credito respondet, debitorem a restitutione eximens. Conditiones autem requisitæ, ut compensatio in foro interno licita sit, quatuor recensentur: 1.º Ut debitor expostulationes nostras despiciens debitum suum solvere recusaverit. 2.º Ut res, quæ ad compensationem sumitur, sit vere sub debitoris dominio; aliter furtum patraretur. 3.º Ut non plus sumatur, quam creditum ferat; quod excederet, injuste sustolleretur. 4.º Ut debitum, juxta communem theologorum sententiam, sit certum tum jure tum facto. In dubio, compensatio ut injusta habetur, quia *in dubio melior est conditio possidentis*.

100. 5.º *Permixtio*. Quando tum creditoris, tum debitoris qualitas in eandem personam conveniat, exoritur jurium permixtio, ex qua deletur inæqualitas: quod ex. gr. accidit si debitor creditoris, vel creditor debitoris hæres fiat. Permixtio, quæ in præcipuo debitore fiat, cautiones solvit; quæ vero in sponsore contingat, principalem obligationem non sustollit (1).

6.º *Rei extinctio*. Quando materiale obligationis objectum vel pereat, vel extra commercium fiat, vel ita amittatur, ut jam ignoretur, utrum adhuc existat, nec ne; tum, si id non acciderit ex debitoris culpa vel mora, obligatio dissolvitur. Immo etiam quando debitor fuerit in mora, si de fortuitis etiam eventibus non spondit, atque res, si tradita fuisset, etiam apud creditorem certe periisset, obligatio non amplius tenet. Licet tamen non interfuerit neque culpa, neque error, si debitor de amissa re possit compensationem quomocumque repetere, jus suum creditori cedere tenetur (2).

101. 7.º *Nullitas vel Irritatio*. Quando contractus a judice rescinditur vel irritatur juxta juris principia, non amplius obli-

(1) Cod. Sard. art. 1591 et seq.; Cod. Austr. § 1445.

(2) Cod. Sard. art. 1593 et seq.; Cod. Austr. §§ 1511 ac 1447.

gat, saltem civiliter. Præcipuæ nullitatis vel irritationis causæ sunt: error, vis, dolus, læsio, defectus objecti, defectus causæ, causa mendax, causa illicita, defectus facultatis quoad uxorem, minor ætas, interdictio, defectus denique formularum, quas lex ad acti validitatem præscribit, ut superius notatum est.

Quotiescumque peculiaris lex magis non circumscribat tempus ad nullitatem vel irritationem a iudice petendam concessum, jus petitionis juxta quasdam leges ad decem annos, juxta alias minus protrahitur (1). Quod tempus, si de vi agatur, non decurrit, nisi a die, qua vis sublata fuerit; si de errore, vel dolo, a die qua fuerint detecta; si de actis ab uxore sine facultate confectis, a die qua matrimonium fuerit solutum; si de actis ab interdicto confectis, a die qua interdictum sustollatur; si denique de minoribus, a die, qua majorem attigerint ætatem.

ARTICULUS V.

De Contractibus in Specie.

102. Absoluta tractatione de contractibus in genere, jammodo ad diversos speciatim contractus accedimus, de illis fusionis dicturi, qui magis directe moralem theologiam attingunt. Sunt autem isti contractus promissio, donatio, mutuum, venditio, locatio, societas, depositum, ludus et alea, mandatum, fidejussio, transactio, pignus, privilegium et hypotheca, nec non obligationes quædam absque explicita pactione exurgentes.

§ 1. *De promissione.*

103. *Promissio* in primis est contractus, quo quis se gratis obstringit ad aliquid vel donandum, vel in alterius favorem agendum. Promissio vero non perficitur, neque obligatoria evadit, nisi post acceptionem illius, cui profertur (2).

Diximus jam, non esse promissionem confundendam cum illis nimis latis declarationibus, quibus sæpe homines operam opesque alteri pollicentur et offerunt, ut de iis, tamquam de rebus propriis pro libito utatur. Ut enim vera adsit promissio obligatoria, requiritur, ut ex verbis et ratione se exprimendi, perpensis præsertim circumstantiis, satis aperte constet, promitten-

(1) Juxta Cod. Sard. decessionium conceditur.

(2) Ita et Cod. Austr. §§ 861 et 862.

tem velle se reapse obligare ; ita ut qui promissionem recipit , prudenter tamquam de vera obligatione disponere et agere possit. Aliter non esset nisi simplex dicendi modus , sollicitudinis testimonium , vel propositum ; quæ omnia veram non inducunt obligationem.

Vera promissio , quæ semel acceptata fuerit , si de cætero omnes ad contractus validitatem necessarias referat condiciones , obligatoria est , plus tamen minusve , juxta promittentis intentionem , et rei promissæ momentum. Dicimus *juxta promittentis intentionem* : promissio enim est particularis lex , quam quis libere sibi imponit , quæ hinc majorem vim habere non potest , quam quæ a legislatoris intentione eidem tribuitur. Si ergo promissor sibi imponere velit obligationem ex justitia , promissio , data acceptance , tali obligationis specie obstringitur : si vero promissio latiori ratione oblata fuerit , obligatio tunc non erit ita stricta et severa sed erit tantum obligatio moralis honestatis ; hinc quomodocumque gravis sit promissionis materia , obligatio non erit nisi *sub levi* , si promissor intentionem non habuerit se *sub gravi* obligandi.

104. At quomodo judicandum de promittentis intentione , quæ satis clare prolata non fuerit ? Diximus , *ex circumstantiis*. Hinc si quis promissionem per epistolam profert , vel in subscriptionem concurrat , eam suo nomine signat , vel testimonia sumit , aut verbalem promissionem scripto confirmat ; hæc , et alia hujusmodi , obligationem dicunt perfectam , strictam , et ex justitia sumptam , quæ plus minusve gravis habebitur , juxta rerum promissarum naturam. Si e contra promissio non sit nisi verbalis , si obiter prolata , si jurejurando non firmata , neque cæteris adnexa formulis vel circumstantiis , quæ eam ut vere gravem demonstrent ; tum non satis patet , promittentem obligatione ex justitia obstringere se voluisse. *Cæterum in dubio* , ait s. Alphonsus , *an quis voluerit se obligare ex justitia vel ex fidelitate , aut graviter aut leviter , probabilissimum mihi dicendum videtur , eum non esse obligatum , nisi sub levi* (1). Notandum est quoque , materiam requiri notabiliter graviores , quam pro mortali furto , ut violatio promissionis , etiam stricte obligatoriæ , ad lethale peccatum pertingat (2).

105. Obligatio solvitur ex promissione exorta , cum , vel in re vel in personis , ea superveniat mutatio , quæ , si prævisa fuisset ,

(1) *Theol. mor.* lib. III , n. 720. — Collet. , *de Promiss.* art. 3.

(2) S. Alphonsus , *ibid.* — Bouvier , etc.

promissionem impediisset. Si, ex. ergo, nequeat res promissa sine proximi injuria vel sine notabili promittentis pernicie compleri; item si res posteriori lege prohibita fuerit, vel si ipsa moraliter impossibilis aut cui fuerit promissa inutilis evaserit; tum in foro interiori promissionum obligatio non amplius viget. Idem dicas, si causa principalis et promissionem determinans evanuerit. D. Thomas ait: *Si non facit quod promisit, tunc videtur infideliter agere per quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus: uno modo, si promisit, quod manifeste est illicitum; alio modo, si sunt mutatae conditiones personarum et negotiorum. Ad hoc enim quod homo teneatur facere, quod promisit, requiritur, quod omnia immutata permaneant* (1). In promissis gratuito prolatis omnia quæ promittenti favent, eidem concedenda sunt; iisque semper subintelligitur adjecta conditio, ut nulla rerum immutatio superveniat. Ita si qui pecuniam promiserit mox paupertate corripatur, vel si is, cui respectu suæ paupertatis vel amicitia facta fuerit promissio, hæreditatem adipiscatur, vel ipse primus benevolentia nodos ingratis resolvat, tum certe promissionis denegandæ sufficiens aderit causa. Item si cuidam promiseris equum itineris causa, promissio cadit, si iter ille non suscipiat; si quid promiseris ad honestum et sanctum negotium, at postea dignoscas, illud quæsitum fuisse mala intentione ed ad malum usum, omni obligatione solutus manes.

106. Promissio, ut quævis alia conventio, licita esse debet in objecto suo: hinc nulla est promissio bonis moribus contraria. Ideo qui pecuniam ad crimen, vel ad quidquid legibus divinis humanisve prohibitum obtinendum promiserit, nullam neque coram Deo, neque coram hominibus, neque ante, neque post criminis patratiōem, contrahit promissionis solvendæ obligationem. Qui crimini compensationem promittit, peccat: et qui promissionem adimplet, quum ita, plus minusve directe, vere tamen iniquitatem foveat, iterum peccat (2).

§ 2. De Donationibus sive inter vivos, sive testamentariis.

107. Donatio, in genere, definitur: actus quo quis de integris bonis suis, vel de aliqua eorum parte in favorem alterius

(1) Sum., p. II, sec. quæst. 110, art. 3.

(2) D. Thom., Sum. P. II, sec. quæst. 5. Vide superius num. 74.

gratuito disponit (1). Distinguitur in donationem *inter vivos* et in donationem *testamentariam*. Nonnulla edisserenda sunt utrique speciei communia; sed quædam rursus addenda erunt singulis peculioria.

108. Omnes dare et accipere possunt sive per donationem *inter vivos*, sive per testamentum, iis exceptis, quos lex incapaces declarat. Jam vero quicumque non compos sui, quicumque civiliter mortuus donandi capax non habetur (2).

108. Dona vel legata in favorem mensæ episcopalis, cathedralis ecclesiæ aut seminarii, acceptari debent a proprio episcopo: quæ sunt in favorem parœciæ vel succursalis, vel ad clericos in earum servitio alendos, a paroco vel a parœciæ administratore; quæ pro fabrica, aut pro ecclesia reparanda, divinoque cultu disponuntur, ab ecclesiæ paroco et ædituis; quæ pro religiosa aliqua congregatione, ea congregationis Superior acceptat; quæ pro hospitibus pro publicis beneficentiæ et charitatis institutis eorum curatores; quæ pro alicujus loci incolarum communitate, vel ad pauperes communitas sublevandos, instruendosque, ejusdem communitatis præfectus: denique quidquid liberaliter datum aut legatum fuerit cæteris publicæ utilitatis institutis jure approbatis, illud omne ab eorum administratoribus acceptari debet. De his consulendæ sunt civiles quoque leges.

109. Potest quibusdam locis usuvenire, ut hæredes testatoris ad civilem potestatem confugiant reductionem implorantes legatorum pro ecclesiis, seminariis, aliisque publicis institutis dispositorum; quam reductionem siquando per fraudem hæres oblineat, tunc manifestæ injustitiæ reum se facit: fraus vero aderit, sive falso hæreditatem ad ea onera solvenda insufficientem demonstraverit, sive quando necessitates suas exaggeraverit. Satis enim superque est concedere hæredi, veritatem exponenti, ut ex parte defuncti mens frustretur, qui sua testamentaria dispositione eo forlasse intendebat, ut unicum medium sibi morituro relictum ad-

(1) Ita et in Cod. civ. anstr. § 938. Vide Cod. Sard. art. 694.

(2) Minores donandi absolute incapaces non sunt juxta Codicem Sard. et Codicem Austr. Etenim juxta § 569 Cod. Austr. si post pubertatem decimum octavum ætatis annum nondum expleverint, donare per testamentum possunt nuncupative factum coram judice; illo autem expleto testari possunt ad modum aliorum. At impuberes, qui nempe decimum quartum ætatis annum minime compleverint, omnino testandi incapaces declarantur. Juxta Cod. Sard. art. 701 minor si decimum sextum præterierit ætatis annum testamento dimidium eorum donare potest de quibus disponere posset si major esset.

Quilibet autem ea donare potest quorum absolutam tenet proprietatem; sed dimidium tantum bonorum futurorum, juxta § 944 Cod. Austr. ex § 951 qui eo temporis puncto quo donationem peragit descendentes habet, quibus pars legitima debeatur, non potest donare quod excedit dimidium bonorum suorum.

hiberet ad conscientiam tranquilliores reddendam, sive quod aliquam injuriam reparare, sive quod charitatis debitum implere teneretur. Interim hæredes, qui reductionem, de qua agitur, nullo interposito mendacio, obtinuerint, inquietandos non esse docet etiam emin. Gousset.

110. Donationes inter vivos aut testamentariæ, quæ quantitatem disponibilem exsuperent, possunt ad hanc ipsam quantitatem reduci statim ac successio ad hæreditatem aperiatur: non ergo irritæ eæ fiunt; sed ad eam portionem rediguntur, de qua disponendi facultas erat; vel melius dicam, eas irritas tantum esse respectu ad illam partem, qua disponibilem quantitatem excedunt (1).

Quando valor donationis inter vivos superior est vel etiam par valori partis disponibili, quævis dispositio testamentaria caduca fit, et tanquam non facta reputatur. Quando vero testamentariæ dispositiones excedunt sive quotitatem disponibilem, sive ejus quotitatis portionem, quæ subducto valore donationis inter vivos, reliqua manet; tum fit reductio pro rata parte absque ulla distinctione inter generalia et particularia legata. Qua in reductione servanda est debita proportio cum valore legatorum, ita ut ex. gr. illud quod duplicem valorem habet, reductionem pati debeat ex duplo. Neque habenda est ratio temporis, quo legata disposita fuere, nam eadem omnibus adscribitur hora, scilicet hora mortis (2).

111. Quæritur utrum paterfamilias, qui partem bonorum suorum disponibilem donatione inter vivos jam insumpserit, possit alias gratuitas elargitiones facere per dona manualia in favorem unius vel alterius cujuscunque. Videtur posse; dummodo tamen manualia dona ingentiora non sint, quam par est. Ex hoc enim, quod lex patrifamilias facultatem præbet disponendi de determinata bonorum suorum quotitate, jam ipsa videtur non eum prohibere, quominus de redditibus suis possit ex arbitrio largiri. Quod tamen ne ita intelligas, ut putes, patrifamilias unquam in genere licere, ut manuali aliqua donatione legem eludat, veluti si ex. gr., ingentem summam, aut cujusdam immobilis boni pretium distraheret novis elargitionibus efficiendis.

112. Quæstio fit, an dispositiones inter vivos vel testamentariæ inter personas et donandi et accipiendi capaces, quæque disponibilem portionem non excedant, in foro conscientiae in-

(1) Cod. Sard. art. 730; Cod Austr. § 765 seq.

(2) Cod. Sard. artic. 731 etc.; Cod. Austr. § 692.

validæ sint, si iis desint solemnitates a jure præscriptæ sub pœna nullitatis in foro civili. Non æqualiter sentiunt in hac quæstione doctores. Alii enim, et quidem plures, tenent, hujusmodi dispositiones in foro conscientiæ valere. Facta scilicet distinctione inter naturalem et civilem obligationem, ajunt, nullitatem illam, quæ ex defectu formæ repetitur, afficere tantummodo civilem, non autem naturalem obligationem: atque horum sententia revera probabilis est. Alii e contra tuentur, civilis obligationis nullitatem vi sua secum trahere nullitatem naturalis obligationis: proindeque tum omnes testamentarias dispositiones, tum illas etiam, quæ per actum inter vivos conficiuntur, esse in foro conscientiæ radicaliter nullas atque omnino inefficaces, quotiescumque habeantur ut absolute nullæ in foro externo. Hæc item sententia non destituitur probabilitate, sed prior probabilior nobis videtur. Nam præcipuum argumentum quo nituntur patroni secundæ sententiæ in hoc est, quod, cum jus testandi ac translatio proprietatum a lege civili tantum sit, deficientibus formulis quæ testamento aut donationi civilem comparent validitatem, utrumque omni prorsus vi destituitur. Sed negari posse videtur a jure civili tantum esse testandi facultatem ac dominiorum translationem, siquidem legitimum consecrarium juris proprietatis esse videtur, quod civile tantum jus appellari nequit. Porro qui testatur disponit *inter vivos* re sua *pro casu mortis*, vivens nempe utitur jure proprietatis, licet pro tempore futuro; itemque qui donat jure naturali utitur, in quantum ob publicum bonum a civili non prohibeatur. Inter duas præmissas sententias media sistitur opinio illorum, qui volunt, ut in hac incertitudine, quæ ex sententiarum conflictu oritur, prælatio detur possessori. Plures huic doctrinæ suffragantur theologi, inter quos Billuart et sanctus Alphonsus de Ligorio; juxta quorum sententiam donatarius vel legatarius, qui objecta, quæ sibi cesserint per donationem vel testamentum formalitatibus a lege præscriptis destitutum, jam possidet, omnia potest, salva prorsus conscientia, retinere; sed etiam hæredes donatoris vel testatoris, æque salva conscientia, possunt illarum dispositionum executioni eo usque officere ut, siquando opus sit, testamentum ipsum vel actum donationis per judicis sententiam irritum declarari ac rescindi curent.

In hac igitur controversia quoad praxim statuit Gousset: 1.º quod parochus vel confessarius rogatus, an traditum a testatoris hæredibus legatum vel donum defectu formæ per se nullum possit tuta conscientia accipi aut retineri, respondebit, utrumque in-

dubie licere. 2.º Rogatus ab hæredibus, an ipsi in conscientia teneantur testatoris voluntatem certo aliunde cognitam implere, *suadebit*, ut impleant, vel saltem cum legatario de re amice conveniant; prudenter tamen *abstinebit* ab imponenda iisdem obligatione, ne nimis fortasse progrediatur: excipe casum, quo agatur de legato pio, quod graviora rationum momenta evincant idcirco a testatore dispositum fuisse, ut damna ex injuria repararet vel debitæ erga pauperes eleemosynæ satisfaceret, quam quidem debitor, ex aperta familiarum suorum confessione, nunquam ipse, quamdiu vixit, persolverit. 3.º Interrogatus circa manuales donationes, quas comitata vel secuta sit ipsa traditio designatarum rerum, respondebit eas validas esse. Animadvertat tamen semper supponi, quod hæ donationes neque disponibilem quantitatem notabiliter excedant, neque fiant in fraudem illius legis, quæ velat quidpiam donari subjecto non capæi.

113. En quosdam casus huc pertinentes. Titius dat irrevocabiliter, præsentem et acceptante donatario, quin tamen ullus interveniat legalis actus, quædam mobilia sub hac conditione, ut verum earum usum vel ususfructuum sibi donator usque ad mortem retineat. Jammodo hæres quærit, an ejusmodi donationem implere teneatur. In tali casu confessarius suadebit quidem ejus adimplentionem, minime tamen jubebit.

Petrus periculoso morbo ægrotans dat irrevocabiliter Paulo determinatam pecuniæ summam, hoc interposito pacto, ut si forte convalescat, illam sibi pecuniam restituat. Brevi Petrus moritur: rogatur utrum possit Paulus pecuniam sibi donatam retinere. Potest quidem; agitur enim de manuali donatione, cujus conditio non *facultativa*, sed mere *casualis* est, cæteroquin vero nihil adversus leges includens. Porro cum huic donationi illa unica a donante adjecta fuerit conditio, *nisi valetudinem recuperaverim*, jam non alio quam titulo recuperatæ valetudinis rescindi ea potest, proindeque natura sua irrevocabilis est.

Paulus dat Petro determinatam pecuniæ summam sub hac conditione, ut eam sibi restituat, si quando ante mortem repeterit; quod si nunquam in posterum repetat, eam utique Petrus sibi retinere possit. Jamvero Paulo emortuo, Petrus confessarium suum rogat, an illam pecuniam restituere teneatur hæredibus donatoris. Confessarius respondebit, Petrum ad id non teneri. Licet enim donatio fuerit revocabilis, cum tamen a donatore *revocata* non fuerit, donator eam subsistere voluit, et ideo subsistere debet.

Paulus ægrotans famulo suo aperte declarat, ut repositam pe-

pecuniam e scrinio sumat, additque insuper, se ei, salvo omnino stipendii jure, dono illam dare. Famulus donum acceptat, respondet autem, pecuniam se revera sumpturum; interim nonnisi post mortem Pauli famulus eam tollit: potest ne pecuniam retinere? Putamus cum em. Gousset iterum eam posse retinere; nam famulo revera donata fuit. Non enim ex eo quod famulus pecuniam abstulerit ante vel post obitum domini sui, donatio exinde magis minusve realis efficitur: pecunia vero, quemadmodum ante, ita etiam post mortis tempus libere ad famulum pertinebat.

Paulus famulo suo frequenter dictitat velle se operam ejus ac labores compensare; idque in animo habere, ut aliquod legatum in ejus favorem disponat, vel determinatam pecuniæ summam ei dono tradat. Interea moritur Paulus, quin testamento quidpiam pro famulo decernat. Potestne hic eam pecuniæ summam sumere, quam credit promissam sibi fuisse? Minime: aliud enim est revera donare, aliud donandi consilium prodere, vel quamdam etiam, si velis, generalem et indeterminatam donandi promissionem exprimere, quin vera se obligandi intentio adsit.

114. Donatio inter vivos est actus, quo donator actualiter et irrevocabiliter se expoliat re donata in favorem donatarii acceptantis. Actus quilibet donationis inter vivos, quocum res ipsa donata simul effective non tradatur, celebrari debet ea forma, qua cæteri contractus celebrantur, per publicum notarium, apud quem prima inscriptio servetur necesse est, sub nullitatis pœna (1). Quædam tamen donationes consummari possunt, quin ullus condatur publicus actus, uti revera fiunt donationes rerum mobilium, in quibus ex eo temporis puncto, quo materialis rerum traditio fit, donatio absolute perfecta evadit, etiam in foro externo. Hæ vero donationes, hoc ipso quod fiunt *de manu ad manum*, *manuales* vocantur. Neque eas prohibere fas erat; cum enim homo illud sibi proprium habeat a natura jus, ut possit remunerationes vel dona largiri sive ad liberalitatem, beneficentiamque exercendam, sive ad accepta officia etiam de præsentī rependenda, jam donationes istas e medio tollere idem fuisset ac injuriam essentiali hominis libertati irrogare.

Donatio inter vivos non gignit in donatore respondentem obligationem, neque proinde suum sortitur effectum, nisi a die, qua expressis verbis fuerit acceptata (2): statim autem ac acceptata est, perfecta fit ex unico partium consensu, atque jus super rem donatam transfertur ipso facto in donatarium. At enim ac-

(1) Cod. Sard. art. 1121 ac 1123; Cod. Austr. § 943.

(2) Cod. Sard. art. 1157; Cod. Austr. § 956.

ceptatio fieri tantummodo potest durante donatoris vita : cum enim ad contractum requiratur concursus utriusque voluntatis, hic amplius haberi non potest post obitum alterius partis (1).

Qualibet donatio inter vivos sub conditionibus quarum executio e sola donantis voluntate dependeat, uti nulla spectari debet (2): hujusmodi enim conditiones obligationem dissolvunt quam actu donationis donans sibi assumeret.

115. Donatio inter vivos est quidem per se irrevocabilis, potest tamen revocari non modo propter inexecutionem illarum conditionum, sub quibus facta fuerat, ut patet per se, verum etiam, tum propter filiorum superventum in casu indigentiae, tum propter ingratum donatarii animum in casibus a lege statutis (3).

116. Testamentum dicitur actus per se revocabilis, quo testator disponit, quid post mortem suam fieri velit de universis bonis suis, vel de aliqua eorum parte (4). Quilibet, quem lex incapacem non declaret, potest testamentum condere sive sub titulo instituendi hæredis, sive sub titulo legati, sive sub quavis alia appellatione, quæ suam voluntatem valeat manifestare (5).

Testamentum esse potest judicarium aut non, vocale aut scriptum, et hoc testibus vel absque.

117. Postremus hic testandi modus habetur testamento quod vocatur *olographum*, quod legislatio Sardiniae non admittit, sed admittit Austriaca. Juxta hanc ipsemet testator debet sub pœna nullitatis manu sua integrum scribere, anno, mense, die, nomineque suo signare; de cætero nullis subjicitur legalibus formalitatibus. Diei, mensis et anni inscriptio apponi potest vel notis (*cifre*) vel melius literis. Nominis vero subscriptio si desit, quam singulis pagellis apponere consultius est, non habetur testamentum, sed testamenti lumbratio, omni legali vi prorsus destituta (6).

Testamentum tam scriptum quam orale potest esse etiam judicarium, idest cum publici judicis interventu, quod admittitur

) Porro Cod. Austr. hæc habet de promissione, quæ etiam de donatione possunt.

) Ita etiam in Cod. Sard. art. 1133; Austr. § 956.

Cod. Sard. art. 1161; Cod. Austr. § 954.

Juxta civilem Cod. Austr. § 552, hujusmodi dispositio in genere vocatur *actio ultima voluntatis*; testamentum vero si hæres instituatur, *codicillus* et solummodo dispositiones præscribantur.

Cod. Sard. art. 696; Cod. Austr. §§ 553, 558 et 569. Excipiuntur vero divinis religiosi approbati professionem ediderint: § 573. Rursus § 574 statuit de criminoso ad mortem vel ad *carcerem durum* condemnato. *Dum* testamentum duorum vel plurium, sive in favorem tertii, sive sub notuæ institutionis, nequit per unum idemque actum exarari. Cod. Sard.

3. Cod. Austr. § 585.

od. Austr. § 578.

rursus jure Austriaco, non autem Sardiniae. Si vero testamentum semel judici traditum iterum eidem subtrahatur, etiamsi domi postea asservetur, habetur irritatum ac nullum (1).

Fieri possunt etiam testamenta sive scripta per notarios, sive nuncupativa coram testibus, de quibus diversi Codices civiles diversorum populorum peculiare determinant pro validitate dispositiones (2). Ad testamentascripta pertinent illa quæ *mystica* vocantur, quæque etiam a Cod. Sard. admittuntur. Hæc sive scripta a testatore; sive ab alia persona, si testator legere sciat, a testatore ipso publico notario tradi debent, cum declaratione quod ultimam ejus voluntatem contineant.

118. Testamentariæ dispositiones esse possunt vel universales, vel sub titulo universali, vel sub titulo particulari. *Universales* illæ sunt quibus testator uni vel pluribus simul omnia bona sua testatur. Legatarius universalis in concursu hæredis, cui lex tribuit quamdam bonorum portionem, tenetur successionis debita et onera sustinere, personaliter quidem pro sua portione, hypothecarie vero pro integra hæreditate; tenetur præterea omnia solvere legata, nisi legalis reductio intercedat.

Dispositiones *sub titulo universali* appellantur illæ, quibus testator aliquem hæredem appellat pro quadam suorum bonorum parte, de qua ex lege libere disponere potest, ut si quis disponat de dimidia vel tertia bonorum parte, vel de immobilibus, vel de mobilibus, vel de statuta mobilia, vel immobilia parte.

Quævis alia dispositio dicitur *sub titulo particulari*, et proprie legata constituit (3).

119. Quodvis simplex legatum a die mortis testatoris legatario jus tribuit ad rem legato concessam, quod jus transmitti potest etiam hæredibus propriis vel quorum intersit. Hæredes vero vel quivis alius hæreditatis detentor obligatur personaliter pro rata sibi portione, hypothecarie vero pro integra successione, usque ad valorem immobilium, quæ ipsi detinent.

Si legatum sit de re individualiter indeterminata, hæres non tenetur concedere de meliori specie, sed neque potest tribuere de peiori.

Legatum creditori constitutum tributum non censetur ad creditum extinguendum; quodvis enim actum ita semper sumendum est, ut aliquod producat effectum. Item dicas de legato

(1) Cod. Austr. §§ 387 — 389.

(2) Cod. Sard. art. 743 et seqq.; Cod. Austr. a § 579 ad § 598.

(3) Cod. Sard. art. 805; Austr. § 835. Vide et Cod. Austr. §§ 635, 648, 649.

famulo concesso, quod nempe solvi debet nulla habita ratione stipendii, quod illi jam debetur (1).

Si quis de re aliena disponit, frustra disponit, sive sciat, sive nesciat, rem de qua testatus sit, ad se non pertinere (2). Hæc tamen dispositio potest legatario, qui bonæ fidei sit, titulum ad præscriptionem adstruere.

Testator potest unum vel plures testamentarios executores nominare, quorum jura et officia diversis Civilibus Codicibus determinantur.

120. Testamenta possunt vel omnino vel ex parte abrogari; quod tamen fieri nequit nisi per testamentum posterius, vel per actum a notario conditum, in quo de voluntatis mutatione mentio fiat. Testamenta posteriora, quæ præcedentia expresse non abrogant, non irritant nisi eas præcedentis testamenti dispositiones, quæ cum posterioribus dispositionibus conciliari nequeant (3). Hinc possunt condi duo, tria vel plura testamenta, quæ valida simul sint; quæque adimpleri debent in iis omnibus, inter quæ oppositio non adsit: si vero oppositio intercedat, dispositiones posteriores semper abrogant præcedentes. *In legatis novissimæ scripturæ valent* (4).

Testamentariæ dispositiones caducæ fiunt si hæres vel legatarius nominatus non sit testatori superstes. Insuper legatum caducum fit, si res legato disposita priusquam testator decedat omnino pereat, vel si etiam pereat post testatoris mortem, sed absque hæredis culpa vel actu, et etiam quando is fuerit in mora, si res æque apud legatarium periisset, cum ei tradita fuisset (5). At si pereat ex hæredis culpa aut negligentia, legatarium indemnem facere ipse tenetur.

§ 3. De Præstatione.

121. Præstatio, generice sumpta, est contractus, quo alicui res aliqua conceditur, hoc tamen pacto, ut qui rem accipit, rem ipsam vel rei valorem, certo tempore elapso, restituat. Præstatio est contractus *realis*; non enim perficitur, nisi per traditionem

(1) Cod. Sard. art. 834, 837; Cod. Austr. § 654 et seqq. ac §§ 684 et 685.

(2) Cod. Sard. art. 814; Cod. Austr. § 662.

(3) Cod. Sard. art. 909 et seqq.; Cod. Austr. § 713, usque ad § 723.

(4) L. XII, § 3, de *legatis*.

(5) Codex Austr. § 686.

rei, quæ est contractus objectum. Duplex distinguitur præstationum species, præstatio ad usum, sive *commodatum*, et præstatio ad consumptionem sive *mutuum*.

A. De Commodato.

122. *Commodatum* est contractus, quo unus ex contrahentibus aliquid alteri gratuito tradit, ut eo utatur, hac tamen conditione, ut qui rem accipit, eandem post usum restituat. Hujusmodi contractus essentialiter gratuitus est; quapropter si is, qui rem commodat, qualemcumque exposcat compensationem, tum contractus nomen ac natura immutatur, et fit contractus locationis. Commodatum perfici nequit, nisi de rebus quæ adhiberi possint, quin destruantur, et alteri concedi, quin alienentur. Res mobiles, ut equus, currus, liber, communius pro hujusce contractus objecto sumuntur; non ita tamen, ut et quædam immobilia interdum non sumantur, uti si pars domus amico commodetur. Quidquid autem usu consumitur, id esse nequit commodatus objectum. Qui rem commodat, ipse rei dominus manet, ita ut ipsi res pereat, si absque utentis culpa vel negligentia perit: res enim domino perit (1).

123. Qui rem commodato accipit, tenetur eadem cura, qua paterfamilias, illam servare; majorem immo huic, quam rebus suis, curam impendere debet (2).

Qui commodatum sumit, illud adhibere nequit, nisi ad usum vel rei natura vel conventionem determinatum. Si tibi commodatus fuerit equus ad equitationem non poteris eum plastro subjugare; si ad rus petendum, longius progredi non potes. Quod si rem ad diversum usum distuleris, vel ad tempus concessio longius retinueris, damna tibi erunt resarcienda, etsi fortuito rei illata, nisi eadem illi et apud dominum illata pariter fuissent (3).

124. Si res deterior fiat ex solo usu, ad quem fuerit commodata, et absque utentis culpa, is non obligatur ad rationem de detrimento reddendam: aliter tamen, si res ex sua culpa detrimentum passa fuerit. Præterea qui commodatum recipit, sibi assumere debet ordinarias impensas, quæ a rei commodatæ usu naturaliter requiruntur: si quæ tamen impensæ extraordinariæ

(1) Cod. Sard. art. 1898 et seqq.; Cod. Austr. § 971 et seqq.

(2) Cod. Sard. art. 1905, 1904; Cod. Austr. § 979.

(3) Cod. Sard. art. 1904, 1905; Cod. Austr. § 978.

obvenerint, ad commodantem pertinent. Hinc cum, ex. gr., tibi commodaverim equum ad iter suscipiendum, tuum est equum enutrire, ferro in pedibus munire, etc.; at si absque tua culpa morbo correptus fuerit, jus tibi erit sumptus a me repetendi morbi causa erogatos (1).

Si plures simul aliquid commodatum acceperint, ipsi commodanti de re in solidum respondere debent. Si ergo currum duobus commodaverim, qui postea restitutionem denegaverint, currum meum simul ab utroque eodem tempore repetendi jus mihi erit, quum uterque in solidum de accepto commodato rationem reddere teneatur.

Commodatarius tenetur commodatum reddere statuto tempore, vel si hoc statutum non fuerit, postquam rem adhibuerit ad id, ad quod concessa ipsi fuit. Neque, juxta civilem legem, potest rem commodatam ad crediti compensationem retinere (2). Attamen si eo titulo retineat, justitiam quidem legalem, sed non commutativam lædet.

125. Qui vero commodat, commodatum reposcere nequit, antequam elapsum fuerit tempus usui præstitutum, vel finis in cujus gratiam res ipsa commodata fuit (3).

Si res commodatariis laboret vitis, quæ utenti perniciem comparare possint, commodans rationem reddet, si, cognitis rei vitiis, illa non patefecerit ei, cui rem tradit; uti si quis equum contagioso morbo affectum commodaverit, qui cæteros utentis equos corruperit. Diximus tamen, si commodanti rei suæ vitia innotuerint: cum enim contractus mere gratuitus sit, tum rationem ipse reddere non debet, nisi de culpa vel dolo.

Obligationes, quæ inter commodantem et commodatarium ex commodato oriuntur, ad eorum quoque hæredes transferuntur. Nisi forte commodatum alicui ex personali tantum erga eum consideratione concessum fuerit; quo in casu non existimatur concessum fuisse et hæredibus, et ideo a commodante repeti potest.

(1) Cod. Sard. art. 1907 : Cod. Austr. § 981.

(2) Cod. Sard. art. 1910 : Cod. Austr. § 471.

(3) Cod. Austr. § 972 ad 976.

B. *De Mutuo simplici.*

126. Mutuum simplex, seu præstatio ad consumptionem, est contractus, quo alter ex contrahentibus alteri tradit portionem quamdam rerum, quæ usu consumuntur, adjecta consumptori obligatione, reddendi post certum elapsum tempus eandem rerum portionem in eadem specie et qualitate (1). Ex hac præstatione, qui mutuum recipit, fit dominus rei mutuatae; hinc si perit, quomodocumque pereat, semper ei perit. Cum vero mutuum sit contractus realis, qui nonnisi rei traditione perficitur, tum dominium in re mutuata non transit ad mutuatarium, nisi per traditionem.

Mutui materia est quidquid usu consumitur, uti vinum, triticum, fructus et etiam pecunia numerata, cujus consumptio non est nisi moralis, quæ nempe in ejus alienatione consistit.

Mutuum essentialiter differt a commodato et locatione: *non potest mutuum locationi ullo pacto comparari* (2) ait Benedictus XIV. Item distinguitur a contractu societatis, in quo tum damnum, tum lucrum æque inter socios dividuntur: distinguitur denique a censu, in quo postremo debitor rem censu traditam quousque sibi placuerit, ac dummodo censum solvat retinere potest: dum e contra si mutuum percipiat, illud statuto tempore restituere debet.

127. Qui mutuum accipit, rem mutuata restitui tenetur in eadem specie, quantitate et qualitate, et tempore constituto (3). Si tibi meri electi mensuram mutuo tradiderim, eandem mensuram ejusdem meri mihi restituere teneris: si centum dederim tritici modios, centum item modios ejusdem qualitatis restituendi erunt.

Si mutuatarius hujus obligationis solutionem in re perficere nequeat, æquum rei valorem, ex loci et temporis circumstantiis dimetiendum pecunia solvere debet. Si locus et tempus restitutionis non fuerint determinata, solutio facienda est juxta pretia eo tempore et loco communia, quo mutuum confectum fuit.

Si mutuum pecuniarium sit, obligatio quoad restitutionem est semper de eadem pecuniæ summa quæ fuerit mutuo tradita. Si ante restitutionis tempus extrinsecus monetarum valor immutetur,

(1) Cod. Sard. art. 1914, 1915; Cod. Austr. § 983.

(2) De Synodo Diœc., lib. VII, c. 47, n. 2.

(3) Cod. Sard. art. 1930; Cod. Austr. § 985 et 992.

debitor reddere non tenetur, nisi summam numericam mutuatam, nummos tradens juxta tunc vigentem valorem; si tamen species pecuniæ determinata fuit etiam pro restitutione, ad hanc peculiarem conventionem stare oportebit (1).

Ex. gr., si decem aureos tibi mutuo tradiderim, quorum valor ducentas vix attingebat libellas; postea vero eorum valor ad decem supra ducentas libellas per novam legem augeatur, eruntne tibi decem aurei a me reddendi? Nequaquam, at ducentæ tantum libellæ tibi solvendæ erunt; non enim in caso monetarum species, sed tantum valor ut mutui materia habetur. Non vero item si mutuum fiat virgis aureis argenteisve (2); hoc enim in casu materia ipsa aurea vel argentea esset contractus objectum. Si ergo res in natura traditæ fuerint, quæcumque sit earum pretii augmentatio vel imminutio, restitutio semper in eadem qualitate et quantitate facienda est.

Si mutuans defectus aut vitia in re dignoscat, debet de illis eum, cui mutuum tradit, compertum facere, quoties vitia talia sint, quæ utenti damnum aliquod parere possint. Id postulat et jubet æquitas, quod nisi adimpleatur, mutuans obstringitur ad omnia damna inde consecutura resarcienda.

Qui mutuum tradit, non habet jus repetendæ rei ante statuti temporis lapsum, etsi post contractum imprævisa et urgens fuerit mutuatæ rei sibi suborta necessitas (3).

Viro christiano, cui præcipitur ex Evangelio eleemosynam pauperibus erogare, injungitur quoque mutuum, si possit, concedere iis, qui etsi paupertate minime pressi, alieno tamen egent auxilio. «Neminem id latere potest, ait Bened. XIV, quod multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo monente: *Volenti mutuari a te ne advertaris*. Matth. v. 42 » (4).

C. De Mutuo fœnerario (5).

128. Mutuum cum fœnore sive usura non est, nisi mutuum simplex, de quo usura recipiatur. Quæ usura non est illicita, si recipiatur

(1) Cod. Sard. art. 1916; Cod. Austr. §§ 987, 988 ac 989.

(2) Cod. Sard. art. 1917; Cod. Austr. § 987 et § 992.

(3) Cod. Sard. Art. 1927; Cod. Austr. § 976.

(4) Encyclica *Vix pervenit*.

(5) Plura opera consuli possunt circa hanc tractationem; præ cæteris ipse

propter titulum legitimum, et mutuo prorsus extrinsecum: at si una ratio usuræ tantum in mutuo sit, idest si pro mutuo tantummodo usura exigatur, sine ullo vel minimo titulo extrinseco, a mutuo nempe distincto et diviso, hujusmodi usura illicita est atque injusta. Hinc usura proprie dicta definitur, *quodvis fœnus vel emolumentum sortem excedens, quod a fœneratore exigatur una et præcisa simplicis mutui ratione*. Patres, Concilia, Summi Pontifices et theologi Sacræ innixi Scripturæ, uno ore consentiunt in eadem usuræ notione tradenda, et in ea expresse damnanda, uti juri divino et naturali contraria. « Omne lucrum ex mutuo, « præcise ratione mutui, uti loquuntur theologi, hoc est lucri « cessantis, damni emergentis, aliove extrinseco titulo remoto, « usurarium atque omni jure, naturali scilicet, divino et eccle- « siastico, illicitum esse, perpetua fuit et est catholicæ Ecclesiæ « doctrina, omnium conciliorum, Patrum et theologorum con- « sensione firmata ». Ita Benedictus XIV, lib. VII, capite 47, doctissimi Tractatus *de Synodo Diœcesana*.

129. Quam eandem doctrinam ipse Summus Pontifex fusius tradit in Encyclica *Vix pervenit* ad Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos omnes Italiæ missa. Hanc vero et nos integraliter hic referre opportunum putamus.

BENEDICTUS PAPA XIV.

Venerabilis Frater, salutem et Apostolicam Benedictionem.

« Vix pervenit ad aures nostras ob novam controversiam « (nempe an quidam contractus validus judicari debeat) non- « nullas per Italiam disseminari sententias, quæ sanæ doctrinæ « haud consentaneæ viderentur; cum statim nostri Apostolici « muneris partem esse duximus, opportunum afferre remedium,

Gousset in *Exposition de la Doctrine de l'Église sur le prêt à intérêt*; eruditus Tractatus *de Usura* a Ballarin conscriptus, alius a Gaitte exaratus: Carl de La Luzerne *Sur le prêt de commerce*; Mastrofini, *Le Usure*. Rolandi *Osservazioni sull' Usura*. — Collationes Andegavenses (*Les conférences d'Angers*) editione Vesuntioniensi (*Besançon*).

• ne malum hujusmodi temporis diuturnitate ac silentio vires
• magis acquireret, aditumque ipsi intercludere, ne latius serpe-
• ret, et incolumes adhuc Italiæ civitates labefactaret.

• Quapropter eam rationem consiliumque suscepimus, quo
• Sedes Apostolica semper uti consuevit: quippe rem totam expli-
• cavimus nonnullis ex venerabilibus fratribus nostris S.R.E. Car-
• dinalibus, qui sacræ Theologiæ scientia et canonicæ disciplinæ
• studio ac peritia plurimum commendantur; accivimus etiam
• plures regulares in utraque facultate præstantes, quorum ali-
• quos ex monachis, alios ex ordine mendicantium, alios denique
• ex clericis regularibus selegimus: præsulem quoque juris utrius-
• que laurea præditum et in foro diu versatum adhibuimus. Diem
• quartam indiximus Julii, quæ nuper præteriiit, ut coram No-
• bis illi omnes convenirent, quibus naturam totius negotii de-
• claravimus; quod illis antea cognitum perspectumque depre-
• hendimus.

• Post hæc præcepimus, ut omni partium studio, omnique
• cupiditate soluti, rem totam accurate perpenderent, suasque
• opiniones scripto exararent: non tamen expetivimus ab ipsis,
• ut iudicium ferrent de contractu, qui controversiæ causam initio
• præbuerat, cum plura documenta non suppelerent, quæ neces-
• sario ad id requirebantur; sed ut certam de usuris doctrinam
• constituerent, cui non mediocre detrimentum inferre videban-
• tur ea, quæ nuper in vulgus spargi cœperunt. Jussa fecerunt
• universi: nam suas sententias palam declararunt in duabus
• congregationibus, quarum prima coram nobis habita est die
• 18 Julii; altera vero die prima augusti qui menses nuper elap-
• si sunt; ac demum easdem sententias congregationis secre-
• tario scriptas tradiderunt.

• Porro hæc unanimi consensu probaverunt:

• I. Peccati genus illud, quod *usura* vocatur, quodque in con-
• tractu mutui propriam sedem et locum habet, in eo repositum
• est, quod quis ex ipsomet mutuo, quod suapte natura tan-
• tumdem dumtaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus
• sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem, lu-
• crum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat.
• Omne propterea hujusmodi lucrum, quod sortem superet, illi-
• citum et usurarium est.

• II. Neque vero ad istam labem purgandam, ullum arcessiri
• subsidium poterit, vel ex eo quod id lucrum non excedens et
• nimium sed moderatum, non magnum sed exiguum sit; vel

« ex eo quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposci-
 « tur, non pauper sed dives existat; nec datam sibi mutuo sum-
 « mam relicturus otiosam, sed ad fortunas suas amplificandas
 « vel novis coemendis prædiis vel quæstuosis agitandis negotiis
 « utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ
 « necessario in dati atque redditu æqualitate versatur, agere ille
 « convincitur quisquis, eadem æqualitate semel posita, plus ali-
 « quid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per æquale jam satis
 « est factum, exigere adhuc non veretur: proindeque si accepe-
 « rit, restituendo erit obnoxius ex ejus obligatione justitiæ quam
 « commutativam appellant, et cujus est in humanis contractibus
 « æqualitatem cujusque propriam et sancte servare, et non ser-
 « vatam exacte reparare.

« III. Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque
 « una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos,
 « eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minime innatos
 « et intrinsecos, forte concurrere, ex quibus justa omnino legi-
 « timaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex
 « mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur, posse mul-
 « toties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ pror-
 « sus naturæ a mutui natura contractus, recte collocari et im-
 « pendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam
 « ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam honestaque
 « indidem lucra percipienda.

« IV. Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis contra-
 « ctuum generibus, si sua cujusque non servatur æqualitas, quid-
 « quid plus justo recipitur, si minus ad usuram (eo quod omne
 « mutuum tam apertum quam palliatum absit), at certe ad aliam
 « veram injustitiam restituendi onus pariter afferentem, spectare
 « compertum est; ita si rite omnia peragantur et ad justitiæ libram
 « exigantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem con-
 « tractibus licitus modus et ratio suppetat humana commercia,
 « et fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum
 « conservandi ac frequentandi. Absit enim a christianorum ani-
 « mis ut per usuras aut similes alienas injurias florere posse
 « lucrosa commercia existiment; cum contra ex ipso oraculo
 « divino discamus quod, *Justitia elevat gentem, miseros autem*
 « *facit populos peccatum* (Prov. c. 14. v. 34).

« V. Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quem-
 « quam, et nonnisi temere persuasurum, reperiri semper ac
 « præsto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legiti-

• mos, vel, secluso etiam mutuo, contractus alios justos, quo-
 • rum vel titulorum vel contractuum præsidio, quotiescumque
 • pecunia, frumentum, aliudve id generis alteri cuicumque cre-
 • ditur, toties semper liceat auctarium moderatum ultra sortem
 • integram salvamque recipere. Ita si quis senserit, non modo
 • divinis documentis et catholicæ Ecclesiæ de usura iudicio, sed
 • ipsi etiam humano communi sensui ac naturali rationi procul du-
 • bio adversabitur. Neminem enim id saltem latere potest, quod
 • multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri
 • succurrere, ipso præsertim Christo Domino edocente: *Volenti*
 • • *mutuari a te ne avertaris* (Matth. c. 5. v. 42); et quod si-
 • militer multis in circumstantiis, præter unum mutuum, alteri
 • nulli vero justoque contractui locus esse possit. Quisquis igi-
 • tur suæ conscientiæ consultum velit, inquiret prius diligenter
 • oportet, vere ne cum mutuo justus alius titulus, vere ne ju-
 • stus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficio,
 • quod quærit lucrum omnis labis expers et immune reddatur.

• His verbis complectuntur et explicant sententias suas Car-
 • dinales, ac theologi et viri canonum peritissimi, quorum con-
 • silium in hoc gravissimo negotio postulavimus: Nos quoque
 • privatum studium nostrum conferre in eandem causam non
 • prætermisimus, antequam congregationes haberentur, et quo
 • tempore habebantur, et ipsis etiam peractis; nam præstan-
 • tium virorum suffragia, quæ modo commemoravimus, diligen-
 • tissime percurrimus. Cum hæc ita sint, adprobamus et con-
 • firmamus quæcumque in sententiis superius expositis conti-
 • nentur; cum scriptores plæne omnes theologiæ et canonum pro-
 • fessores, plura Sacrarum Litterarum testimonia, Pontificum de-
 • cessorum Nostrorum decreta, Conciliorum et Patrum auctori-
 • tas ad easdem sententias comprobandas pene conspirare vi-
 • deantur. Insuper apertissime cognovimus auctores quibus con-
 • trariæ sententiæ referri debent, et eos pariter qui illas fovent
 • ac tuentur, aut illis ansam seu occasionem præbere videntur;
 • neque ignoramus quanta sapientia et gravitate defensionem
 • veritatis susceperint theologi finitimi illis regionibus, ubi con-
 • troversia ejusmodi principium habuerunt.

• Quare has litteras encyclicas dedimus universis Italiæ ar-
 • chiepiscopis, episcopis et ordinariis, ut hæc tibi, venerabilis
 • frater, et cæteris omnibus innotescerent; et quoties synodos
 • celebrare, ad populum verba facere, eumque sacris doctrinis
 • instruere contigerit, nihil omnino alienum proferatur ab iis

« sententiis, quas superius recensuimus. Admonemus etiam vehementer omnem sollicitudinem impendere, ne quis in vestris diocæsisibus audeat litteris aut sermonibus contrarium docere. Si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium et subiectum declaramus pœnis per sacros canones in eos propositis, qui mandata apostolica contempserint ac violaverint.

« De contractu autem qui novas has controversias excitavit, nihil in præsentia statuimus; nihil etiam decernimus modo de aliis contractibus, pro quibus theologi et canonum interpretes in diversas abeunt sententias; attamen pietatis vestræ studium ac religionem inflammandam existimavimus, ut hæc quæ subijcimus executioni demandetis.

« Primum gravissimis verbis populis vestris ostendite usuræ labem ac vitium a divinis litteris vehementer improbari; illud quidem varias formas atque species induere, ut fideles Christi sanguine restitutos in libertatem et gratiam, rursus in extremam ruinam præcipites impellat: quocirca si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis qui doctrinæ ac virtutis gloria supra cæteros efferuntur, consilium exposcant.

« Secundo loco: qui viribus suis ac sapientia ita confidunt, ut responsum ferre de iis quæstionibus non dubitent (quæ tamen haud exiguam sacræ theologiæ et canonum scientiam requirunt), ab extremis quæ semper vitiosa sunt, longe se abstineant. Etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tantumquam illicitam et cum usura conjunctam; contra vero nonnulli indulgentes adeo remissique sunt, ut quodcumque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant; sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur; deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam sententiam sequuntur, neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione et præstantiorum virorum testimoniis minime careat; siquidem convicia atque injuriæ vinculum christianæ charitatis infringunt, et gravissimam populo offensionem et scandalum præ se ferunt.

« Tercio loco: qui ab omni usuræ labe se immunes et inte-

• gros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut
 • fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut
 • contractum instituendum antea declarent et condiciones inse-
 • rendas explicant, et quem fructum ex eadem pecunia postu-
 • lent; hæc magnopere conferunt non modo ad animi sollici-
 • tudinem et scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in
 • foro externo comprobandum. Hæc etiam aditum intercludunt
 • disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare
 • pateat, utrum pecunia quæ rite data alteri esse videtur, re-
 • vera tamen palliatam usuram contineat.

• Quarto loco: vos hortamur ne aditum relinquatis ineptis
 • illorum sermonibus, qui dictitant, de usuris hoc tempore quæ-
 • stionem institui, quæ solo nomine contineatur, cum ex pe-
 • cunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plu-
 • rimum comparetur. Etenim quam falsum id sit et a veritate
 • alienum plane deprehendimus, si perpendamus naturam unius
 • contractus ab alterius natura prorsus diversam et sejunctam
 • esse, et ea pariter discrepare magnopere inter se quæ a diversis
 • inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissi-
 • mum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumi-
 • tur, ideoque potest in utroque foro retineri, ac fructum qui ex pe-
 • cunia illicitè conciliatur, ideoque fori utriusque iudicio restituen-
 • dus decernitur. Constat igitur haud inanem de usuris quæstio-
 • nem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum
 • ex pecunia quæ alteri tribuitur fructus aliquis excipitur.

• Hæc potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore
 • ut mandetis executioni quæcumque per has litteras a nobis
 • perscribuntur. Opportunis quoque remediis consuletis, uti con-
 • fidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in
 • diœcesi vestra turbæ concitentur, vel corruptelæ ad labefa-
 • ctandum sanæ doctrinæ candorem et puritatem indicantur.
 • Postremo vobis et gregi curæ vestræ concredito Apostoli-
 • cam Benedictionem impartimur.

Datum Romæ, die 4.º novembris 1745, pontificatus nostri anno VI.

130. Post Benedicti XIV Encyclicam plures de hac circa
 mutuum quæstione declarationes e Sacra Penitentiaria et Sancto
 universalis Inquisitionis Officio prodierunt. Quarum nonnullas ad
 Sanctæ Sedis mentem clarius patefaciendam referimus.

I. *Consultatio Episcopi Rhedonensis (Rennes).*

« Episcopus Rhedonensis in Gallia exponit sacræ congregationi Inquisitionis, non eamdem esse confessariorum suæ diocœsis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data, ut ea ditescant. De sensu epistolæ encyclicæ *Vix pervenit* acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendam eam, quam quisque amplexus est, sententiam tali lucro faventem aut contrariam. Inde querelæ, dissensiones, denegatio sacramentorum plerisque negotiatoribus isti ditescendi modo inhærentibus, et innumera damna animarum.

« Ut animarum damnis occurrant, nonnulli confessarii mediam inter utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo deterere conantur. Si pœnitens perseveret in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et objiciat sententiam tali mutuo faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a sancta Sede non semel ea de re consulta, tunc isti confessarii exigunt, ut pœnitens promittat se filiali obedientia obtemperatum iudicio summi Pontificis, si intercedat, qualecumque sit; nec, hac promissione obtenta, absolutionem denegant, quamvis *probabiliorem* credant opinionem contrariam tali mutuo. Si pœnitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data, et videatur in bona fide, isti confessarii, etiamsi aliunde noverint ab eo perceptum esse, aut etiam nunc percipi istiusmodi lucrum, eum absolvunt, nulla ea de re interrogatione facta, quando timent, ne pœnitens admonitus restituere, aut a tali lucro abstinere recuset.

« Inquiri ergo dictus episcopus Rhedonensis:

« 1.º Utrum possit horum posteriorum confessariorum agendi rationem probare?

« 2.º Utrum alios confessarios rigidiores ipsum adēuntes consulendi causa possit hortari, ut istorum agendi rationem sequantur, donec sancta Sedes expressum ea de quæstione iudicium ferat?

« † C. L. EPISCOPUS RHEDONENSIS. »

Responsum S. Pontificis Pii VIII, die 16 augusti 1830.

- Sanctissimus Dominus noster Pius , divina Providentia
- Papa VIII, in solita audientia R. P. D. assessori Sancti Officii
- impertita, audita relatione superiorum dubiorum, una cum voto
- Eminentissimorum D. D. Cardinalium inquisitorum genera-
- lium, respondit :
- Ad primum: Non esse inquietandos;
- Ad secundum: Provisum in primo ».

II. *Consultatio Emin. Card. Gousset cum esset in Vesuntii Sem. Theologiæ Professor.*

- 1.º An confessarius ille absolvi possit, qui , licet Benedicti
- XIV et aliorum summorum Pontificum de usura definitiones
- noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito
- percipi posse præter sortem, lucrum quinque pro centum ,
- etiam ab iis qui nullum omnino alium quam legen civilem
- titulum habent, mutuo extrinsecum ?
- 2.º An peccet confessarius, qui dimittit in bona fide poeni-
- tentem, qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum abs-
- que extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut pe-
- riculi extraordinarii titulo ? »

Responsum S. Pœnitentiariæ, die 16 septembris 1830.

- Sacra Pœnitentia, diligenter matureque perpensis propo-
- sitis dubiis, respondendum censuit :
- Ad primum : Confessarium de quo in dubio non esse inquie-
- tandum, quousque sancta Sedes definitivam decisionem emi-
- serit, cui paratus sit se subicere, ideoque nihil ob stare ejus
- absolutioni in sacramento pœnitentiæ.
- Ad secundum: Provisum in præcedenti , dummodo poeni-
- tentes parati sint stare mandatis S. Sedis.

III. *Consultatio Denaviti in Lugdunensi Seminario Theologiæ Professoris.*

« Quando Sacrae Pœnitentiariæ dubia circa materiam usuræ proponuntur, semper remittit ad doctrinam S. P. Benedicti XIV, quæ revera sat clara et perspicua est pro iis, qui bona fide eam perscrutari volunt. Attamen sunt quidam presbyteri qui contendunt licitum esse percipere auctarium quinque pro centum solius vi legis principis, absque alio titulo vel damni emergentis vel lucri cessantis; quia, inquit, lex principis est titulus legitimus, cum transferat dominium auctarii, sicut transfert dominium in præscriptione, et sic prorsus annihilat legem divinam et ecclesiasticam, quæ usuras prohibent.

« Cum hæc ita se habeant, orator infrascriptus, existimans nullo pacto esse licitum recedere a doctrina Benedicti XIV, denegat absolutionem sacramentalem presbyteris, qui contendunt, legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid, ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis vel damni emergentis.

« Quare infrascriptus orator humiliter supplicat, ut sequentia dubia solvantur:

« 1.º Utrum possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris præfatis?

« 2.º Utrum debeat? »

Responsum S. Pœnitentiariæ, die 15 septembris 1830.

« Sacra Pœnitentia diligenter ac mature perpensis dubiis propositis, respondendum esse censuit: Presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos, quousque sancta Sedes definitivam decisionem emiseric, cui parati sint se subicere, ideoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento pœnitentiæ ».

Qui ergo nimis rigide interpretatus est Benedicti XIV encyclicam, minus sibi favorable responsum tulit.

IV. *Altera Denaviti consultatio.*

« Ex responso Sacrae Pœnitentiariæ ad oratorem infrascriptum directo die 16 septembris 1830, absolvendi sunt presbyteri, qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo, absque

« alio titulo a theologis communiter admissio, donec sancta
 « Sedes definitivam decisionem emisero, cui parati sint se subji-
 « cere: et huic responso humiliter et libenter acquiesco.

« Attamen, salvo Sacrae Pœnitentiariæ responso præfato,
 « consulti auctoribus probatis, et attenta doctrina omnium fere
 « seminariorum Galliæ, ac præsertim eorum, quæ a præbyteris
 « congregationis Sancti Sulpitii diriguntur, sententiâ quæ re-
 « jicit titulum legis civilis tanquam insufficientem, videtur longe
 « probabilior, securior, et sola in praxi tenenda, donec sancta
 « Sedes definierit: quapropter fidelibus, qui a me consilium
 « petunt utrum possint auctarium percipere ex mutuo, et qui
 « nullum habent titulum a theologis communiter admissum,
 « præter titulum legis civilis, respondeo, eos non posse præfatum
 « auctarium exigere, et denego absolutionem sacramentalem, si
 « exigant. Pariter denego absolutionem iis qui, perceptis hujus-
 « cemodi usuris, id est vi solius tituli legis, nolunt restituere.

« Queritor, 1.º Utrum durius et severius me habeam erga
 « hujusmodi fideles?

« 2.º Quæ agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec
 « sancta Sedes definitivam sententiam emisero?»

Responsum S. Pœnitentiariæ, die 11 novembris 1831.

« Sacra Pœnitentia, perpensis dubiis quæ ab oratore pro-
 « ponuntur, respondet:

« Ad primum: Affirmative; quando quidem ex dato a S.
 « Pœnitentia responso liquet fideles hujusmodi, qui bona fide
 « ita se gerunt, non esse inquietandos.

« Ad secundum: Provisum in primo; unde orator priori S.
 « Pœnitentiariæ responso sub die 16 septembris 1830, sese in
 « praxi conformare studeat » (1).

V. Consultatio Episcopi Nicensis (Nizza).

« In fasciculis, quorum titulus, *Annali delle scienze Religiose*,
 « vol 1, n.º 1, pag. 128, et l'*Ami de la Religion*, 2 aprilis 1835,
 « legitur responsum, quod Eminentissimus Cardinalis Pœniten-
 « tiarius Major dedit, die 7 martii 1835, illustrissimo ac reve-
 « rendissimo Episcopo Vivariensi in quæstione ab ipso circa
 « usuram proposita. Exposuerat enim Præsul nonnullos verbi
 « Dei præcones docere in publicis concionibus, licitum esse
 « lucrum ex mutuo percipere titulo legis civilis, quin ullum

(1) Similis est et responso data a Congregatione S. Officii interrogationibus
 Capituli Locarni, dioc. Comensis in pago helvetico Ticinensi, die 31 Augusti
 1831, a Pontifice Gregorio XVI approbata.

tamquam canon assumi pretium a legibus civilibus plurium regionum statutum, quo in mutuo cum hypotheca quinque pro centum, in commercialibus aliisque absque cautione sex item pro centum quotannis solvendum decernitur (1).

132. Tertius titulus est *periculum extraordinarium* sortis amittendæ. Hujus tituli validitatem, quam alias plures oppugnabant, modo satis communi sententia admittunt theologi. Juxta decretum Sacræ Congregationis de Propaganda Fide ab Innocentio X approbatum, qui mutuum concedit, potest ultra sortem fœnus exigere, ratione periculi probabiliter imminantis (2). Cui sane periculo satis frequenter (nostris præsertim temporibus) mutua ad commercium tradita subjiciuntur, cum negotiatores tentamina nimis audacia experiantur, unde plures frequentissime ad debita solvenda impotentes fiunt. Periculum tamen, de quo loquimur, non est confundendum cum naturali diversitate inter pecuniam quæ hic et nunc possidetur, et pecuniam in futurum recipiendam. Porro Innocentius XI damnavit propositionem: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid supra sortem a mutuatario accipere, et eo titulo ab usura excusari*. Porro si hypotheca vel cautio adest, hujusmodi differentia non existit; si non adest, aderit majus vel minus periculum sortis, sed non differentia intrinseca inter pecuniam numeratam et numerandam.

133. Quartus titulus habetur ex *pœna conventionali*, ex pacto nempe, quo si is, qui mutuum accipit, statuto tempore restitutionem non adimpleat, titulo pœnæ quamdam summam ultra sortem persolvere teneatur. Cum emin. Gousset pluribusque aliis legitimum habendum putamus hujusmodi titulum; cum pacta pœna hoc unum respiciat, ut mutuatarius cogatur ad debitum statuto tempore fideliter solvendum. Ut tamen id licitum fiat, hæc tria requiruntur: 1.º Ut mora solutioni interposita ex judicio prudentum et peritorum hominum notabilis sit. 2.º Ut mutuatarius statuto tempore mutuum restituere potuerit. 3.º Ut pœna modica sit et culpæ respondens; si enim culpa non adesset, nil posset mutuator exigere, nisi forte restitutionis mora damnum sibi attulerit (3).

(1) Ita et Cod. civ. Austr. §§ 994, 998.

(2) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 765.

(3) Ita sentiunt Pichler, Ledesma, Marquard episcopus Spiræ, Panner, Pasqualigne, Haunold, Babeustuber, Merzer, Bockhn, Potesta, Viva, Sättler, etc. Vide *Dissertationes circa usuras* auctore P. Zechio.

134. Juxta plurium doctorum sententiam, *civilis lex*, quæ mutui fœnus permittit, alius est titulus, in foro etiam cōscientiæ legitimus. Defendunt enim, potestatem civilem jus habere fœnoris exactionis permittendæ, etsi nullus concurrat titulus mutuo extrinsecus (1). Alii tamen theologi, numero multo majores, civilem legem ad mutui fœnus per se cohonestandum impotentem judicant. Hanc sententiam etiam cl. Gousset amplexus fuerat in opere: *Exposition de la doctrine de l'Église sur le prêt à intérêt*. Revera Patres, Concilia, Pontifices contra quodcumque mutui fœnus, quin explicitè exciperetur fœnus a civili lege permissum, fortiter et constanter reclamaverunt. Attamen ipse postea in sua Theologia animadvertit, nostris hisce temporibus, postquam artes et commercium magna incrementa sumpserunt, et societatis conditio quodammodo immutata fuit, opiniones circa hanc exagitata questionem ita divisas esse, ut eam dubiam et pene problematicam reddiderint. Inde factum ut cum quotidie de re tam practica dubitationes exorirentur, sæpe et ex diversis Ecclesiæ partibus Romanæ Sedis oraculum expetitur fuerit: quibus consultationibus plura (quorum nonnulla superius attulimus) Sanctum Officium, et Sacra Pœnitentiaria responsa edidit, quæ fere omnia etiam SS. Pontificum Pii VIII ac Gregorii XVI approbatione firmantur; iis vero mandatur: 1.º ne sit in pœnitentiæ tribunali inquietandus præsbyter, qui, licet Benedicti XIV cæterorumque Pontificum doctrinam hac de re dignoscat, tamen doceat, legem civilem, etsi nullus alius intersit e titulis mutuo extrinsecis, per se sufficere ad mutui fœnus legitimandum; atque hinc presbyterum ita sentientem ac docentem absolvendum esse, dummodo tamen paratus sit Ecclesiæ sententiæ se subicere, si quando Sancta Sedes aliter definiverit. 2.º Non esse denegandam absolutionem in pœnitentiæ sacramento iis, quialio titulo non suffulti, præter legem civilem, putant se ex mutuo honestum fœnus exigere posse. 3.º Ut sine restrictione absolvantur pœnitentes, qui mala etiam fide laborantes, fœnora, juxta legis statuta, exegerunt; dummodo de re contra cōscientiam acta pœniteant, seque paratos exhibeant ad Sanctæ Sedis decretis, si quæ prodierint, obsequendum. Hinc practice lex civilis haberi potest ut titulus sufficiens ad lucrum ex mutuo percipiendum, saltem absque injustitiæ peccato, ea tamen conditione ut omnes parati sint ad eam sententiam amplectendam quam forte Apostolica Sedes aliquando hac de re prolatura sit.

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III. 766, de Lugo, Collet, etc.
Manuale Compend. Moralis Theologiæ, etc.

Difficultas autem e superallata encyclica Bened. XIV proprie ea non est quæ videri potest. 1.º enim doctissimus Pontifex noluit controversiam de validitate legis civilis tamquam tituli definire, sed solummodo damnare usuram quæ e solo mutui titulo perciperetur; quod constat vel ex una illius encyclicæ perfectione. 2.º Id etiam patet ex eo, quod paulo post suæ *Encyclicæ* promulgationem, permisit, ut Romæ typis cuderetur sibi que dicaretur opus Scipionis Maffei *Sull'impiego del denaro*, quo auctor opinionem tuetur illi contrariam, quæ titulum civilis legis excludit. 3.º Eo quod plures, iique sapientissimi et piissimi theologi, etiam post Benedicti XIV Encyclicam, oppositam sententiam defenderunt, ut Bolgenus S. Pœnitentiariæ theologus, Mastrofini, La-Luzerne, Rolandus, etc.

135. Attamen etiam nunc ut antea, parochi et confessarii usuram tum in divite et negotiatore, tum in paupere et egente damnabunt, usuram appellantes, quam semper hoc nomine appellarunt, eam scilicet, quæ ex simplici mutuo, deficiente quocumque extrinseco titulo, exigitur. Ecclesiæ enim doctrina non immutatur: at utique applicatio diversimode juxta circumstantias fieri debet, præsertim cum agatur de re, quæ, uti usura, iniquitatem non præferat absolutam, sed tantum relativam.

Monere præterea debent christifideles fœnus, utcumque extrinsecis titulis fuleitum, non posse generatim excedere summam a legibus civilibus præscriptam, quæ cum cautione sive hypotheca ad quinque pro centum, absque ea ad sex determinatur (1). Si quid ergo excedit, est illicitum, injustum, usurarium.

Attamen non apud omnes gentes leges civiles fœnoris limites constituunt; atque ita recentissime in Regno Sardiniae præscriptiones Civilis Codicis de usura legali abolitæ sunt, atque privato arbitrio relictum est mensuram annui fœnoris determinare. Verum hujusmodi libertas pro foro tantum civili valere potest; ideoque fideles pro foro conscientiae ad præstituta jam principia semper revocandi erunt.

Parochus vero vel confessarius, cujus consilium expetatur, an liceat ex mutuo fœnus exigere, cum nullus adsit extrinsecus titulus, nisi civilis lex, prudenter, quæcumque sit propria sententia, respondet, posse juxta Sanctæ Sedis mentem, eum absolvi, qui tale exigat fœnus, dummodo Sanctæ Sedis decretis, si quæ fuerint prolata, se omnino subjicere paratus sit: quod si forte (quod tamen minus probabile) Pontifex mutui fœnus ex una civili lege

(1) Ita et in. Cod. Austr. §§ 994, 995 et 998.

adscriptum damnatione feriat, nulla e posteriori hac damnatione exoriatur obligatio restituendi fœnora, quæ juxta superallata jam fuerint exacta: decretum enim a Sancta Sede posterius editum nequit vi retroactiva infirmare agendi regulam, quam nobis ipsamet designavit.

E. De Usurariis.

136. Qui ex mutuo exigit fœnus usurarium, injustitiæ reus fit, et absolvi nequit, nisi paratus sit, quam primum poterit, id omne restituere, quod ultra legalem canonem perceperit. Usurarius pro se afferre non potest, usuraria fœnora fuisse a mutui susceptore voluntarie soluta, cum is non ea solvisset, nisi coactus, ex eo quod pecuniam vel rem sibi necessariam alio non invenerit, — *nemo in necessitatibus liberalis existit.* — Neque item bona fides proferri potest, postquam ubique innotuerit lex, quæ modicum fœnus determinat.

137. Quod pertinet ad fœnora percepta antequam lex civilis honesti fœnoris limites constitueret, potuere ea quidem, etsi majora, non esse legaliter usuraria; attamen non ideo minus illicita erant, uti illicita in conscientia haberi debent in illis regionibus ubi æqui limites a civili lege non determinantur. Interea, nisi vere iniqua fuerint (uti si fuerint exacta viginti, aut quindecim aut decem pro centum), potest bona fides supponi in illis fœneratoribus, tum ratione libertatis in hoc a lege concessæ, tum ratione consuetudinis, qua plurimi ultra quinque et sex ex mutuo exigebant. Jam vero restitutionis obligatio in his casibus non adest, si fœnora bona fide exacta fuerint et bona fide adhuc perdurante ita consumpta, ut fœnerator ex iis ditior factus non fuerit. At si fœnora bona fide consumpta non fuerint, vel si ex iis fœnerator ditior factus sit, tunc restituere debet id totum, quod non consumpsit, vel id, in quo factus est ditior: factus est autem ditior si bona sua auxerit, sive immediate ex fœnorum possessione, sive debitis pecunia fœneratoria deletis, sive eadem fœnora ad ordinarios sumptus impendendo, cæteris censibus servatis.

Usurarius restituere non tenetur, nisi valorem usurarum, quas exegit. At si usura, præter damnum sibi intrinsicum, extrinsecum etiam damnum ac perniciem aut notabilem jacturam fortunarum debitori peperisset, quæ usurarius, saltem confuse, prævideat: tunc ipse hujusmodi quoque usuræ effectus reparare tenetur.

Ex regula generali usuræ restituendæ sunt his, qui eas sol-

verunt, vel eorum hæredibus, si innotescant : iis enim iniustitia illata est, iis ergo compensatio facienda. Si id fieri nequeat, usuræ male partæ pauperibus, hospitiis, aliisque publicæ utilitatis operibus erogari debent.

138. Qui cum pecunia egeant, nequeant mutuo nec gratuito, nec fœneratorio sumendam invenire, eam possunt et ab usurario sibi comparare, ac fœnus usurarium de ipsa solvere. Aliud enim est mutuum expetere, aliud provocare ad mutuum usurarium exigendum. *Nullo modo licet, ait s. Thomas, inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus est facere, et usuras exercet, mutuum accipere sub usuris, propter aliquod bonum, quod est subventio suæ necessitatis, vel alterius... Ille, qui accipit pecuniam mutuo sub usuris, non consentit in peccatum usurarii, sed utitur eo; nec placet ei usurarum acceptio sed mutuatio, quæ est bona... Non dat occasionem usurario usuras accipiendi, sed mutuandi* (1). Eadem ratione ne dicas usuræ complices eos, qui quemdam pecunia indigentem sibi obligare cupientes, eam ubique conquirunt, et alibi non inveniētes, usurarium adire coguntur, qui pecuniam mutuo tradit fœnus usurarium exigens. Item nec culpandi sunt sribæ, aliæ, qui a mutui susceptore expetiti, apocham exaraverint a fœneratore petitam; ipsi enim non modo mutuatarium injuria non afficiunt; sed immo huc spectant, ut ei utiles gratique evadant. At si qui sint usurarii fœnoris auctores, ut, ex. gr., sribæ, qui, non expetiti, usuraria pacta scripta legali formula muniant, ii fiunt iniustitiæ usurarii complices, et eo deficiente, ad compensationem ipsi tenentur. Quoad usurarii famulos in iis adhibitos muneribus, quibus mutuatario non noceant, ut si pecuniam vel pignora deferant, vel computationes describant, vel usuræ solutionem simpliciter exposculent, restituere non tenentur: tenetur tamen si solutionem minis exigant.

Usurarii obligationes quoad restitutionem ad hæredes transferuntur, eo utique modo qui a lege statuitur circa onera hæreditatis.

F. De Censu.

139. Census est contractus, quo quis convenit de annua et perpetua pensione alteri ex pacto pretio tradenda, servata sibi libera redimendæ pensionis facultate, receptum pretium restituen-

(1) S. Thom., Sum., part. II, sec. quæst. 78, art. 4.

do, ita tamen, ut ad hoc obstringi nequeat. Hujusmodi contractus differt essentialiter a mutuo fœneratorio; in hoc enim, qui mutuum sumit, promittit sortis restitutionem sive ad fœneratoris nutum, sive statuto tempore elapso: in illo e contra censuarius restituendi pretii facultatem sibi servat, neque ad id cohiberi potest, nisi pensionis solutionem non adimpleat. In mutuo sors constituit mutuatoris debitum, in censu e contra censuarius non est debitor sortis, sed tantum pensionis, quam pro sortis pretio promisit.

Census est essentialiter redimibilis vel irredimibilis, pro contrahentium voluntate, nisi civilis legislatio aliter ferat. In pluribus redimibilis declaratur natura sua, ita ut debitor possit quotiescumque velit, ab eo se liberare, sortem acceptam restituendo. Quævis, juxta quorundam statuum leges, conventio hanc facultatem impediens, nulla est: hoc unum permittitur, ut redemptio statuatur non facienda, nisi post datum tempus, quod ipsis legibus statuatur.

Si censuarius sortem restituit vel restituere cogitur, non habet jus reposcendi solutum fœnus; hoc enim censualista ex legitimo titulo percepit. Secus vero ac census vitalitius, cujus canon liberæ contrahentium conventioni permittitur, simplex census nequit fœnus a lege constitutum (quinque nempe pro centum) excedere (1).

Theologi jure etiam naturali licitum defendunt censum, a mutuo eum distinguentes ex discrimine essentiali, quod inter utrumque intercedit, eo quod nempe in censu sors tradita absolute alienetur, quod non fit de mutuata pecunia. Summi Pontifices, quos inter s. Pius V, distinguentes censum *realem*, nempe ex re fructifera percipiendum, et censum *personalem*, ex persona nempe, quatenus industria vel officio fructifera, illum quidem approbarent, minime vero hunc, utpote quo sæpe obtegerentur usuræ. At hæc constitutio pro Hispanis expresse revocata fuit, alicubi vero contraria consuetudine præscripta. Hinc, approbante etiam Benedicto XIV, licet nunc temporis ex jure naturali de census licitudine judicare.

(1) Cod. Austr. de censu nil specialiter edisserit. Vide Cod. Sard. art. 1938 ac 1943.

G. De Montibus Pietatis.

140. *Montes Pietatis* conficiuntur e pecuniæ summa ad hoc disposita, ut egentibus præstationes sub pignore fiant. Fœnus vero iisdem exigitur, non mutui quidem ratione, sed ad solvendos necessarios Instituti sumptus. Hinc hujusmodi fœnus usurarium non est, et Concilium Lateranense anno 1515, *Montes Pietatis* ut inopibus et egentibus perutiles commendavit; ac revera utiles evadunt, dummodo eorum administratores justitiæ colant et charitatis leges, quibus hujusmodi Instituta informari debent.

Hæ sunt præcipuæ regulæ ad montes pietatis constituendos : 1.º Fœnus, quantum fieri potest, tenue esse debet. 2.º Mutuum suscipientibus tempus concedi debet sufficiens ad pignora recuperanda, ne ea vel gravibus impensis recuperare, vel omnino derelinquere cogantur.

H. De Cambio.

141. Cambium est pecuniæ permutatio. Theologi distinguunt cambium *reale*, quo pecuniæ cum pecunia permutatio fit, et cambium *factum*, quod non est nisi apparens, et a cupiditate inventum fuit ad usuram et injustitiam sub liciti et honesti contractus specie obtegendam.

Cambium reale dividitur in *minutum* et *locale*.

Cambium *minutum* perficitur, quando traditur quædam monetarum species ut altera habeatur; ex gr., argentea pro aurea, Germanica vel Gallica pro Italica obtinenda. Hujusmodi cambium est societati perutile; sæpe enim in civilis vitæ commercio talium permutationum necessitas urget; ex. gr., iter suscepturo aurea pecunia potius, quam argentea convenit; hic parvis nummis eget ad domesticos sumptus; ille extraneam aditurus regionem, illius loci, potiusquam sui, pecuniam secum ferre necesse habet.

Jam ergo hujusmodi contractus non est inter gratuitos adnumerandus: nam, qui cambium præstat jure inde lucrum exigere potest, tum ratione laboris in diversis nummis comparandis; tum ratione periculi, cui subest, pecuniæ amittendæ; tum denique ratione impensarum, quibus ad negotiationem suam instituendam et regendam subjicitur. Ne tamen immodicum sit cambii pretium; injuste enim ageret, qui ex. gr., viatoris necessitate abuteretur

ad lucrum exigendum, quod pretium excederet civitatis consuetudine statutum.

142. Cambium locale dicitur, quod per literas ita perficitur: tradit nempe aliquis pecuniæ summam cujusdam civitatis nummulario, ab eo literas recipiens, quarum vi in altera civitate eandem summam iterum exigit. Inde *literæ cambiariæ*.

Cambium locale, si reale et effectivum, certe licitum æque est, cum sit commercio quodammodo necessarium. Justum hinc habendum est etiam lucrum, quod ex hoc cambio sibi vindicant nummularii; rationes enim quæ lucrum e cambio minuto, eodem et illud e locali tuentur. Sit tamen hoc quoque, ut illud, modicum et æquum, juxta locorum morem et circumstantias (1).

§ 4. De Venditione.

A. De natura contractus venditionis.

143. *Venditio* est conventio, qua unus ex contrahentibus, qui *venditor* dicitur, obligationem sumit, aliquid tradendi alteri contrahenti, qui *emptor* appellatur, pacta quadam pecuniæ summa, quam emptor se soluturum promittit (2).

Venditio iniri potest vel simpliciter, vel sub conditione sive *suspendenti* sive *resolventi*: habetur autem ut supposita conditio suspendens, quoties venditio pacto experimento fiat (3).

Item potest de venditione *sub alterna* conditione contrahi (4).

144. Si venditionis promissio facta sit cum arrhæ traditione, uterque ex contrahentibus proprie jus tenet a contractu recedendi.

(1) Lex austriaca providit huic contractus speciei in Codice commerciali § 440 et seqq.

(2) Juxta codicem civil. gallicum et sardum venditio absoluta habetur inter res, et proprietas a venditore in emptorem jure transfertur, statim ac de re et pretio fuerit pactum, etsi neque adhuc res tradita sit, neque pretium persolutum. Juxta Cod. Austr. requiritur ad hoc etiam traditio § 425. Promissio venditionis etiam juxta Cod. Austr. obligatoria est, si tum de re, tum de pretio ac tempore venditionis faciendæ mutuis adit partium contrahentium consensus, quibusdam casibus exceptis, sique intra annum exigatur.

(3) Cod. Sard. art. 1388 et seqq.; Cod. Austr. § 4053 et seqq.

(4) Cod. Austr. a § 897 ad 904. — Vide superius ubi de conditionibus contractibus apposis.

sed qui arrham dedit, eam amittit; qui recepit, duplicatam restituere debet (1).

B. Quinam emere et vendere possint.

145. Venditio, cum, ut quivis alius contractus, sit juris communis, tum locum habere potest inter eos omnes, quos venditionis et emptionis incapaces lex non declaraverit. Minores enim, interdicti, mulieres marito subjectæ, in casibus a lege expressis, a lege prohibentur, ne de suis bonis ex toto vel ex parte disponere possint. Hinc si minor, præscriptis formalitatibus prætermis- sis, vel uxor sine viri sui permissione, ea vendiderint quorum liberum dominium non teneant, contractum ex lege nullum instituunt.

Tutores prohibentur civilibus legibus, quominus pupillorum suorum bona, neque per se neque per interpositas personas, ne in publica quidem adjudicatione, emere possint. Item dicas tum de mandatariis quoad bona, quorum venditio ipsis demandata fuerit; tum de communitatum et publicorum institutorum rectoribus, quoad eorundem communitatum et institutorum bona; tum denique de publicis ministris, quibus bonorum nationalium venditio fuerit demandata, quoad ipsa bona, quorum venditio eorum ministerio fiat. Sectusis fraudibus, jure naturali contractus hujusmodi invalidi non essent.

Judices, eorum vicem gerentes, publici magistratus, cancellarii, janitores, advocati defensores ex officio, et tabularii nequeunt item sub nullitatis, impensarum et damnorum poena, cessionem sibi sumere jurium controversorum, quorum disputatio agitur apud tribunal, in cujus jurisdictione ipsi officia sua exercent.

C. De rebus, quæ vendi possunt.

146. Non potest vendi, nisi res, quæ existat, aut quæ existere possit. Hinc res quæ in venditionis momento non amplius extiterit, fieri non potuit venditionis objectum. Si rei pars tantum perierit quæ dimidium exsuperet, emptor pro sua voluntate potest vel contractui renunciare, vel partem superstitem expetere, cuius tunc pretium nova æstimatione statuendum est (2).

(1) Cod. Sard. art. 1596; Cod. Austr. §§ 936, ac 908 et seqq.
(2) Sard. art. 1603; Cod. Austr. 978.

Cum venditio fieri possit etiam de iis, quæ in futuro existere possunt, tum patet, vendi posse non modo ea, quæ actualiter possidentur, sed etiam quæ possint postea haberi. Res, hinc futurae, speratae, lucrum incertum, uti piscatio ex quadam retium immissione, venditionis contractui subijci possunt: excipitur tamen hæreditas, quam adire nondum liceat, aut legatum in spe (1).

Potest item vendi et emi jus incorporeum, uti ususfructus, servitus, creditum, hæreditas jam aperta (2). Potest etiam editori vendi opus mentis, seu proprietas litteraria, quo tamen in casu editor non ita evadit absolutus operis domipus, ut ei liceat pro nomine auctoris suum inscribere, vel mutationes aut correctiones in codice originali inserere; tenetur immo eas omnes recipere mutationes, quas auctor necessarias duxerit. Si tamen mutationes, quas auctor inducere velit, ita notabiles sint et odiosæ, ut editor periculo subit amittendi lucrum, quod sibi rationabiliter promiserat, poterit is contractus dissolutionem expetere (3).

147. Ex eo quod dicatur vendi posse quidquid sub commercio cadit, nisi id leges peculiares prohibeant, constat plane vendi id omne non posse, quod suapte natura extra commercium fiat, vel privatæ proprietati subijci nequeat, uti ecclesia, cæmeterium, platea; nisi hæc forte primitivam amiserint conditionem. Idem dicas de rebus sacris, quæ pecunia aestimari nequeunt; quæ hinc si quis vendere ausus fuerit, Simonis Magi crimine inquiraretur (4).

Præter ea, quæ natura sua sunt inalienabilia, alia habentur, quorum alienatio prohibetur legibus tum civilibus, tum ecclesiasticis, tum moralibus. Hinc prohibitum est vendere bona minorem, absentium, interdictorum, nisi formalitates præscriptæ adhibeantur; item bona immobilia dotis, exceptis casibus a lege determinatis; bona item hæreditatis personæ adhuc viventis, etsi ipsa consentiat; segetes insuper immaturæ, cibi corrupti, liquores adulterati, arma vetita, ut styli, pugiones, enses in baculo conditæ, etc.: venena denique vendi non possunt, nisi juxta publicæ potestatis ordinationes.

Vetitum denique est non solum jure naturali, sed etiam juxta

(1) Cod. Sard. art. 1220, ac 1667; Cod. Austr. § 879.

(2) Cod. Sard. art. 1694; Cod. Austr. § 878.

(3) Cod. Austr. § 1164 et seqq. Sunt apud diversas gentes leges peculiatæ proprietatem, ut sicut, librariam moderantes.

(4) Cæsarem Austr. decretum die 10 nov. 1836 prohibet ne, in casibus concursus aut hæreditatis, personis acatholicis sanctorum reliquæ ac SS. Crucis fragmenta permittantur.

leges civiles gentium christianarum, tum vendere tum emere libros, libellos, carmina, imagines, picturas bonis moribus vel religioni opposita; et generatim ea omnia, quæ natura sua ita sint prava, ut nequeant nisi ad malum adhiberi.

Quoad res vero, quæ etsi naturæ malæ non sint, sunt tamen plus minusve periculosæ, ut arma, haud vendere eas debemus, nisi his, de quibus abusuros esse prudenter non suspicemur. Libri hæreticales seu heterodoxi non sunt cuicumque personæ indistincte concedendi: at eos vendere licet sacerdotibus, quod hujusmodi libros legendi facultatem habere præsumi rationabiliter potest. Quomocumque tamen se res habeat, malarum vel prohibitarum rerum venditio invalida non est, sed tantum illicita, nisi aliter lex civilis decernat; hinc qui talia vendiderit, pretium emptori restituere non tenetur.

Etsi commercium sit per se licitum, clericis tamen expresse prohibetur: de qua prohibitionem fusius agemus, ubi de clericorum obligationibus.

D. De Venditionis pretio.

148. Sine pretio nulla est venditio. Pretium debet esse pecuniarium; aliter non venditio sed permutatio fieret. Juxta æquitatis leges servari debet æqua proportio inter pretium et rem venditam.

Advertendum autem, quod, etsi alicubi lex civilis non concedat jus ad contractus irrationem petendam, nisi intercesserit læsio dimidii valoris, semper tamen viget jus naturale, quo iniqui fiunt contractus, in quibus æquum pretium non fuerit solutum, ita ut si pretium excederet rei valorem, aut vice versa, venditio esset injusta et illicita. Si pretium, ait S. Thomas, *excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur justitiæ æqualitas. Et ideo carius vendere vel vilius emere rem, quam valeat, est secundum se injustum et illicitum* (1). Pretium tamen rerum in commercio non statuitur taxative in quadam immutabili summa; sed convenienti donatur latitudine, quæ dimetienda est tum ex communi æstimatione hominum illius loci, ubi venditio fit, tum ex frequenti vel raro emporum concursu, tum ex copia rei, tum ex ceteris circumstantiis. Ita, ex.

(1) Sum. P. II, sec. quæst. 77, art. 1.

rescens carius venduntur minuatim, quam in ingenti copia; tantum pretio si ex auctione, quam si in officina. *Justum ne rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in sua aestimatione consistit; ita quod modica additio vel minus videtur tollere æqualitatem justitiæ* (1).

h. Distinguitur pretium legale, sive aestimatio a locali auctore indicta, et pretium naturale seu vulgare. Hoc de die inmutatur, dum illud immutabile manet, donec viget ordinatio determinatur. Hinc vulgare pretium eam habet latitudinem, quam pretium legale semel statutum habere nequit. Quare quæ in pretio vulgari triplicem veluti gradum admittunt, primum nempe sive *maximum*, infimum sive *minimum*, medium, ita dictum ex eo quod inter maximum et minimum teneat.

i. ita facile definiri potest distantia a pretio maximo ad medium vel a medio ad infimum. Attamen a. Ligorios alique plures aut, posse in rebus communibus pro sex, ut maximo pretio, vel pro quatuor ut pretio minimo emi, quod pretio quinque aestimatur. At generice nequit melius pretii latitudinē cognosci, quam perpendendo praxim communiter a civi-egotiatoribus absque fraude et dolo adhibitam.

l. Pretio legali nihil unquam addendum: cum enim publicae utilitati statutum fuerit, illud pro regula venditores sumere debent; et hinc si quid excederet, plus minusve injustum esset, judicentem ipsius majorem vel minorem quantitatem: excipitur casus quo pretium legale vel sit evidenter injustum, vel obsoleverit, quo in casu pretium vulgare sequendum esset. *generice loquendo, non licet aliquid vendere pretio ultra maximum, vel emere pretio infra minimum; tunc enim æquitas servatur: venditio immo irritari poterit in foro exteriori, si rationis enormitas attingatur quæ civilibus legibus determinatur* (2). Quoad forum conscientiae, æquitas differentiam non tollit neque inter vendentem et ementem, neque inter mobilia et immobilia. Cum aliquid venditum fuerit pretio ultra æquum, non tenetur assentiri vel contractus irritationi, vel emptoris satisfactioni, et reddere quod æquitatem excedit.

l. Attamen occurrunt interdum occasiones, in quibus aliquid vendi potest pretio ultra maximum vulgare, quin patretur

iniquitas; idque permittitur, 1.º quando venditor nequit vulgari pretio rem suam cedere, quin damnum sibi pariat, vel justum lucrum amittat. *Cum aliquis multum indiget habere rem aliquam*, ait s. Thomas, *et alius læditur si ea careat, in tali casu justum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem, quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit; et sic licite poterit aliquid vendi plus quam valeat secundum se, quamvis non vendatur plus, quam valeat habenti* (1). 2.º Potest etiam res vendi pluris quam revera valeat, cum eadem res peculiari affectu possideatur. Hujusmodi peculiaris affectus communiter habetur ut pretio æstimabilis (*prezzo d'affezione*) (2).

At potest ne pluris vendi res, ratione affectus, quo emptor eam ardentius exoptet, vel ratione utilitatis, quam sit ipse de eadem adepturus?

Negat communiter theologi Divo Thomæ assentientes: *Si aliquis multum juvetur ex re alterius, quam accepit, ille vero qui vendidit, non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere; quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione ementis; nullus autem debet vendere, quod non est suum* (3). Attamen valde communis consuetudo invaluit, ut cum res aliqua, uti domus, prædium, etc., alicui peculiariter conveniat, illius rei pretium augeatur, ita ut dicatur: Hæc res, vel domus, vel prædium tanti valet pro Titio, at non tanti pro ceteris valeret. Non itaque inquietandos putat ipse card. Gousset eos, qui aliquid pretio communi excedenti ratione alienæ opportunitatis vendat, cum emptor ipse jam sit æquo animo paratus ad tale suum commodum pretio compensandum, et rerum pretium e communi hominum æstimatione præcipue determinetur. Non est tamen confundenda rei opportunitas cum emptoris necessitate, quia non potest, absque injustitia, venditor aliena necessitate abuti, ut pluris quam valeat, rem suam vendat.

152. Neque item absque injustitia fraus adhiberi potest, ut aliquid pretio *maximo* vendatur, vel *minimo* ematur; tunc enim læderetur jus, quod tenet tam emptor emendi pretio minimo, quam venditor pretio maximo vendendi, quorum utrumque licitum et justum habetur. Non tamen habendæ ut dolose mendaces venditorum affirmationes, quibus jam nemo fidem concedit. Excipe tamen casum, quo, ratione fiduciæ, quam venditor

(1) Sum. P. II, sec. quæst. 77, art. 1.

(2) Ligorius, *Theol. mor.*, lib. III, num. 807.

(3) Sum., P. II, sec. quæst. 77, art. 1.

ab emptore sibi conciliasset, mendacium habendum esset uti causa ad contractum determinans.

Licet ne autem mercem carius vendere ex eo quod ad fidem (*a credenza*) vendatur? Procul dubio in hoc casu licet maximum rei pretium expetere, cum pretium hoc rei valorem non excedat; licet immo aliquid etiam supra maximum pretium exigere, si venditor ratione concessæ fidei lucrum amittat, vel damnum patiat, vel periculo subjiciatur pretium rei venditæ mittendi. Immo putat etiam cl. Gousset unum titulum fiducialis venditionis, ceteris etiam deficientibus, juxta morem communem sufficere, ut absque injustitia aliquanto carius vendatur; cum in hujusmodi genere emptorum numerus valde magnus sit, venditorum tenuis, quod juxta communem æstimationem mercium pretium adauget (1).

Juxta hujusmodi animadversiones potest etiam aliquid emi pretio infra minimum, ea tantum de causa, quod pretium ante rei traditionem solvatur; dummodo tamen in hoc, uti in præcedenti casu, pretii augmentum vel imminutio moralem æquitatem inter pretium et rei valorem juxta prudentum judicium non lædat.

Item potest pretio infra minimum aliquid emi, quod emptor parvipendat, nec emat nisi ut venditori rem gratam faciat; *merces ultroneæ vilesunt*.

153. Multa habentur, quorum pretium, cum neque auctoritate neque usu sit determinatum, indefinite diversum sit juxta locorum, temporum et arbitrii acquisite varietatem; uti sunt gemmæ, aves peregrinæ, tabulæ pictæ, quidam libri perrari et pretiosi, numismata, statuæ et alia hujusmodi. Quæri igitur potest utrum hæc merces vendi possint pretio quammaximo, vel emi pretio quocumque minimo, quo offeruntur? Si hæc auctione vendantur, neque fraus intersit, utique vendi ei possunt, qui majus pretium offerat, et item deficiente emptorum concursu, pretio quamminimo emi possunt. At si ea non ita vendantur, sed privatim, tum diversimode sentiunt doctores; quorum aliqui probabiliter permittunt, censentes talium rerum pretium omnino esse arbitrio concessum; alii vero, inter quos Ligorius, fortasse probabilius negant, statuantes, ad eorum æstimationem judicium peritorum et circumstantias pro norma assumi debere (2).

Quomodocumque res se habeat, concludit Gousset videri sibi, non esse in hoc inquietandos neque venditores neque emptores,

(1) Ligorius, de Lugo, Lessius, Toletus, Sanchez, Sporer, etc.

(2) Ligorius, *Theol. mor.*, lib. III, num. 807.

qui bona fide se gesserint, neque illicitis mediis usi sint.

154. Regula, quam superius innuimus de venditione per auctionem, generalim adhiberi potest in omnibus contractibus, qui eo modo perficiantur: hoc tamen bene supposito, quod venditor rem pro altera non proferat, neque fictos emptores ad augendum pretium accersat, neque rem denique recuset sub prætextu, quod viliori pretio adjudicata fuerit. Si venditor hasce teneat condiciones, jus habet ut qui emere cupiunt libere possint accedere, neque ab augendis oblationibus impediuntur fraude vel mendacio, vel minis, vel etiam importunis adprecationibus.

Item qui ad auctionem concurrunt, si mutuo convenirent de re non emenda, nisi quodam statuto pretio, injustitiæ rei evaderent, etsi statutum pretium justum sit, immo etiam *medium*. Cum enim venditor se obliget (uti supponitur), ad rem *meliori* offerenti tradendam, licet minima futura sit ejus oblatio, tum æquitas exigit, ne ab emptoribus privetur spe rei suæ vendendæ *pretio maximo* et etiam *ultra maximum* (1). At si venditor, ut sæpe fieri solet, jus sibi servet rei retinendæ, si oblationes quoddam pretium non attingant, tum de nulla injuria conqueri poterit, si emptores, nulla adhibita fraude, inter se conveniant de non excedendo *minimo* rei pretio.

Quocumque tamen in casu emptori permittitur, ut cæteros adprecetur concurrentes, ne pretium ultra suam oblationem adaugent; dummodo sua conditione non abutatur, nec precibus importunis quamdam veluti vim adhibere videatur.

155. Qui ex mandato particulari curam sibi sumpsit mercem alienam vendendi aut emendi, nihil sibi usurpare potest. Etsi enim viliori pretio emat, vel cariori vendat, quam quod ei statutum fuerit in mandato, semper negotium egisse censetur pro mandante, qui pretium ipsi designavit hac tantum de causa, ut impediret ne viliori pretio venditio, vel cariori fieret emptio. Si tamen quod excedit pretium a mandante designatum, sit fructus extraordinarii laboris, qui poni non debuisset, vel industriæ omnino singularis, quæ rem meliorem fecerit, tum mandatarius hujusmodi majus lucrum, sibi potest vindicare. Item dicas, si mandatario certis rationibus constet, mandantem nihil exigere ultra pretium ab ipsomet designatum.

Ceterum, cum de mandato agatur, quæcumque sit ejus natura, id est stricte tenendum quod inter mandantem et mandatarium conventum fuit, spectatis usibus diversorum locorum.

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, n. 808.

namque vero, qui emit aut vendit merces pro domino, a quo diuini recipit, nequit ullum lucrum sibi arrogare: *Certum est prece retineri, si sit famulus stipendiatus domini rei, sive conductus ad vendendum* (1). Neque poterit iactari pro, quod stipendium, ratione laboris ac industriæ suæ, nimis um sit: ex pacta enim conventionem, pro accepto stipendio, umque sit, et laborem et industriam suam pro domino dere tenetur.

1. *Schedulæ monetariæ (cartelle, carta monetata) et cre-* possunt ne emi minori pretio, quam quod ferat inscriptus valor? Ex communi sententia licet, quotiescumque sche- vel credita sive majori sive minori, certo tamen subiciantur lo, vel difficilia sint et incertæ exactionis; idque licebit, i-ratione circumstantiarum omnino personalium emptori fieret exactio: licebit iterum, si, ratione hujusmodi emptio- rum cessans vel damnum emergens emptori obventurum item ne licebit, cum hujusmodi credita satis tuta sint, lam solutionem habeant? Discrepant theologi: alii, quorum tia communior est, negant posse quemvis absque injusti- obiecta usura hujusmodi credita redimere pretio minori sit numericus eorum valor: alii autem, hique satis plures, riam tenent opinionem, quam D. Alphonsus non impro- b censet: *Cum in praxi communiter hujusmodi credita viz bera a periculo exactionis, vel saltem a molestiis et sumpti-* Idcirco non improbable videtur, pretio ipsa decrescere communem hominum æstimationem, et ideo minoris emi (2). Quomocumque res se habeat, cum huic postremæ ni praxis generalis faveat, illos damnare non audemus, ait et, qui eam amplectuntur; hoc præsertim considerantes, si venditionem, de qua agitur, mutuo quis velit assim- olest aliquali modo se oblegere lege, quæ in mutuo cum etiam lucrum sex pro certum permissum facit.

. Juxta probabiliorem sententiam potest aliquis vendere pre- muni mercem, cujus pretium in decremento sciat esse m. Venditor, ait D. Thomas, *qui vendit rem secundum pre-* quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod m est, non exponat (3). Cujus licitudinis ratio ea est, quod ditione non agitur de pretio mercis futuro, sed de actuali:

. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, n. 825.

id., n. 829.

ib., part. II, sec. quæst. 77, art. 3.

quod valet etiam pro eo, qui merces vulgari pretio emat, qui particulari notitia compertum habeat, fore ut earum valor inaugeatur (1). Supponitur vero semper, quod fraus nullimò adhibeatur.

E. De venditoris et emptoris obligationibus.

158. Præcipuæ vendentis obligationes hæ sunt: ut mer vitia et defectus occultos patefaciat; ut venditam mercem statim tempore tradat; ut denique mercem, cum eam vendit, securè præstet.

In primis venditor tenetur mercis vendendæ vitia et defectus latentes manifestare, si hujusmodi vitia mercem emptori perniciosa vel pene inutilem reddant. *Si hujusmodi vitia sint inculta*, ait S. Thomas (2), *et venditor non delegat, erit illicita dolosa venditio; et tenetur ipse ad damni recompensationem. vitium sit manifestum, puta cum equus est monoculus.... dum modo venditor propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium rei* (3).

Venditor igitur non tenetur respondere de vitiis manifestis quæ emptor potuit per se dignoscere: tenetur e contra ratione reddere de vitiis occultis, etiam tunc, cum ipsemet non cognoverit; nisi forte pactum fuerit de nulla cautione in hoc casu imponenda.

Si vitium, etsi occultum, non sit grave neque in se, neque late ad usum, ad quem emptor mercem acquirit, ita ut respectu finis quem sibi emptor in acquisitione proponit, vitium mercedem eam non reddat neque perniciosam, neque notabiliter minorem; vel denique si merces, etsi venditori non conveniat, potest tamen aliis convenire: tunc venditor a vitio delegendo abstinere debet. *Cum usus rei*, ait S. Thomas, *etsi non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, non tenetur ad manifestandum vitium rei* (4). Nimis enim commercium imminueretur, si vendentes obstringerentur ad quosvis mercium defectus manifestandos. Tenentur tamen mercatores minorem rei pretium pro ratione defectus, ut æquo valore vendatur, ita contractus æquitas servetur. Abstinendum est etiam a quavis arte, quæ emptorem circa hujusmodi defectus in errorem

(1) S. Liguori., *Theol. mor.*, lib. III.

(2) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 77, art. 5.

(3) *Cod. Sard.* art. 1649, 1650; *Cod. Austr.* § 922 et seqq.

(4) S. Thomas, *Sum.* part. II, sec. quæst. 77, art. 5.

inducere possit. In omnibus autem easibus, si emptor venditorem interroget de mercis defectibus, is sincere eos patefacere tenetur.

159. Non licet mercem deteriore facere, mercem inferioris qualitatis cum ea commiscendo. Cumque merces commixta suum amiserit valorem, non licet eam vendere eodem pretio, ac si commixta non fuisset; eritque gravis injustitia, si inde notabilis obvenerit emptori jactura. At si merces, licet commixta, non ultra æquum ejus valorem vendatur; neque ullum damnum emptori pariat, cum, et ita commixta, æque serviat ad finem intentum, tunc venditor restituendi obligatione minime obstringitur.

160. Altera vendentis obligatio ea est, ut rem venditam statuto tempore tradat. Traditio est rei transmissio in dominium et possessionem emptoris. Traditio immobilium perficitur per remissionem titulorum proprietatis, vel clavium, si de ædibus agatur; traditio vero rerum mobilium fit vel transmissione ipsius rei, aut clavium domus, qua res ipsa includitur; vel etiam uno partium consensu si transmissio in ipso venditionis puncto fieri nequeat, vel si emptor jam apud se mercem detineat. Traditio vero jurium non materialium fit vel titulorum transmissione, vel eorum usu, quem, venditoris consensu, emptor sibi vindicat (1).

Traditionis impensæ venditori incumbunt; emptori vero impensæ translationis, nisi aliter pactum fuerit. Traditio ibi fieri debet, ubi res tunc erat, cum vendita fuit; illo tamen excepto casu, quo aliter contrahentes convenerint (2).

Si emptor rei pretium in integrum non solverit, quin ulla ei in contractu concessa fuerit dilatio, venditor rem tradere non tenetur; item non tenetur etiam cum dilationem concesserit, si post venditionem emptor factus fuerit decoctus, ita ut venditor in imminente periculo versetur pretii amittendi: nisi forte emptor cautionem ei dederit solutionis ad statutum tempus perficiendæ (3).

(1) Cod. Austr. a § 423, ad 446 profert regulas de proprietatis acquisitione per traditionem. Vide et Cod. Sard. artic. 1611 et seqq.

(2) Si venditor, nulla excusante causa, traditionem statuto tempore non adimpleverit, poterit emptor, juxta Codicem Austr. § 919, præter possessionem, etiam damni, quod inde sustinuerit, indemnizationem exposcere; jus tamen ei non tribuitur ad contractus rescissionem.

(3) Cod. Sard. art. 1219; Cod. Austr. § 1062.

161. Merces talis tradenda est, qualis tunc erat, cum vendita fuit (1).

Res tradenda est una cum accessoriis suis, iisque omnibus quæ ad ejus perpetuum usum inserviunt. Item, nisi aliter pactum sit, ad emptorem pertinent rei fructus quicumque post tempus traditioni efficiendæ constitutum fuerint percepti (2).

162. Tertia venditoris obligatio est, ut mercem, quam vendit, tutam et securam emptori faciat. Quæ obligatio duplex habet objectum, pacificam nempe rei emptæ possessionem, et occultos rei ipsius defectus, quos vitia *redhibitoria* seu irritantia appellant. Quæ nempe si intercedant, irritum faciunt contractum, ita ut emptor possit, retrocessa merce vitio affecta, ejus pretium reposcere. Exceptis peculiaribus conventionibus, venditor tenetur ex jure emptorem tutum facere a quavis *evictione* (quæ est actus juridicus, quo emptor privatur immobili ab eo acquisito, sive partialiter sive totaliter, ex eo quod alius validis argumentis evincat, se esse immobilis illius proprietarium, vel jus hypothecarium se in illud habere), cujus causa ante venditionem existeret, nempe ex oneribus et vinculis, quibus res vendita gravabatur. Contrahentes tamen aliter in conventionem statuere possunt, ita ut venditor non teneatur ullam præbere pro re vendita cautionem.

At si emptori in ipso emptionis puncto innotuerit evictionis periculum, vel si quodvis rei discrimen sibi ipse susceperit; omne jus amisit aliquid resciscendi. Addendum præterea, quod etsi venditor vi conventionis fuerit ab omni cautionis onere solutus, adhuc tamen obstringeretur quoad eam cautionem, quæ necessario exurgeret e quodam personali ipsiusmet facto: nulla hinc esset conventio, quæ venditorem solveret ab obligatione, quam ex suomet dolo præstare teneretur.

163. Si cautio promissa fuit, vel nihil pactum fuit quod ab ea venditorem absolvat, et emptor obligetur ad rem emptam alteri cedendam, venditor eum indemnem facere tenetur. Hinc, præter restitutionem pretii, debet etiam ei compensare 1.º contractus impensas, 2.º fructus, quos emptor cogatur reddere rei

(1) Vide Cod. Sard. art. 1653 ac 1229; Cod. Austr. § 1064. Si vero post venditionis actum, sed antequam fieret traditio, etiam ex eventu, cui venditor prorsus extraneus fuerit, res creverit vel decreverit, ex Cod. Austr., ipsi venditori crevit vel decrevit. Si, antequam traderetur, res ob malam ejus qualitatem perierit, periit pariter venditori, qui ejus pretium restituere tenetur. Perit rursus venditori, si is traditionem retardaverit; itemque si casu fortuito pereat (Vide §§ 1061, 1047, 1048, 1049).

(2) Cod. Sard. artic. 1621, 1622; Cod. Austr. § 912. ac § 1050.

q. qui rem sibi vindicet, 3.º sumptus solutos tum ex emptoris postulatione, quam ex ipsius postulatione circa rem 4.º denique lucrum cessans et damnum emergens. Postrema conflantur, primo ex pretii augmento, quod res adepta sit, etiam si emptoris labor non intercesserit; sex ex impensis etiam superfluis et arbitrariis, quas emptor acquiritam erogaverit, si tamen venditor fuerit malæ fidei. vero instaurationes, utiliaque, adjecta incrementa, venditor compensare non tenetur, nisi in casu quo originarius rei reus emptori non satisfecerit; quia sumptus utiles et necessarij domino incumbunt. Sed nisi ipse satisfecerit, rursus et ad hoc etiam obligatur sive bonæ fidei fuerit, sive

. Si tempore evictionis res vendita, cum ab originario suo repetitur, valore decreverit, vel notabiliter deterior facta sive ex emptoris incuria, qui rem quasi suam neglexerit, jam ex insuperabilibus eventibus; non ideo imminuitur venditoris obligatio de integro pretio restituendo. Si tamen emptor perceperit ex detrimentis ab ipsomet voluntarie in rem venditori jus erit sibi tantum retinendi de pretio, quantum cepto lucro respondeat.

Venditor tenetur etiam rationem reddere emptori de occultis rebus, quæ eam ineptam faciant ad id, ad quod emitur, vel jus usum ita infirmant, ut si emptor ea dignovisset, rem nime prorsus, vel non nisi minori pretio empturus fuisset (1).

. Præcipua emptoris obligatio ea est, ut die et loco conventionis statuto pactum pretium persolvat. Si nihil de hoc in contractu fuerit statutum, emptor tenetur pretium solvere eo loco et tempore, quo fiat rei traditio (2). Tenetur etiam fœnus pretii usque ad totius summæ solutionem tribus hisce in casibus persolvere: 1.º si ita in contractu statutum sit: tunc enim pars constituit pretii ipsius venditionis: 2.º si res vendita fructus aliosve redditus pariat; aliter enim venditoris tantum utilitatem cederet: 3.º si emptor de solvendo reus factus sit; quo in casu fœnus habetur ut comitio venditori concessa (3).

Emptor pretium non solvat, potest venditor exposcere etiam rerum compensationem (4). At si emptori rei possessio tur-

ed. Sard. art. 1648; Cod. Austr. § 923.

ed. Austr. § 1062, 962.

ed. Austr. §§ 1333 et 993.

et in Cod. civ. Austr. § 919.

betur, vel si ipse rationabile teneat argumentum timendæurbationis ex actione sive *hypothecaria*, sive *repetitoria*, tunc potest pretii solutionem retardare, donec venditorurbationem diverterit: nisi forte hic maluerit cautionem tradere; vel nisi in conventionem statutum fuerit, pretium, non obstante quacumqueurbatione, esse ab emptore solvendum (1).

F. De Venditione cum facultate redemptionis.

166. Facultas redemptionis constituitur ex pacto, quo venditor sibi jus servat rei venditæ redimendæ, rependendo non modo rei pretium, sed etiam legalis venditionis impensas, tum etiam necessarias restaurationes, eaque omnia, quæ rei valorem adau-xerint, pro rata portione ejusdem augmenti.

At, in hoc casu, si venditor emptorem compensare tenetur de quocumque rei valoris augmento, emptor item tenetur vendi-torem compensare de detrimentis rei culpabiliter illatis (2).

167. Contractus venditionis cum redemptionis facultate lici-tus est tum in foro interiori, tum in exteriori; nihil enim præ-sert, quod juri naturali vel canonico obversetur. Ad hoc tamen requiritur: 1.º ut venditionis pretium, ex peritorum judicio, æ-que respondeat valori proprietatis, habita insuper ratione oneris, quod per redemptionis facultatem eidem proprietati imponitur; 2.º ut emptor vere habeatur tamquam rei venditæ dominus et jus habens ejus fructus, ut suos, percipiendi; cum enim res empta sorte sua stet aut pereat, tum æquum est, ut ipse tamquam do-minus eadem fruatur; 3.º ut emptor facultatem non habeat de-sistendi ab emptione, quia secus contractus usurarius fieret; nisi forte conditiones tales essent, ut contractus non ad unius empto-ris utilitatem cederet.

168. Juxta plurimorum doctorum sententiam, quam S. Al-phonsus *communissimam et certe probabiliorem* dicit, pactum, quo venditor obligatur ad rem venditam redimendam *ex arbi-trio emptoris* licitum est; si tamen hæ conditiones interce-dant: 1.º ut contrahentes verum venditionis contractum inire velint; 2.º ut pretium augeatur ratione facultatis, quam sibi

(1) Cod. Sard. art. 1657.

(2) Cod. Sard. art. 1664 et seqq.; Cod. Austr. §§ 1068 et 1069. Facultas re-demptionis ex Cod. Austr. non conceditur nisi pro immobilibus et ad venditoris vitam §1070. Si venditor per redemptionis pactum bona sua recuperet, ea recipere debet soluta ab hypothecis et a quovis alio onere, quod fortasse emptor superim-posuerit; immo juxta § 1120 Cod. Austr. nec tenetur locationes servare, quas etiam absque ulla fraude emptor antecederet fecerit.

vindicat emptor; 3.º ut venditor non teneatur reddere, nisi pretium receptum, etsi res melior facta sit; 4.º ut res emptori stet vel pereat, ita ut si deterior fiat, aut etiam pereat, damnum non venditoris sit, sed emptoris. *His conditionibus servatis*, ait Ligerius, *nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reemendi: sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contra cum pretii augmento licitum dici debet pactum reemendi in beneficium emptoris, cum ita gravamina utriusque compensentur* (1).

Contractus esset autem evidenter injustus, si quis rem vendat sub expressa vel tacita conditione, ut postea minori pretio retrocedatur; idque esset illicitum etiam cum venditor rem cederet absque prompta solutione, ut ab ipso emente eam numerata pecunia redimeret (2). Non enim raro accidit, ut cupiditas hujusmodi contractibus abutatur ad usuram tegendam.

G. De Monopolio.

169. Qui *monopolium* in negotiationibus exercent, modo justitiam, modo charitatem lædunt. Justitiam lædit qui mendacio, aliisve illicitis mediis utitur ad quarundam mercium introductionem impediendam, ut inde mercem suam cariori pretio vendat. Aderit pariter monopolium contra justitiam, si quando plures simul alicujus generis merces sibi comparent, ut postea pluris vendant, quam sine monopolio potuissent. Non enim ex aliquorum, sed ex plurimorum et communi judicio pretium mercium determinandum est.

At fieret ne injustum monopolium, si, dum merces minimo vel medio pretio venduntur, aliquis vel plures simul eas coemant, ut postea pretio maximo vendant? Alii aliter: sunt qui hoc monopolium non modo illicitum, sed et injustum dicunt, ex eo quod mercator ita merces undique colligens, emptores cogit ad eas majori pretio acquirendas, ac satis etiam probabilis est hæc sententia. At non minus probabilis, immo probabilior videtur opinio contraria: cum enim superallata conventio, etsi illicita, vi tamen et fraude non inquinetur, tum nullum jus lædit, quod verum sit jus, hinc neque justitiam commutativam:

(1) *Theol. Moral.*, lib. III, num. 815. *Cod. Austr.* § 1071.

(2) *Decret. Innoc. XI*, anno 1679.

Hinc probabilius est, hos venditores non teneri ad restitutionem (1).

170. Cum negotiatores quidam convenerint de injusto monopolio, ut ultra *maximum* vendant, licet ne celeris negotiatoribus vendere eodem pretio? Minime, saltem valde probabiliter; cum enim agatur de pretio per monopolium evidenter injusto, ex mercatorum concursu licitum fieri nequit (2).

Si vero post messis aut vindemiæ, vel alicujus frugis collectionem, quando hujusmodi res copiose affluunt et redundant, mercator de iis abundanter congerat, ut tardius ex earum venditione lucrum percipiat, is neque justitiam, neque caritatem lædit, etiam si maximum illarum mercium exigat pretium (3).

171. Quod de venditione, idem, generice loquendo, dicendum de *permutatione*, quæ definitur: contractus, quo *partes* contrahentes rem quamdam pro re diversa mutuo sibi tradunt. Hic etiam contractus uno partium consensu, ut venditio, perficitur (4).

§ 5. De Contractu Locationis.

172. Duplex esse potest locationis contractus, *rerum* nempe, et *operis*. Locatio *rerum* est contractus, quo unus ex contrahentibus, pacto pretio et ad statutum tempus, usum alicujus rei alteri concedit. Qui concedit, *locator* dicitur; qui autem recipit, *locatarius* vel *conductor*; si vero agatur de prædio rurali, *colonus*.

Locatio *operis* est contractus quo unus e contrahentibus alteri promittit se aliquid pro eo acturum, pacto pretio. Famulus ex. gr. opus suum locat.

Hæc duo locationis genera distinguuntur iterum in peculiares species. Locatio rerum potest enim esse aut objectorum mobilium, aut ædium, aut prædiorum; locatio operis potest rursus esse locatio laboris vel famulatus, itemque locatio animalium, quorum fructus sit inter dominum et conductorem dividendus. Stipendia, vel pretia ad aliquod opus perficiendum statuta, habentur et ipsa ut locationes, cum operis materia ab eo, qui opus perficiendum mandavit, suppeditatur.

(1) Ligorius, *Theol. Moral.*, lib. III, num. 817.

(2) Ligorius, *Theol. Moral.*, lib. III, num. 817.

(3) Idem, num. 816.

(4) Cod. Sard. art. 1708 Cod. Austr. §§ 1048, 1052.

Contractus locationis, non secus ac ille venditionis, fieri potest sive scriptis, sive verbis (1).

Quaecumque bona, sive materialia, sive immaterialia, sive mobilia sive immobilia locationis materia fieri possunt; iis tantum exceptis, quæ usu consumuntur, quæ utique possunt mutuo concedi, non autem locari.

A. De Locatione Rerum.

173. Locator ex ipsa contractus natura, et absque ullius peculiaris conventionis necessitate, tenetur; 1.º rem locatam conductori tradere: 2.º eam aptam servare usui ad quem locata fuit: 3.º usum ipsum conductori pacificum tueri, donec locatio periret (2). Igitur res locata tradi debet bene antequaque disposita, ut utiliter adhiberi possit ad id, ad quod conducitur. Locator debet etiam, perdurante locatione, omnes perficere necessarias instaurationes; exceptis iis quæ sive ex ipsa earum indole, sive ex lege aut conventionibus ad conductorem ipsum spectant. Item locator non potest rei formam immutare sine conductoris consensu. Tenetur etiam conductorem securum facere tum a quavis turbatione vel impedimento, quod forte posset contra pacificum rei conductæ usum ab iis intentari, qui præsumunt se in rei proprietatem jus aliquod habere, tum a rei vitis sive defectibus, quibus ejus usus impediri posset. Qua quidem obligatione locator obstringitur etiam si in locationis momento hujusmodi vitia non dignoverit. Item si locatione perdurante res locata fortuito pereat, locatio pleno jure dissolvitur. Si vero res ex parte tantum pereat, potest conductor, juxta circumstantias, vel pretii imminutionem, vel contractus dissolutionem expetere (3).

Pro hujusmodi casibus nulla sane locatori compensatio debetur a conductore pro ipsa rei jactura. Immo si rei vitium jam adfuerit tempore pacto locationis, et ex eo aliquod obvenerit conductori detrimentum, hoc ipsum locator compensare tenetur.

174. Præcipuæ conductoris obligationes hæ sunt: ut in rei conductæ usu patrisfamilias curam adhibeat, et pactum locationis pretium persolvat. Quarum prior tres alias complectitur obligationes, nempe: 1.º ut re conducta non utatur extra con-

(1) Cod. Sard. art. 1714 et seqq.; Cod. Austr. § 4090 et seqq.

(2) Cod. Sard. ab art. 1727 ad 1735; Cod. civ. Austr. §§ 4095 et 4096.

(3) Cod. Austr. § 1104, et § 1112 ac seqq.

ventiones, vel deficientibus conventionibus, extra id quod vel ex circumstantiis est præsumentum, vel ex rei natura arguendum; 2.º ut ad rei conservationem eandem impendat sollicitudinem, ac pro re sua; 3.º ut elapso locationis tempore, rem in eadem reddat conditione qua recepit, juxta repertorium inter conductorem et locatorem conditum. Quod nisi fuerit conditum, præsimitur rem fuisse traditam satis bene dispositam. De detrimentis vero et damnis locationis tempore inductis rationem reddere tenetur conductor, si vel ex suo vel ex suorum domesticorum vel ex subconductorum culpa illata fuerint (1).

Conductor potest sublocare et etiam integram locationem alteri cedere, nisi hujusmodi juri in conventionem renunciaverit; ipse tamen semper pro cessionario vel subconductore rationem locatori reddere tenetur. Pretium locationis tunc est solvendum, quando vel conventio vel usus statuerint (2).

Dissolvitur locatio 1.º ex mutuo partium consensu, servato tertii jure: 2.º ex lapsu temporis ad locationem statuti: 3.º ex solutione juris locatoris, attamen in quibusdam tantum casibus: 4.º ex rei locatæ interitu: 5.º si locator vel conductor pacta non solvat (3).

175. Quod speciatim pertinet ad ædium locationem, locator stricte tenetur ad domum liberam conductori concedendam per totum tempus in contractu statutum; nequit hinc locationem dissolvere, etsi locatam domum ipsemet inhabitare velit, nisi forte hoc sibi jus in locationis contractu reservaverit: quo in casu debet tempore locorum usu statuto conductorem præmonere. Locatori autem incumbunt instaurationes, etiam quæ sint ad conductoris commodum, si ex vetustate vel ex vi majori necessariæ fiant (4). Restaurationes autem quæ ipso ædium usu necessariæ fiunt, faciendæ sunt vel a locatore vel a conductore prouti vel positivis legibus, vel pactionibus, vel consuetudinibus determinetur.

Conductor debet, si id locator exigat, vel partem mercedis anticipatim persolvere, vel congruam tradere cautionem (5).

Patet tamen per se quod ipse conductor sibi providere de-

(1) Hæc statuit etiam Cod. Austr. § 1109, 1110, 1111.

(2) Cod. Sard. art. 1756; Cod. Austr. § 1100.

(3) Id tradit etiam Cod. Austr. §§ 1117 et 1118. Rursus vero § 1120 aliteram addit causam quæ locationem dissolvit. Cod. Sard. art. 1762 et seq.

(4) Cod. Sard. art. 1762 et seqq.; Cod. Austr. § 1096, 1098.

(5) Cod. Austr. concedit locatori etiam jus ad mobilium oppignorationem;

beat pro iis quæ ad suum commodum tantummodo spectant, neque in locationis contractu comprehensa fuerunt.

176. Si fiat locatio domus suppellectili instructæ, censetur concessa ad annum, mensem vel diem, juxta pretii taxationem, quæ fuerit pro anno, mense vel die commensurata. Si nihil in conventionem statutum sit, usus locorum succurrit. Si vero fiat mobilium locatio ad domum, cubiculum, officinam, aliave loca instruenda, locatio, nisi aliter pactum fuerit, semper censetur duratura usque ad locationis terminum ipsorum locorum, juxta civitatis usum (1).

177. Locator prædii tenetur conductori tot jugera tradere, quot contractu promisit; et si qua sit mensuræ differentia, pretium pariter pro rata portione est augendum vel imminuendum. Conductor autem prædium colere debet, ut diligens paterfamilias; debet illud instruere armentis, cæterisque mediis ad culturam necessariis, fructusque illuc solvendo adducere ubi vel locationis contractus vel locorum usus assignaverit. Nequit etiam rem locatam aliter adhibere quam ad usum, ad quem tradita fuit. Si vero convenerit de prædii fructibus cum locatore dividendis, tum nequit sublocare, neque locationem aliis concedere, nisi id in contractu permissum fuerit.

Si locatio fiat ad multos annos, et perdurante locatione vel totalitas vel saltem dimidium annui proventus ex fortuito eventu perierit, aliquid conductori de locationis pretio condonandum est, nisi ex antea collectis frugibus satis copiosam sibi paraverit compensationem. Quam si comparare sibi non potuerit, condonationis æstimatio fieri nequit nisi ad locationis terminum, et tunc reddituum annorum omnium locationis supputatio fieri debet, ut constet quænam compensatio sit concedenda. Si vero locatio non sit nisi ad annum, omnesque fructus, vel saltem ultra dimidium fructuum perierit, conductor vel nihil, vel tantum dimidium pretii solvere tenetur (2).

Cæterum etiam in hisce rebus, conventionis conditiones sunt consulendæ; potest enim ex contractu quodvis etiam fortuitum onus conductori imponi. Quæ tamen conventio nonnisi fortuitos casus amplectitur qui accidere solent, uti grando, ignis fulmineus, gelu, ariditas etc.: at non extenditur ad fortuitos casus extraordinarios, ut sunt depopulatio ex bello, aut inundatio, cui locus ordinario non subjiciatur. Attamen hæc quoque possunt ex conventionem conductori imponi, si id in ea expresse declaretur (3).

(1) Cod. Sard. art. 1764. Vide Cod. Austr. § 1116.

(2) Vide Cod. Austr. § 1106.

(3) Cod. Sard. art. 1771 et seqq.; Cod. Austr. § 1106, etc.

Locatio prædii, verbis tantum concessa, concessa censetur ad tempus, quod conductori sufficiat ut omnes prædii conducti fructus colligere possit. Hinc locatio prati, vineæ, aliusve prædii, cuius fructuum collectio fit unius anni decursu, concessa censetur ad annum.

Quoad obligationes conductoris locationem suscipientis, et conductoris locationem remittentis, consulendæ sunt potissimum conventiones vel usus locorum.

178. Locatio animalium fit quando quis alteri tradit unum vel plura animalia, ut quibusdam pactis conditionibus, ea curet, nutriet et diligenter custodiat. Distinguitur *locatio simplex* sive communis, locatio *pro dimidia parte*, locatio, *concessa colono partitario*, et locatio *improprie dicta*. Quæcumque animantium species augmenti vel lucri causa sive in agrorum cultura, sive in commercio, ita locari potest.

179. *Locatio simplex* animalium est contractus, quo quis alteri tradit unum vel plura animalia, ut ea custodiat, alat et curet, sub hac conditione, ut inter locatorem et conductorem postea sit æque dividendum tum incrementum, tum decrementum. Locatori vero manet animalium proprietas.

Conductor sane ad animalium curam debet boni patrisfamilias diligentiam impendere. Si perniciēs animalibus illata fuerit ex fortuito casu, non ei incumbit debitum resarciendi: incumbit vero, si ex sua culpa damnum obvenerit quod aliter non accidisset. Exceptis hisce fortuitis casibus, conductor tenetur rationem reddere de animalibus. Si eadem omnino perierint absque conductoris culpa, damnum recidit in locatorem, quia *res perit domino*. Si tantum ex parte depereant, damnum æque dividitur juxta pretium primæ æstimationis, et pretium illius æstimationis, quæ ad locationis exitum fiet.

180. Non licet convenire, ut illorum conductor integro subji-
ciatur damno si animalia etiam fortuito et absque ejus culpa perierint; neque ut ipse majorem in detrimento, quam in lucro habeat partem, nec denique ut locator in locationis exitu possit sibi aliquid præsignare ultra pretium animalium, quæ conductori tradidit. Omnes enim hujusmodi conventiones nullæ essent, utpote contrariæ æquitati, quæ in omnibus contractibus servanda est.

Conductor solo proficiunt lacticinia, fima, et labores animantium; lanitia vero et partus ad æqualitatem dividuntur.

Si de locationis diuturnitate nihil in conventionē statutum fuerit, durare censetur vel ad tempus civili lege definitum, vel ad

illud aliud tempus quod ex locali consuetudine præfinitur. Absoluto locationis tempore, nova fit animalium æstimatio. Locator sibi de quavis animalium specie tot capita sibi præsumit, quot priori respondeant æstimationi; quod deinde superest æque dividitur. Si vero residuum armentum non sufficiat ad primam æstimationem adæquandam, locator sibi sumit quidquid reliquum est, fitque inter partes æqua pariter damnorum divisio.

181. *Locatio animalium pro dimidia parte* tunc obtinet, cum uterque contrahens mediam armentorum partem profert, quæ communia sunt tum quoad lucrum, tum quoad damnum. Qui armentorum curam sumit, ipse solus, ut in simplici locatione, de lacticiniis, fimo, et labore animalium fructus percipit, locator vero jus habet ad dimidium lanæ et partium. Quævis contraria conventio nulla esset etiam jure naturali ob æquitatis defectum, nisi locator dominus esset prædii, vel rusticarum ædium, quas conductor incolat. Si armentum pereat, utrique perit, quia res perit domino.

Cæterum quæ tradidimus de locatione simplici, huic etiam applicantur.

182. *Locatio animalium conductori prædii concessa*, ea est, quæ prædii dominus illud armentis instructum conductori locat, hoc pacto ut in locationis exitu conductor argenta in prædio relinquat, quæ æque valeant ac armenta quæ locationis initio ipse recepit. Æstimatio quæ fit de armento, quum traditur conductori, non transfert in eum armenti proprietatem; ipse tamen de eo rationem reddere tenetur.

Ex hoc contractu conductori conceduntur utilitates quæcumque ex armento locationis decursu manantes. Tenetur tamen fima consumere ad prædii culturam. Si vero armentum pereat etiam fortuito, conductori perit, nisi aliter in conventionem statutum fuerit.

In locationis exitu conductor armentum retinere nequit, et ejus loco originariæ æstimationis pretium solvere; sed ipsum vel aliud armentum remittere debet, quod æque valeat ac receptum. Si quid desit, compensare tenetur; si supersit, in bonum ipsius conductoris cedit.

Contractus iste appellatus est etiam *locatio ferrea*, ex eo quod locationis objectum idem semper servatur, tamquam si prædio per catenam connecteretur.

Locatio colono partiario concessa iisdem subjicitur regulis, quibus simplex locatio, his tantum exceptis: 1.º Licet convenire, juxta leges aut consuetudines alicubi vigentes, ut locator parte,

non tamen dimidium excedente, lacticiniorum fruatur; ut etiam majorem partem de cæteris lucris attingat; ut denique jus habeat sibi sumendi in tonsione partem coloni, pretium solvendo communi inferius. 2.º Hujusmodi locatio non cessat, nisi una cum prædii locatione.

183. *Locatio improprie dicta* ea est, qua quis juvenecas recipit curandas et alendas, pacta conditione ut sibi earum fructus cedant, exceptis vitulis, qui ad locatorem pertinent, cui item juvenearum proprietas servatur.

B. De locatione operis et industriæ.

184. Triplex esse potest locatio operis aut artis: 1.º locatio operariorum, qui ad serviendum alicui in determinato quodam opere, aut pro dato tempore in alicujus famulatum se exhibent. 2.º Locatio quæ operum conductoribus ex præmissa auctione ceditur. 3.º Locatio, quæ fit cum vectoribus, mulionibus et nautis ad personarum vel mercium translationem.

Famulus vel operarius nequit famulatum suum exhibere nisi ad tempus, vel ad opus determinatum; leges enim civiles irritam faciunt conventionem, qua quis famulatum suum per totum vitæ suæ cursum alteri spondeat, quia esset veluti se in alterius tradere servitutem, quæ inter civiles Europæ populos abolita est (1).

Conventiones inter herum et famulum adimplendæ sunt bona fide, et juxta locorum consuetudines; et si nihil ferant, quod religionis, vel bonis moribus adversetur, vim legis assumunt. Unde, si vel herus, vel famulus promissa non teneant, ad damni reparationem obligantur.

Famulus, qui de domino suo nulla ratione conqueri potest, nequit ante pactum tempus se ab ejus famulatu subducere; itemque nequit dominus, absque ratione, famulum dimittere, priusquam tempus usu vel conventionem statutum pertransierit. At si famulus ita morbo corripiatur, ut operam suam præbere nequeat, debet ne dominus stipendium ei persolvere? Ad id minime obligatur; immo neque infirmitatis impensæ sunt domino adscribendæ, nisi forte famulus in gravi necessitate versetur; quo etiam in casu obligatio non esset ex justitia, sed tantum ex charitate.

185. Quando opus quoddam alicui perficiendum committitur, pactio fieri potest de suppetitanda vel tantum industria et opera.

(1) Cod. Austr. § 16.

vel simul opera et materia. In primo casu, si res quomodocumque pereat, antequam domino tradita fuerit, materia perit ejus domino. non vero opifici, nisi dominus rem nondum receperit ex culpabili ipsius opificis mora, aut res aliunde perierit ex sat gravi opificis culpa vel incuria. In altero vero casu, si res ante traditionem perit, opifici ipsi perit, qui tam materiae quam operis dominus est. Attamen, etsi res ipsa perierit, poterit operarius stipendium expetere: 1.º Cum ipsum opus jam fuerit a domino receptum et approbatum; 2.º cum dominus rem nondum receperit et approbaverit ex sua tantum culpabili mora; 3.º si res perierit vitio ipsius materiae a domino traditae (1).

186. Vectores et nautae, quoad res sibi commissas, iisdem obligationis obstringuntur, quibus caupones. Tenentur nempe rationem reddere non modo de iis, quae jam in navi vel in vehiculo, sed etiam de iis, quae ipsis in portu, aut in promptuario tradita jam fuerint, ut in vehiculo vel in navi collocarent. Item respondere debent de rerum sibi creditarum amissione vel detrimento, nisi evincere possint, amissionem vel detrimentum ex casu fortuito aut ex vi praepollenti ortum duxisse (2).

§ 6. De Contractu Societatis.

187. *Societas* est contractus, quo duo vel plures in eo conveniunt, ut aliquid simul conferant, et postea lucrum inde existens inter se dividant (3).

Societates esse possunt vel universales vel peculiares: iterum universales, vel ad omnia actualia bona extendi possunt, vel tantum ad lucra (4).

Societas omnium actualium bonorum ea est qua contrahentes simul sua congerunt bona, tum mobilia tum immobilia, quae actualiter possident, omniaque lucra inde oritura. Hujusmodi societas potest etiam ad quemvis alium quaestum extendi: bona tamen, quae forte obventura sint ex haereditate, huic contractui non subjiciuntur, nisi aliter expresse statutum fuerit (5).

Societas universalis quaestuum id omne amplectitur quod con-

(1) Cod. Sard. art. 1810; Cod. Austr. § 1155. et seqq.

(2) Cod. Sard. art. 1817; Cod. civ. Austr. § 1316, et 970.

(3) Hujusmodi contractus solemniter habetur in Austriaca legislatione, peculiaribus enim formulis alligatur, quae in Codice Commerciali habentur, ubi statuitur quomodo societatis contractus sint ineundi, in libris publicis inscribendi et publice denunciandi.

(4) Cod. civ. Austr. § 1175, 1176. Cod. Austr. commercialis art. 19 et seq.

(5) Cod. Austr. § 1177.

trahentes quovis titulo ex industria adepturi sint, perdurante societate. Mobilia, quæ unusquisque sociorum possidet in initi contractus momento pariter comprehenduntur; at immobilia personalia non comprehenduntur nisi quoad fructus.

Societas universalis contrahi non potest nisi inter personas capaces vicissim dandi et accipiendi inter se, quæque juribus aliorum non impediuntur a lucro sibi mutuo procurando.

Societas *particularis* ea est quæ initur de quibusdam tantum rebus determinatis, vel de earum usu aut fructu. Hinc particularis societatis nomine appellatur et ille contractus, quo plures simul consociantur ad opus aliquod perficiendum, vel ad artem exercendam (1).

188. Contrahentes convenire possunt, ut societas ad quoddam statutum tempus, vel post alicujus conditionis exitum initium habeat: si vero nil de tempore statutum sit, in ipso contractus instanti inchoatur. Item contrahentes possunt ad certum tempus vel eventum societatis solutionem demandare: si vero nihil de solutione conventum fuerit, societas dissolvitur 1.º ex sui objecti extinctione, vel ex negotii absolutione; 2.º ex alicujus socii morte naturali; 3.º dissolvitur etiam morte civili alicujus socii, vel interdictione, vel infamia, aut aberratione, aut prodigalitate juridice declarata; aut defectu essentialium contractus conditionum. 4.º Ex unius vel plurium a societate discedendi voluntate. Hæc tamen postrema dissolutionis causa non permittitur, nisi in iis societatibus, quarum durationi certum tempus non fuerit præstitutum (2).

189. Contractus societatis hisce permittitur conditionibus: 1.º ut sit licitus in suo objecto: illicita hinc esset societas inita ad vectigalium fraudationem, vel ad alendum meretricium, vel ad monopolium injustum, vel ad aliud quodvis facinus quod legibus vel bonis moribus noceat. 2.º Ut unusquisque ex contrahentibus aliquid afferat vel pecuniæ, vel mercium, vel industriæ; cum ad contractus essentiam pertineat, ut quisque aliquid boni simul conferat (3). 3.º Denique, ut unusquisque ex sociis pro rata portione collati boni tum fructibus, tum damnis participet. *Societas cum contrahitur, tam lucri quam damni communio initur* (4). Aperta enim injustitia esset, non contractus societatis, ille, quo alicui ex contrahentibus omne lucrum concederetur (5).

(1) Cod. Sard. art. 1855, etc.; Cod. Austr. § 1175, 1176.

(2) Cod. Austr. § 1205. et. seqq.; Cod. Sard. 1866, etc.

(3) Cod. Austr. § 1184 et seqq.

(4) Lib. 67 Cod.

(5) Cod. Austr. § 1196.

190. Quoad mutuas sociorum inter se obligationes, hæc saltem memento censemus: 1.º unusquisque societati debet id totum quod promisit se collaturum esse; 2.º socius qui industriam suam societati offerre tenetur, rationem reddere debet de quovis lucro, quod sibi ex promissa industria comparaverit; 3.º unusquisque sociorum tenetur damna culpabiliter societati illata compensare, neque ad hæc sua debita solvenda assignare potest lucra, quæ forte in aliis negotiis ex sua industria ei comparaverit (1). Culpa autem adesse non censetur nisi cum socius in societatis negotiis tam non adhibeat curam, quam pro suis negotiis probe adhiberet. 4.º Si objecta, quorum fructio tantum societati concessa fuerit, distincta sint et determinata, neque usu consumantur, socio proprietario stant aut pereunt. At si usu consumantur, vel deteriora fiant, vel si ad venditionem tradita sint, vel denique si in societatis fundo sub æstimatione recepta fuerint, tunc societati stant aut pereunt; quia in societatis proprietatem translata sunt. Cum vero æstimatio confecta fuerit, socius amplius repetere nequit, quam æstimationis valorem. 5.º Quando statutum societatis non determinat lucri vel damni partem cuique socio tribuendam, dime-tienda est pro rata portione sortis, quam unusquisque in societatis fundum contulerit. Illi vero, qui non contulit nisi industriam, ea lucri portio tribuenda est quæ pro opere præstato a iudice determinetur (2).

191. Nunc autem quæri potest quid dicendum sit de contractu primo. Contractus huiusmodi conflatur: 1.º ex contractu societatis; 2.º ex contractu quo sortis cautio conceditur; 3.º ex contractu, quo conceditur cautio de quadam lucri portione quæ minor sit lucro sperato ex societatis contractu. Ex. gr., ego in eo cum Petro contractum societatis, eique mille aureos trado, ex quibus centum aureorum fructum mihi promitto: at statim novum cum meo socio addo contractum, quo quartam centum aureorum partem, quæ uti lucrum sperantur, ei remitto, dummodo tamen ipse meæ sortis cautionem mihi concedat; postea tertium cum eodem in eo contractum, quo alteram quartam partem aureorum ei remitto, hoc pacto, ut fructum per se incertum mihi securum faciat. Hinc fructus incertus centum aureorum, quem me exacturum esse præsumpseram, jam mihi certus evadit, sed ad dimidietatem reductus: et ita Petrus sibi uni assumit tum damna, tum lucra, hoc

(1) Cod. Austr. § 1191.

(2) Cod. Sard. art. 1868; Cod. Austr. § 1195.

tamen onere, ut elapso societatis tempore, sortem a me concessam mihi restituat, et lucrum etiam quinquaginta aureorum.

192. Rogatur ergo, licitus ne sit trinus iste contractus. Valde disputatum est inter theologos, quorum aliqui (1) eum habent illicitum, usurarium, injustum; cum, uti ajunt, non sit nisi mutuum fœneratorium, mutatis formulis, et contractum societatis dissolvat, unum ex sociis tutum faciens a quovis damno. Innuntur etiam Bullæ Sixti Quinti *detestabilis*, quæ trinum hunc contractum condemnare videtur. — Alii vero (2), inter quos S. Alphonsus (3) *satis probabilem* eam sententiam tenent, quæ hujusmodi contractum licitum esse affirmat, dummodo partes sinceram habeant mentem ineundi societatis contractum, ac dummodo ille qui sortes recipit eas teneatur in illud negotium impendere, ad quod societas constituta fuit. Idem autem negant trinum contractum idem esse, ac mutuum fœneratorium; non enim in illo ut in hoc, qui pecuniam recipit, arbitrio suo eam adhibere potest. Quoad Sixti V Bullam, animadvertunt, huic contractui applicandam non esse. Hinc Pontifex Benedictus XIV, postquam rationes utriusque sententiæ attulisset, subdit: *Neque Apostolica Sedes priori opinioni (quæ licitum dicit trinum contractum), etsi minus congruere videatur Sixtinæ constitutioni, ullam hactenus censuram inussit, a qua proinde eidem infligenda debet episcopus abstinere* (4). In praxi ergo tolerandi sunt qui, ad pecuniæ fructus sibi comparandos, hoc trino contractu utantur. Attamen fideles ab hoc contractu, utpote qui non sine periculo fiat, dissuadendi sunt. Ita sane commonet idem Pontifex (5), cui S. Alphonsus consentiens ait: *Cæterum, quia non potest negari, hujusmodi contractum non carere animi usurarii periculo, hinc censeo expedire, ut prima sententia (contra trinum contractum) universe omnibus suadeatur* (6).

§ 7. De Deposito.

193. Depositum, in genere, est actus quo res aliena recipitur cum debito illam custodiendi et restituendi in natura.

Duplex distinguitur depositi species: *depositum* proprie dictum et *sequestratio*.

(1) Soto, Genet, Natalis Alexander, Antoine, Collet, Concina, etc.

(2) Navarrus, Lugo, Lessius, Bonacina, Laymann, etc.

(3) *Theol. moral.*, lib. III, num. 908.

(4) *De Synod. diœc.*, lib. VII, cap. 50.

(5) *Ibid.*

(6) *Theol. mor.*, lib. III, num. 908.

Depositum proprie dictum est contractus, quo quis rei materialis et mobilis custodiam alteri tradit, qui illam gratuite recipit, seque obligat ad illam restituendam pro deponentis arbitrio. Contractus hic est essentialiter gratuitus, contractus realis, qui non perficitur, nisi per rei depositæ traditionem, ac res tantum mobiles queunt esse ejus objectum. Hoc vero depositum *voluntarium* est aut *necessarium*.

A. De *Depositum voluntario* (1).

194. *Depositum voluntarium* instituitur per mutuum consensum tum ejus, qui deponit, tum depositarii. Regularis contractus depositi fieri nequit, nisi a depositi domino, aut de ejus consensu vel tacito vel expresse.

Et contractus natura depositarius in depositi custodia eas curas impendere tenetur, quas adhibere solet in rebus propriis curandis. Jure immo cogi potest ad rigidiorē diligentiam adhibendam in hisce casibus: 1.º si depositarius ipse ad recipiendam depositum ultro se obtulit: 2.º si mercedem pactus sit ob depositi custodiam: 3.º si depositum factum unice fuerit in depositarii bonum: 4.º si expresse pactum est, ut ipse depositarius respondeat de quavis erroris specie. Sed depositarius numquam tenetur e fortuitis eventibus vis superioris, nisi forte ipse a mora positus fuerit quoad depositi restitutionem.

Depositarius re deposita uti nequit absque expresse aut præsumpto deponentis consensu. Quod si res, quibus constat depositum, traditæ ei fuerint in arca clausa, aut sub papyro obsignato, nullimode licebit ei scrutari, quibusnam depositum consistet.

195. Depositarius identice eandem rem restituere debet, quam recepit. Igitur si depositum est numeratæ pecuniæ, reddere debet easdem monetarum species, sine ratione incrementi aut imminutionis, quæ in earum valore contingere potuerint. Tenetur vero rem restituere in eo statu, quo se habet, cum restituenda est, et ea solum damna rependere debet, quæ ex proprio facto intervenerint. Si aut dolo, aut aliquovis culpabili defectu, rem amiserit, ipse rependere debet valorem ejusdem, simul cum dam-

(1) Agit de deposito voluntario Cod. Sard. ab art. 1949 ad 1982, et Cod. Austr. a § 967 ad 970.

nis et fructibus, si habeantur. Ad quod pariter teneretur ejus hæres, si ipse habuerit depositi notitiam. E contra si iste rem bona fide vendidit, tenetur tantum reddere pretium acceptum, aut, pretio nondum recepto, cedere actionem suam erga ejus acquirentem.

Depositarius rem depositam nemini restituere debet, præterquam illi, a quo eam recepit, aut cujus nomine depositum factum est, aut qui ab eo constitutus fuerit ad illam recipiendam. Si deponens moriatur, ejus depositum nonnisi hæredibus reddendum est.

Cessant omnes depositarii obligationes si ipse depositum sibi uti domino pertinere dignoscat.

Deponens denique obligatur depositarium compensare de impensis factis pro depositi conservatione, eumque etiam integrare de quovis damno, quod depositum eidem inferre potuerit, ac potest etiam depositum retinere usque ad integram hujus crediti sui solutionem, non autem aliorum.

B. De deposito necessario.

196. Depositum *necessarium* illud est, quod assumitur causa fortuiti alicujus eventus, uti incendii, ruinæ, deprædationis, naufragii, aut alterius casus imprævisi. Hoc depositum regitur iisdem regulis, quibus depositum voluntarium.

Caupones aut stabularii respondere debent, tanquam depositarii, de rebus quas secum habent viatores qui ab eis hospitio recipiuntur. Harum rerum depositum consideratur tanquam depositum necessarium. Instituitur enim conventio inter hospitem et viatorem, qua ille sese obligat erga hospitem ad illum hospitio retinendum, ad custodiendum sarcula, equos et reliquam itineris suppellectilem: viator vero e parte sua se obligat ad pretio hæc officia remuneranda (1).

Neque requiritur, ut viator ipsimet hospitii domino res suas committat; hic enim de suis domesticis et famulis omnibus respondere debet. Quapropter cum viator famulis, qui illum in cubiculum introducunt, impedimenta sua aliave objecta commiserit, vel equum stabularii custodiæ reliquerit, jam de hisce omnibus hærus respondere tenetur, non secus ac si traditio ipsimet

(1) Ita Cod. Austr. § 970; ac pariter § 1516.

facta fuisset (1). Quod tamen dicendum non esset, si imprudens viator, domino non præsente, res suas remitteret puero aut alicui ad januam adstanti, eum falso tenens pro domini famulo : in hoc enim casu de nihilo respondere debet dominus, qui tunc tantum respondere tenetur, cum depositum factum fuit sibi vel servis suis. Denique non tenetur ipse rationem reddere de furtis, quæ armata manu aut alia superiori vi in domo sua perpetrantur (2).

C. De sequestro.

197. *Sequestrum* est rei controversæ depositio apud tertium, qui se obligat ad illam custodiendam, eique, absoluta lite, tradendam, cui adjudicata fuerit. *Sequestrum* est *conventionale* aut *judiciarium*: *conventionale* est, quando factum fuit ex consensu partium, absque iudicis ordinatione; *judiciarium* est illud, quod ex iudicis mandato instituitur (3). Potest autem esse non gratuitum; et, secus ac depositum proprie dictum, quod non habet pro objecto nisi res mobiles, *sequestrum* potest etiam de immobilibus constitui.

§ 8. De contractibus sortis sive aleatoriis.

198. *Contractus aleatorius* est mutua conventio, cujus effectus, quoad utilia et incommoda, sive pro omnibus partibus, sive pro una aut pluribus earum, ab incerto eventu dependent: hujusmodi sunt *contractus assecurationis*, mutuum cum magno discrimine traditum, ludus, sponsio (*scommessa*), atque *contractus census vitalitii* (4). In his contractuum speciebus jactura aut utilitas partium dependent ab incerto casu: hinc nunquam læsionis causa *contractus* irritationi locus fieri potest.

A. De Assecuratione et Mutuo cum magno discrimine.

199. *Contractus assecurationis* ille est, quo quis pacto pretio exacto respondet de discrimine casuum fortuitorum, quibus res alterius subjici potest. Quævis reticentia, quæcumque falsa depositio ex parte *assecurati*, quæcumque differentia inter contra-

(1) Lib. I, § *Nautæ Caupones*.

(2) Cod. Sard. art. 1983.

(3) Cod. Sard. art. 1989. Cod. Austr. § 968.

(4) Quædam habet civ. Cod. Austr. §§ 1267, 1268 et 1269. Cod. Sard. art. 1998

ctum *assecurationis* et verum rei statum, quæ minueret opinionem periculi aut subjectum immutaret, *assecurationem* irritam faciunt. Nulla vero item evadit *assecuratio*, etiamsi reticentia, falsa depositio aut differentia nihil omnino contulerint in damnum aut perditionem rei assecuratæ (1).

Mutuum cum magno discrimine traditum est illud, quod pro objecto suo habet res expeditionem maritimam componentes, pacta conditione de non restituenda sorte mutuata, si objecta pereant; at si non pereant, de rependendo mutuanti non modo sortem, sed insuper etiam utile præconventum, quod excedere potest fructum mutui legalem. Contractus iste differt essentialiter a simplici mutuo, in quo res mutuata stat aut perit mutuatario, qui absolutus ejusdem proprietarius constituitur.

B. De Ludo et Sponsione.

200. *Ludus*, in genere, est conventio a partibus facta, qua victus quamdam pecuniæ summam aut rem victori solvit.

Ludus suamet natura prorsus malus non est; sed illo abuti facile est. Quare ludus instruendus est juxta christianæ moderationis principia, habita ratione personarum, temporum, locorum, et circumstantiarum illum concomitantium. *Attendendum est*, ait sanctus Thomas, *sicut et in omnibus aliis humanis actionibus, ut ludus congruat personæ, tempori et loco, et secundum alias circumstantias debite ordinetur, ut scilicet sit tempore et homine dignus* (2).

Alii sunt ludi *sortis*, ita dicti, quia unice pendent a sorte, quin ars ulla interveniat, uti sunt ludi talorum, quidam ludi chartarum, atque sortitiones (*lotterie*); alii ludi *artis*, qui pendent maxime ex industria, uti ludi scruporum (*dama*) et *latrunculorum* (*scacchi*); alii, qui e corporis exercitatione pendent; alii tandem ludi *mixti*, in quibus, moraliter loquendo, tantum est industriæ, quantum fortunæ, veluti quidam ludi chartarum. Ludi sortis generice prohibentur Ecclesiæ legibus; verum antiquorum canonum severitas consuetudine mitigata est, saltem quoad laicos; prohibentur etiam plerumque legibus civitatum. Reliquæ autem ludorum species jure etiam naturali moderate permittuntur.

201. Relate ad debita ludo contracta asserimus 1.º teneri per-

(1) Cod. Austr. § 1288 ad 1292.

(2) Sum. P. II, sec. quæst. 168, art. 2.

ditorem naturaliter ad solvenda debita ludo contracta in ludis industriae, quando non sunt nimis gravia, respectu habito conditionis personarum iis affectarum, etsi civilis lex omnem deneget actionem creditis ex ludo contractis (1).

Asserimus 2.º juxta opinionem, quæ etiam cardinali Gousset probabilior videtur, urgere ex conscientia obligationem solvendi etiam ea debita ludo contracta, erga quæ lex civilis suam deneget actionem ex eo tantum quod aut judicatur immodica, aut contracta fuerint ex sponsione aut ludo sortis. Ludus enim, etiam illicitus ob prohibitionem ludendi, est contractus aleatorius, qui obligat naturaliter partes, donec legibus proprie non rescindatur et irritetur (2). Sed tamen, cum sententia hæc non sit omnino certa, minime oportebit in pœnitentiæ foro eos perturbare, qui solvere recusent debita quæ ludo contraxerint, atque ad id hortandi erunt, non vero obligandi (3).

Asserimus 3.º posse retineri id lucri quod perceptum fuerit in ludo, nempe illam pecuniæ summam, aut aliud quodvis, quod qui perdit voluntarie solvit, si tamen nulla adfuerit fraus e parte vincentis. Sive igitur agatur de ludo permissio aut velito, de summa immodica aut modica, victor restituere non tenetur. Loquimur tamen de debito justitiæ, non de officio charitatis. Lucrum enim potest esse illicitum, quin sit injustum.

Asserimus 4.º eum, qui in ludendo usus est dolo, vexationibus, vel fraudatione, injustitiæ reum se fecisse, et hinc non posse retinere, quod lucratus sit. Ideo restituendum est lucrum ludendo factum in eum, qui ad ludendum coactus fuerit, aut minis injuriisve inductus, aut immodicis vexatoriisque importunitatibus impulsus. Quæ minæ, injuriæ et importunitates pene insuperabiles habendæ sunt ut quædam violentiæ species, quæ numquam in ejus auctoris bonum converti debet. Adest præterea injustitia e parte victoris, qui fraudem aut dolum adhibuerit. Complices autem fraudis, qui, ex. gr. signis alterum ludentem erudiunt de ludo alterius colludentis, aut qui dolose improbum consilium ingerunt ludenti, ut iste chartam aliquam, e. g., improvide abjiciat, hoc ipso complices injustitiæ se reddunt, et obligationem incurrunt eam reparandi, nisi eam reparet is, qui sibi lucrum de illa fecit. Causâ fraudis restituendum est perdenti, non solum id totum, quod ex fraude perdidit, sed etiam quod certe aut probabiliter

(1) Ita Cod. Austr. § 1271 et 1272. Vide Cod. Sard. art. 2000.

(2) Vide Silvium, Billuart, Habert, Bouvier, Pothier, Delvincourt, etc.

(3) Vide Sanchez, De-Lugo, Lessium, S. Alphonsus de Ligorio, etc.

victurus erat, si deceptus non fuisset. *Certum est*, ait Sanctus Alphonsus de Ligorio, *quod fraudator tenetur restituere non solum id quod lucratus est, sed etiam quod alter lucraturus erat, si fraus abfuisset* (1).

Quod si quantum lucraturus fuisset, fraude remota, certo non constet, compensandus est pro rata spei, quam ille probabiliter habuit lucrandi. *Tenetur ad dandum alteri, quantum valebat spes lucrandi.... Quia spes illa, qua alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna est* (2).

Asserimus 5.º ad restituendum obligari etiam qui lucratus sit pecuniam vel rem, quam furto acquisitam cognoscebat; item qui ludit cum filiisfamilias, quibus abstulerit vincendo plus quam id, de quo ipsi disponere possent. Quod dicendum etiam respectu uxorum, quæ sint sub viri jurisdictione. Attamen modicitas summæ, quæ honeste hisce personis ludo ablata fuerit, a restitutione dispensare potest, ex eo quia præsumitur eos, qui jure potuissent hujusmodi ludi jacturis obstare, saltem post factum his consentire. Præterea tum uxores, tum minores possunt exponere ludo pecuniam cujus liberam sibi habent dispensationem.

202. *Sponsio (scommessa)* est conventio, qua duo contententes talem rem esse aut non esse, talem futuram aut non, stipulantur, eum, qui in errore fuerit, soluturum alteri quamdam pecuniæ summam vel rem aliam determinatam (3).

Huic articulo finem faciemus in memoriam revocando, Patres et Ecclesiæ doctores semper eos increpasse, qui se ludis, et præsertim aleatoriis devovent. Igitur parochi et confessarii pro viribus nitantur, ut fideles avertant a ludi cupiditate, quæ nequit non esse fons flagitiorum, tum in juvenibus, tum in patribusfamilias. Dum illi pro sacro tribunali sedent, ratihabere sane non possunt eorum vivendi rationem, qui ludo se exponunt frequentibus et magnis jacturis, quibus eorum negotia graviter labefactari possunt; aut qui tenent ludorum domos, aut qui hujusmodi ludos in viis, plateis, aliisve publicis locis erigunt. Neque magis toleranda consuetudo filiorumfamilias, qui ut ludi libidinem expleant, frequentius parentibus suis furantur, quantumvis hæc furta in semetipsis parvi momenti esse videantur.

(1) *Theol. mor.*, lib. III, n. 882.

(2) *Ibid.*

(3) *Cod. civ. Austr.* §§ 1270, 1271.

v
C. De Censu vitalitio.

203. *Institutio census vitalitii* est contractus, quo quis se erga alterum titulo gratuito vel oneroso obligat ad annuam pensionem solvendam per totum vitæ tempus personæ vel personarum, quæ in contractu designantur (1). Si census vitalitius instituitur titulo mere gratuito, est vera donatio, quæ præferre debet formas requisitas pro dispositionibus inter vivos vel testamentariis, et subijcitur regulis respicientibus portionem disponibilem, et capacitatem donatoris aut donatarii. E contra, si instituitur titulo oneroso, speciem habet venditionis, cujus pretium constitui potest vel pecuniæ summa, vel re quacumque mobili aut immobili.

Contractus vitalitius institui potest, vel super caput illius, qui dat pecuniæ summam, vel in caput tertiæ personæ, quæ aliunde nullum jus habeat eo fruendi; quemadmodum etiam institui potest in unum vel plura capita, aut in bonum tertiæ personæ, etsi pecuniæ summa ab altero suppeditetur.

Contractus quicumque census vitalitii, qui perfectus fuerit in caput personæ, quæ ipsamet die contractus moriatur, nullus est, nullumque parit effectum, eo quod per dies, non per horas, censeantur institui hujusmodi contractus. Igitur si, ex.gr., ego do Titio summam ad pensionis institutionem in caput fratris mei, cujus obitum ignoramus, contractus nullus est pleno jure, et licet mihi meam summam repetere, quia eam Titio sine titulo præstiti.

204. Census vitalitius, cum sit contractus aleatorius, institui potest iis conditionibus, quæ partibus statuendæ videantur. Hinc si ego solvo tibi summam 40,000 libellarum, pacta annua pensione 3,000 libellarum, contractus validus et licitus erit, etsi pensio fructum legalem excedat; quia ipse tibi meam sortem cessi, et uterque subijcitur discrimini damni aut lucri, pro eo quod citius vel serius vita decedam. Cum vero damni aut lucri vices variæ esse possint, tum idcirco taxatio pensionis potest plus vel minus augeri, quin contractus causa usuræ aut læsionis damnari possit. Si tamen pensio, omnibus bene perpensis, immodica judicanda esset, in foro interno imminui posset juxta prudentum judicium. Esset porro manifeste injustum, generaliter loquendo, abuti necessitate ejus, qui, ut pecuniam obtineat, censum vitalitium offerat ad 30 vel 20 pro 100.

(1) Cod. Sard. art. 2002 ad 2017; Cod. Austr. § 1284.

205. Ille, in cuius bonum pensio vitalitia titulo oneroso instituta est, contractum rescindere potest, si censuarius ei deneget cautiones antea promissas, quin fructus jam perceptos restituere teneatur. Sed repetere non potest restitutionem sortis aut objecti titulo census alienati, ob defectum solutionis fructuum, qui solvi debuerint et nondum fuerint soluti; verum jus tantum habet occupandi vendendique debitoris bona, et sumendi de venditionis pretio summam, quæ ad pensionem constituendam sufficiat.

Debitor vitalitiæ pensionis hanc solvere tenetur usque ad finem vitæ ejus vel eorum, qui in contractu designati sunt quæcumque sit vitæ eorum perduratio, et utcumque onerosa futura sit pensionis solutio, quin ab ea se liberare ullimode possit, neque si offerat restitutionem pretii seu sortis et simul condonationem fructuum jam persolutorum.

Pensio vitalitia non acquiritur ab ejus creditore, nisi proportionatim ad numerum dierum, quibus ipse aut alius in contractu designatus vixerit, nisi forte pactum fuerit, illam in antecessum solvendam esse: quo in casu jus ad integram pensionem habetur a die, qua solutio fieri debuit.

§ 9. De Mandato.

206. *Mandatum* est contractus, quo contrahens unius vel plurium negotiorum administrationem alteri confidit, qui hanc suscipit, seque obligat ad rationem de ea reddendam (1). Dicitur *mandans* qui facultatem tribuit, *mandatarius* qui eam recipit. Mandatum potest etiam nomen sumere *procurationis*, et mandatarius illud *procuratoris*. Contractus iste non conficitur, nisi acceptatione ex parte mandatarii; sed acceptatio esse potest etiam tantum tacita, et sola mandati executione prodi.

Mandatarius mandatum suscipiendo tres contrahit obligationes: primam, gerendi negotium, quod suscepit; secundam, incumbendi in illud omni, quam exigat, cura; tertiam, rationem reddendi suæ administrationis. Quoad primam obligationem, tenetur mandatum perficere quamdiu illud obtinet, ac rependere damna et fructuum jacturam, quæ exoriri possint e mandati inexecutione. Tenetur etiam rem ante obitum mandantis inceptam post hanc perficere, si periculum sit in mora. Sed stricte consi-

(1) Cod. Sard. art. 2018 et seqq.; Cod. Austr. §. 1002 et seqq.

stere debet intra limites acceptæ potestatis, hoc animadvertens, quod mandatum, etiam terminis generalibus conceptum, non præsumitur concedere (si alia stipulatio expressa desit) nisi tantum facultatem administrandi. Ideo quoties agatur de alienando, vel de hypothecando, vel de alio quovis actu proprietatis exercendo, mandatum debet esse expressum. Eadem ratione potestas transactionis peragendæ non eam includit compromissiones in aliis personis faciendi.

207. Altera mandatarii obligatio est, ut omnem eam curam in negotio impendat, quam res ipsa exposcit. Neque solum ille de fraude respondere tenetur, sed etiam de erroribus, quos in administrando committat. Attamen responsabilitas quoad errores minus rigide incumbit ei, qui gratis, quam ei qui cum stipendio mandatum susceperit. Mandatarius insuper spondere debet pro alio quovis, quem ipse in administratione sibi suffecerit, tam nullam retulerit potestatem alium in sui locum substituendi, aut cum, hac quidem potestate recepta, sed sine designatione specialis personæ, elegerit manifeste ineptum aut impotentem.

Tandem tertia mandatarii obligatio est, ut suæ administrationis rationem reddat, ac fideliter mandanti tradat quidquid ratione mandati percepit. Non potest vero stipendium exposcere, nisi de eo conventio expressa præcesserit mandantem inter et mandatarium: si vero munus aliquod a tertio mandatarius susceperit, ratione alicujus negotii e mandato provenientis, absque mandantis consensu, alicubi locorum a lege civili munus ipsum pauperibus tribuitur (1).

208. Mandans obligationes adimplere tenetur a suo mandatario susceptas intra limites sibi traditæ potestatis; sed non tenetur de eo, quod ulterius fieri potuit, nisi ipse expresse aut tacite id ratum habuerit. Rependet quoque mandatario pecuniæ summas in antecessum numeratas, et sumptus, quos iste ad mandatum adimplendum erogaverit, eidemque solvet stipendia, si quæ promisit. Si nullus adsit error mandatario imputabilis, mandanti non licet se dispensare ab hac obligatione rependendi et solvendi, neque tunc etiam cum negotium nullum exitum habuerit, neque reductionem instituere de sumptibus et summis in antecessum solutis, sub prætextu, quod illud parcius fieri potuisset. Attamen si istæ impensæ essent manifeste immodicæ,

(1) Cod. Austr. § 1004 et 1015.

tunc reciderent sub casu culpæ, cujus damnum mandatario incumbit.

Tenetur etiam mandans mandatarium compensere pro damnis quæ administrationis occasione ipse pertulerit, nulla intercedente imprudentia sibi imputabili (1).

Si vero mandatarius a pluribus ad negotium commune constitutus fuerit, unusquisque eorum obligatur in solidum erga illum de omnibus mandati effectibus.

Mandatum dissolvitur, si mandans mandatum revocet, vel mandatarius mandato abdicet; aut si mandans vel mandatarius moriatur morte naturali aut civili, vel interdicatur aut decoctus fiat.

§ 10. De Cautione.

209. *Cautio* est contractus, quo unus aut plures spondent se satisfacturos obligationi alterius, si forte hic ipse eam non ab solvat. Qui semetipsum obligat ad solvendum creditori in casu quo debitor principalis obligationem suam minime adimpleat, vocatur *fidejussor*, et contractus inter ipsum et creditorem initus vocatur contractus *securitatis* (*contratto di sicurtà*). Tres distinguuntur cautionis species: cautio mere *conventionalis*, quæ sola partium conventionem instituitur; cautio *legalis*, quæ præstatur ex ordinatione legis; cautio denique *judiciaria*, quæ a iudice imponitur.

Cautio adstrui nequit, nisi tantum circa validam obligationem, sit quidem civilis aut naturalis: « Fidejussor accipi potest, quoties est aliqua obligatio civilis vel naturalis, cui applicatur » (2).

Cautio non potest neque excedere debitum debitoris, neque conditionibus gravioribus onerari; potest autem contrahi de una tantum debili parte, et sub levioribus conditionibus. Quod si ea debitum excedat, aut onerosioribus conditionibus contracta sit, non ideo nulla evadit; sed ad mensuram principalis obligationis contrahenda est.

210. Cautio proferri potest etiam pro persona, quæ de cautione nihil prorsus sciat; potest etiam præstari non solum pro principali debitore, sed pro ejus quoque fidejussore. Verum cautio nunquam præsumitur, sed exprimi debet; nec extendi potest ultra limites, inter quos contracta fuit. Sic ex. gr. sermone vel litteris narrare alicui, talem esse hominem honestum, promptum ad sol-

(1) Confer Cod. Austr. § 1014 ad 1024.

(2) Lib. XVI, § 3 de Rit. Vide Cod. Austr. a § 1346 ad 1352. Cod. Sard. art. 2045 et seqq.

rendum, et hinc posse omnino fidenter cum eo agi; suadere etiam ut pecunia ei commodetur, nullam omnino affert cautionis obligationem. Si tamen adfuerit fraus ex parte talia persuadentis; si hic cum mutuatario conspiraverit ad fallendum mutuantem, restituere tenebitur, non quidem tamquam fidejussor, sed tamquam fraudis reus: *Consilii non fraudolenti nulla est obligatio; cæterum, si dolus et calliditas intervenerit, de dolo actio competit* (1).

Cautio indefinita obligationis principalis extenditur ad omnia debiti accessoria, et etiam ad impensas primæ petitionis, nec non ad omnes alias consequentes denunciationi, quæ facta est fidejussori. Obligationes vero fidejussorum transeunt ad eorum hæredes, excepta tamen corporis apprehensione.

211. Fidejussor non obligatur erga creditorem, nisi deficiente debitor, cujus bona prius sequestranda sunt, nisi forte fidejussor sequestrationis beneficio renunciaverit, aut se una cum debitore solidarie obligaverit. Si multi sunt fidejussores ejusdem debitoris, et pro uno eodem debito, unusquisque eorum pro toto debito obligatur (2). Tamen (excepto qui renuntiaverit beneficio divisionis), quisque eorum exigere potest, ut creditor dividat primo actionem suam, et ad partem ac portionem cujusque fidejussoris coæquet. Si quando unus ex fidejussoribus divisionem revocavit, aliquis ex iis inhabilis erat ad solvendum, pro eo tenetur rationem proportionalem reddere fidejussor, qui divisionem revocavit; non vero tenetur pro iis fidejussoribus qui inhabiles facti sint post divisionem. Si vero creditor ipse voluntarie divisit actionem suam, recedere ab hac divisione non potest, licet aliqui fidejussorum ad solvendum cautiones impotentes extiterint, etiam ante quam divisioni ita consenserit.

212. Fidejussor, qui debitum solvit, actionem habet in debitorem, tum de debito principali, tum de fructibus, tum de impensis a se factis post factam debitori denunciationem actionis in eum provocatæ, tum denique de damno et lucro, si quæ sunt; succedit vero in omnia jura, quæ creditor habeat in debitorem. Si multi sint debitores solidarii ejusdem debiti, qui pro illis omnibus sponndit, contra singulos actionem tenet pro repetitione totius summæ, quam ipse persolvit. Cum vero multi sponnderant pro uno eodemque debitore et pro eodem

(1) Lib. IV, ff. de Regulis Juris.

(2) Cod. Austr. § 1368 ad 1369. Cod. Sard. art. 2067 et seq.

debito, fidejussor, qui hoc debitum persolvit, actionem habet in alios fidejussores, pro parte et portione unicuique propria.

Fidejussor, etiam antequam solvat, agere potest in debitorem ut indemnis fiat, 1.º cum ipse ante judicem vocetur ut solvat; 2.º cum debitor foro cessit, aut inhabilis factus sit ad solvendum; 3.º cum debitor se obligavit ad cautionis solutionem fidejussori intra certum tempus remittendam; 4.º cum debitum exigibile factum est, ob lapsum termini, sub quo contractum fuit (1).

Obligatio, quæ oritur ex cautione, extinguitur iisdem causis, quibus reliquæ obligationes; extinguitur vero potissimum una cum principali obligatione, cujus cautio non est nisi accessorium.

§ 11. De Transactionibus.

213. *Transactio* est conventio, qua partes finem ponunt contestationi exortæ, aut contestationem nascituram præveniunt; quæ videlicet non fit tantum de lite jam inchoata, sed et præ timore futuræ, *propter timorem* litis. Verum oportet ut timor iste sit realis et fundatus, non compositus ad alium actum transactionis nomine obtegendum: *Nec litem fingere licet, ut transactio fiat.* Transactiones et conventiones amicales, quæ fiunt ad contestationem solvendam aut præveniendam, sunt spiritui christianæ religionis magis conformes, quam *lites*, quæ charitatem labefactant, familiasque discindunt. Hoc ergo erit parochi confessarii-que munus et sollicitudo, ut parœcianos vel pœnitentes hortentur ad nihil prætermittendum, quod contestationes transactione componere aut prævenire possit.

Ad transigendum requiritur capacitas disponendi de objectis, circa quæ transactio versetur. Communitates et publica instituta transigere nequeunt, nisi facultate a tutoria potestate expresse concessa. Quædam præterea sunt, de quibus transigere non licet (2).

Cæterum generatim licet de quavis contestatione transigere, cujuscumque naturæ sit, atque etiam de injuria: quo tamen in casu transactio objectum aliud habere nequit præter civile jus, quod ex injuria exurgat, quin actio publicæ potestatis impediri ullimode possit,

214. Transactio habet, inter partes et quoad effectum, auctoritatem rei definitiva sententia adjudicatæ, exceptis modificatio-

(1) Cod. Austr. §§ 1364, 1365. Cod. Sard. art 2064 ad 2071.

(2) Confer Cod. Sard. art. 2083 et seqq.; Cod. Austr. § 1380.

ibus exurgentibus e differentia, quæ naturaliter existit inter contractum ac judicis sententiam. Hinc transactioni potest adjungi stipulatio pœnæ in eum, qui ejus impletioni desit; quæ clausula nullius obligatoria esset etiam ante judicis sententiam. Transactio rescindi potest ex dolo, vi aut errore, sive circa personas, sive circa objectam contestationis. Error vero juris rescissioni locum non est, non secus ac error computationis, quæ tantum ad æquam mensuram redigi debet.

Transactio facta ex documentis quæ postea falsa cognita sint, nulla prorsus est. Esset item nulla, si cum contraheretur, jam tunc absoluta esset per sententiam, quæ obtinuerit vim rei judicatæ, quæ sententia partibus, aut saltem alteri earum, ignota editus erat. Verum si sententia, licet ignorata, locum appellationi concedebat, transactio valida foret.

Tandem conceditur actio ad rescindendam transactionem, cum hæc facta fuit ex titulo nullo, nisi partes expresse egerint etiam de nullitate.

215. Cum partes transactionem fecerunt generaliter circa omnia negotia, quæ inter se gerere poterant, tituli, qui tunc temporis ignoti, postea detecti fuerint, nequeunt omnino sumi ut causa revocationis, nisi forte ab altera ex partibus occultati fuerint (1).

Transactiones finiuntur proprio objecto; renunciatio de omnibus juribus, actionibus et postulatis, non amplectitur nisi id, quod referri potest ad contestationem, quæ renunciationi locum dedit. Transactiones ergo non respiciunt, nisi differentias, ad quas componendas ordinantur; sive quod partes speciatim vel generaliter suam protulerint mentem, sive quod hæc mens ut necessaria consequentia desumatur ex eo, quod expressum fuit. Qui transactionem fecerit circa jus, quod e sua parte habebat, si aliud postea simile jus acquirit e parte alterius personæ, quoad hoc jus noviter acquisitum non alligatur omnino anteriori transactione.

Cæterum transactio vim non exercet, nisi inter partes contrahentes; adeo ut, si multi partem habeant in eodem negotio, transactio facta ab altero ex eis, alios omnino non alligat, neque ab eis proferri potest.

(1) Ex Cod. Austr. transactio teneret etiam si aliud non habuerit objectum, quam illud, circa quod, ex titulis noviter detectis, compertum esset alteram partium nullum plane jus habuisse. Ita § 1387.

§ 12. De Oppignoratione.

216. *Oppignoratio* est contractus, quo debitor præbet creditori suo rem aliquam ad debiti cautionem. Hic vero est contractus *realis*, qui non perficitur, nisi per traditionem rei, quæ est ejus objectum. Hæc autem differentia existit inter oppignorationem et hypothecam, quod oppignoratione res creditori remittitur, quæ e contra in hypotheca debitor ipse detinet. Oppignoratio de re mobili dicitur *pignus*; de re autem immobili *antichresis* appellatur (1).

A. De Pignore.

217. Pignus creditori jus confert solutionis exigendæ ex re, quæ est ejus objectum, cum privilegio et prælatione supra cæteros creditores. Debitor tamen adhuc manet dominus pignoris, quod in manu creditoris non est, nisi depositum pro sui privilegii cautione: hinc creditor de illo disponere nequit, etiamsi debitor non solvat; sed potest tantum actionem proferre, ut in judicio ordinetur, quod ejus pignus sibi pro solutione cedat usque ad æquam debiti summam, juxta æstimationem factam a peritis, vel juxta pretium, quo auctione vendatur. Quæcumque clausula, quæ potestatem faceret creditori pignus ~~esse~~ arrogandi, aut de eodem pro arbitrio disponendi, jure naturali nulla evaderet, nisi omnis usura excluderetur.

Creditoris autem est ad conservationem pignoris omnes impendere curas, quæ boni patrisfamilias propriæ sunt (2); ipse rationem reddit de jactura aut deterioratione, quæ ex sua negligentia rei pignoratæ superveniant; de casibus tamen fortuitis non tenetur. Tenetur etiam debitori fructus rependere e re pignoralia perceptos. Si igitur creditor receperit, ut pignus, chirographum crediti, quod fructus afferat, hos computare debet ad compensationem fœnorum crediti sui, si quæ sibi debentur; vel si creditum suum onus fœeneratorium non afferat, fructus pignoris computandi sunt ad sortis compensationem. Item si animal, jumenta, ex. gr., ad pignus tradita pareret, vitulus aut pullus ad debitorem pertineret; eosque creditor retinere non posset, nisi ad sui crediti extinctionem.

(1) Cod. Sard. art. 2124 et seqq. Cod. Austr. a § 447 ad 471, et a § 1568 ad 1574.

(2) Cod. Austr. § 459 et seqq.

218. Debitor vero creditori *rependere* tenetur sumptus utiles ac necessarios, quos iste protulerit ad pignoris conservationem; et, excepto quod detentor pignoris eo abutatur, illius restitutionem reclamare nequit, nisi facta prius integra debiti solutione, tam nempe sortis quam fructuum ac impensarum, cujus cautionis causa pignus traditum est. Si autem idem debitor erga eundem creditorem alium habeat debitum post pignorationem contractum, quod exigi non potuerit ante illius primi debiti solutionem, creditor tenetur pignus tradere, etiamsi nondum integre reffectus sit debito utroque; at potest simul res oppignorata, si mobilis sit, in iudicium deponi, et peti ejus oppignoratio, atque hæc eadem peti rursus potest si res stabilis sit.

Licet debitum divisibile sit, pignus tamen est indivisibile inter hæredes debitoris vel creditoris. Hinc hæres debitoris, qui debiti partem sibi incumbentem persolverit, non ideo repetere potest restitutionem suæ portionis pignoris, donec debitum non sit ex integro persolutum; item, hæres creditoris, qui suam crediti partem receperit, nequit, ne ex parte quidem, reddere pignus, donec ejus cohæredibus integra solutio concessa fuerit.

B. De Antichresi.

219. Per *antichresin* creditor jus acquirit percipiendi fructus rei immobilis, quæ est ejus objectum, cum debito eos subducendi a fœnore, si quod ei debetur, et, si quæ adhuc supersint, a sorte crediti sui. Tenetur vero, nisi aliter conventum sit, solvere contributiones et onera annua incumbencia immobili, quod per antichresin retinet. Tenetur pariter sub pœna damnorum et fructuum consulere conservationi et reparationibus utilibus et necessariis rei immobilis, servato tamen jure subducendi e fructibus impensas pro hisce diversis objectis erogatas.

Creditor non fit propriarius immobilis ex eo, quod debitor statuto tempore non solvat, et alicubi juxta leges civiles quævis conventio aliter statuens ut nulla habetur; sed in hoc casu potest sui debitoris spoliationem legaliter persequi. Si vero partes inter se convenerint, ut fructus cum fœnore sint compensandi vel totaliter, vel usque ad quamdam æquam portionem, hæc conventio adimplenda est, ut alia quævis legibus non prohibita.

Valet de antichresi idem, quod de pignore; nempe indivisibilis est inter hæredes debitoris item ac creditoris. Hinc neque debitor, neque ejus hæredes possunt ante integram debiti solutionem

fruitionem aut possessionem reclamare immobilis, cujus retentor est creditor titulo antichreseos.

§ 13. De Privilegiis et Hypothecis.

220. Quicumque sese personaliter obligatione obstrinxit, debet obligationes suas præstare ex omnibus suis bonis immobilibus et mobilibus, corporalibus et incorporalibus, præsentibus et futuris. Bona debitoris sunt pignus commune creditorum, pretiumque distribuitur inter eos, pro rata portione, nisi extiterint inter creditores legitimæ prælationis causæ, quæ sunt privilegia et hypothecæ. De his modo singillatim.

A. De Privilegiis.

221. *Privilegium*, de quo hic agitur, est jus, quod crediti qualitas parit creditori, ut cæteris creditoribus, etiam hypothecariis, præferatur. Hæc præferentia regitur juxta differentes privilegiorum species, nulla habita ratione temporis, quo creditum contractum est: *Privilegia creditorum non ex tempore æstimantur, sed ex causa* (1). Si plures creditores privilegio donantur in eodem ordine, solvendum est eis pro æqua portione. Exemplum habet: Medicus suas operatus est artes erga infirmum, et pharmacopola remedia præbuit; debentur hinc utrique centum libellæ: at sumptibus judiciariis funebribusque absolutis, centum tantum et viginti libellæ manent: in hoc casu medicus et pharmacopola pro æqua portione concurrunt; quisque nempe sexaginta obtinet libellas, quia post præindicatos in eodem ordine sunt.

Privilegia cadere possunt in bona omnia, aut tantum in mobilia, aut tantum in immobilia.

222. Credita privilegio donata supra totalitatem bonorum e legum civilium consensione, quæ in naturali æquitate fundatur, sunt: 1.º Sumptus judiciales, ut sumptus nempe obsignationis, inventarii, venditionis, liquidationis, etc.; 2.º Sumptus mortuarii, non immodici, sed mortui conditioni et fortunæ respondent; 3.º sumptus omnes extremæ infirmitatis, ut medicinæ, medici stipendium, etc.; 4.º Salaria famulorum, quæ supersunt tradenda, quod privilegium Cod. Austr. ad triennium limitat, et alii Codices, ut Gallicus, ad annum elapsum et totam decurrentis portionem.

Hæc privilegia exercentur eo ordine, qua ea recensuimus; pro æqua autem portione quoad eos, qui in eadem classe ver-

(1) Lib. XVII, ff. de Privil. credit.

santur. Afficiant vero primo mobilia; quæ si non sufficiant, recidere possunt in immobilia, et juxta quasdam legislationes civiles præferuntur etiam creditis privilegiatis, quæ forte dictis immobilibus imposita sint.

Alia nonnulla de privilegiis in mobilia atque in immobilia notari possent, quæ tamen non nisi civilibus legibus sancuntur, ideoque jurisperiti magis esset quam theologi ea tradere. Illud autem quod theologi animadvertere potissimum interest id est quod jura, quæ a civili lege hisce in rebus tribuuntur tuta conscientia exigi possunt ut vera jura, dummodo ex justo et vero titulo fuerint acquisita.

B. De Hypothecis.

223. *Hypotheca* est jus reale immobilibus impositum ad tutelam alicujus obligationis executionem. Ipsa est natura sua indivisibilis, et perdurat in integrum supra omnia immobilia affecta, et supra quodcumque horum immobilium, et quamcumque eorum portionem, iisque inhæret, in quorumcumque proprietatem deveniant (1). Distinguitur hypotheca *legalis*, quæ lege indicitur; *judiciaria*, quæ instituitur sententiis aut actis judiciariis; et *conventionalis*, quæ a conventionibus, et ab exteriori actu et contractuum forma dependet.

224. Juxta civilia jura nunc vigentia hypotheca imponi tantum potest bonis immobilibus, quæ in commercio versentur; quo comprehenduntur immobilia realia, et in quibusdam casibus, etiam fictitia, eorumque accessoria, quæ immobilia reputentur, et usufructus eorumdem bonorum per totam hypothecæ durationem. Simplicia mobilia nequeunt per se hypothecari; et cum hypothecantur una cum immobili, cujus accessoria sint, non ideo effectus hypothecæ incurrunt; nempe si mobilia semel e manibus proprietarii lapsa fuerint, creditores ea persequi nequeunt aut e manibus alterius auferre.

Jura et credita, quibus hypotheca legalis adnecti potest, sunt jura mulierum nuptiarum, supra bona suorum virorum; jura minorum et interdictorum, supra bona tutorum, jura denique statuum, communitatum, et publicorum institutorum, supra bona officialium et administratorum, qui de iis rationem, reddere tenentur.

(1) Cod. Sard. art. 2163 et seqq.; Cod. Austr. § 448. 457.

Manuale Compend. Moralis Theologiæ, etc.

225. Hypotheca, sive legalis sit, sive juridica, sive conventionalis, non alio inter creditores ordine consideratur, quam ordine diei inscriptionis factæ a creditore in conservatoris tabulis, forma et modo a lege præscriptis (1).

226. Hypothecæ, uti privilegia, extinguuntur, 1.º extinctione obligationis principalis; 2.º abdicatione creditoris; 3.º executione formalitatum et conditionum, quæ præscriptæ sunt tertiis detentoribus, ad purganda bona, quæ acquisiverint; 4.º præscriptione.

Præscriptio acquiritur debitori, quoad bona, quæ in ejus manibus sunt, tempore statuto ad præscriptionem actionis, quam tribuunt hypotheca aut privilegium. Quoad bona vero, quæ sunt apud alterum detentorem, præscriptio debitori acquiritur tempore requisito ad præscriptionem proprietatis in proprium utile; quando vero præscriptio supponit titulum, ea non incipit nisi a die, qua is transcriptus fuit in tabulis conservatoris.

§ 14. *De obligationibus, quæ absque conventionione oriuntur.*

227. Dantur quædam obligationes, quæ enascuntur, quin ulla interveniat expressa conventio, neque ex parte illius qui se obligat, neque ex parte ejus, erga quem obligatio contrahitur. Aliæ nempe oboriuntur ex una legis auctoritate; aliæ ex facto personali illius, qui obligatione devincitur. Illæ sunt obligationes involuntarie occurrentes, quales intercedunt inter proprietarios vicinos, vel imponuntur tutoribus aut aliis administratoribus, qui officium sibi delatum recusare nequeunt. Quoad vero obligationes, quæ oriuntur ex facto alterius ex partibus, distinguendum est: vel factum licitum est, vel illicitum. Si primum, adest *quasi-contractus*; si secundum, adest *delictum*, aut *quasi-delictum*: delictum, si factum positum est cum intentione nocendi; quasi-delictum, si positum ex imprudentia, sine nocendi intentione. Oportet ergo id etiam apposita tractatione evolvere, quomodo nonnullæ obligationes ex utraque causa exurgere possint.

(1) In austriaca legislatione legalis hypotheca abrogata fuit, nullaque existit nisi quæ fuerit specialiter inscripta et quolibet decennio renovata.

A. De quasi-Contractibus.

Quasi-Contractus appellantur facta mere voluntaria, e promanat qualiscumque obligatio erga alterum, et obligatio mutua inter utramque partem.

negotium alterius voluntarie geritur, sciente vel etiam in proprio, huiusmodi gestione is, qui gerit, tacitam obligationem prosequendi administrationem, quam suam et eam perficiendi quo usque proprietarius ipse eam gerat, ac tenetur onus sibi assumere omnium consecrationis ejusdem negotii, seque submittere omnibus obligationibus ei imponentur ex mandato expresso, si istud a proprio accepisset (1).

Exemplum habet: Dum Paulus a suis dominiis procul abest, et vindemiae tempus. Petrus unus ex amicis ejus, qui prope rædia commoratur, uvas colligere curat: is contrahit hoc tacitam obligationem curandi etiam ut premantur, affligentiam ad vini fabricationem necessariam, illudque post confectum sit, in tutis et opportunis caveis collocandi.

Qui gerit alienum negotium adhibere debet in hujus administratione communem saltem diligentiam atque advertentiam. Attamen, fieri potest, ut is non obligetur ad præstandi bonam fidem, quin responsalis evadat errorum, quos commiserit, ob meram imprudentiam aut imperitiam; veluti, si, absentis cujusdam negotiis male cedentibus, dum nemo est ad ea curanda, et urgente necessitate, quidam benevolus est parum in negotiis versatus, eorum administrationem sumit, ut pericula avertat, et damna præveniat. In aliis tamen instantiis potest ipse teneri de errore etiam levissimo; uti gerens voluntarius, sine mandato et absque ulla necessitate inde negotium aliquod sibi usurpando, nocuerit proprietario culpa jam est, se, nulla urgente necessitate, immixti ad se non pertinenti (3).

Gerens, etiamsi proprietarius e vita decedat priusquam perfecta sit, tenetur tamen administrationem persequi, donec ejus regimen sibi sumere possit. Qui enim negotio aliquo ar, debet eidem curas suas præstare, donec periculum in eo derelinquendo.

od. Sard. art. 1488 et seqq. Conf. Cod. Austr. a § 1053 ad 1059.
Conf. Cod. Austr. a § 1297 ad 1311.
ib. XXXVI, ff. de regulis juris.

Proprietarius vero, cujus res bene acta fuerit, debet adimplere obligationes, quas gerens ejus nomine contraxit, eum indemnem facere de omnibus personalibus obligationibus, quas ipse obierit, eique rependere sumptus omnes, quos fecit, et necessarios et utiles (1).

231. Jam de alia specie *quasi-contractuum*. Is, qui aut ignoranter aut scienter recepit id, quod sibi prorsus non debebatur neque naturaliter neque civiliter, obligationem incurrit illud restituendi eidem, a quo indebite accepit. Ita si quis, se debitorem erronee putans, debitum solverit, jus habet repetendi contra suppositum creditorem (2).

232. Igitur si res indebite accepta est immobilis aut mobilis corporalis, qui illam accepit, obligationem incurrit eam restituendi in natura, si illa supersit, aut ejus valorem, si illa ex ejus culpa perierit vel deterior facta sit; immo rationem de ea reddet, etiam quum casu fortuito perierit, si mala fide eam acceperit, nisi fortuito casu peritura similiter fuisset apud eum, qui per errorem illi eam tradidit (3).

At vero, qui bona fide rem acceptam vendidit, aliud restituere non tenetur, quam pretium venditionis, etiamsi rem minoris, quam valeret, vendiderit. Item, si deteriore eam fecerit, aut gratuito de illa disposuerit, quin ullum inde lucrum sibi comparaverit, quin hinc ditior factus sit, ad nullam tenetur restitutionem: a qua immunis esset etiam in casu, quo res damnum vel interitum passa fuisset ob ejus negligentiam, si tamen detrimentum aut interitus obvenerit bona fide perdurante: *Qui quasi suam rem neglexit, nulli querelæ subjectus est* (4).

233. Is, qui ex errore dedit, ad debiti solutionem, rem, quam non debebat, ac deinde cognito errore, eam repetere velit, excepto casu donationis, non habet actionem nisi contra eum, cui rem ipse tradidit. Hinc, si iste quoque eam vendiderit, proprietarius oppetere non potest acquisiteorem, quo venditio rescindatur, resque vendita restituatur; sed pretium tantummodo repetere potest (5). Idem rursus contingeret si qui rem bona fide in solutione accepit, gratuito de ea disposuerit. Exemplo: Paulus succedens in hæreditatem Petro, invenit testamentum, ubi

(1) Cod. Sard. art. 1495; Cod. Austr. §§ 1056, 1057.

(2) Cod. Sard. art. 1494, 1495; Vide Cod. Austr. § 1451.

(3) Cod. Austr. § 1457.

(4) Lib. II, de *Petit. hæred.* Codex Austr. § 329.

(5) Aliter statuitur Cod. Austr. § 366; sed § 367 fit quædam exceptio disposito § præcedenti.

Petrus domum mihi legat; quam propterea Paulus mihi tradit, quamque ego bona fide accipio. Eam vero postea ego, bona fide perdurante, Julio vendo, qui pretium solvit viginti millia libellarum. Paucos post menses ab hac venditione, detegitur testamentum posterius, quo revocatur legatum in meum favorem antea dispositum. In hoc casu, Paulus jus habet repetendi pretium domus, quod est viginti millia libellarum. Sed non poterit in emptorem actionem habere: sibi enim imputet, si domum illam tradiderit, quam omnino non debebat; injustum foret, si Julius, qui ex traditione immobilis a me facta, me esse verum ejus dominum rationabiliter judicavit, de errore Pauli ipse patiatur. Sed res aliter se haberet, si qui repetit immobile, non idem sit, ac qui illud tradidit, putans se debitorem. Ad exemplum: Acquirō in successione patris mei agrum, quem ille Paulo usurpavit; postquam hunc per aliquod temporis bona fide possederim, vendo Petro. In hoc casu, Paulus poterit eum reclamare contra Petrum, donec nondum præscriptus sit; salvo Petri jure actionem in me intendendi. Non enim ipse dominus Paulus agrum mihi tradidit, qui hinc nullo errore oneratur: ergo locum hic habere debet applicatio principii, quod *nemo plus juris in alium transferre potest, quam habet*. Animadvertendum etiam, quod is, qui, post rei venditionem ex indebita solutione acceptæ, ejus pretium bona fide consumpsit, non obligatur in conscientia nisi ad restitutionem illius tantum partis, qua ditior factus est: æquitas enim non sinit ex propria bona fide quempiam pati.

234. Alii rursus dantur *quasi-contractus*: omnes nempe publicæ personæ, uti magistratus, judices, advocati, procuratores, notarii, punitores, medici, alique hujusmodi obligantur ex justitia, vi taciti contractus aut *quasi-contractus*, ad perficienda fideliter munera officiorum suorum, atque ad reficiendum, etiam ante sententiam judicis, damnum qualecumque, quod publico aut privatis inferatur vel ex voluntaria eorum munerum transgressione, vel ex culpabili in iis negligentia.

Verum non tenentur omnino, neque de erroribus prorsus involuntariis, neque de iis, qui, etsi non omnino involuntarii, proveniunt tamen a negligentia levi aut veniali. Aliter enim homines prudentiores et honestiores a publicis oneribus refugerent.

§ 2. *De delictis et quasi-delictis.*

235. In jure quodcumque hominis factum, quod **damnum** alteri infert, ad reparationem obligat eum, cujus culpa **damnum** ortum est. Quisque enim responsalis est damni, cujus est auctor, non actione solum, sed etiam negligentia aut imprudentia. **Damna** quoque reparare debemus, quæ obvenirent e facto eorum, de quibus ipsi responsales sumus, aut ex rebus, quæ nostræ custodiæ committuntur (1).

In foro autem interiori, etiam ante judicis sententiam, adest obligatio reparandi **damna**, quæ voluntaria injuria fuerint illata. Reparandum est etiam **damnum**, quod oriatur e gravi errore, aut negligentia notabili et coram Deo culpabili. Si vero culpa *juridica* est, nempe si adest rationabilis præsumptio culpæ, quæ præsumptio coram lege æque estimatur ac vera culpa, id publico postulante bono, non autem *moralis*, tunc *quasi-delictum* est tantum materiale, et hinc obligare non potest, nisi vi sententiæ a judice prolatae, quæ, cum sit non secus ac lex, innixa rationibus publici ordinis, obligatoria vere fit.

236. Relate vero ad *quasi-delicta*, non secus ac relate ad contractus insolutos, antiqui jurisconsulti, et post illos theologi, plures culparum species distinguunt: siquidem notatur 1.º culpa lata, *nempe* *pe gravis*, quæ consistit in non præstando rei alterius eam diligentiam, quam minus prudentes ac minus providentes solent ad sua negotia afferre; 2.º culpa *levis*, quæ consistit in non adhibendo in rebus quas gerendas quis habet, eam curam, quam bonus paterfamilias in suis adhibet; 3.º postremo *culpa levissima*, quæ consistit in deneganda alterius negotiis sollicitudine, quam pro re sua homines solertissimi habent. Verum cum ad praxim deveniendum est, obstacula occurrunt insuperabilia in diversis hujusmodi culpæ gradibus dimetiendis, ut et peritissimi constentur interpretes, præsertim recentiores jurisconsulti. Præterea distinctio diversorum graduum in culpa alicujus, uti exhibetur ab antiquis auctoribus, videtur fortasse aliquatenus modificata a civilibus Codicibus nos regentibus (2).

(1) Cod. Sard. art. 1500 et seqq.; Cod. Austr. § 1293 et seq., et § 1515 et seq., et § 1010.

(2) Cod. Sard. art. 1228, 1500, 1501. Ex § 1297, 1299. Cod. Austr. inferendum videtur legem civilem in gerente ordinaria negotia eum tantum exigere diligentiae et attentionis gradum, qui adhiberi potest ab eo, qui *communi* cap-

Quodcumque res se habeat, ut existat *moralis obligatio* reddi damnum exurgens e *quasi-delicto*, idest e facto, omis-
negligentia aut alicujus contractus inexecutione, necesse
namadmodum inferius videbimus, ut intercesserit, omnibus
his, culpa moralis sive theologica omnino voluntaria, nisi
quod attinet ad contractus, etiam de damno e casibus for-
compensatio ex pacto facienda sit.

ARTICULUS VI.

De Restitutione.

R. Restitutio est actus justitiæ *commutativæ*, seu *strictæ*,
iteri redditur quod suum est, aut damnum reparatur eidem
malitia sive ex imprudentia injuste illatum. Bonum, quod
legitimo titulo retinetur, quodque jure alicui debetur, red-
damnumque proximo, vel furto, vel alia quavis ratione ju-
contraria voluntarie illatum, reparare, duplex est objectum
tionis strictiori nomine appellatæ.

Restitutio necessaria est ad salutem *in re* quidem, nempe quoad
de necessitate *præcepti*; at *in voto*, nempe quoad *volun-*
de necessitate *medii*. Oblineri enim potest remissio pec-
nam absque restitutionis actu, cum scilicet adsint causæ
asantes vel suspendentes: at nulla remissio, nulla salus, si
ad restitutionem, quando fieri possit, paratus non sit.
profecto omnes cum humanæ tum divinæ, sive naturales sive
væ, prohibent, quominus aliena bona retineamus. Qui, cum
restituere renuit, suorum peccatorum veniam impetrare
l. En porro s. Augustini verba, quæ in jus canonicum transie-
i *res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, et non*
tur, pœnitentia non agitur, sed fingitur; si autem veraciter
r, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed, ut
cum restitui potest (1). Unusquisque præterea, qui culpa
alicui damnum quomodocumque intulit, id reparare tene-
t *culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu*
irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua, sive
rentia evenerunt, jure super his te satisfacere oportet (2).

donetur; diligentiam autem et peritiam non communem in eo, qui sibi
officiam, vel artem, vel quodcumque negotium, quod specialem peritiam,
non tantum communem diligentiam postulet.

Epist. LIV, alias CLIII.

De injuriis.

Qui restituendi obligatione obstringitur, cum primum potest, moraliter loquendo, id facere debet: si ei data sit restituendi facultas, nec tamen restituit, absolute indignum se facit: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum*. Si ullo modo restituere nequit, ea tamen sit voluntate, ut cum primum possit, restituat. Qua animi dispositione non existente, quisque Sacramentis indignus habendus est.

Causæ restituendi obligationem inducentes tres sunt: 1.º *Possessio rei alienæ* quocumque legitimo titulo carens; 2.º *delictum* vel *quasi-delictum*, id est, quivis actus illicitus, qui alteri damnum infert; 3.º *contractus*, et *quasi-contractus*, de quibus sermo præcedenter institutus est.

Primo igitur verba faciemus de iis, quæ ad rei alienæ possessiones pertinent; postea de iis, quæ ad delicta et quasi-delicta spectant. Sermo nempe erit de restitutione facienda primum *titulo rei*, deinde vero *titulo culpæ*.

§ 1. De restitutione titulo rei.

238. Si restitutio facienda exurgat ex re aliena quæ possideatur aut possessa fuerit, distinguitur tam a jurisconsultis quam a theologis possessor *bonæ fidei*, qui ut suam rem alienam possidet, quin ullo exagitetur dubio circa suæ possessionis legitimilitatem; possessor *malæ fidei*, qui scit, aut rite admonitus est, hanc vel illam rem, quam tenet, ad se non pertinere; et possessor *dubiæ fidei*, qui dubitat, utrum res, quam possidet, sua revera sit, nec ne. Profecto valde differunt eorum obligationes inter se in ordine ad restitutionem, et ideo de singulis speciatim est edisserendum.

A. De Possessore bonæ fidei.

239. Possessor bonæ fidei est, qui titulo gratuito aut oneroso rem quamlibet adquisivit ab eo, quem vere rei ipsius dominum esse putabat: unde, bona fide perdurante, restituere non tenetur. Cum vero possessor agnoverit rem, non illius, qui vendidit, sed alterius domini esse, indeque ejus proprietatem se acquirere non potuisse, bona cadit fide, et domino vero eam restituere tenetur, nisi jam legitimæ præscriptionis tempus præcesserit. Una tantum bona fides ad proprietatem alienæ rei irrevocabiliter acquirendam non sufficit. Possessor bonæ fidei, etsi rem alienam adquisierit titulo oneroso, nihil tamen a

ro rei domino repetere potest pro rei restitutione, quia dominus rem suam pleno jure sibi vindicat: actionem autem habet in eum, qui rem sibi vendidit. Excipe tamen, si quis rem domino perituram, vel non sine dispendio recipiendam, villi premerit, non ut sibi retineret, sed ut domino servatam restitueret. In hoc casu is habendus esset tamquam mandatarius, qui gotium alienum utiliter egit. Attamen si rem habuerit a Titio, si eam acceperit a persona, quæ se debitricem ex errore putavit, dum reapse legitimo dominio fruebatur, non teneretur eam restituere, verum maneret legitimi domini actio in eum qui illum ex errore acceptam alienavit (1). Iterum notamus possessorem bonæ fidei rei ablatae vel amissæ, si eam in nundinis, in mercatis, in publica venditione, vel a similia vendente emerit, non posse a domino originario ad restitutionem cogi (2).

240. Possessor bonæ fidei reddere tenetur, exceptis casibus modo memoratis, rem alienam, et quidem in ea conditione, quam habet, cum bona fides cessat. Si vero eandem rem, bona fide ductus, consumpserit, quin ditior ex ea factus sit, ad restituendum tenetur; si ditior evaserit, id restituere tenetur, in quo tantum locupletior factus est. Æquitas enim impedit, quominus quis ex alieno damno ditescat.

Si res, quam bona retines fide, in tuis, ut ita dicam, manibus sit, quocumque id fiat modo, nulla amplius obstringeris restituendi obligatione. Immo ad nihil teneris, etiamsi res tuæ negligentiae culpa periret: *Qui quasi suam rem neglexit, nulli rei subjectus est* (3). Nec restituere teneris, si rem, quam gratuito acceperas, eodem titulo alienaveris, dono tradens amico. Id quoque probabiliter dicendum, si rem, quam a fure emisti, rursus pro eodem pretio bona fide perdurante vendideris. Pretium enim, quod ex venditione accepisti, te ditiores non fecit; et pretio illi respondet, quod solvistis pro re emenda; idque propterea rei domino restituere non teneris (4). Hoc in casu, etiam ex Gousseti sententia, dominus jus non habet nisi in eum, qui rem actualiter retinet, atque in illum, qui eum injuste expoliavit. Si actualis detentor rem tradere coactus fuit, jus habet repetendi rei pretium a novissimo venditore, qui sua vice, cum emptori restituerit, actionem instituere poterit in furem, a quo rem, uti

(1) Vide superius num. 231 hujus Capituli.

(2) Cod. Sard. art. 2412. Vide etiam Cod. Austr. §§ 333 et 367.

(3) Lib. II, § 3, De Petit. hered.

(4) Vögler, Wigger, Decoq, Babenstuber, Mazzotta aliique contra alios tamquam equo multos qui contrariam defendunt sententiam.

a vero domino, emit. Insuper is, qui bona fide rem v bona pariter jam fide emptam, nihil debere videtur ip domino, etiam cum novissimus emptor sese subduxerit: rea quod tunc dominus rem repetere ab eo potest, qui illatus est. Injustum enim est, eum qui fuit bonæ fidei po propter alienam injuriam aliquid pati.

241. At possessor, qui cariori, quam emerit, pretio ren fide retentam vendiderit, obstringitur ne obligatione re domino lucrum sibi ex ea comparatum? Dissident inter ctiores; ex Gousseli vero sententia minime tenetur, atque hæc ad bonæ fidei venditorem pertinere debet; ipse enim modi lucri auctor est, et hujusmodi utilitas non est nisi con sui industriæque fructus.

Quod dictum de eo est, qui alienam rem vendidit bo fide emptam, dicendum videtur etiam de eo, qui rem g acceptam bona fide vendidit. Nihil ab eo repetere potest de qui jus habet et in actualem rei possessorem, et in eum rem initio occupavit. Venditor autem, dato evictionis cas tium, quod accepit, emptori tantum restituere obstringitur

242. Quod attinet ad fructus alienæ rei, possessor que fide consumpsit, restituere non tenetur, nisi per eos dit ctus sit. Minime etiam reddendi sunt industriales fructus, quam adhuc supersint; magis enim ex industria possessor veniunt, quam ex re.

Fructus autem naturales, et civiles ad dominum pertine lex possessori bonæ fidei eos tribuat. Sed cum civiles (hujusmodi possessori omnes fructus bona fide perceptos dant, quin inter consumptos, et adhuc existentes, indu inter et naturales aut civiles discrimen instituunt — *Simpl sessor suos facit fructus; si bona fide possidet* — : quis videtur, tuta conscientia se ad hujus legis dispositiones mare potest, eadem plane ratione, qua absque ullo dubi nationibus de præscriptione obtemperat. Sive ergo præscri effectus dependeant præcipue a bonæ fidei possessione, ve cipue a lege, vel ab utraque æqualiter, iisdem rationum m tis, iisdemque agimur motivis, ut legem sequamur, quæ l possessori bonæ fidei concedit. Sitne vero possessio plus m dinturna, nihil interest; legis enim est possessionis diuturn

(1) Omnes hæcæ quæstiones videtur solvere, saltem pro foro exten Austr., cum actionem non concedet nisi in rem. Lex aliunde, quæ via præscriptioni, cur non poterit vim tribuere etiam pro conscientia his tractibus bona fide et titulo colorato peractis?

determinare, ratione spectata naturæ rerum earum, de quibus agitur (1). Attamen minime prætermittendam est, possessorem bonæ fidei non esse, nisi cum possidet *uti proprietarius*, *vi tituli* proprietatem transferentis, cujus tituli vitia ignorat; eumque jam inde bona cadere fide, cum hæc vitia dignoscit.

B. De Possessore malæ fidei.

243. Possessor malæ fidei ille est, qui scit aut e circumstantiis præsumere debet rem quam ipse possedit ad alios pertinere. Hic vero rem ipsam ei, qui jus in eam habet, restituere tenetur, si res adhuc supersit; vel pretium solvere, si periit. Insuper fructus quoque restituere debet, tum quos ipse percepit, tum quibus proprietarium defraudavit. Etenim *naturales*, aut *industriales terræ fructus*, fructusque *civiles*, jure accessionis, et proprietarium pertinent: *res fructificat domino* (2). E fructibus tamen, quos restituere tenetur, sumptus in illis colligendis servandisque peractos subtrahere potest. Retinere etiam potest fructus, qui unico e sua industria pendent; dominus enim cujusque rei in fructus ab ea minime productos jus nullum habet: *Fructus mere industriales restituere non tenetur, ajunt theologi, quia causa illorum fructifera ad ipsum pertinet, licet sit malæ fidei. Hinc thesaurarii, quæstores, receptores, tentionarii, et alii similes, qui ex pecuniis alienis sibi commissis, vel apud se depositis lucrum faciunt, negotiando, cambiando, ludendo, etc., hujusmodi lucrum restituere non tenentur. Peccant quidem contra fidelitatem et obedientiam, si hæc invito domino faciant, sed non contra justitiam commutativam* (3).

Postremo, malæ fidei possessor damna omnino præstare tenetur, quæ domino intulit, usurpando, aut sciens et prudens atque injuste aliena bona retinendo. Attamen jus habet, ut omnium sumptuum necessariorum et utilium, quos ad rem conservandam pertulit, compensatio sibi fiat. Jure autem admittitur ut etiam possessori malæ fidei rependantur sumptus, qui manifeste necessarii et utiles fuerint; nisi forte id fecerit contra expressam domini mentem: quo in casu nulla ei compensatio debetur. Si dominus enim nollet impensas persolvere, quæ ipsemet facere debuisset.

(1) Vernier, Receveur, Carrière, aliique theologi recentiores.

(2) Cod. Sard. act. 1111 Cod. Austr. § 526. Vide et seqq. §§ usque ad 536.

(3) Bouvier, Antoine, etc.

set. aut quæ reapse rei pretium auxerint, alieno damno ditesceret; quo in æquitatem peccaret.

244. Malæ fidei possessor restituendi obligatione minime dispensatur, licet res, quam injuste retinet, casu omnino fortuito, remotaque sua etiam quamminima culpa, in suis ut ita dicam manibus pereat. Obligatio, quam contraxit restituendi rem aut æquivalens pretium, minime sustollitur hujusce rei amissione, ad quam restituendam ab eo usque temporis momento tenetur, quo possessor malæ fidei factus est. Attamen juxta communiorum, probabiliorumque sententiam excipitur casus quo res apud dominum æque peritura fuisset, etiam cum res furto fuerit ablata ab eo, apud quem perit. Cum enim utilitas sit mensura juris, nequit dominus rei ablatae pretium repetere, cum peritura æque fuisset apud se, etiamsi eam fur non subripiisset; hoc enim in casu cum furtum nullum ei damnum intulerit, si pretium repeteret, alieno damno ditesceret. Distingue tamen inter amissionem ex casu naturali, et amissionem ex injuria. Si enim res apud dominum peritura quidem fuisset, sed ex alterius injuria, tum primus injustus surreptor tenetur rei valorem rependere; quia qui prævenit injuria, prævenit etiam quoad restituendi obligationem.

245. Ex dictis consequitur, quod si ager, pratum, vinea, aut domus, quæ injuste retineantur, terræmotu, alluvione, aut ictu fulmineo pereant, malæ fidei possessor ad restitutionem non teneatur; sufficit enim ut omnia reddat in ea plane conditione, qua sunt post casum illum, qui dominum æque attigisset. Id autem dicendum de re quacumque ablata, quæ furis culpa remota, eodem tempore, eodemque casu periret, ex. gr., eodem incendio, quo res etiam apud dominum absumpta fuisset. Si e contra res fortuito plane casu periit post eum casum quo etiam ejus dominus percussus fuerit, certum prorsus est, furem ad pretii restitutionem teneri; is enim jam erga dominum in mora erat, prius quam res periret.

Idem ne dicendum si res absque ullo dubio apud dominum in posterum peritura fuisset? Petri equum injuste retinet Paulus; apud hunc equus hic perit: jam modo ponamus eundem peritum certo fuisse, tardius licet, apud Petrum: tenebitur ne Paulus in foro conscientia reddere pretium? Minime, si equus eodem tempore, quo sublatus fuit, morbo aut vitiis afficiebatur, quorum causa, etsi paulo tardius, periturus erat. Tum enim affirmari potest ablationem evenisse sine domini damno, usu tamen excepto, qui de equo sumi poterat, de quo hinc dominus jure

indebitatam repetere posset. Major vero adstruitur difficultas, si equus, nullo morbo eo momento laborans quo ablatas est, cæteroquin erat, ut in casu ponitur, tardius periturus apud dominum, infortunii alicujus causa, præter hominum voluntatem. Ea tamen etiam cardinali Gousset probabilior videtur sententia, quæ Paulum, hoc in casu, obstringat ad pretium pro equo Petro solvendum. Obligatio enim, quam Paulus contraxit ex eo quod Petri equum abstulerit, eadem perseverat, juxta omnium sententiam, post equi amissionem. Nunc ergo, quomodo hæc obligatio, quam Paulus jam præstare debuisset, exlingui posset ex mero infortunio, quo Petrus afficiatur (4)? Posset etiam addi, Pauli moram in satisfaciendo suo restitutionis muneri non debere eidem proficuum esse; sed potius vero domino, qui aliunde ante infortunium equum alteri tradere aut vendere potuisset.

Malæ fidei possessores a rei deperditæ restitutione non eximimus, nisi in casu, quo res apud dominum certo periisset: si dubium sit, utrum æque peritura fuisset, nec ne, eam teneamus sententiam, quæ injusto adversatur possessori, favetque innocenti, idest, domino: *In dubio melior est conditio innocentis*.

216. Possessor malæ fidei rem ea, in qua existit, conditione restituere tenetur, licet per id temporis, quo illam possedit, pretio valde creverit. Hujusmodi incrementum domino prodest; idque, eo quoque in casu, quo dominus rem, nisi ablata fuisset, consumere debuisset, antequam pretio crescere potuisset. Exempli ergo, si quidam dominus agnum vendere coactus esset eo temporis momento, quo quinque valebat argenteorum, ac fur agnum hunc occiderit cum decem valebat, decem utique, non vero quinque argentos reddere fur domino tenetur. Si quis tamen alienum agnum tum occidit, cum quinque argenteorum valeret, id pretii tantum restituat oportet, licet agnus postea apud dominum plaris valituros fuisset: id dicendum quoties dominus eo pretio, quod ei restituatur, alium sibi agnum possit emere similem primo.

Cum agitur de naturali atque inevitabili deperimento, quod idem æque et certo dominus passus esset; si res huic restituatur ea, qua est, conditio, et talis, qualis futura fuisset apud dominum, nisi ablata fuisset, satis nobis factum videtur justitiæ muneri, si ceteroquin dominus reficiatur de injuria sibi illata, e surreptione rei, ex qua aliquid commodi retrahere potuisset. Haud tamen eximi potest a restitutione majoris pre-

(4) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 621.

tii injustus possessor, nisi certum sit, et quod dominus rem tum vendidisset, aut consumpsisset cum minoris pretii erat, et quod malæ fidei possessor nihil sibi commodi retraxerit.

247. Quod de intrinseci rerum valoris augmento vel imminutione dicimus, dicendum quoque est de augmento vel de imminutione extrinseci valoris, de pretio nimirum, quod temporum varietatem sequitur. Exempli ergo, cum quis rem sustulit, quam dominus retinere statuerat ut tardius majori pretio venderet (frumentum ex. gr., quod dominus vendere statuerat ea nonnisi anni tempestate, qua majoris est); restituere domino tenetur pretium, quod hic recepturus erat. Restitutio enim semper illatam injuriam æquare debet: *Omnis restitutio facienda alicui*, ait S. Thomas, *commensurari debet secundum quantitatem damni illati* (1).

248. Hic vero quæstio sese offert, an employes aut possessores actuales ecclesiasticorum bonorum, scilicet cleri, regularium Ordinum et ecclesiarum diversarum regionum, quæ decimo octavo sæculo labente et deinceps a civilibus guberniis usurpata atque pro reipublicæ utilitate divendita sunt, ad aliquid Ecclesiæ restituendum teneantur. Quod ad Gallias attinet, ad nihil teneri, Gousseti est sententia; horum enim bonorum emptio, licet ab initio injusta et sacrilega, tamen rata et legitima facta fuit ex Conventione cum S. Sede anni 1801, cujus articulus XIII ita se habet: *Sanctitas sua, pro pacis bono felicique religionis restitutione declarat, eos, qui bona Ecclesiæ alienata acquisiverunt, molestiam nullam habituros neque a se, neque a Romanis Pontificibus successoribus suis: ac consequenter proprietatem eorumdem bonorum, redditus et jura iis inherentia, immutabilia penes ipsos erunt atque ab ipsis causam habentes*. Hoc idem statuitur in Bolla Pii VII 27 julii 1817 edita pro nova diœcesium circumscriptione. Jam modo hic authenticus Sanctæ Sedis actus valet pro foro interiori, item ac pro exteriori; hinc qui bona, de quibus res est, possident, de iis ut de bonis patrimonialibus, aliisve legitime acquisitis, ad libitum disponere possunt. Idem dicendum de bonis ecclesiasticis, quæ tempore actæ Conventionis anni 1801 a Gubernio retinebantur, quæque postea ab eodem vendita sunt, juxta quod pluries declaratum fuit a Sacra Pœnitentiaria, atque a Pio VII in Brevi ad Pictaviensem Episcopum, diei 20 octobris 1821, ubi hæc habetur Pontificis responsio: *Ast omnem certe dubitationem tollunt nostra, quæ pluribus de eo argumento con-*

(1) Opuscul. L. XXIII, cap. 20.

sullis ~~illis~~ *dedimus responsa: declaratum enim fuit haud semel, ut ex iis bonis, quæ a Gubernio, quod tunc dominabatur, occupata fuerunt ante memoratam conventionem (anno 1801), atque post eam sint vendita ad legum præscripta, quæ per id temporis obtinuerunt, possint emptores eadem tamquam propria, et in suum jus ac potestatem translata retinere, ac de iis libere disponere (1).*

Neque vero actuales possessores, neque primi acquirentes latium bonorum ad onera adimplenda tenentur ab institutoribus imposita, sive quoad Missas, sive quoad cultum; Sancta enim Sedes eos ad id hortatur, non tamen obstringit: *Hortatur acquirentes istos, ut pro sua pietate ac religione satisfacere velint piis missarum, eleemosynarum, aliarumque rerum similium oneribus, quæ bonis illis olim forsitan infixa erant (2).*

Quoad bona quæ aliis in regionibus Ecclesiæ subrepta sunt, videndum utrum et quatenus extent hujusmodi indulta a sancta Sede concessa. Hæc sane concessa sunt in recentioribus Conventionibus cum Hispanico Gubernio; concessa etiam sunt anteriori conventioni quæ pacta fuit anno 1803 cum gubernio italicæ ad normam superius memoratæ conventionis anni 1801 cum gallica republica. Nuperrime post Concordatum Austriacum anni 1865 traditæ sunt a Sancta Sede Ordinariis Regni Lango-bar-do-Veneti facultates sanandi acquisitiones bonorum ecclesiasticorum quæ adhuc indigerent hujusmodi sanationibus, præscriptis aliquibus conditionibus. Item datæ sunt Episcopis Regni Sardiniae instructiones a Sede Apostolica quoad eos qui bona ecclesiastica acquisierint quæ regio fisco addicta fuerint a seculari potestate post annum 1848. Videntur omni indulto adhuc carere tam usurpationes quæ in bona ecclesiastica nuper patratae sunt in Helvetica, tum quæ factæ sunt in Ruthenica ditione.

249. Alia etiam subit quæstio: Acquirentes, et possidentes exuliam bona, in priori gallica revolutione, possunt ne sibi ea retinere ut *sua*, quin aliquid veteribus dominis restituant? 1.º Certum est Nationalem Conventum decernendo die 27 julii 1792 confiscationem bonorum emigrantium, eorumque venditionem in commodam reipublicæ, sacra proprietatis jura violasse. 2.º Hac venditione perfecta, licet altum dominium, imperii jus, *jus altum*, non sit nisi jus administrationis; tamen censet Gousset hujusce

(1) Consule Bouvier, tract. de Contractibus, et Carrière, de Justitia et jure, tom. I, etc.

(2) Responsum Sacræ Pœnitent. 20 martii 1818 ad D. D. Bouvier; Breve Pii VII ad Pictaviensem Episcopum.

nitas sufficiat, nec ne; secus enim lex. finem non obtinuisse sibi proposuerat, quique in eo erat, juxta regis verba, ut ne regni eversionis vulnera sanarentur (*de fermer les derniers de la Révolution*), reparando quoad fieri posset, præteriti t injurias, atque animorum angustias sedando. Ita, qui n bona vulgo *nationalia* appellata possidet, ea retinere et nere absoluta omnino ratione potest, quin aliquid veteril minis restituere teneatur. Si vero objicitur indemnitate præstitam anno 1825 minime damna, quæ emigrantes pæ æquare, nec proportionem servare, facile nos quoque, ai set, in hanc devenimus sententiam; attamen non est elū ciandum, non emigrantes tantum in illa societatis eversi sos fuisse. *Quot sunt alii, observat Bouvier, qui, tempore bationis nostræ, multa passi sunt damna, et nullam obti indemnitate! Sunt calamitates publicæ valde lugendæ, rum consecutaria ab omnibus vitari nequeunt. Unusquisq tem suam patienter sustineat, et aliis saltem pro bona indulgeat* (1).

Principia hæc a cl. Gousset pro gentis suæ casibus co applicari possunt ad affines quæstiones solvendas, quæ logis factis, quæ aliis quoque in regionibus contigerint, possent.

C. De dubiæ fidei possessore.

250. Ut dijudicetur, an dubiæ fidei possessor restituere u

dit, vero ipsius rei domino reddere debet, una cum omnibus fructibus ex ea preceptis, item ac si esset malæ fidei possessor; jus tamen actionis habet in eum, a quo oneroso titulo rem acceperit. Id quoque dicendum est cum certe, vel multo probabilius constet, rem furto surreptam fuisse; nequit enim in conscientia aliquis uti levi et dubia probabilitate. At si prudenter ipse judicare potest, eum, a quo rem accepit, verum dominum esse, nil prohibet, quominus ipsam retineat una cum fructibus ex eadem susceptis. Atque ad id minime requiritur absoluta certitudo; moralis enim certitudo innixa probabilitati, quæ certe et valde major sit, quam probabilitas contraria, sufficit ad efformandum judicium, et dubium deponendum. Si, inquisitionibus absolutis, dubium perseverat, quidam auctores sentiunt, possessorem reddendæ rei obligatione obstringi, quin aliquid retineat; probabilius tamen est eum ad restitutionem nonnisi ex parte teneri. Et tunc restitutio facienda est vel præsumpto domino, si innotescat, vel, si non innotescat, pauperibus aut piis institutionibus. *Probabilius tenetur*, ait S. Alphonsus Liguori, *ad rem dividendam pro qualitate dubii, cum ex una parte non fateatur illi possessio incepta cum dubia fide, et ideo nequit rem sibi totam retinere; ex altera parte non videtur æquum teneri totam restituere cum dubium est, an res sit aliena* (1).

251. Altero vero in casu, cum videlicet possessor in dubium venit, an res, quam in præsens usque bona fide possedit, ad se pertineat nec ne, inquisitiones eadem, quæ in primo casu, faciendæ sunt: secus enim quadam ratione malæ fidei possessor evaderet, atque tunc si rei dominus detegeretur, rem ipsam illi restituere teneretur, una cum omnibus fructibus ex ea perceptis ab eo temporis momento, quo dubium exoriri cœpit. Si autem comperit, rem minime ad se pertinere, tenetur eam reddere, uti bonæ fidei possessor, nec pretium, quod exsolvit, repetere potest, nisi aliqua ex circumstantiis intersit, in quibus lex facultatem repetendi concedit. Si econtra prudenter judicare potest rem ad se pertinere, nil prohibet, quominus liberrime de ea disponat, quin ad aliquam restitutionem teneatur. Quam vero obligatione obstringeretur, si inquisitionibus diligenter peractis, suum directe dubium deponere non potuisset? Quidam (2) sentiunt eum restituere teneri ad ratam dubii, *pro qualitate dubii*; quia, ajunt, qui reapse dubitat, an res, quam possidet, sua sit, nec ne, ut

(1) *Theol. mor.*, lib. III, n. 625.

(2) Collet, Bouvier, etc. etc.

verum dominum se habere nequit, nec inde totam relinere, quin in periculum veniat aliena jura violandi. Alii vero, numero potiores (1), docent, possessorem dubiæ fidei, in casu, de quo agitur, dubium suum posse deponere vi hujus principii reflexi: *in dubio melior est conditio possidentis*; eumque a quavis restitutione absolvunt. Declarat vero cl. Gousset, se ad hanc postremam sententiam quoad praxim accedere, licet alias in sua editione Collationum Andegavensium (*Conferences d'Angers*) primam amplexus fuerit. Huic secundæ opinioni, utpote practice satis certæ, nos quoque subscribimus.

§ 2. *De restitutione ex titulo culpæ,
sive de reparatione damni culpabiliter illati.*

252. Restituendi obligatio viget, non modo cum surreptæ sunt, aut injuste detentæ res alienæ; verum etiam cum proximo illatum sit culpabiliter damnum, licet nihil commodi ex re ablata perceptum fuerit (2). Si factum hoc cum intentione nocendi patratum fuit, est *delictum*; si patratum est præter hanc intentionem, sed ex negligentia aut imprudentia, est *quasi-delictum*. Quisque autem damnum præstare debet, quod non modo sua opera intulit, verum etiam sua negligentia et imprudentia. Attamen distinguunt theologi culpas *theologicas* sive morales, et culpas *juridicas* sive *legales*. Hæ minime obligant conscientiam, quoad restitutionem, nisi post judicis sententiam; dum priores ex se ipsis obligant ante tribunalium definitionem. Quod ad legem attinet, quæcumque rerum amissiones, quæcumque damna, quæ ex cujusque hominis facto oriri possunt, sive ex imprudentia aut animi levitate, sive ex ignorantia earum rerum, quæ dignosci debent, sive ex culpa hisce simili, licet levioris, quo fieri potest momenti, reparanda ab eo sunt, qui vel ex imprudentia, vel quoquo modo culpabiliter eorum causa fuit. Injuriam enim intulit, etiam si nulla ei nocendi intentio adfuerit (3). Leges civiles ita decernunt ex probabili præsumptione culpæ, et publici boni causa. Hinc qui tali plectitur pœna, etsi innocens,olvere tamen tenetur, non quidem titulo culpæ, sed titulo legis, titulo officii, boni civis, et quasi contractus, quo devincitur societas. Sed in foro conscientiæ, non tenemur damnum reparare, quod procedit ex acta

(1) S. Alphonsus Liguori, Molina, Sanchez, De Lugo, Sylvius, Billuart, Carriere, etc.

(2) Cod. Sard. art. 1500; Cod. Austr. § 1294 et seqq.

(3) Domat. lib. 11, tit. 8. sex. 4.

et negligentia involuntaria, nisi cum sententia per judicem lata sit.

253. In juribus civ. non modo damnum præstandum est, sed quis sua opera inferat, sed etiam illud, quod oritur ex actu, pro quibus quis respondere debet, aut ex rebus, quæ ab ejusdem potestate sunt (1). Leges æque responsalem faciunt minimum animalis, vel eum, qui illo utitur, quousque in ejus est, de damno, quod animal intulit, sive animal nocens fuerit stoditum, sive fuerit vagum et profugum.

254. Missa obligatione, quæ oritur vel ex conventionem, quæ sit et casus fortuitos sibi sumit, vel ex sententia judicum, qui ratione habita petitionum illius, qui damnum passus est, reparationem injungant, nemo obligari in conscientia potest ad restitutionem, nisi quatenus ejus delictum, aut quasi-delictum directe et indirecte voluntarium sit. Obligatio hæc oriri nequit nisi a *theologica* sive *moralis*, a culpa nempe ea voluntate patrata, quæ ad peccandum sufficiat. Ad restitutionis enim obligationem requiritur culpa theologica, externa, et justitiæ commutativæ ordine suo opposita. Ut damnum reparare teneamur ex nostra ratione ortum, non sufficit, ut actio hæc physice ad nos pertineat; et requiritur, ut moraliter quoque ad nos pertineat, ut nempe accesserit a jubeente nostra libera voluntate. Præterea, nemo ulla stringitur damnum reparandi obligatione, nisi cum læsum sit jus, qui damnum passus est: jam vero, cum actus, ex quo hoc damnum oritur, non sit nisi actus *physicus* aut *materialis*, cum a nostra voluntate minime procedat, nullum jus violatur, nulla hinc est injuria, nulla injustitia; minime ergo tenemur damnum reparare ortum ex facto aut negligentia, quæ coram Deo criminosa non sint; et qui inde patitur, id, ut casum fortuitum ferre debet (2). Nullum autem dubium est de restituendi obligatione, cum damnum ex facto omnino voluntario illatum sit.

255. At viget ne obligatio reparandi damnum veniali culpa ortum? Distinguendum est: si culpa, cum sit omnino voluntaria, non est venialis, nisi ratione parvi rei pretii, tenemur proinde reparare, sed sub levi. Si damnum est quidem magni momenti, sed illatum fuerit culpa imperfecte voluntaria, dissident colores inter se: quidam obligant sub gravi ad reparationem totius damni; quidam e contra sub levi tantum: alii defendunt, lesse sub gravi obligationem reparandi partem damni; alii in

(1) Cod. Sard. art. 1502; Cod. Austr. § 1506, et seqq.

(2) Ligorius, *Theol. mor.*, lib. III, num. 350, et fere omnes theologi.

hanc conveniunt sententiam, quamdam partialem reparationem esse necessariam, sed eam urgere tantum sub levi. Tandem plures doctores nullam adesse sentiunt reparationis obligationem. Hæc novissima sententia etiam Gousselo probabilior videtur eamque ducit in praxi quemque sequi posse. Nec enim obligatio restituendi in casu, de quo agitur, proportionem haberet ad culpam levem, quæ illam peperisset; nec obligatio levi proportionem haberet cum gravi materia, quæ illius objectum. *Nulla est obligatio restituendi*, ita S. Alphonsus Liguori, *nec sub gravi, nec sub levi: non sub gravi, quia obligatio gravis non habet proportionem cum culpa levi; nec sub levi, quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi* (1). Rursus velis obligationem urgere sub levi ad partialem damni reparationem, quod ex veniali culpa exortum est, quænam erit utilitas hujus reparationis? Fortasse non exiges nisi partem tanti venialis materiæ respondentem? At quis tam audax offerat nonnullas libellas pro reparatione damni, quod de viginti, centum millibus argenteis constet? Si autem contingeret esse ulterius augendam reparationis summam, ubinam gradus? Dimidia ne, an tertia, quarta, decima, vigesima, centesima? parte contentus eris? Concludamus igitur, nullam esse obligationem nec sub levi, nec sub gravi reparandi damnum, exortum est ex culpa imperfecte voluntaria (2). At vero communiter admittitur, damnum leve ex culpa levi esse reparandum sub levi; quam ratione decerni potest, damnum grave ortum ex culpa levi non esse, neque sub levi, reparandum? Culpa intercessit; damnum ex culpa tamquam causa processit: videtur itaque restitutio prudenti iudicio, iuxta æquitatis leges dimetienda, habita ratione tum damni tum culpæ. Sed rursus opponi potest, damnum leve reparandum esse sub levi, quando culpa levis sit ratione tantum levis damni illati, non ratione sui. Ergo semper stare potest, non adesse obligationem damnum grave reparandi, si illatum fuerit culpa proprie in se fuerit levis. Iterum vero memoramus sermone esse de obligatione naturali, non de ea quæ procedit ex civili, cui solvendæ iudicis sententia expectari potest.

256. Nemo ad reparationem damni tenetur, nisi vere

(1) S. Liguori, *Theol., mor., lib. III, n. 552.*

(2) S. Liguori, Navarrius, Sanchez, De Lugo, Lessius, Henriquez, Rodas, Viva, Salas, Roncaglia, Azor, Vogler, Mastrius, Herinx, Haunold, Babenstuber, etc.

eius physica aut moralis. Oportet enim, ut actus, qui vo-
leatur ponitur, et cujus funestus effectus, saltem in confuso,
deatur ex se vel ex circumstantiis, quamdam habeat cum
quenti damno connexionem. Si actus non sit nisi occasio
illi, nihil, qui agit, præstare tenetur. Exempli gratia: ego
modicam pecuniæ copiam cuidam furor avaro, qui dolore
mitur: actio mea hoc in casu non est causa realis et efficax
mortis, sed tantum occasio. Item, quemdam ictu ferii, qui
is non est; at ignorantia medici, qui male se gerit in vul-
serando, infirmum ad mortem adducit. Ictus, quo eum ferii,
haberi non potest ut causa efficax ejus mortis; sed utique
antia medici: mihi igitur mors non est in utroque casu culpæ
ida. At vero si ædibus vicini mei ignem sciens injicio, plane
incendii causa, et damna, quæ subsequuntur, præstare te-
r. Causa efficax damni adhuc essem, licet moralis tantum,
is consiliis aliquem incitasset ad ignem illis ædibus inji-
tum; qua de re solidarie cum eo ad restitutionem tenerer.

7. Debet ne quis ad reparationem obstringi, in dubio, utrum
re damnum proximo intulerit? Si dubium nullis aut mini-
ationum momentis innititur, ad nihil tenetur; si vero satis
abilibus, pro rata dubii, etiam ex Gousseti sententia, dam-
est reparandum; saltem cum quis sciens et prudens actum
cit, cujus effectus nonnisi quarundam circumstantiarum vi
effecti sunt. Ita exempli gratia, qui in dubio est, utrum in-
Bertæ, quacum adulterium certe consummavit, ad se per-
t, nec ne, tenetur *pro qualitate dubii* ad reparationem
ii, quod ex facto suo evenire potuit. Regula illa, *in dubio
r est conditio possidentis*, minime videtur in hisce casibus
canda; et hæc altera: *Pater est, quem nuptiæ demonstrant*,
nisi forum externum respicit. Sit adhuc exemplo: Petrus
nlose Alexandrum percutit, qui post aliquot dies mori-
medici autem judicium in dubio versatur, utrum mors Alexan-
t effectus ictus accepti, an morbi, quo afficiebatur. In hoc casu
is teneri videtur ex parte pro rata probabilitatis ad resar-
la damna ex morte Alexandri obvenientia. Si vero lex ci-
quoad forum tamen externum, culpam in dubiis non præ-
t, id conscientiæ obligationem non aufert.

8. Qui ex inadvertentia actum natura sua *damnificum* per-
tenetur ne consequentia impedire? Tenetur profecto vi om-
divinarum, humanarumque legum. At si, cum id perficere
t, renuat, reus ne injustitiæ erit? Ultra omnem proba-
tem est, ipsum injustitiæ reum fore; nam cum negligat

causam auferre, quam ipsemet posuit, habetur ut eam comprobans, et reapse volens damnum, quod sequitur. Ex hujusmodi principio, qui sui vicini domibus ignem involuntarie iniecit tenetur iustitiæ vi ad omnia, quæ possit, faciendâ, ut incendium extinguat; pharmacopola, qui inconsiderate venenum pro remedio vendidit, æque tenetur, idque ex iustitia, ad emptorem de proprio errore monendum. Item confessarius, qui incaute, ve ex ignorantia invincibili erroneam ferret sententiam in materiæ restitutionis, poenitentem ea, qua fieri posset, ratione de suo errore admonere teneretur sub pœna injustitiæ patrandæ (1).

259. Is, qui alteri nocere cupiens, tertium lædit quem cum suo inimico confundit, tenetur, juxta sententiam, quæ pariter etiam Gousseto probabilior videtur, ad reparationem illati damni est enim ipse efficax et injusta illius damni causa. Ita, qui ignem inicit ædibus Petri, putans domum Pauli incendere, aut lethal ictu perculit Petrum, Paulum cædere putans, damna reparare debet; licet ejus error ex ignorantia invincibili dependeat.

§ 3. De Restitutione ex Cooperatione ad alterius culpam.

260. Ad reparationem ex culpa non modo tenetur qui immediate alicujus injustitiæ auctor fuerit, verum solidarie obstringuntur etiam ejusdem injustitiæ socii (2).

Attamen socii haud habendi sunt, nisi qui operam efficaciter injustæ actioni præstiterint, sive positive sive negative; oportet nempe ut fuerint, *positive* aut *negative*, causa influens et efficax damni proximo illati: *Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt causa influens et efficax damni secuti, ac qui ex officio et obligatione iustitiæ obligati cavere damnum, non caverunt* (3). Cooperari autem potest aliquis damno proximi novem rationibus: 1.º cum jubet; 2.º cum præbet consilium; 3.º cum assentitur; 4.º si adulatione vel irrisione impellat; 5.º cum favet ei, qui delictum molitur; 6.º si delicti particeps fiat; 7.º cum tacet, dum loqui stricte tenetur ad injustitiam impediendam; 8.º cum damnum minime impedit, dum ad id ex iustitia teneatur; 9.º denique si damni auctorem non manifestet, cum ex officio ad-

(1) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, n. 362.

(2) Antoine, Bouvier, etc.

(3) Bouvier, Antoine, Vogler, Sanchez, etc.

stringatur ad illud denunciandum. Hæ diversæ rationes coope-
randi injustitiæ duplici hoc versiculo continentur :

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstant, non manifestans.*

De restituendi obligatione pro singulis hisce rationibus coope-
randi ad damnum alienum est nunc ideo edisserendum.

A) *De damnum jubentibus (Jussio).*

261. Mandatum potest esse explicitum vel implicitum; expli-
citum nempe, si expressis verbis indicitur ; implicitum, cum supe-
rior, quin rem injustam jubeat, suum ex. gr. de accepta injuria
ulciscenda desiderium inferiori aperit, præmia vel favorem promit-
tens illi, qui pro se ultionem perficere curet. Hac ratione Hen-
ricus II Angliæ rex habitus fuit tamquam reus occisionis d. Tho-
mæ Cantuariensis. Qui alteri mandavit de damno inferendo, sive
expressum sive tacitum fuerit mandatum, illud reparare tenetur
præ mandatario, atque ex integro reparare perinde ac si, quod
jussit ipse perfecit. Nam qui minis, precibus vel promissionibus
inferiorem aut alium quemcumque inducit ad damnum proximo
suo nomine et beneplacito inferendum, damnum ipsum jussisse
censetur, et tamquam præcipua ejus causa habendus est. E con-
tra, qui approbat, vel ratihabet malum suo nomine, ipso tamen
nesciente, patratum, haberi nequit tamquam causa efficax mali,
et proinde ad nihil tenetur.

Qui injuriam alicui irrogari jussit, tenetur non modo ad eam
reparandam, sed etiam ad omnia ea damna resarcienda, quæ præ-
viderit, saltem in confuso, e mandati sui executione secutura.
Ita dominus, qui famulo, cujus immitem ac violentam indolem
agnoscit, mandavit, ut aliquem vulneretur, hujus mortis reus
censetur, si famulus eum mortali ictu percutiat.

Quæres: si mandatarius mandato obtemperans damnum ali-
quod passus fuerit, ex. gr., mulcta damnatus sit, tenebitur ne
mandans damna illius reparare? Non tenebitur, si ille mandato
libere obtemperavit, quin minis superioris vel metu ejus odium
obeundi coactus fuerit; qui enim mandati executionem sponte su-
scipit, incommoda consequentia sibi imputare debet. At si superior
inferiorem minis adduxerit ad mandatum exequendum, tenetur
ipse damna mandatario reparare, nisi tamen de eo damno agatur,
quod prævideri non potuerit, nullamque habeat cum actu imposito
connexionem; uti si mandatarius equo delapsus sibi membrum
perfregit: tunc nempe nulla est mandanti obligatio hujus damni
compensandi.

262. Qui, cum mandaverit de damno alicui inferendo, mandatum postea retractavit, et revocationem hanc mandatario ante facti patrationem significavit, non tenetur de malo, quod, sprete revocatione, effectum fuerit; id enim exequentis malitiæ unice tribuendum esset. At si retractatio mandatario minime innotuerit, quamvis mandans eam omni cura studuerit illi significare, ipse nihilominus omnia resarcire tenetur damna a mandatario illata; semper enim sunt damna ex injusto mandato provenientia.

Dupliciter revocari potest mandatum; formaliter expressis verbis, vel modo æque efficaci, ex. gr., foedus ineundo cum eo, in quem mandatum emissum fuerat, vel reconciliationem cum eo instituendo; quæ tamen reconciliatio talis esse debet, ut mandatariorum de ejus sinceritate dubitare nequeat.

B). *De damnum suadentibus* (Consilium).

263. Mandatum inter et consilium essentialis hæc interest differentia, quod qui mandatum exequitur, agit nomine et in favorem mandantis, dum e contra, qui consilio obtemperat, pro se et proprio nomine agit. Qui monitis, consiliis, judiciis vel animadversionibus, precibus vel promissis aliquem ad injustitiam committendam determinat, illam reparare tenetur, modo tamen deficiat ille qui consiliis est obsecutus. Ut autem obligatio restituendi incumbat consulenti, requiritur, quod consilium fuerit causa efficax damni, adeo ut, si qui rem malam patravit, ad eam patranda determinatus jam fuisset quando consilium accepit, consulens ad nihil teneretur. Item si cuidam ad mille libellas furandas determinato consilium detur duo millia furandi, consulens ad dimidium summæ tantummodo teneretur.

264. In dubio autem, an consilium possit haberi tamquam causa efficax damni, ad quidnam tenebitur consulens? Placet Ligorii sententia, quæ ait: *Commune est inter doctores, quod in dubio, an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri* (1). At si dubium non cadat, nisi in consilii *influentiam* seu efficaciam, alii consulentem ad damni reparationem obstringunt; alii vero eum eximunt ab omni obligatione; alii denique, quorum opinio probabilior videtur, existimant, eum restituere debere, sed tantum *pro dubii qualitate*.

Si quis intentionem vere determinatam habeat grave damnum inferendi, licebit quidem ei consilium dare, ut levius committat;

(1) *Theol. moral.*, lib. III, num. 562.

inimodo tamen hoc levius damnum eandem afficiat personam (1). Numquam enim licet damnum quantumvis leve suadere, si id in perniciem alterius personæ evadat, siye designetur ista, siye non designetur.

265. Qui ratione suæ conditionis officium habent consilia sup-
peditandi in materia justitiæ, uti parochi, confessarii, juriscon-
sulti, advocati, notarii, e communi theologorum sententia injusti-
tiæ reos se constitutunt, quoties ob ignorantiam crassam gravi-
terque culpabilem, vel ob iniquam obsequentiam, vel ex notabili
negligentia, consilium petentibus falsa judicia præbent in damnum
tertii. Illi quoque, qui bona fide consilia mala dederunt, ea re-
tractare tenentur; quod, si omittant, cum facere possunt, de damno
consequente respondere debent. *Dans consilium noxium tenetur
postea facere quantum potest, ne damnum accidat, etsi incul-
pabiliter egit* (2). Sed non idem dicendum de persona privata,
quod de eo dicitur, qui ratione conditionis specialiter cognoscere
debet ea, quæ ad jus referuntur: qui monitum, consilium, judi-
cium sequitur alicujus, qui se tamquam peritum non profert, se
ipsum de suo damno accuset, si quod forte sequatur; consulens
nihil tenetur, nisi tamen dolose egisset, vel datum consilium
in damnum tertii cessisset: *Si dans consilium noscatur ut rudis
non tenetur; quia tunc damni illatio magis imputatur ei, qui
imprudenter sequitur ejus consilium; nisi cum consilio adfuit
etiam dolus siye intentio damnificandi. Hoc tamen procedit, quando
egitur de damno solius petentis consilium; nam secus dicendum,
si agitur de damno tertii* (3).

266. Sed tenebitur ne ad damni reparationem consulens ille,
qui ante damnum illatum consilium suum revocaverit? Distin-
guendum est: si agitur de simplici consilio nullis rationum mo-
mentis fulcito, satis erit illud retractare, ut omnis obligatio
reparationis cesset: idem dicendum de consilio etiam ratio-
num momentis firmato, si destruantur rationes, quibus animus
illius, qui consilium accepit, permotus fuerat: tunc enim dam-
num unice istius malitiæ tribuendum est, ipseque solus ejusdem
causa efficax est. E contra, si inducta persuasio omnino non de-
struitur; si retractatio non tollit vim rationum ad damnum patran-
dum impellentium, vel si damnificator edoctus fuit de modo, quo
suum crimen ad exitum perduceret; tunc satis communiter cen-

(1) Liguori, Viva, Bouvier, Sanchez, Bonacina, etc.

(2) S. Liguori., *Theol. mor.*, lib. III, num. 564.

(3) S. Alphonsus, *Theol. moral.*, lib. III, num. 564.

sent, retractationem consilii non tollere obligationem suasi damni reparandi. Nam, ajunt, consilium manet causa moralis et efficax damni. Nihilominus plures theologi existimant, consulentem, qui, quantum in se erat, damnum impedire conatus est, ad nihil amplius teneri: ac etiam cl. Gousset, in casu, de quo agitur, illum ab omni restitutione dispensaret, si omnibus mediis pro posse adhibitis, eum, cui damnum imminet, commonefacere curaverit. Videtur enim damnum hoc in casu non essetribuendum, nisi malitiæ executoris; ita ut consulens fuerit potius ejusdem occasio quam causa proprie dicta. Ait tamen S. Alphonsus: *Hanc secundum sententiam* satis probabilem; *sed primam* probabiliorē *censeo* (1). Verum, hac declaratione non obstante, poenitentem in tali casu ad restitutionem obligare non auderemus; sed potius pro circumstantiis ad eam suaderemus ex charitate.

C. De consentientibus in damnum (Consensus).

267. In injustitiam consentire ille dicitur, qui exterius eam approbat, vel ad eam suo suffragio concurrat. Ut tamen consensus obliget ad injustitiæ reparationem, requiritur, ut illationem damni antecedit, et efficax sit ejusdem causa. Qui solummodo plaudet damno jam illato, nullum sibi parit restituendi onus, sicuti nec ille, cujus consensus, ratione habita circumstantiarum, ut causa damni haberi nequit. Tum vero consensus habetur ut efficax injustitiæ causa, cum ab eo detur, qui ex officio tenetur non consentire, et immo quantum in se est, impedire. Ita judex, qui suo suffragio concurrat ad sententiam iniquam, est vera injustitiæ causa, et ad illam reparandam in solidum obligatur. In solidum item obligationem consequentia damna resarciendi sibi assumunt ii cujuslibet societatis magistratus, qui decretum aliquod condant æquitati contrarium. At quæres: Magistratus, qui ad sententiam injustam suffragio suo tum solum accesserit, cum data jam fuerint suffragia ad judicium numero sufficientia, habendus ne et ipse tamquam injustitiæ causa? Dissensio est. Alii (2) censent, postremum hoc suffragium, utpote ad injustitiam consummandam non necessarium (supponitur enim, eum, qui tale suffragium dederit, non convenisse cum primis de injusta sententia concordibus suffragiis decernenda, neque potuisse contrario suffragio eam impedire), habendum non esse ut causam illius efficacem. Hæc

(1) *Theol. mor.*, lib. III, n. 589.

(2) Liguori, Lugo, Lessius, Laymann, Sylvius, Vasquez, Vogler, Mazzotta. etc.

sententia certe probabilis est. Non minus tamen probabilis est illa aliorum theologorum (1), qui postremum æque ac primum suffragantem ad restitutionem obstringunt: prima enim atque postrema suffragia unum quoddam moraliter simul efficiunt, et ad idem iudicium eandemque iniquam sententiam pari ratione concurrunt. Attamen liceat in praxi opinionem sequi ab omni restitutione eximentem eum, qui postremum protulerit suffragium. Non ita vero, si dubium extet, utrum hoc vel illud suffragium fuerit, nec ne, necessarium ad complendum suffragiorum numerum a lege requisitum: tunc enim sane dicendum nullatenus esse favendum ei, qui tale dubium in sui excusationem invocare præsumat.

D. *De iis qui assentatione aut protectione in damnum concurrunt.*
(Palpo, recursus).

268. Qui adulatione, blanditiis, laudibus, aut exprobrationibus diceriisque aliquem efficaciter inducit ad injustitiam patrandam, aut ad illatum damnum minime reparandum, tenetur solidarie ad reparationem totius injuriæ, quam ex actione sua futuram prævidit. Damnum hoc, cum saltem in confuso prævisum sit, tenetur adulator resarcire, etiamsi intentionem non habuerit, ut ab aliis inferretur. Dicteria vero atque blandities plus damni afferunt, quam pravum consilium; inde enim tot delicta, tot injustitiæ, totque alia omnigena mala.

Qui malefactorem protegit, quem uti talem agnoscat; qui ei domicilium præbet; qui apud se recipit alienas res, quas sciat furto surreptas fuisse, reum injustitiæ se facit, quoties ita agendo, efficaciter hunc scelestum incitat vel ad nova damna inferenda, vel ad jam illata minime reparanda. Is *receptator* appellatur. Ii autem omnes ut *receptatores* haberi debent, qui recipiunt et condunt res ablatas, cum prævideant quovis modo se ita causam futuros, ut fur illas minime restituat, aut occasionem arripiat alia furtiva peragendi. Idem dicendum de iis, qui data opportunitate *inventarii* suppellectilium, aut alicujus foro cessionis, aut negotii eversionis, recipiunt et apud se occultant pretiosas suppellectiles, lintea, schedulas cambii, aut alia hujusmodi quæcumque, quæ personæ quarum interest ipsis tradunt, ad ea pro suo usu asservanda; si tamen sciant, hæc omnia dolose fuisse inventario subtracta, aut injuste sublata. Id quoque dicendum de diver-

(1) Hennot, Billuart, Habert, Collet, Thomas de Charnes, Denis, etc.

soribus, cauponibus, cæterisque, qui occultant, acquirunt aut curant ut vendantur merces aliæve res ab operariis, famulis, vel filiisfamilias ablatae. Hisce diversis casibus in justitiam peccatur, et ii, qui se reos hujus culpæ faciunt, in solidum omnia restituere tenentur iis, qui damna passi sunt.

269. Receptatorum tamen numero addendi minime sunt neque qui furem aut res ablatas suam in domum recipiant artis, amicitiae, vel cognationis causa; nec qui misericordiae et humanitatis gratia furem occultant, eique a militibus impetito media evadendi praebeant ad id tantum, ne in eorum manus incidat. Qui id agat, ne tunc quidem ad restitutionem obligandus esset, cum latro rursus furti et latrocinia patrare aggrediretur: nam misericordia, quam is adhibuit, non est habenda, nisi tamquam accidentalit et remota occasio perseverantiae latronis in sua culpabili vivendi ratione. Supponitur tamen, eos, qui malefactorem receperunt, nullam spem eidem dedisse, ipsum iterum eadem auxilia apud se inventurum esse. *Non tenetur, qui post furtum juvat furem ad fugiendum, modo non influat ad damna futura* (1).

E. De iis qui participatione in damnum concurrunt
(Participans).

270. Duobus modis injuriæ participari potest, vel aliquam partem ablatae rei scienter accipiendo, vel in actum furti seu delicti concurrente. Qui participat rei, quam fuisse ablatam dignoscit, tenetur partem acceptam vel, si res perierit, compensationem restituere. Ejus tamen obligatio partem ad se proventam non excedit, neque de toto pretio rei furtivæ obligari potest, nisi ipse causa fuerit furti. Igitur, qui de vino, quod furtivum esse sciebat, potavit, quin actus furti particeps extiterit, non tenetur restituere, nisi pro rata portione, quam bibit.

271. Qui in crimine participat sive immediate, ipsemet cum aliis *damnosam* actionem ponendo, sive mediate, suppeditando male agentibus media ad delictum patrandum, scalas, ex. gr., arma, aliave instrumenta, sive tantum exploratorem se constituendo, dum malefactores delictum patrant, in justitiam peccat, ejusque peccatum est plus minusve grave, juxta influentiae suae gradum. Igitur injustitiae rei fiunt 1.º clavicarius, qui falsas claves perficiat, agnoscens iniquum abusum, ad quem adhibendae sint; 2.º qui scalas praebeat, qui eas teneat, dum fur ascendit ad domum per-

(1) S. Liguori. *Theol. mor.*, lib. III, num. 568.

vadendam; 3.º qui fenestras vel januas reseret aut effringat, ut facilem furi aditum faciat; 4.º qui se socium male agenti adjungit, et eum comitatur, ut fiduciam et securitatem animo illius injiciat ad iniquum propositum perficiendum, vel qui stat explorans, dum is crimen palrat; 5.º qui venenum dat alicui, quod sciat esse adhibendum ad alterius interitum, vel arma ei commodat, quem paratum dignoscit ad inimicum occidendum vel feriendum; 6.º notarius et quicumque alios, qui instante usurario, actum condat, quod indubie usurarium judicat; 7.º quicumque denique, ex immediata aut mediata tantum cooperatione, spectatis circumstantiis, haberi potest, uti causa physica vel moralis, totalis vel partialis, sed vere efficax detrimenti proximo illati. De restitutione e parte istorum in sequentibus agemus.

272. Potest ne quis partem aut cooperationem aliquo modo in crimine habere, ubi adsint validæ rationes id faciendi? ex. gr., si abnuere nequeat, quin se probabili objiciat periculo vitam, honorem, fortunasve amittendi? Quin sibi arroget hanc dirimere questionem, quæ doctores hinc inde dividit, ita respondet emin. Goussét: 1.º neminem posse concurrere in damnum alterius, ut illud effugiat quod sibi quis comminetur, ubi hoc damnum sit ejusdem ordinis, ac illud; excepto quod in detrimentum concurrat cum intentione illud reparandi. Si tu damnum in fortunis tantum verearis, non poteris sine peccato concurrere ad damnum alterius, ut te in tuis bonis indemnem serves; nisi id facias animo istum compensandi (1). Si ideo participans adjuvet furem ad inferendum damnum ob metum similis gravis damni in propriis bonis, tenetur ad restitutionem, quia nemo ad damnum alterius cooperari potest, ut proprium avertat (2). 2.º Ubi agatur de damno in bonis fortunæ, licet tibi probabiliter concurrere etiam immediate, si aliter vita pericliteris, veluti si fur tibi mortem minitetur, gladio ad pectus converso, nisi te ei adjungas ad damnum inferendum, vel si impedias aditum illius domus, quo tendit ad furtum patrandum; vel nisi arcam aperias pecuniam includentem, quam vult auferre; vel nisi alios hujusmodi actus ponas. Tunc enim adduceris in eam extremam necessitatem, in qua omnia bona communia fiunt. Sit quidem libera vel necessaria ea causa, quæ te ad hanc necessitatem perduxit: verum semper est, te ad eam fuisse perductum. Si autem times malum superioris ordinis, nempe mortem aut mutilationem membri vel gravem infamiam, tunc pote-

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 571.

(2) *Ibid.*

ris sine peccato, si præter tuam intentionem facias, cooperari ad damnum alterius; quia tunc dominus tenetur consentire, ut, adhuc cum jaetura suorum bonorum, tu vitæ aut honori tuo consulas; alias esset irrationabiliter invitus (1). Hoc igitur in casu nemo te coget ad reparandum damnum, ad quod cooperatus es, cum, circumstantiarum causa, concursus tuus materialis tantum fuerit, non formalis (2). 3.º Si quis nequeat arma denegare alicui, qui inimicum occidere velit, instante alias periculo, ne ipsemet a scelesto occidatur, arma tradere potest, quin ad ullum ei crimen imputetur: numquam tamen licet aliquem privata auctoritate occidere ad effugiendam mortem, quam aliquis alius nobis minitetur: ex. c. non possum curru meo aliquem proterere in via, ut effugiam inimicum districto gladio me persequentem (3).

F. De iis, qui concurrunt ad damnum alterius ut causæ negativæ (Mutus, non obstands, non manifestans).

273. Causæ negativæ et efficaces damni ii sunt, qui quum ratione conditionis atque ex justitia teneantur damnum impedire, eidem non obstant, cum id absque gravi incommodo facere possint. Tres sunt hujusmodi causæ, quæ iis verbis includuntur: *mutus, non obstands, non manifestans*. Igitur ad alterius damnum concurrimus si, cum obligationem ex justitia habeamus damno obsistendi sive loquendo, sive agendo, sive reum denunciando, minime obsistimus. Qui alienum malum non avertit, cum faciliter possit, evidenter peccat; is tamen, nisi vel officio vel contractu expresso aut tacito devinciatur ad hoc damnum impediendum, ad illud resarciendum non tenetur. Ab omnimoda resarciendi obligatione is quoque absolvitur, qui, etsi ex officio teneatur injustitiæ obsistere, abstineat ex eo, quod impedire id nequeat absque notabili detrimento: nisi forte, ratione sui status vel peculiaris conventionis, etiam pericula vis majoris sibi sumpserit. *Non semper ille, qui non manifestat latronem, ait d. Thomas, tenetur ad restitutionem, aut qui non obstat, vel qui non reprehendit; sed solum quando incumbit alicui ex officio, sicuti principibus terræ, quibus, ex hoc non multum imminet periculum; propter hoc enim potestate publica potiuntur, ut sint justitiæ custodes (4).*

274. Lex civilis alicubi imputat parentibus aut tutoribus damnum illatum a filiis minoribus penes eos cohabitantibus; alicubi

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, n. 371.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, vide et opus *Istruzione pratica pei confessori*, num. 36.

(4) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 62, art. 7.

ro non, sed tantum damna lata a mentecaptis aut impuberibus(1). Nec obligatio tunc, etiam in foro externo, cessat ubi parentes, tutores aut curatores probent, non fuisse in sua facultate, ut furtum imdiretur a quo damnum exortum est. Tenentur tamen illi etiam in foro interno injuriam a filio illatam reparare, cum iudex de hoc sententiam protulerit, etsi coram Deo sint a quavis negligentia immunes. Hæc enim sententia, cum æque ac lex, innitatur rationibus publici ordinis, obligatoria evadit; nisi forte fundamentum sententiæ sit in præsumptione facti, quæ falsa omnino sit. Attamen si parentes immunes sint a quovis errore vel negligentia, quæ theologico sensu gravis sit, ipsi ante iudicis sententiam ad nihil tenentur.

275. Pater familias civiliter non tenetur de damno a filio mari illato; videtur autem optimis omnibus hac in re theologis lem valere posse in foro interno æque ac valet in externo, tamen si pater damnum impedire potuerit. Etenim quamvis pater obligetur ad vigilandum circa filiorum mores, et coram Deo graviter peccet, dum filios male agere sinit; nullimode tamen robari potest, eum ex iustitia teneri ad eos impediendos, neroximum lædant. Conditio patris non sufficit, ut talis obligatio constitutatur inter patrem familias et reliquos cives; neque sufficit patriam habere potestatem, ut quis oneretur gestione negotiorum extranei cujuslibet: contractus enim tantum, aut quasi-contractus obligationem hanc inducere valent. Immo id dicendum videtur (ante iudicis sententiam) etiam de patre familias, qui sese remissive habeat quoad damnum illatum a filio minori quidem, sed illis sui compote, ut actiones suas discernere possit; nisi forte tolerantiam patris vel tolerantiam filius habeat quasi approbationem suæ vivendi rationis: tunc enim silentium hoc esset damni causa moralis et positiva.

276. Institutores et artifices etsi civili lege teneantur de damno a discipulis et tironibus suis illato, per totum id temporis, quo eos sub propria custodia servant, nisi probent tale damnum impedire non potuisse; non tamen tenentur injuriam a sibi obiectis illatam reparare, nisi post iudicis sententiam. Eadem viget regula pro dominis et committentibus quoad damnum a domesticis et vicemgerentibus suis latum in iis operationibus, quas ipsi perficiendas illis tradiderunt (2).

Famulus ex officio suo obstarere tenetur, ne extranei damnum

1) Vide. Cod. Sard. art. 1502; Cod. Austr. §§ 248, 1508 et 1509.

2) Cod. Sard. art. 1502; Cod. Austr. § 1515 et 1516.

afferant domino suo ; et nisi id faciat, cum possit, **damnum** met resarcire tenetur. Si tamen detrimentum ab alio famulo dem domus inferatur , opinatur etiam card. Gousset, eum, cum posset obstaré, non obstiterit, peccasse quidem in **charitate** sed non contra **justitiam**, nisi forte dominus illi **specialiter** diderit curam omnium suorum bonorum, vel illorum **peculorum** in quibus dominus **damnum** subit (1). Alii quidem **diversi** sentiunt, ex eo quod non videant, cur famulus quoad **curam** norum domini sui diversa ratione se gerere debeat erga co vos, quam erga extraneos ; sibi excogitantes officium esse muli ut bona domini tueatur a quovis periculo, quacumque parte immineat. Sed in hoc falli videntur ; officium enim muli est iis incumbere quæ **explicite** a domino ei demanda nisi igitur de hujusmodi **vigilantia** etiam in conservos **exp** conventum fuerit, non tenetur famulus eam ex **justitia** præ

77. Peccat ne in **justitiam** confessarius , qui ex **impu** negligentia, vel iniqua de causa, **pœnitentem** non **common** de obligatione restituendi, vel reparandi **injuriam** proximo tam? Tenetur ne ipse in hoc casu restituere , si **pœnitent** sit ? Supponimus **pœnitentem** non consuluisse confessarium peccatum quidem, non vero **injustitiam** inde ortam manifest. Controvertitur apud theologos hæc quæstio: alii confessarium restituendum obstringunt ; alii a quavis restitutione eum a vunt. Postrema opinio iterum Gousseto nobisque probabilis detur : porro quam ratione obligari potest confessarius a stituendum? Forsitan ex officio confessarii ? At vere, ut co sarius, debet quidem **ex officio** omnia pœnitenti spiritualia fragia præbere, quæ ex suo ministerio fluunt, et graviter p nisi pœnitentem moneat de suis erga proximum obligation Sed quam ratione eum obligabis ex **justitia** ad curam ha dam de negotiis extranei, idest creditoris sui pœnitentis? H modi obligatio oriri nequit , nisi e contractu vel quasi-co ctu. Jamvero neque contractus , neque quasi-contractus e inter confessarium et creditores eorum, quos ipse in pœnit tribunali regit. Igitur confessarius in hoc casu non tenetur restitutionem, etsi pœnitens desit (2): quod valet etiam **pro** fessario, qui in cura animarum sit. At si rogatus confessarius a pœnitente utrum restituere teneatur, ex culpabili imperiti

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 544.

(2) Suarez, Henriquez, Vasquez, Lugo, Bonacina, Serra, Saa, Ledesma lentia, Lessius, Laymann, Sporer, Paulus, Daelmann, Conink, Malder, V Billuart, Liguori, Bouvier, etc. etc.

DE HIS, QUI CONCURRUNT AD DAMNUM ALTERIUS NEGATIVE. 481
spondeat non teneri; diximus jam tunc confessarium ipsum gravari restituendi obligatione, quia culpabiliter positive influit in tertii damnum.

278. Testis, qui indubie delictum quoddam et delinquentem agnoscat, non tenetur ex justitia sponte coram iudice se sistere ad delictum deponendum. Id non faciens peccat quidem in charitatem, si suum testimonium necessarium sit, ne innocens opprimatur; attamen non peccat in justitiam. Item dicas de eo, qui e sua regione discedat, ne de huiusmodi negotiis in iudicium vocetur. *Licet possit ille graviter peccare contra charitatem, non tamen peccat contra justitiam, cum nemo teneatur præcepto superioris parere, antequam ei imponatur* (1). Verum solvitur ne item a restituendi obligatione, si in iudicium vocatus, adesse renuat, aut juridice interrogatus, pertinaciter respondere recuset? Plures inter theologos eum tunc obligant ad restitutionem; nobis tamen una cum Gousselo probabilior videtur eorum opinio, qui a restitutione immunem faciunt. Peccat ille quidem et in charitatem erga proximum, et in obedientiam erga magistratus, et etiam in virtutem religionis, si forte iuraverit se esse veritatem testaturum: at dici nequit, vel saltem nequit probari, eum in justitiam commutativam peccare. *Testis legitime interrogatus a iudice, non tenetur veritatem deponere, nisi aut ex præcepto iudicis aut ratione iuramenti præstiti, unde tacendo veritatem non peccat contra justitiam, sed tantum contra obedientiam* (2). Aliter res se haberet, si falsum testimonium præstiterit, uti ostendimus agentes de octavo Decalogi præcepto.

279. Qui a communitatibus vel a privato domino constituti sunt ad sylvas, agros, vineas, aliasve proprietates custodiendas, ex officio obligantur ad quodvis damnum et detrimentum impediendum, et ad delinquentem denunciandum sub pœna solidariae obligationis reparandi permissam injuriam. *Tenentur ad restitutionem custodes vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant* (3). *Tenentur crimen denunciare vel accusare... Alias tenentur ad restitutionem damnorum, quæ ob omissionem accusationis obveniunt* (4). *At vero si hoc officium perficere negligant, tenentur ne ad mulctam, qua reus mulctaretur? Sub iudice lis est: alii affirmant;*

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 270. — Lugo, Lessius, Bonacina.

(2) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 270. — Lugo, Lessius, Vogler, Sylvius, Billuart, etc.

(3) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 574.

(4) *Ibid.*, num. 236.

negant alii. Postrema opinio Gousseto satis probabilis videtur, ut secure in praxi adhiberi possit. Custodes enim accusationem omit- tentes peccant quidem in legalem justitiam, sed quoad mulctam non videntur peccare in justitiam commutativam, quia status, com- munia et privati domini jus ad mulctam non habent, nisi post judicis sententiam (1). Quod de custodibus, idem dicas et de iis, quibus demandatum est publica vectigalia directe aut indirecte exigere (2).

G. De iis qui ad damnum alterius concurrunt, eum ab assequenda utilitate impediētes.

280. Si quem ab utilitatis, lucri vel cujusvis beneficii adeptione prohibeamus, qui jus habet ad ea, nos, qui eum efficaciter impe- divimus ne hæc bona consequeretur, peccavimus in justitiam, etiamsi a fraude, vi, minis abstinentes, usi tantum simus precibus vel sollicitationibus, quæ natura sua sufficerent ad eum moraliter impediendum a consequendo, quod sibi debebatur. Tunc enim essemus quasi suasores et correi injuriæ ei illatæ, quam ideo in solidum reparare deberemus.

281. Si, e contra, ille qui prohibetur a bono assequendo, nullum in illud jus acquisierat, distinguere oportet: vel qui eum amovet a bono consequendo aut a lucro obtinendo, utitur fraude, menda- cio, calumnia, vi, minis, aliisve mediis iniquis; vel utitur tantum precibus et sollicitationibus ad removendum eum, in quo spes hujus boni aderat. Si primum, justitia violatur, quia etsi impe- ditus nullum jus acquisierit in rem, in bonum nempe desidera- tum et speratum, jus tamen habet, ne a bono assequendo mediis illicitis et iniquis prohibeatur. Qui igitur prohibet restituere te- netur pro rata spei, quam impeditus habebat ad rem sive bonum consequendum. Si tamen ageretur de ecclesiastico beneficio, de publico officio, vel de quovis alio munere, justitiam non læderet qui quovis modo eum amoveret quem certe indignum vel ineptum dignosceret, dummodo tamen injuria reparetur, quæ (*mediis nempe injustis*, calumnia ex. gr.) fuerit ei irrogata.

282. In secunda autem hypothese, nulla habetur restitutio obligatio, quia preces et sollicitationes libertatem non adimunt ei, a quo boni vel lucri obtinendi spes inerat postulanti. Igitur in

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV. num 256. — Lessius, Lugo, Sanchez, Tanquer. Azor, Bannès, etc. etc.

(2) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 256.

justitiam non peccat, qui precibus aut consiliis aliquem removet a legando vel donando ei, cui gratificare volebat: idque probabilius valet etiamsi animo invido et vindicativo id fiat. Quamquam enim hujusmodi animi sensus charitatem lædant, obligationem tamen restituendi non pariunt, nisi cum invidiam et odium actus comitetur natura sua perniciosus (1). Aliter tamen esset si ad impediendans beneficas alicujus dispositiones erga aliquem uteremur sollicitationibus nimis molestis, vel precibus ad reverentialem timorem incutiendum sufficientibus. Tunc enim qui ita vexaretur, satis liber non esset.

§ 4. De solidaria restituendi obligatione.

283. Præter solidariam obligationem, quæ assumitur ex aliqua conventionione, de qua locuti jam sumus ubi de obligationibus conventionalibus, obligatio restituendi in solidum oriri potest etiam ex cooperatione vel participatione in re criminosa. Hæc altera solidariæ obligationis species ea est, qua totum damnum plures ita reparare tenentur, ut qui potiore operam ad damnum contulerint, utpote causa principalis, primi teneantur ad integram restitutionem; cæteri vero, illis tantum deficientibus, et etiam cum jure regressus in eos, qui primo loco tenebantur, vel in eos, qui secum simul restituere debebant. Solidaria obligatio de damno reparando inest omnibus, qui ad illud inferendum ita cooperati sunt, ut omnes et singuli haberi possint tamquam totius damni causa *totalis* et *efficax*, *physica* vel *moralis*, *positiva* vel *negativa*. Hæc jure naturæ constituta civilibus etiam legibus sanciantur (2).

284. Igitur ut aliquis teneatur in solidum ad resarciendum damnum ab altero illatum, non sufficit, quod illi occasionem præbuerit, sed requiritur, ut tamquam efficax ejus causa considerari possit. Paulus, ex. gr., primus alterius vineam ingreditur ad uvas furandas. Petrus inde occasionem arripit ad idem agendum, itemque Ambrosius exemplo Pauli et Petri illectus. In hoc casu Paulus non tenetur nisi de uvis a se ablati, ita et Petrus, ita Ambrosius. Præterea enim Pauli exemplum occasio tantummodo fuit, non efficax causa furti a duobus aliis patrati (3). Ita rursus

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 584. Billuart, Navarrus, Soto, Lessius, Laymann, Sylvius, etc.

(2) Ita et Cod. Austr. § 896 et 1302; Cod. Sard. art. 1500 et seqq.

(3) Liguori, *Theol. moral.*, lib. III. n. 537. Sauchez, Vasquez, Laymann, etc.

statuendum videtur, etsi Paulus furtum ea mente patriverit, ut suo exemplo alios quoque ad crimen adduceret. Pauli enim intentio, etsi prava, quum omnino interior fuerit, malum exemplum efficacius reddere non potuit.

285. Si tamen complures, conspiratione inita, efficaciter concurrant ad alterius damnum, se invicem ad crimen suadentes, omnes ad damnum resarciendum solidarie obligantur, ita ut si nemo præter quam unus tantum illud reparare velit, is teneatur ad integram reparationem, jure tamen regressus in suos cooperatoros illi manente; idque probabilius tum etiam, cum damnum illatum fuerit absque concursu hujus vel illius correi. Talis vero sententia ferenda videtur de omnibus casibus, in quibus plures simul partem suscipiunt in eodem damno ferendo, simul conspirantes et mutuam auxilium sibi conferentes; sive objectum damni divisibile sit, veluti, puta, damnum allatum vineæ, orto, aut acervo tritici; sive de re indivisibili agatur, veluti de domo, de navi igne consumpta. Si tamen complures operarii vel famuli, ex communis domini mandato, furtum vel vastationem divisibilem peragant in quadam sylva aut vinea aut prædio, quin ullum inter eos mutuam auxilium vel incitamentum intercesserit, videntur illi, deficiente domino, ad solidariam damni reparationem obligari non posse: et satis quidem erit si quisque damni partem a se illatam reparet, cum nemo ex iis æstimari possit causa totalis et efficax, physica vel moralis totius damni.

286. Qui tenentur in solidum ad aliquam injuriam reparandam non tamen eodem ordine obligantur. Igitur 1.º si de re furtiva agatur, qui eam detinet, præ cæteris eam proprietario restituere tenetur, vel pretium eidem solvere, si eam mala fide consumpserit. Si hæc restitutio locum habuit, correi furti ab omni obligatione solvuntur. Teneri tamen adhuc possunt in solidum ad reparandam extrinsecam injuriam, si qua furti causa proprietario obvenerit. 2.º Si agatur de damno, quod neque ex furto neque ex rapina proveniat, puta de incensione domus, tum is præcipue damnum resarcire tenetur qui illud jussit; ipse enim fuit præcipua illius causa. Si vero is damnum reparet, vel ei debitum a creditore remittatur, cæteri cooperatores a quavis obligatione absolvuntur.

Mandanti accedit mandatarius; ipse enim post mandantem est præcipua damni causa. Hinc si mandatarius damnum reparet, vel eum creditor absolvat, consilarii, consentientes et cæteri cooperatores, excepto mandante, absoluti evadunt. Quo in casu mandans manet adhuc obligatus erga mandatarium, qui re-

stituit, vel erga creditorem, qui debitum mandatario tantummodo remisit, nisi simul creditor expresse a reparatione eum etiam liberaverit, qui prima præcipua causa fuit damni sibi illati.

Si vero neque mandans neque mandatarius reparare velint, consilarii alique *positivi* cooperatores tenentur in solidum ad totius damni reparationem: nemo tamen tenetur in antecessum præ cæteris. Si unus ex cooperatores integrum damnum resarciat, erga reliquos sit creditor pro rata portione uniuscujusque, cæteri autem non tenentur in solidum erga eum.

Postremo loco succedunt cooperatores *negativi*, qui ad restitutionem non obligantur, nisi renuentibus cooperatores positivis. Inter se autem eodem ordine veniunt, et nemo tenetur cæteros prævenire. Cooperator tamen negativus, qui damnum resarcivit, regressum habet in cæteros cooperatores sive positivos sive negativos, juxta ordinem superius expositum, idest incipiendo a rei furtivæ detentore, transeundo ad mandantem, deinde ad mandatarium, et ita successive.

287. Quod ad praxim attinet, quia in hac quæstione de solidaria restitutione res ardua est rudioribus præsertim fidelibus, quales sunt plerique inter agricolas, obligationem suadere restituendi id, quod alii sumpserunt, vel integraliter reparandi damnum, ad quod simul cum aliis participaverunt; confessarius, si occurrat poenitens bonæ fidei, sed conscientiam laxiorem gerens, opportunius agat eum adhortando ad restituendum juxta suæ conscientiae dictamen, potius quam edocendo de integræ restitutionis obligatione. Quæ agendi ratio hac quoque de causa præferenda est, quod hisce in casibus satis præsumi potest, dominum vel creditores consentire, ut, qui solidarie obligatur, particulariter tantum restituat, cum si ad totum obligetur, valde timendum sit, ne nihil omnino restituat. Hoc est monitum, quod confessariis præbet S. Alphonsus in *Practica Instructione* (1); qui alibi etiam ait: *Animadvertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit eos obligare ad totum, cum difficulter isti sibi persuadeant teneri ad restituendam partem a sociis ablatam. Quin immo satis præsumi valet, quod ipsi domini quibus restitutio debetur, consentiant, ut illi restituant tantam partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum, quod nihil restituant, si obligentur ad totum* (2).

(1) *Istruzione pratica pei Confessori*, de VII præcepto, n. 34.

(2) *Theol. mor.*, lib. III, num. 579.

anctas. *Detentio res quæ contra iustitiam, ait S. Thomas, cum rationem nocuenti habet cum acceptione injusta, ac ideo injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio* (1). furti notio penes omnes obtinens ultimo ad hanc theolog definitionem contrahitur: *Furtum est injusta rei alienæ ab Injusta, id est, domino rationabiliter invito. Si rem non assumis, cæteroquin certus de domini consensu, nullum facis. Scienti et volenti non fit injuria. Et item furtum non res, si manum mitteres in rem alienam invito irrationali domino, quod evenit in casibus extremæ necessitatis, uti in videbimus.*

289. Aliud est simplex furtum, aliud rapina. Simplex furtum vel latrocinium proprie consistit in re occulte et inscio de surripienda. *Propria ratio furti est, ut sit occulta acceptio alienæ, ait S. Thomas* (2). Si vero furtum aperte et per vi rei possessorem patrat, tum rapinæ nomen assumit. *Rapina quamdam violentiam et coactionem importat, per quam e justitiam alicui aufertur, quod suum est* (3). Præter injuriam quam cum simplici furto communem habet, rapina etiam per injuriam infert, quæ peccati speciem mutat: *Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, et aliam furtum. Ergo propter differunt specie* (4). Dantur etiam aliæ furti species; sufficiunt, prout monet Catechismus Concilii Tridentini, furti et rapinæ notionem fidelibus evolvere, ad quas duas species et cæteræ contrahuntur. *De his duobus, furto et rapinis, dixisse erit; ad quæ tamquam ad caput reliqua referuntur* (5).

290. Furtum iustitiæ simul et charitati opponitur: ac ta

ipso; ait enim Apostolus: *Neque fures, neque rapaces regnum Dei possidebunt* (1), nisi de eo poenitentiam in hac vita egerint, et, in quantum fieri potuit, ablatum restituerint. Inde illa S. Augustini sententia, quæ in jus canonicum petransiit: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest* (2). Cæterum, furtum non semper est mortale peccatum, admittit namque materiæ parvitatem. Sed quonam valore constituitur gravis materia, ad mortalem culpam sufficiens? Mathematicæ id determinari non potest; ex quo fit ut doctores inter se minime conveniant. Quidam enim opinantur, sufficere ad mortale peccatum valorem respondentem diurnæ operarii mercedi, qui ex eadem competentem victum sibi comparare queat. Alii vero plures inter antiquos tuentur trium libellarum valorem, sive diviti sive pauperi ablatarum, esse ex se ipso materiam gravem. Nunc vero temporis, attenta argenti vilitate, merito præfigendus videtur elatior numericus valor, quinque scilicet aut sex libellarum; ideo emin. card. Gousset reapse arbitratur, furtum hujusmodi summae, vel objecti æquivalentis pretii, communiter habendum esse mortale. Insuper notamus, toties etiam censendum adesse peccatum mortale, quoties dominus vera et gravi injuria afficiatur, nisi ob valorem rei ablatae, saltem ob extrinsecum damnum quod inde ei obveniat: nam levis materia ex furti circumstantiis gravis fieri potest; veluti si operario subriperetur instrumentum exigui sane valoris, ad ejus tamen operam necessarium, cujus hinc ablatio eum notabili damno afficeret. In hoc autem casu teneretur fur non solum ad instrumenti restitutionem, sed etiam ad consecuti damni reparationem, si confuse saltem prævisum fuerat.

291. In justitiam semper peccat, etiam qui se pluribus furtis obstringit, utcumque si in se spectentur, parvi momenti; ac sæpe etiam mortalis culpæ periculo occurrit. In hac vero quæstione statuitur: 1.º eum qui successive patrat quemdam numerum levium furtorum, sive in eandem, sive in diversas personas, hoc consilio ut dives fiat et ad notabilem materiam pertingat, mortaliter peccare singulis exiguis furtis; quoties enim furatur, et renovat, et ad actum perducit intentionem graviter culpabilem. Cæterum peccatum, prouti justitiam lædit, *effective* non evadit mortale, donec ejusdem auctor *realiter* gravem materiam non attigerit. 2.º Eum, qui pluribus exiguis furtis delinquit, haud ta-

(1) I. Corinth. VI, 10.

(2) Ep. CLIII.

men intendens in materiam gravem, in unoquoque furto culpam tantum venialem admittere, nisi furta inter se moraliter coalescant. 3.º Si hæc furta levia unum moraliter constituent, eorum auctorem, etsi non intendentem in notabilem summam, mortaliter peccare per furtorum postremum, ubi animadvertat, hoc furtum gravis culpæ materiam complere. Ex judicio card. Gonsæ set tunc furta mortaliter conjuncta habenda sunt, cum inter plurimum mensium spatium non distent. Asserendum 4.º qualecumque tandem adsit intervallum inter singula furta, latronem detinentem notabilem pecuniæ summam his furtis congestam, sine mortali peccato eam integram possidere non posse; quia non quam licet aliena bona retinere. Præceptum enim non tantum jubet proximi damnum vitare, sed etiam prohibet, ne quis in aliena injuste ablata ditiescat. 5.º Eum graviter peccare, qui per eodem tempore in diversas personas levia exercet furta, quæ tamen complexive sumpta gravem materiam constituent. 6.º A mortale peccatum constituendum ex pluribus levibus furtis successive patris requiri summam majoris momenti, quam si uno furto ablata fuisset. Sic pariter summa pluribus surrepta, vel sufficiat ad mortale peccatum, notabilior esse debet, quam si uni tantum individuo adempta fuisset. Sed quænam ulterior quantitas ad id requiritur? Alii duplicem, alii vero minorem vel majorem assignant. Quare in praxi standum erit judicio viri prudentis, ratione habita tum naturæ furtorum, tum modi quo eadem fuerint perpetrata (1).

292. Qui se gravi peccato in justitiam obstrinxerunt ex plurimum levium, imo etiam minimorum per se furtorum successione, tenentur sub mortali ad restitutionem. Pontifex Innocentius XI damnavit sequentem propositionem, quæ eos exemptos facit a gravi obligatione, quæcumque tandem sit ablata pecuniæ summa: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis* (2). Sed furi, ut a gravi restituendi obligatione exoneretur, sufficiet restituere postremorum furtorum materia, ex cujus conjunctione cum illa præcedentium furtorum exurgit mortale peccatum; atque hinc tum sub levi tantum obligari incipiet, cum penes se retinuerit materiam non sufficientem ad gravem injustitiam constituendam (3).

(1) Videre est S. Alphonsum de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 530, et item *Examen raisonné sur les Commandements de Dieu*, vol. I.

(2) Decretum anni 1679.

(3) Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 533.

293. Ille furari dicendus est, qui fructus sumit in alieno fundo, dum rationabiliter consensum domini supponere nequit, qui eodem gaudet jure in fructus fundi, quo in ipsum fundum; *res enim fructificat domino* (1).

Furtum quoque dicimus, proindeque injustitiam reparandam, in aliena sylva ligna cædere, sive sit patrimonialis nempe privata, sive communalis idest communitati vel parœciæ addicta, sive nationalis seu pertinens ad statum. Non enim minor instat obligatio non furandi communitati et ipsi reipublicæ, quam simplici privato. Cæterum detrimentum illatum sylvæ communitatis vel status, ut perveniat ad mortale peccatum, majus sane esse debet, quam si inferatur sylvæ alicujus familiæ vel civis. Adnotandum tamen, haudquaquam vexandos esse pauperes vel egentes operarios, qui colligunt in silvis communalibus aut nationalibus vel etiam in privatis ligna arida et tribulos idest improba rubeta, qualia sunt genistæ, spina, sambuci, juniperi atque alia hujusmodi; ad quæ dominus minime attendit. Insuper, hac in re, spectanda est locorum consuetudo, quæ plus minusve facultatis pauperibus facit, saltem respectu ad sylvas publici domini, prouti habent aliunde plus vel minus commoditatis ad sibi procurandam lignorum portionem absolute necessariam.

294. Vetitum est manus immittere in bona aliena etiam in casu necessitatis, nisi urgeat necessitas *extrema*. Pontifex Innocentius XI damnavit contrariam propositionem, quæ sic effertur: *Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi* (2). Quicumque ergo non modo in mediocri sed etiam in gravi necessitate furatur, mortaliter peccat, si surripiat magni valoris rem; necessitas enim, qua premitur, potest quidem furti gravitatem attenuare, at non veniale tantum illud reddere. Aliter dicendum de eo qui versatur in extrema necessitate. Hæc vero necessitas adest, cum quis ex actuali deficientia rerum suæ conservationi necessariarum, constituitur in imminente periculo occumbendi, vel amittendi aliquod principalium membrorum, vel mortalem morbum contrahendi. Iste est casus, rarissimus

(1) Excipiuntur juxta Cod. civ. Austr. fructus pendentes ex ramis, qui supra fundum vicini sese expandunt, qui licet proprie domini arboris, tamen domino fundi adjudicantur, qui potest et ramos præcidere, sicut et radices evellere, quæ in eodem allignant: § 422. Quo in casu etiam ex jure naturali videtur semper posse vicinus colligere et retinere fructus, qui ex se decidunt in suum fundum, et pariter cuique licere assumere fructus ex arboribus secus ripam consitis in publicam viam delapsos. Talis sane consuetudo omnibus innotescit, nec est qui reclamet.

(2) Decretum anni 1679.

sane, quo licet absque furti culpa ex aliena proprietate mittere, quorum tantum auxilio periculum vitari vel depelli; tum enim omnia bona, saltem quoad usum, communia sunt adeo sit evidens et urgens necessitas, ait divus Thomas, manifestum sit, instanti necessitati de rebus occurrentibus eveniendum, puta cum imminet personæ periculum, et aliter venire non potest; tum licite potest aliquis ex rebus alienis necessitati subvenire, sive manifeste, sive occulte sublatis hoc proprie habet rationem furti vel rapinæ (1). Hæc de penes omnes theologos obtinens, summa tamen cautione ferri debet, ne hinc plurimi se ipsos decipiant in dijudicandam extremam inter et gravem necessitatem. Animadvertimus juxta probabiliorem et communio rem sententiam, eum qui sumpsit rem alienam in extrema necessitate, teneri reddere mino æquivalens rei, saltem si magni sit valoris, si aliunde eam absumpsit, alia bona tenebat, vel ea se consecuturum erat (2). Addimus præterea in extrema necessitate versari non amplius permitti rei alienæ usurpationem, si eam si mittere nequeat quin ejus dominum in eandem necessitatem adducat. *In pari causa melior est conditio possidentis.*

295. Inter furta recensere non possumus resumptionem boni, quod sit penes latronem vel injuste retinentem; neque furari illum dicimus, qui sumit æquivalens debito ab aliquo et stricto jure sibi debitore; nec illum injustitiam admittit solvere recusat, quod alteri debet, qui tamen, etsi jam arit dies solutioni constitutus, ei solvere recuset debitum tum et proprio debito æquivalens. Hæc agendi ratio appropinquat compensatio. Verum ut compensatio in foro externo sit interno licita sit, præferre debet conditiones, quas se constituimus (3). Servus se furti culpa obstringit, si stipendium nimis tenue dijudicans, utatur compensatione in res domini ut recipiat mercedem labore condignam, vel etiam aliorum stipendio suum par efficiat. Hæc injustitia ei repetenda est, vel restituendo ablatam, quoadusque potest, vel si gravi incommodo id non possit, dominum reficiendo per quod particularia officia supra debita. Hinc Pontifex Innocentius hanc propositionem damnavit: *Famuli et famule domestici sunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam*

(1) Summ., part. II, sec. quæst. 6, art. 7.

(2) Vide S. Alphonsum de Liguori, Theol. mor., lib. III, num. 520.

(3) Vide ubi de Compensatione, in articulo de Obligationum contractuum extinctione, hoc ipso in tractatu De Septimo Decalogi præcepto.

quam majorem judicant salario, quod recipiunt (1). Quod de famulis, etiam de artificibus et operariis dicendum est, qui præsumentes se non satis lucrari, jure putant aliquid se posse auferre iis, quibus operam locaverunt.

B) *De furtis injuriisque conjugum, filiorum, famulorum et operariorum.*

296. Uxor a mariti, maritus vero ab uxoris juribus invicem abstinere debent, nuptiales pactiones scrupulose servando. Uxor in justitiam peccat, si quidpiam, ut in sui bonum convertat, ex iis sumit, quæ viri sunt; et hic similiter culpabilis fit sumendo ac dissipando ea, quæ sunt uxoris. Utriusque enim bona et negotia inter se distinguuntur. Sed ut furtum inter conjuges mortale evadat, materiam longe majorem attingat oportet, quam si inter extraneos patratum fuisset; atque, utrum adsit, definiendum est solum ex judicio prudentis, qui varias facti circumstantias, et animum plus minusve bene affectum mariti erga uxorem, vel uxoris erga maritum prius perspectum habuerit.

297. Maritus justitiam violat sive auferendo uxori, eadem invita, bona quæ libere et integre administrare potest, sive per secretas donationes, inscia et invita uxore, bona forte ex pacto communia alienando in favorem affinium vel filiorum prioris connubii; sive hæc eadem bona conferendo in reparationem injurarum sibi personalium, vel dissipando ad libidinis et intemperantiæ alimentum, vel ad improbam adulteramque mulierem sibi comparandam; sive demum per fraudem, aut vim, aut minis uxorem compellendo ad noxias pactiones, vel ad alienationem alicujus immobilis, in cujus locum nil aliud sit ullimode sufficiens.

298. Peccat in justitiam mulier, quæ, renuente marito, detrahit notabilem summam ex communibus bonis, vel ex redditibus eorum inter propria bona, quorum ipsa liberam fruitionem non habet, ut in ludum vel in sumptus inutiles et luxuriosos sive ornatum sive mobilium impendat. Sed immunis a culpa ea mulier habenda est, quæ aliqua e communibus bonis conferat ad modestum sui ornatum et conditioni proprium, vel ad filios decenter vestiendos, sive ad familiam rebus necessariis instruendam, cum hisce non consulat maritus dissolutus vel avarus.

Item peccaret in justitiam uxor, si, invito marito, communia bona in suorum propinquorum utilitatem alienaret; non esset

(1) Decretum anni 1679.

tamen culpanda, si ad hunc finem aliquid assumeret a ditibus suorum bonorum paraphernalium, vel quorum administrationem teneat. Pariter non peccaret, si motione ex bonis communibus uteretur ad sublevandam patris aut matris, vel filiorum prioris connubii, cum aliunde nihil haberet: maritus enim id ei rationabili tribuere nequit. Sed idem ne valet respectu quoque a fratres aut sorores? Uxor certe facultatem habet per tas eleemosynas opem ferendi fratri et sorori inopia jure enim meritoque potest, quicumque tandem sit maritus, aliquid in eleemosynam erogare vera egestate lab jam modo quod ei pro extraneo licet, potiori de causa et sorore facere licebit.

299. Uxor quæ in maritum furto peccaverit, illud, fieri potest, cito reparare tenetur per media, quæ in potestate. Restitutio tum facilis evadit cum uxor hic aliquibus bonis fruatur. Aliter tenetur marito aut ejus legare summam sufficientem ad injuriæ reparationem modi tamen legatum objecto careret, si filios marito igitur, ex eo quod ipsi utriusque hæredes sint; dummodo non defraudet ea bonorum parte, quam adepti essen marito non surripuisset.

300. Peccat filius, qui de bonis patris vel matris insciis ac invitis, aliquid sumit. *Qui subtrahit aliquid suo vel matre, et dicit hoc non esse peccatum, particeps micidæ* (1). Peccatum hoc justitiam violat, et plus grave judicatur, ex majori vel minori furti gravitate, consideratione census et onerum patrisfamilias. Sed ut tale hujusmodi furtum, cæteris paribus, valde longe momenti esse debet, quam si ab extraneo patratum vero agatur de furto filii unici, notabilior etiam summatur, quam si alii filii parentibus essent. Attamen facit filius qui patri vel matri surripiat, quod sibi absolutarium est ad sustentationem et talem decorem, quæ conditio postulat, si id a parentibus ei prorsus deneget cæteroquin ipse per obedientiam et laborem filialis officia laudabiliter adimplet. Cuique enim laboranti decentimentum, quod in jure importat victum, indumentum et nutritionem, juxta dispositiones civilium quoque legum.

301. Filius, qui patris negotia una cum eo agit,

(1) Proverb. XXVIII, 24.

nomine operatur, jure ne potest sive ex integro sive saltem ex parte lucrum factum repetere, ac, renuente patre, uti compensatione, secreto tollens unam vel plures summas equivalentes remunerationi, quam sibi debitam præsumit? Minime; hoc enim lucrum, ut jam adnotavimus (1), recidit in peculium profectitium, in quod filii nullo jure gaudent; et quidquid lucrantur filii, qui morantur ac degunt in paterna domo, ad illud peculium pertinet. *Quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reverti debet* (2); nisi forte filius separatim commercium instituerit, vel cum patre societatem inierit. Ex eodem principio inferimus, filium mercatoris vel cauponis domesticis negotiis operam impendentem immerito a patre stipendium exigere, proindeque immerito uti occulta compensatione, si illud ei denegetur a patre. *Cum hæc sententia sit valde probabilis*, ait S. Alphonsus, *ideo si pater negaret salarium, vel filium puderet illud petere, minime potest filius occulte sibi illud compensare* (3). Neque dicas hunc filium in pari circumstantia versari ac servum stipendio fraudatum: quinam enim servus suæ non præferret filii conditionem? quinam ex filio mercenarius in familia fieri vellet, seque a patre in præsentia ac futuro tractari ferret, tamquam stipendio ductum? Quæ diximus, intelligenda sunt tum de filiis in majori ætate, qui vivunt et laborant cum parentibus, tum de minoribus, etiamsi plusquam alii fratres et sorores operentur. Qui ergo hoc pretextu patri notabilem summam abstulerit, tenetur eam restituere, et in casu impossibilitatis, eandem remittere hæredibus in patrimonii partitione, nisi ei pater, uti non raro contingit, aliquo modo explicite debitum dimiserit. Sic etiam non amplius teneretur eam summam adjicere massæ honorum dividendæ, si certo sciret, cæteros cohæredes, sive ante, sive post successionis institutionem, sufficienter se inde pariter compensasse.

302. Peccat in justitiam filius, qui merces aut alia parentibus furatur ut postea venundet et pecuniam insumat in crapula, in ludo aut in explenda libidine. Idem dicas si in usus criminosos aut alio modo illicitos conferat pecuniam a patre acceptam, ut sumptibus suæ educationis provideat, vel necessaria sibi comparet. Attamen si, omnibus perpensis, pecunia in malum conversa haud multa sit, facile impetrabit a patre condona-

(1) Vide superius, hoc ipso tractatu de Septimo Decalogi Præcepto, ubi de *Peronis juris proprietatis capacibus*, quid de filiis dictum est.

(2) Justinianus, *Instit.*, lib. III, tit. 9.

(3) *Theol. mor.*, lib. III, num. 544. — Vide pariter De Lugo, Sanchez, Syl-

vium.

test (1). mercenarii diurnales summe culpabiles non, cum
ri non vacantes ut debent, nihilominus integram exigunt
cedem (2). Demum ut superius docebamus, non possunt a
furti excusari servi atque operarii, qui in supposito, quo
larium et lucrum minime sufficiens sit, licitam sibi arbitri
occultam compensationem (3). Si damnum illatum grave est
certe reparare debent, vel restitutione, si fieri possit, vel au
laboris et diligentiae in munere suo absolvendo.

304. Sed violant justitiam etiam domini, cum absque
tivo, vel ex toto vel ex parte debitum salarium non solvunt
operariis ac famulis; quin immo ne possunt quidem hanc
tionem differre ultra tempus pacto vel consuetudine pre
ptum. *Qui debitam operariis mercedem non solvunt, sunt ra*
ait Catechismus Concilii Tridentini (4). Sanctus vero Je
hanc injustitiam Dei ultionem provocare dicit: *Ecce merce*
rariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudati
vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabao
troivit (5).

C) De reliquis frequentioribus in justitiam peccatis.

305. Qui in commercio fraudolenter se gerunt, tum p
tum restituendi obligatione obstringuntur. Eos præ cæteri
dicimus, qui ut integras absque pretii imminutione merce
dunt vitiatas et corruptas, vel in venditione dolosis pond
aut iniquis mensuris utuntur: quod detestabile est Deo. S

bona non est bona (1). Si venditor, qui non æquo pondensura utens, vel alio quolibet modo dolose agens, hinc notabilem pecuniæ summam sibi comparare, toties peccat, quoties sic vendit, etiamsi levia sint singula. Noniam vero in hisce casibus difficulter comperiri potest, an illatum fuerit damnum, melior restituendi ratio talitatoribus esset pretium imminuere rerum venalium pro ab aliquo tempore frequentius adeunt eorum officinam ptuaria, vel aliquid supererogare consuetæ mensuræ. Si rcator jam commercio valedixerit, injuste acquisita conet in bonum vel pauperum, vel alicujus instituti publicæ ; quia attenta impossibilitate restituendi singulis emptote præsumitur eorum intentio ut in bonum pauperum, Eccl societatis cedant quæ sibi deberentur.

Quod de mercatoribus dicimus, intelligendum quoque atoribus ac sutricibus, qui retinent panni sectiones alimmenti, deque omnibus operariis, qui aliquid subtrahere aliena, quam præ manibus habent, ut de ea illud opus sit, cujus pretium manu accipiunt. Neque enim hi mercator operarii exeusari possunt ex eo, quod cæteri idem, ac fat, ideoque nihil aliud iisdem reliquum sit, quam ut geant rerum venalium ac opificiorum.

Juxta Catechismum Concilii Tridentini, qui per artifices simulata verba, aut per affectatam inopiam ab aliquo n extorquent, videntur et ipsi furti culpa adstringi, immo us peccatum admittere, quod furto mendacium superad-). Tenentur ergo restituere quidquid receperunt; prævero intentio eorum, qui elemosynam largiti sunt, imit hæc restitutio vere egentibus fiat.

is positus, dicendum esset peccare in justitiam illum se-alumnum, qui cum facile pensionem solvere posset, afgestate, aucuparetur auxilia a cleri et fidelium charitate. oribus enim hæc auxilia suppeditantibus ea sane est t iis subveniant, qui, moraliter loquendo, sumptus clericationi necessarios impendere nequeunt. Idem valet etiam no qui, ut inops, acciperet subsidia sine intentione nelesiasticæ vitæ ineundæ, neque propriæ vocationis perlæ. Attamen, nisi juvenes de hac re moniti fuerint, boem in iisdem supponere præstat. Quidquid tandem sit,

ne in hac re augustiis locus fiat, videant parochi, ne seminario præsentent veluti pauperes et egenos eos parœciæ suæ alumnos, quorum parentes pensionem solvere valent.

308. Idem Catechismus inter fures, idest injustitiæ reos, eos quoque recenset, qui muneris publici aut privati, cui præfecti sunt, obligationes negligendo, non ideo adnexum emolumentum recipere negligunt. *Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui, cum ad privatum aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantum ac pretio fruuntur* (1). Pariter qui ob incuriam, vel diuturnas et frequentes vacationes haud permissas, vel minus diligenter, vel tantummodo per intervalla satisfaceret obligationibus sive erga rempublicam, sive erga communitatem aut parœciam, sive erga privatum susceptis, jus non haberet ad eadem honoraria, et ad eandem mercedem, ac si illis non defuisset. Id non solum de magistratibus, iudicibus, omnibusque munere aliquo insignitis, sed etiam de Ecclesiæ ministris valet. Sic episcopus, canonicus, parochus, nec non sacerdos quilibet beneficio instructus, aut animarum curæ vel alicui officio præpositus, si residentiae desunt, aut obligationes per canones impositas non absolvunt, illicite sua facerent assignata sibi honoraria; si vero partem solummodo muneris obirent, respondentem honorarii partem jure retinentes, reliquam tenerentur in Ecclesiæ bonum conferre.

309. Omnes ex justitia publicis impensis contribuere obligantur, prouti cujusque bona et media ferunt. Leges enim onera distribuentes, sive directa sive indirecta, obligatoriæ sunt. *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo* (2). *Necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam; ideo enim et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem* (3). Sic pariter, ut docet Catechismus Concilii Tridentini, qui solvere recusant *vectigalia ac tributa*, rapinæ culpabiles fiunt: *In hoc crimine rapacitatis includuntur* (4). Debent ergo institutores et rectores fidelium eis identidem in memoriam revocare obligationem satisfaciendi exacte et libenter oneribus directis aut indirectis e vigenti lege incumbentibus.

(1) De VII præcepto.

(2) Matth. XXII, 21.

(3) Rom. XIII, 5, 6, 7.

(4) De VII præcepto.

populorum minime expediret nuper citata Catechismi verba nimis rigora, fraudem equiparando furto ac rapinæ, attento dolendo hæc populorum contemptu in plerasque fiscalium legum. Valde iam communiter obligatoria non censetur solutio vectigalium, si cum nequeat eludi vigilantia eorum, qui iis exigendis præsti sunt. Confirmant vero hujusmodi opinionem dictitantes, statum, non obstante hac fraude, nullum pati detrimentum, siquæ eum satis semper superque lucrari, sive quod prævidendo lances, augenda curat tributa, sive quod multando depreheusos crimine flagranti, sufficienter suæ compensationi consulit. minus præjudicii, vel si lubet, hujus popularis erroris adeo imminentis, ut eradicari fere nequeat, maxime ratio habenda est a morali æstimatione fraudum, quæ in statum admittuntur: hæc, quin unquam hujusmodi fraudibus saveamus, indulgentiam præbere se debet confessorius erga eos qui talium reum se habent. Prudentiæ erit, ait card. Gousset, illos non inquietare quæ in bona fide versentur, vel de injuria statui illata nequeant minui. Sed si poenitens confiteatur, se aliquid subtraxisse tributis, non sciscitetur, quomodo in hac re se gerere debeat; confessarius eum doceat revera obligari et ad leges servandas, et ad directa atque indirecta tributa solvenda, simulque imponat congruentem restitutionem, in quantum saltem possibile sit, ob lances admissas, nisi constet eam esse imperantis mentem ut pro fraudatis tributis ad restitutionem non obliget. Sed cuius hæc restitutio facienda est? Prima fronte videtur restituendum esse statui; *reddenda enim quæ sunt Cæsaris Cæsari*. Ceterum, si demas quosdam extraordinarios casus in quibus agitur de restitutione notabilis summæ, restitui potest etiam interveniendo egentibus, hospitibus, aliisque institutis nationi utilis. Status vero actum hunc improbare non potest, sive quod hæc una restituendi ratio moraliter possibilis esse solet, sive quod id etiam in rei publicæ utilitatem cedit, sive quod, attenta communi animorum dispositione, quidquam melius sperari nequit, præsertim cum impia quædam philosophia fidem inter populos labefaciendo, una simul animos a debita erga auctoritates subiectione averterit.

Idem responsum valere potest de iis, qui divites facti sunt vectigalium fraudatione: confessor istis infligat, si prudenter possit, aliquas donationes titulo restitutionis, conferendas in bonum institutionum publicæ utilitatis; eosque pro viribus deterrere curet ab hujusmodi commercio, iisdem ob oculos ponens quæ secum ferat pericula ac perturbationes, et quænam instet de legis obser-

vantia obligatio. Sed communiter nulli interdicitur emptio cium per vectigalium fraudem (*contrabbando*) invectorum rerum omnium, pro quibus onera soluta non fuerint; tales merces, relate ad justitiam, inter eas recensendæ non sunt furto ablatæ fuerint, vel quæ absque titulo possideantur.

310. Non possunt tamen in pœnitentiæ tribunali excuspectores, præpositi, vectigalium exactores, ac cæleri, qui cum ex officio demandatum sit ut tributa exigant indirecta conniventia vel graviter culpabili incuria fraudibus locum faciant. Isti ex justitia tenentur pro fraudatoribus impositis oneribus facere. At verum eodem ne modo obligantur circa multas illis inflictæ fuissent? Negative respondemus; status enim ex lata sententia jus acquirit ad multam (1).

311. Si subditi percant leges violando, principes ac legum res e contra peccant, cum absque necessitate graviora onerant. *Si principes a subditis exigunt, quod eis secundum justitiam debetur, propter bonum commune conservandum, et violentia adhibeatur, non est rapina*, ait S. Thomas; *si vero quid principes indebite extorqueant per violentiam, rapina sicut et latrocinium. Unde dicit Augustinus in lib. IV de Civitate Dei cap. 4: Remota justitia, quid sunt regna, nisi magnificinia?... Unde ad restitutionem tenentur sicut et latrones tanto gravius peccant, quam latrones, quanto periculosius et munius contra publicam justitiam agunt, cujus custodes positi* (2). In dubio, an tributum legitimum sit nec ne, est satisfaciendum; saltem cum solutio requiritur per publicos exactores.

312. Quæstio fit utrum ille qui ad militiam forte vocalicis mediis exemptionem ab eadem sibi procuret, injus admittat in eum, qui postea sorte eligitur. Multi affirmative respondent, quidam autem non. Eminen. Cardinalis Gousset cum illis sentit; nos vero ad alios prima fronte inclinabamur, quia habetur nobis dici revera posse, illum qui judicium corruptionem obtinet a militia, occasionem tantum esse non cur alius in sui locum succedat, ideoque ad restitutionem teneri; efficacem damni causam esse judicem iniquum, id istum tantum ad compensationem illati damni erga tertiam personam obligari verum, re maturius perpensa, tenemus corruptorem ad restitutionem obligari, quia iniquo medio ad

(1) Lessius, De Lugo, Sanchez, et alii plures.

(2) Sum., part. II, sec. quæst. 66, art. 8.

inique damnificum influit. Cæterum, animadvertit et ipse cardinalis Gousset quod, quoniam qui fraudem et mendacium ita adhibent, minime putant se aliis injuriam facere, et plerumque ejusdem reparatio est moraliter impossibilis: ideo summa circumspectione in hac re opus est confessariis; et si restitutio fieri possit ei qui jus in eamdem habet, ita adhorrentur illum, quem ad eam obligari reputant, ut tamen, si renuat, absolutionem non denegent (1). Certum autem est, militaris conscriptionis executores stricte in justitiam peccare, si quando personarum acceptatione vel pecunia se induci patiantur ad aliquos injuste a stipendiis eximendos.

313. Milites in justitiam delinquant 1.º si pretextu, quod stipendia leniura sint, de civium bonis sibi compensationem quaerunt; illi namque nullo jure gaudent in bona privatorum, qui necessarias impensas ad militiæ conservationem statui jam solvant. 2.º Cum penes cives hospitio recepti, id exigunt per vim ac minas, quod eis non debetur. 3.º Cum arma vel alia vendunt, quæ solummodo ad usum a statu acceperunt. 4.º Cum suo tantum placito ad sarcinarum adsporationem equis et vecturis privatorum utuntur. Cum enim pro sarcinarum adsporatione militibus opus est vehiculis, hæc sibi quidem comparare possunt ex requisitione a ducibus imperata; attamen in hoc quoque servandæ semper sunt disciplinæ leges. 5.º Cum negligentia vel ignavia graviter culpabili, provinciam patere sinunt incursionibus hostium, et damna privatis inferri. Milites ac præcipue duces hujusmodi damna ex justitia impedire tenentur.

314. Sive imperator, sive præfectus, sive dux, omnes pro muneris ratione, militum necessitatibus consulere debent; quod si quis horum, incuria vere culpabili, in gravi materia ex hac parte officio desit, mortaliter peccat, ac respondere tenetur de damnis, quæ inde militibus et publico obveniant. In justitiam pariter peccat probando vel tolerando si, per milites in agro vel alio degentes, vastentur vel auferantur fructus, merces aut hujusmodi; eique etiam restitutio incumbit, si milites eidem non satisfaciunt. Idem dicatur de militum præfecto, qui milites in constituto itinere retinere non curans, sinit eos in propinquas regiones sese expandere, vexatione hospitalitatem et annonas exigendo. Isti namque tenentur exacte iter percurrere a legitima auctoritate iisdem determinatum. Sic etiam crimine de repetundis ille se obstringit, qui absque facultate contributiones exigit, civitates ac vicos superfluis sumptibus onerat, vel exemptionem ab his pecunia redimere compellit. In his omnibus casibus restituere tenetur quidquid percepit.

(1) Vide opus *Examen raisonné sur les Commandements de Dieu*, auctore doctore quodam theologiæ Societatis S. Salpitiæ, vol. I, etc.

summa, quicunque impulerit sumptus et damna, et
sponsor est ipse status.

316. Belli jura valde late extenduntur: si sermo est de legitimo, ex hostium territorio gravissima etiam tributa extorri possunt, sed pacificis incolis relinquenda sunt necessaria sustentationi. *Etiam in bello*, ait Fénélon, *restat quoddam gentium, superstructum ipsi humanæ naturæ. Hoc est sacrum inviolabile vinculum populorum, quod nullo unquam bello potest: aliter bellum non esset, quam crudelis grassatio, a non interrupta proditorum atque atrocitatum* (1). Civitatum agrorum vastatio tum solum præscribi et rata haberi potest a iure et supremo imperatore, cum iis necessaria videtur; et, in casu factæ facultatis, officiales ac milites abstinere debent a proprietatibus ejus regionis, quam occupant, de eo quoque eis retribuitur ab exercitus rectoribus, prouti ferunt leges et gentium jura.

§ 6. De Restitutione ex homicidio, mutilatione, vulnere

317. Qui hominem injuste interfecit, vel mutilavit, vel laesit, etiam ante sententiam judicis illata damna quoque potest reparare tenetur. Igitur hujusmodi reparatio ita intelligenda est, ut proprie debeatur ob vitæ aut alicujus membri amissionem vel ob vulnerum dolorem: hæc enim, natura sua, pecuniariari nequeunt: *Cicatricum autem, aut deformitatis nulla reparatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem* (2). talis reparatio verius refertur ad infirmitatis sumptus, et transeuntia damna. quæ vel in alium recidunt ex alienius

secunda communior et probabilior sententia (1), immunis est a qualibet obligatione pecuniaria, nisi iudex eum mulctet aliqua ulteriori summa. Quando non intercedit sententia determinans reparationem ob homicidium, mutilationem aut vulnus debitum, praestat cum iis, quorum interest, amice pacisci, vel, si id fieri nequit, perito, sapienti et perspicaci viro remittenda est satisfactionis aestimatio, qui rationem habeat characteris, muneris, conditionis ac aetatis interempti aut vulnerati, nec non conditionis et mediorum offensoris.

318. Ille qui homicidium patraverit, resarcire tenetur, etiam ex jure civili, defuncti haeredibus, sive necessariis sive non, sumptus ex infirmitate causatos, et lucrum impeditum per illud temporis spatium, quo petitus ad necem ineptus factus est ad vacandum suis negotiis (2). Uno verbo, debita, quibus homicida se obligavit erga defunctum nondum vita decessum, solvenda sunt quae haeredibus, qualescumque tandem sint. Beneficiorum vero quae defunctus probabiliter sibi aut aliis comparasset nisi ei vita adempta fuisset, reus rationem tantum habere debet erga filios, uxoremque defuncti, atque etiam erga parentes, juxta theologos communiter (3); hinc nullo debite obstringitur in fratres, sorores, avunculum aut nepotes, quibus sorte defunctus alimenta subministrabat, ac diutius vivendo ulterius subministrasset; et cum reus jampridem perspectum haberet, quodnam detrimentum illis causaturus esset in peremptione eorum benefactoris. Haec est etiam opinio S. Alphonsi de Liguori, quam sequitur et card. Gousset; et quae revera probabilior videtur, quam contraria: *Probabilior sententia docet nihil deberi, nisi parentibus (patri et matri) filiis et coniugi, etiamsi homicida illorum (fratrum) damna praevideret* (4). Quin immo censent isti doctores, reum ne obligari quidem in defuncti creditores, qui ex ejus morte absque debitis sibi solutionibus remaneant. Sed aliter statuendum pro fratribus et sororibus atque aliis quibuslibet, quum directe eorum damnum spectatum fuerit in morte alicui inferenda. *Regula, qua quis habet jus, ne vi impediatur a consecutione justis boni, currit quando directe intenditur illius damnum, non vero, si eveniat per accidens* (5).

(1) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 626; Lessius, De Lugo, Deasina, Sanchez, Sporer.

(2) Cod. Austr. §§ 1525, 1526, 1527.

(3) Cod. Austr. § 1527 obligationem admittit solummodo erga defuncti filios et uxorem.

(4) *Theol. mor.*, lib. III, num. 632.

(5) *Ibid.*

319. Addendum præterea homicidii patratores haudquaquam teneri ad damna reparanda, quibus, alter subjaceret, eo quod falso crimen illud huic fuerit imputatum, etiamsi reus id præviderit. Immo S. Alphonsus eum eximit a restituendi obligatione, etiamsi crimen patraverit, ut alteri suum delictum imputaretur; nam, ut ipse ratiocinatur, hæc intentio non potest esse causa efficax injustæ imputationis, in quam immo nullo modo influit, nisi eidem accedat actus externus, qui iudices decidere possit; uti ex. gr., si reus delictum admisisset illius vestibibus indutus, qui de eo insimulatur, vel ipsius armis, vel in ejus domo aut prædio (1).

320. Si defunctus suo occisori non solum acceptam injuriam, sed etiam quodcumque debitum dimisisset e crimine exurgens, reus omni obligatione restitutionis erga hæredes immunis fieret; dummodo condonatio omnino voluntaria et perfecte libera fuerit. Sed si quis, mortali vulnere accepto, expirans solummodo declaravit se interfectori veniam dare, hujusmodi declaratio accipienda est velut remissio personalis injuriæ, non ut exemptio ac exoneratio a restituendi obligatione.

Qui ab injusto grassatore impetitus, cum moderamine inculpatæ tutelæ hunc perimit, nullam restituendi obligationem contrahit in defuncti familiam. Sed tenetur ne ad restitutionem, si hujus inculpatæ tutelæ limites sit transgressus? Alii, inter quos S. Alphonsus (2), stant pro affirmatione; alii portionem damni ab eo resarciendam putant; alii demum ab omni obligatione immunem eum volunt. Hæc postrema opinio probabilior prioribus videtur; nam qui injuste alium aggreditur, hoc ipso suo juri abdicasse censetur (3). Eadem de causa, juxta communiores sententiam, nec provocanti ad singulare certamen, neque liberi assentienti, ulla occurrit obligatio restitutionis erga occumbentis hæredes, nisi per judicis sententiam imponatur. Sed aliter statuendum, si iste non susceperit provocationem, nisi ex eo quod moraliter ad id compulsus fuerit vi, minis, contumeliis ad eum instigandum adhibitis.

321. Restitutionis debitum ab eo, qui aliquem vel interfecit vel mutilavit, vel vulneravit, ad ejus hæredes pertransit: si ergo reus injuriam non reparavit, succedentibus in ejus bona, æqua proportionem, cura esse debet de restitutione; quæ obligatio ad-

(1) *Theol. mor.*, lib. III, num. 636.

Ibid., num. 637.

Billuart, Sporer, M. Carrière.

hac superest, si reus capitis pœnam subierit. Tamen excipi potest casus, quo injuste interempti hæredes non reclament restitutionem; tunc enim præsumitur de hac eos non laborare, saltem si de damno parum notabili agatur (1).

Denique animadvertimus, quod qui per venenum, vel per alios iniquos modos, aliquem insanire facit majori vel minori temporis spatio, eidem item ex justitia restituere tenetur pro damno, quod patitur.

§ 7. De Restitutione ex seductione et adulterio.

322. Agitur hic præcipue de reparatione damni materialis seu temporalis, quod oritur a seductione, fornicatione et adulterio. E sequentibus propositionibus judicium institui poterit in quibusdam casibus hujusmodi damni reparatio obligatoria fiat.

Qui nulla adhibita vi, comminatione aut fraude, peccat cum libera persona, quæ delicto ac proprio dedecori libere assentitur, nihil omnino titulo reparationis ei debet, quæ sibi tantum imputare debet suæ corruptelæ effectus: *Scienti et volenti non fit injuria*. Cæterum si reus secretum violando crimen sociæ vulgaret, reparare teneretur damna quæ inde obvenirent vel eidem vel ejus parentibus, qui ob filiæ diffamationem, si honeste adhuc eam collocare vellent, ampliori dote eam instruere deberent. Sed si crimen alio quovis modo evulgetur, ille, juxta opinionem, quæ cardinali Gousset probabilior videtur, liber est ab omni debito in parentes pollutæ. Parentes vero personæ, quæ libere se præbuit ad peccatum *stupri aut fornicationis*, non amplius talem collocationem ei procurare tenentur, qualem sortita fuisset per morum integritatem. Si ergo non inveniatur, quomodo suæ conditioni convenienter se collocet, id sibi soli imputare debet.

323. Qui per vim, minas aut fraudem personam seduxit, magno se crimine obstrinxit, ac de omnibus damnis respondere tenetur, quibus illa subest, sive in fortunis, sive in nomine, ubi crimen innotescat. Si ergo ob infamiam suo gradu et conditione condigne nubere nequit, ipse eam ducere debet, vel tali dote instruere, qua decentem sibi collocationem comparare possit. Ei vero libera relinquuntur hæc duo restituendi media. Cæterum si persona, de qua loquimur, renuit se matrimonio jungere corruptori, is solutus non censetur ab obligatione dotem ei constituendi: non eam tamen uxorem ducere obligatur, si illa dotem

(1) S. Alphonsus de Liguori: *Istruzione pratica pel Confessori*.

accipere recuset. Quod si parentes hujus personæ eam jam ampliori dote pro condigna collocatione instruxissent, a seductore ob auctionem hanc refici deberent.

324. Quod si scelus nullum damnum materiale peperit, sive quod delituit, sive quod persona ad illud coacta se etiam collocare potuit non secus, ac si intacta fuisset, seductor omni debito solutus evaderet. Facultatem tamen non haberet illud repetendi, quod ex sententia vel transactione jam persolvisset (1); neque eximeretur omni personali satisfactione, tum in eam, quam seduxit, tum in ejus parentes. Monemus vero, iteratas preces ac importunas sollicitationes, minis tamen remotis, haudquaquam sufficere ad gravem injuriam constituendam, et creandam in eo, qui illas adhibet, restituendi obligationem; nisi ex conditione sollicitantis, atque ex ætate et caractere personæ sollicitatæ, hujusmodi preces et instantiæ assumant vexationis rationem; vel reverentialem timorem injiciant, cui sine gravi discrimine subdita obsistere non posse arbitretur.

325. Qui per connubii promissionem mulierem seduxit, tenetur ne eam uxorem ducere? Juxta opinionem plurimorum theologorum et canonistarum, eam uxorem sibi adjungere debet, sive ficta sive sincera fuerit promissio. Generaliter tenetur in primo casu, non ex promissione, quæ non obligat, sed ex injuria personæ illata, eam fallendo per fictam promissionem (2). In secundo casu pariter tenetur, quia, ut dicitur, conditione expleta, promissio fit absoluta, ideoque obligatoria (3). At vero quoniam hujusmodi quæstio refertur ad contractus initos sub illicita conditione, hujusmodi promissionem nullam retinet Gousset, et consequenter etiam inefficacem. Tale enim evidenter est pactum promittendi nubere cum persona, si consentiat peccato fornicationis. Hæc opinio magis favet bonis moribus, quam contraria, ac ipse S. Alphonsus de Liguori idem sentit: *Annotare juvat, ait, valde utile fore ad hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam sorte juramento firmatæ, invalidæ declarentur ab episcopis* (4). Huc etiam conveniunt Carrière (5), et auctor operis: *Examen raisonné sur les Commandements de Dieu* (6). Reapse, cognito quod matrimonii

(1) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III.

(2) *Ibid.*, num. 642, Billuart, etc.

(3) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 642, et alii multi.

(4) *Theol. mor.*, lib. III, num. 641.

(5) De Justitia, num. 1361.

(6) Vol. I, cap. 7, art. 2.

promissio cum conditione moribus noxia non valet etiam post absolutam conditionem, haud facile per huiusmodi promissiones via seductioni patebit (1).

326. Cæterum, si puella seducta inde conceperit, intercesserit promissio, nec ne, seductor eam in uxorem ducere tenetur, ut scandalum præveniat, consulat nascituro, atque admissum crimen, quoadusque potest, reparet. Hac vero obligatione, quæ est tantummodo moralis, tum solum eximeretur, cum ex matrimonio, quia non convenienter contracto, tristitia nimis consecutura prævideantur. Semper tamen, prole superveniente, parentes æque et in solidum tenentur, pro suis facultatibus, filii educationem procurare, donec hic sibi ipsi sufficiat. Quod si seductor vim aut fraudem cum puella adhibuisset, educatio fili eidem potissimum incumberet (2).

327. Adulterium est delictum per se: si vero proles inde consequitur, vir ac mulier culpa onerati tenentur simul et in solidum temporale damnum reparare, cui subest putativus pater, idest maritus adulteræ mulieris, qui secum veluti proprium retinet atque educat adulterinum filium, eique etiam tamquam legitimo integre vel partialiter suum patrimonium legaturus est. Cæterum si homo mulierem ad scelus compulerit per vim aut minas, primus ipse tenetur ad integri damni reparationem, mulier vero nonnisi in ejus defectu (3). Quod si nullum damnum ex delicto consecutum est, nulla adest restituendi obligatio: *Si proles secuta non sit, nulla est facienda restitutio; quia per adulterium præcise non infertur damnum, sed solum injuria, pro qua, si tamen publica sit, non tam debetur restitutio, quam satisfactio honoraria per veniæ petitionem, et signa doloris ac submissionis exhibenda* (4).

328. Qui adulterium patrauerint, in dubio utrum infans legitimus an adulterinus sit, tenetur ne restituere? Alii, quos inter S. Antoninus et S. Alphonsus de Liguori, eos omni obligatione immunes censent. Sed cardinali Gousset probabilior sententia videtur, quæ eos obligat ad restitutionem pro rata dubii faciendam (5). Nequeunt enim in hoc casu illud afferre: *Pater est*,

(1) Etiam Cod. Austr. ita in genere statuit § 698, et § 1328 ac Cod. pœn. §§ 278 et 279. Cod. civ. Sard. art. 1263.

(2) Cod. Austr. patri præcipue semper imponit illegitimæ proli sustentationem, § 167 et 168.

(3) Billuart, Collet, P. Antoine, etc.

(4) Collet, *de Restitutione in particulari*, cap. II, art. 2, sec. 2.

(5) Ita Molina, Laymann, Billuart, P. Antoine, Bouvier.

quem nuptiæ demonstrant: quod unice respicit forum externum. Insuper, si dubium sufficeret ad eximendum hominem et mulierem adulteros ab omni restituendi obligatione, consequeretur, mulierem, quæ eodem fere tempore adulterium patravit cum duobus, cum in dubio maneat quinam sit pater adulterini infantis, unam teneri ad reparationem damni marito illati, quod nimis a justitia alienum videtur. Hic autem supponimus quod delictum, natura sua rationem habens causæ perniciosæ et efficacis, fuerit consummatum; si vero sub hoc respectu dubium adesset, prior opinio pro praxi retinenda videretur: in hoc enim casu non immerito præsumeretur de infantis legitimitate: *In dubio melior est conditio possidentis*. Esset enim dubium non modo de jure, sed et de ipso facto.

329. Difficilis admodum, et generatim etiam impossibilis est perfecta reparatio damnorum ex adulterio exurgentium: communiter enim determinari nequit, quantum restitui oporteat; interdum pater vel mater infantis moriuntur, priusquam omnes delicti effectus prodierint; interdum uterque non habet, quo restituat. In hoc postremo casu rei absolvi possunt, immo absolvendi sunt, utcumque nihil restituerint, si vere pœnitentes firmiter se curaturos proponant, quantum potuerint, reparationem injustitiæ, quam admiserunt.

Si adulterinus infans patri putativo superstes fuit, eique in omnibus successit, vel cum uno aut pluribus legitimis filiis patrimonium partitus est, tum facile damnum æstimari potest, ac determinari summa restituenda. In hoc casu restitutio fit vel legitimis filiis, vel his deficientibus, hæredibus ab intestato patris putativi, sive necessariis, sive non. Si e contra infans adulterinus ante mortem putativi patris decessit, incumbet restitutio valde minus notabilis. In hoc enim casu restitutio respondere solummodo debet sumptibus a patre putativo impensis pro conservatione et educatione infantis, deducto pretio officiorum, quæ ipse sua industria et labore patri putativo forte persolverit.

330. Si autem pater putativus et infans adhuc vivunt, cum non constet quinam alteri superstes futurus sit, res magis implicatur. In hac incertitudine debitor potest vel illatum damnum in præsentem reparare, ad aliud tempus sibi futuri damni reparationem reservans, prout facienda emergat; semper tamen constitutis necessariis cautionibus, ne in casu mortis condigna desit reparatio: vel potest in præsentem magis minusve amplam pecuniæ summam restituere, qualem postulat damnum illatum et damnum futurum, ea proportionem quam magis probabilem supponere fa-

cial tum ætas, tum constitutio, tum robur vel imbecillitas patris putativi aut filii adulterini. Hac peracta restitutione, quidquid contingat, ac etiamsi infans adulterinus superstes sit patri putativo, ipse in posterum ab omni obligatione solutus manet.

331. Quod speciatim attinet ad matrem adulterini infantis, certum est eam conferre debere, quantum potest, si quæ bona propria habet, ad reparandam injustitiam in maritum admissam. Quod si bona disponibilia non habet, vel si de iis, quæ habet, sine gravi discrimine disponere nequit, ut si inde oritura sit sui diffamatio, vel discordia in familia, curas et labores multiplicare tenebitur ad res domesticas conservandas et augendas, et in iis præcipue, quæ suam personam respiciunt, parsimoniz studere, quousque per prudentiam licet, ad mariti et filiorum legitimum utilitatem. Ejusdem erit etiam adulterinum filium cohortari ad celibatum servandum, si ad matrimonium non inclinet, ut bona, quæ recepit vel absque jure recepturus est, iterum postmodum redeant ad patris putativi hæredes. Demum quantum poterit, curabit etiam sub quolibet prætextu marito insinuare, ut partem aliquam suorum bonorum pro legitimis filiis aut hæredibus disponat.

332. In casu, quo homo adulter damnum non reparaverit, tenetur ne mulier delictum suum sive marito sive illegitimis aut legitimis filiis aperire? S. Alphonsus Liguori alique plurimi inter theologos opinantur, teneri mulierem ad culpæ confessionem, quoties damnum obveniens marito et legitimis filiis prævalet malis, quæ in se relapsura timet (1). Sed hæc opinio adeo difficilis applicationis quoad praxim videtur etiam cardinali Gousset, ut potius amplexus fuerit sententiam redactoris *Andegaventium Collationum*, qui ita decernit: *Si mater nihil potest pro reparatione damni illati marito et cæteris suis filiis, vel legitimis istorum hæredibus, nullimode habenda est obligata ad manifestandum delictum vel marito, vel filio adulterino, vel filiis legitimis; numquam ei insinuanda est hujusmodi declaratio, veluti remedium injuriæ eis a se illatæ. Hinc enim mulier objiceretur honoris et fortasse etiam vitæ amissioni; hinc sustolleretur concordia conjugum, et magnum suboriretur inter propinquos scandalum... In hoc casu sufficit, ut mater pæniteat; neque ei deneganda est absolutio culpæ: nemo enim tenetur suam turpitudinem evulgare, nec de se penas alio modo sumere, quam per pœnitentiam. Hæc declarationi consonant Innocentii III, quæ sic effertur: « Mulieri, quæ,*

(1) *Theol. mor.*, lib. III, num. 663.

trantur, aliæ quoque patrari possunt, de quibus agemus e
nantes octavum decalogi præceptum.

§ 8. *De modis quibus restitutio fieri debet.*

333. Demonstratum jam est, illi, cui restitutio incumbit, dem, quam citius fieri potest moraliter loquendo, peragere esse. Sed quodnam temporis spatium requiritur ad constituendum peccatum mortale in culpabili mora circa restitutionem in iuria gravi? Non videtur aliquid hac de re generice determinari posse; verum ut recte judicetur, utrum, nec ne, mora mortalis sit, ratio habenda est non solum diuturnitatis temporis et iuræ quantitatis, sed potissimum damni ex mora obvenientis cui restituendum est. Si exiguo tempore restitutionem diffusi infertur notabile damnum, mortaliter peccatur. Si e contra recipere debet nulli subest damno ex restitutione eidem diffusi mora etiam plurium mensium potest non esse mortalis. Contra niter retardare etiam ad plures menses restitutionem rei, hoc intervallo inutilis foret ei, cui restituenda sit, gravem iriam attingere non videtur (3).

334. De obligatione restituendi idem contingit, ac de obligatione solvendi debita; computatur nempe et illa inter onera cessionis, et transfertur ad hæredes qui respectu ad creditorem in solidum obligantur, nisi hæreditatem adierint cum bene inventarii, et hæreditas singulis eorum adjudicata jam fuerit. Quod si bona successionis ad reparandas defuncti injustitias

igitur, a qualibet obligatione liberi sunt, atcumque aliunde habent, quo restitutionem faciant. Sed quoad forum civile ab huiusmodi obligationibus non eximuntur nisi qui utuntur *legali officio inventarii*, ubi ita in lege constituitur (1).

335. Altero conjugum defuncto, superstes consors, qua talis, non tenetur una cum hæredibus injustas reparare defuncto personales; neuter enim conjugum contribuere tenetur ad reparandas personales et individuas injustitias alterius conjugis; at quisque de propriis tantum actibus respondet. Hinc fiet, ut, si maritus injustitiam committat uxore non concurrente, ubi vivus cum non reparet, ejus hæredes tantummodo teneantur onus illud subire. Tunc solummodo uxor deberet huic restitutioni concurrere, cum esset legataria mariti titulo universalis, eo quod in hoc casu uti hæres spectatur; vel cum ejus injustitiæ, furti, ex. gr., vel usuræ, communionem bonorum adauxissent. In primo casu cum cohæredibus pro sua rata portione contribuere teneretur; in secundo casu pariter deberet ad id concurrere pro rata lucris, quod in partitione bonorum communium retulisset. Quod si inde non profecerit, ipsa dijudicanda est a qualibet obligatione immunis respectu ad mariti injustitias.

His positis, quæ nobis sane æquitati conformia videntur, si paterfamilias vita decedit, prius quam injuriam proximo illatam reparaverit, filiis tantum incumbit restitutio proportionaliter uniuscujusque parti in divisione, neque personaliter compelli ad id poterit mater, quæ in nihilo profecerit ex delicto a marito patrato. Cæterum pro viribus curabit, ut filios ad restitutionem inducat; posset autem moraliter obligari ad restituendum quatenusATRIX sit, et filiorum nomine agat, ubi inde non consequatur rerum suarum discrimen; supposito nempe, quod filii nondum ad ætatem prævenerint, qua ex semetipsis restitutionem peragere possint.

336. Restitutio ob damnum illi facienda est, cui illatum fuit; et si agitur de re surrepta, vel sine titulo legitimo retenta, domino reddenda est, vel ei, qui injuste expoliatus fuit, utpote jus habenti ad usum vel fructus rei ipsius. Oportet, ut restitutio æquitatem recomponat, idest æqualitatem violatam erga illum, qui suis bonis orbatus fuit vel jurium suorum exercitio: *cuique suum*. Ille ergo restituere dicendus non esset, qui dono daret pauperibus vel Ecclesiæ aliena bona, aut æquivalens debito, quo erga alterum obligatur, si moraliter restitutio fieri possit habenti

(1) Cod. civ. Austr. §§ 801, 802.

jus in eamdem. Similiter restitutio ultro facienda non est possessori malæ fidei, sed vero rei domino, semper tamen hac cautione, ut possessor malæ fidei certior ejus fiat, quo restitutionis obligatione inde solvatur. Quod si non constet, utrum ille, cui res sublata fuit, sit injustus possessor, eidem restituenda est: *In dubio melior est conditio possidentis*. In casu vero, quo læsus moriatur nondum per restitutionem reffectus, hæc facienda erit ejusdem hæredibus, quicumque sint.

337. Qui rem eripuit ad plures in solidum pertinentem, eam iisdem reddere tenetur. Pariter si damnum aliquod illatum fuerit aut communitati, aut publico instituto, aut ecclesiasticæ vel civili societati, non aliis, quam iisdem, restituendum est. Si quis nocumento fuit cuidam numero personarum ejusdem loci, aliunde ignorans quænam illæ sint, restitutionem conferre debet ad bonum pauperum loci ejusdem. Mercator, qui non justo pondere aut mensura in sua officina ementibus vendidit, si nondum a commercio recessit, merces venundare debet, viliori pretio, quam reapse merentur, per tantum temporis quantum sufficiat ad reparationem admissarum fraudum; si vero commercium deseruit nondum reparatis hisce damnis, restitutionem peragat erga pauperes loci, ubi injuste vendidit. Generice loquendo quoties restitutio cedere debet in bonum pauperum vel alicujus instituti publicæ utilitatis, facienda est in ea regione, quæ damno obnoxia fuit; cæterum, si moraliter loquendo impossibilis evaderet hæc localis restitutio ob nimiam distantiam, deberet, qui ad eamdem teneretur, illius provinciæ pauperibus restituere, in qua versatur.

338. Possessor bonæ fidei, qui nondum expirato præscriptionis tempore, cognoscit rem a se possessam haudquaquam suam esse, quin tamen de vero domino suspicari possit, haberi potest quasi ut inventor rei amissæ, cujus dominus latet; ac propterea debet omni diligentia de proprietario inquirere. Sed si post investigationem proprietarius nullimode prodiret, teneretur ne actualis possessor de re pro pauperibus disponere? Communior sententia eum ad id teneri affirmat. Cæterum arbitramur comm. cardinali Gousset 1.º actualem possessorem rei ablatae vel amissæ, si eamdem acquisivit vel in nundinis, vel in mercatu, vel e publica venditione, vel etiam ex mercatore alia similia venundante, posse eamdem retinere, eaque frui, donec repetatur a vero domino, et impensis propriis compensetur. Ergo si in hisce casibus eam non tenetur reddere domino, multo minus debet eam pauperibus donare. 2.º Etiam si possessor rem acquisierit

modo diverso, non teneri eam in bonum pauperum conferre, quia sic disponens de eadem, viam sibi præcluderet (in casu, quo dominus innotesceret) ad exercendum recursum in venditorem, a quo rem accepit. Attamen rem ipsam penes se retinere non potest, nisi ea mente, ut ipsam paratus sit domino restituere, si in posterum innotescat. 3.º Non esse vexandum hunc possessorem, quocumque tandem titulo rem alienam obtineat, ubi eam servet paratus vel rem ipsam vel ejusdem valorem reddere domino, dato quod hic postea innotescat, præscriptionis tempore etiam elapso.

339. Aliter dicendum est de possessore malæ fidei: hic bono alieno neque frui neque ex eodem lucrum sibi facere potest: tenetur ergo pauperibus restituere etiamsi, omni adhibita diligentia, dominum rei, quam injuste possidet, delegere non potuerit. Investigationes vero eo plures et accuratiores fieri debent, quo majus est rei restituendæ momentum.

340. Relate autem ad locum, ubi restitutio fieri debet, distinguendum est in primis inter possessorem bonæ et possessorem malæ fidei. Primus suo debito satisfacit si certiore faciat dominum, rem penes se esse, et, quando velit, mittere posse, qui eam resumant; sumptus vero translationis ipsi domino incumbunt. Quod si possessor malæ est fidei, ad sumptus tenetur, qui restitutionem concomitantur; ac sibi tantum imputare potest, quod nimis importet translatio rei ad domini domicilium. Verum si extraordinaria impensa ad id requiratur, tenetur ne ex integro eandem subire? Quidam affirmative respondent, utcumque gravissima sit summa totalis solvenda; alii vero existimant, eum obligari solum ad quantum respondet rei restituendæ valori; alii demum, quorum opinio communius recepta videtur, putant, ejusdem esse curare, ut res ad ejus dominum perferatur, etiamsi translationis sumptus duplicem rei valorem adæquent; posse vero pauperibus restituere, si notabilior summa impendenda esset (1). Jure sentit emin. Gousset, quod, si translationis sumptus, viri prudentis judicio, præter modum graves vel notabiles evaderent, spectata præsertim rei natura, tunc expediret, pretium rei ipsius ad dominum remittere, nec non fructuum valorem, qui eidem competere possent. Cum enim dominus sufficienter redintegratus sit, rationabiliter possessori ad culpam imputare nequit, si ad restituendum facilius medium elegerit et minoris impensæ. Sed necessario requiritur, ut pecuniæ summa ad quem

(1) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 598.

debetur, perferatur; aliter, si in via, vel alio quocumque discrimine amittatur, possessor malæ fidei, veluti si nihil omnino effecerit, obligationi restituendi adhuc subest. Ratio est, quia possessor malæ fidei etiam casum fortuitum præstare tenetur: æquum est enim, ut rei periculum ille ferat, qui sua culpa rem in periculum adduxit. Aliter vero dicendum de possessore bonæ fidei, qui, cum restituere non teneatur ratione culpæ, sed tantum ratione rei alienæ, fortuitis casibus non subest; et res, si pereat, domino perit. Excipe tamen casum, pro ipso malæ fidei possessore, quo summa tradita fuerit tertiæ personæ a domino designatæ.

341. Relate ad ordinem in restitutione servandum, tum solum difficultates dari possunt, cum aliquis omnibus suis obligationibus sufficere nequit. Distinguimus hic restitutionem a solutione: restitutio pro objecto habet redditionem boni alieni injuste possessi, vel reparationem damni proximo illati; dum per solutionem exoneramur iis debitis, quæ per aliquam conventionem expressam vel tacitam contraximus; hinc exurgit distinctio inter debita *ex delicto* et debita *ex contractu*. Pariter distinguitur inter credita *privilegiata*, credita *hypothecaria* et credita *personalia*, quæ chirographaria sunt vel simpliciter verbalia: demum alia sunt debita ex titulo oneroso, alia debita ex titulo gratuito; alia debita certa, alia debita incerta.

342. Quibus attentis quoad ordinem in restituendo hæc constitui possunt: 1.º Qui injuste vel absque titulo possidet alienum bonum, quod adhuc in natura superest, id domino statim restituere debet ante cujusvis alius debiti satisfactionem. 2.º Creditores privilegiati jus habent, quo præferantur cæteris creditoribus etiam hypothecariis juxta ordinem a lege determinatum. 3.º Post factam solutionem creditoribus privilegiatis, hypotheca confert creditori jus reale ad immobilia hypotheca devincta ad tutandam solutionem debiti eidem solvendi (1). 4.º Non potest debitor, absque injustitia, vi aut minis aut fraude uti, ad eludendum jus præferentiæ exurgens e privilegio vel hypotheca. 5.º Ad cæteros creditores quod attinet, debita ex titulo oneroso prius solvi debent, quam debita ex titulo gratuito, eo quod ratio, quæ hæc postrema existunt, semper hanc tacitam conditionem inclu-

(1) Ex legislatione aust. hypothecariis succedunt qui ex lege habentur *privilegiati*, iis vero *fiscus*; tertio autem loco provinciales mercium *officinæ*, quoad debita pro mercium traditione ab anno contracta; quarto *uxores*, quoad jura dotalia. Ita statuitur in Codice de modo procedendi (*di Procedura*).

Ita: deducto ere alieno (1). 6.º Communior opinio et magis equitati conformis (2) ad eandem classem amandat debita e **lecto** orta, et debita ex titulo oneroso per contractum inducta: quibus omnibus debitis est satisfaciendum, servata proportione **et sine ulla distinctione**. 7.º Licet (quoniam tamen instet obligatio) solvere debita certa, quorum creditores probe noscuntur, priusquam iis satisfiat, quorum creditores detegi nequeunt (3); **notis enim reapse videtur sponte fluere, ut debitor, qui suis omnibus oneribus non sufficit, prius reclamantibus creditoribus satisfaciat, quam iis, quorum notitiam non habet. Ea vero debita incerta, quæ proportionale ad dubium solvenda sunt, probabilibus debitis certis accensenda esse videntur.**

343. Verum debitor qui non habet unde satisfaciat omnibus debitis suis, potest ne quoad solutionem unum vel plures creditores aliis præferre? Supposito in primis, quod nullum adsit privilegium neque hypotheca pro aliquo creditorum, distinguimus inter debitorem decoctum, et debitorem non decoctum: Si debitor est decoctus, a die ipsius operationis pleno jure interdictur ab administratione omnium bonorum suorum, et acta vel solutiones ab eo in creditorum fraudem perfecta invalida sunt. Nequit ergo sine injustitia uni creditorum satisfacere cum alterius creditoris detrimento. Si vero debitor non sit decoctus, hæc asserenda censentur: 1.º Potest in solutionem debiti alteram ex creditoribus alteri præferre, si ex illius instantia cogatur ei satisfacere, vel etiam, si timere potest, se ad id per judicem compellendum fore: de hoc communiter nulla dissensio. 2.º Eadem regula probabiliter valet in casu, quo creditor, cujus crediti terminus expiraverit, simpliciter solutionem exposculet (4). 3.º Probabile etiam videtur cardinali Gousset, posse debitorem ultro offerre debiti solutionem, cujus terminus expiraverit, si reputet, se in posterum suffecturum cæteris debitis solvendis, cum de eorumdem satisfactione rogabitur. Hisce diversis casibus licebit creditori integram summam retinere sibi a debitore solutam. 4.º Illi, qui se imparem cognoscit debitis omnibus solvendis sive in præsentem sive in posterum, sua sponte et absque sollicitatione non licet alteri cum cæterorum creditorum damno satisfacere, et in hoc casu bona fides tantum excusare eum posset: nam creditores omnes, quorum sermo hic est, eodem et

(1) S. Liguori, Navarrius, De Lugo, Sylvius, etc. etc.

(2) Liguori, De Lugo, Lessius, Laymann, etc.

(3) Vide S. Alphonsus de Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 688.

(4) *Ibid.*, n. 692, Navarrius, Sylvius, Billuart.

proportionali jure gaudent in bona, quæ suo debitori adhuc remanent. Non ergo licet creditori, in foro interno, totalem summam retinere in supradicto postremo casu sibi solutam; et hæc est opinio communior et evidenter æquitati conformior (1).

§ 9. *De causis excusantibus a restituendi obligatione.*

344. Plures dari possunt causæ, e quibus in foro interno aliquis aut differre aut etiam prorsus omittere possit restitutionem, ad quam teneatur sive ex contractu legitimo, sive ex patrato delicto. Hasce inter causas aliæ tantummodo ad quoddam tempus suspendunt restituendi obligationem; aliæ omnino hanc obligationem sustollunt.

A. *De causis differentibus restituendi obligationem.*

345. Prima causa differens vel suspendens restituendi obligationem est debitoris *insufficiëntia* ad solvendum. Distinguendum est inter physicam seu absolutam et moralem insufficiëntiam: in physica insufficiëntia ille versatur, qui nihil prorsus habet; in morali vero, qui sine magna difficultate restituere nequit, ex. gr., quin in miseriam decidat, bonum nomen amittat, et de sua conditione labatur. Ratio autem insufficiëntiæ moralis in quodam indivisibili puncto non consistit; sed plures gradationes admittit pro diversis circumstantiis, eaque præcipue dimittitur conditio tum debitoris tum creditoris. In hac re pariter distinguitur inter extremam et inter gravem necessitatem, de quibus jam supra (2).

346. Hisce positis, 1.º insufficiëntia absoluta eximit ab obligatione restituendi; nemo enim ad impossibilia tenetur. 2.º Idem dicendum in casu, quo restituere aliquis nequeat, quin cadat in extremam necessitatem: tunc vero retinere potest quod requiritur ad mortis periculum depellendum, ubi tamen ex dilatione in restituendo eadem non consequatur in creditore necessitas. Generice tenendum, quod extrema, vel non, urgente necessitate, timor discriminum, utcumque gravissimorum, non est ratio creditori sufficiens, cur differat restitutionem, si aliunde timenda videantur ob dilationem eadem discrimina creditori obventura: conditio enim ejus præferenda est, qui possidet vel

(1) Billuart, et alii communiter.

(2) Vide hoc ipso capite, ubi de extrema et gravi necessitate.

jura habet ad possidendum: *In pari causa melior est conditio possidentis*. 3.º Moralis insufficientia tum suspendit restituendi obligationem, cum aliquis eidem satisfacere nequit sine magno bonorum suorum detrimento: aliter tamen dicendum esset, si hoc discrimen vel damnum solummodo consisteret in privatione rei sublatae, vel quæ absque legitimo titulo possidebatur; in hoc enim casu qui eam restitueret recideret simpliciter in eam conditionem, quam per injustam rei acquisitionem motaverat. Similiter privatio lucri non valet ad justificandam restitutionis dilationem, nisi forte ex mora nullum detrimentum creditori obveniat. 4.º Gravis necessitas illum quoque excusat, qui, si restitueret, periculum subiret decidendi e gradu conditionis juxta acquisitæ: at si per injustitias tantum se exexerit, in timore etiam mandato decidendi in inferiorem ordinem titulum sufficientem non habet ad differendam restitutionem. Utcumque tamen res se habeat, tenetur superfluum de sumptibus detrudere, ac solum stricte necessarium (ratione habita conditionis suæ) sibi permittere, ut per suam parsimoniam paulatim omnia, quæ debet, persolvat. 5.º Ipsa gravis necessitas illum similiter excusat, qui restituere nequit absque decoris et boni nominis amissione; nisi, omnibus perspectis, hæc amissio minoris discriminis rationem habeat, quam damnum ex dilatione creditori obveniens: *Nisi jactura famæ, ait S. Alphonsus, sit minima, respectu damni in bonis creditoris* (1). 6.º Demum licet differre debitorum solutionem, cum iisdem satisfieri nequeat, quia inde familia obiciatur periculo proruendi in magna quædam delicta: *Ut, v. g., si sit periculum, ne uxor aut filia sese prostituant, ne filii se dent latrociniis* (2).

347. Hinc animadvertimus, eum, qui in præsentī non sufficiat restitutioni, voluntatem gerere debere eam perficiendi statim ac possit; eum vero, qui habet, quo partem tantum restituat, ad hanc partialem satisfactionem statim teneri. Verum qui restitutionem distulit, quia ad id coactus physica vel morali impossibilitate, debet ne reparare damnum emergens et lucrum cessans, quæ creditori ex dilatione obvenirent? Equidem ad id tenetur, si restituendi obligatio ex delicto orta sit; qui enim injustitiam admittit, sponsor fit omnium ejus consequentiarum. Aliter vero esset, si debitum ex contractu originem duxisset. Cæterum si conventio facta sit, qua summæ debitæ fructus sol-

(1) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 698.

(2) *Ibid.*

vendi sint, debitor videtur ad id etiam obligatus, nisi impotens sit ad aliud quidquam supra sortem reddendum.

348. Insufficienciæ vel necessitati, quibus debitor prematur alia causa accedit suspendens restituendi obligationem, quæ dicitur ex ipso creditore, quæque consistit in justo timore, ne re dominus eadem abutatur ad sui vel tertii alicujus detrimentum scilicet in morali certitudine, creditorem in aliquem gravem excessum prolapsurum inde esse, vel notabile damnum proximo allaturum. *Quando res restituenda*, ait S. Thomas, *apparet graviter esse nociva ei, cui restitutio facienda est vel, alteri, non debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus cui restituitur: omnia enim, quæ possidentur, sub ratione utilitatis cadunt. Nec tamen debet ille, qui detinet, rem alienam sibi appropriare, sed vel rem servare, ut congruo tempore restituat vel etiam alii tradere tutius conservandam* (1). Hoc posito, restitutio ne in casu quidem permittitur, de quo loquimur, nisi ex dilatione in restituendo gravia nimis inconvenientia consequerentur. Ita gladium non est reddendum volenti eum convertere in inimicum suum; aliter in charitatem peccaretur. Verum peccaret ne etiam in justitiam qui non coatus illum restitueret? Plerique theologorum eum in justitiam quoque peccare tuerentur: idem sentit etiam S. Alphonsus de Liguori (2). Attamen contraria opinio satis nobis una cum card. Gousset probabilis videtur: sive quod qui detinet gladium non suum, rem natura sua bonam facit, si domino eum reddat; sive quod non tenetur ex officio aut ex justitia impedire, quominus iste scelus, in quod intendit, admittat. Cum debitor jus non habeat, gladium ut suum retinendi, nequit, ut videtur, illi æquiparari, qui gladium suum ultro præbeat postulanti, quem sciret eodem aliquem interfecturum esse.

349. Tertia causa obligationem suspendens debita ex integro solvendi, est cessio omnium bonorum a debitore suis creditoribus oblata. Si bona integræ satisfactioni non sufficiunt, licet dissolutionem eorum, quæ adhuc debet, differre ad tempus, quæ alia bona acquisierit, quin possit dilationis causa vexari (3).

Quarta causa est difficultas illum inveniendi, cui restituendum sit, de quo præcipua scitu necessaria jam adnotata fuere.

(1) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 62. art. 5.

(2) *Theol. mor.*, lib. III, num. 697.

(3) Vide hoc ipso capite quæ de bonorum cessione dicta jam sunt.

B. De causis, quæ restituendi obligationem sustollunt.

350. Causæ, quæ obligationem auferunt ex conventionē inductam, eædem sustollunt et restituendi obligationem; sunt autem *solutio, innovatio, voluntaria condonatio, compensatio, permixtio, amissio rei debitæ, et præscriptio*. Quoniam vero alibi jam de his variis causis edisseruimus, nunc pauca animadvertere sufficiet.

Primo igitur fieret in foro conscientiæ omnino liber ab obligatione restituendi qui restituerit creditori sui creditoris, ita tamen, ut hic nulli damno inde subsit. Habe exemplum: ego centum libellas Petro debeo; Petrus Paulo æquivalentem debet summam: si centum libellas Paulo persolvo, sicut Petrus ab omni obligatione in Paulum solvitur, ita et ego in Petrum (1).

351. Secundo, juxta communiolem sententiam, debitor, qui aliquid dono dedit suo creditori, oblitus debiti, quo erga eundem obstringitur, non ideo solvitur a restituendi obligatione; nam, ut ajunt, donatio pura et simplex haudquaquam est satisfactio. Cæterum contraria opinio satis firmis nititur rationum momentis, quando aliunde constet, nullatenus debitorem, recurrente debiti memoria, donaturum fuisse. Semper enim præsumitur, ait S. Alphonsus de Liguori, personam donantem generaliter ac implicite potius intendere in satisfactionem obligationis justitiæ, quam gratuitam donationem. Addit etiam, quod, cum donatio facta fuerit ex debiti oblivione in errore fundata, consequenter per ipsum donatorem rescindi potest; ex quo concludit, debitum per donationem compensatum fuisse, si summa donata tenuior ea non sit quæ, debetur (2).

352. Tertio, obligatio restituendi Ecclesiæ cessat ex dispensatione Summi Pontificis, sicuti obligatio restituendi reipublicæ cessare potest ex dispensatione eorum, qui illi præsent.

(1) Hujusmodi persolutio juxta Cod. civ. Austr. impugnari posset in foro externo; ex § 1424 et § 1441.

(2) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 704.

CAPUT OCTAVUM.

DE OCTAVO DECALOGI PRÆCEPTO.

1. Octavum Decalogi præceptum sic effertur: *Non a contra proximum tuum falsum testimonium* (1). Hoc præceptum non solum nobis prohibet Deus falsum testimonium, verum mendacium, detractionem, et omne verbum, omnemque actum quæ proximi honori aut famæ detrimentum afferre possit ergo de hisce singulis.

ARTICULUS I.

De Mendacio.

2. *Mentiri* idem sonat, ac loqui contra id, quod animus noster, ex intentione alium in errorem inducendi: alius est uti verum asserere, quod falsum existimatur, uti falsum verum, ex consilio aliquem in errorem inducendi. Nemo dicit ita Augustinus, *mentiri eum, qui volens falsum enuntiat, cavendi* (2). Mentiri possumus verbo, scripto, gestu et actu. mendacium existat, requiritur, ut, qui falsitatem exprimit, intentionem habeat. Si quæ existant circumstantiæ, ex quibus satis appareat, eum, qui loquitur iis minime conformiter animo detinet, a fallendi tamen intentione abhorre, tum dum adest mendacium, etiamsi non vera dicantur (3). Mentiri item non est rem dicere, aut enarrare eo modo, quo ipsa constat, quamquam ea non ita sese habeat, ut a nobis ex hoc *Quisque hoc enuntiat, quod vel creditum animo, vel opinione tenet, etsi falsum sit, non mentitur* (4).

Mendacium tripliciter distinguunt, nempe in jocosum, in solatium ac perniciosum. Mendacium *jocosum* est, quod ex solatii et recreationis gratia profertur. *Officiosum* illud est, quod proximi utilitatem sibi propositam habet, sive bonum ei gerendo, sive impediendo, quominus ille alicui malo ob

(1) Exod. XX, 16.

(2) *De Mendacio*, cap. IV.(3) S. August., *ibidem*, cap. II.(4) *Ibid.* cap. III.

fiat. *Perniciosum* denique vocatur cum in proximi perniciem effertur.

Quodlibet mendacium, uti veritati oppositum, malum est natura sua, ideoque numquam permissum. Etiam Scripturæ quodcumque mendacium condemnant: *Noli velle mentiri omne mendacium* (1). *Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum* (2). Cum divis Augustino et Thoma itaque concludimus, mentiri numquam fas esse, neque pro religionis utilitate, cui veritas potissimum fundamentum subest; neque sub prætextu divinæ gloriæ augendæ, cum hæc ex uno veritatis triumpho emicare possit; neque ad peccatorem a malo avertendum, neque ad innocentis vitam tutandam, neque ad animæ periclitanti salutem procurandam: *Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quod aliquis alium a quocumque periculo liberet* (3).

3. Sed non omnia mendacia eundem præferunt malitiæ gradum: jocosum, et officiosum mendacium nonnisi venialia sunt, natura sua; mortalia tamen evadere possunt, tum ex circumstantiis, tum ex scandalo, quod ex iis oriatur, tum ratione habita characteris personæ illius, quæ mentiri audeat, præsertim si habitualiter audeat. *Mendacium officiosum vel jocosum*, ait S. Thomas, *non est peccatum mortale (etiam) in viris perfectis; nisi forte per accidens, ratione scandali* (4). Mendacium vero damnosum mortale habetur in materia gravi, veniale in materia levi. In primo casu *sub gravi*, in secundo *sub levi* obligamur ad damnum reparandum, quod proximus, sive in fama sive in bonis, ex nostro mendacio passus fuerit.

4. Simulatione proprie dicta uti non licet, cum ad fallendum per se directe intendat; tunc enim esset mendacium *actionis*, quod certe non minus damnandum, atque mendacium *verbi*. *Simulatio proprie*, ait D. Thomas, *est mendacium quoddam in exterioribus signis factorum consistens: non refert autem, utrum aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto* (5). Sed aliud quidem est, ut aliquis nitatur aliquem in errorem inducere; aliud, ut taceat quod sciat, cum nulla aliunde illud patefaciendi obligatione teneatur. *Sicut aliquis verbo mentitur, quando significat, quod non est, non autem quando tacet, quod est; quod aliquando licet: ita etiam simulatio est, quando aliquis per exteriora signa*

(1) Eccli. VIII, 14.

(2) Levit. XIX, 11.

(3) S. Thomas, Sum., part. II, sec. quæst. 110.

(4) Ibid., art. 4.

(5) Ibid., quæst. 111, art. 1.

factorum vel rerum significat aliquid, quod non est; non autem si aliquis prætermittat significare, quod est: unde aliquis potest peccatum suum occultare absque simulatione (1).

5. Quod de simulatione proprie dicta, dicatur etiam de mentalibus restrictionibus; quibus item uti non possumus absque mendacii culpa. Restrictio mentalis est falsum verbum, quod verum evadere non potest, nisi per additionem verbi latentis, quod in mente cohibetur, quodque ex nullo exteriori indicio ab eo, quocum loquimur, intelligi potest. Ex. gr.: quidam interrogat, *utrum die veneris carnem comederis: tu respondes, non; id tantum asserere volens, te carnes crudas non comedis: hoc evidenter mendacium est. Quidam aliquem interrogat, utrum pransus sit: respondet iste affirmans, etsi revera pransus non sit, secum tamen dicere proponens, se præcedenti die pransum fuisse: en alterum mendacium. Quid de societate, si ita verbis abuti liceret? Itaque pontifex Innocentius XI tres sequentes propositiones proscripsit: *Si quis, vel solus, vel coram altis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine jurat, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam, ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus. — Causa justa utendi his amphilogiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa. — Qui mediante commendatione, vel munere, ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum (2).* Hæc de restrictionibus mentalibus.*

6. Sed restrictiones mentales confundi nequeunt cum quibusdam loquendi formulis a societate adoptatis, cum quibusdam phrasibus, quæ, licet ad litteram non veræ, mendacio tamen omnino carent, eo quod sensus earum satis intelligi potest, sive ex civitatis moribus, sive habita ratione temporis et loci et personarum interrogantis, tum respondentis. Ita ex. gr., si pauper elemosynam petenti respondeas, te pecuniam non habere, cum revera pecunia non careas, nullum profers mendacium; quia pau-

(1) S. Thomas, *Sum.*, part. II, sec. quæst. 111, art. 1.
(2) Decreto anni 1679.

per ipse satis intelligit ex circumstantiis, te non habere pecuniam, quam illi tradas. Si ab alicujus famulo exposcis, utrum ejus herus domi sit, et ille respondet, non; hoc responsum, juxta consuetudinem, non semper intelligi potest, uti veram domini absentiam significans, sed interdum id tantum valet, illum nempe hic et nunc neminem admittere, eum invisere non licere. Ille ergo solus in errorem offendit, qui societatis consuetudines omnino ignorat. Si ad prandium aliquem invitasti, tibi que interroganti, utrum, quod apposuisti, placeat, respondet ille absque hæsitatione: optimum, valde sapidum; dum revera ejus gustui minime congruit; erit ne hoc mendacium? Evidenter, non; quia te non latet, in hujusmodi circumstantiis non aliter responderi solitum. Quidam temerarie audet presbyterum de re aliqua interrogare, de qua ex confessione tantummodo certior factus est: mentietur ne hic respondens, se nihil scire? Non, quia cuilibet notum est, ipsum ab omnibus legibus ita ad respondendum obligari, ac si revera nihil absolute sciat. Addemus, illum, qui sub secreto rem sciat, respondere posse, se minime scire; quemadmodum Christus asseruit, relate ad finale judicium: *De die autem illo et hora nemo scit, neque Angeli in cælis neque Filius, nisi Pater* (1). His verbis, ait Bergier, Salvator indiscretam discipulorum curiositatem reprimere contendit, eis ostendens minus convenire, quod hujusmodi secretum ipsis revelaretur. Hoc responsum illi cohæret, quod nimis curioso puero pater interdum tradit: nihil ego de hoc scio (2). Aliæ dantur locutionum formulæ plus minusve æquivocæ, quarum sensus determinari facile potest, si nonnihil attentionis ipsis adhibeatur; quibus formulis uti licebit, remota tamen fallendi intentione, sed tantum, ut alicujus rei secretum servetur, quæ in lucem prodi nequeat quin alicujus familiæ, aut proximi, aut suimetipsius bonum in discrimen vocetur. Si interrogans in errorem inducitur, majorem responso vim tribuens, quam ipsum habeat, suum sibi imputet errorem, scilicet vel inadvertentiæ aut ignorantiae suæ, vel morum imperitiæ, vel denique inconvenienti suæ agendi rationi qua secretum extorquere studeret.

(1) Marc. XIII, 32.

(2) Dict. Theol. ad verbum: *Agnosces*. Item. D. Alph. de Lig., *Theol. mor.*, t. III, num. 152 et 370.

ARTICULUS II.

De falso Testimonio.

7. Falsum testimonium distinguitur in *publicum* et *privatum*: publicum testimonium est depositio contra veritatem, quæ fit in iudicio, prolato jam iurejurando, quod a testimoniis exigi solet; privatum vero cum mendacio, de quo supra, vel cum calumnia, de qua infra, confunditur. Hic ergo de falso testimonio publico agemus. Hujusmodi falsum testimonium mortale peccatum est, nonnullis in diœcesibus episcopo reservatum (1): perjurium enim continet, quod materiæ parvitatem non admittit. Qui falsi testimonii labem incurrit, ex justitia damnum reparare tenetur, quod ille, contra quem depositio facta fuit, sive in bonis, sive in persona expertus est. Obligationem insuper sibi assumit se, quo citius possit, retractandi, etiam cum proprio discrimine, si et nulla alia ratione injuriam reparare possit, et spes arrideat retractatione incriminatum solutum efficiendi; quia, cæteris paribus, conditio innocentis conditioni rei præferenda est: *In pari causa melior est conditio innocentis*. Qui propriæ culpæ causa proximum in pereundi discrimen adduxit, illius potius quam suimet saluti consulere tenetur; et qui injustum actum elicit, qui in alterius damnum intendit, idem damnum ipse, ut illum liberet, subeat oportet. Quod de falso testimonio traditum est, illis etiam applicari debet, qui ad falsum testimonium prodendum aliquem impellentes, efficaciter ad damnum cooperati sunt.

8. Si tamen falsum testimonium ex bona fide deponatur, ex errore nempe nullimode culpabili, damnum, quod consequitur, non erit illi imputandum, qui hoc falsum testimonium exhibuerit. Si is tamen, de re certior factus, possit sine gravi discrimine, se retractando, damnum præcavere, hoc facere tenetur ex charitate, juxta omnium sententiam, atque etiam ex justitia, juxta sententiam probabiliorum.

Relate ad testes in genere, cum a iudice appellantur, ut pro vel contra testimonium ferant, tenentur obedire, et statuto tempore adesse, ac responsum dare iudici interroganti, si nulla legitima causa eos impediatur aut dispenset. Ipsos tamen, etsi peccent suum denegantes testimonium, satis probabiliter censetur, non

(1) Est inter peccata reservata etiam in diœcesi Mediolanensi.

ad resarcienda damna, quæ ex eorum silentio iis, quor-
rest, forte obveniant (1).

testimonio proferendo dispensantur: 1.º confessarius, qui
tum ex confessione crimen, de quo reus accusatur: si-
nim sacramentale tum etiam inviolabile esset, cum age-
delicto læsæ majestatis. 2.º Ascendentes et descendentes
etque proximiores saltem cognati collaterales (2). 3.º Qui
tione vel officio depositarii sint secretorum, quæ ipsis
ntur: tales recensentur medici, chirurgi et omnes, qui-
oris salus credita est; pharmacopœ, obstetrices, advo-
salentes, qui sub secreti sigillo reorum confessiones ex-
quibus non licet illas in judicio revelare, nisi de deli-
majestatis, aut crimine contra Reipublicæ securitatem
ageretur (3). 4.º Episcopi, parochi, omnesque sacrorum
relate ad ea, quæ eis revelantur, dum ecclesiasticam
ionem exercent, et pastoralis ministerio funguntur, etiam
ententiæ tribunal: nisi enim ita esset, jam non posset
s et pastor suam omnino paternam auctoritatem effica-
rcere, qua in ordine morali et spirituali in suos subje-
ruitur. 5.º Denique, qui reis admonitiones et consilia
libus plus minusve explicite secretum promiserint: *Ser-*
m est de jure naturali, ait D. Thomas, *nihil autem po-*
sipi homini contra id, quod est de jure naturali (4). Ea-
S. Ligorii doctrina: *Si secretum sit tibi commissum, et*
publicatum, teneris servare etiam legitime interrogatus,
respondere, te nihil scire, scilicet ad revelandum; quia
quæ abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secre-
missum (5). Excipitur tamen, ut docent duo hi celebra-
tores, casus, quo publicum bonum exigat, ut secretum
mmendatum palam prodatur. Cæterum si quis a testi-
roferendo dispensatus, interrogetur, responsum denegare
ut simpliciter respondere, se nihil scire; quia ipse nihil
d judici revelare possit.

eus, qui sibi illius criminis conscius est, quod sibi im-

Iguori, *Theol. Moral.*, lib. IV, num. 270. De Lugo, Lessius. — Vide
de Restitutione ex officio.

etiam civilibus legibus statuitur quod ad ascendentes et descendentes,
ollaterales in primo gradu tam consanguinitatis quam affinitatis.

ure tamen austriaco, Cod. Pœn. Austr. §§ 103, 104, et 378, medici
i vulnera secreto mederi non possunt, quin vulneratos publicæ au-
dificant, ob pericula secus societati imminuentia.

part. II, sec. quæst. 70, art. 1.

ori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 970.

putatur, teneturne judici interroganti illud fateri? Respondendum: 1.º reum numquam posse interroganti mendacium proferre, etiam tum, cum interrogatio ex parte judicis irregularis esset, et lex, quæ contra illum adstrueretur, evidenter injusta: *Si judex hoc exquirat, quod non potest secundum ordine juris*, ait D. Thomas, *non tenetur ei accusatus respondere; sed potest vel per appellationem, vel aliter licite subterfugere. Mendacium tamen dicere non licet* (1). 2.º Reum debere crimen suum fateri judici, qui juridice interroget, cum nulla amplius spes affulgeat, se per silentium salvandi. 3.º Obligari quoque reum ad crimen suum fatendum vel saltem ad prodendos complices, quando agatur de clandestinis machinationibus, vel de crimine contra imperii secretatam machinato, si aliunde suæ revelationes necessariæ sint ad aliquod grave malum avertendum. 4.º Satis probabile esse quod, exceptis casibus allatis, qui crimine aliquo constringitur, quod aut capitali, aut saltem gravi pœna afficiatur, fateri non tenetur, si timeat, ne sibi sua confessio exitialis futura sit: tunc enim veritatem silentio tegere potest, quin mendacio obnoxius fiat, eo quod nimis durum esset eum ipsum ad argumenta suæ culpabilitatis comparanda obligare (2). Cæterum fere omnes in hoc conveniunt, confessarium debere in hujusmodi casibus reum propriæ bonæ fidei permittere, si nulla spes suppetat, illum inducendi ad sui criminis confessionem: *Omnes conveniunt*, ait D. Alphonsus, *ad dicendum, quod si reus sit in bona fide, et censeatur, quod difficile inducetur ad fatendum crimen interrogatus a judice, confessarius in sua bona fide eum relinquere debet* (3). 5.º Lata sententia, sive reus damnatus sit, sive non, hunc non teneri ad crimen suum fatendum: *Post sententiam latam, reus non tenetur confiteri crimen, quod ante injuste negavit; quia finito judicio, finitur obligatio rei* (4). Sed qui ab hominibus absolvitur, non ita in conscientia solvitur ab obligatione injuriæ proximo inflictam reparandi. Quamvis autem liceat in tribunali pœnitentiæ capite damnatum absolvere, qui sui criminis confessionem coram judice et denegaverit et deneget, si aliunde pœnitentiæ signa ediderit; censet cardinalis Gousset illum tamen eucharistia privandum, causa scandali, quod exoriri posset.

(1) Sum., part. II, sec.

(2) Vide S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. IV, n. 274; Bouvier, etc.

(3) S. Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 564. Bouvier, *De Decalogo*, cap. VII, art. 3. Sanchez, etc.

(4) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 274; Bouvier, *Leumann Sanchez*.

11. Monendum hic censemus, reo etiam gravioris criminis, ante, sive etiam post condemnationem licere evadere e carcere, cum agatur de se subducendo a poena aut capitali, aut afflictiva aut infamanti; numquam tamen ei licitum esse sive in sedacio, sive in vi sive in corruptione effugium quærere ut in libertatem comparet: *Nullus ita condemnatur*, ait D. Thomas, *quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patitur*; et ideo non tenetur facere id, unde mors sequatur, quod manere in loco, unde ducatur ad mortem: tenetur tamen resistere agenti, quin patiatur, quod justum est eum pati: ut etiam si aliquis sit condemnatus, ut fame moriatur, non recusat, si cibum sibi occulte ministratum sumat, quia non sursum esset seipsum occidere (1). At ne innocenti quidem licet, perficere sive injustum accusatorem, sive falsum testem, sive licem, a quo iniqua sententia expectetur (2). Nefas pariter est calumniam calumnia impugnare (3). Nihilominus tibi ad mortem evidenter injustam petito, aut tempore anarchiæ, aut tyrannidis jugo, resistere licebit, vi vim repellendo contra eos, qui te capere conentur, si id tamen scandalum non pariat, neque magni tumultus occasionem præbeat: *Aliquis datur ad mortem dupliciter: uno modo juste, et sic non licet condemnato se defendere. Alio modo injuste; et tale iudicium simile est violentiæ latronum.... Et ideo sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis principibus: nisi forte propter scandalum vitandum, cum ex hoc aliqua gravis turbatio crearetur*. Ita SS. Thomas (4) et Alphonsus de Ligorio (5).

ARTICULUS III.

De Obligationibus officialium judiciariorum, jurisconsultorum et notariorum.

12. Octavum Decalogi præceptum de falso testimonio non reddendo occasionem præbet aliquid edisserendi etiam de præcisiis obligationibus iudicum, cancellariorum, janitorum (*uscieri*), advocatorum, procuratorum et notariorum. Iudices obligantur

(1) *Sum.*, part. II, sec. quæst. 69, art. 4.

(2) Alexander VII, decret. ann. 1665.

(3) Innocent. X, decreto anni 1679.

(4) *Sum.*, part., II, sec. quæst. 69, art. 4.

(5) *Theol. moral.*, lib. IV, num. 279.

ad proprii officii muneribus fideliter incumbendum, et ad damnum reparanda, quæ judiciis, consultationibus ac suffragiis injusti intulerint; sive egerint ex ignorantia crassa, sive ex nimia in ferendis sentiis præcipatione, curis non adhibitis, quæ rerum momento exposcebantur; sive se ipsos seduci passi sint aut donis, aut favore, aut cognatione, aut amicitia. En Moyses præcepta senioribus, quos populi Dei iudices constituerat: *Quod justum est judicate: sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum: ita parvum audietis ut magnum; nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est* (1). Adest igitur positiva quoque prohibitio innocentes condemnandi, aut criminosos absolvendi: *Ne condemnent innocentes, aut nocentes absolvant*, ait Catechismus Concilii Tridentini (2). Hinc exurgit etiam positiva in iudicibus obligatio, ut æquitatis regulas ubique sibi proponant, cuilibet, quod proprium est, tribuentes. Iudices, qui ex culpa theologicæ et graviter peccaminosa sententiam justitiæ adversantem proferant, de damno subsequenti respondere debent. Aliter tamen, si admissa injustitia nullimode sit voluntaria, vel, etiam si voluntaria, non ita tamen, ut mortale censeatur peccatum (3).

33. Potest ne iudex morte, aut pœna vel infamante vel afflictiva mulctare reum, quem innocentem putat, cum juridice exargat eum culpabilem esse? Sanctus Thomas ac plerique doctores persuasum sibi habent, quod, si nullam iudex rationem inveniat, qua accusationi innocentem subducatur, vel ad aliud tribunal causam remittat, eum damnare possit; quia, ajunt, hoc bonum publicum sibi postulat, ut iudex propriam privatam scientiam secedere sinat, et ad publicam solummodo scientiam se referat, id est ad culpabilitatem juridice constantem. Sanctus Bonaventura e contra, aliique censent, iudicem condemnare non posse in casu, de quo agitur, et potius debere suo muneri abdicare, quam agere in reum, quem innocentem noverit. Hæc altera sententia, ut priori probabilior etiam cardinali Gousset appareat, Ligorium sequenti, quia nullimode licitum esse potest innocentem damnare: *Damnare innocentem est intrinsece malum*, ait D. Alphonsus (4). Itaque statuendum videtur, iudicem nunquam posse eum culpabilem declarare, quem ex certa scientia

(1) Deuter. 1, 16. 17.

(2) De octavo præcepto.

(3) S. Alphonsus. *Theol. mor.* lib. IV, n. 20.

(4) *Theol. mor.*, lib. IV, n. 208.

innocentem sciat, licet de culpabilitate juridice constet; judicare enim ipse non debet, nisi juxta suasionem suam, conscientiae suae dictamen sequutus. Si tamen maxima judicum pars se pro rei culpabilitate declaret, praeses, licet ejus innocentiam sibi persuasam habeat, poterit damnationis sententiam ferre, sed solum in casu, quo damnatus facultatem habeat novum judicium provocandi ad primum dissolvendum, et cum hoc etiam onere, ut praeses nihil intentatum relinquat, ad innocentem salvandum. Addimus tamen prudens esse, magistratum allatae divi Thomae sententiae adhærentem in poenitentiae tribunali non inquietare.

14. Cæterum hæc dici potest communis sententia, ut, cum nonnisi de causis civilibus quaestio sit, judex, uti publicam personam gerens, debeat judicialibus hærere argumentis, et *secundum allegata et probata* sententiam ferre, quamquam persuasum sibi habeat, eum, in cujus favorem pronuntiat, mala fide laborare. Quo tamen in casu impossibile esse supponitur judici legalia et juridica rationum momenta dissolvere, quæ allatae sententiae fundamentum subinstruunt. Semper vero ei, qui injustam sententiam in sui favorem obtinuerit, ea uti in foro interno illicitum est. Judex tenetur etiam, juxta omnium sententiam, accusatum, quem culpabilem putat, absolvere, donec culpabilitas juridice comprobari non possit. Reus enim, quocumque modo culpabilis sit, jus habet, ne pro arbitrio condemnetur.

15. In causis dubiis, cum de re criminali agatur, in favorem culpæ sententia ferenda est: alioquin periculum adesset condemnandi innocentis; sed circa objecta civilia ea sententia ferenda est, quæ possidenti faveat: *In dubio melior est conditio possidentis*. Si nemo ex simul contenditibus rem, de qua disputatur, possideat, judex probabiliorē sententiam sequi debet, id est decernere in favorem partis, cujus jus ad rem majori probabilitate fulciatur. Pontifex Innocentius XI damnavit contrariam propositionem: *Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta propositionem minus probabilem* (1). In dubio, utrum rationum momenta æqua probabilitate ex utraque parte donentur, consilium æquitati unice conforme hoc est, ut inter utramque partem dividantur bona, de quibus contenditur. *Judex non est rerum dominus, sed distributor juxta jura partium; et ideo, si jura sunt æqualia, æqualiter inter eas rem dividere debet* (2).

Judices tenentur, quo citius possunt, negotia ad sua tribuna-

(1) Decret. an. 1679.

(2) S. Alphonsus, lib. IV, n. 210.

lia allata ad exitum perducere. Judex, qui humanis considerationibus deserviens, vel absque legitima causa actorum, de quibus jam debite constat, conclusionem protrahit, damna compensare tenetur parti, quæ a dilatione lædatur: quodsi eveniat, et ex non reddita debito tempore justitia, pars jus habens literamittat, jam ex judicis culpa acta injusta fiunt: judex ergo d. injusta sententia rationem reddere tenetur (1).

16. Magistratibus, iudicibus et juratis nefas est dona accipere ab iis, quorum causa ante eorum tribunal agatur: divinæ, humanæ, canonicæ, civiles denique leges hoc vetant. Nequeunt item absque injustitia, quod jam receperint, retinere, sive illud exegerint sive ipsis præ timore non obtinendæ justitiæ traditum fuerit; sed iis, a quibus acceperunt, restituant oportet. Si tamen dona a corrupendis iudicibus adhibita fuere, corruptores nullum jus a restitutionem haberent (2), ac salis probabile videtur, eos, qui dona acceperint, non teneri, antequam tribunalium sententia prolata sit ad ea vel restituenda, vel in bonum hospitiorum aut pauperum tradenda. Confessarius vero hanc illis obligationem titulo satisfactionis imponere potest. Relate ad ea dona, quæ soluta causa traduntur, si neque directe, neque indirecte exacta fuerint, nullam omnino restituendi obligationem inducere censenda sunt.

17. Ad cancellarios et janitores quod attinet, ii tenentur a statutis sibi impositis conformare; tum etiam rationem reddere debent de injustitiis, quæ ex accurationis defectu, aut ex ignorantia vel negligentia procedunt, cum hæc sive ignorantia sive negligentia graviter culpabilis habenda sit. Ii vero prohibentur ab omnibus legibus, aliquid, sive directe, sive indirecte, ultra exigere, quam quod pro stipendio sibi debetur: majora stipendia exigere, quam ea quæ lege statuta sunt, injustitia esset quam reparare oporteret illud restituendo quod ultra taxationem receperint. Janitores præterea injustitiæ labe afficiuntur, cum, plures eadem die eodemque loco commissiones habentes, pretium causa itineris constitutum sibi pro singulis arrogat, quasi pro una tantummodo venissent: iniquum enim est sibi arripere mercedem plurimum itinerum, cum revera unum tantum fuerit confectum. Videndum tamen quid de hoc pecularia ferant locorum statuta.

18. Inter essentialia advocati officia hoc est, ut negotiorum clientum curam gerat, non aliter ac suorum bonus solet patrifamilias, et omnia media adhibeat, ut ea ad bonum exitum

(1) S. Raimundus a Pegnafort. *Sum. Theol.*, lib. II, tit. 5.

(2) Dona ad fiscum cedunt, et ad utilitatem hospitiorum loci, ubi corrupta est, applicanda sunt ex jure austr. cod. pæn. § 88.

ducat. Igitur, si ex sua ignorantia, negligentia, infidelitate, nimia negotiorum dilatione, causam a se assumptam amittat, ta damnum clienti inferat, ad compensationem obligatur in inte-um de damno allato. Nihilominus, ut ad restitutionem te-itur, culpa gravis requiritur.

Advocatus omnigenas sibi causas indiscriminatim peragendas amere non potest: *Non potest absolvi, qui paratus est quas causas defendendas suscipere* (1). Numquam enim licitum t causam certe injustam defendere, causam scilicet, quæ ad ra proprietatis jura atque justitiæ leges violanda intentatur: c esset se clienti complicem aperte præbere. Patronus tamen, materia criminali, illius rei defensionem suscipere potest, em certe culpabilem cognoscit. Tunc enim non crimen propu-andum sibi proponit, sed reum, eas circumstantias præ-entes efficere curando, quæ criminis malitiam imminuere ssint. Aliunde, qui culpabilis est, meritam pœnam luere non ætur, nisi juridice evincatur; igitur fas est reo sive per se, e per patronum, suimet defensionem agere ut pœnam a se. nec non vincatur, avertat. Sed advocatus humanitatis actum ercens non ideo ab obligatione dispensatur omnia defensionis dia rejiciendi, quæ justitiæ, ordini aut bonæ moralitati contraria it. Nec licet quidem justissimam causam viri etiam inno-otis mendacio propugnare. Advocatus, qui causam peragen-m sibi sumat, quam injustam putat, obligationem contrahit parandi, si cliens desit, omnia damna, quæ parti adversariæ lite deperdita obvenerint: immo si ipse causam suam amit-, adhuc tenetur parti adversariæ sumptus præstare; nisi ens ipse solvat, qui primus obligatur, quando mala fide et usæ injustitiam dignoscens litem intentare voluerit.

19. Hoc etiam evenire potest, ut advocatus malæ causæ pa-cinimum suscipiens, in ipsum clientem suum injustitiæ culpa-is fiat: quod accidit, sive cum advocatus clientem in erro-m inducit, bonam ei effingens causam ipsam, quam malam esse gnoscit; sive cum, et quovis motivo, negotii naturam latere sinit, ritus, ne a lite agenda exoneretur. Cum causa nulla se ratione mmendat, advocatus, qui eam assumit, debet ex justitia clien-n admonere; quod si prætermittat, rationem ei reddere tene-r de detrimento, quod pati possit. Si tamen cliens admonitus vocati admonitioni acquiescere nolit, nihil ulterius repetere terit, et imputare sibi debet ea damna, quæ malam agens

1) S. Alphonsus de Ligorio, lib. IV, num. 223.

causam subierit; advocatus autem nullam, nisi erga parte versariam, incurrit restituendi obligationem.

Ad causas dubias quod attinet, nemo non sentit, advocas sibi sumere posse, dato, quod clienti uti certum non met earum exitum, quem ipse dubium putet: plurimi enim latur, qui, in dubio, causæ amittendæ discrimini se exponere n. Quilibet ergo advocatus, qui pro certo nequeat spondere de litis exitu, partem a se patrocinatam prævenire tenetur. Sed ne advocatus illius partes assumere, cujus rationum momentum probabilia judicat, quam quæ partis adversariæ? Quidam sent non posse; alii utique posse, dummodo tamen clienti rem suarum rationum probabilitatem patefacit. Hæc se sententia jure præferenda consetur; quia, quod minus pro avvocato videtur, hoc interdum judici probabilius appareat test: *Ratio*, ait Ligorius, *tum quia opinio minus probabilis de temporis potest probabilior evadere, tum quia multoties quæ avvocato minus probabilis apparet, ipsa judici videtur probabilior* (1). Hinc commune illud: *Habent sua sidera lite* ter sese res haberet, si absque dubio valde minor proba clienti, quam parti adversariæ arrideret.

20. Relate ad stipendia, tenentur advocati se tum ad propria tum ad loci consuetudines contemperare. Advocatus etiam rationem habere conditionis eorum, qui ad suum premium appellant, et cæteris paribus, plus repetere a divite, ab alio minoribus aucto fortunæ bonis. Denique advocatu scientia et habilitate plurimum pollet, majora stipendia accipere, quam in eodem casu advocatus humilioris nominis. Cæterum, ut constet, an remunerationes ab avvocato exactæ excedentes sint, debet quisque se ad prudentum et æquum hominum judicium referre.

21. Advocatorum et procuratorum officia potissimâ in correlatione nectuntur: sane procuratores, non aliter atque advocati, tenentur rependere damna, seu clientibus, seu parte versariæ allata sive ex ignorantia, sive ex negligentia, si infidelitate, sive quod, nulla justa ratione militante, negotiis producant, ut majora exigant stipendia, quam quæ legis statuta sunt; sive etiam quod causas assumant, quas injuste stimulent. Ad procuratorum stipendia quod spectat, standum constitutionibus inibi vigentibus, ubi hujusmodi publici pr

(1) Lib. IV n. 222.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. IV, n. 225.

res admittantur. Pro privatis procuratoribus stipulantur inter artes peculiares conventiones.

22. *Notariorum officia*, ait Domat, *ad perfectam fidelitatem contrahuntur, et integram diligentiam in evitando in propriis functionibus omnia, quæ justitiam et veritatem ledere possent, et la non solum oportet, ut nil illis contrarium admittant, sed etiam ut se nemini complices reddant neque de dolo, neque de deceptione, et immo hujusmodi agendi modis obsistant, si partes adhibere velint* (1). Notarius, qui sibi sumat actorum confessionem, jam obligatur ad omnes adimplendas formalitates a legibus impositas. Si clausulam, conditionem vel formalitatem a legibus, sub pœna nullitatis, præscriptam culpabiliter omittat, de anno inde exorto rationem reddere tenetur. Si tamen omissio prorsus involuntaria sit, notarius ab effectuum reparatione absolvitur.

23. Notarius peccat contra justitiam: 1.º testamentum ejus omine conficiendo, qui sufficienti rationis usu non pollet, ut alide et licite contrahat. Unde si ejusmodi facinus committeret, obligationem contraheret damna reparandi, quæ naturales hæredes patiantur. Idem dicatur de testibus. 2.º Si sciens et prudens alia instruat acta, falsos contractus, falsas apochas, vel si acta atque inscriptiones validas et legitimas falsificet et corrumpat; tunc ipse de criminis respondere debet, si deficient ii, qui falsis actibus abusunt. 3.º Si actis diem apponat alterum ab illo, quo revera consilia sunt, damnum inde forte tertio promanans notario imputatur. 4.º Item si in actum culpabiliter inferat clausulas aut conditiones contrahentium menti nullimode conformes. 5.º Vel si suum ministerium ad acta adhibeat, quæ fraudolenta, usuraria, justitiæ contraria sciat (2). 6.º Si nocua consilia ad se recurrentibus præbeat, vel eis, pro quibus ipse agit, aut quorum negotia gerit; ac si id agat aut sciens, aut inexcusabili ignorantia laborans, pro allato damno satisfaciatur oportet. 7.º Item si contrahentibus consilium suggerat, ut regalia jura frustrentur, partem tantummodo pretii venditionis, aut acquisite bonorum valoris in actum referendo. Hæc enim est infidelitas ex parte notarii, qui officia solat a se erga Statum assumpta. Sed, ex consuetudine generaliter inducta, videtur tamen ille posse impune se partium declarationi conformare, quamquam compertum habeat, eam non esse veritati conformem, et ne minimum quidem pretium referre. Neque debent inquietari partes, quæ integrum rerum pretium

(1) *Droit public*. lib. II, tit. 5, sect. 5.

(2) Vide superius num. 157 hujus Capituli.

non manifestant, quæ publicæ inscriptionis juribus subjiciuntur, aut pro quibus altioris valoris tymbrum requiritur; quia sic agendo e consuetudine valde communi justitiam se violare non putant.

Adjicimus, notariis vacandum esse studio earum legum et disciplinarum, quæ ad sua spectant officia, hisque in omnibus eam obsequi debere: nequeunt hinc ab iis in materia gravi recedere, quin gravis culpæ rei fiant. Rationem vero reddere tenentur de damno, quod, aut ex culpabili ignorantia, aut ex gravi negligentia, aut ex voluntaria infidelitate sive suis clientibus, sive aliis quibuscumque attulerint.

ARTICULUS IV.

De Detractione.

24. *Detractio* est injusta proximi diffamatio, quæ *suspiciones, dubia et judicia temeraria, obtrectionem* sive *maledicentiam, et calumniam* complectitur. Detractio charitati simul et justitiæ adversatur; et per se mortalis esse potest. *Neque maledici regnum Dei possidebunt*, ait Apostolus (1).

Dubia, suspensiones, et judicia temeraria vetita sunt: *Charitas non cogitat malum* (2). *Nolite judicare, ut non judicemini* (3). Temerarie *dubitatur*, quando sufficienti ratione non obversante, judicium de alicujus moralitate suspensum retinetur. *Suspicionem* temerariam enutrit, qui ex quibusdam levibus speciebus, quæ omni probabilitate carent, magis inclinatur ad credendum quemvis fecisse aut dixisse aliquid mali, etsi de hoc neque judicium proferat, neque aliquid positive asserat. *Judicium temerarium* in hoc est, ut quis credat et judicet, quemvis malum quoddam dixisse aut fecisse, cum nulla sufficiens ratio, nullum motivum ita validum suppetat, quod hominem prudentem deteminare possit. Ita ex. gr., si aliquem juvenem honestæ pudicitiæ domum ingredi conspiciam, et statim eum mala duci intentione judicem, cum nullum aliud indicium meo succurrat judicio, jam temerarie judico. Si tamen ejusmodi juvenem domum pudicitiæ malæ perditæquæ famæ ingredientem adspiciam, et eum judicem nefarium consilium mente revolvere, judicium meum temerarium jam non est, licet falsum esse possit.

(1) I. Corinth. VI, 40.

(2) I. Corinth. XIII, 5.

(3) Matth. VII, 1.

25. Dubia et suspiciones temerariæ proximum lædentes rejici debent statim ac advertamus, nos illa animo fovere non posse, quin justitiam lædamus. Cum enim homo jus habeat ad bonum nomen, habet ideo et jus ad hoc, quod nemo temerarie male de se cogitet. Hinc lethaliter peccaret, qui ex plena deliberatione in dubio aut simplici temeraria suspicione moraretur, si dubium aut suspicio aliquod grande crimen, aliquod gravissimum peccatum respiceret, uti si ex. gr., suspicio versaretur circa incestum *in primo gradu*, adulterium, hæresim, atheismum (1).

Dubium et suspicio mortalia item essent in materia gravi, si ex odio procederent, aut si quis in eis ex malitia moraretur, optime sciens, suspensionem nullo rationabili indicio fulciri (2). Sed mala hac animi dispositione deficiente, si dubia et suspiciones circa ordinaria facta solummodo versentur, quamquam in materia gravi, probabilissimum est culpam nonnisi venialem constituere; quia neque dubium, neque suspicio famam proximi, ad quem referuntur, graviter lædunt. Agitur hîc de dubio *positivo*, quod cum dubio *negativo* confundendum non est; quia dubium negativum, quin exprobratione dignum sit, laudandum potius, tamquam prudentiæ actus: hujusmodi sunt dubia et suspiciones superiorum, magistrorum et patrumfamilias, quibus in inferiores vigilandi munus incumbit, in quibus absolute confidere non debent, ut eos a malo avertere possint: tale est etiam dubium, quod concipimus, cum agatur de vitando damno, vel de cautionibus adhibendis ad prævisum malum impediendum. Ita ex. gr., qui ignotum quemdam hospitio recipit, ut suorum bonorum securitati consulat, eum pro suspectæ fidei persona habere potest.

26. Judicium temerarium, in materia gravi, est mortale peccatum, si cum perfecta advertentia et deliberatione fiat; alienam enim famam, ideoque justitiam, gravi injuria afficit. Notandum tamen est, judicia temeraria, etiam in materia gravi, sæpe non esse nisi venialia, aut quia non omnino voluntaria, aut quia non notabiliter temeraria. Nullum immo neque veniale peccatum in judicio temerario reperitur, si omnem advertentiam antecedit; si voluntas ad illud nullimode concurrat; si improbetur, statim ac illud temerarium et injustum esse animadvertatur. Præsumi vero debet, judicium temerarium aut esse prorsus involuntarium, aut non ita voluntarium ut mortale fiat, si agatur de piis hominibus, qui plurimis circa temeraria judicia tentationibus crucien-

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. III, num. 964.

(2) *Ibidem*, num. 963.

tur, quas tamen adversentur. Idem dicatur etiam relate suspiciones et dubia temeraria.

27. Per detractionem octuplici modo peccatur: 1.º proximi culpam non admissam, aut defectum, quem non habet, attribuendo; 2.º proximi culpas et defectus amplificando; 3.º revelando quin ulla necessitas cogat, admissas culpas adhuc latentes, a detegendo defectus, qui non agnoscuntur; 4.º mala interpretatione bonos proximi actus labefactando; 5.º ejus laudabiles dotes, clarum ingenium, optima gesta negando; aut asserendo, concessas laudes eum non mereri; 6.º studendo, ut ejus bonarum qualitatum et actionum meritum minuatur; 7.º silentium habendo in iis circumstantiis, in quibus silentium non aliter accipi potest, ac bonarum proximi sive qualitatum sive actionum negati aut infensæ testificationis confirmatio: quod evenire solet, cum qui silentio se tenet, strictiori vinculo ac relatione laudatæ et improbatæ personæ consociatur, aut de bonis vel malis illius qualitatibus interrogatur. Famulus ex. gr., qui sileat, dum quidam laudibus sive exprobrationibus ejus dominum prosequitur, salutare ostendit, suam esse mentem, quod dominus suus prolati laudibus dignus non sit, vel prolatis animadversiones vere meretur. Tamen, relate ad exprobrationes, servi, amici, vel alii cujuslibet silentium, in quibusdam casibus timiditati tribui potest vel prudentiæ, vel metui peioris mali. Detractionis culpa pertrahitur etiam quibusdam reticentiis, quibus communiter plus exprimitur, quam quod verum est. Ita peccat, et sæpe mortaliter qui, de proximi culpis aut vitiis loquens; ita se exprimit: *At quid pejus mihi de illo compertum est; tamen ei parcere malui* — *Nonnulla de hoc constant, quæ in eo suspicari nemo potest* — *Alia plura de hoc altero referri possent; melius tamen, in æterno silentio premantur.* — *Si omnia, quæ scio, dicere liceret* — *Homo quidem est a quæstu abhorrens; fur utique non est sed...* — *Pia mulier est, attamen...* — 8.º Denique, cum aliquis ita frigide et remisse alium laudat, ut audientibus satis ostendat se non valde laudatione dignum eum habere, quem talibus laudibus prosequitur. Scholastici has omnes male de proximo loquendi rationes duobus sequentibus versibus complexi sunt:

*Imponens, augens, manifestans, in mala vertens:
Qui negat, aut minuit, reticet, laudatque remisse.*

28. Verum cum de detractioe agitur, *diffamatio*, sive *simplex calidicentia*, a *calumnia* probe distinguenda est. *Diffamatio* tum cum absque necessitate culpæ, vitia, veri defectus proximi

latentes revelantur; *calumniæ* vero, cum ei culpæ, quas non admisit, aut defectus, quos non habet, tribuuntur. Cæteris paribus *calumniæ* gravior est simplici maledicentia: potest tamen *calumniæ* item ac ista ex materiæ levitate venialis esse.

Diximus diffamationem adesse, cum revelantur culpæ, aut defectus proximi *sine necessitate*; quia non maledicit, qui alicujus crimen, malamque se gerendi rationem revelat, ex eo, quod revelatio hæc necessaria sit ad malum aliquod aut damnum vitandum, quod aliter averti non potest; uti si, ex. gr., quidam, injuste ante judicem accusatus, labem appositi sibi criminis a se avertere non posset, quin accusatorem et testes falsitatis reos vel aliis delictis inquinatos ostendat, ut illorum testimonium infirmet. Potest etiam aliquis absque diffamatione alicujus defectus aut culpas ei, cujus intersit, revelare, delinquentis correctionem, ejusdemque vitæ mutationem sibi proponens. Ita licet dominum admonere de famuli infidelitate. superiorem de inferioris ad ejus confidentiam demerito; sæpe immo hujusmodi monita a charitate suadentur. Item absque maledicentia dari possunt notitiæ minus alicui faventes, tamen veritati conformes, cum de re interrogamur ab iis, quorum hæc nosse intersit, cum agatur aut de societate ineunda, aut de negotio concedendo, aut de alia re alicujus momenti, in qua ii falli pertimescant. Sed in omnibus casibus summopere ab omni exaggeratione cavendum nobis est, atque ad hoc maxime intendere debemus, ne aliquo vel odii sensu, vel injuste præconcepta opinione abripiamur.

29. Diximus diffamationis reos nos fieri, si *latentes* proximi defectus culpasve proferamus; quia nulla maledicentiæ labe poluitur, qui de malis alicujus actibus loquitur cum iis, quibus comperti jam sint, aut in loco, in quo ea crimina publica sint; nullum enim in hoc casu alienæ reputationi discrimen affertur, dummodo ab omni exaggeratione longe nos teneamus: peccaret tamen, qui sine legitima causa, prudenti etiam personæ, ac secretum imponens, latentes culpas revelaret. Verum si ille qui hoc admittit, non ex malitia agit, neque ex intentione proximum infamandi apud eum, cui secretum crimen communicat, satis probabile est, ait S. Alphonsus, illum, etiam in materia gravi, venialiter tantummodo peccare (4).

30. Quando crimen publicum est notorietate juris, quod evenit, cum ex judicis sententia in lucem prodit, non peccaret certe contra justitiam, qui illud in loco, ubi ignoratur, patefaceret:

(4) *Theol. moral.*, lib. III, num. 973; Cajetan. Billuart, etc.

quia reus, qui alicujus criminis causa juridice condemnatur, jam ex hoc omne jus ad suam reputationem amittit; immo bonum publicum postulat, ut condemnatio publicetur, quo improbis exemplum et frænum afferatur. Ex allatis rationum momentis pluribus doctoribus consentimus, ne charitatem quidem in casu, de quo agitur, saltem graviter, lædi, dato, quod neque odii causa, neque vindictæ studio agatur. Si vero crimen publicum quidem est et notorium, sed tantum notorietate facti (cum nempe crimen tot hominibus notum est, ut impossibile omnino sit, quominus publicum statim fiat); tunc in locis, quibus jam innotescit, de illo loqui licet, quin vel justitia vel charitas lædatur. Nulla quoque admittitur culpa, si quis de eo loquatur in propinquiore locis, ubi in præsentem quidem ignoratur, sed cito manifestari necessario debet. At idem ne dicendum, si manifestaretur crimen eo loco, ubi probabiliter aut nunquam, aut nonnisi post magnum temporis lapsum ad publicam notitiam perventurum esset? Quidam affirmative respondent, dicentes, utile sane esse quod homines tales ubique cognoscantur, quales in aliquo loco cognoscuntur: quidam vero negative, affirmantes, contra charitatem simul et contra justitiam peccare, qui latius crimen patefacit, quod ibi tantum cognoscitur, ubi patratum fuit. Cui sententiæ hoc adstruunt fundamentum, quod nempe criminis auctor adhuc teneatur strictum jus ad bono nomine fruendum iis locis, ubi crimen publicum factum non fuerit. Si tamen ageretur de quibusdam criminibus, quæ eorum auctorem periculosum reddunt, sentimus, ea posse publicari, illosque designari, qui eorum auctores extiterint, etiam in longinquiore locis, in quibus minime agnoscerentur; dummodo tamen id pro bono publico fiat (1). In omnibus vero casibus possunt de iis certiores fieri omnes illi, cujuscumque regione sint, quorum ea nosse interest.

34. Licitum non est crimen in hominum mentem revocare, cujus memoria in loco, quo admissus est, oblitterata jam sit, et ubi reus in bonam famam et concivium suorum fidem, per pœnitentiam et morum correctionem, restitutus est; nisi de crimine loquentes, loquamur etiam de pœnitentia, bonaque fama, quam, immutata vivendi ratione, sibi conciliavit. Qui hoc omitteret, non solum contra charitatem, sed etiam, juxta plures doctores, contra justitiam peccaret, quando crimen nonnisi ex notorietate facti publicum esset.

Quoad detractionem relate ad ordinem aliquem religiosum, ac

(1) Vide S. Alphonsum de Ligorio, *Theol. mor.*, lib. III, n. 794.

monasterium, ad quodcumque corpus et communitatem, easdem retinere debemus regulas, quæ relate ad privatos homines traditæ sunt. Immo diffamatio et calumnia, cæteris paribus, graviore habendæ sunt in casu quo afficiant integram communitatem aut cætum religiosum, quam si referantur ad singula individua.

Neque magis licitum est mortuorum lædere famam, tum quia etiam eorum memoriæ ratio haberi debet, tum quia eos injuria afficiendo, potest notabile etiam detrimentum eorum propinquis inferri: *Mortuum infamare minus grave est, quam vivum; mortale tamen et ad restitutionem obligans* (1).

32. Præter diffamationem et calumniam, datur et alia detractionis species, quæ *susurratio* appellatur. *Susurratio*, uti accipitur in morali disciplina, consistit in quibusdam notitiis referendis, non consilio aliquem infamandi, sed familias turbandi, quæ peculiari inter se vinculo conjunguntur, aut amicitiam dissolvendi, quæ inter duas aut plures personas existit (2). Hoc peccatum, ait S. Thomas, detractione et contumelia gravius est: *Susurratio est majus peccatum, quam detractio, et etiam quam contumelia; quia amicus est melior, quam honor, et amari melius, quam honorari... Unde dicitur Eccli., VI, 15: Amico fidei nulla est comparatio* (3). Itaque hujusmodi relationes, sive veræ sive falsæ, etiam in materia levi, mortalia fiunt peccata 1.º cum aliquis eas præbet hoc consilio, ut familias, aut personas scindat, quæ legitima amicitia consociantur; 2.º cum aliquis absque hac mala intentione, aliquo tamen modo prævidet, factas relationes parituras esse querimonias, inimicitias, aliosque malos effectus. *Dominus detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias; et maledicit illum, qui turbat pacifice viventes* (4). *Susurro et bilinguis, maledictus; multos enim turbabit pacem habentes* (5).

33. Nemo detractioni, cujuscumque generis sit, participare potest: peccaret vero contra justitiam, qui aliquem ad detractionem aut calumniam incitaret, et teneretur in solidum ad damnum reparandum, quod ex detractione obvenisset, cujus ipse causa efficax extitisset. At peccat ne, qui maledicentiæ aut calumniæ aures præbet? Peccat certe, qui cum delectatione et voluntaria complacentia diffamationes aut calumnias excipit coram se prolatas: si vero externis signis approbet, et detractori animum ad

(1) S. Alphonsus, *Theol. Moral.*, lib. III, num. 978.

(2) S. Thomas, *Sum.* part. II, sec. quæst. 74, art. 4.

(3) *Ibid.*, art. 2.

(4) Prov. 6, 16 et 19.

(5) Eccli. 28, 15.

maledicentias et calumnias protrahendas addat, tunc detractio-
 nis complex evadit, et solidariam obligationem contrahit allatum
 proximo detrimentum reparandi; quæ obligatio plus minusve
 gravis est, pro majori aut minori illati damni gravitate. Sed ad
 hujusmodi reparationem minime tenemur, si libentibus auribus
 diffamationi aut calumniæ faventes, nihil tamen nec dicimus, nec
 facimus, ex quo desumi possit, nos detractionem approbare. Tunc
 non peccatur, nisi contra charitatem, mortaliter quidem in materia
 gravi, et venialiter in materia levi, sed non contra justitiam. Præstat
 tamen quam maxime animadvertere, quod ille, qui detractio-
 nem audit ex delectatione novæ curiosæque rei audiendæ, quin gau-
 deat de injuria proximo allata, veniali tantummodo polluitur
 culpa, etiamsi detractio gravis sit; si tamen non obligetur sub
 mortali ad eam impediendam (1). A quovis etiam peccato exi-
 meretur, si personam, de qua detrahitur, intime nosse sui in-
 teresset.

34. Sed obligamur ne ad diffamationem et calumniam impe-
 diendam? Extra omne dubium est, interdum obligationem incum-
 bere *sub gravi* detractorem arguendi, cum de ejus calumnia
 constet. Ad hoc autem tum ex charitate, tum ex justitia *tenentur*,
 quibus aliunde ex officio, ex conditione et quasi-contractu in-
 cumbit subditorum nomen contra detractores probe tueri; quod
 sane dicendum de magistratibus et superioribus in ordine tem-
 porali. Itaque huic obligationi in materia gravi deesse non possunt,
 quin mortale peccatum contra justitiam admittant. Eadem vero
 urget obligatio maledicentiam cohibendi, cum sine discrimine
 fieri possit: id charitas jubet; quia nos pro aliis ea facere de-
 hemus, quæ pro nobis alios facere rationabiliter vellemus. Sed
 gravis ne instat obligatio maledicentiam intercipiendi? Superior
 sive illius qui detrahit, sive illius, de quo detrahitur, lethaliter
 peccat, diffamationem audiens, si, dum commode possit, non
 impediatur (2); si vero sit superior in ordine temporali, peccat
 etiam contra justitiam. At juxta sententiam, quæ probabilior
 etiam emin. Gousset videtur, aliter dicendum est de superioribus
 in ordine spirituali: nullo enim, nec expresso nec tacito pacto
 tenentur ad vigilandum pro temporali inferiorum bono.

35. Relate ad privatos homines difficile est determinare, quan-
 donam obligentur *sub gravi* ad maledicentiam impediendam. Hæc
 tamen nobis probatur sententia, raro ad hoc sub pœna mortalis pec-

(1) Vide S. Alph. de Ligorio, *Theol. moral.*, lib. III, num. 980.

(2) S. Alph. de Ligorio, *Theol. mor.*, lib. III, num. 980.

cati eos obligari, etiam cum de gravi diffamatione agatur: *Si non placeat ei (detractionem audienti) peccatum (detrahentis), sed ex timore vel negligentia vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus, quam detrahens, et plerumque venialiter.* Ita D. Thomas (1). Quibus innixus S. Alphonsus dicere non veretur, rationabiliter defendi posse communissimam opinionem, qua universaliter a lethali culpa excusantur ii, qui detrahente audientes detrahentium correctionem negligent: *Quia in hac materia detractionis difficillime constare potest, correctionem proficere, et aliunde facilitate offenduntur detrahentes coram aliis correpti: immo periculum est, quod potius augeant, vel confirment detractionem; ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustineri potest communissima sententia excusans universe audientes a mortali, si correctionem omittant* (2). Sæpe quidem, ut etiam a venialis culpæ labe expertes efficiamur, sufficit aliquo modo demonstrare, detractionem nobis displicere, aut secedendo, aut silentium servando, aut sermonem immutando, aut severe componendo. *Dissipat facies tristis linguam detrahentem* (3). Cum aliquis jure dubitet, utrum obligetur detrahentem corrigere, prudenter omittendam correctionem censet etiam cl. Gousset. Hoc confessarii pœnitentibus consilium tradant, si quando, circa obligationem detractionis impediendæ, scrupulis vexentur.

36. Qui proximum maledicentia aut calumnia infamaverit, tenetur tum ad ejus bonam famam reficiendam, tum ad damna ex infamatione parta resarcienda, si hæc saltem confuse prævidebat. *Si ex læsione famæ ortum est alteri damnum fortunarum, ut si privatus est officio, excidit spe dicitis matrimonii, amisit doctem, etc., tunc et fama debet restitui, et damnum illud compensari, ad arbitrium prudentum, juxta spei æstimationem* (4). Non aliter hæc obligatio se habet, atque illa boni alieni restituendi; laudatur nempe in justitia: est ergo divi Augustini sententia hic quoque commemoranda: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si restitui potest.* Reparatio, ad quam detractor tenetur, statim ac possit, moraliter loquendo, fieri debet. Quamquam calumnia, natura sua, gravior sit simplici maledicentia, difficilius tamen fit hanc, quam calumniam reparare; quia, qui vera

(1) Sum., II, sec. quæst. 73, art. 4.

(2) Theol. mor., lib. III, num. 984.

(3) Prov. XXV. 23.

(4) Liguori, Theol. mor., lib. III, num. 998; De Lugo, Lessius, Laymann, Bonacina, Billuart, etc.

patefaciendo detraxit, non potest, stricte loquendo, quod patefecerit, retractare; dum econtra calumniator, quod affirmavit, retractare et potest et debet. Etiam qui invitus personam diffamaverit, ei crimen non admissum deceptus imputando, se retractare debet, statim ac de errore certior fiat. Id enim ex omnium sententia charitas jubet, atque etiam justitia, ex probabilissima sententia; nequimus enim permittere, quod causa, cujus auctores sumus, perduret, quin teneamur rationem reddere de damno, quod ex ea naturaliter fluit (1).

37. Ad maledicentiæ reparationem quod spectat, asserere haud licet, se mendaces fuisse, et falsum protulisse; hoc enim idem esset, ac mendacium mendacio, idest malum malo reparare, quod licitum esse nequit; sed fateri e converso oportet: se de illa persona male locutum fuisse; se injuste illam infamasse, pro eodem tempore omnia enarrando bona, quæ dici de ea possint, ut illi, quantum possibile est, ea æstimatio, confidentia et reverentia restituatur, quam per nostram detractionem amisit. Sed etiam post hujusmodi conatus accidit sæpe, ut detractio sufficienter reparari non possit, idque summo opere fidelium menti revocare præstat, ut a maledicentia avertantur. Parochi et confessarii numquam satis parœcianos et pœnitentes adhortabuntur ad duas hasce generales regulas, quas charitas suadet in praxi adhibendas, ne videlicet unquam de aliis dicamus, quod rationabiliter non vellemus, eos de nobis dicturos esse; neve, nulla urgente necessitate, umquam de proximo loquamur, nisi ad ejus bona opera referenda.

38. Obligatio famæ reficiendæ, quæ detractioe fuerit sauciata, detractori *personalis* est, neque ad hæredes pertransit: non idem tamen dici potest de damno, quod ex diffamatione consecutum sit, cujus reparandi obligatio *realis* est, et bona illius afficit, qui eam sibi induxit, et ideo ad hæredes transit (2).

Nonnullæ tamen dari possunt causæ, quibus detractor ab omnimoda reparationis obligatione liberatur. Solvitur nempe 1.º cum in impotentia diffamationis, reparandæ constituitur: si tamen eam omnino reparare non potest, debet, quo magis possibile est, ex parte reparare. Pariter excusatur detractor, qui reparationi operam dare non potest, quin se majori discrimini exponat, quam quod persona infamata experta est; quin ex. gr., vitam in

(1) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, n. 994.

(2) Alphonsus de Liguori, *Theol. moral.*, lib. III, num. 996: De Leg., Laymann.

periculum adducat. Aliter dici deberet, si reparatio necessaria iudicaretur ad innocentem a morte liberandum. 2.º Si culpa, aut vitium, aut defectus, qui revelatus fuit, jam aliunde in publicum prolatus est. 3.º Si, qui detractionem audivere, ei non acquieverant, quod sæpe accidit, uti S. Alphonsus de Liguorio animadvertit, præsertim cum, qui alicui detrahit, ira, aut cujuslibet cupiditatis æstu exagitatur, quin ad res confirmandas ad alia provocat testimonia (1). 4.º Si persona infamata jam sit in suam bonam famam restituta, aut per sententiam, qua innocens declarata fuit, aut ex integro suo se gerendi modo, aut per æstimationem et confidentiam, quam probi homines ipsi testantur. 5.º Si rationabiliter præsumi potest, quod persona, de qua male dictum fuit, ipsamet ab omni reparatione dispenset: tunc sane detractor neque ex justitia amplius tenetur ad ullum testimonium præstandum in favorem illius, cujus famam lacessivit. Si tamen illius reputatio ad publicum bonum intersit, si agatur ex gr., de calumnia pastori, principi, magistratui illata, condonatio non absolvit ab obligatione scandalum reparandi, quod ex infamatione ortum est. 6.º Quando duo se ad invicem infamarint, tunc, æquali ex utraque parte injuria occurrente et uno ex iis reparationem recusante, probabilius videtur (2), alterum non teneri ad illam exhibendam; vel saltem obligatio desinit esse ex justitia, quia tunc quædam datur compensationis species. 7.º Cum supponi prudenter possit, malas impressiones ex detractione exortas jam memoria oblitteratas esse: periculosum enim esset ad mentes iterum revocare, quod memoria jam excidit.

39. Sed quomodo se gerere debet qui in dubio versatur, utrum detractio memoria exciderit? Si de simplici *maledicentia* sermo est, tum prudens erit reparationem non facere, ne fortasse malæ impressiones reviviscant, quæ obsoletæ sunt: casum excipimus, in quo evidens periculum immineret, ne ex aliis causis infamatio ad lucem revocaretur. Si autem de *calumnia* agatur, reparari debet, nisi, omnibus perpensis, timor adsit, ne retractatio detrimentum magis, quam utilitatem calumniis impetito allatura sit. Regula generalis hæc est: in dubio, utrum detractio oblitterata sit, nec ne, id quisque agat, quod pro se fieri mallet, si ipse maledicentia aut calumnia lacessitus fuisset (3).

(1) S. Alph. de Liguòri, *Theol. mor.*, lib. III, num. 998.

(2) *Ibid.*, num. 999; Lessius, Laymann, Sylvius, Wigandt, Holzmann, etc.

(3) S. Alphonsus de Liguorio, *Theol. mor.*, lib. III, num. 998. — Vide etiam opus egregium cui titulus *Examen raisonné sur les Commandements Dieu, de etc.*, tom. II, cap. 8.

Animadvertendum vero est, illum, qui a reparanda infamazione ex detractone exorta dispensatur, ab obligatione tamen non solvi temporalis damni reparandi. Sed qui infamatæ personæ honorem instaurare nequit, teneturne ad eam præcise pro honoris et famæ amissione pecunia compensandam? S. Thomas, et plures doctores id affirmant: *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut et in aliis dictum est, in pecunia* (1). Alii doctores e converso sentiunt, eum prorsus ad id non obligari, ex hoc arguentes, quod bonum nomen, cum sit res ordinis superioris, pecunia compensari nequit. S. Alphonsus hanc amplectitur sententiam, tamquam probabiliorē: *Secunda sententia probabilior negat, quia justitia tantum obligat ad reddendum ablatum vel æquivalens: sed pecunia non est id, quod per detractorem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatæ, cum fama sit ordinis superioris ad pecunias, et ideo quibuscunque pecuniis numquam satisfieri potest* (2). Hanc igitur in praxi sequi possumus sententiam. Si tamen infamata persona angustiis circumveniat, conveniens videtur, ut detractor, qui detractorem reparare non potest, pecuniaria subsidia ei offerat, saltem tamquam testimonium existimationis et benevolentiae, et tamquam reconciliationis, medium. Addimus rursus, quemque obligari ad pecuniam solvendam, de qua pro compositione conventum sit, vel qua per judicem mulctatus fuerit. Denique id quoque recogitandum est, per detractorem materialia damna aliquem pati posse in futurum, quæ in præsentibus passus nondum sit, neque prævideantur; atque ideo valde æquitati consonum esse, si qui detracti obnoxius fuit pauper sit, aut ejusmodi qui in corporales necessitates facile incurrere possit, ut per pecuniariam aut aliam materialem compensationem damnis occurratur quæ in futuro e præterita detractone obvenire ei possent.

ARTICULUS V.

De Contumelia.

40. *Contumeliam* appellant theologi injuriam, qua proximus, ipsomet adstante, sive verbis, sive factis afficitur: est autem contemptio et læsio quæ ejus honorem pessumdat. Contume-

(1) Sum., part. II, sec. quæst. 62, art. 2.

(2) Theol. mor., lib. III, num. 1000.

lia, non secus ac furtum et rapina, lethalis esse potest per se tum contra charitatem, tum contra justitiam: *Cum conticium seu contumelia de sua ratione importet quamdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, ut per verba, quæ profert, honorem alterius auferat, hoc proprie et per se est dicere conticium et contumeliam; et hoc est peccatum mortale, non minus quam furtum vel rapina; non enim homo minus amat suum honorem, quam rem possessam* (1). Potest tamen contumelia venialis fieri aut ex levitate materiæ, aut ex deficientia plenæ advertentiæ, aut ex imperfecto consensu, aut denique ex circumstantiis. Ut enim de gravitate aut levitate convicii judicium feratur, non in se solummodo res contumeliose facta vel dicta considerari debet, sed etiam conditio personæ tum affectæ tum afficientis. Quo magis persona, cujus honor lædatur, lædenti præstat, eo gravior offensio efficitur.

Præterea intentionis etiam personæ contumelias proferentis, ait d. Thomas, ratio habenda est: *Si vero aliquis verbum convicii vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed forte propter correctionem, vel propter aliquid hujusmodi, non dicit conticium vel contumeliam formaliter et per se, sed per accidens et materialiter: in quantum scilicet dicit id, quod potest esse conticium, vel contumelia: unde hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque autem absque omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, ut moderate homo talibus verbis utatur: quia posset esse ita grave convicium, quod, per incautelam prolatum, auferret honorem ejus, contra quem proferretur: et tunc posset homo peccare mortaliter etiam si non intenderet dehonorationem alterius; sicut etiam, si aliquis incaute alium ex ludo percutiens, graviter lædat, culpa non caret* (2).

41. Qui culpas et defectus occultos coram aliis alicui objiciat, contumeliæ simul et maledicentiæ reus fit. Quædam contumeliæ species est etiam aliquem irridere, vel aliorum irrisioni exponere, ita ut molestia ei afferatur. Si molestia gravis sit, irrisio mortalis esse potest; si levis tantummodo, contumelia venialis est. Si agatur de nugis, quæ unius relaxationis gratia proferuntur, nullum adest peccatum, nisi prævideatur, quod qui fit earum objectum, contristandus inde sit. *Si aliquis non reformidet contristare eum, in quem profertur hujusmodi jocosum convicium, dummodo aliis risum excitet, hoc est vitiosum* (3).

(1) S. Thom. Sum., part. II, sec. quæst. 72, art. 2.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*

Qui contumeliam in aliquem injecit, eam, quo citius potest, reparare tenetur. Si publica ea fuit, publica etiam reparatio esse debet. Modus vero reparationis peragendæ variare potest juxta characterem et conditionem tam personæ, quæ injuria affecit, quam ejus quæ affecta est. Si quæ contumeliam fecit, læsæ personæ supereminet, satis est, si ei benevolentiae signa et singularis æstimationis argumenta exhibeat; si æqualis, admissæ injuriæ dolorem patefacere debet, excusationes proferre, aliudve signum peragere, quo reconciliatio perficiatur; si inferior, veniam petere debet a persona contumeliis lacessita, et quo magis possibile est proprios sensus iis etiam notos facere, qui testes convicii fuerint.

A contumelia reparanda iisdem causis dispensamur, quibus a reparandis maledicentiis et calumniis (1).

42. Quæstioni de contumelia aliquid addemus de invectivis sarcasmis et conviciis quas nonnulli auctores sibi permittunt in illos, qui in suas opiniones non conveniunt, eosque devenientes, ut ex propria privata auctoritate censura notent, atque ex eo modo opiniones designent, quas Ecclesia nec reprobat, nec condemnat, sed scholæ disputationibus permittit, quin suam proferat sententiam. Hanc sive scribendi, sive loquendi rationem, sive privatim aut in scholis adhibeatur, sive ex cathedris ecclesiarum, summi Pontifices graviter improbarunt. Innocentius XI theologos expresse prohibuit, ne censuris afficiant, aut injurioso titulo notent opiniones inter catholicos controversas, donec Sancta Sedes suum judicium non protulerit: *Ut ab injuriosis contentionibus doctores seu scholastici, aut alii quicumque, in posterum se abstineant, ut paci et charitati consulatur, idem Sanctissimus in virtute sanctæ obedientiæ eis præcipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus, disputationibus ac prædicationibus, caveant ab omni censura et nota, nec non a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ adhuc inter catholicos hinc et inde controversantur, donec a Sancta Sede recognitæ sint, et super iisdem propositionibus judicium proferatur* (2). Benedictus XIV conquiritur et reprobat hujusmodi controversiarum genus, quod, potius quam veritati lucem afferat, ad hæreticorum triumphum et fidei scandalum inservit. *Utinam, clamat ipse, in aspectum bæcemque hominum libri hujusmodi in hac temporum licentia et pravitate non afferentur, in quibus dissidentes auctores mutuis*

(1) Vide num. 38 hujus ejusdem articuli.

(2) Decret. 2 martii 1679.

per jurgia conviciisque proscindunt, aliorum opiniones nondum in Ecclesia damnatas, censura perstringunt, adversariorum, eoque scholas, aut catus sugillant, et pro ridiculis ducunt magno bonorum scandalo, hæreticorum vero contemptu, qui digladiantibus, inter se catholicis, seque mutuo lacerantibus, plane triumphant (1). Magnus hic Pontifex divum Thomam laudibus rosequitur, quia de aliorum theologorum sententiis abstinens rorsus a personalibus conviciis locutus sit, eademque cum hæreticis usus sit moderatione, eorum errores refutare contentus.

ARTICULUS VI.

De Secreto.

43. Res uti secreta habetur, cum ab una, vel duabus, vel tribus personis tantum cognoscitur, aut a tam exiguo personarum numero, ut tamquam notoria spectari non possit. Distinguitur *secretum sacramentale*, de quo in tractatu de Pœnitentia sermonem habebimus; *secretum naturale*, quod respicit rem latentem, ad cujus cognitionem pervenimus, sive quia fortuito testes ipsius fuimus, sive ex inconsiderantia aut abusu illius, cui rem noverat, sive eo quod eam ipsi perscrutati simus; *secretum promissum*, quod nos obligat vi promissionis illius servandi; et *secretum commissum*, quod nos obligat ratione susceptæ communicationis.

Quodcumque sit secreti genus, peccat qui illud ex deliberato proposito et sine legitima causa violat. Si res secreto commissa magni est momenti, et secretum violando summum discrimen ut gravis injuria illi inferatur, cujus de illo interest, culpa levis efficitur, et obligationem importat injuriam et damnum reparandi. Sed secreti violatio est veniale solummodo peccatum 1.º si secretum exigui momenti est, aut cum, licet revera in suo objecto præstans sit, leve tamen bona fide creditur. 2.º Si secretum uni aut duobus prudentibus viris tantummodo reveletur, qui ipsum servaturi sint; dummodo tamen hoc non fiat cum illo, quem præsertim rem ipsam latere intersit. 3.º Si res a tot personis ita cognita sit, ut nulla amplius spes habeatur, ut secreta latere possit (2).

(1) Constitutio 8 julii 1753.

(2) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 971; De Lugo, *Botcina*, Azor, etc.

44. Personæ, quæ speciali modo secretum servare tenentur, sunt medici, chirurgi, sanitatis ministri, pharmacopolæ, obstetrices et generaliter ii omnes, qui propria conditione et officio tradit secreti depositarii sunt. Leges etiam civiles secreti custodiam tuerentur, sed publici boni intuitu nonnullarum gentium statuta medicis ac chirurgis injungunt ut publicæ auctoritati notos faciant eos omnes ad quos e susceptis vulneribus curandos advocati fuerint. Cave tamen, ne, quod jubetur de medicis in rebus temporalibus, idem arguas de sacerdotibus in rebus spiritualibus. Id enim neque Codices civiles constituunt, neque religio, et sacra conscientiae jura, et sacerdotalia munera permittunt. Quod autem e converso pro medicis aliisque corporis curam gerentibus in genere valet quoad secreti custodiam, intelligi debet etiam de notariis, causidicis, sacris pastoribus omnibusque gerentibus animarum curam, vel quomodocumque sacrum ministerium exercentibus, etiam extra poenitentiae tribunal. Omnibus nempe istis nefas est secretum in proprii officii exercitio illis conceditum revelare. Idem dicendum de consanguineo, de amico, et de quolibet altero, ad quem recursus habeatur, ut opportuna admonitiones, consilia et consolationes excipiantur: iis nempe obligatio incumbit secretum servandi, licet illud explicite non pro miserint. Hujusmodi enim personis secretum non traditur, nisi habita ipsorum prudentiae ratione. Denique, quicumque simus, inviolatum servare obligamur secretum, quod nobis traditur *sub lege secreti* — *sub sigillo confessionis* — *quod tamquam patri, fratri, amico conceditur*. — Quicumque sibi secretum communicari consentit, jam ex hoc munus suscipit religiose illud servandi. Ad nihil tamen teneretur, si cum quidam sibi aliquid confidendi intentionem patefaceret, explicite declararet, nullam se relativam obligationem contrahere velle.

45. Cæteris paribus, secretum *commissum* et acceptum strictius devincit secreto *naturali*, et secreto *promisso*. *Naturale* enim secretum nos obligat, in quantum prohibemur rem occultam revelare, cujus manifestatio proximo aut in suo honore et fama, aut in bonis detrimentum afferre possit. Quod autem attinet obligationem secreti *promissi*, dimetienda erit non solum e circumstantiis et natura rerum, quæ secreti objectum constituunt, sed etiam ex intentione illius, qui promissionem exhibuit. *Secretum promissum regulariter obligat graviter, vel leviter, juxta intentionem promittentis* (1). Hinc ut obligatio e promissione exurgens

(1) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. III, num. 970.

ravis sit, opus est, juxta S. Alphonsum de Ligorio, ut constet de intentione se *sub gravi* obligandi: in dubio obligatio præsумitur *vis* (1).

46. A secreto servando sive *naturali*, sive *promisso*, sive *comisso* dispensamur, 1.º cum res notoria et publica facta fuerit; quia tunc secretum sustollitur: 2.º cum secreti revelatio publico bono necessaria censeatur, uti si, ex. gr., agatur de crimine esse majestatis, et de criminibus contra interiorem vel exteriorum Status securitatem paratis; 3.º cum secretum servari non possit, quin innocens de magno periclitetur discrimine, et magno infortunio aut gravi jacturæ exponatur: tunc enim præstat caritas legi secreti; 4.º cum malo vel periculo notabili imponenti aliquis subduci non possit, quin vel promissum vel commissum secretum palam proferat; quæ est S. Alphonsi de Ligorio et plurimorum theologorum sententia (2). Excipitur tamen unus casus, quo, peculiarium circumstantiarum causa, in publicum detrimentum verteretur revelatio; tum casus, quo, qui secretum excepit, se expresse obligaverit ad illud servandum, quodumque tandem ipse detrimentum ex eo consecuturus sit.

Cum aliquis, *naturali* tantummodo aut *promisso* secreto adstrictus, juridice a judice interrogetur, veritati conformiter respondere debet, et quod scit prodere tum etiam, cum absolutum silentium se habiturum jurejurando promiserit. *Promissio secreti tiam jurata non obligat, quando tu revelare teneris: unde judici legitime interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere* (3). Sed aliter retinendum de secreto *comisso*, cujus qui ex conditione vel officio depositarii sint, illud revelare non possunt, nisi revelatio necessaria sit ad scelus læsæ majestatis, aut aliud quodcumque crimen contra Reipublicæ securitatem præveniendum.

47. Lex secreti nobis vetat non solum res nobis concreditas prodere, sed etiam secretum ab alio extorquere, et ideo etiam epistolas legere, quæ non ad nos diriguntur. Si ratio suppetat, cur judicemus epistolam, cujus sigillum infregimus, quamque lecturi sumus, res magni momenti non continere, ac simul parati simus ad silentium servandum si aliquid fortuito detegamus, quod secretum requirat, culpa nonnisi venialis erit, excepto casu, in quo epistolæ auctor de eo facto tamquam de gravi inju-

(1) S. Alphonsus, *Theol. moral.*, lib. III, num. 970.

(2) *Ibid.*, n. 971.

(3) *Ibid.*

ria conqueri possit; quod semper præsumi debet de e iis ve qui nulla nobiscum consuetudine consociantur. Pecc mortaliter potiori ratione, qui suspicari potest, epistolam gni momenti et secretas continere; et peccatum gravius e si, qui epistolam aperit, intentionem nutriet nocendi pe lionem eorum, quæ in ea continentur. Lacerta dilacera stolæ colligere et simul componere, ut consci i fiamus quæ eadem tradebantur, nefas pariter est; quia sæpe ad frustra comminuitur epistola, ut secreto servando tutius latur (1). Nec licet pariter jam apertam litteram perlege fortuito nostras in manus inciderit; at illi restituenda est, et pertinet, id est illi, qui eam recepit. Et si quis eo ter devenit, ut eam legerit, secretum servare debet, excepto quo præsumi possit, epistolam derelictam fuisse. Peccat qui aliena scripta furtive legit, quæ aut familiæ, aut alienis secreta continere possunt; et peccatum plus minus est juxta circumstantias et intentionem legentis. In his omnibus iis, quæ justitiæ et charitatis officia respiciunt quam aliis facere debemus, quod rationabiliter nollemus nobis esse facturos.

48. Tradita generali lege, quæ ad aliorum sive epistolæ sive scriptorum lectionem refertur, restat modo, ut excus indicemus. Consentunt generatim, nullum admitti peccatum solvendo sive legendo epistolam: 1.º cum habetur explici sensus aut personæ, quæ illam mittit, aut illius, ad quam agitur; 2.º cum amicitia, aut aliarum causarum gratia, eo iste prudenter præsumi possit; 3.º cum agatur de præventu aut pro se, aut pro aliis, gravi impendente damno, quod tunc inimicus comminatur: ex simili causa, ex. gr., licet qui legitime dubitat de gravi famuli infidelitate, litteras scriptas aut ad eum directas intercipere; 4.º cum specialitatis munus hoc imperat, uti usu venit in religiosis coenatiis, et in locis educationi dicatis, ubi inferioribus, et tuendæ juventuti præcipitur, ne, ullas sive mittant sive a epistolas, quin antea superioribus ostendantur, exceptis in quibus agatur aut de conscientia, aut de familiæ secreto in casu, ut omnimode abusu occurratur, sufficit, si superat, inferiorem suo directori aut suis parentibus reverere. Hac quoque ratione putamus, posse patremfamilias fil

(1) S. Alphonsus di Liguorio, *Theol. mor.*, lib. V, num. 70; La Cro

sub tutela manentis litteras aperire: quod dicatur etiam de tutore relate ad pupillum.

Hic *Tractatus de Decalogo*, sive de naturalibus hominum obligationibus, absolvitur, quum de nono præcepto actum jam fuerit sextum explicando, de decimo vero in disputationibus circa septimum institutis.

APPENDIX.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE.

Præter legis naturalis præcepta a Deo positiva quoque p
gatione Decalogo sancita, pia mater Ecclesia, pro potest
a Christo Domino concredita, plures alias leges ad maj
lium bonum constituit. Hinc in catholicis catechismis po
ctatum de præceptis Decalogi sequitur disputatio de præ
Ecclesiae. Verum in nostro morali opere non oportet h
quam peculiarem tractationem de mandatis hujusmodi insi
Ad Ecclesiae enim præcepta quod attinet, quæ singulis f
communia sunt, ea aut jam in præcedentibus explic
aut subsequenter explicaturi sumus, dum illæ discuterent
discutiendæ erunt quæstiones, quibuscum eadem nexu
connectuntur. Ita ad tertium Decalogi præceptum ea ret
quæ referuntur ad primum præceptum Ecclesiae, quæ nobi
dant tum ut missam diebus festis audiamus, tum ut eo
sanctificemus, Deo devote serviendo: ad tractatum de *pæn*
evolvendum reservamus secundum, quod nobis obligat
imponit peccata confessario semel saltem in anno aperien
tractatum de *Eucharistia* tertium, sive ut alii numerant, a
secundi partem, ubi jubemur saltem in Paschate ad sacran
sam accedere: in tractatu de *virtutibus*, ubi de temp
sermo fuit, proposita sunt Ecclesiae præcepta quartum et
tum, sive quartum juxta communioem nobis ea recenser
tionem, quod nobis tum quadragesimale et vigiliarum e
tuor temporum jejunium imponit, tum abstinentiam a ca
diebus Veneris et Sabbatis. Præceptum ecclesiasticum de
mis absolvendis implicite includitur septimodecalogi præcep
in tractatu de justitia commutativa, quæ omnibus debita r
præcipit. Ubi enim decimæ aut primitiæ, aut aliquid hujusm
rochis aliisve animarum curatoribus, sive etiam regularibus i
tis debentur, aut debentur tamquam laborum compensatio i
strandis spiritualibus officiis, aut saltem debentur ex alio le
lo proprietatem transferente, quique pariter strictam

justitiæ obligationem. Ad tractatum denique de *matrimonio* aliud commune præceptum explanare differimus, quod quibusdam anni temporibus matrimoniorum celebrationem vetat. Præter hujusmodi præcepta, aliæ quoque habentur Ecclesiæ leges, quæ magis minusve sive laicos fideles sive Ecclesiæ ipsius ministros afficiunt: de his vero pariter pro opportunitate fit sermo juxta earum nexu cum aliis, de quibus in hujus operis decursu mentio facta est aut occurret.

Commemorant denique nonnulli moderni catechismi præceptum ecclesiasticum de libris prohibitis non legendis; quod sane et revera existit, et maximi momenti est tum ad catholicam fidem tum ad bonos mores servandos. Profecto improbare non possumus illos religionis catechismos, ubi hoc quoque præceptum explicite recensetur, quod simul et naturale, et positivum divinum, et ecclesiasticum est. Animarum pastores sedulo in hoc demonstrando et evolvendo incumbere debent præsertim in urbibus ac frequentioribus oppidis, sibi pro norma assumere debent decreta Tridentini Concilii hac super re, et decem regulas Indici librorum prohibitorum præmissas, ac respectivas Romanorum Pontificum constitutiones, quæ una cum ipso Indice legendæ prostant.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

.

1

INDIX.

LECTORI OPTIMO	Pag. vii
INTRODUCTIO	» 1
PARS PRIOR. — <i>De natura et conditionibus moralium actuum.</i>	» 5
CAPUT I. — <i>De subjecto moralium actuum sive de actibus humanis</i>	» ibi
Articulus I. — <i>De actibus humanis in se, de voluntario ac de libero</i> . . .	» 6
Articulus II. — <i>De causis efficientibus voluntario ac libero</i>	» 12
Articulus III. — <i>De conditionibus moralitatem determinantibus actuum</i> <i>humanorum ac præcipue de fine</i>	» 49
CAPUT II. — <i>De regula morum intrinseca sive de conscientia</i>	» 28
Articulus I. — <i>De conscientie notione diversisque ejus speciebus</i> . . .	» 29
Articulus II. — <i>De practicis consecrariis e diversis conscientie indi-</i> <i>vidualis speciebus</i>	» 32
CAPUT III. — <i>De regula morum extrinseca sive de legibus</i>	» 47
Articulus I. — <i>De legis notione et variis legum speciebus</i>	» 48
Articulus II. — <i>De natura obligationis quæ legibus inducitur et de</i> <i>subjectis quæ iis obligantur</i>	» 60
Articulus III. — <i>De legum interpretatione</i>	» 67
Articulus IV. — <i>De causis a legum observantia eximentibus</i>	» 70
CAPUT IV. — <i>De actibus legibus conformibus sive de virtutibus</i>	» 79
Articulus I. — <i>De virtute in se, et variis ejusdem speciebus</i>	» ibi
Articulus II. — <i>De prudentia</i>	» 80
Articulus III. — <i>De justitia</i>	» 82
Articulus IV. — <i>De fortitudine</i>	» 83
Articulus V. — <i>De temperantia</i>	» 88
§ 1. — <i>De abstinentia, ac de ecclesiastico præcepto abstinentie a</i> <i>carnibus et jejunii</i>	» ibi
§ 2. — <i>De castitate aliisque virtutibus affinis</i>	» 99
§ 3. — <i>De temperantia animi, idest de humilitate, mansuetudine</i> <i>et clementia</i>	» 102
CAPUT V. — <i>De actibus legibus oppositis sive de peccatis</i>	» 104

SUBSECTIO PRIMA. — De peccatis in genere	Pag. 40
Articulus I. — De peccati natura et constitutivis	» 41
Articulus II. — De variis peccandi modis	» 40
Articulus III. — De mutua distinctione actuum culpabilium	» 41
§ 1. — De specifica peccatorum distinctione	» 41
§ 2. — De numerica peccatorum distinctione in eadem specie	» 41
Articulus IV. — De diversa peccatorum gravitate ac præcipue de distinctione inter peccatum mortale et veniale	» 41
SUBSECTIO ALTERA. — De peccatis capitalibus in specie	» 42
Articulus I. — De superbia et vitiis ab ea manantibus	» 42
Articulus II. — De Avaritia, Invidia, Ira, Luxuria, Gula et Acedia	» 42
APPENDIX. — De ecclesiasticis censuris	» 42
Articulus I. — De generica ecclesiasticarum censurarum notione, distinctionibus ac conditionibus ad eas incurrendas	» 42
Articulus II. — De censuris in specie	» 42
PARS ALTERA. — De officiis hominis christiani e naturalibus ejusdem relationibus sive de præceptis Decalogi	» 44
CAPUT I. — De officiis e primo Decalogi præcepto	» 44
Articulus I. — De fide	» 44
§ 1. — De fidei natura et obligationibus circa eandem	» 44
§ 2. — De peccatis fidei contrariis	» 44
Articulus II. — De spe	» 44
§ 1. — De spei supernaturalis et naturalis necessitate	» 44
§ 2. — De peccatis spei virtuti oppositis	» 44
Articulus III. — De charitate	» 44
§ 1. — De charitate in Deum	» 44
§ 2. — De amore erga proximum	» 46
§ 3. — De præcepto eleemosynæ	» 46
§ 4. — De officio fraternæ correctionis	» 47
§ 5. — De peccatis fraternæ charitati oppositis	» 47
Articulus IV. — De virtute religionis	» 48
§ 1. — De actibus religionis	» 48
§ 2. — De vitiis religioni oppositis, idest de superstitione et irreligiositate	» 49
§ 3. — De simonia	» 50
CAPUT II. — De secundo Decalogi præcepto	» 51
Articulus I. — De blasphemia	» 51
Articulus alter. — De juramento	» 51
§ 1. — De juramenti notione	» 51
§ 2. — De juramenti licitudine	» 51
§ 3. — De obligatione e juramento promissorio ac de causis ab ea eximentibus	» 52
Articulus III. — De voto	» 52
§ 1. — De voti notione	» 52

§ 2. — De conditionibus quæ ad voti validitatem requiruntur	Pag. 230
§ 3. — De voti obligatione	» 254
§ 4. — De causis quibus cessat voti obligatio	» 258
§ 5. — De votis solemnibus ac statu religioso	» 247
CAPUT III. — De tertio Decalogi præcepto.	» 256
Articulus I. — De diei dominicæ et festorum sanctificatione juxta Ecclesiæ præcepta	» 257
§ 1. — De obligatione audiendi missam	» 258
§ 2. — De abstinencia ab operibus servilibus	» 264
CAPUT IV. — De quarto Decalogi præcepto	» 272
Articulus I. — De officiis filiorum erga parentes, atque inferiorum erga superiores	» 275
Articulus II. — De officiis parentum erga filios, ac superiorum erga inferiores	» 279
CAPUT V. — De quinto Decalogi præcepto	» 286
Articulus I. — De homicidio voluntario	» ibi
Articulus II. — De abortu	» 292
Articulus III. — De bello	» 294
Articulus IV. — De suicidio	» 296
CAPUT VI. — De sexto Decalogi præcepto	» 298
Articulus I. — De peccatis luxuriæ non consummatæ	» ibi
Articulus II. — De peccatis luxuriæ consummatæ	» 300
CAPUT VII. — De septimo Decalogi præcepto	» 318
Articulus I. — De justitia et jure ac diversis juris speciebus	» ibi
§ 1. — De justitia	» ibi
§ 2. — De jure ac diversis juris speciebus	» 320
Articulus II. — De bonis proprietatis objectum constituentibus	» 325
Articulus III. — De personis jure proprietatis capacibus	» 324
§ 1. — De filiisfamilias	» ibi
§ 2. — De conjugibus	» 326
§ 3. — De clericis	» 328
Articulus IV. — De modis proprietatem acquirendi	» 351
§ 1. — De occupatione	» ibi
§ 2. — De accessione	» 356
§ 3. — De præscriptione	» 358
§ 4. — De successionibus	» 345
§ 5. — De contractibus in genere	» 348
A. — De consensu ad contractuum validitatem necessario	» 350
B. — De contrahentium capacitate	» 355
C. — De objecto sive materia contractuum	» 357
D. — De contractuum causis	» 359
E. — De effectu, executione et interpretatione contractuum	» 360
§ 6. — De diversis obligationum conventionalium speciebus	» 365
§ 7. — De conventionalium obligationum extinctione	» 368

Articulus V. — De contractibus in specie	Pag. 3
§ 1. — De promissione	1
§ 2. — De donationibus sive inter vivos, sive testamentariis	5
§ 3. — De præstatione	3
A. — De commodato	3
B. — De mutuo simplici	3
C. — De mutuo fœneratorio	3
D. — De titulis, qui ex mutuo usuram licitam facere possunt	3
E. — De usurariis	4
F. — De censu	4
G. — De montibus pietatis	4
H. — De cambio	4
§ 4. — De venditione	4
A. — De natura contractus venditionis	1
B. — Quinam emere et vendere possint	4
C. — De rebus, quæ vendi possunt	11
D. — De venditionis pretio	40
E. — De venditoris et emptoris obligationibus	44
F. — De venditione cum facultate redemptionis	49
G. — De monopolio	49
§ 5. — De contractu locationis	42
A. — De locatione rerum	42
B. — De locatione operis et industriæ	42
§ 6. — De contractu societatis	42
§ 7. — De deposito	43
A. — De deposito voluntario	45
B. — De deposito necessario	45
C. — De sequestro	45
§ 8. — De contractibus sortis sive aleatoriis	ib
A. — De assecuratione et mutuo cum magno discrimine	ib
B. — De ludo et sponsione	43
C. — De censu vitalitio	43
§ 9. — De mandato	44
§ 10. — De cautione	44
§ 11. — De transactionibus	44
§ 12. — De oppignoratione	44
A. — De pignore	ib
B. — De antichresi	44
§ 13. — De privilegiis et hypothecis	44
A. — De privilegiis	44
B. — De hypothecis	44
§ 14. — De obligationibus, quæ absque conventionē oriuntur	44
A. — De quasi-contractibus	44
B. — De delictis et quasi-delictis	44

Articulus VI. — De restitutione	Pag. 455
§ 1. — De restitutione titulo rei	» 456
A. — De possessore bonæ fidei.	» ibi
B. — De possessore malæ fidei.	» 459
C. — De dubiæ fidei possessore	» 464
§ 2. — De restitutione ex titulo culpæ, sive de reparatione damni culpabiliter illati	» 466
§ 3. — De restitutione ex cooperatione ad alterius culpam	» 470
A. — De damnum jubentibus (<i>jussio</i>).	» 474
B. — De damnum suadentibus (<i>consilium</i>).	» 472
C. — De consentientibus in damnum (<i>consensus</i>).	» 474
D. — De iis qui assentatione aut protectione in damnum concurrunt (<i>palpo, recursus</i>).	» 475
E. — De iis qui participatione in damnum concurrunt (<i>participans</i>).	» 476
F. — De iis, qui concurrunt ad damnum alterius ut causæ negativæ (<i>mutus, non obstant, non manifestans</i>).	» 478
G. — De iis qui ad damnum alterius concurrunt, eum ab absequenda utilitate impediētes	» 482
§ 4. — De solidaria restituendi obligatione	» 485
§ 5. — De restitutione ex furto	» 486
A. — De furto in genere	» ibi
B. — De furtis injuriisque conjugum, filiorum, famulorum et operariorum	» 491
C. — De reliquis frequentioribus in justitiā peccatis	» 494
§ 6. — De restitutione ex homicidio, mutilatione, vulnere, etc.	» 500
§ 7. — De restitutione ex seductione et adulterio	» 505
§ 8. — De modis quibus restitutio fieri debet	» 508
§ 9. — De causis excusantibus a restituendi obligatione	» 514
A. — De causis differentibus restituendi obligationem	» ibi
B. — De causis, quæ restituendi obligationem sustollunt	» 517
CAPCT. VIII. — De octavo Decalogi Præcepto	» 518
Articulus I. De mendacio	» ibi
Articulus II. — De falso testimonio	» 522
Articulus III. — De obligationibus officialium judiciarium, jurescensorum et notariorum	» 525
Articulus IV. — De detractioe	» 552
Articulus V. — De contumelia	» 542
Articulus VI. — De secreto	» 545
INDEX. — De præceptis Ecclesiæ	» 551

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

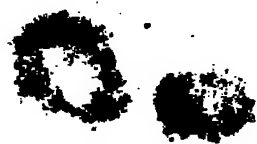
11

12

13

14

MANUALE COMPENDIUM MORALIS THEOLOGICÆ.

MANUALE COMPENDIUM MORALIS THEOLOGIÆ

JUXTA PRINCIPIA

S. ALPHONSI LIGORII

ALIORUMQUE PROBATISSIMORUM AUCTORUM

AC PRÆCIPUE AD NORMAM GALESCI OPERIS

THOMÆ M. J. GOUSSET

S. ROM. ECCL. CARDINALIS, ARCHIEPISCOPI RHEMORUM

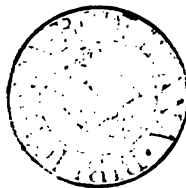
S. S. LEGATI-NATI, GALLIÆ BELGICÆ PRIMATIS ETC.

ADDITA MENTIONE

ETIAM CIVILIVM LEGVM NEC NON PECULIARIUM CONSUETUDINVM ET DISCIPLINARVM
MEDIOL. DIOECESIS ET CASVM IN MED. DIOEC. RESERVATORVM.

EDITIO ALTERA NOVIS CURIS EMENDATISSIMA

TOMUS II
ET ULTIMUS.

MEDIOLANI, 1859.

TYPIIS ALBERTARI FRANCISCI

Vico S. Viti al Pasquirolo, n. 7.

PARS TERTIA.

DE HOMINIS OFFICIIS IN ORDINE AD STATUM SUPERNATURALEM GRATIÆ SANCTIFICANTIS

SIVE

DE SACRAMENTIS.

1. Ut homo omnibus muniis suis rite incumbat et officiis satisfaciat, quibus vel naturaliter, vel e supernaturali revelatione et positivis Dei præceptionibus obstringitur; tum etiam ut e statu *filii iræ*, in quo nascitur ob primum protoparentum lapsum, *filius Dei fiat et cohæres Christi*, ac postea, si Dei amicitiam per peccatum amiserit, in pristinum justitiæ statum restituatur; denique ut hoc in eodem firmetur, perseveret et crescat, adeundum est ei ad fontes gratiæ et salutis, qui sunt *novæ Ecclesiæ sacramenta* a Christo Domino instituta ad gratiam sanctificantem sive primo communicandam, sive restituendam, sive augendam, una cum peculiaribus auxiliis peculiaribus singulorum statuum conditionibus respondentibus. Novus hinc oritur relate ad gratiam ipsam, nec non ad modos eam sibi comparandi officiorum ordo, qui respicit tum illos qui ad hæc sacramenta suscipienda advocantur, tum illos qui e Christi voluntate et tamquam ejus administri ea conferre tenentur. Inde earum tractationum necessitas, quibus theologi quoque morales *de Sacramentis* edisserunt; ubi tamen pro intimo rerum nexu nonnulla quoque ad provinciam dogmaticam pertinentia communiter attinguntur.

Maximi sane momenti sunt moralibus quoque theologis et animarum curatoribus hujusmodi tractationes. « Cum omnis Christianæ doctrinæ pars, ait *Cathechismus Concilii Trid.*, Pastor scientiam diligentiamque desiderat: tum Sacramentorum disciplina, quæ et Dei jussu necessaria et utilitate uberrima est, Parochi facultatem et industriam postulat singularem, ut ejus accurata ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus præstantissimæ ac sanctissimæ res digne et salutariter imperari possint, et sacerdotes ab illa divini interdicti regula non

omnibus ac rebus ad ea iam suscipiendis, quamvis etiam
tea vero de illis quæ cuique sacramentorum peculiares sunt
officiis ex unoquoque suscepto sacramento manantibus.

SECTIO PRIOR.

De Sacramentis in Genere.

1. Quæ in genere de Sacramentis tradi et inquiri potest
respiciunt ante omnia ipsorum notionem et institutionem,
sensibilem eorum ritum, ubi sermo haberi debet de mat-
forma, præterea illorum effectus; quarto loco sacramentori-
nistrum, ac denique sacramentorum subjectum.

CAPUT PRIMUM.

DE SACRAMENTORUM NOTIONE ET INSTITUTIONE.

2. *Sacramentum* rem sacram genericè significat, atque
varias peculiares significationes, quas præterea tum sacra-
profani scriptores huic voci tribuunt, nulla est, quæ plus
nisi directe ad religionem non referatur. Nos vero hic hanc
assumimus pro signo vel ritu symbolico a Deo instituto, ut
minibus medium salutis; id quod tum mosaicæ, tum evange-
gis Sacramentis convenit. Quod si Sacramentum, quale
tantum lege est, consideratur, definitur juxta Ecclesiæ doc-
trina visibile et sacram a Domino nostro Iesu Christo

od idem significat: « Sacramentum est res sensibus subjecta; quæ ex Dei institutione, sanctitatis et justitiæ tum significandæ, tum efficiendæ vim habet (1) ». Revera sacramenta aliud latens significant, gratiam nempe invisibilem, quam ipsa continent sub rei naturalis sensibilisque velamine. Cum, ex. gr., administratione baptismi, sacra verba pronunciando, aqua super corpus infunditur, hujusmodi actio sacramentalis significat; sacramentum, per virtutem Spiritus Sancti, interius tunc mundari a omni peccati inquinamento.

3. Sacramentum est signum *visibile*: necesse enim est, ut sacramentum sit signum exterius, tum quia alterum est vinculum, quibus fideles catholicæ unitati visibiliter consociantur; tum quia secus non potest unum ab altero sacramento distingui, eque sacramenta a cæteris rebus; tum demum, quia spiritualia subsidia, quæ sub materialibus speciebus Deus nobis exhibet, humanæ infirmitati magis conveniunt. Humanæ enim naturæ, quæ definitur, *intellectus cui corporalia organa inserviunt*, hoc proprium est, ut per objecta corporalia et sensibilia facilius ad verum spiritualium perceptionem assurgat.

4. Sacramentum est signum *sacrum*: ejus namque objectum est gratia et salus hominum. Est *a Christo Jesu institutum*, quandoquidem solus omnium bonorum auctor Deus signo materiali virtutem gratiam producendi conferre potest. Ex hujus conditionis defectu cæremoniæ ab Ecclesia institutæ non sunt proprie dicta sacramenta, licet omni veneratione dignæ sint, et maxima ex iisdem manet utilitas. Institutio sacramentorum stabilis et atque perpetua. Sacramenta antiquæ legis esse desierunt, namet lege cessante. At novæ legis sacramenta vigeant usque in sæculorum consummationem; sunt enim necessaria hominum utilitati, semperque erunt.

Tandem sacramenta *ad nostram sanctificationem instituta sunt*, sed non ea ratione, qua sacramenta mosaica: hæc enim gratiam significabant quin eam per se producerent; sacramenta vero evangelica, sola ritus sacramentalis applicatione, immediate gratiam conferunt iis omnibus, qui ea digne suscipiunt, iis videlicet, qui nullo suo vitio sacramentorum virtutem elidunt.

5. Fides catholica docet, septem esse novæ legis sacramenta, nec ultra nec pauciora, videlicet: Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium. Conformiter huic generali et constanti Ecclesiæ Ca-

(1) De Sacram. § 5.

tholicæ doctrinæ Tridentinum Concilium ut hæreticos damnavit sæculi sextidecimi novatores eo quod docerent, sacramenta pauciora esse, quam septem. Est etiam de fide, hæc omnia septem sacramenta a Christo Domino instituta fuisse (1).

6. Quamvis vero omnia sacramenta sint passionis divini Salvatoris nostri fructus, et omnia aliquo modo ad hominis sanctificationem conferant, non omnia tamen sunt ejusdem necessitati et excellentiæ (2). Sacramenta Baptismi et Pœnitentiæ præ cæteris sacramentis saluti necessaria sunt; sacramentum vero Eucharistiæ, cum eidem vere et realiter insit corpus et sanguis Jesu Christi filii Dei hominis facti, et omnis sanctitatis auctoris, evidenter omnium sacramentorum excellentissimum est. Quod si sacramenta considerentur ratione dignitatis, ad quam homines evehunt, sub aliquo respectu omnium præstantissimum est sacramentum Ordinis; siquidem istud suscipientem evehit ad maximum dignitatis gradum. Est insuper hoc sacramentum Ecclesiæ necessarium; ubi enim excipiat Baptismus et probabiliter Matrimonium, reliqua sacramenta sola Ordinis virtute valide administrantur.

CAPUT SECUNDUM.

DE SACRAMENTORUM MATERIA ET FORMA.

7. *Materia et forma* sacramentorum sunt duæ veluti partes, quæ necessario ad aliquod sacramentum constituendum requiruntur, ita ut ejus substantiam constituent. Nomine *materiæ* appellantur res aut actiones exteriores et sensibiles, quibus utimur ad sacramentum perficiendum; nomine vero *formæ* verba significantur, quæ minister profert in ipsa materiæ applicatione. « In sacramentis verba se habent per modum formæ, res autem sensibiles per modum materiæ », ait Sanctus Thomas (3). Ita in Baptismo aqua est materia sacramenti, forma vero sunt verba: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Animadvertere autem oportet, res, quæ sensibus non subjiciuntur, tum solum in sacramentalem materiam converti, cum aliquo signo associantur, quod ipsas exteriores ac sensibiles efficiat. Hinc contritio, exempli ergo, apta sacramento Pœnitentiæ non est materia, nisi per confessionem, aut per aliud sensibile signum manifestetur.

(1) Sess. VI, can. 1.

(2) Conc. Trid., sess. VI, can. 3, 4.

(3) Sum., part. III, quæst. 60, art. 7.

Quodlibet sacramentum propriam sibi habet materiam et formam. « Omnia sacramenta, ait Eugenius IV, tribus perficiuntur: videlicet, rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, persona ministri cum intentione faciendi, quod facit Ecclesiarum quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum (1). » Vero ministri persona ad conficiendum sacramentum necessitas, hæc tamen potius causa sacramenti efficiens, quam talis ipsius pars aestimari debet; essentia enim sacramenti materia et forma proprie consistit, quæ sunt solæ partes sacramenti constitutivæ: *Materia et forma sacramenti esse perficitur*, ait Conc. Trid. (2): id quod optime convenit iac Divi Augustini sententia: *Accedit verbum ad elementum fit sacramentum* (3).

Quia cum omnia sacramenta sint divinitus instituta, tum certum materiam et formam, quæ ipsorum substantiam constituunt, ab isto Jesu determinatas fuisse. Omnes pariter tenent, ipsum generaliter, sed particulariter et in unaquaque distincta spectant materiam et formam Baptismi et Eucharistiæ determinasse. Quæ res se habet quoad cætera sacramenta? De hoc quaeritur inter theologos. Alii enim putant, Christum Jesum non generali ratione plurium sacramentorum materiam et formam assignasse, suis apostolis curam relinquens, ea signa peculiariter assignandi, quæ magis apta ipsi judicarent ad ipsorum sacramentorum effectus exprimendos. Alii vero multo numero plures, Redemptorem ipsum materiam et formam omnium sacramentorum determinasse, quin aliquid hac in re suis discipulis commiserit. Huic secundæ sententiæ libenter subscribimus, ut ait cl. Gousset, cum multo probabilior primâ nobis appareat, magis conveniat. Difficulus porro in animum inducitur, Christum apostolis ipsis curam reliquisse assignandi materiam et formam propriam quorundam sacramentorum. Neque potest diversitas, quæ inter Græcorum Latinorumque ritus existit: hæc enim ad rerum essentiam non pertinet; neque inderet, posset verisimiliter Apostolis tribui. Quidquid tamen in Græci, tum Latini debent in praxi eos ritus servare, his pro sacramentorum administratione præcipiuntur.

Cum Sacramentum sit unus moralis actus, necesse est ut, quæ ipsum constituunt, simul jungantur: nulla hinc ha-

secret. ad Armenas.
ca. XVI, cap. 2.
fact. 80 in Joan.

rum partium ab aliis sejuncta sufficit ad sacramentum perficiendum. Si igitur proferantur verba: *Ego te baptizo*, etc., quin super infantem aqua effundatur, vel effundatur aqua, quin verba pronuncientur, nullum est sacramentum. « *Detrahe verbum, quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum, et fit sacramentum* ». Ita Divus Augustinus (1).

Talis autem esse debet sacramentalis materiæ et formæ conjunctio, ut habita ratione peculiaris naturæ uniuscujusque sacramenti, hæc duæ partes, juxta communem videndi et agendi rationem, censeantur constituere unum aliquid morale, unum eundemque actum, unam eandemque cæremoniā. Diximus, *habita ratione uniuscujusque sacramenti*: siquidem unio moralis inter materiam et formam sacramentalem strictior debet esse in quibusdam, quam in aliis sacramentis; immo physica sit oportet in Eucharistia, ut indicant consecrationis verba: *Hoc est enim corpus meum; hic est* etc. Enimvero verba *hoc, hic*, materiam præsentem supponunt eo actu, quo pronunciantur. In Baptismo, Confirmatione et Extrema Unctione curandum erit, ut pars saltem verborum actionem, seu materiæ applicationem concomitetur. Qui, ex. gr., antequam aquam effundere inciperet, hæc verba pronunciat: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*; vel totam aquam infunderet, priusquam ullum horum verborum pronunciet, is non satis consuleret sacramenti validitati. Necesse tamen non est, ut verba sacramentalem formulam exprimentia, et actio, qua materia applicatur, eodem absolute temporis puncto principium habeant et finem (2). In sacramento autem Pœnitentiæ non requiritur, ut forma applicetur statim ac adest materia; sed aliquid temporis intermittere potest inter confessionem pœnitentis et sacerdotis absolutionem. Idem dicas de Matrimonio, in quo sufficit, si unius partis consensus non differatur magis, quam consensus alterius partis moraliter perdurare censetur. Atque si sacramenti hujus ministrum sacerdotem esse supponimus, formula adhuc mutuæ partium consensionis, licet antecederet expressæ, applicari potest, dummodo unio moralis adsit inter actum consensum testantem et partes sacramentales. Cæterum minister sacramenti id semper præstare debet, ut nulum, quantum fieri potest, validitatis dubium relinquat, præcipue cum de Baptismo et de Sacris Ordinibus agatur.

11. Nullam neque quoad formam, neque quoad materiam in

(1) Tract. 80 in Joan.

Ligorius, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 9.

mentis immutationem fieri licet. Distinguenda est tamen immutio *substantialis* ab *accidentali*: prima substantiam atque sacramenti validitatem destruit; altera integram sacramentitiam relinquit, nec refertur nisi ad accessoria. Substantialis materiæ mutatio tum existit, cum materia, quæ adhibetur, juxta communem hominum sententiam, specie differt ab illa quam Jesus Christus præcepit; id quod accideret, si, ex. gr., baptismum alia uteretur materia quam aqua, vel aquam quicquid sumeres, sed ita corruptam, ut non amplius censeretur servasse naturam. Est autem accidentalis tantum mutatio, materia, licet deterior facta, eadem tamen essentialiter perstet; uti si, ex. gr., aliquæ vini vel alterius liquoris guttæ in baptismali infundantur.

In forma vero sacramentali essentialis vel accidentalis est immutio, prouti sacris verbis eam aufert vel relinquit significatio quam juxta Jesu Christi institutionem habere debent. Valentem modis hæc mutatio fieri potest, nempe *additione*, *omissionis*, *transpositione*, *interruptione* et *corruptione*.

Additione: Quælibet additio, quæ verborum sacramentalium vim destruit, est mutatio substantialis, quæ nullum efficit sacramentum. Sit exemplo: *Ego te baptizo in nomine Patris matris et Filii minoris, et Spiritus Sancti*. Hæ voces *majoris et minoris* catholico dogmati consubstantialitatis Verbi manifeste contrariæ sunt, ideoque baptismum tali forma collatum invalidum. Non ita judicandum, si dogma et verborum sensus concordent: hinc validum censetur baptismum hac forma collatum: *te baptizo in nomine Patris æterni, et Filii increati, et Spiritus Sancti ab utroque procedentis*; hoc enim modo baptizatur, in nomine trium personarum SS. Trinitatis revera baptizatur.

Omissionis: Substantialis est ommissio, et nullum efficit sacramentum, cum una vel plures voces reticentur, quæ essentialiter significantur. Hinc, ex. gr., qui baptizando omitteret verbum *ego* vel nomen alterius trium divinarum personarum, hic non profecto conferret sacramentum. Idem probabiliter esset, si reticeretur pronomen *te*, quin alterius æquivalentis substitutio fieret. Sed ommissio pronominis *ego* in forma baptismi validitati sacramenti non officit. Idem dicas de *transpositione* enim in forma conficiendæ SS. Eucharistiæ.

Interruptione: Si hæc Ecclesiæ doctrinam et sacramentalium verborum sensum integrum relinquit, validum est sacramentum. Sit exemplo: *In nomine Patris et Filii et Spiritus*

Sancti ego te baptizo; in hoc casu certe validum est sacramentum. Sed validum non erit, vel saltem erit dubium si dicatur *Filii ego te baptizo in nomine Patris et Spiritus Sancti*. Huiusmodi baptismus sub conditione reiterandus esset.

14. *Interruptione*: Mutatio, quæ interruptione fit, substantialis censetur, cum tanta est in pronuntiatione verborum interruptio, ut iudicio prudentum virorum non videantur unam propositionem nec ejusdem sermonis continuationem constituere quod accideret, si plura minuta inter singula verba defluerent vel precatio aliqua recitaretur, uti oratio Dominica, Salutatio Angelica aut etiam brevior oratio. Quod si mora non nisi modica inter sacramentalia verba intercederet, puta ut respirationi, tussi, sputo, sternutationi locus daretur, vel unum tantum verbum adstantibus dirigeretur, ut si dicas, *silentium*, *cohibete linguam*; tunc interruptio physica esset, et non moralis; atque hinc non substantialis mutatio, nec validitati sacramenti officere posset.

15. *Corruptione*: Mutatio e corruptione adest: 1.º cum diversa lingua adhibetur ab ea, qua Ecclesia uti solet. Quamvis enim hæc mutatio non sit, nisi accidentalis, licita tamen non est, nisi cum in casu necessitatis administratur baptismus absque solemnibus cæremoniis; 2.º cum ordinaria verba sacramentalis formæ in alia synonyma vocabula mutantur ejusdem linguæ, qua utitur Ecclesia. Si synonyma eundem habent sensum ac ordinaria verba, mutatio nonnisi accidentalis est. Qui igitur ex. gr., diceret: *Ego te tingo, lavo, abluo*, etc., baptizaret non minus valide, ac ille, qui diceret: *Ego te baptizo*, etc. Diversum tamen esset iudicium ferendum, si diceretur: *Ego te mundo purgo, refrigero*; effectus enim baptismi, quo nos a peccato mundamur, iis debet vocabulis exprimi, quæ specialem modum in dicent, quo in hoc sacramento purgamur, ipsam nempe actionem, quam verbum *baptizare* significat. Adhuc substantialis esset mutatio, si baptizaretur in nomine SS. Trinitatis, quoniam trium personarum distinctio exprimeretur; forma enim baptismi a Domino nostro Jesu Christo præscripta expressam atque distinctam invocationem continet Patris et Filii et Spiritus Sancti. Neque melius baptizaretur, commutando vocem *nomine* in alteram *nominibus*; siquidem postrema hæc vox non satis clare divinæ naturæ unitatem exprimeret, cujus expressio non minus ad baptismi validitatem necessaria est, quam illa trinitatis personarum. Sed nonnisi accessoria esset mutatio si, ex. gr., loco verborum: *Ego te baptizo, ego signo te, ego te absolvo*, diceretur: *Ego vos baptizo, nos te baptizamus; ego signo vos, nos signamus te; ego*

vos absolvo, nos te absolvimus, etc.; 3.º cum male sacramentalia verba pronunciantur ignorantia, aut inadvertentia, aut organi imperfectione, ut accidit balbutientibus. Si autem hæc corruptio principium afficit alicujus vocis formulæ sacramentalis, tunc facilius substantialem mutationem producit, quam cum in extremam vocis partem cadit; in primo enim casu facilius verborum sensus subvertitur, quam in secundo. Ita ex. gr., nullum esset baptisma, si loco *Patris*, diceretur *Matris*; dum e contra verum existeret sacramentum in casu, quo ex ignorantia quis diceret: *Ego te baptizo in nomine Patria et Filia, et Spiritua Sancta*. Talis loquendi modus in latina lingua idem est ac illæ vocum corruptiones quæ fiunt in vulgaribus nostris dialectis: has voces qui audiunt, eundem sensum mente percipiunt, ac si recte quis loqueretur. Hic aut alius similis casus potest revera in pagis contingere aliquibus christianis, qui nesciunt, nisi in dialecto propria baptizare. Ita suam adhuc retineret validitatem sacramentum, si ex. gr., pronunciaretur: *E-Ego te ba-baptuzo, baptizo, batizot, paptizo, pro baptizo*. Cuique enim facile patet, pronunciationis imperfectionem non officere sacramenti validitati.

16. Jam vero substantialis materiæ vel formæ immutatio mortale per se est peccatum; est enim sacrilegium, et in sacrilegio non datur materiæ parvitas. Ignorantia in hoc excusare nequit religionis ministrum; siquidem ratione sui status tenetur ea omnia scire, quæ ad sacramentorum validitatem pertinent, eaque attentione, qua potest, moraliter maxima administrare. Ignorantia tamen excusare potest simplices fideles, si aliquid essentielle in baptismi materia aut in forma omittant, dummodo ratione professionis cognoscere non teneantur, quæ ad sacramentorum administrationem necessaria sunt, ut revera tenentur obstetrices et chirurgi.

Sed etiamsi accidentalis sit mutatio in materia aut in forma sacramentali, est fere semper mortalis. Graviter itaque delinqueret presbyter latinus, qui in fermentato pane consecraret, licet hic panis sit materia consecrationi sufficiens. Peccatum grave admitteret etiam, qui negligeret aquam in calicem infundere cum vino pro sanctorum mysteriorum celebratione, vel adeo temerarius existeret, ut alio, quam latino idiomate, sacramentalia consecrationis verba proferret, aut aliquid subduceret, excepta fortasse particula *enim*. Sed communiter conveniunt, non esse nisi veniale peccatum omissionem etiam voluntariam vocis *ego*, qua incipit forma baptismi vel alterius alicujus sacramenti.

17. Materiæ aut formæ dubiæ acquiescere non licet in sacramen-

torum administratione. Indigne enim res sanctæ tractarentur, si nullitatis periculo exponeretur sacramentum, cum in tuto poni possent ejus validitas. Hinc Pontifex Innocentius XI hanc damnavit propositionem: *Non est illicitum in conferendis sacramentis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiori* (1). Sed potest et debet adhiberi materia probabilis aut dubia, cum instat necessitas administrandi sacramentum, baptizandi, videlicet, vel absolvi infirmi in mortis articulo, si aliunde certa materia comparari non potest. Sacramenta enim propter homines sunt, et ad nostram salutem instituta; melius est igitur illa periculo nullitatis exponere, quam animam periculo æternæ damnationis. *Sacramenta propter homines, non homines propter sacramenta*, dicitur communiter in scholis relate ad hujusmodi casus. Sane etiam pœnitens absolvi potest, de cujus dispositionibus moralis probabilitas habetur, quin haberi possit moralis proprie dicta certitudo; secus absolutio fere numquam posset pœnitentibus concedi: « Sufficit, ait S. Alphonsus, quod confessarius habeat
 « prudentem probabilitatem de dispositione pœnitentis, et non
 « obstet ex alia parte prudens suspicio indispositionis; alias vix
 « ullus posset absolvi, dum quæcumque signa pœnitentiæ non
 « præstant, nisi probabilitatem dispositionis (2) ». Condemnatio vero propositionis, *non est illicitum in conferendis sacramentis, etc.* applicari non potest, nisi ad casum, in quo sacramenti minister cum damno postulantis materiam probabilem anteponat materiæ certæ, cujus copiam habet. At non est confessarius, bene vero pœnitens, qui in reconciliationis sacramento materiam præstat (3).

18. Forma sacramenti est absoluta vel conditionata, prouti complectitur, vel non, aliquam conditionem. Baptizari potest, immo debet, sub conditione, cum de baptismo jam administrato aut de ejus validitate dubitatur. Antiquissima est forma baptismi conditionata; eam namque reperimus in Caroli Magni capitularibus, eamque Ecclesia generali praxi servavit. Ipsa in omnibus ritualibus ita legitur: *Si tu non es baptizatus vel baptizata, ego te baptizo in nomine Patris et Filii, et Spiritus Sancti*; vel *Si es baptizatus, ego non te baptizo, sed si non es baptizatus, ego te baptizo, etc.* Non constat, Ecclesiam formulas conditionatas determinasse pro aliorum sacramentorum administratione. Communiter tamen censent theologi, omnia conditionate posse conferri

(1) Decret. ann. 1679.

(2) Theol. mor., lib. VI, num. 461.

(3) Goritia, *Epitome Theologiæ Moralis*, tab. 162. — Agudius, *De Sacram.*, I, cap. 2. — Suarez, in p. III, disp. 6.

Administrari sacramenta (excepta Eucharistia, propter physicam unionem corporis Christi, quæ non nisi inconditionate fieri potest) acceptis item Ordine et Matrimonio propter certitudinem hanc sacramenta requirunt ratione status et obligationum iumentes suscipiuntur), quotiescumque reverentia rebus sanctis cum spiritualibus fidelium necessitatibus conciliari nequeat confessarius, qui dubitat, an absolutionem dederit, potest iterum eum absolvere sub conditione; conditionate etiam infans, qui grave admisit peccatum, si de ratu in ipso dubitatur. Idem dicas in casu, in quo ageretur vivendo fidei, de quo dubitetur, utrum adhuc vivat; abire nempe sub conditione, si vivis. Magni tamen momenti animadvertere, non pro voluntatis arbitrio sacramentum sub ratione posse administrari; immo lethalem culpam patrare, si faceret absque necessitate vel magna fidelium utilitate. Immo est, ita D. Alphonsus, esse mortale ministrare sacramenta (sub conditione), si non adsit causa necessitatis vel utilis utilitatis; illicitum est enim sine tali causa sacramentum ferre cum dubio effectu (1). Notandum etiam non licere conditionem cum tacta conditione circa susipientis dispositionem, propter necessitatem quod certa sit huiusmodi collatio. Id id etiam monemus, cum agitur de alio sacramento, quam baptismismo, opus non esse conditionem exprimere; sufficit enim eo conditionaliter agendi: « Nullatenus requiritur ut conditio exprimat, sed sufficit mente concipi (2) ».

CAPUT TERTIUM.

DE SACRAMENTORUM EFFECTIBUS.

Gratia et character sunt sacramentorum effectus. Distinguitur autem *gratia sanctificans* a *gratia sacramentali*; distinguitur etiam *gratia sanctificans* quæ hominem Deo reconciliat, a *gratia sacramentali*, quæ augeat in nobis gratiam justificationis. Gratia vero, quæ specialiter *sacramentalis* appellatur, est ipsa *gratia sanctificans* et *habitualis*, cui spiritualia et divina auxilia necluntur, quæ nobis Deus eo tempore largitur, implendæ sunt obligationes ab unoquoque sacramento nobis impositæ.

vol. mor., lib. VI, num. 28.

Ligorius, Theol. mor., lib. VI, num. 29.

ARTICULUS I.

De gratiâ a sacramentis collata.

20. Antiquæ legis sacramenta gratiam nullatenus producebant, sed tantum significabant nobis donandam fore respectu meritorum passionis Domini nostri Jesu Christi: sacramenta vero novæ legis « Continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferant », ut ait Pontifex Eugenius IV (1). Est igitur de fide, sacramenta a Jesu Christo instituta per se ipsa immediate gratiam producere in iis omnibus, qui nullum obstaculum opponunt, *non ponentibus obicem*; ipsa nempe gratiam conferunt *ex opere operato*, ut scholastica formula utamur, quam Tridentinum Concilium sua auctoritate sancivit (2).

21. Jam vero duo sunt sacramenta, quæ *primam* gratiam sanctificantem conferunt, Baptismus nempe et Pœnitentia; hæc enim sacramenta ex institutione sua virtutem habent nos a mortali peccato mundandi; hinc *sacramenta mortuorum* appellantur, siquidem pro iis præcipue instituta sunt, qui vitam gratiæ mortali peccato amiserunt. Potest tamen contingere, ut catechumenus et pœnitens caritate perfecta justificentur antequam sacramentum baptismi vel pœnitentiæ suscipiant: in hoc casu nonnisi secundam gratiam sanctificantem accipere possunt, videlicet gratiæ augmentum. « Per sacramenta, ait Tridentinum Concilium, omnis « vera justitia vel incipit, vel cæpta augetur, vel amissa reparatur (3) ».

22. Alia quinque sacramenta, videlicet: Confirmatio, Eucharistia, Extrema Unctio, Ordo et Matrimonium ad *secundam* gratiam sanctificantem nobis conferendam instituta sunt, videlicet ad augendam in nobis gratiam in baptismo jam et pœnitentia acceptam. Appellantur proinde *sacramenta vivorum*, siquidem *generatim* loquendo cum fructu recipi nequeunt, nisi vita gratiæ jam præexistat. Diximus *generatim*, quia per *exceptionem* quandoque accidit, ut gratiam etiam *primam* conferant, si reus lethalis culpæ in statu gratiæ se esse putet; et dum se ad sacramentum *vivorum* disponit, habeat quidem non ipsam contritionem perfectam, sed eum attritionis sensum, qui ad sacramen-

(1) Decret. ad Armenas.

(2) Sess. VII, cann. 6, 7, 8.

(3) Sess. VII, de Sacr. Præmium.

talem absolutionem accipiendam requiritur. In tali enim casu hoc sacramentum suos habet effectus, per accidens gratiam communicando suscipienti, ei veniam obtinendo omniumque peccatorum remissionem. « Sacramenta vivorum, ait S. Alphonsus Liguori, aliquando *primam* gratiam conferre possunt, scilicet cum aliquis putans, non esse in statu peccati mortalis, vel existimans se contritum, accedit cum attritione ad sacramentum (1) ». Hæc non est tantum *nonnullorum* theologorum opinio, ut ait auctor Theologiæ Pictaviensis, verum *communior theologorum sententia*, ut affirmat auctor Theologiæ Perigordiensis (2). Profecto non peccatum, sed affectus peccato mortali est *obex*, seu obstaculum, quominus gratia animam nostram ingrediatur. En quomodo rem explicat Collet: « Dicunt (adversarii), ipsum peccatum statum esse obicem gratiæ, sed male; siquidem Tridentinum iis dumtaxat gratiam conferri negat, qui eidem *obicem ponunt*; vox autem *ponere* sonat aliquid, quod active se habere potest; ergo ipse quidem peccator gratiæ obicem ponere potest, et ponit de facto, cum in peccato sibi complacere perseverat; sed obicem per se immediate non ponit peccatum (3) ».

23. Quodlibet sacramentum, præter gratiam sanctificantem, gratiam quoque sibi propriam confert. Baptismus, cum novam nobis *nativitatem*, novamque vitam donat, eodem tempore peculiarem etiam dat gratiam, ut spiritui evangelico conformiter vivamus. Confirmatio spirituales vitam in nos confirmat et auget, nobisque vires communicat, quibus cum nostræ salutis inimicis decertemus. Idem dicas de cæteris sacramentis: singula virtutem habent, quæ fini respondet, ad quem instituta sunt. Idem vero sacramentum non in eodem semper gradu gratiam confert. Qui suscipit sacramentum magis vel minus copiosam accipit gratiam, prouti vel majores vel minores sunt ejus dispositiones. Gratia baptismi, ait Concilium Tridentinum, accipitur secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus cuique donat juxta dispositionem et cooperationem ejus, qui baptizatur; secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis, prout vult; secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem (4) ».

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 6.

(2) *Theol. mor.*, de Sacram., cap. IV. Plus quam sexaginta theologos enumerat cl. Gousset, qui hanc defendunt sententiam, inter quos S. Thomam, S. Antonium, S. Alphonsum, Toletum, Bellarminum, Soto, atque omnes fere clarioris nominis.

(3) De sacr. Eucar. cap. VIII.

(4) Sess. VI, cap. 7.

24. Cum baptismus, ex defectu dispositionum illius, qui ipsum suscepit, suum non habuit effectum, communiter creditur, gratiam sacramentalem reviviscere per pœnitentiam: « Oportet, ait S. Thomas, quod, remota fictione, per pœnitentiam baptismus statim consequatur suum effectum (1) ». Eadem valent de sacramentis confirmationis et ordinis, quandoquidem et ipsa, non nisi semel, accipi possunt. Hoc autem statuto, idem nobis dicendum videtur etiam de matrimonio, siquidem manente duorum conjugum vita reiterari nequit; ac si ita non esset, hoc sacramentum persæpe suum non haberet effectum. Plures tandem theologi putant, eadem extremæ quoque Unctioni esse applicanda, eo quod in eadem infirmitate iterum non administratur.

ARTICULUS II.

De caractere sacramentali.

25. Tria sacramenta characterem susipientibus imprimunt: Baptismus, Confirmatio et Ordo. Hoc est dogma catholicum Scriptura, traditione et definitione Ecclesiæ comprobatum: « Si quis dixerit, in tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit (2) ». Character baptismi nos ab infidelibus distinguit, nosque capaces efficit aliorum sacramentorum; character confirmationis est veluti signum militum Jesu Christi, eorum nempe, qui in christiana militia inscripti sunt; character ordinis est signum, quo sacerdotes a simplicibus fidelibus distinguuntur. Ita hæc tria sacramenta tres status in Ecclesia constituunt, qui tribus statibus respondent, quibus in societate civili populus dividitur, videlicet simplicium civium, qui sunt ejus membra; militum, quorum est eam defendere; et magistratum, qui eam gubernant.

Character sacramentalis *indelebilis* est: « Post hanc vitam, ait D. Thomas, manet character, et in bonis ad eorum gloriam, et in malis ad eorum ignominiam, sicut etiam militaris character manet in militibus post adeptam victoriam, et in eis, qui vicerunt, ad gloriam, et in iis, qui victi sunt, ad pœ-

(1) *Sum*, part. III, quæst. 69, art. 10.

(2) *Sess. VII*, can. 9.

nam (1) ». Omittimus hic quæstiones omnes quæ circa charac-
terem ad theologiam dogmaticam pertinent.

CAPUT QUARTUM.

DE SACRAMENTI MINISTRO.

26. Dum agimus de Sacramentorum ministro, prima occurrit quæstio solvenda, utrum hæc ab omnibus conferri possint, vel exclusive tantum ab iis qui speciali ad hoc instruuntur munere potestate; deinde utrum aliqua et quænam intentio necessa- sit ad validam sacramentorum administrationem; tertia au- tem quæstio fieri debet de animi dispositionibus in sacramenta conferente; quarta de istius obligationibus; præterea de fidelium of- ficiis relate ad sacramentorum ministros, ac demum utrum pro sacramentis ministrandis aliqua remuneratio accipi possit.

ARTICULUS I.

De potestate sacramenta administrandi.

27. Quædam sacramenta a solis episcopis conferri possunt, exclusive, ut ordo, vel ordinaria facultate, ut confirmatio. Alia autem aëque sub potestate episcoporum et simplicium sacerdotum, cum convenienti tamen subordinatione. Sacramenti autem matrimonii, juxta communio- rem theologorum opinionem, ipsæ partes contrahentes ministri sunt; est etiam in Ecclesia acce- ptum, omnes tum viros, tum mulieres, valide semper, licite autem in casu necessitatis, baptismum administrare posse. Sed de- mptis extremis his duobus sacramentis, nemo ad aliorum sacramen- torum administrationem accedere præsumat, quin speciali consecra- tione potestatem acceperit: « Si quis dixerit, christianos omnes in verbo et in omnibus sacramentis administrandis potestatem habere, anathema sit »; ita Concilium Tridentinum (2). Insu- per tum episcopi, tum presbyteri, præter potestatem ordinis, lera opus habent potestate, nempe jurisdictionis, ut sacrum ministerium rite exerceant. In sacramento autem poenitentiae ju- dictio etiam ad validitatem necessaria est.

1) Sum., part. III, quæst. 63, art. 3.

2) Sc. s. VII, can. 9.

ARTICULUS II.

De intentione necessaria ad sacramentum conficiendum

28. Absolute necessarium est, ut qui aliquod sacramentum confert, habeat *intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia*. Hoc est fidei dogma a Tridentino Concilio expresse definitum (1). Non est tamen necesse, ut minister habeat intentionem faciendi id, quod Ecclesia fieri desiderat, cum sacramentum administratur. Qui adeo infelix esset, ut aut effectus, aut divinam sacramentorum institutionem non crederet, quique proinde nollet, nec cogitaret quidem, gratiam producere, aut sacramentum conferre, illud nihilominus conferret, dummodo haberet intentionem illud faciendi, quod tamquam sacramentum in Ecclesia consideratur. Hinc baptisma ab hæretico, aut hebræo, aut ethnico impertitum, validum erit, si ethnicus, hebræus, hæreticus intentionem habuerit illud faciendi, quod in Ecclesia Jesu Christi perfici videret (2).

29. Disputatur in scholis, num sit necessarium, ut minister sacramenti vere in animo habeat intentionem illud faciendi, quod facit Ecclesia. Hoc idem est ac quærere, utrum minister valide conferat sacramentum, cum voluntarie ac serio ritum sacramentalem exterius conficit, dum interea hunc ritum in corde suo profanum et superstitiosum judicat, ac animo dicit: *Nolo conficere sacramentum; non habeo intentionem faciendi quod facit Ecclesia*. Plures theologi defendunt, hoc etiam in casu validum esse sacramentum; et ejus ministrum ritum sacrum efficaciter velle; voluntatem contrariam, cum sit tantum interior, non esse magis efficacem, quam illius, qui monetam pauperi elargiendo, corde diceret: *Nolo eleemosynam facere* (3). Sed alii numero valde majores rejiciunt hanc sententiam docentque, ministrum, qui habet interius voluntatem contrariam voluntati faciendi quod facit Ecclesia, licet ritum sacramentalem exterius peragat, nullimode eam habere intentionem, quæ ad sacramenti validitatem requiritur (4). Inter cæteras auctoritates, quæ huic sententiæ favent, illa Alexandri VIII refertur, qui hanc propositionem damnavit: « Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem actum externum for-

(1) Sess. VII, can. 11.

(2) Nicolaus I ad Bulgaros.

(3) Vide Drohin: *De re sacramentaria*.

(4) Vide Ligorium, Tournely, Collet.

namque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: *Non intendo quod facit Ecclesia* (1). Hoc tamen secretum non impedit, quominus adhuc sub iudice sit quæstio; neque in scholis unam vel alteram amplecti sententiam, quin auctoritatis Sedis definitionibus resistatur. Et revera, en quid de hac declarat Benedictus XIV: « Nulla usque adhuc de ea re manavit expressa apostolicæ Sedis definitio. Quamvis igitur communior sit sententia exigens in ministro intentionem, vel actua-lem, vel virtua-lem faciendi non solum ritum externum, sed id quod instituit Christus, seu quod facit Ecclesia, et hæc veluti tutior sit omnino servanda in praxi; non est tamen episcopi priorem sententiam reprobare, atque ad hanc posteriorem etiam theoreice tuendam suos diocesanos adigere (2) ». Propositio supra memorata ideo forte ab Alexandro VIII damnata est, quia ortum *valorem* asseruit, qui solummodo aliquatenus probabilis licendus erat.

30. Ad praxim quod spectat, si, quod Deus avertat, accideret, et prævaricator sacrorum minister in confessione declararet, se non administrandis sacramentis intentionem non habuisse faciendi quod facit Ecclesia, eoque impietatis pervenisse, ut contrarium nullo modo voluerit, confessarius non poterit eum absolvere nisi hac conditione, ut paratus sit rem deferre ad ordinarii iudicium, cui lectum cum omnibus suis circumstantiis exponat. Sed quidnam tum decernet episcopus? Si urget necessitas, Benedictus XIV (3) et S. Alphonsus Liguori (4), sentiunt, ipsum debere imperare, ut iteretur sub conditione baptismus, et alia sacramenta, quæ non iterantur; si vero per tempus licet, Sancta Sedes consulatur. At juxta sententiam cardinalis De La Luzerne, tunc præstat, non iterare sacramenta, tum ratione habita auctoritatum magni momenti, quæ eorum validitatem defendunt, tum respectu bonæ fidei eorum, qui ipsa sacramenta receperunt (5). Addit vero A. Gousset, excepto casu, qui ecclesiasticum respiciat, cujus poterit baptismus et ordinatio secreto renovari sine obmurmuratione, et non possint scandala satis pertimesci, verisimile esse, Sanctam eodem præcepturam non esse sacramentorum iterationem; si-videm hæc fieri non posset absque periculo perturbandi conscientias, atque in discrimen vocandi sacerdotium et religionem;

(1) Decret. an. 1690.

(2) De Synodo, lib. VII, cap. 4.

(3) De Synodo, lib. VII, cap. 4.

(4) Theol. mor., lib. VI, num. 23.

(5) *Instructioes de Rituali Lingontensi. De Sacram. in genere, cap. I, l. 4.*

atque. si hujusmodi casus contingeret, se non fore imperatorum baptismi aut alterius sacramenti iterationem quin prius mentem consuleret vicarii Jesu Christi, excepto peculiari casu, in quo id facile fieri possit alio plus minusve plausibili prætextu, qui sacrum ministerium ab iis damnis, quæ supra commemoravimus, incolumè servet.

31. Intentio faciendi, quod facit Ecclesia in administrandis sacramentis, *actualis* esse potest vel *virtualis*: est actualis, quando aliquis cum attentione et reflexione hic et nunc expresse sibi sacramenti confectionem proponit. Intentio vero virtualis est continuatio illius dispositionis animi quæ procedit ex actu explicito voluntatis, quæque cum nullo opposito voluntatis actu fuerit revocata, adhuc perseverat, quamvis qui sacramentali actioni vacat, de alia re actu cogitet. Sacerdos, ex. gr., ad ecclesiam pergens cum expressa intentione baptismi administrandi, hanc intentionem servat, licet in sacrarum cæremoniarum decursu alio mente vagetur, mentemque habeat in alterius objecti consideratione distentam. Jam vero desiderabilis admodum certe est actualis intentio; et presbyter, in quantum fieri potest, cum hac intentione sacramenta administrare debet: minime tamen necessaria est; et sufficit ad sacramentorum validitatem intentio *virtualis*. Satis enim est, si in sacri ministerii exercitio ita agatur ut agitur in gravioris momenti hujus vitæ negotiis, quæ convenienter perficiuntur etiam si absque ulla intermissione expliciti voluntatis actus non eliciantur. Cum intentione tamen virtuali confundi non debet neque intentio *habitualis*, neque *interpretativa*, quæ utraque, cum improprie intentionis nomine appelletur, ad sacramentum conficiendum valere nequit, ac nulla prorsus reputatur. Intentio enim *habitualis* non in aliquo voluntatis actu proprie consistit, sed in quodam habitu sive agendi, sive permissive se habendi, qui etiam in somno et in statu ebrietatis servatur. Intentio autem *interpretativa* non est, nisi præsumptio, aliquem intentionem habiturum fuisse determinatæ alicujus rei agendæ, si ad eam animadvertisset. Nemo profecto non intelligit, has non esse veras intentiones, ac proinde ad sanctorum mysteriorum dispensationem minime sufficere.

32. Intentio, quæ ad sacramentorum confectionem requiritur, determinata esse debet. Sacerdos, qui super altare determinatam hostiarum quantitatem ante oculos haberet, et non nisi has, vel illas determinate consecrare vellet, non consecraret *revera*, nisi quas vellet; sed si, cum haberet ante oculos duodecim hostias, nollet, nisi decem consecrare, quin eas determinaret, nullas con-

DE INTENTIONE NECESSARIA AD SACRAMENTUM CONFICIENDUM. 23
 percrasse censeretur. Ut autem quælibet circa hanc rem difficultas
 ritetur, ea semper esse debet sacerdotis intentio, ut consecret
 totam indefinile panis quantitatem, quam coram se habet; tunc
 nimis valida est consecratio, licet hostiarum-numerum ignoret,
 vel circa earum quantitatem decipiatur.

ARTICULUS III.

Utrum fides et sanctitas ministri ad sacramentorum administrationem necessaria sit.

33. Quamvis fides et sanctitas, exemptio scilicet a quolibet
 mortali peccato, sit in religionis ministro maxime optanda, sa-
 cramentum tamen collatum a peccatore, ab impio, ab hæretico
 etiam notorio validum est, dummodo ritu in Ecclesia accepto ad-
 ministratum fuerit, et cum intentione faciendi saltem quod facit
 Ecclesia. Sacramenta enim non a fide aut pietate ministri, sed a
 meritis Jesu Christi suam virtutem et efficaciam deducunt. Deus
 est, qui dat gratiam per sacramenta; homines vero non sunt,
 nisi ipsius instrumenta ac ministri. Hinc Ecclesia ut articulum
 fidei definivit, baptismum ab hæreticis collatum in nomine Pa-
 tris et Filii et Spiritus Sancti cum intentione faciendi quod facit
 Ecclesia, verum esse baptismum; et ministrum, qui sit in statu
 culpæ lethalis, vere conficere et conferre sacramentum, dummodo
 ea omnia servet, quæ ad conficiendum et ad conferendum sacra-
 mentum necessaria sunt (1).

34. Sacramenta tamen non nisi in statu gratiæ administrari
 debent; secus enim novum mortale peccatum patrat, nempe
 sacrilegium: « Sacramenta impie ea ministrantibus mortem æ-
 ternam afferunt » ait Catechismus Concilii Trid. (2). Nec mi-
 nus expressa est Romani Ritualis sententia: « Impure et indigne
 sacramenta ministrantes in æternæ mortis reatum incurrunt (3) ».
 S. Thomas excipit laicum et etiam presbyterum, qui necessitatis
 gratia baptizarent; siquidem, ait ipse, non tamquam ministros
 Ecclesiæ nobis se exhibent, sed ut qui urgenti proximi necessi-
 tati subveniunt (4). Licet vero huic opinioni magnus faveat nu-
 merus doctorum, contrariam tamen cum S. Alphonso et emin.^o
 Gousset uti probabiliorē anteponimus, siquidem, ut ait S. Al-
 phonsus, obligatio, qua tenemur esse in statu gratiæ, ut digne

(1) Conc. Trid., sess. VII, de Bapt., can. IV. De Sacramentis can. 12.

(2) De Sacram. § VIII.

(3) Ibid.

(4) Sum., part. III, quæst. 64, art. 6.

administremus sacramenta, non derivatur tantum a consecratione ministri, bene quidem etiam ab ipsorum sanctitate sacramentorum : « Sancta sancte tractanda sunt, et sane sub gravi in re » gravi (1) » ; atque hinc ut probabilius opinamur teneri hujusmodi hominem vel sacerdotem, antequam sacramenta ministret, saltem actum perfectæ contritionis elicere. Illum tamen excusandum censemus cum Gousset et Ligorio, qui ad administrandum morienti baptismum vel pœnitentiam ita urgetur, ut non putet sibi tempus superesse ad perfectam contritionem excitandam (2).

35. Juxta communiorem sententiam, id quod diximus de necessitate, ut minister, qui sacramentum conferre debet, in statu gratiæ existat, applicatur et sacerdoti, qui communionem distribuit etiam extra Missæ sacrificium : *Sancta sancte tractanda sunt*. Verum satis probabile est, non admittere gravem culpam eum, qui confessionem audiat, quin sit in statu gratiæ, si tamen se ad perfectam contritionem excitare proponat, antequam absolutionem impertiatur; confessarius enim non confert sacramentum, nisi cum absolutionis sententiam pronunciat (3). Est etiam probabile, diaconos et subdiaconos in statu lethalis culpæ posse absque sacrilegio altari inservire, quandoquidem sui ordinis ministeria exercendo, nullum sacramentum conficiunt aut administrant (4). Idem de sacerdote dicas, qui Dei verbum annunciat, aut benedictionem nuptialem impertitur, si teneamus sententiam, juxta quam partes contrahentes sacramenti matrimonii sunt ministri. Eadem valent etiam pro eo, qui ecclesiam vel altare benedicit, vel alias functiones peragit, quæ ad animarum sanctificationem proxime non intendunt. Plures theologi excusant similiter a gravi culpa eos, qui benedictionem populo impertiontur cum SS. Sacramento, vel hostiam sanctam occasione publicæ supplicationis ferunt. Divus Alphonsus ait, nequaquam *improbabilem* hanc esse sententiam, sed ait etiam, Colleto subscribens, *probabilissimum* esse, eos mortaliter peccare.

36. Sacerdos, qui reus sit alicujus mortalis peccati, ad altare accedere non debet, quin prius se Deo reconciliaverit per sacramentum pœnitentiæ, excepto casu in quo celebrandi necessitas urgeat, antequam sua peccata confiteri possit. In hoc casu satis est, si perfectæ contritionis actus eliciatur, cum proposito

(1) *Theol. mor.*, lib. VII, num. 32.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, num. 36; De Lugo, etc.

(4) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VII, num. 53.

confitendi peccata, cum primum moraliter loquendo id fieri potest. Hæc obligatio confitendi peccata ante Missam ex eo deducta videtur, quod sacerdotes consecrare nequeant, quin communionem etiam suscipiant, ut argui potest ex hoc decreto Tridentini Concilii: « Ecclesiastica consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad *sacram Eucharistiam accedere debeat*; quod a christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo tamen non desit illis copia confessoris. Quod si, necessitate urgente, sacerdos absque prævia confessione celebraverit, quamprimum confiteatur (1) ». Facile patet, hanc legem directe non referri nisi ad sanctam communionem; mandatur enim super eminentem SS. Eucharistiæ sanctitatem: « Ne *tantum* Sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur, *statuit* atque declarat ipsa Synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravet, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario præmittendam esse confessionem sacramentalem (2) ».

37. Hæc ad sacramentum Eucharistiæ referuntur: quoad cætera sacramenta, ex omnium sententia decet quidem, ut qui lethalis culpæ se rerum esse cognoscit, se, si fieri vix potest, sacramentali poenitentia purificet, antequam ea administret. Sed tenetur ne confiteri, etiam cum existimat, se perfecto dolore contritum? Dissentiunt in hac quæstione theologi. Alii putant ipsum tene-ri, tum quia rara est perfecta contritio, et periculum est in hac re, ne sibi peccator illudat; tum quia, ut ajunt, decretum Tridentini Concilii omnibus sacramentis applicari potest; siquidem omnia sancta sunt, licet non omnia in eodem gradu. Tutior hæc est sententia et pro praxi commendanda. Alii tamen defendunt, sacerdotem, de quo agitur, posse tuta conscientia sacramentum administrare, antequam confiteatur; satisque animæ suæ consu-tere, si perfectæ contritionis actum eliciat. Altera hæc sententia probabilior quam prior videtur; nulla enim existit lex, qua teneantur sacerdotes mortalia peccata confiteri, antequam sacramenta administrent, et decretum Tridentini Concilii non nisi ad eos refertur, qui communionem suscipere volunt. Revera in Rituali Romano legimus: « Sacerdos, si fuerit peccati mortalis sibi

(1) Sess. XIII, cap. 7.

(2) *Ibid.*, can. 11.

• conscius (quod absit), ad sacramentorum administrationem non
 • audeat accedere, nisi prius corde pœniteat. Sed si habeat co-
 • piam confessarii, et temporis locique ratio ferat, convenit con-
 • fiteri (1). Verbum *convenit* satis clare indicat, sanctam Se-
 dem in hoc casu confessionem obligatoriam non judicare: « Nota
 • *convenit*, subdit S. Alphonsus; ergo ex Rituali Romano sufficit
 • pœnitere per contritionem, et confessio est de convenientia,
 • non de necessitate » (2). « Ministersibi conscius peccati mortalis,
 • ait Billuart, ut eximatur a peccato irreverentiæ et indignæ tra-
 ctationis, non tenetur præmittere confessionem sacramentis
 • conficiendis aut distribuendis; non tamen sufficit attritio, sed
 • requiritur contritio saltem prudenter existimata.... Non re-
 • quiritur contritio in re sed sufficit prudenter existimata. Sta-
 • tus enim gratiæ in re non requiritur necessario, ut quis exima-
 • tur a peccato indignæ tractationis sacramentorum, sed sufficit
 • quod prudenter existimetur talis; ergo similiter contritio (3) ».

ARTICULUS IV.

De obligatione administrandi sacramenta.

38. Parochi, et omnes generatim qui in curam animarum po-
 siti sunt, ex officio tenentur sacramenta fidelibus sibi commissis
 administrare quotiescumque ea rationabiliter postulant. Ad hoc
 etiam tenentur tempore pestis et cum vitæ periculo, saltem quoad
 ea sacramenta quæ sunt necessaria necessitate mediæ. Infirmi-
 tes et contagia dum sæviunt, tunc se pastor magis obstrictum
 sentiat, ad se gregi suo devovendum; *mercenarius fugit... bonus*
pastor animam suam dat pro ovibus suis (4). Quoad alia sacra-
 menta, ut sunt Eucharistia et Extrema Unctio, parochus teneri
 non videtur hæc administrare iis, qui contagiosa infirmitate la-
 borant. Pontifex Gregorius XIII anno salutis 1576, referente Fa-
 gnano (5), approbavit decretum sacre congregationis, quæ dicitur
Concilii, in quo legitur, parochos pestilentia affectis non teneri

(1) De Sacramentis.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 54. Eadem sensu etiam in Rubricis Generalibus
 Ritualis Mediolanensis constituuntur.

(3) De sacramentis in communi, dissertatione V, art. 5. — Cl. Gousset triginta
 circiter theologos huic faventes sententiæ adnumerat, inter quos Navarrum, Bo-
 nacinam, Suarez, de Lugo Laymann, etc.

(4) Joan. X, 14.

(5) In cap. *de clericis non residentibus*.

administrare, nisi duo sacramenta, quæ ut absolute necessaria salutis habentur, baptismum videlicet et pœnitentiam (1).

39. Parochus tamen, cui cordi vere sit ovium suarum salus, his tantum contentus non erit: vitæ periculum, cui occurrendum sit, ipsum non retardabit a procurando infirmis etiam ss. Viaticum et extremam unctionem, quæ delent peccati reliquias, et in quibusdam casibus sacramentum pœnitentiæ supplere possunt (2). Sed tunc non essentielles preces et cæremoniæ omittuntur. Posset etiam una tantum unctione in fronte ministrari infirmorum sacramentum.

Etiam sacerdotes, qui nullum curæ animarum onus sibi assumpserunt, ubi desit parochus, vicarius, vel capellanus, tenentur, sed charitate tantum, sacramenta tempore pestis administrare. Quod quidem non debet intelligi, nisi de sacramentis baptismi et pœnitentiæ.

40. Insuper parochi et qui vices eorum gerunt numquam obliviscantur, Deo rationem reddendam ab iis esse pro animabus sibi commissis. Maximam itaque curam adhibere debent, ut sui parœciani, qua majori frequentia possunt, ad sacramenta accedant; sacramentorum enim frequentia efficacissimum medium est ad timorem Dei, pietatem et fidem inter christianos servandam. Præcipue vero suam vigilantiam ad hoc convertant, ut ea in infirmitate suscipiant. Populum sibi commissum hortentur, ut suo utatur ministerio, illum admonentes, numquam se graviores afflictionem passuros, quam si eum sibi parcere conspiciant, cum æternæ salutis periculo. Nec rigor tempestatis, nec loci incommodum, nec longinquitas et asperitas viarum suum pro animarum salute zelum retardet (3).

ARTICULUS V.

Utrum quolibet sacerdote uti liceat ad sacramentorum susceptionem.

41. Non omnes sacerdotes jus habent administrandi sacramenta; nec omnes sacerdotes in eo statu sunt, ut ea digne administrare possint: non ergo a quolibet indifferenter sacerdote pos-

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VII, num. 53.

(2) Rit. Rom. de *Sacramentis*.

(3) *Ibid.*

sunt postulari. Ecclesia diversis suis ministris *determinatam* territorii partem aut determinatas personas assignat, in quas sacram ministerium exerceant; unde consequitur, nullam sacerdotem, præter necessitatem, impertiri aliis posse sacramenta, quam iis, qui sibi commissi sunt, excepto casu, in quo agat virtute generalis vel peculiaris sui episcopi permissionis. Cæterum non semper licet petere sacramentum a sacerdote, quem certo scimus esse in statu culpæ lethalis vel sub pondere alicujus ecclesiasticæ censuræ. En igitur circa hanc rem regulæ quædam generales, quarum applicatio e circumstantiis præcipue pendet.

42. In casu necessitatis, ubi desit minister, qui digne administrare possit sacramentum, pro sacramento necessario *necessitate mediæ* ad quemlibet sacerdotem licet se convertere, sive in cura animarum sit sive etiam non, ac quamvis excommunicatus, suspensus, interdictus, hæreticus et schismaticus fuerit. Verum id non licebit extra necessitatis casum. Neque immo licebit in ipso necessitatis casu sacramentum petere a sacerdote nominatim excommunicato, ab intruso, ab hæretico, a schismatico, qui ut talis publice notus sit, si adsit periculum scandali, aut timeri possit, ne ad ejus ministerium se convertendo, schismati aut hæresi gratia et auctoritas addatur. Tunc animo excitanda erit perfecta contritio, omnisque confidentia collocanda in misericordia Dei, qui numquam derelinquit eos, qui ipsi fideles permanent.

43. Possumus a nostro paroco accipere sacramentum, etiam cum sciamus, ipsum esse in peccato mortali, dummodo aliqua ratio nobis sit, cur illud suscipiamus, nec commode ab alio sacerdote suscipere possimus. In tali casu potest sacramentum etiam ab eo peti; hoc enim non est, nisi uti proprio jure petendi id, quod ipse absque peccato præstare posset; siquidem ab ipso tantum pendet digna sacramentorum administratio. Sed charitas et religio nobis imperant, ut ad alium potius confugiamus sacerdotem, cum id absque incommodo fieri potest.

44. Quod si sacerdos, quem constet non esse in statu gratiæ, curam animarum non habet, ab eo sacramentum peti non debet, excepto casu, in quo graves causæ suscipiendi adsint nec recipi commode possit ab alio sacerdote; secus ei absque sufficienti ratione occasio præberetur sacrilegium patrandi. Sed si hic sacerdos jam est actualiter paratus ad administrandum sacramentum omnibus volentibus, ad impertiendam, ex. gr., communionem omnibus, qui ad sacram mensam accedunt, sacramentum suscipere licet sola etiam ratione satisfaciendi propriæ devotioni; non enim tenemur renunciare bono spirituali ad impediendum sacrilegium, quod æque patraretur.

Diximus supra, *excepto casu, in quo graves adsint causæ sacramenti suscipiendi*: siquidem ubi desit quilibet alius sacerdos, peti poterunt sacramenta etiam ab eo, qui reus sit culpæialis, licet parœciæ non præsit; uti si agatur vel de implendo lethali præcepto, vel de plenaria indulgentia acquirenda, vel suscipienda Eucharistia, ut forti præsidio muniamur contra ipsum in peccato, vel de confitendo, ut citius e statu peccati amamus, ac Deo reconciliemur (1).

15. Animadvertere tamen oportet, tales præsumendos esse sacramentorum ministros, quales esse debent, quamdiu certa habebantur contrarii argumenta: *Charitas non cogitat malum*, ait S. Paulus (2). Hinc arbitramur, peti posse sacramentum a sacerdote, quem sciamus jam ab aliquo tempore se lethalis culpæ reum constituisse; siquidem præsumi debet, poenitentiam ab ea se mundasse: immo idem iudicium faciendum erit, cum agatur de culpa recenter admissa, eo quod breve nodum temporis spatium sufficit ad gratiam recuperandam. Non ita res se haberet, si ageretur de habitu, aut de propria et voluntaria peccandi occasione (3).

Rite autem hæc monet Redactor Andegavensium Collationum: Ea quam maxime vitanda quæ in animis fidelium dubia possunt et anxietates excitare circa meritum aut indignitatem ministrorum, qui ipsis administravit sacramenta, etiam cum ipsi petierint. Ipsi quoque fideles circa hoc maxima simplicitate se gerere debent. Æquum quidem est ut pro poenitentiae sacramento eum sibi deligant ministrum, quem sua confidentia digniorem existiment; sed simul sibi persuadeant, suum ordinarium pastorem, vel eos, quibus mandatum est ut ipsis sacramenta ministrent, speciale jus ad eorum confidentiam habere. Generatim loquendo non est simplicium fidelium inquirere in vitam, quam ducant sacerdotum ministri; inquisitiones enim hujusmodi odiosæ sunt; in praxi vero periculosæ et onerosæ nimis essent fidelibus. Si de his obligatio illis adstrueretur. Prudentissima hæc est Billuartii animadversio. Ubi non adsit seductionis periculum, periculum nimis grave ut negligi possit, satis tuto judicatur, sacerdotes omnes, qui sub oculis et cum approbatione episcopi sacrum ministerium exercent, sufficientibus omnibus dispositionibus instructos esse ad sacras functiones exercen-

1) S. Alphonsus. *Theol. mor.*, lib. VI, num. 89.

2) I Corint. XIII, 5.

3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 89.

Utrum aliquid accipere liceat pro sacramentorum adminis

46. Legimus in Rituali Romano : « Illud porro diligen
• veat parochus, ne in sacramentorum administratione
• quavis de causa, vel occasione directe vel indirecte ex
• petat ; sed ea gratis ministret, et ab omni simoniæ at
• ritiæ suspicione, ne dum crimine, longissime absit.
• vero nomine eleemosynæ, aut devotionis studio, per
• sacramento, sponte a fidelibus offeratur, id licite pro c
• dine locorum accipere poterit, nisi aliter episcopo videat
Parochi tamen et alii sacerdotes, quibus sacræ alicujus fu
munus demandatum fuerit, possunt debitum sibi æmolu
juxta propriæ diœcesis consuetudinem accipere, aut etia
jure exigere. Ingrati vero et injusti etiam essent fideles,
honorarium naturali jure præscriptum negarent. Qui eni
ral, vel rem quamcumque pro alio gerit, jus habet ad
laboris retributionem : *Dignus est operarius mercede s*
Christus (3). Subdit vero apostolus Paulus : « Quis mili
• stipendiis unquam ? Quis plantavit vineam et de fruct
• non edit ? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non
• cat ? Scriptum est enim in lege Moysis : Non alligabis
• trituranti. Numquid de bobus cura est Deo ?... Si no
• spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia
• metamus ? Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur

UTRUM ALIQUID ACCIPERE LICEAT PRO SACRAMENTORUM, ETC. 34
participandi et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, *et Evangelio vivere* (1) ».

47. Huiusmodi remuneratio sive honorarium neque cum ream pretio, neque cum eleemosyna, quæ pauperibus tantum datur, confundi debet. Honorarium datur militibus, magistratibus, professoribus, religionis ministris, absque ulla inter divites et pauperes distinctione. Utrum autem fixum sit honorarium, aut occidentale, a Statu vel a communitate, aut privatis persolutum, unius pensionis titulo tributum, aut cuique operi, quod præstatur, adnexum, indifferens prorsus est, nec ideo honorarii natura mutatur. Est nempe semper publici ministri *stipendium*: *quis militat suis stipendiis unquam?*

At sacerdos nihil præter suæ diocesis leges exigere potest, quin se exactionis reum constituat. Ordinarii est determinare quod decet, ejusque determinationes sunt leges. Inconveniens etiam esset, ad tribunalia absque episcopi consensu se convertere, ut sibi honorarii persolutio fieret: indecorum item honorarii solutionem in antecessum exigere. Sacerdotes qui solam Dei gloriam sibi proponunt, rebus etiam necessariis pro animarum salute renunciant. Hinc Apostolus, postquam statuerit jus, quod sibi inerat, ad honorarium, subdit, hoc jure se usum non fuisse, ne suo ministerio noceret: « Ego autem nullo horum usus sum, »
« Non autem scripsi hæc, ut fiant in me; bonum est enim mihi
« magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet (2) ».

CAPUT QUINTUM.

DE SACRAMENTORUM SUBJECTO.

48. Sacramenta propter homines sunt, et nonnisi propter homines; sed non omnes homines capaces sunt participandi omnibus sacramentis. Fœmina non est capax sacramenti Ordinis; infans ante rationis usum non est capax sacramenti Pœnitentiæ; persona morbo non laborans Extremæ Unctionis. Insuper, excepta Eucharistia, quam etiam infidelis sumere potest materialiter, ad recipienda cætera sacramenta, necesse est, ut præcedat baptismus. Verum infantes accipere possunt Baptismum, et statim post Baptismum, Confirmationem et Eucharistiam.

(1) I Cor. IX, 7, etc.

(2) Ibid. 15.

De fide est, sacramenta a Christo Domino instituta necessaria esse ad salutem, licet non omnia singulis sint necessaria (1). Sunt vero duo sacramenta, baptismus et pœnitentia, quæ necessaria sunt necessitate *medii*; baptismus omnibus, pœnitentia iis, qui post baptismum in mortale peccatum lapsi sint. Nulla est peccatori salus, nisi per sacramentum baptismi aut pœnitentiæ; et est omnino necessarium, ut ipse ea suscipiat, vel charitatem habeat perfectam una cum expressa aut tacita ea suscipiendi voluntate. Eliam alia quinque sacramenta necessaria sunt, sed tantum necessitate *præcepti*; siquidem instituta non fuerunt ad primam gratiam sanctificantem conferendam. Nihilominus sacramentum ordinis est absolute necessarium, non quidem singulis, sed universæ generatim Ecclesiæ.

Hic autem primo determinandum erit quænam sint dispositiones quæ in sacramenta susipientibus requiruntur, ac deinde speciatim quinam ut indigni a sacramentis arcendi sunt.

ARTICULUS I.

De dispositionibus, quæ requiruntur ad sacramenta suscipienda.

49. In sacramentorum subjectis aliæ dispositiones requiruntur ad validitatem, aliæ ad licitam et fructuosam susceptionem. Ut valide sacramenta recipiantur requiritur in adultis intentio sive voluntas ea recipiendi. Consensus hic expressus vel tacitus est necessarius ad sacramenti validitatem: « Ille, qui numquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem suscipit sacramenti », ait Innocentius III (2). Diximus in *adultis*, siquidem infantes baptizantur, quin opus sit, ut expectetur eorum consensus; supplet enim Ecclesia juxta ordinem a Christo Jesu statutum.

Fides necessaria non est ad validitatem sacramenti, quod suscipitur: « Fieri potest, ait Augustinus, ut homo integrum habeat sacramentum et perversam fidem (3) ». Hinc Ecclesia non iterat, neque iterare permittit baptismum, vel confirmationem, vel ordinem ab iis acceptum, qui catholicam fidem non profitentur; excepto tamen casu, in quo dubitandum sit, an ri-

(1) Caput *Majores* de Baptismo.

(2) Con. Trid., Sess. VIII, can. 5.

(3) Lib. III, de Bapt., cap. 14.

les sacramentalis ab ipsius sacramenti ministro substantialiter corruptus fuerit. Attamen, cum juxta communioem sententiam attritio requiratur ad sacramentum pœnitentiæ, et ex alia parte supernaturalis attritio absque fide haberi non possit, hujus virtutis defectus sacramenti quoque nullitatem importat: sed etiam in hoc casu dici debet, nullum non fieri sacramentum, nisi quia deest pars essentialis, sive sacramentalis *materia* est incompleta.

50. Adultus digne et cum fructu sacramenta suscipere nequit, nisi cum dispositionibus convenientibus ad illud accedat. Diversæ autem sunt hæ dispositiones, juxta diversam sacramentorum naturam. Pro sacramentis *mortuorum* consistunt in fide, spe ac dolore peccatorum cum divini amoris principio (1). Hi sensus ubi desint, nullam gratiam in adulto producit baptismus, et nullum atque invalidum est sacramentum pœnitentiæ, cum non possit subsistere absque attritione, quæ est pars materiæ sacramentalis. Sed sacramenta *vivorum*, generatim loquendo, recipi nequeunt cum fructu, nisi in statu gratiæ; non enim ad conferendam, sed ad augendam gratiam sanctificantem instituta sunt. Qui itaque ea susciperet cum conscientia mortali peccato obstricta, sacrilegii reum se constitueret. Diximus tamen *generatim loquendo*; sunt enim casus, in quibus *vivorum* sacramenta probabilissime *primam* gratiam sanctificantem conferunt, peccata remittunt, hominemque Deo reconciliant (2).

51. In hoc autem omnes consentiunt, quod qui se lethalis culpæ reum putat, si confiteri potest, id peragere teneatur, ut Eucharistiam digne suscipiat; profecto quod ad sacram mensam accedere non debeat priusquam per pœnitentiæ sacramentum se Deo reconciliaverit apertissima est Tridentini Concilii sententia (3). Sed tenetur ne confiteri etiam ut alia *vivorum* sacramenta suscipiat, confirmationem, ex. gr., aut matrimonium? De hoc quæstio est inter theologos: alii enim ipsum ad hoc teneri putant; alii contra docent, nullam in eo esse confitendi obligationem, sed sufficere si habeat, vel prudenter putet se habere contritionem perfectam. • Confirmandus existens in mortali, ait S. Alphonsus Liguorius, • debet se disponere ad sacramentum, vel *contritione* vel *attritione* una cum confessione; confessio enim videtur esse de • *consilio*, non de *præcepto*, ut communiter dicunt doctores (4) ».

(1) Conc. Trid., sess. VI, cap. 6.

(2) Vide superius, num. 24.

(3) Vide supra num. 36.

(4) Theol. moral., lib. VI, num. 179.

Billuart idem, sentit ac Ligorius: « Requiritur status gratiæ saltem prudenter existimatus per confessionem, vel contritionem (1) ». Hæc nobis, addit Gousset, sententia probabilior priori videtur; ut enim mouebimus, cum de sacramento confirmationis sermo erit, Ecclesia non exigit ab eo, qui reus est lethalis culpæ, ut confiteatur antequam vivorum sacramenta suscipiat, nisi ipse communicare velit. Numquam tamen satis hortandi sunt peccatores, ut per pœnitentiæ sacramentum se ad matrimonium vel ad confirmationem disponant. Immo hæc est præterea communior apud fideles praxis, omni modo ab animarum pastoribus custodienda, ut antequam ad sacramenta confirmationis et matrimonii accedant confessionem aut etiam communionem præmittant. Id præcipitur etiam pluribus peculiaribus conciliis, quin immo quibusdam in diocesisibus ad matrimonii sacramentum sponsi non admittuntur nisi peractæ sacramentalis confessionis schedam exhibeant.

ARTICULUS II.

De iis, qui sacramentis indigni sunt.

52. Quæritur hic, num omnes volentes sint ad sacramenta admittendi, vel repellendi sint indigni, ii nempe qui carent dispositionibus, quas Ecclesia requirit et exigit. Scriptum profecto est: « Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos (2) ». Non possunt ideo conferri sacramenta omnibus ea accipere cupientibus; sed, demptis exceptionibus, quas recensebimus, sacramenta iis administrare non licet, quos indignos esse certe noverimus. Quin de omnibus hic peculiaribus circumstantiis sermonem instituamus, regulas generales trademus pro praxi sequendas erga peccatores, qui petant vivorum sacramenta, ac specialius vero erga eos, qui ad sacram mensam accedant.

Distinguendi igitur sunt in primis peccatores *publici et notorii* a peccatoribus *occultis*, quorum indignitas non nisi exiguo personarum numero constet.

Duplex etiam distinguitur notorietas, videlicet *juris*, quæ ex sententia judicis, vel ex juridica rei confessione promanat; et

(1) De Sacram. in communi, Dis. V, art. 5.

(2) Matt. VII, 6.

igni, quæ tunc adesse censetur, cum peccatum in parocchia, in qua admissum fuit, adeo cognitum est, ut nulla industria negari et occultari possit; *ut nulla possit tergiversatione celari*. Deinde advertendum, utrum privatim an publice sacramentum excoletur.

53. Si quis mortalis peccati adhuc secreti reus privatim sacramentum vivorum postulet, ex. gr., communionem, hæc est ei neganda, quando ipsius indignitas certo constet aliter ac per confessionem sacramentalem. Si peccator occultus, cujus nempe ignitia publice non innotescunt, sacramentum publice postulet, i sacramentum mensam, e. gr., coram aliis personis accedit, concedi debet quod petit. In ejusmodi enim circumstantia negari non possunt sacramenta absque scandalo et infamia personæ, nec jus habet ad suum honorem: « Occultos peccatores, si occulto petant, et non eos emendatos agnoverit, repellat; non autem si publice petant, et sine scandalo ipsos præterire nequeat (1) ».

54. Publici peccatores a sacramentis repellendi sunt, sive tales sint notorietate *juris*, sive tantum notorietate *facti*. Notorietas *facti* sufficit, ut legitima sit denegatio, quam religio imperat, et publica moralitas postulat, nec ullam aliam notorietatem exigit rituale (2). Præterea, si sacramenta negari non possent, nisi iis, qui alicujus criminis juridice convicti sunt, leges Ecclesiæ, quæ verum sacrarum profanationem vetant, essent fere semper illusoria. Jamvero in Rituali Romano (3) de Eucharistiæ administratione sic legimus: « Arcendi essent publice indigni; quales excommunicati, interdicti, manifestique infames, ut meretrices, concubinari, fornicatores, magi, sortilegi, blasphemi, et alii ejus generis publici peccatores, nisi de eorum poenitentia et emendatione constet, et publico scandalo prius satisfecerint ».

55. A communione hinc excluduntur: 1.º notorie excommunicati et interdicti, quamdiu a censuris absoluti non fuerint, ac præterea excludi debent etiam hæretici et schismatici notorii. 2.º Qui ignominiosa quadam poena damnati, nullam adhuc reparationem nullamque poenitentiam exhibuerint. 3.º Qui in adulterio, vel concubinato publice vivunt, tum etiam qui nonnisi civiliter matrimonium contraxerunt, ubi matrimonium civile ab actu religioso sejungitur. 4.º Usurarii; attamen iis tantum odiosum hoc

(1) Rit. Rom. de sacr. Eucharist. Eadem ad verbum refert etiam Rituale Mediol. in Rubricis de Sacramento ss. Eucharistiæ.

(2) Ibid.

(3) Nec non in Mediolanensi fere eisdem verbis.

nomen applicari debet, de quibus in parœcia constet, ipsos fœnora excedentia legalem taxam exegisse, quin omnem immo nec aliquam pro hac injustitia compensationem exhibuerint. Verum ratione difficultatis certo iudicio determinandi casum, in quo usurarius sit repellendus, generalim loquendo, ait Gousset, non nisi eos repellendos esse censemus, qui iuridice convicti sunt de usurarum exercitio. 5.º Magi, quorum nomine non intelliguntur nisi ii, qui publice et habitualiter magiæ professionem faciunt. Post recentes a sacra Congregatione generalis Inquisitionis emanatas declarationes circa magnetismi usum videntur illi etiam magnetizatores, qui hanc professionem publice exercent, ut mirros illos ac supernaturales effectus obtineant, qui in præfatis declarationibus memorantur, ad sacram synaxim admittendi non esse; quia, sin minus nomine, facto tamen magicas artes exercentibus æquiparari possunt. Secus si tamquam medium solummodo medicinale, remoto quovis extraordinario effectum, animale magnetismum adhibeant. 6.º Blasphematores; ii nempe, qui vel viva voce, vel scripto non desistunt spiritu impietatis convicia proferre in Deum, in Virginem Matrem, in sanctos, in religionem, aut in Ecclesiam. 7.º Qui ad sacram mensam accedunt, cum sint evidenter in statu ebrietatis. 8.º Fœminæ non modeste ornatae, videlicet *uberibus immoderate nudatis* (1). Major tamen in hoc adhibenda severitas cum iis, quæ Eucharistiam, quam cum iis, quæ benedictionem nuptialem petunt. 9.º Omnes generalim loquendo peccatores notorii, ii omnes videlicet, quorum aliquod magnum crimen, vel aliquod magnum flagitium publice cognoscitur, quin aliquid ad scandalum reparationem præstiterint.

56. Magna tamen prudentia opus est in regulis modo traditis applicandis. In dubio, num hæc vel illa persona in casu existat, quo ei negari *debeat* sacramentum, tutior pars, quam tum prudentia tum æquitas sequi jubent, hæc est, ut ejusmodi personam sacramentis participare sinamus. Cum vero admittendam non esse judicabimus, erit dimittenda, vel potius ipse discedet minister absque rumore, absque solemnitate, quin ullam sibi animadversionem permittat, nisi id fieri debeat ex insistentia personæ, quæ sacramentum postulat, cui tantum respondebit, sibi *displicere*, quod ei illud quod postulat concedere non possit. Si persona communionem notorie indigna ad sacram mensam accedit, sacerdos præteribit, quin eam communicet; quod si ea persona sola sit, ipse eam per alium monebit, ut discedat, sed pa-

(1) Vide tom. I, in tractatu de Virtutibus, ubi *De Castitate*.

ham non faciet quare eam non communicet. Quidquid vero ex hac negatione consequatur, abstinebit parochus a revelandis e suggestu vel quoquo modo publice causis, quæ suam agendi rationem justificare possunt; secus ex diffamationis prætextu vocationes subeundi periculum incurreret. Hoc monitum magni est momenti.

Hujus revocandæ quæstionis occasio nobis erit, cum de sacramentis in specie sermonem instituemus.

57. Occurrit hic etiam quæstio, utrum sacramenta denegari debeant comicis ea publice postulanti-*bus*. *Comicorum* nomen omnibus datur, quorum est professio aliquam in theatro partem reprehensare ad publicum solatium, actoribus nempe et ac-*trici*-bus, qui comicas vel tragicas partes agunt. Distinguimus hic actores seu *comicos* proprie dictos a præstigiatoribus, publicis scurris, funambulis, uno verbo ab iis quos strictius histriones appellamus (*cerretani*). Jamvero sacramenta negari debent talibus histrionibus, excepto casu, quo renunciaverint, vel publice declaraverint se renunciare professioni merito a publica opinione damnatæ; in his enim hominibus nulla fides, neque religio, neque morum honestas. Negari etiam debent actori, qui infamia in ea regione notatur ob morum licentiam, vel suæ professionis abusum, quamdiu admissa scandala non reparaverit. Sed idem ne de omnibus comicis dicendum? Debent ne eo solum, quod comici sunt, a sacramentis repelli? Non ita sentit emin. Gousset, quia Rituale Romanum eos a sacramentis non excludit, et ubique tum in Gallia, tum extra ad ea generaliter admittuntur. Undecim ipse ritualia peculiarium Ecclesiarum in Galliis recenset, quæ comicos a sacramentis non arcent, et Rhemense, quod formaliter excludit præstigiatores et scurras, minime vero comicos. Animadvertit quidem, alia quædam ritualia gallicana comicos in publicorum peccatorum numero collocare, eosque ut tales communionem indignos declarare. Opponit tamen ipse, videri sibi, cum comicis et actoribus non posse indistincte agi ac cum publicis peccatoribus ex eo tantum quia professionem exercent magis minusve bonis moribus periculosam. Notat rursus, alia numero plura gallicana Ritualia, ut sunt illa Parisiorum (1) et Lugduni (2), *comicos*, præstigiatores et *scurras* inter personas collocare suo ipso statu infames, eosque a communionem remove-*re* una cum concubinariis ac publicis *fæminis*. Sed, rursus addit, si actores et

(1) Anni 1697 et 1839.

(2) An. 1778.

actrices ab histrionibus distinguantur, admittendum erit, quantumvis parum digna atque honorabilis sit comici professio, non ideo infamem nunc temporis reputari. Nec illæ quæ nunc vigent, civiles leges, neque ecclesiasticæ hanc professionem infamiæ nota damnarunt. At erunt ne excludendi ut excommunicati? Reponit, gallicana Ritualia, quæ eos excludunt, ut excommunicatos non excludere, sed tantum ut *publicos peccatores*, seu ut *infames*. Ex alia parte jus commune comicos non excommunicat, et excommunicatio concilii Arelatensis anni 314, quæ aliis temporibus in plerisque Galliæ diocesisibus in eos urgebatur, nunc obsolevit (1). Concludit tamen, totam hanc rem iudicio episcopi a parocho esse remittendam.

CAPUT SEXTUM.

DE CÆREMONIIS PRO SACRAMENTORUM ADMINISTRATIONE STATUTIS.

58. Cæremoniarum usus in administratione sacramentorum non minus antiquus est, quam universalis. Ecclesia enim omni tempore varios pro administratione sacramentorum ritus adhibuit, ac quoad sacrorum mysteriorum substantiam nihil prorsus immutans, attamen disposuit atque præcepit quæ tum ad fidei utilitatem, tum ad rerum sanctarum reverentiam magis conferre iudicavit, habita temporum et locorum ratione: « Declarat
• (Tridentina Synodus), hanc potestatem perpetuo in Ecclesia
• fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, salva eorum substantia,
• ea statueret, vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, seu
• ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et
• locorum varietate magis expedire iudicaret (2) ».

59. Cæremoniæ, quæ pro sacramentorum administratione præcipiuntur, nec præteriri ne commutari debent; id enim expresse Ecclesia vetat: « Si quis dixerit, ait Concilium Tridentinum, receptos et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus in solemnibus sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit (3) ». Hoc igitur vetitum non ad simplices tantum sacerdotes

(1) Vide tom. I, in tractatu de *Censuris ecclesiasticis*, ubi de Excommunicatione.

(2) Conc. Trid., sess. XXI, cap. 2.

(3) Sess. VII, cau. 13.

extenditur, verum et ad ipsos episcopos : ait enim *quemcumque Ecclesiarum pastorem*. Sane neque episcopis licet preces et cæremónias in Ecclesia receptas commutare. Rituale romanum est rituale universale totius Ecclesiæ latínæ (1), et ideo in Brevi Pauli V pro ejusdem publicatione hæc verba legimus : « In quo
 « (Rituali) cum receptos et approbatos catholicæ Ecclesiæ ritus
 « suo ordine digestos conspexerimus, illud sub nomine Ritualis
 « Romani merito edendum publico Ecclesiæ Dei bono judicavi-
 « mus. Quapropter hortamur in Domino venerabiles fratres pa-
 « triarchas, archiepiscopos, episcopos, et dilectos filios eorum
 « vicarios, nec non abbates, parochos universos, ubique locorum
 « existentes, et alios, ad quos spectat, ut in posterum tamquam
 « Ecclesiæ Romanæ filii, ejusdem Ecclesiæ omnium matris et
 « magistræ auctoritate constituto Rituali in sacris functionibus
 « utantur, et in re tantí momenti quæ Catholica Ecclesia et ab
 « ea probatus usus antiquitatis statuit, inviolatè observent (2) ».

60. Extra urgentis necessitatis casum, qui præscriptum ordinem sequi non sinat, nequit sacerdos in administratione sacramentorum ullatenus, a régulis recedere ab Ecclesia constitútis; aliquid negligere, omittere, adjungere vel commutare peccatum esset. Mortale autem hoc erit si voluntaria et in re gravi commutatio aut omissio fiat, vel, quin sit in re gravi, cum formali contemptu consocietur, vel respectu alicujus peculiaris circumstantiæ magnum scandalum fidelibus inde obventurum sit.

61. Est autem parochorum, prædicatorum, catechistarum officium, non solum sacramentorum naturam et effectus, verum etiam Ecclesiæ cæremónias fidelibus explicare, quæ tam aptæ sunt ad excitandam fidem, spem atque pietatem. Pauci sunt sacerdotes, etiam inter eos qui curam animarum gerunt, qui aliquid sibi in hac re exprobrare non debeant. Hinc **populi ignorantia** quoad partem catholici cultus, quæ maximi **est momenti**; hinc in pluribus fidelibus tædium et indifferentia quoad religionis mysteria et sacramenta. « Ac merito quidem, ait Catechismus Concilii Tridentini, a primis usque Ecclesiæ temporibus illud semper servatum est, ut sacramenta solemnibus quibusdam cæremóniis ministrarentur. Primum enim maxime decuit, sacris mysteriis eum religionis cultum tribuere, ut sancta sancte

(1) his locis exceptis ubi viget ritus ambrosianus, qui peculiarem rationem habet tam pro administratione sacramentorum, quam pro sacris aliis cæremóniis ac functionibus. Sunt autem hæc loca fere universa Mediolanensis diocesis, quædam pars diocesis Bergomensis, ac particula etiam Novariensis.

(2) Brevi 17 junii 1614.

• tractare videremur. Præterea, quæ sacramento efficiuntur, cæ-
 • remoniæ ipsæ magis declarant, ac veluti ante oculos ponun-
 • t et earum rerum sanctitatem in animos fidelium altius impri-
 • munt. Deinde vero mentes illorum, qui eas intuentur, et dil-
 • genter observant, ad sublimem rerum cognitionem erigunt
 • fidemque in eis et pietatem excitant. Hinc major cura et diliger-
 • tia adhibenda erit, ut fideles vim cæremoniarum, quibus sir-
 • gula sacramenta conficiuntur, cognitam et perspectam ha-
 • beant (1) ».

62. Finem huic tractationi faciemus sequens monitum refe-
 rendo, quod traditur in Rituali Romano (2): « Ipse sacerdos
 • antequam ad sacramenti administrationem accedat, paululum
 • si opportunitas dabitur, orationi, et sacræ rei, quam acturus
 • est, meditationi vacabit; atque ordinem ministrandi, et cære-
 • monias prævidebit et perleget.... Dum sacramentum aliquo
 • ministrat, singula verba, quæ ad illius formam et ministeri-
 • um pertinent, *attente, distincte*, et *pie*, atque clara voce pronun-
 • tiabit, similiter et alias orationes et preces, devote ac religiosè
 • dicet; nec memoriæ, quæ plerumque labitur, facile confidet
 • sed omnia recitabit ex libro. Reliquas præterea cæremonias
 • ac ritus ita decenter gravique actione peragat, ut adstante
 • ad cœlestium rerum cogitationem erigat et attentos reddat. Ac
 • ministrandum procedens, rei, quam tractaturus est, intentus
 • sit, nec de iis, quæ ad ipsam non pertinent, quidquam cum
 • alio colloquatur, in ipsaque administratione actualem intentio-
 • nem habere studeat, vel saltem virtutalem, cum intentione fa-
 • ciendi, quod in eo facit Ecclesia (3) ».

(1) De Sacram. § XVI.

(2) Quibus conveniunt ea quoque, quæ aliquanto fusius in *Mediolanensi* leguntur.

(3) De Sacramentis.

SECTIO ALTERA.

DE SACRAMENTIS IN SPECIE.

Cum septem sint Ecclesiæ sacramenta, quorum enumeratio tradita jam est, singulis capitibus de singulis sermo erit.

CAPUT PRIMUM.

DE SACRAMENTO BAPTISMI.

1. • Necessarium est, inquit Catechismus Concilii Tridentini, • illos suaderi qui pastorali ministerio funguntur, sibi munus • adesse, populos circa sacramentum baptismi exacte erudiendi. • Nunquam ipsi satis multum operam et studium in hujus sa- • cramenti tractatione se collocasse arbitrentur. Præter eos dies, • in quibus, more majorum, divina baptismi mysteria expla- • nanda essent, in sabbato magno Paschæ et Pentecostes; quo • tempore Ecclesia summa cum religione maximisque cæremoniis hoc sacramentum celebrare consueverat, aliis etiam diebus • occasionem captent, de hoc argumento disserendi. Atque illud • imprimis tempus maxime opportunum ad eam rem videri • poterit, si interdum, cum baptismus alicui ministrandus sit, • fidelis populi multitudinem convenisse animadverterint: tunc • enim facilius multo erit, si minus liceat omnia capita, quæ ad • hoc sacramentum attinent, persequi, unum saltem aut alterum • docere; cum fideles earum rerum doctrinam, quam auribus • percipiunt, simul etiam sacris baptismi cæremoniis expressam • vident, pioque et attento animo contemplantur: ex quo deinde • fiet, ut unusquisque, iis rebus admonitus, quæ in alio geri • videat, secum recordetur, qua se sponsione Deo obligaverit, • cum baptismo initiatus est, simulque illud cogitet, an vita et • moribus talem se præbeat, qualem ipsa christiani nominis • professio pollicetur (1) ».

Cum tantum sit hujus sacramenti momentum, trademus primo baptismi notionem atque institutionem, deinde materiam et formam, tertio ejusdem effectus et subsequenter edisseremus de ejus ministro et subjecto, ac insuper exponemus baptismi preces et cæremonias, de libris quoque baptismalibus ultimo mentionem facientes.

(1) De Baptismi sacramento, § 1.

ARTICULUS I.

De notione et institutione sacramenti Baptismi.

2. Vox *Baptismus* significat *ablutionem, immersionem*, ex græco verbo *baptizo*, quod respondet latino *lavo, abluo, tingo, immergo*. Omnes populi, inquit Bergier, sentierunt, actionem corpora lavandi animarum purificationis symbolum esse.

Baptismus definitur: sacramentum novæ legis institutum ad peccatum originale delendum, ac nos in Christo Jesu regenerandos.

Baptismus, dum peccatum, quod ex nativitate afferimus, delet, simul etiam actualia delet peccata ab adultis ante baptismi susceptionem contracta; atque in nos regenerando, ex filiis iræ, quales propter nostram ex Adamo originem eramus, filios Dei et Ecclesiæ facit.

Triplex in scholis distinguitur baptismus, nempe *fluminis, fluminis et sanguinis*. Baptismus aquæ seu *fluminis* est primum ex septem sacramentis a Domino nostro Jesu Christo institutis; nempe, ut ait pontifex Eugenius IV, est *vitæ spiritualis janua* (1). Baptismus *fluminis*, idest *ignis*, nihil aliud est, quam desiderium baptismi suscipiendi, charitati perfectæ consociatum. Baptismus *sanguinis* ita appellatur, quia consistit in martyrio, seu in effusione sanguinis, qui pro Jesu Christo profunditur. Neque baptismus ignis, neque baptismus sanguinis proprie sunt sacramentum, immo neque verus baptismus; hoc autem nomen nonnisi metaphorice gerunt, cum animas ex peccato purificent atque suppleant sacramentum in iis, qui in impossibilitate versentur verum baptismum suscipiendi.

3. Ad fidem pertinet, baptismum aquæ esse sacramentum, atque a Jesu Christo fuisse institutum. Scripturæ, Patrum doctrina, universalis et constans Ecclesiæ praxis, pontificum denique et conciliorum decreta rem extra controversiam ponunt. Verum haud præcise tempus determinare possumus, quo baptismus institutus fuerit. Divus Thomas (2), juxta sententiam Sancti Gregorii Nazianzeni et Sancti Augustini, tuetur, hujusmodi institutionem effectam fuisse, cum Redemptor Jordanis aquas sui corporis tactus an-

(1) Decret. ad Armenas.

(2) Sum., part. III, quæst. 66, art. 2.

efficavit, ipsas ingrediens, ut a Præcursore Joanne baptizaretur. Itaque etiam docet Catechismus Concilii Tridentini (1). Tunc autem omnibus obligatorium illum fecit, cum ait Apostolis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti* (2). *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit; qui vero non crediderit condemnabitur* (3).

ARTICULUS II.

De materia et forma sacramenti Baptismi.

4. Materia et forma sunt duo essentialia ad sacramentum efficiendum. « Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum », inquit S. Augustinus. Materia necessaria sacramento baptismi est aqua naturalis. Hæc propositio de fide est (4): « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei » (5), ait Christus. Quælibet autem aqua naturalis sufficit ad baptismi validitatem: licet igitur baptizare cum aqua maris, fluvii, fontis, putei, cisternæ, pluviali, brevibus, aqua ita proprie dicta, quæ substantialiter non sit corrupta; quæcumque sit ipsius qualitas, sive bona sit sive mala, calida vel frigida, ac si etiam sit mineralis, adhiberi potest pro materia baptismi. Idem dicatur de aqua ex fusa nive vel glacie: verum neque glacies, neque nix possunt sacramento inservire, antequam fundantur: quare si aqua fontium baptismalium gelu corripiatur, glaciem dissolvi oportet, priusquam baptismus administretur. Oleum, vinum, citrum, cervisia, vel alius liquor, qui vere non sit aqua naturalis, materia sacramento apta esse non possunt, neque ad ejus tantum validitatem.

5. Baptismus æque nullus est, si naturalis aqua adeo corrupta sit, ut propriam denominationem amiserit, atque, juxta prudentis hominis judicium, non amplius sit aqua: talis esset aqua extraneo sibi elemento commixta, quod principaliter dominetur. Si propter hanc commixtionem materia sacramentalis dubia fiat, possumus quidem eadem uti, cum simplex aqua defuerit, in casu necessitatis; verum baptismus sub conditione reiterandus esset

(1) De Baptismi sacramento, § 2.

(2) Matth. XXVIII, 19.

(3) Marci XVI, 16.

(4) Conc. Trid., sess. VII. de Baptism., can. 2.

(5) Joan. III, 5.

statim ac copia aquæ naturalis daretur. Ita, exempli causa, qui necessitate urgente, non nisi aquam lixivæ vel jus præ manibus haberet, posset et deberet eisdem uti, baptismum postea conditionate renovaturus, vix ubi copia sibi fuerit materiæ certæ. Quod item dicendum de aqua artificiali, vel ex floribus distillata vel ex herbis aut fructibus; de aqua, quæ ex sale funditur, vel ex arboribus veris tempore effluit; quia dubium est, an hujusmodi aqua sacramento absolute inservire possit. Ita S. Alphonsus de Ligorio (1) cum pluribus theologis opinatur.

6. Ad baptismi susceptionem absolute requiritur ablutio. Tripliciter autem fieri hæc potest, scilicet per *infusionem*, per *immersionem*, ac per *aspersionem*. *Infusio* tunc fit, cum aqua super baptizandi corpus effunditur; *immersio*, si corpus in aquam baptismalem immittatur; *aspersio* denique, quando baptizandus aqua aspergatur. Indifferens est ad sacramenti validitatem, si quolibet modo aliquis baptizetur, dummodo vera fiat ablutio; sed ad licitudinem propriæ Ecclesiæ usus servandus est. In Ecclesia latina generaliter per infusionem baptizatur, et baptismus conficitur aquam super baptizandum ea quantitate effundendo, quæ vere ille ablutus dici possit, idest *baptizatus* (2).

7. Ad baptismi certitudinem obtinendam haud sufficit, si aliqua guttulæ super baptizandum immittantur, neque si digitus vel alia res in aqua intincta illi applicetur; sed aqua in vase sufficientis capacitatis sumenda est, eaque super hominem, qui baptizatur, est infundenda. Curandum est insuper, ut aqua corpus immediate attingat: nam si vestes solum madefaceret, baptismus nullus esset; si capillos tantum, dubius evaderet. Quare cautum censetur, quod baptismi minister capillos manu sinistra dividat, dum aquam dextera infundit, ut certior fiat, quod aqua usque ad cutem pervenerit (3).

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 403, 404.

(2) In Ecclesia mediolanensi, id est juxta ritum Ambrosianum, ablutio baptismalis fit per immersionem; caput nempe baptizandi e parte posteriori, ter signum crucis eodem super aquam faciendo dum formula pronuntiatur, in aquam fontis baptismalis immittitur. Idcirco ait Rituale Mediol. « Immersionis modus, cum antiquè « simi in sancta Dei Ecclesia instituti ritusque sit, idemque in Ecclesia ambrosiana perpetuo retentus, ab ea mergendi consuetudine recedere non licet, « nisi imminens mortis periculum instet, tumque vel aquæ infusione, vel aspersione ministrabitur, servata illa stata baptizandi forma (*Rubricæ de Baptismo*) ». Adulti tamen semper per infusionem baptizantur.

(3) Quare etiam Rituale Mediol. præscribit, ut occiput infantis dum mergitur vere ab aqua attingatur, et prudens est ut dextera ministri manu, quæ in retinendo infante occipiti propior est, ejus capilli discriminentur, ita ut aqua usque ad cutem perveniat.

8. Sacramentum validum est, si aqua super baptizandum semel fundatur; verum Ecclesiæ praxis, juxta veterem disciplinam, præcipit, ut aqua ter infundatur qualibet vice crucis signum efformando, dum sacramentalia verba proferuntur. En formula a tituli Romano præscripta pro baptismo qui infusionis modo conuertitur: *N., ego te baptizo in nomine Patris* + (fundat primo), *et Filii* + (fundat secundo), *et Spiritus Sancti* + (fundat tertio) (1). Verum talis baptizandi modus in baptismo tantummodo solemniori obligatorius est; dato enim necessitatis casu, una infusio sufficit, absque Ecclesiæ cæremoniis. Indocti sane fideles, ad baptismum conferendum necessitate interdum coacti, valde quidem ambigerent, si censerent, licite baptizari non posse, nisi Ritualis regulas servando (2).

Aqua super baptizandi caput est infundenda (3), non modo quia id Rubricæ exostolant, verum quia dubia baptismi validitas haberetur, ubi alia pars corporis, præter caput, aqua conspergeretur. Quare, licet baptismus super pectus vel humeros collatum a plerisque theologorum utpote validum censeatur, sub conditione tamen reiterandum est: « Quisquis alibi, quam in capite baptizatus fuerit, rebaptizandus est sub conditione », ait Sanctus Alphonsus de Liguori (4). A fortiori autem baptismum renovare oportebit, si puer in pede, vel manu, vel alia corporis parte minus principali baptizatus fuerit; hoc tamen statutum habeatur, infantem necessitate impellente, in quovis membro baptizandum esse, cum illius neque caput, neque corporis pars insignior adhuc in lucem emergerit (5).

9. Forma baptismi in Ecclesia latina, ut monitum jam est, ita effertur: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*; quibus verbis comprehenditur et actio ministri baptizantis, et persona quæ baptizatur, et expressa ac distincta mentio trium personarum SS. Trinitatis, in quarum nomine baptismus est conferendus, juxta Christi præceptum: « Euntes do-

(1) Eadem est et forma baptismi ambrosiana, sed dum unaquæque persona SS. Trinitatis nominatur, signum crucis infantis capite in aqua efformandum est.

(2) Ita validum quoque est baptismus licet unica immersione factum, et licet etiam in casu necessitatis.

(3) Ritu autem ambrosiano, uti præmonitum, caput est immergendum, et eadem a parte posteriori propter majorem commoditatem, non autem alia quædam corporis pars.

(4) Theol. mor., lib. VI, n. 107. — Consulatur quoque D. Thomas, Sum., part. II, quest. 68, art. 11.

(5) Ita etiam rubricæ Mediol. Ritualis.

• cete omne gentes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti (1) ». Hæc forma, cum græca quoque essentialiter omnino consonans, *omnino est sacramento necessaria*, uti legimus in Rituale Romano (2). Ita etiam habemus in decreto Eugenii IV ad Armenas: « Forma baptismatis est: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Non tamen negamus, quin et per illa verba: *Baptizatur talis servus Christi in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*; vel *baptizatur manibus meis talis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, verum perficiatur baptismus ».

10. Ad validitatem baptismi necessario requiritur, ut eadem persona, quæ aquam infundit (3), sacramentalia verba pronunciet. Quare, si baptismi minister linguæ facultatem repente amitteret, priusquam sacramentalem formulam integre protulerit, deberet rursus ab altero cæremoniam renovari, qui et aquam infundat, et verba sacramenti pronunciet.

Nihil in baptismi formula immutandum; quælibet enim mutatio, qualitercumque fieret, illicita esset; atque insuper sacramentum irritum efficeret, si sacramentalia verba sensum naturalem non amplius servarent. Immutatio quinque modis fieri potest, scilicet: per additionem, per omissionem, per transpositionem, per interruptionem, vel per corruptionem; quod jam explicavimus in *Tractatu de sacramentis in genere* (4), ubi de formula condicionali quoque edisseruimus (5).

ARTICULUS III.

De effectibus sacramenti Baptismi.

11. Præcipui baptismi effectus sunt *gratia et character*, quem animis nostris indelebiter imprimit. Primo quidem hoc sacramentum cuique illud suscipienti, sive puero, sive adulto, gratiam sanctificantem confert, qua Deo acceptus efficitur. Hujusmodi gratia peccatum originale sustollit, quod nascendo nobiscum afferimus; immo in adultis omnia delet actualia peccata ante

(1) Matth. XXVIII, 19.

(2) De Baptismo.

(3) Quæ nempe more ambrosiano infantis caput in aquam mergit (nam pro adultis fit aquæ infusio more romano).

(4) Vide num. 15, etc.

(5) Vide num. 19.

baptismi susceptionem commissa, simulque remittit poenas spirituales peccati sive originalis sive actualis, in hac vel futura vita luendas. « In renatis nihil odit Deus, inquit Tridentina Synodus, quia nihil est damnationis in iis, qui vere concepti sunt cum Christo per baptismum in mortem..... ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cæli remoretur (1) ». Verum ignorantia, concupiscentia, dolores ac mors adhuc nobis post baptismum remanent: Deus enim hominem erigendo noluit, ut sui apæus vestigia deponeret.

Gratia baptismi veluti socias secum ducit virtutes infusas et bona Spiritus Sancti, nosque efficit Dei filios et regni cælorum hæredes; insuper nobis vires imperituri concupiscentiam debellandi ac dæmonis tentationes compescendi. Hoc sacramentum nos etiam Ecclesiæ filios facit, ipsiusque legibus nos submittendo, simul aditum patefacit ad cætera sacramenta, a quibus ante baptismum excludimur, atque in sanctorum communionem nos consociat.

12. Baptismus præterea characterem indelebilem in animis imprimit, seu signum spirituale, quod est veluti sigillum filiorum Dei, atque impedit, quominus hoc sacramentum reiteretur (2). Ecclesiæ leges expresse prohibent, ne quis rebaptizetur, seu ne baptismus renovetur. Quamobrem quisquis, absque rationali dubio de primi baptismatis validitate, illud renovaret, sacramentum læderet seque sacrilegii peccato, immo et irregularitatis poena obstringeret. At quoties rationabili de causa dubitatur vel de ejus administratione, vel de ejus validitate, tunc nedum possumus, sed debemus sub conditione rebaptizare, formula adhibita: *Si tu non es baptizatus vel baptizata, ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, aut longiori præcedenter alia (3).

ARTICULUS IV.

De Baptismi ministro.

13. Juxta Dei præceptum quisque, sive clericus, sive laicus, fidelis vel infidelis, catholicus vel hæreticus, masculus vel foemina, uno verbo quisquis rationis ætatem attigerit, baptismi sacramentum administrare potest. Patres, Pontifices et concilia hac de

(1) Sess. V, can. 5.

(2) Vide tractatum de Sacramentis in genere.

(3) Quæ est etiam in Mediol. Rituali.

re disserentes tam aperte locuti sunt ut nulli dubio locum reliquerint. « Sacramentum baptismi, ait concilium Lateranense, a quocumque rite collatum proficit ad salutem (1) ». Cum baptismus necessario ad salutem requiratur, tum Deus, ut ejusdem susceptionem faciliorem redderet, id clementissime statuit, ut et quævis naturalis aqua pro hujus sacramenti materia sufficiat, et quilibet ex hominibus eum administrare valide possit (2).

14. Cum adsit necessitas, idest, cum probabile et proximum mortis periculum impendeat, quævis persona, ordinario ministro absente, etiam licite baptizat: « In casu necessitatis, ait pontifex Eugenius IV, non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus vel mulier, imo etiam paganus et hæreticus, baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiæ, et facere intendat, quod facit Ecclesiæ (3) ». Attamen cum, necessitate urgente, personarum, quæ baptizare possunt, pluralitas adsit, præferendus parochus vel vicarius simplici presbytero, presbyter diacono, diaconus subdiacono, subdiaconus simplici clerico, clericus laico, catholicus hæretico, christianus infideli, vir fœminæ, excepto si pudor hanc præferri jubeat, vel ipsa melius baptismi administrationem sit edocta: « Nisi, pudoris gratia, deceat fœminam potius, quam virum baptizare infantem non omnino editum, vel nisi melius fœmina sciret modum et formam baptizandi (4) ». Tamen nullum mortale peccatum illum incurrere censemus, qui propositum ordinem inverteret, nisi laicus sibi arrogaverit infantem baptizare, qui facile a presbytero baptizari potuisset (5).

15. Cum quævis persona in casu necessitatis baptizare possit, immo et debeat, maximi interest quod omnes fideles, potissimum vero obstetrices et chirurgi parturientibus adsistentes, in baptismi administratione perfecte erudiantur. Parochi operam impendant, ut obstetrices præsertim edoceantur; quare sæpe sæpius illud monebunt clare ac præcise, ad baptismi collationem aquam naturalem sumendam esse, super infantis caput infundendam, ita ut pellem ipsius attingat, et eodem instanti pronuncianda verba: *Ego te baptizo in nomine* etc. (6).

16. Extra casum necessitatis, nemini præter quam episcopo

(1) Caput *Firmiter*.

(2) S. Thom., *Sum.*, part. III, quæst. 67, art. 2.

(3) Decret. ad Armenas.

(4) Ritual. Roman. de Baptismo. Hæc omnia repetit etiam Rituale Mediol.

(5) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 17.

(6) Ubi vero ritus ambrosianus servetur, publice doceant parochi, ut monet Ritu- quomodo etiam per immersionem baptismus ministretur.

¶ **parochus**, utpote ordinariis sacramenti ministris, baptismum administrare licet: verum neque episcopi, neque parochi extra propriam diocesim vel parœciam baptizare queunt, nisi foras apposite delegentur, illi ab ordinario loci, isti vero a suo episcopo vel a parochus illius parœciæ, ubi baptismum administrare velint. Parochus vero infantem extra suam parœciam baptizare potest si necessitas urgeat, ac parochus loci absit vel impediatur; quod dicendum etiam de quocumque presbytero sacra ministeria exercente, vel etiam tantum missam celebrandi acuitate donato. Si parochus, vel ipsius coadjutor appelletur ad baptismum conferendum puero, qui alienæ parœciæ sit, tenetur eum remittere ad proprium parochum, nisi mortis periculum ei immineat: baptismum vero conferat infantibus, qui errantibus vel viatoribus, longe a suo domicilio disiectis, enascantur; ita pariter baptizare potest pueros sua in parœcia natos, quorum ibi parentes eventuales vel ad breve tempus mansionem habeant. Valde enim noceret, si ille ambigeret, veritus, ne parochi jura lædantur, ad quem propter ejus parentes infans pertinere censeatur.

17. Juxta jus commune diaconi, ab episcopo vel a parochus facultate impetrata, baptismum solemniter administrare possunt; verum probabilius censemus, illos, absque speciali ordinarii vel parochi delegatione, a solemnibus baptismi collatione, in casu quoque necessitatis, prohiberi (1). Tamen qui illum sine speciali permissione contulerit, eum opinatur Gousset irregularitatis poenam minime incurrisse. Porro S. Alphonsus (2) contrariæ adhæret sententiæ, eamque ut probabiliorem habet, quippe quæ sibi videatur iuncti canonis *Si quis*, ubi irregularitas in clericum decernitur, qui *temeritatem* habet ordinem exercendi, in quo nondum sit constitutus: *non ordinatus*. Verum ipsius ordinationis virtute diaconus veram potestatem recipit solemniter baptizandi, licet illam, absque Episcopi vel parochi permissione, exercere nequeat: « Oportet, inquit Pontificale, diaconum ministrare ad altare, baptizare et prædicare ». Ille ergo canon frustra objici videtur diacono juxta Ecclesiæ cæremonias baptizanti, quin aliquam delegationem obtinuerit.

18. Obiter animadvertit emin. Gousset, in plurimis Galliæ diocesisibus usum derogasse juri parochorum relate ad diaconorum

(1) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI. num. 116. — Bouvier, *de Baptismo*, cap. IV, art. 2. — *Les conférences d'Angers*, etc.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 116.

deputationem pro solemnī baptismi administratione. Parochos ideo monet, ut propriæ diœcesis usui obsequentes, caveant, ne a diacono pro baptismi collatione suppleantur, absque prævia sui episcopi permissione. Sane apud nos quoque omnino insuetum est ut diaconi a parochis deputentur quo solemnē conferant baptismum; erga proprio arbitrio hanc delegationem conferre neque apud nos parochi præsumant.

Qualiscumque autem sit baptismi necessitas, strictaque illum suscipiendi obligatio, nemo a seipso baptizari potest; semper enim distinctio servanda est inter baptizandum et baptizantem. Pontifex Innocentius III interrogatus de baptismate, quod Judæus quidam sibi administraverat sese in aquam injiciens, verbaque pronuncians: *Ego me baptizo*, etc., respondit, eum esse rebaptizandum: « Memoratus judæus est denuo ab alio baptizandus, ut ostendatur, quod alius est qui baptizatur, et alius qui baptizat (1) ».

19. Baptisma grātis est administrandum; absolute enim Ecclesiæ legibus præcipitur, ne quid, vel directe, vel indirecte, pro hujus sacramenti administratione expostuletur. Parochi igitur invigilare debent, ne ecclesiarum famuli, quicumque sit locorum usus, pro hujusmodi actione aliquid reclament; verum illud tantum accipiant, quod parentes aut patrinus vel matrina baptizantis ipsis sua sponte obtulerint. Ubi tamen, sicuti apud nos, quædam jura baptizantibus e consuetudine concedantur, non modo licite ipse minister oblationem sibi factam recipere potest, sed ipsi baptizati parentes aut patrini, nisi pauperes sint, consuetudinem servare tenentur.

ARTICULUS V.

De subjecto sacramenti Baptismi.

20. Cum Deus omnium hominum salutem velit, baptismus autem absolute ad salutem requiratur; tum quisque homo, sive infans sive adultus, ad baptismum suscipiendum idoneus est habendus. Igitur primo hic edisseretur baptismi pro omnibus ad salutem necessitas; deinde loquendum singillatim de baptismo tum puerorum tum adultorum.

(1) Caput IV, de Baptismo.

§ 1. De Baptismi necessitate.

21. Baptismus omnibus, uti diximus, sive infantibus sive adultis, **re ex infidelibus** sive **e fidelibus parentibus natis**, ad salutem **ne-**
ssarius est necessitate absoluta, vel, uti scholarum est sermo,
cessitate medii. Baptismi susceptionem **martyrium** vel **charitas**
reflecta tantum supplere potest; sed et in hisce casibus adesse
pponitur implicitum saltem baptismi votum. « Nisi quis, ait
Christus, renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest
introyre in regnum Dei (1) ». Talis est universa et constan
eclesiae fides; baptismum enim ad salutem necessarium esse,
que etiam pueros ex christianis parentibus ortos esse baptizan-
is, Tridentina Synodus explicite definivit (2). Juxta idem Con-
cilium, post Evangelium promulgatum nemo e peccato originali
l gratiae statum absque baptismo, vel saltem absque hujus
cramenti suscipiendi voto, exurgere potest: sine lavacro rege-
rationis aut ejus voto (3).

22. Juxta Concilii Tridentini definitionem diximus, **post Evan-**
gelium promulgatum: jamvero Evangelii promulgatio non **simul-**
anea, verum **successiva** esse debuit: quare baptismi præceptum
imul omnes homines obligare non potuit; lex enim regula mo-
rum fieri nequit, nisi iis ad quorum cognitionem moraliter saltem
pervenire potuerit. « Quomodo ergo invocabunt, inquit Aposto-
lus, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem
non audierunt? Quomodo autem audient, sine prædicante?
Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur (4)? » Hoc statuto
principio, baptismus necessarius antea hebræis factus est, quam
samaritanis; samaritanis prius quam gentilibus; gentes autem ad
baptismi susceptionem tunc teneri cœperunt, cum voce aposto-
lorum, eorumque, qui illis successerunt, eruditi fuere. Si bapti-
smus, ex prima discipulorum Christi ætate, singulis tum judæis,
tum ethnicis indistincte necessarius fuisset; salutis acquisitio plu-
rimis, pueris præsertim ante rationis usum vita decedentibus, im-
possibilis extitisset; proindeque mundus, post Messiae adventum,
pejori, quam antea, conditione laborasset. Porro, ante Evan-
gelium, nationibus, pro infantibus simul ac pro adultis, media sa-

(1) Joan. III, 5.

(2) Sess. VII, de Baptismo, can. 2.

(3) Sess. VI, can. 4.

(4) Rom. X, 14, 15.

lutis suppeditabantur : « In nationibus , ait Sanctus Bernardus ,
 « quotquot inventi sunt fideles, adultos quidem fide et sacrificiis credimus expiatis, parvulis autem solam profuisse et sufficisse parentum fidem (1) » Profecto gentes una cum primitivis sacramentis, plus vel minus explicitè, plus minusve confuse, fidem in Redemptorem servaverunt jam patribus nostris promissum ; hæc autem sacramenta insitam virtutem nonnisi per baptismi propagationem amiserunt. « Ex eo tempore tantum, « subdit sanctus idem Doctor, cuique cœpit antiqua observatio « non valere, et non baptizatus quisque novi præcepti reus existere, ex quo præceptum ipsum inexcusabiliter ad ejus potuit « pervenire notitiam.... Tamdiu credendum est antiqua valuisse sacramenta, quamdiu palam interdicta non fuisse constituerit (2) ».

23. Baptismus suppleri potest per charitatem perfectam conjunctam cum desiderio sacramentum suscipiendi. Concilium Tridentinum loco citato id supponit ; Pontifex vero Innocentius III formaliter definiit (3) juxta doctorum Ecclesiæ sententiam (4). Minime autem necessarium est, juxta S. Thomæ et S. Alphonsi mentem, quod votum baptismi sit explicitum : votum enim implicitum, quale includitur in dispositione faciendi omnia quæcumque a Deo injuncta sunt, sufficit eorum justificationi, qui perfecto amore accendantur. « Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante baptismum , ait Doctor Angelicus , secundum quod « habet baptismum in voto vel *explicitè*, vel *implicitè* (5) » . Juxta S. Alphonsum « Baptismus fluminis est perfecta conversio « ad Deum per contritionem vel amorem Dei super omnia, cum « voto *explicito* vel *implicito* veri baptismi fluminis, cujus vicem supplet quoad culpæ remissionem (6) » . Attamen baptismus desiderii neque characterem imprimere, neque gratiam sacramentalem conferre potest; quos effectus unus baptismus *fluminis* parere potest.

24. Sacramentum baptismi suppleri potest etiam per martirium, quod baptismus *sanguinis* appellatur; idque etiam in infantibus, qui nondum ad rationis usum pervenerint. Sane Ecclesia uti sanctos omnes illos veneratur, qui propter Christi causam morte

(1) Tractatus de Baptismo, cap. I.

(2) *Ibid.*, cap. III.

(3) Decretal., lib. IV, tit. 42, cap. 4, etc.

(4) S. Ambrosii, S. Augustini, etc.

(5) *Sum.*, part. III, quæst. 68, art. 2.

(6) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 96.

Recti sunt. Ita sentiunt Tertullianus, S. Cyprianus, S. Cyrillus ierosolymitanus, S. Augustinus, S. Leo, S. Bernardus, aliique Ecclesiæ doctores. Martyrium in infantibus efficax est *ex opere operato*, uti sacramentum baptismi; idque censemus de adultis quod ibi contingere; quod tamen non impedit, quominus ipsi sese ad mortem parare debeant, dolorem de Dei offensionibus animo exstantes, eodem modo, ac si baptismum suscepturi essent. Juxta hanc vero sententiam, quam plurimi theologi defendunt, sola contritio pro martyrio sufficit; quæ nempe necessaria est, ut quisque adultus baptismi gratiam obtineat. Contraria tamen sententia quæ perfectam charitatem exigit, S. Alphonso (1) probabilior est; ac S. Thomas hujusmodi opinioni pariter faventem se addit: « Effusio sanguinis non habet rationem baptismi, si sit sine charitate. Ex quo patet, quod baptismus sanguinis includit baptismum flaminis, et non e converso (2) ». Quomodo cumque autem res se habeat, utraque pars convenit censendo, quod nemo ad martyrium appellatur, sese ad perfectam contritionem excitare debeat, si baptismi vel poenitentiae sacramentum antea suscipere nequeat.

Hanc quæstionem absolvimus illud memorantes presbyteris maxime jocundissimum, qui se curæ peste laborantium devovent, quod hujusmodi charitatis victimas « velut martyres religiosi » piorum fides venerari consuevit (3). Porro isti, ut refert S. Alphonsus, a duodecim universitatibus, a tresdecim cardinalibus, et a plus quam tercentis auctoribus uti *veri martyres* habiti sunt (4).

§ 2. De baptismo puerorum.

25. Cum baptismus pueris æque ac adultis absolute ad salutem necessarius sit, tum parentes strictissime tenentur, citius quam, moraliter loquendo, fieri potest, filios baptizandos tradere. Porro gravi sese culpa obligarent, si diuturni temporis spatium, mensis, ex. gr., decurrere sinerent, antequam puero sacrum baptismum conferatur. Sufficeret quoque ad peccatum mortale contrahendum, si hæc dilatio, nulla rationabili causa intercedente, esset quindecim tantum dierum; rigidiores autem theologi ba-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 98.

(2) *Sum.*, part. III, quæst. 66, art. 12.

(3) *Martyrologium romanum*, 28 februarii.

(4) S. Alph. de Liguorio, *Theol. mor.*, lib. II, num. 6.

ptismum ultra octavam, et etiam sextam vel quintam diem, absque peccato mortali, differri non posse opinantur (1). Illud igitur diligentissime præsent parochi, ut parentes moneant atque adhortentur, ut eadem die, qua puer natus est, vel saltem die proxime sequenti aut altero successivo, illum baptizandum deferant: « Parochus hortetur eos ad quos ea cura pertinet, ut na-

- los infantes, quemprimum fieri poterit, deferant ad ecclesiam,
- ne illis sacramentum tantopere necessarium nimium differatur
- cum periculo salutis (2) ».

26. Non licet baptizare filios hebræorum vel infidelium, invitis parentibus; nisi ipsi fortasse rationis usu jam polleant, ac sponte sua baptismi sacramentum efflagitent. Nequimus, inquit d. Thomas, filios infidelium contra parentum voluntatem baptizare, quin jus lædatur, quod natura parentibus in filios concedit. Præterea, ut idem doctor subdit, periculum crearetur, ne filii verbis parentum propter naturalem amorem illecti, fidem repudiarent, quam amplexi sunt illis invitis. « Si pueri nondum habent usum liberi arbitrii, secundum jus naturale sunt sub cura parentum. • quamdiu ipsi sibi providere non possunt; unde etiam de pueris antiquorum dicitur, quod salvabantur in fide parentum. Et • ideo contra justitiam naturalem esset, si tales pueri, invitis parentibus, baptizarentur, sicut etiam si aliquis habens usum rationis baptizaretur invitus. Esset etiam periculosum taliter • filios infidelium baptizare, quia de facili ad infidelitatem redirent, propter naturalem affectum ad parentes. Et ideo non habet hoc Ecclesiæ consuetudo, quod filii infidelium, invitis parentibus, baptizentur (3) ».

27. Iisdem argumentis freti, contra communem sententiam, ait Gousset, opinamur filios quoque apostatarum et impiorum non esse baptizandos, absque expresso vel præsumpto parentum consensu. Ecclesia enim apostatas cogere potest, ut filiis baptismum conferant; quia, etsi ejus obedientiæ sese subtraxerint, ejus tamen adhuc auctoritate tenentur. Verum distinguenda est jurisdictio quam Ecclesia tenet in filios suos, etiam defectores ac transfugas, ab eorum proprietatis jure in se et liberos. Porro ex jure naturali filii antea parentibus pertinent, quam Ecclesiæ, in cujus communionem post baptismum tantum ingrediuntur. Quare ait D. Thomas: « De jure naturali est, quod filius, antequam habet usum rationis, sit sub cura patris. Unde contra justitiam

(1) S. Alph. *Theol. mor.*, lib. VI, num. 118]— *Confér. d'Angers, de Bapt.*, etc.

(2) *Rituale Romanum, de Baptismo.*

(3) *Sum.*, part. III, quæst. 68, art. 10.

naturalem esset, si puer, antequam usum rationis habeat, a cura parentum subtrahatur, vel de eo aliquid ordinetur, invitis parentibus (1). Esset etiam imprudens baptizare filios forstarum et impiorum contra horum voluntatem, sive propter periculum seductionis cui exponerentur, sive propter gravia inconvenientia quæ religioni inde obvenirent. Aliter tamen est ubi leges civiles provident pro christiana talium puerorum educatione.

28. Nullus infans baptizandus est qui adhuc in sinu matris totoliter includatur. « Nemo in utero matris clausus baptizari debet », ait Rituale romanum (2). Tamen, quando partus sit moribundus, si timeatur, ne puer in matris sinu vita decedat, obstetrix vel chirurgus, si possibile sit, illum baptizare debent, quam immittendo *quo meliori modo* (3); dummodo baptismum iteretur sub conditione, si puer in lucem prodeat. Idem Rituale hæc præcepta tradit de baptismo pueri, cujus aliquod tantum membrum appareat: « Si infans caput emisit, et periculum mortis immineat, baptizetur in capite, nec postea, si vivus evaserit, erit iterum baptizandus; at si aliud membrum emisit quod vitalem motum indicet, in illo, si periculum impendeat, baptizetur; et tunc, si natus vixerit, erit sub conditione baptizandus: *si non es baptizatus, ego te baptizo*, etc. Si vero ita baptizatus, deinde mortuus prodierit ex utero, debet in loco sacro sepeliri (4). Verum in allato casu prudentius censemus, adlit card. Gousset, puerum subconditione rebaptizare, etiamsi aqua super ipsius caput infusa sit; quia difficulter certitudo haberi potest, an obstetrix vel alia persona, quæ baptismum administravit, nihil prorsus sacramento essenziale omiserit; si præsertim animi motus ac præoccupatio spectetur, quibus talibus in circumstantiis obstetrix necessario agitari debet.

29. Non licet aliquid pro infantis salute tentare, quod matris mortem vel producere vel præparare possit. Verum si ante fœtus emissionem ipsa moriatur, statim a chirurgis aperienda est; atque puer, citius quam fieri possit, extrahendus, qui si adhuc vivat, absolute baptizetur; si ejus vita dubia sit, tantum sub conditione. Si autem puer moriatur, quin aliquo modo baptizari potuerit, « in loco sacro sepeliri non debet (5) ». Verum si neque chirurgus habeatur, neque medicus, neque alia persona ad

(1) Sum., part. III, quæst. 68, art. 10.

(2) De Baptismo.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 107. — Devie, *Rituale Diœcesis ellovacensis*, tom. I, de Baptismo.

(4) Rituale romanum, de Baptismo.

(5) *Ibid.*

cæsaream operationem perficiendam instructa, num parochus, vel presbyter quilibet illam exequi tenetur? Ad hoc minime presbyterum teneri censet Gousset; porro et id illius *dedit* characterem, et insuper, qui id ageret, civilium magistratum perquisitiones incurreret (1).

30. Item in peritorum iudicio prorsus sistendum circa operationem cæsaream in muliere vivente, quæ naturaliter parere nequeat. Si operatio necessaria iudicetur ad matrem filiumque salvandum, mulier excitetur, ut chirurgi actioni confidenter et cum resignatione sese subjiciat ea rationum momenta proponendo, quæ eam possint ad præstandum consensum determinare. Caveat tamen confessarius, quæcumque sit ipsius hac de re sententia, ne mulierem ad operationem adigat, sub poena absolutionis denegandæ; quia, etsi ad illam subeundam ipsam teneri supponeret, in bona fide relinquenda tamen esset.

31. Quoad foetuum vero baptismum, cum juxta probabiliorem et communiorem sententiam, eodem conceptionis momento animentur, tum quocumque gestationis tempore abortus evenierit, baptizandi sunt. Si foetus involucri expoliatus humanam formam et manifestum vitæ indicium præbeat, absque conditione baptizandus est; si de ejus vita dubium sit, conditionate baptizetur: *Si vivis, ego te baptizo*, etc.; si denique abortus forma dubia sit, hæc verba adhibeantur: *Si tu es homo, ego te baptizo*, etc. Item baptizari debet quidquid foetus videri possit, sit ne involucri nudatum vel adhuc circumtectum, nisi fortasse putrefactionis, decompositionis vel manifestæ deorganizationis statum inierit. Cum autem foetus membrana circumvolvatur, ac timeatur, ne aeris impressio illi vitam ante baptismi suceptionem adimat, superinvolucrum ita baptizetur: *Si tu es capax*, etc. Membrana deinde aperiatur, ac, puero extracto, sub hac conditione rebaptizetur: *Si non es baptizatus*, etc. Bis itaque baptizabitur, quia dubium est, an baptismus super membranam collatum valeat ad salutem.

32. Quotiescumque supponatur mulierem abortu laborasse, diligenter scrutanda est ipsa materia emissa, ut conspiciatur num factum sive embryonem contineat; quia etiam in dubio utrum vivens abortus inibi existat, conditionate est baptizandus: « Quot
• foetus abortivos ex ignorantia obstetricum et matrum excipit
• latrina, quorum anima, si baptismate non fraudaretur, Deum
• in æternum videret, et corpus licet informe esset decentius
• tumulandum (2) ». Quare parochi obstrices hac super re edo-

(1) Devie, Episcopus Bellovacensis.

(2) Cangiamila, *Hembriologia sacra*; Debreyne, *Essai sur la Théologie morale*, considérée dans ses rapports avec la physiologie et la médecine, etc.

ant; istæ enim culpabiles essent, si foetus et infantes, ante orinarium tempus in lucem prodeuntes, ac periculo laborantes baptizare negligerent.

33. Quod denique pertinet ad partus irregulares, omne monum censet emin. Gousset esse baptizandum, quomodocumque forme sit, vel cum brutis similitudinem teneat, dummodo sub conditione baptizetur: *Si tu es capax*, vel, *si tu es homo*, etc. (1). Num vero dubium existat circa unitatem vel pluralitatem personarum, quas mater ediderit, duæ personæ sunt judicandæ, si duo capita vel pectora bene distincta appareant; tuncque separatim erunt baptizandæ, verba super singulas pronunciando: *Ego baptizo*, etc.; si autem periculum impendeat, super unamque aqua fundatur, atque eodem tempore pluraliter dicatur: *go vos baptizo*, etc.; quod tamen in solo necessitatis casu perimitur, uti legimus in Rituali Romano (2). At si capita et pectora bene non distinguantur, ac certiores fieri nequeamus, an duæ personæ sub uno monstro dentur, una absolute est baptizanda, et altera postea sub conditione: *Si non es baptizatus*, etc.

34. At vero, parochi vel eorum vicem gerentes possuntne sub conditione singulos pueros baptizare, qui ab obstetrice vel a laico jam aqua tincti fuerint, antequam scrutentur, num baptismus valide fuerit ministratum? Hoc quidem, juxta Catechismum Concilii Tridentini, non licet. En ipsius verba: « A pastoribus aliqua diligenter providenda sunt, in quibus quotidie fere non sine maxima sacramenti injuria peccatur: neque enim desunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemvis sine delectu cum adjunctione illa baptizent: quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus quærendum putant, an is prius ablutus fuerit: sed statim ei baptismum tribuunt. Quin etiam quamvis exploratum habeant, domi sacramentum administratum esse; tamen sacram ablutionem cum adjunctione repetere non dubitant, quod quidem sine sacrilegio facere non possunt: et eam maculam suscipiunt quam divinarum rerum scriptores irregularitatem vocant (3) ». Sanctus Carolus Borromæus (4), Benedictus XIV (5), et S. Alphonsus de Liguori (6), eandem sententiam, quam Catechismus Concilii Tridentini tenent. Certum vero

(1) Rituale tamen Mediolanense præcipit ut prius archiepiscopus consulatur, si tempus suppetat.

(2) De sacram. Baptism.

(3) De Baptismi sacramento, § 56.

(4) Concil. I. provin. Mediolan.

(5) De Synod. diœc. lib. VII, cap. 6.

(6) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 136.

est, puerum baptizatum ab obstetrice, vel ab alia persona coram duobus vel tribus testibus, qui baptismum valide collatum fuisse declarent, non esse, ne sub conditione quidem, rebaptizandum. Ita quoque censemus non esse puerum rebaptizandum, quem bonæ fidei obstetrix aqua vere et certe naturali conspersisse affirmet, eam super infantis caput fundendo, eodem temporis puncto ea verba pronunciando: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (1); si tamen obstetricis testimonium confirmetur, gravi hominis denunciatione, qui declaret, quidquid obstetrix fecerit, se attente invigilasse. His cautionibus adhibitis, moralis baptismi certitudo sane habetur; nec amplius quærendum. Verum cum obstetrices, saltem in Galliis, animadvertit Gousset, haud satis fiduciæ in rebus religionis mereantur, et pueros periclitantes sæpissime baptizent absque testibus, vel sine testimonio personarum, quæ vere in hoc saltem excultæ ac christianæ sint; usus in pluribus diocesis obtinuit rebaptizandi sub conditione pueros, qui ab obstetrice vel a laico aqua baptizati fuerint. Quamobrem, ratione habita temporum ac fidei infirmitatis, prudentis esse videtur, huiusmodi morem ubi invaluerit, persequi, quin ab Ecclesiæ spiritu discedatur. Porro nihil nimis cautum existimari potest ad certam faciendam validitatem sacramenti, quod absolute ad salutem necessarium est *necessitate mediæ*.

35. Sub conditione baptizandi sunt quoque pueri expositi, etiamsi schedam de jam suscepto baptismo secum ferant; porro haud facile fides habenda schedæ, quæ a nulla persona, vel ab ignoto signetur. Verum si vel ex fidelibus epistolis, vel ex certis testimoniis constaret, expositum puerum jam fuisse juxta Ecclesiæ regulas baptizatum, baptismi reiteratio non liceret. « Infantes expositi, « si re diligenter investigata, de eorum baptismo non constat, « sub conditione baptizentur (2) ». Quod de infantibus expositis diximus, idem dicendum de illis, quos vagi in agris vel vicis relinquunt, etiamsi duos, tres, quatuor vel quinque annos nati jam sint, si certo de eorum baptismo non conste: porro plerique vagorum vitam fide ac religione destitutam degunt, ac sæpe filios ad ecclesiam deferre non audent, ne circa fidem interrogentur, vel suæ libidines ac crimina detegantur.

(1) Vel per immersionem in locis ubi viget ritus ambrosianus.

(2) Rituale Romanum, De Baptismo. Hæc omnia etiam in Mediolanensi leguntur.

§ 3. *De Baptismo adultorum.*

36. Quicumque rationis jam ætatem attigerit, stricte ad baptismum suscipiendum tenetur; qui vero baptismum repudiaverit, *condemnabitur* (1). At vero hoc sacramentum non est conferendum, nisi iis qui convenienter ad ipsius susceptionem parati sint. Prima autem conditio quæ in adultis requiritur ut baptismum valeant suscipere, est quod ipsi illud expostulent, vel saltem se baptizari sentiantur. Secunda dispositio est, quod baptizandi præcipuas religionis veritates sufficienter edocti sint; fidei, spei, et contritionis sensibus imbuti, ac simul initium aliquod sentiant charitatis in Deum, utpote totius justitiæ auctorem. Verum si baptizandus, dum in fide eruditur, repente morbo corripiatur ita ut mortis instet periculum; tunc sufficiens habendum est desiderium baptismum suscipiendi, quod cum implicita dogmatum relationum fide uniatur; ac, nulla interposita mora, abluendus est, ne tanti sacramenti gratia destituatur. Item quoque est baptizandus, qui gravi morbo subito percussus, intellectus lumine caret, quin baptismi desiderium renovaverit; supponere enim debemus, illud desiderium adhuc, saltem virtualiter, in eo perferre.

37. Præterea illi sunt baptizandi, qui licet jam ætate proveci, non numquam rationis usum adepti sunt, et in perpetuo amentis statu permanserunt. Si tales a nativitate fuerint, inquit Rituale Romanum, de iis idem iudicium faciendum est, quod de infantibus; atque in fide Ecclesiæ baptizari possunt. Qui vero aliquando compotes mentis fuerunt, et in insaniam deinde ceciderunt non sunt abluendi, nisi, antequam furere cæperunt, voluntatis baptismi suscipiendi significationem aliquam dederint. Verum si tales amentes lucidis aliquando mentis intervallis gaudeant, ea intervalla non sunt prætereunda, quo edoceantur, eoque animi dispositiones investigentur; quod si baptismum cupiant, quo citius fieri possit, licet iterum rationis usum perierint, abluendi sunt: sin minus, a baptismi administratione abstinendum.

38. Surdi-muti a nativitate, qui baptismi susceptioni assentiantur, sunt abluendi: verum ante baptismi collationem in præcipuis fidei veritatibus peritorum opera erudiri debent. Cum autem

(1) Marc. XVI, 16.

quidquid fieri potest, impensum fuerit, ut notio aliqua illis tradatur de Deo et ipsius providentia, de SS. Trinitatis et Incarnationis mysteriis, de Paradiso et Inferno, de peccato ipsiusque effectibus, de sacramentis eorumque efficacia, si dubium adhuc maneat, num ad eorum intelligentiam satis elucidata pervenerint, non ideo tanto sacramento privari debent: *Sacramenta enim propter homines*. Porro si post omnes possibiles conatus rationabiliter adhuc dubitetur de sufficienti eorum cognitione circa veritates necessarias necessitate medii, sub conditione saltem si capax baptismus erit eis ministrandus.

39. Quando autem adultis baptisma conferendum est, extra necessitatis casum animarum pastores Ordinarium commonefiant, qui, causa probe comperta, quidquid ad cæremonias pertinet, convenienter decernat: « Adultorum baptismus, ubi comode fieri potest, ad episcopum deferatur, ut si illi placuerit, ab eo solemnius conferatur, alioquin parochus ipse baptizat, stata cæremonia (1) ». Prudenter autem dubitandum de extraneis, de errantibus, de pauperibus, qui sub hebræorum nomine baptismi suscipiendi voluntatem perhibent, ut fidelium largitiones sibi comparent, ac sub religionis specie turpem quæstum exerceant. « Sacerdos diligenter curet ut certior fiat de statu et conditione eorum, qui baptizari petunt, præsertim exterorum, de quibus facta diligenti inquisitione, num alias ac rite sint baptizati, caveat, ne quis jam baptizatus imperitia vel errore, aut ad quæstum vel ob aliam causam, fraude dolove iterum baptizari velit (2) ».

40. Sub conditione, postquam eruditi fuerint, baptizentur extranei, qui cum vitam a christiana religione alienam duxerint, ignorant, num ipsi baptizati fuerint, nec de suo baptismo aliquod indicium præbent, ac simul nesciunt num parentes sui christiani fuerint. Verum aliud censendum de illis, qui ortum duxerint a christianis parentibus catholicam religionem profitentibus: porro, si inter fideles christiano more adoleverint, rationabiliter de eorum baptismo præsumendum, donec ratio evidenter contraria coram non sit. Hæc est enim regula ab Innocentio III proposita.

« illo, qui natus de christianis parentibus et inter christianos fideliter conversatus, tam violenter præsumitur, quod fuerit baptizatus, ut hæc præsumptio pro certitudine sit habenda, do-

(1) *Rituale Romanum*, de Baptismo adultorum.

(2) *Ibid.*

nec evidentissimis forsitan argumentis contrarium probare-
tur (1) ».

Licet igitur ad primam admittere communionem pueros, quos christianis parentibus natos esse constet, quin suscepti baptismi ræda exigatur, etiamsi sine intermissione in parœcia, qua modo baptizati, haud sint commorati; quod etiam de aliis sacramentis, si quod sacrum excipias, dicendum est.

11. *Ordinis sacramentum* excipimus; numquam enim nimium illius baptismo scrutamur, qui sacrorum minister ordinandus. Quare actum vel authenticam baptismi schedam ordinandi deferant; quod si testimonium amissum fuerit, sufficiet parentum declaratio affirmantium puerum se baptizandum tradidisse, illum ad ecclesiam contulisse; minime vero requiritur, quod patres sacris adfuerint cæremoniis. Parentum autem defectu, pater testatio et matrinxæ, vel alterutrius, vel obstetricis, vel cujusvis alius personæ fide dignæ, quæ declaret, se pueri baptismum adidisse, vel illum pro baptismo ad ecclesiam delatum conspexisse, ad moralem certitudinem consequendam, ac episcopum cererem faciendum sufficeret.

12. Non licet baptismum iterare ab hæreticis collatum, dummodo constet, illum valide quoad materiam, formam et intentionem administratum fuisse; si vero aliquod dubium supersit, sub conditione sunt rebaptizandi qui ex hæreticis in catholicam communionem ingredi velint. Hoc vero sæpe dubium recurrit, cum calvinistarum baptismo agatur, eo quod minime huiusmodi sacramenti necessitatem fateantur pro pueris ex christianis patribus natis; insuper et lutheranorum, qui validum baptismum agnoscunt, quin baptizantis intentio Ecclesiæ intentioni adhæreat, nec præterea et omnium in genere protestantium eo quod non oper substantialis materia et forma, aut moralis utriusque connectio et unitas ministri servatur. Prudenter igitur illi sub conditione sunt rebaptizandi, quibus baptisma ab aliquo protestante sedicente reformato collatum fuerit, nisi tamen certa parva argumenta de huius baptismi validitate. Id firmatum fuit recentibus responsionibus Congregationis Rituum Sacrorum. Cæterum, hac super re animarum curatores propriæ diocesis Ordinario rem antecederet proponant, a quo de peculiaribus casibus sententia ferenda est. Hic autem animadvertendum, ut si qui cum Ecclesia conciliari vult, in articulo mortis vereretur, vel si ita necessitas urgeat, ut episcopus consuli nequeat;

) Cap. *Veniens de presbytero non baptizato.*

eum quidem hortari debet parochus, ut sub conditione baptismum suscipiat, minime tamen ejus consensus instantissime est exigendus. Porro ex hæreticis qui unitatem fidei ingredi, atque in catholica communione vita fungi ex sincero corde desiderant, quidam sunt, quorum animi a baptismi renovatione, conditionate quoque, invincibiliter abhorrent. Horum igitur infirmitati parcendum sentit Gousset, nisi suaderi possint de necessitate utandi hoc medio suam æternam salutem.

ARTICULUS VI.

De Baptismi precibus et cæremoniis.

43. Baptismi cæremoniæ vetustissimæ sunt; immo ab ipso apostolico ævo proveniunt, atque eapropter Ecclesia ut quam fideliter custodiantur impensissime studet. Nemo igitur absque peccato mortali, nisi urgente necessitate, vel obtenta pro aliquo prorsus extraordinario casu facultate, eas omittere potest; quin immo gravi sese culpa obstringeret, qui nulla rationabili causa intercedente, aliquam præcipuam ex iis cæremoniis, uti exorcismos, negligeret. « Mortale est, inquit S. Alphonsus de Liguori, negligere cæremonias baptismi, aut aliquam ex eis notabilem (1) ». Verum si cæremoniæ propter necessitatem omissæ fuerint, statim ac detur copia, suppleantur; si propter dispensationem, ab episcopo erit discernendum, quandonam sint perficiendæ, atque in utroque casu, quidquid a rituali præceptum est, adimpleri oportet.

At quæri potest: si quando baptismum solemniter celebratum invalidum esse constet, erunt ne etiam cæremoniæ renovandæ? Duplex est theologorum sententia. Si, omnibus perpensis, absque ullo detrimento iterari possint, electio baptizando remittatur, vel si puer sit, ipsius parentibus; verum id nemo exigat, neque de hoc obligationem adstruat.

44. Generatim loquendo, in Galliis minime supplentur cæremoniæ pro illis, qui a lutheranis vel a calvinistis baptizati fuerint. « Timetur, ait editor *Collationum Andegavensium*, « ne hæretici isti, qui plurimos Ecclesiæ imputant errores, occasionem capient illam accusandi, quod baptismum iteret, vel « credat cæremonias esse, tamquam sacramentum, necessarias (2) ».

(1) *Theol. moral.*, lib. VI, num. 141.

(2) Confer. III. De sacram. Baptismi, quæst. 2.

Verum putat ipse Gousset hæreticum, qui errores suos abjuravit, pœniam absque periculo hortari posse ut ad baptismi cæremonias in ecclesia supplendas se proferat, sive sit ei baptismus conditionate conferendus, sive nullum administrari oporteat; minime tamen obligandum esse si renuat, cum Ecclesia rem deferat prudentiæ episcopi, qui ejus infirmitati certe miserebitur. Ubi vero debita forma et materia servata est, ait Rituale Romanum, omissa tantum suppleantur, nisi rationabili de causa aliter episcopo videatur (1).

§ 1. *Explicatio præcipuarum Baptismi cæremoniarum.*

45. Quod Apostolus de dono linguarum ajebat, illud nempe utile esse si nihil fideles intelligant, baptismi quoque cæremoniis rite applicatur. Porro cæremoniæ sunt figura et imago effectuum invisibilium hujus sacramenti: at si fideles earum sensum ignorent, ad nihilum prorsus prodesse videntur. Quapropter animarum pastores salagant, ut populum diligenter in illis erudiant, explicantes, quod si cæremoniæ ad sacramentum absolute non requirantur, tamen gravis momenti sunt, ac omni reverentia dignissimæ. Istæ nempe augustum sanctitatis characterem in baptismi administratione exprimunt; atque sub oculis, ut ita dicam, admirabiles hujus sacramenti effectus proponunt, et divinorum donorum sensum in animis nostris accendunt (2). Quare si parochus præcipuas baptismi cæremonias diligenter fidelibus explicare neglexerit, gravi culpa sese coram Deo obstringet.

46. Afferuntur porro, juxta universalem latinæ Ecclesiæ ritum, qui baptismo initiandi sunt, ad ecclesiæ fores, atque ab ejus introitu omnino prohibentur; ut ostendatur, indignos eos esse qui domum Dei ingrediantur, antequam a se diabolicæ servitutis jugum expulerint. Deinde presbyter *ter exsufflat* leniter in *faciem infantis*, ad expellendum diabolum in nomine Spiritus Sancti, qui est veluti spiratio Dei, nos ad novam vitam revocantis, ac regenerantis per merita Jesu Christi: *Insufflavit in faciem ejus spiraculum vitæ* (3). Obsignantur præterea crucis signo pueri frons et pectus; quod declarat baptizatum crucem Redemptoris amplecti debere, ac profiteri, dummodo vix oporteat, se christianum

(1) De baptismo adulterorum.

(2) Catechismus Concilii Tridentini, de Baptismo.

(3) Genes. II, 7.

esse. Alia crucis signa, quæ sæpe in baptismi administratione iterantur, ostendunt hoc sacramentum a cruce Christi, ipsiusque meritis virtutem haurire (1).

47. Sequitur super catechumenum exorcismus ad dæmonem arcendum, ejusque vires frangendas, et imperium dirimendum. Accedunt manuum impositiones, quibus significatur, Deum in suam ditionem baptizandum accipere, suoque suavi jugo submittere. Hoc modo legimus, Ananiam manus super Paulum imposuisse, antequam illum baptizaret (2).

Cum sal in os illius qui ad baptismum adducendus est, immittitur, hoc significari perspicuum est, eum a peccati corruptione per sacramenti gratiam liberari, sapore bonorum operum præcipue, et divinæ sapientiæ pabulo delectari debere: cum vero nares et aures saliva liniuntur, ostenditur aures ad Evangelii veritates aperiri, ejusque gratum odorem nares inhalare. In hoc Christi exemplum imitamur, qui tali actione surdo muto salutem reddidit simul ea verba proferens: *Epheta, quod est, adaperiri.*

48. His peractis, ad fontem baptismalem catechumenus adducitur, ubi ipse, si adultus, vel ejus patrinus aut matrina, si adhuc infans, Symbolum Apostolorum et Orationem dominicam recitant, ut fidem in Deum, et in ejus auxilium solemniter profiteantur. Deinceps oportet baptizandum Satanæ et omnibus operibus ejus, et omnibus ejus pompis renuntiare: æquum enim est, quod homo per diaboli suggestionem corruptus, ipsi abrenunciet, ut Dei gratiam rursus consequatur. Postea sacerdos baptizandi pectus et humeros catechumenorum oleo perungit; ut intelligat se baptismo roboratum, strenuum militem fieri oportere in hostes salutis; unctione autem peracta, catechumenus interrogatur, num credat in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ; in Jesum Christum, filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui natus est et passus, atque in Spiritum Sanctum; num credat sanctam Ecclesiam catholicam, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam æternam. Hujusmodi interrogationibus singillatim respondet *Credo*. Hæc porro fidei professio, ac sponsiones, quibus se obstringit catechumenus, christiani hominis obligationes includunt. Quamquam vero istis promissionibus voti nomen tribuatur, proprie ut vota spectari non debent; quod tamen non impedit, quominus virtute baptismi eas

(1) Ritu ambrosiano præcedit exsufflationibus tactus aurium et narium infans digitis ministri propria saliva humefactis, de quibus infra.

(2) Juxta ritum ambrosianum exorcismus fit inter unctionem pectoris et unctionem frontis.

exacte adimplere teneamur, Dei et Ecclesiæ præcepta custodiendo, ac secundum Jesu Christi spiritum vivendo (1).

49. Sed cum jam baptismus administrandus sit, quærit sacerdos ab eo, qui baptizandus est, num baptizari velit. Ecclesia enim baptismum non impertitur, nisi volentibus. Ad id autem vel ipso per se, vel ejus nomine, si infans sit, patrino aut matrina annuente, sacerdos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti salutari aqua eum abluit, quidquid Rituale præscribit adimplens. Hinc sacramentalis forma latine est pronuncianda, necessitatis casu excepto, quo vulgari sermone uti licet. Postquam baptismus absolutus fuerit, sacerdos summum baptizati verticem in signo crucis chrismate linit, ut catechumenus animadvertat se ab eo die Christo capiti tamquam membrum conjunctum esse, atque ejus corpori insitum, et ejus sacerdotii et regni participem effectum. Induit postea sacerdos baptizatum veste alba, vel, si infans est, albo linteolo, quod ponitur super caput, dicens: « Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam æternam ». Denique cereus ardens, qui in manu ejus ponitur, ostendit fidem charitate inflammata, quam in baptismo accepit, bonorum operum studio alendam atque augendam esse (2).

§ 2. De tempore et loco, quo Baptismus administrare oportet.

50. Quocumque tempore baptizare licet, etiam perdurante generali interdicto et cessatione a divinis. Verum quoad adultorum baptismum hæc habet Rituale: « Decet adultorum baptismum, ex apostolico instituto, in sabbato sancto Paschatis vel Pentecostes solemniter celebrari. Quare si circa tempora hæc catechumeni sint baptizandi, in ipsos dies, si nihil impediat, baptismum differri convenit (3) ».

(1) Juxta ritum ambrosianum, infante apud fontem baptismalem humi collocato, sacerdos una cum compatre aut commatre recitat Symbolum Apostolorum et Orationem Dominicam, ac subdit brevem orationem, et factis compatri interrogationibus de fide in præcipua religionis mysteria, ad infantem abluendum procedit.

(2) Plurimis in Galliarum diocesisibus sacerdos cæremoniam complet stolæ extremitates in formam crucis super baptizati caput imponendo, dum initium recitat Evangelii sancti Joannis: *In principio erat Verbum*, etc.

Litanie sanctorum recitantur, ritu ambrosiano, statim post collatum baptismum, ut eorum patrocinium super baptizatum efflagitetur, simulque significetur, hunc in sautorum communionem ingressum esse. Sed dignissima est quæ legatur tota cæremoniarum baptismi expositio in Rituali ambrosiano.

(3) Rituale Romanum, de baptismo adultorum.

In casu necessitatis baptismum administrare licet ubicumque baptizandus inveniatur; verum solemne baptismum in parœciali tantum ecclesia, vel in subsidiaria, si hæc baptismali fonte instruat, est celebrandum. Necessitatis autem casus adest, non modo si mortis periculum infanti immineat, sed etiam cum puer verum detrimentum pati possit, vel propter infirmam sui corporis constitutionem, vel propter locorum distantiam, vel propter tempestatis rigiditatem, vel propter alias circumstantias, si ad ecclesiam deferatur.

51. Excepto casu necessitatis, et peculiaris facultatis ab episcopo obtentæ, vetitum est baptizare in oratoriis domesticis, in sacellis vel privatis, vel societatis alicujus, eadem ratione, qua et domi: « Mortale est sine necessitate baptizare extra ecclesiam », ait sanctus Alphonsus de Liguori (1). Parochus, uti jam innuimus, nequit extraneæ parœciæ pueros baptizare (2), nisi fortasse ab ordinario auctoritatem habuerit, vel a paroco, ad quem baptizandus pertinet, vel in casu necessitatis, cum parochus pueri absens sit. Verum qui extraneum baptizaverit, scriptum baptismi testimonium remittere debet paroco baptizati, ut in parœciæ actis illud recenseat.

Nisi puer periculo laboret, non licet baptismum noctu administrare, vel parœciali missa, aut alia publica et solemni functione, vel etiam prædicatione perdurante.

§ 3. De fontibus baptismalibus, de aqua benedicta, et oleis sacris.

52. Fons baptismalis in unaquaque ecclesia servandus est, ubi baptismus administratur. Sacri fontes prope januas fere semper eriguntur, vel in sacello liminibus proximiori; constare autem debent solida materia, ex. gr. dura petra, vel marmore a solo, saltem unius *metri* mensura erecti, ac ita operati, ut neque pulvis, neque aliud quidvis sordidum illos inquinet. Sub clavi custodiantur, atque cancellis præcingantur, quorum ingressus æque clave obstruatur. In baptisterio præterea, « ubi commodè fieri potest, dipingatur imago sancti Joannis Christum baptizantis (3) ». Vasculum ad aquam sumendam destinatum ex stamno vel plumbo fieri debet, cum operculo ex eadem materia herme-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 142.

(2) Vide superius ubi de baptismi ministro.

(3) Rit. Rom. Eadem præscribuntur etiam juxta ritum ambrosianum, quo præterea injungitur ut baptisterium sit in sinistra parte ecclesiæ, ingredienibus per januam quæ sit e prospectu majoris altaris, atque ut per unum saltem gradum ad illud descendatur, quia ita memoratur descensio baptizandorum in bauh juxta veterem morem.

lice illud contingente; quod si ex cupro vas conficiatur, diligenter interius stamno circumliniri debet, ne aqua rubigine vel alia sorde corrumpatur.

53. Parochus bis in anno solemnem fontium baptismalium benedictionem peragit, videlicet in sabbato sancto, et in vigilia Pentecostes; eamque tunc aquarum quantitatem benedicit, quam suæ parœciæ necessariam fore existimaverit. Verum, si in anno ita aqua deficeret, ut aliquando eam omnino defuturam timeat, aqua non benedicta minori in quantitate ei permisceri potest; quod si aqua prorsus defuerit, vel a proximiori parœcia est exposcenda, vel alia secundum Ritualis præscripta benedicenda. Quando autem fontium benedictio renovatur, quidquid aquæ benedictæ superest, non in pilam aquæ lustralis, verum in baptisterii aut ecclesiæ puteolum, qui vocatur et *sacrarium*, effundenda est (1).

54. Puteolus iste est fovea quædam modicæ profunditatis, lateribus circumsepta, atque excisa petra, quæ circularem, vel ellipticam figuram habeat, et in medio perforata sit, veluti tegumento operta. Singulis in ecclesiis una saltem ex hujusmodi foveis existat, ubi aqua possit infundi, quæ vel ad baptismum, vel ad vasa et lintea sacra purificanda inservierit. Ibi sepeliuntur etiam cineres ornamentorum linteorumque altaris, ac cujusvis rei sacræ, quas cremari oportet, cum sacris officiis non amplius inserviant, atque illuc tandem immittenda est aqua benedicta, quæ ex pilis lustralibus hauritur, et quidquid extra divini cultus usum ponitur.

55. Aqua benedicta est baptizandum, quoties solemne baptismum administratur, et tunc aqua non benedicta adhiberi nequit absque mortali peccato: « Mortale est, inquit s. Alphonsus, baptizare in aqua non consecrata (2) ». Item cum aqua baptisterii parochus vel quibus alius sacerdos, etiam omissis cæremoniis, baptizare debet, si ad puerum abluendum in privatas ædas deputetur. Verum si puer baptizandus sit urgente necessitate, tunc aquam non benedictam adhibere licet, dummodo aqua sit naturalis.

Sunt ex parentibus quidam qui pio desiderio urgentur, ut filii sui baptizentur aqua Jordanis, quam ipsi tuto modo consequuti sunt. Religioso hujusmodi desiderio satisfieri posse videtur, quin Ecclesiæ leges violentur, modicam hujus aquæ quantitatem cum aqua ex baptisterio haustam immiscendo.

(1) Juxta ritum ambrosianum omnes parochi in urbe aquam baptismalem ab ecclesia metropolitana, ruri vero ab ecclesia plebana in pervigilio Paschatis aut Pentecostis ad propriam ecclesiam afferre debent, his cæremoniis quæ Rituali statuuntur.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 141.

Hic obiter iterum animadvertimus, opportunum esse ut hiemali tempore calefiat ipsa aqua baptismalis, vel parum calidæ aquæ in baptisterium infundatur.

57. In solemnī baptismo duplex oleum sacrum requiritur, nempe oleum catechumenorum, et sanctum chrisma. Quisquis voluntarie eas unctiones prætermitteret, lethaliter peccaret. Secus clusa necessitate, ait s. Alphonsus, est mortale, baptizare sine unctione chrismatis (1). Olea sacra ab episcopo in *Cæna Domini* benedicuntur et consecrantur; parochi autem ea singulis annis renovare tenentur, cum stata die ac secundum cæremonias in unaquaque diocesi constitutas ab ordinario ad singulas paræcias illorum distributio fiat; nec postea sacramentorum administratio cum oleis elapsi anni licita esset: « Veteribus oleis, nisi necessitas cogat, ultra annum non utatur (2) ». Oleorum distributione facta, quidquid veterum supersit, infundendum est in lampadem, quæ accenditur ante sanctissimum Sacramentum, ut consumatur. Si in anni decursu sacra olea notabiliter deficerent, neque aliunde haberi possent, in iis parum olei olivæ, minori quantitate, immiscendum esset (3).

57. Sacra olea asservanda sunt in vasibus argenti vel stamni, quæ hermetice clusa et cum omni decentia teneri debent. Quodlibet vasculum propriam inscriptionem gerat, ne aliud pro alio sumatur; vasa autem sancti chrismatis, olei catechumenorum et olei infirmorum deponantur ac religiose serventur in sacro quodam repositoio clave munito: caveat autem parochus, ne ea includat in tabernaculo ubi ss. Sacramentum custoditur.

§ 4. *Quænam ad baptismi cæremonias paranda sint.*

58. Parochus curare debet, ut pro solemnī baptismi cæremoniis disponantur: 1.º vasa sancti chrismatis et olei catechumenorum; 2.º vasculum, quod parum salis contineat; quod sal siccum esse debet, minute tritum, nitidum, ac benedictione peculiari consecratum, uti habetur in Rituali. Cum sal benedictum fuerit, pro baptismo tantum inserviet; quod autem supererit, vel ad aliud baptismum servandum vel in puteolum baptisterii aut ecclesiæ injiciendum erit. 3.º Modicum aliud vas in coclearis formam, sive

(1) *Thol. mor.*, lib. VI, num. 141.

(2) *Rituale Romanum, de Baptismo.*

(3) *Ibid.*

gentium, sive alius materiæ dummodo decentis, quo aqua baptismalis e fonte hauritur, et super baptizandorum caput effunditur (1). 4.º Pelvis ad aquam accipiendam, quæ ex baptizati cate effluat, nisi ipsa fortasse in piscinam fontis baptismalis directe labatur. 5.º Medulla panis et parum gossypii super mallum imposita, quibus sacerdos post unctiones manum suam, et nuncta baptizati membra detergat. 6.º Superpellicem cum birreto duabus stolis, vel saltem cum stola, quæ sit duplex, idest, ex una parte violacei, ex altera albi coloris, ita ut mutatio fieri possit, ut in Rituali præscribitur. 7.º Linteum album, quod neobaptizati capiti imponatur (2). 8.º Candidus cereus, quem baptizatus vel patrinus aut matrina in suas manus excipit. 9.º Urceus cum pelvi et linteo ad abluendas et extergendas sacerdotis manus. Aqua autem in puteolum effundatur. 10.º Rituale et liber baptismalis. Optandum esset, ut quisque sacerdos apud se Martirologium teneret, quo, dato casu, consolatur, num nomina baptizandis imponenda in sanctorum nominum catalogo recensentur; nisi fortasse episcopus in fine Ritualis singula sanctorum nomina impresserit, quos Ecclesia cultu solemni veneratur.

§ 5. De patrinis et matrinis.

59. *Patrinus a patre et matrina a matre* appellantur, eo quod speciem quamdam *paternitatis et maternitatis* cum illis intrahant, quos in baptismo abluendos offerunt. Rursus *fidejutores* et *sponsores* nuncupantur, quia ipsi pro baptizandis fidem sponsores proferunt. Denique etiam *susceptores* nominantur, quod pueros abluendos, baptismi administratione perdurante, suis brachiis tenent, vel ex sacro fonte exeuntes suscipiunt. Nos constituendi patrilos illis, qui sunt baptizandi, vetustissimum est ac universalis: verum in baptismo tantum solemni patrilini requiruntur; in baptismo vero privato licet illos, quomodounque lubeat, adesse vel non. Quoad numerum vero patrilinorum, Concilium Tridentinum præscripta mordicus sequenda sunt, quod Statuit, ut unus tantum, sive vir, sive mulier, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant (3). Et juxta Ritale Romanum: « Patrinus unus tantum, sive vir, sive mu-

(1) Hoc instrumentum non est necessarium ubi administratur baptismus ritu ambrosiano, nisi sit ministrandus adultus.

(2) Ritu ambrosiano est parva tunica qua ipse infans oblegitur.

(3) Sess. XXIV, cap. 2.

« licet, vel ad summum unus et una adhibeantur: sed simul non admittantur duo viri aut duæ mulieres (1) ».

60. Ad patrini munus obeundum requiritur: 1.º usus rationis; 2.º baptismus jam susceptus; 3.º intentio se in patrinum offerendi; 4.º pueri, vel per se vel per procuratorem, dum baptizatur gestatio aut tactus, qui manu fiat, vel illius e sacerdotis manibus assumptio (2); 5.º Consensus parentum baptizandi, vel saltem parochi; verum parochus non debet patrinum designare, nisi in parentum defectu, neque propositum a parentibus patrinum pro arbitrio immutare. Hæc omnia simul conjuncta necessario ad officium patrini digne obeundum expostulantur. Patrinis et matrinis licet per procuratorem repræsentari in baptismi celebratione; ad jus enim pertinet, ut « possit quis per alium, « quod potest facere per seipsum ». Verum quisquis a sacris canonibus uti ineptus vel indignus a patrini officio prohibeatur, nullo modo per procuratorem repræsentari potest.

61. Parochus hortetur parentes, ut pro patrinis neminem præter illos eligant, qui jam pubertatis ætatem attigerint, ad sacram communionem admissi jam fuerint, ac confirmationis sacramentum susceperint: « Hos autem patrinos saltem in ætate pubertatis, ac sacramento confirmationis consignatos esse, maxime « convenit (3) ». Cæterum, si stricte juris regulæ consulantur, catholicus quilibet qui rationis usu gaudeat, pro patrino assumi potest. Animadvertimus vero, quod, uti aliquando contingere potest, si parentes urgerent, ut puer septem nondum annos natus baptizando puero pro patrino inserviret, hoc ferendum esset dummodo matrina rationis ætatem sit consecuta; porro sufficit unus patrinus absque matrina, vel una matrina absque patrino. Demum parochus circa patrini et matrinæ ætatem suæ propriæ diœcesis usui obsequatur (4).

62. Ecclesiæ canones a patrini officio exercendo prohibent: 1.º patrem et matrem pueri baptizandi: tamen vir simul cum sua uxore ex sacro fonte alienum puerum suscipere possunt. 2.º Mo-

(1) Rit. Rom., de Bapt. Vetat Rituale Mediolanense ne simul adhibeantur vir et uxor.

(2) Ritu ambrosiano ipse minister suis manibus puerum assumit ut eum per capitis immersionem baptizet, et ad patrinum pertinet infantem statim post baptismum e ministri manibus suscipere.

(3) Rit. Rom., de Bapt.

(4) Concilium provinciale rhemense. 1585, hæc habet: « Sciat parochus, ad hoc munus non facile debere admitti pueros, qui rationis usum nondum habent ». De Baptismo. Ritale vero ambrosianum, idest Ecclesiæ Mediolanensis, prohibet ne ad officium patrini aut matrinæ admittantur *pueri nata minores quatuordecim annis*, quod de anno incepto intelligi potest, atque illi qui nondum confirmationis sacramentum susceperint.

nachos et moniales : « Admitti non debent monachi, vel sancti-
 « moniales, neque alii cujusvis ordinis regulares a sæculo segre-
 « gati (1) ». Verum qui ad religiosas congregationes non per-
 tinent, sed ad *sæcularem* aliquam, utpote filia s. Vincentii de-
 Paulis, sorores Infantis-Jesu, s. Marthæ, etc., in hac regula non
 includuntur. 3.º Minime decet, ut episcopus, parochus, clericus
 jam sacris ordinibus initiatus pro patrino inserviat sua in diocesi,
 vel parœcia, vel in loco sui beneficii, aut mansionis (2). Pluribus
 immo in diocesis velut est cuique in sacris ordinibus jam
 constituto, ut quemvis puerum e sacro fonte suscipiat (3). 4.º Pro-
 hibentur Infideles, videlicet quicumque baptismi caractere nondum
 fuerint insigniti. 5.º Apostatæ, hæretici et schismaticis notori; porro
 episcopus numquam permittet, hujusmodi homines pro patrinis ba-
 ptismo interesse, nisi spe fortasse permotus, fore ut hujusmodi
 tollerantiæ actibus vincantur, ad meliorem frugem se conver-
 tant, atque in unitatem Ecclesiæ catholicæ sese iterum reci-
 piant. Verum etiam in hoc casu oporteret ut patrini vel matrini
 catholici essent. 6.º Publice excommunicati aut interdicti (4),
 et publice criminosi aut infames (5). Quamobrem pro patrinis
 in baptismi cæremoniis non sunt admittendi, qui cum infami
 jam pœna damnati fuerint, nullum satisfactionis aut reparationis
 specimen dederint; qui in publico adulterio vel concubinato vi-
 tam degunt; qui coram ecclesiastico ministro matrimonio juncti non
 fuerint, quamquam juridice in foro civili nupserint, ubi id leges
 permittunt; publicæ meretrices vel publici usurarii (6); qui pa-
 lam impietatem profitentur; agyrtæ, funambuli, histriones, quo-
 rum vita apud cives rationabiliter male meretur.

63. Verum idem ne est dicendum de comicis, de actoribus et
 actricibus, quos publica opinio ab histrionibus strictius appellatis
 secernit? Rituale Romanum hos nominatim minime excludit, neque
 inter *publice crimininosos aut infames* supputati supponi pos-
 sunt (7). Plura Galliarum ritualia simul de comicis et agyrtis
 et scurris et histrionibus loquentia, hos omnes indiscriminatim ab
 officio patrini vel matrinæ, utpote *publicos peccatores*, aut *infames*
 excludunt. Sed alia ritualia, in eundem prorsus Romani Ritualis
 sensum convenientia, comicos minime utpote indignos a patrini

(1) Rit. Rom., de Baptismo.

(2) Concil. provinc. Rhemense, an. 1585, *de Baptismo*.

(3) In diœc. Mediol. requiritur ad id pro omnibus clericis peculiaris Archie-
 piscopi facultas.

(4) Rituale Romanum, de Baptismo.

(5) *Ibid.*

(6) Vide in Tractatu *de Sacramentis in genere*.

(7) Nullam exceptionem facit de iis neque Rituale Ambroianum.

munere repellunt. Quomodocumque autem res se habeat, existimamus cum emin. Gousset pro patrinis quemcumque ex illis admitti posse, dummodo catholicam religionem profiteatur, ac spondeat, se numquam personam esse gesturum, qua christianæ pietati et sanctimonix evangelicæ doctrinæ aliquid detrimenti inferri possit.

64. Denique pro patrinis illi non sunt tollerandi, qui, uti Rituale Romanum animadvertit, « sana mente non sunt, vel ignorant rudimenta fidei ». Attamen videtur nulla admitti posse de illis difficultas cum alteruter patrinus vel matrina sufficienter sit eruditus veritatibus quas omnes christianus homo scire ac credere specialiter tenetur. Verum si et patrinus et matrina æque prima fidei elementa ignorent, numquam ad puerum e sacro fonte suscipiendum admittantur, nisi saltem spondeant, se ad necessariam instructionem sibi comparandam operam duros esse, vel concionibus sacris ac sacræ catechesi in parocchia exacte adfuturos.

Plures ex vetustioribus ritualibus (1) a patrini functionibus repellunt quoscumque paschali muneri non satisfecerint; at prudentius nunc temporis emin. Gousset admittendi videntur, nisi aliud obstaculum intercedat; sive propter ingentem fidelium numerum, qui nostra ætate in hoc culpæ statu misere versantur, sive, quia in hujusmodi homines admittendo, opportuna adest occasio illis officia revocandi, quæ uti christiani adimplere tenentur. Sane illa ritualia quæ arcendos jubent qui paschali præcepto non satisfecerint, vigentem supponunt morem inquirendi et episcopo denunciandi illos qui in paschate Eucharistiam non susceperint. Cum autem id amplius non fiat, juridice non constat quinam huic præcepto non satisfecerint; atque ideo ad majus saltem scandalum evitandum non est arcendus ab officio patrini ille, de quo parochus privata sua scientia notum habeat eum ad sacram mensam non accessisse. Potius vel ante vel post baptismum erit ille a paracho advocandus, ac paterne monendus de propria culpa, de ecclesiastica lege qua vel ab ipso patrini munere prohiberetur, ac de indulgentia erga illum adhibenda vel jam adhibita, ut ipse hac commotus resipiscat, addita animadversione, de impossibilitate in qua forte ipse parochus versaretur eandem indulgentiam alia quoque vice iterandi, nisi viri christiani officii satisfaciat. Jure autem etiam publice arcendi erunt qui tamquam a sacramentali confessione et communione prorsus alieni omnibus innotescunt.

 etiam Mediolanense.

65. Cum in publicis peccatoribus rejiciendis magna prudentia et procedendum, tum parochus sataget, quantum fieri possit, et de moribus patrinorum, quos parentes elegerint, rectas notitias prærequirat; atque si detegat, homines hujusmodi indignos esse patrini munere, ante cæremonias illos monebit, ne ad ecclesiam sese conferant. Ubi vero aliquis in foro tantum civilis aptus, pueri parentibus efflagitantibus, pro patrino inservire velit, absolute admitti posset, dummodo in conspectu duorum aliorum pro fide sua spondeat, quam citius benedictionem nuptiarum se esse recepturum. Sæpe enim, propter hanc indulgentiam, ecclesiasticum matrimonium feliciter se composuisse monet eminens. Causet inter quosdam, quibus antea contractus civilis satis superque erat.

Cum autem patrinus et matrina ad ecclesiæ fores cum infante iam accesserint, tunc parochus si, re mature perpensa, alterum respuere opportunius judicaverit, id sine strepitu faciat; potissimum cavebit, ne hujus rejectionis causam aperiat, ne illa contentio oriatur. Candido dulcique animo tantum innuat, quod se pro patrino illum suscipere non posse, eodem tempore idens, quod si utpote simplex testis manere velit, absque controversia sacris baptismi cæremoniis interesse poterit. Verum si hic in ecclesia remaneat, vel secedat, si puer in ecclesia relinquatur, parochus sacrum ritum celebrabit; sufficit enim munus patrini vel unius matrinæ præsentia pro baptismi administratione.

66. Patrinus et matrina obligationem contrahunt, patris et matris defectu, puerum, quem ex sacro baptismi fonte suscipiunt, edocendi Orationem Dominicalem, Salutationem angelicam, symbolum Apostolorum, præcepta Dei atque Ecclesiæ, quæ christianus quisque ediscere tenetur; insuper et invigilandi, quantum possibile est, circa vitam et mores pueri, quem veluti filium in Christo assumpserunt (1). Verum, uti animadvertit s. Thomas, patrini et matrinæ, generaliter loquendo, præsumere possunt susceptos a se pueros inter catholicos viventes satis ab ipsorum parentibus edoceri: « Ubi pueri nutriuntur inter catholicos christianos, (susceptores illorum) satis possunt ab hac cura excusari, præsumendo, quod a suis parentibus diligenter instruantur. Si tamen quocumque modo sentirent contrarium,

(1) Ideo Rituale Mediolanense arcendos jubet a patrini officio qui talia nesciunt, vel a parochis nescire jure præsumantur, monetque parentes a parochis hortandos esse, ut pro patrinis non eligant eos qui ita distant a spiritualibus officiis, ut imposita officia erga eosdem, si indigeant, adimplere nequeant.

• tenerentur secundum suum modum salutis spiritualium filiorum
 • curam impendere (1) ». At ehu! quod tamquam exceptio a
 sancto Doctore ætate sua censebatur, modo valde frequentius
 factum est.

67. Patrinus et matrina cognitionem spiritualem contrahunt
 cum baptizato, ipsiusque patre et matre; adeo ut patrinus, abs-
 que dispensatione, valide cum filia sua spirituali, ipsiusque
 matre nubere nequeat; neque matrina filium spiritualem ipsiusque
 patrem virum ducere possit (2). Verum hæc spiritualis cognatio,
 quoad patrinum vel matrinam, locum non obtinet, nisi quando ipsi,
 baptismi cæremoniis perdurantibus, puerum physice per se vel
 per procuratorem attingant. • Requiritur ad contrahendam cognationem, ut patrinus vel teneat, aut tangat infantem, dum baptizatur, vel statim level aut suscipiat de sacro fonte, vel de
 • manibus baptizantis (3) ».

68. Quisquis præter patrinum et matrinam, dum puer baptizatur, super illum manum inducat, nullam spiritualem initionem; quod idem de iis dicendum, qui per procuratorem patrinorum et matrinarum puerum de sacro fonte suscipiunt. Neque diversa sententia ferenda est de illis, qui puerum suscipiunt, dum baptismi cæremoniæ tantummodo supplentur; ac probabilissime etiam de iis qui officium patrini et matrinæ susceperint in baptismo extra ecclesiam, et absque solemnitate et cæremoniis celebrato. Hoc postremo in casu, ille tantum, qui baptismum administrat, cognitionem cum baptizato, et ipsius patre et matre contrahit.

69. Cum, dubii causa, aliquis sub conditione baptizatur, si hoc dubium positivum sit, teneri potest, patrinum et matrinam nullam cum baptizato spiritualem initionem. • Cum
 • nulla certitudinis ratio habeatur, utrum illud baptisma sit
 • validum sacramentum, tum existimamus, inquit cardinalis
 • De-La-Luzerne, eos minime spiritualem affinitatem contrahere,
 • qua patrini cum infante, vel ipsius patre aut matre a nubendo prohibentur (4) ». Hæc est sententia etiam sancti Alphonsi de Ligorio (5).

70. Quæritur, num pater et mater, dum alteruter eorum puerum suum baptizent, spiritualem inter se contrahant cognationem.

(1) *Sum.*, part. III, quæst. 67, art. 8.

(2) *Conc. Trid.*, sess. XXIV, cap. 2.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 1408.

(4) *Instructiones circa Ritale Lingonense*, cap. XI, art. 9.

(5) *Theol. mor.*, lib. VI, n. 151.

nem, adeo ut sibi adstruant impedimentum ad petendum id quod uti conjuges sibi invicem præstare tenentur. Certum est, illos nullam affinitatem contrahere, si proprium filium in necessitatis casu baptizent; quæstio autem ad hoc reducitur, si pater aut mater, qui, extra necessitatis casum, infantem baptizare audent, inter se cognationem spiritualem contrahant. Communis theologorum sententia stat pro affirmatione, eo quod lex ecclesiastica statuatur vinculum affinitatis inter illum, qui baptismum administrat, et patrem ac matrem baptizati. Attamen contraria opinio, a pluribus theologis propugnata, *satis probabilis* visa est sancto Alphonso, eo quod spiritualis affinitas, quæ certam invaliditatem secum ducit, expresse a jure pro hoc casu non applicatur (1). Existimamus tamen in praxi primam sequendam opinionem, quippe quæ sit, vel saltem appareat, valde probabilior.

71. Parochi non ferant a patrinis et matrinis nomina vel profana vel mythologica pueris imponi; verum quam maxime curent, ut sanctorum, vel sanctarum, quibus Ecclesia publicum tribuit cultum, nomen illis imponatur. Si autem hæc nomina loquendi vel scribendi ratione fuerint adulterata, describantur in baptismi actibus eo modo, quo in historiis vel martyrologiis inveniuntur.

§ 6. De libris baptismalibus.

72. Postquam baptismi sacramentum administraverint, parochi aut vicarii actum statim in publicis parœciæ tabulis describere debent propriæ diœcesis legibus omnino obsequentes. Hujus actus redactionem aliis numquam peragendam tradant, nisi ipsi fortasse impediuntur; si autem parochus ecclesiæ suæ custodibus illud officium committat, semper invigilet, ut diligenter ac juxta statutos canones actus redigatur. Maximi quoque interest, quod pater baptismi proprii filii adsistat, atque ipsius actum propria manu obsignet, si possibile sit; attamen nullo in casu id est exigendum. Necessarium est quavis in parœcia separata atque in duplo servari volumina sufficienti paginarum numero composita, ut in ipsis omnes inscribantur baptismorum, matrimoniorum, et funerum actus, qui in anni decursu contigerint. Quamquam autem hujusmodi codices diversis in regionibus, ubi *status civilis*, ut dicitur, ab Ecclesiæ ministris amplius non redigitur, non amplius sint ita magni momenti, ac præterita ætate, parochi tamen, qui hoc munus neglexerint, non facile a gravis culpæ nota excusari possent; potissimum quoad actus baptismorum et matri-

(1) *Theol. mor.*, num. 150.

moniorum. Itaque esset quoque arguendus, si ex integro vel ex parte, propter incuriam deperire sineret parœciæ actus, quorum est custos, præsertim antequam eorum exemplar ad archivium episcopalis curiæ delatum fuerit.

73. Ut tabularum redactio faciliior parochis fiat, earumque, quo modo possibile sit, uniformis tota in diœcesi sit ordo, utilem operam episcopus impendat, si parœciarum impensis codices cuique pastori tradat, quibus publici actus recenseantur. His autem tabulis exaratis, aliud earum exemplar in parœciali archivio seponitur; aliud vero, anno labente, ad episcopalem curiam mittitur, ut in archivio generali diœcesis deponatur.

Parochi, qui archivium in propria ecclesia non habeant, una cum ecclesiæ administratoribus conveniant, ut arca clave munita, in aliquo sacristiæ vel presbyterii loco sicco ac decenti construat, ubi baptismatum, nuptiarum, ac funerum acta servantur. Ibi quoque custodienda sunt acta parœcialis administrationis, legatorum tituli, supellectilium ecclesiæ repertorium, epistolæ et decreta auctoritatis ecclesiasticæ ac civilis, episcopi mandata ac pastorales epistolæ; insuper quæcumque scripta ad parœciæ seu temporalem seu spiritualem administrationem spectantia. Hic obiter monemus, mandata, decreta ac pastorales epistolas episcopi non quidem ad parochos, verum ad singulas, ad quas mittuntur, ecclesias jure pertinere.

CAPUT SECUNDUM.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

1. « Si in Confirmationis sacramento explicando, ait Catechismus Concilii Trid., pastorum diligentia unquam requirenda fuit, nunc certe opus est, illud quam maxime illustrare, cum in sancta Dei Ecclesia a multis omnino prætermittatur, paucissimi vero sint, qui divinæ gratiæ fructum, quem deberent, ex eo capere studeant. Quare fideles ita de hujus sacramenti natura, vi, dignitate, tum in die Pentecostes, quo præcipue die administrari solet, tum aliis etiam diebus, cum id possint, res commode fieri posse judicaverint, docendi erunt, ut intelligant non solum suscipiendum non esse, sed summa cum pietate et religione suscipiendum; ne ipsorum culpa, maximoque malo eveniat, ut frustra in eum divinum hoc beneficium col-

« latum esse videatur (1) ». In tractatione de hoc sacramento agendum est pariter primo de Confirmationis notione et institutione, deinde de ejus materia et forma, tertio loco de effectibus, quarto de ministro, quinto de subjecto, ac demum de adnexis huic sacramento ecclesiasticis cæremoniis.

ARTICULUS I.

De notione et institutione sacramenti Confirmationis

2. Ratio, qua secundum sacramentum *Confirmationis* nomine appellatur, in hoc est, quod novum virium augmentum christianus acquirat, cum eum episcopus sacro chrismate inungit, hæc verba pronunciando: *Ego signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Aliis etiam nominibus sancti Patres hoc sacramentum designant: illud nempe vocant *impositionem manuum, chrisma salutis, sacramentum chrismatis, signum vitæ æternæ, signum unctionis spiritualis, perfectionem, consummationem*. Definitur autem: — Sacramentum novæ legis, quod nobis communicat plenitudinem Spiritus Sancti, nos perfectos christianos efficit, nobisque vires præbet, quibus cum nostræ salutis inimicis decertemus, ac fortiter fidem Jesu Christi etiam cum vitæ periculo profiteamur. « In eo datur Spiritus Sanctus ad robur, ait pontifex Eugenius IV, sicut datus est apostolis in die Pentecostes, ut videlicet christianus audacter Christi confiteatur nomen (2) ».

3. Confirmatio est verum sacramentum. Conformiter hinc sacræ Scripturæ, apostolicæ traditioni, universali et constanti Ecclesiæ catholicæ praxi, Tridentinum Concilium ut hæreticos damnavit novatores decimi sexti sæculi, qui defendere ausi sunt, Confirmationem verum sacramentum non esse. « Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse, et non potius verum et proprium sacramentum, aut nihil aliud fuisse, quam catechesim quamdam, qua adolescentiæ proximi fidei suæ rationem exponebant, anathema sit (3) ». Juxta idem concilium hoc etiam sacramentum, ut alia sacramenta novæ legis, a Jesu Christo institutum fuit (4); promulgatum vero fuit ab apostolis, qui illud administrarunt iis, quos ipsi baptizarent (5).

(1) De Confirm. sacram., § 1.

(2) Decret. ad Armenas.

(3) Sess. VII, de Confirm., can. 1.

(4) De Sac. in genere, can. 1.

(5) Act. VIII, 14 et sequenti; XIX, 6.

ARTICULUS II.

De materia et forma sacramenti Confirmationis.

4. Confirmationem inter novæ legis sacramenta catholici omnes recensent; sed dogmate semel admissio, in varias theologi abeunt sententias circa materiam et formam hujus sacramenti; ita tamen, ut quoad praxim simul convenient in iis præcipue, quæ ad ejus validitatem necessario requiruntur.

§ 1. *De materia sacramenti Confirmationis.*

5. Nonnulli auctores quædam divinæ Scripturæ verba ad litteram intelligentes, adæquatam sacramenti Confirmationis materiam collocant in sola manuum impositione, quam facit episcopus, cum recitat orationem *Omnipotens sempiterne Deus*, unctionem nullimode ut sacramento essentialem considerantes. Alii utrumque ritum ut partem materiæ sacramentalis æque essentialem requirunt. Alii demum valde numero plures totam sacramenti materiam collocant in chrismatis unctione atque in impositione manuum, quæ naturaliter ipsam unctionem comitatur. Tertiam hanc sequimur sententiam, quam s. Liguarius *certissimam* judicat (1). Hæc est etiam Catechismi Concilii Tridentini doctrina, qui sequentia tradit de materia sacramenti Confirmationis: « Hæc autem (materia) chrisma appellatur, quo nomine a Græcis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res divinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodo unguentum accommodarunt, quo ex oleo et balsamo solemni episcopi consecratione conficitur. Quare duæ res corporeæ permixtæ *Confirmationis materiam præbent*; quæ quidem diversam rerum compositio quemadmodum multiplicem Spiritus Sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat, ita etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit hujus sacramenti materia, cum sancta Ecclesia et Concilia perpetuo docuerunt, tum a sancto Dionysio et complurimis aliis gravissimis patribus traditum est; in primisque a Fabiano pontifice, qui apostolos chris-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 164.

matris confectionem a Domino accepisse, nobisque reliquisse testatus est. Neque vero ulla alia materia, quam chrismatis, aptior videri poterat ad illud declarandum, quod hoc Sacramento efficitur. Oleum enim, quod pingue sit, ac natura sua maneat ac diffluat, gratiæ plenitudinem exprimit, quæ per Spiritum Sanctum a Christo capite in alios redundat, atque effunditur sicut *unguentum* (Psal. CXXXII, 2), *quod descendit in barbam Aaron, usque in oram vestimenti ejus*: (Psal. XLIV, 8) *Unxit enim eum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis*: (Joan. I, 16) *Et de plenitudine ejus omnes accepimus*. Balsamum vero cujus odoratus jucundissimus est, quid aliud significat, quam fideles, cum sacramento Confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium suavitatem effundere, ut illud apostoli queant dicere: *Christi bonus odor sumus Deo*? Habet præterea balsamum eam vim, ut quidquid eo circumlinium fuerit, putrescere non sinat; quod quidem ad hujus sacramenti virtutem significandam valde accommodatum videtur; cum plane constet, fidelium animos gratia, quæ in Confirmatione tribuit, præparatos facile a scelerum contagione defendi posse (1) ».

Catechismus de manuum impositione non loquitur; nullamque aliam requirit, præter eam, quæ fit sacri chrismatis unctione.

3. Supremus pontifex Eugenius IV in suo decreto ad Armenas æt, chrisma esse sacramenti Confirmationis materiam: « Secundum sacramentum est Confirmatio, cujus materia est chrismata confectum ex oleo, quod nitorem significat conscientiæ, et balsamo, quod odorem significat bonæ famæ ». Deinde postquam dixisset, solos episcopos, ut apostolorum successores, qui *num impositione* conferebant Spiritum Sanctum, unctionem confirmationis facere posse, addit, hanc unctionem impositioni *num* respondere: « Loco autem illius manus impositionis *latur* in Ecclesia confirmatio (2) »; quod nempe significat, unctionem, qua confirmatio administratur, eam manuum impositionem includere, quam apostoli faciebant: « Per frontis chrismationem, ait Innocentius III, manus impositio designatur, quæ alio nomine dicitur Confirmatio (3) ». Etiam Innocentius IV locutus in eandem horum duorum pontificum sententiam: « Soli

1) De Confr. sacram., § 3.

2) Decret. ad Armenas.

3) Caput: Cum venisset.

« apostoli, quorum vices gerunt episcopi, per manus impositionem, quam confirmatio vel *frontis chrismatio* repræsentat, « Spiritum Sanctum tribuisse legitur (1) ». « Unctio, ait ven. Beda, per manus impositionem ab episcopis fit, et vulgo confirmatio dicitur (2) ». Juxta Rabanum Maurum episcopus chrismate per manuum impositionem confirmat: « Episcopus baptizatum per manus impositionem cum ipso chrismate consignat (3) ». Ratramnus, Amalarius, Ivo Carnotensis, Rupertus, Hugo a s. Victore, s. Antoninus et plures alii doctores non aliam pro sacramenti Confirmationis validitate manuum impositionem requirunt, præter eam, quæ fit una cum sacri chrismatis unctione (4). Demum animadvertit emin. Goussel, Græcos, quibus Latini sacramentum Confirmationis pervertisse non objiciunt, manuum impositionem, quæ unctionem præcedit, non facere, eam tantum manuum impositionem adhibentes, quæ sejungi nequit ab actione, qua manu dextera oleum sanctum illius fronti applicatur, qui sacramentum accipit Confirmationis.

7. Concludi itaque potest cum divo Thoma, sacramentum Confirmationis in sacri chrismatis unctione consistere, atque in verbis, quæ huic unctioni respondent: « Sacramentum Confirmationis est initiatio chrismatis sub forma præscripta verborum (5) ». Nec minus explicita sunt verba Benedicti XIV: « Pollice tincto in oleo signum crucis imprimitur, eoque pacto, dum formam ac verba pronuntiat episcopus materiam simul tradit, ex quibus sacramentum constituitur (6) ».

8. Hinc quamvis episcopus omnes cæremonias perficere teneatur a pontificali pro sacramenti Confirmationis administratione præscriptas, ne tamen angatur pro iis fidelibus, qui priori manuum impositioni non assistunt. Curare debent parochi, ut omnes huic etiam cæremoniæ intersint; sed sive adfuerint, sive abfuerint, dummodo sacram unctionem acceperint, ut confirmati judicandi erunt: « Hinc est, ait s. Alphonsus, quod episcopi communiter non satagunt, ut omnes confirmandi sint præsentés in principio ritus, cum minister elevans manus proferat orationem, nec dubitant ipsi confirmare eos, qui postquam

(1) Epistol. X, cap. 4.

(2) In Psal. XXVI.

(3) De Institut. Clericorum.

(4) Vide S. Alphonsum, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 164.

(5) In 4, dist. VII, quæst. 1, art. 2.

(6) Institut. Ecclesiastica VI.

primus ille ritus jam est completus, accedunt (1). Non ita profecto judicaretur, si in quæstione, de qua agitur, dubium aliquis momenti existeret; sed dubium hujusmodi revera amplius non existit, judicio Benedicti XIV, qui sua in epistola encyclica ad ræci ritus episcopos declaravit, in latina Ecclesia sacramentum confirmationis sacri chrismatis unctione conferri, dum minister formæ sacramentalis verba pronunciat: « Quod itaque extra controversiam est, hoc dicatur, nimirum in Ecclesia latina confirmationis sacramentum conferri, adhibito sacro chrismate, seu oleo olivarum balsamo commixto et ab episcopo benedicto, ductoque signo crucis per sacramenti ministrum in fronte susipientis, dum idem minister formæ verba pronunciat (2) ».

9. Nullam quæstionem instituimus circa pontificis benedictionem, precesque, quas ipse recitat, postquam unctionem fecerit; æc enim omnium consensu ad essentiam sacramenti Confirmationis non pertinent. Idem de levi etiam alapa dicas, quam episcopus dat confirmato.

10. Necesse est, ut sacrum chrisma oleo et balsamo simul commixtis confletur. Epistola encyclica Benedicti XIV, quam supra attulimus, Eugenii IV decretum ad Armenas, Pontificale Romanum, Catechismus Concilii Tridentini id formaliter docent. Oleum necessarium est ad sacramenti validitatem, et probabilissime etiam balsamum; hæc est communior sententia, a qua in raxi recedere non licet. Oleum, de quo loquimur, esse debet *oleum olivarum*, quod solum vere et proprie oleum appellatur. Hoc autem, ut animadvertit d. Thomas, ad dona Spiritus Sancti exprimenda magis proprium est (3). Ad balsamum vero quod spectat, parvi refert, e quam regione proveniat.

11. Æque necessarium est, ut chrisma sit ab episcopo benedictum. Plures tamen doctores sentiunt posse supremum pontificem pro hac consecratione simplicem etiam sacerdotem delegare.

Quoad unctionis vero perficiendæ modum, hæc fieri debet, 1.º in fronte, 2.º in forma crucis, 3.º ab ipso immediate ministro, dexteræ manus pollicem adhibendo, excepto casu, quo physica impossibilitate ab hujus manus usu prohibeatur. Sacrum chrisma nequit per instrumentum aliquod applicari; necesse enim

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 164.

(2) *Epist. Ex quo primum tempore* ad archiep., episcopos aliasque ritus ræci, an. 1756, § 52.

(3) *Sum.*, part. III, quæst. 72, art. 2.

omnino est, ut manus impositio fiat. Hinc neque peste aut alio contagioso morbo laborantibus per aliquod instrumentum sacramentum confirmationis conferri potest. De materia denique animadvertendum id quoque est, non licere ad sacramentum Confirmationis ministrandum materiam utcumque dubiam adhibere, ne pro infirmo quidem proximo morti; secus ac est quoad sacramenta baptismi ac poenitentiae, eo quod confirmatio necessaria non sit necessitate medii, ut sunt e converso baptismus et poenitentia.

§ 2. De forma sacramenti Confirmationis.

12. Aliqui theologi hujus sacramenti formam collocant in oratione: *Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es, etc.*, qua pontifex Deum adprecatur manus extendens, *versa facie ad confirmandos*. Juxta alios, tum in hac oratione, tum in verbis, quæ sacri chrismatis unctionem comitantur, consistit. Alii demum eam totam consistere censent in verbis, quæ profert episcopus, dum unctionem facit, præcedentem orationem ut accessoriam considerantes. Tertia hæc sententia illi respondet, cui nos circa hujus ipsius sacramenti materiam subscribimus. Tenemus itaque totam sacramentalem Confirmationis formam in hisce verbis consistere: *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Profecto id etiam Tridentini Concilii Catechismus docet: « Sed explicanda erit
 • præterea altera pars, ex qua sacramentum constituitur, forma
 • scilicet et verba, quæ ad sacram unctionem adhibentur: monendique erunt fideles, ut in hoc sacramento suscipiendo, tunc
 • maxime, cum ea pronunciari animadvertunt, ad pietatem, fidem, et religionem animos excitent, ne quid cœlesti gratiæ impedimento esse possit. His igitur verbis forma Confirmationis
 • absolvitur: *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Sed tamen
 • si ad veritatem rationem quoque revocemus, idem facile probari potest. Etenim sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius sacramenti naturam et substantiam explicant. Atqui maxime hæc tria in Confirmatione observanda sunt, divina potestas, quæ ut principalis causa in sacramentum operatur; tum robur animi et spiritus, quod per sacram unctionem fidelibus ad salutem tribuitur; deinde signum, quo notatur is, qui in certamen christianæ militiæ descensus est. Ac

• primum quidem verba illa, *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, quæ extremo loco posita sunt: alterum ea, *confirma te chrismate salutis*, quæ in medio sunt: tertium, quæ in principio formæ locantur: *Signo te signo crucis*, satis declarant. Quamquam si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse hujus sacramenti veram et absolutam formam, Ecclesiæ catholicæ auctoritas, cujus magisterio ita semper edocti fuimus, non patitur, nos ea de re quidquam dubitare (1) ».

13. Nec minus apertum est Eugenii IV decretum ad Armenas: « Secundum sacramentum est Confirmatio, cujus... forma est: *Signo te signo crucis, et confirma te chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* ». Hæc est etiam doctrina concilii provincialis Bituricensis anni 1584, quod papa Sixtus V sequenti anno approbavit: « In administratione hujus sacramenti (Confirmationis) servetur forma debita et qua uti consuevit Ecclesia, videlicet: N., *consigno te signo crucis, et confirma te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* ». Tandem Benedictus XIV in sua epistola ad græci ritus episcopos declarat, absque ullo dubio, episcopos in Ecclesia latina administrare Confirmationem sacri chrismatis unctione, verba pronuntiando, quæ huic unctioni respondent (2).

14. Ut nihil in materia, ita pariter nihil neque in forma sacramenti Confirmationis immutari debet. Porro sicut quælibet mutatio, quæ sacri chrismatis substantiam afficeret, ita etiam quævis verborum sive transpositio sive omissio sive immutatio aut additio, quæ formæ sensum sustolleret, sacramentum nullum redderet. Utrum vero *essentialis* an *accidentalis* sit mutatio, judicari facile ab iis poterit, quæ supra de sacramentis in genere tradidimus (3).

ARTICULUS III.

De sacramenti Confirmationis effectibus.

15. Non secus ac cætera sacramenta, etiam Confirmatio gratiam sanctificantem producit; hæc autem est gratia incrementi et perfectionis, gratia quæ in nobis auget gratiam baptismi, quæque nos roborat contra nostræ salutis inimicos, ac perfectos christianos

(1) De Confirm. sacram., § XI.

(2) Vide supra, num. 6 hujus cap.

(3) Vide in Tractatu de Sacramentis in genere, ubi de sacramentorum forma.

efficit. Baptismo vita spiritualis accipitur; confirmatione roboratur. Verum juxta communio rem sententiam aliquando sacramentum confirmationis etiam primam gratiam sanctificantem confert, ac mortale delet peccatum: « Aliquando prima gratia sanctificans per hoc sacramentum confertur »; docet s. Liguorius (1). « Si quis adultus, ait s. Thomas, in peccato existens, cujus conscientiam non habet, vel si etiam non perfecte contritus accedat (ad Confirmationem), dummodo non fictus accedat, per gratiam collatam in hoc sacramento consequitur remissionem peccatorum (2) ».

16. Alia peculiaris operatio sacramenti confirmationis est, ut plenitudinem Spiritus Sancti nobis conferat, atque eos in anima nostra mirabiles renovet effectus, quos produxit, cum super Apostolos descendit. Verum quidem est, nobis Spiritum Sanctum non æque ac illis communicare dona linguarum, miraculorum, aliarumque exteriorum gratiarum, quæ tunc ad Evangelium propagandum confirmandumque necessaria erant; at interiores in animas nostras gratias diffundit, quibus sanctificavit, roboravitque Apostolos, peculiariter vero septem dona, quæ ei tribuuntur. Hæc autem dona sunt quædam dispositiones, seu habitus supernaturales, qui animas nostras ornant, nosque movent ad agendum juxta inspirationes et motus gratiæ, qui unicuique nostrum dantur *in tempore opportuno*, nosque ad divinam legem implendam adjuvant, præsertim difficilibus in circumstantiis.

17. Dona autem Spiritus Sancti sunt donum *sapientiæ*, *intelligentiæ*, *consilii*, *fortitudinis*, *scientiæ*, *pietatis*, atque *timoris Dei*. Ac 1.º quidem donum *sapientiæ*, quo æterna bona diligimus, bona hujus sæculi contemnimus, ab iisque omnibus abhorremus, quæ supremo nostro fini adversantur; 2.º donum *intelligentiæ*, quo veritates religionis cognoscimus, prouti nobis necessaria est ista cognitio, habita ratione peculiarium consiliorum Dei in unumquemque nostrum; 3.º donum *consilii*, quo apte ea seligimus, quæ magis ad Dei gloriam et ad nostram salutem conferunt; 4.º donum *fortitudinis*, quod vires et animum nobis suppediat, quibus religionem profiteamur, indignum hominum respectum conculcemus, tentationes superemus, et etiam cum periculo vite persecutionum furori obsistamus; 5.º donum *scientiæ*, quo voluntatem Dei in iis quæ ad salutem pertinent, cognoscimus, quodque nobis delegit vitanda æternæ damnationis pericula; 6.º do-

(1) Sum., part., III, quæst. 72, art. 7.

(2) Theol. mor., lib. VI, num. 169.

num *pietatis*, quod peculiari modo Deo nos conjungit, quoque ubenti animo ea omnia amplectimur, quæ ad divinum cultum referuntur; 7.º demum donum *timoris*, quod nobis maximam reverentiam erga Deum infundit, quoque ea omnia vitamus, quæ illius voluntati repugnant.

18. Confirmatio alium etiam effectum in nobis gignit, qui eum baptismo et ordine communis est. Imprimit nempe et characterem indelebilem, qui est signum militum Jesu Christi; quo fit, ut hoc sacramentum iterari non possit. In dubio tamen, utrum adultus confirmationem receperit, nec ne, poterit ille conditionale confirmari, quin opus sit conditionem exprimere. Verum cæteris paribus, magis caute procedendum erit, cum agatur de iteranda Confirmatione, quæ non est ad salutem absolute necessaria, quam cum agitur de baptismo, qui est necessarius necessitate *medii*.

ARTICULUS IV.

De sacramenti Confirmationis ministro.

19. Sacramenti confirmationis administratio est munus quod ad episcopum peculiariter pertinet, et ipse solus est ordinarius illius minister: « Ordinarius minister (confirmationis) est episcopus, ait pontifex Eugenius IV. Et cum cæteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc nonnisi episcopus debet conferre, quia de solis apostolis legitur, quorum vices tenent episcopi, quod per manus impositionem Spiritum Sanctum dabant (1) ». Etiam Tridentinum Concilium hoc ipsum expresse definivit: « Si quis dixerit, sacræ confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, anathema sit (2) ».

Hæc decreta supponunt, alium esse hujus sacramenti extraordinarium ministrum, præter episcopum; atque hoc ipse Eugenius IV satis manifeste declarat: « Legitur tamen aliquando per apostolicæ Sedis dispensationem, ex rationabili et urgente admodum causa, simplicem sacerdotem chrismate per episcopum confecto, hoc administrasse confirmationis sacramentum (3) ».

(1) Decret. ad Armenas.

(2) Sess. VII de confirm., can. 3.

(3) Decret. ad Armenas.

Simplex itaque sacerdos extraordinarie et vi peculiaris delegationis supremi Pontificis, confirmationem administrare potest. Talis est Sanctæ Sedis praxis, ut demonstrent concessionem factam a Gregorio Magno, a Nicolao IV, a Joanne XXII, ab Urbano V, a Leone X, ab Adriano VI, a Sixto V, a Benedicto XIII, a Clemente XI, a Benedicto XIV, et ab aliis supremis Pontificibus; adeo ut hæc quæstio, quæ aliquando agitabatur, nulli amplius difficultati obnoxia sit: « Quare non videtur hodie fas esse potestatem, de qua olim disceptabatur, summo Pontifici abjudicare (1) ». Sacerdos tamen nequit confirmare nisi chrismate ab episcopo benedicto: facultas enim hujus sacramenti conferendi illam etiam non includit sacra olea consecrandi, nisi forte supremus Pontifex hanc ipsam facultatem quoad sacrum chrisma illi sacerdoti expresse contulerit.

20. Episcopus non potest simplicem sacerdotem ad administrationem confirmationis delegare; hoc enim unius Jesu Christi vicarii proprium est; proinde nec parochus, nec quilibet alius sacerdos, quamvis ab episcopo delegatus, valide confirmationis sacramentum administrare poterit.

Episcopus a confirmando in aliena diœcesi absque ordinarii consensu abstinere debet; immo etiam ad se venientes alienæ diœcesis fideles confirmare non debet, nisi expresse vel tacite facultas illi concessa fuerit ab eo, qui proprio jure eam concedere potest. Tacitus adest consensus, cum ratione quarumdam peculiarium circumstantiarum rationabiliter præsumi potest, confirmandorum episcopum consentire ut confirmentur ab episcopo, ad quem se convertunt. Sit exemplum: episcopus confirmationem in quadam parœcia suæ diœcesis administrat: parochus proximæ diœcesis plures suorum parœcianorum ad eum ducit, ut confirmentur, quin ullam sui episcopi epistolam exhibeat, quam petere omisit ex ignorantia vel oblivione. In hoc casu, qui quandoque revera accidit, evidentissime patet, nullum episcopum non approbaturum, suos diœcesanos ad sacramentum paratos, manu aliena confirmatos fuisse. « Usu etiam est receptum, ait auctor *Andegavensium Collationum*, quod proximarum diœcesium fideles ad ea loca concurrant, in quibus episcopus confirmat, ad suscipiendum sacramentum, quod fortasse a proprio episcopo non nisi post diuturnum tempus accipere possent. Tacitus in hac re ac mutuus existit episcoporum consensus, quo tandem unusquisque suæ respective diœcesi beneficium præstat (2) ».

(1) Benedictus XIV, de Synodo, lib. VII, cap. 7.

(2) Conf. de Confirmatione, quæst. 5.

Episcopus potest etiam alienæ diœcesis fideles confirmare, qui in sua habent domicilium *facti*; hujusmodi sunt, ex. gr., operarii, famuli, non secus ac alumni alicujus collegii aut pensionatus.

21. Episcopus tenetur suis diœcesanis confirmationem administrare; et qui nimis longum temporis spatium, ex. gr., octo vel decem annos elabi sineret, quin satis commodam omnibus hujus sacramenti suscipiendi occasionem præberet. peccaret mortaliter, dummodo non fuerit legitime impeditus. Sui muneris est frequenter suam diœcesim invisere, vel saltem se in præcipua loca conferre, suis semper impensis, ubi contrarius usus non existat, qui tamen nullimode potest in episcopi favorem jus propriè dictum constituere.

Confirmatio in ecclesia administrari debet, excepto casu, in quo ratione ingentis confirmandorum multitudinis vel nimii caloris id fieri nequeat absque gravi incommodo. In proprio domicilio confirmantur infirmi et valetudinarii, qui se ad Dei templum conferre nequeunt, ad quod episcopus in pauperum casas et tuguria descendere non vereatur. Demum semper potest episcopus in suo sacello confirmare. Juxta consuetudinem quibuslibet diebus et quibuslibet horis confirmatio administrari potest: melius tamen est, si commodè fieri potest, mane eam conferre; pontificale enim tum episcopum tum confirmandum vellet jejunos esse.

ARTICULUS V.

De sacramenti Confirmationis subjecto.

22. Sacramentum confirmationis non est necessarium necessitate *medii*. Sed est ne necessarium necessitate *præcepti*? Tenentur ne adulti sub pœna mortalis peccati illud suscipere? Juxta Catechismum Tridentini Concilii Ecclesia ardentè desiderat, ut qui baptismo sunt regenerati, confirmatione perfecti fiant. « Communis omnium mater catholica Ecclesia *vehementer optat*, ut in eis quos per baptismum regeneravit, christiani hominis forma perfecte absolvatur (1). » Rem hanc magis urget Benedictus XIV: « Monendi sunt, inquit, ab ordinariis locorum, eos gravis peccati reatu teneri, si (cum possint) ad confirmationem accedere renuunt ac negligunt (2). » Hinc, subdit s. Alphonsus.

(1) De sacr. Confirm., § XIV.

(2) Constit. *Etsi pastoralis*.

sus Ligorius, opinio eorum, qui tenent, non gravem existere suscipiendæ confirmationis obligationem, *hodie non videtur satis probabilis* (1).

23. Baptizati tantum sacramenti confirmationis capaces sunt; omnes vero, qui regenerati sunt baptismo, possunt confirmari. Verum Catechismus Concilii Tridentini monet, opportunum non esse administrare hoc sacramentum iis, qui rationis usum nondum attigerint: quod si duodecimus, vel decimus tertius ætatis annus expectandus non videtur, « usque ad septimum certe hoc sacramentum differre maxime convenit (2) ». Non amplius est latinæ Ecclesiæ usus, ut confirmentur infantes, qui ætatem rationis nondum attigerint, excepto casu, quo in mortis periculo versentur. Poterit tamen episcopus juxta Benedictum XIV infantes confirmare si diuturno tempore a sua diœcesi abesse debeat, *aut alia urgeat necessitas seu justa causa* (3); id quod cum Pontificali Romano congruit, quod infantes aliquando confirmari manifeste supponit, cum ait: « Infantes per patrilos ante pontificem confirmare volentem teneantur in brachiis dexteris ». Sed nulla eos confirmandi adest obligatio. Cæterum quoad confirmandorum ætatem, parochi suæ diœcesis regulis obtemperent.

Possunt ne confirmari ii, qui licet ætatem regulis aut usu regionis constitutam attigerint, nullum tamen post baptismum rationis indicium præbuerint, et propter suam rusticitatem et ignorantiam numquam ad primam communionem admissi fuerint? Possunt profecto confirmari; sunt enim confirmationis capaces et indigni esse non possunt. Neque vero ipsis inutile est hoc sacramentum, siquidem in iis gratiam auget, ut in infantibus, qui nondum ad rationis usum pervenerunt, ipsisque fit majoris gloriæ causa in coelis: « Pueri confirmati decedentes majorem gloriam consequuntur, ait s. Thomas, sicut et hic majorem obtinent gratiam (4) ».

24. Adulti nonnisi convenientibus dispositionibus ornati ad confirmationis sacramentum accedere debent. Duo autem dispositionum genera distinguuntur; aliæ ad corpus, aliæ ad animam referuntur. Quoad primas, si confirmatio mane confertur, decet confirmandos jejunos esse. Prudens tamen non esset consilium jejunium delicatis et junioribus personis permittere, cum se pro confirmatione ab una in aliam parocciam conferre debent; vel cum sacra care-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI. num. 182.

(2) *De Confirm.*, § XV.

(3) *De Synodo*, lib. VII, cap. 10.

(4) *Sum.*, part. III, quæst. 72, art. 8.

monia diu producenda sit; vel cum longum temporis spatium ipsa requirit aut per se, aut ratione institutionum, quas episcopi tradere solent. Requiritur insuper ut confirmandi modeste ornentur, exquisitum vilantes personæ cultum atque ea omnia, quæ vanitatem aliquam præferunt. Parochus lamen a junioribus fœminis inquietandis abstinebit pro quibusdam vestiendi formis, quæ nulla alia ratione quam novitate peccant. Decenter etiam induti esse debent confirmandi; monendique erunt, ut puram mundamque frontem parent, habita ratione reverentiæ sacro chrismati, quod ibi applicari debet, atque ut capillos a fronte removeant.

25. Animæ dispositiones ad duas præcipue reduci possunt, ad doctrinam videlicet et ad sanctitatem, idest exemptionem ab omni peccato mortali. Ac primum necesse est, ut confirmandus sit in *christianæ fidei rudimentis edoctus*, ut ait Pontificale Romanum. Hæc autem doctrina magis minusve ampla esse debet, pro majori vel minori fidelium ætate, qui se ad confirmationem disponunt; major in hoc severitas adhibenda erga eos, qui ad primæ communionis ætatem jam pervenerint, quam erga eos, qui septimum, octavum vel nonum ætatis annum vix attingunt. Hinc parochi postquam de confirmatione proxime habenda moniti fuerint, eam suis parœcianis annunciabunt, ac frequentius catechismum seu familiares institutiones habebunt, quibus præcipuas sanctæ religionis veritates, peculiarius vero eas, quæ ad confirmationem spectant, explicabunt, ac confirmandos fideles hortabuntur, ut his institutionibus sedulo assistant, patribus, matribus, dominisque commendantes, ut ad eas filios et famulos mittant; neque eos a confirmatione excludere omitlant, qui numquam vel raro catechismo interfuerint: impossibile enim est scire ea omnia quæ, stricte loquendo, ad hoc sacramentum suscipiendum necessaria sunt, nisi regulariter ejusmodi institutiones frequententur.

26. Secundo, ut cum fructu suscipiatur hoc sacramentum, status gratiæ necessario requiritur, nempe ut baptismatis innocentia numquam amissâ fuerit, vel fuerit per poenitentiam recuperata. Confirmatio enim est sacramentum *vivorum*, ab iis tantum suscipiendum, qui in statu gratiæ existunt. Qui itaque confirmationem susciperet cum conscientia obstricta peccato mortali, vel peccato, quod ipse mortale judicaret, non solum sacramentali gratia privaretur, verum etiam sacrilegium admitteret. Quare parochus christianos, qui confirmari cupiunt, suadere debet, ut ab omnibus peccatis, quorum rei esse possunt, conscientiam expurgent, omnesque indiscriminatim adhortetur, ut bonam con-

fessionem confirmationi præmittant. Porro s. Carolus hæc habet: « Quelli che hanno da ricevere questo sacramento, studiino di prepararsi divotamente... soprattutto sieno contriti e confessi diligentemente de'suoi peccati. E quando andranno a riceverlo, presentino la fede sottoscritta dal confessore di essersi confessati (1) ».

27. Verum exigi ne absolute potest confessio? Certum est, eam ab omnibus confirmandis exigi non posse, quandoquidem qui sunt in statu gratiæ, vel bona fide se in hoc statu esse putant, sacrum chrisma accipere possunt, quin confiteantur. Quoad eum vero, qui se alicujus vel plurium lethalium culparum reum sentit, non conveniunt theologi in quæstione, utrum, nec ne, teneatur ad pœnitentiæ tribunal confugere, ut se ad confirmationem disponat. Alii eum teneri putant; atque Concilii Tridentini auctoritati innituntur, quod peccatorem ad communionem accedere non sinit, priusquam absolutionem acceperit; innituntur etiam conciliis Rhemorum (Reims), Rhotomagii (Rouen), Turo- num (Tours), Biturici (Bourges) et Aquarum Sextiarum (Aix), quæ post Tridentinum habita sunt, quæque confessionem, ut ipsi ajunt, indicunt iis, qui confirmationem suscipere volunt. Alii e contra docent, confessionem in casu, de quo agitur, necessariam non esse, sed satis esse, si ille, qui se mortale peccatum patrasse putat, perfectam in se contritionem excitet. Non ergo necessitatem status gratiæ, sed necessitatem confessionis ante confirmationem negant, siquidem reconciliari Deo possumus etiam per contritionem. « Requiritur, ait Billuart, status gratiæ saltem prudenter æstimatus per confessionem, *vel per contritionem* » (2). Satis esse elici contritionem probabiliter æstimatam, etiam s. Alphonsus Liguori opinatur (3). « Confirmandus existens in mortali peccato debet se disponere ad sacramentum confirmationis, *vel* contritione *vel* attritione una cum confessione; confessio enim videtur esse de consilio, non de præcepto, ut communiter dicunt doctores (4) ».

28. Hæc secunda sententia probabilior priori esse videtur. Nulla enim generalis Ecclesiæ lex existit, qua confirmandus, qui est in statu peccati mortalis, ad confessionem obligetur. Decretum Concilii Tridentini, quod nobis objicitur, non respicit, nisi eum,

(1) In Actis eccles. Mediol. Part. II: *Avvertimenti pel sacramento della Cresima.*

(2) De Confirm., art. 8, § 1.

(3) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 34.

(4) *Ibid.* num. 83.

qui cum conscientiam lethalis culpæ oneratam habeat, communicare cupit, eminentique sanctitati corporis et sanguinis Jesu Christi innilitur: *Ne tantum sacramentum indigne sumatur* (1). Nec contra nos valent conciliorum, quæ supra attulimus, auctoritates; ipsa enim confessionem suadent potius, quam præcipiant; tum quia de omnibus indiscriminatim confirmandis loquuntur, quorum plures, omnium consensu et ipsius etiam Collet, non tenentur confiteri ante confirmationem; tum quia concilium Aquis Sextii habitum hoc tantum parochis indicit, ut « *moneantur* omnes confirmandi, ut ante hujus sacramenti susceptionem peccata sua confiteantur »; tum quia concilia Tolosæ, Avenionis, et Narbonæ, quæ iisdem temporibus (2) habita sunt, ac ea, quibus sententia contraria nititur, annuunt simpliciter, ut parochi confirmandos ad confessionem *hortentur*; tum quia concilia Burdigalensia, quæ ejusdem sunt ætatis (3), non præcipiunt, nisi confessionem, *vel* contritionem pro iis, qui rei sunt culpæ lethalis: « *Moneantur* qui adulti sunt, ut ad tantum sacramentum non accedant, nisi præmissa peccatorum confessione, *aut* saltem maximo peccatorum dolore, et mature confitendi proposito.

29. Cæterum Rituale Romanum nostræ sententiæ evidenter favet: « Sacerdos, si fuerit peccati mortalis sibi conscius, ad sacramentorum administrationem non audeat accedere, nisi prius corde pœniteat; sed si habeat copiam confessarii, et temporis locique ratio ferat, *convenit* confiteri ». Ait *convenit*: est itaque consilium non præceptum (4). Atqui idem, si Eucharistiam excipias, status gratiæ requiritur in eo, qui debet sacramentum *vivorum* suscipere, ac in eo, qui debet conferre, ut omnes conveniunt; ergo in eo, qui mortale admisit, nulla proprie dicta obligatio existit peccatum confitendi ante confirmationem.

30. Tandem Pontificale Romanum, quod omnibus episcopis latini ritus usui est, non requirit, nisi confessionem, *aut* contritionem: alterutra est necessaria, sed alterutra sufficit: « Adulti deberent prius peccata confiteri, et postea confirmari; vel saltem de *mortalibus*, si in ea inciderint, *conterantur* ». Easdem vero præscriptiones reperimus in actis conventus cleri Gallicani, qui Meloduni (Melun) habitus fuit anno 1579: « Adulti inconfessi accedere ad Confirmationem haud præsumant, *aut* saltem sine maximo dolore commissorum peccatorum et proposito confiten-

(1) Vide num. 37. de Sacram. in gen.

(2) Ann. 1590, 1594 et 1609.

(3) Ann. 1583, 1624.

(4) Vide de Sacram. in gen., num. 48.

« di (4) ». Non itaque ut nova opinio et per fraudem irrepta judicari debet sententia, quæ confirmandos a confitendo dispensat, antequam sacro chrismate inungantur (2).

Iterum ergo dicimus: parochi et vicarii confirmandos omnes hortentur, ut ad tribunal pœnitentiæ accedant; verum sacerdos motus eo zelo, qui est secundum scientiam et charitatem, ad hoc eos persuasione potius determinabit, quam strictæ obligationis vinculum adstruendo. Sacramenti excellentiam, quo magis fieri potest, eis explicet, atque in ipsos ejus suscipiendi ac digne suscipiendi desiderium excitet, et tunc eos facile ad pœnitentiam confirmationi præmittendam movebit.

34. Sæpe accidit, ut in vigilia, aut vix ante vigiliam conferendæ confirmationis, gravi difficultate implicetur confessarius pro pœniente cujus hac vel illa de causa valde interest, ut confirmetur, quem tamen absolvi non posse judicat, quia in eo necessariæ ad absolutionem dispositiones non reperiuntur. Quomodo se geret hic confessarius? Ne nimis ultra procedat, dicat tantum, sibi maxime displicere quod non possit eum absolvere; abstinendum ei esse a communione; statum gratiæ etiam ad confirmationem requiri; eum itaque non posse ad sacramentum accedere, ubi contritionem perfectam animo non excitaverit, antequam sacro chrismate inungatur. Attamen periculosum, nec satis veritatis congruum videretur ei dicere, quod non possit absque sacrilegio ad confirmationem accedere, quin absolutionem sacramentalem retulerit; siquidem juxta sententiam certe probabilem et satis gravibus fullam argumentis, quam supra exposuimus, satis est, si peccator sit contritus, vel se prudenter de suis peccatis contritum putet: *De mortalibus conteratur*. Quod si vero sacramentum recipiat, putans se contritionem habere, quin revera habeat; ubi attritionem habuerit, non modo nullum admittet sacrilegium, sed gratiam etiam sacramentalem accipiet, ut docent s. Thomas, s. Antoninus, s. Alphonsus et plerique theologorum (3). « Si aliquis adultus in peccato existens, ait Angelicus Doctor, cujus conscientiam non habet, vel si etiam non perfecte contritus accedat (ad confirmationem), dummodo non fictus accedat, per gratiam collatam in hoc sacramento consequitur remissionem peccatorum (4) ». Prudentia postulat, ut

(1) Concilia novissima Galliæ ab Odespue collecta.

(2) Ita sentiunt Liguori, Billuart, recens auctor Pantzonti, Lugo, Suarez, Vaquez, Viva, Bonacina, alique valde plures.

(3) Vide de Sacram. in gen., num. 25.

(4) Sum., part. III, quæst. 72, art. 7.

eodem modo se gerat confessarius erga promissos sponso, quos se non posse ante matrimonium absolvere iudicaret; confessio enim non est pro hoc sacramento magis necessaria, quam pro confirmatione.

32. Generatim loquendo episcopi eos tantum confirmant, quos parochi eis præsentant. Hinc ex consuetudine communiter recepta parochi confirmandis papyrum tradunt, in qua ipsorum baptismi nomen inscribitur. Hæc vero papyrus signari debet a paracho vel vicario, ne ullus imparatus in agmine confirmandorum irreat. Parochus hanc papyrum concedere non debet iis, qui, habita ratione ætatis, non satis circa elementa christianæ fidei edocti sunt; sed iis concedet, qui Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, Symbolum Apostolorum, et præcipuas christifidelis obligationes dignoscant, et aliquam habeant notionem ipsius sacramenti confirmationis, quamvis catechismi quæstionibus categorice respondere non valeant.

33. Parochus præterea ad hoc sacramentum non admittet neque publice excommunicatos et interdictos, quoadusque a censuris absoluti non fuerint, neque eos, qui cum magnum aliquod crimen patraverint, injuriam vel scandalum nondum reparaverint: « Nullus excommunicatus, interdictus, vel gravioribus facinoribus alligatus, aut christianæ fidei rudimentis non edoctus, ait Pontificale Romanum, ingerat se ad percipiendum hoc sacramentum ». Removebit etiam eos, qui notorie in adulterio vel in concubinato vivunt, vel nonnisi civiliter matrimonium contraxerunt (1). Admissionis chirographum iis tandem non concedet, qui quum præcepto annuæ confessionis non satisfecerint, ad tribunal poenitentiae accedere recusant. Quoad actores et actrices, eos ad confirmationem admitti posse censemus, cum emin. Gousset, si nullum aliud existit obstaculum, præter eorum artem, quam stricte ab arte aliorum histrionum distinguimus. Verum parochus obsequatur iudicio episcopi, tum quoad comicos, tum quoad alios casus, qui dubia et difficultates excitare possunt.

(1) Vide tract. de Sacram. in gen., num. 52.

ARTICULUS VI.

De cæremoniis Confirmationis.

34. Confirmatio in ecclesia, si fieri vix potest, administrari debet. Postquam confirmandi illuc pervenerint, admonendi sunt, ne ab ecclesia, nisi ritibus omnibus absolutis discedant. Ordinatis agminibus per longitudinem ecclesiæ disponuntur, in cornu Evangelii mares, in cornu vero epistolæ feminas collocando. Cum primum agmen virorum sacrum chrisma susceperit, post alia agmina secedere jubetur, dum primum agmen mulierum confirmatur, et sic successive. Hic ordo servari debet in omnibus ecclesiis, in quibus vix possibile est, excepto casu, in quo episcopus opportunum duxerit fideles ad mensam communionis confirmare, vel eos ad se vocare in sua sede consistens. Flexis autem genibus manere debent confirmandi, donec sacram unctionem acceperint, tum etiam eo tempore, quo preces recitantur, quæ confirmationem præcedunt vel immediate sequuntur.

Episcopus indutus rochetto, stola et pluviali albi coloris, infulam et lituum gerens, ad populum convertitur, ac monita aliqua tradit confirmandis. Postea vero infula et lituo depositis, incipit cæremoniam, his precibus Spiritum Sanctum invocando (1): *Spiritus Sanctus superveniat in vos, et virtus Altissimi custodiat vos a peccatis.* Respondetur: *Amen.* — *Adjutorium nostrum in nomine Domini.* R. *Qui fecit cælum et terram.* — *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* — *Domine vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

35. Extendens manus super confirmandos, pontifex sic prosequitur:

Oremus: Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es hos famulos tuos ex aqua et Spiritu Sancto, quique dististi eis remissionem omnium peccatorum, emitte in eos septiformem Spiritum tuum paracletum de cælis. R. *Amen.* — *Spiritum sapientiæ et intellectus.* R. *Amen.* — *Spiritum consilii et fortitudinis.* R. *Amen.* — *Spiritum scientiæ et pietatis.* R. *Amen.* — *Adimple eos spiritu timoris tui, et consigna eos signo crucis Christi in vitam propitiatus æternam. Per eundem Dominum no-*

(1) Cum debeant parochi suis parœcianis orationes et cæremonias hujus quoque Sacramenti explicare, ideo eas referimus pro iis, qui Pontificale Romanum non possident.

strum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia sæcula sæculorum. R. Amen.

Hæc oratio a patribus appellatur *oratio invitans, advocans Spiritum Sanctum*. Monendi sunt fideles ut dum hæc oratio fit, mentem ad Deum convertant, seque pontifici jungant, Spiritum Sanctum rogantes, ut cum suorum donorum plenitudine descendat. Manuum autem impositio facta ab episcopo, quæ invocationi conjungitur, mystica est cæremonia, quæ simul significat tum perfectam nostram a dæmonis servitute liberationem, tum omnipotentem Dei protectionem iis concessam, qui divinæ militiæ adscripti sunt.

36. Post præparatoriam hanc cæremoniam episcopus extremitate pollicis manus dexteræ intincta in sacro chrismate, eadem confirmandi frontem in forma crucis inungit, ipsum proprio baptismatis nomine appellans, ac subdens: *Signo te signo ⁊ crucis, et confirmo te chrismate salutis: In nomine Patris ⁊ et Filii ⁊ et Spiritus Sancti ⁊. R. Amen.* Super frontem autem in forma crucis fit unctio, ut moneamur, non erubescere crucem Jesu Christi, ac sancta audacia firmari contra ea omnia, quæ nos a divino servitio avertere possunt. Unctione peracta, parvam alapa episcopus dat confirmato, ut ei commemoret, quod, cum perfectus sit christianus, contemptum, injurias et humiliações debet pro nomine Jesu Christi sustinere. Ei autem pro eodem tempore dicit: *Pax tecum*, ut eum doceat, non conservari pacem, nisi per patientiam. Superius vero jam explicavimus ea, quæ sacrum chrisma respiciunt (1).

Quondam viguit usus confirmandorum frontem vitta cingendi, quæ ad plures dies conservabatur: hæc praxis dum venerationem sacro chrismati debitam significabat, monebat etiam quâ diligentia confirmationis gratia conservanda esset. Nunc temporis non amplius communiter existit vittarum usus; sacerdos enim episcopum sequens immediate post unctionem confirmati frontem gossypio detergit. Parochi autem confirmandos monere debent, ne frontem tangant, ne manum ei admoveant, neve signum quidem crucis faciant, priusquam detergi fuerint.

(1) Nomen in baptismo susceptum in confirmatione, si ad aliam justam causam mutari potest. Concil. Mediol. V hæc habet: « Cur et episcopus ac parochus, ut qui turpe ridiculumque nomen habet, neque plane conveniens homini christiano, illud mutet, sumatque in sacramento Confirmationis nomen alicujus, qui veræ pietatis sanctæque religionis laude floruerit ».

37. Postea dum episcopus manus detergit, sacerdotes eidem assistentes cantant vel recitant antiphonam: *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis a templo tuo, quod est in Jerusalem. Gloria Patri*, etc. Quibus absolutis, pontifex redit ad altare, et sequentem orationem recitat:

Ostende nobis Domine misericordiam tuam. R. Et salutare tuum da nobis. — Domine exaudi orationem meam. R. Et clamor meus ad te veniat. — Dominus vobiscum. R. Et cum spiritu tuo.

Oremus: Deus qui Apostolis tuis dedisti Spiritum, et per eos eorumque successores cæteris fidelibus tradendum esse voluisti, respice propitius ad humilitatis nostræ famulatum, et præsta, ut eorum corda, quorum frontes sacro chrismate delinivimus, et signo sanctæ crucis signavimus, idem Spiritus in eis supervenias, templum gloriæ suæ dignanter inhabitando perficiat. Qui cum Patre et eodem Spiritu Sancto vivis et regnas Deus in sæcula sæculorum. R. Amen.

Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum. Tunc se ad confirmandos convertens, ipsis benedicit, super eos signum faciens crucis: Benedicat + vos Deus ex Sion, ut videatis bona Jerusalem omnibus diebus vitæ vestræ, et habeatis vitam æternam. R. Amen.

Absolute confirmationis ritu, Pontificale episcopo præscribit, ut moneat paternos et maternos de obligationibus, quas erga suos filios et filias spirituales contraxerunt, præcipue vero de obligatione eos docendi Symbolum Apostolicum, Orationem Dominicam et Salutationem Angelicam. Unde usus in Galliis derivavit imponendi confirmatis, ut recitent *Pater* et *Ave*, antequam ab ecclesia discedant.

Quondam generatim patrini et matrinæ confirmandis assignantur, patrini viris, matrinæ fœminis. Nunc temporis in pluribus diocesisibus hæc cæremonia omittitur, sed ubi ea viget (1), ad patrinorum et matrinarum officium admitti non debent, neque qui nondum fuerint confirmati, neque ii, quos leges ecclesiasticæ ab hac functione excludunt (2). Qui in baptismo non

(1) Viget prorsus in Mediolanensi diocesi, ac retinemus vigere generatim in Italia, atque etiam in valde pluribus diocesisibus extra Italiam.

(2) Hæc habet Rituale Ambrosianum: « Ut unus patrinus dumtaxat eligatur, matrina itidem una; neque fœminis mares, neque fœminæ maribus patrini vel matrinæ adhibeantur; neque item minores quatuordecim annis, nisi necessitas aliter cogat; neque patrinus baptismi, neque qui nondum est confirmatus, sed neque qui illa die confirmatus est, eo ipso die alios confirmandos offerat ».

potest esse patrinus, non potest esse neque in confirmatione. Patrini et matrinæ tum cum confirmato, tum cum ipsius patre et matre eandem affinitatem contrahunt, ac in baptismo.

Debet autem patrinus ac matrina manum suam dexteram dextero humero confirmandi imponere, atque ita tenere dum is confirmatur.

39. Parochus ejus parœciæ, in qua confirmatio fuit administrata, gossypium comburet, quod ad confirmandorum frontem detergendam adhibitum fuit, lavabitque lintea sacro chrismate imbuta. Cineres autem gossypii in piscinam projicientur; ibique effundetur quoque aqua, qua lintea abluta fuerunt, tum etiam aqua et panis, quibus episcopus manus deterisit.

Demum in unaquaque parœcia liber servabitur, in quo describuntur nomina confirmatorum, distinctus a libris baptismalibus, matrimonialibus et mortuorum. Hoc immo a plurimis conciliis præcipitur. In hac re parochi suæ diœcesis legibus obtemperent (1).

CAPUT TERTIUM.

DE SS. EUCHARISTIA.

1. « Inter omnia mysteria aut sacramenta a Christo Domino instituta, ait Catechismus Concilii Tridentini, nullum habetur quod augusto Eucharistiæ sacramento comparari possit (2) ». Eucharistia enim omnibus sacramentis est majus et sanctius; ~~estque~~ veluti finis, ad quem referuntur Baptismus, Confirmatio, ~~Pœnitentia~~, Extrema-Unctio, Ordo et Matrimonium: « Omnia alia sacramenta ordinari videntur ad hoc sacramentum, sicut ad finem (3) ».

Eucharistia considerari solet ac debet tum qua sacramentum, tum qua sacrificium. Ideo sub hoc utroque adpectu etiam a nobis hic spectanda erit.

(1) Plura de hujus sacram. administratione tradit D. Carolus in Actuum Ecclesiæ Mediol. part. II, *Avvertimenti pel sacram. della Cresima*.

(2) De Euchar. Sacram. § 1.

(3) S. Thom. Sum., part. III, quæst. 68. art. 3.

ARTICULUS I.

De Eucharistia quatenus est sacramentum.

2. Quatenus sacramentum est SS. Eucharistia, ejusdem notio, institutio, essentia, usus et effectus proponenda sunt. itemque tam de ejus ministro, quam de ejus subjecto edisserendum.

§ 1. *De notione et institutione sacramenti Eucharistiæ.*

3. Juxta Ecclesiæ catholicæ dogma Eucharistiæ sacramentum definitur: Sacramentum novæ legis, quod sub speciebus panis et vini, vere, realiter et substantialiter continet corpus, sanguinem, animam et divinitatem Domini nostri Jesu Christi, qui hoc sacramentum ad spirituale fidelium alimentum instituit.

Eucharistiam esse *sacramentum* etiam lutherani, calviniani et anglicani item ac catholici confitentur: porro Eucharistia omnia requisita ad sacramentum necessaria præsefert. Adest enim signum sensibile; cum species panis et vini exteriorem formam non amittant, etsi substantia panis et vini transmutetur in corpus et sanguinem Jesu Christi. Hoc vero signum sensibile tria indicat: primo, Salvatoris passionem: « *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini, annuntiabitis* (1) »; secundo, Dei gratiam, quæ nobis ad animæ alimentum et adjumentum in hoc sacramento donatur: « *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo* (2) »; tertio, vitam æternam, quam Jesus Christus promisit: « *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum* (3) ». Etsi vero Eucharistia corpus et sanguinem Jesu Christi contineat sub duplici species panis et vini, non est tamen nisi unum sacramentum; quum duæ veluti partes sacramenti unum habeant eundemque finem, qui est nostra spiritualis refection, eo prorsus modo, quo esus et potus ad corporalem refectionem concurrunt.

4. Eucharistia *vere, realiter et substantialiter* continet corpus,

(1) I. ad Cor. XI, 26.

(2) Joan. VI, 56.

(3) *Ibid.*, 52.

sanguinem, animam et divinitatem Domini nostri, idest, integrum Iesum Christum : idque est fidei dogma, a Tridentino Concilio explicite definitum: « Si quis negaverit, in sanctissimæ Eucharistiæ sacramento contineri *vere, realiter, et substantialiter* corpus et sanguinem, una cum anima et divinitate Domini nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum, sed dixerit, tantummodo esse in eo, ut in signo vel figura, aut virtute, anathema sit (1) ». Corpus Iesu Christi, in Eucharistia præsens, non est neque in pane, neque cum panis substantia, sed locum tenet substantiæ panis, quæ mutatur in corpus Domini nostri, ut substantia vini mutatur in ejus sanguinem; quod Ecclesia *transubstantiationis* nomine designat (2). Ergo, peracta consecratione, in Eucharistia jam non habentur nisi *species*, seu apparentia panis et vini, forma nempe, color, odor et sapor.

Corpus Iesu Christi in Eucharistia, quoad substantiam, idem est ac corpus ex Beata Virgine natum, quod crucifixum fuit, quod resurrexit, et in cælum ascendit; est autem in Eucharistia vivens, et tale, quale erat tunc, cum Iesus apostolis suis dixit: *Hoc est corpus meum*. En quare hoc sacramentum continet corpus, sanguinem, animam de causa et divinitatem Domini nostri. Eadem vero Iesus Christus integer adest sub unaquaque eucharistica specie; cum ex concomitantia sanguis sit sub specie panis, itemque corpus sub specie vini. Cum autem species dividantur, quæque pars, dummodo sit naturaliter sensibilis, adhuc integrum continet Iesu Christi corpus et sanguinem (3).

Corpus autem Iesu Christi non est præsens tantum in consecrationis et communionis instanti; diversimode enim a cæteris sacramentis, quæ absolvuntur una cum actione, qua conficiuntur, Eucharistia est sacramentum permanens, quod perdurat, donec species vel consummantur, vel essentialiter corrumpantur, vel ita minutatim dividantur, ut non amplius sensibiles sint (4).

5. Eucharistia est sacramentum a Domino nostro Iesu Christo institutum. Qui, cum appropinquasset hora transeundi ex hoc mundo ad Patrem, volens cum suis discipulis usque ad consummationem sæculi manere, hoc sacramentum instituit, ut et sui pro nobis amoris excessus testimonium proferret, et in sua Ecclesia perpetuum servaret sacrificium, quod in crucis altari oblaturus erat, et ejus pretium, præcipue ex suimetipsis per communi-

(1) Sess. XIII, can. 1.

(2) Concil. Trid., sess. XIII, can. 2.

(3) *Ibid.*, can. 5.

(4) Concil. Trid., sess. XIII, can. 4.

Denique Eucharistiæ sacramentum institutum fuit, ut
marumstrarum alimonia: « Tamquam spiritualis »
« cibus, quo alantur et confortentur viventes vita illius
« xit: *Qui manducat me, et ipse vivet propter me* (3).

§ 2. De materia Eucharistici sacramenti.

6. Eucharistia item, ac cætera sacramenta, propria
tum materiam tum formam. Panis et vinum habentur
ria necessaria consecrationis, ita, ut nihil aliud, præter
et vinum, consecrari possit. « Tertium est Eucharistiæ
« tum, ait pontifex Eugenius IV (4), cujus materia est
« triticeus et vinum de vite, cui ante consecrationem a
« dicissima admisceri debet ». Panis, quem Eccles
Christi exemplum, semper adhibuit, unus panis qui
ristia conficienda licite et valide adhiberi possit, est pa
ralis, panis proprie dictus, *panis triticeus*. Nequit hinc
panis ex avena, vel hordeo confectus, cujus consecratio
set; et nulla item esset, vel saltem dubia consecratio panis
confecti. Panis vero, in quo parum farinæ a triticea dive
intromissum, illicite semper, valide tamen consecraret
rinæ non triticeæ pars intromissa minima vere sit: si e
æqua pars utriusque farinæ, panis amplius non esset
hinc non esset materia ad sacramentum apta. Panis de
confici aqua naturali; hinc placentæ lacte, vel butyro,
vel saccharo confectæ, materiam exhibent vel ineptam

it ad consecrationem ineptam: levis vero permixtio vel immutatio, quæ panem non corrumpat, consecrationis validitatem non infirmat, sed si scienter fiat, lethaliter illicitam reddit (1).

7. Ad sacramenti validitatem non interest, utrum panis sit azymus, an fermentatus, cum uterque sit panis naturalis. Hinc, cum Latina Ecclesia azymum panem adhibere consuevisset, Ecclesia vero græca fermentatum, concilium Florentiæ habitum anno 1439 statuit, ut suum usum utraque Ecclesia servaret; et græci sacerdotes semper pane fermentato, latini vero pane azymo in consecratione uterentur. Sacerdos, qui aliter ageret, valide quidem consecraret, sed lethaliter peccaret (2). Juxta sententiam communius receptam non liceret sacerdoti latino panem fermentatum consecrare, etsi nullimode posset sibi azymum comparare, id missam die festa celebrandam, vel ad viaticum morienti appeditandum. Reverentia sacramento debita præstat et obligationi missæ audiendæ, et infirmi utilitati, cui communio absolute necessaria non est (3). Aliter tamen res se haberet, si sacerdos missam celebrans, cum post consecrationem animadvertat panem, super quem consecrationis verba protulit, esse minime corruptum, nequeat tunc alium panem habere, præter fermentatum: quo in casu, non modo potest sed immo debet sacerdos panem fermentatum adhibere, ad missam absolvendam, et sacrificium perficiendum (4).

Ea particula eucharistici panis, quæ *hostia* dicitur, debet esse utilis et latior pro sacris mysteriis conficiendis, minor pro filiorum communione; si tamen deficiat hostia major, etiam minor tunc adhiberi potest, cum fideles teneantur missam audire, celebranda sit ad viaticum infirmo ministrandum: si vero minor suboriatur, ne quis inter fideles scandalum inde sumat, de levitate admonendus est.

Materia sacramenti non est solus panis triticeus, sed et vinee proprie dictum, *vinum de vite*. Sacerdos, qui simul non habet panem et vinum, numquam missæ sacrificium peragere potest. Christus corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit; ac sub earum rerum symbolis tradidit, ut sumerent, tradidit, et eisdem, eorumque in sacerdotibus successoribus, ut offerrent præcepit per hæc verba: *Hoc est in meam commemorationem*; uti semper catholica Eccle-

siæ Missalis Rom.: *de defectibus* etc.

Thom. Aquin., *Theol. mor.*, lib. VI, num. 205.

Idem, *de Euchar.*, part. I, cap. 5.

« sia intellexit et docuit (1) ». Consecratio panis sine vino, vel vini sine pane, esset quidem valida, sed illicita et sacrilega. Si ergo inter panis et vini consecrationem sacerdos forte moriatur, vel quomodocumque impotens fiat ad sacrificium proseguendum, alter sacerdos succurrere debet, ut missam perficiat, etsi jam celebraverit vel jejunium fregerit, vel sit censuris adstrictus (2).

9. Vinum naturale tantum sumi potest, ut materia sacramento apta: hinc non potest consecrari neque succus ex malis, pyris, aut cerasis expressus, neque omphacium, neque integer uvæ racemus; cum unus succus ex uvis expressus ut consecrationis materia sumi possit. Attamen mustum, etsi jam habeatur ut vinum, et hinc valide consecrari possit, illicite tamen et lethaliter consecraretur; ut etiam valide, sed illicite consecraretur vinum, quod inascere aut corrumpi inciperet: nulla autem esset consecratio, si vinum jam non esset vinum, sed acetum, vel esset omnino corruptum.

Vinum, cujuscumque sit regionis, consecrari potest: cum tamen vina extranea facile adulterentur, et hinc nulla haberi possit fiducia de eorum integritate, tum generice loquendo, in sacrorum mysteriorum celebratione adhibenda non sunt.

10. Sacri canones jubent paululum aquæ naturalis cum vino in calice misceri, ita ut, ait Eugenius IV, maxima sit vini ~~partis~~ *aqua vero modicissima*. Juxta plurimorum sententiam ~~partis~~ immitti tertia pars aquæ cum duabus vini partibus: at si hæc tertiam partem aqua excederet, dubia evaderet materiæ validitas; prudentius ergo est minorem immittere quantitatem, præsertim si vinum debile sit. Infusio autem aquæ in vino facienda est tempore in missali statuto; si vero tempus hoc præterierit, quin aqua immissa fuerit, reparanda est omissio, quando consecratio nondum facta fuerit; si autem jam fuerit peracta, nihil addendum est, sed sacrificium ita absolvendum. « Si vinum sit factum penitus ac-
 « tum vel penitus putridum, vel de uvis acerbis seu non matu-
 « ris expressum, vel ei admixtum tantum aquæ, ut vinum sit
 « corruptum, non conficitur sacramentum. Si vinum cæperit ac-
 « scere, vel corrumpi, vel fuerit aliquantum acre, vel mustum
 « de uvis tunc expressum, vel fuerit admixta aqua rosacea,
 « seu alterius distillationis, conficitur sacramentum, sed confi-
 « ciens graviter peccat... Si celebrans ante consecrationem calicis
 « advertat, non fuisse appositam aquam, tunc imponat eam, et

(1) Conc. Trid., sess. XXII, can. 1.

(2) Rubricæ Miss. Rom.: *De defect.*

- proferat verba consecrationis. Si id advertat post consecrationem calicis, nullo modo apponat; quia non est de necessitate sacramenti (1) ».

Theologi non consentiunt inter se in statuendo, utrum, necne, vinum gelu concretum sit materia apta ad consecrationem. Sunt, qui talem consecrationem invalidam dicunt; sunt alii, iique plures, qui aliter sentiunt. In hoc opinionum conflictu, illicitum est consecrare vinum gelu coactum; aliudque vinum est sumendum, vel gelu concretum igne est solvendum: quod postremum agendum est etiam cum species fuerint gelu constrictæ post consecrationem (2). « At casu, quo sacerdos illicite consecrasset vinum congelatum, tenendum est pro vere consecrato, nec ille licite posset alterum vinum consecrare, quia puto primam sententiam nulla pollere solida probabilitate (3) ».

Quantitas panis et vini ad sacramentum necessaria non est determinata; cum tamen sacramentalis materia sensibilis esse debeat, tum requiritur saltem, ut panis et vini tanta sit quantitas, quæ sensibus naturaliter discerni possit a cæteris rebus quæ neque panis sint, neque vinum.

11. Quid vero facere debet sacerdos, qui, dum jam missam inceperit, dignoscat panem ad consecrationem dispositum vel non triticeum, vel substantialiter corruptum esse? Si id ante consecrationem dignoscat, hostia illa rejecta, aliam sibi comparare debet, eam offerre, et ita missam proseguere, eam ibi resumendo, ubi pervenerat, quando ineptum panem se adhibere animadvertit. In casu vero, quo jam recitaverit orationem *Suscipe, sancte Pater*, sufficet interius oblationem reiterare; *oblatione saltem mente concepta* (4). Si autem non advertat defectum, nisi in panis sumptione, et hinc antequam calicem sumat, alteram hostiam sibi comparet, eam offerat saltem mentaliter, consecret incipiens ab hisce verbis: *Qui pridie, quam pateretur*, et ita peracta consecratione, statim hostiam sumat, omissis cæteris omnibus cæremoniis et orationibus jam absolutis. In quo quidem casu sacerdos potest, immo debet ita communionem sumere, etsi jejunium fregerit; præceptum enim integritatis in sacrificio servandæ præstat jejunii præcepto. Quod si nondum hostiam corruptam sumpserit, super quam verba consecrationis protulit, eam debet vel ipse sumere post corporis et sanguinis communionem,

(1) Rubricæ Miss. Rom.

(2) *Ibid.*

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 207.

(4) Rubricæ, etc.

vel alicui ex fidelibus sumendam offerre, vel in loco decenti reverenter reponere; at convenientius est, ut ipsemet eam post communionem sumat.

12. « Quod si sacerdos defectum panis advertat post sumptionem sanguinis, apponi debet rursus novus panis et vinum cum aqua; et facta prius oblatione, ut supra, sacerdos consecret, incipiendo ab illis verbis, *qui pridie*; ac statim sumat utramque, et proseguatur missam, ne sacramentum remaneat imperfectum, et ut debitus ordo servetur (1) ». Quam agendi rationem confirmat Benedictus XIV in tractatu de sacrificio Missæ. Omitti tamen poterit nova consecratio vini, si id sine incommodo fieri nequeat; si, ex. gr., vinum faciliter comparari non possit, vel si id inter fideles perturbationem induceret.

13. Eædem regulæ sequendæ quoque sunt respectu defectuum essentialium quos sacerdos celebrans in vino deprehendat. Si, ante calicis consecrationem advertat, vinum in calice non adesse, illud ponere debet cum aqua, oblationem facere, saltem mentaliter, et deinde consecrare, incipiens a verbis *simili modo*. Si vinum deficiens comparare sibi nequeat, et nondum facta sit panis consecratio, ab altari discedat: si vero altera ex speciebus consecrata fuerit, tunc procedendum est et missa absolvenda, ita tamen ut prætermittantur verba et signa, quæ pertinent ad vinum quod deest.

14. Si sacerdos nonnisi postquam ad confractorium immiserit in calicem hostiæ partem, advertat, non fuisse in calice positum vinum sed aquam. Missale Parisiense statuit esse in calice retinendam aquam una cum immisso hostiæ fragmento, superaddita vero tanta vini quantitate quæ ad consecrationem sufficiat. Expeditum sane consilium, si modica aquæ quantitas in calice habeatur: at si non ita modica sit aquæ quantitas, vel si sacerdos difficulter possit tantum vini sumere, quantum in hypothesi requiritur, tunc agendum est juxta Rubricas Missalis Romani, in quibus statuitur, ut deposita aqua in aliquod vas vinum iterum cum aqua ponatur in calice et consecretur, resumendo formulam consecrationis a verbis *Simili modo*, omittendo preces et cæremonias jam peractas. Aqua vero, in qua est hostiæ consecrata fragmentum, post consummationem utriusque speciei sumatur.

15. Si consecrans non advertat vini defectum, nisi post sumptionem corporis, vel etiam post sumptionem hujusce ineptæ ma-

(1) Rubricæ Missalis Rom.

teriae, consecrationem utriusque speciei renovabit, facta prius, saltem mentaliter, oblatione, et statim, etsi non jejunos, utramque speciem sumet. Nova tamen panis consecratio absolute non requiritur; hinc si absque incommodo fieri nequeat, omittatur: ita si missa celebretur in loco publico, ubi plures adsint, poterit ad vitandum scandalum apponi vinum cum aqua, et, facta oblatione, consecrari, sumi, et cætera peragi. Adnotamus, quod si sacerdos in calicis sumptione, ex sapore dignoscat, aquam, non vinum, in calicem infusam fuisse, deglutire debet, quod jam tenet in ore, relicta parte nondum sumpta.

Si, loco vini naturalis, in calicem infusum fuerit acetum, vel vinum penitus corruptum, vel quivis liquor ad consecrationem ineptus, item est agendum, ac si aqua infusa fuisset (1).

16. Quæritur quid facere debeat sacerdos, qui essentialem defectum alterius ex speciebus consecrandis reparare nequeat. In hoc distinguendum, an celebrans defectum advertat ante vel post consecrationem: si *ante*, ab altari discedat, cum non liceat sub una tantum specie consecrationem peragere; moneat tamen fideles de causa missæ absolutionem impediende, ne scandalum inde habeant: si vero *post*, missam prosequatur, ita tamen, ut prætermittat verba et signa, quæ pertinent ad speciem deficientem. Ad ita agendum sufficit, si species deficiens nequeat sollicitè haberi, ita ut populus diutius expectare cogatur: quod si expectando vix *aliquamdiu* haberi possit, expectandum erit, ne sacrificium remaneat imperfectum (2).

In dubio de aptitudine vini aut panis oblati vel offerendi, ante omnia oportet certitudinem sibi de ea comparare: agitur enim de sacramenti validitate. Peracta tamen consecratione non est laudus turbationi locus, sed quieto animo est procedendum; præsertim vero, si jam sumpta fuerit communio, quin in ipsa communionione dubium auferri potuerit (3).

Sacerdos, qui essentialem defectum in sacramentali materia post absolutam missam advertat, cum jam ab altari recesserit, nullimode ad illud redire nec consecrationem repetere debet.

17. Materia consecranda debet adesse coram presbytero, et ex ejus intentione determinari. Revera pronomen demonstrativum *hoc*, *hic*, quod in consecratione adhibetur, rem exprimit præsentem et cognitam. Duplex est autem præsentia, physica

(1) Rubricæ Missalis Ambrosiani conveniunt quoad hæc omnia cum rubricis Missalis Romani, habita ratione diversarum orationum quoad oblationem.

(2) Rubricæ missalis, etc.

(3) *Conférences d'Angers*.

nempe, quæ est rei ipsius præsentia; et moralis, quæ est ipsa-
met præsentia cognita: jammodo ad sacramenti validitatem re-
quiritur moralis panis et vini præsentia; nempe tum realis pa-
nis et vini præsentia super altare, tum celebrantis adver-
tentia ad hanc panis et vini præsentiam, et insuper ejus inten-
tio consecrandi hunc panem, et hoc vinum. Hinc panis in ta-
bernaculo positus non posset consecrari, etsi sacerdos conse-
crare eum vellet; neque item consecraretur vinum positum in
urceolo apud altare. At si panis fuerit super altare, et etiam
super corporale, in pyxide inclusus, vel si celebrans calicem de-
tegere omiserit, panis in pyxide et vinum in calice nihilominus
consecrantur, si sacerdos ea super corporale posuerit, vel poni
jusserit, ad ea consecranda. Si vero pyxis hostias continens es-
set quidem super altare, sed extra corporale, consecratio dubia
foret; hinc hujusmodi hostiæ, vel iterum consecrandæ in alia
missa, vel post communionem sumendæ essent. Aliter tamen si
pyxis, licet extra corporale, ita tamen sit proxima, ut ipsum pene
contingat: tunc enim intentio, quam sacerdos habebat de illis
hostiis consecrandis, non esset sublata ex eo quod fuerit omissa
conveniens collocatio. Ad hæc adnotandum putamus, nullimode
consecrari hostias sub altaris mappa, vel sub corporali positas,
tum quia hostiæ ita collocatæ haberi nequeunt ut moraliter præ-
sentes, tum quia celebrans nequit habere intentionem conse-
crandi hostias ita collocatas. Item si panis super corporale po-
natur, quem celebrans neque sciat, neque advertat, vel, etsi ad-
vertat, consecrare nolit.

18. Intentio sacerdotis relate ad consecrationem debet esse
determinata: sacerdos, qui habens coram se quemdam hostia-
rum numerum, de iis tamen consecrare nollet, nisi hanc et il-
lam, has tantum consecraret, et non cæteras: at si habens co-
ram se decem hostias, novem solummodo consecrare vellet, in-
dividuatum non determinans hasce novem, nullam consecraret.

Ad quasvis difficultates circa hoc avertendas, sacerdos semper
intentionem suam indiscriminatim extendere debet ad omnes
hostias, quæ sint coram se; tunc enim consecratio valida erit,
etsi numerus hostiarum non innotescat, vel etiam diversus a
vero putetur. Si talis sit intentio, qui duas hostias præ manibus
teneat, putans unam tantum habere, utramque vere consecrat.

19. Non habentur ut consecratæ illæ vini guttæ, quæ extra
calicem fuerint effusæ, cum nequeant ullimode haberi ut partes
materiæ, quæ offertur ad sacrificium. Quid vero de guttis, quæ
interiori calicis parieti adhæreant? Plures theologi eas habent

ut non consecratas quia cum sanguine unum idemque non efficiunt; intentio vero celebrantis est de consecrando vino, quod in imo calicis simul jacens, unum veluti corpus efformat. Animadvertit præterea emin. Gousset, ad hujus sententiæ confirmationem, unam vini guttam disjuncte sumptam, non esse materiam ad sacramentum sufficientem; tunc enim verbum *bibite* suam non haberet applicationem. Attamen celebrans debet hasce guttas una cum sanguine sumere, vel postea in ablutione. Fragmenta vero quæ ante consecrationem ab hostiis sejungantur, non habentur, ut consecrata, quia intentio sacerdotis nequit in ea rationabiliter ferri. Quæ sejunguntur post consecrationem, e contra vere sunt consecrata, et sacramentalia, dummodo ita sint naturaliter sensibilia, ut possint a quacumque alia materia secerni.

§ 3. De Eucharistici sacramenti forma.

20. Censetur communiter, transubstantiationem panis et vini in corpus et sanguinem Jesu Christi confici vi horum verborum: *Hoc est corpus meum; hic est calix sanguinis meis*; atque hæc verba, uti etiam formas aliorum sacramentorum, operari per semetipsa illud quod significant, quin necesse sit iisdem addere aliquam precem. Attamen, quoties presbyter missam celebrat, stricte tenetur integras adhibere formulas in missæ canone constitutas, tum pro consecratione panis, tum pro consecratione vini, idest a vocibus: *Qui pridie* etc. — *Simili modo* etc.

Omnia autem ea verba pronunciari debent uti in missæ canone exhibentur, licet neque omnia, neque eodem modo inveniantur apud sacros illos scriptores qui de SS. Eucharistiæ institutione sermonem fecerunt. Nihil in illis immutare omnino licet. Cum enim ea omnia ut sacramentalia habeantur, tum etiam accidentaliter minimaque de iis immutatio, si voluntaria, mortalis faciliter fieret. Maximum vero crimen patraret, qui auderet alteram sufficere formulam eucharisticam diversam a formula romani missalis, sub prætextu, quod hæc non fuerit integre excerpta e sacris scripturis; ut si quis sustolleret, ex, gr., verbum *æterni*, vel *mysterium fidei*, quæ nos a traditione accepimus. Non ergo potest absque peccato mortali voluntarie omitti ullum ex verbis, quæ Ecclesiæ praxis in formulam sacramentalem consecrationis iniecit. En Rubricæ sententia: « Verba consecrationis, quæ sunt forma hujus sacramenti, sunt hæc: *hoc est enim corpus meum*; et *hic est enim calix sanguinis mei novi et æterni testamenti, mysterium*

« *fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (1). Si quis autem aliquid diminueret, vel mutaret de forma consecrationis corporis et sanguinis, et in ipsa verborum immutatione verba idem non significarent, non conficeret sacramentum. Si vero aliquid adderet, quod significatio nem non mutaret, conficeret quidem, sed gravissime peccaret ». Additio vel omissio, quantumvis per se levis, si deliberate fiat, gravis materia est. « Revera, ait D. Alphonsus, in re tam gravi non videtur levis materia, quæcumque levis mutatio deliberate opposita (2) ». Hæc refert s. Doctor loquens de verbo *enim*. Aliter tamen esset, si hæc omissio fieret ex inadvertentia, ex animi alienatione, tunc etiam, cum de hoc attentionis defectu sacerdos ipse aliquatenus culpabilis esset.

21. Quævis immutatio sustollens verbis consecrationis veram eorum significationem, consecrationem invalidam facit. Hinc qui diceret: *Hoc est corpus Christi, Hic est calix sanguinis Christi*, non consecraret; necesse est enim, ut sacerdos loquatur in nomine et persona Jesu Christi. Item non consecraret, qui diceret: *hic* (adverbium) *est corpus meum*.

Mutatio vero in hoc, ut in cæteris sacramentis, fieri potest vel addendo, vel omittendo, vel transferendo, vel interrumpendo, vel corrumpendo.

Quoad omissiones vel mutationes, quæ in formula sacramentali occurrerint, oportet conformare Missalis Rubricæ, quæ hæc habet: « Si celebrans non recordetur, se dixisse ea, quæ in consecratione communiter dicuntur, non debet propterea turbari. Si tamen certo ei constet, se omisisse aliquid eorum, quæ sunt de necessitate sacramenti, idest formam consecrationis, seu partem, resumat ipsam formam, et cætera prosecutur per ordinem. Si vero valde probabiliter dubitat, se aliquid essentielle omisisse, iteret formam, saltem sub tertia conditione. Si autem non sunt de necessitate sacramenti, non resumat, sed procedat ulterius ». At si sacerdos scrupulis agitur, ita ut habituali mentis infirmitate dubitet de reali, vel de integra pronuntiatione formæ sacramentalis, tum spiritualis ejus director eum prohibere debet a quavis repetitione, nisi forte ipse ita sit certus de essentiali omissione, ut eam per juramentum confirmare possit.

22. Si sacerdos, moraliter certus se protulisse verba *hic est enim calix sanguinis mei*, dubitet, an protulerit sequentia verba,

(1) Sunt eadem prorsus verba consecrationis etiam in missali ambrosiano.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 220.

novi et æterni testamenti, etc.. tenetur ne consecrationem repetere? Negative respondendum putat card. Goussel, quia etsi Rubricæ hæc postrema verba in formula sacramentali recenseant, est tamen communiter receptum, formam essentialem ad vini consecrationem in hisce tantum verbis contineri: *hic est calix sanguinis mei*. Attamen s. Alphonsus opinatur, consecrationem esse sub conditione innovandam: « In praxi certum est, quod sacerdos graviter peccaret, si non proferret omnia verba, quæ in consecratione calicis habentur; et si forte tantum prima verba dixisset, deberet utique sub conditione et integram repetere formam (1) ». Qui ex mentis alienatione formam pro calicis consecratione super panem protulerit, debet consecrationem panis regulariter repetere, deinde et consecrationem vini; quia nullimode supponi potest, eum intentionem vel virtualement tantum habuisse vini consecrandi: stulte enim et criminose ageret qui ita ordinem sacrificii invertere vellet. Si vero errorem non advertat, nisi post elevationem hostiæ, innovet quidem consecrationem, sed ad vitanda scandala et murmura elevationem non repetat.

23. Sacerdos, qui advertat, se neque panem, neque vinum valide consecrasse, tenetur ne semper utriusque speciei consecrationem repetere? an potest interdum utramque consecrationem omittere? Si sacerdos advertat errorem antequam aliquid sumpserit de speciebus non consecratis, consecrare debet, ne fideles in errore detineat circa sacrificii realitatem. Si vero errorem advertat postquam aliquid sumpserit, *generice loquendo* consecrationem omittere debet. cum ex una parte non amplius sit jejunos, ex altera non sit sacrificium adimplendum, cum ne fuerit quidem inceptum. Ad vitandum vero scandalum preces recitare debet quibus missa absolvatur, iis tantum omissis, quæ ad communionem pertinent: diximus *generice loquendo*; si enim ex sacerdotis errore plures fideles communione privarentur, ad quam se jam dispositos tenerent, ita ut scandalum obvenire posset, vel generalis querela, emin. Goussel opinatur, sacerdotem, etsi non jejunum posse consecrationem rite perlicere, et sacrificium absolvere.

Cum vero sacerdos unam vel alteram consecrationem innovare debeat, eam juxta rubricæ monitum incipiat a verbis, *qui pridie*, si facienda sit consecratio panis; vel si vini, a verbis *simili modo*: hæc enim verba, quæ immediate præcedunt consecrationem, distincte ordinem et exitum actionis commemorant,

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 225.

de cujus memoriæ celebratione Jesus Christus ministris suis mandavit.

24. « Oportet autem verba consecrationis proferte distincte, reverenter, continua serie, et naturaliter, quemadmodum fert ratio sermonis communis quidem, sed gravis et serii. Hinc improbandi sacerdotes, aliunde æstimatione digni, quorum aliqui talem ponunt moram inter singula verba, ut eorum sensum et nexum pene dissolvant; alii vero unumquodque verbum ita violenter emittunt, ut capite et corpore tremantes convolutionibus agitari videantur. Isti, ut nihil omittant, omnia pervertunt, ita ut *hoc fiat hocche, meum fiat meumme*, et ita dic de cæteris. Nos eos de hoc tantum adprecamur, ut advertant, num sit credendum, Jesum Christum ita loquutum fuisse cum sanctam instituit Eucharistiam. Certum est insuper, quod huiusmodi absurdæ commotiones pios homines contristant, simplices stupefaciunt, et libertinos ad risum provocant (1). Magis autem improbandi sacerdotes, qui verba consecrationis lingua tam præcipiti, et tono tam libero et profano proferunt, ut Jesum Christum non nisi ad proprium iudicium advocare videantur.

§ 4. De Eucharistici sacramenti effectibus.

25. Eucharistiæ sacramentum gratiam iis confert, qui illud digne suscipiunt. Jesus Christus hoc sacramentum instituit, ut esset animarum cibus, vitamque promisit iis, qui necessariis dispositionibus ornati ad illud accedunt. Attamen cum Eucharistia recenseatur inter sacramenta *vivorum*, et hinc vitam spiritualem jam supponat in iis qui illud suscipiunt, non ideo ordinario communicat primam gratiam sanctificantem, quæ peccatum mortale delens, peccatorem justificat, quæque baptismo et poenitentia præcipue obtinetur. Eucharistia vero instituta fuit ad hanc gratiam, quam etiam habitualement dicimus, in nobis augendam et confirmandam, animas nostras enutriendo corpore et sanguine Jesu Christi, eique nos strictius uniendo, ita ut Jesu Christi vita ipsi vivamus. Hinc Eucharistia est veluti resurrectionis pignus, quæ nos gloriæ Jesu Christi participes faciet.

26. Diximus tamen *ordinario*: divus enim Thomas plurimique inter theologos docent communionem interdum veluti *extraor-*

(1) Collet, *Traité des saints Mystères*, cap. V, art. 11.

dinario peccatum mortale remittere et primam gratiam sanctificantem conferre; quod tum accidit, cum quis lethali gravatus peccato, putans se habere conscientiam mundam, corpus Jesu Christi devote suscipit: « Si quis, ait d. Thomas, facta diligenti « discussione suæ conscientiae, quamvis forte non sufficienti, ad « corpus Christi accedat, aliquo peccato mortali in ipso manente, quod ejus cognitionem præterfugiat, non peccat; immo « magis ex vi sacramenti remissionem consequitur (1) ». Hæc eadem sententia est s. Alphonsi, s. Antonini, card. Bellarmini, Suarezii, Silvii, Natalis Alexandri, Billuart, uno verbo, est communior theologorum sententia (2). Verum quidem est, ut docet Tridentina synodus, sacramenta gratiam non conferre, nisi *non ponentibus obicem*: sed, subdit Collet, non peccatum, sed tantum affectus ad peccatum obicem gratiæ ponit: « Peccator « obicem gratiæ ponit, *cum in peccato sibi complacere per- « severat*; sed peccatum per se et immediate obicem non « ponit (3) ».

27. Alter communionis effectus est peccatorum venialium remissio; Eucharistia est nimirum antidotum, quo, juxta Tridentini « verba, liberamur a culpis quotidianis ». Et s. Ambrosius (4): « Iste panis quotidian sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis ». S. Thomas: « Virtute hujus sacramenti remittuntur peccata venialia (5) ».

Tertius Eucharistiæ effectus est remissio pœnæ temporalis peccato debitæ. Hæc tamen remissio non directe obtinetur, sed indirecte ex actibus charitatis, quos in suscipiendo Christi sacramento anima devota concipit et elicit. Hinc hujusmodi effectus major minorve est, pro communicantis fervore et devotione: « Ex consequenti per quamdam concomitantiam ad principalem « effectum homo consequitur remissionem pœnæ, non quidem « totius, sed secundum modum suæ devotionis et fervoris (6) ».

28. Quartus Eucharistiæ effectus est, ut per ipsam a peccatis mortalitas præservemur, uti docet Tridentinum. Revera hoc sacramentum concupiscentiam coercet, contra tentationes præmunit, et in viam salutis inoffenso pede, tutisque gressibus procedere nos facit.

(1) In 4, distinct. 9, quæst. 1.

(2) Vide in tractatu de Sacramentis in genere, ubi de Sacramentorum effectibus.

(3) De Euchar., p. I, cap. 8.

(4) De Sacram. lib. V, cap. 4.

(5) S. Thom., Sum., part. III, quæst. 79, art. 4.

(6) Ibid., art. 5.

Denique, ut diximus, Eucharistia Jesu Christo nos intime conjungit, et jus tribuit ad resurrectionem. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die* (1) — Eucharistia insuper est symbolum mystici corporis, cujus Dominus Jesus est, caput, nos vero membra sumus. « Symbolum unius illius corporis, cujus ipse caput existit, cui-
« que nos, tamquam membra, arctissima fidei, spei et charitatis
« connexionē adstrictos esse voluit, ut idipsum omnes dicere-
« mus, nec essent in nobis schismata (2) ».

§ 5. *De ministro Eucharistici sacramenti quoad consecrationem.*

29. In sacramento Eucharistiæ distingui debet minister consecrationis a ministro dispensationis. De fide est, solos episcopos et presbyteros esse ministro eucharisticæ consecrationis. Apostolis enim solis, eorumque in sacerdotio successoribus Jesus Christus contulit consecrandi potestatem, quando illis dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*. « Hoc itaque sacramentum
« nemo potest conficere, ait concilium Lateranense quartum, nisi
« sacerdos qui rite fuerit ordinatus ». Concilium vero Tridentinum hæc habet: « Si quis dixerit, illis verbis: *hoc facite in*
« *meam commemorationem*, Christum non instituisse Apostolos
« sacerdotes; aut non ordinasse, ut ipsi, aliique sacerdotes of-
« ferrent corpus et sanguinem suum; anathema sit (3) ». Potestas consecrandi et offerendi sacrificium, quod a sacramento sub utraque specie inseparabile est, ita inhæret characteri sacerdotali, ut quilibet presbyter, quomodocumque indignus, et etiam hæreticus, excommunicatus, degradatus, valide tamen consecret, si verba sacramentalia super sacramenti materiam proferat, cum intentione faciendi id, quod facit Ecclesia. Sacerdos tamen, qui sit lethali culpa fœdatus, si sacra peragat mysteria, sacrilegii reum se facit.

30. Ut digne conficiatur eucharisticum sacramentum, requiritur status gratiæ, vel saltem prudens fiducia de conscientia puritate. Cum homo semper ignoret, utrum coram Deo amore an odio dignus sit, hinc absolute necessarium non est ad vitandum

(1) Joan. VI.

(2) Conc. Trid., sess. XIII, can. 2.

(3) Sess. XXIII, can. 2.

ilegium, ut qui consecrat aut communicat vere in statu gra-
 existat; at sufficit si prudenter se liberum existimet a le-
 li peccato: aliter enim quisnam auderet ad sacra mysteria
 edere? « Status gratiæ, ait Billuart (1), in re non requiritur
 necessario, ut quis eximatur a peccato indignæ tractationis
 sacramentorum; sed sufficit quod prudenter existimetur ta-
 is ». Hinc Tridentina synodus, dum exigit, ut qui lethale
 catum commiserit, pœnitentiæ tribunal adeat, priusquam ad
 haristiam accedat, supponit tamen, quod ipse sui peccati
 scientiam, seu cognitionem habeat, *sibi conscius*. Si vero sa-
 los sibi vere conscius sit de peccato lethali, quantumvis con-
 as, non audet tamen missam celebrare nisi pœnitentiæ sa-
 nento conscientiam emundaverit. Formale est Tridentini de-
 um (2): « Ecclesiastica consuetudo declarat, eam probationem
 necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati,
 quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramen-
 ali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat; quod
 christianis omnibus, etiam ab iis sacerdotibus, quibus ex of-
 icio incubuerit celebrare, hæc sancta synodus perpetuo ser-
 andum esse decrevit, modo non desit illis copia confessoris:
 quod si, necessitate urgente, sacerdos absque prævia confes-
 sione celebraverit, quamprimum confiteatur ». Hinc concilium
 lam admittit exceptionem, nisi pro sacerdote qui, *urgente*
brandi necessitate, cum nempe missam sine gravi inconve-
 nti omittere nequeat, nec sacerdotem tunc inveniat apud
 am confiteatur; quo in casu celebrans tenetur perfectum con-
 ionis actum elicere cum firmo proposito quamprimum con-
 ndi.

11. Urgens necessitas locum habet, cum sacerdos, sacris my-
 riis jam ultra consecrationem perductis, de gravi peccato re-
 detur: tunc non modo potest, sed immo debet proseguire ne
 rificium imperfectum relinquat. Sufficit in hoc casu si coram
 o se humiliet, veniam petat et contritionem eliciat. « Si in
 ipsa celebratione missæ sacerdos recordetur se esse in pec-
 cato mortali, conteratur cum proposito confitendi et satisfa-
 ciendi (3) ». Idem dic de presbytero, qui devinciatur suspen-
 sione, excommunicatione, interdicto vel irregularitate; tunc enim
 curanda integritas sacrificii præstat obligationi petendæ absolu-

1) De Sacram., diss. V, art. 5.

2) Sess. XIII, can. 7.

3) Rubricæ, etc.

• tionis. Si recordetur, se esse excommunicatum, vel suspensum, • similiter conteratur cum proposito petendi absolutionem (1) ».

At sacerdos debet ne prosequi in missæ celebratione si ante consecrationem advertat, se esse vel lethaliter culpabilem vel excommunicatum, suspensum, interdictum, irregularem? Rubricæ hæc habent: « Ante consecrationem, si non timetur scandalum, debet missam inceptam deserere ». Scandalum vero non esset timendum, si agatur de loci sacri interdicto, vel de materiali irregularitate, ut si sacerdos non posset dexteram adhibere. Quibus in casibus ad scandalum præveniendum sufficit si fideles admoneantur de causa missæ absolutionem impediens. At si agatur de impedimento ex culpa, ita, ut sacerdos debeat vel confessarium apud altare ad se accersere ut ab eo absolutionem accipiat, vel ab altari discedere, ut confessarium adeat; tum etsi perpauci essent fideles adstantes, scandalum proculdubio exoriretur. Hanc ergo amplectimur ut regulam generalem; quod sacerdos, coram aliis celebrans, qui propriam indignitatem non advertat nisi post inceptam missam, progredi possit, dummodo contritionem concipiat cum proposito quam primum confitendi. Si qui vero theologi dubitant de scandali existentia, advertimus cum La-Luzerne (2), scandalum semper adesse, quoties fideles adsint. Quodnam enim iudicium sibi efformare possunt de sacerdote, qui ab altari discedat, ut confessorem adeat, nisi hoc, quod nempe gravi culpa inquinetur?... Et si enim unus tantum fidelis adstaret, neque huic uni esset præbenda occasio, male de presbytero sentiendi... Consequitur ergo, numquam ob hanc causam esse interrumpendam missam, semel ac fuerit incepta. Quod autem dicimus de sacerdote, qui missam inceperit, item dicimus de eo qui ad altare accessit, ut missam celebret, etsi eam nondum inceperit.

At idem ne dicendum de sacerdote, qui adhuc in sacristia immoretur? Si missæ signum datum fuerit, et fideles in ecclesiam conveniant, neque adsit sacerdos, qui confessionem recipere possit, nullusque subeat plausibilis prætextus ad missam omittendam, opinamur cum card. Gousset, sacerdotem in tali statu constitutum, post elicited contritionis actum celebrare posse. Neque ipse posset sibi sumere excusationem ex ægra valetudine; hoc enim esset mendacium, vel restrictio mentalis æque valens ac mendacium. Non posset item simulare turbationem

(1) Rubricæ, etc.

(2) *Instructions sur le Rituel de Langres*, chap. VI.

violentam et improvisam : et hoc enim esset mendacium , quod nusquam facile delegi posset.

32. Urgens necessitas , de qua loquitur Tridentinum , adest etiam quando parochus vel vicarius missam celebrare tenetur , sive quod sit dies festus , vel dies , qua fideles ex particulari devotione missam audire solent ; sive quod instet obligatio consecrandi ad communicandum infirmum , vel etiam sanum , qui nisi communicet , gratiam jubilæi , aut plenariæ indulgentiæ amittat ; sive quod benedicendum sit matrimonium , et illud contrahentes , vel eorum parentes missam audire velint ; sive denique quod sint gerenda funera , una cum missa solemni , quæ in crastinum differri nequeat. Supponimus tamen semper non adesse neque coram confessarii , neque alterum presbyterum , qui parochi vel vicarii locum tenere possit.

33. Occurrit hic quæstio : utrum nempe parochus , quem , sive propter censuram , in quam incidit , sive propter ejus habitudinem graviter culpabilem , confessarius absolvere non potuerit , debeat missam celebrare in sua parœcia die festo , deficiente lico sacerdote ? Peccatum illius parochi occultum supponitur , ita ut is nequeat a celebrando abstinere absque periculo gravis iniuriæ aut scandali. Respondemus igitur : celebret , cum ad id ex officio teneatur , sed non celebret , nisi post actum perfectæ contritionis , adjecto proposito revertendi quamprimum ad sacrum tribunal , et præcepto satisfaciendi. In hoc enim casu fidelium scandalum evitari non posset , nisi parochus vere ægrotaret. Frangere vero jejunium ut inde sumatur prætextus ad missam omittendam non liceret : esset enim fallax simulatio. « Omissio missæ quæ populo debetur , quam populus expectat , nequit non inurere infamiam presbytero et scandalum fidelibus. Atqui lex vetustior et strictior , quam lex confessionis , jubet hæc vitare , quæ directe charitatem lædunt » (1).

34. Sacerdos vero censetur non habere copiam confessarii , cum nullus adsit sacerdos approbatus , et ipse nequeat alio eum adire , ratione sive brevis temporis , sive nimiae locorum distantiae , sive infirmæ valetudinis , sive asperitatis viarum , sive inclementiæ tempestatis (2). Censetur etiam confessor deesse , cum etsi sacerdos adsit , ei tamen confessio fieri nequeat , quin vel penitenti , vel confessario , vel alteri cuivis notabile damnum eveniat (3) ; uti si confessarius adstans sive jure , sive injuste

(1) Collet : *Des saints mystères*, cap. 2, § 7.

(2) S. Alphons. *Theol. mor.*, lib. VI, n. 264.

(3) *Ibid.* — La-Luzerne, *sur le Rituel de Langres*, chap. VI, art. 5.

haberetur imprudens, inconsideratus, impudens, vel etiam minus cautus de sacramentali secreto, et hisce, aliisve defectibus repugnantiam plus minusve rationabilem, sed insuperabilem excitaret in animum illius qui confiteri vellet. Denique missam celebraturus non tenetur confiteri, si presbyter adstans jurisdictionem non habeat, vel facultatem non teneat absolvendi a peccato, quod pœnitens confiteri debet.

35. Qui urgente necessitate, etsi *sibi conscius de peccato mortali*, missam tamen celebraverit absque confessione vel non oblenta sacramentali absolutione, sub pœna peccati mortalis *quamprimum confiteatur*, ait concilium Tridentinum. Istud autem *confiteatur* accipiendum est non ut consilium, sed ut verum et strictum præceptum, uti declaravit Alexander VII (1). *Quamprimum*: sacerdos nempe tenetur confiteri, non quando sibi erit commodum, vel tempus aderit ordinarium confitendi, sed statim ac confessarium adire possit: sententiam huic contrariam idem pontifex damnavit. Non est tamen ita severe sumenda lex ut obligetur sacerdos, vix ac ab altari discesserit, confessarium sollicitè conquirere: at hæc sollicitudo debet moraliter æstimari, inspectis circumstantiis. Si is iterum crastina die celebrare debet, habeat autem copiam confessarii, tenetur absque dilatione confiteri; si vero non teneatur celebrare, potest ad secundam aut tertiam diem differre, etsi habeat commodum confitendi.

• *Quamprimum* debet moraliter intelligi, et bene extenditur ad spatium trium dierum (2) ».

36. Præceptum jejunii, de quo in sequentibus agemus, obligat omnes qui communicare velint; hinc et sacerdotes celebraturos. Pro iis tamen plures, quam pro simplicibus fidelibus, exceptiones admittit. Si sacerdos dum celebrat morte vel morbo corripiatur post consecrationem, nullusque adsit jejunus sacerdos, adsit vero qui jejunium fregerit, iste potest, immo debet sacrificium perficere. Item sacerdos, qui essentialem alterutrius speciei defectum advertat, postquam eandem speciem sumpserit, debet, etsi non jejunus, consecrationem et communionem reiterare. Item missam prosequi et absolvere debet sacerdos, qui, peracta consecratione, meminerit se aliquid post mediam noctem comedisse aut bibisse. At si id adverteret ante consecrationem,

• tutius reputarem, ait s. Thomas, quod missam inceptam desereret, nisi grave scandalum timeretur (3) ». Cum vero im-

(1) Decr. an. 1666.

(2) Liguorius, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 206.

(3) *Sum.*, part. III, quæst. 85, art. 6.

possibile pene sit, quod ex missæ interruptione scandalum non exoriat, suspicionesque de sacerdotis probitate non efformentur, nisi forte is sit notoriæ sanctitatis, tum hæc est habenda regula generalis, ut sacerdos, qui incepta missa recordetur, se non esse jejunum, missam prosequi debeat. Quod etiam dicendum si sacerdos, etsi nondum incepta missa, ad altare tamen jam accesserit, vel etiam cum adhuc in sacristia immoretur, sed jam fideles in ecclesiam convenerint, et missam expectent, ut in his omnibus sentit emin. Gousset.

37. Sacerdos, qui ex inadvertentia aliquid post mediam noctem sumpserit, poterit ne celebrare, si missa sit necessaria ad viaticum pro infirmo comparandum? Stant hinc inde theologi; communior tamen est sententia negans. Unde s. Ligorius: « Primam sententiam probabilem puto, sed hæc secunda mihi probabilius videtur »; subdit tamen: « Nisi moribundus non possit sacramento poenitentiae vel extremæ unctionis muniri: nam in hoc casu Eucharistia poterit esse sacramentum necessitatis, ut ille ex attrito fiat contritus (1) ». At id contingere nequit, nisi perraro. Iosuper Collet neque in hoc casu censet licitum esse celebrare, genericè loquendo; attamen subdit: « Nullimode tamen damnarem eos, qui re coram Deo bene perpensa, aliter agere opportunius duxerint: Dominus enim, cui famulamur, nimis bonus est, ut actum a charitate tantum exortum improbare possit; et ipsemet id perficerem quibusdam in circumstantiis, ut si ægrotus violenter tentationibus exagitatus sive doloribus asperè vexatus, nullum haberet solamen nisi in Eucharistia (2) ». Quod Collet fecisset, et nos certe facere possemus, etiamsi id faciendi non adesset obligatio.

38. Parochus non jejunus poterit ne, deficiente quovis alio presbytero, missam celebrare die valde solemni, ut Paschatis, Patroni, vel Primæ Communionis? Censemus tum posse celebrare; aliter enim præberetur occasio vehementibus murmurationibus, et etiam calumniis, hisce præsertim temporibus, quibus mos est sacerdotes undequaque audacter et cum iniquo gaudio carpere. « Unus ex casibus, in quibus permittitur celebrare sacerdoti non jejunato, tum adest, cum aliter scandalum vel grave detrimentum averti nequeat. Ratio hæc est quia humanæ leges, et sæpe etiam leges positivæ divinæ, talibus in circumstantiis non obligant. Hæc est d. Thomæ sententia communiter rece-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 286.

(2) *Des saints Mystères*, chap. II.

« pla (1) ». At non posset ne sacerdos injuriosas suspiciones præcavere, manifestando rationem, qua a celebrando impeditur? Non ita credimus; difficulter enim fidem sibi obtineret: at si in speciali casu, ex cognitis parœcianorum sensibus, certus ipse sit quoscumque malos effectus præcavendi, revereatur quidem jejunii legem: res suæ prudentiæ committenda est.

39. « Si sacerdos, ait De-la-Luzerne, die Natalis in prima missa ablutiones per inadvertentiam sumpserit, nequit alias missas celebrare, nisi id sit necessarium vel ad missam parœcianis procurandam, vel ad scandalum vitandum, quod tamen per raro contingere potest (2) ». At obligatio fidelium de missa die festo audienda non est per se ratio sufficiens, ut sacerdos non jejunus iterum celebret. Hinc putamus, parochum aut vicarium non posse alteram missam celebrare, nisi ex ommissa talis missæ celebratione gravia sint metuenda inconvenientia. Ipsius autem sacerdotis est in praxi judicare de hoc, inspectis locorum et personarum circumstantiis. Cæteris paribus, minoris est momenti missam omittere die dominica, quam die magnæ solemnitatis, vel festi patronalis, vel primæ communionis, ad quam pueri parati jam adsint.

40. Si presbyter, sumpta ablutione, advertat hostiæ fragmentum in corporali vel patena, vel mappa altaris, illud sumere debet, etsi non sit jejunus, quia pertinet ad sacrificium (3). Si vero integra hostia supersit, in ciborio reponat, vel presbytero postea celebraturo sumendam relinquat. Si neque hoc neque illud fieri possit, decenter in calice vel in patena depositam servet. Si denique sacerdos non habeat, quomodo eam decenter servet, ut evenire potest in sacello, ubi perraro data occasione celebretur, tunc ajunt Rubricæ: « Potest eam ipsemet sumere ». Potest ne vero omnia indiscriminatim sumere fragmenta, et quæ supersint e missa alterius sacerdotis? Discrepant auctores; affirmat autem emin. Gousset Colleto innixus, quia nimis difficile, et sæpe impossibile est discernere, si hoc vel illud fragmentum ad postremam potius, quam ad anteriorem missam pertineat (4).

41. Presbyter itaque donec est ad altare, fragmenta sumere potest quæ post communionem deprehendit. At vero sumere de ea debet semel ac ab altari discesserit? Id quidem potest ex communi sententia, etiamsi jam sacerdotales vestes exuerit, cum

(1) Collet: *des saints Mystères*, cap. II.

(2) *Instructions sur le rituel de Langres*, chap. VI, art. 5.

(3) Rubricæ Missalis Rom.

(4) Collet, *ibid.*

ea fragmenta decenter conservare nequeat. Benedictus XIV docet sacerdotem adhuc missæ vestibus indutum posse quovis in casu ea fragmenta sumere ut complementum sacrificii dudum oblatis. Alii vero doctores censent ea esse colligenda et in ciborio reponenda. Unde card. Gousset putat statuendam esse quamdam differentiam inter fragmenta, quæ satis commode sensibus percipi possint ut sacramentalia habeantur, et ea quæ ita exigua sunt, ut neque visu neque gustu ab aliis rebus quibuscumque distingui amplius possint; atque illa censet in ciborio esse reponenda, hæc vero sumenda etiam post deposita sacrificii indumenta.

42. Rubricæ sacerdotem jubent, ne ad sacra mysteria celebranda accedat, nisi prius matutinum et laudes recitaverit. Potest ne quis hanc regulam absque peccato prætermittere? Plures assentiunt, æstimantes hanc regulam non obligationem, sed consilium proferre. Alii s. Antonino obsequentes putant, eam sub gravi obligare. Communius tamen et probabilius damnatur culpa, sed tantum veniali sacerdos, qui huiusmodi recitationem post missam transferat; absolvitur immo ab omni culpa, si id aliqua ratione acriat. « A culpa veniali excusabit quælibet mediocris causa rationabilis; puta si dans eleemosynam postulet, ut statim celebretur, si expectet populus aut aliqua persona gravis; si tempus celebrandi transcat, vel instet commoditas studii, itineris, et similia (1) ».

§ 6. De ministro ad sacramenti Eucharistiæ dispensationem.

43. Soli episcopi et presbyteri sunt ordinarii ministri dispensationis Eucharistiæ. « Semper in Ecclesia Dei mos fuit, ut laici a sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes se ipsos communicarent; qui mos, tamquam ex traditione apostolica descendens, jure ac merito retineri debet(2) ». Præter characterem sacerdotalem, requiritur etiam quædam jurisdictio ordinaria vel delegata, expressa vel præsumpta, ut Eucharistia convenienter dispensetur: administratio enim sacramentorum est inter ministerii pastoralis attributiones. Sed juxta Ecclesiæ votum, quæ vellet, ut omnes fideles missæ adstantes communionem reciperent (3), consuetudine invaluit, ut, qui ad sacra

(1) Ligorius, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 347.

(2) Conc. Trid., sess. XIII, can. 8.

(3) *Ibid.*, sess. XXII, can. 6.

mysteria celebranda admittitur, jam possit etiam communicare fideles, qui ad eucharisticam mensam accedant. Communio tamen paschalis. prima puerorum communio, quæ in ipsa parœcia cum quadam solemnitate fiat (nihil enim impedit quominus et extra tempus paschale et in quacumque ecclesia puer bene dispositus ad mensam eucharisticam primo accedat), et viatici ad infirmorum delatio reservantur parochi, aut presbytero per pontificem, vel episcopum, vel parochum delegato.

44. Diaconi et ipsi sunt communionis ministri, sed extraordinarii. Prioribus Ecclesiæ temporibus ipsi Eucharistiam satis communiter administrabant ex delegatione quam a presbytero vel episcopo habebant: at cum presbyterorum numerus augeri cœpit, diaconi paulatim facultatem hanc amiserunt; et in actuali disciplina diacono non licet communionem administrare, nisi in casu, quo infirmus, absque ejus subsidio, sine viatico mori periclitaretur. « Omnes conveniunt, quod in necessitate extrema, « absente sacerdote, poterit et tenebitur viaticum ministrare, ad « huc sine commissione (1) ». Id facere debet etiamsi infirmus, deficiente confessario, confiteri non posset: quo in casu infirmus actum perfectæ contritionis elicere deberet, præsertim si ab ultima confessione aliquo mortali peccato se inquinasset. Diaconus vero, qui communionem deferre debeat, superpellicem et stolam induere debet, mo et pluviale, si rituali præscribatur, cum et hoc a quocumque clerico deferatur. Plures theologi, inter quos Ligorius, putant, in casu extremæ necessitatis communionem ministrari posse etiam per subdiaconum, per clericum inferiorem, atque hoc deficiente, etiam per laicum. Cum tamen huic sententiæ non suffragetur Ecclesiæ praxis, existimamus cum emin. Gousset, potius esse permittendum, ut infirmus absque viatico moriatur, ne administretur tali modo, qui coram fidelibus reverentiam tanto sacramento debitam infirmare posset.

45. Sacerdos celebrans tenetur communionem sumere: at qui nequeat celebrare poterit ne seipsum communicare? Poterit utique, si, cum vita periclitetur, viaticum a presbytero accipere nequeat. Idem probabiliter liceret et diacono; cur enim non ei licebit pro semetipso quod ei pro altero licet? Probabile est etiam, presbyterum posse se ipsum communicare ex devotione tantum,

(1) Ita Ligorius. *Theol. mor.*, lib. VI, num. 237. In Catechismo ordinandorum diœcesis mediolanensis. archiep. card. de Gaisruck auctoritate edito, hæc recensentur inter diaconi officia: « Eucharistiam ex delegatione episcopi in « ecclesia distribuere, in casu vero necessitatis debet etiam sine delegatione « SS. Viaticum morientibus dare ».

nulloque ingruente periculo, si sacerdos non adsit, qui ei communionem administret. Supponimus nempe presbyterum in ecclesia, ubi sanctum sacramentum asservatur, qui die festo nequeat missam celebrare vel audire; cupiat vero se communicare, at nullus adsit presbyter. Si indutus superpelliceo et stola communionem ipsemet sumat, existimat card. Gousset cum redactore Collationum Andegavensium eum licite id facere, nisi forte adsit periculum scandali: quod tamen facile præcaveri potest, fideles admonendo, rem esse omnino conformem Ecclesiæ legibus et menti (1).

46. Ad digne administrandam eucharistiam requiritur status gratiæ: hinc qui lethali culpa fœdatur, antequam administret, tenetur vel pœnitentiæ tribunal adire, vel perfectæ contritionis actum elicere. Alterutrum ex hisce duobus necessarium est, at unum sufficit; nostra enim sententia, confessio non præcipitur ei qui communionem administrare debet, ut præcipitur ei qui sumere eam debet. Decretum enim Concilii Tridentini superius allatum (2) non loquitur, nisi de iis qui cum sint lethali culpa onerati, sumere cupiunt eucharisticum sacramentum.

Parochi aliique sacerdotes curam animarum gerentes tenentur communionem ministrare non iis tantum, qui in mortis periculo versentur, sed etiam sanis, quoties eam expostulent rationabiliter, et opportuno tempore. Væ illis, qui acedia, querimoniis aut asperitatibus prætextum fidelibus offerunt, quo a sacra mensa absteineant!

Quoad quæstionem, utrum liceat communionem petere a presbytero qui in lethali culpa constitutus dignoscatur, vide quod disputatum est in tractatu de sacramentis in genere (3).

47. In Eucharistiæ administratione servanda sunt ecclesiastica statuta tum quoad tempus et loca quibus licet communicare, tum quoad modum communionis distribuendæ. Quoad tempus, permittitur fidelibus, ut possint quovis anni die communicare, excepta feria sexta hebdomadæ authenticæ, qua die communio non conceditur, nisi iis qui eam sumere cogantur ad modum viatici (4). Est etiam in Galliis consuetudo communicandi in missa

(1) Collat. IV, de Sacr. Euchar. quæst. 4.

(2) Num. 30, hujus cap.

(3) Num. 40 et seqq.

(4) Juxta ritum Ambrosianum sacerdos omnibus sextis feriis quadragesimæ prohibetur celebrare. Unde saltem ex congruentia inferre licet, neque laicos esse ad communionem admittendos. Sunt tamen quædam ecclesiæ in urbe, ubi mos invaluit non quidem ad altare majus, sed ad sacellum aliquod etiam feriis sextis quadragesimalibus communionem distribuendi. Id nempe fit in illis ec-

quæ ad mediam noctem die Natalis celebratur, non obstante decreto Congregationis rituum, anni 1644, quæ id vetat. Quoad horam nil statutum: noctu tamen minime convenit, nisi ex necessitate plus minusve gravi; paulo vero post meridiem utique licet, dummodo jejunium servatum fuerit. « Per se loquendo quælibet diei hora communio dispensari potest, quia de hoc nulla adest prohibitio (1) ».

48. Ecclesiæ mens ea est, ut fideles quantum fieri potest, intra missam ad sacram mensam accedant, statim post celebrantis communionem: « Communio populi intra missam statim post communionem sacerdotis celebrantis fieri debet, nisi quandoque ex rationabili causa post missam sit facienda; cum orationes, quæ in missa post communionem dicuntur, non solum ad sacerdotem, sed etiam ad alios communicantes spectent (2) ». Unde communio intra missam sumi potest etiam cum missa celebretur pro defunctis. Fit tamen quæstio, utrum qui in missa pro defunctis fideles communicare debet, teneatur hostias ad communionem in ipsa missa consecrare, an possit uti hostiis antea in alia missa consecratis. Extat decretum s. Congregationis rituum jam ab anno 1744, primam sententiam confirmans, de quo tamen dicit emin. Gousset, videri illud sanctionem supremi pontificis numquam retulisse, idque probat ex facto quod Benedictus XIV, qui in tractatu *De Sacrificio Missæ* (3) secundam sententiam defenderat, nil neque immutavit neque detraxit, com, sedens super cathedram pontificiam, hunc tractatum, anno 1748, Romæ iterum edidit. Verum adsunt et aliæ recentiores definitiones sacræ ejusdem Congregationis, uti videre est in Gardelliniana collectione, quæ supramemoratam omnino confirmant. Cum autem Sacræ Romanæ Congregationes sint pro nobis legitima auctoritas, quæ nomine ipsius Pontificis definit et judicat, ideo posthabita Benedicti XIV auctoritate, in quantum ut privatus doctor locutus est, concludendum non licere intra missam pro defunctis tradere fidelibus hostias in alia missa consecratis; ac ratio est quia hujusmodi communio non est participatio sacrificii, sed distributio sacramenti, quæ nigro colore fieri non potest. Cavendum etiam ne communio administretur ante vel post missam nigris orna-

clesiis ubi e privilegio vel immemoriali consuetudine S. Eucharistia non modo in majori altari verum etiam in aliqua sacello asservatur, quod veluti peculiare sanctuarium colitur.

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 252.

(2) *Rituale Rom. de Euchar.*

(3) Lib. III, cap. 18.

mentis celebratam, quæ sunt deponenda, et stola sumenda ejus coloris qui sit juxta rituale vel morem diœcesis.

Parochi fideles adhortari debent, ut inter missam communicent. At vero, in amplis parœciis, et iis diebus in quibus magnus fidelium numerus ad sacram mensam accedat, melius erit communionem post missam differre, ne divinorum officiorum prolixitate populus defatigetur (1). Indulgentia item adhibenda cum infirmis, senibus, aliisque, qui cum tardius nequeant jejunium protrahere, ante missam communionem petunt.

49. Dispensatur Eucharistia in ecclesiis parœcialibus aliisque, ubi SS. Sacramentum servetur, nec non in publicis quibuscunque oratoriis, si in missæ celebratione particulæ pro populo fuerint consecratæ: at sacerdos celebrans in oratoriis privatis nequit eucharistiam administrare, nisi ex speciali ordinarii permissione (2). Parochus autem curabit ut in sacro ciborio numquam desit talis hostiarum numerus qui sufficiat ad parœcianorum postulationes. Non consecret vero particulas, nisi integras, easque singulis saltem mensibus, immo sæpius eas renovet vel fidelibus distribuens, vel ipsemet sumens in missa post calicis summptionem: et priusquam novas hostias in pyxidem immittat, eam convenienter purificet, ut in rubricis missalis. Rituale Romanum dicit enim hac de re: « Sanctissimæ Eucharistiæ particulas frequenter renovabit. Hostiæ vero seu particulæ consecrandæ sint recentes (3) ».

Si sacerdos debeat hostias pro fidelibus communicandis consecrare in altari, ubi non adsit *tabernaculum*, tot consecret, quot sunt communicandi: si quæ vero supersint, eas ipse consumat antequam ablutionem accipiat. Si e contra plures ad sacram mensam accedant ita, ut hostiarum numerus non sufficiat, sacerdos poterit, ad altare reversus, aliquas hostias dividere, ita ut omnes cœlesti pane refici possint.

50. Quoad modum administrandæ communionis, si id fiat intra missam, celebrans, post sumptum sanguinem, deponit calicem super corporale, eum palla cooperit, et dum qui missæ inservit recitat *confiteor*, ipse tabernaculum aperit, genuflectit, pyxidem extrahit et detegit, tabernaculum claudit, iterum genuflectit, se convertit ad populum, paullulum recedens ad cornu

(1) Liguori, Benedictus XIV, La-Luzerne, etc.

(2) Bened. XIV, *De Sacrificio Missæ*, lib. III, 18.

(3) Rituale Mediolanense præscribit etiam saltem semper quinque particulas consecratas in pyxide habendas; tum octavo quoque die ad summum renovandas, præsertim quinta quaque feria, si commodum sit; tum ut particulæ quæ adhibentur ad summum a viginti diebus confectæ sint.

evangelii, et junctis manibus dicit: *Misereatur vestri, etc.*, et signatis signo crucis fidelibus, addit: *Indulgentiam, absolutio- nem, etc.* Postea se convertit ad altare, genuflectit, pyxidem sinistra manu accipit, et inter indicem et pollicem dexteræ hostiam sumit, elevatque paululum super pyxidem, et se convertit ad communicandos clara voce dicens: *Ecce agnus Dei, etc.*, oculos tenens in sacramentum defixos. Deinde vel ipse celebrans, vel minister, vel communicandi tribus vicibus dicunt: *Domine non sum dignus, etc.* Postea sacerdos procedit ad communicandos, incipiens a cornu epistolæ, facit ante eos cum hostia signum sanctæ crucis super pyxidem et intra ejus fines, ne aliquod fragmentum decadat extra pyxidem ipsam, eodem tempore dicens: *Corpus Domini nostri, etc.* (1); qua absoluta prece, hostiam super communicantis linguam deponit cavens, ne extra os cadat. Deinde procedit eodem modo ad cæteros communicandos. Peracta vero communione, sacerdos ad altare iterum ascendit, indicem et pollicem supra pyxidem tenens; pyxidem vel patenam purificat si nulla supersit hostia; si qua vero supersit genuflectit, sumit reliquas hostias, vel pyxidem in tabernaculo reponit, claudit, et cætera prosequitur juxta ordinarium missæ. Si hostiæ fuerint depositæ super corporale, hoc erit cum patena purificandum, fragmenta vero, si quæ colligantur, in calicem immittenda sunt, ut cum prima ablutione sumantur.

51. Si diaconi vel subdiaconi, vel clerici cupiant intra missam communicare, eucharistiam prius quam laici sument, genuflexi super altaris gradus, præcedentibus dignioribus, et unoquoque sui ordinis indumenta deferente.

52. Presbyter qui, extra missam communionem debeat distribuere, cum sit dispositum altare accensique duo saltem cerei, manus abluat, superpelliceum et stolam induat, quæ sit coloris diœcesis rituali præscripti, caput bireto obtegat, et ad altare pergat, secum ante pectus manu deferens bursam cum corporali purificatorio. Ad altaris pedes se discooperit, genuflectit et paulisper immoratur in adoratione SS. Sacramenti. Ascendit postea ad altare, cruci reverentiam facit, corporale super altare distendit, bursam vero in cornu Evangelii collocat; tabernaculum aperit, et cætera prosequitur, quæ jam supra retulimus. Peracta communione, descendit ad altare, digitos super pyxidem extergit, ut si quod fragmentum eis adhaeserit, in eam decadat, eam deinde cooperit, tabernaculum reponit, interea recitans orationes in Rituali r

(1) Omnes supramemoratæ preces ex integro habentur in Romano Missali, quæque conveniunt illæ etiam quæ juxta ritum ambrosianum recitantur.

Clauso tabernaculo, se junctis manibus convertit ad communicatos, eosque benedicit. Deinde ad altare iterum se convertit, digitos in vase ad hoc disposito purificat, purificatorio abstergit, corporale complicit, in bursam remittit (1), crucem salutatur, ante altaris gradus genuflectit et in sacristiam redit.

53. Si sacerdos communionem distribuere debeat immediate ante vel post missam, calicem reponat in cornu evangelii, et caeremonias superius descriptas adimpleat: caveat vero, ne, ut supra notavimus, communionem ante vel post missam paramentis nigris distribuat.

Interdum contingit, quod sacerdos communionem administraturus, ministrum non habeat: tunc vel ipse sibi respondere potest, vel aliquis ex communicandis ministri locum tenere; quod tamen non licet mulieribus, nisi forte sint moniales et claustrales.

In § sequenti trademus caeremonias adhibendas in Eucharistia infirmis deferenda.

54. Ut autem caveatur, ne hostia, vel hostiæ fragmentum in terram concidat, solet ante communicaturos distendi candida mappa, ad quem usum non decet adhibere velum calicis, multo vero minus manutergium. Si quoquo modo vel hostia vel ejus fragmentum cadat super mappam, colligatur; postea vero locus mappæ, ubi concidit corpus Christi, abluatur, et aqua ablutionis in sacrum puteum infundatur. Si vero cadat super communicantis vestem, ipse locum abluat, et aquam in ignem effundat. Si hostia in terram concidat, recolligatur, locus vero ubi concidit, purificatorio legatur, ne pedibus conculcetur, atque absoluta caeremonia, locus aliquantulum abradatur, abluatur, et pulvis in in sacrum puteum demittatur. « Quid, si intra pectus mulieris decidat hostia? In hoc casu decet, ut non sacerdos, sed ipsa mulier particulam vel fragmentum quærat, et suis manibus sibi in os injiciat (2) ». Sacerdos mulierem de hoc monerit, addens etiam ne se turbet, et ut post susceptam hostiam digitos abluat, et aquam in ignem demittat. « Sed quid, si, dum monialibus communicatio distribuitur, hostia dilabatur intra claustrum? Aut sacerdos ipse monasterium ingrediatur, et faciat quod præscriptum est, aut una ex monialibus reverenter hostiam super patenam elevet, mediante palla, seu charta munda, vel etiam ipsa manu, si aliter non potest, et per fenestrellam porrigat sacerdoti; factaque communionem, radat pa-

(1) Hæc omnia juxta ritum ambrosianum fiunt ante populi benedictionem.

(2) Bened. XIV, *De Sacrificio Missæ*.

« vimentum, et projiciat pulverem in sacrarium. Ipsa vero si
 « digitis hostiam tetigerit, abluat eos, et lotio in sacrarium ef-
 « fundatur ».

§ 7. *De subjecto Eucharistici sacramenti.*

55. Omnes fideles, seu christiani, qui usu rationis polleant, et sint satis instructi et convenienter dispositi, possunt et debent ad sacram communionem admitti. Infideles vero, cum ne sint quidem baptizati, nequeunt Eucharistiæ effectibus participare, ideoque Ecclesia eos a cœlesti mensa repellit; neque eos tantum, sed et illos inter filios suos, qui hac sacra alimonia indignos se efficiunt.

Relate ad subjectum Ss. Eucharistiæ sacramento participans, loqui primo debemus de hujus sacramenti necessitate; secundo de præcepto paschalis communionis, deinde de communione infirmorum ac de prima communione puerorum; tum de dispositionibus tam animæ quam corporis ad sanctam communionem rite suscipiendam, ac demum de iis qui ab eadem arcendi sunt.

A. *De Eucharistiæ necessitate.*

56. Eucharistia non est, ut baptismus, necessaria necessitate *medii*; potest hinc fidelis æternam assequi beatitudinem, quin Eucharistiam sumpserit. Hoc enim sacramentum a Christo Jesu institutum non fuit ad conferendam primam gratiam sanctificantem, gratiam nempe justificationis, quæ peccatum mortale directe remittit. Hinc synodus Tridentina decrevit, communionem nullimode necessariam iis esse, qui ætatem discretionis nondum attigerint:
 « Sancta synodus docet parvulos usu rationis carentes nulla obli-
 « gari necessitate ad sacramentalem Eucharistiæ communionem:
 « siquidem per baptismi lavacrum regenerati et Christo incorpo-
 « rati, adeptam jam filiorum Dei gratiam in illa ætate amittere
 « non possunt (1) ».

Neque item necessarium, ut simplices fideles sub utraque specie communicent: qui enim sub una specie communicat, et ipso integro Jesum Christum sumit, qui integer continetur sub unaquaque specie, immo sub quovis sensibili fragmento panis aut sensibili portione vini. Hinc ex actuali disciplina, quæ juxta diversas temporum circumstantias diversa fuit, solus sacerdos missam celebrans potest sub utraque specie communicare; quia consummatio utriusque speciei pertinet ad sacrificii integritatem; simplices vero fideles omnes indiscriminatim communionem sumere nequeunt, nisi sub una specie panis (2).

(1) Conc. Trid., sess. XXI, cap. 4.

(2) *Ibid.*

57. Licet Eucharistia non sit necessaria necessitate medii, adultis tamen necessaria est necessitate præcepti, nempe divini. « *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (1). Hoc vero præceptum obligat: 1.º Statim ac homo fidelis ad sufficientem usum rationis pervenerit; 2.º cum versetur in probabili et proximo mortis discrimine; 3. cum notabile tempus transegerit absque communione; i. enim divini præcepti imponitur fidelibus obligatio identidem in vita ad sacram mensam accedendi. Ipse tamen Jesus Christus temporis spatium non determinavit, quod inter duas communionēs interponere liceat; sed curam de hoc Ecclesiæ reliquit. At enim, juxta canonicas leges nunc vigentes, omnes fideles, qui ad aptum rationis usum pervenerint, tenentur sub pœna lethæ culpæ communicare saltem quolibet annis in Paschate, nisi habeant legitimam causam, ut ad aliud tempus opportunius id differant.

B. De communione paschali.

58. Lex Ecclesiæ, qua jubemur sumere Eucharistiam saltem in Paschate, adest in hoc canone quarti concilii Lateranensis, habiti anno 1215: « *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio sacerdoti, et injunctam sibi pœnitentiam studeat pro viribus adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ sacramentum; nisi forte de consilio proprii sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab ejus perceptione duxerit abstinentiam: alioquin vivens ab ingressu ecclesiæ arceatur, et moriens christiana careat sepultura* ». Pœnæ in hoc canone repositæ non sunt nisi comminatoriæ; hinc violatio legis per se non eas sibi attribuit, sed non applicantur, nisi per judicis sententiam. Tridentinum quoque concilium confirmavit Lateranense decretum: « *Si quis negaverit, omnes et singulos christi-fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, juxta præceptum sanctæ matris Ecclesiæ; anathema sit* (2) ».

59. Concilium Lateranense positive non injungit communionem paschalem esse in propria parœcia suscipiendam; innuit

(1) Joan. VI, 54.

(2) Sess. XIII, can. 9.

tamen cum ait, *proprium* sacerdotem posse, si opportunum id censeat, permissionem, concedere, ut communio differatur. Cæterum Sanctæ Sedis decreta, concilia provincialia, et ritualia hanc statuunt vel supponunt obligationem, ut nempe quisque in Pascha apud suam parœciam communicet. Hinc Ecclesiæ præcepto ex integro non satisfacit, qui communicet in extranea parœcia, nisi consensum retulerit vel parochi, vel episcopi, vel summi pontificis. Tres ergo obligationes in præcepto paschalis communionis distinguimus: prima est ut *semel in anno* communio sumatur; secunda, ut *in Paschate*; tertia, ut *a proprio sacerdote*. Peccat hinc mortaliter qui vel integrum annum prætergredi sinat quin communicet, vel non communicet in paschate, vel non communicet in sua parœcia. Qui tamen absque fraude, et non ex intentione se subducendi a sui pastoris jurisdictione, communionem paschalem sumat in alia quam in sua parœcia, minus culpabilis habendus est, quam qui omnino non communicat; hic enim longius quam ille ab Ecclesiæ legibus et mente discedit.

60. Ex jure communi tempus statutum ad communionem paschalem extenditur a dominica Palmarum ad dominicam in Albis (1); singulis nempe hisce diebus possunt fideles paschalem sumere communionem; ultra hos autem differre nequeunt, nisi gravi de causa, et ex confessarii vel parochi consensu; neque umquam hoc tempus prævenire licet, absque episcopi licentia. Quævis communio post vel ante paschale tempus sumpta, absque supra dictis permissionibus, non esset communio paschalis. Exceptis vero casibus peculiaribus, in quibus parochus vel confessarius, juxta Lateranense concilium, opportunum ducat alicui suadere, ut ad aliud tempus communionem differat, solus episcopus potest, vel propter consuetudinem, vel e sacerdotum penuria, vel ob parochi infirmitatem aliisve de causis, nonnullos dies vel etiam hebdomadas paschali tempori adjicere.

61. Infirmus, qui paschali tempore Viaticum sumpsit, præcepto divino simul et ecclesiastico satisfecit: si vero ante tempus paschale communicaverit, tenetur adhuc intra illud tempus communicare: strictius vero, si ab anno nondum communicaverit. At si parochus prævideat fore ut paullo post paschale tempus infirmus possit ecclesiam adire, ut ibi sacra sumat mysteria, poterit usque ad hoc tempus paschalis præcepti persolutionem ei differre.

62. Fideles, qui cum possint primis diebus temporis paschalis communionem sumere, prævident, tardius impedimentum esse

(1) Conditione Eugenii IV, *Fide digna*.

obventurum, ne communicare possint, tenentur statim sine mora communicare: aliter imputanda ipsis esset superveniens impossibilitas legis adimplendæ. At qui prævidet, se non posse tempore paschali communicare, tenetur ne hoc tempus prævenire? Tenetur si differre nequeat paschalem communionem, quin etiam transgrediatur primam præcepti partem de communionem semel saltem in anno sumenda; *singulis annis*, ut ait Tridentinum: ex eo enim quod impediatur a præcepto paschali adimplendo, non dispensatur a præcepto *infra annum* communicandi; annum itaque absque lethali culpa prætergredi nequit. Aliter vero si jam intra annum communicaverit. Paulus, ex. gr., die omnium Sanctorum vel natalis Domini accedit ad eucharisticam mensam; appropinquante autem tempore paschali prævidet impedimentum, quo prohibetur a communione tunc temporis sumenda: tenebitur ne in antecessum communicare? Non tenebitur: quia ex una parte præcepto communionis annualis jam satisfecit; ex altera, præceptum communionis paschalis neque adest, neque adimpleri potest, cum sit paschali tempori exclusive alligatum. Tenetur tamen postea communicare, antequam integer annus ab ultima communione dilabatur (1).

63. Qui paschali præcepto non satisfecerit tenetur ne, statim ac possit, communicare? Distinguendum putamus: si ab integro anno non communicaverit, ex communiore et probabiliore sententia eum obligatum censemus ad communicandum statim ac, moraliter loquendo, possit. Cum enim teneamur *singulis annis* communicare, absque lethali peccato integrum annum sine communione absolvere nequimus, neque, anno absoluto, communionem ulterius differre, quin culpa ex negligentia incremento augeatur. « Tempus paschale, ait s. Alphonsus, non est ab Ecclesia assignatum ad finiendam obligationem, sed ad eam sollicitandam; unde quando obligatio jam contracta nondum impleta est, quamprimum impleri debet (2) ». Verum qui intra annum communicaverit, non tenetur iterum communicare, nisi antequam annus a communione suscepta expleatur, eo quod amplius non tenetur ad communicandum vi præcepti paschalis, quod jam impossibile factum est. Idem enim est, ac si quis missam dominica die omiserit, qui certe non obligatur ad eam die sequenti audiendam. Peccavit quidem præceptum, dum tempus aderat, non adimplendo; peccatum tamen hoc non nisi poenitentia

(1) Billuart, *De Euchar.*, diss. VI.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 299.

reparari potest. Non tenetur secundo ad communicandum vi præcepti annualis communionis; quia tali præcepto jam satisfecit. Nullo ergo obstringitur præcepto, nulla communicandi obligatione (1).

64. Jam diximus, ad paschalis communionis præceptum adimplendum requiri, ut communio in propria parœcia sumatur. Huic tamen generali obligationi plures fiunt exceptiones; 1.º enim presbyteri, juxta opinionem consuetudini innixam, præcepto paschali satisfaciunt si missam celebrent, quocumque loco celebrent. 2.º Monachi, regulares, et moniales pascham in suis ecclesiis sumunt; quo privilegio gaudent et eorum famuli, qui in monasterio habitant. 3.º Episcopi communiter concedunt alumnis seminariorum, collegiorum, aliorumque publicæ educationis institutorum, ut in horum oratoriis paschalem communionem peragant: quæ tamen permissio plus minusve patet, juxta ordinarii beneplacitum. 4.º Ab hoc præcepto plerumque dispensantur etiam sorores quæ hœpitalia regunt, infirmi, senes, et generatim ii omnes, qui in hospitiiis vitam degunt. 5.º Peregrini et vagi communicare possunt quocumque advenerint. 6.º Advenæ, et viatores, qui nequeunt suam parœciam adire, possunt et ipsi communionem sumere ubicumque, etiam transeuntes, perveniant. 7.º Omnes denique præceptum æque adimplent etiam alibi communicando, si id faciunt de consensu parochi, vel episcopi, vel pontificis. Qui vero pluribus utuntur domiciliis, possunt ad libitum in uno vel altero communicare. Adnotamus autem, paschale præceptum eos non adimplere (nisi vel consuetudo, vel episcopi consensus aliter statuat), qui in ecclesia cathedrali eucharistiam sumant, cum ad talem parœciam non pertineant: cathedralis enim ecclesia non est universæ diœcesis parœcia, etsi episcopus sit verus pastor totius diœcesis.

65. Potest ne quis tempore paschali communionem sumere alibi, quam in sua parœcia? Utique potest; hæc tamen communio eum non absolvit a præcepto communicandi in sua parœcia tempore paschali. Hinc parochus potest, etiam tempore paschali, communionem administrare extraneis, qui ad sacram mensam accedant; et tunc præsumere debet, quod extraneus, qui ad suscipiendam Eucharistiam accedit, vel nequeat in sua parœcia communicare, vel ab episcopo aut parocho consensum obtinuerit alibi communicandi, vel paschali præcepto jam satisfecit.

(1) Tournely, *De Euchar.*, q. VI, art. 3. — Billuart, *De Euchar.*, diss. VI, art. 1.

cerit, vel præceptum paschale alia die adimplere statuerit, iterum communicando. Neque objici possunt concilia particularia, neque episcopalia monita, neque Ritualia, quæ fideles prohibent, ne paschali tempore in aliena parœcia communicent, parochos vero, ne ipsis administrent: concilia enim et Ritualia hoc unum vetant, ne communio paschalis alibi, quam in propria parœcia sumatur. Aliter enim ne liceret quidem Eucharistiam concedere viatoribus, qui nequeunt pro paschali tempore ad propriam parœciam redire; attamen id præcipiunt tum Eugenius IV, tum canonistæ. « Etsi, quisque teneatur in propria parœcia communicare, est tamen consuetudine receptum, ut ii, qui tempore paschali iter habent in exteras regiones, confiteantur et communificent ubi pervenerint (1) ». Si quædam ordinationes literaliter essent sumendæ, quomodo possent conciliari cum generali Ecclesiæ praxi, et cum voto Tridentini concilii, ut fideles omnes, qui missæ intersunt, absque distinctione parœcianorum et extraneorum, eucharistico sacrificio per communionem participant (2)? Certum est autem, quod non modo parochi, sed et religiosi possunt per se vel per sacerdotes sæculares in suis ecclesiis Eucharistiam « quovis paschali tempore ministrare petentibus ex devotione, si constat satisfecisse aut satisfacturos esse præcepto in sua parochia (3) ».

66. Cæterum, veteres ordinationes de paschali communione varias jam subierunt modificationes. Ex. gr.: « Nunc, ait Bouvier, non exigitur schedula confessionis ut tribuatur communicatio tempore paschali, neque extraneis ad sacram mensam accedentibus denegatur; quia præsumitur eos licentiam a pastore suo obtinuisse, vel in parochia sua jam communicasse, aut ante finem Paschatis communicaturos esse: nec, juxta Ritualis præscriptionem, describuntur nomina eorum, qui præcepto non satisfecerunt, ut ad episcopum deferantur (4) ».

67. Christifidelis quidam, optans paschalem communionem sumere in propinqua parœcia, non audet licentiam petere a suo pastore, cujus nimiam commotionem, asperitatem ac repulsam veretur. At fidelis ille urgetur vel necessitate statim communicandi post confessionem, quam solet apud illius parœciæ presbyterum peragere; vel timore ne ipse sacrilegii occasio fiat suo parochi,

(1) *Conferences d'Angers*, conf. VII, q. 1.

(2) *Sess. XXII*, can. 6.

(3) Billuart, *De Euchar.*, diss. VI, art. 1, § 2. — Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 240.

(4) *Tract. De Eucharist.*

quem credit versari in consuetudine graviter culpabili; vel denique naturali quadam antipathia, seu involuntaria repugnantia, qua insuperabiliter a suo parcho avertitur. Jammodo, presbyter, qui hujusce fidelis conditionem dignoscat, poterit ne communionem ei concedere, quin eum obstringat ad iterum in ejus parœcia communicandum? Putamus, respondet cl. Gousset, et presbyterum posse communionem concedere, et fidelem præceptum paschale ita adimplere. Si enim nequit præsumi parochi consensus, præsumi debet consensus episcopi: *Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris* (1). Ecclesiæ vero ea mens est, ut in rebus ad disciplinam spectantibus incumbentium munerum persolutio filiis suis expeditior fiat. Sacerdos autem sapiens, et prudens hæc optime intelligit, et religionis utilitatem certo cum filauthiæ exigentiis non confundit.

C. De communione infirmorum.

68. Fideles qui in probabili et proximo mortis discrimine versentur, jure divino communionem suscipere tenentur; unde exorta est consuetudo ita antiqua, ac ipsa Ecclesia, Eucharistiæ asservandæ ut ad infirmos deferri posset. Hinc qui per morbum in vitæ discrimen adducti sunt, quique chirurgicam operationem periculosam subituri sint, debent per Eucharistiæ susceptionem se disponere ad transitum ex hoc mundo ad æternitatem rite perficiendum. Unde parochi ad sacram communionem hortari debent etiam mulieres pregnantæ, præsertim quæ debili et gracili valetudine utantur; eos item, qui iter periculosum suscepturi sint; eos denique omnes, qui quomodocumque vita periclitentur. Etsi enim non quodlibet periculum ad communionem sub peccato obliget, utile tamen et prudens est nos per corporis Christi participationem disponere ad mortem, cui aliquatenus probabiliter occurramus.

69. Distinguendi autem sunt infirmi, qui jejuni communicare possunt, etsi nequeant ecclesiam adire, et illi qui periculose ægrotantur. Illis communio administratur, ut cæteris fidelibus, excepto quod ad ipsorum domicilium deferatur. Periculose vero ægrotantibus Eucharistia administranda est sub forma viatici, nihili faciendo utrum, necne, jejunium servaverint. Non tamen requiritur ad hoc, ut periculum sit actuale et imminens; eo quod ad

(1) Hebr. IV, 15.

extrema momenta viaticum retardando. hoc negotium grande nimis in discrimen adduceretur: verum statim ac morbus periculosum se prodat, sacramenta ægrotis ministranda sunt; atque ut statuatur, utrum infirmus possit jejunos communionem sumere, non est attendenda ejus necessitas, sed commodum; etenim communio nullimode medici præscripta turbare debet. Ecclesia semper misericors, ut ait De-la-Luzerne (1), numquam non cavet, ne filiis suis incommodum afferat, disciplinæque statuta eorum indigentis accomodat. Etsi ergo infirmus posset, absque detrimento, jejunium ad aliquot horas post mediam noctem servare, attamen poterit ei communio administrari etiam postquam vel cibum vel necessariam medicinam sumserit; præsertim cum non vigeat mos viatici nocturnis horis deferendi, nisi agatur de periculo extremo.

70. Viaticum omnibus fidelibus deferendum est qui, cum in vitæ discrimine versentur, illud vel postulant, vel recipere consentiunt; dummodo tamen ad illud suscipiendum se convenienter disposuerint. Ecclesia præcipit, ut et publicis peccatoribus concedatur, nisi vel impœnitentes sint, vel nullum pœnitentiæ signum proferant, vel injurias et scandala allata aliquo modo reparare recusent. Concilium Nicenum, anno 325, ad morem jam ab antiquo vigentem appellans, id expressis verbis præcipit: « Antiqua et canonica lex nunc quoque servabitur, ut si quis
 • vita excedat, ultimo et maxime necessario viatico non privetur (2) ». Qui canon omnes complectitur et publicos peccatores, et pœnitentiæ legibus subjectos, et eos denique, qui cum cæteris fidelibus, nisi per preces, communicare olim prohibebantur (3). Concilium vero Carthaginense, anno 398, canonem nicenum renovat (4): eademque ordinatio habetur in *Statutis* s. Bonifacii Moguntiae archiepiscopi, in *Litteris* Hincmari archiepiscopi Rhemensis; in *Constitutionibus* Riculfi episcopi Suessonii; et in *Canonibus* ecclesiae Lingonensis, quos edidit Isaac ejus ecclesiae episcopus. Concilium Agathense (*d'Agde*), anni 506 statuit, « viaticum omnibus in morte positis non negandum (5) ». Juxta pontificis Gelasii sententiam concedi debet et iis qui sacrilega vincula contraxerint, si in vitæ periculo positi resipiscant (6).

(1) *Instit. sur le Rituel de Langres*, chap. V, art. 6.

(2) Can. XIII.

(3) *Ibid.*

(4) Can. LXXVI.

(5) Can. XV.

(6) *Epist.* V, cap. 20.

Concilium Aurelianense, anni 538, idem sentit ac Gelasius quoad excommunicatos, *viaticum* eis concedens, cum in mortis periculum adducantur (1). Unde cl. Gousset valde merito increpat quosdam Galliarum parochos, qui contra omnes leges divinas et humanas, sibi permittunt communionem denegare ægrotis, qui graves patnaverint iniquitates, vel paschale præceptum non adimpleverint, etsi in mortis articulo exhibeant pœnitentiæ signa.

71. Est etiam Ecclesiæ spiritui conformius, ut viaticum concedatur capite damnatis, quos vere pœniteat. In synodalibus statutis ecclesiæ Rhemensis, quæ plures eruditi tribuunt Sonnacio illius civitatis episcopo sæc. VII, fit lamentatio de hoc, quod capite damnatis denegaretur Eucharistia tam apta ad eorum fiduciam confortandam, animumque iis in extremo agone addendum. Eadem est sententia Fulchii, qui IX sæculo Rhemensem sedem occupabat, uti videre est in ejus epistola ad Didonem Laudunensem episcopum. Concilia Moguntiae, an. 848; Vormatiæ, an. 686; Augustæ Trevirorum, an. 895; Mediolani, an. 1579; Limæ, an. 1582; Mexici, an. 1585; Mecliniae (*Malines*), an. 1607; et Cameraci (*Cambray*), an. 1631, viaticum condemnatis concedi jubent, ut, communionem roborati, mortis dolores, et supplicii horrores sibi in salutem vertant. Possemus etiam afferre testimonia pontificum Alexandri IV, Innocentii VIII, Leonis X, Clementis VII, Pauli III, Julii III, et s. Pii V; tum etiam *Sacerdotale Romanum*, synodum Augustæ Vindelicorum (*Augsburg*), an. 1610; synodales ordinationes an. 1545 a Stephano Poncher episcopo Parisiensi promulgatas; Rituale denique jussu Quelenii ejusdem civitatis archiepiscopi an. 1839 editum. Quod Rituale statuit, communionem capite damnatis non esse deferendam ea ipsa die qua sententia mane exequenda sit: supponit itaque licere in diœcesi Parisiensi condemnatum communicare vel die mortem præcedenti, vel eadem mortis die si sententia non sit, nisi post meridiem, executioni mandanda. « Neque pontifices, neque concilia, « neque episcopi, quos supra nominavimus, ullimode timuerunt, « ait accuratus Thomassinus, ne honoresacro et augusto Sacramento « debitus minueretur, illud concedendo infelicibus iis qui pa- « trata crimina sanguine abluturi essent: quidquid enim homini- « bus salutare evadit, nequit ullimode dedecere hostiam divi- « nam, quæ pro eorum salute sese immolavit et immolat (2) ». Item ac Thomassinus sentiebat Godeau doctus Vincii episco-

(1) Can. VI.
Ancienne et nouvelle discipline de l'Église, part. II, lib. 4, cap. 77.

mus (1). Optandum ergo, concludit Goussetus, ut episcopi Galliae vetera statuta ecclesiarum Rhemensis, Parisiensis et Cameracensis reviviscere faciant, et in suas dioceses praxim inducant, quæ le communione capite damnatis conferenda alibi generatim viget juxta pontificum et conciliorum decreta. Hoc sibi postulat Ecclesiæ spiritus, hoc spiritus ipsius Salvatoris mundi, qui propter peccatores specialim descendit de cælo, qui pro suis crucifixoribus veniam rogavit et crucifixum latronem exaudivit (2). Sed hæc disputata sunt quoad Gallias, ubi passim contraria obtinet praxis: in Italia enim communio non negatur iis capite damnatis, qui ad eam suscipiendam rite dispositi appareant.

72. Ad hoc autem requiritur, ut condemnatus indubia profect poenitentiae signa; prudentius immo videtur communionem i minime concedere, nisi extra sacramentalem confessionem suum rimen confessus fuerit. Circa hoc enim magis severitatis est exigendum pro communione, quam pro sacramentali absolutione conferenda; potest enim prope patibulum absolvi etiam qui, non obstante morali sui criminis certitudine, in suimet innocentia asseveranda persistat. Quoad temporis intervallum inter communionem et poenæ executionem, Parisiensis Ritualis præscripto obtemperandum videtur. Immo Rituale Mediolanense hæc habet: « Reis capite damnatis in tempore ministrabit: agat vero cum iudice magistratue, ut quo die illi Corpus Domini sumpserint, ne eo die ob reverentiam afficiantur ultimo supplicio ». — Poterit vero condemnatus Sacramentum sumere ad modum viatici? Poterit sane, si commode nequeat jejunium servare.

73. Ægroti, qui rationis usum amiserint, dispensantur ne a communione sumenda? Utique dispensantur, cum jam moraliter incapaces facti sint ad quamvis legem adimplendam: ex hoc tamen non inferendum, quod parochus dispensetur ab obligatione viatici eis deferendi, si ad hoc parati sint, nullaque indecentia sit timenda. Sacramenta enim prosunt *ex opere operato* etiam iis, qui cum ea suscipere semel optaverint, postea intellectualium acutatum usum amiserunt.

In dubio, an ægrotus sacram particulam sumere possit, experiri juvat aliquid ei sumendum porrigendo: si vero etiam post experimentum omnis timor et incertitudo abjici non possit, communio non est concedenda. Quæ quidem cautelæ adhibendæ

(1) *Vita s. Caroli Borromei.*

(2) Vide *Lettre de M. Gousset à M. l'abbé Blanc, sur la communion des condamnés à mort.* Vide etiam Joannem Chifflet Vesuntionensem in opusculo, *Consilium de Eucharistia ultimo supplicio afficiendis non deneganda.*

sunt etiam quoad eos qui vel tussi, vel vomitu vexentur. « Dili-
 « genter curandum est, ita Rituale Romanum (1), ne iis tribua-
 « tur viaticum, a quibus ob phrenesim, sive ob assiduam tussim
 « aliumve similem morbum, aliqua indecentia cum injuria tanti
 « sacramenti timeri potest ». At vero si post susceptam commu-
 nionem, infirmus hostiam deglutire nequeat, vel statim ac sum-
 pserit evomat, tunc eam colligat sacerdos et in vase decenti re-
 positam ad ecclesiam deferat, ibique in loco satis clauso et tuto
 servet, donec corruptatur; et tunc in sacrarium deponat. Si
 sacræ species distincte non appareant inter ea, quæ ægrotus vo-
 mitu emisit, sacerdos hæc colligat stupis, quas postea comburat,
 earumque cineres in sacrarium condat.

74. Infantibus, qui etsi ætatem ad primam communionem
 præscriptam nondum attigerint, usu tamen rationis pollent, sa-
 crum viaticum, juxta communio rem sententiam, non modo po-
 test, sed immo debet concedi. Sufficit vero, quod parochus post-
 quam sufficientem instructionem eis dederit, eosdem capaces
 judicet, « ut cibum istum cœlestem et supernum a communi et
 « materiali discernant (2) ». Ad hoc parochi attendant; ne se
 gravi culpa obstringant, si forte pueros decem vel duodecim
 annorum absque viatico mori sinant, qui satis maturo sint
 judicio, ut hujus actus gravitatem et momentum dignoscere
 possint. « Haud leviter delinquere credimus, qui pueros etiam
 « duodenos et perspicacis ingenii sinunt ex hac vita migrare sine
 « viatico, hanc unam ob causam, quia scilicet numquam antea,
 « parochorum certe incuria et oscitantia, eucharisticum panem
 « degustarunt (3) ». Antequam vero hisce ægrotantibus pueris
 communio deferatur, curandum est, ut devote et sincere confi-
 teantur. Si vero ad sanitatem redierint, ad Eucharistiæ sumptio-
 nem readmittendi non sunt, donec reliquas instructiones susceperint
 quæ opportunæ censeantur ad eos convenientius præparandos.

75. Qui paullo postquam communionem quacumque de causa
 sumpserit, morbo corripiatur, inde censendus non est absolutus
 obligatione viatici sumendi. At hæc obligatio item ne urgeret, si
 eadem ipsa die qua communionem sumpserit, graviter ægrotat-
 ret? Sunt qui putant illum teneri: sunt et qui censent, eum posse
 quidem, sed non teneri communicare; sunt denique et alii,
 qui docent, numquam licere bis in die communicare. « In tanta

(1) *De commun. infirmorum.*

(2) *Bened. XIV, De Synodo, lib. VII, cap. 12.*

(3) *Ibid.* — Vide etiam Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 301; tom De-
 Luzerne, Lugo, Suarez, etc.

• opinionum varietate doctorumque discrepantia, ait Benedictus XIV, integrum erit paracho eam sententiam amplecti, quæ sibi magis arriserit, quin fiat reus violati statuti synodalis, quod certe non potuit casum istum extraordinarium respicere (1). Immo emin. Gousset absque dubitatione arbitratur, alteram esse communionem concedendam ei, qui lethali morbo subito correptus, panem fortium sumere ad mortis angustias et certamina viriliter perferenda vehementer optaret.

76. Qui viaticum semel sumpserit, iterum sumere potest et in eodem morbo, si periculum insinat, dummodo tamen inter diversas communionem octo vel decem dies intercedant. Si vero cum coeperit convallescere, postea in vitæ discrimen iterum adducatur, tunc poterit viaticum resumere, etsi octo dierum intervallum ab altera communionem nondum fuerit absolutum. Quocumque vero in casu licet, expetita ab ordinario licentia, communionem frequentius concedere ei, qui antequam in morbum incideret, sæpe sæpius ad sacram mensam accedere consueverat. Ægrotis autem qui mortis periculum superaverint, quique jejuni communicare possint, Eucharistia plus minusve frequenter concedatur, juxta eorum dispositiones et confessoriorum consilium. Parochorum vero munus est, ut eos identidem visitent, et ad frequentem communionem hortentur.

77. Ad parochum, ejusve coadjutores exclusive spectat viaticum ægrotis parœcianis administrare. Excipe tamen casum necessitatis; tunc enim morientis necessitas prima lex est. Ut vero necessitatis casus adesse judicetur, opus est ut ægrotus in urgenti vitæ discrimine versetur, et parochus vel absit, vel diversimode distineatur. Excipe etiam casum quo parochus, absque canonica causa sacramentum ægroti deferre recuset. En ad exemplum: Quidam Petri parœcianus, cum graviter morbo corripiatur, Paulum vicinioris parœciæ pastorem, apud quem confiteri consuevit, ad se vocat, ut ei etiam nunc peccata sua confiteatur. Venit Paulus, parochum adit, dein ad ægrorum accedit, ejus confessionem audit, postea ad parochum revertitur, ut viaticum deferatur. At hic, nullam exhibens causam, Eucharistiam deferre recusat. Quid aget Paulus? Cum ipse probe dignoscat ægrotum Ecclesiæ legibus nullimode a sacramentis recipiendis prohiberi, potest utique, immo debet viaticum ei administrare ex præsumpto consensu episcopi, cui statim eventum denuntiabit (2).

(1) *De Synodo*, lib. VII, cap. 11.

(2) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 240, De Lugo, etc.

78. Excepto casu urgentis periculi, viaticum infirmo non est deferendum, nisi prius fuerit sacramentali poenitentia mundatus, satisque constet, eum posse absque ullo impedimento communionem decenter suscipere. Cum tamen parochus ægrotum adire debeat, qui valde longe ab ecclesia distet, poterit divinum sacramentum secum ferre, postea illic iudicaturus, an viaticum administrandum sit. At vero, si jam adest sacrum viaticum, et infirmus, confessario advocato, criminosas ei confitetur consuetudines, quibus non vult abdicare, vel graves injustitias, quas reparare recusat, ac confessarius plura præbet consilia, adhortationes, monita, adprecatur, minitatur, sed illius cor immutare nequit, neque hinc absolutionem concedere, quid agendum? Confessarius promissionem ab eo exigit ut ipsemet Eucharistiam expressis verbis recuset: at si id quoque agere nolit et immo communionem exposcat, tunc ei deneganda non est.

Eucharistia non est nocturno tempore deferenda, nisi urgeat necessitas. Hinc parochus, si videat ægrotum morbo periculose gravari, eum hortetur, ne viaticum suscipere nimis retardet, sed dum commode potest, interdiu illud recipiat.

79. Ss. Autem sacramentum maxima, qua fieri potest, decencia deferri debet. Ad hoc parochus admoneat ægroti conjunctos, ut domum bene disponant, infirmi lectum linteo candido tegant, tabulam insuper parent munda mappa coopertam, superimpositis etiam cruce, candelabris cum cereis accensis, aquæ benedictæ vasculo, et aspersorio. Adsit etiam malluvium cum aqua, et linteum, ut sacerdos, si opus sit, manus lavare possit. Cum ita omnia parata sint, parochus campanarum sonitu fideles admonet et convocat in ecclesiam. Ipse vero veste tallari, superpelliceo, et stola indutus (1), sacramentum e tabernaculo extrahit, illudque in pyxide suo velo operta defert ante pectus, capite nudo et sub umbella incedens, præcedentibus fidelibus, qui cereos accensos in lanternis deferant, et clericis cum bursa, rituali, et tintinnabulo, cujus frequens sonitus fideles commonefaciat, ut Ss. Sacramentum vel comitentur, vel saltem reverenter adorent.

Septem annorum septemque quadragenarum (*quarantene*) indulgentia conceditur iis, qui Ss. Sacramentum cum cereo accenso concomitantur; quinque vero annorum et quinque quadragenarum iis, qui sine cereo: quæ indulgentiæ etiam animabus purgantibus applicari possunt. Qui legitime impediti nequeunt ipsimet S. Viaticum comitari, sed alteri mandant, ut cereum pro se

(1) Juxta Rituale Ambrosianum adhibetur et pluviale.

deferat, trium annorum et trium quadragenarum indulgentiam adipiscuntur.

80. Sacerdos, iter agendo, psalmum *Miserere*, aliosve recitat, vel hymnos, ut *Pange lingua*, concomitantibus alternatim respondentibus, si possint. Cum vero in infirmi cubiculum introierit, omnia perficit quæ in Rituali pro Eucharistiæ ægrotis administratione præscripta sunt. Tradita communione, sacerdos digitos abluat in vasculo, et purificatorio abstergat, ablutionem vero infirmo sumendam porrigat; si tamen hic nequeat eam absque repugnantia sumere, in ignem projiciatur. Ritu absoluto, ad ecclesiam reditus fit, psalmum *Laudate Dominum* aliosque, sive alia cantica per viam recitando (1).

Adnotandum etiam, quod si periculum adsit, ut ægrotus subito moriatur, vel impotens fiat ad sacramentum suscipiendum, communio est statim ei administranda, omnibus cæremoniis precibusque prætermissis.

81. Si presbyter sacrum Viaticum deferre debeat ad pagum vel tugurium ab ecclesia notabiliter distans, parvam adhibeat pyxidem, in qua eas tantum particulas includat, quæ necessariæ sint pro infirmis communicandis; fideles comites habeat usque ad exitum a præcipuo parœciæ vico, ibique eos benedicat, et dimittat; ipse vero ad ægroti domum procedat, comitante clerico, et præcedente acolytho, qui cereum accensum deferat in lanterna. Si nequeat absque incommodo iter agere nudo capite, obtegat vel parvo vel majori bireto, vel etiam pileo. Si vero vel ejus infirmitates, vel tempestas, vel longum iter id exigant, potest etiam equum adhibere, dummodo ad nimias succussiones præcavendas vel alia inconvenientia quæcumque, sacculum pyxidem continentem funiculis ad corpus circumductis retineat. Absoluta cæremonia, sacerdos libere discedit. At si ægrotus moriatur, antequam communionem sumpserit, sacerdos eodem modo, quo venit, ad ecclesiam cum Sacramento redibit.

Neque parochi, nec cuivis alteri presbytero licet Ss. Sacramentum occulte, absque cæremoniis ad infirmum deferre. Excipiendum tamen videtur si agatur de viatico administrando ægrotanti, qui magno periculo laboret, et cujus impii parentes, vix tolerant, quod sacerdos infirmum adire possit, firmiter tamen et omnimode obsistant, ne quodvis religionis officium in eorum domicilio perficiatur. Quod eheu! interdum accidit in hoc sæculo quod dicunt *tolerantiæ et libertatis*.

(1) Rituali autem Mediolanensi præscribitur recitandum in reditu canticum *Benedicite*, aliaque opportuna; sed communiter recitantur litanie B. V. Mariæ.

82. Si presbyter in deferendo Sacramento subito morbo corripitur, idque contingat postquam in ægroti cubiculum ingressus sit, tunc Ss. Sacramentum supra tabulam depositum relinquendum est, donec alter sacerdos accedat ad ritum absolvendum. At si sacerdos Viaticum deferens morbo afficiatur dum iter agit, nullusque adsit neque presbyter neque diaconus, aliquis ex concomitantibus decenter suscipiat sacram pyxidem velo obvolutam eamque deferat ad viciniorem sive presbyterum, sive ecclesiam (1), idque faciat etiam quando forte pyxis nullo velamine obtegatur.

D. De prima puerorum communione.

83. Ex concilii Lateranensis decreto omnes fideles utriusque sexus, cum ad ætatem discretionis pervenerint, tenentur Eucharistiæ sacramentum, saltem in Paschate, suscipere. Adest ergo et pro paracho obligatio disponendi ad primam communionem illos pueros qui sufficienti rationis usu polleant, ut fructuose communicare possint. Juxta communioem sententiam, quam in praxi fere ubique sectari in more est, non sufficit quod puer teneatur ad pœnitentiæ sacramentum recipiendum, ut etiam ad communicandum obligetur; maturior enim ætas requiritur ad communionem, quam ad pœnitentiam. Hinc non modo potest, sed debet etiam absolvi puer, qui grave patrauerit peccatum, etiamsi ætatem primæ communioni opportunam nondum attigerit. At enim quænam requiritur ætas ut obligatio subeat ad primam communionem? Generatim admittitur, pueros nullimode obligari ad communionem ante nonum vel decimum annum sumendam, obligari vero ad eam suscipiendam ante decimum quintum annum. Quod quidem intervallum neque strictius determinari potest, ex eo quod non raro accidit, ut reperiantur pueri novem, decemve annorum instructiones et paratiores, quam alii duodecim aut quatuordecim annorum. Habenda est ergo ratio tum evolutionis intellectualium facultatum, quæ non eadem in omnibus est, tum gradus instructionis, tum characteris et dispositionum. Ergo deciperetur parochus et reprehensibilis fieret, qui aliquam sibi statueret ætatem, qua absoluta omnes indiscriminatim pueros ad communionem admitteret. Cum enim sacerdotes sint rerum sacrarum dispensatores, de iis pro libito disponere nequeunt.

(1) *Instructions sur le Rituel de Langres, cap. V, art. 6.*

84. At quomodo se gerere debet parochus relate ad pueros, qui etsi tredecim et quatuordecim annorum ætatem attigerint, nihil tamen, vel fere nihil de catechismo cognoscant? Parochus tenetur peculiarem curam iis impendere solertemque operam dare, ut Dominicam orationem, Salutationem angelicam, Symbolum Apostolorum et actum contritionis ediscant. Quando vero hæc memoriæ mandaverint, et insuper spiritualem Eucharistiæ cibum a materiali corporalique alimento distinguere valeant, tunc ad primam communionem admittendi erunt, ne frustra ad alterum annum demandati, neque instructiores, neque paratiores redeant. Cæterum non est æquum, quod a pueris incultis atque obtusis idem exigatur atque a perspicacibus acrique ingenio præditis: dummodo tamen et illi docilitate bonoque animo commendabiles sint.

85. Prima communio, etiam si fiat extra tempus paschale, peragenda de more est in ecclesia parœciali, et per manus parochi, vel ejus vicarii aut delegati.; nisi aliter parochus vel episcopus permiserit. Puer vero apud suos parentes non degens, potest primam communionem sumere vel in parentum parœcia, vel ibi, ubi moratur. Hinc adolescens primam suam communionem peragere potest vel in collegio, vel in monasterio, ubi facultas ab episcopo facta sit pueros ad sanctissimum hunc religionis actum disponendi. Idem dic de famulo, qui extra suam parœciam famulatum exercent. At vero quænam diuturnitas mansionis in parœcia requiritur, ut ibi primam communionem suscipere liceat? In quibusdam diocesis requiritur sex mensium domicilium, in aliis minus: parochi ordinarii præscriptis obsequantur. Etsi vero tempus ad commorandum constitutum non sit integre absolutum, si parentes petunt, ut eorum filius ad primam communionem admittatur, parochus, in cujus parœcia puer antea domicilium habebat, nullum impedimentum adstruere, remque omnino concedere debet parochus, in cujus parœcia puer hic et nunc domicilium tenet. Nil enim sacrum ministerium magis lædit, et animorum fiduciam avertit, quam nimia sacerdotum de suis juribus tenacitas. Notandum autem, quod puer, qui propter domicilium *facti* potest in aliena parœcia primam communionem sumere, habet etiam facultatem eam sumendi in illa parœcia, in qua tenet domicilium *juris*.

86. Potest ne parochus primam communionem concedere puero qui ad statutum tempus in sua parœcia pertranseundum advenit non alia de causa, nisi ut primam communionem extra suam parœciam perficere posset? Affirmative respondendum pu-

tamus cum emin. Gousset; quæcumque enim sit pueri mens, vel potius parentum, parochus, qui ei communionem concedit, leges suæ diœcesis nullimode lædit. Puer autem, qui duplici domicilio fruatur, primam communionem sumere potest ab illo e duobus parochis, a quo instructionem ad primam communionem receperit.

87. Nulla humana ratio consulenda est in pueris ad primam communionem eligendis: nemo hinc ex privatis simultatibus excludendus, nemo item e personalibus respectibus admittendus. Si inter pueros, quibus instructiones diligenter suppeditatæ fuerunt, aliquis adsit, qui vel defectu sufficientis scientiæ, vel morum improbitate nequeat admitti, ad alterum annum remittatur, si ætas permittat; si vero decimum quartum annum attigerit, non est remittendus ad tempus nimis longum, sed diligentius est a paracho edocendus et colendus, ut, quo citius fas sit, ad communionem suscipiendam idoneus fiat. Damnanda profecto negligentia parochi illius, qui tanto muneri operam segniores daret; non enim sine magno discrimine prima communio ultra decimum quartum annum puero differtur. « Quo enim longius differtur, ait De-la-Luzerne, « pueri impariores fiunt, passionibus convalescunt, et criminosa consuetudines roborantur. Et hoc etiam advertendum, quod « nempe filii rusticorum et artificum, quo magis adolescent, « magis laboribus distinentur, et a catechistica instructione magis magisque impediuntur (1) ». Quod dictum est de pueris non satis excultis ut ad communionem admittantur eodem tempore ac cæteri, dic etiam de iis, qui a sacro convivio prohibentur propter morum pravitatem: isti autem confessarii sententiæ se accommodare debent relate ad tempus, quo suam primam communionem peragere possint.

E. De animi dispositionibus ad communionem requisitis.

88. Cum Eucharistiæ sacramentum sit maximum et sanctissimum inter sacramenta, magnas etiam tum animi, tum corporis exigit dispositiones. Nunc igitur de animi dispositionibus.

Prima et præcipua animi dispositio est conscientiæ munditiæ: requiritur nempe, ut qui communionem sumpturus est, possit satis confidenter judicare, se hic et nunc conscientiam habere tali labe fœdatam: aliter vero sacrilegium nimis hor-

rendum patret. Terribilia sonant Apostoli verba : *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo ; et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini* (1). Qui ergo indigne communionem sumit, reus fit corporis et sanguinis Jesu Christi: quod tamen non ita intelligendum, quasi indigna communio idem sit crimen ac crimen Judæorum qui Jesum crucifixerunt. « Peccatum indigne sumentium hoc sacramentum, ait s. Thomas, comparatur peccato occidentium Christum, secundum similitudinem ; quia utrumque committitur contra corpus Christi: non tamen secundum criminis quantitatem. Peccatum enim occidentium Christum fuit multo gravius; primo quidem, quia illud peccatum fuit contra corpus Christi in specie propria; hoc autem peccatum est contra corpus Christi in specie sacramenti: secundo, quia illud peccatum processit ex intentione nocendi Christo; non autem hoc peccatum (2) ».

89. Quicumque lethalis culpæ reum se dignoscit, tenetur poenitentiae sacramentum suscipere antequam ad sacrum convivium accedat: nemo enim, utcumque contritus, potest absque sacrilegio communionem peragere, nisi a peccatis mortalibus conscientiam per sacramentalem absolutionem abluerit. Porro Tridentina synodus, relato apostolico præcepto, *probet seipsum homo*, ita pergit: « Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat (3) ». « Ne tantum sacramentum indigne, atque ideo in mortem et condemnationem sumatur, statuit atque declarat sancta synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia confessoris, necessario præmittendam esse confessionem sacramentalem (4) ». Excipitur tamen, si quis et teneatur celebrare vel communicare, et confessarii copiam non habeat: « Qui est in mortali, tenetur sub mortali ante sumptionem Eucharistiae confiteri, nisi sit necessitas celebrandi vel communicandi,

(1) I Cor. XI, 27, et seq.

(2) Sum., part. III, quæst. 80, art. 5.

(3) Sess. XIII, can. 7.

(4) Ibid., can. 11.

« et confessarius desit (1) ». Quod spectat ad presbyterum, jam superius tradidimus (2). Quoad vero simplices fideles, tum eos a confessione communioni præmittenda dispensatos censemus, 1.º cum illis in vitæ discrimine constitutis nullus adsit presbyter, adsit vero diaconus, a quo Eucharistiam suscipere possint; 2.º cum ad sacram mensam jam perventi, se lethaliter peccasse post confessionem ultimam recordentur: tunc enim generatim loquendo nequeunt ab ea recedere absque infamiæ et scandali periculo antequam Ss. Eucharistiam acceperint. Utroque tamen in casu tenentur perfectam cordis contritionem in se excitare.

90. Qui peracta confessione, et absolutione recepta, advertat, se in confessione mortale peccatum prætermisisse, tenetur ne ante communionem iterum confiteri? Si id advertat cum jam ad sacram mensam accesserit, vix innuimus nullimode obligari ad recedendum ob scandali et infamiæ periculum. Si autem etiam commode possit ad pœnitentiæ tribunal redire, defendit cardinalis Gousset, contra communiorem sententiam, illum ad hoc non teneri. Nequit enim, ait ille, obligari ex apostolico præcepto, *probet seipsum homo*; nam seipsum vere probavit et in statu gratiæ jam constitutus est: nequit item obligari ex Tridentino decreto, quod non respicit nisi eum, qui cum sibi conscius sit de mortali peccato, sacramentalem absolutionem non retulerit; cum e converso peccatum ex oblivione in confessione non commemoratum indirecte jam fuerit remissum. Ipse Collet, qui ex suimet confessione, *laxis opinionibus prorsus insuperabiliter non alliciebatur*, suam ita sententiam profert: « Homo non obli-

• gatur ad confessionem ante communionem peragendam, nisi
 • ut certus moraliter fiat de sua cum Deo reconciliatione; id-
 • que juxta leges a Christo Domino indictas. Jammodo in nostro
 • casu id omne jam fuit adimpletum: peracta fuit confessio corde
 • humili et sincero, et ideo moralis habetur certitudo de divina re-
 • conciliatione. Quid adhuc agendum? Teneris, inquires, præter-
 • missam culpam confiteri. Bene quidem: at quæstio de hoc est, an
 • nempe teneatur eam confiteri statim. Id asseris tu quidem: at mihi
 • assertio non sufficit, et rationes dignoscere vellem: præcõplum
 • enim Tridentini, *quamprimam confiteatur*, ad eos tantum spe-
 • ciat qui, deficiente presbytero, confessionem peragere ne-
 • queunt (3). Neque proferatur fidelium consuetudo; ait enim

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, n. 255.

(2) Vide superius, ubi de ministro ecclesiasticæ consecrationis.

(3) *Traité de saints Mystères*, cap. II, § 8.

s. Alphonsus: « Praxis fidelium, quæ opponitur, non est habenda ut regula certa obligationis; sed potius est pius et laudabilis usus, quem ego etiam quamaxime, præcis circumstantiis, suadendum puto (1) ». Juxta quam sententiam, quæ contraria longe probabilior videtur, quamque in praxi sequi profecto licet, qui ex oblivione involuntaria, vel non graviter culpabili, aliquod lethale peccatum in confessione non manifestaverit, non tenetur illud confiteri ante communionem; sed libere ejus confessionem differre potest usque ad diem, qua vel ex necessitate vel ex devotione ad sacrum poenitentiae tribunal iterum accedat.

91. Qui vero dubitet utrum, nec ne, statum gratiæ possideat, potest ne, non præmissa confessione, communicare? En verba s. Alphonsi: « Si quis dubitat de commisso peccato mortali, potest absque confessione ad communionem accedere: parum vero interest utrum dubium sit positivum an negativum: tunc enim sufficit contritionis actum elicere ut sacramenti fructus tutius percipiat. Apostoli præceptum, *probet seipsum homo*, quod juxta Concilii Tridentini interpretationem confessionis obligationem imponit, non obstringit nisi eos, qui sibi *conscii* sint, nempe certi de peccato mortali, ut ipsum Concilium declaravit: *ut nullus sibi conscius peccati mortalis ad Eucharistiam accedere debeat*. Ergo præceptum probationis non posidet, neque fit obligatorium, nisi quoad eos, qui peccati mortalis *conscii* sibi sint. Si, e contrario, certi sumus de commisso peccato, tunc communionem sumere non possumus, nisi confessione præmissa, quia tunc certo possidet præceptum probationis. Hinc qui positive aut negative dubitat, an amisam gratiam recuperaverit; qui, ex. gr., dubitat, num confessio fuerit nulla ex dispositionis vel jurisdictionis defectu; num contritionem vere habeat in casu, quo ex necessitate communionem sumere debet, ad communionem accedere non debet; tunc enim faceret contra præceptum, quod probationem requirit non modo probabilem, sed certam, uti peccatum certum fuit (2) ».

Ecclesia autem non exigit ut poenitentes a communione abstineant donec satisfactionem absolverint: ii ergo ad sacrum convivium admittendi sunt etsi poenitentiam non impleverint, dummodo ta-

(1) *Theol. mor.* lib. VI, num. 257.

(2) *Istruzione Pratica pei confessori*, cap. XV, num. 34.

Manuale Compend. Moralis Theologiæ, etc. Tom. II.

men saltem ex parte scandala, si quæ dederint, reparaverint (1).

92. Peccatum veniale impedimento non est ad sacram communionem, neque eam indignam facit: at qui communionem sumit alicui veniali peccato affectum gerens, de salutaribus sacramenti effectibus minus percipit. Ut ergo gratiarum abundantia sacramento adnexa plene recipiatur, oportet sacrum adire convivium corde puro ab omni peccato et ab omni affectu ad peccatum, fide viva, sincero desiderio se Christo uniendi, charitate ardenti et profunda humilitate. Parochi et confessarii operam impendere debent, ut sanctas huiusmodi dispositiones in fidelium animis excitent: quin tamen eas exigant, quasi necessarias ad Eucharistiam fructuose sumendam. Ac revera distinguitur communio e præcepto a communionem ex devotione. Ad primam sufficit, si fidelis se per absolutionem aptaverit, altera vero quo frequentior est, perfectiores exigit dispositiones. Plus hinc exigendum ab iis, qui quotidie accedunt ad eucharisticum convivium, quam ab iis, qui semel tantum in hebdomada; a quibus plus iterum est exigendum, quam ab iis, qui semel in mense, aut etiam rarius communicant.

93. Animarum pastoribus munus incumbit fideles adducendi ad frequentem communionem, vel in ea confirmandi, multiplicia bona inde manantia diligenter commemorando. Item, ut probe monet card. De-la-Luzerne « tunc etiam, cum explicant dispositiones ad sacramentum digne sumendum necessarias, cum-
 « que funestos effectus indignæ communionis recensent, caveant,
 « ne exaggeratis verbis utantur, quæ nimium terrorem in animos inducant, et spem auferant perveniendi ad eam excelsam puritatem, quam sacramentum exigit. Exhortationes ergo ita
 « sunt comparandæ, ut salutari quidem metu avertantur imparati; sed pia fiducia excitentur ii, qui sufficientibus dispositionibus non careant (2) ».

Fideles, quibus sat est paschale præceptum adimplere, legem quidem absolvunt, sed Jesu Christi Ecclesiæque spiritui non satis obtemperant. « Tridentina synodus optaret, ut in singulis
 « missis fideles adstantes, non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicarent, quo
 « ad eos sanctissimi huius sacrificii fructus uberius proveniret (3) ». Talis erat mos quinque priorum Ecclesiæ sæculo-

(1) Innoc. XI, decret. ann. 1679.

(2) *Instructions sur le Rituel de Langres*, cap. V, art. 4.

(3) Sess. XXII, cap. VI.

, præferunt sancti Patres, quorum scripta ad frequentem et quotidianam communionem passim hortantur (1).

I. Attamen fideles neque indiscriminatim hortandi sunt ad idie, vel fere quotidie communicandum, neque item indite a tali communione avertendi. En quæ de hoc tradit Sals (2): « Quotidianam communionem nec laudo, nec improbo; ad communicandum vero omnibus dominicis diebus omnes et suadeo et horlor, dummodo animum gerant omni ad peccatum affectu prorsus vacuum. Hæc sunt proprie divi Augustini verba, quocum nec vitupero nec absolute laudo quotidianam communionem, sed id discretioni permitto spiritualis rectoris ejus personæ, quæ aliquod de hoc propositum efforare velit: cum enim dispositiones ad frequentem communionem excellentiores exigantur, omnibus indiscriminatim eam adhibere inopportunum censeo. At vero, cum excellentiores et dispositiones plurium in animis vere piis inveniri possint; minus inopportunum non esset, omnes generatim a frequenti communionem avertere. Id ergo determinandum ex satis perspecta interiori cujusque conscientia. Imprudens igitur esset ad frequentem communionem omnes indistincte impellere; imprudens item eam damnare, præsertim in eo, qui e sapientis piius directoris consilio id ageret.... Vides profecto s. Augustinum dominicalem communionem instantèr commendare: nti ergo doctoris consilio obsequere in quantum fieri possit, quoniam nullo, ut suppono, affectu ad mortale peccatum, illoque ad veniale devinciris.

Pro conjugatis vero hoc dicam: indecens quidem, sed non grave peccatum, debitum conjugale expetere ea die, qua summa sit eucharistia; solvere vero, non indecens, sed potius meliorum. Hinc nemo, causa redditu debiti, communionem est vitandus, si devotione inducatur ad eam optandam. Equum primis Ecclesiæ temporibus christifideles communionem cotidie sumebant, etsi matrimonio juncti et filiorum procreamine benedicti....

Ut quis octava quaque die ad communionem admittatur, oportet, ut et mundus sit a mortali culpa, et nullum servet lectum ad peccatum veniale, et vehementi desiderio ad communionem inhiat: sed ad quotidianam communionem requiritur, quàmplurimæ ex malis inclinationibus contritæ fuerint, et super spiritualis directoris consilium intercesserit ».

95. Verum s. Alphonsus frequenti communioni favorabiliorem adhuc se prodit quam Salesius, ac statuit et defendit quod communicatio octava quaque die concedi possit ei etiam, qui statum gratiæ possidens, habitualiter tamen vel consulto venialia peccata committit: nulla enim habetur lex, quæ affectum et inclinationem ad veniale peccatum statuatur ut impedimentum ad communionem; hic vero affectus, ut s. Thomas docet, haud impedit, quominus sacramentum pariat *augmentum habitualis gratiæ vel charitatis* (1), etsi suos omnes salutares effectus non producat. Prosequitur vero s. Alphonsus adnotando, Salesium se decepisse in diri Augustini testimonio proferendo; verba enim, quæ refert ut illius doctoris, non ejus quidem sunt, sed excerpta e tractatu, quem Gennadius exaravit, *De ecclesiasticis dogmatibus*; insuper verba Gennadii, quibus innititur sanctus episcopus Genevensis, *omnibus dominicis diebus communicandum suadeo et hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit*, id tantum significant, quod nempe, ad singulis diebus dominicis communicandum, oportet gerere animum vacuum ab omni affectu, non ad veniale, sed ad mortale peccatum — *sine affectu peccandi mortaliter*, explicat d. Thomas (2). Cæterum, subdit s. Alphonsus, hæc est regula universaliter accepta, et a Sancta Sede approbata, ut fideles, sint quidem matrimonio juncti vel cælibes, debeant, quoad plus minusve frequentem communionem, judicio confessarii adhærere, qui consilium efformabit ex majori vel minori fructuum copia, quos pœnitentes e sacramenti sumptione referant. Certum enim indicium bonæ communionis est profectus spiritualis, quem fideles inde sibi comparent. Hinc frequentior concedenda communicatio ei, cui vere proficiat; rarius autem ei, qui vix ullum fructum ex illa adipiscatur (3).

96. Fénelon et ipse non ita severus videtur, ac Salesius. Loquens enim de fidei, qui mundam habeat conscientiam et moderate vivat, ac candide dociliterque se gerat erga spirituales directorem, qui sit peritus, et a laxitudine abhorrens, has profert sententias: « Iste fidelis debilis est; sed de sua debilitate diffidens, ad alimoniam cœlestem recurrit ut se corroboret. Imperfectus est; sed de hoc ingemit, et laborat ut de suis imperfectionibus se emendet. Dico igitur aptum directorem, cui ipse cum simplicitate obediat, posse ac debere ei quotidianam

(1) Sum., part. III, quæst. 79, art. 8.

(2) Ibid., art. 3.

(3) *Della frequente Comunione, ec.*

« fere communionem indicere ». Allatis postea Traditionis, Patrum, et Tridentini concilii testimoniis frequenti et quotidianæ communioni faventibus, prosequitur: « En sensus Ecclesiæ, quæ eadem est quovis tempore, quam nihil senescere facit, cujus puritatem nihil obscurat. Idem Spiritus, qui eam regebat tempore S. Justini aliorumque Patrum, per eam adhuc loquitur novissimis istis diebus. Omnes filios suos ad frequentem communionem ipsa invitat; optaretque ut nemo interesset missæ sacrificio quin communioni participaret. Ac revera cum Eucharistia instituta sit ut locum teneat veterum sacrificiorum, quæ *pacifica* appellantur, in quibus victima ab adstantibus offerebatur atque edebatur, vis quædam infertur Christi sacrificio, quando quis sacerdoti se jungit ad illud offerendum, quin velit se ei consociare ad comedendum. Nonnisi christifidelis qui *sibi peccati mortalis conscius* sit, e Tridentini mente a communione prohibetur ».

« Inutile est nobis objicere, ad communionem sæpe accedere homines ea prorsus indignos. Cum d. Augustino respondemus: Alios corrigi ut Petrum, alios tolerari ut Judam. Fateor multos esse christianos, qui hoc nomen non gerunt nisi ut illud profarent et vilescere faciant.... Multi etiam sunt, qui quandam vitæ moderationem servantes, veris vitæ christianæ sensibus carent; cumque eorum statum intimius rimamur, minime sane deprehendimus posse eos cum justis annumerari, qui communicare debent. Sed de illis nullatenus loquimur. Agitur hic de animabus puris, docilibus, humilibus atque in se collectis, quæ suas sentiunt imperfectiones, quæque se cœlesti alimonia emendare cupiunt. Quare scandalum accipiendum si sæpe communicare conspiciantur? Dicetur: sunt imperfectæ. Ast ideo communicant ut perfectæ fiant. Nonne s. Ambrosius ait, peccatum vulnus nostrum esse, nostram autem medicinam esse in cœlesti ac venerabili Sacramento? Nonne Augustinus dicit, christifideles non esse privandos quotidiano remedio corporis Domini nostri, nisi eorum peccata tam ingentia sint, ut excommunicari illi debeant si poenitentiam facere recusent? Nulla fit admiratio quando boni sacerdotes quotidie celebrare conspiciuntur, cum tamen et ipsi suas habeant imperfectiones. Quare igitur scandalum patiamur, cum bonos laicos videamus, qui, ut melius suas vincant imperfectiones, ac corrupti sæculi superent tentationes, velint se quotidie Jesu Christo enutrire? Si ad quotidie communicandum expectandum esset, ut omni imperfectione liberi essemus, absque fine expectaretur... Opor-

• tet igitur assuescere ad conspiciendos fideles, qui peccata venialia committant, etiam contra sincerum eorum desiderium
 • nullum patrandi, quique tamen fructuose quotidie communicant. Non oportet ita eorum imperfectionibus affici, quas Deus
 • illis ad humilitatem relinquit, ut nihili pendantur graviore magisque exitiales culpæ, a quibus eos quotidianum hoc remedium præservat. Christianos priorum sæculorum videmus quotidie communicasse, cum notabilibus adhuc imperfectionibus
 • gravarentur. Volumus ne quotidianas eorum communiones damnare, ac primævam corrigere Ecclesiam, quæ eos ad illam
 • admittebat, quin notorias istas imperfectiones ignoraret?

• Quam multi conspiciuntur christiani scrupulosi qui huius cibi defectu in dies magis magisque elanguescunt; ac reflexionibus conatibusque sterilibus consumuntur! Timent isti ac
 • tremunt, semper in dubiis versantur, ac frustra eam certitudinem quærunt, quam in hac vita invenire non possunt:
 • nulla inest ipsis unctio. Christo Jesu vivere volunt quin de illo vivant. Arescunt, languent, defatigantur, et absque viribus
 • cadunt. Sunt prope fontem aquæ vivæ, et siti pereunt. Extorius omnia facere volunt, nec audent interius se nutrire. Grave
 • legis onus portare volunt, quin in oratione ac frequenti communione vires ac solatium sibi comparent. Admitto, posse sapientem ac pium directorem aliquem fidelem ad breve tempus
 • communione privare, sive ad ejus docilitatem humilitatemque probandam, quando causam aliquam habeat cur de iis dubitet,
 • sive ad eum ab aliqua illusionē præservandum, atque ab aliqua secreta erga seipsum affectione. Verum hujusmodi probationes fieri non debent nisi in vera necessitate, ac brevi tempore durare debent: cito ad animæ cibum redire oportet (1).

F. De corporis dispositionibus ad communionem requisitis.

97. Corporales dispositiones ad communionem afferendæ tres recensentur: jejunium, mundities et modestia.

Juxta Ecclesiæ leges et praxim universaliter et constanter obtinentem, Eucharistia sumi nequit, nisi jejune. Quod jejunium naturale, eucharisticum, sacramentale, severius est, quam ecclesiasticum; omnem enim et quamcumque sive cibi, sive potus summptionem prohibet a media nocte usque ad sumptam communionem.

(1) *Lettre sur la Communion.*

Quidquid ergo vere manducatur aut bibitur, sive voluntarie sive inconsulto, est jejunii eucharistici violatio, et communioni impedimento est. Præceptum jejunii eucharistici non admittit materiæ parvitatem. Ecclesia enim sub pœna lethalis culpæ jubet, ut qui communicare velit, sit omnino jejunus, ut nempe nihil omnino biberit vel manducaverit, antequam ad sacrum convivium accedat; neque exceptiones admittit, nisi pro infirmo, cui viaticum sit deferendum, et interdum, sed multo rarius, pro sacerdote, qui missam celebret, vel sit celebraturus (1). Excipitur etiam casus, quo pani consecrato immineat quomodocumque profanatio; ad quam vitandam sacerdos, vel sacerdote deficiente, quisque etiam e simplicibus fidelibus potest sacram hostiam manu sumere et comedere.

98. Non habetur tamen ut naturalis jejunii violatio, neque si quid fortuito et inconsulto ex solo anhelitu inspiretur, neque si quid degustetur, quin deglutatur. Item communicare licet, etsi in ore abluendo aliqua aquæ gutta cum saliva permixta absorpta fuerit, vel fuerint deglutitæ illæ ciborum reliquiæ, quæ intra dentes remanere solent. « Neque post assumptionem aquæ, vel alterius cibi, aut potus, vel etiam medicinæ, in quantumcumque parva quantitate, licet hoc sacramentum accipere. Nec refert, utrum aliquid hujusmodi nutriet, vel non nutriet, aut per se, aut cum aliis, dummodo sumatur per modum cibi vel potus. Reliquiæ tamen cibi remanentes in ore, si casualiter transglutiantur, non impediunt sumptionem hujus sacramenti; quia non trahuntur per modum cibi, sed per modum salivæ: et eadem ratio est de reliquiis aquæ, vel vini, quibus os abluatur; dummodo non trahantur in magna quantitate, sed permixtæ salivæ; quod vitari non potest (2) ». Neque jejunium hoc naturale violaret, qui casualiter deglutatur floccum nivis, vel pluvie guttam, vel musculam, vel pulvis moleculas: nequit enim dici quod hæc sumantur *per modum cibi, potus, aut medicinæ*. Certum est tamen violari jejunium si sacchari frustulum ante mediam noctem in os immissum, postea ex ore in stomachum demittatur.

99. Modo jam communiter receptum est, sive *tabacum* natibus sumptum, sive ejus fumum fistula haustum, neque naturale jejunium solvere, neque communionem impedire, etsi intra stomachum incidat. Idem probabiliter dicas et de *tabaco* dentibus

(1) Vide superius ubi de ministro consecrationis eucharisticæ.

(2) S. Thom., Sum., part. III, quæst. 80, art. 8.

altrito, dummodo succus expuendo rejiciatur: id tamen ante communionem fieri nequit sine indecentia et veniali peccato, si absque causa fiat (1). Quod diximus de *tabaco*, dicas et de aqua, cujuscumque sit speciei, quæ per nares insumatur; eam nempe naturale jejunium non auferre, nisi sumatur hac mente, ut in stomacum demittatur, et id revera contingat.

100. Adnotamus etiam, ad communicandum non requiri, ut cibus, ante mediam noctem sumptus, digestus fuerit: licere autem, si causa adsit, statim post communionem bibere et etiam edere: absque causa tamen id non decere, propter reverentiam sacramento debitam. « Debet esse aliqua mora, ait s. Thomas, « inter sumptionem hujus sacramenti et reliquos cibos (2) ». Modicum tamen aquæ communiter bibitur statim post acceptam Eucharistiam ad hujus deglutitionem facilius procurandam. Fideles ergo, qui firma valetudine utentes communicant, hortandi sunt, ut, si possint, a quovis alimento abstineant, donec gratiarum actiones exsolverint, quæ saltem ad horæ quadrantem a sumpta communione produci debent. Neque culpabilis habendus est qui, vix deglutito divino pane, expuat; nisi rationabiliter suspicetur, aliquod fragmentum in ore adhuc remansisse. Sed ad omnes dubietates sustollendas opportunum erit, per aliquod tempus post communionem ab expuendo abstinere.

101. Quoad corporis munditiam hæc tenenda sunt. Pollutio voluntaria habita ipsa die communionis aut nocte præcedenti, per se ab illa non impedit, modo præcesserit debita confessio sacramentalis. Verum, ut communiter theologi docent, poenitens sub veniali tenetur abstinere ea die a communione, propter reverentiam sacramento debitam. « Non esset consulendum alicui, « inquit s. Thomas, quod statim post peccatum mortale; etiam « contritus et confessus, ad Eucharistiam accederet; sed debet, « ret, nisi magna necessitas urgeret, per aliquod tempus propter reverentiam abstinere (3) ». Necessitas autem adest, quoties communio differri nos potest absque scandalo aut famæ detrimento. Hinc Rubricæ missalis: « Si præcesserit pollutio nocturna, quæ causata fuerit ex præcedenti cogitatione, quæ sit « peccatum mortale, vel evenerit propter nimiam crapulam, abstinendum est a communione et celebratione, nisi aliud confessorio videatur (4) ». Igitur, ut ait s. Alphonsus, « Bene

(1) Ligorio, De-Lugo, Concina, etc.

(2) *Sum.*, part. III, quæst. 80, art. 6.

(3) In 4, dist. 9, quæst. 1, art. 4.

(4) Rubricæ missalis romani, de *Defectibus*.

poterit confessarius, si expedire iudicabit, magno peccatori, aliquando susceptionem Eucharistiæ differre, sicut etiam disposito potest quandoque differre absolutionem, ut constantiam ejus experiat, vel ad horrorem incutiendum adversus aliquod enorme peccatum (1).

102. Si pollutio fuerit involuntaria, nulla adest obligatio abstinendi a communicando, nisi magna ex illa secuta fuerit mentis perturbatio. « Si dubium est, an in præcedenti cogitatione fuerit peccatum mortale, consulitur abstinendum, extra casum necessitatis. Si autem certum est non fuisse in illa cogitatione peccatum mortale vel nullam fuisse cogitationem, sed evenisse ex naturali causa, aut ex diabolica illusionem, potest communicare et celebrare, nisi ex illa corporis commotione tanta evenierit perturbatio mentis, ut abstinendum videatur (2). » Itaque veniale est ad Eucharistiam accedere cum prædicta perturbatio, nisi tamen homo conetur eam repellere, faciens quod in se est, ut devote accedat, vel nisi aliqua justa causa necessitatis aut devotionis aliud expostulet (3).

103. Veniale est accedere ad communionem eadem die, qua habitus est actus conjugalis, si actus ille habitus sit causa voluntatis. Ita theologi communiter; verum a veniali excusat quævis causa honesta, puta, solemnitas, devotio specialis, indulgentia penaria lucranda, periculum infamiæ, scandalum vitandum. Si item actus conjugalis fiat absque culpa, causa nempe procreandæ volis, congruum est, ut communio differatur ad alteram diem: nec tamen est consilium tantum absque ulla obligatione; nam procreatio sobolis, cum actus sit, ut supponitur, omnino honestus, nullis reparat indecentiam, nec proinde a communionem impedire debet (4). Equidem primævis Ecclesiæ sæculis fideles etiam conjugati singulis diebus ad Eucharistiam accedere solebant. Cæterum omnes conveniunt, alterutrum conjugem, qui alteri petenti debitum reddit, posse eadem die sacram communionem suscipere (5). « Hinc, ait s. Alphonsus, si confessarius rogatur ab uxore, quid agere debeat, si in die communionis vir debitum ab ipsa petat, sapienter docent Suarez, Laymann et Sanchez, respondendum, quod si mulier frequenter communionem suscipit, reddat et communicet; si autem raro, ipsa virum præ-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 272.

(2) *Rubricæ missalis, de Defectibus etc.*

(3) Vide s. Alphonsum, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 272.

(4) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 272. — De Lugo, Sanchez, etc.

(5) Vide superius num. 94 hujus cap. quid dicat Salesius.

« cetur, ut pro illa die abstineat; at si rogatio non proficit, ad-
 « huc communicet, nisi ex redditione magnam patiatur pertur-
 « bationem, et ipsa non conetur repellere (1) ».

Possunt ne autem mulieres tempore menstrui communicare? Probabilius est eas posse ad Eucharistiam accedere, etiamsi possint commode communionem differre (2) ».

104. Denique ad sacram mensam modesto corporis habitu accedendum est: chirothecæ, aliaque manuum tegumenta, et arma sunt deponenda: mulieres præsertim modestiam in omnibus præferre debent: deneganda autem communio, si qua auderet nudatis uberibus accedere; non tamen deneganda eis quæ nonnisi ex luxu profanoque nimis cultu reprehendi possent.

G. Quibusnam sit deneganda communio.

105. Primis Ecclesiæ temporibus Eucharistia etiam pueris generalim concedebatur; qui tamen usus in occidentali Ecclesia a pluribus jam seculis abolitus fuit: pueris ergo sufficienti rationis usu carentibus communio permittenda non est. Quod dicendum et de iis qui, etsi ætate proveci, moraliter tamen habendi sunt tamquam infantes, propter constantem rationis deficientiam. Qui vero tenui quidem rationis lumine gaudent, sed eo non omnino carent, ita ut aliqualis instructionis non sint absolute incapaces, et insuper dociles se præbeant, et pietatis indicia præseferant, diligentius pro viribus et capacitate edocendi sunt, ac postea ad sacram communionem admittendi, non modo in mortis articulo, sed etiam intra vitæ decursum. Melius enim est sacramentum concedere ei, qui nequeat omnes fructus inde manantes percipere, quam illo eum privare qui aliquatenus ex ipso proficere potest.

106. Qui vero, post adeptum rationis usum, dementia corripiantur absque ullo lucido intervallo, donec infirmitas hæc perdurat, non sunt ad communionem admittendi, cum nequeant requisitas dispositiones afferre. Attamen, « si prius quando compo-
 « tes erant suæ mentis, apparuit in eis devotio hujus sacramen-
 « ti debet eis in articulo mortis hoc sacramentum exhiberi, nisi
 « forte timeatur periculum vomitus, aut expulsionis (3) ».

Catechismus Concilii Tridentini eadem profert, ac doctor Angeli-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 272. *Istr. pratica pei confessori*, dell' *Eucristia*, num. 67.

(2) *Ibid.*

(3) *S. Thom., Sum.*, part. III, quæst. 80, art. 9.

cus (1). « Ratio, addit s. Alphonsus, quia ex una parte præsumentur is interpretative communionem petere; ex altera Eucharistia adhuc ei necessaria esse potest, nempe si incidisset in amentiam existens in peccato mortali, de quo solum attritus fuerit: excipiunt tamen doctores si certo præsumatur talis in amentiam incidisse penitus impoenitens (2) ».

107. Mentecapti, qui lucidis gaudeant intervallis, hisce perdurantibus possunt, immo debent, Eucharistiam sumere. Quando vero in mortis discrimen adducti sint, etsi tunc rationis usu non fruuntur, communio tamen ad eos deferri debet, dummodo antea nihil egerint, quod eos communionem indignos manifeste faciat, ait Catechismus Concilii, « vomitionis vel alterius indignitatis et incommodi periculum nullum timendum sit (3) ». Card. De-la-Luzerne, quin id totum huiusmodi infirmis concedat, ait tamen: « Sacerdos hoc magnum principium semper ante oculos habere debet, sacramenta instituta fuisse propter homines, non homines propter sacramenta: ergo si vix adsit aliqua ratio, ut sperari possit, sacramenti administrationem esse pro futuram, melius est sacramentum propter hominem in discrimen adducere, illudque frustra conferre, quam salutaribus ejus effectibus christianum privare ».

108. Surdo-mutis a nativitate non est concedenda communio nisi aliquam adepti sint cognitionem de præcipuis religionis veritatibus. Hinc si, postquam satis instructi fuerint ab iis, quorum signa intelligant, divinis mysteriis devote intersint, si modeste probe se gerant, de commissis culpis dolorem ostendant, si panem eucharisticum a communi discernere valeant, possunt ad communionem admitti. Non enim Eucharistia privari debent ex eo, quod ideam minus claram de sacramento habere videantur; cum Ecclesia diu consueverit eam concedere et infantibus, qui excellentiorem de ea notionem certe non habebant (4).

109. Confessarii majori, qua possunt, sollicitudine curare debent, ut a sacramento eos avertant, qui absque sacrilegio ad Eucharistiam accedere nequeunt. Attamen in foro exteriori non potest communio denegari iis omnibus, qui indigni sint; sed distinguendum est inter peccatores occultos et publicos; inter eos, qui communionem privatim, et qui publice petunt. En quas tradit regulas Rituale Romanum: « Fideles omnes ad sacram communio-

(1) *De Euchar. sacr.*, § 60.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 302.

(3) *De Euchar. sacram.*, § 68.

(4) *Instructions sur le Rituel de Langres*, chap. V, art. 4.

« nem admittendi sunt, exceptis iis, qui justa ratione prohiben-
 « tur. Arcendi autem sunt publice indigni, quales sunt excom-
 « municati, interdicti, manifestique infames, ut meretrices, con-
 « cubinari, fœneratores, magi, sortilegi, blasphemi, et alii ejus
 « generis publici peccatores, nisi de eorum pœnitentia et emen-
 « datione constet, et publico scandalo prius satisfecerint. Occul-
 « tos vero peccatores si occulte petant, et non eos emendatos
 « cognoverit, repellat; non autem si publice petant, et sine scan-
 « dalo ipsos prætèrire nequeat (1) ».

Diversas hasce regulas in tractatu *De Sacramentis in genere* satis explicavimus (2).

§ 6. De cultu sacræ Eucharistiæ.

110. Jesus Christus cum realiter præsens sit in Eucharistia, tum adorandus est, tum eo externo cultu honorandus, qui un-
 Deo tribuitur, quemque *latræ* appellant. Hinc consuetudo Sa-
 ctissimum Sacramentum exponendi in ecclesiis ad fidelium ado-
 rationes, et processionaliter circumferendi, præsertim in festo
 Corporis Domini, et populum benedicendi ostensorio vel pyxide
 divinum illum panem includente. « Nullus itaque dubitandi lo-
 « cus relinquitur, ait Concilium Tridentinum, quin omnes chri-
 « stifideles, pro more in catholica Ecclesia semper recepto, *latræ*
 « cultum, qui vero Deo debetur, huic Sanctissimo Sacramento
 « in veneratione exhibeant. Neque enim ideo minus est adora-
 « dum, quod fuerit a Christo Domino, ut sumatur, institutum.
 « Nam illum eundem Deum præsentem in eo adesse credimus,
 « quem Pater æternus introducens in orbem terrarum, dicit:
 « *Et adorant eum omnes angeli Dei*, quem magi procidentes ado-
 « raverunt, quem denique in Galilæa ab apostolis adoratum fuis-
 « se, Scriptura testatur. Declarat præterea sancta synodus, pie
 « et religiose admodum in Dei Ecclesiam inductum fuisse hanc
 « morem, ut singulis annis peculiari quodam et festo die præ-
 « celsum hoc et venerabile sacramentum singulari veneratione ac
 « solemnitate celebraretur; utque in processionibus reverenter et

(1) *De sacram. Euchar.*

(2) Vide eo tract. num. 50. — S. Carolus in Actum Eccl. Med., part. II. *Avvertenze ai parrochi intorno alla amministrazione della Ss. Eucaristia*, capite
 tradit regulas circa personas ad communionem admittendas, vel ab ea arce-
 dendas, circa cæremonias in administratione adhibendas, circa suppellectiles, circa
 communicandorum dispositiones, etc.

• honorifice illud per vias et loca publica circumferretur. Aquis-
 • simum est enim, sacros aliquos statutos esse dies, cum christiani
 • omnes singulari ac rara quadam singnificatione gratos et memo-
 • res testentur animos erga communem Dominum et Redempto-
 • rem pro tam ineffabili et plane divino beneficio, quo mortis ejus
 • victoria et triumphus repræsentatur. Atque sic quidem opor-
 • tuit victricem veritatem de mendacio et hæresi triumphum age-
 • re, ut ejus adversarii in conspectu tanti splendoris et in tanta
 • universæ Ecclesiæ lætitia positi, vel debilitati et fracti tabe-
 • scant, vel pudore affecti et confusi aliquando resipiscant (1).

111. Parochi obsequi debent suæ diocesis statutis quoad be-
 nedictiones, expositiones et processiones Sanctissimi Sacramenti,
 quæ omnes non sunt peragenda, nisi ab episcopo facultas rela-
 tata fuerit. Ab hac episcopi facultate petenda ne casus quidem
 necessitatis excuset (2). Neque magis licet divinam Eucharistiam
 extra ecclesiam deferre ad tempestates, turbines, grandines, in-
 cendia, inundationes, aliasve imminencia infortunia impedienda:
 id enim esset tentare Deum.

Ss. Sacramentum non est exponendum, nisi sint in altari sex
 vel saltem quatuor cerei ardentes (3), et aliqui adoratores sine
 intermissione adsint. Durante expositione nulla esse debet in al-
 tari neque reliquia, neque imago sanctorum, præter angelorum
 adorantium; crux vero juxta locorum morem, removeri potest,
 aut relinqui.

112. Sacra Eucharistia asservatur in tabernaculo unius ex
 præcipuis ecclesiæ altaribus. In quo tabernaculo nil aliud reponen-
 dum est, nisi Ss. Sacramentum; hinc neque sanctorum reliquiæ,
 neque sanctum oleum, neque sacra vasa quæ hostias consacratas
 actualiter non contineant. Tabernaculum vero Dei vivi, quamma-
 xima adhiberi potest decentia, ornandum est, nitido corporali

(1) Sess. XIII, cap. 5.

(2) In Mediolanensi diocesi, sicut et in aliis pluribus, mos invaluit ut ad
 postulationes privatorum a parochis benedictiones cum Ss. Sacramento publice
 in ecclesia exhibeantur, quin antea pro singulis casibus veniam ab Ordinario
 sint assecuti. Propter inveteratam hujusmodi consuetudinem jure tamen sup-
 ponitur Ordinarii consensus. In eadem diocesi mediolanensi, una tantum in
 die permittitur Ss. Sacramenti benedictio in quavis ecclesia.

(3) In Actis Eccl. Mediolanensis, Concil. Prov. IV, parte II habetur: « Cerei
 « in altari accensi ad summum decem, minimum vero sex colluceant... licebit
 « tamen episcopo ob causam permittere ut major luminum numerus adhibea-
 « tur ». Modo vero consuetudo invaluit, ut decem vel duodecim saltem cerei ac-
 cendantur, et ratione solemnitatum valde augetur cereorum ardentium numerus,
 quia Ordinarii venia expostuletur. In hoc quoque ex obtinenti generica con-
 suetudine Ordinarii consensus præsumitur pro hujusmodi casibus.

• et æternam illic redemptionem operaretur; quia tamen per mortem sacerdotium ejus extinguendum non erat, in cœna novissima, qua nocte tradebatur, ut dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repræsentaretur, ejusque memoria in finem usque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur, sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit; ac sub earundem rerum symbolis, apostolis, quos tunc Novi Testamenti sacerdotes constituebat, ut sumerent tradidit; et eisdem eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepit per hæc verba: *Hoc facite in meam commemorationem*. Uti semper catholica Ecclesia intellexit et docuit (1) ».

115. Missæ sacrificium *Deo offertur*, non sanctis. Sacrificium natura sua est actus supremi cultus, qui non redditur, nisi Deo, quique proinde cultus *latriæ* appellatur. Cum itaque missa aliqujus sancti celebratur, non est intelligendum huic sancto missæ sacrificium offerri, sed ejus memoriam fieri, implorari protectionem, simulque ut pro nobis intercedat nos eum adprecari: « Quamvis in honorem et memoriam sanctorum nonnullas interdum missas ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli qui ipsos coronavit; unde nec sacerdos dicere solet, offero tibi sacrificium Petre, vel Pauli, sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam facimus in terris (2) ».

Est autem sacrificium, *in quo offertur corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi*. Ipse Jesus Christus, cujus corpus præsens est sub specie panis, et sanguis sub specie vini, est victima, nempe hostia, quæ immolatur in missæ sacrificio. Proinde hoc sacrificium idem est substantialiter ac sacrificium crucis, quod renovatur, quodque super nostra altaria renovandum erit usque ad sæculorum consummationem. Sola horum sacrificiorum differentia, ut ait Concilium Tridentinum, est in modo offerendi, qui mysticus est et incruentus in uno, dum fuit cruentus in altero: « In divino hoc sacrificio, quod in missa peragitur, idem ille

(1) Conc. Trid., sess. XXII, cap. 1.

(2) *Ibid.*, cap. 5.

« Christus continetur et incruente immolatur, qui in ara crucis semel se ipsum cruenta obtulit (1) ». Panis vinique species, sub quibus corpus et sanguis Christi obtegitur, ad Eucharistiam quidem pertinent; sed nequaquam ipsam constituunt, neque sunt oblatio, quæ Deo offertur.

116. Est sacrificium, *quod manu sacerdotis offertur*. Sed principalis sacrificii missæ minister ipse est Jesus Christus, qui pro eodem tempore sacerdos est et victima, se Deo Patri offerens sacerdotum ministerio: « Una eademque hostia; idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui se ipsum tunc in croce obtulit, sola offerendi ratione diversa (2) ». Itaque in nomine Iesu Christi et cum Iesu Christo sacerdos, qui est inter homines electus, offert missæ sacrificium. Illud ipsum ministerium, quod Iesus Christus visibiliter exercuit in cruce, invisibiliter nunc super altare exercet, illudque facit visibiliter exerceri per sacerdotes a se in Ecclesia constitutos.

Utriusque speciei consecratio essentialis est ad missæ sacrificium; hoc enim præcipue in separatione consistit, quæ vi sacramentalium verborum fit, corporis et sanguinis Iesu Christi sub panis et vini speciebus. Attamen etiam communio ad sacrificium pertinet, sin minus ut pars essentialis, saltem ut pars integralis immolationis.

§ 2. De sacrificii Missæ effectibus.

117. Missæ sacrificium easdem habet proprietates, eosdemque parit effectus ac sacrificium crucis, a quo non differt, nisi modo, quod super nostra altaria perficitur. Est igitur sacrificium *latreuticum*, *eucharisticum*, *propitiatorium* atque *impetratorium*. Est primo *latreuticum*; est enim holocaustum, sacrificium laudis, cuius præcipuum hoc est objectum, ut supremum Dei dominium super creaturas testetur. Iesus Christus se totum offert Deo Patri suo, sub humili victimæ conditione, tamquam perfectissimum obsequium, quod supremæ majestati exhiberi possit: « Offerimus præclaræ majestati tuæ, de tuis donis ac datis, hostiam sanctam ». Est etiam sacrificium actionis gratiarum seu *Eucharisticum*; suumque nomen ab hoc caractere mutuatur.

(1) Concil. Trid., sess. XXII, cap. 2.

(2) *Ibid.*

Eo quippe Deo gratiæ aguntur pro beneficiis ab ipso acceptis. Victima infiniti pretii, quam nos ei offerimus, est congruum grati animi obsequium pro infinitis donis, quæ jam accepimus, quæque quotidie nobis ejus bonitas et misericordia elargitur. Est sacrificium *impetratorium*: Jesus Christus est mediator noster apud Deum; cum vero super altare offertur in hac figura mortis, ipse pro nobis intercedit, mortem suam incessanter Patri exhibendo, quam pro sua Ecclesia passus est. Hinc missæ sacrificium efficacissimum est medium ad impetrandas a Deo gratias, quibus indigemus, tum in ordine spirituali, tum etiam in ordine temporalis. Est demum *propitiatorium*: applicando enim nobis pretium et virtutem sacrificii crucis, nobis impetrat conversionis gratiam, spiritum pœnitentiæ et peccatorum remissionem. « Cujus quidem oblationis cruentæ fructus, per hanc (incrumentam) uberius percipiuntur; tantum abest ut illi per hanc quovis modo derogeretur. Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus et aliis necessitatibus, sed et pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis, rite juxta apostolorum traditionem offertur (1) ». Non tamen directe hoc sacrificium nobis peccata remittit; sed hunc effectum non parit, nisi gratiam et donum pœnitentiæ a Deo obtinendo. « Hujus (sacrificii) oblatione placatus Dominus, gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit (2) ». Disponit itaque peccatorem ad sacramentum pœnitentiæ, quod institutum fuit ad peccata post baptismum admissa delenda. Offertur etiam pro vivis et defunctis in expiationem pœnarum temporalium, quibus plectendum est peccatum etiam postquam dimissum fuit.

118. Infinitæ virtutis est missæ sacrificium si ratione victimæ consideretur; siquidem idem est sacrificium ac sacrificium crucis: verum applicatio non fit, neque fieri potest in ordine a divina providentia statuto, nisi modo finito et relativo tum ad eorum dispositiones, pro quibus sacrificium offertur, tum ad divinam misericordiam et consilia, quibus reguntur vivi et mortui generatim et unusquisque eorum peculiariter. « Quamvis virtus Christi sit, qui continetur sub sacramentum Eucharistiæ, sit infinita, tamen determinatus est effectus, ad quem illud sacramentum ordinatur. Unde non oportet, quod per unum altaris sacrificium tota pœna eorum, qui sunt in purgatorio, expiatur, sicut etiam

(1) Conc. Trid., sess. XXII, cap. 2.

(2) *Ibid.*

nec per unum sacrificium, quod aliquis offert, liberatur a tota satisfactione debita pro peccatis ; unde et quandoque plures missæ in satisfactionem unius peccati injunguntur (1) .

Quo ad fructum vero sacrificii missæ, distinguitur fructus *generalis*, omnibus fidelibus communis, tam vivis quam defunctis reatorum detentis ; fructus *specialis* cui omnes participant, qui assistunt, vel aliquam partem in ejus celebratione assumunt ; fructus *specialissimus*, quo peculiariter ii fruuntur, juxta quorum mentionem missa celebratur ; fructus demum *personalis*, quem se sacerdos celebrans consequitur.

§ 3. *Quinam sit minister sacrificii Missæ.*

119. Sacerdotes, et quidem soli sacerdotes, potestatem habent offerendi sacrificium, agentes nomine et vice Jesu Christi, qui per nostra altaria renovat ac perficit crucis sacrificium (2). Hæc uestas adeo characteri sacerdotali inhæret, ut quilibet sacerdos quantumvis peccator, immo licet hæreticus fuerit, excommunicatus, depositus, apostata, valide missam celebret ; ejusque sacrificium non sit sive minus reale, sive minus verum, quam ad alicujus sacerdotis sanctissimi, dummodo tamen materiam formam adhibuerit necessariam, celebraveritque cum requisita mentione, aliisque debitis modis. Licite vero celebrare nequit sacerdos, nisi sit in gratiæ statu, et omnes regulas ab Ecclesia constitutas observet.

120. Sancti sacerdotis missa melior in se ipsa non est, quam a sacerdotis indigni. Idem sacrificium, eadem victima, eadem munda oblatio est, quæ, ut ait Tridentinum, nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest (3) . Attamen cum atiores Deo sint ferventis ministri preces, faciliusque exaudiantur iam illæ ministri prævaricatoris, boni sacerdotis missa magis fructuosa dici potest, quam mali. « In quantum, ait s. Thomas, oratio, quæ fit in missa, habet efficaciam ex devotione sacerdotis orantis, non est dubium, quod missa melioris sacerdotis est magis fructuosa (4) . Unde si ex una parte scrupulosum set anteponeere missam alicujus sacerdotis, hac tantum causa, mod eum majori prosequimur æstimatione, vitandum est ex alia,

(1) S. Thomas in 4. dist. 43. quæst. 2, art. 4.

(2) Conc. Trid., sess. XXII. cap. 1.

(3) Sess. XXII, cap. 1.

(4) Sum., part. III, quæst. 82, art. 6.

ne causam vel occasionem sacerdoti peccatori missæ celebrandæ absque ratione præbeamus.

121. Sacerdotes eas dispositiones ad altare afferre tenentur, cum quibus alii christifideles ad sacram mensam accedere debent, immo et perfectiori gradu. Cum enim oblatio corporis et sanguinis Jesu Christi sit sanctissima inter actiones sacerdotalis ministerii, opus est, ut eam sacerdotes maxima, qua homo potest super terram, puritate cordis, devotione et pietate perficiant: « Quanta cura adhibenda sit, ut sacrosanctum missæ sacrificium omni religionis cultu ac veneratione celebretur, quivis facile existimare poterit, qui cogitaverit maledictum in sacris litteris eum vocari, qui facit opus Dei negligenter. Quod si necessario fatemur, nullum aliud opus adeo sanctum ac divinum a christifidelibus tractari posse, quam hoc ipsum tremendum mysterium, quo vivifica illa hostia, qua Deo Patri reconciliati sumus, in altari per sacerdotes quotidie immolatur; satis etiam apparet omnem operam et diligentiam in eo ponendam esse, ut quanta maxima fieri potest interiori cordis munditia et puritate, atque exteriori devotionis ac pietatis specie peragatur (1) ».

122. Quilibet sacerdos hoc ipso quod sacerdos est, tenetur quandoque saltem sacrificium offerre, siquidem principalis sacerdotii finis est sacrificii oblatio. *Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* (2). Ad hoc igitur jure divino, immo sub pœna peccati mortalis tenetur, juxta sententiam probabiliorē et magis generaliter acceptam. Verum difficile est determinare, quot vicibus sacerdos missam celebrare debet ad divinum præceptum implendum; non enim hoc desuper inter se doctores conveniunt. Quidquid tamen sit, difficulter videtur a mortali peccato excusari is posse, qui nullo legitimo impedimento irretitus, toto anni decursu missam non celebraret; saltem eo quod se magni scandali reum in oculis fidelium constitueret: idem probabiliter dicendum esset de eo, qui missam ne tribus quidem aut quatuor vicibus in anno celebraret (3). Videtur insuper non posse ab omni veniali culpa sacerdos absolvi, qui non legitime impeditus, missam dominicis, aliisque diebus

(1) Conc. Trid., sess. XXII, decreto de observandis et vitandis in sacrificio missæ.

(2) Hæbr. V, 1.

(3) Vide s. Thom.. *Sum.*, part. III, quæst. 82, art. 10. — S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 313.

e præcepto festis non celebraret. « Curet episcopus, ait Conc. Trid., « ut ii (presbyteri) saltem diebus dominicis et festis solemnibus... missam celebrent (1) ». Est insuper Ecclesiæ votum, ut sacerdotes quotidie celebrent, ut facere solent ii omnes, qui sacrifici missæ utilitates satis perpendunt. « Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, Angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, vivos adjuvat, defunctis requiem præstat, et sese omnium bonorum participem efficit ». Sic loquitur auctor *Imitationis Christi* (2). Idem vero sentit et divus Bonaventura: « Sacerdos qui non celebrat, quantum in ipso est, privat Trinitatem laude et gloria, angelos lætitia, peccatores venia, justos subsidio et gratia, in purgatorio existentes refrigerio, Ecclesiam Christi speciali beneficio, et se ipsum medicina et remedio contra quotidiana peccata et infirmitates (3) ».

123. Gravior est et latius extenditur obligatio missæ celebrandæ quoad sacerdotem, qui in cura animarum est, quam pro simplici sacerdote: ipse enim celebrare tenetur omnibus dominicis et diebus festis præcepti, excepto casu, in quo alium pro se sacerdotem deleget. Ad id præterea obligatur quotiescumque fideles sibi commissi missam postulant vel pro matrimonio, vel pro exequiis, vel pro quacumque alia legitima causa: « Curet episcopus, ut ii (presbyteri) saltem diebus dominicis et festis solemnibus, si autem curam habuerint animarum, tam frequenter ut suo muneri satisfaciant, celebrent (4) ». Parochus tamen, vel ejus coadjutor teneri non videtur sub pœna mortalis culpæ celebrare iis diebus, quibus fideles missam audire non jubentur, excepto casu, in quo missa necessaria sit ad infirmum communicandum. Hinc, qui per se non potest, non tenetur alium sacerdotem vocare, ne missa desit suis parœcianis, qui eam vel ex devotione, vel quacumque alia de causa audire cupiunt; dum e contra si ipse dominica vel alia die, in qua missæ audiendæ est obligatio, celebrare nequit, tenetur alium advocare, qui celebret. Iis autem diebus quoque parochi missam celebrare debent, ac præterea pro populo applicare, ut serius dicendum erit, quibus olim fideles eam audire tenebantur, licet modo e pontificio indulto ab hoc dispensati fuerint. Verum parochus, qui missam non celebraret, nisi cum se absque peccato mortali dispensare non posset, sui status spiritum non haberet, fideles non

(1) Sess. XXII, cap. 14.

(2) Lib. IV, cap. 5.

(3) *De preparatione ad Missam*, cap. 5.

(4) Conc. Trid., sess. XXIII, de Reformatione, cap. 14.

ædificaret, suum populum seque ipsum cōpiosis privaret gratis, quæ sanctorum mysteriorum celebrationi nectuntur.

124. Tres possunt celebrari missæ die Natalis Domini Nostri Jesu Christi; sed hac die excepta, numquam licet pluries in die celebrare absque speciali vel præsumpta episcopi licentia, qui gravibus rationum momentis sacerdoti duarum missarum celebrationem permittere potest. Facile autem permittitur dominicis aliisque diebus, in quibus missæ audiendæ est obligatio, iis sacerdotibus, quibus plures parœciales vel subsidiariæ ecclesiæ commissæ sunt. Verum hæc permissio difficiliter conceditur, cum agitur de duabus missis in eadem ecclesia celebrandis, præcipue si ad idem altare celebrari debent. Presbyter autem qui missæ iterandæ potestatem accepit, neque ablutionem in prima missa sumere, neque calicem abstergere debet; sed in vase ad hoc peculiariter parato digitos purificat et in altera missa, vel altera die vinum et aquam sumit, quibus ad purificationem usus est. Cardinalis De-la-Luzerne ait prioris missæ ablutionem esse in piscinam projiciendam (1); verum convenientius admodum est, ut sacerdos ipse, si vix fieri potest, ablutionem consumat. Quod si ei etiam invito id accadat, ut prioris missæ ablutionem intra eandem sumat, alteram celebrare non debet, excepto casu, in quo gravia inde scandala oriri possint (2).

125. Missæ celebratio prohibetur feria VI Parasceve; Ecclesia enim putavit non esse super altaria immolandum agnum, qui tollit peccata mundi, ea die, qua ipse in Calvarii monte immolatus est, ac sufficiens illi pro hac die visa est missa *præsanctificationum*, in qua, quin nova offerat dona, illis participat, quæ in vigilia consacrata fuerunt (3). Missæ privatæ vetantur etiam feria quinta et sabbato hebdomadæ majoris. Plura sacræ Rituum congregationis decreta a Summis Pontificibus approbata non nisi unam in qualibet ecclesia missam permittunt præfatis diebus (4). In pluribus tamen Galliæ et Germaniæ diocesisibus contrarius usus irrepit; episcoporum est igitur perpendere quamdiu et quatenus

(1) *Instructions sur le Rituel de Langres*, cap. VI, art. 5.

(2) Vide superius ubi de ministro consecrationis.

(3) Juxta Ritum Ambrosianum omnibus sextis feriis quadragesimæ sacerdotes prohibentur a missæ celebratione, de qua speciali abstinence hæc habentur in Actis Eccl. Med., synod. diœc. XI: « Omnis sexta feria ob passionem Domini « Nostri plena est christiani mœroris, qui ut significantius exprimatur, illud « Ecclesia nostra in antiquissimo perpetuoque more ac ritu habuit, singulis sextis « feriis quadragesimalibus missæ sacrum non celebrare, cum id præter cætera « mysteria, summam quandam et cumulatam populi christiani spiritualesm lætitudinem præferat ».

(4) Vide Bened. XIV, *De sacrificio Missæ*, lib. III, cap. 5.

tolerare possint et debeant, quia non desunt revera rationes, præsertim ex ecclesiarum angustia et parochiarum amplitudine, quibus huic consuetudini indulgendum videatur, uti revera ipsa sacra Sedes hæc non ignorat et tamen tolerat.

Pro quibusnam possit, vel debeat Missæ sacrificium offerri.

126. Pro omnibus hominibus missæ sacrificium offerri potest; eundem idem est sacrificium, quod super Calvarium fuit oblatum pro salute mundi. Hinc divus Paulus ut pro omnibus Deo cæles supplicationesque offerantur enixe adhortatur, eo quod id ei acceptum est, qui vult omnes homines salvari, et ad salutaris doctrinæ cognitionem pervenire : *Obsecro igitur primum omnium vobis obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus nominibus, pro regibus et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut tranquillam et quietam vitam agamus in omni pietate et castitate ; enim est bonum et acceptum coram Salvatore nostro Deo, si omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire* (1). Potest itaque offerri sacrificium pro hæreticis, hebræis, gentilibus, ad postulandam vel eorum conversionem ad fidem, vel persecutionum cessationem. Licet etiam, juxta probabiliorém sententiam, pro excommunicato tolerato missam celebrare. Quoad excommunicatos vitandos, non potest sacerdos pro eis in nomine Ecclesiæ, vel ut Jesu Christi sacerdos offerre sacrificium; verum illud potest proprio suo nomine offerre : Pro excommunicato vitando licite sacerdos potest offerre missam privatim, quatenus est opus proprium suæ privatæ personæ, non autem nomine Ecclesiæ, vel ut minister Christi (2).

127. De fide est, posse animas in purgatorio pœnantes sacrificio missæ sublevari, earumque liberationem per illud accelerari. Ita ubique et constanter semper catholica credidit Ecclesia, ut Trid. Conc. definivit : « Si quis dixerit, missæ sacrificium... neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit (3) ». Illi neque pro damnatis hoc sacrificium offertur, neque pro iis, qui cœlestem gloriam adepti jam sunt.

Sacerdotes omnes, qui missam pro beneficio, vel titulo, vel susceptione aliquo onere celebrant, stricte et sub restitutionis pœna tenentur

1) I. ad Timoth. II, 1, 2, 3, 4.

2) S. Alphonsus Liguori, *Theol., mor. lib. VII, num. 308.*

3) Sess. XXII, can. 3 et cap. 2.

missam celebrare secundum intentionem institutorum beneficii, vel eorum, a quibus eleemosynam acceperunt. Cum fidelis legatum constituere vult, potest Ecclesia illud acceptare aut rejicere; et cum unam aliquis vel plures vult missas tradere celebrandas, licet eas non accipere: sed obligatione semel contracta, stricte est adimplenda. Quicumque foundationis vel missæ honorarium accipit, nec contractæ obligationi perfecte satisfacit, retinet bonum, quod suum non est; hinc contra justitiam peccat, ac proinde tenetur vel obligationi satisfacere, vel restituere.

128. Jure divino episcopi, parochi eorumque vicarii, uno verbo omnes, qui in cura animarum positi sunt, tenentur pluries saltem sanctum offerre sacrificium pro iis, qui sibi commissi sunt, ejusque fructum ipsis applicare: « Cum præcepto *divino* » « mandatum sit omnibus, ita Conc. Trid., quibus animarum cura » « commissa est, oves sua agnoscere, *pro his sacrificium offer-* » « *re*, etc. (1) ». Jure vero ecclesiastico ad hoc tenentur dominicis diebus et festis præceptis, *In dominicis, aliisque per annum festis de præcepto*; etiam cum beneficii redditus non sufficit ad honestam sustentationem, *licet congruis redditibus destituantur*. Ita determinavit Benedictus XIV in sua encyclica: *Cum semper*, die 19 augusti 1744. Addit autem hic pontifex, in casu, quo parochus ad vitam sustinendam in neccessitate positus sit applicandi missam die dominica aliisque diebus festis pro illis qui sibi offerunt honorarium, posse episcopum hoc ei permittere; hac tamen conditione, ut parochus has aliis missis compenset, quas pro parœcia in hebdomada celebret. Sed si parochus, vel ejus vicarius, non potest hic et nunc e parœciæ redditibus vivere, nisi tot honoraria accipiat, quot celebrat missas, censet Gousset posse ordinarium ipsum dispensare a missis pro suis parœcianis applicandis, quas ipsis ex titulo seu beneficio debet. Justum enim est ut qui *servit altari, de altari vivat*. Dispensatio tamen, quæ non est nisi peculiaris et temporaria regulæ generalis suspensio, confundi non debet cum generali, perpetua, absoluta reductione onerum beneficii. Talis reductio nonnisi a supræma romana Sede fieri potest.

Relate ad dies festos, qui e dispensatione pontificia pluribus in regionibus aboliti sunt, iterum iterumque declaravit sacra Tridentini Concilii Congregatio vigere in parochis obligationem talibus quoque diebus missam pro populo applicandi; sed id novissime quoque definivit ac præcepit Ss. Pontifex Pius IX En-

(1) Sess. XXII, *de Refor.*, cap. 4.

cyclicæ suæ ad omnes episcopos, *Amantissimi Redemptoris*, die 3.^a Maji 1858, quæ etiam mandavit ut ad Sanctam sedem preces pro illis parochis ab episcopis porrigantur, qui ratione paupertatis ab ejusmodi onere dispensatione indigent. Dies autem in quibus applicanda est a parochis missa pro populo, sunt qui enumerantur Constitutione Urbani VIII, *Universa per orbem*.

129. Parochus, qui duarum missarum celebrandarum facultatem habet, sive quod duas has missas in una eademque ecclesiâ celebret, sive quod unam in ecclesiâ parœciali, alteram in ecclesiâ subsidiaria, non tenetur duas missas pro parœcia applicare, excepto casu, in quo parœciani etiam pro altera missa honorarium ei persolvant. Idem emin.^{mo} Gousset dicendum videtur de sacerdotibus, qui ad ministeria spirititualia in vacanti parœcia exercenda mittuntur in Galliis: in Italia enim obligantur ex eo quod Benedictus XIV id expresse in sua encyclicâ ad episcopos Italiæ præcepit (1). Nam inter sacerdotes, qui ab episcopis in vacantes Galliarum parœcias ad fungendum parochorum munus deputantur, alii nullum habent honorarium, alii tam exiguum, ut evidenter iis non possint titularis obligationes imponi.

130. Capitula missam quotidie celebrare, eamque applicare tenentur, minime quidem pro fidelibus episcopalis civitatis, vel diœcesis, aut pro hoc vel illo peculiari benefactore, sed pro omnibus generatim benefactoribus sive cathedralis sive collegiatæ ecclesiæ: « Etenim hujusmodi (applicationis missæ conventualis
• quotidianæ) debitum, non quidem respicit singulares aliquos
• benefactores, sed benefactores in genere cujuslibet ecclesiæ,
• cujus servitio addicti sunt quicumque in eodem sive dignita-
• tes, sive canonicatus, sive beneficia choralia obtinent, et mis-
• sam conventualem suis respective vicibus celebrant (2) ». Hæc tamen obligatio cessaret, ubi totum auferretur honorarium. Non enim credi potest hanc fuisse fundatorum intentionem, ut onera absque honorario imponere vellent: « Cappellani et be-
• neficiati, celebrantes pro cappellaniæ seu beneficii fundatore,
• non tenentur celebrare tempore, quo capitale dotis assignatæ
• est otiosum et infructiferum sine eorum culpa ». Ita loquitur s. Alphonsus, qui duobus innitur decretis sacræ congregationis cardinalium Tridentini Concilii interpretum (3).

131. Cum canonicorum stipendium et titularium honoraria

(1) Encyclicæ: *Cum semper*.

(2) *Ibid.*

(3) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 324, 331.

ad onera implenda titularibus imposita non sufficiunt, tunc reductioni locus fit; æquitas enim postulat, ut redditus beneficii oneribus pares sint: *Eadem debet esse ratio commodi et incommodi*. Si non satis certe constat de reddituum insufficientia, vel de reductione agitur stabili, perpetua, absoluta, hæc a supremo pontifice fieri debet, ut expresse statuunt decreta Congregationis Concilii ab Urbano VIII et Innocentio XII approbata. Quod si redditus imminuti adeo fuerint ut certe insufficientes sint, *consent* card. Gousset, episcopum pro reddituum imminutione *posse etiam* onera imminuere, non quidem decreto absoluto et perpetuo duraturo, sed ad modum dispensationis, et pro eo tempore tantum, quo reddituum insufficientia perduratura sit. Hæc *reductio* non est proprie dicta dispensatio, verum authentica declaratio, canonicos vel alios beneficiatos in hoc vel illo peculiari casu non teneri ad omnia onera beneficio adnexa adimplenda. Decreta, quæ supra attulimus, huic casui applicanda non videntur. « Ad decreta præfata respondet Roncaglia cum Pascaligo, uti refert s. Alphonsus (1), in tali casu hanc non esse proprie reductionem, aut moderationem stabilem, quam Sedes Apostolica sibi reservat, sed cessationem de jure obligationis pro rata reddituum deficientium ».

§ 5. De Missarum eleemosynis.

132. Ex generali et constanti Ecclesiæ praxi certo constat, eum, pro quo specialiter sacerdos offert missæ sacrificium, abundantius participare meritis Jesu Christi, quæ ipsi applicantur. Cæteris paribus hoc sacrificium magis ei prodest, quam illi, qui generalibus pro omnibus fidelibus precibus communicat, et etiam illi, qui missæ assistit. Hinc catholicorum consuetudo postulandi applicationem unius vel plarium missarum pro vivis aut profunctis; hinc mos piarum foundationum cum onere determinati missarum numeri celebrandi; hinc demum constituta quædam pecuniaria retributio pro missis e singulorum fidelium postulatione celebrandis. *Dignus est operarius mercede sua; qui altari deserviunt, cum altari participant; quis militat suis stipendiis unquam?* (2). Retributio pro missa non est neque consecrationis pretium, nec proprie dicta eleemosyna. Sacerdos enim dives potest ut pauper accipere et etiam exigere retributionem pro missis, quæ a fi-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 331.

(2) Vide superius tract. *de Sacramentis in gen.*, num. 45.

delibus rogatus celebraverit. Sed sacerdos spiritu sui status bene informatus, omni semper cura devitare conabitur perexosam avaritiæ et cupiditatis suspicionem, abstinebitque a debito sibi stipendio importune et severe postulando, præcipue si illo non indigeat; ac cum pauperibusaget, prouti secum agi vellet, si ipse in eorum conditione positus esset.

Sacerdos præterea cavere debet ne sibi retributionem ut celebrandi finem proponat: qui enim temporalem hanc utilitatem præcipue spectaret, peccatum admitteret; quod tamen non erit simonia, nisi retributio ut sanctorum mysteriorum pretium consideretur (1). Quammaxime enim dedeceret, si ad captandam pecuniam sacrum ministerium exerceretur. Animadvertere tamen oportet, sacerdotem, cui præcipuus sacrificium offerendi finis sit Dei honor, non peccare si secundo etiam retributione ad celebrandum excitetur, præcipue cum necessaria illi sit. Non secus sacerdos, cui tradita fuit retributio plurium missarum, quarum celebrandarum onus suscepit, etiam hac consideratione licite potest ad eas celebrandas determinari. Hoc sane in casu suum principale motivum non est retributio, sed obligatio suscepta; atque in eodem casu versatur ac ille, qui cum titulo ac beneficio teneatur quibusdam diebus missam celebrare, celebrat, ut suæ satisfaciatur obligationi.

133. Non licet stipendia missarum ultra taxam exigere, quæ regulis diœcesis est constituta. Qui enim pro re sacra aliquid amplius, quam quod constitutum est, exigit, contra justitiam delinquit, atque hinc tenetur restituere, quod excedit. Potest tamen accipi id quod præter taxam offertur, cum oblatio libera est et voluntaria, et nulli innititur errori. Rursus licet majorem retributionem accipere et etiam postulare, ratione extraordinarii incommodi; id quod accidit cum ad missam celebrandam longum iter per vias difficiles, aut tempestate mala est suscipiendum; vel cum hora determinata et incommoda celebrandum sit, ex. gr., hora quinta matutina, vel undecima aut meridie, præcipue si hac hora regulariter celebrandum sit omnibus diebus, vel etiam quibusdam tantum diebus hebdomadæ. Æquum enim est, ut sacerdoti pro hoc incommodo compensatio tribuatur. Sed quam ratione missæ honorarium erit augendum? Si diœcesanæ regulæ desint, monita sequi oportebit episcopi, nec non locorum consuetudines ab ordinario approbatas.

134. Cum pecunia pro missis celebrandis tradita fuit, quin

(1) Vide tom. I, ubi de Simonia, in tract. de primo Decal. præcepto.

earum numerus fuerit determinatus, tot numero celebrari debent, quibus ea possit satisfieri juxta taxam in diocesi statutam pro missis simplicibus. Qui missarum retributiones recepit, earum numerum imminuendi jus non habet, eas in missas solemnes auctoritate sua convertendo. Una missa nequit plurimum missarum satisfieri obligationi, quæ fuerit contracta, honoraria pro pluribus missis accipiendo, sive ab una persona, sive a pluribus. Injustum enim esset una tantum vice offerre sacrificium, cum honoraria suscepta fuerint ad plura offerenda. Hinc pontifex Alexander VII damnavit hanc propositionem, quæ contrarium asserere audebat: *Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et sacrificium unum offerre* (1). Damnavit pro eodem tempore aliam propositionem, qua contendebatur, posse sacerdotem duas retributiones pro una missa accipere, dummodo personæ tribuenti partem applicet eorum fructuum sacrificii, quibus ipse ut celebrans frui debet (2). Nequit enim celebrans pro voluntate disponere de hac parte, quæ ad ipsum spectat, quia debet et pro se offerre sacrificium, uti pro populo.

135. Non licet sacerdoti, qui pro missis vel aliis ecclesiæ functionibus eleemosynas suscepit, eas alteri sacerdoti celebrandas committere, partem retributionis sibi reservando. Porro contraria sententia damnata fuit ab Alexandro VII, quæ sic efferebatur:

« Potest sacerdos, cui missæ celebrandæ traduntur, per alium
 « satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii
 « sibi retenta (3) ». Hinc sacerdos, qui centum argenteos pro celebratione quinquaginta missarum accepit, non potest alteri harum celebrationem committere pro sexaginta, neque pro octoginta, neque pro nonaginta nummis, sed singulas ad ratam portionem, vel ipse celebrare debet vel alteri celebrandas tradere, ac nihil ipse potest de accepta pecunia retinere: esset enim commercium indignum, criminisum et injustum. « Qui,
 « tradito minori stipendio, per alium celebrare facit, peccat contra justitiam, ait s. Alphonsus Liguorius, non quia defraudat
 « fructu missæ dantem eleemosynam, sed quia non exequitur
 « dantis intentionem; quia vult, ut illa missa, unde percipit
 « fructum, tali stipendio celebretur, et quia ejusmodi intentio
 « intrat in substantiam contractus; ideo si sacerdos partem stipendii retinet, injuste contra dantis voluntatem retinet (4) ».

(1) Decret. an. 1663.

(2) *Ibid.*

(3) Decret. an. 1663.

(4) Liguorius, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 322.

Sed cuinam in hoc casu restitutio facienda? Alii putant posse fieri indifferenter vel ei, qui honorarium dedit, vel ei, qui missam celebravit. Sanctus Alphonsus huic postremo faciendam putat. Dicit el. Gousset, videri sibi convenientius statuere, id, quod esset restituendum, in tot missarum retributionem esse convertendum. Nobis tamen distinguendum potius videtur, atque dicendum, primo quidem danti eleemosynam causam proprie non adesse cur restitutio fiat, nisi aliter nullatenus restitutio fieri possit; secundo, si fieri possit, restitutionem faciendam esse ei qui missas pro minori eleemosyna celebravit, quam quæ respondebat dantis intentioni; tertio si illi restitutio fieri non possit, superfluum eleemosynam erogandam esse pro totidem missis, vel etiam forte ad pauperum levamen aliisve in operibus bonis.

136. Regula tamen modo tradita exceptionem patitur; cum nempe qui honorarium tribuit, consentit, ut sacerdos retineat partem pecuniæ, quam ipse pro missarum celebratione eidem tribuit. Tunc enim ejus intentio est, ut huic sacerdoti gratificetur, eique elargiatur quod statutum missarum stipendium excedit. Similiter titulares, qui alii missas celebrandas tradunt, ut sui beneficii oneri satisfaciant, non tenentur honorarium tribuere, quod ipsius beneficii redditibus respondeat; verum sufficit, si a taxa diocesis non recedant: « Decreta prohibentia retinere partem stipendii loquuntur tantum de missis manualibus (1) ». Excipitur etiam casus in quo major retributio non pro missa, sed ratione amicitiae, propinquitatis, grati animi manifestationis, aut alia hujusmodi causa elargiatur. Necesse autem non est, ut qui honorarium tribuit, hanc suam expresserit mentem; at sufficit, si eæ adsint circumstantiæ, quæ certitudinem moralem inducant, quod ille majori retributione tali sacerdoti donum elargiri voluerit (2). Ex. causa Titius sacerdos autumnalium feriarum tempore tribuit ad mensem institutiones latinæ linguæ filio Caji; Cajus deinde aureum tradit Titio ut missam pro se celebret, quin pro schola aliam retributionem adjungat: jam licet Titio alii sacerdoti solitam missæ eleemosynam dare ut ipse eam celebret, reliquam pecuniæ portionem sibi retinendo; quia rite interpretatur hanc esse compensationem pro exhibitis institutionibus.

137. Non possunt antecedenter sacrificii fructus iis applicari, qui futuro tempore eleemosynas oblaturi sint. Contraria profecto

(1) S. Ligorius, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 221.

(2) *Ibid.*

praxis ut scandalosa damnata fuit a Paulo V: « Tamquam pluribus nominibus periculosa, fidelium scandalis et offensionibus obnoxia, atque a vetusto Ecclesiæ more nimium aberrans (1) ». Si tamen sacerdos prævidet, de celebratione missarum pro defuncto quamprimum se fore postulandum, eas potest antecedenter celebrare, ut Ligorius (2) et alii plures theologi docent. Verum eas celebrare debet quin ulla conditione intentionem suspendat.

138. Sacerdos, qui eleemosynam pro missa accepit, tenetur sub pœna restitutionis vel per se vel per alium huic obligationi satisfacere. Juxta probabiliorē sententiā gravis est hæc obligatio, licet retributio talis sit, ut materiam mortalis furti constituere nequeat. Qui itaque unum argenteum nummum pro missa accepit, non potest se ab ejus celebratione dispensare absque mortali peccato. Revera obligatio, quæ contrahitur, missæ celebrandæ, non e retributionis quantitate dimetienda est, sed ex præstantia actionis, cujus onus sumitur, et a pretio, quod tribuitur peculiari applicationi fructuum sancti sacrificii (3). Sacerdos tamen, qui ab una eademque persona pro non exiguo missarum numero retributionem acciperet, ex. gr., pro mense, easque omnes, una excepta, celebraret, juxta emin. Gousseti sententiā lethalis culpæ reus judicandus non esset; unius enim missæ omisio relate ad numerum earum, quæ celebratæ fuerunt, non deberet in hoc casu censi gravis injuria, si res pro communi hominum æstimatione judicetur.

139. Missæ celebrari et legata impleri debent tempore statuto, vel si tempus non est determinatum, citius, moraliter loquendo, ac fieri potest. In hoc sequenda erit fidelium intentio, a quibus onus celebrandæ missæ susceptum fuit, neque absque peccato eam prætergredi licet. Accidere etiam poterit, ut adsit obligatio acceptam eleemosynam restituendi; id quod revera continget, si adeo sacrificii oblatio differatur, ut ejus frustretur intentio, pro quo celebrandum est. Exempli gratia, quis te de missæ celebratione pro urgente negotio rogat, scilicet pro felici litis exitu, aut pro valetudine infirmi, qui in vitæ periculo versatur, aut pro morientis conversione: si tu hujus missæ onus suscepisti, eam *sub gravi* teneris statuta die celebrare. Quod si nonnisi post litis exitum, post recuperatam salutem, vel post infirmi mortem eam celebres,

(1) Decretum 13 novem. 1605,

(2) *Theol. mor.* lib. VI, num. 557.

(3) *Ibid.*, num. 519.

mortaliter, nec potes absque injustitia acceptum stipendium finire: *Sacerdos tenetur stipendium restituere, etiamsi celebraverit* (1).

hoc principio consequitur, quod si persona, a qua retribui accipis, unius hebdomadae, mensis vel anni spatium re pro celebratione missarum, quas postulat, tenearis tantum hebdomadam, mensem, vel annum eas celebrare: non potidem praefinitum tempus excedere, sed eo omni uti potes tibi conceditur. Ut enim diximus, in hac re fidelium legem constituit. Si vero, ut saepe accidit, qui eleemosynam datus, intentionem suam non manifestavit, et nullum pro se adimplerem tempus praefinivit, communiter tenentur, ut intra duorum mensium spatium celebrari. Monemus quod si fidelis quidam magnam summam ex. gr., quinque nummos argenteos sacerdoti tradit pro retributione missae addita prece, ut eas ipse celebret, is potest earum onus se, quin teneatur quotidie celebrare, neque omnes abmissas, quotiescumque celebrat, pro hac persona applicet missam quandoque celebrare poterit pro se ipso, aut pro aliquo, aut pro aliis etiam personis, dummodo tamen id non sit iniquum.

Etiam quoad locum, ecclesiam, altare, ubi missae debent fieri, obtemperandum erit intentioni institutorum et eorum, stipendia persolvunt. Sacerdos privata sua auctoritate nequit alium, quod debet uno loco celebrare, ad alium transferre, institutoris haeredes consentiant. Verum episcopus rationabilis causa potest auctoritate sua permittere, ut legatam in ecclesiam, vel in aliud sacellum transferatur, praecipue cum magis potest satis decenter missa celebrari in loco ab ipso determinato.

Item sacerdos, in quantum Rubricae sinunt, eam debet celebrare, quae ab elargiente eleemosynam postulatur: stipendio pro sacro accipit, tenetur dicere missam pro defunctis, vel votivam, vel in hoc aut in isto altari, prout personam offerens petivit (quantum tamen Rubricae permittant, ut non neglectis, Ecclesiae ordinem invertere ob alterius deum non convenit), quia ob ejus devotionem et speciales merces major fructus provenire solet. Si tamen aliter faciat, erit grave, immo nullum, si fiat justa de causa (2).

Sed qui ad altare privilegiatum missam celebrare promisit, si eam celebret ad aliud altare, assumptæ obligationi non satisfacit.

141. Quæritur, num communitas, ex. gr., fabrica ecclesiæ, quæ pro celebratione missarum vel exequiarum legata accepit, possit reddituum partem retinere ratione ornamentorum, panis, vini et luminum, quæ ad sacra mysteria conficienda sunt necessaria. Id ei non licet, excepto casu, in quo redditus ecclesiæ vel sacelli his impensis non sufficiant. Sed ii, quibus temporalis parœciæ administratio commissa est, legata seu institutiones pro missis vel religiosis functionibus acceptare non debent, nisi hac conditione, ut ecclesiæ quædam compensatio tribuatur pro impensis et subministrationibus, quæ ab ipsa fieri debent. Nulla est enim obligatio legatum acceptandi, quod esse non potest nisi onerosum.

Cum legati redditus, qui in sua institutione oneribus respondebant, insufficientes postea evadunt pro omnium missarum adimplerione, tunc justum est ut ad minorem numerum redigantur; verum hæc reductio nonnisi a supremo pontifice vel ab episcopo fieri potest. Juxta Tridentinum Concilium episcopus potest in synodo reducere legata, cum id ad Dei gloriam et ad Ecclesiæ bonum conferre judicabit. Neque objici possunt decreta sacræ Congregationis cardinalium, quæ Concilium interpretatur; siquidem hæc decreta dum episcopis reductionem missarum legatorum vetant, nihil continent, quod illis casibus applicari possit, in quibus redditus non amplius sufficiunt, et impares sunt oneribus legatorum (1).

142. Qui missarum celebrandarum onus suscepit, eas juxta institutoris legati vel intentionem elargientis eleemosynam celebrare debet. Hæc applicatio ante missæ celebrationem vel saltem ante consecrationem facienda est. At sufficit ne intentio habitualis, ea nempe, quæ semel facta, postea renovata non fuit? Alii putant habitualement intentionem non sufficere; eandemque esse oportere pro applicatione fructuum missæ, ac intentionem, quæ ad consecrationem requiritur; actualement nempe vel saltem virtualement. Alii docent, habitualement missæ applicationem sufficere, quandoquidem hæc applicatio proveniat simpliciter a donatione, quæ semel facta, valere non cessat, quoadusque explicate non fuerit revocata. Hæc est sententia Benedicti XIV (2), s. Alphonsi Li-
guori, cardinalis de Lugo, Suarez, et plurium aliorum doctorum (3).

(1) Vide num. 131 hujus cap., et s. Alphonsum, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 331.

(2) *De missæ sacrificio*, lib. III. cap. 16, num. 8.

(3) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 335.

Hæc innixi opinioni, quæ satis gravibus argumentis fulta videatur, ab iis inquietandis abstinemus, qui nonnisi habitualem applicationem fecerint fructum missæ. Verum intentionem hanc quoad missæ applicationem adeo facile est renovare tum in præparatione ad sacrificium, tum in *Memento*, quod consecrationem præcedit, ut non omnino excusandus videatur sacerdos, qui hoc facere negligat. « Verum sacerdos, ait Benedictus XIV, ut omnibus se expediat difficultatibus, in præparatione ad missam, antequam sacris se vestibus induat, ne omittat sacrificii fructum applicare ». Ipse vero pontifex juxta cardinalis Bona sententiam adjungit: « Ad arcendos scrupulos, primo debet sacerdos fructum ei applicare, pro quo tenetur celebrare vel beneficium, vel eleemosynæ, vel promissionis, vel alicujus præcipue obligationis ratione; deinde sine illius præjudicio fructum sacrificii cæteris applicare in charitate sibi conjunctis, sen quoque vis nomine sibi commendatis, suam ipsius intentionem Christi summi sacerdotis intentioni subjiciens (1) ».

Tandem monemus, eum, qui quemdam eleemosynarum numerum pro missis a diversis personis accepit, ex. gr., decem a decem fidelibus, suæ obligationi satisfacere posse, singulas missas pro decem simul personis applicando; siquidem sacrificii virtus est in sua applicatione divisibilis. Unaquæque persona quod sibi debitum est accipiens, idest decimam uniuscujusque missæ partem, cum omnes celebratæ sint missæ, eum recipit fructum, ad quem jus habet, nempe id, quod æque valet, ac integra missa (2).

§ 6. De observandis in Missæ celebratione.

143. In sacris mysteriis celebrandis observari omnino debent Ecclesiæ præscriptiones. Præter eas regulas autem, quas jam pro occasione protulimus, aliæ adhuc prostant, generatim *Rubricarum* nomine compræhensæ, quæ locum celebrationis, altare, ejusque ornatum, ritus et preces, cæremonias, nec non modum missam dicendi determinant; atque ex iis præcipua hic memoranda seligimus.

(1) De missæ sacrificio, lib. VI, cap. 16, num. 9.

(2) S. Alphonsus, Theol. mor. lib. III, num. 338.

A. *De loco ubi celebrandum.*

144. Generice loquendo missa alibi celebrari nequit quam in locis divino cultui specialiter addictis. In ecclesiis nempe atque oratoriis sacrificium divinum est offerendum, cum sacra mysteria profanis in locis conficere omnino dedeceat. « Missarum celebrationes non alibi, quam in sacratis Domino locis absque magna necessitate fieri debent (1) ». Unde Concilium Tridentinum episcopis præcipit, ne privatis in domibus aut omnino extra loca cultui divino dicata missæ sacrificium peragi patiantur (2). Hæc tamen regula plures exceptiones admittit, siquidem 1.º in castris ab ecclesia remotis, consuetudo obtinet diebus dominicis et festis missam sub diu celebrandi. 2.º Ex privilegio, quod nonnisi a pontifice conceditur, potest missa celebrari in navibus maritimis, dummodo servantur conditiones et cautiones ad quodvis periculum avertendum præscriptæ. Exigitur nempe ut cælum serenum, mare tranquillum sit, navis a litore remota, atque ut celebranti diaconus vel presbyter adsistat calicis curæ advigilans. 3.º Potest extra ecclesiam missa celebrari cum sacræ ædes inundatæ sunt, vel destructæ, vel si in ruinam jam jam corruant. Id tunc quoque licere volunt theologi, cum ecclesia nimis angusta populum non capiat, etsi potius sit in hoc casu, ut episcopus facultatem concedat parochæ duas missas eadem in ecclesia celebrandi. 4.º Principes regio sanguine nati id privilegii habent, ut ægrotantes propriis in ædibus missam celebrare faciant. Usus quoque invaluit, ut, eisdem decessis, sanctum sacrificium eo loci offeratur ubi eorum corpora exponuntur. 5.º Aliud privilegium, a summis pontificibus confirmatum, jus facit episcopis missam celebrandi vel mandandi ut celebretur in iis quibuscumque locis, ubi sint, etiam extra diocesim; cum enim agatur de privilegio personali, ubique possunt eodem uti. Id autem intelligitur de locis ubi ipsi morentur, etsi ad tempus, non autem hoc sensu ut ipsi in alienam domum pergant ut ibi celebrent vel celebrare faciant. Nullo vero in casu unquam licet missam celebrare sine altari portatili.

145. Potest etiam peragi sacrum in ecclesiis vel oratoriis ad religiosas communitates, seminaria, collegia, nosocomia pertinenti-

(1) Decret., part. III, dist. 1, c. 1 et 12.

(2) Sess. XXII.

bus, et generatim in sacellis omnibus episcopi auctoritate divino cultui dicatis: nec non in oratoriis et sacellis domesticis, ex indulto pontificio, dummodo adamussim observentur clausulæ rescripti missarum celebrationem ibi concedentis. Denique ordinarius potest, gravi suffragante causa, concedere, ut missa in domo aliqujus fidelis celebretur: hujusmodi esset casus ægroti magna fide flagrantis qui ardentem exoptaret missam identidem audire. Neque obstat decretum Concilii Tridentini, quod facultatem hujus permissionis concedendæ episcopis adimere videtur; nam decretum hoc est intelligendum de permissione privatis in domibus indefinite celebrandi: « Communiter sentiunt doctores, hoc intelligendum esse
 • de licentia perpetuo celebrandi per modum habitus; et minime est episcopis vetitum hujusmodi concedere licentiam per
 • modum actus pro aliquo tempore, si justa adsit causa (1) ».

Domestica sacella ab omni usu et loco profano absolute segregata esse debent. Nihil ibi est reponendum, præter ea, quæ ad sacrificii celebrationem pertinent, nec supra nec infra cubiculum haberi licet. Præterea sacellum adeo amplum sit oportet, ut sacra mysteria satis commode celebrentur, ac presbyter, cum in introitu ad gradum inferiorem altaris sistit, non sit in loco profano. Demum congruenter ornatum sit, cum decore servatum, iisque rebus omnibus instructum, quæ ad divini sacrificii oblationem necessariæ sunt. Licentia vero missam ibi celebrandi secum non trahit licentiam exercendi cæteras sacri ministerii functiones, pro quibus specialis concessio requiritur. Non licet proinde baptismum aut sacramentum matrimonii ibi administrare, neque foeminam post puerperium benedicere, nec confessiones audire, præter confessiones illorum, qui ex infirmitate ecclesiam adire prohibentur.

146. Ecclesia divino cultui dicata debet esset consecrata vel benedicta. Consecratio non nisi ab episcopo fieri potest; benedictio a quolibet sacerdote, qui ad id ab ordinario delegationem acceperit. Sacella non consecrantur; sed usus obtinet, ut episcopus vel ipsius delegatus ea benedicat. Arguitur vero, ecclesiam esse ad minus benedictam, cæteris deficientibus documentis, ex consuetudine divina officia ibi celebrandi; an vero consecrata fuerit, judicandum erit ex documentis parœciæ, aut ex orali incolarum traditione, aut ex aliqua inscriptione, aut ex crucibus super internos ecclesiæ parietes pictis vel insculptis.

(1) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 359; Suarez, Laimann, Barbosa, etc.

Non licet missam in ecclesia celebrare, quæ suam consecrationem vel benedictionem amiserit, quæque proinde uti locus profanus habenda est. Communiter tamen existimatur, episcopum, qui potest concedere licentiam celebrandi in loco non consecrato, cum necessitas adest, posse etiam hujusmodi licentiam ad ecclesiam violatam extendere. « In ecclesia interius violata, nisi prius recon-
« cilietur, non licebit sub gravi peccato, nisi in necessitate,
« cum venia episcopi (si is adiri possit, alioquin sine ea) ce-
« lebrare. Necessitas autem sufficiens censetur, si populus non
« habet aliam ecclesiam, ubi missam audiat (1) ».

147. Dupliciter ecclesia divinorum mysteriorum celebrationi inepta fieri potest, si nempe *exsecratur* vel si *polluatur*. Fit exsecrata, amittit nempe suam consecrationem, cum in ruinam labitur. Quoties ecclesiæ parietes ita corruerint, ut ex integro vel magna saltem ex parte eos reficere oporteat, toties ecclesia indiget nova consecratione, eliamsi eadem materia fuerit reædificata. Non ita esset, si parietes minori ex parte fuerint restituti, quamvis nonnullorum annorum decursu successive fuerint rursus ex integro erecti; quo in casu parietes consecrationem servant, quamvis partes omnes aliæ post alias renovatæ fuerint. Si tectum solummodo, ejusque sustentacula renoventur, ecclesia non amittit suam consecrationem. Cum ecclesia in longitudine, latitudine, vel altitudine ampliatur, tunc, si pars adjecta partem ædificii præexistentem superat vel cœquat, consecratio amittitur et est iteranda; si e contra ampliatio extensione inferior est antiqua ecclesia, necessarium non est ecclesiam iterum consecrare: nam accessorium sequitur principale. Potiori de causa ecclesia quæ dealbetur, atque etiam ea, quæ crusta marmorea contegatur, consecrationem minime amittunt.

Execratio ecclesiæ confundenda non est cum ejusdem profanatione; discrimen enim est inter utramque. Si quando in qualibet ecclesiæ parte profanatio contingat, tota ecclesia profanata censetur, ipsumque cœmeterium illi attiguum suam benedictionem amittit; dum e contra *exsecratio* ecclesiæ neque profanationem cœmeterii, neque *exsecrationem* importat altarium fixorum, in integro, sine damno notabili, permanentium. Ita etiam altare fixum potest esse execratum, quin proinde excretur ecclesia.

148. Ecclesia violatur sive *polluitur* 1.º per homicidium. Sed oportet ut homicidium sit voluntarium, criminiosum, injuriosum loco sancto, et intra ecclesiam patratum; ita ut ecclesia profa-

(1) S. Alph. de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 361.

mala non censeatur neque per homicidium involuntarium, neque per homicidium ab eo commissum, qui limites legitimæ defensionis non prætergressus, injustum aggressorem interfecerit, neque per homicidium extra ambitum templi, puta in sacristia, in turri, in lecto, in subterraneo loco admissum. Attamen ut ecclesia profanetur, non requiritur quod mors in ipso loco sancto contingat; at juxta communio**re**m sententiam sufficit, si moriturus lethali ictu percussus fuerit dum in ecclesia versabatur. Si igitur mortale vulnus in ecclesia contigerit, etiamsi vulneratus extra templum decesserit, profanatio fit: non fit e contra, si quis, vulnere extra templum accepto, extremum spiritum in ecclesia reddat. Quod diximus de homicidio, tamquam causa profanationis, intelligendum est et de suicidio voluntario.

149. Ecclesia profanatur 2.º per notabilem sanguinis effusionem eo actu effectam, qui a mortali peccato excusari nequeat. Leve vulnus, et aliquantulæ sanguinis guttæ ex ictibus in rixa acceptis, non polluant ecclesiam: item non pollueretur vel per notabilem sanguinis effusionem, si hæc oriretur ex culpa levi seu veniali. Vulnus autem, utcumque grave, sine sanguinis effusione, non sufficit ad ecclesiam violandam: sed non est necesse ut effusio contingat in loco sancto; si percussus, ex vulnere ibi recepto extra templum sanguinem effundat, ecclesia æque profanatur.

Ecclesia profanatur 3.º per quamcumque seminis humani effusionem in ea voluntarie factam, sive in copula carnali, sive non, et etiam per actum conjugalem. Non autem violatur ecclesia pollutione seu effusione seminis involuntaria. Idem vero de incontinentia dicendum est ac de homicidio et sanguinis effusione; ea scilicet non est causa profanationis, nisi quatenus effusio seminis humani vel actus conjugal**is** intra templi ambitum contigerit.

150. Ecclesia profanatur 4.º per sepulturam *pagani*, *infidelis*, nec non excommunicati nominatim denunciati. Quid vero per sepulturam catechumeni? Ex communiori sententia non censetur polluta. Et revera, qui se se ad baptismum præparat, non amplius habendus est tamquam *infidelis* et *paganus*. Rursum, quid per sepulturam pueri mortui sine baptismo? Si de puero agatur ex parentibus *infidelibus* nato, omnes fatentur ecclesiam esse profanatam; puer namque parentum conditionem sequitur. Immo inter canonistas plurimi contendunt, ecclesiam profanari per sepulturam pueri non baptizati, etiam si illius parentes christiani sint. Nihilominus difficile videtur, nomina *infidelis* et *paganus* qui-

bus utitur legislator, puero vix nato applicari posse. Præterea cum parentes pro tali puero baptismum optent, nonne ille potest quadam ratione ut catechomenus haberi? Quibus permotus Pichler, cujus sententiam adoptat etiam Gousset, affirmat, probabilis esse ecclesiam per sepulturam mortui pueri ex parentibus christianis nati, qui ante baptismum mortuus fuerit, non profanari (1).

Ecclesia non polluitur per sepulturam excommunicati nominatim non denunciati, neque per sepulturam duellantis, vel suicidæ, vel cujuslibet alius publici peccatoris in impœnitentia finali vita functi. Aliud enim est, quod quis honoribus sepulturæ indignus sit, aliud quod sepultura hominis indigni locum sanctum violet. In his litteræ legis mordicus est inhærendum. Præterea, quamvis etiam teneatur, ecclesiam vel cœmeterium non profanari per sepulturam pueri ex parentibus christianis nati, qui baptismo non recepto e vita discesserit, tenendum tamen cum omnibus canonistis, eum non esse inhumandum in loco fidelium sepulturæ destinato.

Quæ de ecclesiis diximus nequeunt ad privata oratoria seu domestica sacella transferri (2).

151. Eadem causæ, eadem facta, quæ violant ecclesiam, violant et cœmeterium. Quapropter profanatur cœmeterium per homicidium, per notabilem sanguinis effusionem seminis humani, æ per sepulturam infidelis vel excommunicati vitandi, cui æquiparatur hæreticus nominatim ut talis denunciatus. Sed refert quam maxime animadvertere, nullam fieri neque ecclesiæ neque cœmeterii profanationem, nisi quatenus actus vel factum, a quo inducitur, publicum sit vel notorium. Si adulterium, exempli ergo, vel peccatum fornicationis in cœmeterio vel ecclesia secreto commissum fuit, nulla adest profanatio, vel profanationem nullus sequitur effectus, quousque peccatum occultum remanet vel aliquibus solum compertum. E contra si peccatum publicum fit, ecclesia vel cœmeterium censenda erunt polluta. Sufficit enim *notorietas facti*.

Oblivisci minime oportet, profanationem ecclesiæ secum trahere profanationem cœmeterii eidem contigui. Ita tamen non esset, si vel minima existeret inter utrumque locum separatio. Profanatio autem cœmeterii non importat profanationem ecclesiæ,

(1) *Jus Canon.*, lib. III, tit. 40. — Vide et Lacroix, *Theol. mor.*, lib. VI, part. 2, num. 27. Ferraris, *Bibliotheca Canonica* ad verbum *Ecclesia*; Schmalzgrueber, *Clerus Sæcularis et Regularis*, tom. II, part. V, num. 74; Ugolin, Wiestner, Sayr, Mazzolla, etc.

(2) Collet.

immo nec profanationem alius cœmeterii, tum etiam, cum contigua sint, et ab alio in aliud transitus pateat.

152. St̃tim ac ecclesia polluta fuerint, divinum Sacramentum inde auferri debet, si tamen in parœcia, vel in urbe vel in loco haud longinquo alia præsto sit ecclesia, in qua deponatur. A missarum etiam celebratione est abstinendum, donec reconcilietur. Si ecclesia profanata consecratione episcopali carebat, ea potest vel per episcopum reconciliari, vel per alium quemcumque sacerdotem ad id ab episcopo designatum. Sed si ecclesia erat antea consecrata, tunc, juxta ritum Pontificalis Romani, esset ab episcopo reconcilianda, vel a sacerdote per pontificem romanum delegato (1). Attamen, si absque gravi incommodo non posset in tali ecclesia sanctorum mysteriorum celebratio interrumpi, episcopus, qui ab ea reconcilianda impediretur, posset parochus vel alteri sacerdoti facultatem facere eam benedicendi, ibique divina officia celebrandi, sibi ad aliud tempus ejusdem reconciliationem reservans :

- Polluta etiam consecrata ecclesia potest, ex permissu episcopi
- aut ejus vicarii, ablui aqua benedicta per sacerdotem, adhibitis ordinariis benedictionum precibus, et postea intra eam divina officia celebrari, donec per episcopum consecretur (reconcilietur) (2) .

Fuit etiam nonnullorum inter doctores opinio, ad ecclesiam reconciliandam sufficere, si divinum sacrificium ibi celebretur: quæ tamen opinio, utpote fundamento carens, fere ab omnibus rejecta fuit.

153. Si quo tempore presbyter celebrat ad altare, ecclesia profanetur, ipse missam abruptere debet, nisi canonem jam incepit: « Si sacerdote celebrante violetur ecclesia ante canonem, dimittatur missa; si post canonem, non dimittatur (3) ». Si tamen id dominica die, vel die festo, vel die primæ communionis contingat, et parochus prævideat gravia suborbitura incommoda, si missa non compleatur, opinatur emin. Gousset eum posse, canone etiam nondum incepto, missam continuare. dummodo tamen ad pristinam tranquillitatem populus circumstans redierit.

154. In dubio an ecclesia vel cœmeterium polluta fuerint, parochus episcopum adeat, factum, qua majori possit exactitudine, illi expositurus, ejusque decisionem expectaturus. Si agitur de ecclesia, dum ordinarii decisionem expectat, potest interim in ea celebrare; si agitur de cœmeterio, potest, ut antea ibi cæremonias et

(1) Caput *Aqua de consecr. eccl. vel altaris.*

(2) Cabassut, *Juris Can. theoria et praxis*, lib. V, cap. 21, num. 14.

(3) Rubricæ missalis romani, *De defectibus* etc.

preces facere, quæ pro fidelium sepultura fieri solent. Quod episcopum attinet, putat Gousset, in dubio de profanatione, sive de dubio juris sive de dubio facti agatur, eum non teneri ecclesiam vel cœmeterium reconciliare; ea enim profanata nondum censet, cum in odiosis aut pœnalibus lex non sit extendenda: *Odiosa sunt restringenda*. Sic, exempli gratia, cum quæstio sit inter doctores, utrum per sepulturam hæretici notorii, non tamen nominatim denunciati, cœmeterium profanetur, nec ne; necessarium non erit illud cœmeterium denuo benedicere, in quo is contra praxim et præscripta Ecclesiæ fuerit inhumatus. Ecclesiæ vel cœmeterii profanatio, causa sepulturæ, locum non habet, nisi in casibus a jure expressis. Atqui, nullam legem habemus, nullum decretum, nullum canonem, quo ecclesia vel cœmeterium per hæretici sepulturam violata declarentur; neque jus, neque canonistæ ad jus appellantes mentionem faciunt de sepultura hominis hæretici, tamquam de causa profanationis: ergo profanatio per sepulturam hæretici nequit contingere, nisi excommunicationis causa. In confesso vero est apud omnes, ecclesiam vel cœmeterium non profanari per sepulturam excommunicati, nisi casu, quo sit nominatim denunciatus. Ergo, etc. Quod dicimus de sepultura hæretici, valet etiam de puero ex parentibus christianis nato, qui ante baptismum decesserit. Cum enim dubium sit, utrum hujus pueri sepultura secum profanationem trahat nec ne, tum ita se gerere liberum est, veluti si certum esset, cœmeterium violatum non fuisse. Monemus, excommunicatum denunciatum, qui mortuus sit absque censuræ absolutione, sed exterioribus signis animi pœnitentiam expresserit, priusquam in terra benedicta inhumetur, esse juxta formulam in rituali præscriptam cum Ecclesia reconciliandum.

155. Cum fere ubique nunc leges civiles prohibeant, quominus corpora in ecclesiis inhumentur, tum nulla est ratio tenendi, ne per sepulturam *infidelis* et *excommunicati* eæ forte profanentur. Sed ex ipsis legibus civilibus fieri potest, ut locus fidelium inhumationi destinatus, per sepulturam hominis hebræi, vel infidelis, vel excommunicati denunciati violetur. In hoc casu non debet, juxta canonum præscripta, cœmeterium reconciliari, antequam corpus, per quod facta est profanatio, exhumatum. Quod si huic exhumationi civilis auctoritas, spretis auctoritatibus ecclesiasticæ justis legitimisque reclamationibus, se se opponat; poterit episcopus facultatem concedere illud nova benedictione reconciliandi: Ecclesia enim ad impossibilia non obligatur. Quod, quid parochi agendum, si sui ordinarii decisione non

non recepta, fidelis ex sua parœcia moriatur? Licebit ne ei corpus ad cœmeterium comitari, ibique religiosis cæremoniis effungi? Poterit quidem, ad gravia illa incommoda et scandala vitanda, quibus renuens occasionem præberet; sed tunc benedicat weam, in qua corpus erit tumulandum. Cum enim tempora longe sint diversa, nil mirum, si in rebus ad disciplinam spectantibus res quoque ecclesiasticæ temporum diversitati accommodentur.

Quamvis ecclesiæ reconciliatio non sit facienda, nisi in casibus xensitis, datur tamen et circumstantia, in qua eam denuo benedicere expedit, cum scilicet per aliquod temporis spatium ab hæreticis occupata fuerit, vel profanis usibus permissa. Decet autem ut per publicum religionis actum ad pristinos usus sacros restitatur.

B. De altari, mappis, cruce et cereis.

156. Sive in templo sacrum agatur sive alibi, in altari consecrato fiat oportet, ac nulla de causa sacrificium absque hujusmodi altari offerre licet. Duplex vero altare distinguitur, fixum, mobile seu portatile; et utrumque opus est ut lapidibus sit constructum. Fixum dicitur altare quod suæ basi cohæret, cujusque pars superior, nimirum tabula, unica constat petra. Altare mobile est tabula marmorea aut lapidea, quam ex uno in alium locum transferre licet. Tabula hæc bene cohærens et satis ampla sit oportet, ut sacra hostia et calix possint commode in ea collocari, et simul, si occasio ferat, etiam sacra pyxis. Ei communiter *træ altaris*, vel *petræ sacræ* nomen datur. Inseritur vero tabulæ non consecratæ sive lapideæ sive ligneæ, quacum ad æquam superficiem sive ad idem planum exigitur, ne calix periculum fusionis subeat. In altari non consecrato sacerdotes sacra mysteria conficere vetantur. Ita autem episcopis hæc consecratio servatur, ut hanc potestatem concedere nequeant simplicibus presbyteris, qui nonnisi ex facultate sibi a supremo pontifice data altare consecrare possunt.

157. Altaria sive fixa sive mobilia propriam consecrationem habent 1.º cum sepulcrum, locus scilicet in quo sacræ reliquiæ conduntur, apertum sit, etiamsi reliquiæ ibi adhuc maneant: non solum enim hæc est communior canonistarum sententia, sed præterea sacra Rituum Congregatio id formaliter declaravit decretis 5 martii anni 1603; 21 julii 1610; 5 martii 1623 (1).

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 369.

Proinde, teste cardinali De-la-Luzerne, ex communi Ecclesiæ consuetudine statutum manet, illud altare cujus sepulcrum fuerit apertum, esse denuo consecrandum, neque sufficere si rursus reliquiæ ibi collocentur. Altare tamen non esset *exsecratum*, si sigillum tantummodo, idest signum sigilli fractum inveniretur, sed tunc satis esset, si alio quocumque appposito sigillo, reliquiarum custodiæ firmiter provideretur.

158. Altaria *exsecrantur* 2.º cum fuerint confracta, vel cum cujusvis mutationis gratia tamquam eadem altaria amplius considerari nequeant. Sic, quod ad altare fixum spectat, suam amittit consecrationem, quando tabula notabiliter læsa sit, vel quando, quamvis integra, separata sit a basi vel a pedibus supra quos fuerat collocata. Aliter res se habet cum integrum altare ab uno in aliud sacellum transfertur; vel cum ab iis pedibus sustollitur, quibus non erat hærens; vel cum murus, cui innitebatur, corruerit, vel cum nonnullæ subducuntur ex petris, quæ basim altaris constituunt, dummodo non sint ex iis, quæ immediate tabulam tangunt, et in quibus unctio facta fuit. In quibus diversis casibus, altare propriam formam servat, et idem manet, cum sit aptum non minus ac antea divinorum mysteriorum celebrationi. Altare autem portatile propriam consecrationem tunc amittit, cum petra ita frangitur ut sacram hostiam cum calice amplius continere non sufficiat; pariterque quando frangitur per medium, etiamsi utraque reliqua pars satis ampla sit, ut calicem et hostiam contineat. Aliter esset si anguli solummodo frangerentur.

Cum ecclesia *polluitur*, etiam altaria profanata censentur; at una simul cum ecclesia reconcilianur, quin peculiari cæremonia opus sit. Si vero altare fuerit *exsecratum* quin fuerit *exsecrata* ecclesia, tunc altare erit denuo consecrandum, nulla pro ecclesia repetita consecratione.

159. Cum altare, qualibet de causa, suam consecrationem amittit, amplius non licet eodem uti in sacri celebratione; tunc autem, nisi aliud altare quo missa celebretur suppetat, erit, quo citius fieri poterit, alia petra sacra comparanda. Quid vero si parochus jam jam celebraturus dominico vel alio quolibet die festo, animadvertat petram sacram, quæ unica adest in sua ecclesia, fractam esse, aut sepulcrum in quo reliquiæ asservantur, esse apertum? Existimat Gousset eum tunc missam celebrare posse, gravium incommodorum causa, quæ aliquin exorirentur, ob difficultatem inegerice loquendo insuperabilem persuadendi fidelibus de hujus omissionis ratione. Omnibus hisce difficultatibus ille parochus occurret qui, unum habens altare in sua ecclesia,

aliam petram sacram in promptu teneat, quam custodire poterit in aliquo ex sacrarii armariis.

Notatum hñc volumus, non licere altare consecratum demoliri, ut aliud erigatur, nisi habita ordinarii permissione (1).

160. Altare, ubi missa celebratur, tribus mappis debet esse coopertum, vel duabus saltem, quarum altera sit duplicata. Qui numerus ea de causa exigitur, ut si sanguinis pretiosissimi effusio forte contingat, usque ad altare pertingere non possit. Ex tribus his mappis saltem una totum altare tegere debet; reliquæ vero breviores esse possunt, et sufficiet, absolute loquendo, si petram sacram exacte contegant, vel, cum agitur de altari fixo, medium tabulæ, ita ut si effusio contingat, sacratissimus sanguis ad petram usque altaris minime pervadat. Mappæ autem e lino vel canabe esse debent. Rubrica jubet eas antea esse benedicendas per episcopum vel per alium presbyterum, sed facultate donatum. Attamen, urgente necessitate, si, exempli gratia, esset celebrandum ut viaticum ægroto posset administrari, vel ne parœcia aut communitas missa obligatoria privaretur, nec mappæ benedictæ præsto essent, mappis ordinariis et communibus uti liceret (2). Quas mappas supponimus non esse ad altaris servitium destinatas; si enim jam ad hoc reservarentur, putat cl. Gousset, parochum vel presbyterum in tali necessitate celebrandi constitutum, eas benedicere posse ex præsumpto episcopi consensu.

161. Non licet missam in eo altari celebrare, ubi non adsit crux et duo saltem candelabra cum candelis accensis. « Super altare collocetur crux in medio et candelabra saltem duo cum candelis accensis hinc et hinc in utroque latere (3) ». Quod vocabulum *crux*, a Rubrica usurpatum, non de cruce simplici est intelligendum, sed de cruce imaginem Christi sculptam ferente. Collocatur autem super altare duo inter candelabra; et debet super altare servari etiam ea missa perdurante, in qua Sanctissimum Sacramentum expositum maneat (4); licet tamen eam sustollere in iis ecclesiis, in quibus contraria consuetudo invaluerit (5). Addimus vero obligationem imponendi crucem super altare, in quo sanctum sacrificium offertur, non esse gravem juxta communio rem sententiam (6): liceret immo in casu

(1) C. Ut calix, de consecratione.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 575. — Collet.

(3) Rubricæ missalis romani.

(4) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 395.

(5) Collet, *Traité des Saints Mystères*, cap. 7, n. 15.

(6) S. Alphonsus, *Ibid.* — Collet, De Lugo, Suarez, Quarti, Merati, etc.

necessitatis crucem prætermittere. Omnes vero conveniunt, benedictionem crucis, quæ in medio altaris collocatur, non esse necessariam, quippe quæ nulla lege præscribitur (1).

162. Non debet celebrari missa, nisi duobus saltem cereis accensis; duo tamen diebus ordinariis sufficiunt, cum articulus Rubricæ, qui tertium quoque expostulat post *Sanctus* ad communionem usque, sive in Gallia, sive in Germania, sive etiam in Italia generatim obsoleverit (2). Conveniunt etiam, unicam candelam sufficere in casu necessitatis; sed numquam, ulla de causa, licet sine cereo accenso celebrare, atque in huiusmodi casu culpa adesset mortalis. Quapropter si lumen extinguere contingeret ante consecrationem, nec aliud comparare fas esset, docent communiter theologi esse ab altari discedendum. Res aliter se haberet, si altera ex speciebus jam esset consecrata, quo in casu sacrificium perficiendum esset (3). In altari ceram solummodo adhibere licet; uti tamen licebit, in casu necessitatis, oleo vel sebo; quod, ut ait Collet post plures canonistas, occurrit, « non solum ob necessitatem viaticum administrandi aut missam celebrandi coram populo, qui alioquin missa privaretur, sed etiam ut pervicax tentatio vincatur, vel etiam, ut aliqui volunt, ut sibi comparetur stipendium, sine quo haud faciliter vita sustentetur (4) ». Sed non liceret oleo uti vel sebo, si ageretur de celebrando ad propriæ devotioni satisfaciendum. Item, extra casum necessitatis, ne licet quidem sive ad missam sive ad quemlibet sacrum ritum ceræ substituere sebum purificatum (*cerogene, stearina*), ut constat e definitione recentius data a s. Rituum Congregatione, quæ sciscitantibus respondit: *Consultant rubricas* (5). Nec item licet ad usus propriæ sacros adhibere lumina quæ per gaz efficiuntur, ut constat ex apposita dissertatione Pii Martinucci, pontificii Cæremoniarum Magistri (6). Præterea « super altare nihil omnino ponatur, quod ad missæ sacrificium, vel ad ipsius altaris ornatum non pertineat (7) ». Indecorum namque esset pileum, birretum, breviarium, rituale et huiusmodi ibi collocare: immo nec urceoli nec capsula hostiarum ibi sunt relinquenda.

(1) S. Alph., *Theol. mor.*, lib. VI, num. 393. — Collet, ut supra.

(2) *Ibid.*, num. 394.

(3) *Ibid.*. — Collet, etc.

(4) *Traité des saints Mystères*, cap. VIII, num. 48.

(5) Vide *Annali delle Scienze Religiose*, an. 1843, vel *Amico Cattol.*, vol. VII, pag. 77.

(6) Quæ prostat in *Annali delle Scienze Religiose*, an. 1845, et in *Amico Cattolico*, vol. XI, pag. 428.

(7) Rubricæ missalis romani.

C. De vasis sacris, corporali, palla et purificatorio.

163. Vasa sacra ad divinorum mysteriorum celebrationem necessaria sunt calix atque patena per episcopum consecrata, neque sine peccato mortali potest quis in missa uti calice vel patena non consecratis. Juxta disciplinam actualiter obtinentem calix atque patena ex auro vel argento confecta esse debent; in calice nempe saltem cuppa necesse est sit ex altero horum metallorum. Si vero cuppa est argentea, interior paries sit inauratus: etiam patena, si est argentea, debet esse inaurata in parte superiori. • Calix debet esse vel aureus vel argenteus, vel saltem • habere cuppam argenteam intus inauratam, et simul cum patena itidem inaurata ab episcopo consecratus (1). Calices æris, cupri, ligni, vitri absolute prohibentur: licet tamen cuppam argenteam basi æneæ, stamneæ vel cupreæ esse impositam; imo in casu necessitatis etiam cuppa stamnea uti liceret (2). Calices et patenas consecrare episcopi est, qui nequit aliis hanc facultatem tribuere. Potest tamen et simplex presbyter ea consecrare ex speciali facultate a summo pontifice accepta. Non habetur vero tamquam sufficienter fundata opinio eorum, qui contendunt, calicem consecrationem acquirere eo actu, quo ad sacrificii usum inservit (3).

164. Calix atque patena consecrationem amittunt: 1.º cum ita sunt perforata, scissa aut fracta, ut ad sanctum sacrificium decenter inservire nequeant. Foramen, quantumvis parvum, in parte cuppæ inferiori consecrationem adimit; sed hæc non erit necessario repetenda, si agatur de levi fixura in orificio, vel de gibbositate, vel de alia contusione, quæ nonnisi aliquibus mallei ictibus indigeat, ut reparetur. Idem est dicendum de qualibet accidentali mutatione quæ in calice fiat, sive calix apponatur sive non apponatur, causa reparationis, ad ignem. 2.º Quando pes calicis, qui cuppæ adhæreat, ab eadem separatur. Si vero pes cuppæ solum per cocleam uniatur, tunc separatio, quæ contingere potest, substantiam minime inficit, et proinde non adimit consecrationem. Calix atque patena consecrationem servant etiamsi ad profanos et sacrilegos usus fuerint usurpata.

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 594.

(2) Rubricæ missalis romani.

(3) Rubricæ missalis romani, *de defectibus*, etc. § 10, num. 1.

165. Verum, calix, qui inductum interius aurum amittit, amittit ne etiam consecrationem? De hoc quæstio est. Alii putant, auro omnino deleto, consecrationem amplius non subsistere; nam, inquit, consecratio fuit ad auream illam superficiem applicata (1). Alii tuentur e contra, inducti auri amissionem secum non trahere amissionem consecrationis, quæ sententia etiam cardinali Gousset probabilior videtur. « Re quidem vera, etsi, ait Collet, unctio per quam calix consecratur, partem solummodo exteriorem physice attingat, nihilominus tota massa censenda est consecrata. Hæc vero massa perdurat, licet accidens pereat, uti apparet cum agitur de ecclesia accurate picta vel dealbata, quæ consecrationem non amittit, quamvis pictura vel dealbatio deleatur (2) ». Neque conveniunt theologi in alia quæstione, utrum scilicet per novam inaurationem calix consecrationem amittat. Sententiam, quæ negat, iterum probabilior censet Gousset, sequens in hoc ipse doctrinam quam Collet amplexus fuerat. « Rationum momenta (quæ stant pro sententia negativa) ex duobus juris principiis deducuntur, quorum alterum statuit, oleum non consecratum consecrationem acquirere per solam admixtionem cum majori quantitate olei jam consecrati; alterum vero declarat, nova consecratione non indigere eam ecclesiam, cujus muri in integro subsistant, etsi tectus et cætera omnia præter quatuor parietes addantur. Atqui massa, et. ut ita dicam, totalitas calicis est, respectu inaurationis quæ adjungitur, idem, quod est notabilis quantitas olei respectu quantitatis longe minoris olei quæ admiscetur, vel quod sunt parietes templi respectu reliquarum ædificii partium. Ergo, si supponatur, quod verissimum est, jus in casu præsentis minime obstare, dicendum est, consecrationem a calice ad adjunctam inaurationem pertransire, utpote a parte longe notabiliore ad partem longe minorem ». Cæterum, prosequitur idem auctor, calix, de quo agitur, nequit indigere nova consecratione neque ex eo quia fuerit iterum refectum; idem enim est, et superficies tantum fuit immutata: neque ob factam mutationem, cum non sit nisi accidentalis, et accidens substantiam minime destruat; nec denique ob profanationem, quia per opificem vel ignem non profanatur, quod apparet in aliis vasis sacris hujusmodi operam subeuntibus, de quorum consecratione nulla exoritur dubitatio. Si vero

(1) Redactores Andegavensium Collationum, de-la-Luzerne, e.c.

(2) Præcitato opere, cap. 9, n. 5.

• dicitur profanatus propter adjunctam inaurationem, cur igitur, quæso, ecclesia, quæ inauretur, dealbetur, vel pingatur, • consecratione destituta non censetur (1) ? Hisce non obstantibus, in praxi, consuetudini diœcesis vel ordinarii præceptionibus inhærendum est.

166. Pyxis et ostensorium minime consecrantur; jubet tamen consuetudo, ea per episcopum benedici, vel per presbyterum hac facultate instructum quam episcopi ipsi impertiri possunt. Benedicere saltem oportet illum semicirculum, qui immediate tangit divinum Sacramentum, cum publicæ fidelium venerationi exponitur.

167. Lintea, quibus utitur sacerdos in sacro faciendo, præter mappas altaris, de quibus jam sermonem habuimus (2), sunt corporale, palla, purificatorium et mappula pro manibus ablendis. Corporale est linteum quadratum, satis amplum, ut possint hostia, calix et pyxis desuper collocari. Non licet illud conficere ex serico vel ex gossypio; sed debet esse ex filo lini aut cannabi contextum. Tela autem oportet sit e stamine subtili et adhærenti, nihilque elaboratum habeat vel acu depictum. Fertur vero complicatum in bursa a sacerdote qui illud destendit super altare, ut hostiam et calicem desuper ponat, quæ debent super corporale manere præsertim a consecratione ad communionem inclusive. Palla, quæ ad calicem tegendum inservit, constat alicubi duobus parvis linteolis chartam includentibus, alicubi linteolo adhærente quadrangulâri crassæ chartæ segmento quod serico panno obducitur, alicubi uno tantum linteolo, quod communiter, sicut et corporale, per amyllum magis compactum efficitur. Debet autem esse ex tela stricte contexta, saltem quoad partem, quæ calicem tangit, et talis amplitudinis, ut imponi et detrahi faciliter possit. Antequam vero ad missæ sacrum inserviant, palla et corporale sunt benedicenda ab episcopo vel a sacerdote, qui hanc habeat facultatem: nec ideo censenda sunt benedicta quia forte ad sanctorum mysteriorum celebrationem semel jam inservierint. A mortali peccato non excusaretur qui missam celebraret absque corporali vel cum corporali non benedicto, nisi tamen urgeret necessitas (3). In casu enim necessitatis liceret presbytero cum corporali non benedicto celebrare, vel etiam, juxta Gousseti mentem, ipsemet posset illud benedicere, ex præsumpto ordinarii consensu. Quoad eum, qui cum palla

(1) *Traité des saints Mystères*, cap. 9, num. 6.

(2) Vide num. 160 hujus cap.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 387.

non benedicta extra necessitatem celebrat, probabile est eum nonnisi venialiter peccare, quia palla sanctas species immediate non tangit (1). Corporale suam amittit benedictionem quando ita est discissum, ut nulla ex suis partibus calicem et hostiam amplius continere valeat. Ad quamlibet negligentiam circa hoc vitandam, non est adhibendum corporale quod sit in aliqua parte perforatum, antequam reconcinnetur. Pariter suam benedictionem amittit palla, quæ ita lacera sit, ut non amplius decenter inserviat.

168. Purificatorium est linteolum oblongum ad calicem et sacerdotis digitos abstergendos post horum purificationem. Debet esse ex tela, filo scilicet lini aut cannabis contexta; neque licet uti purificatorio ex gossypio. Alii volunt purificatorium benedictum esse oportere, alii majori cum fundamento defendunt, huiusmodi benedictionem non esse necessariam, utpote quæ nullibi præscripta inveniatur. Attamen, cum purificatoria calicem immediate tangant, summopere decet ea benedici, priusquam ad divinum cultum addicantur. Manutergium autem non benedicitur.

169. Laicos homines non licet tangere vasa sacra, neque corporale, neque pallam, neque purificatorium, quæ ad sanctum sacrificium inservierint, nisi cum necessitas adsit, vel cum ab episcopo facultatem eadem tangendi acceperint. Sed communis sententia est, eum, qui illa tangat, excluso contemptu, non peccare, nisi venialiter. Sed peccatum mortale admitteret qui tangeret vasa sacra species eucharisticas continentia: quod non aliis licet, quam presbyteris ac diaconis. Licet illa tangere subdiaconis, quando tamen corpus Christi non continent. Clericus etiam, qui acolythatus ordinem suscepit, potest ea tangere quando præparat res ad missæ celebrationem necessarias: « Non liceat ceteris ministeria tangere, nisi subdiacono, aut acolytho in sacro crario vasa dominica (2) ». Denique ex consuetudine omnes clerici, vel illi etiam qui nondum tonsurati sunt, possunt tangere vasa sacra, cum id faciendi rationem aliquam habeant, sicut cum, exempli gratia, de illis eluendis agitur, vel de calice præparando sacerdoti missam celebraturo. « Diuturna consuetudo factum est, ait ipse Benedictus XIV, ut ordinati omnes, et qui sola tonsura præditi sunt, si aliqua causa intercedat, sacra vasa dum vacua sunt, extra altaris ministerium contingant (3) ».

(1) *Ibid.* Tangit tamen ritu ambrosiano panem consecratum, quia post consecrationem hostiæ hæc palla cooperitur, dum fit consecratio et elevatio calicis. Decret. part. I, dist. 23, can. 52.
(2) Instit. Eccl. XXIX, num. 18.

170. Lintea altaris decentia esse debent et diligenter abluti: Corporalia, pallæ et purificatoria ablui possunt solummodo a iis, qui jure vel permissione eadem contrectandi pollent. Aqua in qua abluuntur, ter renovanda est, et in sacrarium semper projicienda. Ubi autem lota sic fuerint, ab aliis personis possunt rursus ablui et aptari. Quamvis per lotionem benedictionem minime amittant, possunt tamen deinceps laicis tangi, quoadusque altari nondum rursus inservierint.

D. De sacerdotalibus indumentis.

171. Vestes et ornamenta, quibus presbyter indutus accedere debet ad missam celebrandam, sunt numero sex: amictus, alba, cingulum, manipulus, stola atque casula. Non licet, ullo unquam in casu, missam absque sacris indumentis celebrare, ac nulla de causa ille sacerdos excusaretur, qui sacrum facere auderet sine alba vel sine casula. Si tamen ageretur de missæ sacro peragendo ut sanctum Viaticum morienti administrari posset, vel ne integra parœcia die dominico aut festo missa privaretur, censet emin. Gousset missam celebrari licere sine amictu, sine cingulo, sine manipulo et etiam sine stola, quando nulla adesset horum ornamentorum copia. Sed, extra casum necessitatis, esset peccatum mortale celebrare sine stola. Quæres, idem ne esset si absque amictu celebraretur, vel sine cingulo, vel sine manipulo? Alii affirmant, alii negant. Postrema hæc sententia satis probabilis est, cum ommissio alicujus ex hisce ornamentis non valde gravis appareat, neque in se neque suis in effectibus. Ita inde vel nullum vel nonnisi leve scandalum fidelibus affriri posset.

172. Ornamenta sacerdotalia ab episcopo ejusve delegato benedicta sint oportet. Sententia est satis communis, sacerdotem cupia ornamenta, idest albam vel casulam, nondum benedictam usurpantem, mortaliter peccare. Casus tamen excipitur necessitatis celebrandi necessitatis, quo in casu posset sacerdos vel ornamentis non benedictis, vel ea ex præsumpto episcopi consensu ipsemet benedicere. Tunicella quoque et dalmatica, sicut subdiaconus et diaconus induuntur, sunt benedicendæ: a superpellicea, nec rocheta, neque pluvialia, neque bursæ vel calicis.

Ornamenta benedictionem amittunt statim ac amittunt materiam, sub qua benedicta jam fuerunt. Hinc non esset benedicta alba, si in ea novæ manicæ assuerentur, vel

cum alteram ex ejus manicis sejungi contingeret. Si tamen antequam hæc manica totaliter a corpore separetur, rursus consuitur, alba benedictionem adhuc servat. Quando cingulum duas in partes ita discinditur, ut nulla ex illis satis ampla sit ad corpus cingendum, benedictione destituitur. Amictus, manipulus, stola atque casula tunc benedictionem amittunt, cum in illis reconcinnandis tot novæ commissuræ immittantur, ut reliquum panni veteris vincant. Non ita si paullatim renovarentur; tunc enim primæ partes in novissimas eo modo influerent, quo aqua benedicta in aquam, quæ minori quantitate superadditur. Notandum est, casulam, stolam et manipulum, quæ dupla sint, et fuerint in utraque parte benedicta, benedictionem servare in ea parte, quæ integra manet, cum separatur ab altera parte sacris usibus inepta. Cum nonnisi pars ornamento subsuta discissa est, tunc nihil interest, et sufficit, si restituatur, quin ornamentum benedicatur.

174. Lintea et ornamenta sacra debent, quantum possibile est, in sacristia asservari, et procul ab humidis locis condi, ne humiditate vel pulvere corrumpantur. Insuper ad usus profanos numquam converti debent; cum vero sint vetustate consumpta, vel ita sordida, ut nullimode in divini cultus usum amplius adhiberi queant, tunc igne sunt consumenda, et eorum cineres in sacrarium condendi, vel saltem in locum decentem qui pedibus prætereuntium minime teratur.

E. De missæ ritibus et precibus.

175. Ritus et preces in missæ celebratione a rubricis præscriptæ obligatoria sunt: ritus nempe et preces intelligimus, quæ missæ partem constituunt, non ea, quæ ad præparationem et gratiarum actionem pertinent. Illa de præcepto sunt, hæc de consilio. Concilium Tridentinum anathemate plectit eum qui dixerit, receptos et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus in sacramentorum administratione pro libito omitti aut mutari posse (1); et præcipit episcopis ut « Edicto et pœnis propositis caveant, ne sacerdotes aliis quam debitis horis celebrent; neve ritus alios aut alias cæremonias et preces in missarum celebratione adhibeant, præter eas, quæ ab Ecclesia probatæ ac frequentius laudabili usu receptæ fuerint (2) ». Proinde pontifex s. Pius V,

(1) Sess. VII, *De sacram. in gen.*, can. 13.

Sess. XXII, *Decret. de observandis et ritandis in celebr. miss.*

in bulla anni 1570, quæ in capite Missalis Romani habetur, omnibus et singulis sacerdotibus in virtute sanctæ obediendi præcipit, ut in missa sive privata sive solemnè regulis eodem Missali præscriptis obsequantur. • Mandantes, ac districtè omnibus et singulis ecclesiarum prædictarum patriarchis, administratoribus, aliisque personis quacumque ecclesiastica dignitate fulgentibus, etiamsi S. R. E. cardinales, aut cujusvis alterius gradus et præeminentiæ fuerint, illis in virtute sanctæ obediendi præcipientes, ut, cæteris omnibus rationibus et ritibus ex aliis missalibus quantumvis vetustis observari consuetis, in posterum penitus omissis ac plane rejectis, missam juxta ritum, modum, ac normam, quæ per missale hoc a nobis traditur. decantent ac legant; neque in missæ celebratione alias cæremonias, vel preces quam quæ hoc missali continentur, addere vel recitare præsumant. • Quod attinet ritus peculiaris alicujus ecclesiæ proprios, ad sanctorum mysteriorum celebrationem spectantes, ii nequeunt conservari, nisi quatenus legitima præscriptione, qualiter ab ipso pontifice constituta fuit vetustas ducentorum nempe annorum ante illius Constitutionis promulgationem, vel sanctæ Sedis approbatione gaudeant. Quapropter nihil immutandum est in iis, quæ a Missalis rubricis præscribuntur, nihil omittendum, nihil adjicendum. Ab omni eccato non excusaretur immutatio vel minima quæ sponte admitteretur sive ex voluntate deliberata, sive ex culpabili ignorantia vel negligentia. Peccatum veniale esset omittere, exempli gratia, benedictiones, inclinationes, genuflexiones in Ordine missæ injunctas (1), a quo peccato necessitas solum et inadvertentia involuntaria excusare valent.

176. Gravis in Rubricas omissio potest ad peccati mortalis vitæ pertingere; sed difficile est determinare, quidnam etiam gravem constituat vel non. Nihilominus tamquam gravis culpa habetur omissio voluntaria 1.º confessionis, quam presbyter facit initio missæ ad infimum gradum altaris sistens; 2.º orationis aut evangelii aut principalium collectarum; 3.º oblationis panis et vini; 4.º præfationis; 5.º alicujus ex sex orationibus, quibus componitur canon, nempe: *Te igitur; Hanc igitur oblationem; Quam oblationem; Unde et memores; Memento Domine; Nobis quoque peccatoribus*; 6.º Orationis dominicæ vel orationis *Libera nos, vel Agnus Dei*; 7.º omissio *Domine nunc dignus*, vel trium orationum, quæ communionem præce-

dunt; 8.º orationum quæ post communionem ad finem usque missæ recitantur. Sed peccati nonnisi venialis reus censetur qui omittat *Gloria* vel *Credo*, vel unam alteramve collectam, commemorationes, versiculum post evangelium graduale; vel etiam qui *præfatium*, *Communicantes*, orationem *Hanc igitur* propria, talis diei non dixerit. Non loquimur de verbis sacramentalibus, de quibus superius sermonem habuimus (1).

177. Idem de ritibus, quod de precibus: eorum ommissio magis minusve culpabilis est pro majori vel minori cæremoniæ ommissæ gravitate, respectu habito ad ejusdem significationem, quæ præcipue attendi debet. Ex hoc principio communiter infertur peccatum mortale incurrere, qui omittat 1.º imponere paululum aquæ cum vino in calice pro consecratione; 2.º elevare hostiam et calicem; 3.º dividere particulam ab hostia ut eam demittat in calicem cum pretioso sanguine; 4.º purificare calicem vel patenam. Quod respicit reliquas cæremonias, uti signa crucis, inclinationes, genuflexiones, manuum aut oculorum elevationem, et alia hujusmodi, ea non constituunt per se materiam mortalis peccati. Notatum tamen volumus, eum presbyterum, qui habitualiter tamquam otiosam aut inutilem precem aliquam vel cæremoniam omitteret, quantumvis in se ipsa parvi momenti, a mortali peccato non esse excusandum; evidens enim adesset contemptus. Idem dicendum de illo, qui missam celebrans, ex inclinationibus vel genuflexionibus a Rubrica indictis nullam faceret; tunc enim ommissio gravis evaderet.

Missa debet integraliter recitari et in lingua ab Ecclesia consecrata: in occidente lingua latina adhibetur. Ecclesia, antiquæ suæ disciplinæ studiosa, linguam in qua primitive celebravit, in cultu divino conservatam voluit: verita enim est missæ sermonem exponere variationibus, quibus linguæ vivæ subjiciuntur. Unde et juxta ritus orientales sacra liturgia celebratur iis veteribus linguis, in quibus primum perfici cœpit, etsi ejusmodi linguæ obsoletæ nunc sint, et nonnisi a viris doctis in ipsis orientalibus regionibus faciliter saltem intelligantur. Illi autem incommodo, quod nempe lingua latina plerosque latet, satis nec difficulter consultum fore judicavit Ecclesia, si parochi et cæteri sacerdotes suo præcepto obsequentes preces et cæremonias ad cultum divinum spectantes frequenter fidelibus explicent.

178. Sacerdoti sanctum missæ sacrificium offerenti munus incumbit, ut sua pietate et gravitate fidelibus eam reverentiam relati

(1) Vide ubi de forma eucharistici Sacramenti.

infundat, qua divina mysteria, actum nempe totius religionis excellentissimum, colere debent. Levitas atque dissipatio in exteriori corporis habitu apparens populum retrahit a veneratione atque devotione, quæ sanctissimo huic sacrificio debetur; motus capitis, gestus, modi neglecti nimis vel affectati circumstantibus dissipationem et scandalum afferunt, eosque a pietate arcent. Missa celebrari debet cum gravitate, non tamen cum tarditate, ita ut pariter vitentur et præcipitatio et prolixitas, quæ tedium gignit attentionemque fatigat. Quoad præcipitationem s. Alphonsus de Ligorio tenet, difficulter posse a mortali peccato excusari sacerdotem qui missam, dixerit breviorē horæ quadrante, etiamsi missa sit de Beata Virgine in sabbato, vel de requiem: impossibile enim est, ait celeberrimus ac sanctissimus theologus, infra quadrantem missam absolvere quin duo gravia committantur peccata, alterum gravis irreverentiæ erga sacramentum, alterum gravis scandali erga populum. Cum enim cæremoniæ in missa ad eum finem ab Ecclesia præcipiantur, ut lebita præstetur reverentia erga tam venerabile mysterium; quonodo levis umquam censi poterit irreverentia missæ irrogata ab eo celebrante, qui tam celeriter illam absolvendo, nequit celebrare absque plurimis defectibus, nimirum quin verba, benedictiones, genuflexiones mutilet; quin indecenter omnes fere cæremonias persolvat, quin verba cum cæremoniis confundat, et ipsa contra Rubricarum præscriptum anticipet vel postponat? Qua de re fideles graviter scandalizantur; non enim comprehendere possunt, quomodo sacerdos tanta levitate pertractans quod sacratissimum in religione est ac sacratissimum, fidem adhuc tenet (1). Potest autem missa celebrari tertia horæ parte; non modo expediret, parochum præsertim, vel vicarium, vel cappellā in missæ celebratione spatium temporis impendere longius dimidia hora (2).

79. Preces missæ, aliæ intelligibili voce dicendæ sunt, aliæ missa. En quid Rubrica præscribitur: « Sacerdos maxime rare debet, ut quæ clara voce dicenda sunt, distincte et posite proferat, non admodum festinanter, ut advertere postquæ legit, nec nimis morose, ne audientes tædio afficiat, quæ etiam voce nimis elata, ne perturbet alios, qui fortasse

vol. mor., lib. VI, num. 400.

ec valent etiam pro missa ritus ambrosiani, quæ communiter ejusdem est durationis ac missa romana. Missæ orientales plerumque admodum sunt.

« in eadem ecclesia tunc temporis celebrant , neque tam submissa, ut a circumstantibus audiri non possit; sed mediocri et gravi, quæ devotionem moveat, et audientibus ita sit accomodata, ut quæ leguntur intelligant; *quæ vero secreta dicenda sunt, ita pronunciet ut ipsemet se audiat, et a circumstantibus non audiat* (1) ». Hoc enim in sensu in Ecclesia intelliguntur verba *submissa voce* a Tridentino Concilio adhibita cum loqueretur de canone et aliis missæ partibus, quæ secreto sunt recitandæ. Omnino ergo repræhensibile verba consecrationis, vel canonis, vel alias preces, quæ in missali tamquam secreta indicantur, tam elata voce proferre ut a circumstantibus audiantur.

180. Non licet celebrare sine missali; sed eodem uti debet sacerdos, quamvis firmiter sciat memoriter, quæ dicenda sunt. Nihilominus probabile est, eum sacerdotem minime peccare, qui missam, quam memoriter sciret, sine missali celebraret, si de cætero aliqua adesset celebrandi necessitas (2). Hic sese offert quæstio, utrum scilicet presbyter cæcus, preces unius aut plurium missarum memoriter tenens, possit celebrare? Potest utique ex speciali summi pontificis permissione, cujus concedendæ jus Sedes apostolica sibi reservavit (3). Attamen cum satis valida adest ratio, cur tali sacerdoti missæ celebrandæ auctoritas detur, censet cl. Gousset licere episcopo hujusmodi facultatem impertiri, quæ pontificiæ ratificationi postea sit subdenda.

Quod de necessitate missalis statuimus, non valet item de illis tabellis quæ nonnullas missæ orationes continent; etsi enim perutiles sint censendæ, non tamen ad divinorum mysteriorum celebrationem necessario requiruntur (4).

Sacerdos debet in missa eo uti missali, quantum possibile est, quod cum breviario conveniat. In itinere autem utatur Missali Romano, si reperitur, dummodo, cum sit ex aliqua diœcesi quæ proprio missali utatur, hoc secum non habeat; alioquin missali diœcesis, per quam transit. Quæres: sacerdos secularis, confessarius vel cappellanus monialium quæ Breviario Romano minime utantur, potest ne missam celebrare de sancto, de quo illæ officium recitant, dum ipse e contra facit officium de alio

(1) Rubricæ generales Missalis Romani.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 590. — De-Lugo, Sarez, Laimann, Vasquez, etc.

(3) Collet, tractatu prædicto, cap. 4. n. 12.

(4) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 390.

? Potest, sed cum Missali Romano et de communi, quamgius ille Ordo missam habeat de proprio illius sancti, memoria celebratur (1).

Missæ debet, quantum possibile est, cum officio diei con-
Licet tamen interdum ab hac generali regula recedere ,
recitando *de requiem*, vel *pro sponsis*, vel in honorem
nitatis, Sancti Sacramenti, Sacri Cordis Jesu, Spiritus San-
ctæ Virginis, vel alicujus sancti, vel ad gratiam aliquam
rem impetrandam, vel ad propriæ aut fidelium devotioni
iendum. En quid in Rubrica legimus: « Omnes missæ vo-
in missis privatis dici possunt pro arbitrio sacerdotum ,
documque officium non est duplex (2) aut dominica, cum
memoratione ejus , de quo factum est officium , et com-
oratione item festi simplicis, si de aliquo occurrat eo die
commemorationem in officio. Id vero passim non fiat, nisi
abili de causa, ut, quoad fieri potest, missa cum officio
eniat (3) ». Ergo non licet missam dicere votivam ne-
minicis, neque illis diebus, quorum officium est duplex (4):
non licet in diebus infra octavas Epiphaniæ , Paschalis ,
stes et Corporis Domini, neque feria quarta Cinerum, ne-
Hebdomada majori (5). Multo minus licet hisce diebus
missam defunctorum nisi *præsente cadavere*; nam *præ-*
efuncti corpore potest celebrari missa de requiem quali-
ii die, præter solemnitates majores et tres dies ante Pa-
erum, esset ne mortale peccatum, si missa votiva vel de re-
eo die celebraretur , quo celebrari vetant Rubricæ ? Ex
is nonnulli censent esse peccatum mortale ; communior
sententia vult non admitti nisi peccatum veniale, excepto
ptu ex parte celebrantis , vel scandalo ex parte populi.
scandalum adesset, si, exempli gratia, sacerdos cerneretur
defunctorum celebrans die dominico vel festo, non præ-
cadavere (6). Sacerdos vero , qui missam votivam vel

Alphonsus, *Ibid.* — Collet.

ita ritum ambrosianum quando non est *officium solenne*.
bricæ Missalis Romani.

ritu Ambrosiano *solemne*.

ita ritum vero ambrosianum non licet celebrare missas privatas *de re-*
it votivas feriis sextis et sabbatis privilegialis hebdomadarum quarta-
e Adventus, singulis feriis *de exceptato*, quæ sunt ante Nativitatem Do-
obato *in traditione symboli*, triduo Rogationum, vigiliis Nativitatis Do-
siphaniæ ac Pentecostes. In octavis vero Nativitatis Domini , Epipha-
chalis, Pentecostis ac Corporis Christi nequeunt pariter celebrari, quia
habentur omnes ejusmodi dies.

de s. Alphonsus Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, n. 420.

de requiem diebus, quibus licet dicat nulla alia de causa, nisi ut celerius absolvat, ab omni peccato veniali excusandus non videtur, quippe qui ab Ecclesiæ spiritu recedit: *Id vero passim non fiat nisi rationabili de causa*. Sed votum fidelium missam de requiem, vel missam votivam expositulantium, causam sufficientem præbet sacerdoti talem missam celebrandi iis diebus, in quibus id minime prohibetur. Item jure celebrat pro defunctis diebus quibus licet, qui pontificio indulto gaudeat missæ privilegiatæ ad solatium purgantium animarum.

183. Vetitum omnino est sacerdoti celebrare, nisi adsit minister, qui illi, respondeat, et res necessarias suppediet. Ita, in missis privatis, unus saltem minister requiritur. Ille vero, qui absque necessitate sine ministro celebrare auderet, mortaliter peccaret. « Certum est apud omnes, ait divus Alphonsus, esse mortale celebrare sine ministro (1) ». Diximus *absque necessitate*; potest enim sacerdos sacrum facere sine ministro: 1.º cum agitur de missa celebranda, ut Viaticum morienti possit administrari; 2.º cum, sacrificio inchoato, minister discedat presbyterum solum ad altare relinquens; neque necesse est, quod ad canonem jam pervenerit; 3.º canonistæ casum adjungunt, quo celebrari oporteat, ut integra parœcia missam audire possit. Difficile tamen videtur hoc in casu neminem inveniri posse, qui celebranti adsistere, urceolos illi præsentare, librum ferre, et in cæteris cæremoniis inservire valeat. Minor vero necessitas sufficit ad celebrandum cum ministro respondere nesciente quam sine ministro (2). Sed tunc sacerdos preces, quas minister omittit, supplere ipse debet.

Si masculus non adsit, non licet in sacro adhibere fœminæ ministerium, cum hoc omnino dedecet, et a conciliis prohibeatur. Quapropter in diversis illis casibus necessitatis, quos enumeravimus, melius est celebrare sine ministro quam cum fœmina ministrante. Hæc tamen posset e loco suo vel a longe respondere, sicuti quandoque faciunt sanctimoniales; sed omnino prohibeatur aquam et vinum porrigere, vel quacumque de causa ad altare accedere, quibus in ministeriis sacerdos sibi sufficere potius debet, aut masculo uti.

In altaris ministerio clerici laicis sunt præferendi. Cum autem haud facile, in parœciis præsertim ruralibus, clerici inveniantur, parochorum officium est nonnullos parœciæ adolescentulos

(1) Vide s. Alphonsus Liguori *Theol. mor.*, lib. VI, num. 391.

(2) *Ibid.*

que ad missae sacrificio debite inserviendam. Saepius enim impio, tribuendum est, si ministrantes habent pueros sorosque, reverendum, hos ministerium facio habentes, verba missae circumcantes, vel ex parte omittentes. Selectis igitur adolescentibus, qui mentis acie et pietate emineant, illos concediat aliqui informet, adeo ut valeant cum officio ministerii perfungi, quo sancti sacrificii celebrationi pariter consovantur.

Missae namque interrompenda est, sed semel incepta non neque, nec perducenda: non licet proinde vel eam interrompere, vel eam suspendere, nisi aliquod temporis contionandam.

Si quis, extra casus necessitatis inter sacramenta non sumpsit, gravissima peccat (1). Libet tamen missam interrompere, quando de majoribus malis agatur, nempe hinc casibus: 1.º ut oporteat sacramentum vel poenitentiae morienti administrare. Sed tunc, statim baptismum, celebrans illam administrabit, eorumque omnia, eandem post completam missam suppleturus

ne adhuc in vita manserit. Non existimat autem Gousset illi, qui canonem jam inchoaverit, sacrificium esse abrum-
pi, ut Viaticum aut extremam unctionem administret, cum hoc sacramenta non sint, ad instar baptismi et poenitentiae, ad
ne necessaria necessitate medii. 2.º Si ecclesiam profanari con-

missae celebratione perdurante, dummodo sacerdos canonem in inchoavit, canonem vero jam incepto, debet sacerdos missam per usque post purificationem, reliquas missae orationes in sa-
continuaturus. Quae agendi ratio erit, prout observanda, si, hocrum, in ecclesiam ingrediatur excommunicatus nomina-

nuntiatus, qui egredi recuset, (2). 3.º Si presbyter, missam rone, sancta ministeria irreverentiae, vel suam personam velicui periculo exponeret. Hoste, ex. gr., vel incendio, vel
me irruente, celebrans, si sit ante consecrationem, potest
per missam abrumperet; post consecrationem, vero, potest ac-

re sacramenti assumptionem, ceteris omis. Quod si de perterritus, tempus communicandi sibi esse putat, om-
neculis, fugam arripere potest (4). 4.º Si agatur de vita
a miseri alicujus, qui latronis vel furiosi hominis ictibus
ne petatur, vel de alluvione aut incendio cohibendo, quando

ne petatur, vel de alluvione aut incendio cohibendo, quando

1.º
2.º
3.º
4.º
Missae generales.
Missae quae dicuntur num. 155 hujus esp.
Missae generales.
Missae, Sylvius, Collet.

aliunde omne auxilium desit, et præsentia celebrantis necessaria circumstantiarum intuitu judicetur. Hoc in casu, qui in parœciis ruralibus contingere potest, agendum est sicut in præcedenti. 5.º Si ante consecrationem sacerdos recordetur, se non esse jejunium, vel reum esse mortalis peccati, vel censuram aliquam aut irregularitatem incurrisse; dummodo tamen possit ab altari discedere sine periculo propriæ infamiæ et scandali alieni, quod periculum, uti supra notavimus (1), non tam faciliter aberit. 6.º Si sacerdos ita infirmetur, ut prosequi nequeat. Sed tunc erit examinandum, quonam missa pervenerit. Si ante consecrationem, prætermittitur missa: ejus enim continuandæ nulla est necessitas; quod valet etiam si morbus contigerit post sumptionem utriusque speciei. Attamen, si hoc ultimo in casu, sacerdos a supervento incommodo missam post aliquam moram continuare non prohibetur, is debet a puncto, ubi desiit, statim ac poterit, missam complere, supposito, quod adhuc in ecclesia sit: si enim extra locum sanctum exportatus jam fuerit et sacris vestibus exutus, non putat cl. Gousset eum debere ecclesiam rursus adire, ut missam absolvat. Si inter consecrationem et sumptionem presbyter obierit, alius sacerdos exquiri debet, qui, si tempus adest, missam ab eo puncto, quo primus eam reliquit, expleat; atque id erit pariter agendum, quando sacerdos ita morbo afficiatur, ut absolute prosequi nequeat.

185. Sacerdos, qui legitima de causa sacrificii actionem abrupter post consecrationem, debet ab eo loco, quo desiit, eam resumere, si mora intercesserit non ita longa, qua moralis actionis unitas tolleretur. Quam unitatem tollere probabiliter censetur interruptio longior una hora. Sacerdos proinde, qui urgente necessitate coactus per integram horam ab altari abfuerit, sacrificium explere non deberet, sed potius sanctas species reservare postera die sumendas. Supponitur vero per alium suppleri non potuisse. Si vero sacerdos ab altari abscesserit ante consecrationem vel post communionem, reversus ad altare infra unius horæ spatium incipiet ubi desiit; si vero longior mora intercesserit, qui post communionem missam interruptit, eam poterit quidem ad finem perducere, quia accidentaliter ad sacrificium sunt quæ inde sequuntur; sed si species consecratæ nondum consumptæ fuerunt, melius erit, nisi tempus celebrandi debitum jam præterierit, missam de novo inchoare, novas simul species consecrando, quam niti conjungere partes nimis disjectas ut unitas moralis constituatur.

(1) Vide ubi de ministro eucharisticæ consecrationis.

Cum presbyter celebrans, subito morbo post consecrationem correptus, nequit continuare, presbyter, qui forte adsit, sacrificium absolvere debet: a qua gravi obligatione nullimode se dissentire potest. Ad id teneretur, cæteris deficientibus, etiam si esset non jejunus, vel excommunicatus, suspensus, interdictus, irregularis; nisi tamen, ratione ejus indignitatis, hoc in fidelium scandalum verteret: « Etiam sacerdos excommunicatus atque irregularis supplere debet, si alii desint; et ipse possit sine gravissimo incommodo (1) ».

Animadvertendum etiam, sacerdotem, qui in celebrando deliciat, vel ita ægre se habeat post consecrationem, ut grave aliud malum inde timeatur, posse sumere, quod necessarium est, ut proprio incommodo remedium ponat, quin retrahatur a timore ejunii frangendi pro communione; si vero e deliquio vel infirmitate in tempore se recuperat, debet ipse complere sacrificium, et alio quocumque sacerdote quamvis jejunato.

Addimus insuper divinatorum mysteriorum celebrationem moraliter non interrumpi, vel ob prolixam etiam concionem post evangelium, vel per sacrorum ordinum collationem, vel per sancti Dei benedictionem, vel per receptionem votorum personæ se Deo consecrantis.

166. Liberum non est quacumque diei hora missam celebrare; sed generice loquendo dicenda est ab aurora ad meridiem. « Missa privata quacumque hora ab aurora usque ad meridiem dici potest », legimus in rubrica missalis, conformiter generali Ecclesiæ praxi. Pro aurora intelligitur non ipse solis ortus, sed tempus crepusculi cum dies lucescere incipit. Conveniunt etiam, et consuetudine prohibitionem celebrandi ante auroram in sensu morali esse accipiendam, non vero stricto et mathematico; ita ut sacerdos missam noctu inchoans sed eam absolvens initio auroræ, haberi nequeat tamquam legis violator: nulla pariter est culpa, si eam incipiat paulo ante meridiem.

Qui a Rubrica horam celebrationis præcipiente recedit, potest se peccati etiam lethalis reum constituere, sicuti evidenter supponitur a Concilio Tridentino: « Edicto et pœnis propositis caveant episcopi ne sacerdotes aliis, quam debitis horis, celebrant (2) ». Ut tamen adsit mortale peccatum, requiritur materia gravis; et ex sententia, quæ a divo Alphonso (3) commu-

(1) Ligorius, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 353.

(2) Sess. XXII, Decret. de observ. in celebrat. missæ.

(3) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 346.

nior habetur et probabilior, non est materia gravis, nisi missa incipiat, sine legitima causa, integra hora ante auroram vel hora post meridiem, his moraliter acceptis (1).

187. Regula vetans missæ ante auroram vel post meridiem celebrationem, plures exceptiones admittit. Excipitur nempe 1.º missa, quæ in festo Nativitatis Domini dicitur media nocte. Quæres, an liceat hoc festo alteram et tertiam quoque missam perficere ante auroram? Videtur non licere, nisi quatenus contraria consuetudo faveat; nam, juxta Rubricam, prima missa dicitur in nocte, secunda in aurora, tertia in die. Habemus præterea decretum sacræ Congregationis rituum, editum die 18 decembris 1702, vetans plures missas successive celebrari media nocte Nativitatis Domini: « Non licet in media nocte Nativitatis Domini celebrare successive alias duas missas (2) ». Excipitur 2.º casus, quo necessarium esset celebrare, ut viaticum morienti administrari posset; tunc enim liceret sacerdoti adhuc jejuno ante auroram vel post meridiem sacrum facere. 3.º Casus, quo, alicujus magnæ solennitatis vel publicæ cæremoniæ causa necesse sit post meridiem dicere eam missam, quæ solet post missam solemnem celebrari, ne magna populi pars missæ auditione defraudetur. 4.º Casus, quo, viator cordi habens missam audire vel celebrare die festo, id nequeat præstare, nisi quatenus eam celebret vel audiat aliquantulum ante auroram vel post meridiem (3). Licet etiam Rubricæ quoad missæ horam derogare, tum ex privilegio a summo pontifice dato, tum ex licentia ordinarii. Potest enim episcopus aliquo in casu particulari dispensare. Pluribus autem magnis in civitatibus usus invaluit ut vel quotidie, vel saltem diebus dominicis aliisque festis, in quibusdam saltem ecclesiis etiam prima hora post meridiem missa celebretur.

In ecclesiis cathedralibus, aliisque, ubi copia sacerdotum est, curare debent episcopi, parochi, superiores, ne omnes missæ uno tempore simul absolvantur, sed cum ordine et successive, diebus quoque ferialibus. Ad id autem invigilent præsertim, ne ulla missa privata celebretur, dum celebratur missa parochialis vel capitularis.

Eadem Rubrica, quæ de hora celebrandi decernit, vult etiam matutinum et laudes ante missam esse recitandas; quæ præscriptio tamquam obligatoria communiter habetur. Verum, obligat

(1) Sylvius, Concina, Bonacina, Viva, etc.

(2) Vide s. Alph. de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 342.

(3) *Ibid.* — Sylvius, Quarti, Collet.

ne sub pœna peccati mortalis? Hanc sententiam plures theologi tenent, inter quos divus Antoninus. Alii e contra, quorum sententia certe et valde probabilior est, peccati nonnisi venialis reum existimant, qui sacrum perfecit matutino et laudibus nondum recitatis. Immo ne gravis quidem causa requiritur ut ab omni peccato excusetur, qui celebret ante matutini recitationem: « Excusabit quælibet mediocris causa rationabilis, puta si dans elemosynam (missæ scilicet stipendium) postulet, ut statim celebretur; si expectet populus aut aliqua persona gravis; si superior præcipiat; tempus celebrandi transeat; vel instet commoditas studii, itineris, et similia (1) ».

F. De modo celebrandæ missæ.

188. Sacerdos, qui celebrare velit, debet suam intentionem dirigere, et animum ad sacrosancta mysteria devote peragenda per orationem disponere: *orationi aliquantulum vacet*. Qui serio non intendat in magnum mysterium, quod est perfecturus, nequit eos induere sensus, quibus affectus esse debet, qui sacrificium crucis renovaturus est. Debet nempe per fidem, charitatem, et spiritum sacrificii se Christo Jesu conjungere qui super altare immolatur. Spero, ut sæpe parochis contingit, instet celebrandi necessitas, debitæ præparationi suppleri debet deplorando impossibilitatem disponendi animi ad tantum officium, et attentionem devotionemque in sacris mysteriis celebrandis intensius augendo.

Interea advertere opportunum est, psalmos et preces, quæ in missali habentur, ut recitentur in præparatione ad missam, non tamquam præceptum imponi, sed ut media ad præparationem adjuvandam proponi. Quod idem dicas de precibus pro gratiarum actione, in quarum locum aliæ pro libito suffici possunt. Numquam tamen sacerdos præ oculis et corde non habeat augusta mysteria ad quæ celebranda assumitur.

189. Absoluta proxima ad missam præparatione, sacerdos mox celebraturus ea diligenter parat, quæ ad sacrificium spectant, illa omnia peragens, quæ rubricis Missalis præcipiuntur, ad quas lectorem remittimus ut brevitati consulamus.

Quoad paramentorum colorem, Rubricæ consulendæ sunt: non tamen graviter peccaret, qui colore uteretur diverso, quam qui in rubricis determinatur; nisi forte fideles grave scandalum

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 547.

inde relaturi essent, uti ex. gr., si nigrum colorem quis die Paschatis adhibere vellet. Immo si quis missam celebret in ecclesia, in qua color adhibeatur diversus ab eo, qui in propria diœcesi præscribitur, melius erit si illius ecclesiæ colori ipse se conformet, quod ut faciat poterit etiam celebrare eam missam quæ pro illa ecclesia præcipitur.

Presbyteri debent in sacrario paramenta induere: cardinalium enim et episcoporum est paramenta ad altare sumere, nec non eorum qui a Romano Pontifice episcoporum privilegiis donantur, uti sunt Protonotarii Apostolici *participantes*, et illi qui *ad instar* participantium constituuntur. Notamus autem supra bursum calici impositam nihil prorsus ponendum esse, neque lentes, neque ipsam tabernaculi clavim. Si autem pannum ad nares emungendas in promptu sacerdos habere velit, illud cingulo suspendat, ita ut casula obtegatur. Hic essent singillatim etiam recensendæ cæremoniæ omnes, quæ ad sacrorum mysteriorum celebrationem spectant, et errores, in quos sacerdos celebrando incidere potest. Omittimus tamen quia quisque ea potest in Rubricis missalis faciliter reperire, nec non quia istæ Rubricæ etiam separatim pro sacerdotum usu typis cusæ omnibus prostant, easque frequenter quilibet sacerdos perlegere tenetur.

190. Jam superius tradidimus, qui agendum sit a sacerdote, qui in consummatione advertat, hostiam vel id, quod in calice continetur, materiam aptam non esse ad sacrificium (1). Quid vero si calicem jamjam sumpturus, muscam in eo conspiciat, vel araneum, vel alium quemvis vermiculum? Extrahat, et nisi timeat, ne nauseam excitet, sanguinem pretiosum sumat. Absoluta vero missa, vermiculum in vino abluat, comburat, omniaque simul in sacrarium infundat. Si autem calicem sumere nequeat absque vomitionis periculo, vinum consecratum in aliud vas effundat, quod vel in tabernaculo vel in decenti loco asservabit, donec vinum sit omnino exsiccatum aut corruptum, et tunc in sacrum puteolum demittat. Seposito vero hoc sanguine, novam peragat vini consecrationem, facta prius oblatione, saltem mentaliter (2); non tamen iterabit panis consecrationem (3). Immo neque vini consecratio repetenda, si celebrans aliquid, etsi pauxillum, sumpserit ex calice prius consecrato; tunc enim sacrificii integritati nihil omnino deesset.

191. Postremo adnotamus, omnia esse præstantia et sublimia

(1) Vide superius, ubi de forma sacramenti eucharistici.

(2) Rubricæ Missalis, de defectibus etc.

(3) Collet, *Des saints mystères*, cap. IV, num. 6. Ratio est, quia in hoc casu consecratio utriusque speciei jam fuit vere et simul perfecta.

in Ecclesiæ cæremoniis, et præsertim in iis quæ in sacrorum mysteriorum celebratione adhibentur. De quibus hæc habet Tridentina synodus (1): « Cum natura hominum ea sit, ut non
 « non facile queat sine adminiculis exterioribus ad rerum di-
 « vinarum meditationem sustolli: propterea pia mater Ecclesia ri-
 « tus quosdam, ut scilicet quædam submissa voce, alia vero
 « elatiore, in missa pronunciarentur, instituit. Cæremonias item
 « adhibuit, ut mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, ve-
 « stes, aliaque id genus multa, ex apostolica disciplina et tra-
 « ditione, quo et majestas tanti sacrificii commendaretur, et
 « mentes fidelium per hæc visibilia religionis et pietatis signa
 « ad rerum altissimarum, quæ in hoc sacrificio latent, contem-
 « plationem excitarentur ». Hinc s. synodus anathemate plectit
 « Qui dixerit, cæremonias, vestes, et externa signa, quibus in
 « missarum celebratione Ecclesia catholica utitur, irritabula im-
 « pietatis esse magis, quam officia pietatis (2) ».

Cæremoniæ itaque ab Ecclesia ad missæ celebrationem præscriptæ accurate et devote sunt perficiendæ: sed ut ita perficiantur, eas antea dignoscere oportet, neque vero cognosci possunt, nisi diligenter et frequenter recolantur. Hinc presbyter semel saltem in anno missæ rubricas perlegat oportet; ut errores, qui in sacrorum mysteriorum celebratione tam facile irrepunt, et detegat et devitet (3).

(1) Sess. XXII, cap. 8.

(2) *Ibid.*, can. 7.

(3) Divus Carolus in Actis Eccl. Mediol. sæpius, præsertim vero parte I, Constitutione II, et parte II, *Istruzione ai sacerdoti per celebrare la santa messa*, copiose et per minimas partes tradit, quæ ad missæ præparationem, loca, tempus, cæremonias, ritum ambrosiano, vestes, colores et ministros spectant. In cæremoniis lamen quædam postea paullisper immutata sunt, ita ut oporteat recentiorum ambrosiani ritus missalium rubricas consulere. Insuper defectus recenset, qui tum quoad materiam, tum quoad formam, tum quoad ministrum facilius occurrunt.

CAPUT QUARTUM.

DE SACRAMENTO POENITENTIÆ.

1. « Quomodo humanæ naturæ fragilitas et imbecillitas omnibus nota est, eamque in se ipso quisque facile experitur: ita, quantam habeat necessitatem poenitentiae sacramentum ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quæ a parochis in unoquoque argumento adhibenda est, ex rei, quam tractant, magnitudine et pondere metiri oportet, omnino fatebimur, eos numquam in loci huius explicatione adeo diligentes futuros esse, ut satis videri possit. Quin etiam de hoc sacramento, quam de baptismo, eo accuratius agendum est, quod baptismus semel tantum administratur, nec iterari potest; poenitentiae vero toties locus datur, ejusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post baptismum peccare contingat. Ita enim a Tridentina synodo dictum est, sacramentum poenitentiae non secus lapsis post baptismum, ac baptismum nondum regeneratis ad salutem necessarium esse: vulgataque illa s. Hieronymi sententia ab omnibus, qui deinceps res sacras traderunt, magnopere comprobatur, poenitentiam esse secundam tabulam post naufragium. Ut enim, confracta navi, unum vitæ servandæ perfugium reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat arripere: ita post amissam baptismi innocentiam, nisi quis ad poenitentiae tabulam confugiat, sine dubio de ejus salute desperandum est (1) ».

Valde plura sunt quæ in tractatione de tam salutari ac necessario sacramento discutienda occurrunt, quæ tamen ad hæc summa capita rediguntur, nempe ut primo iterum definiantur ejus notio et divina institutio, postea de actibus poenitentis agatur, qui constituunt quasi materiam sacramenti, deinde de his omnibus quæ ad ipsum confessarium referuntur, et quidem tum de absolutione ab eo impertienda, tum de ejus jurisdictione ac de limitibus qui per casuum reservationem huic imponuntur, tum demum de confessarii dolibus atque officiis in munere suo perfungendo.

(1) Catech. Rom., *De Pæn. Sacr.*, § 1.

ARTICULUS I.

De sacramenti Pœnitentiæ notione et institutione.

2. Pœnitentia, si tamquam virtus consideretur, tota est in destitutione ac sincero dolore de peccatis commissis, cum proposito non peccandi de cætero, atque Dei iustitiæ satisfaciendi; atque quidem semper opus fuit iis omnibus qui umquam mortaler peccaverint: « Fuit quidem pœnitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et iustitiam assequendam necessaria (1) ». Hæc tamen pœnitentia quam operati sunt David cæterique sancti legis antiquæ pœnitentes, quam Jonas prædicavit Ninivitis, quam Sacra scripturæ lapsis enixe commendant. Sed in lege nova novum adepti est characterem, cum Christus ad gradum sacramenti ipsam evexerit, eam ritum sacrum efficiens a sacerdotibus exequendum. Pœnitentia igitur est sacramentum novæ legis, ad deponenda peccata post spiritualem per baptismum regenerationem remissa a Christo Domino institutum.

3. Pœnitentiam esse revera sacramentum, de fide est. Christus Apostolos potestate peccata solvendi retinendique instruxit dicens illis: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt* (2). Item potestatem hanc acceperunt etiam Apostolorum successores: hoc fecerunt Patres, hoc praxis Ecclesiæ universæ. « Dominus sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit, ait Synodus Tridentina, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos dicens: Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis; et quorum retinueritis retenta sunt. Quod non insigni facto, et verbis tam perspicuis, potestatem remitti et retinendi peccata ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam universorum Patrum consensus semper intellexit. Et Novatianos remittendi potestatem olim pertinaciter negantes, magna ratione Ecclesia catholica tamquam hæresim explosit atque condemnavit (3) ».

c. Trid., sess. XIV, cap. 2.

1. XX, 25.

2. XIV, cap. 1.

3. *de Compend. Moralit. Theologiæ. etc. Tom. II.*

4. Pœnitentiæ sacramentum necessarium est necessitate mediis omnibus, qui post baptismum aliqua gravi culpa se inquinaverunt. Id quidem non imminuit robur et efficaciam pœnitentiæ virtutis, peccatores in Dei gratiam sub lege veteri restituentis, cum nunc quoque christifideles ex toto corde dolentes perfectæque contritionis actum elicientes apud Deum jam justificati evadant: veruntamen istud non fit nisi quatenus inest illi contritioni desiderium saltem implicitum sacramenti pœnitentiæ, cui Deus gratiam reconciliationis alligavit. « Est autem hoc sacramentum pœnitentiæ lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus (1) », Non tamen eadem urgetur necessitate qui peccatis tantum venialibus laborant, quorum remissio absque sacramentali absolutione obtineri potest.

5. Pœnitentiæ sacramentum institutum est ad remittenda peccata post baptismum patrata. Nullum est crimen, qualiscunque sit ejus malitia, quod per hoc sacramentum remitti nequeat; nullus peccator, quæcumque sit iniquitatum suarum multitudo, qui salutem recuperare in sacramento reconciliationis non possit. Potestas, quam Dominus sacerdotibus impertitur, generica est neque limitibus circumscripta; nec semel tantum quis potest pœnitentiæ tribunal confidenter adire, sed toties quoties in peccatum lethale relapsus fuerit. « Ante hoc tribunal, tamquam reos, sisti voluit (Christus), ut per sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum pœnitentes confugerint, possent liberari (2) ».

6. Pœnitentiæ sacramentum est sacramentum mortuorum, et pœnitenti confert gratiam habitualement seu sanctificantem, quæ nos cum Deo reconciliat; unde patet hoc sacramentum cuius lethali culpæ esse applicandum. Quum enim gratia sanctificans cum aliquo gravi peccato componi nequeat, remissio unius culpæ acquiri non potest quin simul omnium peccatorum venia acquiratur; non enim esse quis potest uno eodemque tempore amicus et inimicus Dei, objectum in quo Deus sibi complaceat simul et vindictam quærat: qua de causa pœnitentia neque vera neque salutaris esse potest, quæ æque ad omnia mortalia peccata non extendatur. Distinguitur autem prima gratia sanctificans quæ peccatorem cum Deo reconciliat, et secunda gratia sanctificans, quæ non est nisi gratiæ habitualis incrementum, jam justificatos magis magisque purificans ac justificans. Harum priorem acquirit peccator sacramentum pœnitentiæ rite dispositus suscipiens;

(1) Sess. XIV, cap. 2.

(2) Conc. Trid., sess. XIV, cap. 2.

secundam recipiunt justī, illi scilicet, qui nulla lethali culpa obstricti, ad illud nihilominus accedunt. Notandum etiam, hoc sacramēto, culpam et pœnam æternam remittente, non omnem æque pœnam temporalem remitti, de qua fusius ubi de satisfactione disseremus.

7. In sacramento pœnitentiæ, sicut et in cæteris, duæ distinguuntur partes essentielles, materia scilicet et forma. Materia hujus sacramenti apud scholasticos dividi solet in remotam et proximam. Remotam pœnitentis labes, proximam pœnitentis actus constituunt. Aplius tamen diceretur peccata confessionis potius quam sacramenti materiam constituere. Quidquid sit, omnes nunc temporis tenent sacramenti materiam esse actus pœnitentis exteriores, idest contritionem, confessionem et satisfactionem. Actum externum diximus et contritionem, quatenus aliquo modo exterius hæc ipsa proditur per confessionem. Materia proxima sacramenti pœnitentiæ, ait D. Thomas, sunt actus pœnitentis (1). Ita sentit etiam Eugenius IV: « Quartum sacramentum est pœnitentia; cujus *quasi materia* sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes: quarum prima est contritio, secunda oris confessio, tertia satisfactio pro peccatis (2). » Nec minus aperte Conc. Trid. « Sunt *quasi materia* hujus sacramenti ipsius pœnitentis actus, nempe contritio, confessio et satisfactio; qui quatenus in pœnitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione pœnitentiæ partes dicuntur (3). Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente, *quasi materiam* sacramenti pœnitentiæ; videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quæ tres pœnitentiæ partes dicuntur.... anathema sit (4). Ex eo quod Eugenius IV et Conc. Trid. simpliciter dicunt hos actus esse quasi materiam, minime profluit quod ipsi veram materiam non constituent, sed quod constituent materiam genere diversam a materia cæterorum sacramentorum, quæ est omnino extra susipientem, uti aqua in baptismo, et sacrum chrisma in confirmatione. Ita docet Catechismus Conc. Tridentini (5). Forma demum sacramenti pœnitentiæ his verbis comprehenditur: *Ego te absolvo a peccatis tuis*, vel etiam simpliciter *Ego te absolvo*, uti idem docet Catechismus (6). Oc-

(1) Sum., part. III, quæst. 84, art. 2.

(2) Decret. ad Armenos.

(3) Sess. XIV, cap. 14.

(4) Ibid., can. 4.

(5) De Pœnit. sacram., num. 5.

(6) Ibid.

current inferius nonnulla de ministro et subjecto hujus sacramenti: nunc autem singillatim erunt perpendenda quæ respiciunt contritionem, confessionem, satisfactionem atque absolutionem.

ARTICULUS II.

De contritione.

§ 1. *Contritionis notio.*

8. « Contritio, ait Conc. Trid., quæ primum locum inter poenitentis actus habet, animi dolor ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero (1). Hanc vero contritionem complecti non solum peccata vitandi propositum, et vitæ novæ inchoationem, sed etiam veteris vivendi moris detestationem, ita docet: « Declarat sancta Synodus hanc contritionem non solum cessationem a peccato et vitæ novæ propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium contrinere, juxta illud Ezech. XVIII: *Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus prævaricati estis; et facite vobis cor novum.* Et certe, qui illos sanctorum clamores consideraverit: *Tibi soli peccavi et malum coram te feci* (Psal. L): *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum* (Psal. VI): *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ* (Isaïæ XVIII); et alios hujus generis, facile intelliget eos ex vehementi quodam anteactæ vitæ odio et ingenti peccatorum detestatione manasse (2). »

§ 2. *De contritionis dotibus.*

9. Contritio generice, sive perfecta sit, sive imperfecta, esse debet interior, supernaturalis, universalis et summa.

Debet primum esse interior, eo quod est animi dolor: ut e corde peccatum procedit, e corde procedat oportet dolor, detestatio, odium peccati: Nunc ergo, dicit Dominus, *convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio et in fletu, et in planctu. Et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra, et convertimini ad Dominum Deum vestrum* (3). « Vera conversio, ait

(1) Conc. Trid., sess. XIV, cap. 4.

(2) *Ibid.*

(3) Joel, II 12 et 13.

• Gregorius Magnus, non in ore accipitur, sed in corde (1) ». Quatenus tamen contritio pars est sacramenti, debet esse sensibilis, exterius scilicet per aliquod signum apparere, quo minister judicium ferat, utrum pœnitens absolvendus sit.

10. Rursus debet esse supernaturalis et quoad principium, et quoad modum. Contritio est donum Dei, sine cujus gratia nihil omnino possumus in ordine ad salutem; neque potest aliquis pœnitenti sicut fas est absque Spiritus Sancti inspiratione et auxilio (2). Oportet itaque ut ea e motivis exoriat quæ fides sola supplet: debemus a peccato abhorrere quatenus est Dei offensa; ita ut si quis doleat de peccatis propter damnum et pœnas ab hominibus timeudas, vel propter mala temporalia, quæ ex inordinata vita consequuntur, mereri nequeat peccatorum veniam, ejusque pœnitentia non secus ac pœnitentia Antiochi a Domino rejiciatur.

11. Debet esse universalis: extendi scilicet debet ad omnia omnia lethalia peccata nullo excepto. Qui adhuc diligit aliquod grave peccatum, vel aliquam nutrit passionem inordinatam, certe non est pœnitens, cum impossibile sit aliquod mortale peccatum veraciter odisse, qua Dei offensam, et eodem tempore non omnia odisse, quibus Deus offendi potest. Sufficit tamen ut pœnitens omnia peccata sua ploret, cujuscumque generis sint, uno eodemque actu atque unico motivo mortalibus omnibus peccatis convenienti, cujuscumque sint speciei; atque ut ait s. Thomas: « Sufficit quod cogitet de hoc quod per culpam suam est aversus a Deo (3) ». Nihilominus ad excitandam contritionem perutile est, individuatim, saltem illorum peccatorum, circa quæ id sine periculo fieri potest, considerare deformitatem, docente s. Alphonso de Ligorio: « Consultum est peccatorum deformitatem meditari, ut facilius detestationem concipiamus, exceptis tamen luxuriæ peccatis, ut omnes admonent, ne eorum foetor maleficus animam interficiat (4) ».

12. Denique contritio esse debet summa, hoc est supergredi debet cæteros omnes animi affectus; magisque dolentes nos facere debet de Dei offensa quam de quibusvis malis, et paratos reddere debet ad omnia amittenda potius quam iterum in lethale peccatum incidamus, quod vere summum est malum. « Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem,

(1) In lib. II, Reg. cap. III.

(2) Conc. Trid., sess. VI. can. 3.

(3) De veritate, quest. 29, art. 5.

(4) Ligorio, Theol. mor., lib. VI, num. 458. — Concina, De-la-Luzerne, etc.

« et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, « non potest meus esse discipulus (1) ». Ne tamen ideo putemus dolorem gradus non admittere : potest enim summus esse in duobus pœnitentibus quin in utroque ad eundem intensitatis gradum pertingat. Ideo est quod non oportet eum esse summum, ut ajunt scholastici, intensive, sed sufficit ut sit appretiative summus. Neque est necessarium quod peccatorum dolor sit magis sensibilis et vivus, imo neque tam sensibilis et vivus ut dolor malorum temporalium, in quæ incidere possumus. Possumus enim velle omnia pati potius quam Deum offendere, quin tamen de offensa Deo illata dolorem affectivum sentiamus, ut si patrem, matrem, vel amicum amissemus : eo ipso modo quo qui mori mallet potius quam unum etiam admittere lethale peccatum, potest magis terri ad spectu mortis quam periculo divinæ gratiæ amittendæ. Prudenti confessario igitur pœnitentem monenti de amore, quem Deo debet super omnia, et odio quo prosequi debet peccatum utpote malorum pessimum, numquam licebit ab eo sciscitari utrum mortem obire, vel hoc illudve supplicium sustinere malit potius quam fidem abjurare. Hæc enim tentamina eum in perplexitates vel in desperationem agere possunt, præsertim si adhuc sit pusillus in fide, vel minus instructus, ideoque non satis perpendens gratiæ virtutem quæ pro necessitatibus nostrarum ratione præsto semper nobis est : *Omnia possum in eo qui me confortat*. Ita et s. Alphonsus : « Etsi dolor debeat esse summus
 « appretiative, ita ut nihil magis detesteris quam peccatum, malis-
 « que omnia mala hujus mundi perpeti, quam mortaliter contra
 « Deum peccare; non tamen opus est, imo non expedit particula-
 « res facere collationes : v. gr., malles hoc vel illud malum subire
 « quam mortaliter peccare, quia periculosæ sunt. Et hoc est com-
 « mune apud omnes ; nempe non expedire comparisonem ex-
 « plicitam inter peccatum et alia mala, se determinando potius
 « quam peccatum eligere hæc mala in particulari (2) ».

13. Sicuti propositum, vel determinatio non amplius peccandi parset essentialis veracis contritionis, ita ipsum quoque esse debet verax, firmum, universale et efficax. *Verax*, aliter enim sibi Deoque homo mentiretur : *firmum*, ita ut pœnitens nolit unquam quavis de causa peccare ; unde sufficiens vana impotensque voluntas, aut simplex velleitas non evadit : *universale*, ita

(1) Luc. XIV, XXVI.

(2) *Theol. mor.* lib. VI, num. 453. — S. Thom. Sum., suppl. quest. 5. art. 1. — Billuart, *De sacr. Pœnit.*, dissert. IV, art. 2. — Auctor libri *Instructiones sur le Rituel de Toulon*, etc.

ut pœnitens ab omni, nullo excepto peccato cavere velit. « Pœnitentia de peccatis mortalibus requirit quod homo proponat abstinere ab omnibus et singulis mortalibus (1) ». Quoad venialia audiamus iterum d. Thomam : « Ad pœnitentiam peccatorum venialium requiritur quod homo proponat abstinere a singulis, non tamen ab omnibus; quia hoc infirmitas hujus vitæ non patitur (2) ». « Debet tamen, addit s. Alphonsus, propositum habere se præparandi ad peccata minuenda (3) ».

14. Denique propositum *efficax* esse debet: oportet enim ut pœnitens qui proponit non peccare de cætero, mediis utatur opportunis ad peccata devitanda, quammaxime vero se proximis occasionibus subtrahendo. Attamen animadvertendum, propositum efficaciam non consistere in exequendo quæ proposita fuerint, vel in omittendo quæ vitare proposuerimus. Relapsus enim haud semper indicant quod propositum defuerit; sed sæpius non indicant nisi quod voluntas mutata sit. « Relapsus non semper est signum propositi infirmi; sed sæpius tantum signum est mutatæ voluntatis; nam bene potest accidere quod quis verum habeat amorem Dei prædominantem, et firmum propositum nunquam peccandi, et nihilominus *statim* peccet. » prout d. Petrus proposuit potius mori quam Christum negare, et tamen ad primam ancillæ vocem negavit » (4). Sed ad hanc quæstionem iterum deveniemus.

§ 3. De contritionis necessitate.

15. Contritio in genere spectata necessaria est, et quidem necessitate medii, iis omnibus qui mortaliter unquam peccaverint. Necesse prorsus est ut peccatum vel puniatur vel pœnitentia expiatur; neque enim ipse Deus, etsi infinite misericors, potest nos absolvere a satisfactione, quam ipsiusmet sanctitas atque iustitia requirunt: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis* (5). Hinc quisque misere mortaliter peccaverit, tenetur ex jure divino se Deo reconciliare vel per contritionem perfectam vel per pœnitentiæ sacramentum.

16. At tenemur contritionis actum elicere statim ac graviter peccaverimus? Potestne ad aliquod tempus differri absque

(1) S. Thom., Sum., part. III, quæst. 83, art. 1.

(2) *Ibid.*

(3) S. Alphonsus, *Theol. moral.*, lib. VI, num. 432.

(4) *Ibid.*

(5) Luc. XIII, 3.

est quæ concipitur ex motivo perfectæ charitatis, charitatis nempe qua Deum diligimus supra omnia per se uti infinite perfectum. Contritio imperfecta ea est, quæ procedit ex motivo inferiori motivo charitatis perfectæ. Imperfecta nempe dicitur seu attritio, quia communiter exurgit vel ex consideratione turpitudinis, quam fidelis delegit in peccato, vel ex metu inferni atque divinarum punitio-num. « Quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur (1) ». Contritio autem perfecta justificat hominem per se et ante susceptionem sacramenti; sed tamen hunc non obtinet effectum absque sacramenti voto, quod in ipsa continetur: « Docet (sancta Synodus), etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam (2) ». Non ideo tamen necesse est ut votum seu voluntas suscipiendi sacramentum sit formale atque explicitum; Concilium enim non requirit nisi votum jam in ipsa contritione latens, quod nempe in illa includitur. Contritio porro nequit esse sincera et perfecta, quin voluntatem includat amplectendi media quæ Deus disposuerit ad peccatoris justificationem.

18. Si perfecta desit contritio, jam Dei gratia rursus acquiri nequit nisi per contritionem imperfectam cum pœnitentiæ sacramento conjunctam. En quid habet Concilium Tridentinum: « Illam vero contritionem imperfectam, quæ attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniæ, declarat, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, et Spiritus Sancti impulsus, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine sacramento pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit (3) ».

Attamen ad justificationem non sufficit dolor de Dei offensione, viniæ justitiæ metus, ac veniæ spes, sed oportet ut pœnitens in-

(1) Conc. Trid., sess. XIV, cap. 4.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*

cipiat etiam diligere Deum sicuti totius justitiæ fontem : *Deum tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt* (1).

19. Verum rogatur quoniam sit hoc amoris initium, quod cum attritione consociari debet. Theologi in eo definiendo non conveniunt. Alii putant amorem perfectum quidem requiri sed in levi mensura, quæ non sufficiat ad justificationem operandam. Alii loquuntur de quodam amore *incipiente* tantum, de amore quodam *initiali* qui efformatus nondum sit, quæ quidem opinio multum convenit cum priori. Alii ~~denique~~ tenent non esse id intelligendum nisi de amore *spei sive concupiscentiæ*; spem autem veniæ sive Deum sibi propitiandi initium includere amoris erga Deum uti omnis justitiæ auctorem. Quæ postrema opinio probabilior quam duæ priores esse videtur. Tenemus igitur cum plurimis theologis, nec non cum emin. Goussset, attritionem ex divinæ justitiæ metu conceptam, cum spe veniæ conjunctam, sufficere sacramento copulatam ad peccatorem Deo reconciliandum. Timor Domini est enim initium divini amoris : *Timor Dei initium dilectionis ejus* (2). Spes in Deum et ipsa initium est amoris, uti habet d. Thomas. « Ex hoc quod
« per aliquem speramus nobis posse provenire bona, movemur
« in ipsum, sicut in bonum nostrum, et sic *incipimus ipsum
« amare* (3) ». Addamus juxta cardinalem De-la-Luzerne :
« Videri difficile prorsus ut quis habeat contritionem super-
« naturalem de peccato suo, illudque detestetur (odio habeat)
« uti offensam Deo irrogatam, quin tamen Dei amorem ha-
« beat (4) ». Hujusmodi vero dolor in attritione continetur, quæ est *donum Dei*, ut ait Concilium Tridentinum. Quisque autem convenit confessarium omnimode studere debere ut pœnitentem excitet ad Dei amorem perfectiorem, vividiorum atque ardentiorum quo fieri possit. Verum, cum difficile sit atque interdum impossibile, ut probe discernantur impulsus supernaturales quibus pœnitens moveatur, tum sufficiet ut absolvatur si attritionis indicia præbeat : « Quis negat, ait s. Alphonsus de Liguori, esse
« omnino expediens ut pœnitentes pro viribus conentur *elicere*
« actum contritionis perfectæ, atque confessarii studeant semper
« eos ad illam excitare, ut tutius illi divinam gratiam conse-
« quantur? Verum nostra sententia utique proderit ut si quis
« accedat cum sola attritione, non se retrahat ab hoc sacra-

(1) Conc. Trid., sess. VI, cap. 6.

(2) Eccl. XXV, 16.

(3) Sum., part. I, II, quæst. 40, art. 7.

(4) Instr. sur le Rituel de Liguori, cap. IV, art. 2.

« mento, et confessarius eum non rejiciat tamquam indispositum (1) ». Quod si, uti nonnulli vellent theologi, confessarius nequiret absolvere peccatores nisi in eis deprehenderet perfectam charitatem in aliquo gradu, vel perfecti amoris initium, jam fore numquam eos absolvere posset. Nam si ipsi interrogentur quare se convertant; sæpius respondebunt, propter Dei, poenarum et inferni timorem se peccato renunciare velle. Quod si rogentur an aliquem perfectæ charitatis sensum experiantur, respondere non audebunt. Quin immo neque ipsi te intelligent, si eos roges an saltem initium illius amoris habeant, qui distinguitur ab amore qui spem concomitatur.

20. Objicitur quod, cum opinio a pœnitente exigens amorem charitatis probabilis sit, tum in praxi rejici nequeat; quod, in dubio, tutior pars tenenda est cum agatur de *validitate* sacramentorum; quodque contraria opinio damnata est a pontifice Innocentio XI. — At ipsi superius adnotavimus (2), quomodo isthæc condemnatio applicari nequeat nisi casui in quo minister materiam sacramenti probabilem anteponat materiæ certæ a se dependenti, sibi que subjectæ ad disponendum. Sed id applicari nequit confessario, cum non ipse sed pœnitens materiam suppediet ad sacramentum reconciliationis; neque a confessario pendeat ut hos vel illos sensus pœnitens experiat. Hoc tantum ipse intendere debet, ut in eo excitet sensus perfectiores, aptioresque ad sacramenti effectum tutius obtinendum; ac deinde eum absolvat, si ex prudenti probabilitate convenienter dispositum putet, etsi nec certus de hoc fieri possit, nec prudenter judicare, an pœnitens ille experiat initium amoris perfecti, amoris nempe qui aliquid habeat de charitate proprie dicta, et qua Deum per se ipsum diligimus. Hinc postquam expleverit quidquid zelus et charitas ab eo postulant ut in animo pœnitentis excitet sensus divini amoris, confessarius potest immo debet in praxi operari tamquam si attritio, uti a Concilio Tridentino definitur, sit *dispositio* proxima et sufficiens ad obtinendam gratiam justificationis in sacramento pœnitentiæ: « Confessarius anxius esse non debet circa naturam amoris in pœnitente existentis (3) ».

21. Optandum vero est ut pœnitens ad contritionem moveatur antequam accedat ad pœnitentiæ tribunal, atque ita pœnitentia confessionem comitetur. Attamen sufficit si attritio exi-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 442.

(2) Vide tractationem de *Sacramentis in genere*, ubi de materia Sacramentorum.

(3) Bouvier, *Trac. de Pœnit.*, cap. III, art. 5, § 2.

stat eo temporis puncto quo absolutio obtinetur: quod Rituale Romanum clare supponit ubi ait, quod confessor, audita poenitentis confessione, conabitur eum excitare ad dolorem et contritionem peccatorum. « Audita confessione;.... ad dolorem et contritionem efficacibus verbis adducere conabitur (1) ». Hinc defectus attritionis non impedit validitatem confessionis qua est accusatio, sed impedit validitatem absolutionis. Si igitur qui absolutus fuerit quin attritionem haberet, revertatur ad eundem confessorem, non tenetur repetere accusationem nisi forte modo aliquo generali, se tamen accusando quod absolutionem acceperit debilis dispositionibus destitutus.

22. Sed opusne est nova contritione quoties nova absolutio obtinetur? ex. gr., si quis meminerit alicujus peccati mortalis statim post susceptum sacramentum, tenetur ne ad novum actum contritionis, ut novam absolutionem obtineat? Quæstio controversa est inter theologos. Alii eum dispensant a novo contritionis actu, cum, ut ipsi ajunt, in hoc casu prior doloris sensus moraliter perseveret. Alii requirunt ut actus contritionis iteretur; putant enim priorem illum actum, qui materiam præbuit priori sacramento, alteri non posse inservire. Quidquid vero sit, cum secunda hæc opinio non sit minus probabilis ac prior, in praxi non est ab hac recedendum; hinc confessor a poenitente exigit novum contritionis actum antequam novam ipsi absolutionem concedat (2).

ARTICULUS III.

De confessione.

23. Confessio sacramentalis est accusatio propriorum peccatorum a poenitente facta sacerdoti a legitimo superiore approbato, ac debita jurisdictione munito, ad obtinendam de ipsis absolutionem. Primo ordine de ejus necessitate, sequenti autem de ejusdem conditionibus agendum est.

§ 1. *Utrum confessio necessaria sit jure divino.*

24. Confessio necessaria est jure divino; quippe de fide est quod a Christo Jesu instituta fuerit atque ordinata. Divinus enim

(1) Ritual. Rom., de Sacram. Poenit.

(2) Vide s. Alphonsum, Theol. mor., lib. VI, num. 448.

Salvator ministros suos insignivit potestate remittendi atque retinendi peccata: *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* (1). Verum ipsi hanc potestatem exercere iudiciumque reddere nequeunt, quin causam æque cognoverint; atque aliunde impossibile illis foret ut rationum momenta deprehenderent remittendi aut retinendi, ligandi aut solvendi, nisi pœnitens ipse suas secretiores quoque culpas iis exacte exposuerit, uti revera ratiocinatur Concilium Tridentinum: « Ex institutione sacramenti pœnitentiæ jam explicata, universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere: quia Dominus noster Jesus Christus, e terra ascensus ad cœlos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam præsides et iudices; ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quæ christifideles ceciderint; quo, pro potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum, sententiam pronuntient. Constat enim sacerdotes, iudicium hoc, incognita causa, exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie, ac singillatim, sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur oportere a pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem, conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint (2) ».

25. Præceptum divinum sacramentalis confessionis obligat omnes qui, postquam baptizati fuerint, mortale aliquod peccatum admiserint: « Omnibus post baptismum lapsis jure divino necessaria existit (3) ». At quandonam præceptum istud sit obligatorium? Obligat directe, per se, peccatorem in mortis articulo aut in periculo probabili. Hinc, tempus gravis morbi, iter vel periculosum vel diuturnum, præparatio ad pugnam, occasio alicujus periculosæ operationis vel partus qui futurus sit difficilis, totidem circumstantiæ reputantur in quibus præceptum confessionis plus minusve stricte obligat, pro eo quod periculum plus minusve grave, plus minusve proximum urgeat. Obligat vero indirecte peccatorem quando ipse, quin confiteatur, nequeat aliquod præceptum implere ad quod teneatur, uti est præceptum

(1) Joan. XX, 23.

(2) Sess. XIV, cap. 5. Vide et can. 3.

(3) *Ibid.*

communione; vel quando confessio iudicetur uti medium necessarium ad vincendam gravem tentationem. Nonnulli doctores putant eum, qui versetur in statu culpæ mortalis, teneri ad confitendum ante administrationem cujusvis sacramenti, vel susceptionem etiam alicujus sacramenti vivorum præter eucharistiam. Quæ quidem opinio tutior est, proindeque suadenda. At jure opinatur Gousset obligari non posse qui putat se habere contritionem perfectam; opinio enim contraria probabilior esse videtur (1).

26. Tenemur ne confiteri vix ac peccatum mortale commiserimus? Potestne differri confessio ad aliquod tempus quin novum peccatum admittatur? Quidam theologi putant quod qui miserabiliter offenderit in mortale, teneatur confiteri statim ac opportunitas delur. Sed opinio contraria prævalet, et communiter creditur, obligationem non adesse confitendi vix ac offensum fuerit in aliquod aut etiam in plura mortalia peccata. Pro ratione vero adducitur quod præceptum confitendi sit affirmativum. « Præcepta affirmativa, ait divus Thomas, non obligant ad statim, sed ad tempus determinatum non quidem ex hoc quod tunc commode impleri possunt, sed ex hoc quod tempus necessarium urgentem adducit; et ideo non oportet quod, si statim oblata opportunitate non confiteatur, etiamsi major opportunitas non expectetur, aliquis peccet mortaliter; sed quando ex articulo temporis necessitas confessionis inducitur (2) ». Neque obligatur quidem ad statim confitendum ratione periculi, in quo obversatur differendo confessionem, quominus obliviscatur peccatorum commissorum; atque hæc est, teste Billuart, *sententia communior* (3). Periculum enim ne aliquod grave peccatum e memoria labatur, si confessio differatur, ratio quidem est quæ pœnitenti proponatur ut excitetur ad sæpius accedendum ad pœnitentiæ tribunal. Verum ratio sufficiens non videtur quæ obligari possit ad statim confitendum; nimis quippe durum esset, uti videtur etiam cl. Gousseto, si ipsi imponatur obligatio recurrendi ad extraordinaria media, ut propriæ confessioni tribunal integritatem *materialem*, quam Ecclesia non exigit.

27. Quoad praxim, juxta opinionem quæ probabilior videtur, tenemus, peccatorem qui per integrum annum non accedat ad confessionem, simul violare præceptum tum ecclesiasticum tum

(1) Vide in tractatione *de Sacramentis in genere*, ubi de dispositionibus requisitis in Sacramentorum subjecto.

(2) *Sum.*, suppl. quæst. 6, art. 5.

(3) Vide s. Alphonsum, Suarez, De Lugo, Billuart, etc.

ivinum, nisi tamen versetur in morali impossibilitate accedendi
 i poenitentiae sacramentum. Lex enim Ecclesiae quoad tempus
 confitendi habenda est quasi applicatio quaedam seu interpretatio
 authentica legis Jesu Christi; quod dicimus, licet non ignoremus
 Thomam aliter sensisse, qui ait: « Ante statutum Ecclesiae
 homo minus tenebatur ad confessionem (1) ». Neque excusari
 ero potest a culpa gravi qui, cum mortaliter peccaverit, negli-
 git inde per plures menses confiteri, quin perfectae contritionis
 effectum eliciat: « Praeceptum divinum, ait s. Alphonsus, per ac-
 cidens obligat peccatorem etiam infra annum ad confessionem,
 si non conteritur, ratione charitatis erga seipsum, ne diu ma-
 neat in mortali (2) ».

§ 2. *An confessio necessaria sit e praecepto ecclesiastico.*

28. Confessio sacramentalis necessaria est etiam ex ecclesiastico
 praecepto. Unusquisque fidelium, qui aetatem discretionis attigerit,
 tenetur confiteri saltem semel in anno ex canone sequenti concilii
 Lateranensis: « Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos
 discretionis pervenerit, omnia sua peccata confiteatur fideliter,
 saltem semel in anno, proprio sacerdoti, et injunctam sibi poe-
 nitentiam studeat pro viribus adimplere; suscipiens reverenter,
 ad minus in Pascha, Eucharistiae sacramentum... Alioquin et vi-
 vens ab ecclesiae ingressu arceatur, et moriens christiana ca-
 reat sepultura. Si quis autem alieno sacerdoti voluerit justa de
 causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat
 a proprio sacerdote, cum aliter ille ipse non possit absolvere
 vel ligare ». Quae quidem lex renovata et confirmata fuit in
 concilio Tridentino (3).

Ad canonis *omnis utriusque* explicationem plures occurrunt
 quaestiones.

29. Queritur nempe 1.º quam aetate incipiat obligatio con-
 fiteendi. Lex non determinat praecise aetatem ad hujusmodi offi-
 cium explendum, sed obligat omnem fidelem, qui aetatem discre-
 tionis attigerit: *Postquam ad annos discretionis pervenerit*. Hinc,
 statim ac pueri valeant discernere bonum a malo morali, ad poe-
 nitentiae tribunal adducendi sunt, vel ad hoc saltem ut confiteri
 doceantur, et mature habitum contrahant confitendi. Novimus

(1) *Tract. de sacr. Poenit.*, dissert. V, art. 3, § 1.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, n. 663.

(3) *Sess. XIV*, cau. 8, et cap. 5.

32. Quæritur 3.º quonam tempore confiteri teneamur. Canon *Omnis utriusque* tempus ad hoc præcise non statuit in anno; verum cum idem imponat communionem in Paschate sumendam, usus per se obtinuit confitendi tempore paschali aut quadragesimali. Ii quoque fidelium, qui mortali culpa vacant, sentiant non aliter se melius disponere posse ad Eucharistiæ sumptionem quam per optimam confessionem proximius quoad fieri potest sanctæ communioni præpositam. Concilium quoque Tridentinum approbat usum confitendi tempore quadragesimæ, eumque uti salutarem amplectitur, pium, dignumque qui in Ecclesia servetur: « Jam in universa Ecclesia, cum ingenti animarum fructu, « observatur mos ille salutaris confitendi sacro illo et maxime « acceptabili tempore quadragesimæ; quem morem hæc sancta « synodus maxime probat et amplectitur, tamquam pium et « merito retinendum (1) ». Nihilosecius mos iste obligatorius non est; ad satis enim faciendum præcepto annualis confessionis sufficit, juxta Concilia Tridentinum et Lateranense, *semel in anno* confiteri. Putant alii annum ad confitendum cum mense januario principium habere; alii vero (et sunt frequentiores) tenent eum a Paschate initium sumere; alique demum annum dimetuntur ab ultima confessione. Quidquid vero sit, offensa non incurritur, si, moraliter loquendo, non ulterius quam ad unum annum post ultimam confessionem altera confessio differatur: « Quovis modo « computetur, videtur sufficere, si inter unam et alteram confessio- « nem non intercipiatur plus quam annus (2) ». Hinc satis fit præcepto confessionis annualis confitendo ante tempus paschale, etiam ante quadragesimam. Attamen, si, impleto hoc præcepto, paschate obveniente, conscientia aliquod mortale accuset, tenemur iterum confiteri ut paschalem communionem sumere possimus. Præceptum siquidem confessionis indirecte, urget in Paschate omnes mortalium reos, propter communionem hoc sancto tempore injectam.

33. Ideo sive in Galliis, sive alibi ubi statuatur ritualibus vel ordinationibus synodalibus aut episcopalibus præceptum confitendi in Paschate, non oportet iterum in Paschate confiteri, ut præceptum impleatur: præceptum enim annualis confessionis idem est omnibus fidelibus Ecclesiæ universæ: *Omnis fidelis confiteatur semel in anno*. Quotquot autem ritualia, synodi, concilia particularia, quæ cum statuunt tempus paschale ad confi-

(1) Sess. XIV, cap. 5.

(2) Billuart, *De sacr. Pœnit.*, dissert. V, art. 5, § 5.

tendum et communicandum, videntur necessitatem facere confitendi hoc tempore, non respiciunt nisi eos qui antea neglexerint confiteri, eosque qui confessionem post tempus paschale differre non possent quin tempus prætergrediatur ad confessionem annualem constitutum. Revera, communiter loquendo, qui in Paschato non confitentur, neque in reliquo anno confitentur. Ecclesia vero vult ut fideles omnes communionem suscipiant tempore paschali; attamen non exigit quod fideles nonnisi peccatorum venialium rei immediate illi confessionem præponant; neque exigit quidem, juxta sententiam probabiliorē, quod confiteantur (1). Quis ergo defendere audeat, illum, ex. gr., qui non confitetur tempore paschali, ex eo quod confessus sit octo vel quindecim diebus ante temporis paschalis initium, satis non facere annualis confessionis præcepto?

34. Quæritur 4.º cuiam confiteri debeamus. Confiteri quisque debet proprio sacerdoti: hoc est, vel parcho, vel cuiquam alii presbytero delegato ab episcopo aut a summo pontifice. Summus enim pontifex, quippe caput atque pastor Ecclesiæ universæ, et episcopus, quippe pastor totius diocesis, presbyterum delegare possunt, qui annuales confessiones fidelium excipiat absque parchorum beneplacito et permissione. « Nemo, salva fide, negare potest etiam summum pontificem in tota Ecclesia, et episcopum in commissa sibi diocesi *proprium esse sacerdotem*, qui fidelium confessiones excipere, ac facultatem illas excipiendi alteri delegare valeat (2) ». At satisne sit canon *Omni utriusque*, confitendo presbytero modo generali approbato absque restrictione? Satisfit, judicantibus Benedicto XIV et s. Alphonso Liguori: « Ex iis quæ huc usque commemoravimus satis apparet, ait pontifex Benedictus XIV, ut impleatur mandatum Lateranensis concilii sæpius allatum atque a sacra Tridentina synodo renovatum, quæ pariter jubet semel saltem in anno sumendam esse ab omnibus paschali tempore eucharistiam; apparet, inquam, confessionis præcepto satisfacere qui peccata sua cuilibet probato sacerdoti confiteatur (3) ». Neque minus explicite s. Alphonsus: « Fideles libere se possunt confiteri cui cumque confessario approbato. Ita communiter: idque fuse probat Benedictus XIV, notificatione XVIII. Et hoc etiam tempore paschali, et invito parcho.... Et hoc saltem ex præsent

(1) Vide modo dicta numm. 30 et 31.

(2) Benedictus XIV, *De synodo*, lib. VII, cap. 64, num. 2.

(3) Benedictus XIV, *Institutione XVIII*.

• universali consuetudine hodie certum est, quidquid antiqui
• aliter dixerint (1) ». Quæ tamen consuetudo, ab hoc doctore
spectata, haud apud omnes Galliarum ecclesias obtinet. In pluri-
bus enim diœcesibus, ex more vel ex consensu expresso episcopi,
confessio annualis postet fieri cuique presbytero approbato. Verum
nonnullæ adhuc diœceses sunt in quibus fideles indigent permis-
sione generali aut particulari ex parte parochi, pro tempore pascha-
li, ut alii presbytero confiteantur. Episcopi qui hujusmodi doctrinam
sectari æquum putant, curare debent ut parochi facili ratione pare-
cianis suis concedant confiteri cuique presbytero approbato abordi-
nario. In Italia et Germania valde opportunior viget consuetudo, ut
omnes presbyteri ab episcopo pro confessionibus approbati etiam
pro annua confessione idonei habeatur quoad omnes fideles in-
discriminatim. Fiducia præcipi nequit; fidelibus ergo linquenda
est integra libertas confessarium seligendi: « Peccaret sacer-
• dos, ait s. Thomas, si non esset facilis ad præbendam licen-
• tiam alteri confitendi; quia multi sunt adeo infirmi, quod
• potius sine confessione morerentur quam tali sacerdoti confi-
• terentur. Unde illi qui sunt nimis solliciti ut conscientiam sub-
• ditorum per confessionem sciant, multis laqueum damnationis
• injiciunt, et per consequens sibi ipsis (2) ».

35. Adjiciendum vero, quod fideles qui sacerdoti approbato
confiteantur non multo ante initium temporis Paschalis, non te-
nentur tempore Paschali confiteri, si non nisi peccatorum venia-
lium se reos esse arbitrentur: quidquid enim feratur peculiari-
bus statutis suarum diœcesium, satis ipsi fecerunt decreto con-
cilii Lateranensis, quo non exigitur neque ut fiat declaratio pec-
catorum venialium in confessione, neque ut confessio fiat tem-
pore paschali; neque episcopus impedire potest fidelem ne ma-
nus annualis confessionis impleat ante tempus paschale. Cæterum
in diœcesibus in quibus necesse est consensus parochi ut con-
fessio fiat alii sacerdoti approbato, tum ad obveniendum qui-
busdam difficultatibus, tum ad tutandam fidelibus libertatem quæ
absque periculo recusari ipsis non posset, arbitratur cl. Goussel
opportune induci posse hanc saltem institutionem, quæ inter
statuta diœcesium Burdigalensis (3), Aquarum-Sextiarum (4),

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 564.

(2) *Sum.*, suppl., quæst. 8, art. 4.

(3) *Statuts du diocèse de Bourdeaux*, publié par Mgr. le cardinal de Che-
verus, 1856.

(4) *Statuts du diocèse d'Aix*, publiés par Mgr. Bernet, 1840.

Rusellensis (1) et Meldensis (2) legitur : « Ad curandam adimpletionem præcepti de confessione paschali, excitabuntur fideles ad confitendum initio sanctæ quadragesimæ; et lecto ad sermonem canone *Omnis utriusque sexus fidelis*, publice nunciabitur, concedi permissionem generalem confitendi apud *quemlibet sacerdotem approbatum* in diœcesi; et, in casu quod parochus omiserit ita nunciare, supplemus præsentī hac ordinatione ». Statuta autem diœcesis Avenionensis ulterius procedunt, et probe conveniunt cum iis quæ habet Benedictus XIV: « Parochi publicabunt canonem concilii Lateranensis quarti, *Omnis utriusque sexus*, explicantes quod, per *proprium sacerdotem* intelligi debet *quicumque sacerdos approbatus*, uti docent plures bullæ summorum pontificum atque theologorum universitas (3) ». Juxta statuta diœcesis Verodunensis parochi nunciare publice debent fidelibus quod *ipsis permissum est ad quemlibet sacerdotem approbatum accedere propter annualem confessionem* (4). Rituale Parisiense editum ab Archiepiscopo de Quêlen, an. 1839, eamdem injunctionem continet. Confessarii tamen animadvetere debent, quod cæteris aliunde paribus, circumspicientes esse debent si agatur de absolvendo pœnitente quem ipsi non noverint, quam tunc cum agitur de pœnitente cujus cognoscant mores et sensus.

36. Quæritur 4.º utrum adsit peccatum mortale in omissione confessionis per integrum annum. Procul dubio qui ex lege tenetur confiteri, nec tamen confitetur per integrum annum, mortaliter peccat, nisi tamen legitime fuerit impeditus. Neque cum anno expirat obligatio accedendi ad pœnitentiæ sacramentum; qui enim omiserit confiteri, tenetur reparare propriam omissionem quo citius possit, moraliter loquendo: debitum quippe est ad terminum, a quo non solvitur ex hoc quod non fuerit solum tempore statuto. Quo autem magis differt, eo gravius fit ejus peccatum; immo multiplicatur etiam, juxta nonnullos theologos, quoties ille rursum proponat non confiteri, vel non confiteatur occasione favente. Verum non tenetur exinde bis confiteri, hoc est, suscipere sacramentum bina vice; alioquin dicendum esset quod qui confessus non fuerit per viginti annos, teneretur viginti confiteri ad reparandas omissiones: quod quidem opponitur praxi Ecclesiæ; una enim confessio sufficit ad obtinendam

(1) *Statuts du diocèse de la Rochelle*, de l'an 1835.

(2) *Statuts du diocèse de Meaux*, publiés par Mgr. Gallard, 1838.

(3) *Statuts du diocèse d'Avignon*, publiés par Mgr. Du Pont, 1836.

(4) *Statuts du diocèse d'Avignon*, publiés par Mgr. le Tourneur, 1844.

remissionem omnium peccatorum per plures annos, *patratorum*. Nihilosecius, numquam satis suadebitur fidelibus qui in hoc casu sint, ut secunda etiam vice confiteantur, præsertim cum sit communio suscipienda, uti præcipitur, ad Pascha. Qui autem reus mortalis peccati prævidet se non posse satisfacere muneri confessionis annualis, si differat confiteri ad finem usque anni, tenetur accedere ad pœnitentiæ tribunal antequam superveniat impedimentum (1).

37. Denique animadvertendum 1.º quod satis præcepto Ecclesiæ non fit per confessionem voluntarie nullam aut sacrilegam; contrariam enim propositionem damnavit pontifex Alexander VII ita se habentem: « Qui facit confessionem voluntarie « nullam satisfacit præcepto Ecclesiæ (2). Neque melius satisfi per confessionem licet involuntarie nullam, aut per confessionem quam absolutio non sequatur, quia confessio imposita est ad validam absolutionem obtinendam. 2.º Quod molestia non est afferenda in pœnitentiæ tribunali fidelibus semel in anno confitentibus, si necessarias dispositiones præferant: licet enim ipsis ita agere, etsi periculum incurrant confitendi minus perfecte quam si crebrius confiterentur. Parochis tamen et confessoribus suppetunt motiva magni momenti, quæ in medium afferant ad illos non quidem *obligandos*, sed *excitandos* ut accedant bis saltem aut ter in anno, ad pœnitentiæ et eucharistiæ sacramenta. 3.º Quod pœnæ a concilio Lateranensi inflictæ non incurruntur *ipso facto*; nonnisi enim comminatoriæ sunt, *arceatur*. Quare parochus quammaxime caveat interdicere ecclesiæ aditum, aut sepulturam ecclesiasticam denegare parœciano, qui annualem confessionem et paschalem communionem omiserit. Episcopi ipsi modo non arbitrabuntur rigide agendum esse in istos, hoc duplex munus laud obeuntes, cum jam nimis ingens, proh dolor! numerus sit eorum, qui ad sacramenta minime accedunt. 4.º Quod parochus nequit, absque culpa, non audire in confessione eos qui a pluribus jam annis non implentes præceptum annualis confessionis, desiderant confiteri ut se præparent ad sacramentum confirmationis, aut ad matrimonii sacramentum. Quippe enim minus culpabilis non foret quam qui in articulo mortis viaticum denegaret infirmis ex hoc solummodo quod præcepto paschali non satisfecerint ante infirmitatem. Hujusmodi abusus tolerare nequit episcopus; in dubium enim sacerdotis orthodoxiam ad-

(1) Vide Billuart, *Tract. du sacr. Pœnit.*, dissert. V, art. 3, § 3.

(2) Decret. 24 septemb. 1665.

lucere; nisi tamen constet quod agat ex ignorantia, quam aliunde ad excusationem afferre non potest quin suam proferat condemnationem.

§ 3. De confessionis integritate.

38. Confessio integra esse debet. Duplex integritatis species distinguitur: integritas nempe materialis et integritas moralis. Prior adest si declarentur in confessione omnia peccata mortalia ommissa; altera habetur quoties, conscientia accuratius examinata, accusatio fit de peccatis omnibus mortalibus quæ memoriæ succurrunt. Integritas materialis non est de necessitate; impossibile enim est ut quisque se accuset de peccatis quæ se astringere non putat; at sufficit si declarentur quæ in memoriam evocari potuerint. Verum, integritas moralis quæ, cæteris paribus, in differentibus confessionibus diversa est, est de præcepto. Jure enim divino tenemur omnia peccata mortalia accusare quodammodo reos nos esse cognoscimus, eorumque speciem declarare, numerum indicare, circumstantias notas facere, eas nempe saltem quæ speciem ipsorum mutant. « Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino, confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti præmeditatione habeatur, etiam occulta et quæ sunt contra duo ultima Decalogi præcepta, et circumstantias quæ peccati speciem mutant;.... anathema sit (1) ». Videre est quæ alibi disserimus (2) de distinctione numerica et specifica peccatorum.

39. Species igitur 1.º exprimenda est peccatorum de quibus fit accusatio: hoc enim prætermisso, neque culpa confessario innotesceret; ideoque cum ipsius gravitatem confessarius judicare non posset, neque remedia convenientia applicare valeret: « Si enim erubescat ægrotus vulnus medico detegere, quod ignorat, medicina non curat (1) ». Revera aliud est inebriari, aliud furari, occidere, fornicationem aut adulterium patrare. Haud ideo sufficit si dicatur: *Peccavi mortaliter*. Neque enim sufficit indicare genus in quo peccatum fuerit, dicendo simpliciter: *Peccavi graviter contra castitatem*, sed oportet notam facere speciem culpæ commissæ. Unde Summus Pontifex Alexander VII

(1) Concil. Trident., sess. XIV, can. 7. Vide et cap. 3.

(2) Tom. I, in tractatione de Peccatis.

(1) Concil. Trident., sess. XIV, cap. 5.

hanc propositionem damnavit : « Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit præcepto confessionis, dicens : *Commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non exprimendo copulam* (1) ».

40. Numerus, 2.º loco, quantum fieri potest, exprimendus est peccatorum admissorum; quod quidem necessarium est, tum ad confessionem integram efficiendam, tum ad confessarium idoneum faciendum ut judicare possit num existat habitus. Hinc poenitens nequit se eximere ab exprimendo, si meminerit, in confessione quoties hoc vel illud peccatum patraverit. Putans ex. gr. se decies blasphemasse, nec plus nec minus, debet confiteri se blasphemasse, non novies aut undecies, sed decies. Quod si, ut sæpe accidit, præcise indicari nequit quoties aliquod peccatum commissum fuerit, sufficit si dicatur quoties circumcincter patratum fuerit sive in die, sive in hebdomada, sive in mense, sive etiam solummodo ex ultima confessione. Hinc formulæ quas sæpe adhibeat necesse est qui raro confiteatur, malasque habitudines contraxerit: *Tale peccatum admisi novies vel decies, — Illud commisi vigesies plus minusve, — Inebriatus sum trigesies, vel plus vel minus.* — Neque raro accidit quod confessor ne istud quidem obtinere possit a quibusdam poenitentibus, qui cum plures annos vixerint in habitudinibus criminosis, quæ fontes admodum copiosi extiterint peccatorum cogitatione, desiderio, verbo et opere patratorum, nonnisi imperfectissime peccatorum numerum patefaciunt. Si enim interrogentur, respondent fortuito, ultra potius quam infra verum deponentes, quasi indifferens id esset. Quo in caso sufficit si confessor cognoscat speciem habitus ipsiusque diuturnitatem, vitæ genus in poenitente, præcipuas occasiones in quibus ipse obversatus est, atque insuper approximative quoties lapsus sit in die, in hebdomada, in mense. « Confessarius, inquit s. Alphonsus, non debet esse nimis anxius circa exquirendum numerum peccatorum in poenitente consuetudinario, quia sæpe est impossibile talem numerum certum habere. Plures enim ad importunitatem confessarii solum divinando respondent: centies, millies; sed quis prudens eis fidem præstabit? Unde melius faciet confessarius, si diligenter statum conscientie exquirat; et exinde interrogando poenitentem de lapsibus plus minusve in die, vel hebdomada, vel mense saltem in confusio numerum peccatorum apprehendat durante consuetudine commissorum, quin certum judicium faciat cum periculo er-

(1) Decret. an. 1663.

« randi (1) ». Hinc ait et Billuart : « Si tandem nullus certus vel probabilis numerus reperiri potest, sufficit, si pœnitens exponat suum statum, consuetudinem et moram in peccato, ... v. gr., meretrix : A decem annis me exhibui paratam omnibus obviis ; concubinarium : A quinque annis usus sum concubina tamquam uxore (2) ».

41. Animadvertendum præterea, quod qui se accusaverit de quibusdam peccatis dicens se *plus minus* toties *circiter* ea commisisse, si postea numerum exacte pernoscat, non tenetur accusationem renovare, nisi tamen numerus realis sit insigniter major numero appretiativo, quem ipse declaraverit. Ratio vero est quod accusatio approximativa bona fide facta, moraliter complectitur numerum realem, et sufficit ad integritatem moralem, quæ una est de necessitate ad confessionem sacramentalem. Aliiter vero si serius detegatur error notabilis circa numerum peccatorum accusatorum ; tunc enim numerus illum excedens declarandus est, licet ratio adsit credendi quod confessio bona fuerit suumque obtinuerit effectum.

42. Oportet 3.º circumstantias prodere quæ speciem peccatorum immutant, hoc est, circumstantias quæ malitiæ alicujus peccati propriæ novam alterius generis malitiam adjiciunt ; quod accidit, ex. gr., quando fornicatio patretur vel cum nupta, vel cum cognata, vel cum Deo sacrata. Primo enim in casu peccatum quod committitur est adulterium ; in altero est incestus, in tertio sacrilegium (3). Verum, ut adsit obligatio exprimendi hujusmodi circumstantias, necesse est ut malitia distincta, quam ipsæ adjiciunt actui principali, mortalis sit.

43. Verum, tenemur ne declarare circumstantias quæ peccati speciem non immutantes, ejus tamen malitiam notabiliter augeant ? Etiam circa hanc quæstionem theologi in partes dividuntur. Alii, magno quidem numero (4), tenent atque docent declarandas esse circumstantias notabiliter aggravantes. Ratio, ajunt ipsi, quæ nos obligat ad istas patefaciendas circumstantias eadem illa est, quam Concilium Tridentinum protulit relate ad circumstantias speciem immutantes ; quod nempe confessarius alio-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 468.

(2) *Trict. de sacram. Pœnit.*, dissert. VIII, art. 2, § 5.

(3) Vide tom. I, tractatione de Peccatis, rursus ubi de specifica peccatorum distinctione.

(4) Melchior Canus, Soto, Suarez, Sanchez, Gonet, Touruely, Collet, P. Antoine, Hébert, Wigandt, Sylvius, Concina, Abelly, Gueniu, Billuart, Bailly, et alii bene multi.

quin peccati gravitatem non cognosceret, neque hinc pœnam ipsi adæquatam injungere posset (1). Alii, magno pariter numero, putant nullam adesse obligationem explicandi circumstantias, quæ peccati inaltitatem notabiliter aggravent. Quæ quidem sententia est et s. Thomæ: « Quidam dicunt quod omnes circumstantiæ, quæ aliquam notabilem quantitatem peccato addunt, confiteri necessitatis est, si memoriæ occurrunt. Alii vero dicunt quod non sint de necessitate confitendæ, nisi circumstantiæ quæ ad aliud genus peccati trahunt, et hoc probabilius est (2) ». Divus Antoninus se exprimit quemadmodum Angelicus (3); atque divus etiam Alphonsus hanc opinionem uti probabiliorē opinionē opposita respicit: « Sententia mihi probabilior negat esse obligationem confitendi circumstantias aggravantes (4) ».

44. Ita autem rite proponitur in *Tractatu de Pœnitentia* Pauli Boudot, qui mortuus est episcopus Atrebatensis præcipua intrinseca ratio, cur ut probabilior (nobis autem satis certa) habenda sit sententia, quæ non obligat ad aperiendas in confessione circumstantias peccatum intra eandem speciem simpliciter aggravantes: « Quoad circumstantias quæ peccati speciem non mutant, sed illud gravius atque ingentius efficiunt, scito quod aliqui putent necesse esse eas confiteri; nihilominus opinio communior, quæ est etiam probabilior, suadet necessarium non esse id præstare, licet de illis confiteri optimum tamen sit. Nam, cum difficulter pœnitentes discernant vel ipsas circumstantias immutantes speciem peccati, nimis gravarentur si cogerentur eas confiteri quæ notabiliter peccatum aggravant; paucæ enim dantur culpæ quæ non possint esse multo plus aut minus graves etiam in eadem specie. Hinc pœnitens induceretur semper in scrupulos et perplexitatem ne confessus haud integre fuerit peccata sua, nam fere semper aliquam omisisset ex hujusmodi circumstantiis (5) ».

45. Altera hæc opinio satis probabilis videtur etiam emin. Gousset ut in praxi teneatur. Hic res haud est de substantia

(1) Sess. XIV. cap. 5.

(2) In IV, dist. 16. art. 2, quæst. 5.

(3) Sum., part. III, tit. 14, cap. 19, § 7.

(4) Theol. mor., lib. VI. num. 468.

(5) *Traité de la Pénitence à l'usage des pénitents et des confesseurs*; Paris, 1601, in-12. — Adduci præterea possent pro hac opinione Navarrus, Vasquez, Toletus, de-Lugo, Lessius, Becanus, Bonacina, Bonal, Gervais, Terzagio episcopus Nernii sua in instructione pro administratione sacramenti Pœnitentiæ, etc. — Vide circa hanc quæstionem ipsius Gousseti *Lettres à M. le Curé de..., sur la justification de la doctrine de s. Alphonse de Liguori*; Besançon, 1834.

sacramenti, *de valore sacramenti*, circa quem non posset quispam opinionem probabilem sectari, tutiorem relinquendo. Conveniunt sane omnes quod integritas *formalis* confessionis sufficit ad absolutionem. Neque cognitio circumstantiarum simpliciter aggravantium potest, generice loquendo, notabiliter modificare iudicium confessarii circa pœnitentem qui se, quantum fieri possit, accusat de omnibus quæ commiserit sive interius sive exterius mortalibus peccatis. Cæterum, quidquid de hoc sentiat parochus vel confessor vel prudens catechista, cavebit ne quæstionem ipse solvat juxta priorem sententiam, quam Concilium Tridentinum certe non proposuit, illamque opinionem exhibeat uti certam quæ saltem dubia est, uti apparet præsertim ex instructione edita cum actibus concilii Romani anno 1725, pro pueris ad primam communionis susceptionem disponendis. *Hortari* vero est fideles ut in confessione declarent præcipuas peccati circumstantias licet speciem non immutantes; at videtur ipsi quoque cardinali Gousset non esse ulterius progrediendum, atque imprudens valde fore si fideles ad id sub mortali obligarentur.

46. Fidelibus igitur in animum revocare solummodo debemus quod pœnitens semper tenetur respondere juxta veritatem, quando a confessario interrogetur circa sua peccata, ad conscientiæ ipsius statum internoscendum obligationesque quas ipse contraxerit (1). Ita Pontifex Innocentius XI hanc damnavit propositionem: « Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem (2) ». Unde eruitur indirecte obligatio pœnitentis quasdam circumstantias declarandi, quæ malitiam aut speciem peccati non immutent. « Quia ut plurimum confessarius inquirere debet de quantitate furti, ad hoc ut sciat quomodo se gerere debeat circa absolutionem impertiendam, et obligationem restitutionis imponendam; ideo ut plurimum tenetur pœnitens confiteri in furto circumstantiam quantitatis (3) ». Quod quidem valet etiam de circumstantiis aggravantibus, quæ censuram vel reservationem inducant. Exempli ergo, qui clericum percusserit tenetur declarare si vis illata levis fuerit an gravis vel ingens, atque etiam si clericum simplicem percusserit an episcopum; quæ si ipse non declaret, confessarius hæc ab ipso inquirere debet ut sciat ad quem recurrat ad obtinendam facultatem absolvendi ab excommunicatione. Adjicimus præterea non

(1) Vide Concilium Romanum celebratum a Benedicto papa XIII, appendix XXIX.

(2) Decretum anni 1679.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VII, num 468.

esse cum nonnullis auctoribus confundendas circumstantias multiplicantes numerum peccatorum, et quæ nonnisi eorum malitiam augent (1).

47. Quæstio hæc occasionem suppeditat animadversionem proponendi confessariis, præsertim si juvenes adhuc sint, profecto non inutilem. Cum certum non sit quod instet obligatio notas faciendi in confessione circumstantias notabiliter aggravantes, cumque, cæteris paribus, melius profecto sit, nemine oppugnan- te, citra potius remanere quam ulterius progredi in interrogationibus circa sextum et conjugatorum officia, confessor potest, absque periculo ministerii sui frustrandi, se intra illas interrogationes continere quas necessarias existimet ad cognoscendas circumstantias, quæ peccatorum aut numerum augent, aut speciem immutant. Neque enim obliviscendum quod si ipse tenetur curare, quantum fieri potest, confessionis integritatem, strictius tamen obligatur pœnitentes non scandalizare, atque vitare quidquid in ipsis imminuere possit ideam quam habeant oportet de sanctitate ac modestia sacerdotali. Quæ quidem omnia æque conveniunt cum iis quæ docent redactores *Collationum Andegavensium, de Pœnitentia*, atque auctor *Instructionum super Rituale Telonense*. Opinioni nempe severiori se adhærere profitemes, adjiciunt tamen: « Hæc opinio non est universaliter intel-
 • ligenda, tamquam si obligatio adesset confitendi in omni occa-
 • sione circumstantias omnes notabiliter aggravantes. Hoc enim
 • in casu difficultas terribilis confessariis occurreret, spiritusque
 • pœnitentium intolerabiliter torqueretur, crudeliusque adhuc cru-
 • ciarentur animæ scrupulosorum; facile enim non est distinguere
 • circumstantias augentes malitiam peccati eo usque ut instet
 • obligatio eas confitendi. Ex altera vero parte insistentia peri-
 • culosa quoque foret tum pœnitenti tum confessario, quando
 • ageretur de peccatis contra sextum (2) ».

48. Quæri autem hîc potest specialim, utrum in confessione explicandum sit in quonam gradu incestus commissus fuerit cum consanguineis usque ad quartum gradum? Prima sententia affirmat; quia specialis reverentia respondet uni potius gradui consanguinitatis quam alii. Secunda sententia docet solum incestum cum consanguineis in primo gradu, tam lineæ rectæ quam

(1) Vide quæ disseruimus in *Tractatu de Peccatis*, tom. I, ubi de numeris peccatorum distinctione.

(2) *Conférences d'Angers, sur le sacrement de Pénitence*, conf. III, quest. 3: *Instructions sur le Rituel de Toulon, du sacrement de Pénitence*, § De qui accuser le pénitent.

transversalis, specie differre ab aliis gradibus. Tertia sententia docet omnes incestus inter consanguineos, excepto tantum primo gradu lineæ rectæ, esse ejusdem speciei; atque ideo excepto primo gradu lineæ rectæ, alios gradus constituere tantum circumstantiam aggravantem, quam in confessione explicandi valde probabile est non esse obligationem. Prima sententia est minus probabilis, secunda et tertia æque probabiles videntur. Ita se exprimit s. Alphonsus de Liguori (1). Verum secunda opinio cardinali Gousset probabilior videtur quam tertia, atque hæc est nostra quoque sententia, eo quod neque ad matrimonium inter fratres ac sorores unquam ab Ecclesia conceditur dispensatio. Cum eodem vero s. Alphonso et cum de Lugo adjicimus: Explicandum est, an pater peccaverit cum filia, vel cum matre filius, cujus culpa habet diversam malitiam ratione specialis reverentiæ matri debitæ (2). Incestus autem cum affinibus varii gradus, extra primum, commune est inter doctores esse ejusdem speciei (3).

49. Obligamur ne demum confiteri peccata dubia? Juxta alios, quorum opinio videtur esse communior, tenemur ea accusare non uti certa, sed uti dubia. Ratio quia consilium tutius est ea confiteri. Alii, e contra, inter quos adnumeratur s. Alphonsus de Liguori, putant nos ad id non teneri. Concilium Tridentinum, ajunt ipsi, obligationem non admittit confitendi nisi peccata de quibus *conscientia* habeatur. Jam dici nequit quod qui dubitat *conscientiam* habeat aut *memoriam* peccati vere dubii (4). Quidquid sit, debemus, in praxi, excitare pœnitentes ad confitenda peccata dubia; hoc enim modo conscientia ipsorum tranquilla fit, et timor Domini in ipsis servatur. Excipimus scrupulosos et piam habentes conscientiam: in dubio enim an isti peccato consenserint, præsumendum est quod consensum non præbuerint. Adjiciendum autem, cum qui culpam uti dubiam declaraverit, quam postea realiter se commisisse cognoscat, teneri rursus de ea fateri tamquam de culpa certa; quia in materia confessionis inter culpam certam et culpam dubiam differentia essentialis intercedit.

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 469.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 469.

(3) *Ibid.*

(4) *Ibid.*

§ 4. *De causis, quæ a confessionis integritate dispensant.*

50. Prima causa, qua ab integritate confessionis dispensamur, est involuntaria oblivio sive alicujus culpæ, sive alienjuss circumstantiæ speciem mutantis. Impossibilia Deus non jubet, et homo non ita semper suimetipsius dominus est, ut numquam in oblivionem incidere possit. Sed oblivio tum solum tamquam involuntaria haberi debet, cum confessioni examen præcesserit. Obligatio enim qua jubemur omnia mortalia peccata confiteri, quæ in memoriam revocare possibile moraliter nobis est, obligationem importat propriam examinandi conscientiam, antequam ad pœnitentiæ tribunal accedamus. Examen hoc eam omnino sibi vindicat attentionem, quæ in negotiis magni momenti conferri solet: hinc propriam conscientiam accurate discutere, omnesque ipsius, ut ita dicam, complicationes solvere oportet: « Oportet a pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum *post diligentem sui discussionem* conscientiam habent, in confessione recenseri (1). « Constat enim nihil aliud in Ecclesia a pœnitentibus exigī, « quam ut, *postquam quisque diligentius se excusserit, et conscientiæ suæ sinus omnes et latebras exploraverit, ea peccata confiteatur*, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit (2) ». Gravis omissio, quæ, non a cujuslibet generis negligentia, sed a notabili negligentia *mortaliter culpabili*, ortum duxerit, nullam et sacrilegam confessionem reddit (3).

51. Singuli pœnitentes non idem tempus in hoc examine impendere tenentur; ratio enim habenda est tum singulorum capacitatis, tum temporis, quod singulas inter confessiones intercessit, tum sive malarum, sive bonarum habitudinum, quæ contractæ fuerint: timorata enim persona facilius et percipit et retinet graves culpas, quæ ex humana fragilitate admittuntur, quam illa, quæ Deum oblita dies ducit. Diximus, *ratione habita singulorum* capacitatis; dantur enim personæ, quæ facillime admissa peccata obliviscuntur; dantur et quæ illa obliviscuntur ipsa instante confessione, etiam postquam illa præhabito examine ad memoriam reducerant. Neque vero emin.^o Gousset pro-

(1) Concil. Trid., sess. XIV, cap. 5.

(2) *Ibid.*

(3) Liguori, Billuart, *de Sacr. Pœnit.* Dissert. VII, art. 2, § 4.

batur sententia, qua tenerentur isti ad propriam confessionem litteris mandandam; sufficit ergo quod illas culpas patefaciant, quarum ipso confessionis tempore reminiscuntur. « Non est necessarium peccata scribere, ne memoria excidant. Ino Sotus dicit id non consulendum, ob periculum evulgationis. Melius tamen Laymann et alii asserunt suadendum esse, dummodo vitetur anxietas nimia, propter quam scrupulosis prohiberi potest (1) ».

52. Juxta Catechismum Concilii Tridentini, « Si sacerdos hujusmodi homines prorsus imparatos cognoverit, humanissimis verbis a se dimittet; hortabiturque ut ad cogitanda peccata aliquod spatium sumant, ac deinde revertantur. Quod si forte affirmaverint, se in eam rem omne studium et diligentiam suam contulisse, quoniam sacerdoti maxime verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant, audiendi erunt: præsertim si emendandæ vitæ studium aliquod præ se ferant, adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti et accurata meditatione compensaturos promittant (2) ».

Est tamen Gousseli sententia, cui libenter subscribimus, tutius esse, et pœnitenti ad sacrum tribunal imparato accedenti utilius consilium, ejusdem confessionis exordia sumere eum interrogando de peccatis, quæ probabiliter admittere potuerit. Potioribus culpis in lucem proditis, si confessor expedire existimet ad aliquod tempus eum remittere, facilius deinde redibit. Ne nostris ab oculis recedat quod ait præcælitatus Catechismus: « Sacerdoti maxime verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant ». Quolibet vero in casu tali modo pœnitentes excipiantur oportet, qui confiteri nesciunt, nisi confessarii interrogationibus respondendo. Sive de ægrotantibus, sive de bene valentibus agatur, sunt quidam fideles, quorum confessionem ipse confessarius peragere quodammodo debet. Plures occurrere christifideles monet Leo XII sua in Encyclica pro Jubilæo Romæ concesso (1825), qui se sistunt ministris sacramenti pœnitentiæ quin ullatenus se disposuerint, tales tamen ut necessariae dispositiones in eorum corde huic præparationis defectui succedere possint, dummodo sacerdos, viscera misericordiæ Jesu Christi indutus, qui non venit vocare justos sed peccatores, zelum, patientiam ac mansuetudinem erga illos adhi-

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI. num. 471. — Billuart, Cajetan, Sylvius, Sanner, Sporer, et alii contra alios.

(2) *De Sacramento Pœnitentiæ*, § 82.

bere sciat. Deinde subdit idem pontifex, neque eos esse uti debita præparatione carentes tenendos, qui propter ignorantiam procedentem ex eorum conditione vel spiritus hebetudine, conscientiam suam satis perscrutati non fuerint, cum inhabiles fere sint ad id suis viribus faciendum absque sacerdotis auxilio; si tamen confessarii curis respondentes, eos doloris et pœnitentiæ proferant sensus, qui ad gratiam Dei per hoc sacramentum adipiscendam necessario requiruntur.

53. Impotentia sive physica, sive moralis, uti alia inter causas recensetur, quibus ab integritate confessionis absolvimur. Hæc itaque exceptio amplectitur 1.º illos qui loquelæ usu carent: sufficit autem, sive pro confessione annuali, sive pro ea, ad quam obligamur in articulo mortis, ut ipsi per signa propria peccata explicant, etiam si unum tantummodo aperire possent, dato tamen, quod scribere aut nolint, aut nequeant. Sed cum possint, obligantur ne per litteras confessionem peragere? Aliqui contradicunt, eo quod, ajunt, non tenemur pro confessione ad extraordinarium medium confugere. Alii juxta probabiliorem et communiorem sententiam tenent eos, qui usu carent loquelæ, ad peccata sua litteris commendanda obligari. Hæc est tum divi Thomæ (1), tum s. Alphonsi de Ligorio sententia (2); atque hanc afferunt rationem, eum qui obligatur ad finem, teneri etiam ad media: « Ratio est quia qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia (3) ». Id ergo intelligatur de mediis, quæ nimis difficilia non evadant; quia non obligaretur mutus ad confessionem scribendam, si extraordinariæ difficultati obviam ire deberet, aut timore angeretur, ne alii confessionem suam cognoscere possent. Id adnotat s. Alphonsus (4). Sed postremum commemoratum discrimen facile removeri poterit, si iis mediis utamur quibus sub confessarii oculis scribatur, et statim scriptum deleatur, ut successiva sit confessio.

54. 2.º Illum, qui perfecta surditate laborans, neque diversas peccatorum species explicare, neque confessarii interrogationes intelligere potest. Si tamen ipse legere potest, poterit confessarius cum scripto interrogare, quemadmodum agitur cum surdmutis, qui particulari educatione instituti sunt, cum confessarius eos per signa alloqui non possit. Relate ad eos, qui omnino surdi non sunt, eos in sacrarium ducere oportebit, aut in quemvis segregatum locum, ut eorum confessio excipiat.

(1) In 4, distinct. 17, quæst. 5, art. 4.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 479.

(3) S. Alphonsus, *ibid.*

(4) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 479.

55. 3.º Illos, qui linguæ regionis ignari, confessarium invenire non possunt, qui eos intelligat. Possunt isti, cum agatur de satisfaciendo confessionis præcepto, sacramentalem accipere absolutionem, postquam aliqua de admissis culpis doloris signa præbuerint, neque iis incumbit obligatio, juxta probabiliorē sententiam, utendi interprete pro confessione. Nullimode enim nobis constat Dominum Salvatorem, confessionem instituendo, obligationem imposuisse ad tertium confugiendi, ut confessario peccata nostra explicaremus (1). Cum tamen in casu de quo agitur, dubium adsit de validitate absolutionis, pœnitens adhortandus erit, præsertim si in vitæ periculo versetur, ut interpretem, prouti possibile est, conquirat, per quem propriam confessionem expleat: quod facile ei persuasum erit, cum illi notum fiat, sufficere ad sacramentum ut unum veniale peccatum aperiatur. Ad hoc certe obligaretur in articulo mortis, cum in dubio versaretur, utrum ejus contritio perfecta esset: «Etiam tempore mortis probabile est, ait divus Alphonsus, eum non teneri per interpretem confiteri, nisi infirmus dubius sit de contritione. *Sufficit tamen tunc dicere unum veniale*, ut Salmanticenses et Viva cum communiant (2) ».

56. 4.º Quoad agonizantes, qui, sensuum usu amisso, confiteri nequeunt, isti absolvuntur cum ipsi petierint, aut petiisse præsumantur religionis subsidia. Ad hanc quæstionem iterum revertemur. Pariter a confessionis integritate dispensantur ægroti, qui perardue se exprimere possunt, aut qui, præ dolorum vehementia et virium debilitatione, confessionem explere non possunt, quin morbi augendi discrimini obnoxii fiant. Quod æque locum habet quando jure timeatur, quod ægrotus aut vitam aut cognitionem ante expletam confessionem amittat. Absolutio autem non est ad crastinam diem producenda, sub pretextu quod possit ad illam ægrotus vivus pervenire: animæ salus non est simplici probabilitati permittenda. Quod dictum modo est, intelligatur etiam de die, aut vigilia pugnæ, cum omnibus, qui ad illam vocantur, tempus non suppetat, omnes et singulas culpas confitendi. Sed casu necessitatis excepto, pœnitentium multitudo sufficientem rationem non præbet, qua confessiones integræ non excipiantur. Pontifex enim Innocentius XI damnavit sequentem propositionem: « Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum con-

(1) *Ibid.* — Billuart, Suarez, Viva, etc. etc.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 479. — Billuart, *De sacram. Pœnit.*, dissert. VII, art. 3, § 2.

« fessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis, v. gr., potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis, aut indolgentiæ (1) ». In naufragio, alicujus ædificii ruina, machinæ cujusvis explosione, sufficit quod periclitantes exterius aliquod doloris signum exhibeant; ipsis autem tradenda est absolutio sub hac forma: *Ego vos absolvo a peccatis vestris*; quod pariter faciendum etiãsi discerni non possit, utrum ipsi religionis subsidia conquirant.

57. 5.º Dispensamur ab integritate confessionis etiã justî timoris ratione ne grave damnum sive pœnitenti, sive confessario, sive alii cuilibet, ex unius aut plurium peccatorum confessione contingere possit. Ita, ex. gr., ad integram confessionem non tenetur qui illam perficere nequeat, quin discrimini obijciatur aut suæ lædendæ famæ, aut scandalum ferendi: quod tunc accideret, cum allato jam viatico, confessarius detegens a pluribus annis nullas esse illius confessiones, ei generalem et determinatam confessionem imponeret. In hoc casu satis est, ut ægrotus eas culpas confiteatur, quibus speciatim angitur, seque ad contritionem excitet, firmiter proponens confessionem absolvere quocitiùs, moraliter loquendo, possibile fiat. Post hæc sacerdos et absolutionem et viaticum præbeat. Aliud afferam exemplum. Primæ communionis die, quidam puer se indigne communicare pertimescens, postulat ut sibi liceat reconciliari: cum nequeat ad proprium confessarium confugere, qui sacrum peragit, alium præsentem advocat sacerdotem; fatetur ipse se in præcedentibus confessionibus peccatum tacuisse, quod erat, vel ab eo putabatur mortale; et temporis angustiis impeditur, quominus eas confessiones reiteret. In hoc casu cum non possit ipse a sacro convivio abstinere, quin aliquid detrimenti patiatur, quin nempe apud adstantes de fama periclitetur, poterit eum confessarius absolvere si paratum se præbeat iterum de iis consulere confessionibus, quæ aut nullæ, aut sacrilegæ extitere. Ad confessarium quod spectat, dispensatur iste a confessione integra audienda pestifere aut contagiose ægrolantis, si absque vitæ discrimine tali confessioni aures præbere non possit; ac sufficit in hoc casu, ut ægrotus unum aut duo peccata confiteatur (2); sed iste omnia confiteri tenetur, si confessarius eum audire consentit. Sacerdos ad propriam confessionem accedens tenetur quoque peccatum silentio oblegere, si illud patefacere nequeat quin in discrimine sacramentale sigillum vio-

(1) Decreto 2 martii 1679.

(2) S. Alphonsus, Abely, Concina, Wigaudt, Bonacina, Vasquez, etc.

landi obversetur. Non liceret ei, ex. gr., confiteri, se, debita cum careret facultate, presbyterum quemdam a suspensione absolvisse, si jure timeret, suo in confessario suspicionis ingerendæ, ne iste aut ille in hanc censuram offenderit (1). Ad hoc est quoque attendendum; accidit enim facilliter, ut quisquam se de culpa in tribunali admissa accusans, aut cognitionem aut suspicionem inducat de illo, qui illud peccatum confessus est, quod huic culpæ occasionem præbuit.

58. Quæstio fit utrum dispensetur pœnitens a culpa declaranda, quam patefacere nequeat, quin et complicem confessario notum faciat. Sentiant nonnulli inter doctores, ipsum non teneri; quia, ajunt, naturale præceptum proximi famæ servandæ positivum vincit præceptum de integritate confessionis. Sed contraria prævaluit sententia, et communiter sentiunt theologi divis Bernardo, Thomæ, Bonaventuræ, Antonino, Alphonso de Ligorio innixi, quemlibet ab aliqua culpa declaranda non dispensari ex ratione, quod illam declarare non possit, quin complicem confessario notum efficiat. Afferunt rationem, quod ex una parte teneamur ad omnes, quantum possibile est, lethales culpas fatendas, et ex alia parte nullum adsit peccatum in aliena culpa confessario revelanda, cum hoc justa ratio expostulet. Præstat tamen animadvertere, pœnitentem non debere complicem detegere, si ullimode culpam exprimere possit, vel si eam jam antea patefecerit, ut in confessione generali usuvenire potest. Ei aliunde munus incumbit, cum id commode possit, confessarium adeundi, cui complex ignotus sit. « Si pœnitens possit ei confiteri, qui non cognoscit personam complicitis, tenetur id facere, et in hoc omnes conveniunt (2) ». Sed ipse non tenetur ad confessarium immutandum, si id convenienter facere non possit; si magnam experiatur difficultatem se alii, præter quam suo confessario ordinario, aperiendi; si officia sua, suæque conditio illum impediant, quominus extra propriam parœciam ad confitendum pergat; ut si dies plures in statu mortalis culpæ consistere deberet, antequam se ad confessarium dirigat, cui complex ignotus sit.

59. Hæc autem concludamus animadvertendo, quod omnia peccata, quæ, sive per involuntariam oblivionem, sive per physicam aut moralem impotentiam, in qua pœnitens constituebatur, sive per aliam quamcumque legitimam causam, in confessione declarata non fuere, indirecte per absolutionem remittuntur: « Re-

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 487.

(2) *Ibid.*, num. 489.

« liqua autem peccata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt, « in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur (1) ». Sed si post confessionem oblita peccata ad memoriam redeant, aut si causa cesset, qua ab obligatione eadem confitendi eximebamus, declaranda erunt; non quia conditionaliter tantummodo, quemadmodum aliqui scriptores insinuare videntur, remissa sint, sed quia præceptum confessionis, relate ad peccata ommissa, nondum expletum fuit. Ita pontifex Alexandrus VII contrariam damnavit propositionem hisce expressam: « Peccata in confessione « ommissa, seu oblita ob instans periculum vitæ, aut ob aliam « causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere (2) ». Idem dicalur de circumstantiis speciem mutantibus. Oportet nempe ut ipsæ explicantur iterum culpam declarando, cui adnectuntur. Sed obligatio peccata ommissa in confessione iterum declarandi non ita urget, ut statim ad confessionem accedere opus sit. Sufficit ut ea confiteamur, quum primum ad pœnitentiæ tribunal, *insequenti confessione*, accedamus, sive ad pietatem fovendam, sive ad confessionis præcepto satisfaciendum (3). Nulla lex nolumque præceptum existit, quo obligemur ad ea citius declaranda.

§ 5. *De cæteris confessionis qualitatibus.*

60. Præter integritatem, alias dotes nonnullas confessio sacramentalis præferre debet. A scholasticis sexdecim requisita adnumerari solent pro bona confessione, quæ omnia sequentibus versibus continentur:

- « Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
- « Atque frequens, nuda et discreta, libens, verecunda,
- « Integra, secreta, et lacrymabilis, accelerata,
- « Fortis et accusans, et sit parere parata ».

Hæ tamen omnes conditiones ad quatuor præcipuas contrahi possunt, quæ sunt: integritas, de qua jam supra, simplicitas, humilitas, et sinceritas, de quibus nunc pauca.

61. *Simplicitas.* Pœnitens nihil aliud dicere debet, quam quod ad suorum peccatorum confessionem refertur. Quando pœnitens ad res confessioni extraneas divagatur, illum confessarius debet

(1) Conc. Trid., sess. XVI, cap. 5.

(2) Decret. 21 sept. 1665.

(3) S. Alph., *Theol. mor.*, lib. VI, rum. 479.

admonere, ut omnia inutilia resecet, eumque charitative rectam confitendi rationem docere. Si pœnitens aliquod consilium exposcat, quod ad confessionem nullimode referatur, poterit confessarius, prolata absolutione, suam sententiam proponere, si hoc quoque bonum censeat.

62. *Humilitas*. Hæc in confessione necessario requiritur; humilitas est, qua divina pietas commovetur. *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias*. Profecto verus pœnitens ad pœnitentiæ tribunal se sistit, ut se accuset, non ut se justificet; reus est, gratiam implorans, eam non antea consecuturus, quam se et coram Deo et coram illo, qui Dei vicem gerit, humiliaverit; non quærit ideo suas culpas attenuare, et cavet ne eas aliunde repetat, quam a propria infirmitate et malitia. Neque timore urgetur, ne a confessarii æstimatione cadat, qui humanam fragilitatem cognoscit, quique ædificationem tantummodo ad pietatem e pœnitentis sensibus percipiet.

63. *Sinceritas*. Cum statuerit Deus in sacro tribunali nullum neque lestem, neque accusatorem exigere, præter ipsum peccatorem, exigit ab eo, ut omni sinceritate animæ statum patefaciat. Oportet igitur ut pœnitens sua singula peccata exponat, prout ea ipse cognoscit, ut sine hæsitatione interrogationibus respondeat, nihil abscondens, nihil invertens, non ineptarum excusationum studiosus, a subterfugiis iisque quæ et confessionem obscurant, et confessarium in dubiis constituunt, tergiversationibus abhorrens. Dei ministro mentiri, ipsi Deo mentiri est: « Sinceritatis tamen
 • defectus non est semper deficientis contritionis argumentum,
 • nec graves semper sunt culpæ, quæ ex hoc defectu ortum ducunt. Si pœnitens ad excusationes confugit, si res quasdam
 • debita sinceritate non declarat; non statim concludere licet eum
 • mortaliter peccare, bonisque dispositionibus carere. Quod enim
 • id admittat fortasse ortum ducit ex quadam pusillanimitate,
 • ex animadversionum metu, breviter, e fragilitate quæ certe culpabilis est, attamen non ita ut gravem culpam constituat: fieri
 • etiam potest, ut res, quemadmodum se habent, in lucem edere
 • non audens, velit confessarium in necessitate eum interrogandi
 • constituere. Antequam igitur de gravitate defectus sinceritatis,
 • qui in ipso delegitur, iudicium proferamus, ejus naturam investigare oportebit, principium et objectum sive excusationum sive
 • factarum verbis immutationum discernere, examinare quousque
 • hoc abusu ille processerit, et utrum ratio suppetat judicandi, quod
 • istum producturus fuisset usque ad rem gravem silentio tegendam, nisi confessarius ad id mentem apposuisset, vel usque ad

• eum fallendum circa proprium statum in gravi materia (1) •.

64. Etiam mendacium, quod pœnitens in confessione admittit, non semper mortale dici potest. Juxta communio rem sententiam venialiter tantummodo peccat, sive qui se de veniali culpa, quam non admisit, accusat, sive qui venialem admissam denegat, sive qui mortale denegat peccatum, de quo jam antea absolutionem impetravit, quodve in presenti confiteri non tenetur (2). His tamen exceptiones occurrunt: peccaret enim mortaliter pœnitens, qui non admissam venialem culpam confiteretur, nullaque alia declarata, absolutionem acciperet: peccatum in hoc casu mortale esset, non mendacii causa, sed quia materiam sufficientem sacramento non præberet, et sic sacrilegii culpabilis ille fieret. Mortali culpæ se obnoxium faceret etiam qui gravem culpam denegaret, licet jam antea absolutam, si hujus culpæ declaratio confessario necessaria esset, ut judicium proferret, utrum peccaminosus habitus, aut occasio proxima adsit. Præterea peccat mortaliter pœnitens quotiescumque mortale peccatum, nondum accusatum, denegat, cum nulla adsit ratio, qua ab ejusdem accusatione dispensetur. Mortaliter quoque peccat, gravem culpam, quam se certo non admisisse scit, declarans, aut scienter sive augens sive imminuens numerum vicium, quibus grave aliquod peccatum admissum fuit. Animadvertendum tamen quosdam inveniri, qui aut scrupuli aut simplicitatis causa, sibi peccatorum numerum exaggerandum esse putant, ut tutius omnia confiteantur: bona fide hi excusantur. Mendacium in confessione, sive mortale sit, sive veniale, cæteris paribus, gravius semper est, quam si extra sacrum tribunal patretur. Cum enim tale mendacium sacramenti profanationem secum inducat, tum, præter propriam malitiam, sacrilegii etiam malitiam induit (3).

65. Quid vero sentiendum de pœnitente qui suam dividat confessionem, aliam partem peccatorum ordinario confessario, alteram vero partem alii confessario declarans, cui ipse ignotus est? Absque dubio confessio et nulla et sacrilega dicenda est, si non eidem confessario sua confiteatur peccata, exceptis casibus, in quibus contraria agendi ratio nonnisi magno cum detrimento servari posset, juxta ea quæ supra explanavimus, de causis ab integritate confessionis dispensantibus agentes. Neque magis a sa-

(1) *La Science du Confesseur*, par une société de prêtres réfugiés en Allemagne, part. 1, cap. 3, art. 2, § 2.

(2) *Ibid.*, tum etiam s. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 496. — Billuart, Sylvius, De Lugo, Suarez, Laymann, P. Antoine, etc.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 497.

crilegio excusari posset, qui, cum peccaminoso habitu delineatur, se identidem ad diversos confessarios verteret, ut facilius absolutionem impetraret, quin emendationi studeret. Sed de peccato argui non potest ille pœnitens, qui aliquando in aliquam mortalem culpam offendens, ad dignum et aptum confessarium primum accedit; consecuta autem absolutione, ad ordinarium revertitur, cui veniales tantum culpas confitetur: « Non officit integritati, per se loquendo, si quis subinde gravius lapsus, id alteri prius confiteatur, et deinde ordinario suo venialia tantum; qui imprudenter id ægre ferret, prohiberet, aut reprehenderet; nisi tamen ea occasione pœnitens maneat in mortali occasione peccandi, aut ideo circumeat, ut liberius peccet: tunc enim graviter peccabit, et ob defectum attritionis confessio erit nulla (1) ». Sed præstat hîc animadvertere, quod clericus ad subdiaconatum accessurus, obligatione perstringitur suo directori graves exponendi culpas, quibus obruitur; cognitio enim hæc illi necessaria est, qui de ejus vocatione iudicium ferre debet.

66. Recensitis confessionis qualitatibus, addimus oportere, ut ipsa viva voce fiat; hæc est enim generalis atque constans Ecclesiæ praxis, a qua sine necessitate recedere peccatum est. Mutus tamen, qui se sufficienter signis explicare non valet, potest et debet, quantum possibile est, scripto confiteri (2). Videtur etiam casus excipi posse, in quo pœnitens non nisi difficillime viva voce se exprimere posset, sive præ excessivo pudore, sive alicujus linguæ impedimenti gratia, sive magnæ difficultatis causa, cui obnoxius fieret, si alio quovis modo, quam litteris se declarare deberet. « Confessio potest fieri nutu, scripto, aliove signo: v. gr., si quis ob anxietatem loqui non possit, aut puella supra modum verecunda aliter se non possit explicare, quam scripto, quo a confessario lecto, addat voce: *De his me accuso*. Ita Suarez, Vasquez, cardinalis De Lugo, Laymann, Salmanticenses et alii... Idem dicunt de eo, qui ob impedimentum linguæ valde gravem difficultatem se confitendi voce experitur (3) ».

67. Sed confessio scripto præsentî sacerdoti facta cum illa confundenda non est, quæ per epistolam vel commissionem absenti presbytero fiat. Prima quidem valida est; secunda e contra uti nulla generaliter habetur, postquam Clemens VIII sequentem propositionem, *saltem ut falsam, temerariam, et scandalosam*,

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 471. — De Lugo, Laymann, etc.

(2) Vide num. 54 hujus cap.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 493.

damnavit, idest: « Licere per litteras seu internuncium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere ». Pontifex ipse præterea eam uti aliquo in casu probabilem docere, aut ea in praxi quoque modo uti, prohibuit: « Aut ad praxim quovis modo deducatur(1) ».

§ 6. *De defectibus qui confessionem nullam seu invalidam efficiunt.*

68. Confessio invalida fieri potest tum ex parte confessarii, tum ex parte pœnitentis. Invalida erit ex parte confessarii 1.º si requisita jurisdictione careat; 2.º si verba absolutionis omiserit; 3.º si sacramenti formam substantialiter corruperit; 4.º si nulum pœnitentis peccatum intellexerit. *Nullum ajo peccatum*; quia si aliquod intellexit, jam absolutio valida est, dummodo pœnitens eam bona fide receperit: diversimode obligatur pœnitens ea peccata confiteri, quæ a confessario intellecta non sunt. Cum igitur pœnitens confessarium dormire, aut non intelligere comperit, confessionem suspendere debet; si dicere pergeret ex intentione occasionem capessendi, facilius ab inscio confessario absolutionem obtinendi, gravi se culpa inquinaret, atque confessio nulla et sacrilega dicenda esset.

69. Confessio invalida est ex parte pœnitentis, 1.º si, gravis in sua conscientia discutienda negligentiae causa, grave aliquod peccatum omisit; 2.º si confessus est, aut potius absolutionem est consequutus, necessario carens dolore; 3.º si, contritioni etiam studens, firmum emendationis propositum neglexerit; si, ex. gr., propositum annuntians se cum proximo reconciliandi, aliena bona restituendi, scandalum reparandi, proximam mortalis culpæ occasionem repellendi, et necessaria ad relapsum avertendum media arripiendi, nullam prorsus intentionem haberet, quod promittit exequendi; 4.º si aut hypocrisi, aut pudore, aut malitia, de peccato mortali, aut tali reputato, siluit; si circumstantiam mutantem speciem, aut quam sub pœna peccati mortalis confitendam censebat, prætermisit; 5.º si in confessione se gravis mendacii culpabilem reddidit; 6.º si pœnitentiam a confessario impositam accipiens, mentem a satisfaciendo alienam gerebat; 7.º si consilio confessionem dimidiavit, peccatorum cuidem confessario partem declarans, reliqua vero alteri, ex consilio non omnia uni detegendi; 8.º si ut facilius absolutionem referret, quin tamen peccatum re-

(1) Decret. 20 junii 1602. — Vide Colle, *Tract. de sacr. Pœnit.*, etc.

linqueret, confessarium adivit, qui sive per ignorantiam, sive per infirmitatem, in sacro tribunali Ecclesiæ leges non custodiret, confessarium nempe qui omnes sese exhibentes generaliter absolveret, nulla præhabita de ipsorum dispositionibus inquisitione.

70. In omnibus allatis casibus, in quibus defectus a pœnitente repeti debet, confessio et nulla et sacrilega dijudicanda est. Nulla, quia licet absolutio subsequatur, inefficax remanet; conditionibus enim ad validitatem sacramenti necessariis destituitur: sacrilega, quia voluntarie nulla; cum enim pœnitens sacramentalem absolutionem sine dispositionibus recipiat, causa tum moralis nullitatis, tum profanationis sacramenti efficitur. Omnis confessio sacrilega nulla est; non tamen omnis confessio nulla etiam sacrilega dici potest. Relate enim ad pœnitentem nulla simpliciter evadit, cum ipse bona fide absolutionem recipit a sacerdote, qui facultate eum absolvendi careat. Nulla etiam, non sacrilega tunc erit confessio, cum pœnitens, se sufficienter dispositum existimans, sufficienti ad sacramentum suscipiendum dolore caret. Sane quod requiritur in hoc casu revera ipse non fecit: sed quia debita institutione caret, ac confessario confidit, cujus obligationes ipse sciatur necesse non est, vere asseritur ejus negligentiam in se ad sacramentum prædisponendo culpam *levem* et *venialem* includere, et ita ejus confessionem *nullam* simpliciter reddere, potius quam *sacrilegam*, si postremam hanc vocem juxta strictiorem suam significationem sumamus.

71. Bonitas, seu validitas confessionis aut moraliter certa, aut probabilis, aut dubia esse potest. Hoc dicatur etiam de nullitate. Ideo generice loquendo unusquisque obligatur ad renovandas confessiones, quarum nullitas aut certa, aut probabilissima evincitur. Confessio enim nulla habetur tamquam si facta non esset. Animadvertimus autem eam confessionem tamquam invalidam retineri debere, si paullo post peccator ad habituale aliquod peccatum revertatur, quin ullam curam impendat, ut se ab occasione solvat, atque tentationi resistat: profecto tam promptus relapsus probat, illum neque contritionem neque propositum in debito gradu habuisse. At non idem dicendum, si aliquo saltem tempore se perseveranter gesserit, et aliquam tentationi resistentiam opposuerit. « Si pœnitens aliquandiu post confessionem « dignos pœnitentiæ fructus fecit, hoc est strenue adversus tentationes et peccandi occasiones pugnaverit, confessarius iudicabit validam fuisse confessionem. Secus si paullo post confessionem, seu data prima occasione, lapsus fuerit ». Ita Habert, memoratus a s. Alphonso de Ligorio, qui etiam addit: « Tunc enim

« revera moraliter certum est confessiones fuisse nullas; nam ille,
 « qui in confessione vere dolet et proponit emendationem, saltem
 « per aliquod tempus a peccato se abstinet, saltem aliquem co-
 « natum adhibet ante relapsum; unde qui post suas confessio-
 « nes, ut plurimum, cito et sine aliqua resistantia iterum ceci-
 « dît, certe censendus est nullum, vel nimis tenuem habuisse
 « dolorem, vel propositum. Aliter vero dicendum, si per *aliquod*
 « tempus perseveraverit, vel ante casum aliquam saltem resisten-
 « tiam præstiterit (1) ». In casu, de quo agitur, facile erit confes-
 sionem revalidare ad eundem confessarium accedendo; quia tunc
 satis erit si pœnitens omissa declaret peccata, sacrilegia confitea-
 tur quæ ex dispositionum defectu ortum duxerint, seque modo
 generali de omnibus jam confessis peccatis accuset. Hæc *commu-*
nior sententia a s. Alphonso appellatur: « Sententia communior
 « et non minus probabilis dicit, quod, undecumque defectus
 « evenerit, sive ex parte confessarii, quia defuit jurisdictio, sive ex
 « parte pœnitentis, quia defuit dispositio aut integritas, non est
 « opus repetere confessionem (apud eundem confessarium).
 « Sed sufficit si confessarius recordetur status pœnitentis, vel
 « resumat notitiam ejus in confuso, et pœnitens in communi
 « se accuset de omnibus prius confessis (2) ». Sufficit immo
 juxta plurium gravium doctorum sententiam, quod confessarius
 de imposita pœnitentia reminiscatur, quia tunc, ajunt, sufficienter
 de pœnitentis statu judicare potest (3) Aliter res se haberet, uti
 sentit d. Alphonsus, si confessarius utique reminisceretur quam-
 dam se pœnitentiam imposuisse, in quonam tamen ipsa consi-
 deretur oblitus esset (4). Si confessio apud alium confessarium
 peragitur, singulæ præcedentes confessiones, quæ nullæ existi-
 mantur, repelendæ sunt, omnia peccata declarando quæ post di-
 ligentem conscientiae probationem in memoriam revocari morali-
 ter possunt.

Sæpe difficile evadit discernere utrum confessio valida, aut
 nulla, aut sacrilega exstiterit. In dubio, videtur nulla generalis
 confessio esse exigenda, quemadmodum in sequenti paragrapho
 explicabimus.

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 305.

(2) *Ibid.*, num. 302.

(3) *Ibid.* — Navarrus, Toletus, Vasquez, Laymann, Sa, etc.

(4) *Ibid.*

§ 7. De confessionibus generalibus.

72. Distinguitur confessio generalis quæ totam vitam amplectitur, ab ea quæ tantum ad quoddam tempus pertingit, ex. gr., l primam communionem, ad missionem, ad spiritualia exercitia regulariter confecta, aut ad ultimam confessionem, de cujus utilitate fiduciam habere possumus. Confessio generalis nonnullis est necessaria, pluribus vero utilis, quibusdam denique iam nocua.

Confessionem generalem nonnullis necessariam dicimus; iis tamen quorum confessiones a quodam determinato tempore, etque dubio, moraliter loquendo, nullæ sunt, quæcumque tantum sit causa ex qua nullitas provenit. Superius jam præcipuas censuimus circumstantias in quibus confessio aut simpliciter nulla, aut nulla simul et sacrilega est (1). In iis variis circumstantiis poenitenti, cujus plures confessiones consecutivæ invalidæ extiterunt, eas repetendi munus incumbit, se de mortalibus peccatis, quorum ipse reminiscatur, accusando, si tamen ad eum confessarium non redeat, cui jam de suæ animæ statu conet; sufficiet enim tunc generali modo ea confiteri peccata, quæ iam antea declaravit (2).

73. Quomodo vero nos gerere debemus cum poenitente, cujus præcedentes confessiones dubiæ omnes existunt? Si prudentia hoc permittat, et si nulla ratio pertimescendi suppetat, tunc ipse aut animo decidat, aut elongetur, cum quis ei confessionem plus minusve generalem proponat, atque anteactæ vitæ strationem magis minusve minutam, hanc illi expingemus tantam rem utilissimam et valde opportunam, ut amissa conscientiæ tranquillitas recuperetur. Sed etiam emin.^o Gousset, contra plurimos doctores, hæc probatur sententia, eam non esse exigentem, et periculis obnoxium esse talem poenitenti imponere oblivionem. Audiamus divum Alphonsum: « Sedulo advertendum est, non esse cogendos poenitentes ad repetendas confessiones, nisi moraliter certo constet eas fuisse invalidas... Ratio, quia possessio stat pro valore confessionum præteritarum, quamdiu de earum nullitate non constat (3) ». Ipse inter cæteros proferat ad Segneri auctoritatem, qui piissimus ac doctissimus

(1) Num. 68 hujus Cap.

(2) Vide supra, num. 71.

(3) Theol. mor., lib. VI, num. 505.

missionum prædicator minus expresse certe non loquitur. « Non
 « bisogna nè anche esser troppo curioso investigatore di con-
 « fessioni già fatte, costringendo la persona a ripeterle e a
 « rinnovarle, se non in caso di chiara necessità, qual sarebbe
 « allor che fosse mancata o nel sacerdote la giurisdizione, o nel
 « penitente il proposito, il pentimento. Nel resto, quando non
 « sia manifesto l'errore, pigliate dai giuristi una regola, ed
 « è che in dubbio sempre si presume in favor dell'atto, perchè
 « sia valido (1) ». Etiam P. Palavicini admonet, numquam oportere obligare ad generalem confessionem faciendam illos præcipue qui prima vice audiuntur et magnam in nobis confidentiam nondum habent, nisi adsit *evidens causa*; veluti si *e deliberato proposito* mortale aliquod peccatum semper occultaverint. Ut certa habeatur remissio peccatorum et gratiæ recuperatio, si bona fide pœnitens putet se ea confessum jam esse, neque ad generalem confessionem teneri, sufficit fieri ordinariam confessionem cum eo universali dolore, qui extendatur ad omnia antea actæ vitæ peccata, quæ tunc pariter licet indirecte remittuntur (2).

74. Addemus, eum, qui generales confessiones a pœnitentibus exigat, quorum confessiones dubiæ extitere, se periculo exponere a pœnitentia illos abducendi qui adhuc in fide debiles sunt, illos, videlicet, qui ea magis indigent. Confessio generalis, sive causa difficultatis conscientiæ perscrutandæ, sive causa pudoris et repugnantiae in quibusdam plus minusve gravibus peccatis iterum declarandis, pondus ita importabile efficitur, ut non possit absque discrimine eis imponi, qui illius necessitatem non sentiunt. His innixus jure putat etiam Gousset, prudens non esse de generali confessione pœnitentem alloqui, cujus præcedentes confessiones nullæ sunt, si ipse nullo circa earum validitatem dubio tenetur, ac si metuendum est, quod animum despondeat si e bona sua fide educatur. Supponimus aliunde ipsum hic et nunc bene dispositum esse, nihilque confessarium prætermisisse ex iis, quæ prudentia ei suggererat, ut vitam transactam illi in mentem reduceret. In hoc casu ipse recipit directe remissionem peccatorum, quæ in præsentī confessione confessus est, indirecte vero eorum, quæ præcedenter declaravit. Sed cum una aut plures confessiones nullæ sint, nonne subsequentes confessiones eadem nullitate laborabant? præcedentis confessionis vitium, quæ nova

(1) *Il Confessore istruito*, cap. II.

(2) *Il Sacerdote santificato*, etc., num. 93.

nortalium peccatorum accusatione non revalidetur, nonne afficit etiam confessiones quæ sequuntur? Minime; quia in hypothesis de qua agitur pœnitens bonæ fidei est, sive quod nullo dubio circa validitatem confessionum urgeatur, sive quod post confessarii admonitionem dubium ipsum deposuerit. Ipse Collet convenit in hoc, Sylvii (1) et Pontas (2) vestigiis inhærens: « Constat confessiones post confessionem nullam et non repetitam factas aliquando valere (3) ».

75. Confessio generalis pluribus utilis evadit, idest iis quibus confessiones præcedentes dubia et inquietudines ingerunt; iis qui magna cum dissipatione plurimos perduxere annos, raro et fere semper imperfecto modo ad confessionem accedentes; personis secularibus, quæ postquam plus mundi negotiis, quam propriæ salutis vacaverint, ab eo secedere statuunt, ut tranquillior vitam degant, seque ad mortem disponant. Utilis est senibus qui cito ante Deum apparere debebunt; utilis iis qui periculoso morbo laborent. Sed agendi ratio relate ad hujusmodi personas quammaxime e conditionibus, in quibus ipsæ versantur, deducenda est. Sæpe enim ita languidæ sunt, ut sine considerabili difficultate generali confessioni vacare non possint. Confessio generalis utilis etiam est adolescentibus, qui primam communionem suscepturi sunt, et utriusque sexus personis, quæ aut se specialiter Deo consecrant, aut se ad matrimonii sacramentum suscipiendum disponunt: tunc igitur erunt pœnitentes ad eam adhortandi, cum id bonum existimetur. Juvenes confessarii numquam nimia relate ad hoc circumspectione se gerent.

76. Generalis confessio quibusdam demum personis nocua etiam est. Nocua pœnitentibus qui cum se ad omnia declaranda etiam in non necessaria generali confessione teneri existiment, in discrimen adducuntur aliquam gravem culpam tacendi, quam nonnisi difficulter olim declaravere; nocua animis timoratis et scrupulosis, quorum ipsa, generaliter loquendo, quin angustias et inquietudines expellat, eas potius augebit. Quoties dubitandi ratio suppetit quin generalis confessio pœnitenti noceat, toties ab ea pœnitens dissuadendus est. Si opponis inquietudines pœnitentis posse non carere fundamento, et fortasse accidisse, quod nonnullæ ipsius confessiones nullæ extiterint, respondemus hæc confessiones alia confessione bene peracta posse reparari;

(1) In *supplemento* s. Thomæ, quæst. 9, art. 2.

(2) *Dict. Confessio*, casu 53.

(3) *De sacr. Pœnit.*, part. II, cap. 8, § 7, an. 864 et 862.

atque necesse esse hujusmodi licet minus perfectæ reparationi acquiescere, periculi causa, cui occurreretur, generalem confessionem aut exigendo aut etiam permittendo (1).

77. Quoad modum generalis confessionis peragendæ, animadvertendum primum est, majorem ipsam curam sibi vindicare quando ex obligatione, quam cum ex consilio ad eam adducimur. Si necessaria est, plurimum præstat peccata post ultimam confessionem admissa separatim declarare, ut actualement pœnitentis statum confessarius facilius dignoscat. Quocumque autem in casu oportet non nimiam severitatem erga ignorantes ostendere. Ita rursus animadvertit Segneri, quod etiamsi pœnitens culturæ defectu in præcedentibus confessionibus confuse tantum numerum peccatorum exposuisset, tamen necessarium non est ut ad illum magis præcise iterandum adigatur, eo quod jam indirecte absoluta fuerunt (2). Addit tamen P. Palavicini quod si a nobis adjutus pœnitens melius peccatorum numerum agnoscere posset, istum iterum declarare deberet, sed id ordinario non contingere ignorantibus: nos autem posse opportunis interrogationibus facilius brevi delegere eorum peccata, numerum et circumstantias, quam ipsi diuturno tempore facerent, nec ideo esse remittendos eo quod se imparatos ad pœnitentiæ tribunal sistere videantur, sed interrogationibus potissimum studendum ut ad rectam accusationem deducantur (3).

Huic articulo finem imponimus animadvertendo, confessionem generalem facillimam cedere, quando apud ipsum confessarium peragitur, qui sanandas confessiones jam antea excepit; ipse enim aut cognoscit, aut adhibitis interrogationibus pœnitentis statum facile cognoscere potest (4).

ARTICULUS IV.

De satisfactione.

78. Satisfactio, de qua hic agitur, est reparatio injuriæ Deo per peccatum illatæ. Quæ satisfactio divinæ justitiæ necessario reddenda est, et etiam ab eo, qui per pœnitentiæ sacramentum peccatorum suorum remissionem sit consecutus. Quamvis enim

(1) *La Science du Confesseur*, par une société de prêtres, etc., troisième partie, ch. 1, quest. 1.

(2) *Il Confessore istruito*, cap. II.

(3) *Il Sacerdote santificato*, ec., num. 33.

(4) Vide hoc ipso cap. num. 71.

pœna æterna per absolutionem remissa fuerit, tamen fere semper remanet pœna temporalis luenda sive in hac vita per opera expiatoria, sive in altera per purgatorii pœnas. Hæc est profecto catholicæ Ecclesiæ doctrina (1). Pœnæ autem satisfactoriæ non modo habendæ sunt ut media ad debita nostra erga Deum persolvenda; sed etiam ut frænum quoddam hominem coercens ne iterum ad peccatum dilabatur; habitus insuper vitiosos contrariis virtutum actibus tollunt; vigilantiores, et cautiores in futurum pœnitentes efficiunt, eosque conformes faciunt Jesu Christo, qui laboribus doloribusque suis pro peccatis nostris satisfecit (2).

Ex divinæ vero misericordiæ largitate valemus Dei justitiæ satisfacere non modo operibus expiatoribus sponte a nobis susceptis, aut sacerdotis arbitrio pro mensura delicti impositis, sed etiam temporalibus flagellis a Deo inflictis, si ea per voluntatis nostræ ad divinam voluntatem conformationem, per patientiam et humilitatem fructifera nobis faciamus. Deus enim benigne accipit, tamquam satisfactionem, labores, miseras, privationes, contradictiones, uno verbo omnes hujus vitæ pœnas, ipsamque mortem, si hæc feramus in spiritu pœnitentiæ, atque in unione Jesu Christo, a quo satisfactionis nostræ vis omnis procedit (3).

79. Distinguenda est autem satisfactio *voluntaria* a *sacramentali*. Illa dicitur quam nos nobismetipsis imponimus, sive ante sive post confessionem; hæc vero est, quæ nobis a confessario indicitur, quæque partem constituit sacramenti pœnitentiæ. Si hanc spectes *in suo principio*, eam habebis ut partem sacramenti essentialem; identificatur enim cum dolore et proposito, quorum est naturale et necessarium consecrarium. Si vero spectes *in suis actibus*, non est nisi pars integralis sacramenti. Nequit enim absolutionem obtinere, nisi qui paratus sit satisfacere justitiæ Dei; sed bene obtinere illam potest etiam qui non adimpleverit opera ad satisfactionem requisita: ac pontifices Sixtus IV, anno 1479, et Alexander VII, anno 1690, sententiam damnarunt eorum, qui dictitabant, confessarium non posse absolutionem concedere pœnitenti satis disposito, nisi antea satisfecerit.

Pœnitentia *sacramentalis* efficacior est, quam *voluntaria*; habet enim virtutem sibi propriam, quam a sacramento sibi mutuatur. Debemus hic autem obligationes inspicere tam confessarii quam pœnitentis relate ad sacramentalem satisfactionem.

(1) Conc. Trid., sess., XIV, cann. 12, 13, 14 et 15.

(2) *Ibid.*, cap. 8.

(3) *Ibid.*, cap. 9.

**§ 1. De confessarii obligatione satisfactionem
pœnitentibus injungendi.**

80. Indubie constat tum ex Tridentini decretis, tum ex constanti Ecclesiæ praxi, confessarium debere, quantum spiritus et prudentia suggerit, pro qualitate criminum, et pœnitentium facultate, convenientes his injungere satisfactiones (1). Peccat hinc confessarius, qui consulto nullam satisfactionem pœnitenti imponat: peccat vero lethaliter si lethalia peccata pœnitens confessus sit; probabiliter autem non peccat nisi venialiter si pœnitens confessus sit peccata tantum venialia, vel mortalia jam alias remissa (2). Si vero confessarius advertat suam omissionem postquam pœnitens a tribunali discesserit, nequit eam reparare, generice loquendo, nisi cum pœnitens ad suum iterum redeat tribunal pro confessione peragenda.

Pœnitentia sacramentalis esse debet salutaris et conveniens, uti habet Conc. Trid. (3): « Debet sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggerit, pro qualitate criminum, et pœnitentium facultate, salutare et convenientes satisfactiones injungere: ne, si forte peccatis conniveant, et indulgentius cum pœnitentibus agant, levissima quædam opera pro gravissimis debitis injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem præ oculis, ut satisfactio, quam imponunt non sit tantum ad novæ vitæ custodiam et infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam et castigationem; nam claves sacerdotum non ad solvendum dumtaxat, sed et ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres et credunt et docent ».

81. Concilium igitur operis satisfactorii delectum permittit prudentiæ confessarii, qui tamen cum pœnitentibus agere debet *pro qualitate criminum et eorum facultate*. Quoad criminum qualitatem oportet perpendere tum *numerum*, eo quod frequentia valde confert ad pœnitentis culpabilitatem augendam; tum *speciem*, quæ criminis gravitatem determinat; tum denique *modum*; plus enim indulgetur peccatis ex infirmitate patratibus quam is ex malitia. Adnotandum tamen, quod pœnitentia prudenter

(1) Conc. Trid., sess. XIV, cap. 8.

(2) Liguori. *Theol. mor.*, lib. VI, num. 506.

(3) Sess. XIV.

non est augenda juxta proportionem numericam peccatorum : si enim hac ratione satisfactio multiplicaretur, plurimi peccatores essent per totum vitæ tempus opprimendi pœnitentiis, ad quas immo solvendas nec tota vita sufficeret. Hinc homini, qui unum patraverit lethale peccatum, gravior certe imponitur pœnitentia, quam ei qui viginti, quinquaginta, centum patraverit, si proportio habeatur ad numerum peccatorum.

82. Numquam tamen satis damnari possunt quidam confessarii, qui pro quibuscumque pœnitentibus nonnisi duabus vel tribus pœnitentiæ formulis utuntur : pœnitentia enim sacramentalis diversa debet esse juxta pœnitentium conscientiam, necessitates, dispositiones. Hinc sacerdos sapiens et prudens semper præ oculis habens Ecclesiæ spiritum, ex viginti disciplina compertum, cavebit, ne satisfactiones vel nimis graves, vel nimis leves pœnitentibus infligat ; sed curabit ut opera imposita sint vel difficiliora, vel faciliora, pro spirituali pœnitentium robore aut debilitate. Ad satisfactionis vero persolutionem faciliorem reddendam, opera peragenda pœnitentibus simpliciter et præcise proponet, quin eos multiplicibus casibus opprimat.

Debet insuper confessarius *pœnitentium facultates* considerare tum physicas tum morales: physicas quidem, valetudinem nempe, habitum, officium, opes; ne personæ gracili, vel prægnanti, vel nutrici jejunia imponat, neve infirmis longiora opera, neve eleemosynas ei quis vix potest suis necessitatibus providere. Quoad infirmos vero, hæc habet Rituale Romanum : « Meminerit sacerdos, « ægris non esse injungendam gravem aut laboriosam pœnitentiam, sed indicendam tantum illam, quam, si convaluerint, « opportuno tempore peragant. Interim, juxta gravitatem morbi, « aliqua oratione aut levi satisfactione imposita et accepta absolvantur, si opus fuerit (1) ». Si vero infirmus mentem amiserit, absolvi potest, nulla imposita pœnitentia.

83. Confessarius præ oculis item habebit morales pœnitentis facultates, ut ait Ligorius (2): « pro pœnitentium facultate, spectata « illorum infirmitate corporis et *animi* ». Quod rursus consonat cum Rituali Romano: « Confessarius salutare et convenientem satisfactionem, quantum spiritus et prudentia suggesserit, injungat, « habita ratione status, conditionis, sexus, ætatis, et *dispositionis* « pœnitentium ». Item s. Thomas: « Pœnæ satisfactoriæ in casibus nonibus determinatæ non competunt omnibus ; sed variandæ

(1) *De sacr. Pœnit.*

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 509.

« sunt, secundum arbitrium sacerdotis divino instinctu regulatum. Sicut medicus aliquando non dat medicinam ita efficacem, quæ ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturæ majus periculum oriatur; ita sacerdos divino instinctu motus non semper totam pœnam, quæ uni peccato debetur, injungit, ne infirmus ex magnitudine pœnæ desperet, et a pœnitentia totaliter recedat (1). — Tutius est imponere minorem debito pœnitentiam, quam majorem: quia melius excusamur apud Dominum propter multam misericordiam, quam propter nimiam severitatem; quia talis defectus in purgatorio supplebitur(2) ». Quapropter scripsit Gersonius: « Totius est cum parva pœnitentia, quæ sponte suscipitur et verisimiliter adimplebitur, ducere confessos ad purgatorium, quam cum magna non implenda præcipitare in infernum. Renuens pœnitentiam in hac vita stulte facit: nihilominus absolvendus est, si non ex infidelitate, qua credit non esse purgatorium aliud, hoc faciat, sed propter teneritudinem corporis, aut infirmitatem, aut paupertatem, vel aliud simile (3) ». Et juxta s. Raymundi a Pennafort (4), sanctique Antonini (5) sententiam, « Confessor debet dare talem pœnitentiam, quam credat verisimiliter pœnitentem implere; ne ipsam violando, deterius ei contingat. Quod si magna peccata commisit, et dicit se pœnitere, sed non posse aliquam duram pœnitentiam agere, ammet ad hoc confessor, ostendendo ei gravitatem peccatorum, et per consequens pœnarum et pœnitentiarum sibi propter ea debitarum, et sic tandem injungat ei pœnitentiam, quam libenter suscipiat. Et si sacerdos non potest gaudere de omni moda purgatione ejus, saltem gaudeat, quod liberatum a gehenna transmittit ad purgatorium ».

84. Synodalia statuta (6) cardinalis de Givry episcopi Lingonensis (Langres) eadem tradunt consilia: « Caveant sacerdotes, ne gravent pœnitentes per difficiles et onerosas pœnitentias; sed eas imponant, quas putant posse et velle pœnitentem portare, ne deterius contingat peccare, pœnitentiam non adimplendo; etiamsi non deberent injungere, nisi unum *Ave Maria*. Debet sufficere sacerdoti, si pœnitentem liberatum videat ab offensa,

(1) Supplem., quæst. 18, art. 4.

(2) *Opusc.* LXY, § 4.

(3) *Regulæ morales*, num. 158.

(4) *Sum.*, lib. III, tit. 54.

(5) *Sum.*, parte III, tit. 17, cap. 20.

(6) Publici juris facta anno 1558.

« et pœnam mittat ad purgatorium, licet pœnitentem liberatum
 « a culpa non transmittat ad paradisum ». Eadem habet *Sacer-*
dotale ad usum ecclesiarum Rhemensis provinciæ, jussu concilii
 provincialis anni 1585 editum : « Non debet confessarius pœni-
 « lentiam ullam injungere impossibilem, vel nimium incommo-
 « dam atque difficilem, vel quam probabile sit, pœnitentem
 « *nolle* vel non posse adimplere. Longe satius est, pœnitentes
 « cum exigua et levi pœnitentia, quam acceptabunt et implebunt,
 « mittere in purgatorium, quam cum magna et gravi ab illis non
 « adimplenda, mittere in infernum ». Revera, prima confessarii
 cura ea esse debet, ut pœnitentem reducat a damnatione; isque
 est etiam præcipuus sacramenti finis. Hinc sacerdotes omnes, qui
 propriæ missionis spiritum bene dignoscant, sedentes pro tribu-
 nali, quod est *misericiordiæ* tribunal, spiritualibus et corpóralibus
 fratrum infirmitatibus compati probe studebunt, juxta mentem
 Jesu Christi, de quo ait Apostolus : *Non habemus pontificem qui*
non possit compati infirmitatibus nostris. Etiam divus Carolus ita
 docet : « Talem pœnitentiam imponet confessarius, qualem ab
 « eo (pœnitente) præstari posse judicet. Proinde aliquando, si
 « ille expedire viderit, pœnitentem interroget, an possit, an ve-
 « dubitet pœnitentiam sibi injunctam peragere; alioquin eam mu-
 « tabit aut *minuet* (1) ». Salesius autem adhuc clarius et formaliter
 confessarium monet, ut pœnitentem interroget, an sit libenter
 pœnitentiam impositam persoluturus; cujus si eum pigeat, levio-
 rem indicat (2). Potest enim peccator sufficientem habere dolorem
 de suis peccatis, quin satis virtutis possideat ad complendum
 id omne, quod Dei justitia ab eo postulat. Neque dicas, quod
 ita agendo Dei honor parvifiat : « Si expediat, ait P. Antoine ;
 « ad bonum spirituale pœnitentis, potest imponi levior pœna,
 « quam mereatur; idque tandem cedit in majorem Dei gloriam,
 « qui vult præcipue curationem pœnitentis (3). Haberi quo-
 que (4) eadem suadet, commendabilem referens Tertulliani sen-
 tentiam : « Honos Dei est salus hominis ».

85. Pœnitentia sacramentalis potest etiam imminui sive in fa-
 vorem ejus pœnitentis, qui vel de suis erroribus sit profunde
 contritus, vel jam ante confessionem plura opera expiatoria per-
 fecerit; sive in favorem eorum, qui se per confessionem dispo-

(1) *Instructio pœnitentiæ.*

(2) *Monitum ad confessarios.*

(3) *De sacr. Pœnit.*, cap. I.

(4) *De pœnit.*, cap. 10, § 7.

nant ad jubilæum, vel aliam quamcumque plenariam indulgentiam obtinendam (1).

Etsi vero confessarius nequeat pœnitentibus satisfactiones imponere peccatis respondentes, aut veterem Ecclesiæ praxim, nisi a longe, sequi; attamen antiquas leges pœnales dignoscere et consulere debet, et ad culpæ gravitatem dimetiendam, et ad pœnitentes instruendos de pœnis olim statutis in eorum peccata. Pœnitentes insuper edoceat, non esse quidem peccati enormitatem imminutam aut Dei justitiam immutatam; eandemque adhuc esse pœnam peccatis debitam: eosque propterea hortetur, ut pœnitentiam impositam libentius suscipiant, et alacrius perficiant, et insuper voluntariis augeant pœnitentiis; dolores, adversitates, injurias, cæterasque vitæ miserias patienter ferant, et indulgentias adipisci curent, quas Ecclesia nunc eo facilius concedit, quo magis filiorum suorum infirmitati miseretur. Insuper præter debitam pœnitentiam sacramentalem, confessarius opportune pœnitenti, ad modum consilii, et ut media, quibus satisfactionis insufficientiæ suppleat, proponat quosdam actus vel opera peculiariora, quæ facile et convenienter pœnitentiæ spiritum fovere et servare possint.

86. Pœnitentiæ a confessario indictæ debent esse *afflictivæ* seu *vindicativæ*, et *medicinales*; afflictivæ, quæ nempe peccatum puniant; medicinales vero, ut peccatorem a novis criminibus præservent: non enim satis est, si ægritudo curetur; sed oportet infirmum præmunire, ne iterum in morbum delabatur. Ipsamet vero opera *medicinalia* possunt fere omnia haberi etiam ut *vindicativa*; cum corruptam naturam valde pigeat a malo abstinere, et passiones comprimere: itemque pœnitentiæ *vindicativæ* plus minusve sunt etiam *medicinales*; quia quævis actio expiatoria est remedium contra peccata. Quapropter, si rebus omnibus perpensis, confessarius existimet, pœnitentiam medicinalem sufficientem esse, et nihil ultra esse exigendum, potest in hac tantum consistere. Concilium Tridentinum monens, ut in pœnitentia imponenda cura habeatur tum pœnitentem in via gratiæ confirmandi, tum etiam peccatum puniendi Deumque ulciscendi, nullatenus decernit, ut duplex hic scopus distinctis operibus exquiratur.

Opera pœnitentialia, quæ adhiberi possunt ad sacramentalem satisfactionem sive afflictivam sive medicinalem, ad tres classes reduci possunt: 1.º ad *orationem*, quæ generice sumpta com-

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, nom. 508. — Suarez, Laymann, etc.

plectitur actus fidei, spei et charitatis, adorationem, sacrificium, gratiarum actionem, uno verbo omnes actus virtutis religionis; 2.º ad *eleemosynam*, quæ omnes comprehendit actus, quas christiana charitas ad proximi utilitatem vel imperat vel suadet, omnia nempe beneficia, quæ in ordine sive spirituali sive temporali proximo exhibere possumus; 3.º ad *jejunium*, quo nomine intelligitur non modo abstinentia proprie dicta, sed quævis corporalis mortificatio, quævis actio humanæ naturæ molesta et ardua, quævis denique privatio, quæ cupiditatibus et suimetipsius amoris ad-versetur.

Omittimus loqui de ciliciis, de flagellatione, deque aliis extraordinariis macerationibus, quarum usus perraro a confessario permitti debet: « Defectus enim moderationis in jejuniis, flagellationibus, ciliciis, aliisque asperitatibus, ait Salesius, meliorem « plurimum ætatem inutilem reddit ad charitatis officia ».

87. Relate vero ad electionem inter hæc diversa opera in casu practico faciendam, hæc teneamus. Si pœnitentes in labore et sudore vitam sustinent, non sunt onerandi neque jejuniis, neque eleemosynis, immo ne precationibus quidem, quæ a suis operibus eos impedire possint: sed potius iis imponantur quidam pietatis actus festis diebus adimplendi, lectio nempe spiritualis, SS. Sacramenti visitatio, rosarii vel septem psalmorum pœnitentialium recitatio, interventus ad sacrum sermonem, et alia similia. Pro diebus vero non festivis actus pietatis imponantur, qui cito et faciliter expleri possint, ut actus fidei, spei, charitatis, contritionis, humilitatis, patientiæ; item recitatio orationis dominicalis, salutationis angelicæ, etc. Potest etiam hæc iis imponi pœnitentia, ut semel vel bis in die paullulum immorentur in meditatione mortis, æternitatis, inferni, etc.; ut Deo patienter pro peccatorum satisfactione offerant quotidie in hebdomada, in mense molestias, labores cunctasque suæ conditionis pœnas, atque ut abstineant a quibusdam licitis oblectationibus.

Si vero pœnitens commodam agat vitam, pœnis satisfactoriis latius mulctari potest. Præter enim pietatis opera, eleemosynæ et abstinentiæ iis imponi poterunt: dummodo tamen ratio semper habeatur infirmitatum sive corporis, sive spiritus, et animi dispositionum plus minusve alacrium: semper enim mature pensandum, quidnam melius pœnitentis saluti sit profuturum.

88. Juxta sententiam communioem, et quidem probabiliorum (1), possunt pœnitentiæ titulo opera imponi, quæ jam sint

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 513. — Soto, Navarro, Lugo, Suarez, Bonacina, Sanchez, Laymann, etc.

alia ratione imperata; actus nempe qui jam perfici debet ex officio iustitiæ, religionis vel charitatis, fieri quoque potest pœnitentiæ causa. Ut enim restitutionem peragendo, missam die festo audiendo potest quis merita coram Deo sibi comparare; ita eadem perficiendo potest etiam divinæ iustitiæ satisfacere. Hæc tamen media non sunt adhibenda, nisi quoad eos pœnitentes, qui adhuc sint in fide et in bono proposito infirmi: « Hoc tamen non faciendum, ait Ligorius (1), nisi spectata fragilitate pœnitentis ». Putamus immo cum cl. Gousseto, confessarius, qui ita cum suo pœnitente agendum prudenter existimet, debere insuper addere opus aliquod leve et facile, quod non sit aliunde impositum. — Cæterum, quoties confessarius suam mentem expresse non patefecerit, supponendum est ipsum voluisse novum debitum et onus injungere; nisi forte, circumstantiis bene perpensis, sufficiens adsit ratio, ut contrarium statuatur. Si ergo confessarius unam missam inter hebdomadam audiendam pœnitenti iungat, non est censendus permittere, ut pœnitens satisfaciat per eam solam missam cui jam ex præcepto dominico die intersit: at si missæ auditionem singulis hebdomadæ diebus imponat, nequit supponi, quod ipse voluerit pœnitentem obligare ad duas missas die festo audiendas.

89. Quoad pœnitentias medicinales, quarum præcipuus finis est, ut pœnitentes a recidivo lapsu præmuniantur, aliæ sunt generales, quæ scilicet peccatis cujuscumque generis opponuntur; aliæ vero particulares, seu quibusdam tantum peccatis contrariæ: illæ quibuscumque pœnitentibus imponi possunt, hæ autem illis solum, qui peculiaribus egeant medicinis. Generales sunt oratio, obsequia erga divinum Sacramentum, Beatam Virginem, Angelum Custodem, uno verbo omnes religionis actus; item cogitatio de Dei præsentia, præsertim instante tentatione, cogitatio de morte, de judicio, de inferno, de æternitate: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* (2). Adde conscientiæ examen et vigilantiam in sensus, animique motus: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* (3). Attamen non satis prudenter ageret confessarius, qui pœnitentem quemcumque obligaret ad frequentem sacramentorum susceptionem; satis nempe erit si ad id hortetur, utpote ad medium ad efficacissimum ad peccatum devitandum.

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 413. — Sofo, Navarro, Lugo, Suarez, Bonacina, Sanchez, Laymann, etc.

(2) Eccli. VII. 40.

(3) Marc. XIV, 38.

90. Medicinales vero pœnitentiæ, quas particulares diximus, variæ sunt juxta varias peccatorum species. En quænam in singula peccata capitalia suggeri possunt:

Superbis imponenda sunt opera, et actus humilitatis; meditatio, ex. gr., de propria miseria et vilitate, de propriis defectibus deque peccatis patrat; meditatio insuper de punitionibus, quibus Deus in præsentī vita et in futura superbiam castigat; meditatio denique de injuriis et abjectionibus a Jesu Christo toleratis. Ambitiosis vero peculiariter injungi potest recogitatio de humanarum fortunarum vanitate, et memoria æternitatis. †

Avaris præscribendæ sunt eleemosynæ juxta suorum bonorum copiam, restitutiones, si quas debeant, recordatio mortis, quæ omnia terrena aufert, et sortis divitiis illius, de quo loquitur evangelium; meditatio denique illius divini effati: *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Cæterum ad quamvis removendam avaritiæ et turpis quæstus suspicionem, confessarius absterneat ab imponenda pœnitentiâ, quæ lucrum sibi parere possit, veluti esset illa de missis celebrandis, vel de incertis restitutionibus pauperibus erogandis, quas confessarius imprudenter sibi sumeret adimplendas. Ita monet divus Carolus.

Invidiosus obligetur ad reparandas injurias proximi nomini, honori, vel fortunis illatas; ad orandum pro eo, et ad bene de eo, data occasione, loquendum.

Luxurioso confessarius imponat occasionum fugam, pravorum vinculorum abruptionem, fugam iniquarum societatum, periculorum spectaculorum, et uno verbo eorum omnium, quæ ad acta sive interiora sive exteriora contra castitatem vehementer impellunt. Inbeat etiam otium devitare, quod est vitiorum pater, liberculis levibus ac noxiis libros sufficere graves et probe instructos; sensus diligenter coercere, oculos custodire, ne mortem hauriant, mortem denique judiciorum Dei identidem et præcipue instante tentatione meditari, sibi dicere: quid ageres, si mors immineret? quid egisse juvabit, cum ante judicis tribunal ad stare oportebit? Corporales etiam pœnitentias imponat, juxta pœnitentis condiciones et dispositiones; semper vero immoderatum liquorum usum interdicit; nam *luxuriosa res vinum* (1).

Gula curanda est jejuniis, et consideratione abjectionis, ad quam per hoc vitium homo deprimitur. Confessarius gulosum obstringat, ad vitanda diversoria, easque occasiones, quibus ad immoderate bibendum vel edendum excitetur, quin tamen eum stricte

(1) Prov. XX, 1.

obliget ad vinum omnino deserendum: nisi forte quævis minima vini quantitas sufficiat ad rationis usum ei adimendum, ita ut muneribus suis ineptus evadat (1). Proponat ei vero meditandum illud Apostoli: *Ebrietates, commessiones... qui talia agunt, regnum Dei non consequentur* (2).

Remedia iræ sunt mansuetudo, patientia, et charitas, *quæ patientis est, benigna est,... non irritatur,... omnia suffert.... omnia sustinet* (3). Quare ira oppugnetur tum exemplo Jesu Christi, qui ait: *Discite a me, quia mitis sum*; tum meditatione miserandæ conditionis hominum, qui ira se rapi sinunt, et tristium effectuum quos iracundi sibi comparant et temporales et æternos. Confessor adigat poenitentes huic vitio proclives ut propositum efforment, frequenter renovandum, semper invigilandi contra commotiones quæ in ipsis excitantur, statimque eas reprimendi; devitandi, in quantum possibile sit, eas personas quæ ipsis iracundiæ occasio sunt; nihil faciendi, nec respondendi quidem viva voce neque scriptis quamdiu in statu concitationis versantur, eo quod semper causa adsit poenitendi de illo, quod vel dictum vel scriptum fuerit sive e cholæræ sive ex iracundiæ impulsu, sive ex motu etiam alicujus legitimæ indignationis.

Oratione autem, constantia in pietatis actibus, tum omnibus christifidelibus communibus tum cuique statui peculiaribus, et in meditatione minarum quibus Deus negligentes et tepidos terret, depelletur acedia spiritualis, illa nempe quædam quasi contrarietas divino famulatu reliquisque propriæ conditionis officiis, quæ est morbus languoris sæpe perniciosior quam gravis infirmitas.

91. Cum autem omnes animi ægritudines ex hisce septem peccatis capitalibus oriantur, tunc in mediis superallatis ad hæc vitanda facile erit remedia pro quacumque peccatorum, et vitiorum specie reperire. Ita, ex. gr., si quis habitum teneat sanctum Dei nomen tunc frustra proferendi quando æstuat ira, ei suggerenda erunt, ut remedia peculiariora, dulcedo, patientia, ac præterea reverentia, quam erga sanctum Dei nomen profiteri debemus; ac poterit illi tamquam satisfactio injungi sæpius quælibet die repetita recitatio versiculorum dominicæ Orationis: *Sanctificetur nomen tuum; Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra*. Si quis indignatione contra proximum commovetur, oportet illi imponere ut aliam ejusdem orationis petitionem intervalla reiteret: *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*.

(1) Vide tom. I, ubi de gulæ peccato.

(2) Ad Gal. V. 21.

(3) I Cor. XIII, 4, 6.

92. Denique hæc omnia concludemus admonendo: 1.º *ne pro peccatis occultis, quantumvis gravibus, manifesta pœnitentia imponatur* (1). Ne debet quidem imponi pœnitentia, quæ suspicionem excitare possit de pœnitentis lapsibus, et ita ejus honorem n discrimin adducere. At si peccata fuerint publica, publica esse lebet et pœnitentia, nisi pœnitens aliter possit scandalum sufficienter reparare, sive injurias proximo illatas resarciendo, sive vivendi rationem immutando. Qui, ex. gr., religionis officia contempserit, satis faciet ad scandalum sustollendum, si sacris illis officiis intersit et ad sacramenta devote accedat. 2.º Licere pœnitentiam aliquam conditionatam decernere; ut si confessarius pœnitenti dicat: si in hoc vel illud peccatum relapsus fueris, elemosynam pauperi trades. Huic tamen pœnitentiæ alia pœnitentia non conditionata concomitari debet. 3.º Etsi sacramenti validitatis non intersit, utrum pœnitentia constituatur ante an post absolutionem, consuetudinem tamen requirere ut ante absolutionem imponatur; etenim non raro modus, quo pœnitens opera satisfactoria sibi peragenda assumit, ejus animi dispositiones ostendit. At si ante absolutionem propter inadvertentiam non fuerit imposita, postea statim imponatur, quia tunc adhuc moraliter dænectitur cæteris partibus sacramenti. 4.º Denique pœnitentiam esse debere determinatam tum quoad objectum, tum quoad tempus, ut pœnitens eam facilius adimplere queat.

§ 2. *Utrum pœnitens teneatur sacramentalem pœnitentiam acceptare et adimplere.*

93. Confessarii obligatio de pœnitentia imponenda satis manifeste prodit et pœnitentis obligationem illam suscipiendi atque dimplendi. Qui absolutionem recipit dum corde rejicit impositionem satisfactionem et mente statuit eam non adimplere, contritionem habere nequit, et est sacrilegii reus, quia essentialem partem sacramento detrahit. Si forte pœnitens putet pœnitentiam impositam se perficere non posse, confessarium, antequam absolutionem impertiatur, admoneat et adprecetur, ut diversam præscribat: confessarius vero ejus infirmitatis misereatur, nisi imposita fuerit effugienda proxima et voluntaria occasio, cui pœnitens strictè renunciare tenetur. Si vero pœnitentis repugnantia nulla rationabili causa excusetur, curabit confessarius, ut eum persuasum faciat de necessitate divinæ justitiæ satisfaciendi: at si pœnitens non-

(1) Ritual. Rom.

dum aquiescat, et onus reformidet, prudenter indulgentia adhibeatur, et levior imponatur pœnitentia, quam ipse libentius suscipiat. Potest enim pœnitens absolutione indignus non esse, etsi nondum bene dignoscat, quantum Deo, quantum sibi metipsi debeat. At vero quid agat pœnitens, si forte confessarius pœnitentiam mutare nolit? Poterit ne ad alium presbyterum se convertere; poterit ne iste illum recipere? Opinatur emin. Gousset, pœnitentem, qui satisfactionem non recusat, nisi quia nimis dura aut difficilis sibi videtur, posse, si confessarius nolit eam imminuere, alium adire confessarium, apud quem iterum confiteatur, atque in hoc sequitur Suarez aliosque plures doctores (1). Etiam s. Ligorius hanc sententiam probabilem tenet (2); auctores vero operis *Scientia confessarii* ejusmodi opinioni valde faventes se præbent (3). Alter vero confessarius, audito pœnitente, et bene perpensis suis tum agendi rationibus, tum dispositionibus, ad confessionem peragendam admittet, aliam imponet pœnitentiam, et absolvet, si eum absolutione dignum existimaverit. Semper tamen supponitur, quod pœnitens a primo confessario discedat, non ut regulas Ecclesiæ, et satisfaciendi obligationem effugiat, sed quia a comminata pœnitentia abhorrens, confidat se alium confessarium invenire posse et scientia præstantiorem, et indulgentiorem charitate.

94. Pœnitens obstringitur personali obligatione ad sacramentalem pœnitentiam adimplendam: debet hinc eam personaliter perficere eadem porro ratione, qua ipsemet debet et pœniteri et confiteri; ac lethaliter peccaret qui omnino, vel ex notabili parte ipse implere omitteret pœnitentiam in materia gravi, et quæ imposita fuerit propter mortalia peccata nondum antea in confessione prolata. Quare omissio relate ad pœnitentiam eadem ratione dijudicanda est, qua dijudicantur omissiones quæ respiciunt Ecclesiæ præcepta et vota. Hinc si confessarius, titulo pœnitentiæ pro lethali culpa, missæ auditionem vel jejunium statuta die peragendum præscriberet, omissio talis pœnitentiæ esset lethalis, nisi confessor expresse declaraverit se velle pœnitentem nonnisi sub levi obligare: potest enim confessarius, etiam pro gravi culpa notabilem pœnitentiæ actum decernere *sub levi*, præsertim si simul imponat alios actus *sub gravi* persolvendos (4): « Commune vero est, quod si injungatur pœnitentia levis (pro venialibus, aut mortalibus jam confessis et remissis), non est

(1) Layman, Sporer, Collet, Holzmann, etc.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 516, 518.

(3) *La science du confesseur*, Part. I. cap. 3, art. 3, § 2.

(4) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 518.

• obligatio illam adimplendi sub gravi, etiamsi tota omittatur (1) ». Ratio hæc est quia, cum sacramentum jam sit essentialiter completum, obligatio, illud etiam integraliter complendi per sacramentalem satisfactionem nequit esse gravis, si ejus materia sit levis. At vero idem ne dicendum si pœnitentia pro venialibus, aut lethalibus jam alias confessis, sit gravis? Communior sententia talem omissionem lethalem judicat, alia vero sententia satis probabilis, et in quam inclinamur, obligationem gravem non admittit quia, dicitur, confessarius tum nequit obligare *sub gravi*: difficulter enim concipitur, posse confessarium, privata auctoritate, gravem imponere obligationem pro peccatis, quæ ne confiteri quidem tenemur; nisi tamen gravis pœnitentia necessaria existimetur ad pœnitentem præmuniendum contra lethalis peccati periculum. Addendum cum divo Alphonso, quod si pœnitens condignam non egerit pœnitentiam de peccatis lethalibus, quæ iterum confitetur, bene poterit confessor gravem satisfactionem ei decernere, pœnitentem vero, si eam suscipiat, teneri sub gravi ad eam perficiendam (2).

95. Pœnitens tenetur pœnitentiam statuto tempore adimplere; si vero confessarius tempus non determinavit, citius ac moraliter fieri possit, adimpleat. Si vero statutum tempus præterierit, absque mora satisfaciatur. Generatim enim confessarius tempus pœnitentiæ adimplendæ designat non taxative, ita ut eo tempore elapso, obligatio non amplius vigeat, sed prudentialiter ad ejus persolutionem urgendam. Pœnitentis autem negligentia plus minusve gravis erit pro longiori aut breviori mora absque necessitate interposita, habita insuper ratione et naturæ pœnitentiæ, et cæterarum circumstantiarum. Certe gravius est quarumdã pœnitentiarum medicinalium, quam afflictivæ satisfactionis solutionem retardare.

Juxta opinionem, quæ probabilior videtur (3), ad sacramentalem pœnitentiam adimplendam sufficit, si statutum opus perficiatur; neque est necessarium habeatur intentio præceptum adimplendi. Perfecta enim re a confessario præscripta, missa, ex. gr., devote audita, eleemosyna donata, etc., præceptum jam est expletum, et obligatio persoluta.

96. Potest ne pœnitentia valide adimpleri ab eo qui sit gravi culpa fœdatus? Theologi hinc stant et inde: communior tamen

(1) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 517.

(2) *Ibid.*

(3) Liguori, Sanchez, Lugo, Suarez, etc.

et probabilior sententia affirmans. Ut enim etiam in statu peccati adimpleri potest obligatio audiendæ missæ et recitandi horas canonicas, potest item solvi debitum titulo pœnitentiæ incumbens. Potest immo id perfici etiam si habeatur habitus, et hinc affectus ad peccatum, uti in eodem statu adimpleri potest aliquod ex Ecclesiæ præceptis (1). — At vero peccatne qui in hoc miserrimo statu sacramentalem pœnitentiam agit? Mortaliter nequaquam: sed utique venialiter, juxta Ligorii aliorumque plurium sententiam, ex eo quod, qui in tali statu satisfacit pœnitentiæ, partiali effectui sacramenti obicem ponit (2).

97. Quid vero agere debet pœnitens, qui cum lethalia peccata confessus sit, animadvertat, confessarium non imposuisse satisfactionem? Si id pœnitens advertat paullo postquam e tribunali discesserit, ita ut adhuc haberi possit unio inter hanc et cæteras sacramenti partes, statim ad pœnitentiæ tribunal redeat, et pœnitentiam expetat a confessario, ne sacramentalis satisfactionis effectibus privetur. At si moralis unio jam nequeat haberi, pœnitens juxta sententiam cardinalis De-la-Luzerne, Colleti et aliorum, tenetur confessionem iterum apud eundem vel diversam confessarium peragere, ut pœnitentiam recipere possit. At vero satis ne rationabilis hæc opinio? Sane non ita videtur emin. Gousset post alios plures; atque omnes hi putant per eam pœnitenti jugum nimis grave absque sufficienti causa imponi. Cum enim id non sit imputandum culpæ pœnitentis, qui innocens est, jam non superest, nisi ratio sacramenti, cujus integritati consulere necesse sit. At primum, curnam pœnitens teneatur reparare omissionem quæ non est sacramento essentialis, et cujus ipse in culpa non est? Insuper de re agitur jam confecta, cujus defectui mederi non pendet a pœnitentis voluntate: satisfactio vero posterius imposita, præsertim si a diverso confessore, quomodo fiat pars præcedentis sacramenti, cui impossibile est eam adnectere? Viget utique pœnitenti obligatio satisfaciendi; at deficiente sacramentali pœnitentia, quæ jam facta est ei impossibilis, cur non poterit per voluntarias pœnitentias satisfacere (3)?

98. At pœnitens, qui pœnitentiæ oblitus sit, tenetur ne confessionem renovare ad aliam pœnitentiam recipiendam? Plures iterum inter theologos affirmative sentiunt, ex eo quod, ut ajunt, pœnitens teneatur nihil omittere, quo sacramenti integritatem tueatur.

(1) Liguori, Navarros, Suarez, Lugo, Concina, etc.

(2) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 323. — Suarez, Laymann, Wiggall.

(3) Vide *La science du confesseur*, partie I, cap. 3, art. 3, § 3.

Alii vero plurimi contrariam defendunt opinionem, etiamsi pœnitens pœnitentiæ culpabiliter oblitus fuerit : hanc vero afferunt rationem, quia nempe pœnitens obligari nequit, ad iterum confitenda peccata semel directe remissa. S. Alphonsus hanc amplectitur opinionem, quam dicit *communem* et *probabilem* (1); addit tamen, quod talis pœnitens teneretur, dum commode posset, suum confessarium adire, si putaret eum adhuc esse memorem injunctæ pœnitentiæ (2). Quomodocumque res se habeat, hæc rite dicta notamus in pluries jam citato opera *de scientia confessarii* : « Si agatur de oblivione pœnitentiæ levis, non puto fideles pios et convenienter instructos sibi metipsis imponere obligationem confessarii iterum adeundi : sed supplere student aliquod opus satisfactorium sibi imponendo (3).

99. Pœnitenti non licet pœnitentiam a confessario impositam, ne in opus quidem evidenter melius, privato arbitrio immutare : sed si eam vel nullimode vel non absque gravi incommodo possit adimplere, eundem confessarium, si fieri potest, vel alterum adeat, qui eam permutet vel imminuat ; quæ tamen permutatio vel imminutio in actu confessionis fieri debet. Verum si pœnitens adeat eundem confessarium, non oportebit peccatorum confessionem repetere ; confessarius enim satis poterit ex priori pœnitentia ab ipsomet imposita de pœnitentis statu dijudicare. Probabilius immo pœnitens dispensari potest a renovanda confessione etiam si alterum confessarium adeat, dummodo ei declaret et pœnitentiam a primo confessario receptam, et titulos suæ postulationis. Cæterum theologi, qui in hoc casu putant pœnitentes teneri ad confessionem renovandam, consentiunt tamen confessionem non esse singillatim faciendam, sed sufficere si pœnitens ideam tradat generalem vitæ suæ, ut si, ex. gr., dicat, talem se tenuisse criminosum habitum, talia se explevisse scelera etc.

Pœnitentia non censetur abrogata ex eo quod confessarius alteram sequenti confessione imponat. Cum enim interdum pœnitentia decernatur ad mensem, ad annum, jam patet eam esse confessarii mentem, ut hujusmodi pœnitentia non sustollatur per eas quæ in sequentibus confessionibus imponantur ; quæ quidem non impediunt, quominus illa prior usque ad præscriptum tempus adimpleatur.

(1) Ita sentiunt et Navarrus, Lugo, Sanchez, Laymann, Lacroix, Viva, Sporer, Holzmann, Elbel, s. Alphonsus, etc.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 520.

(3) *La science du confesseur*, etc. Part. I, cap. 3, art. 3, § 2.

ARTICULUS V.

De satisfactione per Indulgentias.

100. In Concilio Tridentino sess. XXV hoc latum fuit de indulgentiis decretum : « Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiæ concessa sit, atque huiusmodi potestate divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit ; sacrosancta synodus indulgentiarum usum, christiano populo maxime salutarem et sacrorum conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet, et præcipit ; eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant. In his tamen concedendis moderationem, juxta veterem et probatam in Ecclesia consuetudinem, adhiberi cupit ; ne nimia facilitate ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus vero, qui in his irrepperunt, et quorum occasione insigne hoc indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos, et correctos cupiens, præsentì decreto... mandat omnibus episcopis, ut diligenter quisque huiusmodi abusus ecclesiæ suæ colligat, eosque in prima synodo provinciali referat ; ut aliorum quoque episcoporum sententia cogniti, statim ad summum romanum pontificem deferantur ; cujus auctoritate et prudentia quod universalì Ecclesiæ expediat, statuatur ; ut ita sanctarum indulgentiarum munus pie et sancte et incorrupte omnibus fidelibus dispensetur ».

Est igitur opportunissimus hic locus de indulgentiis quoque edisserendi, de quibus breviter attingemus quod ad provinciam dogmaticam pertinet circa earum notionem, et aliquanto fusius quæ spectant ad dispositiones pro iis lucrandis, atque specialim quoque ad ea quæ perficienda sunt ad acquirendum jubilæum.

§ 1. *De indulgentiarum notione.*

101. In quacumque societate vel regimine, inter præstantes nobilesque capitis prærogativas præstantissima procul dubio, ac nobilissima ea dicenda, qua gratias ipse impertitur, pœnas imminuit, veniam donat. Summus ergo pontifex, Jesu Christi in terris vicarius, magnæ illius societatis, quæ est Ecclesia, caput,

pollet et ipso jure gratias concedendi, pœnas peccato debitas imminuendi aut totaliter remittendi iis, qui corde sincero ad Deum convertuntur.

Ex hoc indulgentiæ partiales et plenariæ, particulares et generales, amnestiæ nempe spirituales, et jubilæi.

Indulgentia definitur: *remissio pœnæ temporalis, quæ peccatori pœnitenti esset adhuc subeunda pro peccatis, jam quoad culpam et quoad pœnam æternam deletis*. Hujusmodi remissio extra pœnitentiæ tribunal conceditur per applicationem sacri gratiarum thesauri, cujus Ecclesia custos est et dispensatrix; ideo indulgentia neque peccatum, etsi veniale, neque pœnam æternam remittit, sed eam tantum, quæ in hac vita vel in purgatorio expianda esset. Thesaurus vero spiritualis, unde Ecclesia suas haurit gratias, constat tum infinitis Jesu Christi meritis, tum supererogatoriis Beatæ Virginis et Sanctorum operibus. Deus enim per misericordiam suam, et propter sanctorum communionem, quam in apostolico symbolo profitemur, merita unius alteri accenset.

102. Indulgentia est *partialis* vel *plenaria*; *ad tempus* vel *perpetua*; *localis*, *personalis* aut *realis*. Indulgentia partialis, ex. gr., quadraginta vel centum dierum, partem tantum pœnæ peccato debitæ remittit. Non est tamen putandum, eum, qui quadraginta vel centum dierum indulgentiam obtinuerit, liberationem quadraginta vel centum dierum e purgatorio obtinuisse. Hæc enim temporis determinatio refertur ad pœnitentiam antiquo canone pœnitentia præscriptam, ita ut indulgentia quadraginta annorum sit remissio pœnæ, cui quis canonica quadraginta annorum pœnitentia satisfactorius fuisset. Attamen fieri potest ut, qui fere omnino divinæ satisfecerit justitiæ, per partialem indulgentiam plenam quoque debitæ pœnæ remissionem obtineat. Indulgentia plenaria ita dicitur ex eo, quod totam temporalem pœnam peccato debitam remittat, ita ut si quis eam integre adipiscatur et perfectam ejus applicationem recipiat, coram Deo talis fiat, ac si modo per baptismum in Christo Jesu regeneratus esset.

Indulgentia *ad tempus* ea est quæ conceditur ad tempus determinatum, puta ad septem annos: *perpetua* vero ea est, cujus concessio temporis limitibus non perstringitur. Quod si indulgentia sit adnexa cuidam loco, veluti oratorio, aut altari, vocatur *localis*; *personalis* vero, si directe alicui, vel aliquibus concessa fidelibus, ut quæ communitati, collegio, sodalitati, aliisque piis societatibus conceduntur: *realis* denique appellatur ea quæ certis rebus adnectitur, veluti crucifixo, rosario, etc.

Quaedam ex indulgentiis pro vivis tantum, vel tantum pro defunctis vim habent; quaedam autem pro vivis, ita tamen ut hi ad animarum quoque in purgatorio degentium suffragium applicare eas possint. Indulgentiæ pro vivis per modum absolutionis donantur; mortuis autem per modum suffragii, seu per intercessionem et preces fidelium, applicantur.

103. Posse Ecclesiam indulgentias concedere, de fide est. Concilium Tridentinum innoxum omnium temporum traditioni, eos anathemate ferit, qui hanc Ecclesiæ potestatem negent, vel indulgentias inutiles dicant (1). Summus pontifex, universali pollens jurisdictione, indulgentias pro quocumque fidei plenarias aut partiales concedere potest. Episcopi vero, in alienius ecclesiæ consecratione possunt indulgentiam unius anni concedere; secus jus non habent, nisi in sua diocesi quadraginta dierum indulgentiam elargiendi. Hæc tamen quadraginta dierum indulgentia, si ab episcopo alicui pietatis operi modo prorsus indefinito fuerit applicata, potest toties acquiri, quoties opus præscriptum adimpleatur. Episcopus potest sua uti facultate tum per se, tum per clericum (puta vicarium generalem) specialiter ad hoc delegatum. Indulgentiæ ab episcopis concessæ defunctis applicabiles non sunt. Episcopus tamen mere titularis, sive *in partibus* vel *dimissionarius*, vel *coadjutor*, utpote sine jurisdictione, nequit indulgentias largiri. Archiepiscoporum autem jus circa indulgentias idem est ac jus episcoporum, sed hoc tamen præcellit privilegio ut possit ab eis exerceri in universa provincia, etiam extra visitationis tempus. Canonistæ non consonant in statuendo, utrum vicarii capitulares eadem polleant quoad indulgentias facultate, qua episcopi. Benedictus XIV stat pro negativa sententia. Dicamus hinc una cum sacra Concilii congregatione: *Vicarius capitularis se absteineat* (2). Ad præveniendum abus periculum, Tridentina synodus statuit præterea, neminem posse facultatem indulgentias applicandi a s. Sede sibi concessam adhibere, nisi postquam ex ordinarii testimonio facultatis authenticitas patefacta fuerit (3).

104. Quoad indulgentiarum perduractionem, si ad tempus concessæ sint, dilapso statuto tempore, cessant: tempus vero statuatur non ex promulgatione sed ex emissionem rescripti. Si vero indulgentiæ sint concessæ in perpetuum, perdurant donec

(1) Sess. XXV.

(2) Vide Bened. XVI *De synodo dioecesana*, lib. II, cap. 9.

(3) Sess. XXI, can. 9.

expresse non revocentur, neque per mortem concedentis extinguuntur: *decet concessum beneficium esse mansurum* (1). — Quod attinet indulgentiam localem et realem, sublato vel immutato loco aut re, etiam indulgentia, juxta communem opinionem, sustollitur. Ita si ecclesia profano tradatur usui, vel fere totaliter diruatur, indulgentias, quibus ditabatur, amittit. Aliter vero si per successivas restaurationes etiam totaliter innovetur; eadem enim moraliter remanet. Item rosarium indulgentiis ditatum eas servat, donec ipsummet maneat. Si pars amittatur, renovari potest; et si ita in integrum successive innovetur, indulgentias tamen sibi adnexas retinet: si, e contra, ita sit discissum vel dissutum, ut non nisi fragmenta vel grana supersint, tunc indulgentiis expoliatur. Amitteret ne easdem si servato granorum ordine, funiculus immutaretur? Minime, putat Gousset; rosarium enim adhuc esse videtur moraliter idem (2).

105. Rosaria, numismata (*medaglie*) et alia hujusmodi, amittunt ne indulgentias ipsis adnexas, si forte alteri concedantur, donentur, vendantur? Affirmative respondemus, si ea concedantur alteri, ut ipse indulgentiam lucretur, vel si donentur, aut vendantur, postquam pro nobismetipsis ea adhibuerimus. Hæc utitur severitate s. Sedes, ut pro iis rebus, quibus spirituales gratiæ adnectuntur, venerationem in animis inducat. Qui rosarium possidet indulgentia donatum, etiam si cum aliis illud recitet indulgentiam acquirit; at eam non acquirit is, cum quo recitatur, nisi rosarium adhibeatur, cui indulgentiæ dictæ s. *Birgittæ* adnexæ sint.

Animadvertimus autem, sanctam Sedem prohibere, ne imaginibus sive insculptis, sive pictis, neve crucibus, crucifixis, numismatibus, parvisque simulacris ex ferro, plumbo, stamno, aliave fragili materia conflatis indulgentiæ apponantur. Eadem ratione non sunt indulgentiis ditanda rosaria ex vitro confecta, nisi granorum vitrum valde durum et solidum sit (3).

(1) *Regul. XVI in Sexto.*

(2) Devie, episcopus Bellovacensis, *Rituel de Bellay*, tom. I.

(3) *Ibidem.*

§ 2. De dispositionibus ad indulgentias acquirendas.

106. Dispositiones generales et necessariae ad indulgentias acquirendas tres enumerantur: intentio, status gratiae, et operum praeceptorum persolutio. Primo requiritur intentio, eaque actualis vel saltem virtualis; habitualis enim vel interpretativa non sufficit. Interest ergo quotidie, in matutinis precibus, intentionem renovare omnes lucrandi indulgentias cuique operi, quod in die acturi simus, adnexas. Requiritur secundo gratiae status. Cum enim indulgentia non auferat neque culpam, neque æternam peccati poenam, nequit applicari, nisi iis, qui Dei amicitia jam gaudeant. Hinc, ut quis plenariam indulgentiam adipiscatur, requiritur absolute ut tum veniam omnium peccatorum lethaliū et venialium sit consecutus, tum nullum cuivis vel levissimo etiam peccato affectum retineat: si aliter sit, indulgentia plenaria non applicatur nisi partialiter, plus autem minusve, juxta dispositionis gradum. Stricte tamen non requiritur, ut omnia quæ ad indulgentiam præscripta sunt, in statu gratiae adimpleantur; sed sufficit quod reconciliatio fiat antequam postremum opus compleatur. Tertio denique accurate et eo modo quo præscribuntur, adimplenda sunt ea omnia quæ per *bullam* vel *brevem* concessionis imponantur; uti *flexis genibus, signo campanæ dato: tali die, vel hora: contritione concepta: confessione peracta: sumpta Eucharistia: facta oratione pro pace inter principes christianos, pro schismatum et hæresum extirpatione, pro s. Ecclesiæ exaltatione, vel juxta mentem summi pontificis*, etc. Quum indulgentia omnino pendeat ex voluntate concedentis, tum tenendum est hoc axioma: *verba tantum valent, quantum sonant*; non tamen prætermisso altero *favores sunt ampliandi*; quod sponte et rationabiliter se offert adhibendum in indulgentiarum interpretatione, quas sane *favores* nemo non appellabit.

107. Quando confessio præscribitur ut opus ad indulgentiam essentielle, sit ex hoc necessaria etiam iis, qui venialia tantum patnaverint. At, juxta decretum Congregationis indulgentiarum (9 decembris 1663) ii, qui de more semel in hebdomada confiteri solent, possunt quascumque etiam plenarias adipisci indulgentias, quacumque die decurrant, quin teneantur pro singulis iterum confiteri: dummodo eo temporis puncto quo sibi indulgentias applicant, non sint lethali culpa fœdati. Excipitur indal-

gentia jubilæi, vel quæ in forma jubilæi conceditur. Die autem 12 junii 1822 eadem Congregatio decretum dedit, quo iis, qui semel in hebdomada confitendi morem non habent, permittit tamen ut confessio inter octo dies solemnitati præcurrentes ad eam adipiscendam sufficiens habeatur; si reliquæ statutaræ conditiones adimpleantur, neque post confessionem lethali culpa conscientia commaculata fuerit. Sed hujusmodi decretum nil immutat relate ad indulgentias in forma jubilæi concessas. Cum autem superius jam dixerimus, confiteri oportere quando rescriptum indulgentiam concedens, confessionem imponit, etsi confitenda non habeantur nisi venialia, sit etiam quæstio num necesse sit in hoc casu ut ad indulgentiam consequendam absolutio obtineatur? Non idem sentiunt doctores: tutius hinc erit absque dubio omnes absolutione donare, qui satis dispositi ad poenitentiae tribunal accedant.

Quoad Eucharistiam, quæ fere semper ad indulgentiam plenariam requiritur, in vigilia item, ac die solemnitatis indulgentia exornata ad libitum sumi potest. Ita statutum præcitato decreto Congregationis indulgentiarum dato die 12 junii 1822.

108. Ad indulgentiam acquirendam, nialiter statuat pontificium indultum, non sufficit præscripta opera ponere, quæ jam e diversa causa perficere tenemur. Hinc, si ad indulgentiam exigatur jejunium, ad hanc adipiscendam non valet jejunium jam ex lege ecclesiastica præscriptum, uti quadragesimæ, vigiliæ, quatuor temporum etc. Eadem de causa non sufficiunt preces, quæ (uti divinum officium pro iis qui sacris in ordinibus sint constituti) jam ex alio munere fuerint recitandæ.

Ad nos autem non pertinet diversas singillatim expendere indulgentias, quas Ecclesia fidelibus suis concedere solet. Qui velit talia dignoscere, consulat opera hunc in finem peculiariter exarata (1).

Preces autem, quibus indulgentia adnectitur, recitandæ sunt tum spiritu et corde tum etiam ore et voce, Deoque ad finem in apostolico rescripto declaratum offerendæ. Si finis non sit determinatus, vel si memoriæ non subveniat, sufficiet orationem perficere juxta intentionem illius qui indulgentiam dederit. Si verò preces non sint specificæ statutaræ, uniuscujusque pietati li-

(1) Commendabile valde est opus Rev. D. D. Bouvier episcopi Cænomaniensis, *Traité des Indulgences*, par Mgr Bouvier, vol. in-12, atque etiam *Manuel des principales Dévotions et Confréries aux quelles sont attachées des Indulgences* etc. par M. l'abbé Giraud etc. Adsunt etiam similia opera italica lingua exarata, inter quæ fidem præcipue meretur ea *Indulgentiarum Collectio*, quæ Romæ cusa est, ad cujus normam etiam Modæliæ recens editio cusa fuit.

bere permittuntur. Communius autem theologi asserunt, genibus flexis esse recitandas, si possibile sit.

Ad consuetas consequendas indulgentias crucibus, numismatibus, rosariis adnexas per eum, qui a summo pontifice facultatem retulerit talia benedicendi, requiritur, ut, quando fiunt preces, ea vel sub oculos, vel super personam vel saltem in cubiculo habeantur: si vero sit rosarium indulgentiis s. Birgittæ donatum, oportet eum manibus tenere et, dum preces dicuntur, ejus grana digitis pervolvere.

109. Potest ne quis pluries in die eandem indulgentiam obtinere? Potest quis utique pluries in die eandem obtinere indulgentiam partialem quæ sit adnexa operibus determinatis, ut actibus fidei, spei et charitatis, et aliis hujusmodi: tum item si indulgentia concedatur ex cujusvis ecclesiæ visitatione non statuto die, et communiter hisce verbis expressa, *omnibus iis qui talem visitaverint ecclesiam*; toties eodem die acquiritur indulgentia quoties fiat visitatio: aliter vero, si visitatio alligata sit tali, vel illi diei determinato, ut diei festo patroni ecclesiæ. — Possunt item pluries indulgentiæ et plenariæ una die acquiri, etsi pro unaquaque præscripta sit eucharistiæ sumptio; dummodo tamen ea die communio sumatur, et cætera imposita opera adimpleantur, uti declaratum fuit decreto Congregationis indulgentiarum, 10 maj 1841. Tunc una, vel plures, vel etiam omnes illæ indulgentiæ, si defunctis sint applicabiles, iis applicari possunt.

§ 3. De jubilæo.

110. Inter plenarias indulgentias potiorelem solemniolemque locum tenet jubilæus. Habetur jubilæus *ordinarius* et *extraordinarius*; ordinarius quoque vigesimo quinto anno Romæ recurrit, et extenditur ad integrum annum; quo elapso pontifex eundem per bullam universæ catholicæ Ecclesiæ concedit. *Extraordinarius* vero est plenaria indulgentia peculiaribus circumstantiis provocata, quales sunt electio novi summi pontificis, publicæ alicujus calamitatis, vel persecutionis in aliquo regno sævientiis ratio, etc.

Ad consequendam indulgentiam jubilæi omnia præscripta, ut pro cæteris indulgentiis, adimpleantur oportet, juxta summi pontificis intensionem et vota. Jamvero præcipua opera quibus gratia jubilæi consueto adnectitur, hæc sunt: confessio, eucharistiæ sumptio et visitatio ecclesiarum a pontifice, vel episcopo designatarum.

Quando bulla refert clausulam *rite confessus*, sacramentalis

confessio est absolute necessaria, etiam iis, qui venialibus tantum obstringuntur; hinc nisi confessionem peragant, jubilæi gratiam non consequuntur. Patet item evidenter, indulgentiam non posse acquiri per confessionem sacrilegam. Cæterum est indifferens, quod confessio fiat initio, vel decursu vel exitu jubilæi; dummodo inter temporis spatium ad jubilæum præscriptum fiat, et status gratiæ possideatur, quando imposita opera compleantur, quando nempe indulgentia applicatur. Attamen, utilius esset omnia imperata opera in statu gratiæ implere, et hinc si peccatum lethale conscientiam obruat, a confessione initium sumere: id parochi fidelibus suadeant, non tamen imponant.

111. Qui paschalem communionem sumere debeat, et eodem fere tempore jubilæum consequi possit et velit, tenetur ne bis confessionem perficere? Putamus satis esse si una tantum fiat confessio cum intentione jubilæi consequendi: etenim vel ipse se lethalis culpæ reum dignoscit, vel non: si hoc secundum, sufficit confessio pro jubilæo, cum non adsit necessitas confessionis pro paschali communione: si illud primum, cum per confessionem jubilæi jam facta sit Deo reconciliato, non amplius confessione egemus ad paschalem communionem; nihil vero obstat quod semel pro paschali præcepto et iterum pro jubilæo SS. Eucharistiam sumamus. At si quis ne semel quidem in anno pœnitentiæ tribunal adierit? Idem rursus respondemus cum emin. Goussel quoad eum, qui se lethali culpa post ultimam confessionem non inquinasse prudenter confidat: annualis enim confessio, uti superius demonstravimus (1), non obligat eos qui se non nisi venialis culpæ reos dignoscant. At si quis grave patriverit scelus, æque a duplicis confessionis obligatione eum dispensandum credimus; est enim infirmus, qui, semel sumpto salutari lavacro, jam non eget medicamine, cum salutem jam adeptus sit; hinc Lateranensis concilii præceptum, sublato fine, ad quem intendit, vim obligandi amittit, nec amplius quis tenetur tale decretum ad applicationem traducere.

112. At non item de communione, uti de confessione: dicendum nempe una tantum communione satis non fieri tum paschali præcepto, tum conditioni ad jubilæum præscriptæ: docet enim Benedictus XIV (2), non posse ad indulgentiam valere opus, quod altero titulo est exhibendum; et dum confessionis præceptum non obstringit nisi lethali culpa affectos, communio e contrario

(1) Vide num. 63 hujus cap.

(2) Constit. *Inter præteritos*.

omnibus fidelibus imperatur. Hinc, anno 1826, reverend.^o archiepiscopo Parisiensi, de Quelen, qui circa hanc quæstionem sanctam Sedem consuluerat, responsum fuit, *communione paschalem, et communionem jubilæi duas esse obligationes differentes, quæ una tantum communionem adimpleri non possunt* (1).

Ecclesiarum visitatio, pietatis sensibus et alicui juxta pontificis mentem orationi consociari debet. Si bulla nil statuit circa temporis spatium, quo in unaquaque statione orandum sit, oratio, utpote brevis, sufficiet, dummodo tamen oratio appellari possit. Simplex jaculatoria recte non sufficeret: at unum *Pater* vel *Ave*, vel quævis hujusmodi oratio, statutam conditionem procul dubio adimpleret. Si vero bulla *per aliquod temporis spatium* orandum imponat, quinque *Pater* et *Ave*, aut quamvis hujus circiter durationis orationem recitando, ex communi sententia præscriptum adimpletur.

Quoad eleemosynas et jejunia, quæ in jubilæo extraordinario imponi solent, præscripta servantur: neque confessarii in alia opera commutationem concedere posse præsumant, nisi expresse ad hoc auctoritatem a pontifice obtinuerint.

113. Pontificiæ Constitutiones sive *Bullæ* de publicatione jubilæi plura pro confessariis, sive potius pro fidelibus privilegia et prærogativas decernunt. 1.º Fideles cujusque ætatis, sexus, conditionis, facultate donantur confessarium sibi eligendi inter omnes sacerdotes regulares vel sæculares, dummodo sint ad confessionem probati in ea dicecesi, in qua facienda sit confessio. Idem privilegium monialibus earumque novitiis conceditur, dummodo tamen eligant inter eos qui ad confessiones monialium excipiendas approbati sunt. 2.º Quivis confessor approbatus eos omnes, qui ut jubilæum assequantur, ipsum adeant ad confitendum, absolvere potest ab excommunicatione, suspensione, cæterisque ecclesiasticis censuris, sive a jure, sive a superiore et quacumque ex causa latis, etsi ordinariis vel sanctæ Sedi reservatis; tum etiam absolvere potest ab omni quocumque peccato, etsi gravissimo et reservato. Duo tantum excipiuntur casus: primus est, si quis censuris sit affectus ob injuriam in alterum patratam, et fuerit ab hoc denunciatus, uti censura affectus; qui tamen et ipse absolvi poterit, si priusquam jubilæus concludatur, justitiæ obligationes persolvat. Altera exceptio hisce statuitur: « Sacerdos conscius alicujus peccati contra castitatem
• exterius commissi, numquam suam complicem absolvere po-

(1) Vide *Ami de la Religion*, num. 2214.

« test in quovis jubilæo, excepto solo mortis articulo, deficiente
 « alio sacerdote (1) » — 3.º Confessarii possunt ab irregulari-
 tatibus occultis e censurarum violatione provenientiibus dispen-
 sare ad hoc, ut sacræ functiones exercentur, vel ut superior
 ordo assumatur. At hæc tantum, non alia irregularitas, simplici-
 bus confessariis causa jubilæi auferenda conceditur (2). — 4.º
 Auctoritate pollent vota simplicia commutandi, exceptis tamen
 votis perpetuæ chastitatis, et religionis ingrediendæ. Possunt au-
 tem et hæc commutare, in iis omnibus casibus, in quibus re-
 servatio ad ordinarium spectat. Ne tamen confundatur commu-
 tatio cum absoluta dispensatione. — Excipiuntur etiam vota in fa-
 vorem tertii emissa et ab hoc jam acceptata, quæ certe quilibet
 confessor commutare nequit.

114. In anno sancto, quo nempe Romæ ordinarius jubilæus
 celebratur, indulgentiæ concessæ a summo pontifice in cæteris
 orbis catholici partibus generice suspenduntur. Non tamen sus-
 penduntur illæ quas ex jure ordinario concedunt episcopi:
 neque item (uti ex postremis jubilæi Bullis desumitur) suspen-
 duntur indulgentiæ in articulo mortis, neque *quadraginta ho-*
rarum, neque altaribus *privilegiatis* ad suffragium defunctorum
 adnexæ, neque iis concessæ, qui precem *Angelus Domini* reci-
 tant, vel qui sacrum viaticum infirmis delatum facibus concomi-
 tantur, vel ad concomitandum mittunt; immo aliæ quoque dantur
 exceptiones. Cæterum Benedictus XIV omnes indulgentias pro
 viventibus, durante anno sancto, suspensas, defunctorum suffragio
 applicabiles declaraverat: quod et Leo XII concessit.

ARTICULUS VI.

De absolutione.

115. Absolutio sacramentalis est sententia qua sacramenti mi-
 nister peccata poenitenti remittit. Confessarii ministerium non
 consistit in hoc tantum, ut declaret, peccata esse remissa: sed
 sententia, quam ipse fert, est actus judicialis, veraque sententia,
 quæ reum absolvit, quæque per se remissionem peccatorum ope-
 ratur (3). Formula absolutionis quæ in Ecclesia latina adhibe-

(1) Bened. XIV, bull. *Convocatis*.

(2) *Ibid.*

(3) Conc. Trid., sess. XXIV, can. 9.

tur, hæc est : *Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Verbum *ego* non requiritur necessario, cum satis significetur per verbum *absolvo* ; immo per hoc exprimuntur etiam alia verba *a peccatis tuis* ; necessario enim verbum *absolvo* ad peccata refertur. Denique nec invocatio SS. Trinitatis ita est in sacramento pœnitentiæ necessaria, ac in baptismo : Christus enim non jussit absolvere in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, ut jussit baptizare *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*. Verba igitur unice essentialia in formula sacramenti pœnitentiæ hæc sunt : *te absolvo* ; uti communiter opinantur theologi et docet catechismus Concilii Tridentini (1). Verbum autem *te* nequit omitti, nisi verbo *absolvo* hæc alia addantur, *a peccatis tuis*. Cæterum juxta communem sententiam non posset a lethali culpa excusari, qui etiam absque contemptu et absque scandalo, consulto tamen omitteret verba *a peccatis tuis*, quæ nonnulli ad formulam sacramentalem necessaria putant ; excusandus vero, qui ex inconsiderantia omitteret. Peccaret etiam, juxta probabiliorē sententiam, qui consulto omitteret verba *in nomine Patris*, etc., quia ab Ecclesiæ praxi recederet ; peccaret tamen venialiter, ut theologi communiter docent (2).

116. Licet ne aliquando absolvere sub conditione ? Distingue conditiones *de præterito*, *de præsentī* et *de futuro*. Conditio *de futuro* nullum facit sacramentum : at conditio *de præterito* vel *de præsentī* valide apponi potest, et etiam licite, si adsit justa causa, ut docet s. Alphonsus innixus communi doctorum sententiæ :

« Quæstioni utrum licitum sit absolvere sub conditione *de præsentī* vel *de præterito*, respondeo affirmative cum communi doctorum contra aliquos, dummodo adsit justa causa, nempe
 « si negata absolutione, notabile detrimentum immineret animæ
 « pœnitenti (3) ». Cum revera sacramenta instituta sint *propter homines*, tum ratio utilitatis vel damni, quod e confessarii agendi modo pœnitenti obvenire potest, necessario perpendenda est, ut ex ea probe statuatur utrum absolutio concedenda sit an differenda.

Absolvitur vero sub conditione, *si non accepisti absolutionem*, pœnitens, cui, cum confessionem peregerit, dubitetur, an data sit absolutio : absolvitur sub conditione *si vivis homo*, de quo dubitetur, utrum adhuc vivat : absolvitur sub conditione, *si co-*

(1) *De Pœnit. sacram.*, § 19.

Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 430.

Ibid., num. 341.

pax es, puer de quo dubitetur, an sit reus lethalis culpæ, et naturaliter capax sacramenti suscipiendi, videlicet, an sufficienti rationis usu gaudeat, ut possit lethaliter in Deum delinquere, et absolutionem recipere. Idem dicas de eo, qui dementia non completa distineatur. Etsi enim in hisce casibus pœnitens non exhibeat materiam, nisi dubiam, potest tamen absolvi sub conditione, tum ne privetur gratia sacramentali, tum ut amoveatur ab eo periculum, ne forte maneat in lethali peccato (1). Denique absolviitur sub conditione, si *es dispositus*, qui cum in mortis agone versetur, nonnisi dubia proferat pœnitentiæ signa. At eadem conditio adhiberi ne potest extra mortis periculum pro quocumque pœnitente, de cujus dispositionibus dubitetur? Plures theologi affirmative sentiunt (2). At cum s. Alphonso putat Gousset, hanc formulam conditionatam non esse adhibendam, nisi pro iis, qui in mortis discrimine sint constituti, et pro iis, de quibus timeatur, ne si iis denegetur absolutio, animo nimis cadant et a sacramentis abstineant. « Dico, non posse absolvi sub conditione peccatorem recidivum in culpas lethales, qui non probetur dispositus per signa extraordinaria, nisi esset in periculo mortis, vel nisi (excipit Schilder, Croix) prudenter timeatur, quod peccator ille non amplius ad confessionem redibit, et in peccatis suis tabescat (3) ».

147. Verumtamen nonne nimis conceditur, cum asseritur, pœnitentem, de cujus dispositionibus dubitatur, absolvi posse sub conditione hac una de causa, quod timeatur ne in posterum ad sacrum tribunal sit reversurus? Non ita existimandum; cum enim sacramentum pœnitentiæ institutum sit ad nostram salutem, et hinc salus nostra sit primus ac præcipuus ejus finis, tum longe recederet a spiritu ejus institutionis qui putaret illud esse denegandum peccatori, quum ex actualibus ejus dispositionibus judicari potest, utilius ei esse recipere absolutionem licet nullam, quam denegationem, propter quam forte in perpetuum recessu-

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 432.

(2) Bertheaux, theologus gallicus, cujus *Règle du confesseur prudent et pieux* post sextodecimam editionem latine translata fuit ab Alarico Schwartz, religioso s. Benedicti e monasterio Heremitarum (*Einsiedlen*); Patritius Sporer, ord. s. Francisci defunctor, mortuus initio Sæc. XVIII; Beniaminus Elbel, qui Salzburgi theologiam docebat anno 1735; Reiffenstuel, ex ordine minorum S. Francisci; P. Mazzotta, soc. Jesu, neapolitanus, vita functus anno 1748; Joannes Benter, ejusdem Societ., doctor et professor in universitate Trevirensi anno 1746; Nussle, professor in collegio Soluturnensi, in sua *Theologia moralis*, edita anno 1824, cum approbatione coadjutoris episcopi Basilænsis, etc. etc.

(3) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 432.

rus est ab unica salutis tabula illi relicta. Si indulgentia cum tali pœnitente adhibeatur, sperare licet, quod in propositis adhuc modo debilibus sit permansurus, ita ut paulatim ad meliora consilia, et ad certam perfectamque conversionem animum inflectat. Ita absolutionem ei concedendo, ejus bono, salutique consulitur; concedendo autem sub conditione, consulitur etiam reverentiæ sacramento debitæ: « Conditio, justa causa accedente, omnem reparat reverentiam sacramenti (1) ». Conditio autem non est necessario exprimenda; sed sufficit si mentaliter et tacite apponatur.

148. Rursus Opstraetus, Steyaert, Du Jardin, Petrus Dens, Gaspard et Van-Roy, noti omnes, uti ad severiores sententias propendentes, consentiunt tamen posse, extra ipsum mortis periculum, etiam absque conditione absolvi pœnitentem, qui dispositiones dubias præferat, si adsit ratio timendi, ne absolutionis denegatio ita eum animo deprimat, ut ad confessionem non amplius sit reversurus, vel ne eum in tentationem inducat hæresis amplectendæ, vel ne ei adstruat magni criminis occasionem, aut prætextum revertendi ad confessarium, qui ex imperitia vel negligentia sineret eum in peccato perseverare. Petrus Dens postquam statuerit in dubio esse absolvendum tum militem, qui ad pugnam iturus est, tum viatorem, qui sit fortunatum mare transfretaturus, tum mulierem, cito parituram, cujus partus esse solent periculosi, hæc subdit: « Similem absolventi (pœnitentem dubie dispositum) necessitatem gravem admittunt Steyaert, Du Jardin, Gaspard, quando alias timetur pœnitentis desperatio, transitus ad hæreticos, aut simile grave damnum spirituale pœnitentis, v. gr., relapsus ex pusillanimitate in graviora delicta. Addit Catechismus Romanus, quando funde verendum est, ne semel dimissi amplius non redeant ad ullum confessarium... Du Jardin cum Van-Roy adjungunt, quod si talis pœnitens (dubie dispositus) revera ex imperitia et negligentia præcedentis confessarii in peccatis perseveret, et jam hujus prudentis confessarii monita et remedia contra peccata fidenter acceptet cum spe perseverandi apud confessarium, si absolvatur, sufficiens videatur necessitas impertiendi absolutionem, si alias videatur iterum reversurus ad imperitum, et in peccatis perseveraturus. Hæc praxis nonnumquam pastoribus utilis, ut oves errantes reducant (2) ».

(1) S. Alphons., *Theol. mor.*, lib. VI, num. 28.

(2) Petrus Dens professor theologiæ et superior in seminario archiepiscopali Mecliniæ. — *De sacram. Pœnit.*, tom. II, num. 457.

Opstraetus non minus explicitus est: « Similis necessitas (in qua per accidens aliquando utile est pœnitenti dubie disposito si absolvatur) esse potest in eo, qui, negata absolutione, odium concepturus sit adversus suum pastorem et veritatem, iturus ad peiores, numquam convertendus, etc.; absolutione autem accepta, paulatim ad certam conversionem adducendus. Per accidens item aliquando fit, ut sit utile Ecclesiæ pœnitentem dubie tantum dispositum absolvi, perniciosum vero non absolvi; ut si pœnitens sit magnæ auctoritatis in provincia, urbe, pago, parœcia, vel communitate; qui si absolvatur, plures alios ad bonum trahet; si non absolvatur, a bono avertet (1) ».

Possemus etiam proferre theologiam Guillelmi Herinx episcopi Yprensis, qui mortuus est anno 1684; et insuper opus, cui titulus *Instructio practica pro sacramento pœnitentiæ fideliter administrando*, quod suo clero tradebat episcopus Nerniæ Nicolaus a Terzago, Benedicti XIV prælatus domesticus, et pontificio solio assistens, quod opus validatur etiam approbatione duorum romanorum doctorum, quorum alter, plurium congregationum consultor, declarat se in eo reperisse doctrinam *omnino puram* solidamque eruditionem, peridoneam ad presbyteros aptandos ad pœnitentiæ sacramentum fideliter et prudenter administrandum (2). Ne ultra nostri operis fines procedamus, omittimus referre difficultates quæ sententiæ modo probatæ objici possent; quas satis superque aliis scriptis em. Gousset jam dissolvit (3).

119. Occurrit hic etiam quæstio: Qui in dubio, idest conditionatam absolutionem retulit, poterit ne ad sacrum convivium accedere? Si dubium provenit e non satis certo rationis usu, ex. gr., in puero vel semiamenti, jam per se patet, non esse concedendam communionem. Pœnitentes autem, qui dubie dispositi absolutionem receperint, haudquaquam hortandi sunt ad Eucharistiam sumendam; hortandi immo, intra prudentiæ fines, ut communionem dif-

(1) Joannes Opstraet theologiæ professor in sem. Mecliniensi, in opere *Pastor bonus*, part. V, cap. 6, § 7. — Vide et Thom. du Jardio, dominicanum, et doctorem Lovanii *De officio sacerdotis in sacram. Pœnit.*, part. 1, sec. 4, § 1, quod opus noviter editum anno 1851 approbationem retulit vicarii generalis archiepiscopi Mecliniensis: — Martinum Steyaert, lectorem theologiæ, et canonicum Lovanii, *Theol. mor.* — P. Gaspard carmelitanum, et professorem theologiæ, *Bona praxis confessoriorum*, — Leonardum Van-Roy de ordine s. Augustini, *Theologia moralis*, etc.

(2) *Istruzione pratica sulla fedele amministrazione del sacramento della penitenza*, Roma, 1751. — Vide et Gormartz professorem in collegio romano, *Cursum Theologicum*; et Dicastillo, doctorem Toleti, *De Sacramentis*, etc. etc.

(3) Vide opus *La justification de la Théologie morale de s. Alphonse de Li-guori*, et litteras, quas ipse Gousset de eadem edidit Vesuntii.

ferant, seque per alteram confessionem diligentius disponant. At si pœnitens, se existimans in Dei gratiam satis restitutum per absolutionem a confessario concessam, Eucharistiam sumere velit, sive ob periculum instans, sive ut filiis exemplo præeat, sive ad reparandum scandalum per diuturnam a sacramentis alienationem populo oblatum; vel si timendum sit, ne, si a communione avertatur, animum nimis despondeat, rite opinatur emin. Gousset tunc *permitteri* posse, ut ad sacram mensam accedat. Ita enim agendo, pœnitentis bono consulitur, idque eligitur quod, dum melius tutiusque ejus saluti providet, congruentius etiam præcipuo sacramentorum fini consonat. Esto quidem, quod pœnitens non sit revera a suis peccatis absolutus; cum tamen, ut supponitur, bonæ sit fidei, et se statum gratiæ possidere existimet, si ad sacram mensam accedat cum attritione, communio effectum suum sortitur; gratiam nempe ei communicans, ipsamet per se a peccatis eum liberabit, ut communiter theologi docent. Effectui enim sacramenti, ait optime Collet (1), non peccatum obstat, sed affectus ad lethale peccatum. — Si vero pœnitens ad communionem accedat absque attritione, quam necessariam minime putat, ex hoc ipso quod existimat se statum gratiæ possidere, tunc ejus communio erit utique *nulla* quoad effectum, sed non *sacrilega*: nequit enim dici de eo, quod *sibi conscius sit peccati mortalis*.

ARTICULUS VII.

De sacramenti pœnitentiæ ministro.

120. Plura dicenda occurrunt relate ad sacramentalis pœnitentiæ ministrum; attamen hic agimus tantum de eo quod in ministro requiritur ad validam hujus sacramenti administrationem, idest de potestate ei necessaria, ac deinde de casuum reservatione, tamquam coarctatione istius potestatis, atque occasionaliter adjiciemus brevem explanationem casuum in Mediolanensi Archidiecési reservatorum.

(1) Vide in tractatu *de sacramentis in genere*, num. 22.

§ 1. *De potestate pœnitentiæ ministro necessaria.*

121. Minister sacramenti pœnitentiæ duplici pollere debet potestate, *ordinis* nempe et *jurisdictionis*. Illam sacerdos adipiscitur in ipsa ordinatione, hanc vero tunc obtinet, cum ei conceditur facultas potestatem ordinis in hanc vel illam personam exercendi. Potestas ordinis eadem est in cunctis presbyteris, quia unum est sacerdotium: potestas vero jurisdictionis gradus admittit, et plus minusve extendi potest, ex eo quod pro applicatione ab ordine hierarchico et ab Ecclesiæ legibus pendet. Jammodo potestas ordinis absolute necessaria est ad pœnitentiæ administrationem: hinc tantummodo episcopi et presbyteri jure gaudent peccata remittendi (1). At insuper ministri hujusce sacramenti ad valide absolvendum egent etiam potestate jurisdictionis. Enimvero absolutio conceditur ad modum sententiæ; sententia autem in ordine judiciario ferri nequit, nisi de iis, qui subsint potestati illius, qui sententiam ipsam pronunciat. Ita Concilium Tridentinum: « Quoniam igitur natura et ratio judicii illud
 • exposcit, ut sententia in subditos dumtaxat feratur, persuasum
 • semper in Ecclesia Dei fuit, et verissimum esse synodus hæc
 • confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere,
 • quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut sub-
 • delegatam non habet jurisdictionem (2) ».

122. Jurisdictio vero, ut ipsum Concilium refert, alia est *ordinaria*, alia *delegata*: ordinaria dicitur, quæ habetur vi tituli, beneficii, aut officii, cui animarum cura adnectatur; delegata ea est, quæ peculiari mandato conceditur a superiore, qui jus habet eam impertiendi. Ordinaria jurisdictione ad confessiones excipiendas gaudent, summus pontifex in Ecclesia universa, episcopus in sua diocesi, et prælati ordinum religiosorum, qui ordinarii jurisdictioni non subsunt, pro sui ordinis religiosis. Est autem regula generalis, quod omnes qui gaudent ordinaria jurisdictione, possint et delegare; attamen Concilium Tridentinum animadvertens, hujusmodi facultatem tot presbyteris commissam in praxi pergraves inducere abusiones, hæc decrevit: « Quam-
 • vis presbyteri in sua ordinatione a peccatis absolvendi pote-
 • statem accipiant, decernit tamen sancta synodus, nullum, etiam

(1) Concil. Trid., sess. XIV, can. 10.

(2) *Ibid.*, cap. 7.

• regularem, posse confessiones sæcularium, etiam sacerdotum, • audire, nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium, aut ab episcopis per examen, si illis videbitur esse • necessarium, aut alias idoneus judicetur, et approbationem, quæ • gratis detur, oblineat: privilegiis et consuetudinè quacumque • etiam immemorabili non obstantibus (1) ». Approbatio, quam concilium exigit, non est quidem delegatio, sed testimonium de subjecti idoneitate, quod istud aptum faciat ut delegari possit. Quapropter, presbyter, qui sit tantum approbatus ab episcopo, quin sit etiam ab eodem vel a parocho vel a pontifice delegatus, nulla gauderet potestate; at cum in actuali disciplina episcopus pro eodem tempore et approbet et deleget, tum parochorum jus extra usum positum est. Insuper ex hoc factum est, ut sit indulta consuetudo simul confundendi approbationem et delegationem, et appellandi presbyterum *approbatum*, qui ab episcopo facultatem obtinuerit confessiones excipiendi.

123. Confessio, quæ fiat apud presbyterum non approbatum, non modo est illicita, sed etiam nulla, etsi episcopus eum presbyterum absque causa examinare renuerit, vel cum eum satis idoneum reperierit, approbationem tamen denegaverit. Alexander VII hanc damnavit propositionem: « Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confitetur regulari episcopo præsentato, sed • ab eo injuste reprobato (2) ».

Certum est etiam episcopum posse suam approbationem quibusdam casibus, temporibus, locis, personisve circumscribere ac contrahere, et etiam ad libitum revocare; quod tamen absque titulo facere non decet. Idem pontifex Alexander VII hanc etiam propositionem damnavit: « Non possunt episcopi limitare seu • restringere approbationes, quas regularibus concedunt ad confessiones audiendas, neque ulla ex causa revocare (3) ».

Animadvertendum autem est, clausulam *de consensu parochorum, rectorum, etc.*, non ita inducere necessitatem hujusce consensus ut ejus defectus irritum faciat pœnitentiæ sacramentum, nisi episcopus eum expresse exigat tamquam conditionem *sine qua non* (adhibeat nempe formulam taxativam et exclusivam, ut: *in plebe tantum, in parœcia tantum, etc.*). Ea vero clausula ideo apponitur approbationibus, quia minime decet presbyterum, absque parochi consensu, ullum in aliqua ecclesia officium exercere.

(1) Sess. XXIII, de Reform., cap. 15.

(2) Decret. 24 sept. 1665.

(3) Decret. 30 jan. 1659.

124. Ad valide absolvendum non sufficit, quod presbyter certo sciat episcopum facultatem fore collaturum, si peteretur: aliud enim est quod episcopus sit eam *daturus*; aliud quod revera *deriderit*. Simplex ergo præsumptio non sufficit; at si tales intersint circumstantiæ, ex quibus satis aperte pateat, episcopum in casu tali facultatem revera concedere, tunc absolutio valida est. Non enim necesse est, ut episcopi approbatio sit per scripta aut verba expressa prolata; sed satis constare potest ex agendi vel loquendi modis ab ipso quibusdam in circumstantiis adhibitis: immo etiam ipso silentio interdum approbatio tacite concedi potest; quod sane accideret si episcopus sciens, quamdam consuetudinem in sua diœcesi locum obtinere, non obstat, neque conqueratur.

125. Presbyter approbatus ad confessiones in una diœcesi excipiendas, non censetur approbatus in altera; cum enim episcopus jurisdictione non gaudeat, nisi pro sua diœcesi, facultates concedere nequit in aliena diœcesi exercendas. Immo etiam parochus non licet confessiones excipere in aliena parœcia, nisi vi legitimæ consuetudinis, aut specialis facultatis ab ordinario concessæ approbationem retulerit pro universa diœcesi, vel pro quibusdam aliis parœciis, præter suam. At vero presbytero approbato pro quadam diœcesi vel parœcia, licet ne absolvere fideles alterius diœcesis vel parœciæ, qui ad suum tribunal accedant? Indubium est, quemvis sacerdotem ad confessiones excipiendas etiam cum jurisdictione tantum delegata approbatum, posse absolvere viatores, peregrinos, et vagos qui ad suum tribunal accedant, ac posse immo idem in quoscunque fideles etsi diœcesi et parœciæ extraneos. Christianus enim, quocumque pervenerit, jus habet fruendi iis reconciliationis mediis, quæ ibi parata inveniat. Insuper si id non liceret, confessarius teneretur pœnitentes interrogare, an suæ sint diœcesis vel parœciæ: quod tamen et nulla præscribitur lege, et praxi universali contrarium videtur, et nimis grave esset confessario item ac pœnitentibus, quorum nonnulli optant se omnino incognitos servare. « Hoc ipso, quod quis vult
 « confiteri in aliquo loco, quoad hoc subditus fit ordinarii illius: vel
 « saltem hoc valet ex consensu universali, sive conniventia episcoporum, a quibus data præsumitur jurisdictio erga proprias oves,
 « ob bonum ipsarum, cuique sacerdoti approbato ab episcopo,
 « ubi confessio fit (1) ». Hoc principium generice obtinet. Plu-

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 569. Vide et Devie episcopum Bellovac. in sua præcitata commentatione Ritualis Bellovacensis, tom. I, part 3, tit. 3, sec. 1.

res tamen theologi excipiunt 1.º tempus paschale, quo perdurante, ajunt teneri fideles omnes apud suum parochum confessionem peragere, nisi facultatem retulerint adeundi alium sacerdotem; 2.º casum quo fidelis, quicumque sit, a propria parocia discedat hoc uno fine ut alibi confiteatur: tunc enim putant hunc fidelem agere in fraudem legis. At vero prima exceptio non tenet ex eo quod nulla adsit obligatio confessionem paschali tempore agendi, ut præceptum annuæ confessionis adimpleatur (1). Attamen ad omnes effugiendas difficultates, parochi et confessarii se ad diœcesis statuta accommodabunt. Altera vero exceptio nec ipsa videtur validioribus inniti argumentis; non enim fraudis reus habendus est qui utitur suo jure, jure nempe consuetudine generali sancito. Pontifex Clemens X ab hoc uno poenitentes prohibet, ne scilicet alienam diœcesim petant, ut ibi *in fraudem reservationis* confiteantur peccata, quæ in propria diœcesi reservationi subsunt, non vero in aliena.

126. Licet ne presbytero excipere ad confessionem in aliena diœcesi fideles illius diœcesis, pro qua approbationem tenet? Jurisdictio nempe, quam habet in quosdam fideles, ubique ne eum comitatur? Theologi communiter distinguunt inter eos qui tenent jurisdictionem ordinariam, et qui delegatam tantum. Illi, ut episcopi et parochi, et probabiliter etiam rectores ecclesiarum succursalium, quales in Galliis existunt, quique inibi vocantur vicarii, probabilius vero vicarii generales fidelium subditorum confessiones ubique excipere possunt: at non item dicendum de presbyteris, qui habeant tantum jurisdictionem delegatam; quibus, juxta communio rem sententiam, non licet jurisdictionem exercere nisi in diœcesi, pro qua approbationem retulerint. Cardinales vero, episcopi, cæterique prælati privilegio fruenter, possunt ubique sibi confessarium seligere inter presbyteros ab ordinario approbatos. Episcopis immo et cardinalibus licet secum ducere confessarium a se approbatum, et apud eum, etiam in aliena diœcesi, confessionem peragere: parochi vero nequeunt confiteri nisi penes confessarium ab ordinario approbatum. Alexander VII hanc damnavit propositionem: « Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab ordinario (2) ».

Religiosis non licet, absque superioris permissione, confessionem agere apud sacerdotem, qui ejusdem ordinis non sit. Reli-

(1) Vide supra num 32, hujus cap.

(2) Decret. 24 sep. 1665.

giosus vero iter faciens, si secum habeat presbyterum sui ordinis ad confessiones approbatum, tenetur penes eum confiteri. At si secum non habeat presbyterum sui ordinis, vel talem habeat, qui non sit approbatus, poterit adire quemvis confessarium sive regularem, sive sæcularem (4).

126. Quoad moniales, nullus sacerdos potest earum confessiones excipere, nisi ab episcopo vel summo pontifice specialem retulerit facultatem. Etiam parochus, quia parochus jus non habet audiendi confessiones mulieris Deo per solemnia vota dicatæ; confessarii enim monialium, earum etiam quæ ordinarii jurisdictioni minime subiacent, egent episcopali approbatione, uti decreverunt pontifices Gregorius XV et Benedictus XIII: episcopi autem et superiores monasteriorum tenentur monialibus sibi subiectis duabus vel tribus vicibus in anno confessarium extraordinarium concedere, uti specialim statuerunt Innocentius XII, Benedictus XIII et Benedictus XIV. Qui postremus in bulla *Pastoralis*, die 5 augusti anni 1748 edita, jubet omnes moniales, ut coram confessario extraordinario se sistant, etsi apud eum nolint confiteri. Insuper decernit, ut specialis confessarius concedatur cuivis moniali, quæ in articulo mortis eum petat. Denique in votis habet ut, si qua monialis nolit ordinarium confessarium adire, alius ei *pro certis vicibus* concedatur, apud quem confiteri possit, et episcopos hortatur, ut in hoc indulgentes se præbeant. Minime vero convenit, quod episcopus locum teneat extraordinarii confessarii, qui monialium confessiones duabus vel tribus vicibus in anno suscipere debet; idque Benedictus XIV expresse prohibet.

127. Quod de *monialibus* diximus, non æque valet de mulieribus quæ Deo se devovent ut ægris succurrant, vel puerorum educationi attendant, quin tamen solemnia emisissent vota. Attamen quoad confessionem et spiritualem directionem hujusmodi piarum mulierum servanda sunt cujusque diocesis statuta et episcoporum decreta, etsi episcopi confessarios ordinarios et extraordinarios eis designando, non videantur intentionem habere ut parochis sustollant facultatem excipiendi parœcianarum confessiones, quam vi tituli parochialis tenent. Quæ vero de superiorum consensu iter agunt, vel extra communitatem morantur, cuivis sacerdoti approbato confiteri possunt, servatis tamen congregationis suæ statutis.

128. Ne occasione reservationum circa jurisdictionem animæ

(1) Sixtus V, et Innocentius VIII. — Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 575.

pereant, pie semper cautum est in Ecclesia ne ulla reservatio vigeret in mortis articulo; quare quisque sacerdos in ejusmodi circumstantia pœnitentem absolvere potest a quocumque peccato atque censura. Id docet et Tridentinum Concilium « Ne hac ipsa occasione (reservationis) aliquis pereat, pie admodum in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt (1) ». Etsi vero concilium videatur loqui tantum de presbyteris approbatis et hinc instructis jurisdictione sive ordinaria sive delegata, attamen generice obtinet praxis qua quilibet sacerdos, etiam jurisdictione destitutus, immo etiam schismaticus, hæreticus vel excommunicatus denunciatus, possit deficiente presbytero approbato valide absolvere quemvis pœnitentem in vitæ discrimine constitutum. Hoc enim in casu Ecclesia supplet jurisdictioni qua caret sacerdos, vel potius jurisdictionem ei confert delegationem tribuens ad morientium et periclitantium confessiones excipiendas. Fidelem vero dicimus in articulo mortis constitutum non tantum qui jam jam moriturus est, sed etiam qui versetur in probabili mortis discrimine, vel ex gravi mortali morbo, vel quia sit capite damnatus, vel quia in prælium sit processurus, aut longam et periculosam navigationem suscepturus, vel quia uno verbo mors ejusproxima quomodocumque, rationabiliter tamen, timeatur.

129. Diximus *deficiente presbytero approbato*: verba enim Concilii, *ne hac occasione aliquis pereat*, satis clare significant sacerdoti jurisdictione carenti non licere morientem absolvere, cum adsit presbyter approbatus; quod expresse refert Rituale Romanum (2): « Si periculum mortis immineat *approbatusque desit confessorius*, quilibet sacerdos potest a quibuscumque censuris et peccatis absolvere ». Dicendum tamen, interdum licere simplici presbytero facultate carenti fidelem in mortis discrimine constitutum absolvere etiam adstante confessario approbato: primo nempe si quando iste vel nequeat vel nolit ægroti confessionem audire; secundo quando ægrotus ipse nimia et insuperabili repugnantia ab adstante approbato confessario arceatur. Ecclesia enim est mater indulgens, quæ non vult filiorum suorum interitum: credendum ergo est quod in hisce casibus infirmo succurrat, presbytero non approbato delegationem tribuendo (3). Cæterum ad dif-

(1) Sess. XIV, cap. 7.

(2) *De sacram. Pœnit.*

(3) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 565. — Sanchez, *Lugo*, *Maz-Sporer*, etc.

ficillates præveniendas, opportune ageret episcopus qui in suis statulis decerneret, ægrotum, qui repugnantiam experiatur pro adstante confessario; posse, deficiente quovis presbytero jurisdictione donato, ad se vocare simplicem presbyterum non approbatum, sed confessionem audiendi capacem. Insuper in hoc conveniunt theologi, quod si infirmus jam inceperit confessionem apud sacerdotem, qui jurisdictionem sacramentalem non habeat, nisi ex instanti necessitate, non tenetur se convertere ad confessarium approbatum, qui forte superveniat: ejus enim adventus nequit intercipere jurisdictionem, quam pro actuali casu primus confessarius adeptus jam est.

130. Fit igitur quæstio: fidelis quidam periculose ægrotat: parochus abest, adest vero in parœcia presbyter non approbatus: poterit ne hic ægroti confessionem excipere? Poterit utique si periculum imminere videatur, vel si ægrotus confessionem absque mora peragere velit. At æqualiter ne res se habet si periculum non urgeat, si parochum vicinum accersendi tempus commode habeatur, si insuper infirmus confessionem paullisper differre consentiat? Si facile et commode possit inveniri et adduci parochus vicinus vel alius sacerdos approbatus, ipse accersiri debet. At si id commode fieri nequeat, poterit sacerdos non approbatus ægroti confessionem excipere, et si opus sit, cætera sacramenta ei administrare. Tunc enim Ecclesia indulget, ne dubia et hæsitaciones suorum ministrorum ægrotum a religionis subsidiis suscipiendis impedian; *ne quis pereat*.

Præter mortis periculum alter habetur casus, in quo Ecclesia supplet defectui jurisdictionis in confessario; quando nempe sacerdos oblegitur *titulo colorato*, ita ut titulo reali, canonico et valido præditus publice reputetur. Dicitur titulus *coloratus*, qui præsefert quidem *colorem*, seu speciem veri tituli, sed revera occulto inficitur vitio, quod nullum eum facit: uti esset titulus simonia inquinatus. Jammodo titulus *coloratus*, cui error communis et generalis suffragatur, jurisdictionem confert eum obtinenti, sive is dignoscat, sive ignoret tituli sui nullitatem; sive agatur de jurisdictione ordinaria, sive de delegata. In hoc omnes conveniunt doctores unanimiter docentes, Ecclesiam, quæ filiorum suorum saluti indefesse advigilat, bonæ pœnitentium fidei rationem habere, et in allato casu id supplere, quod deest confessario, utcumque indigno.

131. At vero, error communis sufficit ne ad validitatem tribuendam actibus jurisdictionalibus positus a presbytero, qui a fidelibus habeatur tamquam titulo donatus, quo tamen revera caret? Alii quidem affirmative respondent, alii vero negative, existimantes

errorem communem, absque *titulo colorato*, non esse motivum satis validum, ut credamus, Ecclesiam jurisdictionem supplere. Communiorem dicit Gousset hanc sententiam, sed tamen minus probabilem. Ratio æque qua Ecclesia determinatur ad jurisdictionem supplendam, quando titulus desit, timor nempe ne jurisdictionis defectus in confessario pœnitentibus bonæ fidei detrimentum afferat, æque adest in omnibus casibus, in quibus error communis intersit (1). Hinc putant qui stant pro sententia affirmante, pœnitentes nullimode teneri renovare confessionem bonæ fide peractam apud sacerdotem, qui approbatus publice censebatur. Cum tamen etiam opposita sententia sit certe probabilis, optandum est, ut quivis episcopus id in sua diœcesi decernat, quod cardinalis De-la-Luzerne pro sua Lingonensi decrevit, supplere nempe se jurisdictionem quotiescumque error communis intercedat. • Ratio bonæ pœnitentium fidei, ait laudatus antistes, • quæ Ecclesiam induxit ad confirmandas absolutiones ab eo • donatis, qui titulum habeat *coloratum*, nos quoque suadet, ut • declarem, nos in nostra diœcesi supplere jurisdictionem, quæ • desit confessariis, quibus tamen ex communi errore tribuatur, • sive habeant, sive non habeant titulum coloratum. Putamus • enim, cum error est communis, et hinc privatis fidelibus inevitabilis, bonam eorum fidem eandem esse in utroque casu, • ideoque eadem indulgentia a nobisprosequendam, quicumquesit • titulus cui error innitatur. Itaque validam in nostra diœcesi • declaramus absolutionem datam a presbytero non approbato, • qui tamen communiter et absque dubietate approbatus censeatur (2) •.

132. Sed licet ne confessiones excipere cum jurisdictione probabili? Licet, etiam extra necessitatis casum, si probabilior sit jurisdictionis possessio, si nempe prudenti iudicio quis judicare possit, se habere facultates ad absolvendum requisitas. Hæc, ut ait Billuart (3), est praxis communiter apud confessarios recepta; insuper nisi ita res se haberet, confessarii dubietatibus crebro distinerentur; quod durius esset eis item ac pœnitentibus. Si vero sacerdos se fallit dum prudenter existimet se habere jurisdictionem, quam revera non habet, præsumendum est, piam matrem Ecclesiam eam supplere, ratione bonæ fidei tum confessarii, tum fidelium, qui absolutionem ab eo recipiunt. Non enim agitur de defectu circa sacramenti materiam aut formam, qui reparari ne-

(1) Vide Lugo, Sanchez, Bonacina, Billuart, etc. — S. Alphonsus neque pro una, neque pro altera sententia se declarat.

(2) *Instructions sur le Rituel de Langres*, cap. IV, art. 7.

(3) *De sacram. Pœnit.*, dissert. VI, art. 4, § 2.

quit neque per probabilem, neque per probabiliorem opinionem; sed de defectu jurisdictionis, cujus effectus Ecclesia prævenire potest, concedendo quod deest confessario, qui prudenti judicio putat se jurisdictionem habere in hunc vel illum pœnitentem, vel potestatem absolvendi ab hoc vel illo crimine pontifici aut episcopo reservatis. Qui vero habet jurisdictionem tantum probabilem, non debet ad confessiones audiendas accedere, nisi prius ordinarii mentem exploraverit. Interim non sine satis validis rationum momentis plures inter doctores consent, posse et ipsum absolvere pœnitentem, qui cum versetur in necessitate confitendi, nequeat id peragere apud presbyterum, qui certa jurisdictione gaudeat. « Probabile est, ait Billoart, esse licitam et validum

- uti jurisdictione probabili, *urgente aliqua gravi causa*; puta
- si sacerdos indispensabiliter teneatur celebrare, nec sit qui jurisdictionem certam aut probabiliorem habeat; si quis ad
- annum confessionem differre debeat, aut si peccato gravatus
- suscipiat iter periculosum; si in articulo mortis habeat insu-
- perabilem repugnantiam confiteri habenti jurisdictionem cer-
- tam aut probabiliorem, etc. Ita saltem plures auctores, Sua-
- rez, de Lugo, Marchantius, Sanchez, Lessius, Pontius, Bona-
- cina, Neesen, Sporer, Henno, et alii plures, existimantes Ec-
- clesiam in hoc casu ob utilitatem fidelium supplere jurisdic-
 • tionem, si forte desit (1) ». Et s. Ligorius: « Probabilius dicunt
- Holzmann et Elbet sufficere ad absolvendum cum jurisdictione
- dubia sequentes causas: 1.º si urgeat periculum mortis; 2.º
- si urgeat præceptum annuæ confessionis; 3.º si pœnitens de-
- beret celebrare, vel communicare; alias infamiæ notam incur-
- reret; 4.º addunt Salmanticenses, si sacerdos teneretur cele-
- brare ex obligatione (2) ». Attamen videtur confessarius, qui

extra mortis periculum absolvit cum jurisdictione tantum probabili aut dubia, teneri pœnitentem de hoc admonere, ut is, data occasione, quæ forte vitia in confessione intercesserint reparare possit, et ad perfectam contritionem animum movere curet si sit celebraturus aut Eucharistiam sumpturus: hoc tutius consilium, et opportunius ad pœnitentis æque ac confessarii animum in tranquillitate componendum.

133. Jurisdictio ordinaria, cum innitatur titulo, quem presbyter tenet, ideo amittitur statim ac titulus ipse amittitur, ita ut

(1) *Ibid.* Vide etiam Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 575.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 571. — Vide etiam Mazzotta, *Tract. de Pœnitentia*, disput. II, cap. 2, § 3, etc.

presbyter nequeat amplius confessiones excipere, nisi jurisdictionem delegatam oblineat. Ita episcopus, qui sedem suam deserat, vel parochus qui suae parœciæ renunciet, nequeunt amplius confessarii officium exercere in diœcesi, vel parœcia, nisi per specialem facultatem ab ordinario concessam. — Jurisdictio autem delegata extinguitur elapso tempore. ad quod concessa fuit: qui tamen eam concessit, potest etiam ante terminum eam revocare; sed non extinguitur per mortem, neque per dimissionem, neque per depositionem concedentis. — Animadvertendum denique quod, si jurisdictio ab ordinario revocetur, non extinguitur, nisi tunc, cum revocatio denunciata fuerit ei cui illa facultas adimitur.

134. Ex jure communi nunc ubique vigenti statuitur, ne ullus confessarius, quantumvis ad omnes casus reservados approbatus, et licet facultatibus amplissimis instructus, possit unquam a peccato mortali, in materia luxuriæ, cujus complexus fuerit aut particeps, valide absolvere, nisi poenitens sit in articulo mortis, ac deficiente tunc quolibet alio sacerdote vix idoneo, licet non approbato; ita enim decrevit Benedictus XIV: « Hac
 « nostra in perpetuum valitura sanctione, quemadmodum a
 « pluribus episcopis per synodales suas constitutiones jam factum esse novimus, omnibus et singulis sacerdotibus, tam
 « sæcularibus quam regularibus, cujuscumque ordinis ac dignitatis, tametsi alioquin ad confessiones excipiendas approbatis, et quovis privilegio et indulto, etiam speciali expressione et specialissima nota et mentione digna suffultis, auctoritate apostolica et nostræ potestatis plenitudine interdicimus et prohibemus, ne aliquis eorum, extra casum necessitatis extremæ, nimirum in ipsius mortis articulo, et deficiente tunc quocumque alio sacerdote, qui confessarii munus obire possit, confessionem sacramentalem personæ complicitis in peccato turpi atque inhonesto contra sextum Decalogi præceptum commissæ, excipere audeat; sublata præterea illi ipso jure quacumque auctoritate et jurisdictione ad qualemcumque personam ab hujusmodi culpa absolvendam: adeo quidem ut absolutio, si quam impertierit, nulla atque irrita omnino sit, tanquam impertita a sacerdote, qui jurisdictione ac facultate ad valide absolvendum necessaria privatus existit, quam ei per præsentem hac nostras adimere intendimus. Et nihilominus, si quis confessarius secus facere ausus fuerit, majoris quoque excommunicationis poenam, a qua absolvendi potestatem nobis solis

« nostrisque successoribus dumtaxat reservamus, ipso facto in-
« currat (1) ».

135. Nomine *peccati turpis* venit omne peccatum complicitis, sive viri, sive mulieris, contra sextum Decalogi præceptum, etiamsi non sit copula consummata. Requiritur autem ut mortale sit peccatum utriusque peccantis, et mutuum quatenus externum, seu ex utraque parte simul exterius manifestatum. Unde nec peccata venialia, sive ex levitate materiæ, sive ex defectu plenæ advertentiæ aut consensus, nec mortalia quamdiu sunt tantum interna, afficit hæc reservatio seu potius privatio jurisdictionis.

In ipsius mortis articulo : sufficit autem ut pœnitens versetur in proximo et probabili mortis periculo; tunc autem sacerdos potest complicem absolvere, modo tamen deficiat quicumque alius sacerdos, qui confessarii munus obire possit. Secus vero, si adsit alius sacerdos etiam si non sit approbatus, qui pœnitentis confessionem excipere queat. Quod sic exponit ipse Benedictus XIV: « Declaramus, eadem constitutione singulis, ut
• supra, sacerdotibus, quemadmodum interdictum non est in
• mortis articulo personam in prædicto turpi peccato complicem
• confitentem audire, atque ab hujusmodi quoque culpa rite
• contritam absolvere, deficiente tunc quocumque alio sacerdo-
• te, qui confessarii munus obire possit; ita interdicti reipsa et
• prohiberi prædicto modo tunc audire et absolvere, ut si alius
• aliquis sacerdos non defuerit, etiamsi forte iste alius simplex
• tantummodo sacerdos fuerit, sive alias ad confessiones audien-
• das non approbatus, possit nihilominus ipse sacerdos simplex
• confessionem excipere ac absolutionem impertiri. Porro, si
• casus urgentis qualitas et concurrentes circumstantiæ, quæ
• vitari non possint, ejusmodi fuerint, ut alius sacerdos ad au-
• diendam constitutæ in prædicto articulo personæ confessionem
• vocari, aut accedere, sine gravi aliqua exoritura infamia vel
• scandalo, nequeat; tunc alium sacerdotem perinde haberi cen-
• serique posse, ac si revera abesset atque deficeret, ac proinde
• in eo rerum statu non prohiberi socio criminis sacerdoti ab-
• solutionem pœnitenti ab eo quoque crimine impertiri. Sciat
• autem complex ejusmodi sacerdos, et serio animadvertat, fore
• se reipsa coram Deo, qui irrideri non potest, reum gravis ad-
• versus prædictam nostram constitutionem inobedientiæ, latis-
• que in ea pœnis obnoxium, si prædictæ infamiæ aut scandali

(1) Constit. 1 junii 1741.

• pericula sibi ultro ipse confingat, ubi non sunt: immo intelli-
 • gat, teneri se graviter huiusmodi pericula, quantum in se erit,
 • antevertere vel remove oportunitis adhibitis mediis; unde
 • fiat, ut alteri cuius sacerdoti locus pateat illius confessionis,
 • absque illius infamia vel scandalo, audiendæ. Ita enim ipsum
 • teneri vigore memoratæ nostræ constitutionis declaramus; et
 • nunc quoque ita ipsi faciendum esse districte mandamus et
 • præcipimus. Quod si idem sacerdos aut quovis modo sese
 • nulla gravi necessitate compulsus ingesserit, aut, ubi infamiæ
 • vel scandali periculum timetur, si alterius sacerdotis opera re-
 • quirenda sit, ipse ad id periculum avertendum congrua media
 • adhibere de industria neglexerit, atque ita personæ in dicto cri-
 • mine complicitis, eoque in articulo, ut præfertur, constitutæ
 • sacramentalem confessionem excipere, ab eoque crimine ab-
 • solutionem largiri, nulla, sicut præmittitur, necessaria causa
 • cogente, præsumperit; quamvis huiusmodi absolutio valida
 • futura sit, dummodo ex parte pœnitentis dispositiones a Chri-
 • sto Domino ad sacramenti pœnitentiæ valorem requisitæ non
 • defuerint; non intendimus enim pro formidando mortis arti-
 • culo eidem sacerdoti, quamvis indigno, necessariam jurisdi-
 • ctionem auferre, ne hac ipsa occasione aliquis pereat; nihilo-
 • minus sacerdos ipse violatæ ausu ejusmodi temerario legis
 • pœnas nequaquam effugiet (1) ».

136. Quid autem, si moribundus alteri, quam sacerdoti socio peccati, nolit confiteri? Num ab eo absolvi poterit? In isto casu absolvi potest a sacerdote complici, si sit aliunde dispositus, ne scilicet pereat aut periclitetur.

Quod si peccatum, de quo agitur, semel fuerit per confessionem alteri sacerdoti factam deletum, poterit sacerdos ejusdem peccati particeps alia peccata sibi extranea per complicem deinceps commissa valide absolvere.

Verum si quid pudoris in sacerdote manet, qui miseranda fragilitate in turpe peccatum cum alio impegit, si qua sacramenti reverentia, si qua suæ salutis cura, numquam sane, præter casum gravis necessitatis, confessiones excipere audebit earum personarum, quibuscum huiusmodi peccatum commiserit.

(1) Declaratio Benedicti XIV, diei 8 feb. 1745.

§ 2. De casibus reservatis.

137. Vir catholicus nequit summo pontifici et episcopis denegare jus sibi reservandi quorundam criminum absolutionem. Hujusmodi vero reservatio non afficit tantum exteriorem Ecclesiæ regimen, sed ipsam sacramenti validitatem, ita ut nulla foret absolutio a casu reservato data ab eo, qui specialem non haberet facultatem absolvendi a tali casu. « Si quis dixerit episcopos « non habere jus reservandi sibi casus, nisi quoad externam « politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere, « quominus sacerdos a reservatis vere absolvat; anathema sit(1) ». Reservatio autem non in eos tantum cadere potest qui delegata jurisdictione utuntur, sed etiam in eos qui ordinariam tenent. Si a pontifice indicta est, jurisdictionem coarctat episcoporum, parochorum, et omnium confessoriorum: si ab episcopo, jurisdictionem coercet parochorum et cæterorum suæ diœcesis sacerdotum.

138. Juxta vigentem disciplinam ut peccatum aliquod reservetur quinque requiruntur conditiones: 1.º nempe, ut peccatum fuerit patratum post adeptam pubertatis ætatem, quæ pro masculis ad decimum quartum annum statuitur, pro foeminis ad duodecimum (2). Peccata ante hanc ætatem patrata non subji-ciuntur reservationi, et absolvi possunt a quocumque simplici confessario, etsi forte eorum confessio postea fiat. 2.º Peccatum esse debet *externum*: potest tamen tale esse quin sit publicum, et licet absque testibus patratum sit. 3.º Esse debet *mortale* tum materialiter, tum formaliter: nequit enim reservari peccatum, quod non tenemur in confessione aperire. Hinc quidquid impedit, quominus peccatum sit mortale, impedit etiam, quominus sit reservatum. Immo ne sufficit quidem quod peccatum fiat mortale ex aliqua interiori animi dispositione, vel extranea circumstantia: sed actus ipse exterior, per se et independentem a circumstantiis, esse debet vere mortalis (3). Interdum

(1) Conc. Trid., sess. XIV, can. 1.

(2) Ad incurrendam reservationem archiepiscopalem in diœc. Mediolanensi statuitur decimusquartus annus completus pro utroque sexu. Id e recenti authentica *Declaratione Casuum reservatorum* ab archiep. card. Gaissruchio edita an. 1844.

(3) Excipe in diœc. Mediol. casum II ex reservatis, in quo recensentur, ut episcopo reservati etiam actus qui per se non sint vere lethales, sed lethales fiant ex prava intentione, qua peraguntur. Legislator id indixit e speciali circumstantia quod fiant in personam Deo sacram.

tamen res per se levis et etiam indifferens, potest cadere sub reservationem vi quarundam circumstantiarum aut finis, quem sibi legislator proponit: quod patet ex prohibitione, quam nonnulli inter episcopos sub pœna suspensionis ipso facto incurrendæ, indixerunt ecclesiasticis suæ diœcesis ne extra itineris casum ad cauponam divertant, ut ibi comedant aut bibant. 4.º Requiritur ad reservationem ut peccatum quod reservatur, sit completum. Hinc si lex reservationi subjicit aliquod peccatum pure et simpliciter, peccatum hoc non erit reservatum, nisi fuerit consummatum; quivis autem conatus, utcumque criminosus, sed absque effectu, non cadit sub reservationem. At si, ex legis verbis, ad reservationem sufficiat, quod peccati initium, vel provocatio intercesserit, initium vel provocatio ad actum criminosum reservata erunt. 5.º Denique requiritur ut peccatum sit moraliter *certum*. Quando pœnitens, conscientia sua diligenter explorata, certitudinem de patrato crimine sibi non efformaverit, crimen non cadit sub reservationem, et quivis confessarius ab eo absolvere potest. Idem dicas, si confessarius rationabiliter dubitet utrum, nec ne, peccatum omnes præseferat condiciones, quæ ad reservationem requiruntur. In hisce casibus habetur dubium, quod appellant *dubium facti*: quo intercedente, omnes conveniunt posse confessarium ita agere, ac si nulla certa reservatio intersit.

139. Difficultas urgetur, relate ad *dubium juris*; dubium nempe, quod tum habetur, cum argumenta æque valida pro utraque sententia occurrant circa quæstionem, utrum, necne, hoc vel illud peccatum reservationis lege attingatur. Alii quidem putant non licere simplici confessario absolvere in dubio utrum peccatum mortale, certo commissum, sit necne *jure* reservatum; illique innituntur axiomati: in dubio pars tutior eligenda. Alii vero, quorum sententia probabilior videtur, defendunt idem esse dicendum de dubio *juris* ac de *dubio facti*, utrumque nempe reservationem sustollere. • Juxta regulam juris in *Sexto*, ait Bil-
 • luart, odiosa sunt restringenda, et in pœnis benignior est in-
 • terpretatio facienda. Atqui reservatio est *odiosa* tum ipsis con-
 • fessariis, quorum jurisdictionem coarctat, tum ipsis pœniten-
 • tibus, qui non possunt absolvi, dum alii absolvuntur. Item
 • est *pœnalis*: non enim est inducta reservatio solum ut mori
 • • graviores a peritioribus medicis curentur, sed etiam ut diffi-
 • • cultate absolutionis et erubescencia comparandi etiam superio-
 • • ribus, peccata præterita puniantur, et futura caveantur... His
 • itaque omnibus attentis, videtur nobis moraliter certum, aut
 • altem longe probabilius, Ecclesiam non intendere reservare

« casus dubios, sive sit dubium *facti* sive *juris* (1) ». Attamen ad omnes sustollendas difficultates pluribus in diocesisbus statutum est, reservationem non attingere, nisi peccata moraliter certa, et certa sub lege comprehensa (2). Valde vero interest animadvertere, crimen aliquod non effugere reservationem vi dubii cujuscumque; sed requiri, ut sit dubium prudens et rationabile, ita ut rationum momenta sint ex utraque parte æqualia vel fere æqualia. Privata alicujus auctoris, utcumque gravis, opinio, si praxi generali et canonistarum doctrinæ opponatur, non sufficit ad dubium inducendum, neque hinc ad peccatum a reservatione eximendum.

Addimus denique, reservationem posse locum habere, etiamsi poenitens eam ignoret; ideo nempe quod reservatio non est censura, quæ non ferit, nisi contumaces, sed est simplex circumscriptio jurisdictionis confessarii.

140. Ut definiri possit utrum casus aliquis sit, necne, reservatus, oportet legem diligenter examinare, verborum sensum perpendere, ad literam interpretari, et juxta strictiorem significationem. Non enim licet ita argumentari: adulterium est reservatum; ergo etiam incestus et fornicatio sacrilega. At si simplex fornicatio esset reservata, procul dubio reservationi subessent etiam adulterium et incestus; quia hæc illam includunt. Neque in reservatione comprehendi debent qui de peccato consilium vel mandatum dederunt, nisi id lex expresse decreverit: quo etiam in casu, ut reservatio cooperatores feriat, requiritur ut cooperatio sive physica sive moralis efficax fuerit.

141. Jus tenent absolvendi a casibus reservatis 1.º superior qui reservationem indixit, vel ejusdem superior: hinc summus pontifex jus habet absolvendi a quolibet casu, per quemcumque episcopum vel prælatum reservato; 2.º ii, quibus superior fa-

(1) *De sacr. Pœnit.* diss. VI, art. 6, § 1. — Vide etiam *La conduite des confesseurs*, part. II, cap. 4, etc. etc.

(2) *Declaratio casuum in dioc. Mediol. reservatorum*, edita card. Gaisruchii archiepisc. jussu, contrariam amplexa est sententiam: ait enim: « Dubium *facti* » a reservatione eximitur, quia non semper sub scientiam cadere possunt quæ « ad factum pertinent: non autem dubium *juris*: quippe quæ ad jus pertinent et ad notitiam istius præsertim legis (*de reservatione*), aciri a quocumque et possunt facile, et debent: præterea dubium *juris* involvit semper « dubium circa jurisdictionem, quæ seclusa necessitate, nonnisi certa in sacramentis est adhibenda ». Hæc igitur declarata mediolanensis legislatoris voluntas valet quidem tamquam norma circa absolutionem a casibus reservatis pro iis qui eidem legislatori, nempe Ordinario mediolanensi tamquam episcopo subsunt; non tamen assumenda est tamquam regula generalis contra probabiliorē oppositam sententiam.

cultatem concesserit ab iis absolvendi sive generalem pro omnibus casibus, sive peculiarem pro quibusdam tantum. At vero qui facultatem retulerit absolvendi ab uno vel pluribus casibus reservatis, oportet ut acceptæ facultatis verba attente perpendat, ne ea latius assumat, quam revera sonant. Interdum quidam casus ita speciatim reservantur, ut pro eis non sufficiat generalis facultas absolvendi a reservatis, sed specialis requiratur. Quibusdam vero in diœcesibus qui facultatem tenent absolvendi a reservatis, non ideo absolvere possunt a censuris episcopo reservatis. Hinc confessarius quoad hæc omnia suæ diœcesis statuta servare debet.

Quoad casus pontifici reservados, animadvertendum est, quod facultas absolvendi a peccato includit et facultatem absolvendi a censura, ex eo quia peccata sanctæ Sedi non reservantur, nisi ratione censurarum quæ iis adnectuntur; duobus in Italia exceptis, peccato nempe ejus qui falsam accusationem protulerit de turpi sollicitatione per confessarium facta actu aut occasione confessionis, et ejus qui a regularibus jure proprietatis singillatim non utentibus alicujus momenti munuscula susceperint.

Confessarius, cui peccata manifestentur, a quibus absolvere nequeat, debet vel pœnitentem remittere ad alium confessarium, qui facultatem habeat cum absolvendi, vel ipsemet facultatem ad id necessariam postulare. Card. Gousset aliter sentiens ac cardinali De-la-Luzerne, putat, melius esse facultatem ab ordinario postulare, quam pœnitentem ad alium confessarium remittere, ob repugnantiam, quam forte pateretur pœnitens in gravibus criminibus iterum manifestandis. Cum vero confessarius petit hujusmodi facultatem absolvendi a tali vel tali peccato, nil innuat, quod de penitente possit notitiam aut suspicionem inducere.

142. In articulo mortis nulla viget reservatio. « Ne hac ipsa occasione aliquis pereat in Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt (1) ». Hinc quivis sacerdos approbatus absolvere potest a casibus reservatis pœnitentem in articulo mortis, vel in proximo et probabili vitæ discrimine constitutum. « Omnes sacerdotes approbati, ait P. Antoine, tunc æque possunt de omnibus mortalibus absolvere; et sic, per se loquendo, quoad valorem absolutionis, nullus est inter illos ordo

(1) Conc. Trid., sess. XIV, cap. 7.

« servandus, quia in articulo mortis nulla est reservatio (1) ». Immo etiam sacerdos non approbatus, sit quidem hærelicus, schismaticus, excommunicatus denunciatus, uno verbo « quilibet sacerdos, si periculum mortis immineat, approbatusque desit confessarius, potest, a quibuscumque censuris et peccatis absolvere (2) » : hæc est sententia certior et communius recepta. Attamen cum huiusmodi opinio non sit omnino certa, si forte presbyter, qui gaudet Ecclesiæ communionem, accedat ad morientem qui absolutionem retulerit a presbytero non tolerato, eum iterum absolvat, audita tamen antea quorundam saltem peccatorum confessione.

Notamus autem, quod, qui in articulo mortis absolutionem a reservatis obtinuerit per presbyterum facultate carentem, non tenetur, si ad sanitatem redierit, se offerre superiori, vel presbytero facultatem habenti. Ratio est superius allata, quia nempe in articulo mortis nulla est pro confessariis reservatio; ergo reservata plena jurisdictione absoluta jam sunt, nec ullo titulo pœnitens ad renovandam eorum declarationem urgetur.

Vidimus vero in tractatu de censuris, non idem esse de eo, qui in mortis articulo absolutionem a censuris retulerit per sacerdotem facultate absolvendi alias carentem.

143. Juxta probabiliorē sententiā sacerdos ad confessiones approbatus, quin tamen peculiari facultate donetur, potest etiam a reservatis pœnitentem absolvere, qui versetur in morali necessitate peragendi confessionem, ex eo quod teneatur sacra celebrare mysteria, vel ad communionem accedere: ut si, ex. gr., agatur de sacerdote qui missam omittere nequeat, quin bonum nomen in discrimen adducat, vel fidelibus scandalum injiciat. Hæc est *sententia communis*, ut fatetur Antoine, qui tamen rationes hinc inde faventes tantum exponit, quin suam proferat mentem (3). Supponitur vero casus ita urgens, ut tempus non habeatur adeundi episcopum, vel sacerdotem facultate donatum absolvendi a reservatis. « Quod si superior adiri non possit, ait Ligorius, et sit causa urgens, v. gr., timor infamiæ vel scandali ex omissione confessionis vel communionis, tum potest inferior absolvere a reservatis cum onere, ut pœnitens se postea superiori sistat. Quod etiam verum est, quamvis casus censuram reservatam adnexam habeat (4) ». Rationabiliter

(1) *De Pœnit.*, cap. III, art. 2, quæst. 5.

(2) *Rituale Rom., de sacr. Pœnit.*

(3) *De Pœnit.*, cap. III, art. 2.

(4) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 688. — Vide Suarez, Laymann, Palaus, Wiggand, Bonacina, Viva, Elbel, Coninck, Habert, etc.

enim præsumitur, Ecclesiam in tali casu supplere jurisdictionem, qua confessor caret. Auctor operis *La conduite des confesseurs*, quod jussu episcopi Baixæ (Bayeux), de Luynes, editum fuit, docet simplicem confessarium, cui desint extraordinariæ facultates, posse, « juxta theologos, a reservatis absolvere, etiam extra mor-
 • tis articulum, si quis reservatum in confessione manifestans,
 • nequeat, absque probabili periculo infamiæ, scandali, aliussve
 • gravis detrimenti, abstinere a sacramento recipiendo, vel ab
 • sacro officio peragendo, quod statum gratiæ requirat, et in-
 • interea nequeat confiteri apud presbyterum, qui reservatorum
 • facultatem habeat. Ratio autem est, quia superiores tunc con-
 • sentire censentur, et quia lege reservatorum potior est lex
 • quæ jubet vitare scandalum, infamiam, sacrilegium, et cætera
 • gravia mala. In hoc tamen casu, oportet, juxta quosdam do-
 • ctiores, pœnitentes obligare ad reservatorum confessionem.
 • statim ac possint, renovandam penes eum, qui potestatem habeat
 • absolvendi ab hisce casibus, ut ita se submittant legi reser-
 • vationis, et admonitionem pœnitentiamque congruentem re-
 • portant (1) ».

144. Idem et iisdem de causis, probabiliter dicendum si pœnitens confessionem peragens apud confessarium, qui nequeat a reservatis absolvere, peccatum reservatum involuntarie obliviscatur. « Cum hæc sententia, ait s. Alphonsus, sit communis, ut
 • fatetur ipse Antoine, et valde probabilis, immo certe proba-
 • bilior, bene potest deduci in praxim (2) ». Pluribus vero in diœcesibus episcopi, ad dubia sustollenda, suam mentem hac de re prudenter aperuerunt, declarantes reservationem in hisce casibus non tenere (3).

(1) Parte II, cap. 2. — Vide etiam opus *La science du confesseur*, part. I, cap. 5, art. 2. § 2. — *Declaratio autem casuum reservatorum in diœc. Mediol.*, p. 15, sequentia statuit, quæ pro casibus in hac diœcesi episcopo reservatis, vim habent legalem. Decernit nempe cessare diœcesanam reservationem, quando pœnitens satis dispositus, si ob aliquod reservatum peccatum non statim absolvatur a simplici confessario, quem ipse bona fide adierit, *judicio ipsius confessarii obiret periculum non leve infamiæ aut scandali*; ut si sponsi nuptias jam facturi, nequeant sine probri aut rumoris periculo matrimonium prorogare, vel si quis nequeat a communione arceri quin ejus parentibus vel adstantibus suspensiones de eo injiciantur. Sacerdos item positus in morali necessitate celebrandi, dummodo non indispositus, poterit absolvi a confessario, potestate carente in ejus reservata, si confessarius non adsit amplioribus facultatibus donatus. Ideo hisce in casibus post absolutionem nulla fit obligatio pœnitenti reservata illa iterum declarandi confessario respondenti facultate instructo. Quod tamen non iterum illi sacerdoti conceditur, si iterum peccaverit, *ductas præsertim fiducia reservationis per talem confessionem vitandæ*.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 596.

(3) Ut in nostra *Mediolanensi Declar. cas. reserv.*, pag. 16.

145. Pœnitens vero qui, confessionem agens penes confessarium habentem facultatem absolvendi a reservatis, reservatum involuntarie obliviscatur, tenetur ne iterum adire idoneum confessarium ut illud confiteatur; vel reservatio haberi potest ut sublata, ita ut pœnitens possit peccatum suum confiteri apud quemcumque simplicem confessarium? De hoc etiam duplex propugnatur sententia. Benignior tamen et est communior, et etiam in se valde probabilior videtur; immo juxta Collet est *practice secuta*, utpote quæ propugnatur ab *unanimes pene doctorum turba* (1). Revera pœnitens, qui confessionem facit apud idoneum confessarium obliet dicitur remissionem peccatorum, quæ confessus est, indirecte vero etiam remissionem eorum, quorum involuntarie, oblitus est. Confessarius enim absolvit in quantum ipse potest, et pœnitens eget: *in quantum possum, et tu indiges* (2). Ergo etiam peccatum reservatum plene remissum est, et manet solummodo in pœnitente obligatio illud in sequenti confessione manifestandi.

146. Quæritur, utrum pœnitens, qui peccata reservata manifestans idoneo confessario, confessionem invalidam peregerit, teneatur nec ne eadem peccata iterum confiteri apud confessarium item idoneum ad ea absolvenda. « Si nullitas confessionis non procedit, nisi a pœnitentis negligentia, uti ex defectu præparationis vel contritionis ita tamen gravi, ut confessionem nullam faciat, communis sententia decernit reservationem esse sublatam per absolutionem acceptam ab idoneo confessario (3) ». Cujus sententiæ hæc est prima ratio, quia nempe pœnitens ita subdens peccata sua confessario habenti facultatem absolvendi ab iis, satisfecit fini reservationis, quæ ad hoc fuit indicta, ut pœnitens obligetur ad superiorem adeundum, quo ejus monita audiat et pœnitentiam peccatorum gravitati respondentem accipiat. Altera ratio est quod confessarius absolutionem concedens, censetur velle, ut pœnitens totum consequatur effectum, quem absolutio parere, et quo ipse frui possit (4). Aliter vero res se

(1) *De Pœnitentia*, part. II, cap. 8, art. 4, sect. 1.

(2) In dīc. Mediol. reservatio rursus in tali casu expresse sustollitur; vide *declarat. casuum reserv.*, p. 16, num. 5.

(3) *Les conférences d'Angers*, conf. IV, quest. 1. — Vide et Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 598, Suarez. Lugo. etc.

(4) *Declar. casuum*, etc., in dīc. Mediol. decernit, non amplius reservationem vigere quoad peccata reservata jam apud idoneum confessarium confessa et absoluta quando pœnitens, dubitans de valore confessionis, eadem rursus confiteri aut velit, aut debeat, nisi tamen sciens et volens sacrilegam fecerit primam confessionem.

Præter exceptiones generice de reservatione superallatas, aliæ nonnullæ

haberet, si pœnitens, in confitendo peccato reservato, voluntatem ab eo non omnino averterit, vel dispositus non fuerit ad impositam de eo pœnitentiam explendam: tunc enim rationabiliter supponi non posset, superiorem vel ejus delegatum reservationem sustollere voluisse. Item communiter sentiunt theologi reservationem non tolli si pœnitens peccatum reservatum consulto in confessione reticeat. Denique, ex omnium consensu, reservatio perdurat, quando pœnitens reus peccati reservati confessionem invalidam fecerit apud sacerdotem qui facultatem absolvendi a reservatis non habebat, nisi ratione jubilæi: « Excipienda est confessio invalida, sive culpato, sive inculpato facta, in jubilæo; quia ibi, cum pontifex non præbeat facultatem absolvendi a reservatis, nisi ad finem, ut fideles lucrentur jubilæum; non censetur velle auferre reservationes, si illi jubilæum non luçantur (1) ».

147. Facultas ab episcopo concessa absolvendi a casibus ipsi reservatis non includit facultatem absolvendi a casibus reservatis summo pontifici; episcopi tamen lique, quibus ipsi facultatem concedunt (2), jus habent absolvendi a casibus summo pontifici reservatis, 1.º quando ii sint occulti: « Liceat episcopis

quoad reservationem episcopalem vigent in nostra diœcesi Mediolanensi; nempe:

1.º Eximuntur ab episcopali reservatione ii omnes, qui titulo educationis, vel punitonis, vel custodiæ habitualiter in aliquo loco recludantur, ut in collegio, monasterio, conservatorio, orphanotrophio, carcere; si nequeant sibi pro arbitrio eligere confessarium, sed teneantur adire confessarium e loci disciplina determinatum.

2.º Dispensantur ægroti, infirmi, et senio confecti, quocumque loco degentes, et ob quamcumque infirmitatem quæ, judicio prudentum, domo exire prohibeat, quanvis forte eucharistia non sit ægrotulo deferenda.

3.º Non subest reservationi, qui non habitualiter mente sana utatur, vel habes aut imbecillis sit censendus.

4.º Dispensantur omnes qui militiæ actualiter adscribuntur, ubicumque fuerint, nisi tamen sint transfugæ (*desertori*).

5.º Cessat item reservatio quoad eum, qui generalem confessionem quocumque titulo et fine peragat; et etiam quoad eum, qui faciat confessionem saltem quinquennalem, dummodo neque per totum quinquennium abstinuerit a confessione, neque in quinquennali confessione effugium tantummodo quærit contra reservationem.

6.º Nulla adest reservatio in confessione, quæ fiat ad recipiendum sacramentum confirmationis vel primam communionem.

7.º Denique reservatio episcopalis non impedit validitatem absolutionis jam datæ, quando pœnitens bona fide ignoraverit defectum facultatis in confessario, et confessarius ipse incaute, et ex inadvertentia potius quam ex ignorantia aut inconsiderantia graviter culpabili, absolutionem dederit.

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 598.

(2) Quæ tamen habenda non est ut concessa in generali permissione absolvi a peccati episcopo reservatis, sed indiget speciali delegatione.

• in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea quæ oritur ex homicidio voluntario et exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare; et in quibuscumque casibus occultis, etiam Sedi apostolicæ reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos, in diocesi sua per seipsos aut vicarium, ad id specialiter deputatum, in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutaris (1) •. Casus autem reservatus desinit esse occultus vel evulgatione *juris*, quæ nempe oritur ex actu juridico; vel evulgatione *facti*, quando nempe crimen non modo innotescat duabus vel tribus personis, sed ita factum sit pervulgatum ut nulla industria jam possit occultari neque excusari. Hinc si adsit pervulgatio sive *juris* sive *facti*, jam nulla amplius est quoad illud crimen episcopo facultas. Ut autem aliquod peccatum sit sanctæ Sedi reservatum, sufficit si habeatur *notorietas facti*, nisi ex verbis legis ad reservationem expresse requiratur, ut crimen sit juridice comprobatum. At enim potest ne episcopus absolvere a crimine, quod lateat quidem in sua diocesi, in qua et pœnitens domicilium tenet, sed sit pervulgatum in alia regione, ubi consummatum fuit? Videtur tunc episcopo licere absolutionem de eo concedere, • *dummodo*, ut ait Ligorius, *locus ubi crimen est notum ita distet, ut non sit timor, quod publicetur ubi est occultum* (2) •.

2.º Iterum episcopis licet absolvere a casibus sanctæ Sedi reservatis, quando pœnitens versetur in *physica* vel *moralis* impossibilitate Romam adeundi. Hinc episcopi possunt vel per se vel per suos delegatos dispensare agrotos, valetudinarios, senes, religiosos, milites, pauperes (quo nomine veniunt ii omnes quibus media præsto esse nequeant iter Romam capessendi), mulieres, adolescentes, et generice eos omnes, qui aliorum potestati subjacent, etiam tunc cum possent summum pontificem per epistolam adire.

3.º Denique possunt episcopi absolvere a casibus Pontifici reservatis, quando hujusmodi casus sint dubii, sive dubium versetur circa *factum*, sive circa *reservationem*. Jam enim diximus, *reservationem*, secundum nostram sententiam, minime vigere in dubio tam *facti* quam *juris*. At vero, poterit ne episcopus absolvere a peccato certo, et certe Pontifici reservato, cum dubium adsit, an ex modo allatis circumstantiis, reservatio ad ordinarium

(1) Conc. Trid., sess. XIV, de *reform.*, cap. 6.

(2) *Theol. mor.*, lib. VII, num. 78, Sanchez, etc.

devolvatur? Probabiliter potest, ex eo quod in hoc casu reservatio jam vere facta est dubia.

148. Quando a sancta Sede petenda sit facultas absolvendi a casu summo pontifici reservato, confessarius debet ad cardinalem *Pœnitentiarium* magnum directe mittere postulationem, quæ quovis sermone potest quidem exarari, convenientius tamen, si latino. Casus vero accurate exponatur, nulla notabili circumstantia prætermittenda; at pœnitentis nomen silentio tegatur: adjici tamen debet quo nomine, et ad quemnam locum inscribenda sit responsio, ut ad suam metam certo perveniat. Clausulæ vero, quæ forte sint appositæ litteris sacræ pœnitentiariæ, stricte sunt adimplendæ; et confessarius præscriptam pœnitentiam imponet, habita tamen ratione virium et dispositionum pœnitentis.

Vetitum est litteras responsorias sacræ pœnitentiariæ pœnitenti remittere; sed ita in frusta comminuendæ sunt, ut nemo possit iis abuti easdem pro alio casu adhibendo.

149. Qui tenet facultatem absolvendi a casibus summo pontifici reservatis, non ideo potest absolvere a peccatis episcopali reservationi subjectis. Clemens X id expresse decrevit in constitutione *Superna* (1). Immo presbyter non debet uti facultate a summo pontifice obtenta, nisi prius eam episcopo obtulerit ad ejus authenticitatem comprobendam, idque eo magis quod communiter talis facultas conceditur remissive ad ordinarii consensum.

150. Quoad casus episcopo reservados quæritur, utrum confessarius, qui caret facultate ab eis absolvendi, advenam tamen possit absolvere a casu, qui in pœnitentis diœcesi non sit reservatus. sit vero reservatus in diœcesi confessarii; vel vice versa? Communiter receptum est, confessario non licere absolvere in primo supposito; quando nempe facultatem non habet absolvendi a casibus, qui ibi, ubi ministerium suum exercet, episcopo reservantur: licere autem absolvere in altero, cum ejus jurisdictio non coarctetur a suo episcopo, nec coarctari possit ab episcopo extraneo, et quia confessarius pœnitentes ad se accedentes judicat juxta leges sui tribunalis et suæ diœcesis, neque leges alienæ diœcesis dignoscere tenetur. Attamen si pœnitens reus peccati episcopo reservati, in fraudem reservationis se transferat in diœcesim in qua peccatum illud non sit reservatum, a presbytero hujus diœcesis absolvi nequit, eo quod ita decrevit Clemens X in constitutione *Superna*, quam superius innuimus: nam pœnitens hoc in casu ageret in fraudem reservationis, ageret nempe præcipue

(1) D. ei 21 junii 1670.

lex et superioris iudicium eluderetur. Quod tamen intelligentiam tantum de casu, quo poenitens e propria diœcesi in alteram transferret hoc unico vel præcipuo fine, ut absolutio a peccato reservato facilius surriperetur. • Eluderetur reservationis lex, si poenitens alio migraret ex principali motivo petendi absolutionem. Unde bene ipse absolvi poterit, si abscesserit ad aliquam diœcesim ob aliquem honestum finem, puta negotii agendi, vel indulgentiæ lucrandæ; vel ut confiteatur cum minori incommodo, aut citius confessionem expediat; vel ut confessorium incognitum aut prudentiorem inveniat, qui melius eum dirigat et tranquillitati suæ conscientiæ consulat, et similia (1) ».

151. Relate demum ad durationem facultatum absolvendi a reservatis, idem dicas, ac de ordinaria facultate confessiones excipiendi; ad nempe extinguuntur, neque pontificis morte, neque morte aut signatione episcopi vel vicarii generalis, qui eas concessit. At effecto revocari possunt vel ab eo, qui eas concessit, vel ab eius successore, vel sede vacante a vicario capitulari. Quocumque modo in casu, si concessæ fuerint ad certum tempus, extinguuntur tempore a superiore statuto, nisi renoventur.

In *tractatu de censuris* retulimus casus summo pontifici reservados: qui vero reservantur episcopis, extant in cujusque diœcesis vel ritualibus vel peculiaribus constitutionibus.

APPENDIX

De casibus in Mediolanensi diœcesi reservatis.

152. Opportunum duximus brevem hic inserere explanationem casuum in Mediolanensi diœcesi reservatorum, ut non de hujusmodi tractatio in gratiam præsertim cleri mediolanensis. solutissima sane omnibus prostat et quidem authentica ipsorum casuum declaratio, edita nomine et auctoritate emin. archiepiscopi card. Caroli Cajetani de Gaisruck: attamen ne nostrum idem laborem inutilem prorsus censemus; siquidem ad percutitatem non raro conferre deprehendimus si eadem diversis *his* exposita legamus; ad memoriam vero, si brevioribus quodammodo possit formulis conceptus singuli resumantur. Præter reservationem excommunicationum, quas jam enumera-

) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 189.

vimus in tractatu de Censuris, novemdecim recensentur peccata in Mediolanensi diœcesi Ordinario reservata. Nonnulla igitur de singulis breviter trademus, insistentes sæpius jam memoratæ authenticæ *Declarationi*, quam probe consulent qui rem latius et perfecte ediscere cupiunt.

153. 1.º « Qui injuriose per se, vel per alium, innuptam viginti quinque expletis annis minorem abduxerit, vel invitis aut deceptis parentibus aut tutoribus subduxerit causa libidinis, sive propriæ, sive quovis modo alienæ ».

Qui injuriose: subjicitur nempe reservationi non modo raptus, seu violenta ablatio; sed etiam abductio per dolum vel fraudem, vel quæ quomodocumque fiat non sine *injuria*. Aliter vero si blanditiæ, preces aut promissiones adhibeantur, ita ut quæ erat nolens, jam facta sit volens: volenti enim, quoad abductionem saltem, non fit injuria.

Per se vel per alium: reservationi ergo subest tum mandataris, tum mandans: mandataris vero ille intelligitur, cui directe commissæ fuerit abductio determinatæ personæ. Ergo mandataris, etsi fœmina sit, reservati onem incurrit.

Innuptam viginti quinque annis expletis minorem: innupta est quæ nullo viventis mariti nomine protegatur; hinc et vidua. Non adest igitur reservatio quoad abductionem nuptæ, etiamsi a viro sit separata; innuptæ vigintiquinque annos prætergressæ, aut masculi cujuscumque ætatis.

Abduxerit, subduxerit; intellige de abductione de loco in locum, qua fiat, ut mulier e suo domicilio amota in eum locum ducta sit, ubi sub potestate tantum abductoris consistat, domicilio ferme aut hospitio commutato.

Vel invitis aut deceptis parentibus aut tutoribus: ergo etsi puella consentiat, aderit nihilominus reservatio, si parentes (pater sive mater), aut tutores (qui puellam sub custodia quomodocumque tenent) sint inviti, vel etiam si decepti, si inscii, si, uno verbo, præsumendi sint non consentire.

Causa libidinis sive propriæ, sive quovis modo alienæ. Non requiritur ad reservationem, ut finis abductionis fuerit revelatus, neque ut libido fuerit expleta; sed sufficit si mulier fuerit abducta ea mente, ut expleri posset libido sive propria sive aliena. Hinc etiam qui mulierem abducit ad turpe lucrum ex ea capendum, subjacet reservationi; quia etsi finis operantis sit lucrum, finis tamen operis est alienæ libidinis satisfactio.

154. 2.º « Qui tactus habuerit impudicos cum moniali, aut cum fœmina quam congregationi cuivis cum voto etiam sin-

« plici castitatis ex ordinarii approbatione, addictam esse cognoverit ».

Qui tactus habuerit impudicos, tactus nempe non modo per se obscænos, sed etiam oscula, amplexus, blandimenta, quæcumque denique corporis pressuram, si hæc et fiant libidinis causa, et ex circumstantiis satis pateat ea fieri hoc fine libidinoso. Non ergo sufficit tactus per se licitus, qui fiat cum intentione aut affectione libidinosa. Lex autem loquitur de *tactibus*: ergo signa, verba, scripta quamvis obscæna reservationi non subjacent.

Cum moniali, quæ nempe tria vota solemnia emisit in religione a summo pontifice approbata. Legislator vero etiam *novitias* quoad hanc reservationem monialibus accenset, etsi vota solemnia nondum emiserint.

Aut cum fœmina, etc., quæ nempe addicta sit cuivis communitati, in qua, vi regulæ ab ordinario approbatæ, vigeat obligatio emittendi votum simplex castitatis, aut perpetuum aut temporaneum, sive votum hoc revera jam emisit, sive nondum emisit, vel quia adhuc *novitia*, vel quia ex confessarii consilio illud profiteri distulerit.

Cognoverit; excipietur nempe a reservatione, qui ignoret mulieris conditionem, et putet se tactus habere cum fœmina prædictis religiosis societatibus non addicta.

Postremo legislator monet reservationem latam esse tantummodo in viros, non vero in fœminas.

155. « 3.º Qui data opera, abortum procuraverit foetus animati vel inanimati, effectu etiam non secundo ».

Qui data opera; consulto nempe, mediis ex industria adhibitis ad abortum tamquam ad finem sibi propositum. Reservationi vero subjacet et mulier, quæ, excepto casu mortis sibi ab aliis intentatæ, pharmacum aliquod ad abortum procurandum sumere consenserit, etsi forte invita.

Abortum procuraverit: quicumque scilicet operam suam ad quæsitum abortum positive conferant, vel consilio, vel instructione, vel remediorum suppeditatione, reservationi subsunt statim ac abortus procuratio revera consummata fuerit. Eximitur vero qui negative cooperatur; non enim vere procurat qui tantummodo non impedit.

Fœtus animati vel inanimati: hinc non aderit abortus si ante vel statim post copulam conceptio impediatur; aderit vero, si quis fœtum jam conceptum dissolvere aut immaturum excutere tentet: fœtus autem habetur ut conceptus, si integer dies post copulam effluxerit.

Effectu etiam non secuto; reservatio episcopalis differt igitur a pontificia, quæ fertur in procurationem abortus *fœtus animati, effectu secuto*. Hæc nempe sit episcopalis pro abortu tum fœtus inanimati, tum effectu non secuto.

156. « 4.º Incestus inter consanguineos vel affines in primo aut secundo gradu; nec non inter cognatos ex baptismo solemni ».

Incestus, actus nempe completus, qui per se sit aptus generationi. Reservatur hinc copula incestuosa cum fœmina etiam jam prægnante; at non reservatur copula quæ quocumque naturali defectu per se fœcunda esse nequeat.

Inter consanguineos vel affines in primo aut secundo gradu: in primo gradu consanguinitatis, si copula sit inter matrem et filium, vel patrem et filiam, vel fratrem et sororem: *in secundo gradu consanguinitatis*, si quis coierit cum avia, vel cum amita, vel matertera, vel cum nepte, vel cum prima consobrina: aut si qua coierit cum avo, vel cum patruo vel cum avunculo, vel cum nepote, vel cum primo consobrino. — *Affinitas* oritur ex copula sive licita sive illicita. Aderit vero incestus *in primo gradu affinitatis*, si quis coeat cum matre fœminæ a se jam cognitæ vel cum ejus filia, ex alio viro suscepta, vel cum quavis ejus sorore, vel cum noverca, vel cum nuru, vel cum fratris uxore. Item si qua coeat cum patre viri a se jam cogniti, vel cum ejus filio ex alia fœmina suscepto, vel cum quovis ejus fratre, vel cum privigno, vel cum vitrico, vel cum genero, vel cum sororis marito. Aderit denique incestus *in secundo gradu affinitatis*, si quis coeat cum fœminæ a se jam cognitæ avia, amita, matertera, nepte aut prima consobrina, vel si qua coeat cum viri a se jam cogniti avo, patruo, avunculo, nepote aut primo consobrino.

Hæc reservatio cadit etiam in conjuges, qui conscii de aliquo hujusmodi impedimento ex licita aut illicita copula ante matrimonium contracto, non abstineant a petendo debito conjugali, donec dispensationem obtinuerint.

Etiam legitime conjugatis supervenire potest affinitas ex copula illicita; si nempe aliquis ex conjugatis coeat cum persona, quæ alteri conjugi sit consanguinea in primo vel secundo gradu. Sed hæc affinitas inter conjuges juxta expressam legislatoris mentem, locum reservationi non facit: ipse enim declarat, *copulam inter conjuges ipsos incestuosam se nolle obnoxiam reservationi*.

Nec non inter cognatos ex baptismo solemni: si nempe minister baptismi solemniter coierit cum baptizata, vel ejus matre; item si *patrinus* cum suscepta vel cum ejus matre, aut *matrina* cum suscepto, vel cum patre.

Denique legislator absolvit ab hac reservatione illos qui nullam omnino consanguinitatem, neque affinitatem neque cognationem spiritualem existere putaverint inter se et personam, quacum incestum patraverint: absolvit item eos, qui erronee putaverint incestum se in primo vel secundo gradu, vel in cognatione spiritali committere, cum revera non commiserint nisi extra hosce gradus, aut nulla fuerit cognatio spiritualis. Requirit nempe ad reservationem, ut incestus sit intra statutos gradus materialis simul et formalis.

157. • 5.º Incendiarii, et qui, injuriæ causa, vites vel arbores • alienas quovis modo vastaverint; nec non ii, quorum mandato • alterutrum scelus sit patratum •.

Incendiarii; qui consulto et iniqua mente, proprio vel alieno nomine, incendium excitant ad absumendum bonum alienum, vel etiam proprium, si sit quovis modo juribus alienis admixtum: dummodo boni alieni valor excedat sexaginta libellas austriacas. Viget autem reservatio etsi per accidens ignis bonum non absumat; reservatio enim respicit non ad damnum illatum sed ad incendium per injuriam immissum ad illud ferendum. Si tamen ignis ita fuerit immissus, ut per se inefficax ad incendium excitandum extiterit, reservatio non tenet, quia actus habetur ut incompletus.

Et qui injuriæ causa vites vel arbores alienas quovis modo vastaverint: qui scilicet non tam alienæ rei cupiditate, quam alienæ personæ odio ductus, quovis modo sed vere et efficaciter vastaverit; dummodo illatum damnum valore excedat quindecim libellas austriacas. Arbores vero intellige quæ vere, e terra eriguntur et virescunt, non arbusta, neque trabes, quæ lingua appellemus, non arbores.

Nec non ii, quorum mandato alterutrum scelus sit patratum: quorum nempe non consilio tantum aut tacita sollicitatione, sed nomine, mandato et jussu crimen vere fuerit patratum.

Mandatarius autem, etsi agat non odii, sed mercedis gratia, subest tamen et ipse reservationi, si conscius sit, quod crimen sibi mandetur ultionis vel injuriæ causa.

158. • 6.º Qui deliberate homicidium patraverit, vel mandato • induxerit ad illud patrandum •.

Qui deliberate homicidium patraverit: intellige homicidium omnino spontaneum, et qua manifestum scelus vetitum, et injuste patratum. Hinc si interfuerit provocatio, vel aliquid quomodocumque etsi non omnino excusans, reservatio non adest.

Vel mandato induxerit ad illud patrandum; qui nempe dederit expressum, directum et efficax mandatum.

Cum autem ad hanc reservationem requiratur *effectus sequutus*, tum ipsa non viget, quamdiu mors, quamvis certo futura ex percussione aut vulnere inflicto aut veneno propinato, hic et nunc nondum sit secuta.

159. « 7.º Qui patrem, aut matrem, aut avum, aut aviam percusserit ».

Qui patrem, aut matrem, aut avum, aut aviam, qui tales sint non in ordine legali, ex adoptione, sed in ordine naturali.

Percusserit, graviter scilicet; gravis autem ferme semper erit percussio, si serio facta, ex irreverentia, quæ vix concipi potest venialis. Percussio vero reservatur, quæ sit vera et physica, manu, pede, ligno, saxo vel quovis alio instrumento personaliter peracta.

160. « 8.º Qui locis piis infantes exposuerint, cum habeant unde illos alant: neque eorum locorum damna resarcierint ».

Qui locis piis infantes exposuerint: reservatio hæc non afficit nisi infantum genitores sive legitimos, sive tantum naturales. Eos autem afficit, etsi per alios filium exposuerint, vel filius quacumque de causa ipsis imputabili, et a quavis persona, etiam nolentibus parentibus, fuerit ad loca pia delatus, nec tamen reffectum damnum: reservatio enim non cadit in solam culpabilem expositionem, sed simul in damnum piis locis injuste illatum. Dicimus *injuste*: nam reservatio non ferit, nisi eos, *qui habeant, unde filios alant*: paupertas igitur excusat et a peccato plerumque, et certo a reservatione. Paupertas tamen superveniens non excusat eos, qui, quando filium esposuerunt, compensare potuissent, et iniqua mente compensare noluerunt.

Neque eorum locorum damna resarcierint: subest nempe reservationi is cujus filius, quocumque modo, quacumque de causa, et a quacumque persona fuerit expositus, si, cum debuerit et potuerit, piorum locorum damna non resarcierit. Cessat vero reservatio statim ac parentes vel per se vel per alium damna piorum locorum reparaverint. Immo nulla aderit reservatio in eos parentes, quibus certo constet statim post delationem ad brephotrophium filium obiisse: tunc enim nullum damnum piis locis illatum fuit.

Debitum autem, quod parentibus incumbit pro filio exposito, ita dimittitur legislator. Posito, quod infans alendus sit a prima ætate usque ad annum decimum quintum (quo tempore idoneus censetur ad victum sibi comparandum), expensa totalis determinatur ad sexcentas circiter libellas austriacas; quæ quoad singulos annos ita distribuuntur:

Pro anno primo	L. 106	Pro novem annis	L. 474
Pro annoprimoetsecundo	186	Pro decem	» 494
Pro primo triennio	» 253	Pro undecim	» 517
Pro quatuor annis	» 300	Pro duodecim	» 538
Pro quinque	» 348	Pro tresdecim	» 560
Pro sex	» 395	Pro quatuordecim	» 585
Pro septem	» 441	Pro quindecim	» 610
Pro octo	» 458		

Animadvertitur præterea : 1.º non esse in hac computatione recensitas extraordinarias impensas, quos forte necessario sibi vindicant infantes, quia mente vel corpore læsi, quæ ad quotidianam libellam dimetiuntur; 2.º Si exposita fuerit fœmina, adhuc addendas esse titulo dotis centum libellas, si nubat, postquam alia de causa e pio loco exierit; ducentas vero, si ab ipso pio loco in matrimonium collocanda sit.

Verum notatur simul quod. cum plures ex infantibus aut cito aut serius moriantur, tum qui nesciat de filio suo exposito, utrum vivat, an decesserit, nec non ille qui durante expositionis tempore debitum suum solvere velit, æque satis pium locum compensabit, si quadringentas libellas solverit pro masculo, quingentas vero pro fœmina. Confessarii tamen hortentur divites, ut si hujusmodi debita contraxerint, liberalius rependant.

Quid vero de iis, qui filios exposuerint quando non habebant unde eos alerent, sed postea divites facti loca pia de impensis non reficiunt? Declarantur non cadere in reservationem, quia casus plectit eos tantum qui *filios exponunt*, cum habeant unde illos alant, quidquid sit de obligatione restituendi in supposito casu.

161. « 9.º Qui desponsati coierint ante matrimonium ».

Desponsati hic intelliguntur, qui sibi ab invicem, fide utrumque obligata, licet forte clam, valide promiserint matrimonium: *valida* vero non erit promissio, si intersit impedimentum sive dirimens, sive impediens, quamvis ignoratum, vel conditio de futuro, vel legitima ipsius promissionis dissolutio.

Hæc reservatio non viget in confessione, quæ matrimonio præmittitur, si confessarii iudicio e reservatione periculum quodvis sive difficultas objceretur iis, qui matrimonium sunt inituri: dispensatur etiam ab hac reservatione, qui crimen non confiteatur nisi post matrimonium; dummodo illud antea confessus non sit ex ejusmodi causa, quæ a sacrilega sacramenti susceptione eum excusaverit.

162. « 10.º Qui, cum vetitum est ab Ecclesia, ex contemptu præcepti carne vescuntur palam populo, aut in publico cujus-

« vis nominis diversorio, ubi venalis fieri solet comestio. — Do-
 « mini etiam, qui famulis negant esuriales cibos, nulla prorsus
 « excusante causa ».

Qui cum vetitum est ab Ecclesia; nempe sub præcepto, quod communiter afficiat diœcesim vel oppidum.

Ex contemptu præcepti: ii nempe, juxta legislatoris mentem, qui omnino sponte, et absque ulla causa peccatum minuente, carne vescuntur. Contemptus tamen satis adest, si quis gulæ tantum vitio indulgens, legem violat, quamvis eam expresse et interius non contemnat.

Carne vescuntur, intellige de materia gravi: jus ex carne, et ova et lactinia, relate ad dies, quibus vetantur, non includuntur in hac reservatione.

Palam populo; in locis nempe omnibus apertis et expositis vel etiam clausis, sed publici juris; in locis, uno verbo, in quibus ex solita frequentia scandalum immineat, nec nisi per accidens, vitari contingat. E contra non cadit sub reservationem qui edat in loco quidem publico, sed tunc temporis ita deserto, ut periculum scandali prævideri non possit. Palam enim non agit, qui solitarium se esse putat.

Aut in publico cujusvis nominis diversorio, uti venalis fieri solet comestio: reservatio hic refertur ad locum; plectit ergo etiam qui in locis indicatis edat cibos a se allatos. A reservatione tamen eximitur tum qui ex comestione non debuerit scandalum quodvis præsumere, uti qui vescuntur in cubiculo segregato; tum dominus, ejusque domestici, si tamquam domi, et non palam carnes vetitas sumant.

Domini etiam, qui famulis negant esuriales cibos: famuli ii sunt, quibus ex conventionem dominus alimenta suppeditare teneatur: *negat* vero, qui, etsi non expresse, satis tamen significat se petentibus ea esse negaturum; *non negat* e contra qui tantum vetitos cibos præbet libenter aut saltem non invitis sumentibus.

Nulla prorsus excusante causa: non adest reservatio, si dominus denegat famulis cibos esuriales non ex impia avaritia, aut ex legis contemptu, sed ex rei familiaris difficultate, quæ peccatum excuset vel imminuat.

463. 11.º « Qui Deum aut B. Virginem deliberate, et conscie
 « de sensu verborum blasphemaverit ».

Qui Deum aut B. Virginem blasphemaverit; qui nempe injuriosa verba in Deum aut B. Virginem protulerit. Blasphemia hæreticalis (si vere sit hæretica) subest reservationi pontificia; si vero pontificia locum non habeat ex eo, quod pertinacia blasphemæ

miam non concomitetur, tunc et blasphemia hæreticalis (quæ deficiente pertinacia non amplius vere hæretica dici potest) subest reservationi tantum episcopali.

Deliberate, et conscius de sensu verborum: non scilicet ex subita et prima commotione, sed ex voluntatis determinatione ita ut verba non præcesserint, sed subierint animi conceptum. Consuetudo autem, nisi abominata et oppugnata, non excusat a reservatione, quia tunc blasphemia est deliberata in causa. *Consciis*, quia sæpe vulgo usurpantur impiae locutiones, quarum potius sonum irati et rixantes adhibent, quam velint aliquem mentis conceptum proferre. Qui tamen earum sensum adverterit, non vitabit reservationem, etsi eas proferat persuasus de earum erroneitate. Non enim ad reservationem requiritur, ut quod dicit sentiat, sed tantum ut intelligat.

Ut autem de huiusmodi dictis iudicium feratur, non tam peccati materia, quam peccantis malitia expendatur oportet.

164. 12.º « Pater, aut mater, aut vir, qui vel semel filiam aut uxorem prostituerint ».

Pater aut mater, qui sint vere genitores item *vir; et mulier* qui vere sint matrimonio juncti; *filia*, quæ vere sit genita ab ipso prostitute.

Vel semel prostituerint: tradiderint nempe ad prostitutionem positivo et externo modo, etsi inde peccatum revera consequutum non sit; prostitutio vero aderit, etiam si filia vel uxor tradatur ad copulam contra naturam: diximus *positivo modo*, quia non subest reservationi qui filiam aut uxorem ex metu vel negligentia prostituat. At qui scienter et libenter dissimulat, jam non est habendus ut negative et invite permittens, sed ut positive consentiens, et concedens; ideoque subest reservationi.

165. 13.º « Qui falsa instrumenta, aut falsas syngraphas, apochasve in damnum alterius confecerit, aut conficienda curaverit ».

Qui falsa instrumenta, aut falsas syngraphas, apochasve confecerit: nomine *instrumenti* appellatur quævis scriptura publici notarii fide firmata ad jura sancienda et tutanda, quæ vel e contractu manant, vel e testamento, etiam quod privatim absque notario fuerit exaratum. *Syngraphæ (obligo)* et *apochæ (ricevuta)* sunt scripturæ quæ inter privatos fieri solent ad debitum, vel debiti solutionem testandam. Hinc quævis alia falsa scriptura, quæ differat a recensitis, non subjacet reservationi. *Conficit vero falsa instrumenta*, etc., qui vel omnino falsa inscribat, vel falsum vel commissceat, vel inscribenda per fraudem omittat, vel sin-

cere confecta postea radendo aut inscribendo adulteret: non autem conficit, nec proinde reservationi subest, qui valida subducat, vel falsa aut invalida solummodo prodat.

Aut conficienda curaverit: qui vere, formaliter, directe et proxime mandet de falsa scriptura conficienda, sive pro se, sive pro alio: quævis alia cooperatio non subest reservationi, ut cooperatio materialis tantum amanuensis et etiam testimonii inscripti, si tamen testis falsum nomen non apposuerit.

In damnum alterius, nempe in alieni juris violationem consulto et mala fide quæsitam. Non tamen requiritur, ut damnum vere consequatur; sed satis est, si, qui scripturam conficit, vel efficaciter mandat, ut conficiatur, damnum alterius quærat, tamquam sui operis finem. Viget hinc reservatio et in eum, qui cum falsas scripturas confecerit in damnum alterius, iis postea uti noluerit aut nequiverit; vel noluerint aut nequiverint ii, pro quibus eas confecit.

166. 14.º « Qui in iudicio falsum deposuerint in damnum alterius prævisum ».

In iudicio; si nempe quæstio pertinens ad causam civilem vel criminalem, servata judiciaria forma, in foro vere judiciario agatur. Hinc privata arbitria, et decisiones publicæ auctoritatis, quæ non sint vere judiciaria, et decreta potestatis administrativæ locum non faciunt huic reservationi.

Falsum deposuerint; qui nempe iudice interrogati de re, quæ iudicio est definienda, responsum dant veritati contrarium, sive falsa asserendo, sive vera negando, sive de re cognita ignorantiam affectando. Possunt itaque hanc subire reservationem tum reus, tum actor, tum testis; non vero iudex inique judicans, neque advocatus falsa asserens, quia istorum acta non habent vim iudicæ dispositionis.

In damnum alterius prævisum: non requiritur ad reservationem, ut damnum vere efficiatur, sed sufficit si quis damnum grave et injustum proximo conscius intentaverit, falsum in iudicio deponendo. Damnum vero intellige de vera fraudatione juris. non de impedito lucro mere pœnali, quod ex iustitia legali aut vindicativa derivetur.

167. 15.º « Qui solutionem ex imposito sibi legato pio debita tam diutius biennio distulerit, nisi aut jam satisfecerit, aut bona fide causam dilationis Ordinario detulerit ».

Hæc reservatio decernitur in eos, quibus impositum sit sive officium sive onus adimplendi legatum, qui nempe sint vel mini vel administratores bonorum, quibus adnectitur onus

gati. Genitores tamen afficit, qui administrant filiorum bona. Si quis vero rem legato affectam mala fide vendiderit, ipsi potius quam emptori incumbit onus adimplendi legati: emptori vero non incumbet, nisi ex sententia iudicis, vel ex conventionē, vel ex impotentia venditoris.

Solutio intelligatur de aliquid tradendo, veluti pecuniam, suppellectilem, domum, prædium, etc., non vero de opere ponendo. Reservationi tamen subest sacerdos, qui ex legato vel beneficio onus habeat missas celebrandi, quod nec per se, nec per alium adimplere curet.

Debita, si nempe quis solutionem facere debuerit et potuerit saltem per tot temporum spatia, etiam interpolata quæ simul supputata biennium exsuperent.

Ex imposito sibi legato pio; pium legatum dicimus quamvis donationem institutam ex testamento pietatis causa. Ad incurrendam tamen reservationem legislator statuit, eam esse oportere valore non minorem quindecim austriacis libellis.

Nisi aut jam satisfecerit; cessat nempe reservatio statim ac legatum solvatur: promissio tamen satisfacendi, etsi certa, non sufficit ad tollendam reservationem.

Aut bona fide causam dilationis ordinario detulerit: si causa omittendæ vel differendæ legati solutionem sit certa et patens, ipse simplex confessarius poterit pœnitentem absolvere; si vero sit dubia, non potest absolvere, nisi pœnitens bona fide, et absque mendacio dispensationem vel dilationem ab ordinario petierit.

168. 16.º « Peccatum sodomix etiam attentatum ».

Sodomia hic dicitur concubitus contra naturam inter personas ejusdem sexus, hinc sodomia sensu strictiori.

Etiam attentatum: si nempe adfuerit nisus voluntatis et corporis in ipsum jam inceptum sodomiticum actum. — Reservationi æque subest tum agens tum patiens.

17.º « Peccatum bestialitatis ».

Bestialitas est quævis carnalis conjunctio inter hominem et bestiam, absque sexus discrimine.

18.º « Sacerdos, diaconi et subdiaconi, qui personati incedunt, aut choreas ducunt in cætu ad choreas congregato ».

Circa hoc peccatum, abolita censura, quæ antea vigeat, legislator reservationem tantum firmavit.

Qui personati incedunt; qui vestes induant non laicales, sed insolitas more bacchanalium, et ita personam a se prorsus diversam effingant; sive id faciant publice, sive privatos inter parietes; modo id serio faciant.

Aut choreas ducunt, etc. non quovis loco, et levitatis causa inter domesticos per jocos saltando, sed ubi festum saltatorium utrique sexui commune habeatur.

169. 19.º « Turpe quodvis carnis peccatum, quod confessarius patrauerit sciens cum ea, cujus confessionem non ante « biennium exceperit ».

Turpe quodvis carnis peccatum; lethale nempe, in corpore pœnitentis patratum, etsi non consummatum, neque ad copulam directum, ut amplexus, oscula libidinosi, etc.

Quod confessarius patrauerit. Confessarius hic censendus etiam qui semel tantum confessionem exceperit (etiāsi absolutionem non dederit) ejus pœnitentis, cum qua post acceptam confessionem turpe peccatum patret. Peccatum autem, etsi adsit in utraque parte, non reservatur nisi in confessario.

Sciens; ad reservationem scilicet requiritur, ut ipse confessarius sciat, se peccare cum sua pœnitente.

Cum ea, nempe cum fœmina: peccatum cum masculo huic reservationi non subest.

Cujus confessionem non ante biennium exceperit; reservatur nempe peccatum turpe illius qui peccat cum muliere, cujus confessionem exceperit a tempore biennio minori. Si, ex. gr., Titius die prima jannuarii anni 1858 confessionem exceperit Cajæ; turpe quodvis peccatum, quod cum eadem patrauerit intra biennium ab illa die, nempe usque ad primam diem jannuarii anni 1860, est reservatum. Si autem eam iterum postea ad confessionem exceperit, ex., gr., die prima aprilis 1858, si peccatum rursus cum ea commiserit ante diem primam aprilis anni 1860, hoc æque sub reservationem cadit, et ita successive.

170. Episcopales tamen reservationes, quas hic attulimus, non omnes omnibus confessariis imponuntur: sed pro diverso eorum gradu et officio minuuntur.

Hinc 1.º *Vicariis foraneis, parochis*, et iis qui ex ordinarii mandato, loco *parochi* sint; *canonicis theologis* in collegiatis rite institutis, et *canonicis ordinariis metropolitanæ*, qui sint confessarii, conceditur (quamdiu sint in officio) facultas absolventi ab omnibus casibus archiepiscopo reservatis, præterquam 1.º, 2.º, 3.º, 4.º, 6.º, 18.º, et 19.º — Immo quoad tertium, licet iis absolvere, quoties aut fœtus fuerit inanimatus, aut, secutus non fuerit effectus: quoad quartum, licet item absolvere, si incestus non fuerit in primo gradu: denique quoad censuras, quas retulimus in priori volumine, ubi de Censuris, ut in nostra diœcesi reservatas, confessariis supradictis conceditur facultas.

absolvendi ab iis, quæ matrimonium respiciunt, non vero ab iis, quæ de monialibus latæ sunt.

2.º *Coadjutoribus curatis, aut titularibus, et in parœciis metropolis coadjutoribus ex officio, et etiam sussidiariis* conceditur facultas absolvendi ab omnibus casibus archiepiscopo reservatis exceptis recensitis sub num. 1.º, 2.º, 3.º, 4.º, 6.º, 12.º, 17.º, 18.º, et 19.º — Nulla vero conceditur facultas quoad censuras.

3.º *Coadjutoribus non titularibus extra metropolim et cæteris confessariis* nulla quoad reservata conceditur ordinaria facultas; sed singulis conceduntur cæ facultates, quæ pro circumstantiis ordinario vel ejus vicario videntur utiliter concedendæ.

4.º Ex synodo Mediol. XXXII facta est *parochis* specialis concessio, ut quando parœcianus gravi morbo affectus in lecto decumbit, possint eum absolvere ab omnibus prorsus casibus et censuris, a quibus episcopus jurisdictione ordinaria absolvere potest; atque hinc etiam a casibus pontifici reservatis, a quibus, ratione impedimenti vel temporalis vel perpetui, episcopus etiam non infirmos absolvere potest.

5.º Denique *vicariis foraneis* conceditur, 1.º, ut excepto casu 9.º, in cæteris sibi concessis possint prudenti discrimine subdelegare confessarios, qui facultatem petant absolvendi (inter fines vicariatus) a peccato jam in confessione audito. Ne tamen confessarii vicarium foraneum adeant, potius quam episcopum aut ejus vicarium generalem, si id facile possint, vel prudentius faciendum censeant. 2.º Ut, tempore paschali, etiam quavis de causa dilato (non tamen ultra Ascensionem), possint absolvere ab omnibus casibus episcopo reservatis, exceptis 2.º, 18.º, 19.º; et possint etiam pro iis subdelegare, exceptis 2.º, 9.º, 18.º, et 19.º; 3.º Ut possint ipsi semper in foro sacramentali conjugem restituere in jus petendi debiti, ex incestu amissum, remota tamen occasione peccandi, injuncta gravi pœnitentia, et confessione quolibet mense per opportunum tempus. Notandum, hanc facultatem inter eas esse quas Sancta Sedes speciali rescripto episcopis concedit ad quinquennium, ipsique adnecti modo recensitas conditiones.

ARTICULUS VIII.

De confessarii dotibus.

171. Præter jurisdictionem, qua presbyter opus habet ad pœnitentiæ sacramentum valide administrandum, aliis pluribus dotibus ornari eum oportet ad ministerium tam grave tamque formidandum digne etiam exercendum. Ut præcipuæ hæc recensentur: *sanctitas, zelus, charitas, suavitas*, simul ac *firmitas, scientia, prudentia et moderatio*. Ad complendam igitur eam tractationem, quæ ministrum respicit sacramentalis pœnitentiæ, de his quoque singulis edisserere oportet.

§ 1. *De sanctitate confessario necessaria.*

172. Præcipua inter dotes, quibus confessarius nitere debet, est *sanctitas*. Non enim sufficit, ut ad sacramenti administrationem pura conscientia accedat, quod ei præcipitur sub sacrilegii pœna: sed, ut pœnitentibus utilis evadat, eorum conversioni efficaciter operam navet, et in christiana perfectione eos progredi faciat, perfectionem ecclesiasticam ipsemet persequatur oportet. sacerdotalem et apostolicam vitam agendo. Non enim peccatorem ad resipiscendum, et ad salutaria consilia capienda adducet, nisi magno Dei timore vivissimæque peccati detestatione ipsemet comprehendatur. Sacerdotis monita, consilia, adhortationes nimis levi er fideles commovebunt si ab ejus corde non profluant, si ipse prius non sit commotus, aut si verbis, utut evangelicis, ejus vitæ ratio minime consonet. Profecto peccator, qui ad Deum reverti velit, non adit tandem presbyterum profanis negotiis irreflitum, sed a mundo alienum, neque inter homines prodeuntem, nisi ut suarum virtutum odorem diffundat, et ad religionem, pietatemque colendam inducat. Sacerdos, ait Apostolus, est homo Dei; debet ergo colere justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem: « Tu autem, o homo Dei, hæc fuge » (vitia); sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem (1). Sacerdos confessarius est homo Dei; ergo uni Deo obtemperare debet, non mundo, non cognatis, non sibi metipsi. Insuper ex omnibus sacris ministeriis ministerium audiendi confessiones procul dubio est omnium periculosissimum, et maximæ prudentiæ ac consilii. Oportet ergo,

(1) Timoth. VI, 11.

ut sacerdos sit validè virtute roboratus, utque per cogitationem præsentiae Dei, per vigilantiam, per spiritum orationis ac mortificationis se firmiter præmuniat adversus multiplices tentationes, quibus in pœnitentiæ tribunali confessarius sæpe exagilari solet. « Nemo, ait s. Laurentius Justiniani, nisi valde sanctus, absque « sui detrimento proximorum curis occupatur ». Denique sacerdos pœnitentiæ tribunal ingredi non debet, nisi ut minister Jesu Christi, nihil omnino aliud sibi proponens, quam Dei gloriam, animarumque salutem.

173. Cum igitur sacerdos ita sit contra pericula communitus, in sacro tribunali in Deum omnino confidens considereat; sed constanter circa cor suum vigilet, ut omne malum inde avertat, sanctumque fervorem in eo ardentem servet. Accidit enim, ut in illo tribunali sedentes tentationes aggrediantur impatientiæ, aut vanitatis, aut libidinis, quæ paullatim, quin advertatur, ad nimium rigorem vel ad nimiam indulgentiam trahunt, et ita mentem confundunt, ut pœnitens inopportune absolvatur vel dimittatur, ejus sanatio negligatur, et forte libido corde foveatur, quam sacramentum in aliis suffocat. Quoniam vero animas abluat sanguine Redemptoris plagis offerat; exoret modo divinum Salvatorem nostrum, modo cœlestem Patrem, ut suis benedicant laboribus; ministerium suum Virgini sanctissimæ, Angelo Custodi, sanctis protectoribus commendet. Si affectus et veritates, quas pœnitentibus considerandas proponet ipse sibimetipsi applicaverit, ministerium suum erit ei perpetua meditatio et oratio; et ita erit perpetuo Deo conjunctus, et cœlestes benedictiones advocabit super semetipsum et super pœnitentes ad se confugientes (1).

§ 2. De confessarii charitate.

174. Sanctitali confessarius zelum consociare tenetur. Sacer-

dos enim sanctus, uti oportet, existimari nequit, nisi vehementi ardeat zelo pro Dei gloria, suorumque fratrum salute. « Sacerdotis proprium est, ait s. Anselmus, animas e mundo rapere, et dare Deo ». Simplex sacerdos, etsi animarum curæ non addictus, non ideo ab audiendis confessionibus dispensatur;

(1) Vide opus inscriptum, *Il sacerdote santificato nell'amministrazione del sacramento della Penitenza*, num. 126.

si vero ad hoc ministerium se ineptum dignoscat, studere debet ut se idoneum efficiat. Hæc est Ligorii sententia (1). Speciatim autem ad illud tenentur parochi, vicarii et coadjutores: sed non nisi per vivissimum ac purissimum zelum pœnitentiæ tribunalis labores, tædia et molestias superabunt. Confessarius ad seipsum non pertinet, sed ad cæteros omnes, pueros et senes, magnates et minimos, divites et pauperes, doctos et indoctos, ingenio præditos et idiotas, justos et peccatores, immo magis ad peccatores quam ad justos, cum ipse Christus dicat: *Non veni vocare justos, sed peccatores*. Juxta exemplum Boni Pastoris, ipse totum semetipsum impendere debet, ut aberrantem ovem insequatur, et ad ovile reducat. Sacerdos zelo accensus plures horas, integrosque dies in pœnitentiæ tribunali consumit, omnes ad se confugientes benigne excipiens, absque personarum acceptione; extraneum, aut ignotum non arcebit, sciens, quod aliquem rejiciens, fortasse peccatori ad Deum revertenti occasionem præberet damnationis æternæ. Si ergo confiteri cupientem statim audire nequeat, horam et diem opportuniorem et quantum fieri possit proximiorum determinabit. Zeli character est *sulmet oblatio pro fratrum salute: Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris; licet plus vos diligens, minus diligar* (2). Talis nempe est spiritus sacrificii et abnegationis; talis est charitas illa, quam Paulus patientem, omniaque sufferentem, omnia sustinentem dicit: *Charitas patiens est... omnia suffert... omnia sustinet* (3).

175. Non sufficit, ait pius quidam auctor, pœnitentem comiter excepisse, eique animos adjecisse, sed insuper oportet eum in suæ confessionis decursu patienter sustinere. Erit sane hæc apta occasio exercendæ virtutis; molestum enim est pœnitentium multitudine opprimi, aut detineri ab uno, qui prolixitatibus, dubitatibus, et rudi inconditoque sermoni superaddens multarum rerum, et implexorum casuum acervum, audienti fastidium parit et laborem, quæ unus vincere valet paternus amor, qui numquam defatigari sinit laboremque diligere jubet. Ut autem hujusmodi charitatem in semetipso confessarius accendat et alat, hasce veritates in corde suo firmiter detinere, menteque sæpe revolvere debet: 1.º *St. Iesus Christus sanguinem et vitam pro animarum salute donavit*, quis nostrum, qui ministri ejus sumus, tempos

1.º, cap. IX, § 4.
Corinth. XII, 15.
Cor. XIII, 4, 7.

saltem et operam ad id consecrare recuset? Aliter ne nobilius vel utilius vires consumere possemus, quam si eas impendamus ad perficiendum opus, ad quod Deus ipse se totum obtulit? 2.º *Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis* (1): quasi Dominus ita loquatur: Si vos huic animæ patientiam, consolationem, curas devoveatis quibus ad ejus salutem opus est, idem vobis tribuetur, quod pro ea egeritis; ego nempe vos item sustinebo, adjuvabo, sanctificabo. At si vos hæc illi recusaveritis, vae vobis! Et ego eadem recusabo vobis; neque amplius vestris peccatis indulgebo, neque adjutorium meum vobis concedam. Si ergo bonum vestrum cordi vobis est, pœnitentes patienter sustinete. 3.º Si Deus minimis temporalis charitatis operibus æternam et solemnem retributionem in extremo judicio concedendam reservat, quasnam retributiones dicendus præparasse operibus charitatis spiritualis, quæ tantum illi præcellit, quæ animas gratia dilatat, nutrit, et a diaboli servitute spiritualibusque infirmitatibus solvit? At vobis, qui per patientiam filios aberrantes in sinum cœlestis Patris reducit, vobis ad gratias et retributiones promissas recipiendas, extremum judicium expectandum non erit. Quasnam Deus periculosas tentationes a vobis avertet? ad quasnam repellendas vim vobis concedet? quænam spiritualia auxilia profundet? Inexpugnabilem ergo patientiam in confessionibus audiendis servate; et cum a sacro tribunali defatigati abscedetis, si paterna charitate pœnitentes exceperitis, Patrem invenietis Deum, qui gratiis et consolationibus vos replebit (2).

§ 3. De benignitate et firmitate confessario necessariis.

176. Benignitas, virtus hæc omnino christiana, omnibus necessaria est, præcipue tamen pœnitentiæ ministris. Cum interdum confessarius pœnitentem corrigere cogatur, id semper benigne et leniter faciat; ut monet Apostolus: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi inverte in spiritu lenitatis; considerans teipsum, ne et tu tentes alter alterius onera portare, et sic adimplebitis legem Christi* (3). Debemus in primis nostros defectus præ oculis habere, antequam alienos reprehendamus, ut pro aliis, et præsertim pro

(1) Matth. VII, 2.

(2) *Il sacerdote santificato*, etc., pars I, § 8.

(3) Galat. VI, 1, 2.

iis, qui dulci *patris* nomine nos compellant, eam misericordiam corde concipiamus, qua ipsi indigemus. « Sæpe, ait Concil. Trident. (1), plus erga corrigendos agit benevolentia, quam austeritas, plus exhortatio quam minatio, plus charitas quam potestas ». Attamen confessarius non obliviscatur, se etiam iudicem esse; hinc firmitatem non minus esse sibi necessariam, quam benignitatem; et hasce duas virtutes in sacramentorum ministerio ita consociari debere, ut in eorum auctore iustitia et misericordia consociantur. *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates* (2). Firmitas absque benignitate, item ac benignitas absque firmitate, non amplius est virtus; est crudelitas quædam, quæ animas vel occidit, vel perire sinit. Væ illi, qui jugum imponit, onus, quod ipsemet ferre non potest! Sed item *Væ*, clamat propheta, *væ, qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas* (3). Oportet ergo, ut confessarius firmitatem cum benignitate et benignitatem cum firmitate conjungat; seu aliis verbis, ut accurate, quantum fieri potest, Ecclesiæ regulas sequatur, simul tamen juxta exemplum æterni Pontificis *compatiens peccatoris infirmitatibus*. Vicarius Dei, qua minister sacramenti, qua iudex et qua medicus, non erit donorum ejus distributor fidelis, nisi idem agens, quod ageret Christus, si ipsemet in sacro tribunali sederet. Præ oculis eum constanter habens, cujus locum tenet, caveat simul et a nimia severitate et a nimia indulgentia, quia, ait s. Thomas, « Non potest ligare et solvere ad arbitrium, sed tantum sicut a Deo præscriptum est (4) ». Verum id mente revocabit, quod nempe etsi Deus sit summe justus, *miserationes* tamen *ejus super omnia opera ejus*, et melius est Domino rationem reddere de nimia misericordia, quam de nimia severitate, juxta effatum antiqui auctoris, quod confirmatur in Gratiani decreto, sub titulo: *Melius est errare in misericordia remittendi, quam in severitate ulciscendi*. Eadem est s. Ambrosii mens: « Ad misericordiam promptior est, quam ad severitatem spiritus Dei » (5). Idem sentiunt doctor Angelicus (6), s. Antoninus (7), s. Raimundus a Pegnafort (8), et s. Odilo Cluniacensis.

(1) Sess. XIII, *de reform.*, cap. 1.

(2) Eccli. VII, 6.

(3) Ezech. XIII, 18.

(4) Sum., part. III, quæst. 18, art. 5.

(5) *De Pœnit.*, lib. I, cap. 2.

(6) Opuscul. 65.

(7) Sum., part. II, tit. 4, cap. 5.

(8) Sum., lib. III, tit. 54.

Et cum hic sanctus abbas argueretur, quod esset nimis indolgens peccatoribus, respondebat, quod si forte in damnationem iturus esset, magis optabat damnari propter nimiam misericordiam, quam propter nimiam severitatem: « Et si damnandus sum, malo de misericordia, quam ex duritia aut severitate damnari (1) ».

§ 4. De scientia confessario necessaria.

177. Confessarius est rerum sanctarum dispensator, est conscientiarum iudex, est medicus animarum; ergo et scientia præpolleat oportet. Confessarius indoctus est cæcus, qui cæcum ducit; et ideo ambo in foveam cadent. Qui scientiam rejicit, rejicietur a Deo. Quomodo enim poterit absque sua fideliumque perniciæ sedere pro tribunali, cujus regulas ignorat? Quomodo judicabit, si neque leges dignoscit, neque judicandi ordinem? Quomodo infirmos curabit, si diversas infirmitatum species ignorat, et remedia quæ unicuique conveniunt, et artem eadem applicandi? Inest ergo confessario obligatio assiduo labore operam dandi tum ad acquirendas, tum ad conservandas et augendas opportunas cognitiones sive in re dogmatica et morali, sive circa sacramentorum administrationem.

178. Debet primo in dogmatica theologia studium ponere, ut possit apte instruere pœnitentes, qui religionis veritates ignorant, et eorum dubia resolvere, eosque confirmare, qui in fide claudicare videantur. Debet secundo ad moralem scientiam operam impendere, cujus cognitio est ei omnino necessaria ad nimiam severitatem effugiendam item ac nimiam indulgentiam, quarum utraque est æque animarum saluti exitiosa. Frustra vero confessarius confideret in timore Domini; ait enim Ambrosius: « Ipse
« timor Domini nisi sit secundum scientiam, nihil prodest; immo
« obest plurimum. Sunt etiam in nobis, qui habent timorem
« Dei, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præ-
« cepta, quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in
« eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis
« exigere; sed inscitia in eo est, quia non compatiuntur natu-
« ræ, non æstimant possibilitatem (2) ». Confessarius oportet ut apte discernere valeat inter certum et dubium, inter præceptum et consilium, inter peccatum et defectum, inter culpas natura

(1) Vide *La justification de s. Alphonse de Liguori*, cap. 5.

(2) Serm. in psal. CXVIII.

sua lethales, et eas, quæ non sunt nisi veniales. Tenetur insuper Ecclesiæ leges ediscere, eas præsertim, quæ ad pœnitentiæ administrationem spectant. Hæc deficiente cognitione, atque quævis arbitrio iudicabit, sive absolutionem denegans is, qui ad eam ius habet, sive indignis eam concedens, sive eam differens absque causa, et cum pœnitentis detrimento. Quo igitur confessarius ex instructor, eo facilius et fructuosius ministerium suum exerceat. Attamen, ut satis convenienter exerceatur, sufficit et scientia, quæ valeat et casus ordinarios solvere, et difficultates advenire quæ rarius contingunt, ut ii consulantur, qui ad eas resolvendas idonei sint. Qui difficultates nec deiecit, nec suspicatur, qui scilicet dubitare nescit, cum quidam extraordinarii et intricati casus occurrunt, is ineptus est ad confessiones audiendas. Ut confessarius competenti et necessaria scientia præditus duci præsit, oportet ut saltem sciat opportune consistere ad res diligentius perpendendas, omnemque deceptionem vitandam.

§ 5. *De prudentia confessario necessaria, præsertim quoad sacramentale silentium.*

177. Non sufficit, quod confessarius sit doctus, charitate æcensus, et pius; nisi sit etiam prudens et discretus. Prudentia inter virtutes homini magis necessarias recensetur, præcipue tamen iis, quibus animarum regimen commissum est. Prudentia est, quæ tempus eligit, loca, et media adhibenda ad propositum finem assequendum: ipsa in homine omnia moderatur, atque ipsamet verba, docetque vitare inconsiderantias, quæ molestias non raro adducere solent. Confessarius prudens et cautus interrogationes pœnitenti non facit, nisi necessarias aut saltem peritiles: et nisi id exigat commune bonum, de materiali peccato eos non edocebit, quos periculosum esset e bona fide educere. Cum agatur de quæstionibus dubiis aut controversis inter doctores orthodoxos, non sibi arrogabit opiniones suas constituere tamquam leges, cavens, ne christianæ moralis obligationes aut exaggeret aut infirmet. Immo de suamet prudentia diffidit, quia cogitationes hominum timida, atque in opinionibus seligendis eas præponit, quæ communius recipiuntur, vel quæ ad sanctæ fidei spiritum propius accedunt: non obsequitur inconsulto populo, civilis suæ præiudiciis, neque peculiari doctrinæ scholæ. Instructus fuit: constanter cavet a partium studio et ab obstinatione, quæ ab ignorantia et superbia exoriens, desi-

nit in quamdam intellectualem immobilitatem, quæ sapientiæ item ac doctrinæ evolutioni officit: *Sapientis est mutare consilium*, ait s. Alphonsus verbis Ciceronis, *numquam enim laudata fuit in una sententia persuasio*. In decernenda sacramentali pœnitentia, prudens confessarius perpendit non modo peccatorum gravitatem, sed etiam physicas ac morales vires, pœnitentis nempe tum conditionem tum dispositiones. Cum præ oculis habeat, præcipuum sacramentorum finem esse hominum salutem, *sacramenta propter homines*, absolutionem concedit, denegat, differt, prout omnibus diligenter inspectis, pro spirituali pœnitentium bono agendum esse censet. Quoad vero secretum, nil unquam dicit neque agit, quod ne indirecte quidem in sacramento audita manifestare, aut suspicionem de iis inducere possit. Circumspectionem immo ad scrupulum usque producens, de pœnitentium confessionibus ne favorabiliter quidem loqui sibi permittit; sed in his ita se gerit, ac si nihil omnino sciat, et neminem unquam in pœnitentiæ tribunali audierit.

180. Confessarius, vi omnium legum, tum naturalis tum positivæ, tum divinæ tum humanæ, tenetur inviolabiliter servare secretum de confessione deque iis omnibus, quæ e pœnitentis depositione sibi constent. Qui sacramentale sigillum violaret, peccaret simul in religionem, in charitatem, in iustitiam; essetque peccatum hoc grande nimis, et crimen, quod sacerdotem indignum faceret confessiones adhuc in posterum recipiendi. Ne mors quidem innocenti imminens, neque necessitas publicæ avertendæ calamitatis potest confessario facultatem asserere violandi secreti sacramentalis. Immo etiamsi confessarius mortem sibi imminere videat, morti occurrat, martyr sacramentalis sigilli, potius quam neque directe neque indirecte revelet quidquid e pœnitentis confessione dignovit. Et si a magistratu interrogetur, non modo potest, sed immo debet ita plane respondere, ac si nihil omnino sciat, et numquam confessionem audierit illius pœnitentis, de quo interrogatur. Confessarius locum Dei tenet, et qua Dei minister nulli subjicitur tribunali. Ipsa demum pœnitentis mors confessarium a secreti obligatione non solvit.

181. Sacramentale secretum extenditur non modo ad omnia peccata mortalia ac venialia, interna aut externa, publica aut occulta, omnesque earum circumstantias, sed etiam ad defectus, inclinationes, imperfectiones, et vitia sive naturalia sive accidentalialia, et etiam ad ea, in quibus nulla intersit pœnitentis culpa: id omne uno verbo complectitur, quod displicentiam pœnitenti parere possit, aut invisam ei reddere confessionem. Lethaliter

autem peccaret qui pœnitentis confessionem revelaret, etsi ageretur de culpis levibus, ac de simplici peccato veniali *determinato*: juxta omnium enim sententiam in hujusce secreti violatione materiæ parvitas non datur. At vero, violaret ne secretum qui indeterminate diceret: *Titius de peccato veniali sese accusavit*? Plures theologi, quos inter sanctus Alphonsus, et auctores operis *Scientia Confessarii (La Science du Confesseur)*, putant in hoc non adesse violationem, quia, dicunt, qui confessionem peragit, hoc ipse consendus est alicujus venialis peccati se reum constituere. Aliter tamen videtur emin.^o Gousset: sunt enim quidam fideles, quorum confessio, saltem interdum, certam absolutionis materiam non suppeditat. Quomodocumque autem res se habeat, confessarius ita agens esset omnino damnandus, utpote qui occasionem scandali fidelibus præberet, aliosque exitiales gigneret effectus.

182. Sacramentale secretum eos omnes devincit, qui quocumque modo ex confessione cognitionem adepti sint rerum quæ sub sigillum cadunt. Devincit ergo tam verum confessarium, quam qui talis existimetur, etsi vere confessarius non sit: devincit item prælatus, ad quem pœnitens confugit ut facultatem impetret obtinendi a suo confessario absolutionem ab hoc vel illo peccato reservato; nec non prælatus ad quem confessarius eadem de causa litteras mittat, si forte prælatus ille pœnitentem dignoscat, pro quo facultas petitur; eodem devinciuntur insuper et ii, quos confessarius de pœnitentis permissione consulit; et interpretes si quis adhibeatur confessarium inter et pœnitentem; ii denique omnes, qui sive a confessario, sive ab alio quovis sacramentalis secreti religione constricto aliquid de confessione audierint. Quoad eos quos de sua confessione ipsemet pœnitens consulit, vel qui aliquid audierint, dum is confessionem suam peragebat, vel qui ex gestibus aliisve motibus aliquid de re in confessione exagitata perceperint, vel qui possideant chartam in qua pœnitens sua inscripserit spiritualia vulnera, hi omnes quoque ex communi sententia servare tenentur secretum, quod alii sacramentale, alii naturale tantum dicunt. Pœnitens stricte non obligatur ad sacramentale secretum, cum sigillum hoc in favorem solius pœnitentis et non confessarii positum sit. Pœnitens tamen secreti naturalis religione devincitur, quando audita a confessario manifestare nequeat, quin ejus ministerio noceat. aut reverentiam sacramento debitam labefacet. De hoc igitur arguendi sunt ii, qui ludibrii causa loquuntur de interrogationibus sibi in confessione factis, de monitis, de consiliis acceptis, deque imposita satisfactione.

183. Relate ad præsentem quæstionem de sacramentali secreto distinguitur in scholis revelatio *directa* et *indirecta*. *Directa* habetur revelatio, si ex proposito deliberato sacramentale secretum violetur, ea patefaciendo, quæ in confessione audita fuerint: quæ revelatio ita raro contingit, ut numquam continere dici possit. Sacerdotes quidem plures a fide defecerunt, ad per peculiarem Dei protectionem in suam Ecclesiam, infelices in sacramentale secretum reveriti sunt: alii dementia correpti sunt, tamen nihil in furore suo umquam pronuntiarunt, quod sacramentale infirmaret secretum. Revelatio vero *indirecta* contingit si verbis, actibus, aut signis de re sub secreto cadenti suspicio injiciatur. Haberetur, ex. gr., revelatio indirecta 1.º Si sacerdos ita pœnitentem alloqueretur, ut confessionali circumstantes aliquid intellegent, vel si grave audiens peccatum, exprobrationis signa ederet, quæ ab adstantibus percepta, eos de peractæ confessionis natura edocerent. Confessarius ergo ita se continere debet ac voce remissa loqui, ut nonnisi a pœnitente comprehendi possit. 2.º Si, cum plures in pœnitentiæ tribunali audierit, diceret, hunc vel illum, vel simpliciter alterum ex pœnitentibus venialia tantum peccata confessum esse. 3.º Si manifestaret, se quemdam pœnitentem non absolvisse, vel ei talem statuisse pœnitentiam, quæ e gravi crimine suspicionem induceret; vel eum generalem confessionem peregissee. 4.º Si diceret, tale crimen esse commune in loco, in quo confessiones audivit, præsertim si parœcia parva esset: tunc enim suspicio super omnes ibi habitantes caderet. Parochus ergo cavere debet, ne in suis sermonibus nimis peculiariter loquissset de quibusdam peccatis, quæ e confessione dignoscitur. Præter enim quamquod ita agendo affligere posse vel etiam exacerbare eos, qui talia commiserunt, ipsosque a confessione avertere, periculum insuper obiret indirecte revelandi audita in confessione. 5.º Si duo confessarii qui confessionem ejusdem pœnitentis audierint, de ejus peccatis inter se loquerentur, etsi loquerentur de peccatis utrique patefactis: nisi forte a pœnitente permissionem habuerint, quod interdum contingit ratione diffinitum, quæ occurrunt in determinanda vocatione ad statum ecclesiasticum. 6.º Si sacerdos qui plures audierit confessiones, quendam absolutis concederet, non absolutis denegaret, vel si in absolutionum scheda ita inscriberet; *Titium absolvi*; *Pœnitentiæ sacramentum Petro administravi*; *Carolus ad pœnitentiæ et eucharistiæ sacramenta accessit*; et in scheda pœnitentis non absoluti id tantum exprimeret: *Pauli confessionem excepi*. Ergo generaliter, quoties confessarius pœnitentem quemcumque in

confessione audit, qui ab eo extra pœnitentiæ tribunal schedam peractæ confessionis petat, non renuat, sed eam simpliciter conficiat hisce verbis: *Audiui Petri confessionem, vel Petrus ad pœnitentiæ tribunal accessit*, sive Petrus absolutionem retulerit sive non. 7.º. Si confessarius pœnitentem sciscitaretur de rebus, quas non agnoverit nisi per alterius pœnitentis confessionem; vel, quod gravius esset, si illi absolutionem denegaret, quia non confiteatur de gravi peccato, quod confessarius ex alterius confessione dignovit. Confessarius igitur numquam pœnitenti loqui, neque vel simplicem mentionem facere debet de rebus quas ex alterius confessione dignovit.

184. Aliis etiam modis confessionis secretum indirecte violari potest, et plus minusve lædi reverentia sacramento debita: at inutile foret casus omnes recensere, qui mente effingi possunt: satis ergo sit aliquas innuere regulas generales, ad imprudentias et inconsiderantias præcavendas. Prima, et absque dubio præcipua ea est, ut confessarius sit valde circumspectus sermone, neque unquam de confessione vel de auditis in confessione loquatur. Si quis eo temeritatis deveniat, ut confessarium interroget de pœnitentibus, de eorum constituendi modo, vel de ratione ab ipso adhibita in absolutione eis concedenda, confessarius eum de sua inconsiderantia redarguat, et sileat, vel ita loquatur, ac si nil omnino scial. Si quis, videns peccatorem notorie indignum ad sacrum convivium accedere, imprudenter conqueratur de confessario, quasi absolutionem nimis facile concesserit, is confessarius respondeat se suum explevisse munus, vel omnino sileat. Si autem pœnitens ipse conqueratur de negata absolutione, confessarius nil dicere potest etsi, ut interdum contingit, calumniis impetatur: nihil enim ei permittitur, quod secretum aliquatenus lædere possit.

185. Altera regula generalis est, quod confessario relate ad notiones in confessione acquisitas nihil dicere aut facere licet, quod confessionem invisam reddere potest. Juxta hunc canonem sacerdos nequit extra tribunal pœnitenti, absque expressa permissione, loqui de re ad confessionem spectante. Donec pœnitens ad sacrum tribunal adstat, etiam post absolutionem disserere licet de ejus confessione; itemque licet in posteriori confessione revocare audita in anteriori, dummodo et aliqua intercedat rationalis causa, et moderate fiat. Sed extra sacrum tribunal numquam est ei revocandum quod suam respiciat confessionem: id enim ægre ab eo sustineretur. Si agatur de aliquo confessionis defectu sanando, vel de educendo ab errore decepto pœniten-

te, is tenetur concedere necessariam permissionem: si renuit, confessarius ab admonendo absteat. Excipitur casus, quo defectus ab uno confessario procedat, et sanari possit quin pœnitenti peccata sua memorentur, si, ex. gr., hoc unum dicendum sit, quod absolutio non fuit impertita. Attamen in hoc casu necessitas non urget pœnitentis admonendi, nisi in vitæ discrimine versaretur, vel absque incommodo fieri posset. Addimus insuper, posse quidem confessarium pro suo pœnitente specialim orare, ejus conversionem a Deo efflagitando, et intricatos ejus casus examinare, et de iis superiores aliosve consulere, dummodo tamen id ita faciat, ut de persona, de qua agitur, nulla cognitio et ne suspicio quidem inducatur. Hinc in tali casu, non modo nomen pœnitentis relicendum, sed etiam tempus, locus, et inutilis circumstantiæ, quarum cognitio indicia proderet ad personam de qua loquimur detegendam. Immo, ut omnis inquietudinis ratio amoveatur, opportunum est consilium petere longe a parœcia pœnitentis, nisi tuto constet, nullum adesse revelationis periculum. Si vero dubium etiam minimum remaneret, pœnitentis permissio expetenda esset. Confessarius potest etiam confessione uti ad suam negligentiam excutiendam, ad nimiam severitatem temperandam, ut ad alium quenvis proprium defectum corrigendum, quem e pœnitentium confessione dignoverit; potest insuper diligentius invigilare ad quosdam abusos a parœcia sustollendos, dummodo id minime attingat pœnitentes, ex quorum confessione hosce abusos detexit.

186. Tertia regula generalis: Quando dubium exoritur, utrum, nec ne in tali vel tali casu locum habeat indirecta confessionis revelatio, pars tutior est seligenda, sacramentali nempe secreto favorabilior. Probabilitas alicujus opinionis, utcumque gravis et etiam præponderans, haud posset impedire mala, quæ exorirentur ex actu, qui aliquali ratione æstimari posset contrarius reverentiæ sacramentali secreto debitæ. Nemo in scrupulis offendere debet, verba sumendo in rigidiori significatione: attamen valde melius esset scrupulis peccare, quam debitam non adhibere oris custodiam, et ita se objicere periculo confessionis, etsi indirecte, revelandæ, et opinionis in fidelium mentes inducendæ, quod sacerdos abutatur cognitionibus in sacro tribunali acquisitis, vel saltem quoad eas satis cautus non sit. Oportet enim, ut omnes fideles hoc sibi quammaxime persuasum habeant, quod debeant et possint ita corda sua Dei vicario aperire, uti si ipsimet Deo absque mediatore loquerentur. Hinc necesse est, ut confessarius ita exterius se gerat, ac si neminem unquam in pœni-

tentiæ tribunali audierit. Itaque confessarius, qui alicujus indignitatem non cognoscit nisi per confessionem, nequit ei denegare Eucharistiam, etsi dum eam ille petit, solus in ecclesia adsit. Neque item potest quemvis a matrimonio avertere, vel a famulo sibi sumendo impedire, ne renuendo quidem notum facere famulum illum vel personam quacum matrimonium quis inire cogitet. Nec conqueri potest cum pœnitente, qui confiteatur furtum in ipsum confessarium patratum; neque cautiones adhibere, ut eum in posterum a furando prohibeat: sed eundem ac antea se præbere debet, quin ullam prodat benevolentiam et fiduciam immutationem: neque famulam a famulatu dimittet eo quod, ex ejus alijsve confessione, fiducia sua indignam dignoverit.

187. Quarta regula generalis: Cum sacramentale secretum indictum sit in favorem pœnitentis, tum non violatur, si pœnitens ipse permissionem dederit de sua confessione loquendi; dummodo tamen permissio sit expressa: tacita enim permissio non sufficeret, ac multo minus sufficeret præsumpta. Insuper permissio debet esse omnino libera; et confessarius numquam eam absque gravi causa postulare debet. Certe nonnullæ contingunt circumstantiæ, in quibus pœnitens hujusmodi permissionem exhibere tenetur ad publicam vel privatam calamitatem sive temporalem sive spiritualem avertendam. Si autem tunc pœnitens permissionem denegat, confessarius eum non absolvat: attamen, utut irrationalis sit denegatio, confessarius nequit ita agere, ac si permissionem obtinuerit. Cæterum, cum necessarium non sit, ut ipsemet confessarius agat in casu de quo est sermo, eo quod confessionem invisam reddere posset, sufficit, si pœnitentem obliget ad manifestandum ei, cujus interest, reum, puta latronem, veneficum, corruptorem, de quo in sua confessione locutus est. Si vero pœnitens nolit alteri loqui, quam suo confessario, suo parrocho, cui permissionem concedit res in confessione manifestas prodendi, is petat ut talem permissionem sibi concedat extra pœnitentiæ tribunal, quo possit et liberius agere, et dicere, se notitiam de facto extra confessionem habuisse. Concludimus iterum monendo, in re tam periculosa prudentiæ et cautelæ excessum dari pene non posse.

ARTICULUS IX.

De confessarii munere quoad interrogationes.

188. Confessarius non tenetur interrogare pœnitentem qui convenienter confiteatur, nihilque omittat, quod ad suam conditionem et confessionis integritatem spectet: id quod generatim dicendum de pœnitentibus apte instructis, qui sæpe ad sacrum tribunal accedunt. At si dubitet de sinceritatis defectu in pœnitente, vel si advertat, pœnitentem imperfectam peragere confessionem, et quædam nonnisi dimidiatim manifestare, quædam vero omnino præterire; eum ad confessionem complendam prudenter interrogando adducere debet. Tunc igitur munus est confessarii pœnitentem interrogare; et ad id tenetur tamquam sacramenti minister, tamquam iudex et tamquam medicus spiritualis. Ecclesiæ leges et statuta id expresse jubent: « Sacerdos sit discretus et
 • cautus, ut, more periti medici, superinfundat vinum et oleum
 • vulneribus sauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumstantias et peccati (1) ». Idem præcipitur in Rituali Romano:
 • Si pœnitens numerum et species et circumstantias peccatorum
 • explicatu necessarias non expresserit, eum sacerdos prudenter
 • interroget (2) ».

189. Prudens confessarius modo prorsus convenienti ac paterno eas omnes faciat interrogationes, quas necessarias duxerit, circa pœnitentis statum, ut probe judicare possit de ejus peccatorum natura et gravitate, et dignoscere, num aliquo detineatur criminoso habitu, vel proxima peccandi occasione, vel obligatione reparandi scandali sive injustitiæ. Interrogationes adæquet tum obligationes cuique christiano communibus, tum obligationibus uniuscujusque ætati et conditioni respondentibus. Opus tamen non est totum decalogum percurrere, nec prudens id esset; fatigarentur enim fideles, et molesta efficeretur confessio. Sufficit sane pœnitentem interrogare de peccatis, quæ a personis suæ conditionis patrari solent, eum inducendo ad peccatorum suorum naturam et numerum, quantum fieri potest, declarandum, tum etiam circumstantias præcipuas, quæ nempe peccati speciem immutant, quæque in confessarii iudicium influere possint: *circumstantias*

(1) Canon *Omnis utriusque sexus*.(2) *De sacram. Pœnit.*

explicatu necessarias. Oportet vero cavere a nimis insistendo quoad circumstantias, quæ peccati speciem non mutant, sed ejus malitiam tantum augent, etsi notabiliter augeant; etenim, excepto aliquo peculiari casu, obligatio manifestandi hujusmodi circumstantias certo non constat; et haberi potest ut probabilior ea sententia, quæ ab hac obligatione eximit (1). Quomodocumque res se habeat, confessarius qui putat, pœnitentem teneri circumstantias notabiliter aggravantes declarare, excipiat tamen eas, quæ respiciunt peccata contra sextum. Quando interrogatio facienda est de sexto, ait *Redactor Collationum Andegavensium*, cavendum est, ne circumstantiæ nimis intimius inquirantur; sed satis sit eas dignoscere, quæ absolute requiruntur ad peccati speciem determinandam; ultra enim progredi, periculosum est non modo pœnitenti, sed et confessario, præsertim si juvenis sit (2). Ipsi met pœnitentes ne in conscientia quidem examinanda circa impuritatis peccata nimis consistere debent.

190. Confessarius, qui cogatur pœnitentem interrogare de sexto, incipere debet a minus gravibus; a malis nempe cogitationibus, ut deinde si opus sit, procedat ad inquirendum de desideriis, de sermonibus, de tactibus, deque aliis actibus, quos pœnitens potuit in se vel cum aliis patrare. Si pœnitens malis cogitationibus non laboravit, vel si eis restitit, neque occasionem eis voluntarie præbuit, confessarius ab ulterioribus interrogationibus absteineat. Cum tamen pueri, et etiam plus minusve adulti non valeant interdum distinguere inter cogitationem, desiderium et actum, atque, cum criminosos patraverint actus, omnia se dixisse putant, si de malis cogitationibus confiteantur, confessario satis non erit eos interrogare, num in malis cogitationibus commorati sint, sed etiam sciscitabitur de culpis externis, an nempe verba, cantica aliave castitati contraria protulerint: num soli an simul cum aliis crimen patraverint, etc. At magna in hisce adhibenda prudentia, magna circumspectio, ne adolescentes doceantur inhonesta, quæ feliciter adhuc ignorent: nonnulli enim, cum interrogentur, faciliter respondent malas se habuisse cogitationes, et sermones, resque inhonestas fecisse, cum revera nullam habeant de impuritatis vitio notionem; et si confessario diligentius percunctanti suam ipsi explicent mentem, deprehenditur, eorum verba, sermones et actus in urbanitatem tantum potius quam

(1) Vide superius num. 43 hujus cap.

(2) Conf. VII *De Pœnit.*, quæst. 3. — Vide et superius num. 47 hujus ejusdem cap.

in virtutem peccasse. Imprudenter igitur se gereret, qui de vicio prorsus ignoto cognitionem vel tantum suspicionem injiceret. Hinc in dubio, utrum, nec ne, hæc vel illa quæstio possit iis nocere, erit omnino omittenda, et satis erit eos admonere, quod Deus ubique est præsens, omniaque videt, omnia noscit; usque ad intimiores cogitationes; ne quid igitur agant etsi abdite, quod publice vel coram parentibus agere non auderent.

191. Confessarius magna prudentia et circumspectione uti debet etiam in interrogando adultos et matrimonio junctos. Etsi, ait P. Segneri (1), interdum omittas quærere de circumstantia ad materiale confessionis integritatem necessaria, noli tamen anxius esse; cum hujusmodi silentium a majori bono exigatur. Satis tibi sit quærere peccati speciem, quin velis inquirere, quomodo fuerit patratum; immo si quis, rusticitatis aut inverecundiæ causa, rem explicare velit, eum benigne admone de explicationis inopportunitate. Noli in antecessum pœnitentem interrogare de debito conjugali, nisi verbis prorsus genericis; veluti si dicas: In tuo matrimonio vivis ne christiano more? Aliquid ne unquam egisti quod lædat sanctitatem status conjugalis? Generatim hic est consistendum. Si vero conjuges ipsi dubium aliquod exprimant, breviori, quo fieri potest, sermone, et maxima circumspectione iis respondeatur (2). Ita monet et s. Alphonsus: « Circa
 • peccata conjugum respectu ad debitum conjugale, ordinarie
 • loquendo, confessarius non tenetur, nec decet interrogare, nisi
 • uxores, an illud reddiderint, modestiori modo, quo possint,
 • puta, an fuerint obediens viris in omnibus? De aliis taceat,
 • nisi interrogatus fuerit (3) ». « In hac interrogatione verbis modestioribus, quantum fieri potest, utetur, v. gr.: es ne obediens
 • tuo viro in rebus ad matrimonium spectantibus? Aut: habes
 • forsitan aliquem scrupulum, qui te mordeat circa matrimonium?
 • Sed hæc interrogatio, ut plurimum, omittatur cum uxoribus,
 • quæ vitam spiritualem profitentur (4) ». Confessarius qui conjuges docere vellet omnia, quæ matrimonii usum respiciunt, imprudenter ageret. Non ergo ei excidat mente, quod melius est illos in suo bona fide relinquere, quam instruere vel cum eorum periculo formaliter peccandi in iis, in quibus non nisi materialiter tantum peccarent, vel cum periculo e parte confessarii eos scandalizandi, eamque imminuendi æstimationem, quam de

(1) *Il Confessore istruito*, cap. II.

(2) *Il Sacerdote santificato*, etc., parte I, cap. 25.

(3) *Prazis confessarii*, num. 41.

(4) *Ibid.*, num. 35.

sacerdotali modestia ac sanctitate omnes fideles habere debent.

Diximus *ordinario*; nam si confessarius vereatur, ne pœnitens sinceritate careat quoad graves quasdam culpas contra matrimonii sanctitatem, meliori quo potest modo eum de iis interroget. At si, ut sæpe contingit, dubiletur de pœnitente circa hæc interrogando, consultius videtur abstinere; cum magis conveniat, præsertim juvenibus confessariis, parum dicere quam nimis.

192. Quacumque vero de re agatur, confessarius nequît facere interrogationes, nisi pœnitenti necessarias aut vere utiles. Ne audeat ergo eum rogare de nomine suo, vel parœcia, cum hujusmodi quæstio sit omnino inutilis, extranea, dedecens: fortasse enim pœnitens tunc ideo confitetur, quia invenit confessarium a quo ignorari sperat. Attamen si sacerdoti non liceat ad confessiones excipere nisi fideles unius vel alterius parœciæ, pœnitentem, cujus domicilium ignorat, præmonere tenetur de suæ facultatis circumscriptione. Id tamen est animadvertendum, quod sacerdos habens facultatem audiendi confessiones in una tantum parœcia, potest recipere omnes ad suum tribunal confugientes, cujuscumque sint parœciæ, nisi ordinarius facultatem ejus expresse circumscripserit ad illius parœciæ fideles.

• Addimus etiam, quod cum pœnitens ignotus aliquod enorme crimen confiteatur, confessarius eum interrogare debet an sit alienæ diœcesis; num in sua diœcesi peccatum ejus sit episcopo reservatum; num ad alienæ diœcesis confessarium confugerit *in fraudem reservationis*: si enim ita esset, absolvi non posset (1).

193. Non modo indecenter ageret, sed graviter peccaret confessarius, qui complicitis nomen a pœnitente nosse vellet, vel etiam tantum exquireret. Benedictus autem XIV in constitut. *Ubi primum* id rigide vetat. Aliud tamen est a pœnitente sui complicitis nomen petere, aliud eum interrogare de iis, quæ scitu necessaria sunt ad dignoscendam peccati naturam, et circumstantias, quæ speciem immutant: « Confessarii bene possunt et tenentur, « ad integritatem confessionis servandam, exquirere circumstantias necessarias, nempe quæ vel speciem mutant, vel exquirendæ sunt, ut pœnitentis conscientiæ consulatur; puta, si confessarius exquirat an persona complicitis sit in primo vel secundo gradu, si ligata voto, si sit ancilla, si habitet in eadem domo; licet veniat in cognitionem complicitis (2) ».

194. Occurrit hic quæstio, an possit confessarius absolvere pœ-

(1) Vide superius num. 148 istius cap.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 491.

nitentem, qui neget se patrasse grave peccatum, quod confessarius certo noscit eum revera commisisse. Si confessarius id noverit tantum ex complicitis confessione, et pœnitens omnino reticeat, eum hortabitur ad salutarem confessionem peragendam, illa etiam exponendo, quorum manifestatio sit molesta; sed interrogando eas tantum proponat quæstiones, quas proponeret, si nil omnino sciret; vel ita prudenter interroget, ut pœnitens nequeat ullimode suspicari confessarium ex complicitis confessione suum crimen dignovisse. Peracta confessione, potest, ex. gr., interrogari, num omnia exposuerit, num aliquid sit oblitus. Hisce peractis, confessarius eum absolvat, etsi crimen suum non manifestaverit, dummodo alius obex absolutioni non intercedat: non enim licet confessario sua cognitione uti ad pœnitentem evincendum. Quando vero confessarius crimen pœnitentis non dignoscit nisi ex publico et incerto rumore, pœnitentis ipsius declarationi aquiescere debet, si is, moriturs de sacrilega confessione, qua se reum constitueret defectu sinceritatis, asserit, se minime commisisse culpam, cujus insimulatur: in foro nempe interiori est credendum peccatori confitenti et pro se et contra se (1). Videtur autem pœnitentis declarationi esse inhærendum etiam cum is fuerit juridice condemnatus, si publica opinio divisa esset circa ejus innocentiam aut culpabilitatem.

193. At idem ne dicendum, si pœnitens fuisset alicujus criminis juridice convictus, quin vox publica ullumode in ejus favorem decernat? Nonnulli putant absolvendum esse, etsi nolit culpam suam confiteri, quia, ajunt, præsumendum est, eam jam sacro tribunali subjecisse. At si eam jam confessus est, curnam renuet id confessario manifestare? Ideo existimat emin. Gousset, pœnitentem, qui, etsi suæ reitatis argumenta certo constant, tamen appositum crimen pertinaciter denegat, non esse absolvendum, nisi forte in vitæ discrimine versetur. Hinc capellani, aliusve sacerdotes qui confessionem audiat capite damnati nolentis sua crimina confiteri, absolutionem usque ad extremam horam differat, nisi omnibus bene perpensis dubitatio succurrat, num vere sit reus: nam in dubio favorabiliter ei agendum est, juxta superallatum d. Thomæ effatum: *In confessione est credendum peccatori confitenti et pro se et contra se*. Quod diximus de pœnitente cujus culpa juridice constat, in foro interiori sponte recurrit etiam de eo, qui culpam patraverit, quam confessarius compertam habet, quia vel

(1) S. Thom. *Opusc. XII*, ad Fr. Gerardum Bizantinum. — S. Antonius, etc.

ipsemet eam patrare vidit, vel a pluribus ocularibus testibus fide dignis audierit, vel a publica voce certo didicerit. Ideo extra necessitatis casum confessarius nequit absolvere hunc pœnitentem quousque suam culpam pertinaciter denegat, nisi forte ea referat rationum momenta, quæ culpam ipsam incertam faciant: si enim ex pœnitentis explicationibus confessarius ad dubitandum de ejus reitate adducatur, non obstantibus omnibus suæ culpabilitatis apparentiis eum absolvere potest: *credendum est confitenti pro se et contra se.*

196. Obligatio interrogandi pœnitentis eam etiam inducit illum monendi et instruendi, quando in errore aut suorum munerum ignorantia versetur. Hæc tamen obligatio, ut illa prior, et ipsa prudentiæ legibus moderanda, et juxta diversas circumstantias interpretanda est. Ac primo confessarius commonefacere tenetur pœnitentem qui in errore versetur, quoties hic error sit de re gravi, et simul sit vincibilis, atque hinc lethaliter criminosus: in hoc enim casu silentium confessarii esset pœnitenti exitiosus. Secundo, cum ab ipso pœnitente interrogetur sive consulatur; tunc autem prudenter respondeat, non aliud dicens quam quod conveniat et stricte opus sit ad quæstionem apte solvendam. Si quis, ex. gr., cum votum emisit castitatis, quærat post matrimonium, utrum hoc sit validum, nec ne, vel utrum liceat sibi reddere debitum conjugale, affirmative respondebis in utroque casu, quin adjicias, non ei licere debitum petere donec dispensationem retulerit, quam ipsemet, eo nesciente, ei obtinere curabis. Tertio, confessarius tenetur instruere pœnitentem, quando ignorantia, vincibilis sit an invincibilis, cadit in religionis veritates, quarum notio ab omnibus, vel a plurimis doctoribus saluti necessaria censeatur necessitate medii. Quarto, quando error pœnitentis, etsi invincibilis, in reipublicæ detrimentum vergat; quo in caso admonitio non est omittenda, etsi nulla effulgeat spes de felici admonitionis exitu: hinc qui bona fide putaret, se esse sacerdotem, cum revera non esset, monendus esset ob sacramenta, quæ invalide conferret. Quinto, quando sit spei locus, quod pœnitens, e sua bona fide eductus, monitionibus obtemperet, quin interea graviora discrimina exoriantur.

197. Denique monendus est pœnitens, quoties ejus ignorantia, cujusque sit generis, fieri possit occasio peccati lethalis, vel scandalali sive filiis, sive familiaribus, sive famulis, sive cæteris fidelibus. Hinc si pœnitens amicitiam vere periculosam contraxerit, cujus tamen periculum ipse non animadvertat, monendus erit; sua enim bona fides non eum defendet a peccato, cui se impru-

denter objecit. Admonendi sunt etiam parentes, qui ignorantiae vel ignaviae causa, filios neque doceri religionis veritates, neque ad christiana officia adimplenda adducere curent. Idem dicas de dominis quoad suos famulos, de officinarum rectoribus quoad suos operarios et artifices. Munus ergo est confessarii illos admonere et corripere, si impuros sermones, et diversorum sexuum commixtionem ac familiaritatem non prohibent, si eos ab audienda missa et a verbo Dei festis diebus impediunt. Tenetur insuper confessarius admonere etiam presbyterum, qui cum fidelium scandalo nimium festinanter sacra peragat mysteria, ut si quis, ex. gr., minus quam horae quadrantem ad missam absolvendam impenderet; et parochum, qui evangelicam praedicationem, puerorum instructionem, infirmorum visitationem negligeret.

198. Exceptis casibus, de quibus modo locuti sumus, poenitens, qui invicibili errore laboret, juxta communioem sententiam non est a sua bona fide educendus, si spes non arrideat, eum esse monitis obtemperaturum, sed prudenter praevideatur admonitionem non esse profuturam, immo detrimentum allaturam. Tunc neque charitas, neque prudentia admonitionem permittunt; sed inter duo mala minus est eligendum: minus vero malum est, ut poenitens peccatum materiale committat, quam in periculum inducatur peccati formalis committendi, atque ita se reum coram Deo constituendi (1).

Immo etiam cum agatur de restitutione, silentium servandum est, si timendum sit, ne monitum inefficax evadat. « Ubi non speratur fructus, omittenda est monitio etiam de restitutione facienda. Ratio est quia confessarius, cum praevidet, quod monendo de restitutione poenitens non parebit, et in peccatum formale incidet, magis praecavere debet ejus spirituale damnum, quam damnum alterius temporale. Bene tamen advertunt Viva et Roncaglia, non facile judicandum, quod poenitens, cognita veritate, monitioni non obtemperabit (2). » Idem dicas quando agatur de matrimonio contracto cum impedimento dirimenti; relinquendus nempe est poenitens in sua bona fide, nisi prudenter judicetur nullam orituram esse difficultatem ad matrimonii convalidationem. Immo in hoc quoque casu poenitens non esset admonendus, nisi postquam fuisset obtenta impedimenti dispensatio. De hisce fusius in *Tractatu de Matrimonio*.

(1) Vide tom. I, quae dicta sunt in *Tractatu de Conscientia*, circa conscientiam reclam et erroneam; tum etiam Ligori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 610. — Navarrum, Suarez, Bonacina, Sanchez, De Lugo, etc.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 614. — Lugo, Viva, Sanchez, Suarez, Laymann, Roncaglia, etc.

ARTICULUS . X.

De confessarii officiis relate ad absolutionem.

199. Jam diximus, sacerdotem non esse hujus sacramenti dominum, neque hinc posse de eo pro suo libito disponere. Minister et mandatarius Jesu Christi, ac dispensator donorum ejus, nequit ligare aut solvere, nisi juxta ordinem a Deo statutum, et regulas Ecclesiæ, fidelis interpretis Scripturarum divinarumque traditionum: « Non potest ligare et solvere ad arbitrium, sed tantum sicut a Deo præscriptum est (1) ». Hinc confessario non licet absolutionem concedere pœnitenti, quem prudenter judicat veræ attritionis sensu carentem; neque licet eam illi denegare quem prudenter judicat tali sensu comprehensum; neque tandem eam differre, nisi prudenter existimet dilationem pœnitenti vere profuturam esse.

200. Ac primo non ei licet absolvere eos, quos prudenter judicat absolutione indignos vel incapaces: tales, ait Rituale Romanum, ii sunt, qui nullum edunt doloris signum; qui recusant deponere odia et inimicitias, vel aliena restituere, cum id possint, vel a proxima peccandi occasione recedere, vel cuivis alii peccato renunciare et meliorem vitæ rationem inire: idem dicas de iis, qui publicum dederint scandalum, nisi scandalum exemplari satisfactione de medio tollant. « Videat diligenter sacerdos quando et quibus conferenda vel neganda vel differenda sit absolutio, ne absolvat eos, qui talis beneficii sunt incapaces: quales sunt qui nulla dant signa doloris; qui odia et inimicitias deponere, aut aliena, si possunt, restituere, aut proximam peccandi occasionem deserere, aut alio modo peccata derelinquere, et vitam in melius emendare nolunt; aut qui publicum scandalum dederunt, nisi publice satisfaciant, et scandalum tollant (2) ». Hinc card. Bellarminus acriter invehit in quosdam sacerdotes, tunc temporis frequentiores, qui, neglecto characterem, dignitate et responsabilitate confessario incumbente, *summa facilitate omnibus manus imponerent*, nullimode discernentes inter rite dispositos, et non dispositos. Postea ita prosequitur: « Non esset hodie tanta facilitas peccandi, si non esset tanta

(1) S. Thom., *Sum.*, part. III, quæst. 18, art. 3.

(2) Rit. Rom., *de Pœnit.*

facilitas absolvendi. Veniunt homines onusti peccatis, et qui millies in eadem ceciderunt, et veniant sæpe sine ullo signo doloris, vel pridie, vel ipso die summæ celebritatis, et statim absolvi, et ad sanctam communionem accedere volunt. Et nos, iudices inconsiderati, dispensatores infideles, manum imponimus, omnibus dicimus: *Ego te absolvo, vade in pacem!* Sed vae nobis, cum Dominus rationem ponet (1). S. Thomas a Villanova non minus vehementer insectatur confessarios laxos, qui usque discrimine omnes absolvunt ad sacrum tribunal accedentes: « Duas tibi claves Dominus dedit, absolvendi scilicet et ligandi, et tu sine discussionis examine neminem ligas, omnes absolvis: una tantum clavi, neque integra quidem uteris.... O medice, cur cui absolutionis beneficium exhibeas, non discernis? » (2). Sacerdotes, de quibus loquitur sanctus doctor, minime carent zelo gloriæ Dei et salutis animarum; sunt pastores, qui pretiosum Domini gregem jugulant; sunt medici, qui ægrotos occidunt.

201. Secundo, absolutio non est deneganda pœnitentibus, qui li gratia digni prudenter judicentur. Richardus a sancto Viore ait: « Valent et debent sacerdotes vere pœnitentium et debitam satisfactionem suscipientium peccata remittere; et a debito damnationis absolvere (3). » Si cavendum est, ne absolutur pœnitens aptis dispositionibus carens, cavendum est etiam, ne satis disposito absolutio denegetur. Generalim loquendo cum lis prudenter et probabiliter judicetur, pœnitentem afferre dispositiones ad sacramentum necessarias illudque optet suscipere, ex justitia absolvendus est: « Confessarius, ait Billuart, tenetur ex justitia absolvere pœnitentem rite confessum et legitime dispositum, nisi adsit justa causa aliquandiu differendi absolutionem; quia pœnitens rite confessus et legitime dispositus habet jus ad absolutionem vi cujusdam contractus inno- minati, *facio ut facias*, quo jure in re gravissima sine gravis- sima injuria privari non potest (4). »

202. Diximus tamen, cum satis prudenter et probabiliter judicetur, pœnitentem esse dispositum: nam ordinario non est absolvendus pœnitens, nisi prudenti probabilitate judicetur satis dispositus et contritus. Hinc qui nullum offerat contritionis indicium, si peccata non confiteatur nisi venialia, absolvi non potest. At

(1) Conc. VIII, dom. IV Adventus.

(2) Serm. in feria VI post dom. IV quadr.

(3) De potestate ligandi et solvendi, cap. IX.

(4) De sacr. Pœnit., dissert. VI, art. 10, § 4.

sufficit prudens probabilitas de pœnitentis dispositionibus, probabilitas nempe gravis et præponderans. « Non requiritur in confessario moralis certitudo, ait Antonius a Goritia, sed prudens iudicium, quod pœnitens hic et nunc habeat verum dolorem, efficax propositum (1) ». Item explicite s. Alphonsus: « Sufficit quod confessarius habeat prudentem probabilitatem de dispositione pœnitentis, et non obstat ex alia parte prudens suspicio indispositionis: alias vix ullus posset absolvi, dum quæque signa pœnitentium non præstant, nisi probabilem dispositionis, ut recte docet Suarez, ubi ait, quod oportet et sufficit, ut confessarius prudenter et probabiliter iudicet pœnitentem esse dispositum (2) ».

203. At vero e quibusnam signis dignoscemus, pœnitentem vere dispositum esse? Generatim tene quod si pœnitens libere accedit ad sacramentum, peccata sua sincere confitetur, dolorem firmumque propositum se habere affirmat, impositam satisfactionem acceptat, et monita docili excipit animo, hic pœnitens sufficienter dispositus habendus est. « Spontanea confessio est signum contritionis, nisi obstat aliqua positiva præsumptio in contrarium: omnes enim conveniunt, quod dolor per confessionem manifestatur (3) ». Simplex suspicio de pœnitentis sinceritate, timor ne iterum in peccatum labatur, causam non constituunt sufficientem ad absolutionem denegandam. Si, peracta confessione, pœnitentis dispositiones dubiæ videantur, confessarii munus est eum instruere, cohortari, et ad contritionem excitare: post hæc si pœnitens commotum se præbeat, et de suis erroribus se pœnitere asserat, et insuper non versetur in proxima et voluntaria peccandi occasione, absolvi debet. Nequimus enim de actualibus pœnitentis dispositionibus iudicare, nisi in quantum ipsemet de suo interiori nobis asserit. Quapropter, ut ait Suarez (4): « Quando non habet sufficientia signa doloris, potest et debet interrogare pœnitentem, an ex animo detestetur peccatum; cui affirmanti credere tenetur ». Huic magno theologo consentit et P. Valerius Renaud, in opere *De prudentia confessarii*, quod ex mente Salesii valde utile est eis, qui sacrum ministerium exercent: « Debet confessarius observare, ut si audita confessione, et cum opus esse iudicaverit, cohortatione aliqua adhibita, non habet sufficientia signa præsentis

(1) *Epitome Theol. mor.*, Lugduni, 1831.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 460.

(3) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 459.

(4) *De Pœnit.*, disp. 23.

doloris in pœnitente, interroget ipsum, an de peccatis sui doleat ex animo; cui serio affirmanti credere tenetur (1) ». Eandem sententiam referunt statuta synodalia edita anno 1575 a cardinali De La Baume archiepiscopo Vesuntionensi: « Postulabit sacerdos ante absolutionem, an pœniteat eum de peccatis, et an proponat abstinere, cum gratia Dei, ab iis, quæ confessus est, et ab alio omni peccato mortali: si affirmet, absolvetur ». Hinc sententia s. Thomæ et s. Antonini: « In foro confessionis creditur homini et pro se, et contra se ».

204. At fortasse dices, pœnitentis declarationis rationem non esse habendam, nisi cum *agatur de facto*, nempe de actu, quem ipse asserat fecisse, vidisse aut audivisse, non vero *de cordis dispositionibus*, circa quas pœnitens facilliter se illudere potest. Et si contendis nihili facienda esse verba pœnitentis ex eo quod recipi possit quoad suas interiores dispositiones, quomodo teneberis cum iis permultis pœnitentibus, quorum exterior agendi ratio nil omnino prodit neque pro absolutione, neque contra absolutionem? Et si ad instar illorum theologorum, qui absolutionem non concedunt, nisi ægre, quique videntur dubitare de dei misericordia, statuis non esse absolvendum pœnitentem, nisi experietur aliquem sensum, seu initium perfecti amoris, dicam tibi, mihi, quomodo de hujusce sensus existentia certum te facies? Forsitan per pœnitentis orationem, per eleemosynam, per jejunium, per mortificationem, per lacrymas? At inferni timor ad hæc agenda potiori vi nos impellit, quam Dei amor. Necesse est ergo sese remittere ad id quod ipse pœnitens asserit de causis, quibus ad confessionem movetur, nisi forte ad sacrilegium præveniendum, propositum amplectaris neminem unquam absolvendi.

205. Profecto nostra sententia a sanctæ Sedis mente haud abcedit. Pontifex Leo XII, in sua Encyclica ob promulgationem jubilæi anni 1825, relatis regulis Ritualis Romani de absolutione, nimadvertit, neminem procul dubio esse, cui compertum non sit, hæc regulas omnino dissonare ab agendi modo illorum ministrorum qui audientes confessionem alicujus gravioris peccati, vel coram se habentes pœnitentem multiplici peccatorum genere infectum, statim decernunt, non esse absolvendum, recusantes remedium iis, quorum spiritualis sanatio est præcipuum objectum ministerii, quod eis traditum fuit ab illo, qui dixit: *Von egent qui sani sunt medico, sed qui male habent*. Monet

præterea regulas a Rituali traditas dissonare etiam a ratione, qua se gerunt quidam confessarii, quibus quæcumque diligentia adhibita in discutienda conscientia, quæcumque signa doloris et boni propositi insufficientia videntur, ut iudicent concedendam esse absolutionem, quique omnium sapientissimum consilium elegerint putant, absolutionem in posterum remittendo. Si enim datur negotium, in quo servandum sit æquum medium, hoc summopere necessarium est in sacro tribunali, ne nimia absolvendi facilitas pœnitentem ad confidentius peccandum invitet, aut nimia severitas a sacramento avertat, et ad desperandum de æterna salute inducat. Equidem, multi ad sacrum tribunal accedunt prorsus imparati: attamen præparationis defectus reparari, aptæque dispositiones in eorum corda induci possunt, si sacerdos induens viscera misericordiæ Jesu Christi, *qui non venit vocare justos, sed peccatores*, zelum, patientiam et benignitatem cum eis adhibere valeat. Si id agere nesciat, dicendus est ipse imparatus ad excipiendas confessiones, non secus ac pœnitentes ad eas peragendas.

Ex mente sancti ejusdem Pontificis imparati sunt judicandi, non qui vel gravissima admiserint flagitia, nec qui plurimos etiam annos a confessione abfuerint, vel qui rudes conditione, aut tardi ingenio non satis in se ipsos inquisierint, nulla fere industria sua id sine sacerdotis ipsius opera assecuturi; sed qui adhibita ab eo necessaria, non qua præter modum graventur, in iis interrogandis diligentia, omnique in iisdem ad detestationem peccatorum excitandis, non sine fuis ex intimo corde ad Deum precibus, exhausta charitatis industria, sensu tamen doloris ac pœnitentiæ, quo saltem ad Dei gratiam in sacramento impetrandam disponantur, carere prudenter judicentur. Cæterum, quæcumque sint pœnitentium dispositiones, hoc in primis confessario cavendum est, ne sibi sit imputandum quod aliquis ex iis a sacro tribunali discedat in corde ferens diffidentiam de divina misericordia, vel odium in reconciliationis sacramentum. Si ergo adsit justa ratio differendæ absolutionis, sacerdos pœnitentes, sermone quo potest benigniori ac paterno, suasos faciat, id omnino sibi velle tum suum officium ac munus, tum eorum animarum salutem; eos insuper suaviori charitate hortetur ad citius revertendum, ut salutaribus actibus a confessario indictis fideliter adimpletis, et peccatis vinculis disruptis, in divinæ gratiæ gaudiis vitam inveniant.

260. Patet ergo ex memorata encyclica, pontificem Leonem damnare agendi rationem illorum confessariorum qui, vix audito

pœnitente *gravi culpa vel multiplici peccatorum genere infecto*, statim decernunt, eum non esse absolvendum, nihilque agunt ut eum ad absolutionem disponant; veluti si timor non apte applicandi remedia infirmo necessaria posset medicum excusare, qui ad curationem incipiendam expectaret donec infirmus pene integre convalesceret. Neque etiam idem pontifex permittit ut pœnitens habeatur imparatus et absolutione indignus, ex eo quod magna paltraverit crimina, vel ad multos annos a confessione abstinerit; sed ille tantum ex ejus mente judicandus imparatus, quem confessarius, licet omnes absumpserit charitatis conatus, adhuc tamen attritione carentem prudenter judicet.

207. Verum absolvi ne potest pœnitens, qui ad sacrum tribunal cum dubiis dispositionibus accedat? Si confessarius, omnibus adhibitis zeli et charitatis officiis, adhuc tamen dubitet de pœnitentis dispositionibus; si omnibus perpensis, nequeat in speciali casu prudenter decernere neque pro absolutione, neque contra absolutionem, generatim loquendo eam ad tempus debet differre: hoc enim consilium erit simul et pœnitenti utilius et sacramento opportunius. Diximus tamen *generatim loquendo*: excipitur enim, 1.º casus quo pœnitens in probabili et proximo mortis periculo versetur: cum enim sacramenta instituta fuerint propter homines, non homines propter sacramenta; tum melius est sacramentum nullitati, quam animam æternæ damnationi objicere. Excipitur 2.º casus, quo confessarius vereatur, ne pœnitens propter absolutionis dilationem animo cadat, et confessionem deserat. Ergo in hoc casu, juxta sententiam, quæ etiam cl. Gousseto probabilior videtur, pœnitens absolvi potest, saltem sub tacita conditione. Revera cum pœnitentiæ sacramentum ad nostram salutem fuerit institutum, et hæc sit finis ejus primus ac præcipuus, a fine suæ institutionis recederet qui illud pœnitenti postulanti recusaret, quando actualibus suis dispositionibus inspectis, judicandum esset, utilius ei fore accipere absolutionem licet invalidam, quam pati rejectionem, quæ eum ab unico salutis medio fortasse in perpetuum averteret. E contra peculiarem indulgentiam ei concedendo, spes succurrit, fore ut ad meliores sensus paulatim revocetur (1).

208. Tertium denique confessarii officium quoad absolutionem hoc est, ut, quando pœnitentem satis dispositum judicet, non illi differat absolutionem, nisi forte ex cognitis ejus sensibus prudenter existimet, dilationem ei profuturam esse. Si ergo ti-

(1) Vide superius num. 113 hujus cap.

mendum sit, ne absolutionis dilatio pœnitentem a confessione avertat, vel imminuat ejus fiduciam erga confessarium, vel grave ei afferat fastidium, tunc prudentia non sinit ut absolutio differatur, cum de cætero pœnitens non careat dispositionibus ad sacramentum rite suscipiendum requisitis. At si confessarius prudenter judicet, dilationem opportunam fore ad vehementiorem horrorem de peccato in pœnitentis animum inducendum, et ad eum a relapsu præmuniendum, quin de cætero ulla sit timenda e modo recensitis consequentiis, tunc opportunum erit absolutionem ad tempus differre. Verum dilatio sit brevis: cum agatur de simplici habitu, quin adsit proxima occasio, octo, decem, quindecim aut ad summum viginti dierum dilatio sufficit, uti docet s. Alphonsus (1).

Traditis regulis generalibus adhibendis in pœnitentiæ tribunali, jam prosequimur peculiare regulas pro diversis pœnitentium speciebus.

ARTICULUS XI.

De confessarii officio quoad eos, qui peccati habitu devinciuntur.

209. *Habitus* hic appellatur illa inclinatio, seu propensio et facilitas ad peccatum inducta ex iteratis ejusdem peccati actibus. Hujusmodi propensio nos ad peccatum eo vehementius trahit, quo vetustior et magis insitus est habitus. Cæteris paribus, habitus periculosior est cum oritur ab occasione proxima. Distinguuntur autem *habituati* et *recidivi*. *Habituatus* vel *consuetudinarius* dicitur qui prima vice confitetur de malo habitu contracto, *recidivus* vero qui de malo habitu a confessario jam admonitus in idem peccatum relapsus est.

§ 1. *De habituatis.*

210. Potest ne absolvi simplex *habituatus*? Alii putant non esse prima vice absolvendum; alii valde plures absolvendum esse censent, si serio statuatur se emendare, cum cæterum nulla adsit positiva præsumptio, quæ impediat quominus satis dispositus judicetur. « Consuetudinarius, ait s. Alphonsus (2), intelligitur hic, qui prima vice suum pravam habitum confiteatur,

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 463.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 459.

• et iste bene potest absolvi, *etiamsi nulla emendatio præcesserit*, modo eam serio proponat, ut cum sententia communissimam dicit *La Croix*. Ratio, quia talis pœnitens ex una parte non est præsumendus malus ita, ut velit indispositus ad sacramentum accedere; ex altera autem bene præsumitur dispositus, dum peccata sua confitetur, cum ipsa spontanea confessio sit signum contritionis, nisi obstet aliqua positiva præsumptio in contrarium; omnes enim conveniunt, quod dolor per confessionem manifestatur. Nec valet dicere, quod eadem prava consuetudo est signum indispositionis: nam licet pravus habitus reddat peccatorem propensorem ad peccatum, non tamen dat præsumptionem suæ infirmæ voluntatis. Attende quæ docet Catechismus Romanus: — Si audita confessione, judicaverit (sacerdos), neque in enumerandis peccatis diligentiam, neque in detestandis dolorem omnino defuisse, absolvere potest (1). Nota: omnino defuisse. Hinc etiam Rituale Romanum, quod superius attulimus, habituatos non recenset inter eos, quibus absolutio deneganda est aut differenda. • Rituale Romanum Pauli V, agens de iis, quibus concedenda vel deneganda vel differenda est absolutio, inter eos, quibus dicit differendam aut denegandam absolutionem, non numerat consuetudinarios. Ergo censet eis esse concedendam. Non dici potest argumentum esse negativum; quia, ut dixi, non agit solum de iis, quibus deneganda est absolutio, sed etiam de iis, quibus concedenda (2).

S. Franciscus Salesius supponit et ipse esse absolvendos consuetudinarios, si signa proferant doloris de offensa Dei, cum firmo proposito non amplius eum in posterum offendendi (3): quod omnino consonat litteræ encyclicæ Leonis XII superallatæ (4). Etiam beatus Leonardus a Porto-Mauritio expresse docet, posse absolvi peccatorem consuetudinarium, si cum nondum fuerit antea ab alio confessario monitus aut correptus de infelici ac criminoso suo vitæ statu, modo efficacibus admonitionibus illuminatus, vitæ emendationem sincere promittit, quamcumque pœnitentiam sive medicinalem, sive satisfactoriam libenter suscipit implendam, et firmum se corrigendi propositum habere demonstrat (5).

(1) *De sacr. Pœnit.*, num. 82.

(2) Billuart, *De sacr. Pœnit.*, dissert. VI, art. 10, § 6.

(3) *Avertissements aux confesseurs*.

(4) Num. 205 hujus cap.

(5) *Discorso mistico*, num. 13.

214. Verum quidem est, emendationem esse plus minusve difficilem, ratione majoris vel minoris perseveritatis, vel majoris aut minoris temporis in criminoso habitu transacti: *perversi difficile corriguntur*. Attamen, etsi hujusmodi habitus nos ad peccatum procliviores faciat, non tamen ipsemet est argumentum vel præsumptio de voluntatis aversione a resipiscentia et a reditu ad Deum. Habitus, ejusque effectus, nempe propensio, ordinarie post conversionem superest etiam in vere pœnitentibus. Ad cor immutandum sufficit uuum momentum, sufficit gratiæ motus; dum ad habitum exuendum requiritur continuatio actuum difficilium ac repetitorum ad tempus plus minusve longum, juxta ipsius habitus intensitatem. Hinc Patres rationem habent non tantum temporis diuturnitatis, quantum actualis pœnitentis dispositionis.

« Temporis moram non quæro, sed animæ correctionem, » ait s. Joannes Chrysostomus (1). Eadem est sententia s. Jo. Damasceni: « Quamvis non omnigenam pœnitentiam præstiteris, Deus tamen « ne *parvam* quidem et ad *breve tempus* factam repudiat; verum « et huic quoque amplam mercedem constituit. Non temporis « quantitate, sed animi affectione pœnitentia ponderatur (2) ». Ergo etsi pœnitens pravos habitus suos nondum omnino devicerit, tamen quoties affert vera signa doloris et propositi, ait s. Alphonsus (3), toties bene absolvi poterit. « Dispositio sufficiens « est dolor et propositum præsens, non emendatio futura; atque « ita pœnitens poterit absolvi, licet judicetur relapsurus ». Non enim necesse est, ut confessarius certus sit, aut probabiliter judicet pœnitentem esse perseveraturum; at sufficit, si prudenter credat, eum in præsentī dispositum esse ad peccatum devitandum (4). Quicumque compertam habet fragilitatem et inconstantiam hominis, qui eadem die, eadem hora interdum oppositos experitur affectus, facilius dignoscit, prævisionem, quam confessarius habeat de pœnitentis lapsu etiam proximo, non semper excludere prudens et probabile judicium de actualibus ad sacramentum dispositionibus. « Lubrica est natura humana, ait « Chrysostomus: cito decipitur, sed cito a fraude se expedit; et « sicut confestim cadit, ita confestim erigitur (5) ».

(1) Homil. XIV, in ep. II ad Cor.

(2) *Sacra Par. De Pœnitentia*.

(3) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 459. — De Lugo, Suarez, etc.

(4) Sanchez, *De Pœnit.*, disp. 32, sec. 1. — S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 459. — Segneri, *Confessore istruito*, cap. IV, etc.

(5) *Ad Theodorum lapsum*, lib. II, num. 2. — Vide et epist. s. Hieronymi ad Rusticum.

212. Tandem firmum propositum et sincera voluntas devitandi peccati potest in ipso pœnitente consociari cum relabendi timore; immo hic ipse timor est argumentum demonstrans desiderium christianæ vitæ incipiendæ. « Plane non oportet, ait Gersonius, contritum firmiter credere, quod de cætero non peccabit; alioquin temeritas esset, qualis in Petro (1) ». Hinc confessarius anxius non sit de pœnitentis dispositionibus, ex eo quia is, suam dignoscens fragilitatem, relabendi timorem manifestat; dummodo de cætero dispositus sit ad media a confessario præscripta adhibenda. Immo ne est quidem necessarium, ut pœnitens peccatum devitare promittat; sed satis est, si hic et nunc sit dispositus ad illud effugendum. Sit ergo prudens confessarius, cum huiusmodi promissiones judicet exigendas. « Si peccatum, inquit idem Gersonius, est valde inordinatum et contra omnem honestatem, potest presbyter interdum facere, ut promittat ipse culpabilis, non velle recidivare, ad ostendendum ei magis inordinationem et obligationem, quæ jam ipsum obligat, scilicet præceptum Dei. Cum tamen peccata sunt communia, vel si cogitat confessor quod per huiusmodi promissionem persona non diutius abstinere, non sunt requirendæ huiusmodi promissiones et juramenta. Et quia difficile est scire illas circumstantias, securus est, de communi cursu, abstinere ab huiusmodi promissionibus faciendis et postulandis ». At vero, ut ait s. Alphonsus, pœnitens, qui confessario declaret, se esse in tali vel tali peccato relapsurum, absolvi non potest. « Talis pœnitens, priusquam absolvatur, disponi debet, ut speret, non per vires suas, sed per Dei auxilium, a peccatis liberatum iri (2) ».

213. Neque opponi potest damnatio lata ab Innocentio XI in hanc propositionem: « Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio, dummodo ore proferat se dolere et proponere emendationem (3) ». Ex hac enim condemnatione hoc tantum est inferendum, non esse absolvendum peccatorem consuetudinarium, qui nullam spem emendationis offerat, etsi ore asserat, se dolorem de peccatis habere. « Ibi, ait s. Alphonsus (4), non excluditur absolute consuetudinarius, utcumque talis, sed qui nullam dat emendationis spem. Igitur consuetudinarius, qui

(1) Serm. de Pœnitentia.

(2) Theol. mor., lib. VI, num. 451.

(3) Decret. an. 1679.

(4) Num. 480.

« dat aliquam emendationis spem, modo hæc sit solida et fundata, potest absolvi », quin agatur contra decretum sanctæ Sedis. Beatus Leonardus a Porto-Maurilio eodem in sensu hoc explicat decretum (1).

214. Elsi absolvi possit consuetudinarius, qui hic et nunc exhibeat vera resipiscentiæ signa, potest tamen interdum absolutio ei differri: differri immo prudens est, si gravia quædam scelera patraverit, vel si plures transegerit annos absque confessione, nisi forte timendum sit, ne animis cadat, aut ne ad eundem confessarium, nisi difficulter, revertatur. Oportet manum porrigere adhuc infirmis: Salvator mundi non venit *arundinem quassatam confringere*, neque *linum fumigans extinguere* (2). Quibus de verbis ita animadvertit sapiens Estius, quem Benedictus XIV *doctorem fundatissimum* appellat: « Christi exemplum hac in re male advertunt, qui animas peccatis oneratas et mœrentes alienant a pœnitentia, non condescendentes infirmitati (3) ». Est etiam d. Hieronymi sententia: « Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris, quassatum calamus confringit; qui scintillam fidei contemnit in parvulis, linum exstinguit fumigans (4) ». Insuper, quo magis fides apud nos infirmatur, eo magis oportet indulgentiam adhibere cum pœnitentibus ad Deum redeuntibus: *Infirmum in fide suscipite*. Hinc assentimur s. Alphonso dicenti: « Regulariter censeo, non esse differendam absolutionem pœnitenti, qui relapsus est ex intrinseca fragilitate, quia in tali pœnitente magis sperandum profuturam fore gratiam sacramenti, quam dilationem absolutionis (5) ».

215. Si pœnitens non est satis dispositus, si hinc justa adsit causa denegandæ vel differendæ absolutionis, confessarius suam exprimet displicentiam de eo, quod hic et nunc eum absolvere nequeat; et sermone quo potest benigniori suadebit, id sibi velle tum suum officium et munus, tum ipsius pœnitentis utilitatem: et dulcioris benevolentiæ unctione eum hortabitur, ut quam primum revertatur, ut postquam salutare actus a confessario indicatos fideliter adimpleverit, reconciliationis sacramentum recipere possit. Non tamen ad eum absolvendum expectandum est, ut pravus habitus penitus fuerit sublatus: potest enim fieri, quod pœnitens eidem renunciaverit et peccata sua sincero corde fuerit

(1) *Discurso mistico*, num. 15.

(2) Matth. XII, 20.

(3) In Matth. XII, 20.

(4) Vide Cornelium a Lapide in Matth. XII, 20.

(5) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 463. — Sanchez, Lugo, Tolet, Sporer, etc.

execratus, et adhuc tamen experiatur, quamquam invito animo, illam propensionem quæ ab habitu orta est.

§ 2. De recidivis.

216. *Recidivis*, seu consuetudinariis, qui postquam fuerint a confessario admoniti, in eadem peccata relapsi sunt, differenda est absolutio, donec proferant extraordinaria conversionis signa, signa nempe, ex quibus possit prudenter judicari, eos habere requisitas dispositiones. « Peccator recidivus rediens cum eodem habitu pravo, non potest absolvi nisi afferat extraordinaria signa suæ dispositionis.... Quando jam in alia confessione fuit admonitus, et eodem modo cecidit, nullo adhibito conatu, et nullo impleto ex mediis a confessario præscriptis, frequens ille relapsus signum præbet, vel saltem prudentem dat suspicionem, quod sua pœnitentia non sit vera: qui enim firmiter proponit rem sibi moraliter possibilem, non ita facile sui positi obliviscitur, sed saltem per aliquod tempus perseverat, et *difficilius* aut *rarius* cadit (1). » Duplicita igitur contritionis signa distinguuntur, *ordinaria* et *extraordinaria*. Illa sunt confessio, si libera et spontanea, et declaratio, quam pœnitens apud confessarium facit de sua a peccatis resipiscentia, et de proposito ea in posterum vitandi, æquo insuper animo sibi sumens adimplendam pœnitentiam impositam, et adhibenda media ad relapsum vitandum indicta. Extraordinaria vero signa sunt quædam peculiare demonstrationes, quas confessarius prudenter sumere potest tamquam argumenta dispositionis in pœnitente. Unum ex his signis sufficit ad statuendum iudicium probabile ac prudens, quando sit signum firmum ac solidum; nulloque contrario signo positivo infirmetur (2). Plura signa simul concurrentia, etsi minus sensibilia, eundem sortiri possunt effectum: confessarii vero est eorum pondus peculiaribus in casibus dimetiri.

217. Præcipua extraordinaria contritionis signa sunt: 1.º si pœnitens dolorem exprimat vehementiorem lacrymis, gemitibus, verbisque ex corde prolatis. « Nullas patitur veniæ moras vera conversio, ait s. pontifex Leo, et in dispensandis Dei donis non debemus esse difficiles, nec accusantium se lacrymas gemitusque negligere, cum ipsam pœnitendi affectionem

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 459.

(2) S. Alphonsus, *Pratica del confessionale*, num. 73.

• credamus ex Dei inspiratione conceptam. (1) •. Quibus s. Alphonsus addit: • Nota — credamus; — quapropter ordinarie, nisi • aliud percipiatur oppositum, credendus est pœnitens ex inspiratione Dei lacrymas effundere (2) •. Lacrymæ expressæ ab audito sermone, vel a confessarii exhortationibus, ordinario haberi possunt ut signum compunctionis. At non idem dicendum de iis, quæ fundantur pro aliqua afflictione peculiari, vel ex causa tantum naturali, aut propter sensibilitatem enervatæ naturæ.

2.º Si, cum iisdem tentationibus fuerit vexatus, minorem peccatorum numerum patrauerit; vel si, cum teneretur habitu sæpe sæpius peccandi, puta pluries in hebdomada, ad notabile tempus abstinerit, puta viginti aut triginta dies; vel denique si lapsus non est, nisi post oppositum pertinacem conatum. Doctrinam referimus d. Alphonsi et beati Leonardi; qui postremus docet, posse absolvi pœnitentem, qui bene usus sit admonitionibus ab alio confessario antea acceptis, præscripta remedia adhibendo, et si, *in parte* emendatus, *rarius* in peccatum habituale ceciderit (3). • Non quidem exigo, ait ipse, ut pœnitentes habitum inveteratum *illico* exuant; sed tantum exigo. *aliquos conatus* • necessarios ex eorum parte ad eum evellendum. Si intra dies • dilationis in sua ordinaria peccata recidunt quidem, sed paulo • rarius, nolite eos absque absolutione dimittere, quoniam eorum lapsus fragilitati potius quam malitiæ tribuendus est: et • parva emendatio certiores vos facit, adesse spem perfectionis • emendationis (4) •.

3.º Si pœniteus sponte sua, ut se ad absolutionem obtinendam disponeret, aliquod egerit peculiare opus, veluti jejunia, elemosynas, orationes, ultra debitum; vel si post aliquem lapsum, veniat sponte ante confessarium se prosternere, cum vividiori desiderio innovandæ vitæ, et redeundi in Dei gratiam, præsertim si magna superaverit incommoda, ut ad sacrum tribunal accedere posset; si, ex. gr., oportuit iter suscipere, aut notabilis detrimenti periculo se obicere, aut humanum respectum superare, qui permultos peccatores captivos misere tenet, præcipue vero juvenes, qui ad pœnitentiæ tribunal accedere erubescunt.

4.º Si pœnitens confiteatur tempore missionis, aut spiritualium exercitationum, vel post auditum sermonem, qui speciali modo

(1) Epist. LXXXII.

(2) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 480.

(3) *Discurso mistico*, num. 13.

(4) *Ibid.*, num. 19. — Vide et Navarrum, Tolctum, Reginaldum, Segneri, Laymann, etc.

eum commoverit; vel quia divinæ justitiæ cogitatione fuerit percussus, casu mortis alicujus peccatoris, vel ingruente calamitate belli, ex. gr., pestis, cholerae, etc.

5.º Si post confessionem suam postremam, melius, quo potuit, injuriam proximo illatam, vel scandalum reparavit.

6.º Si sacrilegii metu comprehensus, peccata confitetur, quæ pudoris causa in antecedentibus confessionibus reticuit. Vis, quam sibi tunc infert, generice loquendo, sufficit ad confessarium de ejus dispositionibus certum faciendum (1).

218. Recensitis jam signis extraordinariis seu peculiaribus contritionis, faciliter modo intelligi potest, recidivum non esse absolvendum in hisce casibus, nempe • 1.º si, quamvis a zelanti confessario fuerit bis aut ter admonitus de sui status periculo, • tamen absque intermissione et forte frequentius in eadem peccata relapsus fuerit, nullamque præseferat dispositionem, quæ in • spem suæ conversionis inducat. 2.º Si in eo non appareat horror peccati major, quam antea, atque ex ejus indifferentia credendum sit eum velle decipere confessarium, cum asserit se • peccata detestari. 3.º Si nihili fecerit remedia, quæ ei confessarius proposuit, minimeque doleat de eo quod talia neglexerit. • 4.º Si etiam in præterito semper eadem negligentia se gesserit, • suis satisfaciendis passionibus omnino indulgens, nullumque sibi • indixerit nisum, ut se corrigeret; sed immo sæpius in dies habitualia repetens peccata, aperte demonstraverit, nullatenus sibi • esse curam de sua æterna salute. 5.º Si ad sacrum tribunal non • accedat, nisi necessitate coactus, quia nempe urget vel paschale præceptum, vel domini aut parentum jussum, vel quia hanc sibi • efformavit consuetudinem sacramentum suscipiendi octava quæque die, vel quia aliqua alia impellat ratio ab humano respectu • dimanans, et ipse revera emendari nolit, aut nonnisi inefficaciter velit. 6.º Si peccatorum suorum gravitatem excusationibus • minuere conetur; si cum confessario contendat, impositas poenitentias expiatorias aut præservativas recuset, et sua indocilitate • satis aperte demonstret mores suos inemendatos et in pravis habitibus pertinaciam. 7.º Denique, si in eo conspiciatur vehemens • inclinatio ad peccatum, et mala propensio ita patens, quæ eum • demonstret taliter malo habitui adhærentem, ut confessarius nequeat prudenter fidem præbere suis affirmationibus, et immo e • tam aperta adhæsiōe ad peccatum jure inducere possit, quod

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 340. — B. Leonardus, etc.

« verum et sincerum dolorem nequaquam habeat ». Hæc est doctrina beati Leonardi (1).

219. Igitur ut recidivus absolvatur non est expectandum donec pravum habitum omnino exuerit; sed sufficit, si ad eum eradicandum operam impendens, lapsuum numerum imminuerit. At vero huiusmodi peccatorum imminutio, hæc vitæ mutatio esse debet sensibilis, notabilis; verumtamen plus minusve, prouti actuales dispositiones, quas pœnitens præsefert, plus minusve satisfaciennes sint. Sacramentum enim pœnitentiæ est inter media aptissima ad præmuniendum contra ipsum relabendi periculum, præsertim cum agatur de pravo habitu contra sextum; estque pro consuetudinariis et recidivis id, quod sunt medicinæ pro infirmis lenta febris laborantibus, cujus accessus sint plus minusve frequentes, quæ ordinario perfectam et stabilem valetudinem non pariunt, nisi sæpius repetitæ: diuturna est reconvalescentia ab huiusmodi morbo. « Non est confundendus fructus unius, cum fructu plurium confessionum: remedium, quod semel tantum adhibeatur, eundem effectum sortiri nequit, ac si sæpius adhibitum fuerit. Uti remedium habetur efficax quando semel receptum febri suspendit, etsi non impediat, quominus post aliquot dies adhuc revertatur, et perfecta valetudo expectanda tantum sit a remedii repetitione, quod una cum febre etiam pravos eliminat humores, unde febris gignitur; ita Deus non tribuit unicuique confessioni omnipotentem virtutem, quæ omnes producat effectus. Unaquæque confessio valide peracta omnia delet peccata cum sincero dolore manifestata; sed non omnes sustollit consequentias, uti infirmitatem et inclinationem ad relapsum; imminuit quidem, sed non omnino vim adimit habitui pravo. Salutaris hic effectus, juxta ordinarium providentiæ morem, repetitis confessionibus reservatur, quæ paullisper peccatorem liberant a peccatorum consequentiis, eumque ita roborant, ut solida et constanti animæ valetudine in posterum fruatur (2) ».

220. Legimus etiam apud s. Alphonsum: « Deus male habitato magis succurrit, et ideo plusquam a dilatione absolutionis, sperari potest emendatio a gratia sacramenti, quæ illum fortiolem reddet, reddetque efficaciora media, quæ ipse adhibebit ad habitum extirpandum. Cur enim, recte dicunt Salmanticensis (*De Pœnit.*, cap. V, num. 68), magis sperari debet, quod peccatori gratia carenti prosit dilatio absolutionis,

(1) *Discorso mistico*, num. 14.

(2) *Il sacerdote santificato*, ecc., num. 94.

• quam prosit amico Dei absolutio, qua gratiam recepit? Et
 • card. Toletus (lib. V, cap. 13), loquendo præcise de peccato
 • pollutionis, censet ad tale vitium vitandum non esse reme-
 • dium efficacius, quam sæpe se munire sacramento pœnitentiæ;
 • subditque, hoc sacramentum maximum esse frenum huiusmodi
 • peccatum committentibus. Et qui eo non utuntur, inquit, quod
 • non sibi promittant emendationem, nisi per miraculum. Et in
 • facto sanctus Philippus Neri (ut legitur in ejus vita) maxime
 • medio frequentis confessionis utebatur pro recidivis in tali vi-
 • tio. Huic quoque confert id quod ait Rituale Romanum agendo
 • de pœnitentia — in peccata facile recidentibus utilissimum
 • fuerit consulere, ut sæpe confiteantur, et si expediat, commu-
 • nicent. — Et dicendo *facile recidentibus*, certe intelligit loqui
 • de iis, qui nondum pravum habitum extirpavere. Aliqui au-
 • ctiores, qui per solam rigoris viam videntur velle animas sal-
 • vas facere, dicunt, recidivos pejores fieri, cum ante emendatio-
 • nem absolvuntur. Sed ipse scire vellem ab his magistris meis,
 • an omnes recidivi, cum sine absolutione dimittuntur carentes
 • gratia sacramenti, omnes evadant fortiores, et omnes emenden-
 • tur? Quot ego miseros novi in exercitio missionum, qui di-
 • missi sine absolutione, vitiis et depravationi se abjecerunt, et
 • per plurimos annos omiserunt confiteri! (1) •.

221. Nonnulli doctores objiciunt, veram pœnitentiam non esse
 in eo tantum, ut admissa scelera peccator detestetur, sed in hoc
 etiam, ut non amplius in posterum peccata detestanda iteret.
 • Pœnitentiam agere, ait Gregorius Magnus, est et perpetrata
 • mala plangere, et plangenda non perpetrare (2) •. Et Isidorus
 Hispalensis ait: • Irrisor est, non pœnitens, qui adhuc agit,
 • quod pœnitet (3) •. At vero volunt ne hæc verba nos suade-
 re, nullam esse veram pœnitentiam, præter illam peccatoris, qui
 semel in Dei gratiam restitutus, non amplius in peccata rela-
 bitur? Hæc quidem esset doctrina ad desperationem adducens,
 esset error Sacrae Scripturae, traditioni et Ecclesiae doctrinae re-
 pugnans. Juxta Tridentinum peccator • per sacerdotis senten-
 • tiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum
 • confugerit, potest liberari (4) •. Verba igitur Gregorii Magni
 et Isidori alio in sensu accipienda sunt, nempe in eo, quem eis

(1) *Praxis confessarii*, num. 77. — Vide et Maximus s. Philippi Nerii, in opere *Le Manuel des Confesseurs*, auctore Gaume.

(2) *In Evang.*, lib. II, homil. 34.

(3) Lib. II, *De summa bono*, cap. 16.

(4) Sess. XIV, cap. 2. — Vide et Catech. Concilii, *De sacram. Pœnit.*, n. 16.

tribuit s. Thomas. Juxta Angelicum enim doctorem « pœnitere
 « est anteacta deflere, et flenda non committere, scilicet simul
 « dum flet, vel actu vel proposito. Ille enim est irrisor, non pœ-
 « nitens, qui, simul dum pœnitet, agit quod pœnitet, vel propo-
 « nit iterum se facturum quod gessit, vel etiam actualiter pec-
 « cat, eodem vel alio genere peccat. Quod autem aliquis postea
 « peccat, vel actu vel proposito, non excludit, quin prima pœ-
 « nitentia vera fuerit; numquam enim veritas prioris actus ex-
 « cluditur per actum contrarium subsequentem. Sicut enim vere
 « cucurrit, qui postea sedet; ita vere pœnituit, qui postea pec-
 « cat (1) ». Sanctus Raimondus a Pegnafort (2), et Magister Sen-
 tentiarum (3) eodem in sensu explicant verba Magni Gregorii.
 Concludamus ergo cum antiquo Sorbonæ doctore: « Textus Pa-
 trum et doctorum, si qui videntur significare, contritionem non
 « esse realem, neque integram pœnitentiam, cum pœnitens in
 « lethale peccatum adhuc relabitur, dupliciter explicari possunt;
 « vel quod pœnitentia fallax est, si dum pœnitet peccator pro-
 « positum non habeat abstinendi in posterum a peccato; vel
 « quod, si priora peccata iterum patrentur, pœnitentia peracta suam
 « amittit virtutem et efficaciam, ita ut nihil amplius valeat ad
 « salutem, donec in peccatis maneamus. Ita Patres intelligendi
 « et explicandi. Satis est ergo, si firmum habeamus propositum
 « vitæ emendandæ, etsi in salutari proposito mox non simus per-
 « severaturi (4) ».

222. Quoad media dimetiendi recidivorum emendationem atten-
 dendum est morali pœnitentis conditioni, et circumstantiis, in qui-
 bus versatur; tum etiam modo, quo peccatum committitur, et
 tentationum vi atque frequentiæ, et relapsuum numero. Ex hisce
 omnibus inferri potest, utrum relapsus sint effectus mali-
 tiæ an fragilitatis. Qui, ex. gr., peccat ex habitu vetustiori, qui
 ideo difficiliter exiit; qui naturali inclinatione magis est ad
 malum proclivis; qui ut ad peccatum induceretur majori tenta-
 tionum numero eodem temporis spatio lacessitus fuit: is, pari-
 bus lapsibus, majorem indulgentiam meretur; quia in eo plus
 invenitur fragilitatis et minus malitiæ, quam in altero, qui pec-
 caverit diversis in circumstantiis atque ad virtutem opportuni-

(1) *Sum.*, part. III, quæst. 84, art. 10.

(2) *Sum.*, lib. III, tit. 34, § 1.

(3) *Lib.* IV, dist. 44.

(4) Paulus Boudot, qui obiit episcopus abricensis (Arras) a. 1655, *Traicté de l'œnitentia Sacr.* — Videatur etiam *Giustificazione di S. Alfonso Liguori ecc.*, cap. 9.

ribus. Quando agitur de actibus, qui fiunt faciliter et prompte, uti interior consensus cogitationibus odii aut impuritalis, ordinario loquendo, in iis minor existit malitia, quam in actibus externis. Item inter actus exteriores minus habetur malitiæ in peccatis oris, quam in iis, quæ manibus consumuntur; minus in peccato a se, quam in peccato simul cum alio patrato; minus in peccato seducti, quam in peccato seductoris. Ex quo inferitur, posse quidem absolvi pœnitentem, qui cum habuerit habitum proferendi mala verba sex aut etiam ultra sex vices in die, non nisi semel aut bis in die per integram hebdomadam protulerit: et e contra opportunius differendam esse absolutionem ei, qui cum semel quotidie peccare opere consueverit, bis aut tribus vicibus intra hebdomadam relapsus sit: nam videtur ille primus majores quam alter ad se corrigendum adhibuisse conatus. Interea, si hic talibus versetur in circumstantiis, in quibus dilatio eum exponeret majori spirituali detrimento, veluti si timendum sit, ne animum despondeat, vel si nequeat ad eundem confessarium redire, vel si suscepturus sit matrimonii sacramentum, quod differre nequeat; tum indulgentia erit adhibenda, eritque absolvens, postquam omnia peracta fuerint, quæ charitas suggerere potest, ut ad vividiorum peccatorum dolorem excitetur.

223. Attendenda est etiam pœnitentis ætas. Cæteris paribus, cum adolescentibus major indulgentia adhibeatur; tum quia sunt naturaliter infirmiores et mobiliiores, eadem levitate a malo ad bonum, et a bono ad malum transeunt; tum quia timendum est, ne absolutionis dilatio, præsertim ubi fides elanguet, eos exanimet, ratione conatuum, qui sunt adhibendi ad superandum humanum respectum, qui a sacramentis alienare solet. Attamen confessarius in hisce casibus misericordiæ indulgens, pœnitentem non absolvat, nisi postquam eum ad contritionem ita excitaverit, ut prudenter judicet eum et sua detestari peccata, et sinceram habere intentionem mores in melius immutandi.

ARTICULUS XII.

De confessarii munere quoad occasionarios.

224. Agimus hic tantum de occasione peccandi lethaliter; nam confessio venialium non est obligatoria. *Occasio* appellatur quodvis objectum *externum*, quod sensus feriens, cogitationem excitat de malo et ad peccatum inducit. Distinguitur occasio in *proxi-*

nam et remotam. Occasio remota ea est, quæ ad peccatum non inducit nisi debiliter et indirecte, ita, ut qui in ea versatur, non nisi raro labatur. Occasionis remotæ fugiendæ non adest obligatio; aliter exeundum esset de mundo: hujusmodi enim occasiones ubique inveniuntur. Interim, cum occurrant occasiones, quæ, quin proximæ sint, sunt tamen plus minusve periculosæ, oportet ut confessarius eas advertat, et pœnitentium vigilantiam, juxta ipsarum occasionum naturam, prudenter et caute excitet, eosque ab iis, quantum fieri potest, avertat: hujusmodi sunt quidam ludii, choreæ, spectacula. Etsi hujusmodi profana solatia non omnibus adstruant occasionem lethaliter peccandi, opportunum tamen est, ut omnes edoceantur de periculo in eis latente, et hinc pœnitentes ab eis avocentur, quin tamen id absolute exigatur, nisi forte in eis occurrat periculum probabile lethaliter peccandi (1).

225. Occasio proxima ea est, quæ nos ita vehementer ad peccatum allicit, ut, si in ea versemur, probabiliter et verisimiliter in lethale peccatum incidamus. Quædam occasiones sunt proximæ natura sua, quæ nempe ad peccatum per se trahunt, veluti lectio librorum obscœnorum, accessio ad loca libidinis, præsentiæ personæ domi retentæ, cum qua quis peccare solet: hujusmodi occasiones dicuntur *absolutæ*, *naturales*. Aliæ vero non fiunt proximæ nisi per accidens, et appellantur *relativæ* seu *personales*, quia non sunt tales peccandi occasiones, nisi quibusdam personis; uti cauponæ pro iis qui ebrietati indulgere solent; ludus, pro iis, qui facile ad blasphemandum prouunt; choreæ, spectacula pro iis, qui illis interesse nequeunt, quin faciliter contra sextum lethaliter peccent. Immo etiam honestiora officia, sanctaque munera possunt fieri peccandi occasiones pro quibusdam aut spiritu infirmis aut ignorantia laborantibus. Denique distinguuntur occasiones *voluntariæ*, quæ plus minusve faciliter sustolli possunt, et *involuntariæ*, sive *necessariæ*, quæ ab arbitrio non pendent; ut illæ quæ omnino removeri nequeunt, vel a quibus haud fas est secedere absque scandali vel infamiæ periculo.

226. Quomodo vero determinandum, utrum peccati occasio sit proxima, necne? Res haud facilis, sive quia theologi minime consentiunt in regulis circa hoc tradendis, sive etiam quia sæpe difficile est applicare eas quæ communius recipiuntur. Attamen habenda certe est ut proxima occasio illa, sive absoluta, sive relativa, quæ ad peccatum frequenter induxit: « Occasio pro-

(1) Vide tom. I, ubi de sexto Decalogi præcepto.

« xima per se est illa, in qua homines communiter *ut pluri-*
 « *mum* peccant: proxima per accidens est illa, quæ, licet per
 « se respectu aliorum non sit proxima, eo quod non sit apta
 « de sua natura communiter inducere homines ad peccatum,
 « tamen respectu alicujus est proxima, vel quia in illa occasio,
 « ne, etsi *non fere semper nec frequentius, frequenter* tamen
 « cecidit, vel quia, spectata ejus præterita fragilitate, prudenter
 « timetur ipsius lapsus. Unde perperam dicunt Navarrus, Lugo
 « et Viva cum aliis, non esse in occasione proxima adolescentes,
 « qui laborando cum scæminis peccant consensu, verbis aut la-
 « ctibus, eo quod, ut dicunt, *non fere semper* in talibus occa-
 « sionibus peccant: nam, ut diximus, ad occasionem proximam
 « constituendam sufficit, ut homo frequenter in ea labatur. No-
 « tandum vero, quod aliquando occasio, quæ respectu aliorum
 « est proxima, respectu hominis valde pii et cauti poterit esse
 « remota. Ex præmissa inferitur, esse in occasione proxima, 1.º
 « qui domi detinet mulierem, cum qua *sæpe* peccavit. Et hic
 « notandum, quod si quis non habet ad suam dispositionem
 « mulierem, cum qua peccat, sed cum ea peccat, semper ac in
 « illius domum accedit, tunc illud accedere erit occasio proxima,
 « etsi semel in anno accederet. 2.º Qui in ludo *frequenter* labi-
 « tur in blasphemias vel fraudes. 3.º Qui in aliqua domo, cau-
 « pona aut conversatione (*frequenter*) incidit in ebrietates, ri-
 « xas, verba aut gestus lascivos (aut cogitationes obscœnas) ».

Ita decernit s. Alphonsus (1).

227. Juxta vero b. Leonardum a Porto-Mauritio, nomine *oc-*
casionis proximæ « communiter appellatur ea, in qua, perpensis
 « circumstantiis personæ, loci, et præteritæ experientiæ, peccatur
 « semper, aut fere semper, aut saltem *frequenter*. Id est quod
 « distinguit proximam a remota occasione, in qua postre-
 « ma, iisdem datis circumstantiis, non peccatur nisi *raro*.
 « Hinc occasio non est vere proxima, nisi cum absolute aut re-
 « lative habet *frequentem* cum peccato unionem. Hic est pec-
 « liaris character, quem theologi statuunt ad distinguendam
 « occasionem proximam a remota... At opportunum est animad-
 « vertere, nullatenus requiri, ut *frequentia* lapsuum sit semper
 « *absoluta* quoad tempus et quoad actus, quasi ad occasionem
 « proximam constituendam necesse sit, ut quotidie vel fere quo-
 « tidie peccetur, vel quidam peccatorum numerus in dato tem-
 « poris spatio patretur. Minime sane; sed sufficit, ut *frequentia*

(1) Theol. mor., lib. VI, num. 452, et Praxis confessorii, num. 64.

• sit *relativa* ad numerum vicium, quibus occasione quis sese
 • objectit. Hinc, ex. gr., homo quidam, fœminam, cum qua
 • peccare solet, non quidem domi recipit, neque alibi sibi ad
 • commodum alit, quia concubinatus tunc esset nimis notorius: sed
 • ad eam accedit in alienis ædibus, et ad malam consuetudinem
 • tegendam, eosque fallendos, qui ejus actus explorant, non
 • accedit, nisi semel in mense aut etiam rarius. Jam certum est,
 • quod, si cum se ad illam domum defert, sæpe peccat (1), si
 • nempe ex duodecim vicibus in anno quinquies aut sexies pec-
 • cat, in proxima peccati occasione absque dubio existimandus
 • est. Interdum non erit attendendus materialis lapsus numerus,
 • sed potius investigandum erit, quænam sit vis occasionis
 • quoad peccatum, et quantum peccatum ab occasione depen-
 • deat. Omnes hujusmodi animadversiones remittuntur prudentiæ
 • confessarii, qui facta una cum omnibus suis circumstantiis
 • mature pensabit (2).

228. Itaque censebitur tamquam in proxima occasione con-
 stituta mulier, etsi non nisi semel lapsa sit, si cum naturaliter in
 malum vehementer feratur, habitualiter vitam degit apud suum
 corruptorem, qui ratione propriæ conditionis imperium exerceat
 in eam; ut si ancilla facilis semel peccaverit cum hero, præser-
 tim si ab eo peccato emolumentum speret: quæ evidenter in
 proximo relabendi periculo versatur. Et hujusmodi periculum
 item vigeret, quamvis nondum lapsa esset, si, cum ab hero in-
 stanter tentetur, vim non habeat satis efficacem ad seductionem
 vincendam. Etsi enim occasio proxima nondum sit revera con-
 stituta, periculum tamen minus reale non est. Exigendum hinc
 esset, ut talis persona ab illo hero discederet, si *commode* id pos-
 set (3). *Qui amat periculum in illo peribit* (4). Denique adjicie-
 mus, quod, cum computandus est numerus peccatorum, unde

(1) Opus *Methodus directionis*, editum a quodam directore seminari Vesun-
 tionensi, definit occasionem proximam, *quæ nos in probabili, morali et proximo*
peccandi periculo constituunt, ita ut in eis positus sæpius peccet, ut dicitur in
scholis, cap. VII, art. 2, § 1. Hanc definitionem cl. Gousset minime probat,
 etsi in pluribus theologis reperiatur; sed cum s. Alphonso decernit, quod ad
 constituendam occasionem proximam sufficiat, si qui in ea versatur, *sæpe, fre-*
quenter cadat. Non hæc animadvertit em. Gousset ut auctorem laxitatis redar-
 gual; notat enim ipse, præfatum auctorem in referendis *Monitis S. Ca-*
roli, cæteroquin non raro infideliter, severiorem se præbere ipso sancto Pon-
 tifice, quem nemo, ait Benedictus XIV *de Syn. diocæs.*, certe *dicet plus æquo*
indulgentem.

(2) *Discorso mistico e morale*, num. 21, 25.

(3) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 452.

(4) Eccl. III, 27.

proxima peccati occasio constituitur, non modo habenda est ratio peccatorum externorum, sed et iniquarum cogitationum, et desideriorum culpabilium, investigando tamen, an hæc vel illa occasio vera sit causa moralis malarum cogitationum.

229. Absolvi ne potest pœnitens, qui in proxima et voluntaria occasione moratur? Respondemus primo loco: numquam absolvi potest neque qui proximam peccandi occasionem directi quærit, neque qui in ea voluntarie absque ulla necessitate consistens, eam deserere nolit: is enim evidenter adhuc ad peccatum affectum servat. Hinc Innoc. XI damnavit hanc propositionem: « Potest aliquando absolvi, qui in proxima peccandi occasione versatur, quam *potest* et *non vult* omittere, quin imo directe et ex proposito quærit, aut ei se ingerit (1) ».

Secundo, plures theologi censent licere, genericè loquendo, semel aut bis absolvere pœnitentem, qui sit in proxima et voluntaria occasione, etiam antequam eam sustulerit, dummodo firmiter proponat, eam citius deserere: at distinguendum est inter occasiones præsentès ac continuas, et occasiones non præsentès, quæ per intervalla occurrunt, uti occasiones, quæ oriuntur in ludo, in cauponis, in visitationibus et conversationibus. Si occasio est præsens, ut si quis concubinam domi detineat, tunc ordinario non est concedenda absolutio donec occasio non fuerit sublata: promissio enim citius eam removendi non sufficit, ex eo, quod remotio huiusmodi occasionis valde est difficilis, magnumque requirit conatum; et hinc timendum est, ne pœnitens nondum in virtute confirmatus animum non habeat adimplendi propositi, et hinc adhuc maneat in proximo peccandi periculo (2).

230. Diximus ordinario; hæc enim regula plures admittit exceptiones. Prima exceptio fit pro moribundis, quorum circumstantiæ impediunt, quominus dimittatur peccati occasio: si id enim fieri possit absque scandalo et infamia, exigendum est ut dimittatur antequam absolutio conferatur; si vero pœnitens absque legitima causa renuit, dicendus est adhuc affectu peccato adhærens, hinc non absolvendus. Secundo excipitur pœnitens, qui ita extraordinaria edat contritionis signa, ut prudenter judicari possit, eum non amplius versari in proximo periculo deficiendi a proposito amovendæ occasionis. Attamen etiam in hoc casu si

(1) Decret. an. 1679.

(2) Vide Ligorium, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 452. — S. Carolum, B. Leonardum.

absolutio differri commodè possit, differatur (1). Excipiuntur tertio pœnitentes, qui a suo domicilio notabiliter distent: nimis enim durum esset eos cogere domum regredi ut occasionem dimittant, et postea iterum redeant ad absolutionem recipiendam. Tunc, quantum fieri potest, supplendum est pœnitentem confirmando contra relabendi periculum. Idem dicas de casu quo pœnitens non posset redire, vel non posset nisi post longum temporis lapsum. Tunc absolvi potest, si videatur satis determinatus ad occasionem statim amovendam: aliter cogeretur confessionem alteri presbytero repetere, vel sacramenti gratia diu privaretur; quod esset sane onus nimis onerosum, et nimis grave detrimentum (2). Quarta exceptio occurrit, cum pœnitens, deficiente instructione, nondum adverterit neque proximam occasionem, ejusve periculum, neque obligationem eam amovendi. Si talis pœnitens sit dispositus, licet, ait Billuart, eum prima vice absolvere, etsi nondum occasionem dimiserit, sed una tantum vice (3). Denique excipitur pœnitens, qui graves præseferens causas cur statim recipiat absolutionem, indubia prodat doloris signa; qui absolvi potest, postquam in bonis propositis fuerit confirmatus. • Sollicitudo sibi certo persuadendi, quod pœnitens • iterum in posterum non cadet, est sane minus essentialis quam • sollicitudo investigandi, num habeat dispositiones requisitas • ad sacramenti effectum recipiendum. Hæc postrema cura necessaria omnino est; quia dispositionum defectus sacramenti • profanationem, vel saltem nullitatem parit. Prima illa sollicitudo necessaria quidem et ipsa; at si in omnibus exigendis • cautionibus ad gratiæ conservationem tuendam gravissima • subeantur discrimina; si, ex. gr., pœnitens objiciatur tentationi • perseverandi in peccato, vel accedendi absque absolutione ad • sacramentum, quod statum gratiæ requirat: tunc prudentia • et pœnitentis bonum postulant, ut aliquid condonetur in illis • cautionibus exigendis; quia secus confessarius studens a pœnitente removere calamitatem acceptæ gratiæ iterum amittendæ, calamitati hunc objiceret haud minus gravi, et fortasse • probabiliori (4) •.

231. Quoad occasiones non præsentès, quæque non occurrunt, nisi identidem, si pœnitens firmiter proponat ab iis absti-

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, n. 432. Roncaglia, etc.

(2) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 434.

(3) *De Pœnit.*, diss. VI, art. 41, § 5. — Bouvier, etc.

(4) *La science du confesseur*, pars II, cap. 3, art. 2.

nere, semel aut bis (1) et etiam tertia vice (2) absolvi potest, antequam suum propositum adimpleverit. Si vero postea se non emendat, absolutio differatur, donec occasionem non sustulerit, vel argumenta sinceræ emendationis non præbuerit. S. Carolus postquam docuerit non esse absolvendum pœnitentem, antequam occasionem proximam, voluntariam et *præsentem* deseruerit, subdit: « Quoad vero occasiones alias, veluti alearum lusus, aspectus, confabulationes, gestus, etc.; ne absolvat, nisi eas se relicturum esse polliceatur. Immo quamvis hæc pœnitens promittat, si cum alias promiserit, nondum se emendavit, absolutionem confessarius differat donec aliqua emendatio appareat. Cum vero fieri possit, ut pœnitens, etsi monita atque rationes a prudenti ac studioso confessario proposita prosequatur, occasionem linq̄ere nequeat absque periculo aut scandalo; confessarius remedia, quæ subdimus, adhibeat. Primum, absolutionem differat, donec certum veræ emendationis testimonium pœnitens exhibuerit. Quod si absolutionem, quin pœnitenti nota aliqua inuratur, differre nequit, ac in eo hujusmodi contritionis signa, et remediis suscipiendis, quæ emendationi opportuna confessarius judicet, præparationem atque alacritatem videt, remedia ipsa opportuniore ac necessaria proponat; veluti vetitum, ne cum socio peccati remotis omnibus maneat; preces, carnis aliquam castigationem, ac super omnia crebras confessiones atque alia hujusmodi; quæ si implere paratus pœnitent sit, *absolvi poterit*. Ast, si, postquam ipse aut alius antea confessarius diligentiam hanc adhibuerit, pœnitens se non emendaverit, ne absolutionem ipsi tribuat, donec reapse occasionem reliquerit, vel nisi aliter nos judicaverimus, cum forte ad nos de hoc casu retulerit, quin pœnitentem delegerit ».

232. Deinde sanctus Archiepiscopus gressum faciens ad diversas occasiones *relativas* et personales, ita pergit: « Peccatorum lethaliū occasiones secundi ordinis, nempe respectu pœnitentis, sunt eæ res, quæ etsi in se licitæ sint, tamen si pœnitens in eis, prouti olim fecit, perseveret, confessarium rationabiliter judicare sinunt, confitentem eadem iteraturum esse peccata, quæ in ipsis occasionibus jam patravit. Hujusmodi occasiones, cum homines adeo corrupti sint, pluribus esse solent militia, mercatura, magistratum inire, advocare, aliena curare, atque alia

(1) S. Carolus, *Monita ad confessarios*.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 484.

• id generis exercere; quibus in exercitationibus persistens fidelis, qui *assueverit* lethalibus peccatis furti, iniuriæ, calumniæ, odii, fraudis, perjurii, aliisque hujusmodi in Deum offensis, probe noscit, sibi easdem peccandi occasiones obven-
 • turas, atque in eadem peccata se relapsurum; nec ullum sup-
 • petit argumentum, eum fortius, quam antea, peccato obstitu-
 • rum, et ideo jure præsumitur, ad eadem peccata esse reversu-
 • rum. Quocirca ipse, prouti monet s. Augustinus, debet aut
 • exercitium sibi periculosum relinquere, aut in eo non persi-
 • stere, nisi de boni ac periti sacerdotis licentia; qui hominem
 • in tali statu absolvere non debet, si rationabiliter judicet, eum
 • esse eadem peccata adhuc patraturum, si in eadem occa-
 • sione perseveret, sed ejus emendationem *ad aliquod tempus*
 • experiatur.

• Maxime autem confessarius de iis exercitiis atque
 • operibus inquiret, quæ nec necessaria, neque ullo modo utilia
 • sint, quæ etsi adscribi nequeant priori illi occasionum generi
 • ex se ad lethale peccatum inducentium, atque ideo a quolibet
 • homine non sint ordinario vitanda, attamen in malum homines
 • flectunt, atque ad diversas mortales culpas facillime et quam
 • sæpe attrahunt; veluti choreis interesse, cum blasphemis, sti-
 • patoribus, aliisque malis sociis versari, cauponas frequentare,
 • otiari, atque alia hujusmodi agere, quorum occasione cum
 • homo lethaliter peccare consuescat, absolutio ipsi non est im-
 • pertianda, priusquam eis abrenunciet, simulque occasionem
 • reapse licturum esse polliceatur. Si vero confessarius arbitre-
 • tur, hujusmodi pœnitentis promissis primo vel secundo credi
 • posse, poterit, data hac promissione, eum absolvere: caveat
 • tamen, ne adhuc absolvat (1), immo absolutionem differat,
 • quoadusque actuali experimento noverit, eum ab ipsa occasione
 • recessisse (2). Animadvertendum est, s. Carolum choreis
 recensere ipse propter occasiones *relativas* et *personales*, non vero inter
 eas, quæ cum sint *absolutæ* seu *naturales*, omnibus æque proxi-
 mæ evadunt.

Sed quid agendum quoad pœnitentem, si sit in occasione pro-
 xima quidem et voluntaria, sed quæ non occurrit, nisi raro, puta,
 semel aut bis in anno? Si dispositus videatur ad eam omnino fu-
 giendam, absolvi potest prima et secunda vice, juxta s. Caro-

(1) Vide quod diximus de choreis et spectaculis, ubi de sexto Decalogi præ-
 cepto.

(2) S. Caroli, *Monita ad confessarios*. Vide in *Actis Ecclesiæ Mediolanensis*,
 part. IV, pag. 822 novæ editionis, anni 1846.

lum, etiamque tertia, juxta s. Alphonsum. Ita sentit et Bouvier. Si postea neque se emendavit, neque ab occasione recessit, absolutio ei differatur, donec offerat extraordinaria contritionis signa.

233. S. Alphonsus loquens de sponsis, deque juvenibus utriusque sexus, qui sese visitant ea mente, ut matrimonium ineant, ait: « Et hic caveant confessarii a permittendo sponsis domos
• sponsarum adire, et puellis earumque parentibus sponso ad-
• mittere, quia raro evenit, quod tales sponsi non labantur, sal-
• tem in verba, aut cogitationes turpes, in hujusmodi occasione,
• dum omnes aspectus et colloquia inter sponso sunt incen-
• tiva ad peccandum: estque moraliter impossibile ipsos invi-
• cem conversari, et non sentire stimulos ad eos turpes actus,
• qui tempore matrimonii deinde succedere debent (1) ». At impossibile fere videtur, attenta consuetudine omnino communi, ad praxim deducere sancti et sapientis doctoris consilium: circa hæc enim morum civitatis ratio haberi debet. Putat igitur cl. Goussel, non esse inquietandum juvenem neque puellam, sint necne sponsi, qui identidem sese invisunt ea mente, ut matrimonio jungantur, dummodo visitationes fiant ex licentia parentum, et coram eis. Ita sese invicem videntes, sese etiam invicem cognoscunt, et ita eam incipient unionem, quam matrimonium perficere et sanctificare debet, indissolubilem faciens. « Non est
• neganda absolutio juveni et puellæ, qui aliquo tempore se
• invisant animo matrimonium contrahendi; nemo enim tenetur
• ducere personam ignotam, sed per aliquod tempus potest ex-
• periri, quibus moribus alter sit præditus (2) ».

234. Ne tamen idem intelligas de juvenibus, qui ad matrimonium non intendunt. De his enim dicendum potius cum s. Alphonso: « Generaliter autem loquendo de adolescentibus et puel-
• lis qui invicem se adamant, quippe non sunt isti omnes in-
• distince de gravi culpa damnandi, sed ordinarie puto ipsos
• difficulter esse extra occasionem proximam lethaliter peccandi.
• Id nimium experientia patet; nam ex centum adolescentibus,
• vix duo aut tres in occasione a mortalibus invenientur immu-
• nes; et si non in principio, saltem in progressu: tales enim
• adamantes prius conversantur invicem ob propensionem; deinde
• propensio fit passio; postquam radicem in corde fixerit,
• mentem obtenebrat, et eos in mille crimina ruere facit. Hinc

(1) *Praxis confessarii*, num. 64. Et *Theol. mor.*, lib. VI, num. 432.

(2) Roncaglia, citatus a S. Alphonso, *ibid.* Vide etiam tomo I. de *sexto De- cal. Præcepto*, n. 11.

• cardinalis Picus de Mirandula episcopus Albanensis in sua diœ-
 • cesi per edictum suos admonuit confessarios, ne tales ada-
 • mantes absolverent, si postquam ter ab aliis fuerint admoniti,
 • ab hujusmodi amore sectando non abstinuissent, præsertim
 • tempore nocturno, aut diu, aut clam, aut intra domos (cum
 • facili periculo osculorum et tactuum), aut contra pærentum
 • præceptum, aut cum altera pars prorumpit in verba obscœ-
 • na, aut cum scandalo, prout si in ecclesia, aut cum conjuga-
 • tis, claustralibus aut clericis in sacris. Et hoc generaliter ad-
 • vertendum, quod, ubi agitur de periculo peccati formalis, et
 • præcipue peccati turpis, confessarius, quanto magis rigorem
 • cum pœnitentibus adhibebit, tanto magis ejus saluti proderit;
 • et contra, tanto magis cum illo immanis erit, quanto magis
 • benignus erit in permittendo, ut ille in occasione maneat, aut
 • se immittat. S. Thomas de Villanova confessarios in hoc con-
 • descendentes vocat *impie pios*. Hæc charitas est contra chari-
 • tatem (1) ».

235. Quod hucusque tradidimus de obligatione auferendæ peccati occasionis refertur peculiariter ad occasionem *voluntariam*; modo manet agendum de occasione non voluntaria, seu *necessaria*. Jamvero, si occasio est *physice* necessaria, puta si pœnitens in carcere delineatur cum ea, quacum peccavit, vel si in mortis discrimine sit constitutus, et non succurrat neque tempus neque modus dimittendæ hujusmodi personæ, absolvi tunc potest etsi occasio perduret. Item dicas, juxta communem doctorum sententiam, si occasio sit *moraliter* necessaria; seu cum pœnitens nequit eam dimittere absque scandalo, vel gravi vitæ, famæ, aut bonorum suorum periculo. Ratio est quia occasio peccati non est per se peccatum, neque peccati necessitatem inducit. Hinc occasio consociari potest etiam cum vero dolore et firmo proposito non relabendi. Scriptura non dicit: qui *est* in periculo, peribit in illo; sed qui *amat* periculum. Modo dici nequit amare periculum ille, qui invitatus in eo versatur: supponitur tamen, pœnitentem esse firmiter dispositum ad omnia necessaria media adhibenda, ut occasionem ex *proxima remotam* reddat. Quæ media sunt, præsertim quoad luxuriam, evitatio cujuscumque familiaritatis, et etiam quantum fieri potest, aspectus complicitis; frequens ad sacramenta accessio, et assidua ad Deum oratio, sæpe in die iterando propositum non amplius peccandi, et occasionis dimittendæ statim ac fieri possit (2).

(1) *Praxis confessarii*, num. 65.

(2) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 455. — Luzo, Navarrum, Sanchez, Viva, etc.

236. Habentur ergo ut capaces absolutionis ii pœnitentes, qui non consentiant derelinquere munus, officium, artem, domum, in quibus obijciuntur proximæ peccandi occasione, si, cum ea dimittere nequeant absque gravi incommodo, de cætero firmiter statuunt se emendare, et media ad id necessaria adhibere. At tamen communis sententia est, utiliter posse eis aliquandiu differri absolutionem, quando fiat ad hoc, ut magis solliciti reddantur ad indicta media adhibenda. Immo s. Alphonsus existimat, confessarium ad id teneri, quoties possit absolutionem *commode* differre, nempe absque inconvenientia, præsertim si agatur de occasione *in materia turpi* (1). Si pœnitens bis aut ter absolutus, adhuc eodem modo relabitur, deneganda est ei absolutio, donec occasionem deseruit (2). Hic applicandum est Evangelii præceptum: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te* (3). Excipitur tamen casus, quo pœnitens contritionis signa ita extraordinaria exhiberet, ut prudens spes suæ emendationis concipi posset (4).

237. Ut pœnitens eximatur ab obligatione deserendæ occasionis proximæ peccati lethalis, non alia sufficit ratio, quam impossibilitas physica aut moralis: hinc non sufficit utilis aut honesta ratio, uti constat ex condemnatione sequentium propositionum:

- Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa
- aliqua utilis et honesta non fugiendi occurrit (5). — Non
- est cogendus concubinarium ad ejiciendam concubinam, si hæc
- nimis utilis esset ad oblectamentum concubinari, vulgo *regalo*,
- dum deficiente illo, nimis ægre ageret vitam; et aliæ
- epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et alia famula
- nimis difficile inveniretur (6).

Itaque nequit pœnitenti permitti, ut in proxima peccandi occasione maneat, nisi cum secedere nequeat absque scandalo, vel infamia, vel magno bonorum detrimento.

238.. At vero hujusmodi incommodorum gravitas diversa est ratione personarum, et confessarius ad id animadvertere debet. Ex. gr., quædam pecuniæ summa, quæ levis est pro divite aut honestiore viro, erit magna pro famulo aut operario. Item quidam infamiæ timor erit quidem æstimandus in uno, nihili vero facien-

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 453.

(2) S. Alphonsus, s. Carolus, b. Leonardus.

(3) Matth. V, 29.

(4) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 453.

(5) Decret. Innoc. XI, anni 1679.

(6) Decret. Alex. VII, anni 1666.

dus in altero, qui jam suum bonum nomen amisit. Ita etiam incommodum, quod vir animo firmus facile superare potest, vehementer perturbabit debilem et formidolosum, cujus oculi objecta sibi augent. Est ergo munus confessarii, pœnitentem patienter audire, et animadvertere non modo quanti incommoda sint facienda in se, sed etiam quemnam sensum in animum pœnitentis inducant. Si hoc vel illud incommodum, utut in se minus grave, pœnitentem fortiter exagitet, jam nequit judicari, pœnitentem in occasione manere ob affectum ad peccatum: hinc indulgentia ei adhibenda est, quoties, re diligenter et ex omni parte perspecta, bona fide agere dignoscitur. Confessarius item inter sui iudicii elementa recenseat etiam maiorem aut minorem vim occasionis ad peccatum impellentis, tum etiam maiorem aut minorem pœnitentis infirmitatem, maiora vel minora media, quæ illi suppetunt, ad occasionem e *proxima* in *remotam* convertendam, et ad se contra relapsum præmuniendum.

ARTICULUS XIII.

De confessarii munere erga eos, qui de religionis veritatibus non sint satis instructi, vel ignorant ea, quæ sui status sunt.

239. Sunt quædam veritates, quæ ignorari nequeunt absque damnationis pœna, vel salutis periculo. Omnes fideles tenentur scire et explicite credere esse unum Deum Creatorem cœli et terræ; et in Deo tres personas, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, easque tres personas esse unum Deum; Deum vero Filium, nempe secundam Trinitatis personam humanam naturam pro nobis sumpsisse, et ad nostram salutem in cruce mortuum esse; insuper hominem animam habere immortalem, ac post præsentem vitam manere paradisum, seu æternum præmium justos, infernum vero peccatores in æternum puniendos, qui in impœnitentia finali moriuntur. Tenentur fideles agnoscere etiam præcipua christianæ moralis præcepta, et quæ pertinent ad sacramenta suscipienda, denique sui status obligationes. Hæc tamen cognitio varios habet gradus, et esse potest plus minusve ampla, atque perspicua.

240. Absolvi nequit pœnitens, qui ignoret præcipua fidei mysteria, Trinitatis nempe et Incarnationis, sive cognitio horum mysteriorum habeatur necessaria *necessitate medii*, sive *necessitate*

præcepti (1). Sancta Sedes hanc damnavit propositionem: « Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi, per negligentiam etiam culpabilem, nesciat mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis D.N. J. C. (1) ». At confessarius animarum salutis studiosus, ipse curabit pœnitentes suos absque mora instruere, quantum necesse sit, ut absolutionem obtinere possint. Ita monet s. Alphonsus (2) et b. Leonardus, cujus instructiones hac de re proferre opportunum putamus. « Si pœnitens ignorat præcipua mysteria unitatis et trinitatis Dei, incarnationis Verbi, remunerationum et pœnarum, quas Deus hominibus servat, non est absolutionis capax antequam horum mysteriorum scientiam sit adeptus, et possit fidei saltem actum elicere; seu, juxta plurimorum doctorum sententiam, intelligat, quantum sua sinit intellectus rusticitas, tres esse personas, quas appellamus Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, quæ personæ unum constituunt Deum, ac quoad incarnationem, dignoscat secundam personam hominem se fecisse, et Jesum Christum nuncupari; atque etsi Christus Deus sit et homo, non esse tamen nisi unum Christum; denique, quoad remunerationes et pœnas, Deum servare paradysum justis, reprobis autem infernum. Ego vero numquam putarem dimittendos esse pœnitentes ut alibi quærant instructionem, qua egent: ex hoc enim alius non consequetur effectus, nisi is, quod nempe pœnitens in suæ ignorantiae tenebris usque ad mortem relinqueretur. Quapropter nil opportunius, quam eos præcipua mysteria breviter, et verbis suo captui congruentibus, edocere; actum fidei, spei, charitatis et contritionis ab eis elicere, eosque jubere, ut suum parochum adeant, a quo aptius edoceantur tum de his, tum de cæteris mysteriis, quæ scire oportet *necessitate præcepti*. Curæ, quæ sunt adhibendæ ad pœnitentem ita instruendum, non tantum temporis absument, quantum prima fronte videtur: etenim hæc omnia summa brevitate perficienda sunt. Postea admonentur ut se accusent etiam de culpa commissa in negligendo studio sacrarum veritatum, et tunc absolvantur. At sæpe contingit, ut ignorantia tam crassa detegatur etiam in urbes incolentibus, qui sunt liberali educatione instituti, et qui nihilominus valde erubescerent, si circa mysteria interrogarentur.

(1) Vide tom. I, tract. de fide, in cap. de primo Decal. præcepto.

(2) Decret. Innoc. XI, anni 1679.

(3) *Praxis confessarii*, num. 22.

« Cum maxime intersit ut confessarius dignoscat quid sit in tali
 « gravissimo casu agendum, cumque hujusmodi fideles vanita-
 « ti et licentiæ dediti, ordinario prætermittant officium per-
 « ficiendi opportuno tempore supradictos actus, ego soleo in
 « eorum animis benigne insinuare, medium efficacissimum ad
 « sacramentum valide et fructuosius recipiendum, esse præ-
 « missionem actuum fidei, spei, charitatis et contritionis. Postea
 « hæc addo: si vobis videtur, hujusmodi actus simul profere-
 « mus; corde ergo repetite verba, quæ ego profero: Credo, Deus
 « meus, quoniam tu, qui es veritas infallibilis, id Ecclesiæ tuæ
 « revelasti, credo te esse unum Deum in tribus personis æqua-
 « libus, quas appellamus, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum;
 « credo Filium hominem se fecisse, pro nobis in cruce mor-
 « tuum esse, resurrexisse et in cælum ascendisse; inde ventu-
 « rum esse judicare omnes homines, et daturum justis paradi-
 « sum, reprobis vero inferni tormenta (1) ».

241. Adnotamus 1.º, beati Leonardi methodum esse sectan-
 dam, quoties confessarius rationabiliter timeat, ne poenitens ea
 omnia sciat, quæ scire tenetur (2). At si opportunum censeat,
 poenitentem hac de re interrogare, scite id agere debet, ne vi-
 deatur velle enim catechismum docere; quod eum turbare pos-
 set, et a confessione diu avertere. Insuper ii ipsi poenitentes, qui
 sufficienter, saltem substantialiter, præcipua fidei mysteria co-
 gnoscunt, sæpe difficultatem invenirent in categorice respon-
 dendo quæstionibus circa præcipuas religionis veritates, quia,
 cum non cogitent de interrogatione, faciliter turbarentur.

Adnotamus 2.º quod « in regione catholica, ubi Dei cultus
 « publice exercetur, ubi passim sit signum sanctæ crucis in no-
 « mine sanctissimæ Trinitatis, ubi augustum vexillum Redem-
 « ptoris nostri habetur in ecclesiis, domibus, arvis, sæpe cum
 « imagine Jesu Christi cruci adfixa modo aptiori ad attentio-
 « nem sibi conciliandam; ubi quotannis celebratur memoria
 « natalis, mortis et resurrectionis Salvatoris; ubi imago Mariæ
 « Jesum in ulnis deferentis, aliæque imagines diversas ejus
 « vitæ circumstantias repræsentantes, frequentissime sub oculos
 « cadunt; difficile admodum est magna Trinitatis et Incarnati-
 « onis mysteria ita ignorare, ut accepta absolutio invalida fiat.
 « Fieri etiam potest, ut quis ea cognoscat aut credat, quin ta-
 « men exprimere valeat ». Hæc refert Devie episcopus Bello-
 vacensis (3).

(1) *Discurso mistico*, num. 50.

(2) Vide tom. 1, de primo Decalogi præcepto, num. 5 et 6.

(3) *Rituel du diocèse de Belley*, tom. 1, part. 3, tit. 5, sect. 3.

242. Adnotamus 3.º, fideles teneri quidem identidem proferre actus fidei, spei, et charitatis; non tamen habendos ut absolutione indignos, qui horum actuum formas discere negligunt: etenim sunt quidem utiles, at non obligatoriae. Recitatio Symboli est excellentissimus fidei actus; et etiam actus spei exprimitur iis verbis: *credo vitam aeternam*; hi vero duo versiculi Orationis Dominicæ: *sanctificetur nomen tuum; fiat voluntas tua*, amoris Dei actum includunt; itemque actum contritionis emittimus, cum cœlestem Patrem adprecamur, ut *dimittat nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Ut actus fidei, spei et charitatis perficiantur, non est opus eorum rationes enunciare (1). Parum ergo difficultatis inest in instruendis pœnitentibus, qui ignorent formulas actuum virtutum theologalium, si vulgari sermone recitent Symbolum Apostolorum, et Orationem Dominicam, cui pie et habitualiter Angelica Salutatio adjicitur; et insuper sufficienter intelligant contritionis actum, aliquam nempe notionem habeant de peccato, prouti est Dei injuria, et de pœnitentia, quatenus est peccati ultio.

243. Adnotamus 4.º quod quidam fideles, ratione suæ ignorantiae et imbecillitatis, peculiarem sollicitudinem et indulgentiam sibi a confessario vindicant. In *Methodo directionis* Vesuntii legitur: « Habentur quidam fideles, in quibus ignorantia mysteriorum fidei, Orationis dominicæ, Symboli, Decalogi et Sacramentorum est involuntaria, veluti in iis, qui ratione senectutis, vel hebetudinis, vel infirmitatis, jam nihil valent discere aut memoriter retinere. Alii eadem laborant ignorantia, quia in tali degunt parœcia, cujus pastor vel non docet, vel imple et infructuose docet. (Quidam parochi multum concionantur, et non instruunt: multum loquuntur, et non docent; multum declamant, et non evangelizant). In hisce casibus pœnitens est absolutionis incapax potius quam indignus; si instructionis adhuc sit capax, est instruendus antequam absolvetur; si non est capax, confessarius eum excitet (se præbens ei adiutorem) ad efformandos actus fidei, spei, desiderii de vita futura, amoris Dei, contritionis et firmi propositi non amplius relabendi. Post hæc absolvi potest, si nullum aliud obstat impedimentum; curare tamen oportebit, ut eosdem actus pro singulis confessionibus renovet (2). » « Quando, omnibus adhibitis charitatis conatibus, ait Cocatrix (3), pœnitentes in-

(1) Vide tom. I, num. II, de primo Decal. præc.

(2) Cap. VII, art. 5.

(3) Redactor operis *La science du Confesseur*, part. II, cap. 3, art. 1.

« genio hebetes nullimode instrui potuerint, si de cætero mori-
 « bus christianis sinceram ediscendi voluntatem conjungunt, ex
 « hoc inferendum est, eos non esse interius omni fidei sensu
 « carentes; etsi eam sub ordinariis formis exterius profiteri ne-
 « queant: qua posita spe, non sunt eis sacramenta prohibenda.
 « Idem dicas de iis, in quibus senium eandem parit ineptitudi-
 « nem. Ehu, quotnam christiani, qui nunc temporis religionis
 « veritates probrose ignorant! Interim, procul dubio, plures in-
 « ter eos libenter ad sacrum tribunal accederent, nisi distine-
 « rentur difficultate cognoscendi ea, quæ ad confessionem re-
 « quiruntur, vel si considerarent, in presbytero se nacturos esse
 « hominem Dei, qui Salvatoris exemplo, eorum ferat infirmita-
 « tes, eisque confessionem facilem reddat, nil aliud exigens, nisi
 « quod exigit Dominus, quodque tantum pœnitentes, hic et nunc,
 « moraliter præstare possunt ».

244. Adnotamus 5.º quod pœnitens, qui non sit satis instru-
 ctus de religionis veritatibus, nequit absolvi, nisi firmum habeat
 propositum adhibendi instructionis media sibi possibilia. Confes-
 sarius poterit etiam ei imponere sub titulo pœnitentiæ, ut ali-
 quod christianæ doctrinæ, opus legat, vel sibi legendum curet.
 et parœciæ instructiones adeat. Si, his aut ter monitus de obli-
 gatione ediscendi veritates, quas nulli christiano ignorare li-
 cet (1), id negligat, absolutione indignus habeatur. Numquam
 tamen confessarius obliviscatur, pœnitentem esse interdum satis
 instructum, quin possit suam fidem explicite declarare, aut quæ-
 stionibus respondere.

245. Sacerdos, qui pastoralis fungitur officio, magistratus.
 causidicus, notarius, medicus, pharmacopola, qui congrua
 scientia careant, tenentur vel curam impendere, ut eam asse-
 quantur, vel se suis muneribus abdicare. At confessario hæc
 de re difficultas perraro adstruitur; nam ordinario, qui caret
 scientia suæ conditioni necessaria, ejusque regulas ignorant, hanc
 suam culpam ignorat, et hinc eam non confitetur: quo major
 ignorantia, ea minor de se diffidentia; cum in re morali hic
 proprius sit ignorantia character ut semetipsam ignoret, et obe-
 gat culpas, quarum causa est vel occasio. Confessarius præterea
 sibi non arrogabit, absolute judicare de ineptitudine hominis,
 qui de superiorum consensu publicum munus exercet.

(1) Vide tom. I, de primo Decal. præc., num. 3 et seq.

ARTICULUS XIV.

De officio confessarii erga infirmos et morti proximos.

246. *Infirmos* hic appellamus eos qui in probabili et proximo mortis periculo versantur, *morientes* vero, qui jam e vita decedere videntur. Jammodo parochus, vicario et cuilibet sacerdoti animarum curam gerenti strictum et grave incumbit officium tam religionis, quam charitatis et justitiæ, ministrandi sacramenta infirmis et morientibus, nisi certo constet eos esse indignos. Neque expectandum ut infirmus ministrum religionis advocet; sed imo præveniendus est: pastor bonus ovem errantem insequitur, non expectat ut ipsa ad se revertatur. « Parochus, ait Rituale Romanum, in primis meminisse debet, non postremas esse sui muneris partes, ægrotantium curam habere. Quare, cum primum noverit, quempiam ex fidelibus curæ suæ commissis ægrotare, non expectabit, ut ad eum vocetur, sed ultra ad illum accedat, idque non semel tantum, sed sæpius, quatenus opus fuerit (1) ». Neque retrahatur metu repulsæ sive ex parte infirmi, sive ex parte domesticorum ejus, neque timore alius molestiæ, neque consideratione iniquitatum aut impietatis morientis: quo enim iniquior, scandalosior, impior fuit ejus vivendi ratio, eo strictior est memorata sacerdotis obligatio; majorique debet charitate accendi ratione discriminis, in quo versatur alter ex suis fratribus, ex filiis Jesu Christi. Si inter centum, inter mille peccatores, qui cum vitam in indifferentia, in incredulitate, in licentia consumpserint, religionis subsidia exposcere non cogitant, vel unus tantum in extremo vitæ agone audita pastoris voce esset ad Deum reversurus; jam adhuc urgeret pastoris munus, ut omnibus sui ministerii copiam faciat. At vero non unus ex mille, ex centum, ex decem, at multo plures ad Deum revertuntur, si eis sors contingat sanctum inveniendi parochum aut confessarium, qui eos in Domino studiose diligit, et eorum spiritualibus et corporalibus infirmitatibus probe misereri noscat.

247. Statim ac igitur parochus apprehenderit, aliquem ex suis parœcianis a religionis actibus alienum in morbum incidisse, eum visitare curet; cum periculum non urgeat, satis erit, prima vice,

(1) *De visitatione et cura infirmorum.* Idem repetitus in Ritualibus Parisiorum, Vesuntii, Perigordiorum, etc. nec secus in Rituali Mediolanensi.

si suam sollicitudinem de ejus infirmitate testetur et in discedendo promittat, se esse Deum pro ejus valetudine deprecaturum: ægrotus hoc benevolentiae signo commovebitur. Si parochus non intromittitur, necessariis ejus mandat ut ipsi sint apud ægrotum suorum sensuum interpretes, adjiciens, se non esse eum coram Deo obliturum: postea ipsemet redire curabit, aut aliquem identidem mittere, ut de ægroti statu notitiam habeat.

• Si ignotos prorsus homines, si sacrorum negligentes, si im-
 • pietate famosos morbo teneri noverit, omni opera conetur
 • parochus, ut illos ad salutem quacumque via reducat. Eisdem
 • igitur, sive cognatorum, sive amicorum ope, sive alio meliori,
 • quo poterit, modo prudenter commoneat, ut jam curas omnes
 • et cogitationes in suam salutem intendant. Studiosè et indu-
 • strie sciscitetur ipse vel per alios, an melius se habeat ægro-
 • tus; nec preces, nec ad Deum supplicationes, nec quidquam
 • omissum inexpertumve relinquat, donec ipsi ad ægrotum
 • pateat aditus; sic bonus pastor errantem ovem quærit, sic
 • forte inventam humeris ad ovile reportat: nec fatigatus un-
 • quam, nisi viribus exhaustis subsistit (1) ».

248. Si mortis periculum instet, et ægrotus non cogitet de confessario arcessendo, parochus ipsemet, vel si intromitti frustra postulaverit, per alium ægroto significabit, se esse tali die et hora venturum, ut eum interroget, cuinam sacerdoti suam confessionem peragere velit, omnino ita se gerens, ac si eum paratum credat ad sacramenta suscipienda. Cum aliquem ad poenitentiae sacramentum suscipiendum parochus hortatur, eum inoneat etiam posse quidem ad quemvis sacerdotem ab episcopo approbatum se convertere: si vero sermo sit de ægroto, parochus suam operam ultro offerat ad quærendum presbyterum, quem ipse designaverit. Quidam enim ægroti difficulter se ad confitendum inducunt, quia ex una parte a parochio adeundo invincibiliter abhorrent, ex altera vero putant, fas sibi non esse alium sacerdotem vocare, vel timeant, ne, id agendo, in offensam parochi incurrant, ejus sensum lædentes. Experientia hasce animadversiones confirmat. Si autem, omnibus exhaustis mediis, quæ prudentia et charitas suggerit, parochus nequeat infirmum ad confitendum inducere, in hoc saltem acquiescat, suum nempe se explevisse munus; nilque aliud erit ei agendum, nisi adoranda Dei justitia quæ interdum modo sane terribili in antecessum

(1) *Rituale Parisiense*, anni 1839. de sac. *Extremae Unctionis*, § 1, num. 3.

se prodit in peccatores, qui infinitam ejus misericordiam contemnunt, simulque ut cor ejus tangat divina misericordia humiliter et indesinenter deprecanda.

249. Confessarius audiat quidam confessionem ægroti, qui valeat eam peragere, sed eum adjuvet ne nimis defatigetur. Si ægrotus nequeat in integrum confiteri, satis erit si aliquid peculiariter manifestet, et adjiciat, se omnia admissa peccata generatim confiteri. Confessarius ipse hanc formulam generalis confessionis infirmo suggeret, dicendo: « Profer mecum ex corde: — confiteor cætera peccata mea, quæ commisi cogitatione, verbo, opere et omissione, in Deum, in proximum, et in me ipsum. » — Postea vero si ægroti status id permittit, antequam absolvatur, ad contritionem excitetur; numquam tamen longo sermone defatigetur; sed potius sæpe, perdurante morbo, visitetur. Si ægrotus in vitam discrimine sit constitutus, ita ut medicus aut chirurgus nequeant ab eo secedere, nisi per breve tempus, uti si agatur de muliere partu laborante, satis erit, si ægrotus confiteatur modo prorsus generali; eumque confessarius absolvet, omissis precibus absolutionis formam præcedentibus; et sacramentum infirmorum una tantum unctione ministrabit. Idem relate ad confessionem dicas, si pœnitens ægotans in eodem lecto cum alio infirmo decumbat, quod interdum accidere potest conjugibus ægotantibus, quorum neuter in alium lectum transferri potest.

250. Quando ægrotus compos est sui, non est absolvendus; nisi aliquod offerat contritionis signum; in dubio tamen, pœnitenti favendum; nequit enim absolutio ei denegari, nisi certe indignus sit: *sacramenta propter homines*. Hinc, ex omnium consensu, absolvendus ægrotus, qui de peccatis suis dolorem exprimat, quæcumque dubitatio oriatur de suis præsentibus dispositionibus, et quodcumque testimonium prælerita vita contra eum perhibeat. Attamen quædam dari possunt adjuncta, quibus existentibus confessarius minori indulgentia uti debet. Si ægrotus aliquod grande scandalum protulerit, reparatio saltem coram duobus aut tribus testibus expetenda est: si aliquod opus ediderit contra religionem, contra Ecclesiam ejusve ministros, vel contra bonos mores, retractatio scripto, vel viva voce coram testibus exigenda est. Si vero ex eo quod non satis sit instructus de Ecclesiæ catholicæ doctrina, de suis erroribus non conveniat, satis erit si ad sanctæ Sedis judicium se referat. Item si secum habeat proximam peccandi occasionem, quæ hic et nunc dimitti possit, ut si malam mulierem cum fidelium scandalo domi detineat, confessarius separationem jubere debet. At quid confessarius agendum, si ægrotus, ubi civile matrimonium ab ecclesiastico sepa-

ratur, non sit nisi civili matrimonio junctus? Si nullum intercedit impedimentum dirimens, animadvertit cl. Gousset parochum tunc posse nuptialem benedictionem impertiri, quoties intersit utriusque partis consensus : et tunc cæremonia saltem coram duobus testibus perfici debet. Si vero ægrotus nuptialem benedictionem recuset, absolutio ei denegetur, nisi coram testibus declaret, velle se benedictionem in ecclesia recipere, statim ac valetudinem recuperaverit. Quo in casu, qui tamen haud est verisimilis, absolvi posset, quin separatio quoad tectum exigeretur. Generatim autem, quoties ægrotus in proximo periculo constitutus absolvi potest, absolvendus est: melius est enim sacramentum profanationi, quam hominem damnationi exponere: *sacramenta propter homines*. Si vero partes civili matrimonio conjunctæ, jure ecclesiastico impediuntur impedimento dirimenti, et ægrotus, venia de scandalo coram aliquibus fidelibus petita, promittat, si valetudinem recuperaverit, nihil esse omissurum, ut Ecclesiæ legibus obsequatur, absolutio ei concedatur. Supponitur tamen periculum proximum et urgens; nam si infirmi status permittit, ut ordinarius adeatur, statim ad eum scribendum est, ut dispensationem, si possit, concedat. Denique quid agat parochus vel confessarius, si in casu occurrat impedimentum, de quo Ecclesia dispensationem non concedit, nec concedere potest? Ex. gr., vi legis, qua divortium sub primi Napoleonis imperio mittebatur, vir suam dimisit uxorem, aliamque suscepit; postea dum legitima conjux adhuc vivit, gravi corripitur morbo. Parochus adest; ægrotus confiteri vult; iis, qui eum visitant, declarat, se poenitere quod grave scandalum commiserit; subjicit, legalem uxorem jam non amplius habere ut legitimam sponsam, neque alias velle cum ea relationes servare, quam quæ fluunt ex conventionibus matrimonialibus quoad bona materialia: dum mortis periculum urget, licet ne eum absolvere? Putat cl. Gousset id licere, sub hac tamen conditione, ut coram testibus promittat, se esse, si convalescat, omnino obsecuturum episcopi decreto, quoad agendi rationem in perdifficili casu sequendam.

251. Infirmo, qui injustitiam patraverit *certam et notoriam*, nequit sacramentorum participatio permitti, nisi hanc injustitiam, quantum fas est, reparaverit, vel dispositiones dederit necessarias ad reparationem certe peragendam. « Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest ». Tenetur item reparare injuriam proximo illatam sive in personam, sive in famam, sive in bonis, sive publica sit injuria, sive occulta. Neque absolvi potest, si statim perficere recuset quod absque infamia

perficere potest: notandum vero, nullum adesse infamiae periculum si pœnitens ægrotans quamdam pecuniæ summam, aut schedulam cognate, amico, aliive viro prudenti ac familiari committeret, huic depositario mandans ut pecuniam vel schedulam per se vel per alium jus habenti tuto remittat. Alio non subeunte, etiam confessarius potest hoc sibi sumere officium; immo ad id tenetur, si ea mens sit ægroti, ut ipsemet hoc mandatum absolvendum suscipiat. At confessarius numquam consentiat accipere a suo pœnitente (sive infirmus sit sive non) schedulam, cujus solutionem ipsemet confessarius exigere teneatur a pœnitentis hæredibus; etiamsi summa per schedulam disposita ad injuriam reparandam constitueretur. Si pœnitens nequeat aliter restitutionem perficere, ab ea hic et nunc perficienda dispensatur (1). Confessario non licet sibi sumere perficiendam restitutionem, cum id nequeat peragere, quin ministerium suum in discrimen adducat, et confessionem invisam reddat. « Item, ait perill. Joly de Choin, Telonensis episcopus, « si depositum, quod ægrotus confessario committere vellet, disponitur pro caritatis et supererogationis opere, sive pro pauperibus « et nosocomiis, sive pro aliqua privata persona a lege non prohibita; etsi confessarius hoc munus sibi sumere possit absque « conscientiae offensione, attamen non convenit, ne multiplicibus « se objiciat implicationibus, quæ inde exoriri queunt (2) ».

252. Cum ægrotus moribundus sensuum usu careat, satis constat eum esse absolvendum, si antequam sensus amitteret, desiderium confitendi manifestavit. Hæc est praxis in Ecclesia generaliter adoptata juxta pontificum et conciliorum decreta, et Ritualis Romani instructiones. « Quod si inter confitendum, vel etiam « antequam incipiat confiteri, vox et loquela ægro deficiat, nutibus et signis conetur, quoad ejus fieri potest, peccata pœnitentis « cognoscere: quibus utcumque, vel in genere, vel in specie, cognitis, vel etiam si confitendi desiderium sive per se sive per « alios ostenderit, absolvendus est (3) ». Re enim vera manifestatio desiderii confitendi est quædam confessionis generalis species: *his enim actibus infirmus jam se peccatorem fateatur* (4).

253. Constat etiam, juxta communio rem sententiam, esse item absolvendum moribundum, qui christiano more vixerit, etsi eo tem-

(1) Vide tom. I, ubi de causis suspendentibus restituendi obligationem.

(2) Instructions sur le Rituel de Toulon.

(3) Rit. Rom. De sacr. Pœnit.

(4) Liguori, Theol. mor., lib. VI, num. 480.

poris puncto, quo morbo percussus est, confitendi desiderium non expresserit: hoc enim desiderium præsumitur, et quamvis adesset dubium de absolutionis validitate, esset tamen impertinenda; sacramenta enim propter homines, non homines propter sacramenta. Sed in hoc et sequentibus casibus, ægrotus absolvendus est sub tacita conditione, *si es dispositus* (1). Verum, item ne concedenda absolutio, si moribundus vitam christianæ legi parum congruentem traduxerit? si scandala dederit? vel si, quin religionem aversaretur, eam tamen nimis imperfecte exercuerit, rarissime divinis Ecclesiæ officiis assistens? Etiam in hoc casu putat Gousset ægrotum esse absolvendum iisdem de causis, quia nempe melius est sacramentum profanationi, quam hominem damnationis periculo objicere. Et revera, quisnam certo asserere potest, morientem, cum morbo correptus fuit, nullum edidisse contritionis signum, quin aliquis id notaverit, aut comprehenderit? Immo etiam motus gemitusque, quos in actuali instanti ægrotus emittit, fortasse signa sunt suæ contritionis. Adsunt enim non raro infirmi, qui sensuum usu omnino carere videntur, et tamen intelligunt, quod dicitur, quin possint se exprimere, neque ullo signo sensus suos manifestare.

254. Tenet tertio communior theologorum sententia, non esse absolvendum morientem, qui rationis usum amisit in ipso criminis actu, uti in duello, in adulterio, in injusta aggressionem, in ebrietatis statu. Attamen sancto Alphonso satis probabilis videtur sententia, quæ eum absolvi permittit, si catholicus sit. « Hæc
 • sententia satis probabilis mihi est: si enim licite absolvi po-
 • test et debet ægrotus sensibus destitutus, qui nullum dederit
 • poenitentiae signum, si christiane vixerit, eo quod de ipso pru-
 • denter præsumi potest, quod in extremo vitæ, si aliquando
 • lucidum intervallum habet, velit absolutionem sacramentalem
 • recipere; sic etiam potest et debet absolvi (intellige semper
 • sub conditione) homo catholicus, *etiamsi in actuali peccato*
 • *destituatur*; pro hoc enim merito præsumi potest, quod ipse in
 • proximo periculo suæ damnationis constitutus, cupiat omnimode
 • suæ æternæ saluti consulere. Dixi *homo catholicus*; nam se-
 • cus dicendum esset de hæretico. Hæretici enim, etiamsi in eo
 • casu dent signa poenitentiae, non debent absolvi, nisi expresse
 • absolutionem petant; quia tales numquam prudenter præsumi
 • valent ea signa præbere in ordine ad confessionem, quam sum-

(1) Vide Liguori, ut supra, Collet, etc.

« moperere abhorrent (1) ». Hanc igitur sententiam in praxi sequamur; etenim ad absolvendum morientem sufficit, si nulla fiat sacramento injuria, et omnino non constet de moribundi indignitate. Jammodo et conditio sacramento adjecta impedit quominus ei fiat injuria; et absolute certum non est, talem hominem esse absolutione indignum. Ita edisserit Collet (2). Insuper legimus in opere *Instructiones pro animarum pastoribus* (*Les Instructions pour les Pasteurs*), edito anno 1817 auctoritate episcopi Cameracensis: « Si peccator in actu peccati lethali feriatu ictu, quo
 « accepto, nullum jam præbeat cognitionis signum, omnes pene
 « theologi asserunt, eum non esse absolvendum. Sunt tamen
 « etiam nonnulli qui dubitant; quia medici censent, hominem
 « posse quidem multas horas vivere et hinc ratione uti, quin
 « ullum sensus indicium proferat. Infirmi regressi a vitæ extre-
 « mo, in quo nullum sensuum usum habere videbantur, narra-
 « verunt, in eo statu absolutionem desiderasse, quod desiderium
 « manifestare non poterant; nisi signis, quæ non percipiebantur.
 « At nonne hoc idem evenire potest etiam misero illi de quo ser-
 « monem habemus? Attamen, si hic est casus, quo dicendum est,
 « sacramenta propter homines, est quidem et casus, quo aperte
 « exclamare oportet: sacramenta damus, securitatem non da-
 « mus (3) ».

ARTICULUS XV.

De officiis confessoris erga personas pias et Deo dicatas.

255. Obligatio qua parochus vel sacerdos tenetur audire confessionem vitamque regere personarum pietatem colentium, aliam pariter illis obligationem parit, studio nempe et exercitio pietatis et christianæ perfectionis incumbendi. Ante omnia confessarius piarum personarum curare debet ut veram a falsa, hypocritam a solida pietate discernat. Ille enim sibimetipsi illudit, qui pietatem perfectionemque in multiplicitate exteriorum exercitationum collocat, veluti sunt prolixæ orationes, diuturna in ecclesia conversatio, studium omnium piarum exercitationum, participatio ad sodalitia, et frequens sacramentorum susceptio. Bona ac utilia esse

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num 483.

(2) *De Pœnit.*, parte II, cap. V, art 4, sect. 3, § 3, conclus. 3.

(3) *Part. I, cap. 7.*

hujusmodi exercitia non diffitemur, imo plerumque necessaria ad pietatem in nobis conservandam et augendam; sed per se sumpta, ut ita dicam, veræ pietatis nonnisi involucra sunt. Hi porro sunt veræ pietatis characteres, nempe viva fides, Dei timor et amor, vigilantia erga semetipsum, sensuum mortificatio, humilitas, mansuetudo, obedientia, patientia omnia sustinens, charitas maledicta, calumnias et quemlibet vindictæ sensum præcavens: uno verbo pius non est nisi perfectus christianus, nec alius perfectus christianus quam qui indeficienter, tum communibus tum peculiaribus suæ conditioni obligationibus satisfacit, his omnibus superaddens fervorem seu promptitudinem sese ad res divinas convertendi, vividius et efficacius in dies desiderium per omnia Deo placendi, et plus minusve amplam consiliorum evangelicorum praxim, prouti fert cujusque conditio.

256. Cæterum christiana pietas suos habet gradus; nam primo nascitur, deinde evolvitur ac demum ad perfectionem pertingit. Præterea, licet ad perfectionem perducta, omnibus eodem modo non inest: *Alius sic, alius vero sic*, ait Apostolus. Hinc necessitas confessariis ipsos pœnitentes se ad pietatem exercentes proxime comitandi, ad eorum progressus attendendi, ac consilia investigandi divinæ voluntatis super eos. Non omnes animas per eandem semitam Deus ducit; aliud enim connubio junctis, aliud solutis iter designat. Qui ut vitam agat ad continuum laborem tenetur, certe ea omnia perficere non valet, ad quæ sufficit qui rebus omnibus abundat. Non eadem sæculari ac sacerdoti vel parcho vel religioso onera incumbunt; non omnibus ergo idem perfectionis gradus præscribitur; ac inter ipsos religiosos alii quidem ad contemplativam, alii ad activam vitam vocantur. Præter hanc diversitatem ex variis statibus et conditionibus exurgentem, alia e Dei invitationibus inducitur, qui non omnibus easdem dispositiones eisdemque gustus infundit: ipse enim quosdam ad severam vitæ disciplinam vocat, quosdam ad faciliorem et humanæ infirmitati magis congruam; hic quidem ad pœnitentiam et mortificationem se rapi sentit, ille vero ad opera caritatis. Demum Deus certe suorum tum operum tum donorum Dominus, dum quasdam animas ad eundem perfectionis gradum vocat juxta suæ sapientiæ consilium, diversa ratione media, occasiones, experimenta et difficultates superandas disponere potest; ipse vero semper admirabilis est in operibus et sanctis suis: *Mirabilis Deus in sanctis suis*.

257. Quam maxime refert ut quilibet confessor ea polleat cognitione potiorum mediorum ad pietatis et christianæ perfectionis

progressum conducentium, qua dirigere valeat pias personas sibi commissas. Quoad media tum interiora tum exteriora doceat: 1.º Nullam prorsus in se, et omnem in Deo collocandam esse fiduciam; non sibi indignaudum de peccato commisso, sed: illico de eo se humiliare oportere, et per contritionis et firmi propositi actum ad Deum recursum habendum esse: debemus namque ad tranquillitatem nos recomponere etiam si centies in die offendamus; ait s. Alphonsus de Liguori (1). 2.º Nullum ex proposito deliberato admittendum esse peccatum utcumque leve: *Qui spernit modica paullatim decidet*. 3.º Laborandum esse ut in dies magis omnis bonorum hujus sæculi ac etiam oblectationum lictarum et solatiorum vel irreprehensibilium amor exuatur: « *Vanitas vanitatum et omnia vanitas*, præter amare Deum et illi soli servire. « *Ista est summa sapientia*, per contemptum mundi tendere ad « *coelestia regna* (2) ». 4.º Fugiendas esse nugas, et familiaritates cum personis, licet vere piis, alterius sexus. Sub pretextu namque affectionis spiritualis hostis salutis quasdam insinuat parvas affectiones aut propensiones minime innoxias. 5.º Cum interiori exultatione vel saltem invicta tolerantia, si quando occurrat, sustinendum esse contemptum. O admirabile opus animæ amplectentis contemptum! Hæc virtus maximi est momenti præsertim in communitatibus. Cum hac socianda est intima cordis dilectio erga nostros inimicos, curandum ut bona officia iisdem præstemus, beneficia conferamus, et honorem, saltem in quo laudabiles nobis videntur, tribuamus, ac præ cæteris Deum eis propitium precemur. 6.º Enixe optandum esse ut Deum ex toto corde diligamus, in omnibus sanctæ suæ voluntati obsequamur, ac tum præcipue cum nostræ adversetur; regulæ impositæ, superioribus ac spirituali rectori obtemperemus. « *Obedientia*, ait pater Vincentius Caraffa, est omnium virtutum « *regina*; omnes namque virtutes obedientiæ obediunt ». Perfecta obedientia prompte, plene et hilariter jussa perficit quoties non constat eadem cum superiori præcepto colluctari. Minime repugnandum est si quando directe vel indirecte per obedientiam intermissio injungatur mortificationis, orationis, communionis vel aliarum pietatis exercitationum. 7.º Constanter Dei præsentiam fixam in mente tenendam esse. *Omnia mala*, ait sancta Theresia, *ex eo procedunt quod ad divinam præsentiam non attendimus*. 8.º Proprias omnes cogitationes, affectiones, desideria,

(1) *Praxis confessorii*, num. 163.

(2) *De Imitatione Christi*, lib. 1, cap. 5.

verba, actiones et gressus omnes referendos *ad Dei gloriam*, omnes cogitationes, tum desideria, tum verba, tum actiones ad Jesum dirigendo, *in nomine Jesu*, sicut ait Apostolus; ut constanter una cum Jesu et de vita Jesu vivamus: *Vivo ego, jam non ego; vivit vero in me Christus* (1). 9.º Peculiarem cultum deferendum esse sancto Josepho, proprio angelo custodi, sancto patrono, ac præ cæteris sanctissimæ Virgini Mariæ, quam Ecclesia vitam nostram, spem nostram appellat. • Morali-
• ter impossibile est, ait s. Alphonsus, granditer in perfectione
• proficere animam, Dei Genitricem tenera et speciali affectione
• non prosequentem (2). 10.º Per singulos menses unum diem et plures in anno, si fieri possit, spirituali vovendos esse recessui.

258. His mediis, quæ justam ideam christianæ pietatis et perfectionis nobis præbent, oratio mentalis, mortificatio et sacramentorum frequentia accedant oportet, quibus neglectis et illa priora insufficientia fiunt, nec diu consistere valent. Igitur confessor, si quando inciderit in animam a mortalibus refugientem, et quæ ad pietatem speciali modo se comparatam præbet, eam inducere debet ad sese exercendam in mentali oratione, in mortificationis spiritu, atque ad frequentem communionem.

Eam in primis ad mentalem orationem adducere debet, videlicet ad recogitandas quotidie per quoddam tempus æternas veritates et obligationes christiano incumbentes. Licet vero non eodem modo ac oratio, ad salutem meditatio necessaria sit, necessaria tamen est usque ad quemdam gradum ut gratia Dei servetur, vel saltem in pietate et perfectione proficiatur. Nec alia quam obliteratio veritatum religionis est causa cur terra tot repleatur peccatis et infernus peccatoribus: *Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet corde* (3). Qui e contra sæpe ac serio ad mortem, Dei judicium ac æternitatem animum advertit, peccatum non admittet: *Memorare novissima tua et in æternum non peccabis* (4). Si reprobi rogarentur, cur eos infernus detineat? Responderent, se in inferno cruciari eo quod in terra degentes infernum non recogitaverint. Anima deserens orationem, ait sancta Theresia, non amplius indiget dæmonio, ipsa namque suis manibus se in infernum demittit. • Domine
• mi! scribit s. Alphonsus, quam magui emolumenti auctores

(1) Galat. II, 20.

(2) *Praxis confessorii*, num. 171.

(3) Jerem. XII, 11.

(4) Eccl. VII, 40.

« **existerent confessarii, si aliquid diligentiae ex hac parte adhi-**
 « **berent!** Quam strictam rationem Deo reddent si e contra ne-
 « **gligentes fuerint, dum ipsi per omnia tenentur spirituales suo-**
 « **rum poenitentium progressum promoveret!** Quot animas in
 « **perfectionis semitam introducerent, a relapsu in mortale pec-**
 « **catum praeservarent, si eas ad orationem informare curarent,**
 « **et vellent sibi declarari ab ineuntibus spirituales vitam utrum**
 « **nec ne hanc praxim tenuerint!** Anima in oratione firmata valde
 « **raro a Deo digreditur; hinc non tantum timentibus Deum, sed**
 « **et peccatoribus orationem suadere debetis. Cur enim isti ad**
 « **vomitum redeunt? Solito ex eo quod sibi non attendant (1).** »
 Fieri potest ut poenitens objiciat, sibi ad id nec tempus nec
 congruum locum suppetere: at talem difficultatem minimi facientes
 subjiciamus eidem ut quotidie orationi vacet matutino vel me-
 ridiano tempore prouti tranquillior est, domi vel in ecclesia, vel
 etiam in agro. Facilis etiam evadit meditatio cum in itinere, tum
 in labore perficiendo; ad id enim sufficit fixum in Deum spiri-
 tum tenere: quærenti Deum ipse se ubique locorum ac om-
 ni tempore obvius fit (2). Duratio autem ipsius orationis per
 confessoris prudentiam determinanda est: procul dubio non suf-
 ficit semihora ad perfectionis fastigium tendenti, dum idem tem-
 poris spatium accedentibus ad perfectionem nimis breve dici ne-
 quit (3). Juerit etiam ad habituandum poenitentem ad orationem,
 si confessor solummodo decem, vel quindecim vel viginti minu-
 erum meditationem imposuerit.

259. Curare etiam tenetur confessarius ut pias animas in ora-
 one exerceat, easque contra animi abjectionem præmuniat. So-
 lit Dominus animas quæ se recenter ei devoverunt, sibi deviu-
 re per speciales illustrationes, per lacrymas et sensibiles con-
 tationes, quarum postmodum cursum interrumpit ut eas aver-
 . ab hujusmodi sensibilibus oblectamentis, ex quibus facile gi-
 . tur aliqua imperfectio ac proprii amoris principium, atque ad
 . orem perfectionis gradum attollat. Certo quidem consolationes
 . supernaturalia blandimenta dona Dei sunt, sed non sunt ipse
 . s; ut animam ergo suorum donorum affectu expoliet, talemque
 . rem in ea excitet qui potius in illorum auctorem referatur, pri-
 . solatia orationi subtrahens, permittit ut in ea non inveniat
 . versionem, ariditatem, languores et interdum etiam tenta-
 . s. Ut animam sic prostratam erigat summa sollicitudine con-

Praxis confessarii, num. 124.

Ibid., num. 125.

. Alphonsus. *Praxis confessarii*, *ibid.*

fessarius succurrere debet, ne consuetam tum orationem, tum communionem intermittat. Revocare ei oportet quæ s. Franciscus Salesius docebat, unciam nempe orationis in desolationis statu peractæ coram Deo plus valere centum libris orationis consolationis dulcedine perfusæ. Et revera, subdit s. Alphonsus, qui Deum propter consolationes diligit, potiore Dei consolationem Deo ipso habet (1).

260. Sæpe sæpius Dominus peculiari ratione animas probat ulteriori in perfectionis via provectas: istæ namque se a Deo derelictas credunt; ex pietatis exercitiis, communionibus ac mortificationibus afflictionem tantum in dies majorem referunt, ex eo quod easdem absolventes summa cum angustia et repugnantia, inde se culpabiliores fieri coram Deo reputant; interdum sibi videntur in ipsum Deum rabie furentes, ab eo reprobatae, ac per ejus recessionem adhuc in terris viventes pœnas inferni prægustare. Hinc tentationes et blasphemiae et incredulitatis, ac præsertim desperationis. Confessor illuminatus, qui rem habeat cum anima in tali statu versante, nullum in se dubietatis signum prodat, sed illam potius vividius adhortetur ut omni abjecto timore, potissimum in præsentem omnem fiduciam in Deo reponat. Subjiciat illi, absque conscientiae cognitione Deum amitti non posse; omnes tentationes blasphemiae, incredulitatis, impuritatis et desperationis handquam esse consensiones sed angustias, quæ patienter tolerata Deo arctius devinciunt. In mentem illi revocet, Deum minime posse odio habere diligentem se et bonæ voluntatis animam, et cum sibi carioribus eum ejusmodi tenorem servare. « Per ariditates et tentationes, ait s. Theresia, suos Dominus probat amicos. Etsi nunquam in vita cessaret ariditas, non ideo anima deserat orationem: suo tempore hæc omnia compensabuntur ». Ergo ad magna firmiter speranda eam erigamus, quoniam quidem Deus per tutiorem viam, quæ est crucis, eam perducit. Interim ei commendemus primo ut se humiliet et propter præteritas infidelitates præsentem conditionem dignam se agnoscat; secundo, ut in omnibus divinæ voluntati semelipsam submittat, se exhibens nedum ad istas sed ad majores quoque pœnas sustinendas, si illa Deo videatur; tertio, ut non aliter ac si mortua esset, se in manus tradat divinæ pietatis, ac protectioni commendet Virginis Mariæ, quam Ecclesia *matrem misericordiæ*, et *consolatricem afflictorum* appellat (2).

(1) *Prax. Confess.*, num. 125.

(2) S. Alphonsi de Liguori *Praxis confessarii*, num. 130; — vide etiam *Manuel des confesseurs*, per sacerdotem Gaume, vol. II, num. 249, etc.

260. Occurrunt interdum, licet valde raro, in statu religionis et etiam in sæculo, animæ contemplationis dono insignitæ, ac in se experientes extraordinarios effectus qui inde sequuntur. In hoc casu confessarius pari tum prudentia tum scientia instruatur oportet, ut in his animabus probe internoscere valeat quid utique procedat, quid non procedat a Deo. Spiritus namque tenebrarum aliquando in Angelum lucis sese transformat, ut nos superbire faciat et perdat. Deprehenduntur interdum etiam personæ quæ subitas inspirationes cum proprie dictis revelationibus, quasdam nerveas affectiones cum raptibus, pia somnia cum supernaturalibus visionibus confundunt. Verum si omnia rata habenda non sunt quæ de extasibus, visionibus et revelationibus propalantur, certo temeritas esset omnia absque examine rejicere. Manus Domini non est abbreviata, nec omnia omnino suæ Ecclesiæ visibilia dona subducta sunt, quæ christianæ religionis primordia illustrarunt. Oportet confessorem se gerere juxta regulas ab Apostolo traditas: *Nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus si ex Deo sint* (1). *Spiritum nolite extinguere. Prophetias nolite spernere. Omnia autem probate; quod bonum est tenete* (2). In praxi ergo cum pœnitens de extraordinariis effectibus mentionem facit, confessor et factorum naturam et impressionem inde in pœnitente productam considerare debet, nec non ejusdem pœnitentis ætatem, qualitatem, cognitiones, characterem et indolem. Quædam sunt personæ, quarum testificationes nullam fidem merentur, illas nempe intelligimus, quæ parvæ et valde circumscriptæ ingenio ubique mirabilia somniantur; illas præterea quæ communiori pietate et fortasse vix sufficienti ornantur, ut inter pias personas censeantur. Profecto Deus his præclaris donis illustrare, et extraordinariis rationibus probare non solet nisi jam evectos ad eminentem perfectionis gradum, vel qui manifeste in via sunt ut ad illum perveniant. Ideo ut illusiones habendæ sunt suppositæ illæ extases ac visiones, quæ pro pœnitente nullum alium habent effectum, nisi ut sensus tantum vanitatis, superbiam et inobedientiæ in illo excitent.

261. Idem dicatur de visionibus quas se habere opinantur quædam personæ infirmæ aut superexcitatæ phantasiam, aut quæ obnoxie sunt convulsionibus, affectionibusque hypocondriacis et histericis. Dantur tamen pœnitentes quorum tranquillitas pacatusque animus majori attentione in casibus, de quibus

(1) Joan I, epist. IV, 1.

(2) I Tessal. V, 19, 20 et 21.

loquimur, dignandus est. Si confitens credit ac firmiter tenet se visionem in somnio vidisse, licet factum revera contigisse potuerit, sicuti in Scripturis sanctis conspiciamus, hac supernaturali possibilitate ne deterreatur confessarius a declarando fidem non esse somniis habendam; ne tamen, deficientibus sibi certis argumentis in contrarium, sibi assumat pœnitentem de errore evincere. Non est enim cur timeamus in bona fide sua illum relinquere, dummodo ille aliunde non abutatur hac sive ficta sive reali visione. Hunc eundem morem servabit confessarius, quotiescumque extraordinarii effectus, quos pœnitens in se expertum esse testetur, evidenter supernaturales non appareant; ita tamen ut ipsum contra omnem sensum propriæ æstimationis præmuniat, atque diffidentiam de se, ac spiritum humilitatis et obedientiæ in illum inducat. Hujusmodi habet s. Alphonsus: « Si confessarius evidenter comperit visiones non esse nisi aut effectum
 « imaginationis, aut opus inimici, sive eo quod in anima obedientiam et humilitatem, sive quod alias virtutes imminuant, id
 « absque æmbiguitate pœnitenti significare tenetur. Quod si in
 « ignorantia vel dubio versetur, easdem nec diabolicas nec imaginarias judicabit, sicuti mos est quibusdam nimis difficilibus
 « ad credendum, dum alii nimis faciles pro veris eas accipiunt.
 « Sed non tacebit pœnitenti Deum esse ab eo exorandum ut
 « ipse retrahatur ab hac nimis periculosa via, simulque ab eo
 « contestandum esse se per solam fidem hanc super terram eum
 « agnoscere velle. Quidquid vero sit, ei commendabit ut ab his aut
 « veris aut falsis visionibus aliquem realem fructum, idest majoris
 « fidelitatis erga Deum colligat. His cautionibus, etiam si diabolus
 « auctor extiterit, pœnitens illusionum suarum victima non
 « erit (1). Numquam nobis mente excidat extraordinarias vias rarissimas esse. « Videant animæ, ait s. Theresia, ne in visionibus ac peculiaribus revelationibus confidant, et propter easdem
 « perfectas se credant. Equidem aliquando veræ sunt, sed plerumque sunt fictæ et dolosæ, ac difficile est veritatem inter
 « plurima mendacia discernere. Quo magis appetuntur et majoris æstimantur, eo plus receditur a via per Deum præscripta
 « confessorii, cujusmodi est via humilitatis ac fidei (2) ».

Fortificatio tam interior quam exterior, non secus ac necessaria est ut in pietate ac christiana perfectione profectus confessoriorum ergo est, semper tamen cum debita pr-

de confessorii, num. 140.

de Alphonsum, Praxis confessorii, num. 144.

dentia et discretione, suos pœnitentes ad mortificationis spiritum informare. Quando animæ Deo se devovere incipiunt, in quodam primo fervoris æstu sævissimas macerationes in se exercere cupiunt. Sed intra limites continendæ sunt; nam superveniente ariditate, uti consneto revera supervenit, periculis non vacaret si anima sensibili fervore destituta, omnibus mortificationibus valediceret, atque in abjectionem decidens, veluti sibi improprias orationem ac etiam pietatem desereret, et sic omnia amitteret. Interdum eodem primo fervore incipientes ad ejusmodi excessus rapiuntur, ut inde corpore infirmentur: tum curandæ salutis causa exercitia pietatis intermittunt, non ita facile eadem resumpturi. Difficilem ergo in hac parte confessarius se præbere oportet, præsertim si pœnitens somni necessarii partem sibi subtrahere velit. Ex denegato enim sufficienti somno caput male afficitur, et sic laborans non valet meditationi et cæteris piis exercitationibus ut decet absolvendis. Hoc igitur primum confessor curabit, ut firmet in vita spirituali illos qui pietati se devoveant; postea proportionatam eorum conditioni, valetudini et fervori corporalem aliquam mortificationem eisdem permittat. Caveat tamen ne, adinstar quorundam confessorum, vel ad jejunia et macerationum consuetudinem omnem perfectionis rationem contrahat, vel e converso mortificationes exteriores ut minime spirituali progressui conducentes omnino proscribat. Mortificationibus corporalibus folcitur interior mortificatio, ac si prudenter exerceri possunt, quodammodo necessariæ habendæ sunt ad coercendos animi motus, concupiscentiam et sensualitatem: hinc videmus omnes sanctos plus minusve hujusmodi praxim exercuisse. Utique verum est internæ mortificationi potiori modo studendum esse; hac enim sublata inutilia prorsus evaderent flagella et cilicia: sed certe valde erraret, et vitæ spiritualis regulas anteverteret qui corporalem mortificationem numquam permetteret. Cæterum ordinario loquendo, « ut norma generalis est tenendum, « nonnisi rogantibus exterioris mortificationis usum concedendum « esse, parum namque proficit nisi magno fervore exerceatur; « et etiam petentibus minus quam quod postulant concedendum « est (1) ».

263. Quæ vero cum majori utilitate minus periculi important, sunt mortificationes *negativæ* seu *privativæ*. Generice loquendo non est cur istarum exercitium obedientiæ subjiciatur: specimen

(1) S. Alphonsus, *Praxis confessorii*, nrm. 146. — Vide etiam *L'Introduction à la Vie dévote*, s. Francisci Salesii, pars, III, cap. 265.

vero habes in eo qui, ex. gr., ab inquirendis vel audiendis curiosis abstinet, parum loquitur, etiam ingratis dapibus vel male conditis gustum accommodat, hyemis tempore igne abstinet, viliora sibi sumit, lætatur etiam deficientia rerum necessariarum; in hoc enim proprie consistit virtus paupertatis juxta illud divi Bernardi: *Virtus paupertatis non est paupertas, sed amor paupertatis*; minime conqueritur de tempestatis incommodis, de contemptu, contradictionibus, persecutionibus, angustiis vel infirmitatibus. Amentia est, ait s. Theresia, credere Deum amicos sibi facere de nimis sollicitis pro commodis propriis (1).

264. Denique frequens receptio sacramentorum tum pœnitentiæ tum Eucharistiæ quammaxime confert ad augendam firmandamque pietatem. Ad confessionem quod attinet personarum piarum, animadvertimus 1.º Qui venialibus tantum obstringitur, si confiteatur absque dolore et sine emendationis proposito, non posse sacramenti fructum recipere. Absolutio nulla esset, ac etiam sacrilega, si pœnitens conscius sibi esset de hujus contritionis defectu, vel præsumens se esse contritum reapse ex gravi negligentia contritus non esset. Aliter dicendum si convenienter dispositus de aliquo tantum ex venialibus admissis confiteretur; cum enim veniale peccatum remitti possit independentem ab aliis, ideo sufficientem materiam sacramento affert. 2.º Communiter confessorem nimis inquietum esse non debere ob contritionem personæ frequenter sacramenta suscipientis, si tamen aliunde de ejus pietate certus existit. 3.º Quando personæ in timore Dei perseverantes se minime contritas esse conqueruntur, ideo plerumque eas angustari quia sensibili contritione perfundi vellent, quod satis comprobatur eas contritione non carere. 4.º Pœnitenti de levibus tantum se accusare solito, si prodat proclivitatem voluntariam et satis apertam ad veniale peccatum, quod erui potest ex frequentiori relapsu in eandem culpam, expedire dilationem absolutionis, si agatur de notabili peccato inter venialia vel etiam de quolibet alio, dummodo tamen aliunde præsumi possit hanc dilationem eidem esse profuturam. 5.º In casu quod aliqua persona frequenter ad confessionem accedat, ex. gr., semel vel bis in hebdomada, nec præter simplices imperfectiones et dubias culpas quidquam confiteatur, non exinde teneri confessarium ad mentem contorquendam ut materiam pro absolutione inveniat; non enim necessario requiritur absolutio ut postea ad sacram mensam eam accedere sinat. Cæterum si dubitat adsit nec ne sufficiens sacra-

(1) S. Alphonsus., *Ibid.*, num. 146.

mento materia in confessione, certam materiam assumat, requirens a pœnitente manifestationem veteris alicujus mortalis vel venialis peccati. 6.º Prudentis est confessoris admonere pias personas ut semper de quibusdam peccatis præteritæ vitæ sese accusent, ita concludentes confessionem: « Iterum me accuso de peccatis quibus in charitatem, castitatem, et hanc vel illam virtutem deliqui »; quin aliquid peculiarius designetur. Opportunum quoque erit suggerere ut dum sese præparant ad confessionem summam in mentem revocent præcipua peccata vitæ anteaclæ, ac ita contritionem facilius excitent. 7.º Curandum esse confessario ut piarum personarum confessiones breviet, ex qua parte declaratio inutilis est, eas quibus potest modis instruens ut illa solum indicent quæ vel necessitatis vel utilitatis causa dicenda sint. Ipse confessarius brevibus sese expediat oportet, præsertim cum alterius sexus personis.

265. Sacrosancta autem communio rarius vel sæpius sumenda erit, prouti plus minusve perfectæ sint pœnitentis dispositiones. Major perfectio requiritur in eo qui singulis vel fere singulis diebus ad altare accedit, præ illo qui semel in hebdomada communicet (1). Cæterum quotidianam vel fere quotidianam communionem sumentem ab omni imperfectione immunem non requirimus, secus quis sacerdos auderet missam quotidie celebrare? Sufficit si habitualiter fiat oratio mentalis, contendatur ad ferventius Deum amandum, nulla adsit veniali peccato affectio, idest nullum peccatum utcumque leve ex deliberato proposito admittatur. Sic pariter ut quis frequenter communicet, necesse non est eum sive ante sive post receptam communionem sensibilem etatem experiri. « Licet tepide, ait s. Bonaventura, tamen confidens de misericordia Dei fiducialiter accedas; quia qui se indignum reputat, cogitet quod tanto magis eget medico, quanto venserit se ægrotum; neque ideo quæris te jungere Christo, ut tu eum sanctifices, sed ut tu sanctificeris ab illo ». Postea subdit: « Neque prætermittenda est sancta communio, si quandoque non sentit homo specialem devotionem, cum se ad eam præparare studeat, vel in ipsa perceptione vel post fortius devotum se sentit quam vellet (2) ». Pariter legimus missimo opere *Philothea*, sive *Introductione ad Vitam devoti* sancti Francisci Salesii: « Roganti cur tam frequenter te communices, responde: duo personarum genera frequenti

¹ de in tractatu de Sacramento Eucharistia, ubi de frequenti communione: *profectu religios.*, cap. 78.

• communione indigere, perfectos nempe et imperfectos; perfectos ne a perfectione decident, imperfectos ut recto itinere
 • ad perfectionem pergant; robustos, ne suum vigorem amittant,
 • debiles ut roborentur; ægrotos ut inde sanitatem hauriant,
 • bene valentes ut se a morbo præservent: te autem ideo frequenter communionem sumere quia imperfectum te sentis,
 • pusillum ac debilem. His adde, qui immunes sunt a sæculi curis,
 • quia commodè possunt, frequenter oportere communionem sumere; qui vero negotiis implicantur, quia necesse id habent. Verum tamensi confessor intellexerit pœnitentem haudquaquam ex frequenti communione proficere, nec a venialibus culpis resipiscere, has imo volentem et scientem sibi permittere, communionis usum ei circumscribat, nisi alia de causa, saltem ut magis vigilantem eum reddat, in eoque Dei timorem instauret. Secus esset agendum si ex fragilitate tantum relabens, e suæ miseræ consideratione humilior factus, communionem inhiaret tamquam fontem vigoris sibi necessarii ad se superandum sequè a suis imperfectionibus emendandum (1).

266. Regulæ quas pro personis in pietatis et christianæ perfectionis via jam proVectis superius tradidimus, æque valere possunt tum ad dirigendas personas utriusque sexus vitam religiosam amplexas, aut Deo dicatas cum voto infirmos curandi, vel juventutis educandæ; tum viros ecclesiasticos qui ad eminentiorem præ simplicibus fidelibus perfectionis gradum vocantur. Sacerdos ergo ad munus delectus excipiendi confessiones religiosorum, ut eos per omnia disciplinæ observantes faciat, ejusdem spiritu imbui, et studio ac peculiari scientia monasticæ vel religiosæ vitæ pollere curet. Requiritur insuper ut confessarius et rector ecclesiasticorum ea sanctitate, quam Deus a suis ministris exigit, primi imbuantur. Indesinenter confessor hujusmodi perspectum habeat, omnia pondere sanctuarii sibi pensanda esse, et cum agitur de neganda vel differenda absolutione, nullo pacto a traditis superius regulis sibi recedere licere.

(1) Vide s. Alphonsum, in *Præxi confessarii*, num. 149, etc.

ARTICULUS XVI.

De officiis confessarii erga scrupulosos.

267. Scrupulus est infundata suspicio, inanis formido ac nimius metus, ne adsit peccatum ubi reapse nullum existit. Hujusmodi timor animi tranquillitatem perturbat, eumque in angustias projicit; crudelis ægrotudo hæc est, interdum pervicacissima, quæ in confessore charitatem requirit et patientiam ad omnia paratam. Scrupulosus quem confessarius audire nollet, qui sibi compatiens confessarium invenire non posset, haud raro mentis, interdum etiam vitæ jacturam pateretur, vel effrenus ad omnia detestabiliora brevi prorueret. Hujus infirmitatis indicia ad quatuor præcipua perstringi possunt, nempe, 1.º sententiam ex levissima contrarii specie indesinenter immutare, modo licitum modo illicitum judicando quod agendum vel actum sit, 2.º minutas atque etiam extravagantes animadversiones in animo semper obvolvere de minimis suarum actionum circumstantiis; 3.º multum sciscitari, semper tamen proprium sequi consilium; 4.º demum cum quadam anxietate agere quæ spiritum conturbat, et animæ facultates quodammodo hæbetat.

268. Scrupuli interdum ab ipso Deo proveniunt, non quasi ipse auctor sit nostrarum illusionum, sed quia denegat lumen quo istæ dissipentur, ut de quibusdam nostris culpis pœnas sumat, vel nos humiliores efficiat. Interdum ex ipsa individui conditione gignuntur, videlicet ex caractere ad dubium timoremque prono, ex vividiori et difficultatibus fœcunda imaginandi vi, ex levitate spiritus sententiam facile mutantis, vel ex ipsiusmet limitatione, qua fit ut nonnisi dimidiatum vel ex aliquatantum parte, licet vivide, ideam aliquam apprehendat; hoc enim eum impedit quominus inter bonum et malum apte discernere possit. Demum etiam a dæmonio procedere possunt scrupuli, quod, spe amissa animam in peccatum adducendi, eam perturbationibus aggreditur ut sic a bonis operibus distrahat, atque in desperationem projiciat.

269. Multas regulas theologi constituunt, alias quidem peculiarias, alias vero generales, quas scrupulosi sectari debent; at tamen, uti observat s. Alphonsus, scrupulosos communiter loquendo non præstat perducere peculiaribus regulis. Nam per hujusmodi regulas determinari numquam possunt, semper observante dubio num hæc vel illæ applicandæ sint ad casum, quem

nunquam eum esse judicant, qui a confessore suppositus fuerat (1). Remedium ergo, prosequitur idem s. doctor, quod post orationem optimum et fere unicum præsto est ad sanandos scrupulosos, consistit in obedientia per omnia præstita confessori, in cæca observantia ejus consiliorum, monitorum et præceptionum. Confessor hinc scrupuloso hæc duo cardinalia principia insinuanda curabit: primum nempe ut spiritali directori obediat quoties evidenter non appareat in hoc adesse peccatum. Revera, non tam homini ipse obedit, quam Deo dicenti: *Qui vos audit me audit*. Hæc est constans omnium theologorum et magistratorum vitæ spiritualis doctrina, quam tradunt auctoritate nixi ss. Bernardi, Antonini, Francisci Salesii, Philippi Nerii, Joannis a Cruce, Ignatii a Lojola, beatorum Dionysii Chartusiani et Humberti, illustris Gersonii et aliorum doctorum. Alterum principium est, ut de inobedientia magnum sibi scrupulum faciat, respectu habito discriminis cui obvius sit, amittendi pacem, devotionem, pietatem, timorem Dei, et etiam forte rationem, valetudinem ipsamque animam. Siquidem per scrupulos eo devenire potest, ut vel desperans sibi vitam adimat, quod sane multis jam contigit, vel per vitiorum declive præcepta agatur. Subdendum quoque scrupulosis, cum Deo districto calamo non esse describendas rationes, eumque velle ad nostram majorem utilitatem ut de nostra salute incerti vivamus. Ideo postquam præstavimus quæ moraliter possibilia nobis sunt ad divinam vitandam offensam, confugiendum nobis esse ad divinam misericordiam, ac nobis enixe persuadentes impossibile esse ad salutem absque Dei gratia pervenire, perseverantes, fidentes ac tranquillos nos in hac impetranda insistere debere. Sub divinæ providentiæ auspiciis, ajebat s. Franciscus Salesius, veluti cæcum progredi inter tenebras et dubietates vitæ est expeditius consilium. Sufficiat certiores fieri per patrem spiritualemente te recta via ambulare, quin ipsam cernere quæras. Numquam obediendo aliquis semetipsum perdidit (2).

270. Postea confessarius curabit 1.º Ut frequenter cum scrupulosis disserat de confidentia reponenda in Christo Jesu pro nostra salute mortuo, et in ejus sanctissima Genitrice, quæ numquam frustra invocatur. 2.º Ut illis lecturas prohibeat ex quibus scrupuli incitamentum accipiant, eosque impediat ab audiendis sermonibus quibus exponuntur tremendæ veritates mortis, judi-

(1) *Theol. mor.*, lib. I, num. 14. — et *Praxis confessarii*, num. 96.

(2) S. Alphonsus, *Praxis confessarii*, num. 33.

ciorum Dei, inferni et aeternitatis; a conversatione cum scrupulosis deturbet, neque eis consentiat se examinare de iis unde scrupuli obveniunt. 3.º Si scrupulus exoritur a timore non denegati consensus perversis cogitationibus ex. gr., in fidem, puritatem, charitatem, expresse declaret huiusmodi cogitationes tantum esse tentationes et angustias, neque consensum in iis neque peccatum adesse, eique abstinendum esse a se de iis accusando, nisi per iurandum de suo consensu fidem facere possit (1). 4.º Si scrupulosus de praeeteritis confessionibus inquietus sit, timens non omnia peccata sufficienter se explanasse, quasdam reticuisse circumstantias, neque necessariam contritionem habuisse, non ei permittat praeeterita ad examen revocare, nisi quando profiteatur se vere omisisse in confessione peccatum absque dubio mortale, vel circumstantiam mutantem speciem in gravi materia. Etiam si ex inadvertentia oblitus esset alicujus gravis peccati, nisi ea certitudine fulciatur qua possit etiam iurjurando id affirmare, a confessionis integritate dispensaretur, a qua etiam in casu levioris discriminis interdum eximimur (2). In hoc, addit s. Alphonsus, obedientiam firmiter exposcite; indocilem poenitentem acriter reprehendite, a communione arcete, et quibus poteritis exprobrationibus humiliare. Communiter cum scrupulosis lenitas adhibenda est; verum ad submissionem quod attinet magnus rigor est exercendus: amissa enim anchora obedientiae naufragium facient; ac vel mentem amittent, vel ad deestanda prosilient (3). Caeterum quo huiusmodi periculum praeniamur aut non acceleretur, patientiam, benignitatem, charitatem in confessore invocamus pro quibusdam scrupulosis, quorum gana tanta ineptitudine laborant, spiritus tanta infirmitate, ut et et nunc obedire, et tenorem, qualis a s. Alphonso proponitur, sequi non valeant. Hinc eorum infirmitatis misereri, et certo ipore eorum scrupulis aliquid concedere potius eligamus, ne allidamus vel in desperationem adducamus: sic medicus inro roganti inutilis medicinae et interdum fortasse etiam alienus nocentis sumptionem permittit, cum timere prudenter est, ne hujus remedii denegatio in mortalem crisim eum ciat.

4. Ut autem scrupuli tollantur si cui ex precum recitatione untur, ab iterandis jam absolutis omnino prohibendus est,

Aeol. mor., lib. I, num. 14, et *Praxis confessorii*, num. 96.

Idem supra, ubi de confessionis integritate.

Praxis confessorii, num. 97.

quamlibet tandem obligationem importent. Viderit ergo confessor ne pœnitens ullam unquam precem denuo recitet; semel enim facta repetitione omnis ab eo exulabit tranquillitas. Hac repetitione magis intenti minime efficimur, et exitiosa consuetudine iterandi ad incessantem repetitionem ducimur, et ideo distrahimur, quia sine distractione orare proponimus. Si occasione divini officii scrupulosus fatigatur consideratione obligationis, confessor ei injungat ut illud sic recitet quasi non teneatur; quod si inde tranquillior non fit, recursus ad episcopum erit habendus quo obligatione eximatur, atque episcopus rescribet confessori, se omnino absolvere pœnitentem a recitatione divini officii donec scrupulos non dimiserit.

272. Quidam in singulis operibus se peccare formidant. Hujusmodi scrupulosis præstat commendare ut libere agant et super scrupulos audacter gradiantur; ac etiam obligandi sunt ut sic ad actionem procedant, quoties ejusdem deformitatem evidenter perspectam non habent. Parum refert si agant cum actuali timore, idest non depositis scrupulis, quod fere nunquam a scrupulosis attendendum est: hujusmodi namque timor non est verum conscientiæ dictamen neque practicum dubium. Hoc ergo in casu non jam contra conscientiam agitur, sed superatur aut contemnitur scrupulus vel vana formido. Mille scrupuli in quibusdam excitantur adinstar canum latrantes ac excidium minitantes ambulantes in via mandatorum Dei: verum eos coercendi et suffocandi omnium aptissima ratio est contemptus; ait Gersonius (1).

ARTICULUS XVII.

De ratione administrandi pœnitentiæ sacramentum.

273. Excepto necessitatis casu, confessarius talari veste et superpelliceo indutus confessiones excipere debet. Alterius sexus personas nullibi audiat quam in ecclesia, et quidem in sede confessionalis, cui adnecti debet a duobus partibus fixum interseptum cum foris parvæ dimensionis (2); quod si infirmæ aut surdæ sint, in sacrarium accersendæ erunt, ubi etiam interse-

et. de prepar. ad missam, considerat. VI. — Vide etiam s. Alphonsus, lib. 1, num. 49.

descriptionibus Actorum Eccl. Mediol. velum etiam obducere debet ita ut possit quidem facile per eos audiri vox tam confessarii quam sed visio impediatur.

ptum (*griglia*) esse debet. Si vero morbo aut infirmitate impediatur quominus adeant ecclesiam, confessorse adeas conferre potest; curans tamen ut interim pateat janua cubiculi in quo jacet infirma, ut ex cubiculo contiguo prospici possit (1). Ad fœminas quod attinet, quæ confessione peracta tantum reconciliandæ sunt, confessores disciplinas servent diœcesis aut locorum consuetudinem.

274. « Mulieres ante solis ortum, vel post ejus occasum confitentes audiendæ non sunt », ait s. Carolus. Attamen cum ingens est pœnitentium concursus, etiam post solis occasum vel ante ejus ortum licebit confessario fœminas audire, dummodo curet ut apud sedem confessionalem cereus splendeat, et aliquis e pœnitentibus in ecclesia commoretur non procul a se, donec postremam confitentium expedierit (2). Numquam superfluæ dicendæ erunt sacerdotis prœcautiones, ne occasionem animadversionum præbeat tot ejusdem gressus intentis oculis explorantibus, qui ideo gestiunt vitia in eo deprehendere ut sua inde justifcent. Eadem de causa, confessarius de sua bona fama sollicitus, nunquam patiatür alterius sexus personas titulo directionis ad se venire; nam ut liceam de temporis jactura, suspicionibus locum daret, sequæ discrimini sane majori quam ipse forte timere posset, objiceret. Certe quidem, ut supra jam diximus, personæ in viam perfectionis a Deo vocatæ dirigendæ sunt; sed tamen non minus refert ut tantum a sede confessionali, et quidem brevius quo fieri potest necessariæ eis instructiones tradantur.

275. « Confessionalia in loco ecclesiæ tam aperto constituenda sunt, ut undequaque conspici possint; ac peropportuno quoque esset si ea ita essent locata ut aliqua veluti septa dum unus confitetur, quominus alii propius accedant, impediuntur: quod si id effici nequit, confessoris erit huic abusui obviare antequam ingrediatur confessionale, ac si oporteat, etiam dum excipit confessiones, propiores stantes arcendo (3). » Utcumque sit, confessionis tempore cavebit ne elata nimis voce loquens a quovis præter quam a pœnitente exaudiatur; nevé in motum ululum, stuporem vel indignationem prodentem, erumpat; periculum enim esset ne os confitentis obstrueretur aut violaretur sacramentale sigillum.

276. « In hujus sacramenti administratione confessor ad id

(1) *Instructiones confessoriorum*, S. Caroli Borromei.

(2) In Mediolanensi Diœcesi petitur ad hoc facultas ab Ordinario, quæ concedi solet adnexis conditionibus supramemoratis.

(3) *Instructiones* s. Caroli.

• animum comparare ac intendere debet, ut omni abjecto temporalali respectu, solummodo Dei gloriam et animarum salutem quærat. Hinc quoties rogatus vel officii consuetudine confessor se constituit ad confessiones audiendas, spiritum ad Deum attollat, et actualiter ad hunc finem intentionem dirigat; id bene perspectum habens, se accedere ad pœnitentes emundandos in pretiosissimo sanguine Jesu Christi Salvatoris nostri. Et quoniam quidem in hujus sacramenti administratione multis periculis obversatur, aut errandi in casuum solutione et definitione obligationum, aut impertiendi absolutionem indignis, aut demum contrahendi, quacumque ratione, obscana et scæda quæ exaudiantur; ideo sacerdos non antea audiendis confessionibus initium faciat, quam per orationem, prouti commoditas tulerit, a Deo postulaverit lumen et gratiam ad vitandos errores, et ad pœnitentium suorum animas sic ab omni macula abstergendas, ut inde sua non inquinetur. Insuper pro vera eorum conversione orabit quorum excipit confessiones (1). Confessarius hos sensus secum volvat confessionis tempore, interdum cor ad Deum extollens, ac præcipue cum graviore prematur lædio, molestia, difficultate et periculo. Tunc juvabit meminisse alicujus ex illis brevibus ac ignitis jaculatoriis quibus Scriptura abundat: *Deus, in adiutorium meum intende. Cor mundum crea in me Deus. Eripe me, Domine, de luto, ut non infigar. Adjuva me, et salvus ero. Domine, salva nos, perimus* (2).

277. Ad sacerdotem pro confessionali magna animi et corporis compositione sedentem, genibus flexis, nisi infirmitate impediatur, accedit pœnitens, signal se signo crucis, ac benedictionem petit dicens: — *Benedic mihi, pater, quia peccavi*; — vel in vulgari lingua: — *Beneditemi, o padre, perchè ho peccato*; vel saltem hæc sensa animo revolvens. — Ad verbum illud *pater*, recordabitur confessor suorum pœnitentium se esse patrem, eosque proinde teneri ex animo diligere, et se eorum saluti devovere. • Sit ergo vobis pro eis cor paternum, ait s. Franciscus Salesius, eos cum affectu excipite, cum lenitate audite, nec vos rudes modi, nec ignorantia, nec imbecillitas, nec alius quivis eorum defectus alienos ab iisdem faciat; videte ne excludantur a vestra sollicitudine, quoadusque spes aliqua supersit emen-

(1) *Instruct.*, s. Caroli.

(2) Devie, episcopus Bellovacensis, in rituali pro sua diocesi edito, vol. I, pars III, tit. 3.

« dationis (1) ». Sacerdos detecto capite benedicit pœnitentem signans eum signo crucis, ac simul dicit: — *Deus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut rite confitearis peccata tua; in nomine Patris †, et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* — Postmodum bireto caput cooperit. Tunc pœnitens recitat *Confiteor* latina aut vulgari lingua usque ad illa, *verbo et opere* inclusive. Deinde præfinit tempus ab ultima confessione transgressum; declarat utrum nec ne indictam pœnitentiam perfecit, ac se de suis omnibus peccatis quantum fieri potest exacte accusat. Absoluta confessione addat: *Generaliter me accuso de omnibus peccatis quæ forte admisierim et quorum non reminiscar; a Deo veniam peto, a te autem, pater, pœnitentiam et absolutionem, si hac me dignum habebis.* Post hæc perficit recitationem *Confiteor* latino vel vulgari sermone, prouti illud inceperit, ter sibi pectus percutiens ad verba: *Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa.*

278. Recitatio *Confiteor* minime obligat, ut eruitur ex Rituali Romano: « Pœnitens confessionem generalem latina vel vulgari lingua dicat, scilicet, *confiteor* etc.; vel saltem utatur his verbis: *Confiteor* Deo omnipotenti et tibi Pater ». Nihilominus curandum est ut omnes fideles in vulgari lingua *Confiteor* memoriæ mandet, et servetur consuetudo ejusdem recitationem exquirendi ab accedentibus ad confessionem. « Solummodo, admonet s. Franciscus Salesius, adventante copia pœnitentium frequenter se confitentium, hæc recitatio singulis remitti potest antequam se sistant coram confessario, ut statim ac ad eum accedant, signo crucis facto peccata declarent: hac ratione nihil prætermittitur, multumque temporis redimitur (2) ».

279. Pœnitentem de suis peccatis se accusantem summa cum attentione confessor auscultabit, neque per ecclesiam neque per confessionale oculos circumferet. Caveat etiam ne oculos in pœnitentem defigat, præsertim si alterius sit sexus, neve loquentem interrumpat: communiter præstat nil omnino eum interrogare, donec omnia exposuerit quæ in promptu habebat, nisi vel ipse significet se interrogationem expectare, vel accusationes es-

(1) *Monita confessorior.*

(2) *Monita confessorior.* — Etiam Rituale Ecclesiæ Mediolanensis statuit recitationem *Confiteor*, vel vulgari lingua, si pœnitens latine nesciat; immo ante istud, et præscripto Concilii Provincialis V, recitationem Oratiois Dominice, salutationis Angelicæ, Symboli Apostolici et Decalogi. Sed recitatio *Confiteor* valde generice in desuetudinem abiit; recitatio aliarum precum et formularum certis personis remitti posset ab habentibus facultatem e Conc. Provinc. VI et Diocesano XI. Sed hodieum nec ista præscripta servantur, ac revera impossibile fere esset, præsertim ruri, ejusmodi recitationem exposulare propter ingentem confitentium numerum; attamen in rationabili dubio de ignorantia pœnitentis negligenda non esset.

sentialem aliquam explicationem expostolent (1). Si interdum confessori videatur de aliquo pœnitens corripiendus, quammaxime curet ut paterno more id faciat. Sed cuilibet oburgationi parcebit cum de notabili aliqua culpa se pœnitens accusabit; immo in hoc casu potius verba ad eum relevandum subjiciat: hinc enim ejus cor magis aperietur et animus addetur ad ea fidentius revelanda quæ adhuc proferre debet (2).

280. Peracta a pœnitente confessione, prudens confessor cognoscet si de aliqua re ille sit interrogandus, sive ut compleat aut certam faciat integritatem, sive ut judicet tribuenda sit nec ne absolutio. Quod supra protulimus (3) nunc iterum verbis s. Francisci Salesii prædicamus: • Confessoris potestas haud-
• quaquam arbitraria est, respondere namque ipse Deo tenetur
• tum de negata tum de concessa absolutione (4) •. Et rursus:
• Postquam pœnitens qua potuerit integritate confessionem per-
• fecerit, confessor coram Deo perpendet utrum danda, an dif-
• ferenda vel etiam neganda sit hic et nunc absolutio: si nihil
• impedit quominus statim illum absolvat, postquam ob oculos
• ei posuerit culparum admissarum gravitatem, regulas ad vi-
• tandos relapsus præscripserit, injunxerit satisfactiones ad quas
• forte teneatur, et aptam ac proportionatam pœnitentiam im-
• posuerit, eum ad contritionem excitabit atque absolvet (5) •.

281. Confessor tunc detecto capite sic incipit: *Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis, perducatur te ad vitam æternam. Amen.* Deinde manum tenens rectam extensam versus pœnitentem, subdit: *Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Deus. Amen.* Omittenda omnino non est manus impositio, utcumque certo constet essentialiter ad sacramentum non requiri. Recitatis illis *Indulgentiam* et reliquis, prosequitur: *Dominus noster Jesu Christus te absolvat* (caput legit); *et ego auctoritate ipsius absolvo te ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis et interdicti, in quantum possum, et tu indiges.* Deinde ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris †, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen. Si pœnitens est laicus omittitur

(1) *Rituale Romanum de sacram. Pœnitent.*

(2) S. Franciscus Salesius, *Munus confessoriorum*. — Devie, *Rituale Bellocæ*, vol. I, etc.

(3) Vide superius hoc eodem cap. ubi de conferenda vel neganda absolutione.

(4) *Constitutiones synodales*, etc.

(5) *Constitutiones synodales*, etc.

verbum suspensionis. Postea sacerdos detecto capite sequentem orationem recitat: *Passio Domini nostri Jesu Christi, merita Beatae Mariæ Virginis et omnium sanctorum, quidquid boni feceris et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ, et præmium vitæ æternæ. Amen.* Deinde pœnitentem his verbis dimittit: *Vade in pace, et ora Deum pro me* (1).

282. Animadvertendum tamen est 1.º In frequentioribus et brevioribus confessionibus omitti posse tres orationes quorum initia sunt: *Misereatur tui, Indulgentiam et Passio Domini* (2). Idem autem valeat, ait s. Franciscus Salesius, si in affluentia pœnitentium aliter faciendo ad omnium confessionem excipiendam tempus defecturum conjiciamus. 2.º In casu extremæ necessitatis propter periculum mortis sufficere si dicatur: *Ego te absolvo ab omnibus censuris, et peccatis, in nomine Patris †, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen* (3). 3.º Confessorem, si quando pœnitenti minime expedire judicaverit absolutionem, posse impertiri sequentem benedictionem, postquam illum admonuerit, se ei minime dare sacramentalem absolutionem: *Benedictio Dei omnipotentis Patris †, et Filii, et Spiritus Sancti, descendat super te et manet semper. Amen.* Pro omnibus casibus, ne qui circumstant confessionale advertere possint utrum nec ne confessor absolutionem conferat, exterius omnibus cæremoniis fungatur indistincte erga omnes pœnitentes.

• Confessarius ad pœnitentiæ tribunal Christi Jesu vices explet, ejus nomine loquitur, ejus potestatem exercet, ejusque sanguinis merita distribuit; ejus itaque semper spiritum, mansuetudinem et charitatem præseferat, tum præcipue cum denegat vel differt absolutionem. Attamen e mente non dimittat, quæ profert de pœnitente judicia inappellabilia et suprema non esse; imo recognitionem aliquando subitura esse supremi judicis, qui examen instituet de causis quarum intuitu dederit vel negaverit absolutionem: felix tum qui majus solummodo unum animarum sibi concreditarum spectaverit (4) •.

Remittimus ad Rituale Mediolanense pro administratione Sacramenti Pœnitentiæ juxta ritum ambrosianum. Omnia fere prorsus identica sunt cum suis.

Rituale Romanum, de sacr. Pœnit.

Summa confessorior.

evie, Rituale Bellovac., vol. I, etc.

CAPUT QUINTUM.

DE SACRAMENTO EXTREMÆ UNCTIONIS.

1. « Cum sancta Scripturarum oracula, ait Catech. istmus Conc. Tridentini, ita doceant: *In omnibus operibus tuis memorare no- vissima tua, et in æternum non peccabis* (Ecclesiast. VII, 40), tacite parochi admonentur, nullum tempus prætermittendum esse fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione versetur. Quoniam autem extremæ unctionis sacramentum non potest supremi illius diei memoriam conjunctam non habere, facile intelligitur, sæpius de eo agendum esse, non solum ob eam causam quod illarum rerum mysteria, quæ ad salutem pertinent, aperire et explicare maxime convenit, sed etiam quia fideles moriendi necessitatem omnibus propositam esse animo repetentes, pravas cupiditates coercebunt. Quare fiet ut in ipsa mortis expectatione se minus perturbari sentiant, sed immortales Deo gratia agant, qui, ut baptismi sacramento aditum nobis ad veram vitam patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali vita decedentes, expeditiorem ad cælum viam haberemus, extremæ unctionis sacramentum instituit (1) ».

Etiam quoad hoc sacramentum oportet primo loco ejus notionem statuere, divinamque institutionem; deinde agere de ejus materia et forma; postea de ejus effectibus; quarto ordine de ipsius ministro, ac demum de ejus subjecto ac ratione illud ministrandi. Sed propter idearum nexum de ecclesiastica quoque sepultura, quæ ad praxim pro animarum curatore scitu necessaria sunt, huic tractationi adjiciuntur.

ARTICULUS I.

De notione et institutione sacramenti Extremæ Unctionis.

2. Sacramentum extremæ unctionis ita appellatur, quia unctio, quæ in hoc sacramento conferendo adhibetur, postrema est earum unctionum, quas Dominus noster Jesus Christus ad hominum sanctificationem instituit, quæ scilicet uti extrema in vitâ

(1) *De sacr. Extremæ Unctionis, num. 1.*

agone confertur. Dicitur etiam sacramentum *infirmorum*, *exeritium* vel *morientium*, quia institutum fuit pro iis, qui ad exitum vitæ prope esse videantur. Quapropter extrema unctio definitur sacramentum a Christo Jesu institutum, quo, virtute unctionis a presbytero factæ, simulque adnexæ orationis, infirmus specialem gratiam recipit ad corporis levamen, et peccatorum remissionem. *Infirmatur quis in vobis?* (inquit Jacobus apostolus) *inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei* (1). Ex quibus eruitur, extremam unctionem esse vere sacramentum; nam per unctionem, quæ oleo fit in nomine Domini, remittuntur peccata. Hanc vero catholicæ Ecclesiæ perpetuam fuisse doctrinam cum Patres et concilia testantur, tum ita aperte docet concilium Tridentinum, ut anathematis pœnam in eos omnes decernat, qui aliter docere aut sentire audeant. « Si quis dixerit extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino nostro institutum, et a beato Jacobo apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit (2) ». Ex qua Concilii Tridentini doctrina, extrema unctio divinæ prorsus institutionis est: quod si beatus Jacobus eam promulgavit, ejusque susceptionem fidelibus magnopere commendavit, non eam tamen beatus Jacobus instituit, sed ipse Dominus Jesus Christus: non enim alius est præter Deum qui possit alicui materiali elemento vim ac virtutem communicare gratiam producendi, delendique peccata.

ARTICULUS II.

De materia et forma sacramenti extremæ unctionis.

3. Materia hujus sacramenti est oleum olivarum ab episcopo consecratum: « Quintum sacramentum est extrema unctio, cujus materia est oleum olivæ per episcopum benedictum », inquit Eugenius papa IV (3). Neque minus expresse loquitur Concilium Tridentinum: « Intellexit Ecclesia materiam (hujus sacramenti) esse oleum ab episcopo benedictum (4) ». Revera oleum aptissimum est ad id significandum, quod vi hujus sacramenti in-

(1) Jacob. epist. V, 14, 15.

(2) Concil. Trid., sess. XIV, de sacr. *Extremæ Unctionis*, can. 1.(3) Eugen. IV, *Decret. ad Armenas*.(4) Sess. XIV, de sacram. *Extr. Unct.*, cap. 1.

terius in anima efficitur. Quemadmodum enim hæc materia ad dolores corporis mitigandos summopere proficit, ita unctio sacra animæ dolorem minuit, ejusque tristitiam relevat. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, lumini tamquam pabulum præbet, maxime vero defatigati corporis vires recreare valet. Hæc vero omnia, quid in ægroto per extremam unctionem divina virtute efficiatur, repræsentant (1).

4. Oleum in extrema unctione adhibendum debet esse ab episcopo benedictum, uti loquuntur Eugenius IV et Concilium Tridentinum. Verum hæc benedictio necessaria ne est *necessitate sacramenti*, scilicet ad sacramenti validitatem? Dissident doctores: sunt enim qui putant, eam necessariam esse tantummodo necessitate præcepti; reliqui vero, et quidem plures, tenent necessariam eam esse necessitate sacramenti. Quod autem ad praxim attinet, ita agendum est ac si postrema sententia certa esset: qui enim in hujus sacramenti administratione oleo communi uteretur, mortaliter peccaret, hoc ipso quod sacramentum exponeret periculo invaliditatis. Idem dicendum de presbytero qui oleum adhiberet consecratum quidem, non ea tamen benedictione consecratum, quam Ecclesia facere solet pro oleo infirmorum. Hinc presbyter qui in extrema unctione ministranda sacro chrisinate vel catechumenorum oleo ignorans aut errans uteretur, vix ubi rem animadverterit, ipsius sacramenti administrationem rursus iterare deberet vero oleo ad id per episcopum benedicto (2); quod quidem si nequeat solemniter agi absque periculo scandali vel murmurationis ex parte fidelium, ritus ipsos solemnes reliquasque de more cæremonias consulto omittat. Interim si quando necessitas urgeat, atque oleum infirmorum absolute desit, tunc ad extremam unctionem morienti ministrandam poterit adhiberi sacrum chrisma vel oleum catechumenorum, conditionaliter tamen et ita, ut, vix ubi certa sacramenti materia haberi queat, ipsius sacramenti collatio renovetur (3).

5. Quum parochus videat oleum infirmorum fere totum consumptum jam iri, id quod tempore pestis grassantis non raro contingit, ac insuper cernat quantitatem sibi necessariam commodè haberi non posse, oleo benedicto quod superest minorem portionem communis olei admisceat, et illo sic iterum iterumque, quoties opus erit, integrato utatur. Idem fit quando sanctum chrisma vel oleum catechumenorum prope est ut deficiat. Cæterum

(1) Catech. Concil. Trid., de Extr. Unct. sacramento, n. 10.

(2) Vide Ligorium: *Theol. mor.* lib. VI. — *Acta Eccl. Mediol.*, etc.

(3) S. Alphonsus de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 709.

parochi curare debent ut olea sacra quotannis renoventur; qui vero id muneris negligenter prætermitteret, gravi peccato obstringeretur (1). Relate ad sacrorum oleorum curam et conservacionem hoc potissimum notandum volumus, quod ea penes se domi servari non liceat.

Juxta præscripta Ritualis Romani unctio facienda est in oculis, in auribus, in naribus, in ore, in manibus, in pedibus, et in renibus; quæ tamen postrema unctio, scilicet renum, in mulieribus honestatis gratia semper est omittenda, atque etiam in viris, quando infirmus facile moveri non potest. Ritualia quædam de hac renum unctione ne verbum quidem faciunt, sed infirmum in ventre inungendum esse jubent. Hac super re quæ praxis in sua diœcesi communiter viget, eam quisque prudens sequatur (2).

6. At enim quinque præcipuæ unctiones in quinque corporis sensibus suntne omnino necessariae? Omnes in hoc conveniunt, ut illæ existimentur necessariae saltem necessitate ecclesiastici præcepti, adeo ut qui aliquam earum voluntarie prorsus et absque rationabili causa omitteret, mortaliter peccaret. Quod si quæstio fiat an omnes illæ unctiones necessariae sint necessitate sacramenti, non ita consentientes inter se theologos reperimus. Alii enim putant unam unicam unctionem ad sacramenti validitatem sufficere, quæ quidem sententia satis frequenti numero theologorum suffulta certe probabilis existit. Alii e contra tuentur quinque sensuum unctiones ad essentiam sacramenti pertinere. Quomodocumque vero res se habeat, quoad praxim hanc postremam sequi debemus opinionem; excepto enim casu necessitatis, nunquam licet sacramentum exponere invaliditatis periculo. *Excepto*, inquam, *casu necessitatis*; nam in morbis contagiosis et peste grassante, et cum prudenter timeatur ne ægrotus decessurus sit priusquam omnes absolvantur sensuum unctiones, tunc unica potest unctio adhiberi cum hac forma: *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per sensus, visum, auditum, gustum, odoratum et tactum.* Quibus in casibus consultius est, ut caput sub eadem universali forma inungatur. Si autem infirmi vita aliquando longius producat, illorum sententiam amplectimur qui docent, sacramentum esse iterandum, sub conditione, cum omnibus unctionibus quæ Rituali præscribuntur (3). Admittitur vero unica unctio in morbis valde contagiosis *propter necessitatem ministri*,

(1) Liguori, *Theol. mor.* lib. VI, num. 708.

(2) Rituale Ambrosianum quoad unctiones convenit omnino cum Romano.

(3) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 710.

ne scilicet ejus vita ultra strictam necessitatem discrimini obijciatur, attenta magna probabilitate de validitate sacramenti etiam cum unica capitis unctione.

7. Forma sacramenti extremæ unctionis habetur in verbis quæ ad singulas unctiones a sacerdote proferuntur: « Hujus autem sacramenti forma, qua sancta romana Ecclesia utitur, solemnissimæ illa precatio est, quam sacerdos ad singulas unctiones adhibet, cum ait: *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum, sive per auditum, etc. deliquisti* (1) ». Hanc autem verius esse formam hujusce sacramenti, satis insinuat apostoli Jacobi verbis: *Et orent super eum, et oratio fidei salvabit infirmum*. Quamvis enim non ita præcise his ipsis verbis Apostolus formam hujus sacramenti expresserit, satis tamen indicat, eam debere esse deprecatoriam: et ideo non absque fundamento plures doctores formam extremæ unctionis simpliciter indicativam veluti nullam respiciunt (1).

ARTICULUS III.

De effectibus sacramenti extremæ unctionis.

8. De fide est, *unctionem infirmorum* conferre gratiam, remittere peccata et infirmos alleviare. Ita enim declaravit sacrosancta œcumenica Tridentina synodus: « Si quis dixerit sacramentum firmo unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed jam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia crationum, anathema sit (3) ». Eodem docente concilio, sacramentum hoc delet peccata quæ expianda supersunt, et peccatorum reliquias; alleviat ac corroborat infirmi animum, excitando in eo magnam fiduciam erga Dei misericordiam: ita ut infirmus æquius toleret infirmitatis dolores, et dæmonis tentationibus facilius resistat. Tandem valetudinem quoque interdum ægrotantibus restituit; si id æternæ saluti expedierit ejus qui illud recipit: « Res porro et effectus hujus sacramenti illis (s. Jacobi) verbis explicatur: *Et oratio fidei salvabit infirmum; et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, dimittentur ei*. Res enim hæc gratia est Spiritus Sancti; cujus unctio *delicta*,

(1) Rituale Romanum; — Decretum Eugenii IV ad Armenas: — Concil. Trid. sess. XIV. etc. Ritu ambrosiano omittitur vox *sanctam*, dicitur semper tantum: *Per istam unctionem etc.*

(2) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 711. — S. Thom., *suppl.*, quest. 29, art. 8.

(3) Conc. Trid., sess. XIV, de sacram. Extr. Unct., can. 2.

- si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit; et
- ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ
- misericordiæ fiduciam excitando: qua infirmus sublevatus, et
- morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus dæ-
- monis calcaneo insidiantis facilius resistit; et sanitatem cor-
- poris interdum, uti salutis animæ expedierit, consequitur (1).

9. Quæritur autem utrum sacramentum hoc peccata remittat lethalia. Catechismus Concilii Tridentini docet remittere peccata, et quidem præcipue ea minus gravia, quæ communiter venialia appellantur, sed pœnitentiæ sacramento deleri mortalia; extremam unctionem directe institutam non esse *primario loco* ut remittat peccata lethalia; id vero objectum esse et finem baptismi et pœnitentiæ (2). Admittitur tamen extremam unctionem remittere peccata mortalia ad minus indirecte sive secundario. « Com-
 • mune est inter doctores per hoc sacramentum remitti peccata
 • tam venialia quam mortalia, si hæc infirmus invincibiliter igno-
 • ret habeatque attritionem, qua auferatur obex peccati (3). »
 Equidem fieri potest ut infirmus, e quadam negligentia quæ ad culpam usque mortalem non pertingat, absolutionem recipiat necessariis dispositionibus destitutus; sive ut postquam digne illam susceperit, in grave aliquod incidat peccatum quod non advertat, aut quod statim obliviscatur, quin habeat illud confitendi intentionem. « In hisce casibus, ait redactor *Andegavensium Collatio-*
 • *num*, si ipse extremam unctionem recipiat cum suorum pec-
- catorum dolore, et nullum hujus sacramenti gratiæ obicem po-
- nat, oblinebit criminum suorum remissionem non solum *per*
 • *accidens*, in quantum mortale peccatum cum gratia sanctificante
 • consistere non potest, sed tamquam effectum proprium extre-
- mæ unctionis, quæ ad hunc finem a Christo Jesu instituta
 • est (4). » Porro dicitur in epist. Jacobi: *Si in peccatis sit, remittuntur ei*. Hinc etiam formula sacramenti: « *Per istam san-*
 • *ctam unctionem et suam piissimam misericordiam, indulgeat*
 • *tibi Dominus quidquid per visum deliquisti* (5), etc. »

10. Ex omnium consensione extrema unctio delet veniales culpas itemque peccati reliquias, sive liberando infirmum a pœna temporali, pro dispositionibus quibuscum recipit sacramentum; sive eum sanando ab infirmitatibus et languoribus spiritualibus, quæ in anima remanent etiam postquam purificata fuerit a peccato, quæque eam impediunt quominus se ad Deum sublevet.

(1) *Ibid.*, cap. 2.

(2) *De Extremæ Unctionis sacramento*, n. 18.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 751.

(4) *De Extrema Unctione*, quæst. IV.

(5) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 751, etc.

ARTICULUS IV.

De sacramenti extremæ unctionis ministro.

11. Episcopi, et presbyteri manuum impositione per episcopum consecrati, soli possunt extremam unctionem administrare. *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ* — « Ostenditur illic, addit Tridentinum, proprios hujus sacramenti ministros esse Ecclesiæ presbyteros. Quo nomine, eo loco, non ætate seniores aut primores in populo intelligendi veniunt; sed aut episcopi, aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati (1) ». Ideo quilibet presbyter, ex eo tantum quod presbyter est, potest, virtute ordinationis suæ, extremam unctionem valide administrare; sed episcopus tantum et parochus, iique presbyteri qui ab episcopo vel parochos ad id delegati fuerint, licite eam ministrare valent. Ideo ad parochos recurrere oportet, quando infirmi in periculo mortis versantur; ii vero sacram unctionem administrare tenentur illis quoque paræcianiis suis, qui per eos confessi fuerint et communicati. Nihilominus, parochus absente, quilibet alius sacerdos, sive secularis sive regularis, in casu urgentis necessitatis potest et debet sacramentum hoc ministrare illi infirmo, cui mors proxime imminere videatur.

12. Statim ac parochus vel quilibet alius sacerdos gerens animarum curam, noverit periclitari infirmum suæ curæ concredendum, sollicitus esse debet de religiosis subsidiis ei conferendis. Sacerdos qui zelo urgeatur, nihil negligere debet quod bonam ei mortem procurare possit: præces, visitationes, exhortationes adhibebit, incommoda perferet, omnia si necesse fuerit præstabit. ut ad ultima sacramenta hunc infirmum præparet, et eorum fructum eidem comparet. « Quale infortunium, quale crimen, clamat perillust. Devie episcopus Bellovacensis, si pastores conniventes essent vilibus fidei desertoribus, et æquo animo conspicerent abyssum sub eorum pedibus patefieri, quos sicut filios diligere debent, et de quibus *animam pro anima* reddere debent! Rependant medicorum agendi rationem, qui curam gerunt eorumdem infirmorum ad quos et ipsi vocantur: quanta assiduitas, quot medicamenta ac sollicitudines ad vitam servandam, quæ tamen finire debet! Ii ne verentur quidem augere ad breve tempus infirmi dolores, remedia quoque invisæ, dubia vel periculosa adhibendo; dum e converso medicinæ spirituales, quas Omnipotens in nostris manibus ponit, possident ef-

(1) Sess. XIV, de sacram. Extremæ Uctionis, cap. 3, et can. 4.

efficaciam quæ a nobis ipsis dependet, vitamque nobis præterant, quæ initium habet, ut nullum unquam amplius habeat finem (1).

13. Parochi et confessorii suadere sibi non debent, totum ministerium suum expletum esse; cum extrema sacramenta infirmis suis ministraverint. Verum eos visere prosequantur, et quo tempore fieri possit, ut morte approximante eos sustentent ac roborentur contra congressus inimici salutis nostræ. Nec putet quis, suo satisfactum officio sacerdos, si semel tantum ægrotum inviserit, dum unctio fuit adhibenda: sed quam diutissime poterit, eum consoletur; et inculcet quæ spectant ad salutem, sicut in *Manuali* præscriptum reperiet, eique quousque e vis excesserit, assistat, et operam impendat. Qui autem in ea re se negligentem præstiterit, a decano vel archidiacono ad episcopum deferatur increpandus graviter, et incuriæ suæ poenitentiarum arbitrias luiturus. Ita concilium provinciale Rhemense, anno 1583 (2). Episcopus indulgere non debet parochis, vicariis aut cooperatori qui infirmos visitare negligat, postquam extremam unctionem iisdem contulerit.

ARTICULUS V.

De sacramenti extremæ unctionis subjecto, et ratione illud ministrandi.

14. Juxta universalem ac perpetuam Ecclesiæ praxim, quæ innuitur ipsius Jacobi apostoli testimonio, *Infirmatur quis in vobis, unctio extrema conferri non potest nisi fidelibus qui periculose ægrotent*. Pontifex Eugenius IV et Concilium Tridentinum id expresse docent. Præterea legimus in *Rituale Romano*: « Debet hoc sacramentum infirmis præberi, qui cum ad usum rationis pervenerint, tam graviter laborant ut mortis periculum imminere videatur, et iis qui præ senio deficiunt, et in diem videntur morituri etiam sine alia infirmitate (3). » Igitur ad hoc sacramentum recipiendum oportet esse in mortis discrimine probabili et proximo, ex causa non exteriori ipsi subjecto (puta bellum, damnationem in capite, incendium mortem minitans) sed interiori, nempe sive causa alicujus morbi proprie dicti, sive causa magnæ debilitatis: senectus, præsertim si valde protracta, est ve-

(1) *Rituale Bellavacense*, parte III, tit. 6.

(2) *De Extrema Unctione*.

(3) *De aeternæ Beat. Unct.*

rus morbus; *senectus ipsa est morbus*. Quare extrema unctio non confertur neque morte mulctatis, neque iis qui iter periculosum suscipiunt, neque iis qui ad prælium se parant, neque demum iis qui cuivis periculo obijciuntur, præter illud quod e morbo proveniat. Sed habetur ut infirmus qui sive veneno in vitæ discrimen adductus fuit, sive periculoso vulnere confectus. Mulieribus vero prægnantibus *sacramentum infirmorum* ministrari non potest cum proximæ sunt temporis pariendi, quocumque affici possint pavore etiam ex difficultatibus in præteritis partibus jam perpeisis; immo ne tempore quidem partus, nisi sive dolorum excessus, sive quædam alia circumstantia eas constituat in mortis periculo. Quamvis vero hoc sacramentum *nisi infirmo de cuius morte timetur*, ut ait Eugenius IV, *dari non debeat* (1); esset tamen, monente Catechismo Concilii Tridentini (2), valde magnus error tamdiu differre ejus collationem, donec omnis spes valetudinem recuperandi prorsus amissa fuerit, et vita simul ac usus rationis et sensuum, infirmum deserere incipiat. Certum enim est, per hoc sacramentum valde uberiores gratias communicari si infirmus, dum illud recipit, integrum adhuc servet rationis usum, et fidei pietatisque sensus in semetipso excitare possit. Oportet igitur animarum pastores indesinenter sollicitos esse in præbenda divina hac medicina, licet essentialiter propria virtute salutarem, eo temporis puncto, quo, suo iudicio, infirmorum fides et pietas eam utiliore et efficaciore efficere possint.

15. Extrema unctio non confertur pueris qui ad usum rationis nondum pervenerint; ad eam tamen illis tribuendam expectari non debet donec primam susceperint communionem, sed sufficit quod capaces extiterint aliquod mortale peccatum perpetrandi (3). Nec pariter illis confertur, qui, licet adulti, numquam tamen rationis usu potiti sunt; econtra vero illis conferri potest qui rationis usum aliquando habuerint, si antequam amentes fierent, aliquod religionis signum præbuerint. Datur etiam infirmis qui sensibus omnino destituantur, si antea postulaverint, vel præsumi potest eos sacramenta infirmorum postulasse, aut postulatuos fuisse si vitæ suæ periculum advertere potuissent. Negatur tamen amentibus et furentibus, cum timeri possit ne in sacramentum aliquam irreverentiam admittant; publicis peccatoribus qui in finali impœnitentia decedunt, illisque omnibus quibus deneganda censetur absolutio. Oportet pariter illis eam de-

(1) *Decret. ad Armenas.*

(2) *De Extremæ Unctionis sacram., § 18.*

(3) *Liguori, Theol. mor., lib. VI, num. 720. — Collationes Andegavenses, etc.*

legare qui moriuntur ipso actu mortalis peccati (1), etiam cum videatur absolvi posse; quod discrimen inter utrumque sacramentum ex eo procedit quod extrema unctio ad salutem minus necessaria sit quam poenitentia.

Ministratur extrema unctio eidem personæ quoties diversi morbi eam postulent; eodem tamen verbo non reiteratur, nisi quando, post aliqualem convalescentiam, infirmus rursus in vitæ discrimen incidit. Verum se difficilem præbere minime oportet circa huiusmodi punctum: in dubio, pro bono infirmi se determinare oportet, et sacramentum illi reiterare (2).

16. Extrema unctio necessaria non est ad salutem necessitate mediæ: eam tamen necessaria necessitate præcepti? Plures theologi, inter quos redactor *Collationum Andegavensium* (3), putant non ne ita quidem esse necessariam; nullum adesse scilicet præceptum generale, sive divinum sive ecclesiasticum, quod obliget omnes fideles ad suscipiendum hoc sacramentum in mortis periculo; et s. Alphonsus habet hanc opinionem ut *satis probabilem* (4). Probabilius tamen videtur, omnes qui periculose ægrotant, teneri ad extremam unctionem recipiendam; quia, sicut decrevit Concilium Tridentinum, omnia sacramenta necessaria sunt ad salutem (5). Quidquid sit, conveniunt doctores, posse nos indirecte obligari ad extremam unctionem recipiendam, causa venientium leptionum, quibus infirmi exponuntur in articulo mortis. Idem esset si causa adesset pertimescendi ne scandalum præberetur ab hoc sacramento abstinendo. Adesset autem mortale peccatum illud e contemptu recusando. « Neque vero tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere et ipsius Spiritus Sancti injuria esse posset (6) ».

17. Juxta Catechismum Concilii Tridentini, sacramenta poenitentiae atque eucharistiæ ante extremam unctionem, quantum possibile sit, ministrari debent. « Quoniam vero omni studio curare oportet, ne quid sacramenti gratiam impediat; ei vero nihil magis adversatur quam alicujus peccati mortiferi conscientia; servanda est catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo, ut, ante extremam unctionem, poenitentiae et eucharistiæ sacramentum

(1) Ritale Romanum.

(2) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 735. — *Collationes Andegavenses*; — *Instructiones supra Ritale Lingonense, etc.*

(3) *De Extr. Unct.*, quest. II.

(4) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 735.

(5) Sess. VII, can. 4.

(6) Concil. Trident., sess. XIV, cap. 3, *de Extr. Unct.*

• administretur (1) ». His consonat etiam *Rituale Romanum*: « Il-
 • lud imprimis ex generali Ecclesiæ consuetudine observandum
 • est, ut, si tempus et infirmi conditio permittat, ante extremam
 • unctionem, pœnitentiæ et eucharistiæ sacramenta infirmis præ-
 • • beantur (2) ». Ubi tamen contraria praxis prævaluerit, extre-
 mam scilicet unctionem ante viaticum conferendi, ut in variis
 Galliæ diœcesibus, parochi licite eam sequuntur.

18. In hoc sacramento ministrando oportet mordicus adhæ-
 rere præscriptionibus Ritualis. Esset vero peccatum mortale
 omittere preces quæ recitantur immediate ante aut post admini-
 strationem extremæ unctionis (3). Attamen si timendum est ne
 infirmus expiret ante sacrorum rituum complementum, oportet
 incipere ex unctionibus, supplendo postea omissas preces si in-
 firmus vixerit. Semper autem, ait s. Alphonsus, omitti potest re-
 citatio psalmorum et litaniarum, quia preces istæ non sunt nisi
 de consilio, ut insinuat *Rituale Romanum* (4). Decet tamen ea
 recitare, quando timendum non sit ne infirmus fatigetur; opor-
 tet immo, quantum fieri possit, si *Rituale diœcesis* vel locorum
 usus id exigat. Esset etiam peccatum mortale conferre extremam
 unctionem absque albo superpelliceo et stola, nisi ita instaret pe-
 riculum ut tempus deesset utrumque assumendi; quo in casu
 probabiliter liceret ministrare sacramentum absque stola vel
 etiam absque superpelliceo (5). Peccatum mortale, esset quoque
 unctionum ordinem voluntarie invertere.

Circa ritus adhibendos in extremæ unctionis administratione
 remittimus lectores ad sacra Ritualia, ubi satis perspicue iidem
 describuntur. Optandum est autem ut communiter sacramen-
 tum hoc omni ea celebritate ministretur quæ Rituali Romano sta-
 tuitur, quæque valde conferret ad pietatis ac compunctionis af-
 fectus in animo tam ægrolantis quam adstantium excitandos (6).

(1) *De Extr. Unct.*, n. 25.

(2) *De sacram. Extremæ Unctionis*.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 727; — Tamburini, *Elbel*, Bo-
 nacina, etc.

(4) *Ibid.*

(5) *Ibid.*

(6) Preces que in Ambrosiano Rituali præscribuntur ante et post sacramenti
 administrationem non omnes eadem sunt, quæ in Rituali Romano. Psalmi pœ-
 nitentiales et litanie sanctorum ab ipso ministro cum aliis clericis recitandi
 sunt, more ambrosiano, si tempus suppetat.

ARTICULUS VI.

De ecclesiastica sepultura.

19. Cum ecclesiastica sepultura sit extremus eorum rituum sacrorum, quos Ecclesia fidelibus præstat in proprio sinu et amicitia decedentibus, ideo necesse est hic, data occasione, pauca de eadem quoque subjicere.

Officium est parochorum exacte servare consuetudines et cæremónias quibus sancta mater nostra, catholica Ecclesia, innixa constanti traditioni ac summorum pontificum Constitutionibus, utitur pro funere filiorum suorum. Ipsi cæremónias has spectare debent ut vera religionis mysteria, ut pietatis christianæ insignia, et salutaria animabus fidelium defunctorum suffragia. Ideo ritus hos perficere debent ea modestia, gravitate, devotione, ut ab omnibus agnoscatur lucrum vel avaritiam causam non fuisse cur instituerentur, sed solummodo intentionem defunctos alleviandi vivosque ædificandi (1). Quid sane opportunius ut ipsi ad nosmetipsos revertamur, quam ritus funerarius ac cadaveris conspectus, qui ob oculos nobis ponit vanitatem et nihilum rerum hujus mundi?

20. Cæremóniæ et ordo in ducendis funeribus sequenda pariter sacris Ritualibus nec non localibus consuetudinibus determinantur; iisque standum erit. Oportet tamen servare et illa quæ civilibus legibus constituuntur, quia hæc ad commune bonum ordinantur. Vigent autem et in Italia civiles præscriptiones, ne parochus aliusve ejus loco sacerdos quempiam ecclesiasticis ritibus tumulet, nisi antea per scriptam alicujus medici testificationem, qua genus quoque mortis declaretur, ejusdem mors fuerit pronunciata, et nisi id quoque innotuerit civili auctoritati, quæ horam constituere debet tumulationis, ita ut, nisi peculiaris morbi natura maturiorem tumulationem imperet, a puncto ipsius obitus usque ad tumulationem non minus vel viginti quatuor, vel quadraginta et octo horis profluxerit. Nulla præterea inhumatio fieri potest in ecclesiis publicisque capellis, nec generatim in ullo ex iis ædificiis tectis ac clausis ubi cives conveniunt ad suos religiosos ritus celebrandos, neque intra septa aut circuitum sive urbium sive pagorum.

Quælibet autem civitas vel pagus habere debet locum determinatum extra habitatum ac muro quodam circumdatum, qui

(1) *Rituale Romanum.*

mortuis sepeliendis speciatim sacratus fuerit. Sunt tamen nunc quoque diversa loca ubi cœmeterium ipsi parœciali ecclesiæ circumstat, quæ in medio pago posita est, et ubi adhuc servatur consuetudo christifideles ibi inhumandi.

21. Loca pro catholicis sepeliendis constituta peculiari benedictione, quæ ritualibus continetur, dedicanda sunt; sed conformiter legibus ecclesiasticis, parochi curam gerere debent ut aliqua ipsius cœmeterii pars deputata fuerit inhumandis infantibus qui absque baptismo decesserint, iisque, quibus canones prohibeant honorem ecclesiasticæ sepulturæ. Absolute autem loquendo sufficit ut modo aliquo distingui possit ista cœmeterii pars a reliquo cœmeterio sepeliendis fidelibus consecrato, qui decesserint in Ecclesiæ communione.

Peculiaribus de causis fiunt a seculari regimine individuales exceptiones a lege communi, quæ omnes sepeliri jubet in publico cœmeterio; oportet tamen pro singulis casibus supplicem libellum ad ipsum provinciæ regimen porrigere; quod tunc quoque fieri debet cum in alienum cœmeterium cadaver sit deferendum. E vigentibus enim juribus quilibet defunctus sepeliendus est in cœmeterio loci illius, ubi obiit habuitque funerarios ritus. Quod si plures communitates sint in una parœcia, et quælibet communitas suum habeat cœmeterium, defunctus sepeliri debet in cœmeterio communitatis suæ; si vero plures parœciæ sint in unica communitate, in parœciæ suæ cœmeterio defunctus sepeliendus est; si denique quædam sive parœciæ sive communitatis portio suum habeat peculiarem locum defunctis inhumandis dicatum, in hoc condi debent qui in illa sive parœciæ sive communitatis portione decesserint.

22. Quilibet parochus nosse tenetur quibusnam, e præscriptis Ecclesiæ, denegari debeat ecclesiastica sepultura, nempe tum depositio in loco benedicto, tum sacræ cæremoniæ et publicæ preces, quæ in sepeliendis christifidelibus adhiberi solent. Igitur juxta canones hæc denegari debet 1.º gentilibus, hebræis, omnibusque infidelibus; 2.º *apostatis a christiana fide*; in quorum numerum recensendi sunt illi qui scriptis suis atheismum, aut materialismum, aut pantheismum, aut deismum professi sunt, idest christianæ revelationis negationem; 3.º hæreticis qui aperte errores suos profitentur, sicut et schismaticis notoriis; 4.º excommunicatis publicis et notoriis, pariter ac illis qui nominalim anathemate percussi aut interdicti sunt, si decesserint quin testati palam fuerint desiderium se cum Ecclesia reconciliandi; 5.º illis qui mortem sibi consciverunt ex odio vitæ aut despe-

ratione, si ante mortem aliquem facti dolorem non prodiderint. Non denegatur autem ecclesiastica sepultura illis qui se interimunt ex phrenesi aut in dementiæ statu, aut ex eo quod extra se vi morbi alicujus rapti fuerint. 6.º Illis qui singulari certamine vulnerati, ipso certaminis loco animam egerint, etiam si ante mortem exhibuerint pœnitentiæ signa. Opinatur tamen emin. Gousset, quod si quis, mortali ictu se transfixum sentiens, sacerdotem vel quomodocumque religionis subsidia ipso facto postularet, idque plures simul testes assererent, posset canonum rigor temperari, eique concedi ecclesiastica sepultura; negatio enim, licet canonibus conformis, nimis difficulter tamquam rite décréta nunc a plerisque admitteretur. Qui vero domi moreretur vel dum domum deferretur, absque difficultate, si dederit pœnitentiæ signa, Ecclesiæ ritibus inhumari posset. 7.º Peccatoribus publicis et notoriis qui in impœnitentia decedunt; tales sunt, exempli causa, qui publice vivunt in adulterio aut concubinato. Oportet tamen impœnitentiam esse certam, et ita publicam et scandalosam, ut novum scandalum futurum sit si illis qui ad extremum usque vitæ punctum Deo rebelles fuerunt, honores reddantur illis reservati qui christiane decedunt. In dubio utrum debeantur an non denegari pro uno alterove peculiari casu, si ad episcopum recursus haberi non possit, oportet sepulturam ecclesiasticam permittere. *In dubio odiosa sunt restringenda.* 8.º Illis qui in actu criminoso decesserint, si tempus non habuerint pœnitentiam suam testandi; sed oportet crimen publicum esse ac rite certum; ut esset casus alicujus latronis, qui occisus esset a viatore in sui defensionem. 9.º Iis qui publice designati tamquam si toto anni decursu confessi non fuerint, neque eucharistiæ sacramentum in Paschale susceperint, mortui sunt quin aliquod ederent contritionis signum. Sed quia ex temporum infelicitate nimii nunc numero sunt, in urbibus præcipue, qui præceptis annuæ confessionis et paschalis communionis non satisfaciunt, ideo oportuit regulam hanc ita moderari ut contraheretur denegatio ecclesiasticæ sepulturæ ad illos tantum qui ex impietate sacramenta publice in mortis articulo recusaverint. Nihilominus si personæ quæ morienti assisterent, affirmarent, eum, antequam spiritum redderet aut sensus omnino amitteret, sacerdotem vel religionis subsidia postulasse, posset ecclesiastica sepultura illi quoque concedi. Si sacerdos de sacramentis, absque testibus, ut consueto fit et fieri debet, nisi scandala adsint reparanda, infirmum alloquitur, et communis opinio teneat eum confesum fuisse, licet id revera non egerit, concedatur ei ecclesiastica sepultura, nisi versetur in

altero e præcitis casibus in quibus debeat recusari. Nulla vero generalis lex comicos excludit ab ecclesiastica sepultura; hæc igitur ii tantum privari debent qui religionis subsidia recusaverint.

CAPUT SEXTUM.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

1. Ordinis sacramentum proximius quidem attingit Ecclesiæ ministros, remolins tamen christifideles omnes. Quia, ut ait Catechismus Concilii Tridentini: « Si quis aliorum sacramentorum naturam et rationem diligenter considerarit, facile perspiciet, omnia ab ordinis sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici et administrari nullo modo queant, partim solemnium ceremoniam et religioso quodam ritu ac cultu carere videantur. Quare necesse est, ut pastores institutam sacramentorum doctrinam presequentes, eo diligentius etiam de ordinis sacramento sibi agendum arbitrentur. Proderit autem maxime hæc explicatio, primum quidem illis ipsis, deinde aliis, qui ecclesiasticæ vitæ rationem ingressi sunt, postremo etiam fidei populo: ipsis, quod dum in hujus argumenti tractatione versantur, ad eam gratiam excitandam, quam hoc sacramento adepti sunt, magis commoventur: aliis, qui in sortem Domini vocati sunt, partim ut eodem pietatis studio afficiantur, partim vero ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi viam sibi ad ultiores gradus facilius munire possint: reliquis autem fidelibus, primum quidem ut intelligant, quo honore digni sint Ecclesiæ ministri; deinde, quoniam sæpe contingit, ut multi adsint, vel qui spe liberos suos adhuc infantes Ecclesiæ ministerio destinarent, vel qui sua sponte et voluntate illud vitæ genus sequi velint, quos certe minime ignorare æquum est, quæ præcipue ad hanc rationem pertinent (1). » Sed enim infeliciter fit ut plurimi locorum fere nesciant fideles quid sit altarium minister, quid sacerdos, quid episcopus; hinc sacerdotale ministerium negligitur et fere contemptui habetur, et pauci sanctissimi hujus status desiderium concipiunt.

2. Nos hoc capite primo quidem, ut de more, notionem et institutionem hujus sacramenti conspiciere debemus, deinde materiam, formam, effectus et ministerium; subsequenter non pauca de subjecto edisserenda sunt, quia et de vocatione ad statum

(1) *De sacram. Ordinis*, num. 1.

ecclesiasticum, et de reliquis conditionibus ad hunc amplectendum, et de titulo ad congruam sustentationem sermonem habere oportet. Denique et de irregularitatibus agendum est, utpote quæ vel sacrorum ordinum consecutionem, vel horum exercitium impediunt. Et hæc quidem in genere; sed de singulis ordinibus in specie quoque disputatio posterius subnectenda est. Universa tandem de sacramento hoc tractatio per illam de clericorum obligationibus est concludenda.

ARTICULUS I.

De notione sacramenti ordinis, ejusque institutione.

3. Extat in nova lege institutum a Jesu Christo visibile sacerdotium, hinc cœtus ministrorum, qui peculiari munere insigniuntur offerendi missæ sacrificium, remittendi peccata et gubernandi Ecclesiam Dei; hinc status singularis, essentialiter distinctus a statu laicorum plerisque fidelium communi; hinc hierarchia, quæ constat variis ordinibus, per quos, veluti per tot gradus, ad sacerdotium conscenditur. Qui *ordo* seu *ordinatio* in genere definitur ritus, per quem accipitur potestas plus minusve ampla exercendi officia quæ ad Dei cultum pertinent; vel magis specialiter definitur: Sacramentum vim habens conferendi, una cum gratia, potestatem quoque consecrandi corpus et sanguinem Jesu Christi, administrandi sacramenta, prædicandi evangelium, et exercendi munera, quæ ad Dei cultum pertinent.

4. De fide est, *ordinem* seu *ordinationem* esse sacramentum; uti constat ex Scripturis, ex perpetua Ecclesiæ traditione, ex patrum doctrina, atque ex decretis tum summorum pontificum, tum conciliorum, ac præsertim Tridentini. « Si quis dixerit ordinem, sive sacram ordinationem, non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum; vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis; aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei, et sacramentorum: anathema sit. (1) ». De fide insuper est, præter sacerdotium esse in Ecclesia catholica alios ordines majores et minores, per quos, veluti per gradus quosdam, ascenditur ad sacerdotium. « Si quis dixerit, præter sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines, et majores et minores, per quos, veluti per gradus quosdam, in sacerdotium tendatur; anathema sit (2) ».

(1) Concil. Trident., sess. XXIII, can. 5, uti et cap. 3.

(2) *Ibid.*, can. 2.

5. Idem Concilium Tridentinum septem ordines recenset : sacerdotium videlicet, quod complectitur presbyteratum et episcopatum, in quo sacerdotes ipsius plenitudo consistit; diaconatum, subdiaconatum, acolythatum, exorcistatum, lectoratum et ostiarium. Sacerdotium, diaconatus et subdiaconatus appellantur ordines *maiores* et *sacri*; ceteri, ordines *minores*. Qui diversi ordines, licet specificè distincti, nonnisi unum tamen constituunt sacramentum, eo quod omnes et singuli ordinantur ad sacerdotium ad quod tendunt, et cujus finis præcipuus est oblatio sacrificii, ad quam ipsimet ordines concurrunt et ministrant secundum mensuram potestatis quæ ipsis inest (1). Tonsura vero non est proprie dictus ordo, sed præparatio aut dispositio, vel *præambulum*, ut ait s. Thomas, *ad ordinem*.

Quando vero dicitur, de fide esse quod ordo sit sacramentum, non intelligitur id statui relate ad omnes ordines, cum hac super re nihil ipsa definiverit Ecclesia. Nihilominus, 1.º illud est extra controversiam sacerdotium esse sacramentum. 2.º Certum moraliter est, idipsum dici debere de diaconatu. 3.º Idem esse de episcopatu probabilissime tenetur. 4.º Quoad subdiaconatum et ordines minores, probabilior sententia est, haberi non posse tamquam sacramenta (2).

ARTICULUS II.

De materia et forma sacramenti ordinis.

6. In definienda materia et forma sacramenti ordinis non conveniunt theologi. Horum plerique tenent, impositionem manuum habendam esse uti unicam diaconatus, presbyteratus et episcopatus materiam; formam vero sacramentalem esse precem illam, quæ ipsam comitatur impositionem. Sunt qui ad constituendam ordinis materiam prædictæ manuum impositioni adnectunt traditionem ordinando fieri solitam instrumentorum, quibus officia sui ordinis exercere debet; ad constituendam vero formam prædictæ preci adjiciunt verba quæ profert episcopus instrumenta tradens. Item non desunt qui postremum hunc ritum considerant uti unicum et essentielle sacramenti constitutivum, seclusa manuum impositione et prece. Ut vero secundam illam et tertiam hanc sententiam tueantur, proferunt Eugenii IV decre-

(1) S. Thomas, in 3^a sent., dist. 24, quæst. 4, art. 2.

(2) S. Alphonsus de Liguori; — *Collationes Andegavenses*, etc.

tum his verbis expressum : « Sextum sacramentum est ordinis, « ejus materia est illud, per ejus traditionem confertur ordo, « sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenæ « cum pane porrectionem. Diaconatus vero per libri evangelio- « rum dationem. Subdiaconatus vero per calicis vacui cum patena « vacua superposita traditionem ; et similiter de aliis per rerum « ad ministeria sua pertinentium assignationem. Forma sacer- « dotii talis est : Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ec- « clesia pro vivis et mortuis, in nomine Patris, et Filii, et Spi- « ritus Sancti. Et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pon- « tificali Romano late continetur (1) ». Juxta decretum hoc tra- « ditio instrumentorum cum verbis adnexis constituit partem sal- « tem *materiæ* et *formæ* sacramenti ordinis.

7. Equidem certum est, manuum impositionem essentialem esse sacramento. Nam, et novimus ex Scriptura, apostolos non- nisi per ipsam ordinasse episcopos; et apud Patres et concilia passim occurrunt hæc verba *impositio manuum*, ad expri- mendam presbyterorum ordinationem. Concilium ipsum Triden- tinum, declarans quinam esse debeat minister sacramenti extre- mæ unctionis, ait expressis verbis, non alium quam episcopos et presbyteros ordinales per manuum impositionem : « Aut epi- « scopi, aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati *per impositionem* « *manuum presbyterii* ». Immo, in Ecclesia græca ordinationes, quarum validitatem nemo in dubium vocat, non aliter fiunt quam per manuum impositionem; nisi forte admittatur cum eruditissimis quibusdam, traditionem quoque instrumentorum vel apud Græcos adhiberi, licet ratione diversa et minus explicite ac apud Latinos. « Episcopus, ait Bergier, assidens ante altare, imponit ma- « num super caput ordinandi prope se in genua provoluti, et « frontem ejus applicat contra altare onustum instrumentis san- « cti sacrificii, dicens : *Gratia Dei evehat diaconum istum ad* « *dignitatem sacerdotii* (2) ».

8. Ad Eugenium IV quod attinet, constat, eum non excludere a ritu sacramentali manuum impositionem; de qua si non lo- quitur suo in decreto, ratio est, quia jam apud Armenas non minus quam apud cæteros obtinebat usus imponendi manus in ordina- tione : unde satis erat eos instruere de altero Ecclesiæ romanæ usu, tradendi scilicet instrumenta, qui nondum apud illos vige- bat.

(1) *Decret. ad Armenas.*

(2) *Dictionarium theologicum.* ad verbum *Presbyteratus*. — Vide etiam hæc super re opus P. Morini: *Commentarius de sacris Ecclesiæ ordinationi- bus*, etc.

Quoad alios vero, qui huic decreto innituntur ut probent, traditionem instrumentorum essentialem esse sacramento, caveant ne rigide et stricte nimis hoc in loco accipiant verba ista *materia et forma*, quæ videntur potius præferre ritum, de quo agitur, ut partem tantummodo sacramenti ordinis *integrantem*, ea ferme ratione, qua satisfactio consequens absolutionem partem constituit sacramenti pœnitentiæ. Secus dicendum esset, Eugenium definivisse, subdiaconatum et quatuor ordines minores esse vera sacramenta: quod certe nemo dicere velit; cum, de communi sententia, vix aut ne vix quidem probabile sit, hujusmodi ordines institutorem habuisse Jesum Christum.

Cæterum, omnis difficultas evanescit in prexi; etenim, ne discrepantia opinionum sacramento detrahat, absolvuntur ad unguem ritus omnes, qui a quibusdam doctoribus spectantur ut ordinationi essentielles. Quod si quis ex inadvertentia omittatur, numquam negligitur cura eundem supplendi.

ARTICULUS III.

De effectibus sacramenti ordinis.

9. Duo præcipue sunt effectus sacramenti ordinis: gratia videlicet, et character. De fide porro est, sacramentum hoc imperari nobis Spiritum Sanctum, et insuper imprimere animæ nostræ characterem indelebilem, cujus vi ordinatio iterari amplius non potest. « Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere: *Accipe Spiritum Sanctum*; aut per eam non imprimi characterem; vel eum qui sacerdos semel fuit, laicum fieri posse: anathema sit (1) ». Hinc quamvis sacramentum ordinis primo et principaliter spectet bonum et utilitatem Ecclesiæ; confert tamen animæ illud recipientis etiam gratiam sanctificantem, quam Catechismus Concilii Tridentini appellat *gratiam sanctificationis* (2); gratiam nempe, quæ auget in nobis justitiam et charitatem; gratiam sacramentalem, quæ recipitur per impositionem manuum. quæque, dum efficit nos magis dignos, efficit pro eodem tempore magis idoneos ad functiones sacras exercendas. Hæc gratia est, quæ intelligit Apostolus scribens ad Timotheum: *Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii* (3). Et alibi: *Admoneo te, ut*

(1) Concil. Trid., sess. XXIII, can. 4.

(2) *De Ordinis sacramento*, n. 57.

(3) I Timoth. IV, 14.

resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum (1). Gratia vero, quam confert hoc sacramentum, ea non est, quæ vocatur prima gratia sanctificans, quæque ex peccatore justum efficit; verum secunda potius gratia est, quæ modo justum adhuc magis efficit justum; ac proinde non sit nisi *per accidens*, uti loquuntur in scholis, ut quandoque primam conferat gratiam (2).

10. Neque gratia eadem inest omnibus illam recipientibus; benevero differens est pro variis subjecti dispositionibus: dum e contra character unus in omnibus idemque est. Aliud discrimen characterem inter et gratiam in eo est, quod gratia amitti potest, character vero numquam; proindeque dicitur indelebilis. Ergo fieri numquam potest ut qui presbyter est desinat esse presbyter: quod si pœnis subjicitur suspensionis, depositionis, etc., utique jure cadit exercendi munera ordinis sui; sed nunquam auferitur ab eo character quem secum fert animæ insculptum. Idem dicatur de potestate ordinis; quæ cum ipsi characteri inhæreat, non minus quam character inamissibilis est. Hinc sacerdos, quantumvis indignus fingatur, valide semper consecrare valet corpus et sanguinem Jesu Christi; hiuc episcopus, ut ut schismaticus, hæreticus, apostata ac sede dejectus, valide semper confert sacramenta ordinis et confirmationis. Idem etiam dicatur, non quidem de jurisdictione, quæ cum pendeat a titulo cui conjuncta est, et ipsa cum titulo amittitur; sed de aptitudine, de habilitate jurisdictionem accipiendi.

Hanc vero gratiam et characterem omnes ne ordines nuper recensiti producant? minime; sed tantum ii, qui de natura sacramenti participant. Quare, licet subdiaconatus vinculum hujusmodi imponat, ut subdiacono non liceat deinceps statum secularem amplecti; cum tamen probabile sit eum non esse sacramentum, tum probabile etiam est, eum neque characterem, neque gratiam sacramentalem conferre.

ARTICULUS IV.

De ministro sacramenti ordinis.

11. Minister ordinarius sacramenti ordinis est episcopus. Id docet Concilium Tridentinum, innixum universali et perpetuæ

(1) II Timoth. I, 6.

(2) Vide supra in tract. de Sacram. in gen., num. 22.

Ecclesiæ traditioni, nec non auctoritati Scripturarum, quæ ordinationem quamlibet exhibent factam ab apostolis, quorum episcopi successores habendi sunt. « Sacrosancta synodus declarat, præter cæteros ecclesiasticos gradus, episcopos, qui in apostolorum locum cum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipue pertinere; et positos, sicut idem apostolus ait, a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei; eosque presbyteris superiores esse; ac sacramentum confirmationis conferre; *ministros Ecclesiæ ordinare*; atque alia pleraque peragere ipsos posse, *quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent* (1). Unde consequitur, episcopos esse ministros necesarios diaconatus, presbyteratus et episcopatus: solos, inquam, episcopos, cæteris exceptis, posse ordinare episcopos, presbyteros et diaconos. Quoad subdiaconatum autem, communiter censent, ad hunc conferendum summum pontificem posse delegare vel simplicem presbyterum. Id potiori jure teneas de ordinibus minoribus ac de tonsura, quæ ne ordo quidem, proprie loquendo, est. Ita abbates jure fruuntur conferendi tonsuram ordinesque minores regularibus suæ jurisdictioni subjectis. Quibus tamen non obstantibus, vere semper dicitur, solum episcopum esse ministrum ordinarium etiam ordinum inferiorum.

12. Quicumque episcopus subjecto cuivis ordines confert semper valide; non tamen semper licite. Vult nempe Ecclesia, omnes ab episcopo sibi proprio ordinari, etiam si agatur de simplici tonsura. « Unusquisque, ait Concilium Tridentinum, a proprio episcopo ordinetur. Quod si quis ab alio promoveri petat, nullatenus id ei, etiam cujusvis generalis aut specialis rescripti vel privilegii prætextu, etiam statutis temporibus permittatur; nisi ejus probitas ac mores ordinarii sui testimonio commendentur: si secus fiat, ordinans a collatione ordinum per annum, et ordinatus a susceptorum ordinum executione, quamdiu proprio ordinario videbitur, sit suspensus (2). »

Verum, quinam episcopus habendus est ut sibi proprius relate ad ordinationem? De jure (3) episcopus haberi potest alicujus subjecti uti proprius quatuor de causis, videlicet: vel quia subjectum in ejus diœcesi natum est, vel quia domicilium in illa obtinet, vel quia beneficium in ea possidet, vel denique quia in ejus familiaribus est. Quare episcopus ordinare potest: 1.º illos inter diœcesanos, qui sua in diœcesi nati sunt. Quod si quis, aliena in diœcesi

(1) Concil. Trident., sess. XXIII, cap. 4 et can. 7.

(2) *Ibid.*, de reformatione, cap. 8.

(3) Cap. Cum Nullus, in VI.

natus, ad suam diœcesim pervenerit occasione itineris vel mansionis temporaneæ parentum; caveat ne ordinet hujusmodi, qui, relate ad ordinationem, illi subjacet episcopo, in cujus diœcesi parentes juridicum habent domicilium. « Subditus ratione originis, ait Innocentius XII, is tantum sit ac esse intelligatur, qui naturaliter natus est in illa diœcesi, in qua ad ordines promoveri desiderat, dummodo tamen ibi natus non fuerit accidenti occasione, nimirum itineris, officii, legationis, mercaturæ, vel cujusvis alterius temporalis moræ seu permanentiæ ejus patris in loco illo: quo casu nullatenus ejusmodi fortuita natiuitas, sed vera tantum et naturalis patris origo erit attendenda (1) ». 2.º illum qui sua in diœcesi beneficio gaudet, quod congruæ sustentationi sufficiat. 3.º illum, qui domiciliū in sua diœcesi posuit, non quidem ad tempus, sed in perpetuum; licet non multo ab illinc tempore ibi locorum pervenerit. « Ille est subditus ratione domicilii, qui adeo stabiliter domicilium suum in aliquo loco constituit, ut suum perpetuo ibi manendi animum demonstraverit (2) ». 4.º Eum, qui suus familiaris extiterit spatio trium complete et successive annorum, licet suus non sit diœcesanus; posita tamen conditione, ut episcopus ordinans statim ei beneficium suppeditet. Hæ porro sunt juris constitutiones, quibus consonant plura concilia, præsertim Gallica, uti Senonense, anno 1528; Aquæ-Sextiense, anno 1585; et Narbonense, anno 1609.

13. « Si quis dicat, subjicit collector *Collationum Andegavensium*, conventus cleri gallici generales statuisset, relate ad ordinationem rationem habendam esse solius episcopi, in cujus diœcesi quis natus sit, non vero episcopi, in cujus diœcesi quis moretur vel beneficio fruatur; hinc de more Ecclesiæ gallicæ, solum episcopum, in cujus diœcesi quis natus sit, habendum esse ut sibi proprium: nemini fieri poterit obligatio amplectendi hanc sententiam, utpote quæ tradita a clero unius nationis, qui nec novas Ecclesiæ leges imponere, nec antiquas et universim approbatas irritare aut immutare valet; cum neminem lateat, *comitia cleri gallici generalia non præseferre auctoritatem concilii generalis totius Ecclesiæ*. Sed enim, neque præstat, neque juvat hac de re disputare. Nam comitia cleri non absolute statuerunt, episcopos non posse conferre ordines, nisi his qui sua in diœcesi orti sint; verum conveniunt solummodo de scribendis cunctis episcopis Galliæ literis hortantibus, ut ita in hac re se ferrent, sicuti visum erat co-

(1) *Bulla Speculatorum.*

(2) *Ibid.*

• mitiis habitis annis 1655, 1660, 1665. Idcirco dicere non est, episcopos Galliæ non posse ordines conferre, nisi natis suis in diœcesibus; unde probe infertur, si fiat ut quis ordines suscipiat ab episcopo sive domicilii sive beneficii, eum non subiacere censuris in eos latis, qui extraneo episcopo se præbent ordinandos (1). Quibus positis, simplex fidelis, qui diœcesanus fit episcopi, simul ac domicilium ponit in ejus diœcesi *cum animo ibi perpetuo manendi*, potest ab hoc episcopo ordinari utpote suo, quin veniam impetret ab episcopo diœcesis *originariæ*. Debet tamen ex parte episcopi diœcesis originaria literas exhibere, quæ illum purgent ab omni canonico impedimento, ab ordinatione prohibente. • Ordinandus debet semper habere litteras testimoniales ab episcopo originis, etiamsi in ætate infantili ab illius diœcesi discesserit, saltem ad testificandum de natalibus ac ætate, prout a sacra Congregatione refert P. Zacharia (2).

14. Quod si de regularibus sermo sit, ipsi ordines suscipere debent ab episcopo loci, in quo suum habent monasterium. Neque oportet eos, rem habere cum episcopo loci suæ originis, cujus jurisdictioni se subdixerunt ex illa hora, qua religiosi facti sunt; neque ab ipso ordinantur, nisi in quantum ut religiosi degunt in ea diœcesi in qua nati sint. Idem tamen dicere non est de regularibus, qui nulli deviciuntur monasterio; isti enim ordines suscipiant oportet ab episcopo diœcesis, in qua extat domus ad quam pertinent (3). Non agitur hic, nisi de regularibus professis; novitii enim qui appellantur, non solvuntur a lege communi, ideoque ordinari debent aut ab episcopo loci suæ originis, aut ab episcopo diœcesis, in qua juridice morantur. Cave præterea ne confundas regulares sive religiosos proprie dictos cum iis, qui vivunt in congregatione qualibet in qua nulla vota eduntur; isti enim subjiciuntur quoad ordinationem proprio episcopo *originis* aut domicilii, ut supra dictum est.

15. Episcopus ordinare potest subjectum extraneum, qui muniat *remissoria* vel *dimissoria* ex parte episcopi sibi proprii. In primo casu, episcopus ordinans *adjungit* subjectum suæ diœcesis, *suum* facit, suæque jurisdictioni subjicit; in secundo vero, non ordinat nisi ex delegatione, ita ut subjectum quod ordinatur subditum maneat episcopo, a quo *missum* est. Religiose etiam servanda sunt omnia, quæ in *dimissoria* notantur, tum quoad tempus,

(1) Conferentia II, *De sacram. Ordinis*, quæst. 3.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 787. — Lacroix. lib. VI, part. II, num. 2251.

(3) Concil. Trid., sess. XXII, *de reformatione*, cap. 10.

tum quoad ordines suscipiendos, tum quoad episcopum, cui ordinandi facultas datur. Proinde, si litteræ dimissoriales ad præfixitum tempus circumscribantur, eo tempore lapso, labitur et ipse litterarum valor: si ad omnes inscribuntur generatim episcopos, qui cum sancta sede communicant, ordines ibi recensiti a quolibet catholico episcopo suscipi possunt: si ad unum specialim inscribuntur episcopum, nonnisi ab ipsomet possunt suscipi: si denique ad unum quidem episcopum inscribuntur, sed et ad ceteros quos ipse delegaverit; tunc vel ab ipso suscipiendi sunt, vel ab alio quem ipse designaverit.

16. Episcopus subjecti ordinandi proprius solus jus habet illum ordinandi; ergo solus potest litteras dimissorias tradere: vicarii magni vel generales qui appellantur, hujusmodi potestate non gaudent, nisi in litteris ipsorum formaliter exprimatur. Quoad vicarios capitulares, possunt quidem litteras dimissorias dare, sed non ante, quam per annum sedes episcopalis vacaverit, vel etiam cum diæcesanus ad ordines recipiendos compellatur (*arctetur*) ratione beneficii quod adeptus est, sive ad quod jus habet (1). Ad regulares quod attinet, si episcopus, a quo de jure ordinandi sunt, absit vel non teneat ordinationem, possunt quidem ab alio ordinari per dimissoriam a suis superioribus editam: dummodo tamen litteras exhibeant, in quibus sive episcopus eorum proprius, sive vicarius generalis, sive cancellarius testetur, in diæcesi, ubi est monasterium, ordines non dari. Non licet tamen superioribus congregationum, animo eludendi leges, de industria cunctari ad tempus, quo proprius episcopus absit vel non det ordinationem, ut religiosos ordinandos alteri episcopo committant: ne id præsent, gravibus prohibentur (2).

17. Dimissoria valere non desinit post mortem episcopi, a quo concessa fuit (3). Quamobrem ordinatio facta ex dimissoria haberi debet uti canonica, licet facta sit post obitum vel depositionem illius, a quo dimissoria processit.

Episcopus neque tonsuram neque ordines conferre debet subjecto cuivis, nisi postquam diligentissime cognoverit, ordinandum tum omnibus satisfecisse formalitatibus a canonibus requisitis, tum esse ex omni parte capacem et dignum, cui conferantur ordines quos petit. Item, vel ipse subjectum examinare debet, vel curare ut ab aliis examinetur ante ordinationem. Regulares ipsi, quamvis et

(1) Concil. Trid., sess. VII, de reformatione, cap. 10.

(2) S. Alphonsus de Liguorio, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 768, et Bened. XIV, in Constitutione, *Impositi nobis*, sub anno 1747.

(3) S. Alphonsus de Liguorio, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 787; de la Luzerne, Navarros, Sanchez, Suarez, aliique.

intentio, sanctitas, spiritus ecclesiasticus, scientia, vox episcopi cum fidelium suffragio conjuncta.

20. 1.º Igitur inclinatio vel propensio ad statum ecclesiasticum, seu interior quædam oblectatio de rebus divinis, cujus ne conscius quidem sumus quomodo orta sit, quia ingenita et nos ad sanctuarium fortiter impellens; voluptas inquam sensibilis et manifesta de muneribus sacerdotalibus. Voluptas hujusmodi si pacata sit, fortis et constans; si conjuncta insuper cum aptitudine quadam ad ea implenda quæ ad cultum divinum pertinent, spectari certe debet uti a Deo procedens, scilicet uti secreta vox, qua Deus ostendit quosnam sibi elegerit, ut suis altaribus inserviant. Quicumque proinde ad statum ecclesiasticum neque inclinatur, neque aptus invenitur, temere ageret ordines suscipiendo: profecto sacerdotium officia secum fert tum gravia tum multiplicia: sed quomodo ipsis digne satisfacere quis poterit nisi voluptas supradicta cordi insidens facilia reddat? Nihil enim in statu quovis bene agitur, nisi quod arridet agenti: id quod de statu nostro peculiari ratione valet, qui procul dubio difficillimus est qui rite exerceatur. Quare damnanda durities et lamentanda cæcitas parentum quorundam, qui, utilitatis studio rapti, liberos ad ordines compellunt licet repugnantes, licet nullo animi sensu ad sacra ministeria alliciantur.

21. 2.º Puritas intentionis, studiosa scilicet voluntas operandi exclusive ad gloriam Dei et animarum salutem. Duplici hoc fine ductus ipse Christus Jesus venit in mundum, et sacerdotium instituit. Necesse ideo omnino est, ut levita humanis omnibus sensibus se exuat: quicumque ad sanctuarium contendit, sive ut militiæ se subtrahat, sive ut fortunam sibi comparet magis commodam quam in familia habeat, sive ut ambitionem expleat; hic divina vocatione caret. Quærens enim seipsum non inveniet Deum: ille vero qui cum Deo non est, vel cum quo Deus non est, quidnam boni agere potest?

22. 3.º Sanctitas: oportet nempe esse sanctum, qui statum ingreditur æque sanctum. *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo corde:* sic legimus psalmo XXIII; Paulus vero ad Timotheum I, cap. III: *Oportet episcopum irreprehensibilem esse., sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum... Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat et in laqueum diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non*

turpe lucrum sectantes: habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, et sic ministrent nullum crimen habentes. Capite autem IV: *Exemplo esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.* Capite præterea VI: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge: sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus.* Et alibi, ad Titum nempe cap. I: *Oportet episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem; non superbum, non iracundum, non vinulentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum; sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem.* Hæc sunt verba a divo Paulo prolata de pietate, virtutibus et sanctitate, quibus poltere debent episcopi et diaconi; quæ verba presbyteris et universo pariter clero, æqua proportionem, applicant passim Patres et concilia.

23. Ordines sacri postulant igitur sanctitatem in iis, qui illos suscipiunt. « Sanctitas vitæ requiritur ad ordinem, » ait S. Thomas. Si enim clerici per ordinationem mediatores efficiuntur Deum inter et homines; ergo sancti esse debent tum coram Deo, tum coram hominibus: coram Deo per conscientia integritatem; coram hominibus per famam maculae nesciam. « Efficiuntur medii inter Deum et plebem; et ideo debent bona conscientia nitere quoad Deum, et bona fama quoad homines », ait citatus doctor (1). Sanctitas autem de qua loquimur, sanctitas esse debet cæteris non communis. « Ad bonam executionem ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas *excellens*; ut sicut illi qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint *merito sanctitatis* (2) ». Quibus verbis conformiter Concilium Tridentinum, statuta ætate ad ordinationem idonea, subjungi: « Sciant tamen episcopi non singulos in ea ætate constitutos debere ad hos ordines assumi; sed dignos dumtaxat, et quorum *probata vita senectus sit* (3) ».

(1) Suppl., quæst. 36, art. 1.

(2) S. Thomas, quæst. 55, art. 1.

(3) Sess. XXIII, de Reform. cap. 12.

Et Catechismus romanus: « Hujus tanti officii onus nemini temere imponendum est; sed iis tantum qui illud *vite sanctitate, doctrina, fide, prudentia* sustinere possint (1) ».

24. Necesse quidem non est, ad suscipiendos ordines sacros, integram servasse baptismatis innocentiam; sed necesse omnino est, ut qui illam misere abjecerit, denuo per pœnitentiam recuperaverit, et adeo firmus consistat in via virtutis et timoris Domini, ut prudens moderator judicare vel saltem sperare possit, fore ut in peccatum ulterius non labatur; vel si labatur, statim se erigat, neque malum habitum sit unquam contracturus, quo contracto, scandere aram indignus fiat. Necesse igitur est, ut qui in peccato aliquandiu vitam egit, congruo temporis spatio probetur, quo temporis fluxu appareat in eo fortis fides, magnus Dei timor, horror peccati et sacrilegii, voluntas præterea firma et satis deliberata nunquam peccatum patrandi scienter et volenter, cujuscumque sive ponderis sive speciei. Neque dicas ulterius nos progredi quam par sit, et tam arduas dispositiones postulantes non reperturos tot presbyteros, quot pastoralis ministerio sufficiant; nam, ut inquit S. Thomas, Jesus Christus nunquam est deserturus Ecclesiam suam, et præstat magis paucos habere ministros probos et virtutibus instructos, quam multos spiritu statui conformi destitutos. « Melius esset habere paucos ministros bonos, quam multos malos (2) ». Non aliter sentit Pontifex Innocentius III: « Satius est, maxime in ordinatione sacerdotum, paucos bonos, quam multos malos habere ministros (3) ».

25. Quibus positis, patet prohibendos esse a sacris ordinibus non eos tantum, qui ingentis alicujus scandali vel criminis rei noscuntur, hinc non homicidas tantum vel adulteros; sed eos etiam, qui non satis in castitate probati sint: « Nemo ad sacrum ordinem permittetur accedere, nisi aut virgo, aut probatæ castitatis (4) ». Unde pronum est inferre quæ sequuntur, quorum tamen judicium et applicatio ad praxim, prudentiæ permittitur docti animarum moderatoris: 1.º Qui jam adulti turpia perpetrarunt cum aliis personis, sive ejusdem, sive alterius sexus, non semel aut iterum et quasi ex inopinatis occursibus, sed voluntarie, deliberate, frequenter et per longum tempus, a statu ecclesiastico arceri debent (ait episcopus Bouvier), nisi forte ex-

(1) *De Ordinis sacramento*, n. 3.

(2) *Suppl. quæst.* 36, aut. 4.

(3) *Caput Cum sit ars*, etc. *Concil. Lat. IV.*

(4) *Decretal.* lib. I, tit. 3, cap. 9.

traordinaria conversionis, pietatis et castitatis exhibeant signa, nec non iis præditi sint dolibus, quibus judicetur eos Ecclesiæ perutiles futuros (1). Qua in re supponitur sufficiens probatio, probatio scilicet plurium annorum (prosequitur idem episcopus, cujus auctoritas et experientia probe est attendenda). 2.º Qui etiam aliquoties tantum cum mulieribus peccata luxuriæ consummarunt, a ministerio sacro communiter excludendi sunt, propter pericula quæ in illo exercendo necessario invenirent: ad ordines sacros igitur admittendi non sunt, nisi forte in monasterio, in collegio vel in alio loco a mulieribus segregato vitam agere debeant, aut nisi tanta conversionis præbeant indicia, ut periculum relabendi improbable judicetur (2). Hic quoque probatio intersit oportet plurium annorum. *Aliquoties*: sed quot vicibus? videtur una sufficere, quando culpam consilium et plena deliberatio præcessit; nisi forte ordinandum invaserit magnus horror de omnibus, quæ modestiam polluere et occasionem relabendi in peccatum præbere possunt. 3.º Qui numquam prædicta luxuriæ cum mulieribus consummarunt peccata, sed vehementer inclinantur ad mulieres, libenter cum illis jocosè loquuntur, nimia familiaritate utuntur, turpes cogitationes inde nascentes non ægre ferunt, eis quandoque adhærent, non apparent ferventes, neque in studio, neque in oratione, neque in aliis piis exercitiis, a sacris ordinibus arceantur: inter pericula sacri ministerii naufragium facerent. 4.º Qui inveteratam habuerunt consuetudinem in incontinentias secretas incidendi, onus perpetuæ castitatis nonnisi imprudenter sibi imponderent, nisi a pluribus annis sincere conversi, non solum se contineant, sed sobrii sint, vigiles, laboriosi, a mundanis oblectamentis alieni, graves, modesti, pii, ferventes. 5.º Qui in hujusmodi incontinentias quandoque relabuntur, sive in seminario, sive tempore vacationum, etiamsi tam inveteratam consuetudinem sic peccandi non habuissent, probandi sunt donec diutius se continuerint et ferventius vivant (3). *Probandi sunt*: verum quanto tempore? Quando subjectum non amplius quam semel aut iterum lapsus sit, ex infirmitate potius quam deliberato consilio; quando etiam gravis horror de culpa commissa illud pervaserit: videtur spatium sex mensium postremum inter lapsus et subdiaconatum absolute sufficere; quamvis, generice loquendo, per annum saltem probandi sint qui facile admodum relabuntur, quin conentur resi-

(1) *Tract. de Ordine*, cap. 7, art. 2.(2) *Ibid.*(3) *Ibid.*

stere. Poterunt quidem digni esse ut absolvantur vel in ordinationis vigilia, vel statim post culpam; sed non idem est sacramentum pœnitentiæ suscipere, ac suscipere onera irrevocabilia, et votum vovere perpetuæ castitatis. Hæc maximi momenti distinctio est, quatenus prævertit errorem non minus Ecclesiæ quam ordinando exitiosum (1).

26. 4.º Spiritus ecclesiasticus: in quo est ardens studium de gloria Dei et animarum salute, cura de rebus religionis et Ecclesiæ catholicæ apostolicæ, romanæ; amor solitudinis, scientiæ et orationis, spiritus sapientiæ et subjectionis; fastidium de bonis, honoribus et voluptatibus hujus mundi; brevis, abnegatio sui. Qui spiritu caret ecclesiastico, caret pro eodem tempore perfectione et sanctitate ad hunc statum necessaria; quare ordinibus sacris idoneus non est. Ideo arcendus omnino est a subdiaconatu tum qui officia seminaristica non implet, nisi de humana consideratione, *ad oculum serviens*; tum cui non sapit neque oratio neque studium; tum qui ex habitu dissipate vivit, vel qui vanitate, elatione, ira, impetu laborans, hos animi defectus emendare non studet; tum qui tempore vacationum ita se gerit, ut de spiritu et cupiditatibus mundi participare videatur. Arcendi imo etiam juvenes, quorum mens perversa, singularis, sui generis, mobilis et inconstans potest aliquando in discrimen adducere sacerdotii dignitatem, tunc potissimum, cum pastorale ministerium exercetur.

27. 5.º Scientia: *'Labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus; quia angelus Domini exercituum est'* (2). Scientiæ gradus, qui respondeat ordinibus susceptis, muneribus quæ in Ecclesia suslinentur, et officiis quæ implenda incumbunt, adeo stricte obligatoria est, ut ne Ecclesia quidem dispensare ab ea possit. Quoad eos vero singillatim, qui ad presbyteratum sunt promovendi, jubet Concilium Tridentinum ut probentur et inveniantur capaces docendi plebem res ad salutem necessarias, atque administrandi fidelibus sacramenta. « Ad populum docendum ea quæ scire omnibus necessarium est « ad salutem, ad administranda sacramenta, diligenti examine præcedente, idonei comprobentur (3) ». Jam vero, si tenentur fideles docere ea quæ scienda sunt ad salutem, necesse prorsus est, ut ipsi prius imbuantur doctrina Ecclesiæ tam relate ad dogma, quam ad moralem et ad cultum divinum. Temere enim

(1) Vide Liguori. lib. VI, num. 65; et Benedictum XIV, *de Synodo dioc. etc.*

(2) Malachæ, II, 7.

(3) Sess. XXIII, cap. 14, *de Reform.*

ageret qui, hac scientia destitutus et sibi unice confusus, vellet alios rite instruere et salutariter monere de rebus religionis. Quomodo posset, ex. gr. edocere populum sacramentorum tum naturam et effectus, tum dispositiones ad fructuosam susceptionem necessarias, qui nondum ipsemet hæc didicerit peculiari studio et diligentia? Non idem revera scientiæ gradus in singulis exigitur; sed necesse omnino est, ut qui sacros ordines petunt ad exercenda aliquando munera pastoralia, experimenta exhibuerint non dubia suæ capacitatis et aptitudinis ad acquirendam scientiam competentem, de qua supra locuti sumus (1). Hinc episcopus non promoveat ad subdiaconatum, neque eum, qui memoria tantum præditus, ingenii penetratione et perspicacia caret; neque eum qui, quamvis sensu communi non destituatur, destituitur tamen memoria, neque potest, moraliter loquendo, aliquid apprehendere verbotenus: uterque ineptus est ad instruendos et recte dirigendos fideles. Non promoveat item eum, qui, quidquid ingenii habeat et aptitudinis ad scientias profanas, scientias ecclesiasticas non prægustat. *Quia tu scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi* (2).

28. Ex necessitate sacrorum studiorum in presbytero, ut teneat et evolvat cognitiones ante ordinationem acquisitas, fuit pro episcopo officium curandi, ut collationes institutæ sua in diœcesi, habendæ præcipue super theologiam dogmaticam, moralem, canonicam atque de re liturgica, habeantur revera et in praxim deducantur a parochis et confessariis; tum ad peculiaria scientiæ experimenta eos advocandi inter animarum curatores, qui sacrarum rerum studium negligentes, facti sint aut suspicentur incapaces fungendi muneribus suis: nam non alterius quam episcopi conscientia respondere debet, quomodo presbyter sacrum ministerium exerceat (3).

29. 6. *Vocatio episcopi.* Namque episcopi, depositum fidei custodientes, et ad illud perpetuandum in Ecclesia vocati, id præstare aliter non possunt quam Jesu Christi sacerdotium perpetuando. Cum eos constituit *Spiritus Sanctus ad regendam Ecclesiam Dei*, eis pro eodem tempore munus demandavit sibi eligendi ministros cooperatores in populorum sanctificationem. Qua de causa episcopus, uti docet Concilium Tridentinum, illos tantum ordinare debet, quos censeat Ecclesiæ utiles vel necesarios. Nul-
lus debet ordinari, qui, *judicio sui episcopi*, non sit utilis aut

(1) Vide, supra, in tractatu de Sacramento Pœnitentiæ, ubi de scientia confessarii.

(2) Osee, IV, 6.

(3) Liguori, *Thæol. mor.*, lib. VI, num. 792. — Bened. XIV, *Inst.* IX.

« necessarius suis Ecclesiis (1) ». Necesse vero non est, ut episcopus per seipsum judicet de statu intellectuali et morali ordinandorum; cum eos ne cognoscere quidem possit, nisi per illos, quos seminarii regimini præfecerit. Porro ipso in seminario juvenes vocationem suam discutunt atque probant; ibi decernitur, num ad examen appellandi sint an potius excludendi; ibi, confecto examine, in silentio et recessu, supremum iudicium absolvunt de sententia moderatoris conscientiae, cui tenentur aperire omnes animi latebras, dispositiones, affectiones, propensiones, quosnam fines sibi proponant, et quibus de causis ad limina usque sanctuarii pervenerint. Si moderator ordinando dicat, eum, suo quidem iudicio a Deo vocari, progredi is debet in spe simul et metu: *Qui timent Dominum, speraverunt in Domino: adiutor eorum et protector eorum est* (2). Si econtra iudicium præferat de nulla vocatione, tunc recedere tenetur. Si dubium, relinquat, consistat ordinandus, et seipsum diutius probet: temere ageret, si dubius de vocatione statum ecclesiasticum amplecti vellet. Si denique, in dubio positus, alterius moderatoris iudicio subicere se cupiat; iste prudenter eum audire non poterit, quin tum pro se ipso, tum pro priori moderatore veniam impetraverit expressam, liberam et integram, colloquendi simul de internis dispositionibus et de culpis, quibus dubia fit ejusdem vocatio.

30. Episcopus, ac qui vicem ejus gerunt, nullum admittant sacris ordinibus juvenem, nisi de cognito populi suffragio, quod nunc temporis accipitur per parochum, qui solus tradit scripto totius parœciæ testimonium de moribus illius, qui sanctuarium ingressurus est. Ordinandus ergo non est seminarii alumnus, contra quem stet opinio fidelium. Unde fluit in parochis obligatio invigilandi peculiari ratione in levitas, qui suis in familiis vacationes explent; hinc et certiore faciendi episcopum vel seminarii moderatores de iis omnibus, e quibus pendere potest vocatio, quin ab officio isto tam gravi, tam essentiali implendo humano aliquo respectu deterreantur.

§ 2. De aliis conditionibus ad ordinationem requisitis.

31. Præter conditiones personales, quæ requiruntur ad statum ecclesiasticum, adimplenda sunt etiam Ecclesiæ statuta quoad ætatem ordinandorum, quoad tempus et locum ordinationum, quoad ordinem in iis servandum, et quoad media consulendi certæ et honestæ clericorum sustentationi.

(1) Sess. XXIII, *de reform.*, cap. 16.

(2) Psal. CXIII.

1.º *Igitur videndum quænam servanda sint circa ætatem ordinandorum.* Quamvis pueri vel ætate septem annorum tonsurari possint, nullimode tamen præstat id facere; præsertim cum Tridentinum Concilium exigat, ut qui tonsura initiantur, calleant elementa fidei, susceperint sacramentum confirmationis, legere et scribere sciant, atque argui rationabiliter possit, eos statum hujusmodi eligere sibi ad serviendum Deo cum fidelitate (1). Jam vero hujusmodi scientia et spes quàm raro de septem annorum puero supponi possunt! Ordines autem minores, cum ipsi dispositiones postulent perfectiores, et ampliores cognitiones, tum non conferuntur communiter, nisi subjecto ordines majores mox suscepturo. Ad subdiaconatum vero requiritur ætas annorum duorum et viginti, ad diaconatum ætas annorum viginti trium, ad presbyteratum annorum viginti et quinque: in quibus omnibus notandum est, annum inceptum pro completo haberi (2). Relate ad episcopatum, ætas ecclesiastico jure constituta est *ætas matura*, ut ait Concilium Tridentinum firmans præcedentes juris dispositiones (3); hinc concordatum gallicum anni 1801 ætatem statuit triginta annorum, altero vero Leonis X et Francisci I, conformiter juri antea vigenti, requirebatur ætas annorum solummodo viginti et septem. Recentissimæ conventiones Sanctæ Sedis sive cum Hispania sive cum Austriaco Imperio nil innuunt de ætate eligendorum in episcopos: retinetur igitur vigor præcedentium canonum ecclesiasticorum. Hujus ætatis ad ordines sacros requisitæ dispensationem nonnisi summus pontifex largiri potest. Qui vero ante præscriptam ætatem ordinandum per fraudem se curat, suspensionem *ipso facto* incurrit (4).

32. 2.º *De tempore ad ordinationem præscripto.* Tonsura quibuscumque anni diebus, quacumque hora et ubique conferri potest: sic enim expresse statuit Pontificale. Quatuor minores ordines conferri possunt, aliquali saltem clericorum numero, diebus dominicis et festis *ex præcepto* duplicibus, sed mane tantum (5). Subdiaconi, diaconi, et presbyteri ordinari nequeunt nisi sabbatis quatuor temporum, ac sabbatis immediate præcedentibus dominicam Passionis et diem Paschæ. Præter sex hosce dies, canonica ordinatio non est, nisi per dispensationem Pontificis, cujus est ordinationem concedere *extra tempora*. Con-

(1) Sess. XXII, *de reform.*, cap. 4.

(2) *Ibid.*, cap. 42.

(3) Sess. VI et XXII, *de reform.*

(4) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 799. — De La Luzerne, etc.

(5) Pontificale Romanum.

secratio episcopi fieri debet die dominico vel alicui apostolo dicato; pro ceteris diebus dispensatio a Pontifice est impetranda.

33. 3.º *De interstitiis*. Ecclesia medium quoddam tempus statuit inter varios ordines. Intervallum hoc seu interstitium est unius anni inter ordines minores et subdiaconatum, inter subdiaconatum et diaconatum, inter diaconatum, et presbyteratum (1). Sua habent interstitia etiam ordines minores; sed de more in Italia non minus quam aliis in regionibus recepto, possunt episcopi eos omnes una eademque die conferre. Ceterum episcopi est ab interstitiis dispensare. Sed quominus duo ordines majoreseadem die eidem subjecto conferantur, expresse prohibet Concilium Tridentinum (2). Neque minus prohibitum, subdiaconatum simul et ordines minores eadem die eidem subjecto conferre, nisi fortasse in medium proferatur contraria consuetudo aliquibus in diocesisibus inducta (3). Quæ tamen consuetudinis ratio ut valeat, adsint oportet conditiones omnes, quarum vi detrahi possit juri communi, a quo nemo pro arbitrio suo recedere debet.

34. 4.º *De ordinationibus per saltum*. Ordinatio *per saltum* appellatur ea, per quam ordo superior suscipitur, inferioribus nondum susceptis. Ordinatio hujusmodi legibus adversatur Ecclesiæ, attamen valida est. Hinc sancta Sedes, dum ordinationes *per saltum* damnat, jubet solummodo conferendos subjecto ordines prætergressos, quin jubeat iterationem ordinis jam collati; excepto tamen episcopatu, quando subjecto collatus sit presbyteratu nondum insignito. Necesse enim est primum jam adisse sacerdotii gradum, ut quis adeat secundum.

35. 5.º *De loco ordinationis*. Ordinatio facienda est in ecclesia, et, si fieri vix possit, in cathedrali, coram clero. « Ordinationes sacrorum ordinum in cathedrali ecclesia, vocatis præsentibusque ad id Ecclesiæ canonicis, publice celebrentur (4) ». Id tamen non obstat, quominus, de sententia et more communi, possit episcopus suo in sacello ordinare.

36. *De titulo clericali*. Nomine tituli clericalis venit cautio pro honesta sustentatione illius, qui sacros ordines suscipere velit. Titulus hujusmodi omnino necessarius est: Ecclesia illum absolute postulat propter sacerdotii dignitatem, cum dedeceat presbyterum, diaconum, subdiaconum laborare mendicitate eorum characteri probrosa (5). Triplicis autem generis tituli recensentur, quorum altero muniatur oportet clericus ut ad subdiaconatum evehatur;

(1) Concil. Trident., sess. XXIII, *de reform.*, cap. 11.

(2) *Ibid.*, cap. 13.

(3) S. Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 797. — S. Antonius, Navarrus, etc.

(4) Concil. Trid., sess. XXIII, *de reform.*, cap. 8.

(5) *Ibid.*, sess. XXI, *de reform.*, cap. 2.

scilicet, titulus beneficii, titulus paupertatis religiosæ, et titulus patrimonii. Ut clericus subdiaconus ordinari possit titulo beneficii, oportet, ut beneficium sufficiat honesto victui; ut constet de pacifico ejus possessu; ut sine licentia episcopi alienari vel extingui non possit (1). Neque spes, neque certitudo ipsa acquirendi beneficii sufficientes tituli habentur ad ordinationem. Judicium de congruo beneficii fructu pendet a ratione temporum, locorum, personarum et onerum beneficii: ex quo fit, ut quantitas tituli clericalis non eadem in singulis diocesisibus requiratur. Qui vero solemniter vota jam emisierint in aliquæ religiosa congregatione possunt ad sacros ordines admitti titulo religiosæ paupertatis; sed necesse est, ut episcopus certus fiat, eos, qui ordines petunt titulo religiosæ paupertatis, vere religionem esse professos; non alii enim, nisi regulares professi, possunt sub hoc titulo ordinari. Quoad eos, qui neque titulo beneficii, neque titulo paupertatis religiosæ donantur, ordinari poterunt titulo patrimonii. Sed titulus hujusmodi fundetur oportet in immobili, vel in redditu sive perpetuo, sive in modum census, ut ajunt, vitalitii: pecunia numerata, bona mobilia, chirographum pecunia permutandum et ad finitum tempus possidendum, non valent ad titulum constituendum. Oportet insuper, ut clericus fruatur redditu patrimoniali actualiter et pacifice; cum non sufficiat spes quantumvis magna, neque bonum quodlibet, si sit disputationi obnoxium. Redditi denique debet esse sufficiens ad clerici sustentationem vel saltem ad quantitatem perlingere ex diocesis statutis assignatam (2). Quod si titulus deficiat in parte non notabili, ex episcopi judicio licite quis ordinatur. Inter titulos recenseri potest etiam stipendium missarum, arbitrio episcopi, dummodo sit fixum certumque: pariter capellania etiam amovibilis, et similia: dummodo qui jus habet nominandi semetipsum obliget ad non removendum ordinatum donec iste aliter sibi canonice providerit, ut advertit Benedictus XIV *Notif. XXV*, num. 44 (3). Sed in nonnullis provinciis e defectu titulorum, uti in Galliis, ordinantur illi etiam qui nullum possideant, dummodo pro ecclesiasticis ministeriis episcopis videantur valde utiles simulque necessarii, quod tamen non nisi e pontificio indulto fieri liceret.

Præter supradictas condiciones, necesse est ut ordinandus omnimoda eximatur irregularitate, de quibus ideo brevem hic tractationem adnectimus.

(1) *Catechism. Ordinandorum ad usum diocesis Mediol.*

(2) In diocesi Mediolanensi constitutum est, ut ex titulo percipi possint saltem solidi 25 per singulos dies, seu libellus mediol. abusive 450 annuum.

(3) *Catechia. ordinandorum, ad usum diocesis. Mediol.*

ARTICULUS VI.

De irregularitatibus.

37. Irregularitates dicuntur nonnulla impedimenta ab Ecclesia posita ne quis promoveatur ad sacros ordines vel ad statum ecclesiasticum, vel ad eminentiores gradus in huiusmodi statu, quæque prohibent etiam virum ecclesiasticum ab exercitio ordinum jam susceptorum. Istas vero irregularitates constituit Ecclesia, ne conveniens desit sacris ordinibus reverentia, atque ut iis quibus decet, decore ac dignitate exerceanter. De irregularitatibus quoque nonnulla prius monenda sunt in genere; deinde vero singillatim omnes irregularitatis tituli sunt recensendi.

§ 1. *De irregularitatibus in genere.*

38. Irregularitates a censuris ex eo differunt, quod istæ sint veræ ecclesiasticæ pœnæ; illæ non aliud suapte natura sint, quam canonica impedimenta, quæ, ratione indecentiæ, arcent a sacris ordinibus vel ab horum exercitio eos omnes, qui vel quibusdam *defectibus* laborant, vel quibusdam *criminibus* ab ordinum sanctitate abhorrentibus se inquinaverunt. Irregularitas ergo definitur: impedimentum canonicum, quo qui obstringuntur, indigni efficiuntur suscipiendi sacros ordines, atque etiam eos exercendi, quos jam susceperint. *Impedimentum* igitur est non pœna, etiam quando sit *ex delicto*, quæ, non secus ac irregularitas *ex defectu*, nequaquam statuta est tamquam pœna neque *afflictiva*, neque *vindicativa*, neque medicinalis; benevero præcipue ut consuleretur reverentiæ sacris ordinibus debitæ et celebrationi mysteriorum Dei. Dicitur autem *impedimentum canonicum*, quia ab Ecclesia constitutum. Dantur quidem incapacitates ex jure divino, sive naturalisive positivo; sed non existunt proprie dictæ irregularitates, quæ non sint juris ecclesiastici. Irregularitas *indignum* efficit suscipiendi sacros ordines, non quidem tamquam impedimentum dirimens, sed solummodo prohibens; idest ordinationem reddit non quidem nullam, sed illicitam. Plures autem recensentur irregularitatum species: 1.º enim ratione durationis aliæ sunt irregularitates *temporanæ*, aliæ *perpetuæ*. Istæ non desinunt, nisi per dispensationem; illæ desinere possunt temporis lapsu: cuiusmodi esset, ex. gr., quæ exurgit e defectu ætatis, vel e defectu instructionis. 2.º Ratione latitudinis distinguuntur irregula-

ritates *totales* et *partiales*: illæ prohibent a quovis ordine, a quovis munere sacro, a quovis beneficio; postremæ, nli ipsum enunciat verbum, nonnisi alterum vel aliquos gignunt ex istis effectibus. 3.º Ratione demum causæ aliæ sunt irregularitates *ex defectu*, aliæ vero *ex delicto*, prout nempe a defectu vel a crimine suam originem petunt.

39. Omnes irregularitates in jure statuuntur, neque incurrit eas quisquam, nisi in casibus a jure indicatis. Quare nequit episcopus irregularitates decernere pro sua diocesi, neque vim habent *ultam*, hac super re, consuetudines sive peculiare, sive etiam generales. Irregularitates qui incurrit, *ipso facto* incurrit, quin sententia declaratoria opus sit.

Ut aliquis incidat in irregularitatem *ex defectu*, sufficit ut habeat defectum cui ipsa adnectitur. Quoad irregularitates *ex delicto*, in eas incidit qui ea crimina admittit, quæ ex juris decreto a sacris ordinibus prohibent. Ut tamen contrahatur irregularitas *ex delicto*, requiritur peccatum mortale, externum, et consummatum in ea specie, quam lex definit. Requiritur peccatum *mortale*; veniale enim non efficit subjectum indignum sive ordinatione, sive muneribus sacris. Requiritur peccatum *externum*; nam impedimentum canonicum nequit afficere actus simpliciter internos voluntatis juxta illud: *De internis non judicat Ecclesia*. Demum requiritur peccatum *consummatum in sua specie*, videlicet in specie a jure statuta. Porro leges, tum quæ impedimenta decernunt, tum quæ pœnas infligunt, stricte et ad litteram interpretandæ sunt, mitioribus quos liceat sensibus eas attemperando, juxta illud: *Convenit odiosa restringi*. Item irregularitas complices non afficit, nisi quatenus in jure expressum habetur.

40. Verum, juxta probabiliorem sententiam, ad contrahendam irregularitatem *ex delicto* non requiritur in subjecto contumacia. Ignorantia nempe irregularitatis, licet invincibilis, nullatenus impedit, quominus ipsa contrahatur. Ratio est, quod irregularitas, etiamsi oriatur *ex delicto*, est potius impedimentum quam pœna medicinalis. Adde, quod ignorantia legis ecclesiasticæ irregularitatem ferentis nequit excusare eos, qui actum ponentes ignoratæ irregularitati obnoxium, actum ponunt, quem norunt lege divina, vel naturali, vel positiva prohibitum. Et sane, nonne animus ab hoc quam maxime refugit, ut qui homicidio se obstrinxit, licet ignoraverit nec ne irregularitatem cum hoc crimine conjunctam, adeat altare ad corpus et sanguinem Christi consecrandum, contrectandumque manibus fraterno sanguine inquinatis?

41. Si quis prudenter dubitet se esse irregularem, debet ne libertati favere, an potius legi dispensationem petendo? Dubium hoc vel juris est vel facti. Si primum, favendum est libertati, neque adest ratio timendæ irregularitatis, utpote quæ neminem percellit, nisi in casibus perspicue in lege expressis. Hinc quando certitudo habeatur, hanc vel illam positam fuisse actionem, attamen certum æque non sit, eam secum ferre irregularitatem, propter obscuritatem legis ejusque variam apud doctores interpretationem, potest quisque tuta conscientia agere, ac si nulla de illa irregularitas existat. Revera hanc sententiam omnes fere canonistæ profitentur (1). Idem valet quoque, generice loquendo, de dubiis facti, si excipiatur dubium relate ad homicidium. Rem sic edisserit redactor *Collationum Andegavensium*: « Primo, irregularitas non contrahitur, nisi expressis verbis inferatur a jure: jam vero, jus canonicum illos tantummodo decernit irregulares, qui versantur in dubio de illata alicui morte, nulli libi autem irregularem decernit eum, qui alio quovis labore in dubio facti, præter quam homicidii. Quapropter non est poena hujusmodi adjudicanda iis, qui dubitent se incurrisse irregularitatem in cæteris casibus, in quibus non agitur de homicidio, ex eo quia non arguitur in hoc a paritate alterius cum altero facto. Secundo, ubi jura partium fuerint obscura, tuenda est causa rei potius quam causa legis, juxta illud in jure: *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori*. — Jammodo, actor hoc in casu est lex, quæ præsumitur decrevisse irregularitatem in dubio facti; reus est ille qui dubitat. Idcirco, nulla adest in dubio irregularitas, quoties dubium non versatur circa homicidium. Tertio, clericus nulla irretitus irregularitate, neque censura percussus, libertate fruitur suos ordines exercendi, ea plane ratione qua qui rem bona fide possidet, non tenetur ea se expoliare, nisi forte certus factus sit se jus amisisse. ea utendi, vel certo sciat eam alterius esse. Ergo qui dubitat dubio facti de contracta necne irregularitate, facultatem adhuc possidet fungendi muneribus suis. Quousque dubium perdurat, pro certo non habet se amisisse hanc facultatem, ideoque non tenetur habere se tamquam irregularem, juxta illud in jure adsertum: *Melior est conditio possidentis*. Ita communiter etiam circa dubium facti ratiocinantur theologi.

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VII, num. 316. — Suarez, Bonacina, Sanchez, de Lugo, etc.

Excepimus autem dubium circa homicidium. Quæ exceptio suum habet in jure fundamentum, ex quo Clemens III et Innocentius III, cum rogati fuissent de presbyteri conditione, qui dubitabat de illata fortasse morte cuidam verberibus a se cæso, uterque respondit, illum debere respicere se tanquam irregularem, quia in hoc casu tutius erat abstinere a celebratione sacrorum mysteriorum, nempe: *Cum in hoc casu cessare sit tutius quam temere celebrare* (1). Verumtamen, verbis inhærendo horum duorum pontificum, obligatio agendi ex præsumpta irregularitatis contractione tum solummodo viget, cum ex una parte certum est homicidium, ex altera vero, qui dubitat, certo posuerit actionem, quæ potuerit esse causa mortis alicui inferendæ. « Notandum, inquit s. Alphonsus, quod hoc procedat casu quo aliquis certus est de homicidio, et solum dubitat an ipse sua actione fuerit causa illius: secus, si dubitat de ipso homicidio, an fuerit secutum vel non (2) ».

42. Irregularitatis effectus præcipui sunt: 1.º Ut hominem efficiat ordinibus et ipsamet tonsura indignum: ac propterea qui irregularitatis sibi conscius ausus fuerit eos suscipere, culpa lethali non careat. 2.º Ut impediat exercitium ordinum jam susceptorum: ac propterea presbyter, diaconus, simplex quoque clericus, semel ac irregularis factus sit peccet exercendo sui ordinis munera, et peccato quidem lethali, secluso necessitatis casu. 3.º Ut subjectum reddat inhabilem quod beneficio instruatur. Juxta communio-rem sententiam, qui irregularitate laborat nequit beneficium valide accipere: omnis quippe hujusmodi collatio esset radicitus nulla. Verum, irregularitas consequens privat ne beneficium, quo quis jam fruebatur? Porro irregularitates *ex defectu*, cum proveniant ex aliqua infirmitate, non important amissionem beneficii: durum enim esset expoliare eum, qui nihili sibi conscius est. Tenetur tamen hoc in casu beneficiarius curare, ut onera beneficii sui propria per alium impleantur; si vero curam habet animarum, impetret ab episcopo vicarium, cui assignanda est pensio de redditibus beneficii. Quoad irregularitates *ex delicto*, hæ privant quidem beneficio quod possidetur; sed privatio hæc non contingit nisi de sententia judicis ecclesiastici.

43. Irregularitates duplici ratione cessare possunt: sive cessante defectu cui adnectebantur, sive dispensante Ecclesia. Summus pontifex potest a quacumque irregularitate dispensare, quia irregu-

(1) Innoc. III, cap. *Significasti de homicidio*.

(2) *Theol. mor.* lib. VI, num. 347.

laritates omnes sunt de jure ecclesiastico: unde tamen non consequitur, ut patet, posse eum ad sacram ordinationem illos admittere, quos vitium naturæ ineptos facit ad respectiva ordinum officia implenda. Episcoporum vero potestas non ita late patet. Et in primis, ubi agatur de irregularitatibus *ex defectu*, nequeunt episcopi, genericè loquendo, ab illis dispensare. Diximus *genericè loquendo*, quia, per exceptionem, jus habent dispensandi infantes illegitimos ad tonsuram, ad ordines minores et ad beneficia simplicia. Ubi autem agatur de irregularitatibus *ex delicto*, non valent ab illis dispensare quoties vel publicæ sint, vel, licet non publicæ, ad forum contentiosum fuerint deductæ. Possunt tamen de jure ordinario dispensare a quibusvis irregularitatibus *ex delicto*, quoties fuerint occultæ (1). Sola excipitur irregularitas ex homicidio voluntario in se, videlicet formaliter ac directe voluntario. Crimen autem desinit esse occultum quoties sit publicum, sive *juris* publicitas sit, sive sit solummodo *facti*: hæc vero postrema sufficit ad impediendum quominus episcopus ab irregularitate dispensare possit. Rursus quamvis nequeat episcopus in pristinum restituere presbyterum irretitum irregularitate Pontifici reservata, potest nihilominus, donec adveniat sit pontificia dispensatio, concedere interim presbytero hujusmodi suorum munerum exercitium, quoties hanc indulgentiam postulet necessitas Ecclesiæ, et quoties presbyter, ab officiis sui ordinis abstinens, vel infamiam sibi, vel populo scandalum probabiliter afferret.

44. Occurrit vero hic notandum, 1.º non esse confundendam dispensationem ab impedimento cum absolutione a pœna; 2.º in petenda dispensatione ab irregularitate, oportere probe exprimi id omne quod ferunt regulæ a Sancta Sede ad hoc statutæ; 3.º eum, qui plurium una vice irregularitatum dispensationem quærere cogitur, debere quidem in libello supplici eas singulas recensere; sed non teneri patefacere, quot numero vicibus eos actus admiserit, quos pone sequitur irregularitas (2); 4.º si irregularitas fuerit publica, rem esse deferendam Datariae pro impetranda dispensatione; si vero occulta, confugium patere ad Pœnitentiarium, ubi adhibere etiam licet nomen fictitium ac commodatum; 5.º non extare præscriptam formulam pro dispensatione ab irregularitate; hinc posse indiscriminatim adhiberi formulam sequentem, aut aliam: *Dispenso tecum in irregularitate, quam, vel, in irregularitatibus quas ob hanc vel illam causam incurri-*

(1) Conc. Trid., sess. XXIV, *de reform.*, cap. 6.

(2) Navarrus, Sanchez, Avila, etc.

sti; 6.º tandem, posse recipi absolutionem censurarum et peccatorum quia recipiatur simul dispensatio ab irregularitatibus, et posse e converso aliquem dispensationem consequi irregularitatum sine absolutione a censuris et peccatis: sed numquam fieri ut absolvatur qui, irregularis cum sit, vult pertinaci animo prosequi ordinum susceptionem vel exercitium jam susceptorum, oblata nondum ea, quam jus expetit, dispensatione.

§ 2. De Irregularitatibus ex defectu.

45. Tresdecim enumerantur irregularitates, quarum octo *ex defectu*, quinque *ex delicto*. Nunc igitur de prioribus.

Defectus, ex quibus oriuntur irregularitates, sunt: defectus corporis, defectus spiritus, defectus originis legitimæ, defectus ætatis, defectus libertatis, defectus bonæ famæ, defectus sacramenti, et defectus lenitatis.

Ac 1.º *defectus corporis*, sive ex mutilatione partis alicujus, sive ex qualibet insigni deformitate. Hinc inter irregulares recensendi sunt tum cæci, tum qui brachio carent vel manu; tum qui pollicem aut indicem amiserint; tum ita claudi, ut nequeant missam celebrare, nisi vel baculo innixi, vel sic stantes, ut fidelibus displiceant; tum ita nervis resoluti et manibus tremantes, ut dum calicem tenent, periclitentur pretiosum sanguinem effundere; tum qui a vino ita sensu abhorrent, ut periculum incurrant istud postsumptionem evomendi; tum si cui alter ex oculis fuerit avulsus, quin referat num dexter potius sit an sinister; tum qui labe ad oculum laborat cum insigni deformitate. Aliter vero dicendum de eo, qui oculos fert integros absque insigni deformitate, licet altero uti non possit ad visum, dummodo commode possit legere canonem quin cogatur recedere a medio altaris loco, etiamsi non videat sinistro oculo, quem canonistæ appellant *oculum canonis*. Item irregularis habetur qui faciem præsefert ita deformatam, vel alia quacumque ratione ita corpore informis sit ut, sacros ordines exercens, non venerationem sed irrisum aut horrorem adstantibus ingeneraturus sit. Irregularis demum habendus qui loqui non potest, vel adeo surdus est ut non audiat: secus tamen, si aure utatur paulo tantum duriore.

46. 2.º *Defectus spiritus*: propter quem irregulares fiunt qui carent usu rationis, vel scientia competenti, vel fide satis probata. Item irregulares declarantur, non modo qui hic et nunc dementia laborant, verum etiam qui accessibus insanix sunt obnoxii. Idem dicatur de obnoxii morbo comitiali, vulgo *epilepsia*.

Quod pertinet ad defectum scientiæ, standum probe est regulæ quam tradit concilium Tridentinum, relate ad tonsuram, ad ordines minores, cæterosque sacros ordines (1). Neophyti, ii scilicet, qui recens catholicam fidem amplexi sunt, sunt æque irregulares quoadusque, iudicio episcopi, satis se præbeant doctos, et satis in vera religione firmos.

3.º *Defectus originis legitimæ*, sive *natalium*. Infantes naturales, idest qui aliter nati sunt quam ex legitimo conjugio, sunt irregulares. Ne tamen putes illegitimos aut irregulares eos, qui nati sint ex conjugio, cujus nullitas duobus contrahentibus latebat. Bona fides immo vel alterius tantum ex partibus probabilissime sufficit ad legitimum efficiendum natalibus infantem e tali conjugio natum (2). Qui autem illegitimi vere sunt, irregularitate solvuntur aut dispensatione, aut natalium restitutione idest *legitimatione*, quæ fit per subsequens patris et matris matrimonium, si tempore conceptionis ipsi potuerint se legitime coniungere.

4.º *Defectus ætatis*. De ætate, qua licet ordines varios suscipere, antecederet locuti jam sumus (3).

5.º *Defectus libertatis*. Ex hoc servi (mancipia) sunt irregulares. Idem est de conjugatis, de militibus aliisque personis, quæ quoquo modo vincula contraxerint, quæ cum sacrorum munerum exercitio incompatibilia sunt.

47. 6.º *Defectus bonæ famæ*. Irregulares habentur ii omnes, qui crimen aliquod admiserint, quod legibus sive ecclesiasticis sive civilibus infamia notatur, aut pœnis percussus fuit infamiam ferentibus. « Infames eas personas dicimus, quæ pro aliqua culpa « notantur infamia, id est omnes quos ecclesiasticæ vel sæculi « leges infames pronuntiant. Hi omnes.... nec ad sacros gradus « debent provehi (4) ». Distinguitur vero infamia *juris*, quæ hominem percellit simul cum sententia tribunalium, et infamia *facti*, quæ exsurgit e notorietate criminis patrati. Infamia *facti* sufficit ad contrahendam irregularitatem: sed tum ex se ipsa concidit irregularitas, cum scandalum satis fuerit reparatum.

48. 7.º *Defectus sacramenti*. Titulo defectus sacramenti intelligunt canonistæ bigamiam. Triplex autem distinguitur bigamia; nempe bigamia *realis*, bigamia *interpretativa*, et bigamia *similitudinaria*. Bigamia tunc realis est, cum vir plures successive

(1) Sess. XXIII, *de reform.*, cap. 4.

(2) S. Alphonsus, lib. VII, num. 421; Suarez, Concina, Bonacina, etc.

(3) Vide superius, ubi de subjecto sacramenti Ordinis, num. 32 hujus cap.

(4) *Cau. Infames*.

duxerit uxores, quibuscum consummaverit matrimonium: quæ sane bigamia irregularitatem inducit. Bigamia interpretativa tunc adest, quando vir convincitur fictione juris plures duxisse uxores, quamvis reapse nonnisi unam duxerit: atque hoc fit, 1.º cum homo jam matrimonio devinctus alteram ducit uxorem, vivente adhuc priore; 2.º cum homo successive, licet invalide, duo contraxerit matrimonia, eaque consummarit; 3.º cum homo viduam duxit, aut nubilem, quam jam alius cognoverit; 4.º cum quis ulitur matrimonio postquam ejus uxor rem habuerit cum alio. Non minus quam realis, bigamia quoque interpretativa gignit irregularitatem. Non ita bigamia similitudinaria. Postrema hæc existit in homine, qui, contracto jam cum Ecclesia spirituali conjugio, sive per votum solemne religionis, sive per susceptionem sacrorum ordinum, contrahit, vel contrahere conatur carnale conjugium.

49. 8.º *Defectus lenitatis*. Defectus lenitatis, ex quo, propter Ecclesiæ legem, manat irregularitas, reperitur in iis omnibus, qui, licet absque culpa, operam contulerint in alicujus sive mortem sive mutilationem. Irregularitas hæc contrahitur ab iis omnibus, qui, ratione muneris, officii aut artis quam exercuerunt, causa fuerint voluntaria, efficax ac proxima, utcumque justa, mortis vel mutilationis alicujus personæ. Nomine mutilationis designatur abscissio alicujus membri ejusque distractio ab humano corpore; nomine autem *membri* veniunt præcipuæ corporis partes, quæ officia gerunt peculiaria atque distincta: cujusmodi sunt, ex. gr., brachia, manus, crura, pedes, oculi. Hinc mutilatus censetur qui amiserit manum aut pedem, tum cui oculus fuerit avulsus; secus vero dicendum de eo qui alterum vel plures amiserit digitos, uti et de eo, cui dentes avulsi fuerint. Jam vero lex irregulares declarat tum judices qui decreverint de inferenda reo morte aut mutilatione; tum *procuratores* regis qui sententiam hujusmodi promoverint; tum testes qui sponte se prodiderint quin accersirentur, dummodo eorum testimonium vere fuerit damnationis causa; tum scribas, satellites et justitiæ executores. Verum irregularis non habetur accusator aut delator, qui reum in judicium vocat nonnisi causa reparationis injuriarum quas passus fuerit. Imo reparationem hanc expostulare vel ipsis conceditur clericis, nec irregularitatem incurrunt, dummodo profiteantur non aliam se gerere mentem, neque mortem petere accusati. Neque minus ab irregularitate immunes ii sunt testes, qui testimonium dicunt solum postquam ad hoc vocati fuerunt.

50. Notare hic juvat, quod, si fiat ut magistratus aut persona

jurata (*judex nempe facti*) quærat a presbytero, num aliquis reus damnandus sit ad mortem necne, sufficiet presbytero respondisse, judicem quemcumque debere pro rationum momentis suam edere sententiam, absque ulla personarum acceptione. Ulterius ne progrediatur; incurreret enim, ex communiori canonistarum sententia, irregularitatem si diceret, hunc vel illum esse revera capite damnandum. Neque illud prætereundum, non licere presbytero, qui reum comitetur ad locum supplicii, sive aliquid dicere sive agere quod influat ad executionem accelerandam.

54. Contrahitur itidem irregularitas ex nece vel mutilatione alicujus in bello ad nocendum suscepto, licet justo; dum econtra non contraheretur, de sententia probabiliori, in bello suscepto ad defensionem, in bello videlicet suscepto ad tuendum se contra arma hostium iniqua (1). Eadem plane ratione non evadit irregularis, prouti decrevit Clemens V, qui vel necaverit vel mutilaverit injustum aggressorem, dummodo fines justæ et legitimæ defensionis non sit prætegressus.

§ 3. De Irregularitatibus ex delicto.

62. Delicta seu crimina, ex quibus oriuntur irregularitates, quæ nuncupantur *ex delicto*, quinque numerantur, videlicet: homicidium aut mutilatio, hæresis, iteratio baptismi, violatio censurarum, et ordinum non canonica susceptio aut exercitatio.

Ac 1.º De irregularitate quæ oritur ex homicidio aut ex mutilatione. Contrahitur per homicidium aut mutilationem sive directe sive indirecte voluntariam; neque requiritur ad eam contrahendam, ut ipsemet, quem contrahere dicimus, patraverit crimen, aut causa ejusdem fuerit efficiens ac physica, sed sufficit fuisse eum causam moralem, dummodo fuerit causa efficax. Hinc irregulares sunt existimandi, tum qui suapte manu necant aut mutilant; tum qui mandant, consulunt, approbant homicidium aut mutilationem; tum denique omnes qui crimini cooperantur ratione formali, efficaci et positiva. Supervacaneum videtur monere, quolibet in casu requiri ut effectus revera sit secutus, scilicet ut revera acciderit sive mors sive mutilatio. Sed enim, qui homicidium non impedit, cum possit impedire, fitne irregularis? Illud certum est, eum non incurrere irregularitatem, si tantummodo ex charitate crimini obsistere teneatur. At si teneatur ex officio,

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VII, num. 439.

scilicet ex iustitia, sit utique irregularis juxta nonnullos, juxta alios vero non (1).

53. Ut homicidium aut mutilatio irregularitatem pariat, oportet actum esse voluntarium, adeo ut constituat peccatum lethale; necesse tamen non est, eum esse voluntarium directe. Hinc, 1.º qui vacans rei licitæ et minime periculosæ, aliquem interficit aut mutilat, eventu inopinato et omnino involuntario, non subjacet irregularitati; nec subjaceret nisi in casu quo, perpensis circumstantiis, posset de gravi ac lethali incuria redargui. 2.º Qui dat operam rei illicitæ aut prohibitæ, sed non suapte natura periculosæ, non evadit irregularis ex morte involuntaria, cujus actio prædicta simplex fuerit occasio: peccat nempe quidem agens contra legem, sed peccatum istud nequaquam influit in homicidium, utpote quod neque in se neque in causa est voluntarium: supposito sane, quod neque prævideri potuerit homicidium, ne de culpabili quidem negligentia posset ille exprobrari, qui istud consummaverit. Quamobrem clericus, qui in venatione eidem prohibita hominem ictu sclopi occidit, videtur non esse irregularis, dato quod ab hoc eventu sibi caverit, omnibus servatis prudentiæ legibus (2). Neque dicas, venationem esse periculo plenam; non enim eo usque talis est, ut voluntarium efficiat homicidium, cujus remota evadit occasio: alioquin, non modo clericis, verum etiam laicis prohibita foret. Ac revera, potest res aliqua esse vetita, mala, imo et injusta, quin sit periculosa. Poteritne, ex. gr., dici irregularis homo, qui arborem cœdens in silva aliena sibi finitima, aliquem occiderit per arboris lapsum, postquam cavisset omni ratione ne arbor casu suo læderet quemquam? 3.º Qui actum ponit illicitum simul et vere periculosum, ex quo mors consequatur alicujus personæ, contrahit irregularitatem. 4.º Non ita se res habet de eo, qui, medicinæ non satis peritus, præbet ægroto remedia, quæ necem ipsi inferunt. 5.º Tamen si in jure non pronuncientur irregulares clerici artem medicam exercentes, expresse tamen prohibentur qui in sacris ordinibus sunt constituti, quominus ferrum aut ignem contrectent in operationibus chirurgicis: quod si, prohibitione posthabita, agere hujusmodi voluerint, offendent in irregularitatem ubi mors subsequuta patientis ustioni illi aut amputationi referri debeat. Illud tamen notamus, urgente necessitate, nec data chirurgi aut medici copia, posse ecclesiasticum virum quasdam perficere operationes, quin peccet, ideoque quin irregularitatem incurrat (3). 6.º Qui

(1) Vide Liguori. *Theol. mor.*, lib. VII, num. 376.

(2) *Ibid.*, num. 376.

(3) *Ibid.*, num. 384.

procurant abortum, vel medio quovis ad id cooperantur, subjacent irregularitati. 7.º Qui se ipsos voluntarie mutilant fiunt iidem irregulares.

54. 2.º *De hæresi.* Hæresis palam professa facit irregularem; verumtamen ejus abjuratio, conjuncta cum probatione plus minusve diuturna, sufficit ut irregularitas tollatur.

55. 3.º *De iteratione baptismi.* Hæc irregularitas obstringit tum qui scienter iterat, tum qui pluries voluntarie illum suscipit. Ad priorem quod attinet, irregularitatem non incurrit, nisi cum baptismum ei ministrat, quem novit jam valide baptizatum. Quare presbyter, qui ignorans vel dubitans de collato alicui baptismi, eundem baptizat, non contrahit irregularitatem, etiamsi, in dubio, non adhibeat formam sacramenti conditionatam. Sufficit etiam juxta Gousseti mentem, ad hanc vitandam irregularitatem, si non habeatur intentio *rebaptizandi*: ac proinde, qui baptizat sub conditione expressa aut tacita, agens inconsiderate nimis, esto quod fiat graviter culpabilis; at probabiliter non fit irregularis (1). Ille vero qui baptismum iterum suscipit, ignorans se jam semel suscepisse, non fit irregularis. Id potiori jure asserendum de eo, qui pluries in infantia fuerit baptizatus; uti et de eo, qui, de suscepto nec ne baptismi prudenter dubitans, illum curat sibi conferri sub conditione.

56. 4.º *De ordinum sive non canonica susceptione, sive illicito exercitio.* Ex indebita ordinum susceptione irregularitatem contrahit qui ad ordines accedit nondum per episcopum ad ordinationem admissus; qui suscipit ordinem sacrum post matrimonium validum, uxore non consentiente; qui eadem die, absque episcopi dispensatione, plures numero suscipit ordines, quorum alter est inter majores. Contrahitur item irregularitas aut suspensio, participando ordinationi sub pondere contractæ jam antea excommunicationis majoris; tum suscipiendo ordines ab episcopo, quem constat esse excommunicatum, suspensum, interdictum; tum suscipiendo ordines *per saltum*, vel nondum ætate canonica acquisita, vel altero tempore ab illo, quod ad habendam sacram ordinationem in Ecclesia præscribitur (2).

Ex illicito ordinum exercitio irregularitatem contrahit clericus, qui *serio, scienter ac solemniter* ordinem exercet, quem non suscipit. Item irregularis fit clericus, qui, suscepto nondum subdiaconatu, subdiaconi officio fungitur utens manipulo; tum qui non

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VII, num. 336; — Navarrus, Suarez, Arila, &c.

(2) *Ibid.*

dum diaconus canit Evangelium amictus stola. Idemne esset de simplici laico? Affirmant quidem alii; alii vero negant. Sententia hæc postrema videtur verbis legis conformior, ideoque etiam probabilior quam illa prior (1). Neque minus videtur ab irregularitate immunis diaconus, qui solemniter baptizat non delegatus (2).

57. 5.º *De violatione censurarum.* Qui excommunicatione majore, aut suspensione, aut interdicto devinctus exercet *scienter et solemniter*, nempe ex officio, ordinem sacrum quo pollet, irregularis evadit. Non ita qui missam celebrat in ecclesia interdicta. Neque enim sunt confundendi actus qui unice pendent a jurisdictione, cum actibus requirantibus ordines sacros; illi quidem, sed non isti exerceri queunt quin contrahatur irregularitas. Hoc pacto presbyter, qui suspensus concionetur, intersit matrimonio non benedicens, absolvat a censuris in foro externo, vel quin præbeat absolutionem a peccatis, nullatenus fit irregularis. Fieret autem celebrans missam, aut sacramenta ministrans. Subdiaconus pariter et diaconus, aliqua irretiti censura, si alter epistolam cum manipulo, alter cum stola evangelium canat, offendunt in irregularitatem, quæ tamen non adesset, ubi sacerdoti ministrarent in missa, diaconus sine stola et subdiaconus sine manipulo, etiamsi tangerent vasa sacra.

Qui duplici devinctus censura munera exerceret sacri alicujus ordinis, incurreret irregularitatem duplici æquipollentem: quod quidem esset in petenda dispensatione aperiendum (3).

Ab hujusmodi vero irregularitate dispensare non valet episcopus, nisi forte occulta sit, etiam cum oriatur ex infractione statuti tantum episcopalis: non enim vi statuti ejusdem contrahitur irregularitas, benevero vi juris aut legis generalis, quæ irregularitate afficit censurarum violationem. Quare etiam hæc irregularitas, vix atque publica facta fuerit, nonnisi per Summum Pontificem auferri potest (4).

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VII, num. 416; — de Lugo, *Viva*, etc.

(2) Vide jam dicta ubi *de Baptismi Ministro*.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VII, num. 350.

(4) Conc. Trid., sess. XXIV, *de reform.*, cap. 6.

ARTICULUS VII.

De tonsura et ordinibus in specie.§ 1. *De tonsura.*

58. Tonsura est cæremonia sacra, ab Ecclesia constituta, per quam episcopus laicum in clerum recipit, atque ad ordines disponit. Rationem hinc habet novitatus cujusdam, quo probentur ii, qui de clericorum numero sunt, num dignos se prodant, qui ad dignitatem sacerdotii extollantur. Episcopus confert tonsuram præcidens capillos ei, qui illam suscipit, quique repetit episcopi verba, dicens: *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei: tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi*: quæ verba utique ecclesiasticus quilibet aut presbyter meditari sæpe deberet. Inde episcopus tonsuratum superpelliceo induit, dicens: *Induat te Dominus novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis*. Et quidem præstat, ut tonsuratus dicat et ipse: *Induat me Dominus*, etc.. imo ut assuescat id dicere, quotiescumque superpelliceum assumit. Tonsura jus dat ferendi habitum ecclesiasticum, possidendi beneficia simplicia, et fruendi privilegio quod includitur canoni incipienti: *Si quis, suadente diabolo*, etc. Verum etiam tonsura importat in clerico obligationem se devovendi peculiari ratione in servitium Dei et Ecclesiæ, juxta verba episcopi in eum prolata: « Fili charissime, « animadvertere debes, quod hodie de foro Ecclesiæ factus es, « et privilegia clericalia sis sortitus; cave igitur, ne propter culpam tuam illa perdas, et habitu honesto, bonisque moribus atque operibus Deo placere studeas ».

§ 2. *De ordine ostiariatus.*

59. Ostiarii, ut nomen ipsum effert, instituti sunt ad custodiam ostii seu januæ ecclesiæ; ideoque episcopus tradit ordinando tangendas ecclesiæ claves, dum ait: *Sic age, quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus, quæ his clavibus recluduntur*. Postea archidiaconus, sive alius ejus vice, ducit illum ad fores ecclesiæ, ut illas aperiat et claudat: tradit etiam funem campanæ, quam ille pulsat. « Ostiarium oportet percutere cymbalum et campanam, aperire ecclesiam et sacrarium, et librum aperire ei qui præ-

• dicat. Provide igitur, prosequitur pontifex, ne per negligentiam
 • tuam, illarum rerum quæ intra ecclesiam sunt, aliquid depe-
 • real, certisque horis domum Dei aperias fidelibus; et semper
 • claudas infidelibus. Stude etiam, ut, sicut materialibus clavi-
 • • bus ecclesiam visibilem aperis et claudis, sic et invisibilem Dei
 • domum, corda scilicet fidelium, dictis, et *exemplis tuis* clau-
 • das diabolo, et aperias Deo; ut divina verba quæ audierint,
 • corde retineant, et opere compleant ».

§ 3. De ordine lectoratus.

60. Ordo lectoris sic nuncupatur a munere quod ipsi inest le-
 gendi in ecclesia Scripturas Sacras, homilias ss. Patrum, et do-
 cendi prima fidei rudimenta. Quare episcopus, quando lectorem
 ordinat, tradit ei tangendum librum Scripturæ Sacræ, dicens :
Accipe, et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter
impleveris officium tuum, partem cum iis, qui verbum Dei bene
administraverunt ab initio. Nec solum officia, sed obligationes
 quoque lectori commemorat episcopus his verbis, quæ prædica-
 tori cuilibet menti succurrere sæpe deberent : • Lectorem oportet
 • legere ea quæ prædicat, et lectiones cantare; et benedicere
 • panem, et omnes fructus novos. Stude igitur verba Dei, vide-
 • licet lectiones sacras, distincte et aperte, ad intelligentiam et
 • ædificationem fidelium, absque omni mendacio falsitatis profer-
 • re; ne veritas divinarum lectionum incuria tua ad instructio-
 • nem audientium corrumpatur. Quod autem ore legis, corde
 • credas, et opere compleas; quatenus auditores tuos, verbo pa-
 • riter et *exemplo tuo*, docere possis. Ideoque dum legis, sta-
 • tu in alto loco ecclesiæ, ut ab omnibus audiaris et videaris, figu-
 • rans positione corporali te *in alto virtutum gradu* debere con-
 • versari; quatenus cunctis, a quibus audiris et videris, *cæle-*
 • • *stis vitæ formam* præbeas ».

§ 4. De ordine exorcistatus.

61. Exorcista potestatem habet invocandi nomen Domini super
 ænergomenos, seu super eos, qui in corpore obsidentur et ve-
 rantur a dæmone. Quæ tamen potestas non exercetur nunc tem-
 poris, nisi de facultate ab episcopo scriptis accepta. Hunc ordi-
 nem confert episcopus tradens ordinando ut tangat missale vel
 librum exorcismorum, dum verba hæc profert : • *Accipe et com-*
 • • *memora memoriam; et habe potestatem imponendi manus super ener-*

§ 7. De Diaconatu.

65. Officia diaconi sunt: inservire presbytero ad altare; evangelium canere; operam præstare in oblatione sancti sacrificii, et ss. oleorum consecratione. Possunt etiam Eucharistiam in vase contentam ferre et exponere; imo eam ex delegatione episcopali publice in ecclesia distribuere, baptizare et prædicare (1). Nullus ad diaconatum admittendus, nisi vere dignus. Quare, archidiacono ordinandum admoventi pontifex petit cautionem de ejus dispositionibus his verbis: *Scis illum dignum esse?* Cui archidiaconus, commotus responsabilitate quam sibi imponit: « Quantum humana fragilitas nosse sinit, et scio, et testificor ipsum dignum esse ad hujus onus officii ». Plebs ipsa consulitur hoc modo: « Si quis habet aliquid contra illos (ait episcopus voce paulum elata), pro Deo, et propter Deum cum fiducia exeat et dicat: verumtamen, memor sit conditionis suæ ». Porro adstantium plerique nihil de hac compellatione intelligunt; verum ecclesiastici saltem qui adsunt eam peculiari attentione accipere debent, et ex conscientia implere tenentur Ecclesiæ mentem.

66. Post hæc episcopus monita nonnulla ordinando tradit, invocatur angelos atque sanctos super eum, qui humi prosternitur in signum mortis; preces fundit, et manum imponit, dicens: *Accipe Spiritum Sanctum, ad robur, et ad resistendum diabolo, et temptationibus ejus. In nomine Domini.* Mox tradit stolam, dalmaticam et librum evangeliorum, utens formulis cuique traditioni respondentibus, videlicet: *Accipe stolam candidam de manu Dei; adimple ministerium tuum; potens enim est Deus, ut augeat tibi gratiam suam: qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. — Induat te Dominus indumento salutis; et vestimento lætitiæ, et dalmatica justitiæ circumdet te semper. In nomine Domini. — Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis. In nomine Domini.*

67. Diaconi, ideoque etiam presbyteri, numquam nimis mente revolvent verba episcopi ad ordinandos: « Provehendi, filii dilectissimi, ad leviticum ordinem, cogitate magnopere ad quantum gradum Ecclesiæ ascenditis. Diaconum enim oportet ministrare ad altare, baptizare et prædicare... Ecclesiam Dei, veluti tabernaculum, portare et munire debetis ornatu sancto,

(1) Vide quæ dicta sunt de hoc officio, ubi actum est de ministro tam beplisimi solemniss, quam pro Eucharistia distribuenda.

« prædicatu divino, exemplo perfecto... Et vos, filii dilectissimi, qui ab hæreditate paterna nomen accipitis, estote assumpti a carnalibus desideriis, a terrenis concupiscentiis, quæ militant adversus animam; estote *nitidi, mundi, casti*, sicut decet ministris Christi et dispensatores mysteriorum Dei... Estote ab omni illecebra carnis alieni, sicut ait Scriptura: *Mundamini qui fertis vasa Domini*. Cogitate beatum Stephanum, merito præcipue castitatis ab apostolis ad officium istud electum; curate, ut quibus evangelium ore annuntiat, vivis operibus exponatis, ut de vobis dicatur: *Beati pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona*. Habete pedes vestros calceatos sanctorum exemplis, in præparatione Evangelii pacis». Numquam item nimis mente repetent precem pro eis ab episcopo ad Deum factam: « Abundet in eis totius forma virtutis, auctoritas modesta, pudor constans, innocentiae puritas, et spiritualis observantia disciplinæ. In moribus eorum præcepta tua fulgeant, ut suæ castitatis exemplo imitationem sanctam plebs acquirat; et bonum conscientiae testimonium præferentes, in Christo firmi et stabiles perseverent ».

§ 8. De Presbyteratu.

68. Munera presbyteri sunt: offerre missæ sacrificium; benedicere populo et rebus quæ ad usum ejus pertinent; præesse societati fidelium; prædicare, baptizare; ministrare sacramenta, quorum ministratio non est episcopo reservata. « Sacerdotem oportet offerre, benedicere, præesse, prædicare, et baptizare ». Ordinatio presbyteri majori adhuc solemnitate fit, animumque magis percellit, quam ordinatio diaconi. Archidiaconus ordinandos admoveat, et episcopus ab eo quærit, num dignos agnoscat: *Scis illos esse dignos?* Post responsum archidiaconi, qui de bonis illorum dispositionibus vadem se præbet, episcopus consulit populum, adstantibus indicens, ut, si quid habent adversus ordinandos, libere proferant: « Quid de eorum actibus aut moribus noveritis; quid de merito sentialis, libera voce, pandatis; et his testimonium sacerdotii magis pro merito quam affectione aliqua tribuatis. Si quis igitur habet aliquid contra illos, pro Deo et propter Deum, cum fiducia exeat, et dicat: verumtamen memor sit conditionis suæ.

69. Deinde, postquam ordinis obligationes eorum oculis objecerit, episcopus invocatur super eos coelestium auxilia; manus imponit tum ipse, tum qui adsunt presbyteri; tradit stolam, quam,

collo impositam, supra pectus in formam crucis accommodat, dicens: *Accipe jugum Domini; jugum enim ejus suave est, et onus ejus leve*; tradit casulam, seu planetam, dicens: *Accipe vestem sacerdotalem, per quam charitas intelligitur*; potens est enim Deus, ut augeat tibi charitatem, et opus perfectum. Casula enim est veluti pallium, quo presbyter, parochus et episcopus tegere debent peccata proximi, fidelium nempe parœciæ et diœcesis. Magnus præterea eorum ungit oleo catechumenorum, dum ait: *Consecrare et sanctificare digneris, Domine, manus istas, per istam unctionem et nostram benedictionem. Amen. Ut quæcumque benedixerint, benedicantur, et quæcumque consecraverint, consecrentur, et sanctificentur, in nomine Domini nostri Jesu Christi*. Post hæc tradit eis tangendum calicem cum vino et aqua, et patenam cum hostia superimposita, dicens: *Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, missasque celebrare, tam pro vivis quam pro defunctis. In nomine Domini*.

70. Cum episcopus sancti sacrificii hostiam offert, omnes simul cum eo novi presbyteri preces missæ recitant usque ad finem, in quibus autem cavere debent ne episcopum prætergrediantur, ac maxime in proferendis verbis consecrationis. Post communionem et digitorum ablutionem, pontifex recitat responsorium: « Jam non dicam vos *servos* sed *amicos* meos, quia omnia cognovistis, quæ operatus sum in medio vestri » (1). Verba sane dulcedine plena! Episcopus quidem ea non obliviscetur, cum statis temporibus ea repetere debeat; sed valde præstat, ut presbyter quoque ea sibi in mentem sæpe revocet, ut in afflictionibus, tribulationibus, ac difficultatibus aliquando occurrentibus, ad suum episcopum confugiat, eique animum aperiat, non modo tamquam patri, quocum non semper ita libere agitur, sed tamquam amico omnium candidissimo, devotissimo, tenerrimo. Cujus si fideliter monita, consilia, instructiones secretatus fuerit, amicum revera in episcopo suo semper habebit: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis* (2).

71. Absoluto responsorio, presbyteri recens ordinati professionem fidei edunt, recitantes symbolum apostolorum, deinde singuli accedunt et in genua provolvuntur ad pedes pontificis, qui imponit eis manus dicens: *Accipe Spiritum Sanctum; quorum remiseris peccata, remittuntur eis; et quorum retinueris, retenta sunt*. Demum cujusque explicat casulam, ut significet, absolutam

(1) Pontificale Romanum.

(2) Joann. XV.

esse ordinationem, dicens : *Stola innocentiae induat te Dominus*; et petit ab unoquoque promissionem obedientiae, deferentiae seu observantiae quam ipsimet debet, si sit diocesanus, vel episcopo illius proprio, si extradiocesanus, vel superiori suo, si sit regularis : *Promittis et successoribus meis reverentiam et obedientiam ?* Cui presbyter respondet : *Promitto*; et episcopus eum amplexatur, dicens : *Pax Domini sit semper tecum*. O felix presbyter, qui promissum istud fideliter tenet, tum pro *obedientia*, tum pro *observantia*! *Pax Domini* erit super eum, et in operibus pollebit : *Vir obediens loquetur victoriam* (1).

72. Peracta ordinatione, pontifex novos presbyteros hortatur, ut post primam eorum missam, tres alias celebrent, unam de *Spiritu Sancto*, alteram de *Beata Virgine*, postremam *pro defunctis*. Quaeritur hic, num adsit obligatio has missas celebrandi juxta episcopi intentionem, an possint ex alterius mente applicari, per eleemosynam ? Responsum habemus a D. Alphonso his verbis : « Ex verbis
• Episcopi recte infert Mazzotta non esse obligationem applicandi
• praedictas missas juxta intentionem episcopi, ideoque ipsi bene
• possunt missas pro aliis applicare etiam cum stipendio (2). Co-
• terum, prosequitur S. Alphonsus, patet quod hujusmodi mis-
• sae non prius dicendae sunt, quam adveniant dies non impe-
• diti ». Quoad diaconos et subdiaconos recens ordinatos, jubentur recitare unum nocturnum officii diei ab episcopo designandi, quod est ordinario officium diei ipsius. Il denique, qui tonsuram vel minores ordines susceperint, monentur dicere septem Psalmos Pœnitentiales, cum litiis, versiculis et orationibus eis adnexis.

73. Ut servant et excitent spiritum sacerdotalem, qui idem est ac spiritus Jesu Christi, juvabit presbyteris sæpe meditari verba hæc episcopi ad ordinandos : « Cum magno timore ad tantum gradum ascendendum est, ac providendum, ut cœlestis
• sapientia, probi mores, et diuturna justitiæ observatio ad id
• electos commendent.... Dominus septuaginta duos elegit, ac bi-
• nos ante se in prædicationem misit; ut doceret, verbo simul
• et facto ministros Ecclesiæ suæ *fide et opere debere esse perfectos*; seu gemina dilectionis, Dei scilicet, et proximi virtute
• fundatos.... Itaque, filii dilectissimi, quos ad nostrum adjutorium fratrum nostrorum arbitrium consecrandos elegit, servate

(1) Prov. XXI, 28.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 829; — Mazzotta, de *Sacri. Miss.*, cap. IV, § 3.

- in moribus vestris *castæ et sanctæ vitæ integritatem*. Agnoscite
- quod agitis. Imitamini quod tractatis, quatenus mortis domini-
- cæ mysterium celebrantes, mortificare membra vestra a vitis
- et concupiscentiis omnibus procuretis. Sit doctrina vèstra spi-
- ritualis medicina populo Dei. Sit odor vitæ vestræ delecta-
- mentum Ecclesiæ Christi; ut prædicatione atque exemplo ædi-
- ficetis domum, id est, familiam Dei, quatenus nec nos de ve-
- stra provectione, nec vos de tanti officii susceptione damnari
- a Domino, sed remunerari potius mereamur ».

§ 9. De Episcopatu.

74. Ordo episcopatus partem constituit sacerdotii, cujus est veluti complementum et plenitudo. Episcopi, cum sint apostolorum successores, positi sunt ad regendam Ecclesiam Dei. « Episcopum oportet judicare, interpretari, consecrare, ordinare, offerre, baptizare et confirmare ». Consecratio illius qui *electus* est ad episcopatum fieri debet per tres episcopos; quorum unus est *consecrator*, duo alii sunt *assistentes*. Attamen consecratio etiam per unum episcopum facta valida habenda est, immo etiam licita quando Summus Pontifex indulget ut episcopis *assistentibus* simplices presbyteri substituantur. Quid vero si ab uno tantum episcopo fieret, absque pontificio indulto pro presbyteris assistentibus adhibendis, ac vel absque istis? Romani Pontifices pro exteris missionibus interdum concedunt, ut nullo quoque adsistente presbytero episcopi ab uno tantum episcopo consacrentur: ergo hujusmodi quoque ordinationes validæ sunt. Demum Alexander VII declaravit validam esse ordinationem non modò absque assistentibus sed etiam absque pontificio indulto peractam (1).

75. Ad cæremoniam consecrationis quod attinet, consecrator recipit in primis subjecti consecrandi jusjurandum hisce sensibus expressum: « Ego N., electus Ecclesiæ N. ab hac hora in
• antea fidelis et obediens ero Beato Petro Apostolo, sanctæque
• Romanæ Ecclesiæ, et Domino nostro, et Domino N. Papæ N suis-
• que successoribus canonice intrantibus.... jura, honores, pri-
• vilegia, et auctoritatem Romanæ Ecclesiæ, Domini nostri Pa-
• pæ et successorum prædictorum, conservare, defendere, au-
• gere, et promovere curabo.... Regulas sanctorum Patrum, de-
• creta, ordinationes, seu dispositiones, reservationes, provisiones,
• et mandata apostolica, totis viribus observabo, et faciam ab

(1) Benedict. XIV, *De Synodo dioces.*, lib. XIII, cap. 23.

• aliis observari.... Apostolorum limina singulis trienniis (vel quadrienniis (1), vel quinquenniis, vel decenniis) personaliter per meipsum visitabo; et Domino nostro, ac successoribus præfatis rationem reddam de toto meo pastoralis officio, ac de rebus omnibus ad meæ Ecclesiæ statum, ad cleri et populi disciplinam, animarum denique, quæ meæ fidei traditæ sunt, salutem quovis modo pertinentibus; et vicissim mandata apostolica humiliter recipiam, et quam diligentissime exequar. Quod si legitimo impedimento detentus fuero, præfata omnia adimplebo per certum nuntium ad hoc speciale mandatum habentem ».

76. Mox consecrator, procedens ad electi examen, plura ab eo quærit, inter quæ hæc præsertim sunt adnotanda, videlicet: • Vis ea, quæ ex divinis Scripturis intelligis, plebem, cui ordinandus es, et verbis docere, et exemplis? • Cui *electus respondet*: • Volo. — Vis traditiones orthodoxorum Patrum, ac decretales sanctæ et apostolicæ sedis constitutiones veneranter suscipere, docere, ac servare? *R. Volo.* — Vis Beato Petro Apostolo, cui a Deo data est potestas ligandi ac solvendi, ejusque vicario Domino nostro N. Papæ N. suisque successoribus Romanis Pontificibus, fidem, subjectionem et obedientiam, secundum canonicam auctoritatem, per omnia exhibere? *R. Volo.* — Vis mores tuos ab omni malo temperare, et quantum poteris, Domino adjuvante ad omne bonum commutare? *R. Volo.* — Vis castitatem, et sobrietatem, cum Dei auxilio, custodire et docere? *R. Volo.* — Vis semper in divinis esse negotiis mancipatus, et a terrenis negotiis vel lucris turpibus alienus, quantum te humana fragilitas consenserit posse? *R. Volo.* — Vis humilitatem et patientiam in te ipso custodire, et alios similiter docere? *R. Volo.* — Vis pauperibus et peregrinis omnibusque indigentibus esse, propter nomen Domini, affabilis et misericors? *R. Volo.* ».

77. Consecrator, a duobus episcopis assistantibus adjutus, superimponit, tacens, librum Evangeliorum collo et scapulis electi: deinde tres singillatim omnes manus capiti imponunt, dicentes: *Accipe Spiritum Sanctum.* Postea consecrator post preces quasdam ungit sacro chrismate verticem et manus electi, adnectens unctionibus has preces: *Ungatur et consecretur caput tuum, cælesti benedictione, in ordine pontificali. In nomine Patris, et*

(1) Ad tempus singulorum quadrenniorum tenentur Germani, Galli, Hispani, Belgæ, etc.; ad triennium Itali. *Pontif. Rom.*

Fili, et Spiritus Sancti. — Ungantur manus istæ de oleo sanctificato, et chrismate sanctificationis: sicut unxit Samuel David regem et prophetam, ita ungantur et consecrentur.

Post unctionem capitis, et ante unctionem manuum, Pontifex consecrans canit vel dicit elata voce: « Hoc, Domine, copiose in
 « caput ejus influat; hoc in oris objecta decurrat; hoc in totius
 « corporis extrema descendat; ut tui spiritus virtus, et interiora
 « ejus repleat et exteriora circumtegat. Abundet in eo constan-
 « tia fidei, puritas dilectionis, sinceritas pacis. Sint speciosi mu-
 « nere tuo pedes ejus ad evangelizandum pacem, ad evangeli-
 « zandum bona tua. Da ei, Domine, ministerium reconciliationis
 « in verbo, et in factis, in virtute signorum et prodigiorum.
 « Sit sermo ejus, et prædicatio, non in persuasibilibus huma-
 « næ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis. Da
 « ei, Domine, claves regni cœlorum, ut ulatur, non glorietur po-
 « testate, quam tribuis in ædificationem, non in destructionem.
 « Quodcumque ligaverit super terram, sit ligatum et in cœlis;
 « et quodcumque solverit super terram, sit solutum et in cœlis.
 « Quorum retinuerit peccata, retenta sint; et quorum remiserit,
 « tu remittas. Qui maledixerit ei, sit ille maledictus; et qui be-
 « nedixerit ei, benedictionibus repleatur. Sit fidelis servus et
 « prudens, quem constituas tu, Domine, super familiam tuam:
 « ut det illis cibum in tempore opportuno et exhibeat omnem
 « hominem perfectum. Sit sollicitudine impiger, sit spiritu fer-
 « vens; oderit superbiam, humilitatem ac veritatem diligat, ne-
 « que eam unquam deserat, aut laudibus, aut timore superatus.
 « Non ponat lucem tenebras, nec tenebras lucem; non dicat ma-
 « lum bonum, nec bonum malum. Sit sapientibus et insipien-
 « tibus debitor, ut fructum de profectu omnium consequatur.
 « Tribuas ei, Domine cathedram episcopalem, ad regendum Ec-
 « clesiam tuam, et plebem sibi commissam. Sis ei auctoritas,
 « sis ei potestas, sis ei firmitas: multiplica super eum benedictio-
 « nem et gratiam tuam, ut ad exorandam semper misericor-
 « diam tuam, tuo munere idoneus, et tua gratia possit esse de-
 « volus ».

78. Peractis unctionibus, consecrator tradit electo baculum pastorem, anulum et librum Evangeliorum, dicens: *Accipe baculum pastoralis officii, ut sis in corrigendis vitiis pie sæviens, judicium sine ira tenens, in fovendis virtutibus auditorum animos demulcens, in tranquillitate severitatis censuram non dese-rens. — Accipe anulum, fidei scilicet signaculum, quatenus spon- sam Dei, sanctam videlicet Ecclesiam, intemerata fide ornatus*

illibate custodias. — Accipe evangelium, et vade, et prædica populo tibi commisso; potens est enim Deus, ut augeat tibi gratiam suam: qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.

ARTICULUS VIII.

De Clericorum obligationibus.

79. Ex obligationibus clericorum, aliæ iis omnibus conveniunt qui sacros ordines susceperint; aliæ ad eos peculiariter spectant, qui pastorale ministerium exercent, vel munere aliquo ecclesiastico funguntur. Vinculum absolutæ castitatis, et obligatio deferendi habitum ecclesiasticum et recitandi officium divinum communia sunt omnibus in majoribus ordinibus constitutis, illisque qui ecclesiasticum beneficium obtinuerint: immo aliæ quoque injunctiones illis fiunt ab ecclesiasticis canonibus. Singulis autem clericorum cætibus, pro suo statu atque officiis, peculiare respondent quoque obligationes. De his ergo nunc singillatim.

§ 1. *De obligatione castitatis.*

80. Cum vocatio ad statum ecclesiasticum vocatio simul sit ad sublimiorem sanctitatis gradum, tum clericos jubet Ecclesia castitatem servare; neque sinit ad subdiaconatum promoveri, nisi eos qui fidem solemniter dederint in perpetua continentia vivendi, quæ quidem fides obligat sub gravi. Quod si aliquando Ecclesia dispensavit, id non nisi perraro et invito semper animo fecit: cæterum qui dispensationem hujusmodi adepti sunt, prohibentur omnino accedere ad altare sacræque functiones exercere. Ingens proinde crimen, imo sacrilegium esset clerico, qui nubere vellet, cum sit in sacris ordinibus constitutus: nuptiæ hujusmodi nullæ haberentur, ac non nisi cælorum et terræ maledictiones attraherent super eum. Hinc Concilium Tridentinum: « Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto; et oppositum nil aliud esse quam damnare matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam voverint, habere donum; anathema sit (1). » Quæ disciplina recte consequitur ab Ecclesiæ doctrina de excel-

(1) Sess. XXIV, can. 9.

lentia virginitatis, quæ est matrimonio præstantior, licet Christus ad sacramenti dignitatem matrimonium exererit. Quare ait rursus Concilium Tridentinum: « Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cœlibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut cœlibatu, quam jungi matrimonio; anathema sit (1) ».

81. Ex obligatione presbyteris, diaconis et subdiaconis imposita continenter vivendi, pronum est inferre obligationem id totum fugiendi, quod possit eorum virtutem in suspensionem adducere. Quare canones Ecclesiæ obstant, ne famulatu fœminarum clerici utantur, vel id non permittunt, nisi certis sub conditionibus. Acta Concilii Nicæni primi hæc ferunt: « Vetuit omnino magna synodus ne liceat episcopo, nec presbytero; nec diacono, nec ulli eorum qui sunt in clero, introductam habere mulierem præterquam ulique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas quæ omnem suspensionem effugiant ». Idem decernunt plurima concilia plurimis in locis habita, uti Illiberitanum, anno 305; Carthaginensia, annis 348 et 397; Arelatense, a. 506; Andegavense, a. 453; Turonensia, a. 461 et 567; Agathense, a. 506; Aurelianense, a. 514; Ilerdense, a. 524; Glaromontanum, a. 549; Bracarensia, annis 563 et 675; Matisconense, a. 584; Lugdunense, a. 583; Hispalense, a. 590; Toletanum, a. 633; Cabillonense, a. 650; Constantinopolitanum, a. 692; Romanum, a. 643; Suessionense, a. 774; Forojuliense, a. 791; Rhemense, a. 813; Moguntinum, a. 888; Nannetense, Metense, Papiense, Mediolanensia atque alia quæ diuturnum numerum esset enumerare.

82. In hac prohibitione illud est animadvertendum, quoad neptes, alia ex conciliis habere eas in numero personarum quæ a prohibitionem excipiuntur, alia e contra non habere. Concilia ex. gr., Illiberitanum, Andegavense, Turonense, Lugdunense, et Toletanum supramemorata neptes non amplectuntur in exceptione a Concilio Nicæno facta. Canon concilii Bracarensis, ex anno 575, non permittit clericis habere secum, nisi matrem, excludens expressis verbis sorores. Forojuliense, Nannetense, Moguntinum, Metense ac Papiense, adhuc severius agunt, nullam exceptionem patiendo. « Nulla fœmina, ait Theodulphus ab Aureliano, cum presbytero in una domo habitet. Quamvis enim canones matrem et sororem et hujusmodi personas in quibus nulla sit suspicio, cum illo habitare concedant, hoc nos mo-

(1) Sess. XXIV, can. 10.

« dis omnibus idcirco amputamus, quia in obsequio, sive occasione illarum, veniunt aliæ fœminæ quæ non sunt ei affinitate conjunctæ, et eum ad peccandum alliciunt (1) ». Quæ sane statuta, quamvis Augustini sententiæ conformia, in praxim non possent amplius deduci, attenta præsertim difficultate inveniendi hodieum famulos clericis opportunos. Imo episcoporum plerique non dubitarunt de veterum canonum severitate aliquanto remittere, indulgentes presbyteris, ut sibi in famulatum accersant etiam mulierem, dummodo quinquaginta vel quadraginta saltem annis natam, et præditam virtute suspicioni minime obnoxia. Concilia provincialia Mediolanensia a s. Carolo habita nullam patiuntur fœminarum cum clericis cohabitationem nisi e speciali episcopi licentia.

83. Cum presbyter, uti jam dictum est, sanctus esse debeat non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, tum oportet eum fugere non solum quidquid adversatur sanctitati et modestiæ sacerdotali, sed etiam quidquid vix potest ejus virtutem in suspicionem adducere. Sola incontinentiæ suspicio lædit presbyterum in publica æstimatione; aufert ab eo bonum nomen, et reverentiam, et fiduciam populorum; contemptum omnium attrahit super eum; et pluribus occasionem præbet blasphemandi vel obloquendi contra religionem ejusque ministros. Fama enim presbyteri non afficit ipsum solum; ipse eam lueri debet et propter sacerdotium et propter Ecclesiam, et populum Dei, supra quos omnes reflectitur. Quare virtutem non solum, sed prudentiam quoque in agendo sibi proponere debet; personas alterius sexus studiose fugiat; caveat a conversatione solius cum sola; abstineat ab eas visitando, nisi id fortasse postulent officia sive ministerii, sive charitatis, sive observantiæ omnino debitæ; devitet omnimodam assiduitatem, familiaritatem, nugacitatem, cum iis præsertim, quæ nondum ætate provectæ sint. Severe denique agat cum semetipso, occasiones vitando non tantum quæ proximæ sunt, sed etiam quæ remotæ, cujuscumque hæ sint generis. « Fuge ergo, dilecte mi, « fuge occasiones non dico proximas, sed remotas et remotissimas; nihil in hac materia leve reputes, si gravia certo cavere cupias: fugere in hoc conflictu vincere est (2) ».

(1) Capitulare anni 797. can. 12.

(2) Billuart, *de Temperantia*, dissert. VI, art. 17.

§ 2. De obligatione officium divinum recitandi.

84. Officium divinum, quod nomine venit *Breviarii*, obligatorium fit statim a canonica institutione in aliquo ecclesiastico beneficio, nisi explicita exemptio in originariæ constitutionis documento contineatur, aut pontificia dispensatio intercesserit; atque a susceptione sacrorum ordinum, nempe ipsius subdiaconatus; ita tamen ut qui subdiaconus ordinatus est, ordinationis die ad eam tantummodo obligetur officii partem, quæ respondeat horæ ordinationis suæ; ideoque, si, ex. gr., hora nona antimeridiana ordinatus est, non teneatur dicere nisi tertiam et reliqua officii diei. Si jam ante ordinationem minores horas recitaverit, videtur etiam eminentissimo Gousset eum teneri probabiliter eas iterum dicere, tamquam subdiaconus et tamquam Ecclesiæ minister. Nobis tamen ut probabilius videtur eum non teneri, quia et officio orandi jam satisfecerit, etsi nondum stricte ad talem orandi modum obligatus, et etiam ut persona ecclesiastica oraverit, quia jam in minoribus ordinibus constitutus. Ceterum ad dubia tollenda opportunius aget qui, cum ad divini officii recitationem nondum obligetur ex possessione ecclesiastici beneficii, die ordinationis ad subdiaconatum post ordinis susceptionem tali oneri satisfacere incipit. Obligatio recitandi preces canonicas veteris est in Ecclesia institutionis; jam enim obtinebat praxis ista apud apostolos et fideles primævos, confirmata deinceps a conciliis et statutis pastorum apostolis proxime succedentium, qui eam limitibus circumscribentes, contraxerunt ad clericos in sacris constitutos, ad beneficio instructos, et ad regulares. Omnes proinde doctores conveniunt in definienda uti graviter culpabili omissione voluntaria divini officii, vel partis in eo notabilis. Peccatum ipsum plus minusve grave judicandum erit, prout pars omissa plus minusve magna fuerit; magis hinc peccat, ex. gr., qui totum omittit officium, quam qui dimidiam tantum ejus partem. Sunt imo inter doctores, qui asserunt, tot committi peccata lethalia, quot omittuntur horæ canonicæ; sed enim sententia hæc videtur minus esse probabilis, cum variæ officii partes morale totum constituent. Cæterum, illud est ab omnibus receptum, omissionem integræ horæ licet parvæ, vel etiam partis, cujus quantitas respondeat integræ parvæ horæ materiam esse gravi culpæ constituendæ sufficientem (1).

85. Ex jure communi Breviarium Romanum recitari debet. Hæc desuper leguntur in Constitutione *Quod a nobis* S. Pii V: « Quæ divini officii formula pie olim ac sapienter a summis pontifi-

(1) Vide Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 147.

• cibis, præsertim Gelasio ac Gregorio primis constituta, a Gre-
• gorio autem septimo reformata, cum diuturnitate temporis ab
• antiqua institutione deflexisset, necessaria visa res est, quæ ad
• pristinam orandi regulam conformata revocaretur. Alii enim
• præclaram veteris Breviarii constitutionem, multis locis muti-
• latam, alii incertis et alienis quibusdam commutatam, deforma-
• runt. Plurimi specie officii commodioris allekti, ad brevitatem
• novi Breviarii, a Francisco Quignonio tituli sanctæ Crucis in
• Jerusalem presbytero cardinale compositi, confugerunt. Quin
• etiam in provincias paulatim irrepserat prava illa consuetudo,
• ut episcopi in ecclesiis, quæ ab initio communiter cum celeris
• veteri romano more horas canonicas dicere ac psallere consue-
• vissent, privatum sibi quisque Breviarium confecerint, et illam
• communionem uni Deo, una et eadem formula, preces et lau-
• des adhibendi, dissimillimo inter se ac pene cujusque episco-
• patus proprio officio, discernerent. Hinc illa tam multis in lo-
• cis divini cultus perturbatio; hinc summa in clero ignoratio
• cæremoniarum ac rituum ecclesiasticorum, ut innumerabiles
• ecclesiarum ministri, in suo munere indecore, non sine magna
• piorum offensione, versarentur... Auctoritate præsentium, tol-
• limus in primis et abolemus Breviarium novum a Francisco
• cardinale prædicto editum... Ac etiam abolemus quæcumque
• alia Breviaria, vel antiquiora, vel quovis privilegio munita, vel
• ab episcopis in suis diœcesibus pervulgata, omnemque illorum
• usum de omnibus orbis ecclesiis, monasteriis, conventibus,
• militiis, ordinibus virorum et mulierum, etiam exemptis, in
• quibus alias officium divinum Romanæ Ecclesiæ ritu dici con-
• suevit, aut debet: illis tamen exceptis, quæ ab ipsa prima
• institutione, a sede apostolica approbata, vel consuetudine, quæ,
• vel ipsa institutio, ducentos annos antecedit, aliis certis Bre-
• viariis usa fuisse constituerit: quibus ut inveteratum illud jus
• dicendi et psallendi suum officium non adimimus, sic eisdem,
• si forte hoc nostrum quod modo pervulgatum est, magis pla-
• ceat, dummodo episcopus et universum capitulum in eo con-
• sentiant, ut id in choro dicere et psallere possint, permittimus.
• Omnes vero, et quascumque apostolicas et alias permissiones,
• ac consuetudines, et statuta etiam juramento, confirmatione
• apostolica, vel alia firmitate munita, necnon privilegia, licen-
• tias, et indulta precandi et psallendi, tam in choro quam
• extra illum, more et ritu Breviariorum sic suppressorum,...
• quacumque causa concessa, approbata, et innovata, quibuscum-
• que concepta formulis, ac decretis et clausulis roborata, omnino

• revocamus... Statuentes (hoc nostrum) Breviarium ipsum nullo
 • unquam tempore vel totum, vel ex parte mutandum, vel ei
 • aliquid addendum, vel omnino detrahendum esse: ac quoscum-
 • que, qui horas canonicas ex more et ritu ipsius Romanæ Ec-
 • clesiæ jure vel consuetudine dicere vel psallere debent, propositis
 • pœnis per canonicas sanctiones constitutis in eos qui divinum of-
 • ficiū quotidie non dixerint, ad dicendum et psallendum post-
 • hac in perpetuum horas ipsas diurnas et nocturnas, ex hu-
 • jus Romani Breviarii præscripto et ratione omnino teneri: ne-
 • minemque ex iis, quibus hoc dicendi psallendique munus ne-
 • cessario impositum est, *nisi hac sola formula satisfacere posse.*
 • Jubemus igitur omnes et singulos patriarchas, archiepiscopos,
 • episcopos, abbates, et ceteros ecclesiarum prælatos, ut omissis
 • quæ sic suppressimus et abolevimus, ceteris omnibus etiam pri-
 • vatim per eos constitutis, Breviarium hoc in suis quisque ec-
 • clesiis, monasteriis, conventibus, ordinibus, militiis, diœcesi-
 • bus, et locis prædictis, introducant (1) ».

86. Officiū semper fieri debet de die, et juxta ritum præ-
 scriptum. Officio diei aliud surrogare officium notabiliter brevius,
 peccatum est probabilissime grave. Grave item est id facere sæpe,
 licet officia tum omissa tum surrogata sint æqualia vel ferme
 æqualia, quamvis veniale tantum esset idem facere raro, tribus
 nempe vel quatuor per annum vicibus: uti sentiunt cum S. Al-
 phonso de Ligorio doctores satis multi (2). Probabile etiam est,
 viatorem posse dicere officium dicendum ab habitatoribus loci,
 ad quem ipse pervenit (3). Ille autem, qui, ex inadvertentia, of-
 ficiū alterum pro altero dicit, neque peccat, neque videtur obli-
 gari, quando etiam compos fiat sui erroris in tempore, dicere
 officium diei: non enim vult Ecclesia gravem adeo efficere Bre-
 viarii recitationem. Si tamen officium recitatum nullo brevius
 sit quam recitandum, præstabit dicere partem officii omissi, ti-
 tulo quasi compensationis; plures imo auctores censent hoc esse
 obligatorium: pius quidem ecclesiasticus istud faciet, et bene
 faciet; sed nisi fecerit, graviter peccasse non videtur. Potius vi-
 detur is qui de suo errore compos fiat antequam officium absolvat,
 debere officium diei resumere ex illa parte ad quam pervenit in
 altero officio, inde progressurus usque ad finem. Item, qui officium
 alterum recitaverit pro altero, veluti si recitaverit, ex. gr., in fe-

(1) Videatur etiam Constitutio Clementis VIII Cum in Ecclesia, et Urbani VIII, Divinum.

(2) Theol. mor., lib. IV, num. 161, Suarez, Bonacina, Sporer, Laymann, etc.

(3) S. Alphons., Ibid.

ria secunda officium feriæ quartæ, tenetur, juxta aliquos, recitare deinceps in feria quarta officium feriæ secundæ; juxta alios, recitare officium diei, quamvis jam recitaverit antecederet: quarum utraque sententia videtur satis probabilis, ut possit in praxi indiscriminatim adhiberi (1).

87. In recitando breviario ordo servandus est, quem ipsæ exhibent horæ canonicæ; dicere nempe oportet matutinum ante laudes, laudes ante primam, ceteras minores horas ante vespere, vespere ante completorium. Qui ordinem hunc invertit absque ulla causa, nequit a peccato quovis veniali excusari: verumtamen, nisi adsit fortasse formalis contemptus, nemo, quantumvis irrationabiliter id faciat, argui poterit de mortali (2). Causæ vero excusantes hanc ordinis inversionem sunt quæ sequuntur, nempe: 1.º invitatio per superiorem aut per amicum facta ad recitandum simul cum eo breviarium; 2.º assistentia ad chorum, cujus officium prosecui quemque decet, licet non eo usque processerit in privata breviarii recitatione; 3.º denique difficultas comparandi sibi breviarii. Hinc, qui diurnum secum ferat, poterit recitare minores horas ante matutinum et laudes, si videat non posse se habere breviarium ante meridiem.

Oportet insuper regulas tenere, quæ in rubricis traduntur, quoad tempus recitandi divini officii. Matutinum et laudes dici possunt in vigilia, vespere, seu cum sol a meridie distet magis quam ab occasu, non autem prius. Si in vigilia non dicuntur, dicuntur mane. Horæ minores, duæ saltem priores, mane dicendæ sunt; vespere post meridiem, tempore Quadragesimæ excepto; completorium ad vespere. Causæ tamen non desunt, quibus sive ante sive post assignatum tempus perfici potest recitatio Breviarii. « Ut quis licite possit anticipare vel postponere debitum
• tempus horarum, sufficit, inquit S. Alphonsus, quævis causa
• utilis vel honesta, nimirum concio paranda vel audienda, periculum supervenientis occupationis sive laboris, major devotio sive
• quies, tempus aptius ad studendum, et simile (3) ». Quod si, sine causa, mane dicantur vespere et completorium, vel ultra meridiem protrahantur matutinum et laudes, peccatum est veniale. Veniale inquam, cum ad mortale vitandum sufficiat officium diei absolvere ante mediam noctem. « Ad vitandum mortale sufficit dici omnes horas a media nocte usque ad alteram mediam
• noctem, præterquam quod matutinum pridie possit anticipa-

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 461, Suarez, Bonacina, etc.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*

« ri (1) ». Verum, si matutinum et laudes excipias, quæ in vigilia recitare licet, officium dici debet tempore diei stricte et rigide sumpto. Quamobrem, qui vesperas et completorium, vel unum etiam completorium dicit prætergressa jam media nocte, non satisfacit præcepto quoad hanc officii partem; qui vero ad mediam jam noctem pervenit, quin potuerit breviarium recitare, ad nihil tenetur ulterius; dum e contra teneretur, si tempus adhuc suppeteret, eam dicere partem, quam posset ante eam horam.

88. Præterea unaquæque hora canonica recitanda est absque interruptione: nemo sine causa recitationem interrumpens excusatur a culpa veniali; quæ culpa plus minusve putanda erit in sua specie gravis, prout plus minusve diuturna fuerit interruptio ipsa. Licite tamen interrumpitur officii recitatio, quando id necessitas suadeat vel utilitas. « Causæ autem juste interrumpendi officium sunt: quælibet utilitas propria vel aliena quæ incommode differtur; item urbanitas, aut devotio, ut dicere missam, exequi mandata superiorum; si excipias confessionem alicujus qui non libenter expectaret; si velis aliquid agere, aut notare ut tollas distractionem sive sollicitudinem, ne obliviscaris, modo hoc non fiat frequenter. Licite etiam potest intermitteri aliqua brevis oratio inter orandum, vel affectus (2) ». Qui parochus est, potest, imo etiam debet intermittere officium, quotiescumque vocetur ad infirmum, vel ad ministrandum baptismum. Verum, repeti ne debet psalmus, aut hora, aut pars quæcumque officii, quam quis arbitratus sit se interrumpere posse? Nemo obligatur, juxta nonnullos, repetere id, quod ante jam dixerit, præsertim si longe jam processerat dicendo, nisi forte, cessationem inter et resumptionem, longum fuerit intervallum, veluti unius horæ, aut magis. Benignius adhuc sentit s. Alphonsus, qui absolute negat obligationem repetenti id quod jam dictum est, hac ratione ductus, quod quicumque psalmi, quicumque versiculi significationem exhibent completam, et satis copulantur inter se per intentionem prosequendi, imo per simplicem etiam subsequentem recitationem. Quæ sane sententia, doctorum longe plurium suffragio suffulta, probabilior esse videtur quam illa prior, ideoque tuta conscientia in praxi posse adhiberi (3).

89. Animadvertimus etiam, sejungi posse a matutino laudes, ac si duas horas constituent planedistinctas, matutinum absolvendo

(1) S. Alphons., *Theol. mor.*, lib. IV, num. 172.

(2) *Ibid.*, num. 168.

(3) S. Alphonsus de Ligorio, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 168. — Navarres, *Suarez*, aliquæ.

per orationem, ut in breviario. Possunt item sejungi alterum ab altero nocturno, cum causa adsit: quamvis id, si nulla etiam ex causa fiat, de culpa gravi notandum non videtur, etiamsi plus quam tribus horis sejunctio ista protrahatur. Neque aliter sentiendum de eo, qui dicto nocturno in vesperis vigiliæ, reliqua differat ad diem crastinum; hic nempe ad nocturnum illud iterandum non teneretur, cum nocturna, æque ac psalmi et versiculi, significationem præseferant in se completam, et satis jungantur per intentionem recitantis, aut etiam per ipsam recitationem.

90. Officium divinum est oratio *vocalis*; ideoque in ejus recitatione singula verba singulæque syllabæ ore sunt exprimendæ; neque ejus sensum meditari, neque oculis illud legere omnino sufficit. Sed enim, necesse ne est, eum, qui breviarium recitat, seipsum audire? Censet cl. Gousset cum Sylvio, hoc non esse necessarium; sufficere nempe, ut verborum prolatio distincta sit et articulata, neque Ecclesiam amplius exigere. Præterea inutilis omnino esset hæc res, immo damnum, si a sensu verborum intentio mentis esset retrahenda, ad audiendum verborum sonum. Iis tamen specialiter, qui in choro aut alibi officium persolvunt alternis vicibus, elata satis voce utendum est, ut vicissim utraque pars ab alia intelligatur; cum necessaria sit intelligentia versiculorum, lectionum, capitulorum et orationum iis, qui ea omnia per se non recitant. Si qui autem sunt loquendi facultate destituti, breviarium mente recitare minime tenentur; nam lex aliud omnino præcipit, quam precem interiorum.

91. Ut oneri divini officii recitandi satisfiat, requiritur etiam attentio et devotio in eo qui illud recitat; unde precatio illa, quæ semper dici consuevit ante officium: « Aperi, Domine, os meum. » ad benedicendum nomen tuum; munda quoque cor meum » ab omnibus vanis, perversis et alienis cogitationibus; intellectum illumina, affectum inflamma, ut *digne, attente ac devote* » hoc officium *recitare valeam* ». Item, ad recte dicendum officium, necesse est habeatur intentio illud dicendi; sed intentio sufficit virtualis, sive, quod idem sonat, sufficit, si breviarum hæc mente assumatur.

Attentio tum exterior esse debet, tum interior; sed necesse non est ut sit actualis, quia hæc ne in nostra quidem est potestate; imo eo magis distrahitur quis in orando, quo magis distractiones veretur. Qui versantur indesinenter in rebus ministerii, distractionibus laborant non minus quam qui operam dant rebus sæcularibus; hoc tamen discrimine, quod secundi generis distractiones suapte natura adversantur multo magis finis divini

officii, quam prioris. Oportet igitur, eum qui breviario intendit, expellere quanta potest diligentia cogitationes omnes tam sanctæ actioni extraneas, ipsisque numquam scienter et voluntario inhærere. Si enim ex deliberata voluntate distractiones sæctetur, nulla mente adhibita neque ad Deum, neque ad sensum verborum, neque ad ipsa verba, peccaret certissime; imo, perseverantibus distractionibus voluntariis omnino et cum advertentia per notabilem officii partem, peccatum evaderet lethale, et præcepto satis non fieret. Diximus, *voluntariis* omnino et *cum advertentia*; quia, ut officii debito aliquis desit, non sufficit si sit distractus, et voluntarie distractus; sed oportet ut advertat, laborare se distractionibus, quibuscum officii recitatio componi non potest.

- Ut dicatur aliquis officio non satisfacere, non solum requiritur ut voluntarie se distrahat, sed plene advertat se distrahere (1).
- Ut autem digne et convenienter breviarium recitetur, in ecclesia, si vix fieri potest, recitandum est, aut in loco segregato, ab omnimodo strepitu secluso, nec distractionibus de facili subjecto, cura imo habita attentionem sæpe renovandi. Cæterum, longe absumus, generice loquentes, ab obligando eos, qui plus minusve distractiones patiuntur, ut officium repetant; cum repetitiones huiusmodi inutiles sæpissime cedant, neque melior secunda quam prima officii recitatio evadat: quin imo, hoc ipso omnimoda repetitio scrupulosis prohibenda est (2). Attamen, qui rationabiliter dubitet, quin dubium deponere queat, se prætermisisse aliquam officii partem, tenetur eam recitare; hoc enim in casu stat ex parte legis possessio; stat in subjecto obligatio recitandi divinum officium, cui satisfieri nequit per recitationem vere dubiam.

92. Causæ ab officii recitatione eximentes hæc numerantur: impotentia physica, impotentia moralis, et dispensatio. 1.º *impotentia physica*, quæ illis favet, qui loquendi usum amiserint, vel cæcitate laborent, vel breviario destituantur, quin illud comparare sibi queant. Communiter tamen censetur, postremos istos et etiam cæcos teneri ad illarum officii partium recitationem, quas memoriter recitare valent; quin pro eodem tempore teneantur id memoriæ tradere, quod nondum didicerunt: ideoque hæc tamquam regula generalis ponenda est, obligatoriam cuique esse eam officii partem, quam recitare potest, etiamsi reliquas non possit; veluti patet ex damnatione propositionis: « Qui non po-

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. IV, num. 477.

(2) Vide supra, in tractatu *de Sacr. pœnit.* ubi de ratione agendi confessarii cum scrupulosis.

- test recitare matutinum et laudes, potest autem reliquas horas,
- ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem (1).

93. 2.º *Impotentia moralis* in eo, qui officium recitare nequit sine gravi incommodo vel sibi vel aliis obveniente: *Lex enim Ecclesiæ non obligat cum tanto incommodo*. Quare ab officio eximitur qui, grassante persecutione, si breviarium recitet aut ferat, periculum subeat ne noscatur christianus aut catholicus, et in manus incidat sævientium infidelium, hæreticorum, vel tyrannorum. Item eximitur ægrotus, cujus ægritudinem magis gravem vel magis diuturnam facere possit officii recitatio; item qui, non laborat quidem morbo periculoso, sed vehementes adeo experitur capitis dolores, ut ineptus moraliter habeatur et sit vacando rei per se gravi. Sed levis infirmitas ab officii recitatione neminem excusat. Quod si dubitetur, num ægrotus aut recens a morbo possit absque periculo hoc munus implere, consulendus est medicus, aut vir prudens. Perseverante dubio, potest ægrotus, tuta conscientia, omittere officii recitationem: Ecclesia enim non vult mortem filiorum suorum. Denique, solutus ab officii munere censetur presbyter, qui necessitate compellatur alia perficere munera quæ conjungi cum officio non possint; vel charitatis operibus vacet gravibus adeo et urgentibus, ut ea ad crastinum diem protrahere nequeat sinè gravi detrimento; veluti si agatur de incendio comprimendo vel cohibenda exundatione, de excipienda morientis confessione, vel moriente baptizando, de administrando viatico aut extrema unctione, de audiendis personis quibusdam ad tribunal poenitentiae venientibus, quarum confessio faciliter intermitteretur, si differenda esset. Porro in hujusmodi casibus, si ante mediam noctem tempus non suppetat, vel suppetat solum ad cibum de necessitate sumendum, cessat obligatio officii diei, vel illius officii partis quæ adhuc dicenda superest: charitatis enim præceptum urget magis quam præceptum orationis.

94. 3.º *Dispensatio*, quam summus pontifex largiri potest potestate utens suprema, etiam cum clericis beneficio instructis. Episcopus et ipse potest aliquibus in casibus dispensare, sed tantummodo ad tempus determinatum. Dispensat, ex. gr., episcopus eos, qui morali aliqua vel physica infirmitate laborantes, breviarium recitare nonnisi difficillime possunt; cujusmodi sunt qui oculorum sensum amittere periclitantur officium legendo; qui ægrum adeo corpus gerunt, ut absoluto otio opus habeant;

(1) Innocent. XI, decret. anni 1679.

qui scrupulis ita torquentur ratione divini officii, ut sanitatem perderent, nisi ab officio dispensarentur, dum e converso bene officium dicent, et ab infirmitate convalescent, si ut non obligati illud recitent.

§ 3. De tonsura et habitu ecclesiastico.

98. Clerici jubentur ferre tonsuram seu *coronam*, et habitum ecclesiasticum. Concilia tum generalia tum particularia, constitutiones summorum pontificum, statuta synodalia omnium diocesium, universa demum Ecclesia, clericorum moribus consulens, præcipit sub gravibus pœnis, ut capillos modicæ longitudinis erant cum tonsura valde patenti pro ordine quo pollent; et habitu utantur remisso, quo a sæcularibus distinguantur. Forma habitus clericalis non eadem semper nec ubique fuit: episcoporum est hac super re regulas dare quæ magis convenient, attendente loci consuetudine; sed id sibi propositum habeant, ut habitus hujusmodi ab habitu seculari prorsus distinguatur. En verba concilii Tridentini: « Oportet clericos vestes proprio congruentes ordini semper deferre; ut per decentiam habitus extrinseci morum honestatem intrinsecam ostendant. Tanta autem hodie aliquorum inolevit temeritas religionisque contemptus, ut propriam dignitatem et honorem clericalem parvipendentes, vestes etiam deferant publice *laicales*, pedes in diversis ponentes, unum in divinis, alterum in carnalibus. Propterea omnes ecclesiasticæ personæ, quantumcumque exemplæ, quæ aut in sacris fuerint, aut dignitates, personatus, officia, aut beneficia qualiamcumque ecclesiastica obtinuerint, si, postquam ab episcopo suo, etiam per edictum publicum, moniti fuerint, honestum habitum clericalem, illorum ordini et dignitati congruentem, et juxta ipsius episcopi ordinationem et mandatum, non detulerint, per suspensionem ab ordinibus, ab officio, et beneficio, ac fructibus, redditibus, et proventibus ipsorum beneficiorum, necnon, si semel correpti denuo in hoc deliquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum hujusmodi coerceri possint, et *debeant* (1) ».

(1) Sess. XIV, cap. 6.

§ 4. *De iis, quæ clericis præcipue a canonibus prohibentur.*

96. Canones interdicut clericis luxum, venationem, cauponarum frequentationem, aleæ ludos, publica spectacula et cetera profana solatia, quæ etsi non laicos, attamen ecclesiasticos dedecent, gestionem negotiorum temporalium, quæ plus minusve a spiritu abhorret sacerdotali, denique medicæ artis et chirurgicæ exercitium. En porro hac super re Tridentini verba : « Sic decet omnino clericos in sortem Domini vocatos, vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque omnibus rebus nihil, nisi grave, moderatum ac religione plenum præseferant; *levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent*, effugiant, ut eorum actiones cunctis affuerant venerationem. Cum igitur, quo majore in Ecclesia Dei et utilitate et ornamento hæc sunt, ita etiam diligentius sint observanda; statuit sancta synodus, ut, quæ alias a summis pontificibus et a sacris conciliis de clericorum vita, honestate, cultu doctrinaque retinenda, ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, lusibus, ac quibuscumque criminibus; necnon sæcularibus negotiis fugiendis, copiose ac salubriter sancita fuerunt, eadem in posterum iisdem pœnis vel majoribus, arbitrio ordinarii imponendis, observentur (1). Sancta synodus admonet episcopos omnes, ut secum ea sæpe mediantes, factis etiam ipsis, ac vitæ actionibus, quod est veluti perpetuum quoddam prædicandi genus, se muneri suo conformes ostendant, imprimis vero ita mores suos omnes componant, ut reliqui ab eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac, quæ nos tantopere commendat Deo, sanctæ humilitatis exempla petere possint. Quapropter, exemplo Patrum nostrorum in concilio Carthaginensi, non solum jubet, ut episcopi modesta suppellectili et mensa ac frugali victu contenti sint; verum etiam in reliquo vitæ genere ac tota ejus domo caveant, ne quid appareat, quod a sancto hoc instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præ se ferat (2). (Canonici) ab illicitis venationibus, aucupiis, choreis, tabernis, lusibusque abstineant (3) ».

(1) Sess. XXIII, *de reform.*, cap. 1.

(2) Sess. XXV, *de reformatione*, cap. 1.

(3) Sess. XXIIV, cap. 12.

97. Prohibitio luxus in clericos lata non est nisi applicatio regularum quæ in Evangelio occurrunt de simplicitate christiana, de corde abstrahendo a rebus hujus sæculi, de charitate in pauperes exercenda, de obligatione eleemosynæ, cujus media luxus auferit. Insuper concilium Tridentinum jubet ecclesiasticos abstinere se a *venationibus illicitis*. Porro verbum *illicitis* enunciare videtur, non deesse venationis genus clericis quoque sive permissum, sive saltem non prohibitum; venatio nempe, quæ fiat sine strepitu, sine canibus, sine igneis armis. Venari cum canibus vel igneis armis, concilia et statuta synodalia, sub pœnis plus minusve gravibus, expressis verbis omnino interdiciunt (1). Interdictum est pariter clericis arma ferrea, cujusque speciei ipsa sint, nisi quando id postulet propriæ personæ securitas: arma presbyteri sunt oratio et patientia. Item prohibetur ecclesiasticus vir noctem agere, edere vel bibere in cauponis, diversoriis et tabernis, nisi urgente necessitate, vel cum, occasione itineris, una vel duobus leucis longe absit proprium domicilium (2).

98. Vetitum quoque clericis est ludere vel ludis quoquo modo interesse, licet sola spectandi causa, in tabernis aut diversoriis aut loco quovis, ubi publicus agitur ludus, cujuscumque ipse sit speciei. Aleatorii vero ludi, publici sint nec ne, potiori ratione prohibentur (3). Quoad ludos tamen quos sive concedit, sive patitur usus, non improbandus quidem sacerdos, qui aliquantulo tempore eis indulgeat causa animi relaxandi: verum illud caveat, ne ludo vacet nisi moderato; caveat, ne nimia animum invadat ludi cupiditas, utpote cupiditas periculo plena, quæ solet presbytero auferre populi venerationem, tempus quod in sua non habet potestate, pecuniam pauperum, spiritum divinum ac interiorum ministris Jesu Christi adeo necessarium. Ut autem contra cupiditatem hujusmodi efficaciter se muniat, præstabit nunquam ludere pecunia; vel hoc pacto ludere, ut lucrum inde existens ad pauperes parœciæ, in qua ludus agitur, devolvatur. Quilibet præterea clericus id sibi proponat, ut numquam ludum producat ultra horam vespere nonam: statuta plurium numero diœcesum ecclesiasticos prohibent a ludendo nocturno tempore. Neque permittitur clericis, partem quovis modo habere in choreis, in fictionibus theatricis, in nugis saltatorum et histrionum (4).

(1) Concil. Lateran. celebr. anno 1521; Nannetense, anno 1264; Burdigalense, an. 1583.

(2) Concil. Mediol. celebr. anno 1565.

(3) *Ibid.*

(4) Concilium Rhemense, an. 1585 aliisque.

gere parœciam. *Qui petit indignus est*: ita sentit divus Thomas. Hoc nempe intelligitur, nisi episcopus ipse per concursus juxta Tridentinam synodum constitutos sacerdotes invitet ad parœciam petendam.

101. Aliud episcopi officium in eo est, ut diligenter inquirat, utrum sive parochi sive alii diœcesis presbyteri probe servent statuta, quæ eorum tum personam respiciunt quatenus presbyteri sunt, tum ministerium, quatenus ex officio sacramenta ministrant, concionantur, doctrinam explicant christianam, infirmos invisunt. Cum enim episcopi sint de jure divino supra simplices presbyteros constituti; tum debent isti, quicumque sit eorum in ecclesiastica hierarchia gradus, accomodare se statutis, constitutionibus synodorum, et sanctionibus episcopalibus, quæ non pugnent cum fidei doctrinis, cum regulis morum, neque cum canonicis decretis (1). Curam præterea gerat de religiosis communitatibus, vigiletque ut constitutiones, quibus ipsæ reguntur, admodum custodiantur et in omnibus, ac præsertim relate ad libertatem in electionibus. Ipse præterea totis viribus religiosos ordines tueri et protegere debet. Qui illis adversantur, jure ait eminentissimus Goussel, Ecclesiæ adversantur.

102. Denique, id officii episcopis omnibus incumbit, ut rata habeant atque tueantur jura sanctæ Sedis, privilegia Ecclesiæ romanæ, decisiones summi Pontificis, quatenus divi Petri successoris et ipsiusmet Jesu Christi vicem gerentis: id se spondisse recogitent in sacro limine altaris (2). Cæterum, nonnisi magni habendo auctoritatem supremi Ecclesiæ capitis efficiet episcopus, ut auctoritas quoque episcopalis magni habeatur; quia ille tantummodo utiliter imperat, qui obedire novit. Præclara sunt hæc super re s. Francisci Salesii verba. « Cum concilia Summum Pontificem appellant Episcopum œcumenicum, sedem vero quam ipse tenet, thronum Ecclesiæ universæ (3); cum sancti Patres non minus quam imperatores nuncupent eum Patrem humani generis, Episcopum Patriarcharum, Rectorem Ecclesiarum omnium, et Principem militiæ sacre (4); cum denique ipse sit Pastor Ecclesiæ romanæ, illius inquam Ecclesiæ, quæ cæterarum mater habita semper fuit et alitrix, non minus quam earum unitatis centrum; in qua, uti animadvertit

(1) Bened. XIV, de Synodo diœcesana.

(2) Vide hoc ipso capita superius § 9 de *episcopatu* quid juramento spondet episcopus sua in ordinatione.

(3) Conc. Chalced. et Constantinop.

(4) Cassiod. epist. 9; Theodos. Nov. constit. tit. 24; S. Cyr. epist. 45.

• Tertullianus (1), suam una cum sanguine doctrinam apostoli
 • profuderunt : tum nemini potest esse dubium , quin omnes
 • Ecclesiæ ministri teneantur cultu qua subditi, et timore qua
 • filii eum prosequi; sacram ejus personam toties cum fiducia
 • adire, quoties id postulet spiritualis necessitas; vocem ejus
 • exaudire ac decisiones ita revereri, ut decet Pastorem omnium
 • fidelium, qui locum obtinet Jesu Christi super terram; tum
 • assiduas pro eo preces fundere, de exemplo priscorum fidelium
 • erga divum Petrum, in cujus onus ipse successit, ut propitius
 • Deus ea dona impertiatur, quæ necessaria ipsi sunt ad pro-
 • pulsandos fortiter hostes sanctæ Ecclesiæ cui præest, sancleque
 • moderandum gregem, quem Jesus Christus suo sanguine re-
 • demit, ejusque curæ commisit (2) ». Bossuetus vero : « Ea
 • est romana cathedra, a patribus tantopere celebrata, in qua
 • veluti certatim collocatum agnoverunt et laudibus sunt prose-
 • cuti *principatum cathedræ apostolicæ, principatum præcipuum,*
 • *fontem unitatis, et in Petri loco supremum cathedræ sacerdo-*
 • *talis gradum; ecclesiam matrem quæ manu tenet regimen*
 • *cæterarum ecclesiarum; Caput episcopatus, a quo manat ra-*
 • *dium gubernationis; cathedram, principalem, cathedram uni-*
 • *cam, in qua sola omnes servant unitatem :* quibus in verbis
 • vos probe recognoscitis Sanctum Optatum, s. Augustinum,
 • s. Cyprianum, s. Irenæum, s. Prosperum, s. Avitum, s. Theo-
 • doretum, concilium Chalcedonense cum cæteris, Africam, Gal-
 • lias, Græciam, Asiam, Orientem simul atque Occidentem. —
 • Omnia subjiciuntur clavibus Petri; omnia, reges et gentes,
 • pastores et greges : id clamamus gaudentes, quia diligimus
 • unitatem, et de nostra obedientia gloriamur. Petro equidem
 • primo indictum, ut *amet plusquam cæteri* apostoli, deinde
 • ut *omnes pascat et gubernet, agnos et oves, parvos natos et*
 • *matres, et ipsosmet pastores : pastores nempe isti relate ad*
 • *popolos, et oves relate ad Petrum, ipsum Christum Jesum in*
 • eo reverentur (3) ».

103. Nequit episcopus solus omnibus æque satisfacere; ideo-
 que opus habet uno vel pluribus generalibus vicariis. Isti suapte
 natura amovibiles sunt; et eorum potestas, qua late patet, una
 cum episcopo concidit. Nullæ præterea habendæ essent sive dis-
 pensationes, sive permissiones, sive facultates, quas vicarius ge-

(1) De Præscript. cap. 30; S. Chrysost. Homil. 55 in Matth.

(2) Constit. Synod. part. II.

(3) Sermon sur l'unité de l'Église.

neralis ausus esset concedere, adversus satis notam episcopi voluntatem. Quin imo, si quis, non obtenta ab uno vicario generali permissione quavis, eandem ab altero vicario peteret, non patefacta primi illius contraria voluntate, venia sic impetrata evaderet subreptitia. Non ita tamen, si ad episcopum se converteret. Vox *officialis* idem proprie valet in jure canonico ac nomen *vicarii generalis*; sed in Galliis præsertim adhibebatur ad designandum vicarium pro jurisdictione contentiosa, sive in rebus mere civilibus, sive in rebus ecclesiasticis, etiam criminalibus.

Potest autem episcopus, dum plures assumit vicarios generales, officia inter eos distribuere vel ratione locorum, ex. gr., ut uni cedat civitas, alteri diœcesis, vel tota vel ex parte; vel ratione negotiorum, ut unus habeat administrationem *voluntariæ jurisdictionis*, alius *rem contentiosam*; ita tamen ut alter alteri impedito suppleat in rebus quoque suis. Quidquid autem nunc sit de foro ecclesiastico, episcopus nunquam dispensatur a legum canonicorum observantia quoties agitur de judicando, de excommunicando, de suspendendo, de interdicens *a sacris*, vel de destituendo presbytero in gravi materia accusato.

104. Denique, cum nequeat episcopus propriam vigilantiam pro eodem tempore exercere in omnes parœcias, tum constituat oportet diversis locis *vicarios foraneos*, sive *archipresbyteros*, sive *decanos* (prout in singulis provinciis nuncupantur), qui teneantur eum certiore facere de his, quæ fiunt suo in territorio ac regione. Hujusmodi vero præpositi singulari religione muneris suo satisfacere debent. Tenentur nempe, et quidem in conscientia, invigilare ut statuta diœcesis fideliter custodiantur; atque de violationibus episcopum accurate monere, non secus ac de imprudentiis, de erroribus, de transgressionibus ecclesiasticorum, qui intra limites suæ jurisdictionis degunt; tunc saltem, cum ex monitis benigne et ex charitate a se factis nullus in melius profectus notatus fuerit. Curare etiam debent, ut collationes seu congregationes, quæ juxta statuta diœcesis habendæ sunt, rite habeantur et ea ratione quæ magis conveniat, magisque in ædificationem fidelium vertat; ac præterea invisere parochos vel vices parochorum gerentes quando infirmitate laborent, ut, si res postulet, conferantur ipsis extrema sacramenta. Cum demum aliquis moriatur presbyter, vigilant, ne aliquid pereat de iis, quæ pertinent sive ad ecclesiam sive ad præbendam (1).

(1) Vide Conc. Mediol. celeb. anno 1565, Rhemens. a. 1564; Narbonense, an. 1609; Burdigalense, a. 1624, etc.

§ 6. *De obligationibus Canoniorum.*

105. De obligationibus canonicorum nonnisi præcipuas recensimus. Imprimis, tenentur canonici residere, neque abesse possis licet ultra tempus in statutis capituli indultum ad ferias agendas. Duo, genericè loquendo, vel tres in anno menses assignantur, quibus liceat abscedere, neque diutius abesse conceditur (1). Unde, si qui fuerint alii per annum absentiae dies, a completo feriarum tempore detrahendi sunt, alioquin facile canonico esset fraudare statuta, quæ non amplius quam duos vel tres absentiae menses concedunt. Cum autem publica divini officii recitatio sit capitulo obligatoria singulis anni diebus; tum illud curare debent canonici, ne umquam simul omnes absint, ut nulla sit vacet chori celebratio. Canonicus hinc, qui residentiam negligat, quin fruatur dispensatione a residendo, peccat lethaliter tum contra religionem, tum contra iustitiam. Hinc etiam episcopus in canonicum non residentem canonicis monitionibus animadvertere debet; imo, si obedire recuset, agendum est adversus eum, ut titulus ei auferatur.

106. Altera canonicorum obligatio est ut officio canonicali assidue intersint; atque onus huiusmodi ipsis imponunt leges omnes ecclesiasticæ. Nec sufficit, ut singulis officiis sint præsentibus: oportet etiam, ut adsint a principio usque ad finem, ut canant, vel saltem ut chori officium sequantur. Breviarium dicere privatim, vel alteri cuilibet lectioni vacare, dum canit chorus vel psallit, canonico non licet. Confessiones quoque excipere, vel sacramenta peragere tempore officii, genericè loquendo, æque prohibitum est. In hoc conveniunt sive theologi, sive canonistæ (3). Non desunt tamen causæ a choro adeundo excusantes: excusantur, ex. gr., qui impossibilitate laborant sive physica sive morali recitandi officii vel ad chorum se conferendi, tum qui id muneris receperint ab episcopo, quod cum muneribus canonicorum propriis conjungi non possit. Verum nequit episcopus, auctoritate propria, munera huiusmodi ita superimponere, ut abruptat aut impediatur capituli officium, quod complectitur missam etiam canonicalem.

(1) Conc. Trid. sess. XXIV, *de Reform.*, cap. 12.

(2) Cælestinus III, cap. ex parte *de Clericis non residentibus*; — Conc. Trid. sess. XXIV, *de Reform.* cap. 12.

(3) Bened. XIV, *Instit.* CVII.

107. Tertia canonicorum obligatio in eo est, ut clero populoque fidei exemplum præbeant regularitatis et observantiæ in loco sancto, reverentiæ pro mandatis episcopi, fidelitatis in servandis diœcesanis statutis, synodorum constitutionibus, decretis atque regulis spectantibus ad morum reformationem et disciplinam ecclesiasticam. Equidem decet, ut, vel ubi mos iste abierit in desuetudinem, consulat episcopus capitulum suum relate ad præscriptiones quas sibi edendas proponit; cum de facili inveniuntur in capitulo homines, quorum consilia evadere possunt utilia; sed, obligetur necne exquirere mentem canonicorum, numquam opus est eorum consensu ad promulgandas ordinationes suas, quæ nihilominus obligationem inducerent, nisi forte conditio præfata quibusdam in casibus a jure exprimatur. Hac autem super re habenda ratio est locorum consuetudinis, uti ait Benedictus XIV: « Multum hac in re deferendum est locorum consuetudini.... Necesse utique non est ut episcopus novas constitutiones in synodo promulgaturus, totius cleri sententiam efflagitet; sed satis est, si sui capituli *consilium* exoptet, *etsi illud sequi non teneatur*; nisi ipsis constitutionibus aliquid decernatur de re, puta de ecclesia parochiali aliqui collegio aut monasterio perpetuo unienda, ad quam jura majoris partis capitularium exigunt consensum. Quinimmo ab ipsa obligatione petendi capituli consilium solutus erit episcopus, qui *per legitime præscriptam consuetudinem*, jus sibi acquisierit novas leges condendi et publicandi, *inconsulto capitulo* (1). Jam vero, fere ubique, multo ab hinc tempore, facultas episcopis est exercendi per se, et absque capitulorum interventu, munera ecclesiasticæ jurisdictionis, nec non condendi statuta et præscriptiones disciplinares; in Galliis autem non obligantur exquirere consensum canonicorum nisi cum de rebus capituli agatur. Equidem non posset episcopus, inconsulto capitulo, subrogare romanum ritum ritui peculiari, qui fuerit legitime approbatus a bulla S. Pii V: *Quod a nobis*; sed posset utique, non audito capitulo, illud omne expungere, quod, post hanc bullam, pro arbitrio inductum esset in suæ diœcesis liturgiam (2). Multo autem minus eget episcopus canonicorum voto ad tollendos abusos, qui in ipsum forte capitulum irrepserint.

108. Ad capitulum pertinet consulere diœcesis gubernationi. quoties vacat sedes episcopalis. Hoc jure capitula donavit ipsum

(1) De Synodo diœcesana, lib. VIII, cap. 1.

(2) Vide supra num. 85 hujus cap.

Tridentinum Concilium; ac simul officium imposuit, cui satisfacere pro viribus debent, canonibus ita inhærendo, ut vitent quidquid possit actus eorum sive nullos reddere sive etiam solum dubios. « Officiale seu vicarium, infra octo dies post mortem » episcopi, constituere, vel existentem confirmare omnino tenetur, qui saltem in jure canonico sit doctor, vel licentiatus, » vel alias, quantum fieri poterit, idoneus: si secus factum fuerit, ad metropolitanum deputatio hujusmodi devolvatur. Et si » ecclesia ipsa metropolitana fuerit, aut exempla, capitulumque, » ut præfertur, negligens fuerit, tunc antiquior episcopus ex suffraganeis in metropolitana, et propinquior episcopus in exemplata œconomum et vicarium idoneos possit constituere (1) ». Capitulum differre non debet ultra dies octo, incipiendo a cognitione certa mortis episcopi, aut a rata per Pontificem ejus depositione, ad eligendum œconomum et vicarium administratorem quem appellant *vicarium capitularem*, aut improprie *vicarium generalem capitularem*. Porro concilium non loquitur nisi de uno vicario, ac generatim nonnisi unus eligi potest; verumtamen cum in Galliis, propter latissimos diœcesum fines, archiepiscopi tribus utantur, episcopi duobus vicariis generalibus, qui a publico ærario stipendia ducunt, ideo capitula quoque plures ibi numero vicarios creare solent; ac ibi videntur capitula posse, integris legibus, huic mori parere. Sed enim, possent ne ibi capitula plures numero quam tres pro metropoli, plures quam duos pro episcopatu creare? Non videtur; nam qui admitteret posse capitulum majorem vicariorum capitularium numerum constituere, admitteret etiam posse ipsum, posthabitis legibus, se constituere diœcesis administratorem; quia, si quatuor, quinque, sex, septem vicarios capitulares posset eligere, cur non posset octo, novem, decem, idest omnia, quibus constat, membra? Notandum vero est, solos canonicos titulares posse huic electioni operam conferre: quæcumque emiseric hac super re decreta episcopus defunctus, neque veteres vicarii generales, neque archidiaconi munere fungens, nisi sit dignitas capitularis, neque parochus cathedralis, neque seminarii moderator, nisi forte ipsi sint canonici titulares, possunt in electionem vicariorum capitularium se immiscere.

109. Per electionem exercitium jurisdictionis transfertur a capitulo ad vicarium capitularem. « Ad eum, inquit Benedictus XIV, transfertur exercitium totius jurisdictionis episcopalis penes capitulum existentis (2) ». Quidquid auctoribus

(1) Sess. XXIV. *de Reform.* cap. 16.

(2) Bened. XIV. *de synod. diœces.*, lib. II, cap. 9.

Manuale Compendium Moralis Theologiæ, etc. Tom. II.

quibusdam videatur, nequit capitulum reservare sibi quemcumque administrationis actum, nec revocare potest vicarium capitularem, nisi de causa, quam satis gravem censuerit sacra congregatio nuncupata *episcoporum et regularium*, quemadmodum pluries declaravit hæc ipsa congregatio (1). Verum, si moriatur vicarius, vel postremus vicariorum capitularium, potest capitulum novos eligere, dummodo semper fiat absque ulla conditione aut restrictione (2). Non enim capitulo, benevero episcopo futuro debet vicarius capitularis rationem reddere administrationis suæ.

§ 7. De obligationibus Parochorum.

110. Parochi, eorum adjutores seu vicem gerentes, cæterique curam habentes animarum, gravibus obstringuntur obligationibus relate ad eos, qui illorum curæ fuerint commissi. De obligatione ministrandi sacramenta atque invisendi infirmos locuti jam sumus; item qualitates confessarii, quæ in omnibus ministerium pastoris exercentibus necessario requiruntur, jam recensitæ fuerunt. Jam insuper, in §§ vix propositis, virtutes ecclesiasticas disse-ruimus, quas potiori ratione quam simplices presbyteri præseferre debent parochi, hoc ipso quod positi sunt in ædificationem et in salutem populorum. Igitur, ne nimis recedamus a nostro instituto, pauca nunc tantum dicenda de obligatione qua parochus sua in parœcia tenetur residere, parœcianos instruere, bona illis exempla præbere, et non aliter quam bonus paterfamilias, tamquam filios corde diligere.

Parochi et eorum adjutores obligantur, jure quoque divino, sua in parœcia diligenter residere: illinc abesse, culpam constitueret plus minusve gravem tum contra charitatem tum contra justitiam. Igitur qui, nulla cogente necessitate, nullaque impetrata venia, procul moretur tempore notabili, non potest tuta conscientia frui redditibus sui beneficii, pro rata absentia. Idem enim prorsus est ac de episcopo, de canonico, aut de alio quovis ecclesiastico, cujus sive beneficium sive munus residentiam exposcit: res est a Tridentino Concilio declarata (3). Imo residentia necessitatis est adeo absolutæ, ut obliget etiam cum periculo vitæ, quoties ad bonum spirituale fidelium necessaria ea est, veluti tempore pestis aut obsidionis. Hisce porro in casibus, aut aliis similibus, strictior evadit obligatio residendi, eo quod magis necessaria sit præsentia pastoris, et magis necessaria fiunt ministerii auxilia. Nihil tunc esse po-

(1) Vide ipsum Bened. XIV. *Ibid.*; ite.n. Ferraris, *Bibliotheca canonica etc.*

(2) Concil. Trident., sess. XXIV. *de Reform.* cap. 16.

(3) Sess. XXIII. *de Reform.* cap. 1.

test, quod parochum a residentia eximat; debetque potius semetipsum immolare, quam gregem suum deserere: *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.*

111. Insuper residentia, cui adstringuntur, *personalis* esse debet, neque licet a parœcia recedere sub prætextu quod alteri cuilibet animarum cura fuerit demandata, qui suppleat, nisi facultas id faciendi a superiore data fuerit; superior vero iis tantummodo illam confert, quibus rationum momenta sat magni ponderis suffragantur, et quorum absentia nonnisi temporanea futura est. Debet præterea residentia esse *continuata*; ideoque non sufficit in parœcia esse diebus dominicis et festis de præcepto: oportet esse diebus moraliter omnibus, cum singulis diebus aliquid sit pro fidelibus præstandum, et singulis diebus necessarium evadere possit alicui ex fidelibus presbyteri ministerium. Item non sufficit noctem in parœcia agere et partem matutinæ lucis: qui, nulla ductus legitima causa, quotidie abscedit, vel fere quotidie, vel ter quaterque in hebdomada, mane abiens ut redeat vespere, tuta conscientia uti non potest; præter enim quam quod ægroti decedere absque sacramentis periclitantur, ipsemet tempus dissipat, officia sua recte implere nequit, populo scandalum præbet. Vita huiusmodi nimis abhorret a spiritu ecclesiastico, ab amore solitudinis, ab oratione et studio; quæ omnia, cum clericis omnibus, tum præsertim curam animarum habentibus necessaria prorsus sunt.

112. Non desunt tamen rationum momenta, quibus honestatur abscessio pastoris et parochi a loco residentia suæ; imo ea refert ipsum Tridentinum Concilium, nempe: *Charitas christiana, urgens necessitas, debita obedientia, et evidens Ecclesiæ vel Reipublicæ utilitas.* Ubi parochus causas huiusmodi in promptu habeat, impetrat a suo episcopo veniam abeundi, dummodo alterum præficiat approbatum presbyterum, qui sui vices gerat tum pro collatione sacramentorum, tum pro celebratione missæ, quando hæc obligatoria est. Relate ad peculiare casus adeo urgentes ut tempus non suppetat ad episcopum adeundum, parochi se gerere debent ad normam præscriptionum vel consuetudinum diœcesis.

113. Inter obligationes omnes, quæ parochis, coadjutoribus, et cæteris animarum cura fungentibus incumbunt, illa est omnium maxima, qua jubentur fideles sibi commissos erudire in officiis hominis christiani. Tenentur ideo instructionem habere inter missam conventualem, singulis diebus dominicis et festis præcepti. En verba Concilii Tridentini: « Archipresbyteri, plebani, « et quicumque parochiales vel alias curam animarum habentes « Ecclesias quocumque modo obtinent, per se, vel alios idoneos,

• si legitime impediti fuerint, *diebus saltem dominicis et festis solemnibus*, plebes sibi commissas pro sua et eorum capacitate pascant *salutaribus verbis*; *docendo* quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum *brevitate* et *facilitate* sermonis, vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari oporteat; ut pœnam æternam evadere, et cœlestem gloriam consequi valeant. Id vero si quis eorum præstare negligat, provida pastoralis episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis* (1). Eadem ratione concilia provincialia et diœcesum omnium statuta iterum atque iterum asserunt obligationem parochis vel vicem eorum gerentibus existentem habendi, vel, si impediuntur, curandi ut habeatur suis parœcianis instructio cunctis diebus saltem dominicis. Imo pœna indicitur suspensionis *ferendæ sententiæ* pluribus in diœcesibus, parochis illis, qui tribus successive dominicis negligant quaecumque pastorem instructionem præbere. Væ mihi, ajebat Apostolus, si non prædicavero Evangelium! id mihi ex officio, id ex necessitate imperatur: *Si evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit: væ enim mihi est, si non evangelizavero* (2). Væ igitur pastoribus, væ parochis qui negligunt prædicationem verbi Dei! ipsi rationem Deo reddent de malis, quæ ignorantiam populorum consequuntur.

114. Sed enim, non omnis qui prædicat officio satisfacit prædicationis: sunt enim, uti supra jam diximus, aliqui ex presbyteris, qui multum prædicant, minime vero instruunt; multa quidem loquuntur, nihil autem docent; multum quidem clamitant, sed non evangelizant. Oportet ergo instruere, docere: *Euntes docete*, Evangelium prædicando omnibus creaturis, optimatibus et parvulis, doctis et indoctis, divitibus et pauperibus præsertim, utpote iis, qui a reliquis hominibus quodammodo segregantur: *Prædicate Evangelium omni creaturæ* (3). Prædicandum, instandum sive favorabili, sive non favorabili tempestate, sed prædicandum verbum Dei et non verbum hominis: *Prædica verbum, instans opportune, importune*; arguendus, obsecrandus peccator, sed compatiendo semper et docendo: *Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina* (4). Prædicandus Jesus Christus, et hic crucifixus, non vero prædicando seipsum, sed prædicando quemadmodum prædicabant apostoli: *Non enim nosmetipsos præ-*

(1) Sess. V, de reform., cap. 2.

(2) I Corinth. IX, 16.

(3) Marc. XVI, 15.

(4) II Timoth. IV, 2.

dicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum (1). *Nos autem prædicamus Christum crucifixum* (2). *Et ego, scribebat Paulus ad Corinthios, cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi. Et sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis.... Quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes* (3). Hoc sane spiritu ducti prædicavere semper homines apostolici, homines Dei, veri pastores, qui greges suos salutaribus pascunt verbis, qui populorum capacitati se accommodant, neque aliud sibi proponunt, nisi ut Christus Jesus et cognoscatur, et ametur. « Plebes sibi commissas pro sua et eorum capacitate pascant salutaribus verbis ».

415. Utile sane est, ut parochus vel ipse habeat, vel habendos curet aliquoties in anno sermones sapienter elaboratos ac de rebus delectis. Verum, per sermones nondum satis fecerit ipse obligationi qua obstringitur fideles instruendi. Medium erudiendi absque dubio efficax non minus quam facile, quidquid postulet laboris et præparationis, illud est explicandi evangelium et exponendi doctrinam Ecclesiæ circa res dogmaticas et morales, et circa sacramenta. Equidem ratio instruendi cum profectu hæc est: 1.º ut legatur quolibet die dominico et festo evangelium diei, atque, absoluta lectione, proponatur fidelibus meditatio, reflexio, propositum practicum, facile retentu etiam maxime rudibus; 2.º ut exponatur deinde et explicetur, perspicue omnino et exacte, articulus aliquis, quæstio, seu caput symboli Apostolorum, vel Decalogi, vel Sacramentorum, vel aliquid quod referatur ad cultum divinum et ad Ecclesiæ cæremonias; 3.º ut servetur in hac expositione ordo et ipsamet litera catechismi diocesis, capta interdum occasione regrediendi ad præcipuas religionis veritates, quas christianus quisque debet fide explicite tenere, et ad præcipua moralis scientiæ capita, pro parœciæ circumstantiis ac necessitate; 4.º ut instructio absolvatur per verba adhortatoria, quæ sponte fluant e subjecto, de quo actum est. (4). Sed meminisse juvat, oportere brevitati studere, et perfecte

(1) II Cor. IV. 5.

(2) I Cor. I, 23.

(3) Ibid. II, 1, 4. 13.

(4) Ordo constitutus in Mediolanensi diocesi est ut intra missam parœcialem quolibet die dominico et festo habeatur concio, præcipue de lectione evangelica diei aut de solemnitate celebrata; a meridie vero habeatur explicatio catechismi. Hæc praxis omni diligentia sectanda est: attamen non negligent parochi novis nullis saltem aliis quoque diebus verba facere ad populum, exponendo facili

imbui de iis quæ dicenda sunt, ne fideles nimis fatigentur; *cum brevitate et facilitate sermonis*: verba sunt Concilii Tridentini. « Credite mihi, inquit S. Franciscus Salesius; loquor enim experientia doctus, eaque diuturna: quo plura dicetis, eo minora consequemini. Cum prolixus nimis sermo est, pars postrema in oblivionem pellitur a media, media a priori ». Familiaris instructio, de qua agitur, non ultra dimidiæ horæ spatium est protrahenda; imo aliquando pro circumstantiis, debet ad quindecim, aut etiam decem horæ minuta reduci. Cæteris paribus, præstat prolixitati brevis etiam nimia. « Minus populis noceret nimia brevis, quam nimia prolixitas », inquit rituale Turonense. Series instructionum, quam proponamus, nequaquam sit tractatus theologicus; ideoque excludendæ ab eis sunt omnimodæ disputationes quæstionesque, quæ, quamvis non in se, tamen relate ad simplices fideles in vacuum omnino reciderent. Hoc vero modo, non amplius quam duobus vel tribus ad summum annis totius absolvitur catholicæ doctrinæ explicatio.

116. Ac ne novam putes hanc methodum, possent a nobis afferri plurima concilia æque ac Ritualia et statuta plurium numero diocesium. Attamen sufficiat attulisse *Constitutiones synodales* Mauriennæ, conflatas anno 1829: « Ad ediscendam theologiam coguntur presbyteri, plurium spatio annorum, ad series tractatum studium intendere. Eadem plane ratione, ut instruantur fideles, necessarium est ipsis enucleare veritates omnes quas scire tenentur, per explicationes minutatim factas, vicissim consequentes ac simul colligatas, quæ eundem pariant in ipsis effectum, ac tractatum series. Unde præcipimus, ut, in omnibus diocesis nostræ parœciis, habeatur quolibet die dominico instructio, ad capacitatem universitatis fidelium accommodata, et servato ordine catechismi diocesani. Constans enim experientia docet, parœcias non esse bene instructas, nisi ubi hac ratione traditur doctrina christiana, atque econtra, ubi conciones tantummodo aut adhortationes habentur circa subjecta inter se distracta, plebs christiana mox delabitur in miserrimam ignorantiam ».

117. Concionatorem oportet esse accuratum ac præcisum, memorem in sua non esse facultate, neque ut addat, neque ut detrahat legi vel unum *iota*. En quid referat *Pastoralis instructio*.

et brevi sermone sive sacramentorum rationem, sive passionem Christi. sive divini ipsius Redemptoris vitam et exempla sanctorum. Quam uberes essent fructus et frequentibus ac familiaribus huiusmodi prædicationibus in populo christiano! Rituale Ambrosianum jubet ut occasione quoque administrandi sacramenta, verba de iis ad populum fiant.

quam episcopus Engolismensis ad suos parochos mittebat anno 1780: « Estote accurati in vestra morali. Ne confundatis consilia cum præceptis; illud quod certum est, cum eo quod pendet ab opinione; illud quod inviti experimur, cum eo quod a libero nostro arbitrio procedit. Curate magnopere, ut exceptiones subijiciatis propositionibus generalibus, quoties ipsæ id postulent; quod fere semper contingit. Innumeræ circumstantiæ possunt actum efficere sive laudabilem sive criminisum, peccatum minuere vel gravius reddere. Nihil non excogitatum prodite in rebus particularibus. Nolite in cathedra damnare quod in penitentia tribunali videretur posse permitti. Parcite hominum infirmitati, quando res postulent. Mementote verborum Christi: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*; et Apostoli ad Corinthios: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis*. Sancta lex est, pulchra et amabilis: falsa pietas reddit aliquando deformem et exosam ». Addit vero cardinalis Gousset: Estote prudentes ac moderatione utimini in loquendo de veritatibus æternis; atque, in omnibus admirantes Massillonii eloquentiam, cavete ab excessibus in quos incidit orator celeberrimus in sermone *de parvo electorum numero*, quique animas quasdam in desperationem conjicere possent (1).

118. Prudens parochus valde etiam cautus erit in clamando adversus vitia, sciens magis se profuturum prædicando virtutes oppositas, quam aperte in ea invehendo; cavebit insuper, ne, ex cathedra, quemvis, sive directe sive indirecte aliquo modo insectetur aut lædat; idcirco, quo minorem ejus parœcia fidelium numerum amplectitur, eo magis circumspecte se gerere debet in rebus particularibus. Nonnisi enim prudentia, lenitate ac patientia tolluntur abusus, ex sententia Benedicti XIV. Loquens summus Pontifex de ratione celebrandi dies dominicos in aliquibus Italiæ locis, uti et in Gallia atque alibi, ita suos sensus aperit: « Quia malum universale est, ac alte radices egit, opus est prudentia et maturitate, ne fructu careat medela, ac vulnus exasperet. *Quod possumus exigendum est, non quod optamus*. Admonitionibus proinde uti satius videtur quam minis; et si minæ quandoque intententur, servandum est exacte monitum sapientissi-

(1) Quod attinet ad parvum electorum numerum, consulendæ sunt *Institutiones ecclesiasticæ* Benedicti XIV, et *Dictionarium Theologiæ* (gallica lingua) compilatum a Bergier, editione Vesuntion.

« mum sancti Augustini, epist. XXII, ad Aurelium Carthagen-
 « sem episcopum, qui agens de auferenda conviviorum licentia
 « totam passim Africam fœde occupante, sub inani obtentu ho-
 « norandi festa martyrum, scripsit: *Non aspere quantum existi-*
 « *mo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur; magis*
 « *docendo quam jubendo; magis monendo quam minando; sic*
 « *enim agendum est cum multitudo; severitas autem exercenda*
 « *est in peccata paucorum. Et si quid minamur, cum dolore*
 « *fiat, de Scripturis comminando vindictam futurorum, ne nos*
 « *ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timea-*
 « *tur* (1) ». Quod sanctus Augustinus dicit, refertur præsertim
 ad abusum, qui invaluerat in celebratione festorum patronalium.

119. Parochus præterquam debet concionari die dominico, de-
 bet etiam catechismo parvulos imbuere; muneris imo episcopi
 est vigilare, ut parochi huic obligationi satisfaciant: « Episcopi,
 « inquit Concilium Tridentinum, *saltem dominicis et aliis festi-*
 « *vis diebus, pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et*
 « *obedientiam erga Deum et parentes diligenter ab iis, ad quos*
 « *spectabit, doceri curabunt; et, si opus sit, etiam per censu-*
 « *ras ecclesiasticas compellent* (2) ». Semper et ubique concilia
 urgere consueverunt necessitatem religiosæ parvulorum instru-
 ctionis, et statuta omnium diœcesum synodalia præseferunt hæc
 super re decreta, a quibus delectere nequeunt parochi, quin co-
 ram Deo culpabiles fiant. Equidem Deus adest ministerio pre-
 sbyteri, qui pueros docet atque ad virtutis exercitium efformat,
 dum animis eorum pietatem tum christianam tum filialem in-
 fundere conatur et obedientiam tum Deo tum parentibus debi-
 tam, *obedientiam erga Deum et parentes*. Patres itidem et ma-
 tres diligunt parochum, qui de eorum liberis curam gerit.

120. Alterum parochorum officium, quod illis æque ac epi-
 scopis commune est, postulat ut bonum exemplum præbeant in
 omnibus: *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum,*
in doctrina, in integritate (3). *Exemplum esto fidelium, in ver-*
bo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate (4). Equi-
 dem presbyter, cujus vivendi ratio esset scandalo plena, vel ta-
 lis in opinione haberetur, uti gravissimum e cœlo flagellum fo-
 ret habendus: qui vero, non proprie et vere scandala præbet.
 sed neque bonis exemplis ædificat, inutilis ad minus evadit:

(1) Constit. *Paternæ charitatis*.

(2) Sess. XXIV, *de reform.*, cap. 4.

(3) Tit. II, 7.

(4) I Timoth. XII.

inc arbori comparandus, qui neque bonos dat fructus neque malos; quique proinde evellendus est atque in ignem mittendus. Presbyter econtra, qui exemplo præluceat pietatis, suavitatis, humilitatis, patientiæ, modestiæ, charitatis, parvæ de rebus suis sollicitudinis, charitatis in pauperes; qui re et exemplo prædicat diem hujus mundi, otii fugam ac voluptatum, obedientiam, curam de proximi fama, injuriarum tolerantiam; qui in omnibus se prodit tamquam Jesu Christi ministrum, tamquam hominem dei; bonus, uno verbo, parochus, oh! quam pretiosus pro populo thesaurus! transibit utique, sed benefaciendo; et nomen jus, dum in veneratione apud parœciam erit, erit pro eodem tempore futuris generationibus benedictio.

121. Denique, parochus debet oves suas ea dilectione prosequi, qua pater filios prosequi solet; debet eas diligere pro Deo et propter Deum, non autem pro seipso neque respectu quovis humano; debet eas diligere, nihili habitis pœnis, laboribus, tribulationibus, malis ingratorum sensibus, omnibusque adversis, quæ a parœciæ regimine degustanda sibi obvenierint. *Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris; licet plus vos diligens, minus diligar* (1). Omnes debet æque diligere, sine personarum acceptatione, parvos et magnos, divites et pauperes, flendo cum flentibus, gaudendo cum gaudentibus, compatiendo infirmitatibus spiritualibus et temporalibus debiliis, omnibus denique omnia factus, non tam ut corda omnium sibi lucretur, quam ut ea lucretur Christo. Bonus parochus, ille semper qui vere diligit fideles sibi commissos, si dolores et molestias et contradictiones nanciscatur, hæc utique aperiet episcopoque, qui tanta consilia et salutaria monita suppeditare valent: eorum de sua sorte minime conqueretur; beatum imo se reputans quod possit pati propter justitiam, benefaciet iis qui se odierunt, benedicet maledicentibus sibi, et orabit pro iis qui se persequuntur aut calumniantur. Absit ut quis eum audiat male loquentem sive de sua parœcia generaliter, sive peculiariter de iis, diversus quos aliquid habeat dolendum, sive etiam de suis inimicis: quod si de his alius sibi loquatur, eos conabitur excusare, omnia de illis proferens quæ scit bona, quemadmodum pater filios excusat. Charitas boni presbyteri potens est, et plus quam vis potens; occidere aliquis eum poterit, vincere nemo: *Sacerdos occidi potest, non vinci*, inquit S. Cyprianus.

122. Parochus, uti jam diximus, debet parœcianos suos di-

(1) II Corinth. XII, 15.

ligere propter Deum, non autem propter se ipsum: quo posito, non dubitabit, amoveri de jure possit necne, ab illis secedere, suumque animi affectum libenter devovere, si fiat, ut episcopus, causa boni melioris, ad alteram parœciam eum appellet. Ceterum, nihil de suo arbitrio gerit episcopus, qui probe noverit mentem ac statuta Ecclesiæ, et succursalis presbyter (*sussidiario, coadjutore, vicario*) parochus inserviens, qui *probus* simul, et *doctus* et *prudens* sit, evadit immobilis *de facto*: porro episcopus absque necessitate eum non amovet invitum a parœcia, in qua bonum operatur. Neque enim sufficit accusatum aliquem fuisse, ut culpabilis ab episcopo judicetur; neque calumniis fiet, ut obtineatur ab eo curatoris animarum permutatio. Cæterum novit episcopus compati infirmitatibus necessitatibusque suorum, diœcesanorum, ideoque suorum etiam cooperatorum: *Non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris*; ipse suam non exercet auctoritatem, nisi quando id omnino requiratur ad salutem animarum, ad præcurrendum scandalo, vel ad tuendum aliquem presbyterum ac sacerdotium.

Cum parochus aut vicarius nequit amplius, judicio episcopi, muneribus suis satisfacere, tenetur in conscientia, vel se parœcia abdicare, vel substitutum acceptare, vel saltem, dummodo opportunum id ducat episcopus, auxilium sibi comparare illorum inter collegas suos, qui possint et valeant in ejus parœciam curam impendere (1).

(1) Concil. Trid., sess. IV, *de reform.*, cap. 2; — sess. XXI, *de reform.*, cap. 6.

CAPUT ULTIMUM.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

1. Rursus tractationem de hoc postremo inter novæ legis sacramenta exordiamur verbis Catechismi Romani, quibus doctrinæ de eodem momentum et dignitas demonstratur. « Quoniam pa-
 « storibus beata et perfecta christiani populi vita proposita esse
 « debet, iis quidem maxime optandum esset, quod Apostolus se
 « cupere ad Corinthios scribebat his verbis: *Volo enim omnes*
 « *vos esse sicut meipsum*; nimirum ut omnes continentia vir-
 « tutem sectarentur: nihil enim beatius in hac vita fidelibus po-
 « test contingere, quam ut animus, nulla mundi cura distractus,
 « sedataque et restincta omni carnis libidine, in uno pietatis stu-
 « dio, et cœlestium rerum cogitatione conquiescat. Sed quoniam,
 « ut idem Apostolus testatur, unusquisque proprium donum ha-
 « bet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic; et matrimonium
 « magnis et divinis bonis ornatum est, ita ut inter alia catholicæ
 « Ecclesiæ sacramenta vere et proprie numeretur; ac Dominus
 « nuptiarum celebritatem præsentia sua honestarit: satis apparet,
 « ejus doctrinam tradendam esse; cum præsertim liceat animadver-
 « tere, tum sanctum Paulum, tum Apostolorum principem, quæ
 « non solum ad dignitatem, sed etiam ad officia matrimonii
 « pertinebant, pluribus locis accurate scripta reliquisse. Divino
 « enim Spiritu afflatti optime intelligebant, quanta et quam multa
 « commoda ad christianam societatem pervenire possent, si fi-
 « deles matrimonii sanctitatem cognitam haberent, et inviolatam
 « servarent; contra vero, ea ignorata vel neglecta, plurimas
 « maximasque calamitates et detrimenta in Ecclesiam impor-
 « tari (1) ».

2. Valde amplam autem esse oportet hujusmodi tractationem. Siquidem primo matrimonium spectari debet in semetipso et tamquam contractus et tamquam sacramentum, sub quo altero respectu gravissimæ quæstiones solvendæ sunt tam circa ejus materiam et formam quam circa ministrum, nec non edisserendum de ejusdem effectibus et subjecto. Matrimonio communiter sponsalia præcedunt, quæ de futuro matrimonio obligationem inducunt, ergo et de sponsalibus necessario tractatio haberi debet. Ex jure ecclesiastico et civili matrimonii celebrationi præcedere debent proclamationes; ergo de his quoque sermonem facere oportet. Matrimoniorum libertas pluribus circumstantiis coarctatur; ergo quarto loco agendum de omnibus matrimonii impedimentis.

(1) De Matrimonii sacramento, num. 1.

Cum autem non omnia impedimenta, quæ ex ipsa contrahentium voluntate non pendeant, ita absoluta sint ut legitima dispensatione auferri non possint, etiam quæ eorum dispensationem respiciunt sufficienter proponenda sunt. Immo et quia interdum matrimonia propter aliquod impedimentum invalide contracta, sublato eodem, revalidari possunt, ideo et de matrimoniorum revalidatione verba facienda. Denique cum gravissimæ matrimonium consequantur obligationes, quibus tamen licet aliquando partialiter se subducere per separationem, tum in quonam consistent matrimonii obligationes, et quænam separationis a thoro et mensa licitæ dari possint causæ conspiciendum erit.

ARTICULUS I.

Prænotiones generales de matrimonio, sive tamquam contractu, sive tamquam sacramento.

3. Matrimonium ita dictum est a *matre*, tum quia mulier ad hoc nubit ut *mater* fiat, tum quia prima infantis educatio naturaliter matri incumbit. Dicitur etiam *conjugium*, quia virum simul et mulierem jungit quasi sub uno iugo. Vocatur denique *nuptiæ*, quod puella desponsata velamine obnubitur in signum pudoris, atque etiam ut significet obedientiam et subjectionem quam mulier debet viro. Matrimonium et tamquam aliqualis contractus species et tamquam sacramentum consideratur.

§ 1. *De notione et institutione matrimonii tamquam contractus.*

4. Abstractione facta a sacramento matrimonium est « viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas, indivisa duam vitæ consuetudinem retinens ». Hæc unio conjugalis oritur ex actu, e contractu aut pactione qua vir et mulier se se invicem vinculo obstringunt, quod dissolvi nequit (duobus exceptis casibus de quibus infra), nisi morte alterius e contrahentibus. Hinc patet in obligatione quam invicem contrahunt qui matrimonio consociantur, in vinculo nempe, quod illos jungit, ita consistere matrimonii essentiam, ut vere possit esse, ac omnes ad suam validitatem requisitas condiciones habere, quin sit consummatum. Non enim « defloratio virginis facit conjugium, sed pactio conjugalis ». Matrimonium nequit existere nisi inter personas aptas ad illud contrahendum, *inter legitimas personas*; hinc debet esse conforme tum legibus divinis sive naturalibus sive positivis; tum legibus Ecclesiæ, cui supremus legislator sanctitatem matrimonii et hominum salutem commendavit; tum etiam legibus locorum relate ad ea quæ respiciunt effectus temporales et civiles, persolutionem conventionum matri-

monialium, et bonorum communione. « Matrimonium, ait
 • divus Thomas, in quantum est officium naturæ statuitur jure
 • naturali; in quantum est officium communitalis statuitur jure
 • civili; in quantum est sacramentum statuitur jure divino (1) ».

5. Matrimonium est sanctum quia Deum habet auctorem. Legimus in *Genesi* quod Deus creavit hominem masculum et foeminam, benedixit illis et ait: *Crescite et multiplicamini* (2). Et alibi: *Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi*. Et postea sacra historia refert quod, cum non inveniretur Adæ adjutor similis ejus, *Immisit Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset tulit unam de costis ejus, et ædificavit costam quam tulerat in mulierem, et adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam: Hoc nunc os de ossibus meis et caro de carne mea; hæc vocabitur virago quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ et erunt duo in carne una* (3).

Verba tamen *crescite et multiplicamini* hoc non important ut omnibus imponatur matrimonii obligatio, sed tantum designant simpliciter quemnam habeat finem matrimonii institutio. Nec solum in actuali statu generis humani jam satis aucti nemo tenetur ad matrimonium, sed sacræ litteræ virginitatem nobis ostendunt tamquam statum sanctiorem ac perfectiorem matrimonio, quod consonat traditioni omnium temporum, ac Ecclesiæ declarationibus: « Si quis dixerit, statum conjugalem anteponendum esse statui virginitalis, vel cælibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate vel cælibatu quam jungi matrimonio: anathema sit (4) ».

6. Rationum momenta quæ determinare debent ad matrimonium, qui ad hunc statum vocantur hæc sunt: primum nempe instinctus naturalis, qui fert hominem et mulierem ad se jungendos spe fore ut sibi ipsis subveniant et vicissim auxilientur ad ferendum libenter incommoda vitæ, infirmitates, et labores senectutis. Altera ratio est procreatio sobolis, non tam ut quis bonorum et divitiarum suarum habeat hæredes, quam ut fideles famulos offerat Deo: atque hic vere est finis quo Deus ab initio matrimonium instituit. Hinc peccant qui quoquomodo sibi prolis conceptionem vel nativitatem impediunt; homicidæ sunt, ut habet catechismus Concilii Tridentini (5): « Hæc homicidarum
 • impia conspiratio existimanda est » . Tertia demum ratio, quæ

(1) In 4 sententiarum, distinct. 34, quæst. 1, art. 1.

(2) *Genes.* I, 28.

(3) *Ibid.*, II, 21, 22, 23, 24.

(4) Concil. Trident., sess. XXIV, can. 10.

(5) *De Matrimonii sacram.*, n. 13.

tantum post lapsum primi hominis obtinere cœpit, hæc est, ut conjugati matrimonio utantur tamquam remedio ad compescendam concupiscentiam. Ait Apostolus unumquemque debere cum sua uxore convivere, et unamquamque mulierem cum viro suo ut fornicationem devitent. *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat.... nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus ut vacetis orationi: et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam* (1). His rationibus regi deberent qui matrimonium contrahere optant sancte et pie, ut decet sanctos. Quærant igitur fideles in matrimonio contrahendo virtutem ac morum congruentiam potius quam divitias, ortus nobilitatem ac pulchritudinem: virtutis enim hoc proprium, ut sponso felices reddat. Non tamen culpandi sunt qui in matrimonio ineundo præcipue divitias, natalium splendorem, ac formæ venustatem respiciunt; quia hæc conjugii sanctitati non opponuntur. Ita non legimus in scripturis Jacobum fuisse culpatum eo quod causa pulchritudinis Liæ Rachelem prætulit.

§ 2. De notione et institutione sacramenti matrimonii.

7. Sacramentum matrimonii est sacramentum, quod sanctificat unionem viri et mulieris, eisdemque confert gratiam necessariam ad seipsos in suo statu sanctificandos. Finis matrimonii, ut conjunctionis naturalis, est generis humani propagatio: sed ad sacramenti dignitatem evectum fuit, ut infantes ex eo nati educarentur in vera religione ad obsequium Dei et Jesu Christi salvatoris nostri. Sanctam hanc conjunctionem viri et mulieris voluit ipse Jesus Christus esse tamquam symbolum illius unionis intimæ et mysterio plenæ, quæ existit inter eum et Ecclesiam, et tamquam signum sensibile infiniti amoris quo ipse nos diligit. Et revera e vinculis illis, quæ homines mutuo consociant et inter se intime jungunt, nullum est arctius quam matrimonium, in quo vir et mulier diligunt se vivissima et fortissima dilectione. En quare Scriptura passim nobis unionem Christi cum Ecclesia sub imagine nuptiarum et conjugii refert. Hebræi etiam, atque ipsi gentiles matrimonio aliquid divini inesse tenebant, ita ut conjugalem unionem semper a contractibus ordinariis, et simpliciter civilibus distinxerint. Non tamen fuit sacramentum proprie dictum, nisi postquam Jesus Christus illud quæ tale instituit.

8. Matrimonium autem in lege evangelica verum esse sacramen-

(1) I Cor. xth. VII, 2.

tum est dogma, quod semper tenuit Ecclesia, quodque ab homine catholico in dubium vocari nequit. Ita divus Paulus scribit ad Ephesios: *Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam; quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo et Ecclesia* (1). Hæc autem verba *Sacramentum hoc magnum est*, evidenter referuntur ad matrimonium, in hoc sensu quod unio viri et mulieris, cujus auctor est Deus, est sacramentum, scilicet signum sacrum illius sanctissimæ unionis, quæ Dominum nostrum devincit Ecclesiæ suæ. Hunc esse verum sensum textus Apostoli evincunt veteres patres, qui eundem sunt interpretati; etiam Eugenius IV papa (2), et patres Concilii Trident. (3) illum in hoc sensu intellexerunt (4). Est ergo de fide matrimonium esse verum sacramentum a Jesu Christo institutum; sive, propter exuberantiam gratiæ novæ legi adnexæ, Dominum nostrum ad dignitatem sacramenti evexisse matrimonium in sanctificationem sponsorum, qui per sanctitatem debent esse imagines Jesu Christi et ejus Ecclesiæ: « Si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie
 • unum ex septem legis evangelicæ sacramentis a Christo Domino
 • institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque
 • gratiam conferre: anathema sit (5) ».

§ 3. De materia et forma sacramenti matrimonii.

9. Quod in matrimonio dari non possit sacramentum absque contractu; quod contractus sit basis ac fundamentum sacramenti, contractus tamen qui sit legitimus aut saltem validus; quod sacramentum contractui irriti inniti non possit, quia contractus irritus non est contractus, nemo est qui neget. Omnes etiam generaliter tenent contractum esse materiam sacramenti actualiter, sive sacramenti materiam adesse in contractu. Nonnullorum opinio, qui materiam sacramentalem dicunt esse in impositione manuum sacerdotis, est opinio singularis, quæ nullum habet

(1) Ephes. V, 28, 29, 30, 31 et 32.

(2) Decret. ad Armenas.

(3) Sess. XXIV, doctrina de sacram. Matrim.

(4) Catech. Concil. Trid., de Matrimonii sacramenta, n. 19.

(5) Concil. Trid., sess. XXIV, can. 1.

fundamentum, ac etiam generali et constanti Ecclesiæ praxi ad-versatur. Quando tamen ad hoc veniunt theologi ut decernant qua ratione contractus sit materia sacramenti, minime congruunt inter se: alii distinguentes contractum a sacramento, tenent contractum ut materiam, benedictionem vero sacerdotis ut formam sacramentalem; alii autem longe plures benedictionem nuptialem judicantes cæremoniam necessariam *necessitate præcepti et non sacramenti*, existimant in contractu seu actu, quo vir et mulier nubunt, includi una simul et materiam et formam sacramenti, licet tamen non uno rem explanent modo. Isti materiam reputant in traditione potestatis, quam partes vicissim alii tradunt; formam vero in ejusdem potestatis acceptatione, quam ipsæ sibi mutuo profitentur. Illi e contra materiam simul et formam dicunt adesse in verbis vel signis, quibus contrahentes consensum ad matrimonium exprimunt. Hæc verba vel signa, in quantum exprimunt traditionem potestatis, quam partes sibi mutuo præbent, materiam constituunt; in quantum autem acceptationem designant, formam sacramentalem constituunt.

10. Hanc controversiam scholarum discussionibus permittit Ecclesia, nec suam adhuc protulit sententiam. Quod autem ipsa non judicaverit, turbari minime debent fideles, eo quod omne matrimonium, si juxta normas, quas præscribit Ecclesia, contrahatur, habet quod constituit sacramentum; materiam nempe, formam, ac ministrum qui eas applicat, licet definiri nequeat ubinam quæque ex his tribus præcise consistat. Scire sufficiat, sacramentum certo semper esse quoties duæ personæ aptæ ad contrahendum matrimonium se tradunt vicissim et acceptant in sponso, duobus præsentibus testibus simul et proprio paroco, qui eorum matrimonium Ecclesiæ benedictione ratum faciat. Erravit ergo De la Luzerne cum dixit *benedictionem nuptialem essentialem esse ad matrimonii validitatem* (1), eo quod etiam qui eam tamquam necessariam ad validitatem *sacramenti* putant, nullo tamen modo ad validitatem *contractus* naturalis et canonici necessariam credunt.

11. Partium contrahentium consensus est essentialis ad matrimonium. Consensus iste debet esse interior, verus et non fictitius, exterior sive manifestatus, mutuus et utrinque liber. Juxta sententiam præbiliores non contrahit, qui licet extrinsecus consentiat, nullam habet intentionem se revera obligandi. Permitti tamen non debet ut qui serio contrahere simulaverit,

(1) *Instructions sur le rituel de Langres*, ch. IX, art. 1.

defectum sui consensus objicere possit ad revocandam obligationem: secus sanctissimæ etiam obligationes illusoriæ evaderent. Hinc qui ad matrimonium suum simulatum dedit consensum, nequit a conjuge separari; sed debet cum eo vivere renovato tamen statim consensu: quod agere potest sine ulla formalitate, absque præsentia parochi, immo sine ulla conjugem commonendi obligatione. Ita declaravit papa s. Pius V.

12. Consensus ad validitatem matrimonii necessarius non solum debet esse sincerus, sed utrimque manifestatus. Contractus esse non potest sine reciproca conventionem et acceptione, quod fieri nequit actibus voluntatis simpliciter interioribus. Prudentis est exigere ut hic consensus modo positivo manifestetur. In casu, quo altera partium sacerdoti interroganti si consentiat alteram in matrimonium ducere, minime responderet, silentium hoc admittere non deberet tamquam consensus, nec inde matrimonium benedici. Sed absolute necessarium non est ut hic consensus verbis exprimatur. Muti qui naturam et obligationes matrimonii satis agnoscunt, ad illud contrahendum sunt apti, licet consensum suum non nisi signis exprimere valeant. « Surdi et muti, ait pontifex Innocentius III, possunt contrahere matrimonium per consensum mutuum sine verbis (1) ». Mutis exceptis, omnes qui matrimonium contrahere volunt, consensum verbis significare debent; hæc est constans et universalis Ecclesiæ praxis.

Insuper exigendum est ut consensus sit absolutus. Consensus cum conditione, sive ea sit de *præsenti* sive de *præterito*, sin minus invalidum et nullum, semper tamen illicitum facit matrimonium. Parochi proinde recusare debent suo ministerio interesse matrimoniis, quibus partes conditionate tantum consentire velint.

§ 4. De effectibus sacramenti matrimonii.

13. Sacramentum matrimonii gratiam conferre sponsis, qui ei obicem non ponunt, ex fide tenendum (2). Sacramentum hoc, quod *vivorum* appellatur, institutum fuit non ad produciendam *primam* gratiam sanctificantem, quæ peccatorem justificat, sed *secundam* quæ justum amplius justum facit; neque fit nisi per *accidens* quod aliquando etiam *primam* conferat gratiam, et culpam mortalem remittat (3). Gratia sanctificanti adjungitur gra-

(1) Cap. *Tuo fraternitati*, de sponsalibus et matrimonio.

(2) Conc. Trid., sess. XXIV, can. 1.

(3) Vide num. 23 de Sacram. in gen.

tia sacramentalis, quæ confert sponsis virtutem necessariam, quæ digne suas explere valeant obligationes, et libenter matrimonii onera portare. Jesus Christus, ait Concilium Tridentinum, institutor sacramentorum, sua passione nobis promeruit gratiam ad perficiendum amorem naturalem sponzorum, ad firmandam indissolubilem unionem quæ est inter eos, et ad illos sanctificandos ut facilius sui status obligationes compleant. « Gratiam vero, quæ
 « naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfectior, sua nobis passione promeruit (1) ». Effectus hinc gratiæ, quam sacramentum matrimonii producit, hic est, ut mutus amor sponzorum stabiliatur ac perficiatur, iidemque a quacumque aliena dilectione et illicitis voluptatibus avertantur, ut sit *honorabile* connubium in omnibus, et thorus immaculatus (2).

Satis probabile est, gratiam sacramentalem reviviscere per penitentiam in iis, qui indispositi ad sacramentum matrimonii accedentes, ejusdem impedierunt effectum. Si res non ita se haberet, valde sæpe sacramentum sine effectu maneret, quia perdurante duorum conjugum vita iterari nequit.

§ 5. De ministro sacramenti matrimonii.

14. Certum est in primis, ad matrimonii validitatem requiri præsentiam parochi et partium contrahentium omnibus iis locis, in quibus viget Concilii Tridentini decretum de matrimoniis clandestinis. Certum deinde etiam est, semper Ecclesiam benedixisse fidelium matrimonia, et debere parochos in hac benedictione ea formula uti, quæ consuetudini suæ diœcesis respondet, uti præscribit prædictum postremum generale concilium. At hæc benedictio nuptialis necessaria ne est necessitate sacramenti? Essentiale ne est ministerium sacerdotis ut sponsis gratia sacramentalis conferatur? Theologi minime de his conveniunt inter se. Alii post Melchiorem Canum, sacerdotem ministrum esse sacramenti matrimonii contendunt; alii e contra, quorum certe opinio communior est et probabilior, nullum in matrimonio sacramentalem ritum agnoscunt præterquam exteriorem illum ac sensibilem actum,

(1) Sess. XXIV, Doctrina de Sacr. Matrim.

(2) Hebr. c. XIII, v. 4.

quo partes contrahentes se vicissim tradunt in sponso. Juxta horum sententiam Dominus noster instituit matrimonii sacramentum, elevando simpliciter ad dignitatem sacramenti legitimam conjunctionem viri et mulieris, scilicet conferendo huic conjunctioni peculiarem gratiam quam antea non habebat, gratiam quæ naturalem sponsoꝝ amorem, et ipsos sponsoꝝ sanctificat. Animadvertendum est etiam, pontificem Eugenium IV et Tridentinum Concilium loquendo de matrimonio christianorum, ita sacramentum et contractum identica facere, ut nullum aliud sacramenti elementum, nullum alium ministrum nobis proponant, quam contractum ipsum et partes contrahentes. Et revera Eugenio IV exponenti Armenis latinæ Ecclesiæ doctrinam circa materiam, formam et ministrum cujusque sacramenti, satis fuit dixisse septimum esse Sacramentum matrimonii, cujus causa efficiens est mutuus partium consensus expressus plerumque per verba de præsentia. « Septimum est sacramentum matrimonii, quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, secundum Apostolum dicentem: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo et Ecclesia. Causa efficiens matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de præsentia expressus ».

15. Quamquam Tridentinum Concilium velit præsentiam parochi aut alterius sacerdotis sive ab illo sive ab ordinario delegati, tamquam absolute necessariam ad matrimonii validitatem, nihil tamen in suo decreto, ne benedictio quidem ipsa quam præscribit, indicat illud sacerdotem respexisse tamquam sacramenti ministrum. Si hæc verba sacerdotis: *Ego vos in matrimonium conjungo*, ad essentiam sacramenti pertinerent, eadem semper fuissent in universa Ecclesia latina. At Concilium Tridentinum ita ait: « Parochus viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto *vel* dicat: Ego vos in matrimonium conjungo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; *vel* aliis utatur verbis, juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum (1) ».

Quocumque tamen modo se res habeat, parochi in praxi accurate sequi debent rituales suæ diocesis præscriptiones circa preces, benedictionem et cæremonias, quæ ad celebrationem matrimonii referuntur (2).

(1) Sess. XXIV, de Reform. Matrimonii. cap. 4.

(2) Tam vetus Codex Civilis Austr. §§ 69 et 75, quam recentior lex pro matrimoniis catholicorum post Concordatum emissa requirunt duorum testium et parochi alterutrius sponsi præsentiam ad matrimonii validitatem. E decreto

Sed de his iterum atque fusius sermo aptiori loco recurret ubi *de impedimento clandestinitatis*.

16. Jure autem improbat emin. Gousset præscriptum *articulorum organicorum* in Gallia, quo prohibentur religionis ministri nuptialem benedictionem iis impertiri qui valida testimonia non proferant de matrimonio jam contracto coram civili officiali (*matrimonio civile*).

§ 6. *De subjecto sacramenti matrimonii.*

17. Cum baptismus necessarius sit ad cætera suscipienda sacramenta, baptizatus ergo sit oportet qui matrimonii sacramentum suscipere intendat. Hebræorum et gentilium matrimonium validum est ut contractus, non tamen ut sacramentum. Neque probabile quidem est, fidelem qui infideli conjungitur, facta a pontifice facultate, sacramentum recipere, quia non simplex unio viri, neque sola unio fœminæ, sed proprie unio viri et mulieris signum est unionis Jesus Christi cum Ecclesia sua, quod proinde gratiam conferre potest. Cur autem infidelium matrimonia non renoventur neque benedictione donentur, quando ipsi veram fidem amplectuntur, ratio hæc est juxta nonnullos, quod matrimonium eorum sacramentum sit virtute baptismi qui ipsis ministratur; sive juxta alios, quod illud amplius non sit materia apta sacramenti; sive tandem quod benedictio nuptialis suspicionem facile infidelibus ingereret quod eorum matrimonia habeantur tamquam nulla, id quod a vera religione eosdem abalienaret. Ultima hæc ratio minus nobis probatur, eo quod non facile admittendum nobis videatur, velle Ecclesiam conjuges illos absque iis omnibus auxiliis derelinquere, quæ tantopere necessaria sunt ad difficilia christiani conjugii officia adimplenda: prior autem ratio valde potior et probabilior nobis videtur.

Hæreticos tamen et schismaticos, qui in matrimonio contrahendo Ecclesiæ regulas sequuntur, si nuptialem benedictionem a parocho catholico recipiant, tenent omnes, et valide contra-

autem senatus Veronensis, 14 martii 1820, constitutum est non sufficere, si alter e sponsis catholicus sit, alter acatholicus, nuptialem benedictionem ministri acatholici, sed ad ipsam matrimonii validitatem celebrandum esse coram parocho catholico. Id statuit etiam § codicis 77.

Codex quoque civilis Sard. admittit ut necessariam parochi præsentiam ad matrimonii validitatem, dum omnes ipse revereri declarat Ecclesiæ catholicæ leges circa matrimonii celebrationem.

Quæ autem a legibus civilibus sanciantur de matrimonii catholicorum valore, intelligenda semper sunt de valore tantum coram societate civili ad civiles effectus gignendos.

here et vere sacramentum recipere. Immo etiam qui inter eos sacramentum matrimonii negant, dummodo in contrahendo intentionem saltem implicitam id christiane faciendi habeant, quin etiam ministerio sacerdotis utantur, sacramentum probabilissime recipiant. Quidquid vero sit, Ecclesia minime exigit ut hæretici ac schismatici, qui postquam valide matrimonium contraxerint, ad unitatem redeunt, suum consensum renouent coram sacerdote et nuptialem accipiant benedictionem.

18. Ad matrimonii validitatem necessarium non est ut partes ipsæmet coram paroco adsint qui eorum consensum recipere debet; contrahi nempe potest etiam per procuratorem. At hujusmodi matrimonio, ut sit validum, plures intercedant conditiones oportet. Ac primum requiritur ut procurator non tantum generale mandatum habeat ad matrimonium contrahendum, sed peculiare ad contrahendum cum determinata persona; 2.º ut ipse procurator mandatum exequatur, nisi et alium deputare ei fuerit concessum; 3.º ut mandatum ante celebrationem matrimonii revocatum non sit; 4.º ut procurator præcise sui mandati clausulas impleat. Matrimonium per procuratorem cum validum sit ut contractus, ita etiam valde probabiliter valet qua sacramentum. Cum tamen hæc ratio contrahendi minime adhiberi soleat in nostris regionibus (uti neque in Galliis) nisi in principum conjugis, ideo parochus nisi prius proprium episcopum consuluerit, caveat ne consensum partium sive per procuratorem sive per litteras acceptet.

Quocumque tamen modo quis contrahat, matrimonium validum non est, nisi partes impedimento aliquo dirimenti non devinciantur, ac omnes adimpleant cæremonias quas Ecclesia sub pœna nullitatis præscribit. Pro actus vero licitudine debent contrahentes se legibus etiam canonicis, quibus celebratio matrimonii regitur, accommodare.

19. Ut quis digne et cum fructu sacramentum matrimonii recipiat, in statu gratiæ sit oportet. Qui cum conscientia gravis culpæ ad illud accederet, sacrilegium patraret, et se cœlestibus subsidiis privaret, quæ sponsis tanloperè necessaria sunt. Debet ergo antequam contrahat ad sacramentum pœnitentiæ accedere, aut saltem in se excitare contritionem perfectam (1); at ipsam peccatorum confessionem præmittat oportet, si sacra communione ante matrimonium refici exoptet. Sed quare ad confessio-

(1) Vide superius tractatione *de Sacramentis in genere*, quæ edisserimus de dispositionibus in subjecto necessariis ad sacramenta efficaciter suscipienda.

nem non sunt obligandi qui ad matrimonium se disponunt, ii saltem qui gravi culpa laborarent? Tenemus non esse obligandos, quia Ecclesia eosdem non obligat, sed tantum hortatur. En verba Tridentini Concilii: « Sancta synodus conjuges « hortatur, ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii consummationem sua peccata diligenter confiteantur, « et ad sanctissimum eucharistiæ sacramentum pie accedant ». Cum tamen facilius sit confessione reconciliari Deo, quam contritione perfecta, curabunt parochi sponsis suadere ut pœnitentiæ sacramentum recipiant, quin immo id exigant etiam ab eis, in quantum prudentiæ erit, illis in diœcesibus ubi viget consuetudo nuptialem benedictionem impertiendi iis tantum qui fuerint confessi. Partes tamen non tenentur adire pro confessione proprium parochum; sufficit ut illi schedulam peractæ confessionis ostendant, quam nullus sacerdos tradet nisi iis qui reapse coram se peccata confessi sint.

20. Diximus *in quantum prudentiæ erit*; nam si una pars sacramentum pœnitentiæ recepit, potest ei dari nuptialis benedictio, quamvis altera id non fecerit, maxime si timendum sit, hanc velle potius matrimonio civili contentam esse, ubi vigeat, quam huic se obligationi subijcere. Id enim fit in favorem illius sponsi, qui officium suum adimplere studet. Verumtamen tam in hujusmodi casu, quam in casu etiam quo neutra pars confiteri velit peccata, parochus instructiones sequatur proprii episcopi, qui certo ei potest facultatem concedere nuptiis benedicendi præsertim vel ad præveniendum vel ad compescendum scandalum matrimonii tantum civilis, iis in regionibus ubi introductus fuerit legalis iste christianorum concubinatus. Ita etiam ordinarii declarationibus adhærebit quoad ea quæ spectant ad matrimonium catholici cum hæretico, ad matrimonium illorum qui nondum primam communionem sumpserunt, vel qui prima religionis rudimenta ignorant; tum etiam ad matrimonium comitorum et illorum qui civiliter tantum copulati sunt, vel dissolute vivunt sub eodem tecto quin separari possint. Neque mirum est nostris his diebus episcopos indulgentiores esse quam lapsis temporibus, quibus, cum civiles leges legibus canonicis convenirent, eæ conjunctiones irregulares ac obscenæ, quæ debiles scandalo, Ecclesiam vero et bonos fideles dolore afficiunt, facile dissolvebantur (1).

(1) Rituale Mediolanense hæc habet de sponzorum dispositionibus: « Aget (parochus) omni cohortatione cum sponis, ut ad matrimonii celebrationem accedant prius, quam peccata diligenter confessi, Sacram Communionem sumpserint; saltemque triduo ante matrimonii consummationem, omnino autem, et je-

21. Circa pœnitentium absolutionem, qui proxime ad matrimonii celebrationem disponuntur, confessarius easdem regulas, quæ ceteros pœnitentes respiciunt, sequi debet, hac tamen differentia ut indulgentior sit relate ad ea quæ pertinent ad probationes, cum iis sponsis, qui vel in habitudine criminosa, vel in proxima occasione versantur, si hæc vel consuetudo vel occasio per matrimonium cessare debeat. • Cum homo, ait De-la-Luzerne, • in consuetudine criminosa, vel proxima peccandi occasione • versatur, a qua sperandum est quod recedat per matrimonium, confessarius remittere debet a solita severitate, et præbere absolutionem, quam aliter recusasset, si saltem appareat • eundem hanc consuetudinem vel occasionem delestari (1) •. Quod si eum absolvendum non judicat, quia nullum in eo videt contritionis signum, satis erit si dicat sibi displicere quod eidem absolutionem concedere non possit, admonens ne eucharistiam sumat, ac præterea, cum status gratiæ ad sacramentum matrimonii digne suscipiendum requiratur, ne ad benedictionem nuptialem accipiendam accedat, priusquam contritionem perfectam in se excitaverit: cujus contritionis motiva eidem confessarius proponere curabit. Cum juxta sententiam certe probabiliorum ac satis firmam, quam superius exposuimus, sufficiat, ut qui velit sacramentum vivorum suscipere, de peccatis suis doleat, aut dolere prudenter credat, præterquam si agatur de suscipienda Eucharistia; tum imprudens et periculosum esset asserere eum non posse sine sacrilegio matrimonii sacramentum suscipere, nisi absolutionem peccatorum retulerit.

ARTICULUS II.

De sponsalibus.

22. *Sponsalia* sunt conventio qua vir et mulier vicissim spondent se tradituros et accepturos in matrimonium. *Sponsalia futurarum sunt nuptiarum promissa* (2). Dupliciter distinguuntur sponsalia: alia ecclesiastica, quæ fiunt in faciem Ecclesiæ et cum sacerdotis benedictione; alia non ecclesiastica, quæ sunt simplicia promissa, quæ partes sibi faciunt, absque ulla religiosa cæremonia.

junio, et aliis piis præparationibus ad hujusmodi Sacramentum pura mente accedant ».

(1) *Instructions sur le Rituel de Langres*, ch. 9, art. 2.

(2) *Decret. causa XXX*, quæst. 5, cap. 5.

Sponsalia ecclesiastica non ubique vigent: inconvenientia quæ ex iisdem non raro proveniunt in causa fuerunt, cur plures dioceses eadem rejecerint. Parochi absque ordinarii beneplacito ea restituere nequeunt, quemadmodum non possunt ea propria auctoritate abrogare iis locis, in quibus adhuc celebrantur (4).

§ 1. *De conditionibus requisitis ad sponsalium validitatem.*

23. Sponsalia sunt conventio; hinc necessario omnes conditiones habere debent, quæ ad validitatem contractuum absolute requiruntur. Sunt *promissa* matrimonii; hinc ut judicetur si vere adsit promissum, necesse est ut perspicue appareat ex verbis ac modo quo se exprimit, intentionem se obligandi habere eum qui promittit, ita ut ille cui promittitur prudenter illis possit acquiescere tamquam obligationi sibi factæ: alioquin non esset nisi sermo simplex, sive *propositum*, quod nullam strictam obligationem parit. Promissio matrimonii, ut ceteræ conventiones, debet esse *sincera*; nam ficta promissio inanis est, nec per se obligare potest. Verumtamen, illi qui visus est serio consentire, non licet probare suum promissum fuisse fictum, et verba sua jocum: tenetur hinc etiam in foro conscientiæ absolute solvere quod promisit, tamquam si sincere promiserit. Hæc promissa debent etiam esse *externa*, idest verbis aut signis æquivalentibus manifestata, ac *mutua*, idest vicissim facta et utrimque acceptata. quia promissio non acceptata minime obligat, et habetur quasi non facta.

24. Necessarium insuper est, ut partes contrahentes liberæ sint et ad contrahendum idoneæ. Sponsalia filiorum-familias debent fieri cum cognitione et consensu parentum; secus natura sua essent conditionata, nec obligarent nisi in quantum parentes eorum executioni consensum daturi essent. Desponsati tamen nequeunt a promisso recedere antequam certo sciant patrem, vel matrem, vel eos qui in eorum loco sunt, minime consentire. Jam conjugati nullo modo promittere possunt etiam personis liberis, se post mortem conjugis sui cum iis nubere velle, quia hæc promissiones immorales sunt, et omnibus legibus contrariæ. Relate ad idoneitatem, quæcumque promissio matrimonii ex parte

(4) In rituali Mediolanensi nulla existit benedictionis formula pro sponsalibus, neque in rubricis de Matrimonii Sacramento ulla fit mentio de sponsalibus ecclesiasticis.

illius qui rationis usum non habet, vel impotensest impotentia absoluta, nulla prorsus est. Leges canonicæ ad validitatem sponsalium septem annorum ætatem requirunt. Parochi tamen et confessorii intra hos limites non consistent; sed modis omnibus sibi possibilibus studebunt juvenes, qui nondum ætatem ad matrimonium idoneam habent, non solum a quacumque promissione, sed a quavis etiam matrimonii cogitatione divertere. Tandem cum sponsalia contractus sint magni momenti, ex utraque parte consensum plene voluntarium ac perfecte liberum requirunt. Error quicumque circa causam determinantem, quæcumque vis, aut timor injustus et sat gravis, qui personam rationabilem respectu ejus ætatis, sexus, conditionis cogat, sponsalia irritat.

25. Dum partes matrimonium sibi promittunt, tempus etiam ad illud contrahendum præfinire solent; interdum autem non nisi statutis quibusdam conditionibus pollicentur. Quando tempus ita sit præfinitum, sive breve sit sive diuturnum, hoc importat, quod antequam expiraverit, sponsalium executionem altera pars exigere nequeat: hoc tamen non impedit quominus sponsalia eodem momento quo contrahuntur valida sint, ac statim effectus producant, qui ex iis derivantur. In sponsalibus vero conditionatis obligatio suspenditur donec compleatur conditio, ita ut si conditio desit, irritentur et sponsalia; at quousque suspensa perdurat, partes nemini alteri spondere possint. Conditiones sponsalium debent esse moraliter possibiles et honestæ. Quæcumque conditio immoralis nulla est et irritat conventionem. Hinc censendum non est teneri solvere promissum, qui mulieri pollicitus sit matrimonium si consenserit ad mœcandum cum eo; hac tamen facta exceptione, quod si crimine patrato *sponsa inde conceperit*, teneatur corruptor eam ducere in matrimonium non vi suæ promissionis, sed ut scandalum præveniat, infantis sortem tutam faciat, ac peccatum quo se inquinavit, quantum possit reparet; quæ obligatio moralis non cessat nisi in casu, quo matrimonium non convenienter initum infelix futurum timeatur.

§ 2. De obligatione e sponsalibus procedente.

26. Sponsalia sive solemnia sive privata, sive ecclesiastica sive non, sive publica sive secreta, obligant in foro conscientiæ sub pœna mortalis peccati. Non idem vero est de promissione matrimonii, ac de matrimonio ipso: Concilium Tridentinum invalida declarans *matrimonia clandestina*, invalida non dixit sponsalia etiam sine

testibus ac sine ministerio sacerdotis inita. Si partes simul convenerint de tempore quo matrimonium celebrent, debent, moraliter dicendo, solvere promissum tempore præfinito; si autem tempus non statuerint, tunc tenentur obligationem implere cum primum ab alia parte postulatur, dummodo tamen illi cui fit postulatio, nulla differendæ promissi solutionis rationabilis suppetat causa. At quid erit confessario agendum cum eo, qui fidem servare recusat ideo quod voluntatem mutaverit? Eundem hortari debet ut contractæ obligationi satisfaciat, et postquam per aliquod tempus probaverit, si nequeat ad explendum promissum movere, judicat etiam cl. Gousset cogi ad id non debere, ne matrimonium, quod absque propensione initur, infelix evadat: exigat tamen a pœnitente, ut alteram partem, si reclamaverit, faciat indemnem (1).

27. Contrahentes sponsalia nequeunt pœnam statuere in eam partem, quæ alteram ducere postmodum recusaverit. Hæ conventiones prohibentur a jurē canonico, utpote quæ plenæ et integræ libertati, qua matrimonia contrahi debent, opponuntur. Fieri enim posset, ut alter sponсорum alterum duceret in matrimonium animo invito, ne statutæ subjiciatur pœnæ, aut ne auri summam, de qua convenerunt, rependeret (2). Quare hæ conventiones tamquam nullæ habendæ sunt, saltem relate ad eam partem quæ aliquam habet causam non servandi promissum. Relate vero ad illam, quæ fidem sine ulla legitima causa violaverit, opinantur doctores plures, inter quos d. Alphonsus de Liguori, eam conventionibus pœnalibus sponsalibus appositis vinculari, ita ut injuste frangens promissum in foro conscientiæ pretium stipulatum solvere teneatur (3). Cum tamen opinio contraria magis faveat libertati, quæ requiritur ad matrimonium, etiam emin. Gousset eam amplectitur tamquam præferendam, hoc sensu nempe, ut ille qui infidelis est promisso, compellendus non sit ut pactum solvat pretium, sed exhortandus potius ut de illo cum alia parte conveniat, absque tamen ullo præjudicio illius, relate ad id, quod jam aliter ei debet titulo compensationis damnorum. Quoad arrham vel dona nuptiarum, quæ sponsus, ut moris est, sponsæ largitur, ista ea reddere non tenetur si culpa sponsi dissolvitur promissum. At si nulla est culpa ex parte sponsi, immo vero si matrimonium non celebratur culpa sponsæ, hæc illa resti-

(1) Bouvier, *Tract. de matrim.*, ecc.

(2) *Decretal.*, lib. IV, tit. 2, cap. 29.

(3) *Theol. mor.*, lib. VI, n. 853.

tuere omnino tenetur, nec sine injustitia ea delinere posset. Item cum unus vel alius sponsorum moritur ante matrimonium, superstiti qui donavit, arrha restitui debet.

§ 3. *De sponsalium dissolutione.*

28. Sponsalia licet valida legitime dissolvi possunt. Nam qui sibi proponunt matrimonium simul contrahere, intentionem habent se obligandi cum hac conditione, quod nullum ipsis superveniat impedimentum servandi fidem, quam dederunt. Ideo plures existunt causæ, quæ desponsatos ab obligatione solvendi promissum liberos faciunt, quas modo recensemus.

1.º Igitur sponsalia dissolvuntur libero partium consensu si istæ ætatem pubertatis attigerint, quia utrique possunt juri renunciare quod sibi mutuo fecerunt. 2.º Impuberes qui sibi dederunt matrimonii promissa, recedere ab iis possunt statim ac pubertatis ætatem attigerint. Hæc indulgentia visa fuit necessaria ut incautis sponsonibus factis ab inexpertis adolescentulis consuleretur; a jure tamen prohibentur quominus promissum retractent quamdiu impuberes sunt. 3.º Cum alter sponsorum religionem ingreditur, alter a promisso liber fit, et potest nubere aut se obligare cum alia persona, etiam ante quam pars jam sibi desponsata solemnia vota fuerit professæ; hæc autem libera non fit nisi per professionem, vel sacrorum ordinum receptionem. 4.º Si altera pars matrimonium contraxerit cum persona ab illa diversa cui promisit, lethaliter peccat; cum tamen matrimonium sit validum, amplius nequit vivente conjuge suo matrimonium celebrare cum ea cui spoponderat. Aliter dicendum si tantum fecerit novum promissum in favorem alterius personæ; hæc posterior promissio per se nulla erit, quia emitte non poterat in præjudicium prioris. 5.º Si contractis sponsalibus aliquod superveniat impedimentum, sive dirimens sive impediens hoc sit, promissio sane amplius impleri nequit. Distinguendum tamen inter impedimentum perpetuum et absolutum, quod nulla potest dispensatione sustolli, et impedimentum quod per dispensationem aufertur: in primo casu sponsalia dirimuntur; in secundo, si impedimentum ex culpa alicujus partis provenit, pars innocens libera fit, nec amplius devincitur promisso; pars vero culpabilis, si innocens id exigit, juxta sententiam probabiliorum, curare debet ut impedimentum tollatur, ipsamet suis expensis procurando dispensationem, quam necessariam fecit. Hinc, exempli gratia, si

post factam jam promissionem, sponsus commercium illicitum cum suæ sponsæ consanguinea in gradu prohibito habuerit, ortum exinde est impedimentum affinitatis, et tunc sponsa cum eo contrahere amplius non tenetur. Quod si tamen hæc matrimonium contrahere velit, adhuc sponsus sua promissione obligatur, quia æquitati contrarium est quod reus possit a suo crimine utilitatem derivare. 6.º Dilatio irrationabilis executionis promissi ex una parte citra tempus præscriptum, alteram liberam facit, ut a data sponsione recedere possit. Item si desponsatus insciente sponsa patriam reliquerit, vel jamdudum absit, quin ei de se notitias dederit, ipsa potest cum alio matrimonium contrahere. 7.º Si unus ex sponsis cum alia persona peccatum fornicationis patrauerit, pars innocens a sua obligatione solvitur, pars vero culpabilis ex sua culpa fidem revocandi jus non acquirit. Quod si utraque pars eadem infidelitate inquinetur, nec una nec altera promissi solutionem recusare potest; quamvis enim, ceteris paribus, sponsæ error majori infamia notetur quam error sponsi, neutri parti alteri exprobrandi jus adesset.

29. Tandem quæcumque notabilis mutatio, quæ acciderit aut in corpore, aut in facultatibus animæ, aut in moribus, aut in fortunæ bonis alterius sponsi sufficit ad resiliendum a promissis matrimonii. Nemo se obligat, aut se obligare intendit nisi hæc posita conditione, quod nulla postmodum fiat notabilis mutatio in statu illius cui promissio facta fuit. Ac primum, quod spectat ad *corpus*, si post sponsalia una pars morbo contagioso afficiatur, vel infirmitate gravi ac diuturna, ut esset hydropsis, epilepsia, paralysis; aut si oculum, vel brachium, vel aliud membrum amittat, hæc certe mutatio sponsalia dirimere potest. Idem dicito de quacumque deformitate notabili, aut saltem tali, qua pars quæ eam subiit alteri placere amplius non possit. A sua obligatione quis etiam solvitur, non modo propter graves infirmitates, quæ illi supervenerunt cui nubere promisit, sed etiam propter eas, quas ipse patitur, si hæc sunt in causa quare ipse non amplius possit matrimonii munera implere, ac onera portare.

30. Relate ad mutationem in *animæ facultatibus*, quando aliquis sponsorum amens fit, vel ita infirmitate aut adversa fortuna sit exacerbatus, ut omnes durius habeat; vel quando inter partes insuperabilis antipathia exorta sit, quæ eorum conjugio perpetuam discordiam minitetur, tunc evidenter sponsalia possunt dissolvi. Idem est de quacumque notabili mutatione in *moribus* aut in fama unius vel alterius sponsi. Si alter nempe illorum bonam amiserit existimationem, si aliquod patrauerit crimen, vel

si hæresim fuerit amplexus, alter certe ab omni obligatione erga eum fit liber. Quæcumque tandem considerabilis mutatio in *bonis fortunæ* sufficit ad solvendum matrimonii promissum. Ita exempli gratia, cum alter sponsorum, quorum fortuna antea erat æquabiliter conveniens, casu fortuito vel omnia, vel partem bonorum notabilem amittit, generatim admittitur alterum ab obligatione dissolvi. Atque hæc sententia eo certior fit, si partes de dote convenerint, quæ amplius non existat. Idem vero erit ne sentiendum in casu contrario, in casu nempe, quo post sponsalia fortunæ bona unius sponsi fiant longe majora quam antea? Theologi minime conveniunt inter se; plurimi vero sentiunt hunc pariter a sua obligatione recedere posse (1). Hæc opinio etiam emin. Gousset probabilior videtur, quam contraria. Quod enim a contrahendis sponsalibus retinuisset, id solvendæ obligationis sufficiens est causa. Verisimile enim est, quod si hic sponsus illud prævidisset quod postmodum accidit, noluisset se obligare cum ea cujus fortunæ amplius cum suis non convenirent; at recedens a promissione teneri potest aliquid parti rependere titulo compensationis.

31. Si supradicti defectus sive *corporis*, sive *spiritus*, sive *morum*, sive *fortunarum* jam ante sponsalia existentes dissimulati fuerint, pars quæ ignoraverit jus habet, statim ac ad eorum cognitionem venerit, fidem frangendi, quam per errorem sponponderit.

Desponsatus, vel quicumque aliquam personam in matrimonium petit, debet in foro conscientiæ suos omnes, cujuscumque generis sint, defectus ei manifestare, quorum notitia iudicio viri prudentis sufficeret ad rescindenda sponsalia, vel matrimonium impediendum. Non tenetur tamen eas culpas abditas, ac defectus occultos aperire, qui nullum alii parti damnum inferre, nec satisfactionem officiorum matrimonii impedire, nec in casu, quo in lucem prodirent, sponsorum unionem perturbare possent (2). Nihilominus nihil dicere vel agere debet, quod partem cujus interest in errorem inducat; et quando interrogatur ab ipsa aut ab ejus parentibus, juxta veritatem respondere tenetur.

32. Quando sponsalia in ecclesia non fuerint celebrata, rescissionem a foro ecclesiastico invocare necessarium non est, maxime quod periculosum foret desponsatum cogere ad contrahendum matrimonium a quo repugnat. Relate ad compensationem, quam pars teneatur rependere quæ fidem injuste abruperit, de-

(1) S. Alphons., *Theol. mor.*, lib. VI, n. 876, etc.

(2) *Ibid.*, n. 865.

- factas denuntiationes matrimonium non contrahatur, denuntiationes repetantur, nisi aliter episcopo videatur (1) •.

36. Publicatio fieri debet post evangelium missæ parœcialis. Si plures sint missæ parœciales in ecclesia, parochus matrimonia proclamare ad libitum infra unam vel alteram poterit, melius tamen erit eam cui plures intersint eligere. Publicatio quæ fieret intra missam privatam, scilicet inter missam non parœcialem, nulla esset. Ita non possunt proclamationes fieri in vespers, quæcumque tunc adsit fidelium frequentia. Si tamen cunctis dispositis ad matrimonium, cæremonia absque gravibus incommodis differri nequeat, parochus qui per oblivionem ultimam omisit publicationem inter missam, eam poterit etiam in vespers facere; et si tantum post vespers meminerit se eam omisisse, ad celebrationem matrimonii poterit procedere rationabiliter dispensationem præsumens, quam episcopus in talibus circumstantiis numquam negabit (2). Ubi tamen publicationes legibus etiam civilibus requirantur, consultum non esset ita agere, quia civiles officiales facile parochum in angustias conjicere possent.

Denuntiationes denique proclamari debent in parœciali partium contrahentium ecclesia, in ecclesia nempe illius parœciæ, in qua partes suum habent domicilium, ita ut si in duabus parœciis diversis degunt, in singulis publicationes fieri debeant. Matrimonium eorum, qui morantur in territorio *ecclesiæ adnexæ* vel *sacelli vicariæ* (ubi habentur istæ quasi-parœciæ), in quibus regulariter officia parœcialia implentur, ibidem debent publicari, atque id sufficit, nisi episcopus publicationes fieri exigit etiam in ecclesia matrice.

Domicilium autem in jure canonico habere quis dicitur ubi propriam retinet stabilem residentiam.

37. Tridentinum Concilium nihil statuit relate ad eos qui suum domicilium commutaverunt (3). Minores vero, scilicet qui nondum vigesimum quintum annum ætatis attigerint, pariter censendi sunt ibi habere proprium domicilium ubi habitant de jure, scilicet apud propriam familiam, vel apud tutores,

(1) Lex matrimonialis austriaca, ut jam § 75 cod. civ. austr., validitatem proclamationum ad sex menses admittit.

(2) Bouvier, *Tract. de matrim.*, cap. 3, art. 2.

(3) Juxta cod. civ. austr., § 72, qui major est, domicilium acquirit, relate ad matrimonium, mansione sex hebdomadarum in parœcia qua postremo moratur. Hoc domicilium acquisito, sufficit ut in ejus loci, quo hic et nunc moratur, parœcia proclamationes fiant. At si hoc domicilium quis nondum sit adeptus mansione sex hebdomadarum, tunc matrimonium ejus debet publicari et in parœcia, qua nunc versatur, et in ea in qua antea domicilium habebat.

si ab iisdem proprie separati non sunt, licet temporanee ab iis longe commorentur, causa ex. gr. studiorum, vel famulatus, etc.; sed possunt etiam censi uti habitantes loco alio si *ordinario* ab iis sejuncti fuere, ut aliquem locum veluti *proprium* inhabitarent.

37. Potest ne parochus jus civile tantum sequi relate ad ea quæ respiciunt domicilium ubi publicationes matrimonii fieri debent? Minime sane; sed juri quoque canonico obsequi debet, et ideo debet obsequi etiam regulis suæ diocesis, et præscriptionibus episcopi, cujus tantum de hisce rebus statuere proprium est. Itidem consulendus episcopus quoties difficultates diocesanis regulis non prævisæ exoriantur, id quod persæpe accidit in matrimoniis opificum, famulorum, militum, transfugarum ac vagorum. Hæc vero sit regula generalis: Cum agitur de matrimonio militum, exterorum, aut eorum qui nullum stabile habent domicilium, tum prudens est res, immo prudentissima, publicationes proclamari et in parœcia in qua tunc degunt, et etiam in ea unde venerunt; aut saltem paracho hujus postremæ parœciæ scribere ut quantum fieri potest certa habeatur cognitio quod nullo matrimonii vinculo jam obstringantur. Si tamen de militis, qui ad domum suam redeat, matrimonio agitur, necessarium non est illud publicari in parœcia ubi erat præsidio, antequam cohortem relinqueret, tum quia fidelibus illic notus esse non possit, tum quia matrimonium contrahere, quamdiu miles esset, inscia familia minime potuisset.

Pro militibus, quibus, adhuc perdurantibus stipendiis, venia indulgetur a militari auctoritate ut nuptias contrahant, extant plerumque peculiæ leges civiles, quibus proclamationes fieri jubentur a castrensibus cappellanis locorum ubi degunt. Tamen etiam in sui domicilii parœcia, juxta præcepta Ecclesiæ, proclamationes fieri debent.

Formula qua debent promulgationes publicari invenitur in quocumque rituali. Eamdem parochi accurate sequantur, curantes eam alta et intelligibili voce perlegere, ut omnes fideles rite illam audiant.

38. Quando publicationes in diversis parœciis proclamari necessarium fuit, parochus, ad quem pertinet, ne benedictionem nuptialem impertiatur antequam certo sciat quod publicationes nullam excitaverint matrimonio contradictionem. Epistolam hinc sive testimonium scriptum parochi vel vicarii, qui matrimonii sponsiones publicavit, ad se mitti curabit. Hoc testimonium plerumque non remittitur antequam integra dies ab ultîma publi-

catione effluxerit; ut fidelibus tempus suppetat expendendi si aliquod dignoscant, quod revelent, impedimentum. Si parochus scriptum illius qui testimonium emisit probe cognoscit, vel prudenter credit partium, quæ illud ferunt, probitati acquiescendum, ad celebrationem matrimonii sine alia formalitate procedere poterit; secus curabit exigere ut testimonium ab ordinario confirmetur. Officialis civilis confirmatio minime sufficit.

§ 2. *De dispensatione a proclamationibus matrimonii.*

39. A matrimonii proclamationibus haberi potest dispensatio, cujus concessionem Tridentinum Concilium prudentiæ episcoporum remisit. Hæc facultas communicatur vicariis generalibus et etiam, sede vacante, vicariis capitularibus; at parochi nullo modo possunt, vi sui tituli, ab aliqua publicatione dispensare. Quæritur, quando partes sint e diversis diœcesibus, an sit necessarium ab utroque episcopo unius vel plurium promulgationum dispensationem postulare? Quæstio hæc est inter canonistas disceptata. Sunt qui tenent necessariam hanc duplicem petitionem ex eo quia, ut ajunt, episcopus nequeat nisi suos diœcesanos dispensare. Alii e contra contendunt sufficere dispensationem episcopi, in cujus diœcesi matrimonium celebrari debet, dicentes episcopum, qui suum diœcesanum a quadam formalitate matrimonii dispensat, ex hoc aliam etiam partem ab eadem formalitate dispensare. Prior opinio generalius obtinet in Gallia, non tamen alibi. Quidquid sit, si altera partium, vel utraque ab aliquo tempore moratur in una diœcesi, licet nondum domicilium unius anni acquisierit, poterit certe episcopus easdem dispensare a publicationibus, quæ fieri deberent in diœcesibus, ubi antea morabantur (1).

40. Episcopi sine causa dispensationem concedere non debent: at ceteris paribus validiores requiruntur rationes ad duarum publicationum, quam unius dispensationem obtinendam, et proportionaliter etiam magis validæ ad obtinendam dispensationem trium, quam duarum. Hinc parochus nullam implorare debet dispensationem quin in petitione omnes, quantumvis debiles sint, exponat rationes eorum, qui eam expostulant: sapientiæ episcopi erit judicare si sufficiant. Publicationes dispensantur:

(1) Juxta cod. civ. austr. oportet servare civile præscriptum de sex hebdomadis relate ad domicilium: cod. civ. § 72. Verum pro dispensatione sufficit semper si detur ab episcopo loci ubi sponsi postremo versantur.

quando injusta oppositio sit pertimescenda; quando utraque pars vel una iter aggredi debeat, quod nequeat sine detrimento differri; quando timendum, ne intervallo publicationum difficultas exoriat, quæ matrimonium, quod aliunde sit bene compositum, vel debeat familias partium contrahentium conciliare, fieri impediat; quando denique impendeat tempus quo nuptiæ prohibentur, nec possit matrimonium sine periculo retardari. Ab omnibus etiam publicationibus dispensantur ii qui tantum civiliter conjuncti sunt, ubi matrimonium civile viget, ut facilius excitentur ad contrahendum coram Ecclesia. Dummodo enim sciatur nullum eorum matrimonio obstare canonicum impedimentum, omnes quæ sint possibiles viæ tentandæ sunt ut revocentur ad Deum. Plurimæ etiam aliæ sunt causæ dispensationis, quæ episcoporum judicio ac prudentiæ remittuntur.

Cum episcopus a publicatione dispensavit, debet parochus fideles de hoc monere, atque in publicando matrimonio innuere primam esse vel secundam et ultimam publicationem. Opportunum etiam erit quot dies supersint ad celebrationem matrimonii denunciare, quæ consuetudo jam apud quasdam diöceses viget. Attamen prudentia opus erit si agatur de ea inducenda, ubi nondum viget. Non enim semper arridebit sponsis si publice prodatur qua die eorum matrimonium celebrandum sit (1).

§ 3. De obligatione revelandi matrimonii impedimenta.

41. Ecclesia præcipiendo matrimoniorum publicationes, certe fecit fidelibus obligationem revelandi impedimenta quæ agnoscunt, sive dirimentia ea sint, sive impedientia. Fatentur autem omnes hanc obligationem esse gravem, præsertim si agatur de impedimenti dirimentibus, et ea devinciri non tantum fideles paröciæ in qua fiunt publicationes, sed omnes etiam eos, quibus notum est impedimentum existere ad matrimonium quod proclamatur. Immo juxta sententiam ab omnibus fere receptam, quilibet tenetur revelare impedimenta secreta etiam quando ipse tantum ea agnoscat, nec probare possit. Testimonium unius, licet ad irritandum matrimonium minime sufficiat, potest tamen sat grave esse ut ejusdem celebrationem suspendat.

41. Quomodocumque tamen stricta sit obligatio revelandi

(1) Juxta cod. civ. austr. et novam legem matrimonialem dispensatio a publicationibus petenda est a civilibus quoque auctoritatibus. Consulatur hæc ipsa nova lex.

impedimenta alicujus matrimonii, plures sunt causæ quæ ab hac revelatione faciendâ dispensant; immo sunt casus, in quibus ad eam nemo tenetur. Profecto, 1.º Ignorantia, quando nempe quis nesciat factum sibi aliquod notum constituere impedimentum ad matrimonium, excusat a peccato si non revelat. Hæc ignorantia communissima est; populus enim non est canonista. 2.º Dispensatur quis a revelando impedimento, quando sciat, vel credat partes jam obtinuisse ejusdem dispensationem. 3.º Debet quis declarare tantum impedimenta quæ scit. Hinc non tenetur revelare ea quæ ipse audivit ex incertis rumoribus, vel e relatione personarum quarum verba fide parum sint digna. Neque tenentur fideles examinare si isti rumores aliquod habeant fundamentum vel non; et parochus obligatur ex officio notitiam sibi quantum fieri potest certam acquirere quod nullum adsit impedimentum ad matrimonium fidelium suæ parœciæ. 4.º Qui ratione status tenentur ad secretum de aliquo impedimento, ut medici, chirurgi, obstetrices, advocati, illud revelare non debent. In horum numero accensendos illos etiam credimus, qui tamquam amici consulti fuerunt. De secreto confessionis ne verbum quidem facimus, quia, uli edictum jam fuit, inviolabile omnino est. Confessarius qui impedimentum sacramentali confessione agnoscit, nil scit, ac debet ita se gerere ac si absolute nihil sciret. 5.º A revelatione impedimenti dispensatur qui illud revelando se ipsum infamia nolet. Qui peccatum patravit, a quo impedimentum venerit, vel hujus peccati participem se fecit, suam turpitudinem revelare non tenetur. 6.º Ilidem qui revelando impedimentum prudenter timet, ne sibi partium contrahentium vindictam pariat, vel gravibus incommodis se exponat, non tenetur revelare. Potest tamen facile hoc detrimentum prævenire, si quod scit parochus fidenter dicat, cum hoc cum in nullum periculum adducat.

43. Declaratio impedimenti fieri debet parochus qui promulgationes fecit. Conveniens tamen et charitatis regulæ conforme erit, quando sine discrimine fieri possit, partes ipsas statim admonere. Si partes de impedimento admonitæ, nuptias nihilominus celebrare volunt, tunc parochus adeundus erit, qui rebus mature perpensis, episcopum consulat, si revelatio sibi facta quæ examinetur digna sit (1). Æquum porro non esset quemquam primo prodeuntem admitti, cujus verbo matrimonium sine causa irritari debeat vel retardari. In dubiis episcopi declaratio erit po-

(1) Forma publice proclamandi matrimonia pro diœcesi mediolanensi jubet ut impedimenta parochus proclamanti denuncientur: hæc igitur norma sequenda est in hac diœcesi.

stulanda, qui potest a quovis dubio canonico impedimento dispensare. At quid agendum parochi in casu de quo agitur, si illi tempus non sit episcopum adeundi? Ponatur quod partes minime velint matrimonium differre: tunc ex Gousseti sententia parochus poterit eorum votis satisfacere, consensum recipere, ac ipsis benedictionem nuptialem impertiri, quia dubio parochi nequeunt partes jure acquisito frustrari.

44. Quando parentes, quorum consensus requiritur ad matrimonium, ita opponuntur, ut civiles publicationes, ubi fiant, suspendere faciant, debet etiam parochus publicationes suspendere quæ fiunt in ecclesia, sive quod non debet assistere matrimonio filiorum-familias absque consensu parentum vel illorum quorum potestati subjiciuntur, sive quod leges civiles, iis forte in locis, ex. gr. in Gallia, non sinunt, benedictionem nuptialem ipsis concedere, antequam partes ante civilem ministrum contraxerint. Hac tamen formalitate impleta, si aliunde parentes actum civilem infirmare parati minime videantur, tunc parochus ad celebrationem matrimonii procedere potest. Neque poterit cohiberi querelis alicujus creditoris vel illius qui de infidelitate alterius partis contrahentis conqueratur, eo quod, ut superius monuimus, nemo absolute cogi potest, ad exequendum promissum matrimonii jam antea factum in favorem alterius, etiam quando promissionem hanc sit comitatum vel subsequutum peccatum fornicationis, atque e criminoso commercio infans sit natus (1), cum in casu nostro per actum civilem jam indissolubiliter coram civili societate devinctus sit.

ARTICULUS VI.

De matrimonii impedimentis.

45. Denominatione impedimenti matrimonii appellatur obstaculum quod opponitur ad hoc ne quis nubat: est autem defectus conditionis requisitæ ad licitudinem, vel ad validitatem matrimonii. Duplicis speciei recensentur impedimenta: alia nempe sunt *dirimentia*, quæ matrimonium nullum faciunt; alia, quæ dicuntur simpliciter *prohibentia*, quæque licet non invalidum, matrimonium tamen illicitum reddunt. Agendo de impedimentis, oportet primum inquirere quisnam habeat facultatem statuendi tam im-

(1) Vide jam dicta hoc ipso capite; ubi egimus *de obligatione et sponsalibus derivante*.

pedimenta simpliciter prohibentia, quam dirimentia; secundo vero quænam sint et quomodo intelligenda singula utriusque generis impedimenta.

§ 1. *De facultate statuendi matrimonii impedimenta.*

46. Cum matrimonium sit contractus non communis sed divinitus institutus, nequit contractibus mere naturalibus ac civilibus similis haberi. Matrimonium ad dignitatem sacramenti proprie dicti per Jesum Christum evectum fuit: subjacet ideo Ecclesiæ dominio et juri. Hinc de fide est et vere catholicum dogma causas matrimoniales ad ecclesiasticos judices pertinere, et Ecclesiam posse vi nativæ suæ constitutionis, sive jure proprio matrimonii impedimenta statuere sive tantum impediencia sive etiam dirimentia, quibus nempe partes ad contrahendum inhabiles fiunt:

- Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos; anathema sit (1). Si quis dixerit, Ecclesiam non
- potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel
- in iis constituendis errasse; anathema sit (2). Impedimenta matrimonium dirimentia, ab Ecclesia constituta, non solum obstant ne sacramentum conficiatur, ut aliquot auctores contendunt, quos inter redactor institutionum in *Rituale Lingonense*, qui non semper sibi satis cavere valuit a quibusdam civilium comitiorum præjudiciis; sed etiam contractum ipsum invalidum reddunt, quippe efficaciter impediunt, ne aliqua naturalis obligatio, et vinculum matrimoniale efformetur. Qui canonico impedimento obstringitur, est simul ineptus ad sacramentum suscipiendum, et inhabilis ad contrahendum, atque ejus tantum ad contrahendum inhabilitate fit, ut sacramentum, cum desit ipsius fundamentum et materia, irritum ac nullum evadat. Et sane quicumque Concilii Tridentini verba consideret, cernit impedimenta dirimentia directe in ipsum contractum recidere: • Si quis dixerit, clericos
- in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse *matrimonium contrahere, contractumque*
- *validum esse* non obstante *lege ecclesiastica* vel *voto...*; anathema sit (3). Atque iterum: • Qui aliter quam præsentem par-
- cho, vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu ordinarii licentia,
- et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentat-

(1) Conc. Trid., sess. XXVI, can. 12.

(2) *Ibid.*, can. 4.

Ibid., can. 9.

• bunt; eos sancta synodus *ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit*; et hujusmodi *contractus irritos et nullos esse* • decernit, prout eos præsentī decreto irritos facit et annullat (1) •.

47. Insuper animadvertendum, constitutionem *Auctorem fidei*, diei 28 augusti 1794, quæ a Pio VI omnibus fidelibus data, quæque ab omnibus ecclesiis, nemine reclamante, recepta fuit, damnare ut hæreticam et decretorum Tridentini Concilii subversivam, synodi Pistoriensis doctrinam, quæ contendebat, jus impedimenta dirimentia matrimonium constituendi ad civilem tantum potestatem originarie spectare. Hæc constitutio declarat, Ecclesiam semper potuisse et posse, vi potestatis sibi propriæ impedimenta statuere, quæ matrimonium nullum faciant, etiam quoad vinculum sive contractum naturalem. • Doctrina synodi asserens, *ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta ejus generis quæ ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia...* subjungens, *supposito assensu vel conniventia principum, potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii*; quasi • Ecclesia non semper potuerit ac possit, in christianorum matrimoniiis, *jure proprio*, impedimenta constituere, quæ *matrimonium* non solum impediunt, sed et *nullum reddant quoad vinculum*, quibus christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare, canonum III, IV, IX, XII sessionis XXIV Concilii Tridentini eversiva et *hæretica* •. Quare habenda sunt ut absolute nulla illorum matrimonia, qui sine legitima dispensatione, eas formalitates non observant, quæ sub pœna nullitatis ab Ecclesia præscribuntur.

48. Civilis autem auctoritas potest quidem, nemine repugnante, ea regere quæ ad effectus civiles referuntur, atque ad relativa contrahentium jura in bona matrimonialis societatis; uno verbo, illius est de temporalibus matrimonii decernere; sed ad hæc solum totum ejus dominium contrahitur; nec potest sive directe, sive indirecte matrimonii sacramento obesse. Hinc nequit ipsa naturalem contractum sustollere, sine quo nec sacramentum existit. Leges humanæ idest civiles non sufficiunt, ait s. Thomas, ad matrimonii impedimenta statuenda; sed necesse est, ut Ecclesiæ auctoritas intercedat: • Prohibitio legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi legi interveniret Ecclesiæ auctoritas, quæ idem interdiceret (2) •. Hæc est sanctæ Sedis do-

(1) Conc. Trid., *de Reformatione matrimonii*, cap. 1.

(2) In 4 dist. 42, quæst. 11, art. 2.

ctrina, quæ non agnoscit nec umquam agnovit in christianorum matrimoniis aliam nullitatis causam, quam legum Ecclesiæ violationem. Adsunt, quæ referre possemus, breve Urbani VIII de matrimonio Gastonis, Ludovici XIII fratris, cum Margaretha principe Lotharingæ; scripta, epistolæ et instructiones Benedicti XIV; testimonium Clementis XIII: ne tamen a proposita brevitate recedamus, satis erit epistolam referre, quam dedit Pius VI ad Motulensem episcopum. Anno nempe 1788, cum ad hunc episcopum quædam causa matrimonialis jam in foro archiepiscopali Neapolitanæ diocesis primis sententiis judicata, per appellationem delata esset, sibi que episcopus, veluti a rege Duarum-Siciliarum delegato, ea de re judicare fas esse suasisset, matrimonium nullum declaravit, et sententiam, quam die 7 julii dederat, mense augusto evulgavit, postquam eam a rege approbari curasset. Die 16 insequentis septembris Pius papa VI epistolam ad eum dedit, quæ et patris bonitatem et supremi doctoris auctoritatem simul expirat. Illico profitetur pontifex, se ad eum loqui, ut illum, qui cum Petri sedem teneat, a Jesu Christo potestatem accepit docendi et confirmandi fratres suos; in charitate hinc eum compellit, ut errorem recognoscat, in quem misere deciderat, illique proponit sententiam ab eo latam suo nomine indignam esse, nullam ex multis titulis, et re ipsa nil aliud, quam actum qui in Ecclesiæ scandalum vertat, atque in ecclesiasticæ jurisdictionis injuriam: cum matrimonium unum sit e septem evangelicæ legis sacramentis, uni et soli Ecclesiæ competere omne jus et omnem potestatem judicandi de validitate vel invaliditate matrimonialium contractuum; Concilium Trid. generaliter anathemate plectere quempiam, qui dixerit causas matrimoniales ad iudices ecclesiasticos non pertinere; Concilii verba esse tam generalia, ut causas omnes complectantur, ac doceant proinde causas illas ad ecclesiasticos iudices unice pertinere; hanc esse universalem mentem canonistarum, ne iis quidem exceptis, qui suis scriptis nullatenus Ecclesiæ juribus favere se produnt. Hinc citat ipsum Van-Espen, qui aperte profitetur: Unanimi consensu receptum esse, causas sacramentorum esse mere ecclesiasticas, et quantum ad substantiam ipsorum ad iudicem ecclesiasticum privative spectare. nihilque circa eorum validitatem vel invaliditatem iudicem secularem posse decernere, eo quod hæ causæ ex natura sua sunt mere spirituales, ac certo, si quæstio sit de validitate matrimonii ipsius, iudicem solum ecclesiasticum esse competentem, ipsumque solum de iis cognoscere posse (1). Nec consistit hic pon-

(1) Van-Espen, *Ius Ecclesiæ*, part. III, tit. 2, cap. 1. — Vide sapiens opus

tifex; sed postquam episcopo doctrinam Ecclesiæ ad mentem revocaverit, hæc addit: « Sed jam tempus est, ut tibi pœnas indigitemus, quæ his in casibus sacris canonibus infliguntur. Audisti jam canonem Tridentini Concilii, quo illi omnes anathemati subjiciuntur, qui causas matrimoniales negant pertinere ad Ecclesiam et ad ecclesiasticos judices; quo quidem canone certum est, non eos modo comprehendere qui docent esse summorum potestatum hujus seculi leges de nuptiis dicere, sed eos quoque qui factis hoc ipsum confirmant ». Juxta hoc tam grave documentum vicarii Jesu Christi, quod perpetuo apostolicæ sedis praxi cohæret, temerarium saltem videretur opinionem defendere Cardinalis De-la Luzerne et aliorum quorundam recentium auctorum, qui civili potestati asserunt jus impedimenta dirimentia matrimoniali contractui apponendi, atque annihilandi hoc modo sacramentum. Oportet equidem reddere Cæsari, quæ sunt Cæsaris; sed æque reddere Deo, quæ Dei sunt.

§ 2. *Quænam sint impedimenta matrimonium dirimentia.*

49. Impedimenta matrimonium dirimentia quatuordecim, vel etiam quindecim enumerantur, si distinctio fiat inter errorem circa conditionem, et errorem circa personam; quæ hisce versibus continentur:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen;
 Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
 Amens, affinis, si clandestinus et impos;
 Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto;
 Hæc facienda vetant connubia, facta retractant.

Ordinem vero deserentes, quem versus præmissi sequuntur, loquemur 1.º de defectu usus rationis, et defectu ætatis; 2.º de impotentia quoad matrimonium; 3.º de errore circa personam vel circa conditionem; 4.º de metu, et violentia; 5.º de raptu; 6.º de ligamine, quod ex antecedenti matrimonio provenit; 7.º de ligamine e sacris ordinibus; 8.º de ligamine e professione religiosa; 9.º de cognatione tam carnali quam spiritali, affinitate simul comprehensa; 10.º de publica honestate; 11.º de impedimento criminis; 12.º de cultus disparitate; 13.º de clandestinate.

P. Martin, *De matrimonio et potestate ipsum dirimendi Ecclesiæ soli, exclusive propriæ*, pars II. — Bouvier, *Institutiones theologicæ de matrimonio*, etc.

A. De defectu usus rationis, et defectu ætatis.

50. Cum matrimonium sit contractus, supponit consensum realem, voluntarium, et perfecte liberum; hinc nec pueri qui nondum ad rationis usum pervenerint, nec adulti qui dementia laborant, sunt capaces ad matrimonium contrahendum. Verum dantur personæ quæ rationis usu carent omnino; dantur aliæ quæ illum per intervalla recuperant; aliæ demum quæ, cum intellectuales facultates non amiserint, extrema tamen spiritus infirmitate laborant. Primæ nequeunt valide contrahere; aliæ possunt perfecte contrahere dum lucidis intervallis utantur; idem vero contrahendi jus etiam postremis est asserendum. Sed tum quoad istos tum quoad ceteros, qui tantum per intervalla ratione pollent, studeant parochi et confessarii ab ineundo matrimonio eos remove, cum ejus obligationes nonnisi imperfectissime implere valeant; nec illorum matrimoniis consensum ipsi præbeant, nisi episcopum consuluerint.

51. Ætas, qua matrimonium valide contrahi potest, est ætas pubertatis; hæc vero per canones statuitur duodecimo anno expleto, quoad fœminas; decimumquarto expleto quoad mares.

Certum ideo est impuberum matrimonia, illorum nempe qui ætatem a canonico jure præscriptam nondum expleverint, nulla esse, etiam cum pauci tantum dies deessent ad pubertatis ætatem. Excipit tamen jus impuberes, in quibus malitia et corporis evolutio supplent ætatis defectum. « In quibus malitia supplet ætatem, id est, qui ante pubertatis annos generare possunt ».

Cum determinatio ætatis ad matrimonium juris ecclesiastici sit, data dispensatione, posset absolute contrahi etiam duodecim vel quatuordecim annis nondum impletis. Matrimonium tamen initum a pueris nulla præditi hominum rerumque experientia nequit haud miseros effectus producere. Quare nec parentes nec parochi ejusmodi matrimoniis favere debent.

B. De impotentia ad matrimonium.

52. Impotentia, de qua hic agitur, est inhabilitas ad actum conjugalem perfectum, seu ad generationem aptum. Multipliciter distinguitur hujusmodi impotentia: alia nempe est *antecedens*, quæ sic vocatur quia matrimonium præcedit, et alia *consequens*, quæ matrimonio jam contracto supervenit; alia *perpetua*, quæ nulla arte licita sanari potest, alia *temporanea*, quæ

aliquo naturali remedio potest removeri; alia *naturalis*, quæ oritur ex naturali corporis dispositione, quæ ad usum matrimonii idonea non est, et alia *accidentalis*, quæ procedit ab extrinseco, v. gr., ex morbo, imaginatione, odio, verecundia, aliave causa; alia tandem *absoluta*, quæ locum habet respectu omnium alterius sexus personarum, et alia *relativa*, quæ locum non habet, nisi quoad aliquam personam.

53. His præmissis, notandum 1.º matrimonium non dirimi per impotentiam *consequentem*, ei nempe supervenientem; quippe quod semel valide contractum dissolvi non potest, præter duos casus, de quibus infra dicturi sumus. 2.º Matrimonium non dirimi per impotentiam *temporaneam*; cum enim ea sit arte medicorum aut Ecclesiæ precibus sanabilis, nec proinde omnem procreandæ prolis adimat spem, obex esse nequit contrahendo valide matrimonio. 3.º Matrimonium dirimi per impotentiam *antecedentem et perpetuam*, sive *absolutam*, sive *relativam*, sive *naturalem*, sive *accidentalem*: quamvis enim ad matrimonii essentiam minime pertineat, ut illud consummetur, potentia tamen ad ejus consummationem vel usum ita necessario requiritur, ut sine ea matrimonio subsistere non possit. Hæc autem impotentia est impedimentum dirimens, jure non solum ecclesiastico, sed etiam naturali.

54. Si dubium sit utrum impotentia *antecedens* perpetua sit, an temporanea, triennium conjugibus ab Ecclesia conceditur, ut eo temporis spatio mediis possibilibus ac licitis impotentiam tollere conentur. Porro, durante illa triennali experientia, licite possunt cohabitare et actum conjugalem intentare ad recognoscendum an matrimonium consummare valeant, ideoque iis ea omnia permittuntur quæ licita sunt valide nuptis. In foro conscientiæ triennium ab inito matrimonio computandum est probabilius (1). In dubio, an intra illud triennium reapse consummatum fuerit matrimonium, necne, judicandum est fuisse consummatum (2). Si autem dubitetur an impotentia præcesserit matrimonium, discrepant doctores. Verum si impotentia sit naturalis, præsumitur præcessisse matrimonium; naturalia enim plerumque perpetua sunt. Si sit accidentalis, præsumitur matrimonium non præcessisse; et hoc in favorem matrimonii. Denique, si dubium sit utrum impotentia sit naturalis, an accidentalis, præsumitur esse accidentalis, donec contrarium probetur.

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 1103. — Sanchez, etc.

(2) S. Alphonsus, *Ibid.*

55. Aliud vero est conjugum impotentia, aliud sterilitas; steriles enim non sunt ad actum conjugalem impotentes: hinc valide contrahunt, et senes qui matrimonium consummare valent, et mulieres quæ possunt semen humanum excipere, etsi non retineant. Secus tamen de iis qui senio confecti facti sunt incapaces ad usum matrimonii; tunc enim valide contrahere non possunt, nec licite uti matrimonio antea valide contracto.

Cæterum, summopere caveat confessarius, ne in re gravis adeo momenti ac tot difficultatibus obnoxia temere procedat, aut quidquam propria auctoritate decernat; sed casum rite examinatum cum omnibus suis circumstantiis ad ordinarium deferat, cujus tunc erit, juxta locorum leges, statuere ac determinare quid in simili negotio fieri oporteat. Imo ut videtur etiam emin. Gousset, confessarius prudens et discretus neque de impotentia conjugum interrogabit; neque eos etiam quos credit impotentes præmonebit; neque ultimo ipsis ea de re consulentibus respondebit, nisi prius ipse episcopum consuluerit. Verumtamen, quoniam sponsus qui, interrogatis medicis, dubitat utrum ad actum conjugalem sit aptus, abstinere debet a contrahendo matrimonio, confessarius, cui dubium istud exposuerit, illi suadebit ut absteineat.

C. De errore.

56. Quatuor errorum species hic distinguuntur: error circa personam, error circa conditionem, error circa qualitatem, error circa fortunas. Error circa personam tunc adest, cum quis, putans se cum quadam persona contrahere, contrahit cum alia. Quo errore deceptus est Jacob, quando, cum sibi nuptam putaret Rachelem, Liam esse deprehendit. Error iste matrimonium reddit absolute nullum; nullus enim adest contractus, ubi nullus consensus; et evidenter nullus est consensus, ubi adest error circa personam. Qui exempli gratia sibi ducit uxorem Mariam putans ducere Annam, nullam habet voluntatem Mariam ducendi; nullum igitur est matrimonium. Impedimentum hoc pendet a jure naturali; nulla hinc dispensatione tolli potest, nec alia datur ratio, qua matrimonium validum fiat, nisi accessio consensus illius partis, quæ in errorem fuerat inducta.

Error circa fortunas vel qualitates tunc obtinet cum in matrimonium accipitur persona, quæ divitiis, generis nobilitate, virtute prædita putetur, et postea constet eam divitiis, nobilitate, virtute expertem esse. Hujusmodi error matrimonium non irritat; non enim consensum excludit, cum contrahentis volun-

tas feratur in personam, non in illius qualitates. Hæ vero sunt personæ mere accidentales, et etiamsi consensus motivum esse possint, non sunt ipsius consensus objectum. Attamen si error circa fortunas vel qualitatem inferret errorem circa ipsam personam, matrimonium esset æque nullum. Si Paulus, ex. gr., consensum præbeat personæ, quam ei testentur esse filiam cujusdam divitis illiusque bonorum hæredem, et aliter se habeat res, error Pauli recidit in personam ipsam, et nullum efficit contractum.

Error circa conditionem, idest error conditionis, tunc intervenit, cum persona liberæ conditionis contrahit cum persona servituti obnoxia, putans eam liberam esse. Erro iste est impedimentum dirimens. Sed vir et fœmina in servitute degentes possunt inter se matrimonium inire, sicuti persona libera potest cum serva, dummodo id illi placeat. Defectus autem consensus ex parte domini non inducit matrimonii nullitatem.

D. De metu et violentia.

27. Cum liber consensus ex utraque parte contrahentium sit matrimoniali contractui essentialis, id omne quod consensum sustollit vel notabiliter imminuit, dirimit matrimonium. Jamvero contingere potest, ut metus per violentiam incusus destruat vel infirmet consensum ad matrimonii validitatem necessarium; violentia proinde inter impedimenta dirimentia recensetur. Sed non omnis violentia vel metus annihilat matrimonium. Diversæ hinc species violentiæ distinguuntur: violentia *physica* vel *absoluta*, et violentia *moralis*. Physica est actualis applicatio causæ materialis, quæ exprimit ab homine actum suæ voluntati contrarium. Hujusmodi est violentia, quæ in hominem exercetur, eum in carcerem detrudendo. Altera ea est, quæ in voluntatem ipsam adhibetur, et per metum ipsi incussum eam ad agendum determinat. Violentia physica destruit absolute libertatem, atque ex omnium consensu constituit impedimentum dirimens et quidem juris naturalis; violentia simpliciter moralis libertatem non destruit, sed eam lædit, eamque plus vel minus coarctat, prout est plus vel minus gravis. Hinc distinguitur etiam metus gravis et levis; metus qui e causa externa, libera et injusta procedit, et qui e causa mere naturali, et quæ ideo numquam ut injusta censenda est; metus, qui ad matrimonium extorquendum injicitur, et ille, cui aliud est objectum; denique metus, qui est tantum reverentialis. Postremus hic certe non obstat validitati matrimo-

ricitate comprehendit; vel quia, cum raptus seductionis communior, faciliior, periculosior sit, plus etiam intererat hanc raptus speciem quam violentiæ raptum impedire; vel quia juxta multorum sententiam, veteres ordinationes nullum hac de re dubium relinquunt. Cum vero hæc rationum momenta non omnibus rem dirimere viderentur, recentiores quidam auctores addunt et usum sive consuetudinem Gallicanarum Ecclesiarum. Contraria sententia satis generice tenetur a theologis et canonistis aliarum gentium, qui cum non alium raptum, quam raptum violentiæ recognoscant, negant seductionem esse impedimentum dirimens. Ad hanc sententiam accedunt aliqui etiam e gallicis theologis, inter cæteros Simonnet, Cabassutius, Vernier, et auctor Theologiæ Petrocoriensis, qui ita se exprimit: « Impedimentum non contrahitur, si mulier importunis solum precibus aut dolo extrahatur; tunc enim proprie non est raptus, cum desit violentia (1) ».

Hæc secunda sententia est sane probabilior, et etiam valde probabilior quam prima. Revera 1.º est juris effatum, quod leges, quæ pœnas, vel inhabilitates, vel incapacitates decernunt, interpretandæ sunt majori, qua possint, mitigatione, secus ac leges favorabiles, quæ semper late intelliguntur: *Odia conveni restringi, favores ampliari* (2). Mens igitur legislatoris æquitati conformis ea est, quod legis verba teneantur. Jamvero verba, quibus Tridentini patres usi sunt, *raptor, rapere, rapta*, evidenter non sunt synonyma verborum *seductor, seducere, seducta*. Si objiciatur, Concilium non excludere seductionem, nec inter hanc seductionis speciem et violentiam distinguere, reponitur hoc non sufficere: ut enim seductio sit impedimentum dirimens probare oporteret, quod eam Concilium comprehenderit suo in decreto *Raptores*. Verum id nec probatur, nec probari potest. Ceterum, si quis in ea sententia persistere velit, causans quod seductio non minus quam violentia libertati adversetur, et Concilium sub verbo *raptores* verbum *seductores* comprehenderit, quonam jure seductionem benigne restringi placuit ad personas nondum viginti quinque, vel viginti supra unum annos natas? Seductio enim, ex communi sententia, dari potest etiam de fœmina in majori ætate constituta.

62. 2.º Raptus seductionis apud Gallos deducitur ex antiquis ordinationibus, et e jurisprudentia comitiorum. Postquam Tri-

(1) *Theologia moralis*, jussu episcopi Petrocoriensis, etc.

(2) Reg. XV, *Juris de Sexto*.

dentinum Concilium adduxerit, card. De-la-Luzerne hæc addit:
 « Cæterum hæc quæstio neque fieri potest apud nos. Articulus 42
 « ordinationis blesensis loquitur expresse de iis, qui filios vel
 « filias seduxisse inveniuntur. Declaratio diei 22 novembris 1730
 « absolute agit de raptu seductionis, et confirmat ordinationem
 « blesensem et declarationem anni 1539 hæc de re. Hinc nil
 « dubii reliquum est, quin species hæc raptus annihilat matrimo-
 « nium non secus ac raptus violentiæ; et tribunalia juxta has
 « leges indesinenter judicant (1) ». Verum nec regum ordina-
 tionem, nec tribunalium civilium jurisprudentia possunt impedi-
 menta dirimentia statuere, nisi id tantum fiat quoad civiles
 effectus.

63. 3.º Impedimentum seductionis omnem vim suam deducit
 a repugnantia vel defectu consensus patrumfamilias, aut illorum
 quorum potestati subest persona, quæ seduci patitur; juxta
 gallicos enim jurisconsultos et canonistas, qui eos interdum ni-
 mia fide secuti sunt, impedimentum hoc non extenditur ad fœ-
 minas natu majores, et pro minoribus non viget, nisi in quan-
 tum ipsarum parentes matrimonio adversentur. Si pater filiæ
 minoris consentit, matrimonium validum est; si non consentit,
 est nullum. Hæc vero jurisprudentia tendit evidenter ad pene abo-
 lendum aliud Tridentini Concilii decretum, quo eos damnat, qui
 affirmant patres et matres posse, per assensus denegationem, fi-
 liorum matrimonia annihilare: « Tametsi dubitandum non est
 « clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta,
 « rata et vera esse matrimonia, *quamdiu Ecclesia ea irrita non*
 « *fecit*; et proinde jure damnandi sint illi, ut eos sancta-synodus
 « anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant; quique
 « falso affirmant matrimonia, *a filiis familias sine consensu pa-*
 « *rentum contracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita*
 « *facere posse, etc.* (2) ».

64. 4.º Consuetudo vero, qua fulcire placet impedimentum
 seductionis, vim legis habere non potest. Apud gallicos theolo-
 gos non secus ac apud alios principium admittitur, quod con-
 suetudo, quæ in falsa legis interpretatione fundatur, vim nullam
 habet. Consuetudo, quantumvis antiqua atque universalis ea sit,
 ait redactor Collationum Andegavensium, si introducta et con-

(1) *Instructions sur le rituel de Langres*, ch. IX, art. 4, § 16. — *Confer.*
d'Angers, Collat. XII de Matrim., quæst. 4, etc.

(2) Sess. XXIV, *De reformatione matrimonii*, cap. 2.

servata fuerit tantum ob falsam suppositionem alicujus legis, quæ numquam extitit, et qua deficiente nulla intentio se obligandi habebatur, non potest sacrum legis characterem acquirere. Error communis, quoadusque viget, obligationem efformat; simul vero ac depelli cœpit, res redeunt in pristinum, atque societas, circa objectum erroris, suam priorem recipit libertatem (1). Jamvero consuetudo, quæ in plerisque Galliæ diœcesibus obtinet circa impedimentum seductionis, invaluit in illis propter auctoritatem gallicorum canonistarum ac jurisperitorum, qui Concilii Tridentini decreto majorem amplitudinem præbuere, quam habeat, et legibus regni vim, quam non habent. Ceterum sancta Sedes nullas admittit peculiares consuetudines in materia tam gravi, ut ea de qua agitur. Quum *Gasto*, frater Ludovici XIII, Margaretham Lotharingiæ absque regis assensu in uxorem suscepisset, Ludovicus XIII consuluit gallici cleri comitia anno 1635 super hanc quæstionem: utrum matrimonia principum, qui regio sanguine orti jus habent ad regni successionem, valida et legitima esse possint absque regis consensu. Sensit vero conventus: « Regnorum
 « consuetudines, posse matrimonia nulla et invalide contracta
 « efficere, si rationabiles sint, per legitimam præscriptionem
 « confirmatæ, et ab Ecclesia approbatæ: Galliæ autem consue-
 « tudinem non permittere, quod principes regio sanguine orti,
 « et maxime proximiores, matrimonia contrahant sine regis con-
 « sensu, multo minus contra ejus voluntatem et interdictum ». Cum hæc sententia quibusdam contradictionibus obnoxia fuisset, mandatum est episcopo Montis Pessulani, ut eam Romam deferret, et apud Pontificem defenderet. At Urbanus VIII renuit eam confirmare, declarans se non posse ut invalidum spectare matrimonium, quod cum omnibus conditionibus a Concilio Tridentino præscriptis contractum fuerat; quod si Galliæ consuetudinibus contrarium erat, posse nullum declarari quoad effectus civiles, non vero quoad sacramentum (2).

65. 5.º Denique ipse Napoleo, quum fratris sui Hieronymi matrimonium irritari vellet, Pio VII litteras dedit, allegans inter alias nullitatis causas defectum consensus parentum, et raptum seductionis. Ei pontifex respondit per epistolam datam 26 junii 1805, in qua legimus quæ sequuntur: « Ecclesia quum longe
 « absit, quin matrimonia sine parentum vel tutorum consensu

(1) *Confer. d'Angers*, de legibus, conf. XI, quæstio prima. — Vide et s. Alphonsum de Ligorio, nec non Collet, *De legibus*, cap. 71, etc.

(2) Vide collectionem processuum verbalium Comitiorum Cleri Gallicani, tom. II, pag. 857.

peracta nulla, quoad vinculum, declaret, ea potius, etiamsi detestetur, quovis tempore, et præsertim in Concilio Tridentino valida declaravit. Ecclesiæ doctrinæ illud etiam æque opponitur, quod matrimonii nullitas a raptu vel a seductione deducatur : impedimentum raptus tum tantum intercedit, cum matrimonium inter raptorem et personam raptam contractum sit, antequam ista suæ plenæ libertati restitueretur. Cum vero in proposito casu nulla sit violenta abductio, id quod in memoriali designatur per verbum *raptus seductionis* idem significat ac defectum consensus parentum, ex quo deducitur mulieris minorennis seductio, et consequenter constituere nequit impedimentum dirimens quoad vinculum (1) .

F. De ligamine e præcedenti matrimonio proveniente.

66. Quoadusque ligamen proveniens e matrimonio valide contracto subsistit, impedit quominus alterum valide contrahi possit. Vir non potest plures uxores, neque uxor plures viros simultanee habere : « Si quis dixerit licere christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina prohibitum, anathema sit (2) » . Quando igitur matrimonium inter christianos semel sit consummatum, non potest dissolvi nisi per mortem alterius conjugis. Vinculum enim conjugale est per se indissolubile, nec tolli potest neque per mutuum partium consensum, neque per adulterium, neque per aliud quodcumque crimen, neque per humanam aliquam potestatem : *Dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo homo conjunxit homo non separet* (3).

67. Si alteruter conjugum vita decedat, qui superest liber fit ut alias ineat nuptias. Non tamen decet ad secundas nuptias convolare statim ac primæ morte dissolutæ fuerint. Verum, ubi civiles codices, sicut in Gallia, statuunt fœminam non posse novum contrahere matrimonium ante decimum impletum mensem a prioris dissolutione, matrimonium contra hanc legem contractum validum adhuc esset jure canonico, quia hoc nihil in contrarium decernit. Quoties igitur persona ignota nuptialem petat benedictionem, parochus debet se certum facere de ejus liber-

(1) *Histoire du P. Pie VII*, par E. Artaud, tom. II, chap. 6.

(2) Concil. Trident., sess. XXIV, can. 2.

(3) Math. XIX, 5 et 6.

tate. Si comperit, quod in conjugio jam fuerit, postulet schedam testimoniallem sive de decessu sive de actu tumulationis conjugis ejus, et diligenter examinet an actus formalis sit. Absentia alterius conjugis, quantumvis diuturna, ejus mortem non probat. Deficientibus publicis documentis de prioris conjugis morte, oportet ut juridica de eadem declaratio habeatur, nec sufficit declaratio quæ a civilibus tantum tribunalibus procedat, sed requiritur ut etiam ab ecclesiasticis probata sit, per interventum quoque *defensoris matrimonii*, uti a Benedicto XIV constitutum est. Cavere autem debet parochus ne unius vel alterius personæ, cujus forte de secundo conjugio interest, testimoniis acquiescat, vel quibusdam vagis incertisque rumoribus, qui nullo fundamento nituntur quam simplici præsumptione. Ceterum, si vel minima difficultas hisce in rebus occurrat, parochus ad matrimonii benedictionem non deveniet, nisi prius episcopum suum consuluerit.

68. Diximus 1.º matrimonium inter christianos semel consummatum dissolvi non posse. Verum si antequam consummetur, scilicet ante matrimonii usum, alter e conjugibus statum religiosum amplecti velit, liber est qui se separet, et conjugale vinculum per solemnem religionis professionem dissolvitur; ita ut pars, quæ in seculo remanet, legitime possit aliud matrimonium contrahere: « Si quis dixerit matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi; anathema sit (1) ». Quo fit, ut quum post matrimonii celebrationem et ante cohabitationem, alter e conjugibus desiderium religionis ineundæ declaret, duorum mensium spatium ei conceditur, quo se determinet, vel ad monasticam vel ad maritalem vitæ rationem cum conjuge suo suscipiendam. Professio vero quæ matrimonium dirimit ea tantum est, quæ fit in ordine religioso proprie dicto, per votorum solemniem emissionem. Vota simplicia, aut sacerdotalis ordinatio nequeunt dissolvere matrimonium etiam non consummatum. Sed ipsa religiosa professio vim dirimendi matrimonii non habet, nisi tantum cum ejus consummatio secuta non fuerit (2). Si conjuges matrimonium vel semel consummaverint, tum nodo plane indissolubili devincti fiunt. Possent quidem mutuo consensu se separare, et uterque religiosum statum amplecti; sed eorum professio conjugale vinculum integrum subsistere sineret. Vir in conjugio constitutus potest se a sua conjuge separare, et etiam vinculo perdurante, sacros

(1) Conc. Trid., sess. XXIV, can. 6.

(2) Lib. III decretal, tit. 32, cap. 7.

ordines legitime suscipere, sed duplici hac conditione: 1.º quod fœmina sponte, voluntarie, libere in id consentiat; 2.º quod perpetuæ continentię voto ipsa se obliget. Non requiritur vero absolute quod fœmina religionem ingrediatur, præsertim cum jam annis processerit. Excipitur tamen casus, quo vir ad episcopatum vocaretur. Postquam autem ad sacros ordines evectus fuit annuente uxore, atque voto continentię ex istius parte emisso, non amplius debet cum ea habitare, sed sacris muneribus fungi tamquam si amplius de hoc mundo non esset: *de mundo non estis*.

69. Diximus 2.º: christianorum matrimonium, si consummatum, esse absolute indissolubile. Idemne vero de infidelium conjugis? Nequeunt ista dissolvi per conjugis unius conversionem? Si pars, quæ permanet infidelis, consentit, ut mutua pace cum ea vivat quæ ad fidem se convertit, ita ut nullum periculum huic pertimescendum sit, tunc matrimonium subsistit; et pars fidelis non potest se ab infideli separare: *Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum* (1). Hinc quæstio eo contrahitur, ut decernatur, utrum matrimonium dissolvi possit, si conjux infidelis recuset habitare cum conjuge ad fidem converso. Jamvero Jansenistæ, et quidam auctores civilium gallicorum comitiorum præjudiciis nimis affecti, quos inter et redactor instructionum circa Rituale Lingonense recensendus est, tuentur, etiam hoc in casu, matrimonium non posse dissolvi, et partem, quæ fidem sit professa, alterum matrimonium inire non posse. Verum hæc opinio omnium fere theologorum doctrina, et summorum pontificum decisionibus adversatur. Profecto ita ait rursus Apostolus: *Quod si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi: in pace autem vocavit nos Deus* (2). Quod intelligendum est de ejusmodi separatione, quæ cum redimat fidelem a servitute, libertatem ei reddit, et copiam facit novum contrahendi matrimonium. « Si enim alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, ait papa Innocentius III, altero, vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit, et in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: *Si infidelis discedit, discedat*, etc. (3) ».

(1) I Cor. VII, 12, 13 et 14.

(2) *Ibid.*, V, 11.

(3) Lib. IV, *Decretal.*, tit. 19, cap. 7.

Nec minus explicitè Benedictus XIV: « Certum est infidelium
 « conjugium ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino
 « concesso, et per apostolum Paulum I ad Corinth., cap. VII,
 « promulgato, dissolvi, cum conjugum alter christianam fidem
 « amplectitur, renuente altero, in sua infidelitate obdurato, co-
 « habitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed
 « non sine contumelia Creatoris, hoc est non sine periculo sub-
 « versionis conjugis fidelis, vel non sine execratione sanctissimi
 « nominis Christi et christianæ religionis despicientia. Ex hoc
 « vero fit integrum non esse conjugi converso transire ad alia
 « vota, priusquam infidelis interpellatus, aut absolute recusa-
 « verit cum eo cohabitare, aut animum sibi esse ostenderit cum
 « illo quidem cohabitandi, sed non sine Creatoris contumelia (1) ». Eadem est s. Pii V, et Gregorii XIII doctrina. Ceterum ea est, eaque semper fuit sanctæ sedis consuetudo (2).

G. De ligamine e sacris ordinibus proveniente.

70. Ligamen e sacris ordinibus, nempe e subdiaconatu vel superioribus ordinibus proveniens, constituit aliud matrimonii impedimentum. Neque subdiaconi, neque diaconi, neque presbyteri, neque episcopi possunt matrimonium valide contrahere: « Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel voto; anathema sit (3) ». Idem vero non est de ordinibus minoribus, quos qui susceperint, possunt valide matrimonium inire. Dirimens hoc impedimentum est ecclesiasticæ tantum institutionis; potest ideo ab eo dispensari. Sed dispensatio pertinet tantum ad summum pontificem, qui rarissime dispensat, et quibusdam tantum in circumstantiis, de quorum gravitate illius solummodo decernere est.

II. De ligamine e professione religiosa.

71. Religiosa professio non secus ac ordines sacri, inhabilem facit ad matrimonium contrahendum, cum solemne votum casti-

(1) *De synodo diœcesana*, lib. VI, cap. 4.

(2) *Ibid.* — Vide *Conférences d'Angers, De Matrim.* — Bouvier, *De Matrim.*

(3) Concil. Trident., sess. XXIV, n. 9.

tatis, quod ipsi nectitur, fiat impedimentum dirimens et annihilans matrimonium: dummodo scilicet religiosa professio antecedit ipsum matrimonium. Concilium Tridentinum, canone quem supra attulimus, anathemate plectit eos omnes, qui dixerint regulares castitatem solemniter professos posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse. Non ita vero de voto simplici castitatis, quod impedimentum tantum impediens inducit. Excipitur tamen votum simplex, quod a novitiis Societatis Jesu emittitur post duos novitiales annos; quo emissio, ita Gregorius XIII per bullam *Ascendente Domino* statuente, nequeunt illi matrimonium valide inire. Quænam autem sint vota solemnia, quænam vero non, discerni non potest nisi e declarationibus ipsius Apostolicæ Sedis. Juxta probabiliorem sententiam dirimens impedimentum e solemnii voto castitatis proveniens, est tantum juris ecclesiastici; potest hinc pontifex dispensare, rarissime tamen dispensat.

I. De impedimento cognationis.

71. Triplex cognatio distinguitur: naturalis, spiritualis, et legalis. Cognatio naturalis est vinculum quod jungit inter se personas, quæ vel ex eodem stipite descendunt, et ejusdem sanguinis sunt, vel e carnali copula inter se consociantur. Cognatio hæc dicitur consanguinitas vel affinitas, prouti vel est e sanguinis communione, vel tantum e copula exoritur. Cognatio, vel affinitas spiritualis est quædam spiritualis unio quæ in baptismo vel confirmatione contrahitur. Legalis ea est, quæ ex adoptione formali procedit.

72. Loquimur hic primo de cognatione naturali, et quidem de *consanguinitate*, quæ idem fere sonat ac sanguinis unitas. Ad ejus existentiam dignoscendam et determinandam tria considerari debent: stipes, seu communis origo, linea, et gradus. Stipes dicuntur pater et mater, simul sumpti, vel etiam pater aut mater separatim sumpti, a quibus propinqui communem originem ducunt. Linea est series personarum ab eodem stipite directe vel indirecte descendantium. Distinguitur hinc linea recta, et linea obliqua, sive collateralis. Recta ea est, qua personæ ab eodem stipite successive descendunt, veluti bisavus, avus, pater, filius, nepos (*abiatice*), qui ideo propinqui sunt in ultima linea recta. Hæc autem linea est ascendens vel descendens. Ascendens, qua a genitis regressio fit ad progenitores; descendens qua a

communibus parentibus progressio fit ad eos, qui geniti sunt. Linea collateralis constituitur ab illis, qui communem quidem habent originem, attamen unus ab alio non nascuntur: fratres nempe, sorores, patruus et avunculi, matertera et amita, nepotes, pronepotes, consobrini in linea collateralis inter se consanguinei dicuntur. Gradus est spatium sive distantia, quæ inter stipitem, idest communem originem, et descendentes consanguineos intercedit. Duæ personæ possunt esse consanguinei inter se gradu æquali vel inæquali. Sunt in gradu æquali, si distent æquali spatio a communi stipite; fratres, ex. gr., et consobrini germani propinqui sunt æquali gradu. Inæquali vero in gradu sunt, quum unus sit alio proximior origini communi: patruus et nepos, ex. ergo, non sunt in eodem gradu; alter enim est in primo, alter in secundo. Quum graduum inæqualitas inter propinquos intercedit, propinqui dicuntur inter se ab uno ad alium gradum propinquitatis, ex. gr., a primo ad secundum, ad tertium, ad quartum, ad quintum, etc.

73. Regula ad gradus propinquitatis computandos eadem non est in linea recta, ac in linea collateralis. In linea recta tot sunt gradus, quot sunt generationes post stipitem, videlicet tot gradus quot personæ, dempta ea, quæ est origo; hinc filius est in primo gradu a patre, nepos in secundo, pronepos in tertio. Si ab isto ad proavum ascendas, quatuor habentur gradus. In linea autem collateralis gradus vel sunt ex utraque parte æquales, vel sunt inæquales. In primo casu, tot sunt propinquitatis gradus duas inter personas, quot sunt generationes inter utrumque et communem stipitem, computatione facta ut in linea recta; vel, quod idem est, duæ istæ personæ tot gradibus distant inter se, quot distant a stipite communi. Hinc fratres et sorores, qui in linea recta sunt in primo gradu a stipite, idest a patre, sunt æque in primo gradu in linea collateralis. Eadem ratione consobrini germani sunt in secundo, filii consobrinorum germanorum in tertio, et filii consobrinorum, a consobrinis germanis descendentes, existunt in quarto. Quum vero duæ personæ sunt propinquæ in linea collateralis gradu inæquali, idest quum ipsæ non æqualiter distent a stipite communi, non censentur propinquæ nisi in gradu remotiori, in quo alterutra sit. Patruus et neptis, ex. gr., qui sunt cognati a primo ad secundum, cognati censentur tantum in secundo gradu; *gradus enim remotior trahit ad se propinquiorem*. In iure civili non eadem consuetudo habetur computandi ac in foro ecclesiastico quoad gradus in linea collateralis. Jurisperiti enim civiles computant gradus per numerum personarum quæ

a communi stipite descendunt; ita ut frater et soror sint in secundo, consobrini germani in quarto, filii germanorum consobrinorum in sexto, sicque de ceteris. Verum tamen quoad jus ecclesiasticum, tenendum est hac in re id quod per canones statuitur.

74. Jammodo consanguinitas in linea recta est impedimentum dirimens, in quocumque gradu ea sit. Impedimentum hoc extenditur in infinitum, et est juris naturalis, saltem quoad primum gradum. Idem autem impedimentum occurrit in linea quoque collateralis usque ad quartum gradum inclusive (1). Verum non longius producit; ita ut si contrahentes in quinto tantum gradu propinqui sint, vel si unus ex ipsis in quinto, alter vero sit in quarto, in tertio, in secundo, et etiam, si fieri posset, in primo, possint, sine ulla dispensatione, matrimonium inter se valide inire. Filii naturales æque ut legitimi comprehenduntur in lege, quæ matrimonium dirimit usque ad quartum cognationis gradum. Notandum vero quod inter duas personas intercedere potest duplex consanguinitas, duplex proinde impedimentum; quod occurrit, ex. gr., quum duo fratres uxores duxerint duas sorores. Eorum enim filii propinqui fiunt in secundo gradu, tum ex parte patris, tum ex parte matris. Quod rite attendendum; dispensatio enim unius ex hisce duobus impedimentis non inducit dispensationem alterius, nec sufficit ut partes ad contrahendum habiles fiant. Impedimentum cognationis in linea collateralis est juris ecclesiastici, non vero naturalis, nisi forte inter fratrem et sororem.

75. Cognationem carnalem constituit quoque affinitas sive colligatio, quæ est quædam propinquitas, quam quis contrahit cum consanguineis personæ, quam ipse carnaliter cognovit. Duplex affinitas distinguitur: alia legitima, quæ oritur ex usu matrimonii; alia illegitima, quæ ex copula illicita. Utraque affinitas est impedimentum dirimens matrimonium. Cum impedimentum affinitatis sit e commercio carnali, si matrimonium consummatum non fuerit, nullum adest affinitatis impedimentum; sed tunc aliud e converso exurgit, nempe impedimentum publicæ honestatis, de quo cito erit sermo. Quod de matrimonio dicimus, valet etiam de fornicatione; videlicet nisi et ipsa fuerit consummata, nullam inducit affinitatem. • Non oritur affinitas ex copula illicita, nisi consummatus fuerit actus fornicationis, aut adulterii, • aut incestus ad generationem aptus •. Illud etiam notare oportet, quod aliquis non contrahit affinitatem nisi cum con-

(1) Concil. Lateran. IV, ap. 1215. — *Decretal.*, lib. IV, cap. 8.

sanguineis personæ, quæ ab eo cognita fuerit sive licite sive illicite, et non extenditur ad illius affines; hinc dicitur communiter: *Affinitas non parit affinitatem*. Quo fit, ut duo fratres possint ducere in uxorem duas sorores; pater et filius ducere matrem et filiam; eundem virum ducere successive viduas duorum fratrum; atque etiam, qui duxit sororem Titii, poterit post mortem hujus uxoris suæ ducere viduam ejusdem Titii.

76. Affinitas in linea recta, sive ascendenti, sive descendenti, est, sicut consanguinitas, impedimentum dirimens usque ad infinitum. Vir nequit nec matrem, vel aviam, nec filias vel neptes uxoris suæ in matrimonium ducere. Idem est de uxore quoad ascendentes vel descendentes viri sui. In linea collateralis impedimentum affinitatis legitimæ ad quartum gradum inclusive producit (1), impedimentum vero ex copula illicita ad secundum tantum gradum definitum fuit (2).

77. Affinitatis autem gradus eadem propterea supputantur, qua gradus consanguinitatis; ita ut vir sit in primo gradu cum matre, filia, et sorore uxoris suæ, in secundo cum consobrina germana, sicque de ceteris. Item vero qui per copulam illicitam affinitatem contraxit, non potest ducere in uxorem nec matrem, nec aviam, nec filiam, nec neptem, nec sororem, nec germanam consobrinam illius, quacum peccavit; potest vero ducere filiam consobrinorum germanorum ejusdem personæ. Affinitatis impedimentum perpetuum est, nec cessat sive per mortem personæ carnaliter cognitæ, sive, per aliud conjugium. Vir ex. gr., qui semel atque iterum viduus remanserit, non posset valide ducere ullam nec primæ nec secundæ uxoris consanguineam in gradu prohibito.

78. Quæritur, quænam exurgat affinitas e matrimonio invalido, cum fuerit, uti fingitur, copula secuta. Nos legis textui cum em. Goussel inhærentes, ut quisque debet hac in materia, censemus, affinitatem ad secundum tantum gradum extendi, fuerit conjugium sive bona sive mala fide contractum. In primo enim casu copula carnalis, quamvis titulo ignorantia excusanda, non est legitima; hinc nequit impedimentum ad quartum usque gradum producere. In secundo casu copula, omnium sententia, est illicita, hinc impedimentum non gignit nisi usque ad secundum gradum. In utroque autem casu conjugium invalidum inducit impedimentum publicæ honestatis ad quartum usque gradum, nisi tamen conjugium nullum fuerit ob defectum consensus.

(1) Concil. Lateran. IV, an 1215.

(2) Concil. Triden., sess. XXIV, de reform. Matrim., cap. 6.

Affinitatis vero impedimentum est ne juris tantum ecclesiastici etiam in primo gradu, tum in linea collateralis tum in linea recta? Disputatur inter theologos. Cl. Gousset censet hoc impedimentum esse tantum juris ecclesiastici, etiam in primo gradu, in quavis linea ipsum occurrat. Et sane nil probat quod conjugium inter affines sit nullum vel de jure naturali, vel de jure evangelico. Hinc summus pontifex potest ab affinitatis impedimento in quocumque gradu dispensare (1).

79. Affinitas illegittima supervenit interdum ipso in matrimonio, per illicitam copulam, nempe per adulterium alterius conjugis. Certum est hoc genus affinitatis matrimonium non dirimere; sed tantum privare conjugem culpabilem jure petendi debitum, quin vero ipsum dispenset a munere reddendi, quum innocens conjux petat.

Meminerit vero confessarius, hujusmodi privationem inferri tantum ex adulterio consummato, ex copula nempe perfecta alterutrius conjugis cum consanguineis alterius in primo vel secundo gradu: « Post matrimonium, si conjux rem habet cum
« consanguinea vel consanguineo alterius conjugis, tunc contra-
« hit impedimentum ad petendum (debitum conjugale), ut com-
« munitur dicunt doctores, modo incestus sit cum consanguineis
« conjugis in primo vel secundo gradu (2) ». Immo vero, juxta sententiam quæ probabilior videtur, jus conjugale non amittitur neque ab eo, qui ignorantia non affectata ignoret legem, quæ pœnam hanc indicit; neque ab eo, qui ignoret complicem sui peccati sibi esse affinem in secundo gradu (3). Quomodocumque res se habeat, confessarius non debet pœnitentem admonere de hujusmodi pœna, nisi prius facultatem sibi comparaverit eum restituendi in liberam juris sui potestatem, nec ad illum dispensandum tempus expectare debet quo eum ad absolutionem bene dispositum inveniat. Potest enim confessarius pœnitentem in juris sui exercitium restituere, quin eum absolvat; ac valde frequenter gravia inconvenientia occurrerent, si pœna, quam incurrit, ei revelaretur, quin statim dispensatio ipsi concedatur.

80. 2.º Nunc secundo loco de cognatione spirituali. Cognatio sive affinitas spiritualis contrahitur: 1.º Inter eum, qui administrat baptismum, et eum, qui baptismum suscipit. 2.º Inter ministrum baptismi, et patrem ac matrem baptizati. 3.º Inter pa-

(1) Vide Billiard *Tract. de Matrim.*, dissert. VI, art. 5, § 3. — Card. De-la-Luzerne, *Instructions sur le Rituel de Langres*, cap. IX, art. 4, § 14, etc.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 1070.

(3) *Ibid.*

trinum et matrinam ex una parte, et baptizandum ex altera. 4.º Inter patrinum et matrinam ex una parte, et parentes baptizati ex altera (4). Diximus alibi de hoc impedimento (2). Quo ad confirmationem, rursus tam confirmans, quam patrinus vel matrina contrahunt cum confirmato, æque ac cum parentibus confirmati eandem cognationem quam in baptismo (3). Impedimentum affinitatis spiritualis est ecclesiastici tantum juris, et ideo potest per dispensationem removeri.

81. 3.º De cognatione legali. Hæc contrahitur per adoptionem; dicitur autem cognatio, vinculum seu affinitas legalis, quia adoptio invecata est per leges civiles, earumque statuta circa matrimonium Ecclesia confirmavit (4). Igitur hæc cognatio dirimit matrimonium, non quidem civili jure, sed jure ecclesiastico, quod firmavit statuta juris civilis (5). In foro autem ecclesiastico agendum est juxta sequentem celeberrimi pontificis Benedicti XIV doctrinam: « Cognationem legalem, et quæ ex ea ad nuptias
• profluunt obstacula, eo prorsus modo, quo a jure civili statuta fuerant, universim recepit, approbavitque Nicolaus I in
• responsione ad consulta Bulgarorum. Quamobrem si quæstio
• incidat sive in tribunali ecclesiastico, sive etiam in synodo,
• an in hoc vel illo casu adsit impedimentum cognationis legalis, necessario recurrendum erit ad leges civiles, atque eandem normam controversia decidenda (6) ». Certum tamen est, adoptionem dirimens impedimentum quoad vinculum non constituere, nisi per vim legis ecclesiasticæ. « Legibus humanis
• prohibitum est inter tales (adoptatum et adoptantem) matrimonium contrahi; et talis prohibitio est per Ecclesiam appro-

(1) Concil. Trident., sess. XXIV, de *reform. Matrim.*, cap. 2.

(2) Vide supra in tractatu de Sacramento baptismi, ubi de baptismi caeremoniis.

(3) Conc. Trid., *ibid.* Vide pariter quæ dicta sunt de hoc ipso in tractatu de Sacramento Confirmationis, articulo de caeremoniis ejusdem.

(4) *Decret.*, causa III, quæst. 5, cap. 1 et 6. tit. 12. — *Decretal.*, lib. IV.

(5) Codex civ. austr. irrita declaravit matrimonia 1.º in perpetuum inter adoptantem et adoptatum, adoptatique posteros extantes sub potestate adoptati tempore adoptionis, ad quartum gradum; 2.º item in perpetuum inter adoptantem et uxorem adoptati, et vicissim inter adoptatum et uxorem adoptantis; 3.º denique inter adoptatum et filios legitimos adoptantis existentes adhuc sub potestate adoptantis, donec scilicet liberi fiant a patria potestate. Verum non omnia hæc jure ecclesiastico adoptata habenda videntur, sed solummodo quæ jure civili communi statuebantur. Codex civ. Sard. etiam de hac circa matrimonium e doctrina Ecclesiæ statuta juris communis vigere supponit.

(6) *De synod. diocæs.*, lib. VII, cap. 36. Intelligit pontifex recurrendum esse ad *jus commune*, idest ad leges civiles romanas ubique adoptatas; non autem ad leges civiles etiam nondum tunc confectas.

• data: et inde est quod legalis cognatio matrimonium impedit. Prohibitio legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Ecclesiæ auctoritas, quæ idem etiam interdicat. Ita loquitur s. Thomas (1). Fit etiam distinctio inter adoptionem perfectam seu *adrogationem*, et adoptionem imperfectam, ac disputant theologi utrum cum hac quoque consistat impedimentum legalis cognationis (2).

L. De impedimento publicæ honestatis.

82. Impedimentum publicæ honestatis fundatur in quadam propinquitate, in quadam nempe affinitatis specie, quæ duplici e causa enascitur; scilicet e validis sponsalibus, et e matrimonio rato, idest contracto quidem, sed non consummato. Hoc impedimentum, quod ecclesiastici juris est, statutum fuit, quia non videtur honestum, quod, qui se alicui desponderit, proximam illius consanguineam ducat uxorem, aut ille, qui matrimonium contraxit, etiamsi illud non consummaverit, facta rursus ei libertate, matrimonium post receptam libertatem contrahat cum persona, quæ sit prioris conjugis consanguinea in proximo gradu.

Publicæ honestatis impedimentum e sponsalibus exurgens locum habet inter sponso et eorum consanguineos legitimos vel illegitimos ad primum gradum (3); nec ultra procedit. Hinc sponsus nequit, absque dispensatione, matrimonium contrahere neque cum matre, neque cum filia, neque cum sorore sponsæ suæ; eademque ratione contrahere nequit sponsa sive cum patre, sive cum filio, sive cum fratre sui sponsi. Potest vero sponsus uterque contrahere cum cæteris consanguineis. Quoad affines sponso, sponsi possunt cum ipsis matrimonium inire in quovis gradu affinitas intercedat. Hinc, ex. gr., sponsus valide contrahit, absque ulla dispensatione, cum socio, cum fratria, cum nuru sponsæ suæ.

83. Post Tridentinum Concilium sponsalia, quæ quacumque de causa invalida sint, nullum inducunt publicæ honestatis impedimentum; oritur vero impedimentum quoties sponsalia valida sint, etiamsi postea dirimantur, et sponsi a data sponsione se invicem liberaverint. Causa enim impediendi, vel impedimentum ipsum non pendent a sponso voluntate. Si sponsalia sub

(1) In 4 sent., dist. 42, quæst. 11, art. 2; et Sum. supp., quæst. 57, art. 2.

(2) Codex civ. austr. non admittit hanc duplicem adoptionis speciem.

(3) Concil. Trident., sess. XXIV, de reform. Matrim., cap. 3.

conditione facta sint, non gignunt impedimentum nisi quatenus impleta sit conditio: consensus enim contrahentium non accedit, donec impleatur conditio; quæ si non impleatur, sponsalia cum nullam obligationem inducant et nulla cedant, tum nequeunt vel impedimentum afferre.

84. Sed ut sponsalia valida sint, debentne in ecclesia celebrarii iis cum cæremoniis, quæ sint de more? Minime, procul dubio. De sponsalibus enim secus est, ac de matrimonio; nempe etiam absque parochi præsentia valida sunt. Verum sponsalia privata, non solemnia, quæ domi tantum contrahuntur, coram parentibus, aut coram notario, vel etiam absque notario, producant ne publicæ honestatis impedimentum? Pro certo habendum est, ut optime ait redactor Andegavensium Collationum, impedimentum istud oriri a sponsalibus domi factis coram parentibus, æque ac oritur a sponsalibus in ecclesia, coram parocho celebratis. Ratio quæ adducitur, prosequitur idem auctor, ea est, quod sponsalia nil aliud sunt ac matrimonii promissio, et quod promissio matrimonii obligat illos, qui eam fecerint, ad eam implendam, tum cum in faciem Ecclesiæ, tum cum domi tantum illam dederint. Ideo huiusmodi sponsalia producant pariter publicæ honestatis impedimentum. Nulla enim est ratio, qua defendi possit, sponsalia vim habere eos, qui fecerint, ad ea implenda obligandi, et simul vim non habere producendi publicæ honestatis impedimentum; cum Tridentinum nil requirat, ut impedimentum istud producat, quam sponsalium validitatem. Illud etiam addi potest, quod cum dirimens aliquod impedimentum, et causa, a qua ipsum producit, per commune Ecclesiæ jus statuta sint, debent ubique valere, et eadem esse. Proinde cum sponsalia, quæ valida sunt, honestatis impedimentum producant in diocesis, ubi celebrantur in ecclesia, debent eundem effectum producere etiam in illis diocesis, ubi nullus est mos ea in ecclesia celebrandi: et sicut in diocesis, in quibus obtinet consuetudo sponsalia in ecclesia celebrandi, valida esse non desinunt, si in ecclesia non celebrentur, ita debent consequenter etiam impedimentum producere. Quare dicendum est sponsalia, quæ valida sunt, producere hoc impedimentum omnibus in locis, scilicet etiamsi facta non fuerint in ecclesia. Ita sentiunt romani canonistæ, nec auctor Collationum Parisiensium aliquod satis validum profert argumentum a quo hæc sententia infirmetur (1).

(1) *Conférences d'Angers, de Matrim.*, conf. XIII, quest. 1. — Vide etiam Pontas, *Dictionarium casuum conscientia*, etc.

85. Impedimentum publicæ honestatis, proveniens a matrimonio contracto et non consummato, extenditur ad quartum gradum inclusive. Matrimonium, etsi invalide contractum, producit publicæ honestatis impedimentum, cum tamen invaliditas non pendeat a defectu consensus, id est ab errore, vel a violentia, vel defectu usus rationis. Si matrimonium nullum sit ob defectum consensus in alterutro e contrahentibus, nullum intercedit publicæ honestatis impedimentum.

Hujusmodi impedimentum, sive a sponsalibus sive a matrimonio rato non consummato exurgat, perpetuum est, et superest etiam postquam alter e sponsis decesserit. Hinc si Paulus, qui Paulinæ promissum dederit, se in uxorem eam ducturum, forte moriatur, antequam matrimonium celebretur, non poterit Paulina cum aliquo inter Pauli propinquos in primo gradu nuptias contrahere. Item, si Petrus, ducta in uxorem Petronilla, eam morte amitteret matrimonio nondum consummato, non posset aliquam e Petronillæ propinquis usque ad quartum gradum inclusive sibi in uxorem accipere.

M. De impedimento criminis.

86. Criminis impedimentum oritur vel ab adulterio solo, vel ab homicidio solo, vel ab adulterio et homicidio simul copulatis. Hoc impedimentum est ecclesiasticæ institutionis, et illos tantum afficit, qui secundas nuptias saltem quoad alteram partem inire volunt.

1.º De adulterio solo. Ut adulterium inducat impedimentum inter duas personas, quæ crimen hoc admiserint, requiritur: 1.º Quod formale sit: qui peccat cum persona nupta, eam nuptam ignorans, vel putans bona fide matrimonium invalidum esse, aut per mortem alterius conjugis esse dissolutum, non fit dirimenti impedimento obnoxius; 2.º Quod crimen sit consummatum, *copula perfecta ad generationem apta*; 3.º Quod sit vere adulterium. Necesse hinc est, quod partes, vel alterutra e partibus vero ac valido matrimonio vinciatur: matrimonium invalidum non est matrimonium; hinc si in tali matrimonio peccetur, non existit adulterium. 4.º Quod adulterium data aliqua matrimonii promissione patratum fuerit, vel postea saltem ea promissio emittatur. Qui igitur adulterium commiserint, quin tamen promissio ab una parte data fuerit de matrimonio invicem contrahendo, semel ac liberi fiant, possunt post mortem sui conjugis matrimonium inter se

valide inire. Nil vero interest utrum ante an post adulterium data fuerit promissio, dummodo data fuerit ante prioris matrimonii dissolutionem. 5.º Quod promissio per verba vel per aliquod externum signum prolata fuerit; 6.º Quod fuerit sincera, vel ut talis considerata, acceptata, nec revocata.

E superius dictis consequitur, adulterium solum, absque matrimonii promissione, nullum impedimentum producere. Attamen qui in matrimonio constituti, alterum matrimonium contrahere attentarent, illudque consummarent per adulterium, non ideo effugerent legis effectus. Ex una enim parte adulterium adesset; ex altera consensus, quem adulteri invicem sibi præberent, esset ipse promissio, vel promissionem matrimonii eminenter includeret; hinc impedimentum exurgeret. Promissio tamen, vel ipse conatus contrahendi secundi matrimonii, primo matrimonio perdurante, non potest per se, scilicet pro sua tantum vel maxima immoralitate, criminis impedimentum inducere.

87. 2.º De homicidio solo. Quum utraque pars conspiraverit ad alterutrius conjugis excidium, et id ea mente, ut matrimonium inter sit contraherent, iterum ex hoc crimine exurgit impedimentum, quo fiunt inhabiles ad contrahendum inter se, nihilque refert utrum adulterium intercesserit, nec ne. Hæc vero requiruntur, ut impedimentum ex conjugicidio oriatur: 1.º Quod crimen fuerit consummatum, idest quod mors secuta sit; 2.º Quod utraque pars ad mortem prioris viri, vel prioris uxoris concurrerit, vel per jussum, vel per consilium, vel præparando, vel expediendo media ad crimen efficiendum. Qui virum sustulerit, ut ejus uxorem sibi acciperet, posset valide eam ducere, dummodo ipsa nullam partem in crimine habuerit; 3.º Quod delinquentes crimen admiserint mente ineundi inter se matrimonium: hac dempta intentione non existeret impedimentum. Verum necesse ne est, uterque conjux agat consilio contrahendi matrimonii, et sibi ad invicem consilium manifestet? Censemus profecto cum emin. Goussel id etiam requiri, atque hæc est sententia communior apud canonistas (1).

88. 3.º De adulterio cum homicidio. Adulterium conjugicidio conjunctum denique pariter producit criminis impedimentum. Ad id vero requiritur: 1.º Quod adulterium sit reale, sive formale et consummatum; 2.º Quod homicidium sit pariter consummatum, nempe mors secuta sit; 3.º Quod qui conjugem occidit,

(1) S. Alphonsus, *Theol. moral.*, lib. VI, num. 1034. — Bailly, *Theologia Pictaviensis, Tolosensis, etc.*

DE IMPEDIMENTO CRIMINIS.

habeat intentionem ducendi in matrimonium quo adulteratus sit. Tamen necesse non est quæ se conjugio consociare desiderant, sint a conjugicidio; sufficit quod crimen patratum etiam altero insciente. Vir, qui suam uxorem alius ducendæ, cum qua rem male habuit; vi consilio occidit virum mulieris, quacum adult sunt valide contrahere matrimonium illud, quod minis finem sibi proposuerant. Habetur autem cidii reus, ille qui efficaciter, sive physice, sive micidium concurrerit, qui scilicet jussum, co executionem præbuerit. Simplex vero approbatio patratum jam fuerit, nec complicitatem nec instituit.

N. De cultus disparitate, idest different

89. *Cultus disparitas* est impedimentum ducendi christianos et infideles. Qui nempe baptismum a valide matrimonium inire cum infideli, cum iudæo, uno verbo, cum persona quacumque baptismum minime suscepit. Hoc vero impeditur tantum ecclesiastici; summus pontifex hinc Matrimonia vero catholicorum cum hæreticis, sunt invalida, sed tantum illicita. Ecclesia pro conjugia, et hæc prohibitio tolli non potest iussum pontificem. Hinc religionis differentia est impedimentum tantum prohibens, de quo sequenti.

O. De clandestinitate.

90. Distinguendum est matrimonium secretum clandestinum. Matrimonium secretum illud est, quidem fuit cum omnibus requisitis formalitatibus innotescit, et a partibus peculiare ob causas matrimonium clandestinum, post Tridentinum Concilium quod contractum non fuit coram paroco et testibus præscriptis. Primum validum est; secundum est in quibus Tridentini decretum fuerit acceptatum decreti: « Tametsi dubitandum non est, clandestinum

• libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quandiu Ecclesia ea irrita non fecit; et proinde jure
 • damnandi sint illi, ut eos sancta synodus anathemate damnet,
 • qui ea vera ac rata esse negant.... qui aliter quam præsente
 • paracho, vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu ordinarii
 • licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonia contrahere attemptabunt, eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos ac nullos esse decernit, prout eos præsenti decreto irritos facit et annullat... Decernit insuper, ut hujusmodi decretum in unaquaque parochia
 • suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primæ publicationis in eadem parochia factæ, numerandos (1) ».

Clandestina matrimonia, quamvis illicita, valida erant, *rata et vera*, antequam Concilium Tridentinum promulgaretur; nec valida esse destiterunt in regnis, provinciis, diocesis, vel parœciis, ubi concilii decretum contra clandestinitatem publicatum numquam fuit. Concilii vero promulgatio facta est ubique in Italia, in Germania catholica, in Hispania, Lusitania et Gallia. Hinc etiam decretum illud refertur a conciliis provincialibus *Rhemensi, Rothomagensi, Turonensi, Bituricensi, Burdegalensi*, atque *Aque Sextiæ*, quæ habita sunt exeunte sæculo XVI; in constitutionibus synodalibus atque in ritualibus omnium Galliæ diocesum. Pro certo igitur habendum est, catholicorum matrimonia, tam prædictis regionibus quam etiam in Galliis, aliter quam præsente paracho et duobus vel tribus testibus contracta, esse nulla. et quoad sacramentum, et quoad contractum naturalem, et quoad vinculum, quod exurgere nequit nisi ex legitima unionem: *Hujusmodi contractus irritos ac nullos esse decernit.*

91. Tanti momenti est superallatum Tridentini decretum, ut accurata indigeat explanatione. Primo igitur dicitur paracho *præsente*. Parochi præsentia, et quidem præsentia tantum, id scilicet quod eum vere præsentem constituit, est id quod necessario requiritur ad matrimonium validum efficiendum, impediendo clandestinitatem. Benedictio nuptialis non est de essentia contractus, ac solum haberi deberet de essentia sacramenti, si contra communem sententiam admitteretur, sacerdotem esse sacramenti matrimonii ministrum. Habetur etiam ut validum, etsi illicitum, viri et mulieris matrimonium, qui duobus cum testibus in præsentiam parochi se constituentes ei declaraverint, se matrimonium inter se contrahere, etiamsi parochus renuat, ipsisque de

(1) Concil. Trident., sess. XXIV, de reform. Matrim., cap. 1.

neget ministerium suum. Non enim est cur credamus, ait redactor Collationum Andegavensium, Fagnanum sequens, quod Concilium Tridentinum, cum ad libertatem matrimonii tuendam tanto studio usus sit, ut illos etiam condemnet, qui defendant posse patres et matres suo jure filiorum matrimonia valida vel invalida efficere, postmodum voluerit, ut matrimonia parochorum consensui et approbationi realiter subessent, ita ut invalida et nulla fierent, si parochi ut testes ipsis adesse recusaverint (1). Æquum non est matrimonii libertatem parochorum voluntati subijcere, uti animadvertit etiam Benedictus XIV: « Neque porro æquum est ut ab arbitrio vel facto parochi pendeat libertas matrimonii impedire (2) ». Hæc est etiam doctrina congregationis cardinalium ad Concilii Tridentini interpretationem constitutæ, quæ proposita quæstione de validitate matrimonii, cui parochus adfuerit invitus, quodque contractum fuerit in ipsius quidem præsentia, sed contra ejus intentionem, matrimonium validum declaravit, si nullum aliunde obesset impedimentum. Ut igitur matrimonium validum sit, sufficit quod in præsentia parochi et testium contractum fuerit dummodo parochus fuerit vere moraliter præsens, idest advertere potuerit id quod fiebat sua in præsentia.

92. 2.º *Parochus*. Parochus, cujus præsentiam Concilium Tridentinum requirit, est parochus parœciæ, in qua contrahentes domicilium habent. Hinc contrahentes nequeunt pro suo matrimonio ad alium se convertere, quam ad proprium parochum, vel ad sacerdotem ab illo delegatum. Si contrahentes ad duas diversas parœcias pertinent, necesse non est, quod uterque parochus assistat; sufficit alterutrius præsentia, nec interest quod ipse viri vel mulieris parochus sit, sicut pluries declaravit sacra congregatio interpretis Concilii Tridentini. Et sane, cum parochus parœcianum suum matrimonio jungendi jus habeat, jus simul habet eum jungendi cum persona, quam ille ducere voluerit. Opportunius quidem est, quod nuptiæ in parœcia sponsæ celebrentur, ut sæpius fit; hæc tamen convenientia nil impedit, quominus valide et etiam licite matrimonium celebretur coram parochosponsi (3). Oppositio alterius parochi, ne id fiat, injusta esset

(1) Vide Bened. XIV, *De Synodo diœces.* — Fagnanum, s. Alphonsum, Bouvier, *Collationes Andegavenses*, etc.

(2) Vide *Collationes Andegavenses, de Matrim.*, conf. VI, quæst. 3.

(3) Vide *Collationes Andegavenses, de Matrim.* — Bened. XIV, *De synodo diœces.*, Fagnanum, s. Alphonsum, Bouvier, etc.

et prorsus inefficax (1), atque alium animum proderet, quam qui deceat Christi ministrum (2). Si quis duplici utatur domicilio, conjungi debet in parœcia, in qua majori parte anni degit; si per æqualem fere anni partem in utraque degit, eaque ratione ut in utraque verum domicilium habere censendus sit, liberum illi est in ea, quæ sibi videatur, nuptias celebrare. Si forte domus in duarum parœciarum territorio sita sit, ad illam parœciam pertinere censetur, in qua major ipsius janua sit. Si dubium aliquod hac de re exurgat, parochorum prudentiæ erit difficultatem omnem rescindere, copiam faciendo contrahentibus, ut eorum nuptiæ in hac vel in illa parœcia, prout ipsis libuerit, benedicantur, collata delegatione alteri paracho pro cautela, in quantum ea opus esse possit. Indecens enim esset, si tunc fieret necessitas episcopum adeundi.

93. Quæritur, quantum temporis in parœcia residere debeant sponsi, ut ibi domicilium quoad matrimonium acquisivisse censeantur. Juxta leges canonicas parochus loci in quo hic et nunc sponsus vel sponsa realiter titulo domicilii commoratur, ille est qui matrimonio assistere debet, nec tempus fixum anterioris commorationis in parœcia ad id requiritur. Domicilium vero aliquo in loco fixisse quis dicitur, si ibi inhabitet animo ibidem in perpetuo vel saltem stabiliter ad longum tempus commorandi; quasi domicilium si maneat in loco aliquo causa officii, aut exercendæ artis, aut suscipiendæ educationis. Hinc sacra Congregatio Concilii, decreto 19 dec. 1648, declaravit puellas *educandas* valide contrahere coram paracho illius parœciæ intra cujus fines est monasterium, ubi educationis causa consistunt. Cum autem contrahentes parœciam deseruerint animo non amplius illuc redeundi, suumque domicilium in alia parœcia constituerint, de facto ad priorem parœciam pertinere cessant, simulque alteri parœciæ aggregantur; hinc a novo paracho sacramenta suscipere tenentur. « His de causis sentimus, ait Card. De-la-Luzerne, nullum
 « esse tempus determinatum ad domicilium acquirendum, pro
 « matrimonii celebratione, et parochum jus habere jungendi sa-
 « cramento eos, qui publice et sine fraude sui parœciani facti
 « sint, etiamsi a brevi tantum tempore (3) ». Hæc est doctrina

(1) Vide *Collat. Andegar., de Matrim.*, conf. VI, quæst. 5.

(2) Juxta Rituale Mediolanense benedictio nuptiarum facienda est in ecclesiâ parœciali *sponsæ*. Cum autem communiter hæc benedictio detur statim post ipsam matrimonii celebrationem, ideo etiam matrimonium spectatur ut de jure a paracho sponsæ celebrandum. Si tamen coram paracho sponsi celebraretur, id prorsus non inficeret ejus validitatem.

(3) *Instruc. sur le Rituel de Langres*, cap. IX, art. 4, § 18.

etiam redactoris Collationum Andegavensium, qui eam confirmat decisione, quam affert, sacræ congregationis cardinalium ad Concilii Tridentini interpretationem (1). Sed ad quasi domicilium constituendum declarat Benedictus XIV Constit. *Paucis ab hinc*, 19 martii 1758, requiri unius mensis commorationem, incertumve esse num minus tempus valeat ad matrimonium valide contrahendum, ideoque, si antea fuerit contractum, ait S. Congregatio, *De novo referendum esse in Congregatione*.

94. Parochus vero matrimonio jungere non debet eos, qui sua in parœcia recenter domicilium statuerint, nisi prius se certum et plane indubium fecerit eos esse liberos, et futurum matrimonium denunciatum fuerit, si rituale diœcesanum id exigit, etiam in parœcia, ubi domicilium antea habebant. Ceterum supponitur, quod partes contrahentes revera velint stabiliter manere in parœcia, in qua actualiter habitant: quod arguendum est ex circumstantiis. Il, qui a parœcia sua secesserint in fraudem legis, servantes interea intentionem revertendi ad eam postquam in alia parœcia matrimonium contraxerint, nequeunt id agere, nisi in ea parœcia per integrum annum, aut saltem ad sex menses, juxta diœcesis statuta, commorati fuerint.

95. Communis est sententia, personam quæ quacumque de causa sex mensibus, vel anno in parœcia residet diversa ab ea in qua suum habet domicilium, in ea posse licite et valide matrimonium contrahere. Verum probabilissime jus etiam retinet nubendi ante parochum illius parœciæ in qua suum proprie dictum tenet domicilium. Qui enim sex mensibus in una parœcia moratur, non privatur jure celebrandi matrimonium in loco sui veri domicilii eo quod jus alibi etiam illud celebrandi acquisivit (2). Hinc milites, ex. gr., famuli, artifices, etc. qui sufficiens adepti sunt domicilium ad nubendum in parœcia in qua morantur, possunt sive minores, sive majores sint, in ea parœcia nubere in qua ipsi et parentes domicilium habent. Sed matrimoniis vagorum, qui nempe nullum habent domicilium nec quasi domicilium, parochi non assistant, nisi obtenta prius episcopi facultate; qui autem absque hac facultate assisteret graviter delinqueret. Matrimonium tamen validum esset juxta communem canonistarum sententiam (3).

(1) Confer. IV, de Matrim. quæst. 3 et 4; Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 1090; Benedictus XIV, *Institutiones Ecclesiasticæ*, instit. XXXII, etc.

(2) Bouvier, *De Matrimonio*, cap. VII, art. 5, § 1; Gilberti consultationes canonicæ de matrimonio; — Tronchet, Locré, Merlin, Toullier, Paillet.

(3) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 1089. — Sylvius, Billuart, Lœmann, Pontius, Palau, Ledesma, Coninck, Henriquez, Bonacina, Barbosa, etc.

96. Cum dicimus matrimonium contrahendum esse coram paracho partium contrahentium, non excludimus neque sacerdotem, cui episcopus vacantis parœciæ regendæ onus demandavit, neque parochi vices gerentem in ecclesia succursali. Vicarii enim parœciæ est celebrare matrimonia, quæ in sua parœcia fiunt; eaque ipse celebrare potest virtute generalis illius mandati, quo jus acquisivit ad parochi functiones in ea parœcia vel portione exercendas, quæ sibi ab episcopo commissa fuit. Ut autem matrimonium sit validum, necesse non est ut parochus, vel qui ejus vices gerit, ab ecclesiasticis censuris immunis sit. Validum hinc habetur matrimonium a paracho suspensio, interdicto, excommunicato, irregulari, schismatico celebratum: quamdiu enim suo titulo non renunciaverit, vel eo privatus per sententiam non fuerit, potest ut testis suorum parœcianorum matrimonio assistere.

Verum necesse est ut ille, cujus præsentiam Concilium requirit, sit vel ipse parochus vel qui ejus vicibus fungatur. Hinc matrimonia ante *intrusum* contracta, videlicet ante eum qui non est canonice institutus, sunt absolute nulla. Hinc exempli ergo invalida habentur matrimonia per sacerdotes *intrusos* celebrata tempore schismatis, quod in Gallia erupit sub finem sæculi elapsi. Excipitur eorum tantum matrimonium, qui tempore persecutionis vel absolute, vel absque gravibus damnis nequeunt ad parochum suum accedere, vel ad alium sacerdotem catholicum a legitimo episcopo delegatum. Hæc exceptio ex eo derivatur, quod Ecclesia neminem ad suarum legum observantiam obligare intendit cum hæc est impossibilis, vel magna inde pericula sunt derivatura (1). Quoad sacerdotem vero qui titulo colorato manente ab eo, ad quem talem titulum conferre pertinet, ex communi errore ab omnibus publice alicujus parœciæ curatus reputatur, potest valide illius parœciæ fideles matrimonio conjungere. Huic quæstioni applicanda sunt quæ supra diximus de titulo colorato, loquentes de necessitate facultatis in ministro sacramenti pœnitentiæ.

97. *Vel alio sacerdote de ipsius parochi vel ordinarii licentia.* Licet nubere non solum ante curatum parœciæ, in qua domicilium est acquisitum quoad matrimonium, verum etiam ante quemlibet alium sacerdotem delegatum a curato ipsius parœciæ, vel ab episcopo, vel a supremo pontifice. Episcopus igitur po-

(1) Vide *Instructionem cardinalis Caprara de matrimoniis irregulariter contractis durante perditione (durante la rivoluzione)* in editione Vesuntionensi (Genon) Collationum Andegavensium (*Conférences d'Angers*).

test matrimonio jungere suos diœcesanos, vel alium sacerdotem præter parochum ad eorum matrimonium delegare. Eandem in hoc habent ac episcopi potestatem etiam vicarii generales ; verum ea abuti ipsi non debent. Vicarii quoque qui præsunt ecclesiæ succursali, vel adnexæ, vel parœciæ vacanti, sive parœcia proprie sit, sive succursalis, possunt alios delegare ad fidelium matrimonia, quorum curam ipsi gerunt. Ipse parochi alicujus vices gerens, cum possit, virtute generalis mandati, illud in parœcia facere, quod parochus non facit, jure potest alium sacerdotem ad ea matrimonia delegare, quæ facere ipse deberet : *delegatus ad universitatem causarum subdelegare potest* (1). Sed qui pro casu tantum peculiari deputatur, quamvis ab episcopo fuerit delegatus, non potest subdelegare, excepto casu in quo mandatum hanc facultatem expresse includat : *Delegatus ad unam causam tantum non potest subdelegare*. Delegatio ad matrimonii celebrationem expressa sit oportet, nec potest præsumi. Cum tamen parochus partium contrahentium eas ad alterius parœciæ curatum remittit, ipsum ad matrimonium delegando, si delegatus abest, vel impedimento aliquo prohibetur, ejus vicarius probabilissime vices ipsius gerere potest. Cum enim parochus ad matrimonium delegatur, ubi is desit, delegatus censeatur qui ejus ex officio vices gerit.

98. 4.º *Et duobus vel tribus testibus*. Concilium Tridentinum quales esse debeant testes non determinat; omnes proinde utriusque sexus personæ, quæ quid in matrimonii celebratione agatur satis intelligunt, hujus sacramenti testes esse possunt. Necessaria autem est physica et moralis testium actui præsentia, ita ut testari certe possint matrimonium fuisse celebratum. Actus vero matrimonii in libris parœciæ inscribi debet, signarique tum a parocho actus auctore, tum a testibus. Quod ubi testes perficere non valeant, fit de hoc mentio in actu.

Matrimonium celebrari debet in ecclesia parœciali partium, vel alterius e partibus contrahentibus ; hoc tamen sub nullitatis pœna non præcipitur, immo alibi fieri etiam licite potest de episcopi licentia. Hæc licentia præsumitur pro matrimonio personarum, quæ jam civiliter conjunctæ sint, quarum altera domi retinetur morbo, qui eam in proximum vitæ periculum conjecerit.

99. Monemus demum, sacerdotem qui alios matrimonio conjungere auderet, quam suos parœcianos, suspensionem ipso facto

(1) *Conférences d'Angers, etc.*

incurrere, tamdiu duraturam, quamdiu placeat ordinario parochi, cujus juris fuisset matrimonium illud celebrare (1).

§ 3. *De impedimentis impediētibz seu prohibētibz.*

400. Impedimenta impediētia, seu prohibētia ea sunt, quæ illicitum efficiunt matrimonium, quin ejus validitati officiant. Canonistæ ad quatuor contrahunt impedimenta prohibētia, eaque hoc versu complectuntur :

Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum.

Quatuor itaque hæc impedimenta sunt Ecclesiæ vetitum, tempus interdictum, sponsalia et votum. Verum præterquamquod secundum horum impedimentorum includitur in primo, *Ecclesiæ vetitum* salis clare non exprimit diversa juris ecclesiastici impedimenta, quæ illicitum efficiunt matrimonium. Præter peculiare vero episcopi vel parochi vetitum, seu permissionis defectum quoad matrimonia eorum qui non habent necessaria requisita, sex impedimenta impediētia numeramus, videlicet: defectum denunciationis; defectum item consensus parentum; cultus differentiam inter catholicos et hæreticos; vetitum nubendi quibusdam diebus anni; sponsalia; votum simplex castitatis. Primum horum impedimentorum jam supra explicavimus; restat itaque ut de alijs loquamur.

A. *De defectu consensu parentum.*

401. Damnantur matrimonia, quæ filiifamilias patre et matre inconsultis contrahunt, excepto casu in quo nimia parentum cupiditas eos in necessitate constituat nubendi absque eorum approbatione. Reverentia quam filius parentibus debet, postulat ut matrimonium, quod est maximum in vita negotium, non contrahat absque eorum consensu, quibus omnia debet. Hinc semper Ecclesia reprobavit ac vetuit matrimonia contracta a filiisfamilias absque parentum consensu (2).

402. Filii cujuscumque sint ætatis, debent semper patrem et matrem revereri; decet itaque ut numquam nubant priusquam eorum consensum postulaverint.

(1) Concil. Triden., sess. XXIV, *de reform. Matrim.*, cap. 1.

(2) Conc. Trid., sess. XXIV, can. 1.

103. Ad confessarium tamen quod spectat, si parentum oppositionem rationabilem judicat, filios suadere curabit ut a proposito desistant; sed si servatis legis conditionibus a voluntate nubendi non recedunt, abstinebit ab iis inquietandis; imprudentis enim esset in re tam difficili se judicem constituire inter parentes eorumque filios (1).

B. De cultus differentia inter catholicos et hæreticos.

104. Catholicorum matrimonia cum hæreticis et schismaticis quolibet semper tempore severe interdicta fuere. Hoc vetitum timori innititur ne pars catholica vel filii ex tali matrimonio geniti exemplo aut verbis sponsi vel sponsæ acatholicæ in errorem inducantur. Ejusmodi tamen matrimonia non sunt invalida, sed tantum illicita. Invalida igitur tantum habentur cum partes dirimenti aliquo impedimento devinciantur, vel nubant absque præsentia parochi et duorum testium in iis parœciis in quibus viget decretum Concilii Tridentini *De clandestinitate*. Summus pontifex ab impedimento de quo agitur quandoque dispensat; sed non dispensat nisi ea conditione ut partes contrahentes ante celebrationem matrimonii promittant filios se in catholica religione educaturos, et pars catholica præterea polliceatur se ea omnia præstaturam esse quæ moraliter possit, ut conjugem acatholicum ad veram Ecclesiam deducat. Episcopi hanc non possunt dispensationem concedere, nisi peculiari sanctæ Sedis indulto (2); intra vero Italiæ fines de more neque ipse pontifex concedit ut hujusmodi matrimonia celebrentur. Non infrequens est casus hæreticorum, protestantium, ex. gratia, calvinistarum, anglicanorum, qui ut cum persona catholica nubant, quin a romano pontifice dispensationem petant, declarant se propriæ sectæ renunciare, et catholicam fidem profiteri velle. His tamen non ita facile credendum, neque cum Ecclesia reconciliandi sunt, nisi postquam satis fuerint in veræ religionis dogmatibus instituti, et aliquod tempus experiendæ fidei intercesserit. Cæterum parochus nihil in hac re facere præsumat, nisi episcopo prius consulto.

(1) Recenti legi austriacæ de matrimoniis catholicorum abolita sunt omnia impedimenta civiliter dirimentia; hinc etiam defectus consensus parentum aut tutorum et judicis pupillaris non amplius est impedimentum dirimens, uti Civ. Cod. Austr. statuebatur, sed implex conditio quæ matrimonia fieri prohibet, sub comminatione civilium pænalarum. Idem est de defectu consensus militarium auctoritatum quoad militum matrimonia. Etiam Cod. Civ. Sard. art. 106 prohibet matrimonia minorum absque parentum consensu.

(2) Vide Benedicti XV, *de Synodo diocæs.*, lib. IX, cap. 3, n. 2.

105. In celebratione matrimonii catholici cum hæretico, parochus tantum tamquam testem se gerere debet, nullam religiosam cæremoniam perficiendo, ac velitum est benedictionem nuptialem sponsis impertiri (1).

Excusari a gravi culpa non potest pars catholica, quæ postquam ante suum parochum nupserit, ad hæreticum pro religiosa cæremonia accedit (2). Sed quid faciet parochus catholicus si ea ad hunc ministrum accessit priusquam ad se venerit? Censet Goussel, optimum esse si matrimonio assistat, ad præcavendum periculum ne pars acatholica secus civili tantum actui acquiescat. Ubi autem actus civilis non existat, videtur adhuc idem dicendum, ne coram tantum ministro hæretico matrimonium contrahatur. Quamvis enim supponatur utrumque sponsum, vel catholicum solum accipere sacramentum, profanatio quæ sequeretur, non esset magis imputanda parochi quam aliis testibus, siquidem de omnium consensu, nuptialem benedictionem non impertiendo, ut testis tantum matrimonio assistit, non ut minister sacramenti.

106. Quomodo autem se geret confessarius erga personam quæ cum hæretico nubere velit? Ipse ei proponat omnia hujus matrimonii pericula, mediaque omnia adhibeat, quibus eam suadeat ut a sua voluntate recedat. Postea vero si hæc persona in suo consilio persistit, vel quia metuit nullam aliam nubendi occasionem sibi affuturam, vel quia parentes hoc matrimonium valde desiderantes non vult sibi facere noxios; si ex alia parte, ideo tantum ad nubendum cum hoc vel illo hæretico consentit, quia (obtentâ dispensatione) ille promittit tum sibi, tum nascituris filiis catholicæ religionis colendæ perfectam libertatem relicturum, confessarius eam absolvere poterit. Non idem dicas si ejusmodi persona nullo ad hoc matrimonium adducitur rationum momento, præcipue si inviti sunt parentes, vel nonnisi cum dolore consentiunt.

C. De tempore quo matrimonia interdictuntur.

107. Juxta Tridentinum Concilium matrimonia solemniter celebrari vetantur a prima dominica adventus ad diem Epiphaniæ, et a feria quarta Cinerum usque ad octavam Paschatis, utroque

(1) Vide *Conférences d'Angers, de Matrim.*, conf. XI, quæst. 3.

(2) Vide Liguori, *Theol.*, mor., lib. II, num. 16. — Benedictum XIV, *De synodo diœcesana* etc.

tempore inclusive. En sancti Concilii verba: « Ab Adventu Domini
 • Nostri Jesu Christi, et a feria quarta Cinerum usque ad octa-
 • vam Paschatis inclusive, antiquas solemnium nuptiarum pro-
 • hibitiones diligenter ab omnibus observari sancta synodus
 • præcipit; in aliis vero temporibus nuptias solemniter celebrari
 • permittit; quas episcopi ut ea qua decet modestia et honestate
 • fiant curabunt; sancta enim res est matrimonium et sancto
 • tractandum (1). Si stricte Concilii verba accipiantur, citatis
 temporibus matrimonia contrahere ipsum absolute non vetat.
 Tantum enim vetat solemnem sponsorum benedictionem, pompam,
 epulas, solatia quæ nuptias comitantur, *solemnēs nuptias*. Ita
 Romæ accipitur superallatum decretum. « Meminerint parochi,
 • ait Rituale Romanum, a dominica prima Adventus, usque ad
 • diem Epiphaniæ, et a feria quarta Cinerum usque ad octavam
 • Paschæ inclusive *solemnitates nuptiarum* prohibita esse, ut
 • *nuptias benedicere, sponsam traducere, nuptialia celebrare con-*
 • *vivia. Matrimonium autem omni tempore contrahi potest* » (2).
 Viget tamen in Galliis et alibi (3), consuetudo, ut matrimonia
 tempore vetito fieri non possint absque episcopi licentia. Hæc
 autem licentia præsumitur pro personis civiliter jam nuptis, cum
 partium altera periculose ægrotet. Parocho vero, si fieri possint,
 curandum est, ut impediat ne desponsati nubant die dominica,
 vel festi præcepti, vel abstinentiæ. Ubi tamen peculiare vetitum
 ordinarii hac in re non existat, poterit etiam his diebus nuptias
 celebrare, si sciat sponso nihil ausuros contra Ecclesiæ spi-
 ritum.

D. De sponsalibus.

108. Est hoc æquitatis principium. ut qui promisit nubere cum
 persona, quoadusque hæc obligatio subsistit, aliam non ducat.
 Hinc sponsalia impedimentum impediens constituunt juris natu-
 ralis, neque ulla hujus impedimenti concedi potest dispensatio, si-
 quidem non licet dispensare in damnum tertii. Hoc non cessat nisi
 mutuo partium consensu, quæ possunt reciproce a promisso
 recedere, vel cum sponsalia irritantur propter aliquam ex causis
 supra allatis. Impedimentum tamen oriens a promissione matri-
 monii non impedit quominus qui contra promissa nupserunt,

(1) Sess. XXIV, de reform. Matrim., cap. 10.

(2) Rituale Romanum, de Matrim.

(3) In Mediolanensi diœcesi ad ipso ambrosiani Adventus initio.

possint reddere vel etiam petere debitum conjugale. Cave autem ne confundas impedimentum sponsalium cum publicæ honestatis impedimento, quod ex ipsa causa promanat. Primum, quamvis juris naturalis, non est nisi impediens et ad omnes extenditur: desponsatus nubere licite non potest nisi cum desponsata; matrimonium cum quacumque alia persona vetitum illi est. Alterum impedimentum est dirimens, sed non est nisi juris ecclesiastici, et non extenditur nisi ad desponsatorum consanguineos in primo gradu; id est qui promisit alicui matrimonium, valide nubere non potest neque cum matre, neque cum filia, neque cum sorore desponsatæ, sed ejus matrimonium cum quacumque alia persona validum erit.

E. De voto simplici castitatis.

109. Votum simplex castitatis, vel ingrediendæ religionis, vel sacros ordines suscipiendi vel non nubendi constituunt pariter impedimentum matrimonii. Si nubere non id licet contra promissionem factam hominibus, multo minus licet contra promissionem factam Deo. In hoc autem differunt simplex et solemne castitatis votum, quod primum est impedimentum impediens, dum secundum dirimens est. Verum Ecclesia, quæ a voti obligatione potest dispensare, potest etiam inde exurgens impedimentum sustollere. Virtute potestatis conscientias *ligandi atque solvendi* Ecclesia dispensare potest a votis; hanc vero potestatem in universum catholicum orbem supremus pontifex exercet. Etiam episcopi, sed tantum in sua diocesi, a votis dispensant quæ pontifici non sunt reservata. Pontifex autem solus ordinarie dispensat a voto ingrediendi religionem et a voto simplici perpetuæ castitatis. Diximus *ordinarie*, siquidem et episcopus ab his dispensat in casu urgentis necessitatis, quando non ita facile a supremo Pontifice peti potest dispensatio tum ex distantia locorum, tum quia dilationi probabile periculum conjungeretur vel violandi voti, vel scandali, vel infamiæ personæ, quæ dispensari petit:

- Episcopi, ait s. Alphonsus, et similem jurisdictionem habentes possunt recte dispensare in votis (simplicibus) reservatis,
- in urgenti necessitate, puta, si non sit facilis accessus ad papam, et in mora sit periculum gravis damni vel spiritualis,
- prout violationis voti, scandali, rixarum vel alius peccati, vel
- periculum temporalis proprii aut alieni, nimirum gravis infamia.

« miæ mulieris et similium (1) ». Episcopus potest etiam dispensare a votis conditionatis, vel non perfecte liberis (2), tum etiam a voto non nubendi vel subdiaconatum suscipiendi.

Qui nubit obstrictus voto castitatis, vel ingrediendæ religionis, non potest uti jure petendi *debiti conjugalis* donec dispensationem obtinuerit, ac proinde peccat quotiescumque petit, sed conjugii petenti debitum negare non potest. Matrimonio semel contracto, dispensatio de qua agitur conceditur ab episcopo (3).

ARTICULUS V.

De dispensatione a matrimonii impedimentis.

140. Ecclesia non potest dispensare ab impedimentis sive dirimentibus sive impediens, quæ sunt juris naturalis et divini (4); sed dispensare potest ab omnibus, quæ sunt tantum juris canonici: *Omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur*. Nunc igitur videndum quinam ab hisce impedimentis, et quibusnam de causis dispenset, quomodo petenda sit dispensatio, quomodo exequenda, et quomodo etiam cesset oblenta jam dispensatio.

§ 1. *Ad quemnam spectat dispensare ab impedimentis matrimonii.*

141. Supremus pontifex, cum sit caput Ecclesiæ universæ, potest memoratam dispensationem concedere quotiescumque illud opportunum judicat; immo quoad impedimenta dirimentia, dispensandi potestas ei soli competit in proprio. Jure igitur communi episcopi regulariter dispensare non possunt ab impedimentis matrimonii, ac præcipue a dirimentibus. Hæc vero doctrina illi innititur principio quod a jure communi derivatur, quod videlicet inferior nequit dispensare a lege ab auctoritate superiori lata: « A lege non potest dispensare nisi ille a quo lex auctoritatem

(1) *Theol. mor.*, lib. III, num. 258. — Vide etiam Barbosa, Suarez, Sylvestre, Palaum, Laymann, Sanchez, etc.

(2) Vide tom. I, num. 170, de *Secundo Decalogi Præcepto*.

(3) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 987. — Navarrus, Sanchez, Suarez, Lessius, etc.

(4) Vide tom. I, tract. de *Legibus*, ubi de causis a legum observantia eximentibus.

« habet, vel is cui ipse commiserit (1) ». « Fas non est episcopis, ait Benedictus XIV, remove impedimenta dirimentia matrimonium, seu quemquam solvere ab impedimento quo detinetur, veniamque ei concedere, ut impedimento non obstante, matrimonium contrahat: quoniam ejusmodi impedimenta ortum habent a concilio generali, aut a summis pontificibus, *quorum decreta nequit inferior infringere*, iisque ulla ratione contraire... Hanc potestatem (ordinariam dispensandi in quibusdam impedimentis dirimentibus publicis) communi fere calculo doctores denegant episcopo. Quin immo sacræ Urbis congregationes, concilii videlicet, ac supremæ inquisitionis, non semel proscripserunt tamquam *falsam et temerariam* propositionem asserentem episcopo jus dispensandi super impedimento dirimente publico, quod obsistat matrimonio contrahendo, etiamsi gravis urgeat illud contrahendi necessitas » (2). Hæc est etiam Turonensis concilii doctrina anni 1583: « In quarto consanguinitatis et affinitatis, nec non cognationis spiritualis prohibitis gradibus supra expressis, *episcopis dispensare non licere declaramus* ». Provinciale Concilium Tolosanum in eundem loquitur sensum. Emin. vero Gousset declarat, peculiare consuetudines, quarum virtute plures Galliæ episcopi olim putabant posse se a quibusdam publicis impedimentis dispensare, quin inquiratur fuerint nec ne legitimæ, nunc temporis nullam prorsus vim amplius obtinere. Jura enim, privilegia, prærogativæ, quibus antiquæ Galliæ sedes fruebatur, sublata omnia fuerunt Constitutione Pii VII *Qui Christi*, 29 novembris 1802, quæ declarat: « Supprimimus et annullamus et perpetuo extinguimus titulum, dominationem, totumque statum præsentem ecclesiarum archiepiscopalium, et episcopalium, una cum respectivis eorum capitulis, juribus, privilegiis et prærogativis cujuscumque generis (3) ».

442. Diximus *regulariter*, siquidem: 1.º ab impedimentis impediens episcopus ordinario jure dispensare potest, si tamen excipiantur impedimenta quæ proveniunt vel a defectu consensus parentum, vel a differentia cultus inter catholicos et hæreticos, vel a sponsalibus non dissolutis, vel a voto perpetuæ castitatis aut ingrediendæ religionis.

(1) S. Thomas, *Sum.*, part. XII, quæst. 97, art. 4.

(2) *De synodo diocæs.*, lib. IX, c. 2. Lego totum illud caput. — Vide etiam Cabassutium, *Theoria et praxis juris canonici*, lib. III, cap. 27. — *Tractatus de dispensationibus*, Collet, edit. Compans, etc.

(3) Vide Compans, *ibidem*, tom. I, etc.

2.º Quoad impedimenta dirimentia, si non delegantur, nisi postquam jam contractum est matrimonium, generalim omnes conveniunt, etiam ab his posse episcopum dispensare in casibus, in quibus sequentes conditiones concurrant, videlicet: 1.º si matrimonium est publicum, impedimentum vero occultum; 2.º si cum præscriptis cæremoniis matrimonium fuit celebratum; 3.º si utraque pars, vel altera saltem bona fide matrimonium contraxit; 4.º si matrimonium fuit consummatum; 5.º si sponsi absque scandalo vel gravi damno separari nequeunt; 6.º demum si facilis non patet Romam recursus vel distantia locorum, vel periculo incontinentiæ, quod fere semper saltem pro iis existit qui senio confecti non sunt. Reservatio enim dispensationis cessare tunc debet cum in damnum verteret eorum, pro quorum utilitate est constituta.

113. 3.º Etiam cum agitur de matrimonio contrahendo, episcopus potest dispensare ab impedimento occulto quod vel a crimine vel ab illicito commercio exurgit, si locorum distantia ad sacram pœnitentiarum statim confugere non sinit et differri matrimonium non potest absque rumore, infamia, vel scandalo. Id quod accideret, ut aliquando revera accidit, si paratis jam omnibus, statuto die, cognatis et amicis invitatis, parochus ex confessione alterius desponsatorum impedimentum delegeret:

- Communissime doctores et probabilissime docent in eo casu
- posse episcopum dispensare.... Dummodo vera urgeat neces-
- sitas, puta si alias immineat periculum mortis, vel matrimo-
- nium sit necessarium ad legitimandas proles, vel ad vitandam
- foeminæ infamiam, aut alia damna; vel si mulier nobilis, sive
- honesta, licet non nobilis, parata esset nuptias tali die con-
- trahere et in confessione manifestaret impedimentum. Ita

s. Alphonsus Ligorius (1). In hoc sane casu præsumentus est supremi pontificis assensus dispensationi episcopi. Secus reservatio in damnum fidelium vergeret. Solent tamen huiusmodi facultates episcopis etiam a Sancta Sede ad tempus delegari.

Verum quid faciet confessarius, si ita urget matrimonii celebratio ut ne tempus quidem adsit ad episcopum scribendi? Suadebit ne pœnitenti ut votum faciat castitatis quo matrimonium differatur? Sed præterquamquod sæpissime hoc medium in praxi adhiberi non potest, illud non imminueret sed graviore efficeret difficultates. Censet igitur et emin. Gousset, confessarium,

(1) *Theol. mor.*, lib. VI, num. 612, 613. — Vide etiam Sanchez, Cabassut, Concina, Suarez, Sylvium, Barbosa, Sporer.

sive parochus sit, sive non, juxta opinionem satis probabilem plurium doctorum, posse ipsum dispensare seu potius declarare, legem non obligare in casu de quo agitur: « Tunc alius inferior « legislator potest declarare quod lex impedimenti cesset et non « obliget, cum in eo casu, si adhuc pontifex vellet legem « obligare, talis voluntas respiceret malum, quia esset causa scandali, quod non est præsumendum (1) ». Matrimonio tamen perfecto, prudentis saltem erit consilii, ad sacram pœnitentiarum scribere ut obtineatur ad *cautelam* dispensatio in *radice*, si tamen in casu de quo agitur dispensatio necessaria Romæ judicetur.

114. 4.º Eadem ratione tam emin. card. Gousset quam. s. Alphonsus alique magni nominis theologi opinantur dispensare posse episcopum ab occulto impedimento, etiam cum parochus extra confessionem illud detegerit. Supponimus semper secretum esse impedimentum, et matrimonium, ad cujus celebrationem jam parata sunt omnia, non posse absque gravibus inconvenientibus differri. Sed quid faciet parochus, si neque spes adest posse suam epistolam ad episcopum pervenire ante horam ad matrimonium statutam? Ipse se geret rursus ut in casu præcedenti: « Quod si aliquando nec etiam ad episcopum aditus pateret, et « nullo modo aliter vitari posset gravissimum periculum infamiae aut scandali, posset parochus vel confessarius declarare, « quod lex impedimenti eo casu non obligat, quia eadem ratio « tunc urget, nempe quod cessat lex, quando potius est nociva « quam utilis (2) ».

115. 5.º Sunt immo doctores qui arbitrantur posse episcopum dispensare ab impedimento sua natura publico, ab impedimento ex. gr., consanguinitatis vel affinitatis legitimæ, cum, rebus omnibus ad matrimonium dispositis, eadem fere mala metui debent, ac si ageretur de impedimentis occultis (3). At s. Alphonsus ait hanc opinionem vix sequi aliquem posse in praxi; siquidem cum impedimentum sit publicum, cessat ratio scandali, si desponsati a matrimonio desistant. Ubi tamen bona fides in desponsatis quoad impedimenta supponatur, episcopus vero habita circumstantiarum ratione, gravia mala ex celebrationis matrimonii dilatione metuere posset, rursus censet Gousset posse ipsum

(1) Pignatelli, *Consultationes canonicæ*, tom. III, cons. 33, num. 5. — *Istruzione per i novelli confessori*, part. II, num. 32. — Roncaglia, etc. — Vide etiam Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 615.

(2) Roncaglia citatus a s. Alphonso, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 613.

(3) Pignatelli, *Consultationes canonicæ*, tom. III, etc.

dispensare. Minor adhuc in hac re aderit difficultas si matrimonium civile præcesserit in partibus contrahentibus cognitionem impedimenti; siquidem ubi hoc viget, juxta civiles leges contrahentes amplius ab eo recedere non possunt. Sed quomodo se geret parochus in casu quo non detegatur impedimentum, nisi eo tempore quo celebrandum est matrimonium, cum nempe desponsati jam ecclesiam ingressi sunt vel mox cum suis cognatis ingredientur? Parochus poterit ne eorum nuptias celebrare? Generalim loquendo, nequaquam: potest enim absque gravi damno episcopi dispensatio expectari. Poterit ne tamen hoc facere si, cognito sponsi animo, prudenter timet ne ipse civili tantum matrimonio jam contracto acquiescere velit, atque hinc sponsam perpetuo infelicem sit effecturus? Non audeamus rem definire, ait Gousset, sed hoc ipso reprehendere parochum non audebimus, qui, omnibus probe consideratis, judicet se posse agere veluti si obtinuisset dispensationem, quam nec episcopus, nec summus pontifex denegare vellet. Sunt profecto quædam circumstantiæ, in quibus strictiores etiam positivæ leges nullam obligationem retinent. Parochus tamen qui ejusmodi matrimonium celebraverit, rem ad ordinarium referat, ut ille pro sua sapientia judicet si postulare oporteat dispensationem in radice.

416. 6.º Probabile etiam videtur, posse episcopum ab impedimento dirimenti dispensare pro personis jam civiliter nuptis, cum altera periculose ægrotet, nec ob distantiam locorum pateat ad sanctam Sedem recursus. Probabilior adhuc est hæc opinio si filii jam existunt coram Ecclesia legitimandi (1). Sed ubi desit dispensatio episcopi vel supremi pontificis, parochus non potest eorum nuptias celebrare: ægrotus enim absolutionem accipere potest quin sacramentum matrimonii recipiat; quia sufficit si coram aliquibus personis de scandalo doleat promittendo, se ubi convalescat omnia præstiturum ad matrimonium legitimandum.

417. 7.º Episcopus ex omnium sententia potest ab impedimento dubio dispensare, sive de dubio juris agatur, sive de dubio facti. Cum ejusmodi dubium existit, parochus ad ordinarium se convertat, ut ab eo impetret dispensationem. Sed quomodo se geret parochus, si tempus ita urget, ut ad episcopum scribere non sinat? Vel matrimonium differri potest absque gravibus inconvenientiis, vel non. In primo casu nuptias non celebret nisi prius dispensationem obtinuerit. In secundo videtur posse ejus-

(1) *Moralis Explicatio* Thomæ Tamburini, lib. VIII, tract. II, cap. 4. — Reiffenstuel, *Theol. mor.*, tract. XIV de Sacram. distinct. XIV, quæst. 5, etc.
Manuale Compendium Moralis Theologiae, etc. Tom. II. 34

modi matrimonium celebrare. Jure enim præsumitur, episcopum vel summum pontificem quodlibet sublaturum fore obstaculum matrimonio, si illud existeret. Metus vero magis vel minus rationabilis, ne partes jam civiliter nuptæ, ubi civile matrimonium obtineat, soli civili actui acquiescant, si matrimonium in conspectu Ecclesiæ differatur, sufficiet juxta Gousseli sententiam ad determinandum parochum ad matrimonii celebrationem: ubi enim civilis Codex non amplius cum ecclesiastico conveniat, neque episcopi possunt strictam legum canonicarum observantiam exigere quoad dispensationes matrimoniales. Sæpe cum parochus non possit ad episcopum se convertere, neque episcopus ad supremum pontificem, in quadam necessitate constituuntur, ut unus vel alter eam partem seligat, quæ minora mala in ordine morali exhibet, ut nempe inter duo mala minus eligant. Ideo habita ratione peculiarium locorum ac temporum conditionum summus pontifex gallicis episcopis facile facultatem concedit dispensandi a nonnullis impedimentis dirimentibus etiam publicis.

118. Indulta quæ episcopis Romæ conceduntur ut possint ab impedimentis matrimonii dispensare, non dantur nisi ad determinatum tempus, omnesque præcise servandæ sunt formalitates ibi præscriptæ. Non cessant vero morte pontificis, *sedes enim non moritur*, verum cessant morte episcopi cui concessa fuere.

Cum autem ad diversas dioceses pertinent contrahentes, sufficit ne si alter episcopus dispenset? Quæstio hæc inter canonistas agitur. Alii enim utriusque episcopi dispensationem necessariam esse defendunt; alii putant unius tantum dispensationem sufficere. Postrema hæc sententia priori probabilior videtur; eo saltem in casu, quo matrimonium celebretur in diocesi episcopi dispensantis. Ratio vero est quod nequit una pars dispensari, quin altera quoque indirecte dispensetur; dispensatio enim quam episcopus suo diocesano concedit, eum habilem facit ad matrimonium contrahendum cum persona quæ est alterius diocesis, tollit nempe *obicem*, qui eorum matrimonio obstat (1). Profecto communiter dispensatio a tempore vetito petitur tantum ab ordinario sponsæ, quia coram parochio sponsæ matrimonium celebrari consuevit: pro aliis vero impedimentis mere prohibentibus, pars affecta dispensationem petit ab episcopo suo. Eadem ratio servatur, ut ab episcopo sponsæ petatur dispensatio impedimentorum dirimentium, ad quorum relaxationem episcopi facultatem a Sancta Sede obtinuerint, nisi indultum requirat ut uterque sponsus ejusdem episcopi subditus sit. In gallicis tamen regionibus

(1) D'Argentré, *Explicatio sacramentorum*, tom. III, etc. — Vide etiam a. Alphonsum de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 1142.

rigidior sententia prævaluisse videtur, ideoque opinatur card. Goussel eam ibi practice sequi prudentis esse.

§ 2. *De causis quæ legitimas efficiunt dispensationes ab impedimentis matrimonii.*

419. Nulla sine causa conceditur dispensatio; sed ejus qui jus habet dispensandi ab impedimentis est judicare, si causæ quæ proferuntur ad dispensationem obtinendam sufficiant. Præcipuæ autem dispensandi causæ sunt: 1.º *Angustia loci*. Cum parœcia puellæ nimis exigua est ut possit in ea reperiri quomodo convenienter nubat, Ecclesia ad ejus matrimonium faciliorem aperit viam. Angustia vero loci tunc adesse censetur, cum pagus in quo puella commoratur, non plusquam tercentas familias complectitur (4). 2.º *Insufficiencia dotis*, si nempe dos vel desit omnino, vel exigua nimis sit. Præstat enim sinere ut puella nubat cum consanguineo vel cum affine, qui consentit illam ducere cum ea quam habet dote, quam ipsam exponere periculo perpetui celibatus ad quem se vocatam non sentit, vel nubendi viro inferioris conditionis. 3.º *Bonum pacis*. Cum spes subest matrimonium finem impositurum controversiis et inimicitiiis, quibus familiæ scinduntur, Ecclesia, semper sollicita servandi pacem inter filios suos, his connubiis favet, dispensationes ad ea contrahenda necessarias concedendo; 4.º *Ætas puellæ*. Cum puella ad vigesimum quartum completum ætatis annum pervenit, quin ei nubendi extra familiam occasio se obtulerit, casus judicatur ei indulgendi, ut per dispensationem facilius cum consanguineo vel affini nubere possit. 5.º *Vidua filiis gravata*, conditio nempe viduæ cujus plurimum interest nubere cum consanguineo vel cum affini, ut consulat filiorum suorum educationi. 6.º *Periculum seductionis ad hæreticam pravitatem*. Hinc in regionibus in quibus magnus est infidelium et hæreticorum numerus, conceduntur dispensationes a consanguinitate et affinitate ut facilius catholici inter se nubant, ac proinde in necessitate non sint nubendi cum iis qui veram fidem non profitentur. 7.º *Conservatio bonorum in eadem illustri familia*. Utile enim est ut magnæ familiæ splendorem servant qui ipsis convenit. 8.º *Excellentia meritorum*, beneficia nempe quæ aliqua familia Ecclesiæ fecit, vel conferre est parata; 9.º *Copula cum consanguineo vel affini consummata*. Cum

(4) Videtur hic titulus in mediolanensibus regionibus nunc admittere posse aliquanto letiorem interpretationem; siquidem familiæ olim valde majori personarum numero plerumque constabant, quam præsentī ætate, qua incessanter sunt familiarum subdivisiones. Ideo pro opportuniore cautela in supplicibus libellis, qui Romam mittuntur ad petendas dispensationes, potius quam familiarum numerum, numerum salutarum, quibus pagus ille conficitur, exprimendos etc.

partes simul carnale commercium jam habuerunt, Ecclesia dispensare consentit ad eorum præcavendam infamiam, atque ut filiis jam natis, vel nascituris legitimo matrimonio consulat. 10.º *Nimia partium familiaritas*; id quod accidit cum partes, quin ad crimen pervenerint, ea usi sunt consuetudine, quæ malas suspiciones et rumores excitaverit, adeo ut si matrimonium inter eos locum non haberet, puella in periculo esset non amplius convenienter nubendi. 11.º *Matrimonium jam contractum*, cum partes impedimento præexistente matrimonium contraxerunt, si separari non possunt absque gravibus inconvenientibus, veluti quin filiis fiat injuria et scandalum pariat.

120. Nonnullæ ex hisce causis non sufficiunt ad dispensationem, si singillatim sumantur; sufficiunt vero, si plures simul concurrant. Item nonnullæ etiam singillatim sufficiunt ad obtinendam dispensationem alicujus impedimenti, non vero alterius. Hinc, ex. gr., graviora requiruntur rationum momenta ad concedendum matrimonium nepotis cum amita, quam patrui cum neple; graviora ad dispensandum pro eo qui matrimonio ducere velit defunctæ uxoris sororem, quam pro eo qui consobrinam germanam, et ita gradatim, juxta proximiorum aut remotiorum cognationis seu affinitatis gradum.

§ 3. *Quænam tribunalia sint adeunda, ut obtineatur dispensatio a matrimonii impedimentis.*

121. Extant Romæ duo tribunalia ad dispensationes ab impedimentis matrimonii concedendas constituta, quorum alterum appellant *Datariam*, quod agit tum in foro interiori, tum in exteriori; alterum *Pœnitentiarium*, quod in foro tantum interiori dispensat. *Dataria* petitur ad obtinendas dispensationes ab impedimentis vel publicis, vel quorum documenta possunt absque postulantis infamia et absque scandalo proferri; cujusmodi sunt impedimenta voti solemnitis, sacrorum ordinum, consanguinitatis naturalis, spiritualis aut legalis, affinitatis legitimæ, publicæ honestatis, nisi sponsalia, ex quibus honestas exoritur, fuerint clandestina, disparitatis cultus, et clandestinitatis.

122. Ad sacram autem *Pœnitentiarium* est confugiendum, si agatur de dispensatione ab impedimentis occultis, veluti ab impedimento criminis, sive exortum sit ab adulterio, sive ab homicidio, sive ab utroque crimine simul. Pœnitentiarium dispensat item ab affinitate ex illicito commercio exorta; et ab honestate ex occultis sponsalibus parata. Habetur item recursus ad sacram Pœnitentiarium, quando post initum matrimonium petenda sit dispensatio ab impedimento occulto consanguinitatis vel legitimæ

affinitatis in quarto vel tertio gradu; non tamen in primo neque in secundo, nisi agatur de impedimento in secundo gradu, quod per decem saltem annos occultum permanserit, postquam conjuges matrimonium publice inierunt, et ut legitime conjuncti habiti fuerunt. Idem tribunal est etiam adeundum ut habeatur dispensatio a tertio et quarto gradu ad convalidandum matrimonium irritum ex dispensatione subreptitia a *Dataria* extorta; etsi a matrimonii celebratione decem anni elapsi nondum sint. At vero huc etiam regulæ fit exceptio quoad eos qui, ad dispensationem facilius obtinendam, falso in litteris supplicatoriis asseruerint carnale commercium inter se habuisse; quo in casu iterum adeundum est tribunal, cujus religio decepta fuit (1).

Tandem Pœnitentiaria dispensat ab impedimento voti simplicis perpetuæ castitatis, et voti religionem aliquam ingrediendi, dummodo hujusmodi vota occulta permanserint.

123. Pœnitentiaria itaque dispensationes non concedit ab impedimentis publicis, sive notoriis *de jure aut de facto*. At quandoam impedimentum desinit esse secretum et fit publicum? Impedimentum tunc publicum censetur, cum innotescat quibusdam hominibus de quorum prudentia et silentio spes nulla haberi queat. Dicitur quidem communiter, factum aliquod esse adhuc occultum, donec nonnisi tribus aut quatuor hominibus innotescat; attamen necessario habenda est ratio characteris eorum quibus factum compertum est: factum enim, quod a tribus vel quatuor personis imprudentibus dignoscatur, certe facilius notorium evadet, quam si quinque vel sex prudentioribus innotesceret. Advertendum insuper est, quod, ut impedimentum censeatur notorium, sufficit, si crimen aut factum a quo impedimentum exoritur, publice dignoscatur vel faciliter dignosci possit, licet ex ignorantia juris impedimentum ignoretur ab iis, quibus factum innotescit. Hinc, ex. gr., ad sustollendam sacræ Pœnitentiariæ dispensandi facultatem satis est si notorium fiat illicitum commercium affinitatem pariens, quin sciatur, impedimentum dirimens inde oriri (2). Si vero impedimentum, quod modo videatur omnino occultum, alias notorium jam fuit, vel si, cum ignoretur in regione quam modo orator incolit, alibi notorium est, hasce circumstantias in libello supplicatorio, ad omnes præveniendas difficultates, recensere oportet (3).

124. Dispensationes gratuito conceduntur; at solvendæ sunt

(1) Bened. XIV, *Institutiones eccles.*, instit. 87.

(2) Bened. XIV, *Instit. Eccl.*, instit. 87; *Conférences d'Angers, sur le Mariage*, conf. XIII, quest. 4.

(3) Benedict. XIV, *Instit. Eccl.*, instit. 87.

expeditionis impensæ; insuper Dataria ab iis qui solvere valent, exigit retributionem seu eleemosynam eorum opibus respondentem. Istæ pecuniæ summæ adhibentur tum ad conservationem tribunalium, quæ sancta Sedes alere non valeret absque subsidio fidelium ad quorum utilitatem constituta sunt, tum etiam ad missionum sumptus suppeditandos, vel ad alia perficienda opera perutilia, quibus summus pontifex providendum arbitrat, quæque ad bonum universalis Ecclesiæ conspirant. Hujusmodi taxationes sunt igitur omnino licita conditio, quam Sancta Sedes gratiæ dispensationis adnectit ut Ecclesiæ tum necessitatibus tum majori bono provideat; ac simul sunt medium opportunum quo imminuat numerum postulationum, quibus in genere Sancta Sedes minus libenter favet: attamen non impediunt quominus eisdem satisfiat ubi vera necessitas cum egestate societur, quia tunc valde modiciores summæ pro expeditione tantum solvuntur.

§ 4. *De modo petendi dispensationes a matrimonii impedimentis.*

125. Si ad Datariam recurrendum est, supplicatio ad summum Pontificem dirigitur; si vero ad Pœnitentiarium tum directe mittitur ad majorem Pœnitentiarium. Supplicatio, quæ summo Pontifici inscribitur, nomina et cognomina partium, et earum diœcesis et domicilii indicationem exprimere debet. Aliter vero quando supplicatio ad Pœnitentiarium mittitur; tunc enim et nomina, et diœcesis, et domicilium supplicantium retinentur, et supplicatio sub fictis nominibus exaratur. Curandum tamen est ut exacte fiat indicatio illius, ad quem litteræ Pœnitentiariæ remittendæ sunt, ejus nomina, titulos et domicilium accurate inscribendo.

Petitio dispensationis ab impedimento secreto fieri potest etiam iis inscientibus, qui ea indigent; immo ita agendum est, cum delegatur matrimonium aliquod esse nullum ratione impedimenti secreti, quod prudenter conjugibus manifestari nequeat, antequam de eo dispensatio obtenta fuerit. Item non est necesse, quod, cum agitur de dispensatione ab impedimento notorio, utraque pars postulationem ad Pontificem mittat, sed satis est si alterutra petat pro utraque, licet communiter nomine utriusque partis fiat postulatio. Non aliter agendum si supplicatio deferenda sit episcopo, cum utraque pars est ejusdem diœcesis: si vero altera alterius sit diœcesis, oportet sequi locorum consuetudinem.

126. Olim parochi vel partes supplicationes suas Romam directe mittebant, etiamsi ageretur de dispensatione ab impedimento notorio. Modo vero satis generalis obtinet consuetudo, ut

supplicatio cancellario episcopali exaranda, vel episcopo examinanda committatur; immo ab episcopo scriptam commendationem referre necessarium est: secus Dataria Romana illam pro voto ad episcopum remittit. Pro secretis autem impedimentis parochi et confessarii adhuc possunt supplicationes ad Pœnitentiarium directe inscribere; tutius tamen et facilius est eas ad episcopum mittere: ita et impensæ persæpe minuuntur et periculum removetur, ne supplicationes suum non sortiantur effectum. Insuper contingere potest, ut episcopus, jure ordinario vel delegato, facultatem teneat dispensandi ab impedimento, quin cum temporis et sumptuum jactura Romam usque petitio mittatur. Si vero episcopus tali facultate non sit instructus, ipsemet Romam pro dispensatione mittet. Attamen si confessarius, inspectis circumstantiis, suspicionem conceperit, ne ad episcopum inscribendo læsio quantumvis levis sacramentali sigillo indirecte feratur, tunc ad supremum Pœnitentiarium directe recursum habeat, nisi forte a pœnitente expressam facultatem retulerit episcopum directe adeundi.

127. Ut dispensatio valida sit, non sufficit, quod concessa fuerit ab eo, qui potestatem teneat dispensandi; adhuc enim nulla esse potest qua *obreptitia* vel qua *subreptitia*. Dispensatio *obreptitia* dicitur, quæ fuerit decerpta per ficta exposita, sive quoad facta, quæ non fuerint juxta veritatem relata, sive quoad rationum momenta, quæ falso fuerint asserta. Dispensatio autem est *subreptitia* quando in supplicatione id prætermittatur, quod ex romanæ curiæ stylo sub nullitatis pœna exprimendum est. Ut tamen dispensatio nulla sit qua *obreptitia* vel qua *subreptitia*, requiritur, ut sive factum expositum, sive reticentia fuerint causa finalis et determinans dispensationis: dispensatio hinc non esset vitiosa, si omissio aut falsa assertio non esset nisi causa impellens (1). Excipitur tamen casus, in quo postulantes mala fide egerint. Esset adhuc valida dispensatio si plura fuissent exposita rationum momenta, quorum nonnulla essent ficta, alia vera; dummodo tamen hæc satis valida fuissent ad dispensationem legitimandam (2). In dubio autem utrum dispensatio fuerit *subreptitia*, an *obreptitia*, nulla an valida, S. Alphonsus censet habendam esse ut validam (3). Quomodocumque res se habeat, putat em. Gousset episcopum posse in hoc casu partes absolvere ab onere supplicationem Romam iterum mittendi, cum impedimentum jam e certo dubium factum fuerit.

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. I, num. 183.

(2) *Ibid.*

(3) *Ibid.*, et lib. VI, n. 1133.

128. Sequentes sunt circumstantiæ quas in supplicatione recensere oportet, ne dispensatio subreptitia evadat: 1.° Si agatur de impedimentis notoriis, manifestanda sunt nomina et cognomina supplicantium, eorumque diœcesis. Attamen mendacium quoad nomina, cognomina et diœcesim supplicantium validitati dispensationis probabilius non nocet quando satis constat de persona, in cujus favorem rescriptum dispensationis impetratum fuit (1). 2.° Si dispensatio petitur ratione angusti domicilii sponsæ, recensendum est nomen illius loci ubi domicilium tenet. 3.° Exacte indicanda est species impedimenti, a quo dispensatio petitur, neque confundenda est consanguinitas cum affinitate, aut affinitas cum publica honestate, neque consanguinitas cum cognatione spirituali aut legali: aliter dispensatio invalida esset. 4.° Quoad impedimentum consanguinitatis, innuere oportet num sit in linea recta an collaterali, et quonam in gradu.

Si partes non sint cognatæ in eodem gradu, exprimendus est gradus proximior, et gradus remotior: primus autem semper nominatur vir, etsi id non exigatur sub pœna nullitatis. Idem dicas si agatur de impedimento affinitatis. At vero, quoad hæc impedimenta consanguinitatis et affinitatis, est ne ad validitatem necessarium ut proximior gradus semper exprimatur? Nunnulli putant, quod etsi omissus fuerit, dispensatio tamen nulla non foret: at pontifex Benedictus XIV in Brevi trigesimæ diei septembris anni 1755 declaravit matrimonium tunc esse illicitum et etiam invalidum, si altera ex partibus sit in primo aut secundo gradu consanguinitatis vel affinitatis (2). Parochi, qui ad episcopum recursum habent, nunquam omitant manifestare quonam in gradu utraque pars constituatur; episcopus enim, qui ex facultate delegata dispensare potest, ex. gr., ab impedimento tertii gradus, nequit hoc ipso dispensare a secundo ad tertium. Exprimendum est etiam, utrum vir an fœmina proximiori gradu ad stipitem accedat; difficilius enim conceditur dispensatio pro nepote, qui amitam uxorem ducere velit, quam pro patruo qui neptem.

At vero esset ne valida dispensatio, si pro reali cognationis gradu, qui supponitur quartus, tertius erroris causa expressus esset? Ulque valida esset dispensatio: qui enim dispensatur a tertio gradu, potiori ratione censendus est dispensatus a quarto; cui enim plus licet, licet et minus in eodem genere. Aliter res se habe-

(1) Vide Sanchez, Bouvier, Laymann, etc.

(2) Vide S. Alphonsum, *Theol. mor.*, lib. VI, n. 1156.

DE DISPENSATIONE AB IMPEDIMENTIS MATRIMO

ret, si, loco tertii gradus, dispensatio obtenta fuisse invalida nempe in hoc casu dispensatio dicenda es dumentum consanguinitatis vel affinitatis duplex es supplicatione est innuendum.

129. 5.º Quod spectat ad cognationem spiritu oportet quomodo fuerit contracta; si futurum conjugē vel eum in baptismo ex officio patrini aut matrinæ vel patrinum aut matrinam se præbendo pro aliq Si hoc impedimentum est duplex (quod tum accidit sponsi alter alterius filium in baptismo invicem su quoque significandum est. 6.º Circa affinitatem dec utrum sit legitima, si nempe e commercio licito a tur. 7.º Si plura intercedant impedimenta ad matrim sunt recensenda. Si vero ex impedimentis alterum alterum occultum, tum supplicatio tam ad Datariam, nitenariam mittitur; et in supplicatione ad Datariam tur nisi impedimentum notiorum, omisso occulto; de supplicatione ad Pœnitentiarium utrumque recenset supplicationem pro impedimento notorio ad Data fuisse. 8.º Quoad impedimentum publicæ honestatis, est unde exortum sit, num a sponsalibus, vel a m consummato. 9.º Si agatur de impedimento crim standum est, num adfuerit conspiratio ad necem. 1 duo consanguinei aut affines, quæcumque sit eoru nitas aut affinitas, simul commercium habuerint incestu faciliorem redderent dispensationem, id r plicatione declarare oportet: necesse tamen non num crimen pluries patratum fuerit. Quando vero i non habuerit, nisi post supplicationis missionem, possum, dispensatio est nulla, et adhuc Romam est ut ejus confirmatio repetatur, nisi forte episcop retulerit concedendi id quod appellant *perinde val cestus* cum fuerit patratus ante petitionem, in fuerit enuntiatus, lapsus iteratus dispensationem mal. 11.º Quando dispensatio petitur pro jam con mendum est, utrum partes bona an mala fide cor traxerint; num civilem contractum inierint ad di facilius obtinendam; num denique matrimonium rint. 12.º Dispensatio obtenta *in forma pauperum* si qui eam sollicitarunt, vere pauperes non fuerint rochi, episcopi et summi Pontificis fidem deceperin autem ii tantum habentur qui ex proprio labore

vivere coguntur. In supplicatione vero ita describuntur : *Oratores pauperes et miserabiles existunt, et ex labore et industria sua tantum vivunt.* Attamen verba *pauperes et miserabiles* nimis rigide et stricte sumenda non sunt, et in pauperem numero recensetur etiam qui aliquo fruuntur censu, si talis census absque industria et labore non sufficiat ad sustentationem sibi comparandam, et ad matrimonii onera perferenda. Horum tamen census approximative indicandi sunt, ut modica retributione soluta dispensatio in forma pauperum iis concedatur.

§ 5. De executione rescriptorum Datariae
et Pœnitentiariæ.

130. Si demandata est alicui executio diplomatum dispensationis, is debet se, quantum fieri potest, certum efficere de veritate factorum et rationum in supplicatione assertorum; aliter enim se periculo objiceret applicandi dispensationem nullam, invalidumque efficiendi matrimonium. Rescripti autem verbis mordicus obsequatur, ut omnes difficultates devitet. Rescriptum Datariae sub foro exteriori cadit, et absolvitur ab *officiali*, vel a vicario generali qui illius munera adimplet. Officialis vero vocabatur olim præsertim in Galliis vicarius episcopi pro parte contentiosa; sed in Italia passim eadem persona fuit et est ac vicarius generalis. Rescriptum vero Pœnitentiariæ non respicit nisi forum interius, neque applicatur, nisi in pœnitentiæ tribunali a confessario dotes habente in rescripto expressas.

Quando partes supplicantes diversam incolunt diœcesim, rescriptum Datariae ordinario ad officialem diœcesis mulieris mittitur. Hujus igitur ministri est illud indigere et adimplere, idest *fulminare*. Sententia enim officialis, qui decernit, dispensationem suam sortiri debere effectum, appellatur *fulminatio*. --- Quod si rescriptum fuerit missum ad officialem diœcesis viri, ejus erit executioni illud mandare. Dispensationis rescriptum hanc refert clausulam: « Discretionis tuæ... mandamus quatenus... te de præmissis diligenter informes; et si per informationem eandem preces veritate niti repereris, super quo conscientiam tuam oneramus... » Est ergo gravis ministro obligatio inquirendi, num rationes et facta in supplicatione recensita tum fuerint vera cum supplicatio fuit exarata, et num forte postea vera esse desierint, eo quod evenire potest ut causæ in supplicatione prolatæ jam amplius non subsistant. Ex. gr., puella efflagitavit

dispensationem ab impedimento consanguinitatis vel affinitatis causa paupertatis, quia deficiente dote difficile ei erat matrimonium inire cum alio viro, nisi cum suo consanguineo vel affini. At priusquam dispensatio denunciaretur, puella satis amplam hæreditatem adepta est. Jammodo mutatis circumstantiis officialis nequit amplius dispensationem pronunciare, cum expositum, cui innitebatur, existere desierit. Aliter tamen esset, si hæreditas puellæ non obvenisset nisi post dispensationis communicationem; dispensatio enim semel valide concessa suum jam effectum sortita est. Si ex inquisitionibus a semetipso, vel a parcho, vel a quocumque alio ecclesiastico peractis, officiali satis constet supplicationem fuisse obreptitiam vel subreptitiam, effectum ei concedere non debet: iterum potius ad pontificem supplicatum mittatur vel ad episcopum, si is a summo pontifice potestatem retulerit concedendi id quod in jure dicitur *perinde valere*.

131. Parochi aliive sacerdotes, quibus a curiæ officiali demandatum fuerit, ut de re inquirant, instructiones sequantur, quæ eis ad hoc fuerint traditæ, et tum partes tum earum cognatos, tum advocatos testes bene doceant necessitatem deponendi integre et in omnibus veritatem, absque amplificatione vel reticentia. Si autem officialis sententiam indicat antequam inquisitiones peregerit, nulla ne ex hoc fiet dispensatio? Nihil evincit, quod inquisitio præcipitur sub pœna nullitatis; esset ergo valida dispensatio, dummodo non fuerit neque subreptitia neque obreptitia: officialis tamen graviter peccaret, nisi excusandus esset eo quod, circumstantiis et partium supplicantium characteribus bene inspectis, satis prudenter existimare potuit, nullum adesse impedimentum ad dispensationis fulminationem, ac præterea matrimonium ita fuerit urgens, ut formalitates ad inquisitionem ex consuetudine adhibendæ non potuerint absque gravibus incommodis adimpleri.

132. Quoad Pœnitentiariæ rescripta, ministerium confessarii intra reconciliationis tribunal circumscribitur, neque judicium is ferre potest nisi juxta supplicantium declarationes; qui tamen ab eo de iis omnibus interrogandi sunt, quæ scitu necessaria putet ad certitudinem sibi comparandam circa veritatem causæ ad dispensationem. Rescriptum enim conceditur sub conditione, *si ita est*. Si vero supplicatio videatur subreptitia aut obreptitia, confessarius dispensare nequit. Insuper cæteras quoque rescripti clausulas præ oculis habere debet. Si rescriptum inscribitur alicui doctori sacræ theologiæ aut juris canonici, nequit expediri, nisi ab eis, qui in aliqua universitate canonice instituta lau-

ream obtinuerint. Attamen quidam religiosi privilegium habent illud exequendi, etsi non sint doctorali laurea insigniti. Si vero *simplici confessori*, aut *discreto viro ex approbatis* inscriptum est, quivis confessarius approbatus potest dispensationem applicare, et liberum est supplicanti confessorem ad libitum deligere inter presbyteros ad confessiones audiendas approbatos. Si confessarius ad id electus hoc sibi officium sumere recuset, alter adiri potest. At vero poterit ne alter id præstare si primus rescriptum exequi non renuerit, nisi postquam illud aperuerit? Alii affirmative, alii negative respondent: in tali dubio episcopus quæstionem solvere potest.

133. Inter præcipuas clausulas rescriptorum sacræ Pœnitentiariæ hæ recensentur: 1.º *Audita sacramentali confessione*. Oportet ergo ut is in cujus favorem rescriptum concessum est, confessionem peragat, ut dispensari possit; dispensari tamen potest etiam non obtenta absolutione, si urgeat necessitas dispensationis accelerandæ. Insuper confessio nulla, vel etiam sacrilega, juxta sacræ Pœnitentiariæ declarationem (1), irritam non facit dispensationem. 2.º *Sublata occasione peccandi*. Confessarius ergo dispensationem minime concedet ei, qui peccati occasionem deserere nolit, occasionem nempe *voluntariam* et proximam relabendi in illud peccatum, propter quod indiget dispensatione. Cæterum, si confessarius signa veræ emendationis in pœnitente deprehendat; si rationabiliter judicare possit, eum peccatorum suorum *pœnitere*, et matrimonium ejus culpis finem allaturum esse, vel quia sibi conjugem ducturus est foeminam, cum qua peccare solebat, vel quia sperandum est, matrimonium depravatas inclinationes esse sedaturum, tunc absolvi et dispensari potest (2). 3.º *Ab incestu et excessibus hujusmodi absolvas*. Si in pœnitentis diœcesi incestus fuerit reservatus, et etiam censura mulctatus, sacerdos etsi facultatem pro casibus reservatis non habens, poterit ab eo absolvere; cum sancta Sedes hanc facultatem ei dispensationem exequi possit. 4.º *Injuncta ei est salutari*. Confessarius tamen rationem habet valetudinis, tum conditionis, tum dispositionis pœnitentiæ vero diuturnitatem confessionis rescripto non sit præfinita. 5.º *Dum sit*. Pœnitentia epim ab eo pensat. Si ergo impedimentum

(1) Vide Bouvier, *De Matrim.*

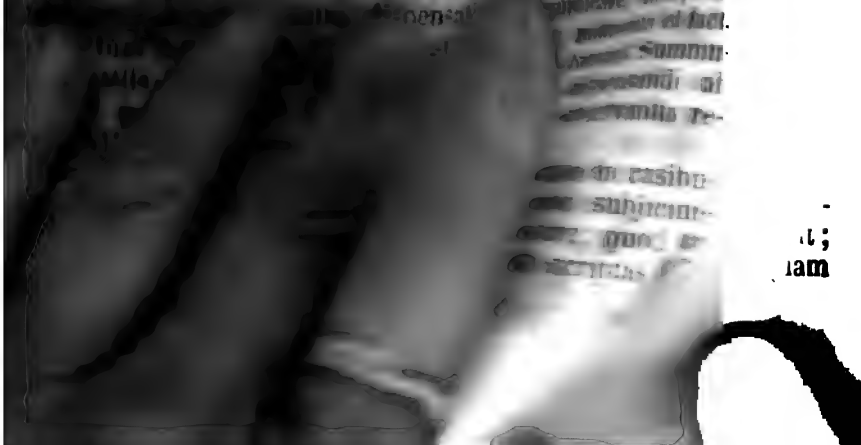
(2) *Conferences d'Angers, de P.*

sationis petitio, occultum erat, postea notorium factum est notorietate *juris vel facti*, confessarius nequit amplius Pœnitentiariæ rescriptum applicare. 6.º *Et aliud canonicum impedimentum non obstat*. Alio nempe detecto impedimento sive occulto sive notorio, confessarius nequit amplius dispensare, et adhuc Romam est confugiendum.

134. Confessarius, si, omnibus absolutis præscriptis conditionibus, existimet posse se rescriptum adimplere, dispensationem concedit, hanc adhibens formulam: « Auctoritate apostolica mihi concessa, dispenso tecum super impedimento (primi vel secundi, vel primi et secundi gradus affinitatis) quod incurristi, ut, præfato impedimento non obstante, matrimonium inceptum (vel initum) perficere valeas. In nomine Patris etc. » Si habeantur filii natalibus restituendi, addat: « Insuper eadem auctoritate apostolica prolem susceptam (vel suscipiendam) legitimam fore nuntio et declaro. In nome Patris etc. » Hæ tamen formulæ, aliæque hujusmodi, quæ in ritualibus occurrunt, non præscribuntur sub pœna nullitatis.

Statim ac rescriptum Pœnitentiariæ suum effectum sortitum est, confessarius tenetur illud ita dilacerare, ut impossibile fiat rescire, quid in eo fuerit exaratum: atque ad id tenetur sub pœna excommunicationis majoris ipso facto incurrendæ. Si forte temeritatem haberet illud reddendi oratori, is nequiret eo uti in foro exteriori: dispensatio tamen adhuc vigeret, cum rescripti restitutio eam irritam non faciat.

135. Quod diximus de regulis sequendis *tum pro obtinendis*, tum pro exequendis rescriptis Datarie et Pœnitentiariæ, de etiam, generatim loquendo, quoad epistolæ dispensationis, quæ emittat episcopus vi apostolicæ concessionis, tum pro hujusmodi rescriptis, tum pro interiori. Ad id bene animadvertendum, quod et cor-

ARTICULUS VI.

De convalidatione matrimonii invalide contracti.

436. Matrimonium invalidum esse potest vel ex defectu consensus, vel ex impedimento dirimenti, quod partes inhabiles fecerit ad contrahendum, vel ex eo, quod coram proprio paracho celebratum non fuerit. Jam primo, si matrimonium invalidum sit defectu interioris partium consensus, utraque pars consensum suum renovare debet. At si invaliditas oriatur ex defectu consensus unius tantum partis, sufficit, si pars, quæ nondum consensit, consensum præbeat, se ex corde submitiendo obligationibus, quæ matrimonio inhærent. Cum enim consensus alterius partis non sit revocatus, duæ voluntates simul concurrunt; et contractus validitati nihil jam deest. Idem dicas si altera ex partibus non consenserit, nisi causa gravis injustique metus: si ipsa nempe consensum renovet, matrimonium validum fit: « Sufficit consensus partis metum passæ vel fecte consentientis, expressus per copulam conjugalem, vel per cohabitationem, una cum consensu alterius prius dato, ad faciendum validum matrimonium (1) ». Juxta hanc sententiam, quæ certe communior est, quæque opposita valde probabilior videtur, opus non est, ut pars, quæ usque ab initio sincere consensit, de matrimonii nullitate admoneatur. Hinc in hoc casu matrimonium convalidatur absque parochi præsentia, et absque cæremoniis, uti declaravit summus pontifex Pius V: supposito tamen semper, quod matrimonium coram Ecclesia fuerit contractum. Quotiescumque matrimonium coram paracho et testibus celebratum fuit, si ejus nullitas procedit e defectu vel impedimento occulto, convalidatio fieri potest etiam absque presbyteri ministerio (2). Attamen, cum nullitas utrique parti innotescat, ad benedictionem nuptialem recipiendam hortandæ sunt, non tamen obligandæ: si vero eam recipere consentiant, sacerdos eis absque testibus illam impartiat.

437. Præterea, si matrimonium nullum est, quia intercedente impedimento occulto contractum fuit, magna prudentia opus

(1) S. Alphons., *Theol. mor.*, lib. VI, n. 1114, s. Thomas, s. Bonaventura s. Antoninus, Navarrus, Sanchez, Bonacina, Soto, Sylvius, Collet, etc.

(2) S. Alphons. ut supra; Bened. XIV, instit. 87, Sanchez, Collet, etc.

DE CONVALIDATIONE MATRIMONII IN

est confessario, qui hujusmodi impedimentum vel utraque pars impedimentum ignorat, vel utriusque uni tantum compertum est. In primo casu confessarius non admonebit, antequam consuluerit episcopum cum omnibus suis circumstantiis proponet. Si in dispositionibus, episcopus existimet, eos posse instruiri de sui matrimonii nullitate, propria confessario, committens ei dispensationem ab ipso dispenset jure ordinario, sive jure delegato, si dispensationem a sacra poenitentiaria obtinuerit. Atque perpendens, certitudinem, quæ maxima haberi solet, fore, ut partes de impedimento absque discussione respondebit, eos in sua bona fide esse relinquere. « jures sint in bona fide, in ea sunt relinquere » « culum est infamiae, scandali aut incontinentiae » de nullitate matrimonii (1) ».

138. In secundo casu, nempe si impedimentum parte dignoscitur, petitur dispensatio ab ipso, vero partes secreto consensum renovant, idque dicitur autem agi de impedimento occulto, quod dicitur, veluti de impedimento criminis, aut illiciti.

In tertio casu, cum matrimonii nullitas aperte notescat, difficilior est agendi ratio. Hæc enim ratio oritur ex illa clausula, quam sacra poenitentia scriptis apponere solet: « *ut, dicta muliere (et) tate prioris matrimonii certiorata, uterque secreta contrahere valeant* ». Juxta hanc rationem inter canonistas censent, oportere, ut pars, cui innotescit, illud patefaciat parti, quæ matrimonium ratum, sed ita caute ut delictum impedimentum delegatur. Nonnulli tamen putant hujusmodi non esse necessariam. « Consensus ab utraque » « in matrimonii celebratione, ait card. De-la- » « uni temporis puncto circumscribitur; sed » « moralem et continuam, cujus vi perdurat » « Hinc putamus ad sacramenti validitatem in » « esse necessarium, ut pars, cui secretum in » « pertum est, parti illud ignoranti consensus » « sed sufficere, si ipsa tantum consensum »

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, n. 1123. Sanchez, I. Billuart, etc.

« impedimentum fuerit sublatum (1) ». Juxta hanc sententiam sufficit, ut pars impedimenti conscia, obtenta dispensatione, accedat ad compartem suam, et cum ea copulam habeat affectu maritali.

139. Prima sententia probabilior est, cum habeat sibi faventem Pœnitentiariæ praxim: eam itaque sequi oportet, quum fieri possit absque gravi incommodo aut discrimine. Quoties ergo judicari possit, duas partes in matrimonio libenter sociari, nullum periculum adest, in hoc, quod pars matrimonii nullitatem ignorans, de ea instruat, si tamen nullitas oriatur vel e crimine utrique conjugii communi, vel e cognatione illicita, et secreta, vel ex antea ignorata invaliditate dispensationis, qua paribus opus erat. At si nullitas matrimonii oriatur e culpa illius partis, quæ eam noscit, et ipsa putet non posse eam alteri manifestare absque periculo scandali, vel infamiæ, velurbationis domesticæ pacis, existimat card. Gousset prudentius esse secundam sententiam sequi. Si ergo impedimentum non est infamans, nullumque adest periculum in eo manifestando parti, quæ illud ignorat, absque dubio hujusmodi manifestatio facienda est, et matrimonium instaurandum juxta formam a sacra pœnitentia præscriptam: si e contra impedimentum est infamans, vel si adsit periculum scandali aut divortii, atque impedimentum sit vere secretum, tum sufficit, si pars, quæ matrimonii nullitatem cognoscit, suum renovet consensum affectu maritali cohabitando (2). Supponitur enim quod altera pars se habens perseveranter tamquam matrimonio junctam, consensum ab initio datum virtualiter servet, ita ut concurrere possit ad matrimonii convalidationem. At vero, dices, nonne primus consensus nullus fuit? quomodo ergo id servari potest, quod nullum fuit ab initio? Respondetur, illum primum consensum non fuisse proprie nullum; vere enim prolatus fuit, et permanet donec non retractetur. Quando duæ partes naturaliter capaces matrimonium contrahendi contrahunt sub impedimento, quod sit tantum juris ecclesiastici, ipsæ vere consentiunt, nihilque ob stare potest, quominus consensus vere existat. Consensus tunc utique illegitimus est, et hinc ineptus ad obligationem inducendam, ad contractum, ad vinculum conjugale constituendum; attamen existit. Canonicum impedimentum est *obex*, ne duæ voluntates partium contrahentium consociari possint; eorum conatibus resistit, actus suspen-

(1) *Instructions sur le Rituel de Langres*, ch. 9, art. 4, § 19.

(2) De-la-Luzerne, Liguori, Sanchez, Lessius, Bibel, Sporer, Bonacina, etc.

dit: ipsæ tamen perseveranter tendunt, etsi ineffaciter, ad unionem per matrimonium; et ex eo, quod, donec non immutentur, perseveranter ad unionem tendunt, tandem vere uniuntur statim ac Ecclesia obicem de medio tollit, dispensationem simul concedens et ab impedimento et a formulis, quas præscribere solet ad matrimonii convalidationem. Hac duplici dispensatione semel concessa, consensus duarum voluntatum legitimus fit, omnemque suam consequitur efficaciam. Inde oriuntur dispensationes *in radice*, quas in casibus extraordinariis concedit Ecclesia, quæque suum sortiuntur effectum, nesciente altera, et interdum utraque parte. Modo, quoad rem nostram, si pars, cui matrimonii nullitas innotescit, nequeat absque periculo alteram instruere, præsumendum est, summum pontificem dispensare ab observantia clausulæ, *altera parte de nullitate prioris matrimonii certiorata*; nisi forte possibile fiat absque gravibus incommodis Romam mittere, ad hanc quoque dispensationem efflagilandam.

140. Si vero matrimonium est invalidum ratione impedimenti publici, partes, post impetratam dispensationem, consensum coram parcho et duobus testibus renovare tenentur. Quodcumque impedimentum, cujus existentia in foro exteriori comprobari potest, uti impedimentum consanguinitatis, vel legitimæ affinitatis, publicum censetur, etsi hic et nunc in parœcia non innotescat. Si tamen impedimentum, licet natura sua publicum, est occultum, vel nonnisi tribus aut quatuor personis manifestum, matrimonium convalidatur eodem modo coram parcho et testibus, sed secreto, et absque solemnitate. At vero parcho et testium præsentia erit ne necessaria, si matrimonium fuerit celebratum coram Ecclesia, intercedente impedimento cognationis, cujus dispensatio invalida reperiatur? Distinguendum: dispensationis vitium vel est notorium, vel occultum: si notorium, partes consensum renovare debent coram parcho et testibus; si occultum, hæc solemnitas non est amplius necessaria, cum sit occultus defectus, qui matrimonium irritum facit.

141. Tertio denique, si matrimonium est nullum hac una de causa, quod non fuerit celebratum juxta normam a Tridentina Synodo præscriptam, convalidatio facilem se præbet, cum opus non sit dispensationibus, sed sufficiat, ut partes consensum renovent coram parcho et testibus. Non est tamen habendum tamquam irritum neque matrimonium clandestine contractum in iis provinciis, diocesis aut parœciis, in quibus decretum Tridentini Concilii de clandestinitate promulgatum non fuit; neque matrimonium absque parochi præsentia celebratum in ea regione, vel

eo tempore, quo huiusmodi decretum etsi publicatum, non tamen absque gravibus difficultatibus ac periculis adimpleri poterat. Quo in casu confessarius hortetur quidem partes ad nuptialem benedictionem recipiendam, non eas tamen obliget. Tamquam valida habentur in Hollandia et Belgio matrimonia absque parochi præsentia contracta sive a duobus hæreticis, sive catholicum inter et hæreticum: ita declaravit Benedictus XIV in sua Instructione, 4 nov. 1741. Idem probabilius dicendum de matrimoniis, quæ protestantes in Gallia inierint, aut in iis aliorum locorum parœciis, ubi ea promulgatio non sit facta; hinc si forte ad Ecclesiam catholicam se convertunt, suadetur quidem eis ut consensum renoveant, sed ad id non obligantur. Hoc tamen in casu parochus instructionibus sui episcopi obsequatur.

142. Quæritur, quid sit faciendum, quando partes nequeant matrimonium convalidare, ex eo quod impedimentum sit ex iis, a quibus Ecclesia non dispensat; veluti si agatur de impedimento impotentiae, vel cognationis in primo gradu, ut si frater nupserit sorori naturali, vel de impedimento exoriente ab antecedenti matrimonio. Impedimentum huiusmodi vel est occultum, vel notorium. Si occultum, et sponsi illud ignorant, in sua bona fide relinquendi sunt: si vero illud dignoscunt, in continentia vivere debent tamquam frater et soror. Si autem impedimentum notorium evadat, separari debent, neque eis licet sub eodem tecto cohabitare. At si separatio non fuerit a tribunalibus indicta, et partes non possint absque gravi incommodo separari, recurrendum est ad episcopum, qui, inquisitione de re peracta, pro sua prudentia perpendet, num præsto sit medium scandali tollendi, quin separatio quoad tectum statim exigatur. Hic casus tam intricatus interdum accidit ubi lex civilis in re matrimoniali ab ecclesiastica dissentit, et sæpius adhuc accideret, si lex civilis divortium permitteret.

143. Quæritur secundo, quid agendum, cum altera ex partibus civiliter conjunctis, ubi viget civile matrimonium, ad ecclesiastici matrimonii convalidationem devenire recuset; et nolit a suo conjugē secedere, neque suum renovare consensum. Tunc non alia manet agendi ratio, præter quam recursum ad sanctam Sedem mittendi, ut obtineatur dispensatio *in radice*, qua matrimonium nullum convalidari potest etiam absque consensus renovatione. In hoc enim casu sufficit, ut consensus ab initio donatus virtualiter perseveret; quod autem perseveret, desumitur ex actualibus conjugum dispositionibus. Esset hinc invalida dispensatio, si judicandum foret, alterutram ex

partibus consensum suum revocasse; dispensatio enim nequit legitimare consensum, qui amplius non existit. Semel ac vero oblenta fuerit dispensatio *in radice*, pars, quæ eam petivit, rem alteri communicat, ut hæc possit absque peccato officium suum adimplere. Si matrimonium ita convalidatum haberetur publice tamquam non legitime contractum, convalidatio esset manifestanda, ad scandalum tollendum. Parochus ergo curabit, ut parti, cuius interest, remittat dispensationem ipsi concessam, vel declarationem scriptam de sui matrimonii convalidatione per summi pontificis dispensationem peracta, commendans ei, ut eam manifestet conjugi suo, cognatis, et iis omnibus, quibus opportunum videri possit. Tali ratione scandalum statim sublatum erit. At donec scandalum ablatum non fuerit, pars, etsi pœnitens et apte disposita, ad eucharisticam mensam accedere non debet; polest tamen absolutionem obtinere (4).

144. Quoad matrimoniorum revalidationem hæc adnotanda censemus: 1. Confessarius, vel parochus, qui dubitet de matrimonii validitate, prudenter et accurate perpendere debet, num vere sit invalidum, necne. Si dubium perseverat, in semetipso illud reservabit, neque conjugibus patefaciet. Si vero ipsimet conjuges in dubio versentur, eique suas prodant anxietates, diligenter rem perscrutetur; et si eos nequeat pace donare, episcopum consulat, qui, si opportunum duxerit, dispensationem concedet. 2. Qui sui matrimonii nullitatem compertam habent, in continentia vivere debent, et se, in quantum fieri potest, *quoad thorum* separare. Exigendum immo, ut etiam *quoad tectum* separentur, si nullitas eorum matrimonii notoria sit in parœcia. Si tamen, ut sæpe contingit, timendum sit, ne separatio quoad tectum obicem

* (1) Vide superius num. 159 hujus cap. — Quoad dispensationem *in radice* vide etiam Benedict. XIV in Constitutione 27 sept. 1755; et in Tract. de Synodo diocesana, lib. XIII, cap. 21; et Instit. 87: nec non cardinalis Caprara archiep. mediolanensis *Instructionem* de matrimoniis contractis perdurante *Revolutions*: vide Devie, *Rituel de Belley*; Bouvier, *de Matrim.*; Carriere, et S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 1115, qui ita rem tradit, verba pontificis Benedicti XIV adjiciens: « Pontifex Bened. XIV, in Constitutione 27 septembris 1755 « declaravit, quod, casu, quo impedimentum oritur non a lege naturali aut « divina, sed provenit a lege ecclesiastica, tunc bene potest papa dispensare, « ut matrimonium contrahatur sine novo consensu partis ignorantis impedi- « mentum, habendo pro valido consensum præstitum ab illa in principio ubi « ex lege naturali erat consensus quidem validus: nam eo casu aufert impedi- « mentum *in radice* matrimonii, retrahendo contractum ac si ab initio impedi- « mentum abfuisset. En verba Benedicti XIV: Gratia concessa importat « dispensationem *in radice* ab impedimento matrimonii, quæ a romanis ponti- « ficibus concedi consuevit, urgente magna causa, et quando agitur de im- « pedimento matrimonii ortum habente non a jure divino aut naturali, sed « a jure ecclesiastico a.

adstruat, ne civiliter conjuncti coram paroco apparere consentiant, licet, salvo prudentiori episcopi consilio, in adhortatione consistere, quin ea absolute præcipiatur. Scandalum, etsi modo imperfecte sublatum, erit cito perfecte per cognitam matrimonii convalidationem. Quando stricta et litteralis communium regularum observantia gravia præsefert mala, Ecclesia non renuit earum severitatem temperare, aliquid condonando filiorum infirmitati. 3. Qui matrimonium convalidare tenentur, si sint lethali culpa fœdatis, debent, ante convalidationem se in Dei gratiam restituere, perfectæ contritionis actum eliciendo, aut potius pœnitentiæ sacramentum suscipiendo (1).

ARTICULUS VII.

De conjugatorum, obligationibus.

145. Præcipua conjugum obligatio respicit præcipuum finem, quem Deus sibi in matrimonio instituendo proposuit, ideoque ea est, ut unio, et concordia et mutuus amor servetur. Amor, quem conjuges invicem sibi debent, est amor studiosus, castus et purus, charitati similis qua Jesus Christus suam dilexit Ecclesiam.

Altera gravissima conjugum obligatio est fides conjugalis: porro adulterium est crimen ab omnibus legibus damnatum.

Tertia obligatio est alterius alteri submissio quoad debiti conjugalis usum, quin aliquid peragatur, quod ordini a divina providentia statuto contraire possit. Hujusmodi obligatio mutua est, eademque sunt jura ex utraque parte.

Denique conjuges tenentur simul cohabitare; a qua obligatione non dispensantur nisi per legitimam separationem.

Hic peculiariter agemus de debito conjugali et de legitima conjugum separatione, cum ea maxime sint quæ apposita indigeant tractatione.

§ 1. *De debito conjugali, seu de matrimonii usu.*

146. Uterque conjux ex justitia tenetur alteri legitime petenti debitum reddere, et quidem sub gravi: *Uxori vir debitum reddit, inquit Apostolus; similiter autem et uxor viro. Diximus, 1.º reddere; nam debitum petere neuter conjux, per se loquendo,*

(1) Vide superius ubi de sacramenti matrimonii subjecto.

tenetur; imo uterque abstinere potest ex mutuo consensu. Diximus 2.º *petenti*; non est enim obligatio reddendi debitum, nisi petatur. Sufficit autem, ut petatur signis: unde si vir agnoscat uxorem, quæ propter verecundiam tacet, velle sibi debitum reddi, reddere tenetur eam præveniando. Diximus 3.º *legitime*: nisi vir aut uxor legitime petat, non est obligatio reddendi; quin immo reddere quandoque non licet, ut modo videbimus. Diximus 4.º *sub gravi*. Verumtamen negare semel aut iterum, videtur, ex communi hominum æstimatione, materia levis; nec proinde una vel altera recusatio judicanda est mortalis, nisi sit periculum incontinentiæ in petente, aut rixarum inter conjuges. Excusatur etiam a mortali, immo et a veniali, uxor, quæ differt reddere ad breve tempus, nempe usque ad noctem, vel a nocte usque ad mane, si maritus facile concedat, nec adsit incontinentiæ periculum.

147. A reddendo debito conjugali excusatur alteruter conjux, 1.º si alter sæpius ac immoderate petat, ita ut, spectatis circumstantiis, valetudine scilicet et ætate, non possit debitum reddi, quin gravissimum sequatur incommodum. 2.º Si petens sit in amentia aut inebrietate completa; nisi ex denegatione debiti prævideatur secutura pollutio petentis. Quamvis autem non sit obligatio reddendi conjugi amenti vel ebrio, licitum tamen est ei reddere, cum usus matrimonii per se licitus sit, et proles educari possit a conjuge sanæ mentis (1). Supponitur vero amentem posse matrimonium consummare. 3.º Si debitum reddi nequeat absque gravi vitæ periculo, aut notabili valetudinis detrimento. Equidem conjux *habet potestatem corporis* conjugis alterius, sed non ad destructionem. Hinc Doctor angelicus: « Vir tenetur uxori debitum reddere in iis, quæ ad generationem prolis spectant: « salva tamen prius personæ incolumitate (2) ». Eadem causa, nec uxor tenetur viro debitum reddere, unde sibi grave imminet periculum vitæ, aut notabile valetudinis damnum. Quamobrem non tenetur conjux sanus debitum leproso petenti reddere, si id fieri nequeat absque gravi contagionis periculo. Hinc mulier quoque, quæ proprio experimento vel medicorum judicio scit, se non posse partum edere sine vitæ periculo, soluta est ab hujusmodi debito. At licite ne poterit reddere? Licite potest, ut videtur, modo justa adsit causa. Verum, aut abstineat penitus, aut, si non abstinet, rite peragat; nihil enim facere debet, quod impediatur

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI. num. 948.

(2) *Sum. suppl.*, quæst. 64, art. 1.

conceptionem prolis conceptamve perdat. 4.º Si constet alterum conjugem esse adulterum, tunc pars innocens adulteræ debitum denegare potest. Secus vero, si conjux uterque ejusdem criminis reus sit; nam paria delicta mutua compensatione delentur. Quin immo, nec denegare poterit conjux innocens, si injuriam sponte condonaverit, vel debitum voluntarie reddendo, vel alia amoris conjugalis et veniæ signa exhibendo. 5.º Si licite non possit reddere debitum, aut illicitus fiat matrimonii usus.

148. Conjux, qui moraliter certus est de matrimonii nullitate, nec potest debitum petere, nec reddere alteri parti etiam cum ignorantia et bona fide petenti. Non enim posset, absque fornicatione formali, uti scienter matrimonio invalide contracto: necesse igitur est, ut abstineat donec, dispensatione oblenta, matrimonium revalidatum fuerit. Quid autem in dubio de matrimonii valore? Si dubium sit leve, nullaue probabili rationi innixum, contemni debet. Si dubium sit grave, conjux dubitans ante adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem non potest petere debitum conjugale, quia se exponeret periculo fornicationis: sed potest et tenetur reddere alteri non dubitanti; quippe qui jus habet petendi, quo non privatur propter dubium alterius. Quod si, matrimonio bona fide contracto, dubium superveniat, et adhibita diligentia illud vinci non possit, sententiâ communior et probabilior docet, licere dubitanti non solum reddere, sed etiam petere. « Ratio, quia qui matrimonium bona fide contraxit, non est privandus suo jure, quod possidet petendi, donec constet de impedimento. Licet enim, superveniente dubio, suspendatur jus possessionis usque dum veritas inquiratur, dubio tamen remanente post diligentiam, cum ignorantia sit tunc invincibilis, manet possessio pro valore matrimonii, et consequenter pro illius usu. Possessor enim bonæ fidei sicut post diligentiam potest rem retinere, sic etiam potest illa uti (1) ». Secus vero, ex communiori sententiâ, si matrimonium contractum fuerit cum fide dubia; quia nemo potest uti re, quam mala fide cœpit possidere: unde dubitans peccat petendo, etsi reddere teneatur alteri bona fide petenti. Alii tamen, quorum sententiâ est satis probabilis, volunt, eum, qui dubia fide contraxit, posse, habito diligenti examine, debitum petere, dubio adhuc perseverante; quia, ut ajunt, etsi dubitans non possit deponere

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 904. — Soto, Sanchez, de Lugo, Laymann, Wigandt, Conink, Lessius, Suarez, Bailly, Pontas, etc.

dubiam ex titulo possessionis, potest tamen deponere ex hoc principio, nempe quod in dubio standum sit pro valore actus (1).

149. Illicitum est uti matrimonio solius voluptatis causa. Hinc Innocentius XI, anno 1679, damnavit hanc propositionem :

• Opus conjugii ad solam voluptatem exercitum, omni prorsus culpa caret ac defectu veniali •. Verum qui matrimonii usum exercet solius intuitu voluptatis, nonnisi venialiter peccat; illa enim venerea voluptas, quæ foret extra nuptias lethale peccatum, per nuptias efficitur culpa solum venialis. Nullum autem erit peccatum, si conjux principaliter intendat in prolis procreationem, et utatur voluptate, ut se excitet ad actum conjugalem; sicut minime peccat qui intendit moderatam delectationem in comendo, ad præstandum corpori conveniens alimentum (2).

150. Est ne licitus matrimonii usus ad vitandam fornicationem aut incontinentiam? Omnes consentiunt, debitum reddi posse petenti, etiamsi non alia causa petatur, quam vitandæ fornicationis aut incontinentiæ. Controvertitur autem, utrum ad hunc solum finem petere liceat. Alii, inter quos divus Thomas, negant; alii vero post s. Antoninum affirmant, quorum sententia probabilior est quam altera. Matrimonium enim a Deo institutum fuisse, non solum ad procreationem prolis, sed etiam in concupiscentiæ remedium, docet probatque Catechismus Concilii Tridentini: • Qui sibi imbecillitatis suæ conscius est, inquit, • nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio ad vitanda • libidinis peccata utatur: de quo ita Apostolus scribit (1 Cor. VII, 2): *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem • habeat, et unaquæque suum virum habeat*. Ac paulo post, cum • docuisset interdum orationis causa a matrimonii debito abstinendum esse, subjicit: *Et iterum revertimini in idipsum, ne • tentet vos satanas propter incontinentiam vestram* (3) •. Hinc probabilius matrimonio uti licite possunt, etiam petendo, seniores et steriles, modo facti non fuerint impotentes, actumque conjugalem consummare valeant. Idque probabiliter affirmant plures, etiamsi propter debilitatem adsit periculum deperdendi seminis; quia quamdiu conjuges spem habent rite perficiendi, jus conservant utendi matrimonio; et si semen effundatur, hoc evenit

(1) Vide s. Alph. de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 906. — Holzmänn, Elbel, etc.

(2) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 912.

(3) Catech. Concil. Trid., de *Matrimonii sacramento*. — Vide s. Alphonsum de Liguori, *Theol. moral.*, lib. VI, num. 882. — *Theologiam Tolomæ, de Matrimonio*, etc.

per accidens (1). Verum a petendo debito conjugali seniores dehortetur confessarius, in quantum expedire iudicaverit.

Num autem liceat petere aut reddere debitum tempore prægnationis? Licet uxori reddere marito petenti, si absit periculum abortus. Secus, uterque sub gravi tenetur abstinere tum a petendo, tum a reddendo. Neutri autem licet petere, nisi adsit periculum incontinentiæ: si autem periculum istud urgeat, excusandus videtur qui petit, etiam a culpa veniali. Cæterum, ut ait theologus Petrocoriensis quem citat s. Alphonsus: « Periculum abortus non ita facile præsumendum est; ideoque in hac re importunis interrogationibus exagitandi non sunt poenitentes, sed in genere hortandi, ut se honeste contineant. Quæ enim spes eos a concubitu avocandi? Et quale non timendum periculum, si in sua bona fide perturbentur (2)? »

151. At licitus ne matrimonii usus temporibus menstrui fluxus, puerperii et lactationis? 1.º Fluxus mulieris alius est ordinarius, qui dicitur menstruus, et alius extraordinarius ex aliquo morbo diuturno proveniens. Porro, si agatur de fluxu extraordinario, certum est licere tam petere debitum quam reddere: alias viro grave immineret periculum incontinentiæ, quod vix aliter amoveri posset. Tempore vero fluxus ordinarii, seu menstrui, ex communiori sententia, peccatum est, sed veniale tantum, uti matrimonio, nisi aliqua adsit causa hunc usum cohonestans, nempe ad vitandum dissidium aut incontinentiam in se vel in altero. 2.º Quod spectat ad tempus purificationis post partum, probabilius est eo tempore conjugalem actum fieri non posse absque peccato veniali, nisi quædam causa excuset honesta, nempe periculum dissidiorum aut incontinentiæ. Imo mortale peccatum esset, si ex concubitu maritali gravis morbus aut morbi notabilis aggravatio immineret uxori. 3.º Tempore lactationis nulla lege prohibitum est uti matrimonio; unde non inquietandus est conjux, qui eo tempore debitum petit aut reddit (3).

152. Quid, si mulier filios non pariat nisi mortuos? Num poterit reddere debitum? Poterit quidem reddere, si negare non possit absque gravi incommodo, nempe si periculum sit incontinentiæ. Imo tunc licet ei et petere. Idem dicendum de viro (4). Rursus, neque paupertas conjugum, neque multitudo liberorum excusant

(1) S. Alphonsus, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 954. — Sanchez, Laymann, Bonacina, Sporer, etc.

(2) *Theol. de Périgueux. de Matrim.*, cap. XI, etc.

(3) Vide s. Alphonsum de Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 911, etc.

(4) Vide s. Alphonsum, Sanchez, Bonacina, Laymann, etc.

a reddendo debito conjugali; sed in eo casu possunt conjuges, si placuerit, mutuo consensu penitus abstinere ab usu conjugii, ut docent communiter doctores, dummodo absit incontinentiæ periculum.

153. Si, post matrimonium contractum, uterque conjux votum emisit castitatis, tunc neuter debitum petere vel reddere potest. Si vero ab uno tantum emissum sit votum, altero nesciente, potest, immo etiam tenetur ille, qui votum emisit, debitum reddere; conjugem autem mortuo vel consentiente, votum implere tenebitur. Quid vero si, matrimonio jam inito, superveniat inter conjuges affinitas, ex carnali nempe commercio unius conjugis cum persona consanguinea alterius in primo vel secundo gradu? In hoc casu pars, quæ peccavit, amisit jus petendi, sed reddere tenetur innocenti, quæ, etiam cognito conjugis incestu, petere potest. Communius autem admittunt theologi, episcoporum proprium esse jus infidelem conjugem dispensandi ab hoc impedimento debitum petendi; verum, uti præmonitum fuit, Apostolica Sedes inter facultates delegatas ad tempus eam quoque episcopis concedere solet, apposita conditione injungendi pœnitenti mensilem confessionem tempore a confessario determinando.

154. Quæritur etiam an uxor teneatur reddere debitum marito illicite petenti. 1.º Certum est, eam non teneri debitum reddere cum peccato proprio etiam veniali, cum nemo possit obligari ad peccandum. Hinc si culpa est in ipso actu, puta si petatur debitum in loco sacro vel publico, vel coram liberis aut domesticis, vel cum periculo abortus, vel modo naturæ repugnante, scilicet sodomitico, non tenetur uxor, imo nec potest reddere absque gravi culpa; tunc enim, cum actus sit per se malus, nec maritus petendi jus habet, nec uxor obtemperare potest. 2.º Si vero culpa est tantum ex parte petentis, nempe si sit ipse ligatus aut voto castitatis, aut impedimento affinitatis ex ejus incestu provenientes, vel si petat solius intuitu voluptatis, uxor reddere potest, saltem si negare nequeat absque aliquo magis minusve gravi incommodo. Si autem commode negare queat, charitas exigit, ut non obtemperet, ne consummetur peccatum, in quod maritus intendit.

155. A mortali nulla ratione excusari potest maritus, qui, incepto actu conjugali, retrahit se more Onan, ne semen effundat intra vas uxoris. Potest ne tamen uxor licite debitum reddere marito, quem experientia novit se retracturum ante seminis emissionem? Sic sacra Pœnitentiaria pluries respondit: « Cum in

• proposito casu mulier ex sua parte nihil contra naturam agat, • detque operam rei licitæ; tota autem actus inordinatio ex • viri malitia procedat, qui, loco consummandi, retrahit se, et • extra vas effundit; ideoque si mulier, post debitas admoni- • tiones, nihil proficiat, vir autem instet, minando verbera, aut • mortem, aut alia gravissima mala, poterit ipsa (ut probati theo- • logi docent), citra periculum permissive se habere; cum in • rerum adjunctis, ipsa sui viri peccatum simpliciter permittat, • idque ex gravi causa, quæ eam excusat; quoniam charitas, • qua illud impedire tenetur, cum tanto incommodo non obli- • gat (1) ». En et alia declaratio sacri ejusdem tribunalis: « Pro- • bati castigatique morales theologi in hoc consentiunt, ut liceat • uxori debitum reddere, si ex ejus denegatione male habenda • sit a viro suo, et grave inde incommodum sibi timere possit; • neque enim, ajunt, hoc in casu, censetur uxor viri sui pec- • cato formaliter cooperari, sed illud tantummodo ex justa et • rationabili causa permittere. Moneat tamen orator hujusmodi • uxorem, ut non cesset prudenter commonere virum suum, ut • ab hac turpitudine desistat (2) ». Certe grave incommodum • esset, si uxor timeret, ne maritus accederet ad mulierem alie- • nam vel ad meretrices. Quinimmo, ut dicit s. Alphonsus, mu- • lier poterit etiam petere debitum a viro, quem prævidet abusu- • rum, si adsit justa et gravis petendi causa. « Justam autem cau- • sam habebit, si ipsa esset in periculo incontinentiæ, vel si • deberet alias privari suo jure petendi plusquam semel vel bis, • cum perpetuo scrupulo, an ei sit satis grave incommodum, • nec ne, tunc se continere (3) ».

156. Peccant mortaliter conjuges: 1.º si vir uxorem cogno- scens, animo deliberato ad aliam intendat mulierem, quam carna- liter diligit: et similiter uxor, si in mente alium virum sibi figat. Tunc enim uterque mœchatur in corde suo. 2.º Si matrimo- nio utantur in loco sacro vel publico. 3.º Quando vir debitum vas mulieris prætermittit, idest cum sodomitice conveniunt. 4.º Si, ser- vato debito vase, non servatur ad actum conjugalem situs natu- ralis, cum periculo pollutionis. Immunes autem sunt a culpa, si, præfato absente periculo, alterutrius infirmitas non patitur si- tum, quem natura dictitat. 5.º Cum impediunt conceptionem, conceptamve prolem extinguunt: ut si vir actum conjugalem in- choatum non perficiat, sed retrahat se cum periculo perdendi

(1) Responsum sacrae Pœnitentiariæ 25 april. 1822, et 1 februarii 1823.

(2) Responsum Pœnitentiariæ, 15 nov. 1816.

(3) Theol. mor., lib. VI, num. 947.

seminis, aut mulier susceptum semen de industria ejiciat, vel ejicere conetur.

157. « Quaecumque oscula, tactus, amplexus, aspectus, turpia loquia libidinosa inter conjuges praesentes, citra periculum pollutionis et intra terminos honestatis naturalis licita sunt, si fiant in ordine et ex intentione copulae: sunt autem peccata dumtaxat venialia, si in eis sistatur, nec ordinentur ad copulam ». Ita Billuart, qui statim addit: « Dixi *intra terminos honestatis naturalis*; quia tota illa indulgentia non est data conjugibus, nisi quatenus praedicta secundum naturam et rectam rationem ordinentur ad naturalem et humanum concubitum; unde magis vel minus peccant, quo magis vel minus hos limites transgrediuntur. Tunc autem solum censentur conjuges graviter transgredi hos limites, quando attentant vel admittunt aliquid sodomiticum, vel agunt cum periculo pollutionis. Extra hos duos casus, quantumvis actus sint turpes, non videntur excedere peccatum veniale (1) ». Idem docet s. Alphonsus a Ligorio: « Sententia communis et verior negat esse mortales tactus et aspectus turpes inter conjuges propter solam voluptatem, sine ordine ad copulam, si non adsit periculum pollutionis. Ratio, quia status conjugalis, sicut cohaerentat copulam, ita etiam hujusmodi tactus et aspectus; alias enim, cum sit tanta inter conjuges societas, et ipsi multoties non possint coire, jugibus periculis essent expositi, si tales actus essent eis graviter illiciti. Sicut autem delectatio quaesita in copula culpam venialem non excedit, ita etiam in his actibus et aspectibus... Secus vero dicendum, si conjux esset ligatus voto castitatis; quia tale votum excludit omnem voluntatem veneream voluntarie captam (2) ».

158. Quid, si conjuges ex his turpibus actibus praevideant pollutionem secuturam in se vel in altero? Plures adsunt sententiae. Prima sententia id excusat ab omni culpa etiam in peccato, si pollutio non intendatur, nec adsit periculum consensus in eam, et modo tactus non sit adeo turpis, ut judicetur inchoata pollutio, ac praeterea adsit aliqua gravis causa talem tactum adhibendi, nempe ad fovendum mutuum amorem. Secunda sententia distinguit, et dicit esse peccata mortalia tactus impudicos si praevideatur pollutio ex his secutura; secus vero, si sint pudici, ut oscula et amplexus. Tertia sententia dicit tactus

(1) *De temperantia*, dissert. VI, art. 17.

(2) *Theol. mor.*, lib. IV, num. 933.

tam impudicos quam pudicos esse mortalia peccata, si prævideatur periculum pollutionis. His sententiis expositis, sic pergit s. Alphonsus: « Puto probabilius dicendum, quod actus turpes
 • inter conjuges cum periculo pollutionis tam in petente quam
 • in reddente sint mortalia; nisi habeantur ut conjuges se ex-
 • citent ad copulam proxime secuturam; quia cum ipsi ad co-
 • pulam jus habeant, habent etiam jus ad tales actus, tametsi
 • pollutio per accidens copulam præveniat. Actus vero pudicos
 • etiam censeo esse mortalia, si fiant cum periculo pollutionis
 • in se vel in altero, casu quo habeantur ob solam voluptatem,
 • vel etiam ob levem causam: secus, si ob causam gravem, puta
 • si aliquando adsiturgens causa ostendendi indicia affectus ad
 • fovendum mutuum amorem, vel ut conjux avertat suspicionem
 • ab altero, quod ipse sit erga aliam personam propensus (1) ».
 Ex dictis concludamus cum theologo Petrocoriensi: « Vexandæ
 • ergo interrogationibus non sunt uxores, ulrum tactum aliquem
 • impudicum viris suis permiserint (2) ».

159. Confessarii munus est sponso jamjam nupturos recensere conjugatos docere sanctitatem matrimonii, atque mutua conjugum officia. Itaque, in quantum opus erit, illos monebit: 1.º Ut servent *gratiam sacramenti*, quæ *naturalem ipsorum amorem perficiat* atque *sanctificet* (3). 2.º Ut, quemadmodum *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea*, sic *vir diligat uxorem suam, ut corpus suum*; et vicissim uxor virum suum amet, *timeat* colatque; nec non, *sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulier subdita sit viro suo in omnibus*, quæ voluntati divinæ non adversantur (4). 3.º Ut *vir adhæreat uxori suæ*, et uxor viro suo, tanquam facti per matrimonium *una caro*, uterque renuntians alienis et illicitis amoribus. 4.º Ut imitentur Zachariam et Elisabeth, et sint *justi ante Dominum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Dei sine querela* (5). 5.º Ut *digne ambulent vocatione, qua vocati sunt a Domino, cum omni humilitate, et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate; solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis; invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit nobis* (6); *considerantes in ti-*

(1) Liguori, *Theol. mor.*, lib. VI, num. 934.

(2) *Theol. moral. de Périgieux, de Matrim.*, cap. XI.

(3) Concil. Trid., sess. XXIV.

(4) Ephes. IV, et Petri I epist., III.

(5) Luc. I, 6.

(6) Eph. IV, 1, etc.

more Christi castam conversationem (1). 6.º Ut alter alteri debitum reddat, nisi de mutuo consensu abstineant *ad tempus, ut vacent orationi* (2), diebus nempe sanctæ communionis. 7.º Ut matrimonio utantur, et moderate, unde *consenescant ambo pariter sani* (3), et christiane, tanquam in conspectu Dei et angelorum, nihil unquam facientes, quod conceptionem impediat aut proli conceptæ noceat. 8.º Ut, cum uxor conceperit, ipsa et maritus invocent Beatam Mariam Deiparam, et felicem deprecentur partum. 9.º Ut prolem, si susceperint, in cultu religionis et pietatis educent. 10.º Tandem, ut in usu matrimonii non agant contra conscientiæ dictamen, sed dubia, si aliqua in hac re experiantur, confessario statim proponant.

160. His autem lingua quidem vulgari, caste tamen prolatis, sacerdos, qui ut ait Apostolus, debet *exemplum esse fidelium in castitate*, tacebit, etiam in sacro tribunali, tam de modo utendi matrimonio, quam de circumstantiis ad actum conjugalem spectantibus, nisi forte fuerit interrogatus. Explicare fusius quæ licita sunt conjugibus aut illicita, ipsis æque ac confessario periculosum foret. Hinc s. Alphonsus: « Circa peccata conjugum
 « respectu ad debitum maritale, ordinarie loquendo, confessarius
 « non tenetur, *nec decet* interrogare, nisi uxores, an illud red-
 « diderint, modestiori modo quo possit, puta, an *fuerint obe-*
 « *dientes viris in omnibus*. De aliis taceat, nisi interrogatus fue-
 « rit (4) ». Certe potius est conjugatos materialiter peccare, quam exponi periculo peccandi formaliter. Nonne insuper confessario timendum, ne interrogationes importunæ pœnitentes offendant, deque iis tanquam imprudenter et sine verecundia factis ipsi vel imprudenter vel malitiose conquerantur, unde et confessio sacramentalis odiosa efficiatur?

161. Hanc tractationem de conjugatorum officiis concludentes adjicimus, uxorem generice loquendo teneri virum suum comitari ubicumque, etsi apud exterarum gentes, domicilium transferre voluerit: nisi forte valetudo ei non permittat natale solum derelinquere. *Vir enim caput est mulieris, sicut Christus est caput Ecclesiæ. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus* (5).

(1) Petri I, epist. III, 2.

(2) I Corinth., VII, 5. — Petri I, epist. III, 7.

(3) Tob. VIII, 10.

(4) *Præcis confessorii*, num. 41.

(5) Ephes. c. V. v. 23. Hæc etiam civilia jura constituunt.

Officia autem spiritualia quibus invicem conjuges præterea devinciuntur, se mutua in charitate adjuvandi ad christianam perfectionem assequendam, numquam obliviscantur oportet. Quæ omnia, si, auxiliante Sancto Spiritu, præstentur, sancta erit societas conjugalis, sancta et societas civilis, cujus prior illa est initium et fundamentum.

§ 2. De conjugum separatione.

162. Conjuges matrimonium ineuntes, obligationem contrahunt simul perpetuo vivendi: *Relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (1). Matrimonium inter christianos semel consummatum, dissolvi nequit neque per adulterium, neque per mortem civilem, neque per quodcumque aliud factum aut crimen (2); vinculum non solvitur nisi per mortem naturalem alterius ex conjugibus. *Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est* (3). Interim Ecclesia, quam de fide est falli non posse, docet plures causas dari posse, quibus permittatur separatio tum *quoad thorum*, tum *quoad habitationem* (4), quæ nempe sunt modo sequentes.

163. Prima et præcipua causa legitimæ conjugum separationis est adulterium sive uxoris, sive viri. Jus canonicum utrumque conjugem quoad hoc in eodem gradu constituit. Advertendum vero est, quod juxta disciplinas morales, adulterium, si involuntarium, nequit esse separationis causa, si, ex. gr., ex violentia, errore, deceptione fuerit patratum. Vir insuper nequit separationem petere ob uxoris adulterium, si ipsemet sit reus ejusdem criminis: *paria delicta mutua compensatione delentur*. Neque magis id ei licet, si uxoris prostitutionem cooperatus est, vel cum ea cohabitare non destitit etiam postquam de ejus crimine fuerit edoctus.

Alteram separationis causam constituunt graves vexationes alterius ex conjugibus in alterum conjugem.

Tertia adesset separationis causa si vir, qui esset hæresis sectator, uxoris fidem infirmare tentaret, eamve a religionis officiis prohiberet. Idem esset, si ipsa existimaret se non valere resistere marito, qui eam ad iniquitatem, ad crimen sollicitet. *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, et projice abs te... Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te* (5).

(1) Genes. II, 23.

(2) Concil. Trident., sess. XXIV, 7.

(3) 1. Corinth., 7, 39. Id statuit etiam lex civilis Austriaca § 111.

(4) Concil. Trident., sess. XXIV, c. 8.

(5) Matth., c. 18, v. 8, 9.

Quarta causa est rationabilis timor mulieris, ne in sui viri criminibus implicetur: tunc scilicet a viro secedere potest, ne ejus consors in crimine videatur.

Quinta causa est furor alterius ex conjugibus, si ita vehemens sit, ut tristes casus inde sint pertimescendi.

Sextam constituit causam pietas conjugum, qui matrimonii usui renunciare velint. Tunc nempe licet eis ex mutuo consensu etiam a communi habitatione secedere; attamen ad hoc requiritur, ut uterque solemnem emittat professionem in ordine monastico, vel ordines sacros maritus, uxor vero velum monasticum suscipiat; nisi forte hæc ita senuerit, ut simplex continentiae votum vovens possit absque periculo vitam extra monasterium agere (1).

164. Conjux qui separationem adulterii causa obtinuerit, potest per totum vitæ tempus in separatione permanere, nec tenetur cum infideli conjugē se reconciliare.

Confessarius tamen eum ad id hortabitur ex charitate, si reconciliatio profutura sit conjugī infideli, dummodo tamen is resipiscentiæ signa publice prodat. Ministerium sacerdotis est ministerium gratiæ et reconciliationis. At si uxor a marito discesserit ob vexationes, quibus ab eo obruebatur, vel ob furoris excessus ad quos ipse proruebat, confessarii prudentis non esset reditum suadere, nisi certo constaret nil amplius esse timendum.

Quid vero agere debet parochus, aut confessarius quoad conjugēs, qui sejuncti vivant, quin regularem separationem petierint? 1. Non est a sacramentis prohibenda uxor, quam publice constet fuisse a suo viro depulsam seu inique dimissam. Liceat ei saltem in suo dolore confugere *ad Deum totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra* (2). Aliter vero de marito, qui minime absolvendus est nisi juridice probet, se uxorem rationabili et legitima de causa dimisisse: 2. Non est inquietandus neque vir qui ab uxore secessit, neque uxor, quæ secessit a viro, si separatio facta fuerit adulterii causa, et crimen ita notorium sit, ut nullimode denegari possit. Reus tamen ad sacramentorum participationem non est admittendus, nisi prius crimen et scandalum pœnitentia reparaverit. 3. Absolutione indigni habendi sunt ii conjugēs, qui causa vel matrimonii infeli-

(1) Post Conventionem cum Sancta Sede anni 1855 in Imperio Austriaco causæ matrimoniales, catholicorum, etiam circa separationem a thoro et mensa ad forum ecclesiasticum remissæ sunt, quod subsequenti lege circa matrimonia firmatum est, atque hac immutatæ sunt præcedentes dispositiones Cod. Civ. Austr.

(2) II, Cor. I, 3 et 4.

citer initi, vel discrepantiæ indolis, se ex privato consilio, etsi mutuo consensu, separaverint.

165. Formalitates vero pro hujusmodi separatione obtinenda legibus canonicis statuuntur, ac consistunt 1.º in triplici parochi monitione subeunda, qua a separatione ulterius inquirenda conjuges removeantur; 2.º in præliminaribus inquisitionibus per ordinarii delegatum instituendis ad rerum statum extrajudicialiter cognoscendum; 3.º demum in ipsa formali causæ pertractatione apud forum episcopi contentiosum, additis etiam, si ita partibus videatur, ulterioribus appellationibus ad normam juris.

Uti vero juridicæ causæ instituuntur pro separatione obtinenda, possunt æque a conjugibus, sive arbitrario ab alio conjugē derelictis, sive cessante motivo legitimæ separationis, causæ intentari etiam pro conturbernalis vitæ restauratione, quæ iterum apud judicem ecclesiasticum pertractandæ sunt. Possunt denique conjuges etiam mutuo consensu semetipsos iterum conjungere; hoc autem in casu reconjunctionem suam vel episcopo vel ejus tribunali notam facere debent.

F I N I S.

INDEX.

PARS TERTIA. — De hominis officiis in ordine ad statum supernaturalem gratiæ sanctificantis, sive de Sacramentis	Pag. 3
SECTIO PRIOR. — De Sacramentis in genere	6
CAPUT I. — De Sacramentorum notione et institutione	ibi
CAPUT II. — De Sacramentorum materia et forma	8
CAPUT III. — De sacramentorum effectibus	15
Articulus I. — De gratia a sacramentis collata	16
Articulus II. — De caractere sacramentali	18
CAPUT IV. — De sacramenti ministro	19
Articulus I. — De potestate sacramenta administrandi	ibi
Articulus II. — De intentione necessaria ad sacramentum conficiendum	20
Articulus III. — Utrum fides et sanctitas ministri ad sacramentorum administrationem necessaria sit	25
Articulus IV. — De obligatione administrandi sacramenta	26
Articulus V. — Utrum quolibet sacerdote uti liceat ad sacramentorum susceptionem	27
Articulus VI. — Utrum aliquid accipere liceat pro sacramentorum administratione	30
CAPUT V. — De sacramentorum subjecto	31
Articulus I. — De dispositionibus, quæ requiruntur ad sacramenta suscipienda	32
Articulus II. — De iis, qui sacramentis indigni sunt	34
CAPUT VI. — De cæremoniis pro sacramentorum administratione statutis	38
SECTIO ALTERA. — De sacramentis in specie	41
CAPUT I. — De sacramento Baptismi	ibi
Articulus I. — De notione et institutione sacramenti baptismi	42
Articulus II. — De materia et forma sacramenti baptismi	45
Articulus III. — De effectibus sacramenti baptismi	46
Articulus IV. — De baptismi ministro	47
Manuale Mor. Theol., T. II.	38

Articulus V. — De subjecto sacramenti baptismi	Pag. 50
§ 1. — De baptismi necessitate	» 51
§ 2. — De baptismo puerorum	» 53
§ 3. — De baptismo adultorum	» 59
Articulus VI. — De baptismi precibus et cæremoniis	» 62
§ 1. — Explicatio præcipuarum baptismi cæremoniarum	» 65
§ 2. — De tempore et loco, quo baptismum administrare oportet	» 68
§ 3. — De fontibus baptismalibus, de aqua benedicta, et oleis sacris	» 66
§ 4. — Quænam ad baptismi cæremonias paranda sint	» 68
§ 5. — De patrinis et matrinis	» 69
§ 6. — De libris baptismalibus	» 75
CAPUT II. De sacramento Confirmationis	» 76
Articulus I. — De notione et institutione sacramenti confirmationis	» 77
Articulus II. — De materia et forma sacramenti confirmationis	» 78
§ 1. — De materia sacramenti confirmationis	» ibi
§ 2. — De forma sacramenti confirmationis	» 82
Articulus III. — De sacramenti confirmationis effectibus	» 85
Articulus IV. — De sacramenti confirmationis ministro	» 86
Articulus V. — De sacramenti confirmationis subjecto	» 87
Articulus VI. — De cæremoniis confirmationis	» 94
CAPUT III. — De ss. Eucharistia	» 97
Articulus I. — De eucharistia quatenus est sacramentum	» 98
§ 1. — De notione et institutione sacramenti eucharistiæ	» ibi
§ 2. — De materia eucharistici sacramenti	» 100
§ 3. — De eucharistici sacramenti forma	» 107
§ 4. — De eucharistici sacramenti effectibus	» 110
§ 5. — De ministro eucharistici sacramenti quoad consecrationem	» 112
§ 6. — De ministro ad sacramenti eucharistiæ dispensationem	» 119
§ 7. — De subjecto eucharistici sacramenti	» 126
A. — De eucharistiæ necessitate	» ibi
B. — De communione paschali	» 127
C. — De communione infirmorum	» 132
D. — De prima puerorum communione	» 140
E. — De animi dispositionibus ad communionem requisitis	» 142
F. — De corporis dispositionibus ad communionem requisitis	» 150
G. — Quibusnam sit deneganda communio	» 154
§ 8. — De cultu sacræ eucharistiæ	» 156
Articulus II. — De eucharistia qua est sacrificium	» 158
§ 1. — De notione et institutione sacrificii eucharistici, quod Missæ sacrificium appellatur	» 159
§ 2. — De sacrificii missæ effectibus	» 161
§ 3. — Quinam sit minister sacrificii missæ	» 163

§ 4. — Pro quibusnam possit, vel debeat missæ sacrificium of-ferri	Pag. 167
§ 5. — De missarum eleemosynis	» 170
§ 6. — De observandis in missæ celebratione	» 177
A. — De loco ubi celebrandum	» 178
B. — De altari, mappis, cruce et cereis	» 183
C. — De vasis sacris, corporali, palla et purificatorio	» 189
D. — De sacerdotalibus indumentis	» 193
E. — De missæ ritibus et precibus	» 194
F. — De modo celebrandæ missæ	» 203
CAPUT IV. — De sacramento Pœnitentiæ	» 208
Articulus I. — De sacramenti pœnitentiæ notione et institutione	» 209
Articulus II. — De contritione	» 212
§ 1. — Contritionis notio	» ibi
§ 2. — De contritionis dotibus	» ibi
§ 3. — De contritionis necessitate	» 213
§ 4. — De contritione perfecta et imperfecta	» 216
Articulus III. — De confessione	» 220
§ 1. — Utrum confessio necessaria sit jure divino	» ibi
§ 2. — An confessio necessaria sit e præcepto ecclesiastico	» 223
§ 3. — De confessionis integritate	» 231
§ 4. — De causis, quæ a confessionis integritate dispensant	» 238
§ 5. — De cæteris confessionis qualitatibus	» 244
§ 6. — De defectibus qui confessionem nullam seu invalidam efficiunt	» 248
§ 7. — De confessionibus generalibus	» 251
Articulus IV. — De satisfactione	» 254
§ 1. — De confessarii obligatione satisfactionem pœnitentibus in-jungendi	» 256
§ 2. — Utrum pœnitens teneatur sacramentalem pœnitentiam acce-ptare et adimplere	» 263
Articulus V. — De satisfactione per indulgentias	» 270
§ 1. — De indulgentiarum notione	» ibi
§ 2. — De dispositionibus ad indulgentias acquirendas	» 274
§ 3. — De jubilæo	» 276
Articulus VI. — De absolutione	» 279
Articulus VII. — De sacramenti pœnitentiæ ministro	» 284
§ 1. — De potestate pœnitentiæ ministro necessaria	» 285
§ 2. — De casibus reservatis	» 297
APPENDIX. — De casibus in mediolanensi diœcesi reservatis	» 307
Articulus VIII. — De confessarii dotibus	» 320
§ 1. — De sanctitate confessario necessaria	» ibi
§ 2. — De confessarii charitate	» 321
§ 3. — De benignitate et firmitate confessario necessariis	» 323

§ 4. — De scientia confessario necessaria	Pag. 325
§ 5. — De prudentia confessario necessaria, præsertim quoad sacramentale silentium	» 326
Articulus IX. — De confessarii munere quoad interrogationes . . .	» 333
Articulus X. — De confessarii officiis relate ad absolutionem . .	» 340
Articulus XI. — De confessarii officio quoad eos, qui peccati habitu devinciuntur	» 346
§ 1. — De habituais	» ibi
§ 2. — De recidivis	» 351
Articulus XII. — De confessarii munere quoad occasionarios . .	» 357
Articulus XIII. — De confessarii munere erga eos, qui de religionis veritatibus non sint satis instructi, vel ignorant ea, quæ sui status sunt	» 368
Articulus XIV. — De officio confessarii erga infirmos et morti proximos	» 373
Articulus XV. — De officiis confessoris erga personas pias et Deo dicatas	» 379
Articulus XVI. — De officiis confessarii erga scrupulosos . . .	» 391
Articulus XVII. — De ratione administrandi pœnitentiæ sacramentum	» 394
CAPUT V. — De sacramento <i>Extremæ Unctionis</i>	» 400
Articulus I. — De notione et institutione sacramenti extremæ unctionis	» ibi
Articulus II. — De materia et forma sacramenti extremæ unctionis.	» 401
Articulus III. — De effectibus sacramenti extremæ unctionis . .	» 404
Articulus IV. — De sacramenti extremæ unctionis ministro . . .	» 406
Articulus V. — De sacramenti extremæ unctionis subjecto, et ratione illud ministrandi	» 407
Articulus VI. — De ecclesiastica sepultura	» 411
CAPUT VI. — De sacramento <i>Ordinis</i>	» 414
Articulus I. — De notione sacramenti ordinis, ejusque institutione.	» 415
Articulus II. — De materia et forma sacramenti ordinis	» 416
Articulus III. — De effectibus sacramenti ordinis	» 418
Articulus IV. — De ministro sacramenti ordinis	» 419
Articulus V. — De subjecto sacramenti ordinis	» 421
§ 1. — De vocatione ad statum ecclesiasticum	» 425
§ 2. — De aliis conditionibus ad ordinationem requisitis . . .	» 432
Articulus VI. — De irregularitatibus	» 436
§ 1. — De irregularitatibus in genere	» ibi
§ 2. — De irregularitatibus ex defectu	» 441
§ 3. — De irregularitatibus ex delicto	» 444
Articulus VII. — De tonsura et ordinibus in specie	» 448
§ 1. — De tonsura	» ibi
§ 2. — De ordine ostiarius	» ibi
§ 3. — De ordine lectoratus	» 449

§ 4. — De ordine exorcistatus	Pag. 449
§ 5. — De ordine acolythatus	» 450
§ 6. — De subdiaconatu	» 451
§ 7. — De diaconatu	» 453
§ 8. — De presbyteratu	» 454
§ 9. — De episcopatu	» 457
Articulus VIII. — De clericorum obligationibus	» 460
§ 1. — De obligatione castitatis	» ibi
§ 2. — De obligatione officium divinum recitandi	» 463
§ 3. — De tonsura et habitu ecclesiastico	» 471
§ 4. — De iis, quæ clericis præcipue a canonibus prohibentur	» 472
§ 5. — De obligationibus episcoporum	» 474
§ 6. — De obligationibus canonicorum	» 479
§ 7. — De obligationibus parochorum	» 482
CAPUT ULTIMUM. — De sacramento Matrimonii	» 491
Articulus I. — Prænotiones generales de matrimonio, sive tamquam contractu, sive tamquam sacramento	» 492
§ 1. — De notione et institutione matrimonii tamquam contractus	» ibi
§ 2. — De notione et institutione sacramenti matrimonii	» 494
§ 3. — De materia et forma sacramenti matrimonii	» 495
§ 4. — De effectibus sacramenti matrimonii	» 497
§ 5. — De ministro sacramenti matrimonii	» 498
§ 6. — De subjecto sacramenti matrimonii	» 500
Articulus II. — De sponsalibus	» 503
§ 1. — De conditionibus requisitis ad sponsalium validitatem	» 504
§ 2. — De obligatione e sponsalibus procedente	» 505
§ 3. — De sponsalium dissolutione	» 507
Articulus III. — De matrimonii proclamationibus	» 510
§ 1. — De necessitate proclamationum matrimonii	» ibi
§ 2. — De dispensatione a proclamationibus matrimonii	» 514
§ 3. — De obligatione revelandi matrimonii impedimenta	» 515
Articulus VI. — De matrimonii impedimentis	» 517
§ 1. — De facultate statuendi matrimonii impedimenta	» 518
§ 2. — Quænam sint impedimenta matrimonium dirimentia	» 521
A. — De defectu usus rationis, et defectu ætatis	» 522
B. — De impotentia ad matrimonium	» ibi
C. — De errore	» 524
D. — De metu et violentia	» 525
E. — De raptu	» 527
F. — De ligamine e præcedenti matrimonio proveniente	» 531
G. — De ligamine e sacris ordinibus proveniente	» 534
H. — De ligamine e professione religiosa	» ibi
I. — De impedimento cognationis	» 535
L. — De impedimento publicæ honestatis	» 541

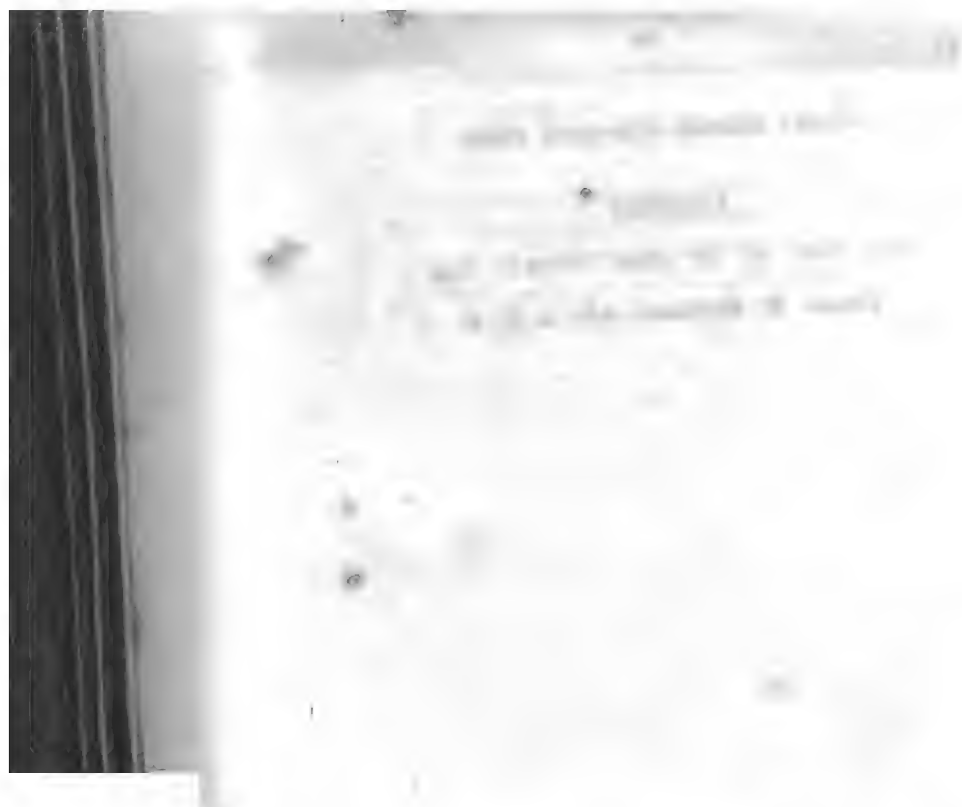
M. — De impedimento criminis	Pag. 543
N. — De cultus disparitate, idest differentia religionis	» 545
O. — De clandestinitate	» ibi
§ 3. — De impedimentis impediētibz seu prohibētibz	» 552
A. — De defectu consensu parentum	» ibi
R. — De cultus differentia inter catholicos et hæreticos . . .	» 553
C. — De tempore quo matrimonia interdicuntur	» 554
D. — De sponsalibus	» 555
E. — De voto simplici castitatis	» 556
Articulus VI. De dispensatione a matrimonii impedimentis . . .	» 557
§ 1. — Ad quemnam spectat dispensare ab impedimentis matri- monii	» ibi
§ 2. — De causis quæ legitimas efficiunt dispensationes ab impe- dimentis matrimonii	» 563
§ 3. — Quænam tribunalia sint aduenda, ut obtineatur dispensatio a matrimonii impedimentis	» 564
§ 4. — De modo petendi dispensationes a matrimonii impedi- mentis	» 566
§ 5. — De executione rēscriptorum Datarie et Pœnitentiariæ . .	» 570
Articulus VI. — De convalidatione matrimonii invalide contracti .	» 574
Articulus VII. — De conjugatorum obligationibus	» 580
§ 1. — De debito conjugali, seu de matrimonii usu	» ibi
§ 2. — De conjugum separatione	» 590

Pridie Kalend. Februarii 1860.

Admittitur

pro Rev. D. D. Epis. Vicario Cap.

Cæsar M. Pertusati AP: S. T. D.

.

.

